

Q. HORATII FLACCI

OPERA OMNIA.

VOL. II.

(QUINTI HORATII FLACCI)

OPERA OMNIA

EX EDITIONE J. C. ZEUNII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN SECUNDUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1825.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM

LIBER IV.

ODE I.

AD VENEREM.

Maximo interjecto intervallo Horatius, Augusti hortatu adductus, quartum hunc libellum in honorem privignorum ejus edit: (sic auctor Vitæ Horatii:) quare suavissima Allegoria usus, se apud eum excusat ob alieniorem ætatem rei ludicræ jam minus idoneum; quin et hanc provinciam Paulo Maximo ornatissimo juveni tradendam censet. Ad ultimum tamen fatetur languidulam amoris flammam sibi adhuc identidem revirescere. (Mihi sic videbatur: cum semel placuisset novum librum edere, in eum conjectum esse quicquid ad manus erat. Dilogia hic quidem non placet. *Gesn.*)

INTERMISSA, Venus, diu,
Rursus bella moves? Parce, precor, precor.

Interrupta dudum Venus, iterum prælia indicis. Abstine, oro obtestorque. Non

Deest hæc Ode Editioni Sanad. Hic codex Laurent. Torrentii habet, *Carminum Liber quartus ad Fabium Maximum*, haud dubie ob Maximi mentionem in hac prima Ode factam. Codd. ap. Fabric. et Steph. Diatr. sect. III. *Ad Paulum Maximum.*—1 *Intermissa Venus diu* sine distinctione fere edd. Distinguit Bentleius post *Intermissa*, et ita edd. Pulmanni 1561. Frellonii 1559. Vincentii 1571. et Lubinus, Cerutus in Paraphrasi, et Ascens. Chabot. in Commentt. *Intermissa* referunt ad *bella*. Sic etiam Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—2 ' Post *moves* interrogationis signum multi ponunt,

NOTÆ

Metrum idem quod I. Od. 3.

1 *Intermissa*] Suetonius in Vita Horatii ita scribit: 'Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo credidit Augustus, ut non modo Sæculare Carmen componendum injunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum;

Namque et nobilis et decens
  Et pro solicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium,
  Late signa feret militiæ tuæ:
Et quandoque potentior
  Largis muneribus riserit æmuli,
Albanos prope te lacus
  Ponet marmoream, sub trabe Cypria.

juvenis, et nobilis, et pulcher, et pro reis anxiis haud mutus, ac multiplici industria præditus, longe portabit vexilla tuæ militiæ. Et cum rivalis donis amplis superbi victor gaudebit, prope lacus Albanos te e marmore effictam locabit sub trabe e citro.

Harl. 2. 3. 4. 5. 6. *Comitabere* Harl. 1.—13 Harl. 2. *et nobilis et potens.*—17 Duo Torrentii, unus Bersmanni, Bentleii Græv. a m. sec. Reg. Soc. et Vigorn. Lips. 4. Bentl. Cuning. Wakef. et Kidd. *Largi*; ceteri omnes codd. et edd. *Largis.*—20 '*Cypria* duo Vatt. et nonnulli alii Lamb. duo Bersm. item multi Cruq. Torrent. Pulm. et aliorr. ex nostris Lips. 2. pro var. lect. Lips. 3. 4. Helmst. Dess. 2. Alt. 1. Item sic Venett. Locher. Basill. Ascens. Muret. Land. Fabr. Heins. Rutgers. Vascos. Baxt. Gesn. Præfert etiam Turneb. Adversarr. XXVIII. 10. Cypriam trabem fere explicant de ligno Cyprio, inpr. cedro (vid. Strab. XIV. extr. Plin. XVI. 40.): quo etiam nomine gratiorem Veneri trabem esse. Sed cum hoc ultimum subtilius, tum materiam Cypriam, etiam cedrum, viliorem fuisse, et modo navibus ædificandis adhibitam, e Plin. l. l. patet. Igitur æs Cyprium advocant alii e Plin. XXXIII. 5.

NOTÆ

13 *Nobilis*] Fabiæ gentis claritatem omnes fasti loquuntur: vel hoc fidem non modo facit sed prope superat, quod plus trecenti ex eadem hac familia una die pro Republica ceciderint; cum sibi unis Veientium expugnationem demandari petiissent. Ovid. Fast. II. 235. 'Una dies Fabios ad bellum miserat omnes. Ad bellum missos perdidit una dies.'

14 *Pro solicitis non tacitus reis*] In foro sese, ex laudabili nobilium adolescentium more, exercens agendis causis, defendendis reis, de bonis, de vita periclitantibus adeoque solicitis: diserte perorans, bonis artibus abunde instructus.

16 *Late signa feret militiæ tuæ*] Ovid. Art. Am. II. 233. 'Militiæ species amor est . . . sævique labores Mollibus his castris et dolor omnis inest.'

17 *Et quandoque potentior, &c.*] Ille vero Paulus si quando per tuum, o Venus, favorem apud amicam plus valuerit, quam suus rivalis muneribus pugnans, tum eriget tibi statuam e marmore in æde constructa e lignis pretiosis, 'prope lacus Albanos,' ubi prædia ille habet.

19 *Albanos lacus*] Non procul erant urbe Roma civitas, mons, et lacus Albani. Cic. de Divin. I. 100. 'Veienti bello, cum lacus Albanus præter modum crevisset, responsum est, dum is lacus redundaret, 'si in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Veios. Inde admirabilis illa Albanæ aquæ facta deductio est.' Et de Divin. II. 69. 'Ad utilitatem agri suburbani Albana aqua deducta est.'

20 *Sub trabe Cypria* [*citrea*] Duplex citrus arbor: altera humilis et fructi-

Illic plurima naribus
  Duces thura, lyræque et Berecyntiæ
Delectabere tibiæ
  Mistis carminibus, non sine fistula.
Illic bis pueri die
  Numen cum teneris virginibus tuum

Ibi thus multum naso hauries, et recreaberis carminibus junctis citharæ, et tibiæ Berecynthiæ et fistulæ. Ibi pueri cum puellis numen tuum bis in die collaudantes

quo nexa vel obducta trabs cogitanda sit; quod sane longius petitum, et valde arbitrarium. Pessime autem, qui expl. templum, quale in Cypro Venus habet. Quare cum trabs *Cypria* nullo modo satis probari h. l. possit sensui poëtico; inpr. quod aperte vult Horatius sacellum Veneris quam elegantissimum ac pretiosissimum describere, quo Cypria materia non admodum valet: tum magna suspicio est, irrepsisse huc trabem Cypriam ex I. Od. 1. 12. et sane probabilius, lectionem *Cypria* esse a librariis, quam alteram *citrea*, quam habent Comment. Cruq. Cler. et Russard. Lamb. antiquiss. et alter Bland. Cruq. duo meliores Torrent. Pulm. Gemblac. 1. 2. et Diesth. pro var. lect. a m. ant. Mentel. Alt. 2. Lips. 1. Lips. 2. a m. pr. Franeq. Lamb. Cruq. Torrent. Fab. Steph. Dacer. Bentl. e suis codd. Cun. Talb. Jon. Sivr. probante etiam Sanad. ad II. Od. 18. 3. Itaque hanc lectionem præferendam censui. Vid. Obss. ubi et diluuntur, quæ de nimio citreæ trabis pretio Gesner. et alii objecere.' *Jani.* *citrea* habent etiam Harl. 3. 6. Delph. Pine, Sandby, Bipont. Francis, Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. *Cypria* Harl. 1. 2. 4. 5.—22 'Bentleio post Heinsium magis placuit *lyraque et Berecyntia tibia;* atque hoc auctoritate quorundam veterum librorum: Ego tamen nihil moveo, cum constructio sit magis Horatiana.' *Baxt.* 'Mihi propter alternationem vocalium maxime placet lectio primarum Landini editionum, *lyraque et Berecyntiæ, &c.*' Gesn. *lyraque et Berecynthia ....tibia, Mixtis carminibus* antiquiss. Bland. Cruquii, unus Bersmanni a m. sec. et Lips. 1. (nisi quod *Berecyntiæ* habet.) Probavit Nic. Heins. ap. Bentl. et sic etiam Cuning. et Kidd. Harl. vero 1. 2. 3. 4. 5. 6. ceteri omnes et edd. lect. nostram servant.—25 Mentel. *bis pueri in die.*—28 Pulmanni Diesth.

NOTÆ

fera: altera sylvestris et infructuosa, sed grandis; e qua fiebant opera magni pretii, lecti, mensæ, trabes, &c. Vide Plin. XIII. 16. Pers. Sat. I. 53. &c. Quidam legunt, *sub trabe Cypria,* quod multæ erant arbores faciendis operibus, navibus præsertim fabricandis, idoneæ, in insula Cypro Veneri sacra, ut dictum est I. Od. 1. et 2.

21 *Illic plurima naribus Duces thura*] In eo templo quod tibi consecrabitur, thus plurimum incendetur tibi, hymnusque cantabitur musicis instrumentis. II. Od. 15. 'copia narium.'

22 *Lyræque, &c.*] Lyra ab Apolline vel Mercurio, fistula a Pane, tibia a Marsya fertur inventa. In Berecyntho vero Phrygiæ monte matris Deum sacra celebrabantur variis instrumentis, tibia præsertim, quæ inde cognomen habuit. Vide I. Od. 16. et 18. sub finem: et III. Od. 19. 18. et seq.

25 *Bis die*] Mane et vesperi tuas laudes canent 'pueri cum teneris virginibus.' Vide I. Od. 21. init.

Laudantes, pede candido
In morem Salium ter quatient humum.
Me nec fœmina, nec puer
Jam, nec spes animi credula mutui,
Nec certare juvat mero,
Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur, heu! Ligurine, cur
Manat rara meas lacryma per genas?
Cur facunda parum decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis ego somniis
Jam captum teneo; jam volucrem sequor

albis pedibus terram pulsabunt ter, ritu Saliorum. Modo me neque mulier, neque puer, neque facilis spes mutui amoris oblectat, nec vino contendere, neque floribus caput coronare. At quare, Ligurine, eheu quare per malas meas fluunt aliquot stillæ? quare lingua diserta in vocibus hæsitat silentio non decenti? Ego te nocte in somnis modo prehensum amplector, modo te per herbam campi Martii, te per un-

Bentleii Græv. et Regin. Lips. 1. 2. 4. et Helmstad. *quatiunt;* et sic Cuning. —29 Novum hic Carmen orditur Sivr. Post *puer*, non post *Jam*, vs. 30. comma habent multæ edd. vett. Nostram interpunctionem servant Delph. Schrevel. Fab. Rutgers. Dacer. Bentl. Cuning. Gesn. Zeun. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Francis, Comb. et Kidd.—30 Lips. 4. *nuntia* pro *credula;* 'memorabilis lectio.' *Jani.*—34 *Manat crebra* emend. Withof. improbante Jani.—37 *Nocturnis te ego* ex edd. Lamb. et Torrent. in alias plurimas venit: item Venett. ap. Zeun. Chabot. Muret. Steph. Heins. Fab. et Dacer. et sic est in Lips. 2. a m. sec. *N. ego te somniis* Bentleii Græv. et Bodl. 2. et Lips. 4. *N. te somniis* Bentleii Regin. et Lips. 2. a m. pr. Sed

NOTÆ

28 *In morem Salium ter quatient humum*] Choreas etiam in sacris adhibitas, annotavi tum alibi, tum I. Od. 36. ubi et de Saliis Martis Sacerdotibus.

29 *Me nec fœmina, nec, &c.*] Vergens ego ad senium, minus aptus sum amoribus, immo nec jocis et certaminibus poculorum. Sed neque juvat me floribus coronare inter epulandum, ex more, de quo lib. I.

33 *Sed cur, heu! Ligurine, &c.*] Me vero ea ætate cur tamen amore tuo incendis, o Ligurine, puer forma conspicue? Cur, o Venus, rursus bella moves, post acceptam rudem et vacationem a tua militia? siquidem annos quinquaginta natus sum, cur ad juvenilem me lasciviam revocas?

34 *Manat rara meas lacryma per genas*] Amor elicit lacrymas, paucas tamen, præ pudore: nam ex Ovid. Amor. I. 'Turpe senex miles, turpe senilis amor.'

35 *Cur facunda parum decoro, &c.*] Quod etiam indicium amoris est ardentissimi, lingua alioqui facunda jam titubat, verbaque intercepta præfocantur: quod sane indecorum mihi est. Virgil. Æneid. IV. 76. 'Incipit effari, mediaque in voce resistit.'

37 *Nocturnis ego somniis, &c.*] Inter somniandum te mente verso, modo

Te per gramina Martii
Campi; te per aquas, dure, volubiles.

das fluentes, o crudelis, fugientem prosequor.

abest *te* a Porphyr. Pulmanni Gemblac. 1. 2. Beller. et Diesth. duobus Bersmanni, plerisque Bentleii, Mentel. Helmst. Franeq. Altt. 1. 2. Lips. 1. a m. pr. Dess. 2. et ab edd. primis, Venett. Locher. al. item a Basil. Ascens. Fabr. Rutgers. Baxt. Gesn. Zeun. Bentl. Cuning. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.

NOTÆ

mihi videor amplecti te, modo te fugientem persequi.

39 *Per gramina Martii Campi, &c.*] In campo Martio exercebat se juventus cursu, lucta, equitatione, deinde natatione in Tiberi proximo post exercitationem, ad pulverem sudoremque detergendum, ut annotavi fuse I. Od. 8.

ODE II.

AD ANTONIUM IULUM.

Iulus Antonius Triumviri (ex Fulvia) filius Octaviæque privignus rogarat Horatium, ut Pindarica quædam in Sicambricam Augusti Victoriam conscriberet; cui rei dum simulat se minus idoneum, atque ipsum Antonium id melius præstare posse affirmat, Pindarum nihilominus ipsum sublimitate superat.

PINDARUM quisquis studet æmulari, I-

O Iule, quicumque vult imitari Pindarum, sublevatur alis cera compactis auxilio

Ode undecima Libri quinti in Ed. Sanad. Omnes codd. Torrentii hanc habent Epigraphen: *Ad Antonium Iulum,* sive *Iullum;* nonnulli ap. H. Steph. Diatr. Sec. III. *Ad Iulum Antonium M. Antonii Triumviri F.* Venett. Locher. Ascens. *Pindarum celebrat.* Nonnulli ap. H. Steph. l. l. *Antiquorum Poëtarum veneratio.*—1 *Iule* in duo versus distrahendum, ut *I* ad primum, *ule* ad alterum pertineret, primus Passeratius censuit. Ex eo sic Lambin. atque ex hoc plurimi editores, etiam Fab. Dacer. Baxt. Cuning. et Sanad. Gesnero non liquet. Certum tamen, omnes codd. et edd. vett. integrum nomen ad

NOTÆ

Metrum idem quod supra I. Od. 2.

1 *Pindarum, &c.*] Laudaverat Horatium Iulus Antonius, æmulumque Pindari dixerat. Rescribit hanc Oden Horatius, qua mire Pindarum extollit supra se, pariterque facundiam et modestiam expromit suam.

Pindarum] Is Lyricorum antesignanus Thebis in Bœotia natus, 'auris Bœoticæ,' id est, crassi, stupidi, insulsique Bœotiorum ingenii, famam et proverbium abstersit. Floruit circa Olympiadem 75. seu annis ante Christum 476. Quo tempore Æschylus et

ule, ceratis ope Dædalea
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet immensusque ruit profundo
Pindarus ore,
Laurea donandus Apollinari,

Dædali, et mari pellucido cognomen præbebit. Pindarus abundans alto sermone volvitur et rapide fertur instar fluminis e monte labentis, quod pluviæ supra consuetas ripas extulerunt. Lauream Apollinis meretur, sive profert voces insolitas

vs. 5. referre. Similis ratio vs. 22. et 23.—3 Nonnulli codd. Lambini, tres Bland. Cruquii, Mentel. Lips. 1. et Lips. 2. a m. pr. *pinnis.*—6 Lips. 3. pro v. l. et Harl. 1. *Cum super.* Aliquot Lambini, antiquiss. Bland. Cruquii, duo Torrentii, Pulmanni Hunn. unus Bersmanni, Bentleii Græv. et Leid. Mentel. Lips. 2. a m. sec. *Cum super notas saliere;* duo illi Torrentii pro v. l. Sax. et Lips. 2. a m. pr. *Cum s. n. saluere;* duo Fabr. *Cum super totas saluere,* cui placet. Has omnes ineptas vocat Jani.—7 *Ferrit* unus Cruquii et recepit Cuning. et *immensus ruit et* Lips. 3. 4. Venet. 1492. Locher. *fuit et*

NOTÆ

Anacreon. Dorice scripsit. Threnos ejus, Dithyrambos, et alia quædam subtraxit nobis injuria temporum: restant encomia, seu Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea. Ælianus lib. XII. refert idem Pindaro contigisse, quod Platoni; nimirum infantem expositum melle ab apibus nutritum: et alibi, quinquies in Poëtarum commissionibus prælatam ei tamen Corinnam, auditorum quidem inscitia. Memoria porro ejus tam venerabilis, ut Lacedæmonii, Bœotiam vastantes, propter Pindarum, Thebis pepercerint; Alexander vero Magnus, cum eam urbem expugnasset, domum Pindari intactam servari jusserit. Vide Val. Max. Plin. VII. 29. Plutarch. in Alexandro, Cœl. Rhodig. XXI. 44. &c.

Quisquis studet æmulari, &c.] Qui Pindarum contendit imitatione assequi, is eandem habebit sortem cum Icaro Dædali filio, qui affixis cera pennis volare tentans in mare decidit, ac de suo nomine Icarium fecit appellari. Vide I. Od. 3. II. Od. 20.

2 *Iule*] Dissyllabam alii faciunt istam vocem: alii cum Passeratio synalœpham ponunt ex prima vocali vel syllaba hujus nominis cum prima præcedentis versus: quemadmodum I. Od. 2. in voce 'uxorius.' Vide infra ad vocem 'Antoni.'

3 *Vitreo*] Non abs re interpreteris, cœruleo.

5 *Velut amnis*] Copiosa Pindari oratio similis est fluvio exundanti.

7 *Immensus ruit profundo Pindarus ore*] Quintil. x. 1. 'Novem Lyricorum Pindarus longe princeps, spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia, et velut quodam eloquentiæ flumine, propter quæ Horatius eum merito credidit nemini imitabilem.'

9 *Laurea Apollinari*] Vide III. Od. 30. in fine.

Seu per audaces nova Dithyrambos
Verba devolvit, numerisque fertur
Lege solutis;
Seu Deos, regesve canit, Deorum

in dithyrambis audacibus, scribitque metris liberis; sive canit Divos ac Reges Deo-

Ascens.—11 *Verba divolvit* Venct. 1492. Locher. et Ascens. qui expl. 'diffluere facit.' Alt. 1. *numerusque fertur Lege solutus.*—13 Harl. 3. 4. 6. alii multi, cum edd. vett. *regesque;* Harl. 1. 2. 5. quidam Lambini, duo Bersmanni, Bentleii Græv. Gal. Bodl. 2. et Colbert. cum edd. Bentl. Vascos. Cuning. Sanad. Towers, Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et

NOTÆ

10 *Dithyrambos*] Hymnus seu Carmen erat in honorem Bacchi, qui et ipse dictus est Dithyrambus, quasi *δὶς θύρας ἀμείβων*, vel *ἀμβαίνων*, *bis vitæ portas transiens*, quia primum natus ex utero Semeles matris, deinde e Jovis femore, ut fabulantur. Alii alias etymologias afferunt. Apage qui Syriacam originem in mere Græca voce expiscantur. Ingeniose vero Moses, eruditis idem qui Bacchus, intelligitur hac appellatione Dithyrambi, utpote qui duas quasi matres habuerit, ab altera genitus, aquis et morti ereptus ab altera atque educatus, scilicet a filia Pharaonis. Vide Suidam. Scalig. Poët. I. 46. ubi etiam addit, Dithyrambici Carminis stylum tumidum esse, plenumque Baccho, numeris, et vocibus compositis, quas vocant ampullas et sesquipedales voces: atque idcirco 'audaces' ab Horatio dici dithyrambos: ab Æschylo vero Carmen tumens, exultans, totum Bacchum. Ibidemque ille affert Hegesandri Epigramma adversus Philosophos, ejusmodi vocabulis inflatum: sic incipit: *'Οφρυανασπασίδαι, ῥινεγκαταπηξιγένειοι*, &c. Ex Athenæo XIV. 6. non semper veteres, cum libarent, usi sunt dithyrambis, versibus tumultuosis, vehementibus, concitatis; sed duntaxat vino madidi, et Liberum patrem si invocarent: sin Apollinem, placide canebant. Unde Epicharmus lepide ibid. *Οὐκ ἔστι διθύραμβος, ἂν ὕδωρ πίῃς. Nullus est Dithyrambus, aquam si bibas.* Cic. III. de Orat. n. 181. 'Inde ille licentior et divitior fluxit Dithyrambus, cujus membra et pedes sunt in omni locuplete oratione diffusa.' Pindarus Olymp. Od. XIII. Corinthiis tribuit Dithyramborum inventionem.

11 *Numerisque fertur Lege solutis*] Non quod in Dithyrambis nulla esset lex aut mensura pedum, sed quia magna erat metrum variandi licentia; et quod in his Poëtæ vehementiam impetumque animi potissimum sequerentur, magisque attenderent modulationem Carminis, quam pedum certam ubique legem. Vide Alex. ab Alex. IV. 17. sub finem.

13 Pindarus enim pæanas cecinit, seu Hymnos in honorem Apollinis. Porro notat hic Horatius præcipua Lyricorum argumenta, ut et ad Pisones Epist. vs. 83. 'Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum, Et pugilem victorem, et equum certamine primum, Et juvenum curas, et libera vina referre.'

Regesve] Hieronem Syracusanum. Olymp. Od. I. &c. 'Deorum sanguinem.' Reges Deorum filii appellan-

Sanguinem, per quos cecidere justa
Morte Centauri, cecidit tremendæ
Flamma Chimæræ;
Sive, quos Elea domum reducit
Palma cœlestes, pugilemve equumve
Dicit, et centum potiore signis
Munere donat;
Flebili sponsæ juvenemve raptum
Plorat; et vires animumque mores-

rum filios, a quibus Centauri legitima cæde prostrati sunt, atque extinctus est ignis Chimæræ horrendæ; sive laudat eos qui domum redeunt Elea victoria gloriosi, canitque vel pugilem vel equitem, et donum eis tribuit excellentius statuis centenis; sive deflet adolescentem morte ablatum nuptæ mœstæ, illiusque virtutem animumque

Kidd. *regesve:* est distributio, ut vs. 18. *canet* Lips. 4. et Dess. 2.—18 'Male post *cœlestes* colon ponunt edd. vulg. tanquam nova sententia sit, *pugilemve equumve dicit.* Rectius Bentl. Cuning. et Sanad. uti nos.' *Jani.* *pugilemque* Lips. 3. Venett. Locher. et Ascens.—19 *Dicet* Lips. 1. *Dicat* Dess. 2.—21 Unus Bersmanni, Lips. 2. Dess. 2. Helmst. et Harl. 2. 3. 4. *juvenemque.*—22 Lips. 4. *animumve.* Unus Bersmanni, et Lips. 3. 4. *mores,* omisso *que.* Vide

NOTÆ

tur. Vel designat Poëta noster Herculem Jovis, et Theseum Neptuni filios, item Pirithoum a Marte genus trahentem: 'per quos Centauri cecidere.' Vide I. Od. 18. III. Od. 4. De Chimæra per Bellerophontem a Neptuno adjutum deleta, I. Od. 27. Pindarus autem Olymp. Od. XIII.

17 *Sive quos Elea, &c.*] Quando laudat victores in certaminibus apud Elidem Peloponnesi regionem, seu pugilatu; Pindar. Olymp. Od. VII. X. XI. seu equorum cursu, ibid. Od. I. et alibi multis locis. Virgil. Georg. I. 59. 'Eliadum palmas' mittit 'Epirus equarum.' Georg. III. 202. 'Ad Elei metas et maxima campi Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas.' Elis et Pisa, quæ et Olympia, urbes sunt Elidis regionis: ibidem fanum Jovis Olympii, et ludorum Olympicorum celebritas. Vide I. Od. 1. 3. et seq. Not.

18 *Cœlestes*] Od. I. 'Palmaque nobilis... evehit ad Deos.' Gloria sublimes quasi cœlum Deosque attingunt.

Equumve] Equus ipse, qui velociore cursu ac pernicitate sua victoriam pepererat, coronabatur etiam, necnon carmine pariter ut eques celebrari consueverat. Pindar. Olymp. Od. I. Pyth. Od. III.

19 *Potiore signis*] Vide postea, Od. VIII. hujus libri.

21 *Flebili sponsæ juvenemve raptum Plorat*] Seu cum struit et componit Epitaphium sponsi morte præmatura extincti, sponsæque luctum describit.

22 *Mores aureos*] Castos, sanctos, antiquos, quales ætate aurea,

que aureos educit in astra, nigro-
que invidet Orco.
Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus: ego, apis Matinæ
More modoque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.

ac bonos mores extollit usque ad cœlum, atrisque Inferis eximit. O Antoni, fortis volatus effert cycnum Thebanum, quoticscumque assurgit in superas cœli regiones. Ego exiguus, velut apis thyma dulcia in Matino monte maxima sedulitate colligit, sic ingenti labore condo versus, prope sylvas et fontes Tiburis humidi. Tu, vates

ad vs. 1.—23 *Aureos deducit* nonnulli Lamb. Pulmanni Diesth. aliique, item Basill. Muret. Fabr. Steph. Rutg. Fab. et Dacer. Diu fuit vulgata lectio. *reducit*, s. *redducit* plures Torrent. (cui placet) nonnulli Cruq. Pulm. Hunn. Gemblac. 1. et Beller. unus Bersm. Bentleii Leid. et Regin. a m. pr. Franeq. Lipss. Helmst. Venet. 1492. Locher. Ascens. *educit* plerique Lamb. antiquiss. Bland. Cruq. tres Torrent. Pulm. Gemblac. 2. duo Bersm. Bentl. Græv. Mentel. Altt. Dess. 2. Venet. 1478. Lamb. Cruq. Torr. Heins. Bentl. Cun. San. et recentt. Mox *nigro*, omisso *que*, unus Bersm. Vide ad vs. 1.—26 Bentl. *quotiens*, antiqua scriptura.—29 'Post *laborem* comma ponit Bentl. ut jungatur vs. 30. *plurimum circa nemus.* quemadmodum 'plura sylva,' Ovid. Met. XIV. 361. *Per laborem* ait esse pro, laboriose, uti dicatur 'per vim,' 'per jocum,' &c. Sed recte jungitur, *per laborem Plurimum;* nam e sensu lyrico *per laborem* non potest h. l. esse sine epitheto, *nemori* idem additum

NOTÆ

24 *Invidet Orco*] Oblivioni præripit, immortali memoriæ consecrat.

25 *Multa Dircæum levat aura cycnum*] Pindarum alte volantem et suave canentem instar cycni idem semper vigor, eadem vis sublevat et sustinet.

Cycnum] Vide II. Od. 20.

Dircæum] Dirce fons Bœotiæ, item fluvius Thebas alluens in Ismenium devolvitur. Strabo, &c. Hinc Dircæus pro Thebano.

26 *Antoni*] Iulus hic Antonius M. Antonii Triumviri ac Fulviæ filius, post cæsum extinctumque patrem, Augusti gratiam nactus ejus etiam neptem duxit. Romæ consulatum gessit anno Urbis conditæ 743. cum Paulo Maximo, cui prior Ode est scripta. Dio lib. LI.

27 *Ego, apis Matinæ More, &c.*] Ego Horatius non ita celsa peto, sed velut apis inferiora circumvolo, et flores humiles carpo. Matinus Calabriæ mons thymo abundat, e quo mel optimum apes conficiunt. Eam porro memorat Horatius regionem, quod non longe ab ea natus, ut dixi alibi.

30 *Uvidi Tiburis*] Vide I. Od. 7. et 18. II. Od. 6. III. Od. 29. Od. vero seq. 'Tibur aquæ perfluunt.'

Concines majore Poëta plectro
Cæsarem, quandoque trahet feroces
Per Sacrum clivum, merita decorus
Fronde, Sicambros;

eximius, celebrabis Augustum carmine sublimiori, quoties debita insignis corona ducet Sicambros immanes per collem sacrum: quo Cæsare grandius aut pretiosius nihil fata

friget ac otiosum est. Denique *floreum circa n.* mallet idem Bentl.' *Jani.*—31 *Tiberis* Lips. 3. *rivos* pro *ripas* emend. Bentl. ex eoque Sanad. Vid. ad III. Od. 26. 13.—33 Lips. 3. *Concinis.*—34 Basil. 1555. *quandoque trahit.*—35 Bentl. et Kidd. *clivom.*—36 *Sicambros* vulgo scribitur, item in nonnullis *Sigambros, Sycambros.* Sed *Sygambros* tres Blandd. Cruq. nonnulli Torrent. Lips. 2. 3. Bentl. Cun. Recte, nam Dioni et Ptolemæo semper dicuntur Σύγαμβροι. Et vetustissimi codd. alibi etiam *Sygambros* scribunt. Vid. N. Heins. ad Ovid. Am. I. 14. 49. Tacitus Sugambros vocat, Strabo Σουγάμ-

NOTÆ

31 *Operosa parvus Carmina fingo*] Scilicet opus accuratum absque magno labore nullum. Deterere multa ac recidere, immo et recudere, stylumque sæpius vertere oportet, sæpe caput etiam scabere, vivosque ungues rodere, ut plane docet Noster I. Sat. 10. At Poëtastri Carmen contra, ut canit Pers. Sat. I. 106. 'Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.'

Parvus] Animadverte, Lector, quam se deprimat istic Horatius, alias certe non mediocriter extollens sese. Vide Od. ult. lib. II. et III. Atenim præ Pindaro se parvum dicit, et operosa Carmina vix fingere, forte quod inops Latinus sermo multoque inferior ubertate et copia cedit Græcæ linguæ tanquam locupletiori.

33 *Concines majore Poëta plectro Cæsarem*] Tu, Iule, scribes elogia Cæsaris, grandiori stylo, carmine heroico. Iulus Antonius heroicis versibus Diomedeas conscripsit duodecim libris.

34 *Quandoque trahet feroces, &c.*] Cum subactos hostes in triumpho ducens ascendet Capitolium per viam sacram clivo Capitolino adhærentem pergens, &c.

36 *Sicambros*] Hos leviter si præteriero, piaculum admisisse videar, quippe quos majores agnoscimus, nosque Francos ab eis ortos. Illorum Regi Clodovæo, cum ad sacrum baptisma accederet, Remigius Rhemensis Præsul sanctissimus ita locutus fertur: 'Mitis depone colla Sicamber: adora quod incendisti, incende quod adorasti.' Gregor. Turon. Germaniæ Inferioris populi erant, Rheni accolæ, hodie *Gheldrenses.* Strabo lib. VII. &c. *Feroces* non sine ratione gravi Horatius vocat. Nam Dio refert exercitus Romanos ab eis fusos, tantumque terrorem incussum, ut adversus eos Augustus profectus sit, qui dare obsides, re composita, adegerit: unde seq. Od. XIV. vs. 51. 'Te cæde gaudentes Sicambri Compositis venerantur armis.' Addunt præterea Centuriones Romanos ad exigenda tributa missos cruci ab eis suffixos: eorum vero mulieres, cum deessent lapides jaciendi, filios etiam parvulos humi allisos in hostium ora contorquere non veritas. Vide Oros. &c. Tandem Sicambros tamen sube-

Quo nihil majus meliusve terris
Fata donavere bonique Divi,
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum.
Concines lætosque dies, et urbis
Publicum ludum, super impetrato
Fortis Augusti reditu, forumque
Litibus orbum.
Tum meæ (si quid loquar audiendum)
Vocis accedet bona pars; et, o Sol

et numina propitia terris donaverunt aut donabunt, etiamsi revocetur sæculum vetus aureum. Cantabis festos dies et communem lætitiam civitatis, forumque contentionibus vacuum, ob reditum invicti Augusti a Diis concessum. Tunc, si canam aliquid auditu dignum, cantus mei maxima pars adjicietur: et beatus dicam, o læta, o

βρους.—41 Unus Bersmanni, Dess. 2. et Cuning. *lætasque dies.*—45 Lips. 2. a m. pr. *si quod loquor.* Quidam Lambini, Harl. 1. Bentleii Græv. Regin. Magdal. et Bodl. 1. Lips. 2. Fab. Dacer. Bentl. Cuning. Sanad. et Towers, al. *si quid loquor;* Harl. 2. 3. 4. 5. 6. ceteri codd. cum edd. antiq. et recentt. —46 *Vocis a. b. p. ego sol* Basil. 1531. pro v. l.—47 Lips. 1. pro v. l. *et lau-*

NOTÆ

git Augustus, 'ac dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit.' Sueton. Octav. cap. 21. Lucius autem Florus cap. ult. sic testatur: 'Validissimas nationes Cheruscos, Suevos, Sicambros pariter aggressus est, qui viginti Centurionibus incrematis, hoc velut sacramento bellum sumserant, adeo certa victoriæ spe, ut prædam in antecessum dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum et argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque in prædam divisit ac vendidit.'

43 *Augusti reditu*] Ex Hispania et ex bello Cantabrico, quod multis annis protractum fuerat. I. Od. 12. sub finem. III. Od. 5. et 14. hujus etiam libri Od. V. &c. Reditum Augusti ex Gallia, cum Sicambros profligasset, hic intelligunt alii. Sueton. Octav. cap. 20. 'Reliqua bella per legatos administravit, ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interveniret aut non longe abesset.'

Forum Litibus orbum] Ferias, justitium, seu vacationem a litibus dirimendis et a forensi strepitu, mos erat indici in ludis, festis, triumphis, supplicationibus, adeoque in omni publica lætitia, vel etiam luctu.

45 *Tum meæ* (*si quid, &c.*] Tum vero sublimibus tuis Carminibus, o Antoni, meos etiam qualescumque versus adjungam, in tam solenni occasione, reverso incolumi e belli periculis Augusto, exoptato jam diu. Sueton. Octav. cap. 57. 'Revertentem ex provincia non solum faustis ominibus sed et modulatis Carminibus prosequebantur.'

Pulcher, o laudande, canam recepto
Cæsare felix.
Tuque dum procedis, Io Triumphe!
Non semel dicemus, Io Triumphe!
Civitas omnis; dabimusque Divis
Thura benignis.
Te decem tauri totidemque vaccæ,
Me tener solvet vitulus, relicta

celebris dies, qua Cæsar nobis est redditus. Dum vero progrederis, o triumphe, sæpius repetemus, Io, Io triumphe, omnisque urbs pariter, et adolebimus thura numinibus propitiis. Te decem tauri et vaccæ totidem promissis liberabunt: me ju-

dande.—49 *Tuque dum procedis* Porphyr. multi Lamb. Cruq. Torr. et Bentl. Pulmanni Diesth. Harl. 6. Dess. 2. Muret. Basill. Lamb. ed. pr. Fabr. Torrent. Steph. Glarean. Brut. Fab. Dacer. Baxt. Gesn. Burm. *Tuque cum* unus Bersm. *Teque dum* nonnulli Lamb. tres Blandd. Cruq. unus Torr. Pulmanni Gemblac. 1. 2. et Beller. duo Bersm. vetustiores Bentl. Sax. Brod. Harl. 1. 2. 3. 4. 5. Mentel. Lipss. Altt. Helmst. Franeq. Venett. Locher. Ascens. Lamb. ed. post. Cruq. *Teque cum* Pulmanni Hunn. ‘ Qui legunt *Teque*, jungere debent cum *dicemus: Teque dicemus, dum procedis.* Sed aperte jungendum, *dicemus io triumphe!* igitur lectio *Teque* haud dubie rejicienda. Sed neque alteram *Tuque* ferendam censuerunt, quia non Antonius triumpharit, non illi acclamatum, non illi res sacra facta sit. Quare: *Duxque dum procedit* emend. D. Heins. et sic Rutgers. *Isque dum procedit* emend. Bentl. allatis quinque Virgilii versibus, qui ab *Isque* incipiunt. Sed illud *Isque*, quod in narratione Virgiliana fero, in hoc carmine, atque hoc loco ferre non possum; ita jejunum et languidum est. *Tumque dum procedit* emend. Cuning. qua lectione quid invenustius? *Tumque dum procedet* San. et Sivr. Fuit et, qui conjiceret, *Atque dum procedit.* Ego non habui, quod a vulgata lectione, bona et præclara, recederem. Utrum, quia Antonius *procedit*, ideo *ille* triumphat, *illi* acclamatur? Ita quod concludere potuerint VV. DD. satis mirari non possum. *præcedes* Franeq. solenni errore. Denique cur vs. 49. et 50. in uno Bland. Cruq. permutati sint, et vs. 50. a Lips. 4. absit, facile intelligitur.’ *Jani.* Vide Gronovii Epistolam Salmasio Syllog. Epist. tom. II. pp. 557. 558.—50 *Nos simul* var. lect. ap. Jones. *Nec semel* Alt. 1. Tota Strophe sic habetur in Alt. 2. *Teque dum procedis, Io triumphe, Laudet et casti pueri, senes-*

NOTÆ

49 *Tuque dum procedis, Io triumphe*] Hoc referunt alii ad Iulum Antonium vel Prætorem vel Consulem designatum; leguntque: *Duxque dum procedis*, sed absurde: alii ad Augustum triumphantem. Verum ipso duce contextu, sane referes, ingeniose lector, ad ipsum triumphum, quem sic interpellat Horatius procedentem: o triumphe, dum procedes, Io sæpius; Io, repetemus, &c.

53 *Te decem tauri*] Tu Antoni summe vir, pro Cæsaris felici reditu a Diis impetrando, vovisti grandes victimas, quas voti reus mactabis: ego vero tenuis, immolato juvenco quem promisi, voto solvar.

Matre, qui largis juvenescit herbis
In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunæ referentis ortum,
Qua notam duxit, niveus videri,
Cetera fulvus.

vencus matri subtractus, qui crescit in abundanti gramine, propter meum votum exsolvendum. Is fronte æmulatur Lunam incurvam tertia ab ortu die ardescentem: ea parte insuper contraxit notam qua spectatur nive candidior, in reliquis rufus.

que, et Civitas omnis, &c. haud dubie ab inepto Grammatico.—58 Pro *ortum*, *orbem* nonnulli Lamb. quatuor Torrent. Pulmanni Beller. libb. Fabr. unus Bersm. Harl. 1. 2. Bentl. decem, et Mentel. 'Sed non convenit huc *orbis* s. cursus lunæ, nisi velis *tertium orbem* explicare 'tertiam partem orbis,' et hanc pro tertio die accipere: quod tamen durius. Præstat ceterorum omnium libb. lectio *ortum*.' Jani.—59 Conj. Francii ap. Cuning. *Qua notam ducit;* Bentleii Reg. Soc. *Qua notam traxit*, ex interpretamento. Ascens. *niveus videtur.*

NOTÆ

57 *Fronte curvatos, &c.*] Describit juvencum quem parat sacrificio quod vovit. Lunæ paulo post novilunium similem dicit ob parvula cornua: et in fronte notam habere candidam stellæ ad instar conspicuam. Sic Homerus Iliad. Ψ. Diomedis equum toto rufum corpore, candida in fronte nota, ad modum Lunæ plenæ rotunda, insignem exhibet. Et Moschus, in Idyll. quod Theocrito male ascribitur, ut alibi annotavi, Europæ taurum similiter flavum reliquo fuisse corpore, at in fronte media orbem argenteum refulsisse commemorat.

ODE III.

AD MELPOMENEN.

Horatius amabili furore captus magnifica et incredibilia de se arteque sua tanquam plane extra corpus suum locutus, ad finem ad se reversus, quo evitet vultuosorum invidiam, apponit nonnihil ridiculi. (Judicium Scaligeri de hac Ode vid. ad III. 9. 1.)

QUEM tu, Melpomene, semel
Nascentem placido lumine videris,

O Melpomene, quem tu nascentem aspexeris semel oculis benignis, eum non ath-

Ode prima Libri secundi in Ed. Sanad. Inscribitur in Mentel. *Ad Mu-*

NOTÆ

Metrum est idem quod I. Od. 3.

1 *Quem tu Melpomene, &c.*] De hujus Odes eximio lepore insigne est Scaligeri judicium, quod retuli ad III.

Illum non labor Isthmius
Clarabit pugilem, non equus impiger

letam nobilitabit Isthmium certamen, non equus acer victorem curru vehet Achaico,

NOTÆ

Od. 9. init. Vide ibi Not.

Melpomene] Pro qualibet Musarum hanc ponit. De ea I. Od. 24. 3.

2 *Nascentem placido lumine videris, &c.*] Desumta ab Hesiodo aliisque Græcis sententia. *Placido lumine*] Εὐμενεστέροις ὄμμασιν. Sic et Tibull. II. 4. in fine: 'Si modo me placido videat Nemesis mea vultu.' Huc facit quod scribit Juvenalis Sat. VII. 195. 'distat enim, quæ Sidera te excipiant modo primos incipientem Edere vagitus,' &c.

3 *Illum non labor Isthmius, &c.*] Quem facili et benevolo Musa vultu nascentem viderit, is quidem non illustris erit pugilatu, quadrigali cursu, aut alio Isthmiorum ludorum certamine; non etiam bello clarus evadet: sed nobilis erit poëta, ubique celebrior quam sint illi Isthmica vel militari victoria. Eam vero sibi gloriam a Musis concessam prædicat Horatius.

Labor Isthmius] Certamen et victoria in ludis iis qui tertio quoque anno, totius Achaiæ concursu, fiebant in Isthmo prope Corinthum, de quo I. Od. 7. 2. Ibidem erat sacrum Neptuno fanum. Ludos illos instituit Sisyphus Rex Corinthiorum, ut scribunt aliqui, in honorem Melicertæ seu Palæmonis aut Portuni marini Dei; vel, ut alii referunt, Theseus in honorem Neptuni, æmulatione quidem Herculis qui Olympia Jovi dicaverat. Vide Alex. ab Alex. V. 8. Plutarch. in Thesei Vita. Strabon. Geograph. lib. VIII. Liv. XXXIII. 32. 'Isthmiorum,' inquit, 'statum ludicrum aderat . . . quo certamina omnis generis artium viriumque ac pernicitatis visuntur . . . propter opportunitatem loci per duo diversa maria omnium Græcorum undique conventus erat.' In iis victores pinu coronabantur, ex Plin. XV. 10. Contra Cœl. Rhodig. VII. 10. coronam Isthmiacam contexi ex apio consuesse scribit. Et XIII. 17. in Olympicis cotino, (seu oleastro,) in Pythiis lauro, in Nemeis selino virenti, id est, apio, in Isthmiis selino item, sed arescente, solitos coronari. Archias Poëta Epigram. lib. I. de quatuor Græciæ certaminibus ita canit: Ἆθλα δὲ τῶν, κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

4 *Clarabit*] Pro 'declarabit,' inquiunt; nam voce præconis victorum nomina declarabantur et pronuntiabantur. Illud quoque verbum usurparunt, apud C. de Divin. I. 21. Poëta, 'Jupiter excelsa clarabat sceptra corona,' Lucret. lib. IV. Sic Virgil. Æneid. XI. ait, 'crimen acerbat.'

Pugilem] Vide Not. Ode superiori, strophe 5.

Non equus impiger Curru ducet Achaico] De curuli certamine I. Od. 1. 4. Non videtur facere ad rem quod nonnulli afferunt hic, in Achaia sacros agonas celebrari consuevisse, in quibus qui vicerant, hieronicæ dicti, in patriam reducebantur curru quasi triumphali equis albis quatuor tracto. Apud Diodor. Sicul. lib. XIII. Exænetus Agrigentum invehitur, comites sunt bigæ curules trecentæ. Vitruv. lib. IX. procem. 'Nobilibus athletis qui Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia vicissent, Græcorum majores ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum

Curru ducet Achaico
  Victorem; neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
  Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio:
  Sed quæ Tibur aquæ fertile præfluunt,

nec militare facinus Imperatorem ostentabit Capitolio frondibus Apollinaribus coronatum, eo quod superbas Regum minas fregerit. Verum aquæ fœcundum Tibur ir-

sam.—2 Mentel. *placido numine.*—5 *Achaio* Cuning. Sanad. et Towers.—8 Unus Bersmanni: *timidas contuderit minas.*—9 Lips. 1. 2. 4. Venet. 1492. et Locher. *Ostendit Capitolio.*—10 *Tibur a. f. perfluunt* nonnulli Lamb. et aliorum, Lips. 1. 4. Alt. 2. Venet. 1478. Vet. Comb. Ald. Mur. Fabr. Venet. ap. Zeun. Glarean. Chabot. Basill. Lamb. ed. pr. Steph. Fab. Dacer. *profluunt* Pulmanni Gemblac. 2. (quanquam cum superascripto *præfluunt*) Mentel. a m. s. Bentleii Leid. *proluunt* quid. Lamb. Sed *præfluunt* duo Vatt. Torn. Russard. Nicot. Lamb. Pulmanni Hunn. Gemblac. 1. et Beller. libri Cruq. omnes meliores Torrent. duo Bersm. Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Bentl. Græv. Regin. et alii, Mentel. a m. pr. Lips. 2. 3. Dess. 2. Alt. 1. Franeq. Helmst. Venet. 1492. Locher. Asc. Heins. Lamb. Cruq. Torr. Rutg. Baxt. Bentl. Burm. Cun. San. Jon. Sivr. Jani, Bipont. Mitsch. Towers, Francis, Wetzel.

NOTÆ

palma et corona ferant laudes, sed et cum revertantur in suas civitates, cum victoria triumphantes quadrigis in mœnia invehantur, eque Republica perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur.' Sueton. Neron. cap. XXII. 'Mox et ipse aurigare, atque etiam spectari voluit . . . tum etiam in circo maximo . . . nec contentus harum artium experimenta Romæ dedisse, Achaiam petiit.' Cap. XXIII. 'Certamina deinceps obiit omnia.' Cap. XXIV. 'Aurigavit plurifariam, Olympiis etiam decemjugem . . . sed excussus curru . . . nec eo secius coronatus est . . . Judices donavit civitate Rom. et pecunia grandi, ac provinciam universam libertate. Quæ beneficia e medio stadio, Isthmiorum die, sua ipse voce pronuntiavit.' Cap. XXV. 'Reversus e Græcia Neapolim . . . albis equis introiit, disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est: simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam . . . veste purpurea . . . coronam capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam,' &c.

6 *Neque res bellica Deliis Ornatum foliis, &c.*] Nec fortiter in bello gestis triumphans coronabitur laurea sacra Apollini apud Delum insulam nato et eximie culto. Vide I. Od. 21.

9 *Ostendet Capitolio*] Triumphans quisque inaurato curru per viam sacram vehebatur ad Capitolium, seu arcem Roman. in monte Tarpeio exstructam, ob inventum ibi caput humanum sic appellatam. Illic Jovi Diisque gratias referebat, spoliaque de hostibus relata consecrabat.

10 *Sed quæ Tibur aquæ, &c.*] Sed insignem eum facient Carmina in amœno Tiburis secessu condita, vel ejus loci descriptionem et amœnitatem continentia. De Tibure aquis udo I. Od. 7. III. Od. 29. Quod eo

Et spissæ nemorum comæ,
  Fingent Æolio carmine nobilem.
Romæ principis urbium
  Dignatur soboles inter amabiles
Vatum ponere me choros;
  Et jam dente minus mordeor invido.
O testudinis aureæ
  Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas!
O mutis quoque piscibus
  Donatura cycni, si libeat, sonum!

rigantes et sylvarum densa folia Æoliis clarum versibus efficient. Proles Romæ civitatum Reginæ inter caros Poëtarum cœtus me collocare dignatur, Jamque minus æmulorum morsibus vellicor. O Musa, quæ suavitatem eximiæ lyræ meæ sonum moderaris, o quæ mutis etiam piscibus cycni cantum dare potes, si velis,

Wakef. Comb. et Kidd.—12 Lips. 3. 4. *Fingent æolico.*—14 Lambinus e tribus Vatt. Cruq. e tribus Bland. Torrent. Heins. Bentl. Cuning. Sanad. Gesn. Towers, Jani, Bipont. Mitsch. Wakef. Comb. et Kidd. *suboles.* Vide Cellar. Orthogr. Lat. ed. Harles. tom. I. p. 356. *semper amabili Vatum ponere me choro* emend. With. *Vatem* emend. Anchers.—16 Lips. 4. *nimis* pro *minus.* Cuning. Sanad. et Towers *torqueor invido.*—18 *Pierii* Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

NOTÆ

secedere amaret Poëta I. Od. 18. II. Od. 6.

12 *Æolio carmine*] Noster II. Od. 13. 'Æoliis fidibus.' Vide ibi Not. Alcaicos versus designat Latine primum a se factos, ad imitationem Alcæi, de quo I. Od. 32. et III. Od. 30.

13 *Romæ principis urbium Dignatur soboles*] Intelligunt vulgo Romanorum posteros, vel Augusti privignos: sed eruditus non nemo sensit dictionem esse a Græcis Hebræisque ductam: ut enim hi filium hominis dicunt pro homine; sic Noster Romæ sobolem dicit, pro Roma, urbium et orbis domina, atque, ut Martialis ait, 'Terrarum gentiumque Dea.'

Amabiles Vatum choros] Vel poëtas excellentes et amari dignos, vel de rebus amabilibus carmine lyrico scribentes, puta de laudibus Divorum, de Heroum præclare gestis, de vita seu hilariter exigenda seu laudabiliter instituenda, &c.

16 *Et jam dente minus mordeor invido*] Ex quo me Roma universa judicio suo probavit vatemque sanxit, jam mihi obtrectare æmuli desinunt: atque adeo virtute invidiam superasse mihi videor. Vide II. Od. ult.

17 *O testudinis aureæ, &c.*] O Musa, hoc beneficium cum aliis bene multis tibi acceptum refero.

18 *Pieri*] Pierides Musæ dicuntur vel a Piero Thessaliæ monte illis sacro, vel ob filias Pieri novem devictas, cum ausæ essent ad cantum Musas provocare: quapropter in picas mutatæ temeritatis pœnas exsolverunt.

19 *Mutis quoque piscibus*] Utpote carentes vocalibus instrumentis, pulmone, arteria, gutture, muti sunt pisces. Aristot. de Animal. Hinc pro-

Totum muneris hoc tui est,
Quod monstror digito prætereuntium
Romanæ fidicen lyræ:
Quod spiro et placeo (si placeo) tuum est.

illud omne ex dono tuo est, quod manu prætereuntium ostendor Latinæ lyræ auctor; quod vivo et probor, si tamen probor, a te est mihi datum.

et nonnullæ edd. vett. cum Comb.—21 Vox *est* in fine versus abest ab Helmst.

NOTÆ

verb. *Pisce magis mutus.* Ἀφωνότερος τῶν ἰχθύων. Lucian. in Gallo, &c.

20 *Cycni sonum*] Plato in Phædone testatur Cycnos mortis tempore esse maxime canoros: idem Aristoteles quoque refert. Hinc Ovid. 'Dulcia defecta modulatur carmina lingua Cantator cycnus funeris ipse sui.' Plin. contra x. 23. 'Olorum,' inquit, 'morte narratur flebilis cantus, falso, ut arbitror, aliquot experimentis.' Vulgari pariter opinioni refragatur Athenæus IX. 11. Cœl. Rhodig. IX. 5. scribit hæc: 'Canentem cycnum pauci audivere, etiamsi vulgatior fama tenet ingruente fatali momento *εὐφωνότατον καὶ ᾠδικώτατον, voce cantuque in primis valere.*' Auctor tamen, variæ narrationis primo, Ælianus est, audisse quandoque se canentem cycnum. Sic enim ait: ἐγὼ δὲ ᾄδοντος κύκνου ἤκουσα. De cycnis jam II. Od. ult.

22 *Quod monstror digito prætereuntium*] Cic. Tusc. v. 103. 'Leviculus sane Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia est, insusurrantisque alteri, hic est ille Demosthenes. Quid hoc levius?' Pers. Sat. I. 28. 'At pulchrum est digito monstrari, et dicier, Hic est.' Tertullianus huc alludens de velandis virginibus cap. 14. scribit, 'Periclitari virginitatem, cum digitis demonstrantium titillatur.'

23 *Romanæ fidicen lyræ*] Lyrici apud Romanos Carminis auctor atque princeps. III. Od. ult. jam cit.

24 *Quod spiro, &c.*] Non tantum poëseos facultatem, sed et vitæ usuram Musis debere se profitetur. Vide III. Od. 4. strophe 7.

Quod placeo] Quod Augusto et Mæcenati præcipue, tum etiam aliis, probantur mea Carmina, quod 'invidia' sim 'major,' II. Od. 20. quod 'usque ego postera Crescam laude recens,' &c. III. Od. 30.

Si placeo] Ita modestiæ velificatur Poëta, quasi subdubitans adeo posse se 'Principibus placuisse viris,' quæ 'non ultima laus est.'

ODE IV.

Drusum Augusti privignum ob devictos Rhætos Vindelicos egregio carmine collaudat.

'Hæc est Ecloga, propter quam totus hic Liber compositus est.' *Vet. Schol.* (Vid. Argum. Odes I. h. l. *Gesn.*)

Qualem ministrum fulminis alitem
(Cui Rex Deorum regnum in aves vagas
Permisit, expertus fidelem
Jupiter in Ganymede flavo)
Olim juventas et patrius vigor
Nido laborum propulit inscium,

Qualem volucrem fulminis administrum (cui summus Deorum Jupiter dedit principatum in vagabundas aves, probata ejus fide in Ganymede flavo) aliquando juventus et paterna virtus ignarum laboris expulit nido, vernique venti jam transactis

Ode decima sexta Libri quinti in Ed. Sanad. Epigraphe in duobus Torrent. *Ad Urbem Romam de indole Ducum;* in aliis codd. ejusdem, *Encomiastice Druso;* vel, *Ad Romam;* in Venett. et Locher. *De Drusi laudibus;* in Ascens. *De Drusi sub Augusti auspicio laudibus.*—3 *Promisit* Lips. 3. *Permansit* Dess. 2.—5 Quædam edd. vett. *juventus.* Lips. 4. *et patruus vigor.*—6 Pro

NOTÆ

Metrum idem quod supra I. Od. 9.

1 *Qualem ministrum, &c.*] Drusi Neronis Augusti Cæsaris privigni celebrat victoriam de Rhœtis ac Vindelicis reportatam. Ejus autem virtutum gloriam fere totam derivat in Augustum, cujus educatione et institutione laus omnis ea Druso accesserit accreveritque. Ode perelegans, et regali mandato composita: stylus et dictio grandis, a capite ad calcem elaborata: initium eo sublimius, quo videtur aliquanto perturbatius. Ordo est: *Drusum sub Alpibus bella gerentem Rhœti et Vindelici talem videre, qualem ministrum fulminis.... Juventas et patrius vigor nido propulit.... mox in ovilia demisit hostem vividus impetus, &c. qualemve caprea leonem vidit, dente novo peritura, &c.* Sensus autem est: Rhœti ac Vindelici cum Druso bellantes talem eum conspexere juvenili ardore ac paterno robore invictum ac formidabilem, qualis esse solet aquila rex avium, cum jam nido exire audet, primosque nisus ac impetus exerit, agnos mox et dracones rapiens et expugnans. Idem Princeps adolescens tanta vi Rhœtos et Vindelicos aggressus est atque oppressit, quanta leo capram aggreditur pascentem et dilaniat.

Ministrum fulminis alitem] Plin. II. 55. 'Solam e volucribus aquilam fulmen haud percutit: quæ ob hoc armigera hujus teli fingitur.' Et X. 3. in fine: 'Negant unquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis consuetudo judicavit.' De rapto Ganymede per aquilam, seu per ipsum Jovem aquilæ specie, ut quidam volunt, vide Not. III. Od. 20. in fine.

Vernique, jam nimbis remotis,
Insolitos docuere nisus
Venti paventem; mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus;
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnæ:

imbribus timidum docuere conatus insuetos; mox autem vis acerrima infestum in ovilia perpulit, deinde prædæ ac certaminis aviditas incitavit adversus dracones

propulit, *protulit* nonnulli Lamb. et Cruq. plures Torrent. Pulmanni Gemblac. 1. et Beller. Sax. Fran. Lips. 1. 3. Zar. Basill. Fabric. Colin. Vascos. *propulit* duo Vatt. Faërn. Urs. aliique quatuor Lamb. duo Blandd. et alii Cruq. tres Torr. Mentel. Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Lips. 2. 4. Dess. 2. Altt. 1. 2. Helmst. Et sic Scholl. Venett. Locher. Ascens. Lamb. Cruq. Torrent. Fab. Heins. Bentl. Baxt. Cun. San. Francis, Towers, Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. 'Est et doctior et fortior lectio.' *Jani.*—7 *Vernisque* unus Bersm. Bentleii Leid. Petrens. Bodl. 2. et Colbert. duo Sax. Harl. 1. Lips. 2. 4. Alt. 1. item Bentleii Græv. et Regin. et Lips. 3. a m. pr. *Vernis* Mentel. 'Neque aliter ac *Vernis* legisse Acronem contendit Bentl. ob illius notam: 'Verni, ut, ruit imbriferum ver.' Sed legere potuit Acron. *Verni*, et tamen eam notam, si quidem vel ab ipso est, vel integra, ascribere, ut declararet ventos vernos, cessantibus imbribus, quibus ver in Italia abundat. Interim *Vernis* prætulere Bentl. Cun. Burm. Sanad. Jon. et Sivr. Putat Bentl. ita liberari Poëtam crimine isto Scaligeri; nam sic aquilam æstate demum evolare dici. Sed cum apparet, esse sic primam certe æstatem intelligendam, eoque non tolli censuram Scaligeri, tum ipsa prima æstate *Verni* venti flare dici possunt a Poëta, cujus non est, anxie e fastis anni horas constituere. Addo, gratiorem haud dubie sensui poëtico ideam præbere ventos vernos, remotis nimbis hybernis, quam ventos simpliciter, vernis nimbis remotis; ne dicam, hos ipsos nimbos vernos, si quis æstatem, vel adeo autumnum, pingere velit, colorem admodum otiosum esse, nusquam a Poëtis adhibitum. Quare omnium ceterorum codd. atque editt. lectionem, *vernique*, bonam illam, veram, atque præclaram, retinere ne dubitemus. Ingratus etiam e Bentleiana prodit versus, dum ter auditur eadem syllaba *is*, eadem ratione longa; quod in exemplis a Bentl. allatis, secus est.' *Jani.*—8 *Insolitos d. nixus* Lips. 4.—10 *Permisit hostem* Lips. 4. *invidus impetus* Brod. Lips. 3. Zarot. et

NOTÆ

8 *Insolitos docuere nisus*] Volatum docent venti insolitum hactenus et nondum tentatum: hinc, ad primos illos *nisus*, aëri se committere expavescit pullus aquilæ alitumque ceterorum.

9 *Mox in ovilia Demisit hostem vividus impetus*] Cum primum vires suas expertus est, in ovilia devolat, agnumque rapit. Plin. mox cit. lib. x. 'Adultos pullos aquila persequitur et longe fugat, æmulos scilicet rapinæ: et alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget, ut satietur. . . . rapta non protinus ferunt; sed primo deponunt: expertæque pondus tunc demum abeunt.' Idem scribit Aristot. Histor. Animal. cap. 32.

11 *Nunc in reluctantes dracones, &c.*] Plin. cit. x. 4. 'Acrior est cum dracone pugna, multoque magis anceps,

Qualemve lætis caprea pascuis
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura, vidit:
Videre Rhæti bella sub Alpibus

repugnantes: et qualem leonem jam a lacte et uberibus fulvæ parentis remotum capra amœnis occupata pascuis aspexit recenti dente lanianda: talem ad Alpes

Locher. *impetus invidus* Lips. 4. *fervidus impetus* Bentleii Reg. Soc.—14 Brod. *furvæ matris.*—15 'Illud *lacte*, cum otiosum et supervacuum visum esset Viris doctis, quod jam præisset 'ab ubere matris,' hinc multæ variæque emendationes enatæ. Bentl. affert: *jam mane*, quasi eo primum mane depulsum; quæ autem temporis definitio valde h. l. otiosa. Item proponit, *jam sponte;* quod tamen vix conveniat cum 'depulsum.' Cuningam. tres suspiciones profert. Prima, *jam nocte*, ejusdem farinæ est ac Bentleiana prior. Altera, *jam jamque*, probata etiam Kustero et Withofio, recepta a Sanad. et Sivr. ideo ferri non potest, quod neque Horatianum est 'jam jamque' neque tam ad rem præteritam, quam ad futuram imminentemque, pertinere solet. Tertia, *ab uberum jam lacte*, quam dura sit, quamque inutile illud 'uberum' statim apparet. Alia conjectura Withofii, *paulo ante*, nimium a vulgata lectione recedit.' *Jani.* 'Legendum suspicor, *Non ante depulsum*, &c. i. e. modo, recenter a lacte depulsum, quod vel hinc patet, quod capream novo dente perituram dicit. *Non ante* est locutio mere Horatiana. Sic I. Od. XXIX. 3. et III. Od. XXIX. 2. Scriptum videlicet fuit in codice, *ō āte*, cum vero librarius illud scribendi compendium, quod *Non ante* notabat, minime caperet, e marginali glossa arrepta vox *lacte* ansam corrumpendo loco dedit. Nemo, credo, de veritate hujus emendationis dubitabit.' *Jever ad Lucan.* I. 7. 'Sed cum ecthlipsin τῆς *m* nunquam soleat negligere Noster, tum nulla omnino emendatione opus mihi esse videtur.' *Jani.*—17. 22 '*Rhæti* . . . *Vindelici* omnes propemodum codd. ac editt. vett. item Acr. Porphyr. Comm. Cruq. et Servius ad Virg. Æn. I. 243. qui Rhætos Vindelicos pro una gente habent, Servius quidem pro Liburnis. Sed diversos semper mansisse Rhætos et Vindelicos, cum in Argum. vidimus, tum apparet ex multis Historicorum et Geographorum veterum locis, ubi diserte distinguuntur; ut Vellei. XI. 39.

NOTÆ

etiamsi in aëre. Ova hic consectatur aquilæ aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicumque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidant.' Plutarch. de Invid. et Od. ait tam grave esse aquilis et draconibus odium inter se, ut ne quidem interfectorum sanguis commisceatur; ac si confuderis, dissociet sese ac seorsum fluat. Ejusmodi certamen belle describit Homer. Iliad. M. 201. Et Virgil. Æn. II. 751. 'Utque volans alte raptum cum fulva draconem Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit: Saucius at serpens sinuosa volumina versat, Arrectisque horret squamis, et sibilat ore, Arduus insurgens: illa haud minus urget adunco Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.'

17 *Videre Rhæti*] Rhæti appetentem se armis infestis Drusum viderunt aquilæ instar pugnacem, ac leonis robore, audacia, ferocitate præditum.

Rhæti] Hodie *les Grisons* vernac. Alpes Tridentinas occupant: Helve-

Drusum gerentem Vindelici; quibus

bella facientem Drusum viderunt Rhæti atque Vindelici, quibus mos omni ævo ma-

Sueton. Aug. 21. Strab. IV. p. 206. &c. Quare nihilo melius alii Rhætos Vindelicos vel intelligunt Rhætorum partem Vindelicis propiorem, vel (ut Gesn.) Rhætos eos, qui specialiori nomine Vindelici appellati fuerint; nam hoc cum plane arbitrarium est, nec satis consentaneum quidem illius belli Historiæ, tum, quam alienum sit a ratione poëtica et lyrica, facile sentitur. *Rhæti ... et Vindelici* pauci quidem codd. ut Bentl. Battel. Lips. 1. aliique recentiores, item Muret. Heins. Steph. Rutgers. Fab. Dacer. &c. Mirandum, quomodo tam multas editt. occupare potuerit lectio ita vulgaris et prosaica, quam ab interpolatoris sapientia esse statim appareat. Præclare igitur Bentl. *Rhætis... Vindelici*, uti erat in cod. Rottendorph. item in uno Cuning. Ita et N. Heins. ap. Bentl. item Cun. Sanad. et Jon. Favet ei emendationi, quod in Mss. ut uno Torrent. Bentleii Græv. pluribus Cun. Gotting. est *Rhetii*, aperto lapsu pro *Rhetis*. Nunc et expedita et præclara sententia est. Ceterum varie codd. exhibent: *Reti, Rheti, Rethi, Rhæti, Ræthi, Ræti, Rhæti.* Duæ postremæ scripturæ bene habent, ceteræ corruptelæ sunt. Qui *Ræti* scribunt, sine aspiratione, cum non esse Græcum nomen monent, tum lapides advocant, ut ap. Gruter. p. 376. n. 6. 439. n. 8. 524. n. 3. Neque tamen vitio verti possit, si quis scribat *Rhæti*, cum ob nummum ap. Spanhem. de V.N. p. 843. RHETICVS EXERCITVS, tum auctoritate Strabonis, Dionis, &c. quibus sunt 'Ραιτοὶ, denique ob vulgarem receptamque consuetudinem, qua etiam *Rhenus*, minime Græcum nomen, scribitur.' *Jani.* *Rhæti .... Vindelici* Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. *Rætis* laudat Oudendorp. ad Sueton. Octav. cap. 21. et sic conj. Bentl. non *Rhætis*. 'Cum Jano uncis inclusi *quibus Mos, &c.* usque ad, *fas est omnia*, cum sint assuti a sciolo quodam, pannus Poëta indignus, quanquam jam Servii (ad Virg. Æn. I. 247.) ætate ei adhærens. Idem jam senserant Sanad. Sivr. et Jones. cum Bentleio nihil spurii

NOTÆ

tiis et Boiis finitimi, ex Strabone lib. IV. qui et ibid. Drusi victoriam de illis prædicat. Vide Flor. IV. 12. et Dionem lib. LIV.

18 *Vindelici*] Hi Borealem Alpium regionem tenebant, sicut Australem Rhæti, utrique perinde bellicosi. Hodie Suevi et Bavari Vindeliciam incolunt. Sunt qui Vindelicos cum Rhætis confundant: sed errorem manifeste ostendit Vell. Paterc. II. 94. et 95. ita referens: 'Tib. Claudius Nero, ... innutritus cœlestium præceptorum disciplinis, juvenis genere, forma, celsitudine corporis, optimis studiis, maximoque ingenio instructissimus, qui protinus, quantus est, sperari potuerat, visusque prætulerat Principem, Quæstor undevicesimum annum agens capessere cœpit Rempublicam,' &c. Et paulo post: Reversum ex Armenia, in potestatem Populi Romani redacta, 'Neronem Cæsar haud mediocris belli mole experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. Quippe uterque, divisis partibus, Rhætos Vindelicosque aggressi, multis urbium et castellorum oppugnationibus, nec non directa quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine, perdomuerunt.' Sueton. Octav. c. 21. 'Rhætiam et Vindelicos .... gentes Inalpinas, coërcuit.'

Bella Drusum gerentem] Claudius

Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, quærere distuli:
(Nec scire fas est omnia) sed diu
Lateque victrices catervæ,
Consiliis juvenis revictæ,

nus armandi securi Amazonum unde fluxerit, investigare omisi; neque omnia cognosci possunt. Verum diu lateque victrices turmæ adolescentis superatæ industria

in iis suboluisset.' *Wetzel.* 'In exemplari quondam Tayloriano uncinis inclusa.' *Kidd.* Vide Valart. Pr. IV. Ita etiam Towers et Francis. Vid. Excurs. ad h. l. 'Nihil fuit cur Fabro ita displiceret totum illud, *Quibus mos . . . omnia;* multo minus, cur quatuor versus eliminaret Sanadonus.' *Gesn.*—21 Lips. 1. a m. pr. *obarmat;* Mentel. et Lips. 3. *subarmet;* Lips. 4. *Dextra subarment.*—22 Duo Blandd. Cruquii, Mentel. et Lips. 2. 3. *Nescire;* Lips. 4. *Sed scire,* cum v. l. *Nec scire.* 'In eodem versu cur vulg. *sed diu* in *et diu* mutarim, ratio reddita in Excurs. Si quis malit notatos asteriscis versus retinere, et habere pro Horatianis is legat *sed* pro *et.*' Jani.—24 '*C. j. repressæ* antiqua lectio, jam Porphyrioni probata, qui '*repressæ,* inquit, eo pertinet,

NOTÆ

Drusus Tiberii Neronis ac Liviæ filius annos 23. natus Rhætos ac Vindelicos expugnabat an. U. C. 738. citatus Florus IV. 12. 'Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere: sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones, atque Vindelicos per privignum suum Claudium Drusum perpacavit.' De eo sic scribit Vell. Patercul. II. 97. 'Cura deinde atque onus Germanici belli delegata Druso Claudio, fratri Neronis, adolescenti tot tantarumque virtutum, quot et quantas natura mortalis recipit, vel industria percipit: cujus ingenium utrum belli magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in incerto est. Morum certe dulcedo et suavitas, atque adversus amicos æqua et par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur. Pulchritudo oris proxima fraternæ fuit. Sed illum magna ex parte domitorem Germaniæ . . . . fatorum iniquitas Consulem, annum agentem tricesimum, rapuit.'

19 *Mos unde deductus, &c.*] Hæc ironiam sane continent in quosdam eo tempore de nugis ejusmodi acrius et perperam disputantes. Nam alioqui non est obscurum aut valde incertum, Rhætos et Vindelicos ab Amazonibus oriundos; atque ab his Scythicis mulieribus accepisse morem illum pro armis securim habendi.

20 *Amazonia*] Strabo lib. II. de Amazonibus fide majora referri, ait. Vide Justin. lib. II. Oros. I. 15. necnon eruditam dissertationem seu disquisitionem de Amazonibus scriptam a Petro Petito, viro non Medicinæ solum, sed rerum omnium scientissimo, nuper editam.

Securi] Hæc σάγαρις dicta proprie; Xenoph. πέλεκυς μονόστομος erat, seu unicum habens στόμα, una tantum parte secans; contra bipennis utrimque. Hesych.

22 *Diu Lateque victrices catervæ*] Rhæti sæpius antea victores. Strabo lib. IV. Flor. et Vell. Paterc. ante citati.

Sensere quid mens rite, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus, et bonis:

expertæ sunt quid ingenium, quid animus in felici domo institutus, quidque Cæsaris erga Nerones juvenes paterna mens valeat. Strenui gignuntur strenuis atque gene-

quod *late* victrices dixerat.' Ita et nonnulli Lamb. Bentleii Græv. a m. s. et sic Bentl. San. Jon. Latine dici posse 'catervas repressas' non erat, quod Bentl. multis exemplis confirmaret. Sed alteram lectionem, *revictæ*, quam tuentur Comm. Cruquii, duo Vatt. Faërn. Jann. Urs. Torn. aliique Lamb. omnes Torr. (præter duo) Cruq. Pulm. et nostri, omnesque editt. vett. eam igitur lectionem non solum bonam, sed etiam cum doctiorem magisque lyricam priore illa, tum fortiorem esse, qui non sentiat, eum nil sentire putem. Denique quis Bentleio dixit, Rhætos et Vindelicos tantummodo intra suos fines compulsos esse? *revinctæ* nonnulli Lamb. duo Torrent. lapsu librarii. *reductæ* Lips. 2. a m. s. *rejectæ*, item *repulsæ*, Var. Lectt. ap. Jones.' *Jani.* *revictæ* habent Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. al. et edd. recentt.—25 Francius ap. Cuning. conj. *mens recta;* et sic Alt. 2. ap. Jani.—26 Bentl. pro *faustis* emend. *sanctis*, et sic edidit Kidd. 'Sed si recte explicetur omnium codd. lectio *faustis*, multo pulchrior et exquisitior, quam *sanctis*.' Jani.—29 'Vere distinguimus: *fortibus: et bonis Est*, *&c.* vid. Sylv. Crit. Sect. IV. improbantibus nonnullis, qui, nisi quod ipsis in mentem primis venerit, nihil feliciter excogitatum putant.' *Wakef.* Post *fortibus* distinguunt multi codd. item editt. ut Venet. 1477. 1478. 1479. Mur. Torr. Fabr. Xyl. Heins. Steph. Fab. Sanad. ut sit, *et bonis Est in juvencis*, *&c.* 'Sed rectius jungunt, *fortibus et bonis:* Locher. Ascen. Basill. Lamb. Cruq. Rutg. Dacer. Bentl. Cun. Jon. et recentt. Non opus habebat Bentl. tanta subtilitate ad defendendam distinc-

NOTÆ

24 *Juvenis*] Claudii Drusi, de quo ante.

25 *Sensere quid, &c.*] Intellexere quid et quantum valeret institutio et educatio Augusti Cæsaris, qui paternum exhibuit animum et affectum erga pueros Nerones Tiberium ac Drusum, quos adoptarat, et bonis artibus erudire curaverat. Nam Tiberius Nero, Livia Drusilla uxore sua tum etiam prægnante Augusto petenti concessa, paulo post e vivis excessit: eundem vero Augustum scripserat tutorem filiorum suorum, nempe Tiberii quatuor fere annos nati, ac Drusi quem enixa est Livia, mensibus tribus post suum cum Augusto conjugium. Hinc ergo 'paternus Augusti animus in pueros Nerones;' tum quod eorum matrem duxerat; tum quod eorum tutor esset a Tiberio patre nuncupatus. Sueton. Octav. cap. 62. et 63. Vell. Petercul. jam cit. Tacit. Annal. I. &c.

29 *Fortes creantur fortibus*] Ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθοί. Aristot. Contrarium tamen evenit non raro: nam et 'filii heroum noxæ' interdum. Sic degeneres extitere filii Samuelis Prophetæ, Alcibiadis, Dionysii, Periclis, Socratis, Ciceronis, &c. Porro vice versa e malis et ignavis aliquando exorti sunt boni et fortes, testibus historiarum monumentis. Vide Valer. Maxim. III. 4. et 5.

Et bonis] Hæc aliqui jungunt cum

Est in juvencis, est in equis, patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant:
Utcumque defecere mores,
Indecorant bene nata culpæ.

rosis. In juvencis et in equis patrum virtus residet. Nec aquilæ producunt columbam minime bellicosam. At eruditio virtutem ingenitam provehit, et bona disciplina reddit animum fortem: quandocumque disciplina deest, vitia deturpant naturæ

tionem, quæ se ipsa commendat. Nam præter dicta in Obss. sententiæ, *virtus patrum est in juvencis* valde putidum est adjicere *bonis. ac bonis* Cun. *ut bonis Est in j.* conj. N. Heins. ap. Bentl.' *Jani.*—31 Harl. 1. 4. 5. 6. et vulgg. *nec;* sed *neque* Harl. 2. 3. Mentel. Lips. 1. 2. 3. Alt. 2. et edd. antiq. magno numero, ut edidit Bentl. et sic Sanad. Cuning. Towers, Jani, Bipont. Mitsch. et Kidd.—34 Lambinus aliquando conj. *roborat*, ut *Recti* esset genitivus.—36 *Dedecorant* Comment. Cruq. Schol. ad Juvenal. XIV. 1. plerique Lamb. et Bentl. omnes Pulm. Harl. 3. 4. Alt. 1. 2. Dess. 1. 2. Franeq. Mentel. Helmstad. et Lips. 1. 2. 3. 4. Venett. Locher. Ascens. Basill. Lamb. Cruq. Torr. Fabr. Mur. Steph. Fab. Rutg. Dacer. Bentl. Sivr. Bond. Schrevel. Delph. Francis, et Kidd. Est lectio vulgata. Sed *Indecorant* jam Acr. et Porphyr. (qui *Indecorant*, inquit, id est, indecora faciunt, ac per hoc, dedecorant, significat.) item Harl. 1. 2. 5. 6. duo Vatt. et Faërn. Lamb. Bentleii Græv. Galiens. Bodl. 2. Magdal. a m. pr. et Battel. pro var. lect. Pulm. Gemblac. 1. pro var. lect. codd. Fabr. Venet. 1509. Baxt. Cun. San. Jones. Towers, Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Comb. Probat et Bentl. in Not. "'Indecorare' alias non occurrit, sed est antiquum vocabulum, usitatum Accio in Meleagro: 'Quis erit, qui non me spernens, incilans probris, Sermone indecorans, turpi fama differat?' ap. Non. v. 'Incilare,' p. 60. a. Paris. Est igitur verbum exquisitius, quam quod a librariis esse possit; prior contra lec-

NOTÆ

sequentibus, nec absurde.

33 *Doctrina sed vim promovet insitam*] Bona educatio et studiosa institutio promovet εὐγένειαν, seu naturæ bonitatem; sustinet, excolit, auget.

35 *Utcumque defecere mores, &c.*] Si quando non aderit bona disciplina et morum institutio, tum corrumpitur optima quælibet indoles, continuo perit, et in pravitatem defluit. Cic. Tusc. III. 2. 'Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul ac in lucem editi sumus, in omni continuo pravitate, et in summa opinionum perversitate versamur . . . tum variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, et opinioni confirmatæ natura ipsa cedat,' &c.

Quid debeas, o Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen et Hasdrubal
Devictus, et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris,
Qui primus alma risit adorea,

bonitatem. O Roma, quantum debeas Neronibus testantur Metaurus fluvius, atque Hasdrubal profligatus, et dies ille Italiæ caligine depulsa lætus, qui primus vic-

tio manifestum glossema.' *Jani.*—37 *Quod debeas* Helmstad.—38 *Metaurus* Lips. 3. *Asdrubal* in vulgg. sed *Hasdrubal* scribendum. Vide Drakenb. ad Sil. I. 39. Cellar. Orthogr. Lat. ed. Harles. tom. I. p. 109.—39 *Revictus* Mentel.—41 Alt. 1. *alba*, cum gloss. *alma.*—42 *Durus* nonnulli Torrentii. *it* pro *ut*

NOTÆ

37 *Quid debeas, o Roma, Neronibus*] Scilicet 'Claudius Nero advenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Hasdrubalem, priusquam Hannibali fratri conjungeretur, oppressit.' Sueton. Tiber. cap. 2. Opportune quidem: nam actum erat de Imperio Romano, si cum Hannibale fratre novum ac integrum exercitum Hasdrubal junxisset.

Nero] Sabina vox, significans strenuum ac fortem.

38 *Metaurum flumen, &c.*] Hoc Umbriæ flumen, hodie *Metro*, labitur in Adriaticum mare. Strabo lib. VI. Plin. lib. III. illic vero Claud. Nero, Consul, junctis celeriter copiis cum suo collega M. Livio Salinatore, ivit obviam Hasdrubali, cum millibus hominum quinquaginta sex adventanti, ut dictum est, ac devicit, an. U. C. 546. ejusque caput præcisum ad Hannibalis castra perlatum et ad pedes cum esset projectum, hunc tanto pavore ac stupore concussit, ut infelicitatem Carthaginis agnoscens incusansque de fuga deinceps tantummodo cogitaverit. Val. Max. IV. 1. Oros. IV. 18. Liv. lib. XXVII. XXVIII. Flor. II. 6. &c. Adverte Drusum ac Tiberium oriundos ab illis Consulibus; et paternum genus duxisse a Claudio Nerone, maternum autem a Livio Salinatore.

Hasdrubal Devictus] Is nimirum qui Scipiones in Hispania profligarat.

39 *Pulcher fugatis Ille dies Latio tenebris*] Liv. XXVIII. 9. 'Omni multitudine obviam effusa . . . non salutabant modo universi circumfusi,' (circa Claudium et Salinatorem Coss.) 'sed et contingere pro se quisque victrices dextras Consulum cupientes, alii gratulabantur, alii gratias agebant, quod eorum opera incolumis Respublica esset. In Senatu quoque,' &c.

41 *Adorea*] Victoria, laude, gloria, Fest. Adoream laudem seu gloriam dicebant, quia gloriosum putabant eum qui farris copia abundaret: melius alii, quia strenuis et iis qui fortiter dimicassent militibus farris mensura distribui solita erat. Unde et *adorea* pro laude bellica. Nam far seu frumentum appellatum est 'ador,' ab edendo, vel adurendo. Plaut. Amphitr. Act. I. 'Qui multa præda atque adorea affecit populares suos.' Plin. XVIII. 3. 'Gloriam denique ipsam a farris honore adoream appellabant.' Apuleius lib. III. 'Possum istam virtutis adoream mihi numerare.'

Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per tædas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit; et impio
Vastata Pœnorum tumultu
Fana Deos habuere rectos:
Dixitque tandem perfidus Hannibal:
Cervi, luporum præda rapacium,

toria gloriosa resplenduit, quando crudelis Africanus per Italiæ civitates discurrebat velut ignis per tædas, vel Eurus per mare Siciliæ. Exinde Romana juventus semper felicibus expeditionibus inclaruit: et templa scelerato Carthaginensium bello diruta stantes habuerunt Deos. Tandemque perfidus Hannibal dixit: Nos,

unus Cruq. cum Schol. 'statim fugit,' unus Bersm. Sic et Ald. Ascens. Basill. Glarean. et Fabr. *et* pro *ut* Lips. 4.—43 Unus Bersmanni, Mentel. Lips. 4. et Alt. 1. *et Eurus.* Cuning. emend. *ut Eurus*, improbante Jani.—45 *Post hæc* Harl. 6.—48 Marcil. conj. *habuere tectos*, resartis templorum tectis. Et

NOTÆ

42 *Afer*] Hannibal, de quo lib. II. Od. 12.

43 *Ceu flamma*] Omnia igni ferroque vastans.

Tædas] Arbores ignem facile concipientes, ob resinam quam continent: e genere sunt pinuum. De iis Plin. XVI. 10. et seq.

Eurus] Ventus ab Ortu flans, pro quolibet vento: et *undæ Siculæ*, pro quolibet mari. Synecdoch.

45 *Post hoc secundis usque laboribus, &c.*] Cæso Hasdrubale, Hannibale vero et Pœnis ex Italia exterminatis, in dies magis ac magis prospera gessere bella Romani; increvit inclaruitque pubes et virtus Rom. immo belli incendia in Africam et Carthaginem ipsam transmissa sunt. Vide Flor. II. 6.

48 *Fana Deos habuere rectos*] Quidam explicant *rectos*, æquos et vindices in impium Hannibalem: alii: stantes, ac in sua basi restitutas Deorum imagines, quas impie deturbarant Pœni, absque ulla Numinum reverentia. Liv. XXVI. 11. 'Ad lucum Feroniæ . . . templum ea tempestate inclytum divitiis. . . . his omnibus spoliatum est.'

49 *Perfidus Hannibal*] Liv. XXI. 4. vivam Hannibalis imaginem graphice delineatam exhibet. 'Plurimum audaciæ, . . plurimum consilii. . . . . nullo labore corpus fatigari, aut animus vinci poterat . . . Inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica: nihil veri, nihil sancti, nullus Deum metus, nullum jusjurandum, nulla religio.'

Dixit: Cervi, luporum, &c.] Bella hæc laus ex hostium ore profecta. Aristoteles eum asserit vere bonum, quem perinde inimici et improbi adeoque universi laudant.

50 *Cervi, luporum præda, &c.*] Nos Carthaginenses tanquam cervi imbelles ultro sectamur Romanos, quorum veluti luporum rapacium futuri sumus præda; quosque proinde fallere, seu evitare contra debemus: nam hos

Sectamur ultro, quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.
Gens, quæ cremato fortis ab Ilio
Jactata Tuscis æquoribus sacra,
Natosque maturosque patres,
Pertulit Ausonias ad urbes;
Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes animumque ferro.
Non Hydra secto corpore firmior

tanquam cervi, præda luporum rapacium, sponte sequimur Romanos, quos declinare et evitare insignis est triumphus. Illa natio, quæ ab incensa Troja ad Italiæ civitates, Etrusco exagitata mari, fortiter transportavit sacra, liberos, et senes grandævos; sicut ilex dura securi attonsa in Algido umbrosarum frondium fertili, jacturas inter et cædes potentiam ac virtutem depromit ab ipso ferro. Non hydra am-

sic omnino Brod.—52 Cuning. ejecit *est*, regulis, ut ait, ducibus. Erat sane in Lips. 1. puncto supposito notatum, in Dess. 2. deerat.—53 'Ita interpungendum diximus ad Virg. Geor. III. 30. ut *jactata* respiciat omnes substantivos periodi.' *Wakef.* Cuning. *cremata*. Vid. Varr. Lectt. ad I. Od. 10. 14. —54 Lips. 1. *tutis* pro *Tuscis*; Lips. 4. *sacris*.—56 *Detulit Ausonias* Harl. 6. —60 Bentleii Magdal. et Bodl. 1. et edd. Sivr. *opesque animumque*.—

NOTÆ

effugere opimus nobis est triumphus. Scilicet fortiorem declinare hostem, species est quædam victoriæ.

53 *Gens, quæ cremato, &c.*] Romana gens a Trojanis oriunda. Vide Justin. lib. XLIII. item Carmen Sæculare post Epodos.

54 *Sacra, Natosque, &c.*] Æneid. I. 10. 'Inferretque Deos Latio.' Et Æneid. II. 747. 'Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates.'

55 *Maturos*] Ætate et virtute.

56 *Ausonias*] Synecdoch. pars pro tota Italia. Nam Ausonia regio est Campaniæ.

57 *Duris ut ilex, &c.*] Sicut ilex et alia quælibet arbor resecatis ramis uberius pullulat et crescit, ita Romani adversis casibus attriti invalescunt magis ac magis. Certe quando Hannibal maxime Romanos, deletis eorum exercitibus, premebat; tum copias tamen summittebant in Hispaniam, Siciliam, Sardiniam: adeoque locis quatuor uno eodemque tempore depugnabant. Vide Æneid. II.

58 *Algido*] Hic mons agri Tusculani pro quolibet alio ponitur. De eo I. Od. 21.

61 *Hydra*] Portentosa serpens, pluribus horrida capitibus, quorum uno abscisso, aliud renascebatur, immo septem alia succrescebant. Ita fabulatores. At constat Hydram fuisse locum aquas evomentem copiosiores, in intimo sinus Argolici recessu, et quod, uno meatu obstructo, multis aliis erumpebant, totam regionem circumvastantes: tamen adhibito incendio Hercules exsiccavit eam palu-

Vinci dolentem crevit in Herculem;
Monstrumve summisere Colchi
Majus, Echioniæve Thebæ.
Merses profundo, pulchrior evenit:
Luctere, multa proruet integrum
Cum laude victorem, geretque
Prælia conjugibus loquenda.
Carthagini jam non ego nuntios

putato corpore vegetior repullulavit contra Herculem superari haud æquo animo ferentem: neque gravius portentum invexere Colchi, vel Thebæ Echionis opus. Si mari demergas, clarior redit: si oppugnes, cum summa gloria debellabit victorem integrum, ac certamina matronis prædicanda conficiet. Non ultra ego nuntios

65 *Mersus* nonnulli Lamb. duo Blandd. Cruq. omnes Pulm. unus Bersm. Brod. omnes fere Bentl. præter Græv. et Regin. Mentel. Harl. 4. Lips. 1. 3. 4. Helmst. Dess. 2. et editt. primæ. Sed esse deberet *Mersa* ob vs. 53. *gens, quæ, &c. Mersas* unus Bersm. *pulchrior eminet* conj. Cun. haud dubie ob insolentius verbum 'evenire.' *Merses* Harl. 1. 2. 3. 5. 6. alii et edd. recentt. et antiq.—66 *Luctore* Helmst. cum Schol. 'pugnatore, luctatore' ut cum *pulchrior* jungatur. *Ductore* Mentel. unus Bersm. *proruit* Bentleii Græv. et Galiens. mox etiam *geritque* Bentleii Zulich. et Galiens. Sic ed. Bentl. Cun. San. Sivr. Towers, Francis, Wakef. et Jani. 'Sed optime habet sententia

NOTÆ

dem, Lernam nomine; unde Lernæum monstrum ab illo domitum inter alia celebratur. Paleph. Hygin. Diodor. Sicul. v. 2. Virgil. Æneid. VIII. 300. 'Lernæus turba capitum circumstetit anguis.'

Firmior] Supple, quam fuit Romana gens, et excrevit invaluitque in nos Pœnos: sicut hydra adversus Herculem ubique vincere assuetum, proindeque nec semel vinci patientem.

63 *Monstrumve summisere Colchi*] Loquitur de dracone insomni ac terribili velleris aurei custode, cujus e dentibus seminatis armati homines exorti Medeæ carminibus ad mutuam internecionem incitati periere: vel de ipsis illis prodigiosis hominibus. Vide Ovid. Met. VII.

Colchi] Hi populi Asiæ ad Euxinum Pontum, ubi nunc Mengrelia, pars Georgiæ regionis.

Echioniæve Thebæ] Cadmus, Rex Thebarum, seminatis pariter, ut de Jasone supra dictum, draconis dentibus, repente nasci vidit exercitum ad arma mutuamque cædem paratum. Inde vero superfuit Echion, postea Cadmi gener, atque in ædificandis Thebis adjutor.

65 *Merses*] Ab inusitato 'merso, as.'

68 *Conjugibus loquenda*] Inter conjuges et quaslibet mulieres sermone celebranda prælia; seu viri illarum aut filii vel cognati victi victoresve fuissent.

69 *Carthagini jam non ego nuntios Mittam, &c.*] Non deinceps mittam Carthaginem superbos victoriarum mearum nuntios, inquit Hannibal, quales post Cannensem cladem, &c. Vide Liv. XXIII. 11. et 12.

Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis, et fortuna nostri
Nominis, Hasdrubale interemto.
Nil Claudiæ non perficient manus,
Quas et benigno numine Jupiter
Defendit, et curæ sagaces
Expediunt per acuta belli.

arrogantes mittam ad Carthaginem. Certe spes omnis et fortuna nostræ gentis interiit, Hasdrubale interfecto. Claudiæ stirpis potentia quidlibet molietur. Hanc et tuetur Jupiter Numine propitio, et liberat solers consilium inter militiæ difficultates.

ex omnium ceterorum codd. lectione *proruet .... geretque.*' Jani.—73 *Nil C. non efficient* Acr. nonnulli Torrent. et multæ editt. ut Basill. Mur. Venet. ap. Zeun. Glarean. Chabot. Fabr. Steph. Rutgers. Fab. Dacer. *perficiunt* antiquiss. Bland. Cruq. nonnulli Lamb. Pulmanni Hunn. Recepere Cruq. Bentl. Cun. Wetzel. Wakef. et Kidd. 'maxime ob *Expediunt.* Sed hoc quidem nihil est.' *Jani. perficient* Porphyr. duo Vatt. Jann. Faërn. Urs. Torn. Lambini, plures et meliores Torrent. Pulm. Gemblac. 1. 2. et Beller. duo Bersm. Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Lipss. Altt. Dess. 2. Mentel. Venett. Locher. Ascens. Lamb. Torr. Heins. Sanad. Baxt. Jani, Towers, Francis. Mitsch. et Bipont. 'Recte vero, sic poscente sententia.' *Jani. proficient* Helmst.—74 Dess. 2. *Quas et b. n. jam pater.*—75 *Curæ,* majusculo C. Cuning. improbante Jani.—76 Antiquiss. Bland. Cruquii *peracuta;* quidam codd. ut Lips. 4. Alt. 2. al. *bella;* et sic Venet. 1492. Locher. Ascens. Basill. Muret. et Rutgers. 'Ceterorum omnium lectio *belli* doctior etiam.' *Jani.*

NOTÆ

73 *Claudiæ manus, &c.*] Vires, consilia, solers industria Neronum Claudia gente oriundorum. Sueton.

76 *Acuta belli*] Belli subita, pericula, doli, insidiæ, strategemata.

ODE V.

AD AUGUSTUM.

Dum Cæsaris reditum e Gallia, ubi pæne tres annos fuerat, a Populo Romano impatienter expectari docet, sumta inde occasione incredibilem illorum temporum felicitatem atque securitatem prædicat.

DIVIS orte bonis, optime Romulæ

O Populi Romani tutor præstantissime, numinibus propitiis nate, jam nimis diu

Ode decima quinta Libri quinti in Ed. Sanad. In Locher. inscribitur, *Ad Augustum Cæsarem;* Franeq. Venet. 1492. et Ascens. *Ad Augustum absentem.* —1 *Romule,* pro vocativo, Landin. Ascens. et Locher. cum gloss. 'vocativi

NOTÆ

Metrum idem quod I. Od. 6.

1 *Divis orte, &c.*] Senatus Populique Romani amorem erga Cæsarem Augustum vivis pingit coloribus.

Custos gentis, abes jam nimium diu;
Maturum reditum pollicitus Patrum
Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuæ, dux bone, patriæ;
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit, populo gratior it dies,
Et soles melius nitent.
Ut mater juvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris æquora
Cunctantem spatio longius annuo
Dulci distinet a domo,

absens fuisti; revertere qui promisisti sacro Senatorum cœtui celerem reditum. Optime Princeps, restitue lumen patriæ tuæ. Nam quando facies tua tanquam vernum tempus apparuit, jucundiores fluunt horæ, et dies clarius fulgent. Sicut mater crebris votis ac precibus expetit filium, quem Auster adversis flatibus removet

casus.' *Romuleæ* aliquot Torrentii, duo Bersmanni, Lips. 3. et Dess. 2.—4 Var. lect. ap. Jones. *concilio. Redi, et Lucem, &c.*—7 ' Sic visum est distinguere, (*populo gratior it dies,*) ut est aliis quibusdam edd.' *Wakef. Effulsit* Pulm. Gemblac. 1. 2. unus Bland. Cruq. Alt. 1. Franeq. Post *populo* distinguunt Asc. Lamb. Cruq. Heins. Rutg. Jon. Bentl. Sanad. At post *Affulsit* Pulmanni Gemblac. 1. 2. Beller. et Diesth. Basill. Fabr. Torrent. Muret. Steph. Fab. Dacer. Burm. Cun. Gesn. ' Recte, puto; nam exquisitius *Affulsit*, simpliciter et sine casu.' *Jani.* In eodem vs. *et* pro *it*, unus Bland. Cruq. Pulmanni Hunn. Lips. 1. a m. pr. et Lips. 2. a m. sec.—9 Tres codd. Torrentii *uvido* pro *invido.* ' Sane sæpius ' Notus humidus, udus, uvidus,' vid. Bentl. at quis h. l. non præferat *invido?* Facilis erat lapsus.' *Jani.* Vid. Var. Lectt. ad vs. 39.—12 *Dulci detinet* unus Bersm. Lips. 4. Dess. 2. nonnullique aliorum, item Locher. Venett. Ascens. Basill. Muret. Fabr. Rutgers. et plurimæ editt. Sed *destinet* Comm. Cruq. Acr. (qui expl. ' separat') tres Blandd. Cruq. nonnulli Torrent. et Lamb. Pulmanni Gemblac. 1. 2. et Beller. multi Bentl. item Steph. Heins. Torrent. Fab. Burm. Bentl. Cun. San. Baxt. Jones. Francis, Towers, Jani, Mitsch. Bipont. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. Verbum exquisitius magisque poëticum; probatum etiam N. Heins. ad Ovid. Rem. 486. *destinet* duo Vatt. Faërn. Urs. Nicot. Lamb. nonnulli Torrent. et Cruq. Pulmanni Hunn. Gott. Mentel. Fran. Alt. 1. Harl. 2. 4. Lips. 1. a m. pr. Lips. 2. et sic Zar. Mediol. 1477. Venett. 1478. Lambin. Dacer. al. ' Sed hoc verbum nullius auctoritatis, aperte ex *distinet* corrumpendo factum. Unde deinceps *destinat* in nonnullis, ut Lips. 1. a m.

NOTÆ

2 *Abes jam nimium diu*] Tribus annis Roma Cæsar abfuit, in Gallias profectus an. U. C. 737.

3 *Maturum reditum pollicitus, &c.*] Seu antequam abiret, seu per literas, seu legationibus, a Senatu populoque Romano ad Augustum missis. Cunctanti vero hanc Oden scripsit Poëta.

9 *Ut mater*] Nil suavius ista comparatione.

10 *Carpathii*] De eo mari I. Od. 35. 8.

Votis ominibusque et precibus vocat,
Curvo nec faciem littore dimovet;
Sic desideriis icta fidelibus
Quærit patria Cæsarem.
Tutus bos etenim rura perambulat;

a dulci domo, plus annuo intervallo morantem ultra mare Carpathium, neque vultum avertit ab incurva ripa; ita patria desideriis accensa fidelibus exoptat Augustum. Nam bos securus per campos vagatur: agros fovet Ceres et abundans felici-

sec. Alt. 2. et Helmst. nullo sensu.' *Jani.*—13 *Notis* ap. Heins. ad Ovid. l. l. operarum lapsu. *Votisque* Cun. *omnibusque et pr.* plurimi Bentl. et aliorum, Mentel. Lips. 2. 3. Locher. *omnibus et pr.* Helmst. Dess. 2. *omnibus heu et pr.* Alt. 1. *omnibus hunc et pr.* cod. Ald. Venet. 1490. Rutg. Despr. *omnibus et cum pr.* Bentl. 10. *omnibus atque et pr.* Gott. *ominibus atque pr.* Zar. *omnibus atque pr.* Lips. 4. Medioll. tres, Venett. 1478. 1486. 1492. probante Gesn. 'Cum optima et pulcherrima sit omnium ceterorum libb. lectio *ominibusque et pr.* tum facile intelligitur, primum ex *ominibus* aberrando factum esse *omnibus;* unde post, cum metrum laborare vidissent, variæ istæ medelæ versui allatæ.' *Jani. ominibusque et pr.* etiam Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. *advocat* Bentl. Regin. e glossem.—14 Lamb. emend. *demovet*, quem secuti Fabr. Cruq. Steph. Rutg. Fab. Dacer. Burm. Bentl. Cun. Sanad. Jones. *dimovet* omnes Lamb. Torr. et Pulm. Lips. 1. 2. 3. 4. Altt. 1. 2. Dess. 1. 2. Helmst. et Mentel. tres Blandd. Cruq. (de ceteris nil ille refert) duo Bersm. Venett. Locher. Ascens. Basill. Muret. Heins. Baxt. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. al. 'Verbum bonum et exquisitius, in tanta auctoritate, prætuli.' *Jani.*—15 *Et desideriis* Lips. 4. *justa fidelibus* Mentel. a m. sec. *tacta fidelibus* var. lect. ap. Jones.—17 Ferre non potuere VV. DD. illud *rura* statim in vs. seq. repetitum, et alterutrum vitiosum esse, judicarunt. Igitur pro priori *rura*, vs. 17. *prata* legendum censuit Faber, quod receperunt Sanad. et Sivr. Contra Bentl. h. l. *rura* retinuit, at in vs. 18. *rura* mutavit in *farra*. Cuning. vero pro hoc

NOTÆ

13 *Votis ominibusque* [*omnibus hunc*] Legunt plerique, *votis ominibusque*, hoc sensu: mater anxia non tantum vota precesque Diis nuncupat pro filii reditu et incolumitate, sed et omina quævis arripit, quasi totidem præsagitiones.

14 *Nec faciem littore dimovet*] Observans adventantes undequaque naves, præ desiderio filii absentis, quem singulis horis redeuntem expectat et exoptat. Sic Tobiæ mater 'quotidie exsiliens circumspiciebat, et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem .... Et sedebat secus viam quotidie, in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum specularetur adventum filii jam dudum absentis, vidit a longe, et illum agnovit venientem, currensque nuntiavit viro suo,' &c. Tob. cap. x. et xi.

16 *Quærit patria Cæsarem*] Vota publice suscepta pro reditu Augusti, refert Dio lib. LIV. Vide Sueton. Octav. cap. 57. Huc et referri potest cusum numisma ex una parte continens Epigraphen: S. P. Q. R. CÆSARI AVGVSTO: ex altera vero: VOTA PVBL. SVSCEPTA PRO SALVTE ET REDITV.

17 *Tutus bos etenim, &c.*] Rationes affert ob quas Romani tantopere Au-

Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas;
Pacatum volitant per mare navitæ;
Culpari metuit Fides;
Nullis polluitur casta domus stupris;
Mos et lex maculosum edomuit nefas;
Laudantur simili prole puerperæ;
Culpam Pœna premit comes.
Quis Parthum paveat? quis gelidum Scythen?

tas: nautæ mari tranquillo navigant: fidelitas caret vituperari: nullis flagitiis contaminantur familiæ pudicæ: disciplina et leges vicerunt turpe crimen: matres laudantur ob filios similes: pœna sequitur et plectit scelus. Augusto salvo quis timeat Parthos? Quis Scythas frigidos? Quis homines quos gignit immanis Ger-

eodem *culta*. Codd. in utroque versu summa constantia *rura;* nisi quod in Bentleii Græv. erat, *Nutrit ra*, quod ipse vidit fuisse *Nutritura*, ut habet omnino Lips. 1. a m. pr. ' Bentleius non in vs. 17. sed 18. mendum latere credit, sola ea de causa, quod non putat *rura nutriri* recte dici posse; in quo eum inscite argutari dicat, quicumque, sensu poëtico præditus, ejus notam legere velit. Minus etiam placent Cuningamii *culta*. Igitur, si emendandum sit, assentiam equidem Fabro, et versum 18. sanum credam, at vs. 17. legam *prata;* quod ad sententiam præclarum. Si tamen quis poëtam consulto bis posuisse *rura*, in eoque ipso elegantiam aliquam et vim esse dicat, nulla emendatione opus sit.' *Jani*. Vide Weber ad Lucan. I. 318.—20 ' *Fides*, majuscula litera, exprimendum curavi.' *Jani*.—22 *Mox* Mentel.—24 *Pœna*, majusculo *P*, Sanad. ita etiam Jani, Mitsch. Bipont. Wetzel. et Wakef.—

NOTÆ

gustum diligant: nimirum tot acceptis per eum muneribus ac beneficiis non poterant non vehementer amare. Per Augustum ubique firmata pax, terra marique securitas, leges constitutæ, nefas quodvis edomitum, repressi hostes, &c. Vide Oden XIV. et XV. hujus libri.

22 *Mos et lex*] III. Od. 24. ' Quid leges sine moribus Vanæ proficiunt?' Vide Sueton. Octav. cap. 34. ubi mentio legis Juliæ ' de coërcendis adulteriis et de pudicitia, &c. . . . . cumque vim legis eludi sentiret crebra matrimoniorum mutatione, &c. tempus sponsas habendi coarctavit: divortiis modum imposuit.'

23 *Laudantur simili prole puerperæ*] Martial. VI. 27. ' Est tibi quæ patrii signatur imagine vultus Testis maternæ nata pudicitiæ.' Catull. in Nuptiis Juliæ et Manlii Torquati, Carm. LXI. 216. ' Torquatus, volo, parvulus . . . . Sit suo similis patri Manlio, et facile insciis Noscitetur ab omnibus, Et pudicitiam suæ Matris indicet ore.'

24 *Culpam Pœna premit comes*] Frustra lex vetat scelus, nisi in sceleratos animadvertatur. At *Pœna comes* coërcet peccandi libidinem. Plato de Leg. V. Τιμωρία ἀδικίας ἀκόλουθος.

25 *Quis Parthum paveat, &c.*] Vide I. Od. 12. sub finem. I. Od. 19. 12. III. Od. 5.

Quis gelidum Scythen] I. Od. 19. et 35. II. Od. 9. in fine. III. Od. 24. 9.

Quis, Germania quos horrida parturit,
Fœtus, incolumi Cæsare? quis feræ
Bellum curet Iberiæ?
Condit quisque diem collibus in suis,
Et vitem viduas ducit ad arbores;
Hinc ad vina redit lætus, et alteris
Te mensis adhibet Deum:
Te multa prece, te prosequitur mero
Defuso pateris; et Laribus tuum

mania? Quis expavescat bella Hispaniæ ferocis? unusquisque diem finit in suis collibus, atque vitem maritat viduis arboribus: inde hilaris revertitur ad cœnam, teque numen invocat mensis secundis; te pluribus votis, te vino de crateribus fuso colit, et

26 Cuning. mallet, *parturit horrida.*—27 *Fetus* Jani ex Orthogr. Lat. Cellar. ed. Harles. tom. I. p. 234. ita quoque Wetzel. et Mitsch.—28 *Hiberiæ* Bentl. et Kidd. Vid. Var. Lectt. ad I. 29. 15.—30 *Ut vitem* Lips. 2. a m. sec.—31 Pro *redit*, *venit* Comment. Cruquii, aliquot Lamb. Pulmanni Hunn. Bentleii Græv. Regin. et Bodl. 1. Lips. 4. Alt. 1. et sic Bentl. Cun. Sanad. Towers, Wakef. et Kidd. quia putarunt VV. DD. non redire ad vina, nisi qui jam ante biberit. 'Tanquam non suavissime dicatur, qui diem in collibus suis condidit, vesperi inde *redire domum*, ad vina. Quid non critica cogis pectora, novitatis amor!' *Jani.* *vehit* Lips. 3. haud dubie ex *venit.*—34 *Diffuso* nonnulli codd. Lambini, duo Blandd. Cruquii, unus Bersm. Pulmanni

NOTÆ

26 *Quis, Germania quos, &c.*] Vide Flor. IV. 12. 'Domuit Usipetes, Tencteros, Cattos .... inde validissimas nationes, Choruscos, Suevos, Sicambros, &c. .... Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra viderentur.'

Horrida] Sive ob mores barbaros, sive ob prægrandes viros, et ingentia corpora Germanorum. Cæsar. Comment. Tacit. de Moribus Germanorum. Plutarch. &c.

28 *Iberiæ*] Ab Ibero flu. Iberia dicta: est Hispaniæ pars, et per Synecd. tota sic vocatur. Vide II. Od. 20. 20. Flor. mox cit. 'pacata fere omnis Hispania,' &c. Et postea: 'Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ,' &c.

29 *Condit quisque diem, &c.*] Arat colitque agros suos quisque, et operi vacat rustico, a mane ad vesperam, sine ullo metu hostili. Virgil. Ecl. IX. 'Cantando puerum memini me condere soles.'

31 *Alteris Te mensis adhibet Deum*] Ex Senatusconsulto cautum fuit ut in conviviis tum publicis tum privatis Augusto ab omnibus libaretur. Dio lib. L. Is nempe mos apud veteres, ut remota prima mensa, quæ ciborum seu carnium erat, secunda adhiberetur fructibus et bellariis onusta, cum exquisitissimo vino, e quo fiebant libationes, adjunctis precibus, in honorem Deorum. Vide Virgil. Æneid. I. 727. et 735. et Æneid. VIII. 283. necnon Georg. II. 101.

34 *Laribus*] Diis Imperii Tutelaribus perinde ac ædium privatarum.

Tuum Miscet numen] Teque adeo

Miscet numen, uti Græcia Castoris
Et magni memor Herculis.
Longas o utinam, dux bone, ferias
Præstes Hesperiæ, dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uvidi,
Cum sol Oceano subest.

numen tuum adjungit Laribus; quemadmodum Græcia Castoris et magni Herculis, erga illos grata. O utinam, bone Princeps, Italiæ dones festos diuturnos. Hoc precamur sobrii primo diluculo: hoc et repetimus bene poti, quando Sol occidit sub Oceano.

Hunn. et Gemblac. 1. Fran. Dess. 2. Helmst. Lips. 3. Locher. Venet. Vet. Comb. 1492. Ascens. Basill. Rutgers. 'Sed alienum ab h. l. hoc verbum, et rectius ceteri Mss. et edd. *Defuso*.' Jani. *Defuso* etiam Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. et edd. recentt. et ita Nic. Heinsius ad Ovid. Fast. II. 637.—35 Commentator Cruquii *nomen*, et sic Helmstad. a m. pr. et pauci alii. Vid. Broukhus. ad Propert. p. 81. Sic et volebat T. Faber, probante Dacer. 'Sed cum præclare habet *numen*, tum concinnior etiam est dictio, *Miscet Laribus tuum numen* quam: *Miscet Laribus tuum nomen*, ut jam vidit Sanad.' *Jani*.—37 Harl. 1. 2. duo Bersmanni, Bentleii Græv. Regin. Vigorn. et Dess. 2. *rex bone*. 'Quod quomodo Bentleio sic placere potuerit, non percipio.' *Jani*.—39 Lips. 3. *invidi* pro *uvidi*. Vid. Var. Lectt. ad vs. 9.

NOTÆ

venerantur ut numen aliquod Romanis rebus propitium. Non absurde legunt quidam, *nomen*.

36 *Memor*] Acceptorum videlicet ab eis beneficiorum. Hercules enim a monstris et aliis incommodis vindicavit multas ac diversas Græciæ regiones. Castor autem et Pollux mari piratas exegerunt, navigationemque ideo juvare tanquam numina quædam benigna existimati sunt; immo velut maris Dii coluntur, &c.

37 *Ferias*] Dies festos lætosque; diuturnum otium, securitatem perpetuam.

38 *Hesperiæ*] Italia sic appellata. Vide I. Od. 28. ubi, 'fluctibus Hesperiis.' Et II. Od. 1. sub finem, ubi, 'Hesperiæ sonitum ruinæ.' Necnon I. Od. 36. 4.

Integro] Vixdum incœpto.

39 *Sicci*] Sobrii, abstemii, jejuni.

Uvidi] Vino perfusi, cœnati.

40 *Cum sol Oceano subest*] Nam veteres cœnam producebant ad multam noctem.

ODE VI.

AD APOLLINEM.

Apollini tutelari Augusti numini Hymnum canit ob devictos Actiaca pugna Antonium et Cleopatram, quos Niobes et Achillis nominibus callide obvelat. Sæculari Carmini viam sternit. (De Dilogia illa s. Allegoria viderint manes Baxteriani. Mihi sic videtur. Priori parte ad vs. 28. et ipsum se Poëta, et patrimos matrimosque pueros et puellas, quos ad Carmen Sæculare voce et gestu bene exprimendum parare cupit, in enthusiasmum quendam

concitat. Altera parte peculiariter pueros ac puellas hortatur ad diligentem Chori illius Sæcularis meditationem, i. e. exercitationem. Hactenus ergo, Sæculare Carmen vocare, si cui lubeat, potest. Sed in ipsa cærimonia, et solennibus temporibus ac locis, cantatum, mihi nullo modo fit probabile. *Gesn.*) (Summa Carminis est hæc: Phœbe, qui Niobes magniloquentiam et libidinosum Tityi conatum es ultus, atque Achillem fortissimum, qui non dolo, sed vi et Marte aperto Trojam Trojanamque gentem penitus delevisset, nisi tuis Venerisque precibus commotus Jupiter pepercisset Æneæ ad urbem meliorem imperiumque Romanum condendum, fortiter prostravisti, tu Phœbe, inquam, auctor et præses Carminis lyrici, adjuva me, ut Carmen Latinum Sæculare pro salute et perpetuitate imperii Romani fundam decore. Jam vero, hac mihi facultate a Phœbo concessa, vos, patrimi matrimique pueri puellæque, qui estis in tutela Dianæ, servate rhythmum numerosque Carminis mei, et adeo rite et ex arte canite laudes Apollinis et Dianæ fruges prosperantis et menses celeriter decurrere facientis; ita ut, si qua vestrum, puellæ, aliquando nupta fuerit, dicere possit, ego Horatianum Carmen Diis gratum diebus Sæcularibus festis cecini. *Zeun.*)

DIVE, quem proles Niobea magnæ
Vindicem linguæ, Tityosque raptor

O Deus, quem superbi sermonis ultorem experti sunt filii Niobes, ac Tityus

Hanc Oden Carminis Sæcularis partem constituunt Sanad. Jones. Francis, Towers, et Anchers. Vid. Argin. ad Carm. Sæc. Epigraphe in Venett. Locher. et Ascens. *De Laudibus Apollinis.*—1 *Dive, quom* Vet. Comb. *Niobæa, Niobœa*, edd. vett. *Niobea* Bentl. Cuning. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. et Kidd. Gr. est Νιοβείη.—2 *Tytius, Tytios, Titios, Ticius*, variantes ap.

NOTÆ

Metrum idem quod I. Od. 2.

1 *Dive, &c.*] Carmen hoc, ut et I. Od. 21. Sæculare inscribi solet, ut annotavi ibidem: neutrum tamen proprie titulum hunc meretur, sed illud tantum quod habetur post Epodos. Vide ibi annotata.

Quem proles Niobea, &c.] Apollo, qui honorem Latonæ matris tuæ vindicasti adversus arrogantiam Niobes, quæ se ausa est jactare fœcundiorem ac feliciorem partubus ac sobole, præ ipsa Latona duos tantum enixa, cum ipsa numerosam pulchramque genuisset prolem. Gell. XX. 7. 'Mira,' inquit, 'et prope adeo ridicula diversitas fabulæ apud Græcos Poëtas deprehenditur super numerum Niobæ filiorum. Nam Homerus pueros puellasque ejus bis senos dicit fuisse, Euripides bis septenos, Sappho bis novenos, Bacchylides et Pindarus bis denos: quidam alii scriptores, tres fuisse solos dixerunt.' Porro filios Niobæ omnes Apollo, filias Diana sagittis confixos peremerunt: Niobe vero in saxum mutata fertur. Homer. Iliad. ult. Ovid. Met. VI. Fab. 3. Diodor. Sicul. V. 11. Juvenal. Sat. VI. 173. et seq. Auson. Epitaph. XXVII. de Niobe. 'Bis septem natis genitrix læta atque superba, Tot duxi mater funera quot genui. Nec satis hoc Divis; duro circumdata saxo Amisi humani corporis effigiem,' &c. Niobe Tantali filia, uxor vero Amphi-

Sensit, et Trojæ prope victor altæ
Phthius Achilles,
Ceteris major, tibi miles impar;
Filius quanquam Thetidos marinæ
Dardanas turres quateret tremenda
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro,

raptor, atque Phthius Achilles famosæ Trojæ propemodum expugnator, aliis quidem fortior, te vero inferior miles; quanquam Thetidis marinæ filius Trojanas arces impugnaret hasta tremenda certans. Is, sicuti pinus edace securi percussa,

Jani. *Tityosque* Nic. Heinsius ad Ovid. Met. IV. 457. nonnullæ edd. *Tityusque.*—6 *F. quanquam* meliores Torrent. Lipss. 1. 2. et Harl. 5. Sic et Baxt. San. Cun. Jon. Jani, Bipont. Mitsch. Wakef. Wetzel. al. 'Recte! est enim exquisitius quam vulgare *quamvis quateret.*' Jani. *Thetidis* sat multi codd. et edd. etiam Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Sed forma exquisitiore *Thetidos* Cruq. Torr. Bentl. Cun. e suis libris, item Fab. Dacer. Baxt. San. Jon. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Francis, Towers, et Kidd.—8 Lips. 4. *pugnans.*—10 Duo

NOTÆ

onis Thebarum regis.

2 *Tityosque raptor*] Vide II. Od. 14. III. Od. 4.

4 *Phthius Achilles, &c.*] Oriundus e Phthia urbe Thessaliæ.

Trojæ prope victor] Qui interfecto Hectore Trojæ defensore præcipuo, ejus urbis expugnationem reddidit facilem: quam certe accelerasset, nisi a Paride fuisset interemtus, ut mox dicetur.

5 *Tibi impar*] Achilles Græcorum fortissimus, Trojanorum terror, haud vero par tibi, Phœbe, qui sub figura Paridis latens eum occidisti. Hygin. &c. aut, quod scribit Virgil. Æneid. VI. 57. 'Dardana qui Paridis direxti tela manusque Corpus in Æacidæ.'

6 *Thetidos marinæ*] Achillis erat mater Thetis, filia Nerei Dei marini. I. Od. 8.

7 *Dardanas turres*] Dardanus Jovis filius ex Electra Atlantis filia ab Africa venit in Asiam, conseditque in regione Hellesponto vicina. Ibi Dardanum urbem condidit, quæ postea Troja a rege Troë dicta. Virgil. Æneid. VIII. 134. 'Dardanus Iliacæ primus pater urbis et auctor.'

Tremenda Cuspide] Ex Homer. Il. T. sub finem; hastam Achilles paternam gerebat gravem et ingentem, quam crispare aut vibrare solus noverat; a Chirone incisam, ad cædem heroum.

9 *Ille, mordaci velut, &c.*] Casus Achillis gravis et magnus, quemadmodum corpus et animus magna fuerunt. Sic de Entello Virgil. Æneid. V. 447. 'Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto Concidit: ut quondam cava concidit aut Erymantho Aut Ida in magna radicitus eruta pinus.'

10 *Impulsa cupressus Euro*] Velut ingens arbos vi ventorum prostrata.

Procidit late, posuitque collum in
Pulvere Teucro.
Ille non, inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas et lætam Priami choreis
Falleret aulam:

vel cupressus Euro dejecta, late procubuit, cervicemque demisit in pulvere Trojano. Ille non clausus equo sacra Palladis simulante decepisset Trojanos perperam otiantes, et aulam Priami saltationibus gaudentem: sed aperte in expugnatos immitis,

codd. Bentleii et Mentel. *aut impressa.* Et sic Cuning.—11 Præpositio *in* abest a nonnullis codd. Lambini, Pulmanni Hunn. Beller. et Diesth. plerisque Cruquii, Lips. 2. a m. pr. Lips. 3. Franeq. Venett. Locher. Ascens. Basill. Muret. Fabr. Steph. Rutgers. Sed rectius adest *in* duobus Vatt. Faërn. et Jannoct. Lambini, Pulmanni Gemblac. 1. 2. duobus Blandd. Cruquii, optimis Torrentii, et Bentleii, Lips. 1. 2. Altt. 1. 2. Dess. 1. 2. Helmstad. item edd. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. Fab. Dacer. Baxt. Bentl. Cuning. Sanad. Jones. Francis, Towers, Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—13 'Post *non* ponendum comma, non post *Ille;* ut sit, *Ille non falleret Troas, inclusus equo, &c.*' Jani. Ita Mitsch. Bipont. &c. *Ille, non in-*

NOTÆ

11 *Posuitque collum in Pulvere Teucro*] II. Od. 7. 12. similem dictionem vide, ibique Not. Hic Noster indicat Achillem cecidisse in Trojano campo et certamine: quod idem scribit Ovid. Met. XII. Fab. ult. ubi Apollo Paridi, 'Ostendens sternentem Troica ferro Corpora Peliden, arcus obvertit in illum, Certaque letifera direxit spicula dextra.' Itaque 'non indecoro pulvere sordidus' occubuisset. Alii vero, cum ad nuptias Polyxenæ contenderet, in templo Apollinis sagitta in calce percussum a Paride post illius Dei simulacrum latente.

12 *Teucro*] Pro 'Teucrio.' Teucri dicti sunt Trojani, et Troas ac Troja Teucria, a Teucro (non illo Græco, Ajacis fratre) Phrygiæ rege, cujus filiam duxit Dardanus, eique in regnum successit.

13 *Ille non, inclusus, &c.*] Adverte quam extollat Achillis fortitudinem, ut eo majorem paret gloriam victori ejus Phœbo. Quod si, inquit Poëta noster, vixisset Achilles, nequaquam opus Græcis fuisset machina illa, seu equo ligneo, quem placandæ Minervæ causa fabricatum illi mentiti sunt: sed aperto Marte, absque dolis aut insidiis, Trojam ac Trojanos debellasset. Vide Virgil. Æneid. II. 'Votum pro reditu simulant.'

14 *Male feriatos*] Imprudenter ac intempestive abjectis armis festa celebrantes, dum suis adhuc cervicibus incubaret hostis. Virgil. Æneid. II. 15. 'Nos abiisse rati et vento petiisse Mycenas. Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu. Panduntur portæ,' &c.

15 *Lætam choreis, &c.*] Aulam regis totamque urbem choreis et lætitiæ vacantem, cum tamen extrema instarent fata. Virgil. Æneid. II. 234. 'Dividimus muros et mœnia pandimus urbis... Scandit fatalis machina muros Fœta armis: circum pueri in-

Sed palam captis gravis (heu nefas! heu!)
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentem
Matris in alvo;
Ni tuis victus Venerisque gratæ
Vocibus, Divum pater annuisset

heu nefas, heu! infantes cremasset ignibus Græcis, necnon ventre materno inclusos; nisi Deorum pater tuis ac Veneris jucundæ precibus exoratus concessisset

clusus, &c. Bentl. Wakef. Comb. et Kidd.—17 *Sed palam captos* Acr. Bentleii Petrens. pro var. lect. Franeq. Lips. 4. Venet. 1492. Locher. Ascens. Referretur hoc ad *pueros* vs. 18. *victor*, pro *captis*, nonnulli Lamb. unus Torrent. Bentleii Magdal. et Bodl. 1.2. 'Manifestum glossema ad explicandum *captis gravis.' Jani.* Bentleii Galiens. *raptor:* 'aperto errore e lectione *captos.* legisse *bello* Acronem et Comm. Cr. colligebat With. ex eorum nota: 'aperto semper bello Achilles gravis.' Sed quis hoc illi det? *cæsos* conj. idem With. qui et suspicatur, *Sed palam captis Phrygibus, nefas, heu.* Conject. ap. Jones. *cæptis.* Quomodo tam bona et præclara lectio, *captis*, Bentleio aliisque displicere potuerit, nondum assequor.' *Jani.*—19 Commentator Cruq. omnes Torr. præter unum, Pulmanni Hunn. et Gemblac. 1. 2. duo Bersm. Bentleii Græv. Leid. Zulich. Petrens. Magdal. Gal. et Vigorn. Brod. Gott. Mentel. Lips. 1. 3. Dess. 2. Helmst. Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Venett. Torrent. Baxt. Bentl. Burm. Cuning. Jones. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *latentem;* Vulgg. *latentes.* Lambinus quidem et Cruq. nil retulerunt de suis codd. 'Sed præter auctoritatem librorum, longe exquisitius est *latentem* quam *latentes* etiam ob locum Hom. Il. Z. 57–60.' *Jani.* Locher. *latitantem;* Zarot. *latente;* Pulmanni Gemblac. 1. unus Torrentii.—21 'Pro *victus, flexus* antiquiss. Bland. Cruquii, unde recepit Bentl. quia, qui annuat, eo ipso flectatur (haud dubie ob inclinatam cervicem); quo vix quicquam miserius dici poterat. Arridebat etiam Cruquio, quia esset verbum blandius minusque imperiosum, quod equidem non capio. Multo doctior et venustior lectio *victus;* et *flexus* manifestum glossema, qua ratione est in Comm.

NOTÆ

nuptæque puellæ Sacra canunt,' &c. Ibid. vs. 248. 'Nos delubra Deum miseri, quibus ultimus esset Ille dies, festa velamus fronde per urbem.'

17 *Sed palam captis, &c.*] Sic belle exprimit Horatius indolem Achillis, ut et Epist. ad Pisones, vs. 122. 'Si forte reponis Achillem; Impiger, iracundus, inexorabilis, acer, Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.'

19 *Etiam latentem Matris in alvo*] Apud Homer. Iliad. Agamemnon præcipit Menelao ne parcat cuiquam Trojanorum, neque ipsis infantibus materno utero inclusis.

21 *Ni tuis victus, &c.*] Apollo et Venus Trojanis faventes apud Jovem supplicarunt, ut, quoniam in fatis erat Trojam exscindi, saltem peremto inexorabili Achille, liceret Æneæ ac sociis aliquot e Græcorum evadere manibus, atque novam gentem urbemque feliciori augurio condere in Italia. Vide Æneid. I. 233. et seq. vs. 260. et seq.

Rebus Æneæ potiore ductos
Alite muros.
Doctor argutæ fidicen Thaliæ
Phœbe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniæ defende decus Camœnæ,
Levis Agyieu.

Æneæ laboribus mœnia felicioribus auspiciis exstructa. O Apollo citharista, Thaliæ bene canentis eruditor, qui Xantho flumine lavas capillos, imberbis Agyieu,

Cruq. et Pulmanni Beller.' *Jani.*—25 ' *Ductor* tres Torrent. Bentleii Regin. et Vigorn. Lips. 2. a m. pr. et Lips. 4. Torrentio valde arridet hæc lectio, ob notam appellationem Apollinis Μουσηγέτου. Sed primum durius ideo diceretur Phœbus ductor Thaliæ; deinde ad sententiam convenientior h. l. notio doctoris, quam ductoris; denique ingratum etiam *Ductor* statim post *Ductos* vs. 23. *Argutæ*, i. e. canoræ, (III. Od. 14. 21.) vulgaris lectio. Sed *Argivæ* tres Torrent. Bentleii Græv. et Leid. pro var. lect. Lips. 3. 4. Burm. Sivr. Mirifice etiam Bentleio placet. Est haud dubie unice vera lectio, quæ et pulcherrimam antithesin proferat, et ad sententiæ elegantiam necessaria sit. Facile ex *Argumæ* in Mss. factum *Argutæ.*' Jani. Porro *Argeæ* emend. Cuning. Sanad. et sic etiam Towers et Francis.—26 Commentator Cruquii, *lavit amne crinis.*—28 *Lenis* Acron, (cum Schol. ' lenis in verbis,') et Alt. 2. *Lætus* antiquiss. Bland. Cruquii; *Lævus* var. lect. ap. Jones. *Agieu, Agyeu, Ageu, Agileu, Agyleu, Agilleu, Agylleu, Agilleie,* variantes ap. Jani. *Agyleu* volebat Mancin. tanquam ab ἀγυιὰ et λεῖος. Cruq. præferebat *Agyl-*

NOTÆ

23 *Potiore Alite*] Ex alitum aspectu captari auspicia, alibi notavi. Huc vero spectat quod æternam fore Romam credebant Romani, et apud Virgil. cit. ita spondet Jupiter: 'Imperium sine fine dedi.'

25 *Doctor argutæ, &c.*] Placet quibusdam *Ductor*, ut reddatur illud Græcorum Μουσηγέτης. Verumtamen nihil mutabit lector sagax.

Thaliæ] Pro qualibet Musarum hæc ponitur, quæ dicta ἀπὸ τοῦ θάλλειν, *florere;* quod Poëtas faciat gloria et fama florentes.

26 *Qui Xantho lavis amne crines*] Sic III. Od. 4. ' Qui rore puro Castaliæ lavit Crines solutos.' Capillos antiqui in fluviis aut fontibus lavabant, seu munditiei seu nitoris augendi causa. Sensus itaque est: Qui dominaris iis regionibus quas rigat Xanthus. Porro Xanthus duplex: alter in Troade, ex Ida monte in Hellespontum defluens, qui et Scamander appellatur a nonnullis. Neque hunc intelligere istic licet: siquidem in ea regione Apollo non colebatur. Alter ejusdem nominis fluvius est in Lycia, e monte Cadmo scaturiens, Xanthumque urbem interluens, Glaucus Plinio, Straboni Sirbis dictus, vulgo etiam *Sirbi;* quem sane designat hic Horatius, qui, loco supra citato, de eodem Apolline dixit: ' qui Lyciæ tenet dumeta.' Sunt qui alludi putent ad vocem ξανθὸς, *flavus,* eo quod Apollinis flava cæsaries celebretur.

27 *Dauniæ defende decus Camœnæ*] Mihi patrocinare: cui ' spiritum et carminis artem dedisti,' ' nomen ' et ' decus ' tribue, defende, amplifica; pariterque gloriam Latinæ poëseos.

Dauniæ] Vel, per Synecdochen, intellige totam Italiam, cujus pars est

Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem
Carminis nomenque dedit Poëtæ.
Virginum primæ, puerique claris
Patribus orti,
Deliæ tutela Deæ, fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,

tuere gloriam Musæ Apulæ. Apollo mihi ingenium, Apollo facultatem poëseos et vatis appellationem tribuit. O puellæ primariæ, et pueri illustribus parentibus nati, clientes Deæ Deliæ, quæ timidos Lyncas et cervos acu prosternit, custodite

leu; et sic Burm. Vid. Strab. v. p. 220. Harl. 1. 2. 4. 6. *Agileu;* Harl. 3. *Agyeu;* Harl. 5. *Agyieu.*—29 Nova hinc Ode ap. Sanad. et Sivr.—31 *Vir-*

NOTÆ

Dannia, sive Apulia a Danno rege appellata; hodie, *la Capitanata.* De ea jam I. Od. 22. et II. Od. 1. Vel respexit noster Poëta suam patriam, adeoque suam Musam Apollini commendat. Sic 'Calabras Pierides' pro Enniana poësi; 'Ceam Camœnam' pro Simonidea; 'Teiam Musam' pro Anacreontica, ante dixit. Ergo et hic 'Dauniam Camœnam' pro Venusina; quia Venusium in finibus est Apuliæ sive Dauniæ, qua in urbe natus Horatius.

28 *Levis*] Sive *lævis, λεῖος, politus, imberbis,* utpote juventute florens perpetua. Talis enim colitur Apollo.

Agyieu] 'Αγυιὰ, *vicus, via.* Hinc Apollo 'Αγυιεὺς, eo quod in viis coleretur, et columnæ Apollini sacræ pro foribus starent. Eustath. Sive Dorico isto vocabulo significantur columnæ in coni formam desinentes, Apollini vel Baccho sacræ, quas ante fores ædium pridem erigebant. P. Bembus ex Suida. Macrob. Saturnal. I. 9. 'Apud Græcos Apollo 'Αγυιεὺς nuncupatur, quasi viis præpositus urbanis: illi enim vias, quæ intra pomœrium sunt, ἀγυιὰς appellant.'

29 *Spiritum Phœbus, &c.*] Hactenus Poëta laudat invocatque Apollinem: jam quæ ab illo afflatus condit Carmina, prædicat, ac rite et religiose canenda præcipit. *Spiritum,* venam divitem, Epist. ad Pisones: *artem carminis,* ingenium non rude, sed arte excultum, ibid. vocat.

31 *Virginum primæ, &c.*] Julia Augusti filia, Marcellæ Marcelli et Octaviæ sororis Augusti filiæ: vel Julia et Agrippina neptes ex Agrippa et Julia.

Puerique, &c.] C. L. nepotes Augusti. Hæc Lambinus certe dormitans. Immo compellat Horatius virgines quasque nobiles, ac pueros prætextatos, a quibus ex more Carmen Sæculare concinendum erat: ut amplius deinde suo loco dicam, nimirum in Carmine Sæculari, post Epodos.

33 *Deliæ tutela Deæ*] Hujus enim erant in clientela seu tutela, ejusque laudes celebrare consueverant. Vide I. Od. 21.

Deliæ] A Delo insula, ubi nata et præcipue observata Diana. Vide III. Od. 4. 64. Catull. 'Dianæ sumus in fide Puellæ et pueri integri.'

34 *Lyncas et cervos cohibentis arcu*] Venatione gaudentis, ferasque sagittis et arcu vulnerantis occidentisque. Lynx, acutissimi visus animal, instar leopardi distinctum maculis, vernacule *once,* vel, *lonce* vocatur. Lupum

Lesbium servate pedem, meique
Pollicis ictum;
Rite Latonæ puerum canentes,
Rite crescentem face Noctilucam,
Prosperam frugum, celeremque pronos
Volvere menses.
Nupta jam dices, Ego Dis amicum,
Sæculo festas referente luces,

mensuram Sapphicam et pollicis mei sonum: rite celebrantes filium Latonæ, rite Dianam lumine augescentem, frugibus propitiam, fluxis mensibus evolvendis promtam. Aliquando connubio juncta dices: Ego poëtæ Horatii versibus erudita

gines primæ Alt. 2.—35 Dess. 2. *Lesbium servare.*—37 Helmstad. *colentes.*—38 Codd. Marcil. Sax. Gott. Mentel. Lips. 1. 2. 3. 4. Helmstad. a m. pr. Venett. 1478. et Mediol. 1477. 1486. *noctiluca*, tanquam jungendum cum *face.* Pulmanni Hunn. *noctilucam.*—39 *Prospera* Gott.

NOTÆ

cervarium aliqui dicunt; jure, an injuria? Vide Gesner. de Quadruped. Plin. XXVIII. &c. De iis jam II. Od. 13. vs. ult.

35 *Lesbium servate pedem, &c.*] Sapphici mei Carminis observate mensuram, et ad meæ lyræ sonum voces et cantus vestros aptate diligenter. Sappho, e Lesbo insula, nomen dedit et originem Sapphico Carmini. Vide II. Od. 13. cit. ibique Not.

Meique Pollicis ictum] Quasi pulset ipse citharam, hæc ait, ac veluti chorodidascalus, exemplo Græciæ Lyricorum. Theod. Marcil.

37 *Rite*] Ex ritu antiquo et solenni.

38 *Crescentem face Noctilucam*] Diana eadem quæ Luna, nocte lucens, νυκτιλαμπὴς Simonidi apud Dionys. Halic. Incrementa lucis ac decrementa singulis mensibus habere cognoscitur: orbem suum conficit diebus circiter 28. unde 'menses pronos celeriter volvere' dicitur mox. Cic. de Nat. Deor. II. n. 68. 'Luna a lucendo nominata: eadem est enim Lucina. Itaque, ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant. Quæ eadem Diana omnivaga dicitur, non a venando, sed quod in septem numeratur tanquam *vagantibus.* Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut, ut plerumque, novem Lunæ cursibus: qui, quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur.'

39 *Prosperam frugum*] Frugibus vegetandi vim humore suo impertit Luna.

41 *Nupta jam dices, &c.*] Cum nupta olim eris, tum non sine gaudio dices: Ego pridem adolescentula et virgo Carmen Sæculare ab Horatio compositum recitavi cum meis æqualibus. Hoc ideo ait, quod ea veteribus opinio inoleverat, connubium celerius ac felicius iis provenire, a quibus Sæculare Carmen, in honorem scilicet Apollinis ac Dianæ, decantatum fuisset in Ludis Sæcularibus.

42 *Sæculo festas referente luces*]

Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horatî.

cecini carmen gratum Numinibus, quando sæculum reduxit dies solennes.

NOTÆ

Quanto apparatu, quanta lætitia celebrarentur Ludi Sæculares, dicam in Carmine Sæculari. Tunc feriari omnes, et hilaritati sacrisque operam dare jubebantur.

ODE VII.

AD TORQUATUM.

Hortatur Manlium Torquatum, fortasse filium illius, cujus Consulatu natus est Horatius, uti verno jam tempore dulcia carpat, cum vitæ spatium sit et breve et incertum.

DIFFUGERE nives, redeunt jam gramina campis,
Arboribusque comæ:
Mutat terra vices, et decrescentia ripas
Flumina prætereunt:

Abierunt nives, jam agris herbæ renascuntur, et frondes arboribus. Terra mutat conditionem: atque fluvii imminuti labuntur juxta ripas. Gratia cum Nymphis

Ode decima tertia Libri primi in Ed. Sanad. Epigraphe in codd. Torrentii, *Ad Manlium* (s. *Mallium*) *Torquatum verni temporis descriptio et de mortalitate*. In Venett. Locher. et Ascens. *Ad Torquatum de liberalitate*, ex male intellectis vs. 19. 20. Alt. 2. *Ad Plancum*. Vid. Var. Lectt. ad vs. 23.—1 Harl. 2. *redeunt j. g. terris*.—3 Codd. vett. ap. Mancin. *descendentia;*

NOTÆ

Hæc Ode est Dicolos Distrophos. Primus quisque versus est Hexameter Heroicus, alter est Dactylicus Archilochius Dimeter, constans duobus Dactylis et una syllaba.

1 *Diffugere nives*] Hæc Ode simile prorsus argumentum habet atque quarta lib. I. dictiones pares, ingenii tamen Horatiani fœcunditate gratam varietatem indutas. Scripta est ad Manlium Torquatum, qui fuit Consul anno urbis 689. atque sub eo natum volunt Poëtam nostrum.

3 *Mutat terra vices*] Terra, prius hyemali constricta gelu mœstaque, jam 'solvitur grata vice veris et Favonî,' jucundamque experitur amœnitatem.

Decrescentia ripas Flumina prætereunt] Salmasius legit *recrescentia:* alii *decrescentia* explicant, valde crescentia, scilicet liquatis nivibus; sicque ripas suas transiliunt ac superant: quoniam, inquiunt, hyemis nives ineunte vere liquescunt et fluvios augent. Pace tamen tantorum virorum aliter interpretari placuit, hoc verius quo simplicius, nec lector refragabitur, ut spes est. Sensus est: Flumina ante nivium aquis aucta et ripas supergressa, jam ad eas redierunt, euntque et fluunt præter, id est

Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres monet annus, et almum
Quæ rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris, ver proterit æstas
Interitura, simul
Pomifer autumnus fruges effuderit, et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant cœlestia lunæ:
Nos, ubi decidimus,

ac binis sororibus non veretur nuda choreas celebrare. Annus, et hora quæ gratum diem aufert, immortalitatem sperare vetat. Hyems temperatur Zephyris: vernam tempestatem absumit æstiva similiter peritura, posteaquam Autumnus fruges produxerit, statimque pigra redeunt frigora. Lunæ tamen cito resarciunt detrimenta

Salmas. emend. *recrescentia ;* conject. ap. Jones. *succrescentia.*—4 Sanad. Sivr. Towers. et Francis, *præter eunt.*—7 Lips. 3. *movet* pro *monet.* Duo codd. Torrentii, Bentleii Græv. pro v. l. Harl. 3. Alt. 2. Franeq. Lips. 3. pro v. l. et Helmst. a m. pr. *et album.* 'Alienum ab hoc loco epitheton.' *Jani.*—8 Bentleii Vigorn. *polum* pro *diem.* '*Annus, Hora, Ver, Æstas, Autumnus,* majusculis literis, recte.' *Jani.*—11 Bonfin. emend. *ut fuderit ;* unde Ascens. *ac fuderit,* improbante Jani. *effuderit* Dess. 2.—12 *Bruma recurret* nonnulli codd. Lambini, Lips. 3. cum edd. Lamb. Bonfin. Steph. Heins. et Sivr. *Bruma recurrit* quatuor Lambini, omnes Cruquii, Torrentii, Fabricii, Bentleii, Bersmanni, et Jani, Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Venett. Locher. Ascens. Basill. Muret. Fabr. Brut. Rutgers. Fab. Dacer. Bentl. Bond. Schrevel. Delph. Cuning. Baxt. Sanad. Jones. Gesn. Zeun. Jani, Bipont. Mitsch, Francis, Talbot, Pine,

NOTÆ

secundum ripas, nec ultra suum alveum feruntur aut exundant.

5 *Gratia cum geminis sororibus*] Gratiæ tres, Aglaia, Thalia, Euphrosyne.

6 *Nuda*] Ob calorem veris, vel ob rationes alibi allatas. Vide I. Od. 4. et 20. Item III. Od. 19.

7 *Monet annus, &c.*] Tempus fluxum vitam nostram pariter effluere et absumi docet. II. Od. 18. 'Truditur dies die.'

9 *Zephyris*] Ventis tepidis, 'veris comitibus.' Vide III. Od. I. 24. et infra Od. XII. hujus libri.

13 *Damna tamen celeres, &c.*] Luna quidem suum orbem novo curriculo remetiens reparatur, fitque iterum plena quæ interierat: cit. II. Od. 18. 'novæque pergunt interire lunæ.' At nos mortales cum semel interiimus, haud amplius reparamur aut reviviscimus. Moschus Idyll. III. Bionis deflens interitum: 'Hei! hei! malvæ in hortis, apium, anethum, cum interiere, tamen renascuntur postea,' inquit: 'nos vero qui magni, fortes, sapientes, ubi primum mortui sumus, obscuri in terra somnum dormimus longum, infinitum,' μάλα μακρὸν, ἀτέρμονα, νήγρετον ὕπνον, &c.

Quo pius Æneas, quo dives Tullus et Ancus,
Pulvis et umbra sumus.
Quis scit, an adjiciant hodiernæ crastina summæ
Tempora Di superi?
Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.

cœli: at nos simul ac devenimus eo quo bonus Æneas, Tullus opulentus atque Ancus deciderunt, sumus duntaxat cinis et umbra. Quis novit utrum cœlestia Numina diem crastinam hodiernæ sint additura? Quæ genio benigne indulseris, hæc

Towers, Wetzel. Wakef. et Kidd.—15 *Quo pater Æneas* nonnulli Lamb. antiquiss. Bland. Cruq. unus Torr. Harl. 2. 3. 4. Lips. 3. pro var. lect. 4. Alt. 1. Bentl. Græv. a m. pr. Regin. Magdal. Battel. et Bodl. 1. 2. et sic Bentl. et Kidd. 'Facile ex Virgilio illatum a librariis oscitantibus τὸ *pater*. Cum auctoritate præstat *pius*, tum huic sententiæ aptius est.' *Jani. Tullus dives et A.* complures codd. ut Harl. 2. 3. 4. Mentel. Helmst. Alt. 2. Lips. 1. item Venett. Locher. Basill. et Ascens. Lambinus et Cruq. nil de suis referunt. Editores fere comma ponunt post *dives*, ut Mur. Fabr. Lamb. Cruq. Fab. Heins. Steph. Rutg. Dacer. Cun. San. Contra Bentl. et Jones. distinguunt post *Tullus*. 'Nulla sane satio est, cur alterutri regi potius tribuatur epitheton. Est illud ad utrumque referendum. Qua ipsa etiam de causa prætuli antiquum verborum ordinem, *dives T. et A.* quem habent Acr. Porphyr. sex Torr. duo Bersm. ceteri Bentl. Lips. 2. 3. 4. Alt. 1. Dess. 2. haud dubie etiam multi Lamb. et Cruq. Et sic Baxt. et recentt. *pauper et Ancus* conj. Bentl. non capiens, quo nomine dives fuerit. Et quid quæso faceret ad præsentem sententiam notio paupertatis? *divus et A.* conject. ap. Jon.' *Jani. Quo præter Æneas et dives* Vet. Comb.—17 *Qui* Mentel. Dess. 2. et Cuning. *vitæ* pro *summæ* Harl. 1. 4. 6. duo Vatt. Faërn. Jannoct. Torn. et Farn. ap. Lambinum, antiquiss. Bland. Cruquii, plures Torrentii, Pulmanni Hunn. Gemblac. 1. 2. et Diesth. Brod. unus Bersmanni, Lips. 3. 4. Altt. 1. 2. Dess. 2. Venett. 1492. Locher. Ascens. *tempora vitæ Crastina Di superi* Dess. 2.—19 Bentl. conj. *avidi;* et sic edidit Cuning. improbante Jani. 'Optime Poëtæ menti conveniet hic locus, si pro *hæredis* reponatur *hærebit* in hunc modum: *Cuncta manus avidas fugient, hærebit amico Quod dederis animo.* Huic emendationi etiam favent, vel potius eam confirmant duo codd. quos mihi contigit videre in Biblioth. Regia, Paris. In uno legitur: *Cuncta*

NOTÆ

15 *Quo pius Æneas*] Ad Inferos nempe. Sensus est: Non pietas Æneam, non opes Tullum Hostilium, non Ancum Martium virtus ac fortitudo a morte vindicarunt: quis ergo sibi spondeat immortalitatem? Æneas fama super æthera per Virgilium notus. Tullus, et Ancus, ille tertius, hic quartus Rex Roman. Liv. lib. I. Dionys. Halicarn. lib. III. &c.

16 *Pulvis et umbra sumus*] Euripid. Ἄνθρωπός ἐστι πνεῦμα καὶ σκιὰ μόνον, *Homo est flatus et umbra tantum.* Sophocles in Ajace, Εἴδωλα καὶ κούφην σκιὰν, *Simulacra et levem umbram* homines appellat: Anacreon ὀλίγην κόνιν, *exiguum pulverem.* Jacob. Apost. Epist. IV. 15. Ἀτμὶς πρὸς ὀλίγον φαινομένη, καὶ ἔπειτα ἀφανιζομένη. *Vapor modico apparens et mox evanescens.*

17 *Summæ*] Numero dierum quos viximus. Quidam cod. leg. *vitæ*.

Cum semel occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria;
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;
Nec Lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

avaras manus hæredis effugient: postquam interieris, et Minos de te judicium ultimum protulerit; nec stirps nobilis, nec eloquentia, nec pietas reparabit te, o Torquate. Enimvero neque Diana castum Hippolytum eximit Inferorum caligine; nec Theseus dilecti Pirithoi catenas infernales potest solvere.

manus avidas fugient; hærebis amico Quæ dederis animo. In altero, eodem modo extat textus, sed in *hærebis*, *s* mutatum est in *t* a secunda manu. Huic Ms. adjuncta est glossa, in qua distincte legitur *hærebit*, quod explicatur: 'illud tuum erit.'' *Waddel.*—21 Salmas. conj. *splendide*, ut ad Torquatum pertineat. Vid. Syllog. Epist. tom. II. p. 570.—23 *Non te, Plance genus* Alt. 2. Vid. Variet. in Epigraph.—24 *Eripiet pietas* Alt. 2. *Restituit pietas* codd. ap. Cuning. *Restituat pietas* emend. Cuning.—26 Idem Cuning. emend. *Liberet Hippolytum.*—28 *Perithoo* Lips. 1. 2. 4. Venet. 1492. Locher. et Ascens. *Peirithoo* Torrent. et Hyl. *Pyrithoo* Lips. 3.

NOTÆ

21 *Splendida arbitria*] Non male Heinsius interpretatur, gravia, majestatis plena: veteres Interpretes æque bene, vera et manifesta.

Minos] Apud Inferos judex. Vide I. Od. 28. II. Od. 13.

25 *Infernis neque enim, &c.*] Morte nec liberant Dii sibi dilectos. Diana non Inferis eripit Hippolytum, castitatis fama inclytum. Vide Ovid. Met. xv. Senec. Trag. Hippolyt. &c. Hic Thesei et Hippolytæ Amazonis filius, cœlibem vitam ac venationis studium colens, et hinc Dianæ carus, interpellantem de stupro Phædram novercam strenue repulit. Hæc illum apud Theseum detulit, quasi ipse ad flagitium pellexisset. Hippolytus fugiens iratum patrem currum conscendit: at equi phocis exterriti currum et ipsum aurigam per devia trahentes discerpserunt, nomenque fecerunt Hippolyti, ab ἵππος, *equus*, λύω, *dissolvo*. Extinctum tamen Dianæ precibus incolumitati pristinæ restituit Æsculapius: unde Virbium se voluit appellari, quasi bis virum. At demum fato omnibus communi functus decessit. Quapropter ab Inferis minime libratum dicit Horatius. Vide Gell. x. 16.

27 *Lethæa*] Lethe fluvius Inferorum pro ipsis Inferis ponitur frequenter.

Theseus] Hic filius Ægæi regis Athenarum tot egregiis facinoribus insignis, ut pro Hercule habitus sit: Pirithoum præcipua coluit amicitia, comitemque assumsit ad Inferos profectus rapiendæ Proserpinæ causa. Porro ab Hercule ex Inferis ereptus secum voluit Pirithoum attrahere. Hic vero superveniente terræ motu ab eo distractus ac diremtus ibidem vinculis constrictus mansit. Plutarch. in Vita Thesei. Diodor. Sicul. v. 5. &c.

28 *Pirithoo*] Ixionis ille filius, ope Thesei Centauros vicit, &c. Vide III. Od. 4. in fine, ibique Not.

ODE VIII.

AD C. MARTIUM CENSORINUM.

Apud virum Consularem Caiique Cæsaris familiarem, C. Martium Censorinum, excusat se, quod pro tenuitate sua Carmina vice strenæ (haud contemnendum tamen munus) ei mittat.

DONAREM pateras grataque commodus,
Censorine, meis æra sodalibus:
Donarem tripodas, præmia fortium

O Censorine, crateras et jucunda ex ære vasa ultro darem sociis meis; darem

Ode prima Libri quarti in Ed. Sanad.—1 Pro *commodus*, *commodis* quidam Lamb. omnes Torr. (cui probatur), Lips. 1. a m. pr. Lips. 2. 4. Franeq. Alt. 1. Venet. 1492. Vet. Comb. Locher. Basill. *commodus* Acr. duo Vatt. optimi et quinque alii Lamb. tres Blandd. Cruq. omnes Pulm. et Bersm. Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Lips. 1. a m. s. Lips. 3. Alt. 2. Mentel. Helmst. Dess. 2. Et sic Ascens. Mur. Fabr. Steph. Heins. Rutg. Lamb. Cruq. Fab. Dacer. Bentl. (e suis), Baxt. Cun. San. Jones. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et

NOTÆ

Metrum est idem quod I. Od. 1.

1 *Donarem pateras, &c.*] Non abs re Theodorus Marcilius existimat Oden hanc munus esse Saturnalitium: sive Saturnalibus, quo tempore amici munera invicem missitabant, missam Censorino. C. Martius ille Censorinus Consul fuit cum Asinio Gallo ann. U. C. 746.

Pateras] Varro lib. IV. de Ling. Lat. 'In poculis sunt pateræ,' inquit, 'a patendo dictæ.' Gallice *une coupe*. Ejusmodi pocula argentea in sacris adhibebantur: dono etiam dabantur. Plaut. Amphitr. Scen. I. 'Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est, Qui Pterela potitare rex solitus est.'

Commodus] Benignus, facilis, liberalis. Quidam legunt, *commodis*, sed perperam.

2 *Æra*] Vasa ex ære capacia, lebetas, Gallice *cuvettes*, quæ multiplici erant usui.

3 *Tripodas*] Mensas vel sellas aliqui dicunt fuisse; alii, ansatas ollas: tripodas certe appellarunt, quod ternis pedibus infima pars sustineatur, inquit Athen. mox citand. Ceterum apud priscos tripodum genera duo fuere, quæ ambo lebetas aliquando nominarunt: alterum caldarium, quod igni admovebatur, ideoque dicebatur ἐμπυριβήτης, et λοετροχόος, quo utebantur ad calefaciendam aquam loturis: alterum fuit genus tripodis poculum, de quo Homerus: 'Επτ' ἀπύρους τρίποδας, In his miscebatur vinum ac temperabatur. Utiles erant etiam adornandis ædibus: et quia non igni adhibebantur, ἄπυροι dicti: atque horum auriti quidam extitere. Athen. II. 2. ubi et ait, in Bacchi certaminibus præmium victoris tripodem fuisse. Tripodas apud Græcos mercedem datam rei fortiter gestæ ac virtutis, constat ex Homero variis locis: forte quia, velut symbolum,

Graiorum; neque tu pessima munerum
Ferres, divite me scilicet artium
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;
Hic saxo, liquidis ille coloribus,
Solers nunc hominem ponere, nunc Deum.
Sed non hæc mihi vis; nec tibi talium
Res est aut animus deliciarum egens.

tripodas, Græcorum strenuorum munera; tu vero non minima acciperes, si opulentus forem artibus quas provexit vel Parrhasius vel Scopus; alter lapide, coloribus alter peritus effingere modo virum modo Deum. At mihi facultas ista non adest: nec res tua familiaris, vel animus tuus indigent istis deliciis. Versibus delectaris:

Kidd.—4 Mediol. 1477. *pessima munera.*—6 Cuning. emend. *Quas aut P. prodidit.*—7 In quibusdam vett. *pingere* pro *ponere*, ex glossa. Vide Nic. Heins. ad Ovid. Art. Am. III. 401. et Burm. ad Ovid. Met. x. 516.—8 '*Sollers* scribendum, ut hic etiam tres Blandd. Cruq. aliique boni codd. Festus: '*Sollo* Osce dicitur id, quod nos totum vocamus; *sollers* etiam, in omni re prudens:' quasi, totus in arte.' *Jani.*—9 Multi codd. ut Harl. 2. 3. 4. 6. Pulmanni Gemblac. 1. 2. Beller. et Diesth. Gott. Lips. 1. 3. item Zarot. Mediol. tres, Basil. Fabric. Mur. Torrent. Rutgers. Bond. Delph. et Schrevel. *non tibi.* Antiquiss. Bland. Cruquii, duo Bersmanni, Pulmanni Hunn. Bentleii Græv. Regin. et alii, Lips. 2. 4. Dess. 2. Franeq. Mentel. Altt. 1. 2. Helmstad. Venett. Locher. Ascens. Lamb. Cruq. Fab. Dacer. Bentl. Baxt. Cuning. Sanad. Jones. Jani, Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.

NOTÆ

firmitudinem animi ac robur corporis stabilitate sua tripus exhibebat. Virgil. Æneid. IX. 'Bina dabo argento perfecta atque aspera signis Pocula ... Et tripodas geminos.' Vide Cœl. Rhodig. VIII. 15.

6 *Parrhasius*] Florebat hic anno ante Christum 400. Pictor insignis Zeuxidi coætaneus, 'quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem, secundus examinasse subtilius lineas traditur,' inquit Fab. Quintil. XII. 10. Plinius autem XXXV. 10. 'Parrhasius descendisse in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent, ipse detulisse linteum pictum ita veritate repræsentata, ut Zeuxis alitum judicio tumens flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque, intellecto errore, palmam concederet, ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parrhasius autem se artificem .... Parrhasius Ephesi natus primus symmetriam picturæ dedit: primus argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum, in lineis extremis palmam adeptus,' &c. Vide Athen. XII. 11. et lib. XV. 10.

Scopas] Eximius ille statuarius vixit anno ante Christum 430. aut circiter. Pausanias in Corinth. ait Parium fuisse Scopam, et saxei Herculis meminit ab eo cælati. Ejus quoque celebrantur Venus et Phaëton, quæ imagines apud Samothraciam religiose servatæ. Plin. XXXVI. 5. multa alia ab eo signa egregie facta memorat.

9 *Nec tibi talium Res est aut animus deliciarum egens*] Domus tua non eget, immo abundat talibus ornamentis,

Gaudes carminibus: carmina possumus
Donare, et pretium dicere muneri.
Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus; non celeres fugæ,
Rejectæque retrorsum Hannibalis minæ;

versus dare possumus, et doni æstimationem eloqui. Non statuæ marmoreæ publicis inscriptionibus insculptæ, per quas bonis Imperatoribus fato functis redditur spiritus et vita, non Hannibalis fuga præceps minæque retro pulsæ, non sceleratæ

nec tibi.—12 Acr. Porphyr. unus Vat. Torn. aliique Lamb. Harl. 1. 2. 5. 6. Helmst. a m. s. Venet. 1492. Locher. Ascens. Heins. Baxt. Gesn. et Comb. *muneris.* Plures Lamb. omnes Torrent. Pulm. et Bersm. tres Bland. Cruq. Bentl. 1. 2. aliique, Harl. 3. 4. Sax. omnes ap. Jani, Zar. Venet. 1478. Basill. Fabr. Mur. Lamb. Cruq. Torr. Steph. Rutg. Fab. Dacer. Bentl. Cun. San. Jones. Jani, Mitsch. Wetzel. Bipont. Zeun. Wakef. et Kidd. *muneri.* With. emend. *Donare, est pretium nec leve muneris,* improbante Jani.—14 Lips. 4. *et*

NOTÆ

nec plurium cupidus est tuus animus. Tabulas pictas et signa apud Romanos in deliciis fuisse, nemo nescit. Cicero in Verrem testis locupletissimus, &c.

12 *Pretium dicere muneri* [*muneris*] Eruditus quisque legit *muneri;* atque interpretantur, pretium facere, ponere, constituere. Quod hic facit Poëta, cum carmen rebus omnibus antefert: dicitque plus valere ad memoriam viri magni propagandam, quam tabulas, signa, statuas, et publica monumenta.

13 *Incisa notis marmora publicis*] Imagines ære vel marmore incisæ, cum epigraphe honorifica in basi, quæ breviter et compendiose elogia contineat.

Publicis] Quia loco publico et publica auctoritate erectæ et positæ.

Notis] Διὰ σημείων: prioribus duntaxat et majusculis literis ascriptis, ut S. P. Q. R. P. Scipioni Africano P. C. Senatus Populusque Romanus, &c. poni vel ponendum curavit. Observa intelligendas hic statuas mortuo Scipioni erectas. Nam vivus repudiaverat, et ex Africa reversus Populo Romano erigere volenti obstitit ipse per modestiam.

14 *Per quæ spiritus et vita redit bonis, &c.*] Cic. de Arusp. Resp. 'Statuæ et imagines non animorum simulacra sunt, sed corporum.' At carmen animi virtutes exhibet et repræsentat. Hinc Ovid. 'Scindentur vestes, gemmæ frangentur et aurum. Carmina quam tribuent fama perennis erit.' Et Noster infra II. Epist. ad Augustum: 'Nec magis expressi vultus per aënea signa Quam per vatis opus mores animique virorum Clarorum apparent.'

15 *Celeres fugæ, Rejectæque retrorsum Hannibalis, &c.*] Quando Hannibal 'incubans Italiæ,' ejusque 'visceribus inhærens,' 'summotus' tandem et coactus est cito in Africam redire ad opem ferendam Carthagini, cujus portas quatiebat Scipio; qui sic ad hostes traduxit 'rejecitque minas' et belli mala atque incommoda, quibus sui cives antea vexabantur. Vide Liv. XXVIII. XXIX. XXX. Flor. II. 6.

Non incendia Carthaginis impiæ,

Carthaginis incendia magis declarant virtutes illius qui reversus est adeptus titulum

vita bonis redit.—17 ' Versus magnis difficultatibus implicitus, ob confusa et commixta inter se duorum Scipionum facta. Nihil præsidii est in codd. Igitur oportet vel emendando versui operam dari, vel ita interpretando, ut Horatii honor atque doctrina vindicetur. Cuning. emendat, *impendia*, quæ explicat tributa, s. vectigalia, Romanis a Pœnis pendenda; cum Scipio Carthaginem tributariam fecisset. Ingenii sagacitatem in hac emendatione non desideres; si modo vel tributi mentio valde placere h. l. posset sensui poëtico, vel satis ostendi posset, *impendium* recte pro tributo accipi. Nam ap. Varron. de L. L. IV. extr. item ap. Cic. Brut. IV. Att. VI. 1. non nisi pro usura, s. auctario est. vid. Ern. Clav. Aptior videtur locus Stat. Sylv. III. 3. 88. Verum et ibi *impendia* non sunt tributa, sed omnino reditus Principis e provinciis earumque fructibus. Secuti tamen Cuningamium Sanad. et Sivr. probante etiam Jonesio. Quare cum neque emendatio satis bona locum habeat, neque interpretatio reperiri possit, quæ non difficultate laboret, facile adducor, ut Bentleio assentiar, qui totum versum delendum censuit; quod sane optimum videtur. Cff. leges criticæ, quas in Excursu II. ad libr. III. dedimus. Facile nobis fingere possumus, quomodo indoctus et ineptus Grammaticus, qui audisset, eversam esse Carthaginem a Scipione, non curans, utrum ab hoc, an ab alio, assuere versum 17. sibi sumserit: quod profecto probabilius, quam, ab ipso Horatio vel tam turpem errorem profectum, vel veram sententiam tam incommoda, obscura eadem et ambigua, dictione expressam esse, quam non possit non primo adspectu de eversa Carthagine lector quisque nondum occupatus accipere. Accusat Bentl. etiam neglectam in alterius pedis Choriambo Cæsuram, divisumque vocabulum *Carthaginis*, quod in versu Asclepiadeo non ferendum vitium sit. Aliis in versibus talibus Horatii, ubi in Cæsura hac verbum dissectum esse videatur, vel ultimam ejus syllabam elisione quasi aboleri, ut sup. vs. 16. item I. Od. 21. 13. I. Od. 24. 14. III. Od. 24. 52. III. Od. 30. 1. IV. Od. 5. 22. vel primam syllabam resectam partem vocabuli externam et adventitiam esse, up. præpositionem, ut I. Od. 12. 25. Contra in *Carthaginis* primam syllabam ita propriam vocabulo esse, ut divelli inde non possit. Verum hoc urgere equidem nolim, cum constet, exemplo et imitatione Græcorum liberiorem in dividendis vocabulis esse Horatium, qui vel in duo versus verba distraxerit, ut I. Od. 2. 19. II. Od. 16. 7. atque alias etiam simili licentia Cæsuram neglexerit, ut I. Od. 37. 14. IV. Od. 14. 17. Ceterum quod Cuning. parum laudari Scipionem putat a solo eo, quod Hannibalem Italia extraxerit, non cogitavit, hoc ipsum unum factum prærogativam habuisse Romæ servandæ, mutandæ rerum faciei, domandæque Carthaginis; et sic, poëtica doctrina,

NOTÆ

17 *Incendia Carthaginis impiæ*] Pub. Scipio Africanus id nominis prior est adeptus; quod Hannibale devicto Carthaginem tributariam fecisset. Fuit postea Scipio ' Paulo Macedonico procreatus, Africani illius magni filius, in decus gentis assumtus, hoc scilicet fato ut quam urbem concusserat avus, nepos ejus everteret.... per continuos decem et septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant,' &c. Flor. II. 15. Porro, ut vides lector, utrumque hic per licentiam poëticam Horatius confundit, ob affinitatem rerum ac nominum.

Carthaginis impiæ] Quæ scilicet

Ejus qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant
Laudes, quam Calabræ Pierides: neque,
Si chartæ sileant quod bene feceris,
Mercedem tuleris. Quid foret Iliæ
Mavortisque puer, si taciturnitas

ab Africa provicta, quam Musæ Calabræ. Ac si taceant scripta nihil præmii haberes ex eo quod laudabiliter gesseris. Ecquid esset filius Iliæ et Martis, si invi-

pro omnibus Scipionis rebus gestis hanc unam præclare memorari. v. Cuning. Animadv. cap. x. p. 96–106. Denique Withof. vs. 15–17. ita emendabat: *seu celebrent fugas, rejectasque r. H. minas, seu discrimina* (vel *dispendia*) *Carthaginis impiæ;* cum putaret etiam, minus recte carminibus Ennii opponi facta Scipionis.' *Jani.* Hunc versum pro spurio habent etiam Wetzel.

NOTÆ

contra jus et fas bellum renovarat. 'Pudebat nobilem populum ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc.... Hannibal causas novorum motuum quærens,' Saguntum Hispaniæ civitatem opulentam, fidei erga Romanos magnum sed triste monumentum evertit; 'ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est,' &c. Flor. II. 6.

18 *Ejus qui domita nomen ab Africa Lucratus rediit*] Vide Cic. de Offic. lib. III. initium.

20 *Calabræ Pierides*] Versus Ennii e Calabria oriundi, Rudiis nimirum nati. 'Ennio cive nobiles Rudiæ,' ait Mela. Is natus Q. Valerio et C. Manilio Consulibus, inquit Gellius ex Varrone, atque septimum et sexagesimum annum agens scripsit duodecimum Annalem. Ex Eusebio Tarenti natus, a Catone Quæstore Romam translatus, habitavit in monte Aventino, parco admodum sumtu atque unius ancillæ ministerio contentus; septuagenario major articulari morbo periit; sepultusque est in Scipionis monumento, via Appia, intra primum ab urbe milliarium. De eo Quintil. x. 1. 'Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia et antiqua robora jam non tantam speciem habent quam religionem.' Cic. pro Archia Poëta, sic habet: 'Carus fuit Africano superiori noster Ennius. Itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus e marmore.... Rudium hominem majores nostri in civitatem receperunt.' Is Annalium libris celebravit laudes Scipionis Majoris, Catonis, Fabii Maximi, M. Marcelli, Fulvii, non sine Populi Romani decore, fama, gloria, ut asserit ibid. Tullius.

Calabræ] Calabria est hodie ampla regio regni Neapolitani versus Austrum ac Siciliam. De ea jam I. Od. 31. Martialis v. 31. Horatianam 'lyram Calabram' appellat, quia Venusium Horatii patria, Calabriæ vicinum. Pierides unde dictæ disserui supra, Ode III.

22 *Quid foret Iliæ Mavortisque puer, &c.*] Ipse Gentis Romanæ conditor Romulus, vix hodie notus esset, *si chartæ sileant,* si nemo scripsisset quæ ad illum pertinent, quasi invidens ejus laudi, famæ, memoriæ. Singularia ipsius merita 'jacerent in te-

Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Æacum
Virtus et favor et lingua potentium
Vatum divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori,
Cœlo Musa beat. Sic Jovis interest
Optatis epulis impiger Hercules:

diosum silentium obrueret laudes Romuli? Vis et gratia et facundia Poëtarum valuit Æacum liberare Inferorum fluminibus, et consecrare beatis insulis. Viro laude digno Musa confert immortalitatem; Musa cœlis inserit. Ita Jovis convivio

Francis, Bipont. et Mitsch.—25 *Erectum Stygiis* emend. Sivr. h. e. sedentem in solio super fluctibus Stygiis erecto. *Æacon* edidit Cuning.—26 Lips. 1. *Virtus et pavor.*—27 *Vatum et divitibus* Vet. Comb.—31 Cuning. et Sa-

NOTÆ

nebris, nisi literatum lumen accessisset,' quod ait Tullius. Videtur Horatius Theocriti sententiam expressisse, scribentis: 'Quis Priami filios nosset nisi bella superiora cecinissent Poëtæ?' Vide Idyll. XVI. et Pindar. Od. VII. Nem. ait 'maximas virtutes tenebris obscurari, si hymnis et præconibus destituantur, &c. laborum vero et præclare gestorum summam remunerationem esse inclytos carminum cantus.'

Iliæ Mavortisque puer] De Ilia matre Romuli, I. Od. 2. 17. de Romulo, I. Od. 12. 33. 'Mavors' quasi 'magna vertens' dicitur Mars, ex Cic. de Natur. Deorum, III. Græcis Μάμερτος, Sabinis 'Mamers,' ex Varrone.

25 *Ereptum Stygiis fluctibus Æacum, &c.*] Per carmina Poëtarum Æacus oblivioni adeoque Inferis ereptus ad posteros memoriam transmisit suam. De Æaco II. Od. 13. De Styge I. Od. 34. 10.

27 *Divitibus consecrat insulis*] Μακάρων νήσους, *beatorum insulas*, Græci vocant, insulas fortunatas, ex Strabone, sitas ad finem Mauritaniæ, Latini dicunt; et in iis quidam statuunt Campos Elysios, quos describit Virgil. Æneid. VI. 640. 'Lætas sedes' Horatius appellat I. Od. 10. infra, Epod. XVI. 'arva, beata Petamus arva, divites et insulas.' Insula dicitur quasi in salo posita. Fest. Isidor. &c.

28 *Dignum laude virum Musa vetat mori*] Theocrit. Idyll. cit. XVI. 'a Musis illustrem venire famam,' asserit. Ovid. ex Ponto, IV. 8. 'Carmine fit vivax virtus, expersque sepulcri Notitiam seræ posteritatis habet. Scripta ferunt annos. Scriptis Agamemnona nosti,' &c. Non mirum ergo, quod Alexander ille Magnus, cum ad Achillis sepulcrum devenisset, beatum eum pronuntiavit, cui rerum gestarum contigisset eximius præco, scilicet Homerus.

29 *Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules*] A Poëtis et carminibus habet Hercules quod inter cœlites credatur Jovis mensæ et epulis adesse et accumbere, nectareque et ambrosia vesci. Vide III. Od. 3. 9. Homer. Odyss. Λ. Pindar. Nem. I. Ovid. loco mox cit. 'Di quoque carminibus (si fas est dicere) fiunt. Tantaque majestas ore canentis eget.'

Clarum Tyndaridæ sidus ab infimis
Quassas eripiunt æquoribus rates :
Ornatus viridi tempora pampino
Liber vota bonos ducit ad exitus.

accumbit fortis Hercules. Ita filii Tyndari lucida sidera e mari profundo vindicant naves labefactas. Ita Bacchus, pampino virenti coronatum habens caput, feliçem dat eventum precibus mortalium.

nad. *ab intimis*, improbante Jani. *ab inferis* var. lect. ap. Jones.—32 Lips. 3. *æquoribus eripiunt.*

NOTÆ

31 *Clarum Tyndaridæ sidus, &c.*] Sic etiam Castor et Pollux habentur Dii, putanturque periclitantes in mari juvare. I. Od. 3. 2. et Od. 12. 25.

33 *Ornatus viridi, &c.* Hac denique ratione Bacchus inter Deos numeratur, crediturque hominum vota suscipere, et optata largiri. Vide III. Od. 25. ibique Not.

Quanta demum varietate longam narrationem Poëta distinguat et exornet, observa, lector studiose.

ODE IX.

AD LOLLIUM.

Nequit sibi temperare Horatius, quin Poëticæ laudem, sibi cum ceteris Poëtis communem, apud Marcum Lollium, Caii Cæsaris moderatorem juventæ, sibique familiarem, dum eximias illius viri virtutes egregio Carmine recenset, sibi fidenter arrogare conetur.

Ne forte credas interitura, quæ
Longe sonantem natus ad Aufidum,
Non ante vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis.

Ne fortasse existimes perituros sermones, quos ego natus ad Aufidum late resonantem loquor per artes novas fidibus jungendos. Etsi Homerus Mæonius primas

Ode decima Libri quinti in Ed. Sanad. Antiquissimi codd. Torrentii inscribitur, *Ad M. Lollium.* Venet. 1492. Locher. Ascens. *Ad Lollium, scribendum esse.*—3 Dess. 2. *Non ante vulgutis.*—4 *Verba loquar* nonnulli

NOTÆ

Metrum idem quod I. Od. 9.

1 *Ne forte, &c.*] Artificium singulare exhibet hæc Ode, argumentum vero par cum superiori.

2 *Natus ad Aufidum*] Natus in Apuliæ finibus, ubi fluvius Aufidus alte strepit et murmurat. Vide III. Od. ult.

3 *Non ante vulgatus per artes*] Lyricis versibus a me primo Latine compositis III. Od. ult. et IV. Od. 3. in fine.

4 *Socianda chordis*] Lyræ aptanda,

Non, si priores Mæonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricæ latent,
Ceæque et Alcæi minaces,
Stesichorique graves Camœnæ.

obtinet partes, haud obscura est Musa Pindari, Simonidis, Alcæi minacis, ac Stesi-

Lamb. *socianda nervis* Farn. Lambini. Post *chordis* colon ponunt Lamb. Cruq. Heins. Bentl. Wakef. et Kidd. et sic jungunt: 'Ut ne forte credas, interitura carmina mea, intelligas, s. cogites velim, non, si Homerus princeps poëtarum sit, ideo latere Pindaricas Camœnas,' &c. 'Sed simplicior et probabilior ratio ceterorum qui punctum post *chordis* posuerunt. Ita et Scholiastæ jam interpretati.' *Jani.*—7 *Ceiæque* Fab.—8 *Tersicori, Tersichori, Terpsicori, Terpsichori, Stersicori, Stersichori* variantes apud Jani. *Stesichorive*

NOTÆ

voce pariter et fidibus canenda.

5 *Non, si priores, &c.*] Etsi primas obtinet Homerus, non alii tamen inglorii qui post illum scripsere. Vide Gell. III. 11. ubi refert dubitatum a multis uter ætate prior, Hesiodusne an Homerus, et XVII. 21. asserit eos ætatem simul egisse, vel Homerum aliquanto esse antiquiorem.

Mæonius] Mæonis filius: vel natus in Mæonia seu Lydia, scilicet e Smyrna urbe: quanquam 'Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri, Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ.'

6 *Homerus*] Hic ingeniorum et omnis doctrinæ fons dictus. De quo vide Suidam, &c. Plutarchus scribit nomen a cæcitate Homero inditum, quoniam a Cumæis et Ionibus ὅμηροι vocantur qui oculis capti sunt, eo quod egeant ductoribus, ὁμηρευόντων: aliam quoque etymologiam ibidem profert. Herodot. lib. II. ait Homerum annis ante se quadringentis extitisse. Cornel. Nepos Chron. et Gell. XVII. 21. aliique, annis ante Romam conditam centum et sexaginta: pariter vet. Schol. Juvenal. ad Sat. VII. 39. Alii aliter. Ad verum accedere propius videntur, qui scribunt, floruisse circiter annis centum quadraginta post bellum Trojanum. Apollodor. &c. Cic. de Clar. Orator. 'Etsi Homeri incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum:' et de Orat. n. 135. 'Pisistratus,' inquit, 'Homeri libros antea confusos sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.' Quintil. x. 1. ut fluviis et fontibus initium dat Oceanus, sic omnibus eloquentiæ partibus exemplum et ortum dedit Homerus. 'Nemo,' inquit, 'magnis in rebus sublimitate, in parvis proprietate illum superavit. Idem lætus ac pressus, jucundus et gravis, tum copia tum brevitate mirabilis,' &c. Quanti faceret Homeri opera Alexander Magnus, egregie Plinius explicat VII. 29. Vide et Cœl. Rhodig. XIV. 1. ubi inter mulieres doctrina celebres numerat Daphnem Tiresiæ filiam apud Delphos condendis versibus præcellentem, unde multa ad sui poëmatis cultum Homerus transtulisse creditus. Ceterum velut numini cuidam etiam fana et sacella Homero fuisse erecta multis in locis constat, ut Smyrnæ, Alexandriæ, et alibi.

Pindaricæ] De Pindaro fuse supra, Od. 2. hujus libri.

7 *Ceæque*] Simonides Ceius Pausaniæ Lacedæmonum Principi valde

Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit ætas : spirat adhuc amor,
Vivuntque commissi calores
Æoliæ fidibus puellæ.
Non sola comtos arsit adulteri

chori gravis. Neque tempus abolevit id quod Anacreon olim cecinit. Vivit etiamnum amor, ac spirant ardores mandati chordis Æoliæ virginis. Non una Helene

Comment. ap. Cruquium, Lips. 1. a m. pr. Lips. 2. 3. minus recte ; nam ante erat, *Ceæque et*.—11 Lips. 4. et Fab. *Vivuntque conmissi colores*.—13 *Non*

NOTÆ

honoratus, perinde ac Hieroni Siciliæ Tyranno, floruit circa Olympiad. 65. Aliter alii ; sed non mirum : vixit enim ille perdiu. Divinum hunc Poëtam nuncupare divinus ipse Plato, et aliquot ejus versus afferre non dubitavit. Præclarum ex illius Threnis Fragmentum exhibet Dionysius Halicarn. ubi Danaë ab Acrisio fluctibus maris ad certum naufragium exposita suum deflet infortunium. Vide quæ de eo jam annotavi II. Od. 1. in fine. Val. Max. I. 7. et 8. Suidam, &c.

Alcæi minaces] Scilicet is Tyrannis infestus quosdam etiam suis versibus exterminari fecit. De eo non semel antea. I. Od. 32. et II. Od. 13.

8 *Stesichorique graves Camœnæ*] Quintil. cit. 'Stesichorum, quam sit ingenio validus, materiæ quoque ostendunt, maxima bella et clarissimos canentem duces, atque Epici carminis onera lyra sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul et loquendo debitam dignitatem : ac, si tenuisset modum, videtur æmulari proximus Homerum potuisse : sed redundat atque effunditur : quod ut est reprehendendum, ita copiæ vitium est.' Is erat ex Himera urbe Siciliæ. Florebat Olympiade 42. ante Christum annis decem et sexcentis. Ejus pauculi admodum versus ad nos usque pervenerunt. Non prætermittam quod aiunt, proscissa carmine Helena, immissam ab iratis ejus fratribus Castore et Polluce Stesichoro cæcitatem, ablatam vero palinodiam canenti. Dictus quod ἔστησεν χορὸν πρῶτος ἐν κιθαρῳδίᾳ, *statuerit chorum primus in citharæ cantu ;* nam antea Tisias vocabatur. Suidas. Ei statuam elegantem fuisse positam, quæ summo fuerit propter ingenium honore et nomine, testis Cicero in Verrem. Vide Plin. x. 29. ubi ait, 'suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori infantis luscinia cecinit.'

9 *Anacreon*] *Lusit*, inquit proprie Horatius : is enim amatoria præcipue scripsit : Ionicam secutus Dialectum, quippe in media natus Ionia, Teo civitate. Floruit ante Christum annis prope quingentis. Ex Suida, scripsit vitiosa carmina, Iambos, item quosdam versus metri peculiaris qui ab eo Anacreontici nuncupati sunt. Hos venustos dulces ac lepidissimos appellat Gellius XIX. 9. De eo jam I. Od. 17. 18. ad has voces, 'fide Teia.' Vide Epod. XIV.

12 *Æoliæ puellæ*] De Sappho Æolia sive Lesbia, II. Od. 13.

13 *Non sola comtos arsit*, &c.] Exemplis conglobatis probat, si desit Poëta, res quasque laudabiliter confectas interire : ante Helenam, in-

Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus,
Et comites, Helene Lacæna;
Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu: non semel Ilios
Vexata: non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelusve solus

Spartana adamavit pexos mœchi capillos, admirata vestes auro distinctas, ornatum regium, ingentemque comitatum. Nec Teucer primus sagittas contorsit arcu Cretensi. Haud una vice Troja fuit expugnata. Non solus audax Idomeneus aut

sola crines arsit adulteros, Markland. ad Statii Sylv. I. 3. 64.—16 *Helena* Acron, Lips. 1. Helmstad. et Franeq.—17 *Primusque* Harl. 3. 5. Mentel. Lips. 3. et Baxt. *Primusve* Harl. 1. 2. 4. 6. Schol. et omnes ceteri codd. et edd. *Cydoneo* Mentel.—18 Lips. 4. *et non semel.* Bentl. in ed. Cantab. *Ilion;* in edd. vero Lips. *Ilios.*—19 Unus Bersmanni, Alt. 2. Helmst. et Harl. 2. 3. 6. *nec pugnavit.*—20 *Idumeneus*, *Idomineus*, et mox *Sthelenus*, *Stheleus*, *Schelenus*, *Stenelus* variantes ap. Jani. *Sthenelusque* Lips. 1. 3. Dess. 2.

NOTÆ

quit, fuerunt et aliæ mulieres bellorum causæ, quæ tamen ignorantur, quia nullus scriptor ea literis commendavit. Vide Athen. XIII. 1. ubi multa præter Trojanum bella propter mulieres exarsisse adductis exemplis ostendit.

16 *Helene Lacæna*] De hac, ejusque adultero Paride, I. Od. 15. et III. Od. 3. *Aurum Mirata, &c.*] Insolitus nempe Spartanis cultus et luxus. At contra Phrygii acu vestes pingere auroque exornare primi instituerunt. Hinc Helena corporis neglectui et parsimoniæ innutrita Paridis ejusque comitum regalem pompam demiratur. Ovid. Epist. Paridis ad Helenam: 'O quoties dices: quam pauper Achaia nostra est! .... Parca sed est Sparte: tu cultu divite digna. Ad talem formam non facit iste locus. Cum videas cultus nostra de gente virorum, Quales Dardanias credis habere nurus!'

17 *Primusve Teucer, &c.*] Telamonis ille filius, Ajacis frater, ab Homero tam celebratus ob artem et peritiam jaculandi, non tamen fuit primus ea solertia insignis: eximii extitere ante illum jaculatores. At hi minime sunt clari, quia præcone et vate caruerunt. Homer. Iliad. Θ. primos quosque Trojanorum arcu Teucer perdit, ibique octo nominantur ejus sagittis prostrati. Vide et lib. I. Od. 7. sub finem.

Cydonio arcu] Apud Cydonem Cretæ insulæ civitatem arcus vel inventi, vel optimi fiebant: aptæ quoque ibidem ad sagittas cannæ. Meminit Virgil. Ecl. x. 59.

18 *Non semel Ilios Vexata*] Arx illa Trojæ sæpius pro ipsa urbe usurpatur. Expugnata fuit Troja primo ab Hercule, deinde ab Amazonibus, denique a Græcis. Priora tamen ea bella et excidia vix nota sunt: posterius vero quam celebre per Homeri carmen! Vide III. Od. 3. 25.

20 *Idomeneus*] Filius Deucalionis ille, Rex Cretensium, Minois nepos: armatus fulguri, pugnans apro comparatur ab Homero, Iliad. N.

Sthenelus] Is 'impavidus et pugnæ

Dicenda Musis prælia; non ferox
Hector, vel acer Deiphobus, graves
Excepit ictus pro pudicis
Conjugibus puerisque primus.
Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacrymabiles
Urgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.

Sthenelus pugnas confecit a Musis cani dignas. Non primus Hector acer aut strenuus Deiphobus ingentes plagas tulit pro castis uxoribus ac filiis. Ante Agamemnonem generosi fuere complures. Verum cuncti indefleti et obscuri premuntur oblivione sempiterna, quoniam sanctum Poëtam non habuere. Virtus incognita parum

Venet. 1492. *Sthenelusre* ceteri omnes. Vid. ad vs. 17.—24 Lips. 3. et Helmstad. *puerisque primis.*—27 Landin. *ingentique.*—29 ' Bentl. conj. *inertia*

NOTÆ

sciens' dicitur I. Od. 15. Vide ibi Not.

22 *Hector*] Hunc Trojanorum fortissimum Homerus Marti et igni cuncta devastanti similem dicit. De eo jam III. Od. 3. 28. frater ejus fuit Deiphobus post illum virtute præcipuus. De his, deque tota excidii Trojani serie multiplicique historia, consule Dictyn Cretensem et Daretem Phrygium. Hic refert, ' Priamum regem Trojanorum (patrem Hectoris, Deiphobi, Paridis, aliorumque plurium, ex Cic. Tusc. I.) vultu pulchro, magnum, voce suavi, aquilino corpore. Hectorem blæsum, candidum, crispum, strabonem, pernicibus membris, vultu venerabili, barbatum, decentem, bellicosum, animo magnum, civibus clementem, dignum et amori aptum. Deiphobum similem patri, dissimilem natura, fortem. Alexandrum, sive Paridem, candidum, longum, fortem, oculis pulcherrimis, capillo molli et flavo, ore venusto, voce suavi, velocem, cupidum imperii.'

Graves Excepit ictus, &c.] Hector enim diris plagis tandem ab Achille confectus circa muros Trojæ ter ab eo raptatus est. Homer. Iliad. Ψ. Virgil. Æneid. I.

Deiphobus] Helena post mortem Paridis in uxorem assumta, ejus dolo Græcis proditus est, atque ab his crudeliter necatus, truncatis manibus, pedibus, naribus, auribus, oculis evulsis, &c. Virgil. Æneid. VI. 495.

25 *Vixere fortes ante Agamemnona Multi*] Ut apud Trojanos præter Hectorem, Deiphobum, aliosque aliquot, sic etiam apud Græcos præter et ante Agamemnonem et quosdam alios, multi fortissime dimicarunt, laudeque bellica inclaruerunt: omnes tamen illi ignorantur, quorum non celebravit virtutes Homerus, aut alius vates.

Agamemnon] Exercitus Græcorum Princeps et coryphæus, a Darete supra cit. describitur, ' albo corpore, magnus, membris valentibus, facundus, prudens, nobilis.'

28 *Vate sacro*] Seu quod instinctu divino afflatur Poëta, ' sacer' vocatur: seu quia Musarum mysta, et

Paulum sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo,
Totve tuos patiar labores
Impune, Lolli, carpere lividas

differt ab ignavia despecta. O Lolli, ego te non relinquam sine meorum carminum ornatu: neque tantas virtutes tuas sinam injuste sepeliri invida oblivione. Mens

(neque tamen in contextum inferre ausus) et sic explicat: quin et viva *virtus inertia,* h. e. negligentia scriptorum *celata, paullum distat* virtuti *sepultæ.* Putat enim, ex vulgata omnium libb. lectione nullum sanum sensum elici posse; in quo argutiarum etiam aliquid intervenit. Sed primum facile sentitur, quam dura et incommoda orationis structura sit ex emendatione Bentleiana, quamque aliena a mente poëtæ sententia exeat. Deinde vulgata lectio cum non solum optimum, si recte exponatur, sed etiam aptiorem Horatii consilio sensum præbet, tum plus et facilitatis, et concinnitatis atque elegantiæ, et vero vis ac vigoris habet, inprimis ex oppositione *virtutis* et *inertiæ,* item *celatæ* et *sepultæ,* quæ Bentleii suspicione plane tollitur. *supinæ* conj. With.' *Jani.*—31 Nonnulli codd. Lambini, Harl. 1. 2. 3. omnes Torrentii, Pulmanni, Hunn. Gemblac. 1. 2. et Beller. Bentleii Græv. Zulich. Magdal. a m. pr. Vigorn. et Colbert. Lips. 1. 2. 3. Dess. 2. et Franeq. *sileri.* Primus ita dedit Ald. 1519. deinde Mur. Brut. Basill. Fabr. Cruq. (qui nil refert de suis codd.) Torr. Steph. Fab. Rutgers. Dacer. Baxt. Talb. Sandby et Pine. *silebo* Harl. 4. 5. 6. duo Vatt. Jann. Faërn. Russard. Nicot. Cler. ap. Lamb. duo codd. Canteri Nov. Lectt. VI. 14. Pulmanni Diesth. Bentl. Leid. Regin. Reg. Soc. Petrens. Gal. a m. pr. Battel. et Bodl. Gott. Sax. Mentel. Lips. 4. Helmst. Altt. et sic omnes editt. vett. ante Ald. 1519. item Lamb. Heins. Vascos. Bentl. Burm. Cun. San. Maitt. Gesn. Jon. Sivr. Zeun. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. ' Prætulit hanc lectionem ideo Bentl. quia inepta et inficeta illi videtur sententia: ' non patiar te sileri meis chartis.' Sed non hæc vera ratio est; nam potest etiam jungi: ' Non ego te, chartis meis inornatum, patiar sileri, h. e. nullam tui apud posteros mentionem esse.' Potius, in codicum auctoritate prope pari, ideo optanda videtur lectio *silebo,* quia et facilior et elegantior progressio sententiæ est, ' Non ego te silebo, nec patiar tuos labores oblivione obrui,' quam ejus, quæ e *sileri* prodit: ' non patiar, tui nullam esse memoriam, nec patiar, tua facta

NOTÆ

Sacerdos: III. Od. 1. init. seu quod ' poëtæ veluti Deorum aliquo dono et munere commendati nobis esse videantur;' quod ait Cic. de Arusp. Resp. 18. ex Ennio. Ovid. Art. Am. l. III. ' Est Deus in nobis, sunt et commercia cœli. Sedibus æthereis spiritus ille venit.' Et alibi: ' At sacri vates et Divum cura vocantur. Sunt etiam qui nos numen habere putant.'

29 *Paulum sepultæ distat inertiæ Celata virtus*] Virtus, quæ non est conspicua, nihilo felicior est quam inertia et desidia, quam omnes aspernantur.

32 *Totve tuos patiar labores*] Lollius gravia gessit bella, in Germania, Thracia, Galatia. Vide Dion. lib. LIV.

33 *Lolli*] M. Lollius Consul fuit cum Q. Æmilio Lepido, an. U. C. 732. Horatio annum ætatis agente 44. Quod ipse indicat lib. I. Epist. ult. in fine, ubi scribit: ' Forte meum si

Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens, et secundis
Temporibus dubiisque rectus;
Vindex avaræ fraudis, et abstinens
Ducentis ad se cuncta pecuniæ;
Consulque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus
Judex honestum prætulit utili, et

tibi est rerum sciens, æqua in prosperis et adversis; avaritiæ dolis inimica et spernens pecuniam ad se omnia trahentem: non unius anni Consul, sed quotiescumque judex innocens et fidelis honestum utili anteposuit, atque fronte excelsa repudiavit

oblivione deleri.' *Jani.*—40 *Sed quotiens* Bentl.—41 Post *utili* copulam *et* omittunt Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. omnes Torrentii, Bentleii, Cruquii, Jani, et aliorum; item edd. antiqq. omnes, cum Baxt. Jani, Bipont. et Comb. *et* inserunt Ald. 1501. Lamb. Cruq. Mur. Ascens. Fabr. Heins. Rutgers. Steph. Fab. Dacer. Burm. Bentl. Delph. Schrevel. Mitsch. Wetzel. Wakef. Francis, et Kidd. Mox vs. 43. post *vultu* omnes codd. et edd. vett. omittunt *et*; sed id exhibent Baxt. Sanad. Towers, Schrevel. Delph. Jones. Mitsch. Gesn. Zeun. Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd. ' Repetendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *quoties* ante *Rejecit* vs. 42. et ante *per* vs. 43. quæ plane Horatiana ratio est. Vid. III. 18. 7. III. 24. 40. seqq. IV. 8. 29. seqq. Cf. Cuning. Animadv. II. p.

NOTÆ

quis te percontabitur ævum, Me quater undenos sciat implevisse Decembres, Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.' Ad hunc binæ sunt Horatii Epistolæ, 2. et 18. lib. I. in quarum priore ' Maximum' eum appellat.

34 *Est animus tibi Rerum prudens*] Philosophiæ notitia, vel usu et prudentia instructus, sagax, judicii et consilii vim habens. Non ergo mirum si Augustus Caio Cæsari filio in Armeniam proficiscenti moderatorem custodemque Lollium dedit.

35 *Secundis Temporibus dubiisque rectus*] Æquam servas mentem arduis in rebus, non secus ac in bonis temperatam. II. Od. 3.

37 *Vindex avaræ fraudis, et abstinens*] Laus hæc minime Lollio idonea, quem pecuniæ quam recte faciendi in omnia cupidiorem testatur Velleius Paterculus. Ergo vel tunc latebat adhuc, cum scriberet hæc Horatius, Lollii avaritia, quæ postea innotuit: vel huc facit Symmachianum illud, quod habet Sidon. Apollinar. Epist. VIII. 10. ' Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.' Constat subinde Cæsarem Lollio offensum, seu quod Orientis provincias expilasset, seu alia de causa. Velleius lib. II. Sueton. Tiber. cap. 13. Plin. IX. 35. &c.

39 *Consulque non unius anni*] Reipublicæ consuluisti quidem anno uno, ut alii Consules: at ipse tibi semper dominaris, cupiditatesque frænas et coërces, immo passim de illis triumphas exerens arma tua ubique victricia, scilicet abstinentiam, justitiam, &c. optima certe allegoria, per quam Stoæ dogmata luculenter venditat Horatius.

Rejecit alto dona nocentium
Vultu, et per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum; rectius occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati;
Pejusque leto flagitium timet;
Non ille pro caris amicis
Aut patria timidus perire.

munera improborum, suaque arma triumphans protulit per turmas impedire volentes. Non recte appellaveris felicem eum qui multa habet: rectius autem felicis titulum meretur qui scit bene uti donis Deorum, molestamque egestatem ferre; et plus horret scelus quam mortem. Is pro familiaribus et patria occumbere non veretur.

18.' *Jani. utili aut Rejecit a. d. n. V. aut* conj. ap. Jones.—45 Mentel. et Dess. 2. *multa vocaberis.*—46 Lips. 2. *et rectius occupat.*—52 *Aut p. t. periret* aliquis ap. Fabr. et Helmst. *peribit* duo Blandd. Cruquii, Mentel. a m. pr. et Lips. 1.

NOTÆ

49 *Duramque callet pauperiem pati*] Vide III. Od. 2.

50 *Pejusque leto flagitium timet*] Juvenal. 'Summum crede nefas animam præferre pudori, Et propter vitam vivendi perdere causas.'

51 *Non ille pro caris amicis, &c.*] III. Od. 2. et 19.

ODE X.

AD LIGURINUM.

Ostendit delicatum puerum Ligurinum, ubi jam pertransierit pueritiæ flos, fastidii sui sero pœniturum.

O CRUDELIS adhuc, et Veneris muneribus potens,

O dure hactenus, et Veneris donis superbe, quando inexpectata penna accesserit

Ode secunda Libri quinti in Ed. Sanad.—1 *O formosus adhuc* edidit Sanad.

NOTÆ

Metrum idem quod I. Od. 11.

1 *O crudelis adhuc, &c.*] Speciosi istius pueri amore captum se declarat Horatius hujus lib. Od. I. vs. 33. Hic patet vel constantem in tuenda pudicitia Ligurinum extitisse, vel Poëtæ nostro non respondisse.

Veneris muneribus potens] Pulchritudine, gratia, ætatis flore spectabilis.

Insperata tuæ cum veniet pluma superbiæ,
Et, quæ nunc humeris involitant, deciderint comæ,
Nunc et qui color est puniceæ flore prior rosæ,
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam;

tuæ arrogantiæ, atque defluxerint capilli qui modo per humeros diffunduntur, et qui modo rosa purpurea micantior est color deperditus Ligurinum mutarit in vultum

nulla reddita ratione.—2 Bentl. pro *pluma* conj. *bruma*, h. e. ætas provectior; et ita edidere Sanad. Sivr. Towers, et Francis. *ruga*, vel *pœna* conj. Markland. *umbra* conj. With. e Claudian. Eutrop. I. 343. Stat. Theb. IV. 336. contra metrum. *pœna* conj. etiam idem With.—4 Cuning. emend. *puniceo;* et sic edidere Sanad. et Towers.—5 *Mutatis* Lips. 1. a m. pr. *Mutaris* idem a m. sec. '*Ligurine* duo Torrent. cui valde placet. Et sic dedere Bentl. Cun. Sanad. ut sit: 'Et color mutatus, o Ligurine, in faciem hispidam verterit,' h. e. verterit se, versus fuerit: ut Virg. Georg. III. 365. et sæpius. Putant viri docti, compellandum fuisse Ligurinum, quo scirent lectores, hunc esse, ad quem Carmen pertineret: quod miserum judicium quomodo Sanadono inprimis exciderit, miror. Deinde non videtur iis dici posse 'color mutatus vertere Ligurinum in faciem hispidam:' in quo inprimis Bentl. ad fastidium argutus est, dum, quomodo Ligurinus totus in faciem verti potuerit, non capit. Scilicet non perceperunt VV. DD. universæ sententiæ vel doctiorem structuram, exquisitioremque conversionem, vel summam venustatem ac vim, ex omnium ceterorum codd. lectione, *Ligurinum*.' Jani. Vox *in* abest a Pulmanni Hunn. Gemblac. 1. 2. et Beller. Harl. 1. 2. 3. 6. Dess. 2. Franeq. Helmst. item Venet. 1478. Basill. Torr.

NOTÆ

2 *Insperata tuæ cum veniet, &c.*] Cum juventutis ac pueritiæ flos abierit, quod modo non cogitas.

Pluma] Barba, lanugo, pili. Marcilius tamen contendit non de crescente barba, sed de senescente Ligurino locum hunc intelligendum. Citatque Ovid. Trist. IV. 18. 'Jam mea cycneas imitantur tempora plumas.' Novus Interpres sane audacior veteres omnes proscindens, immo, inquit, Horatius Græcorum ritu locutus est, qui alas venisse rei alicui dicunt ad significandum illam periisse ac velut avolasse: sensusque est, cum superbia Ligurini abscesserit, vel perierit forma qua superbus erat, tum demum fore ut prioris arrogantiæ pœniteat. Acuta sane interpretatio, cui non dubitarim refragari, et ab omnium antiquorum partibus stare.

3 *Deciderint comæ*] Hæc verba stabiliunt opinionem Marcilii, quam modo retuli. Id est, cum jam pauci per tempora capilli cani superfuerint, cumque μεσαιπόλιος, vel σπαρτοπόλιος erit Ligurinus, qui nunc spissa gloriatur cæsarie. Vide II. Od. 5. in fine: et III. Od. 20. sub finem. Alii tamen explicant de pubertate: eo quod apud veteres comam tondendi mos esset puberibus saltem honestis et castis, qui sic ab effœminatis et delicatis distinguebantur. Alioquin enim impuberes quilibet comam studiose nutriebant: unde comati et capillati nuncupabantur. De more præcisam ea ætate cæsariem Diis, præsertimque Apollini qui comatus fingebatur, consecrandi, dixi alibi.

5 *Ligurinum*] Quidam legunt *Ligurine*, voluntque verbum 'vertere' ab-

Dices, Heu! (quoties te in speculo videris alterum)
Quæ mens est hodie, cur eadem non puero fuit?
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

hirsutum; tunc quandocumque te diversum aspexeris in speculo, dices: Eheu, qui nunc adest animus, quare idem non affuit juveni mihi? vel quare huic menti non revertuntur integræ malæ.

Fabr. Mur. Rutg. *in speculo* septem Lamb. duo Blandd. Cruq. Bentleii Leid. Regin. et alii, Pulmanni Diesth. Harl. 4. 5. Altt. Lips. 1. Mentel. Venet. 1492. Locher. Asc. Heins. Steph. Fab. Dacer. Bentl. Baxt. Cun. San. Jon. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Kidd. et Comb. Apte laudat Bentl. Virg. Ecl. II. 25.

NOTÆ

solute poni, ut apud Virgil. Æn. I. 'Tum prora avertit.' Sed vulgatam lectionem præferendam censeo.

6 *Speculo*] Velut effœminato quod fœminæ est tribuit speculum. Sic Juvenalis Othonem Imperatorem vellicat etiam in castris speculum circumferentem, Sat. II. 99. et 103. 'Consilium formæ' speculum belle vocat Martialis.

Alterum] Longe mutatum, e levi et polito hispidum, pilosum, horridum.

7 *Quæ mens est hodie, &c.*] Dum annis et pulchritudine florebam, cur non ego quæstum meretricium feci?

8 *Vel cur his animis, &c.*] Aut quare non redeunt mihi imberbes genæ, cum jam tempore didici, ætatem labi et formam perire?

Incolumes] Colore et juventute nitentes, nullis tum rugis deformatæ, ætatis vigore florentes.

ODE XI.

IN PHYLLIDEM.

Idibus Aprilis, qui dies Mæcenati suo natalis erat, Fidicinam quandam amicam de more ad se invitat. Crediderim hanc fuisse quam supra devium scortum Lyden appellaverat sodali suo Telepho adamatam, quam jam ob provectiorem scilicet in re tenui ætatem sibi, quam illi et adolescenti et diviti, magis idoneam vult videri. (Hariolari meum non est. *Gesn.*)

Est mihi nonum superantis annum

O Phylli, amphoram habeo plenam Albani vini nonum annum transgressi: habeo

Ode octava Libri tertii in Ed. Sanad. Inscribitur *Ad Phyllida*, in Venet. 1492. Locher. et Ascens. *Ad Phyllidem, de die natali sui Mæcenatis qui erat Id. Aprilis* vet. cod. ap. Torrent. *De die natalis sui simul et Mæcenatis* alii ap. Torrent.—1 Locher. habet *horreo*, monente Jani ad h. vs. pro qua voce

NOTÆ

Metrum idem quod supra I. Od. 2.

1 *Est mihi, &c.*] Natalem Mæcenatis celebraturus Poëta noster Phyllidem ad epulas invitat, lautaque spondet fore omnia; ne vero illa Telephi amore retineatur, multis cona-

Plenus Albani cadus; est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis;
Est hederæ vis
Multa, qua crines religata fulges:
Ridet argento domus: ara castis
Vincta verbenis avet immolato
Spargier agno:
Cuncta festinat manus: huc et illuc

in horto apium ad corollas texendas: habeo magnam hederæ copiam, qua vinctis capillis resplendes. Nitent ædes argenteis vasis: ara verbenis puris coronata optat respergi cruore agni mactati. Manus omnium strenue laborant: famulæ servis

nescio, nisi sit pro *horto*, vs. 2.—5 'Hærent VV. DD. in *fulges*, quia domi demum Horatii Phyllis coronanda fuerit, et sic nondum jam nunc fulgere dici potuerit. Igitur *fulgeas* (h. fulgere possis) emend. vir doctus ap. Marcil. duabus posterioribus syllabis in scansione per Synizesin contractis, cujus rei plurima exempla sunt. *fulgas* conj. Janus Dousa, Succidan. app. comment. in Hor. c. II. p. 676. cum antique sit 'fulgĕre,' uti 'fervĕre,' correpta media, ad tertiam conjugationem formatum, ap. Lucret. et Virgil. Pro *fulgas* idem Dousa proponit etiam *fulgis*, archaica conjunctivi forma, per *im*, *is*, *it*, ut *edim, is, it.* vid. V. L. ad Epod. III. 3. Si emendatione opus esset, hanc postremam ego præferrem; sed bene habet *fulges*.' Jani.—9 Nic. Heinsius in margine cod. sui emend. *festinant*. 'Durissime sane et prorsus contra mo-

NOTÆ

tur efficere. Virgil. Ecl. III. 'Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iolla.'

Nonum superantis annum Plenus Albani cadus] Cadus vini ante novem annos conditi, proindeque maturi et boni.

2 *Albani*] Quod ex Italicis suavissimum et gratissimum asserit Athenæus, lib. I. 25. Idem testatur Plin. XIV. 2. et 6. et alibi. Martial. XIII. 109.

3 *Phylli*] Dea ea jam II. 4.

Apium] Hoc arceri ebrietatem, bonumque corpori odorem conferri aiunt: hinc ex eo coronæ. Vide Plin. XX. 11. et XIX. 8. sub finem. Vide et I. Od. 36. et II. Od. 7. 24. Not.

4 *Hederæ*] Hæc Baccho sacra, atque ebrietatis antipharmacum. Apud Theocr. Idyll. III. pastor coronam ex hedera et apio implexam gestat Amaryllidis suæ gratia.

6 *Ridet argento domus*] Non displicet novi interpretis meus locum istum sic explicantis: ædes meæ nitent quasi argentum; munda passim omnia sunt; nec enim tantæ Horatii opes, ut argento revera domus colluceret; ut erudite et sagaciter, more quidem suo, ait ibidem Dacerius, quem honoris causa nomino.

Ara castis Vincta, &c.] E vivo cespite structa ara puris ex more herbis coronata mox imbuetur mactati agni sanguine.

7 *Verbenis*] Vide I. Od. 19. Not. ad vs. 24.

Immolato] Cædendæ victimæ caput aspergebatur mola salsa, id est, farre tosto et sale commixtis: hinc vox, *immolare*.

9 *Cuncta festinat manus, &c.*] Cuncti allaborant, ancillæ famulique simul

Cursitant mistæ pueris puellæ:
Sordidum flammæ trepidant rotantes
Vertice fumum.
Ut tamen noris quibus advoceris
Gaudiis; Idus tibi sunt agendæ,

junctæ huc illucque discurrunt. Ignis tremit atrum fumum circumvolvens in apicem. Attamen ut scias ad quam lætitiam invitaris, celebrandæ tibi sunt Idus, qui dies

rem Horatii. Sed ita amabat Heinsius illum talem loquendi modum, ut in editionibus suis, ubicumque posset, introduceret plurales numeros. Interim *festinant* etiam Cun. e Ms. atque ita et nostri Dess. 2. Lips. 4.' *Jani.* Vid. Bentl. et Var. Lectt. ad I. Od. 24. 8. Harl. 1. *festinet.*—11 ' Bentl. conj. *crepitant*, primum, quia ' trepidandi' notio jam insit in verbo ' rotantes,' si quidem ' trepidare' de motu flammarum tremulo accipiatur. Hoc quidem ego non assequor; duæ enim diversæ mihi videntur esse imagines, flammarum motus, et rotatio fumi. Deinde addit, si ' trepidare' ita explicetur, ut ipsarum flammarum festinatio et quasi studium declarari putetur, hanc admodum jejunam ac frigidam fore ideam. In quo profecto verus est: sed quid tandem necessitatem nobis istius talis explicationis imponit? Denique, more suo, magnam locorum vim annumerat, quibus 'crepare' vel 'crepitare' ignem dici posse doceat; de quo nemo mortalium dubitaverat. Quare retineamus quæso *trepidant*, quæ non solum bona lectio est, sed etiam hactenus elegantior, quod nunc utraque imago, et flammarum, et fumi, ad visum adspectumque pertinet; cum e Bentleii emendatione altera oculis, altera auribus usurpanda sit. Cf. ad I. Od. 13. 2. Interim *crepitant* sane habent Alt. 1. in contextu, et Alt. 2. pro var. lect. Omnino enim facile permutata a librariis ' trepidare' et ' crepitare.' Ceterum h. l. apparet, Bentleii judicium quam fuerit subinde dissimile et velut immemor sui. Nam in locis Prudent. Peristeph. VI. 100. Senec. Œd. 383. Thyest. 768. ea de causa præfert ' trepidare,' quia ipsi foci præ horrore et metu trepidantes fingantur; contra nostro l. nihil perterrefecisse culinam Horatii, et vel ideo *crepitant* melius esse, putat. Talia dicere poterat, qui paullo ante, flammarum festinationem, inanem et frigidam figuram, recte quidem, appellasset.' *Jani.*—13 *Et tamen* Franeq. *advocere* Cuning. Sanad. et Jones. haud dubie metu homœoteleuti: ita tamen

NOTÆ

diligenter parant quæcumque sunt ad convivium necessaria.

11 *Sordidum flammæ, &c.*] Culinæ meæ focus plurimum habet ignis, e quo flammæ sursum feruntur in verticem, et rotæ modo contorquentur ac trepidant, aguntque fumum densum ac sordidum.

13 *Ut tamen noris, &c.*] Ut intelligas quale sit gaudium hodiernum, quanta sit hilaritatis causa, ad quam te voco; Idus sunt Apriles, in quibus natalem celebro Mæcenatis, meo natali jure mihi potiorem.

14 *Idus*] Macrob. Saturnal. I. 15. ' Nonnullis placet Idus vocatas ἀπὸ τοῦ εἴδους, quod ea die plenam speciem Luna demonstret. Sunt qui existiment Idus ab ove iduli dictas; quam hoc nomine vocant Tusci, et omnibus Idibus ovis immolatur a flamine. Nobis illa ratio nominis vero propior existimatur, ut Idus vocemus diem qui mensem dividit. Iduare enim Etrusca lingua dividere est: unde et vidua, quasi valde idua, id est, valde divisa, vel a viro divisa.' Hinc patet cur Aprilem findere, id est, quasi

Qui dies mensem Veneris marinæ
Findit Aprilem;
Jure solennis mihi, sanctiorque
Pæne natali proprio; quod ex hac
Luce Mæcenas meus affluentes
Ordinat annos.
Telephum, quem tu petis, occupavit
(Non tuæ sortis juvenem) puella

Aprilem dividit Veneri maritimæ sacrum: merito mihi festivus, atque sacratior fere meo natali; quoniam ab ea die Mæcenas amicus accrescentes annos computat. Telephum porro nequaquam tuæ conditionis adolescentem, quem concupiscis, cepit

Exc. Sax. Sed vid. Var. Lectt. ad I. Od. 2. 1.—16 Lips. 2. *Findat Aprilem.* —21 Nova hinc Ode ap. Sivr. *Telephon* Mancin. et Cuning. ' Post *occupavit,*

NOTÆ

medium secare ab Horatio dicantur. Idus enim sunt decima tertia die mensium Martii, Maii, Julii, Octobris: in reliquis autem mensibus sunt die quinta decima.

15 *Mensem Veneris marinæ, &c.*] Aprilis secundus anni Romanorum mensis ab aperiendo dictus quasi aperilis, quod eo tempore arbores et plantæ aperire se in germen incipiant. Alii dictum putant quasi Aphrilem, cum aspiratione, ab ἀφροῦ, maris *spuma*, e qua Venus orta creditur, quæ et Ἀφροδίτη inde Græcis appellata. Porro ut primum mensem a patre suo Marte, ita secundum ab Æneæ matre Venere nominavit Romulus: et in eo Veneri sacrum fieri a matronis, postea constitutum. Hæc Macrob. Saturnal. I. 12. et ejusdem lib. cap. 21. ' Cum Sol vernalis Æquinoctii transgreditur fines, augendo diem; tunc et Venus læta, et pulchra virent arva segetibus, prata herbis, arbores foliis. Ideo majores nostri Aprilem mensem Veneri dicaverunt.' Lege ibid. alia quædam scitu non indigna. Vide et supra III. Od. 26. 5. Not.

18 *Quod ex hac Luce Mæcenas, &c.*] Idibus Aprilis natus Mæcenas prodiit in lucem, Mæcenas, inquam, ' præsidium ac dulce decus meum,' o dies natali proprio mihi sanctior! Nam et ejus vitam meæ longe antepono.

19 *Affluentes Ordinat annos*] Exinde venientes annos vitæ numerat, ætatemque ordinat. Ut a Consulibus publice, sic privatim a natali suo quisque annos computabat, inquit Torrentius.

21 *Telephum*] De eo jam I. Od. 13. et III. Od. 19. hic ' spissa nitidus coma puroque similis vespero' commendatur: illic ' rosea cervix' et ' cerea brachia' laudantur.

22 *Non tuæ sortis*] O Phylli, ne differ ad me proficisci tui percupidum: nec te remoretur Telephi amor. Hunc enim omnino excutere animo tuo debes, tum quod tibi est is dispar valde, tum quia occupatus est puella suæ sortis, divite scilicet, ut ipse, et ingenua, non meretriciæ conditionis, ut tu.

Dives et lasciva, tenetque grata
Compede vinctum.
Terret ambustus Phaëthon avaras
Spes; et exemplum grave præbet ales
Pegasus, terrenum equitem gravatus
Bellerophonten;
Semper ut te digna sequare, et, ultra
Quam licet sperare nefas putando,
Disparem vites. Age jam, meorum
Finis amorum,

virgo opulenta et proterva, retinetque jucundis vinculis astrictum. Ceterum Phaëthon concrematus desideria cupida comprimit: volucris autem Pegasus, graviter ferens Bellerophontem equitem terrestrem, insigne documentum præstat, ut nunquamnon sectere tibi convenientia, fugiasque dissimilem, nefas existimando petere plus quam decet. Heus amorum terminus meorum deinceps, (nam in posterum al-

item post *juvenem*, comma ponendum.' *Jani.*—24 *Compede junctum* Franeq.—25 Multi scribunt *Phaëton*. Gr. est Φαέθων· vid. Apoll. R. IV. 598.—27 Cuning. *Pegasos*. Lips. 1. a m. sec. et Lips. 4. *Tyrrhenum*, facili lapsu.—28 *Bellorophontem* codd. ap. Jani. *Bellerophonten* T. Fab. Bentl. Cuning. Baxt. Gesn. Zeun. Wakef. Comb. et Kidd. tanquam exquisitiori forma, a recto 'Bellerophontes.' Sed omnes codd. habent *Bellerophontem*. Vid. Var. Lect. ad III. Od. 4. 27. et III. Od. 29. 17.—29 *Semper et te digna* Ascens. *Semper vitæ digna* Pulmanni Gemblac. 1. pro v. l.—30 *Quemlibet sperare* Lips. 4.—31 *Dispares* Lips. 4.—

NOTÆ

Puella Dives et lasciva] An illa Chloë, de qua III. Od. 19.

23 *Tenetque grata Compede vinctum*] Suis amoribus suæque velut servituti prorsus addictum habet.

25 *Terret ambustus Phaëthon avaras Spes*] Exemplis probat Horatius non esse id appetendum quod est supra nos, quodque vix sperare aut assequi fas videatur. Nota est cuilibet historia et casus Phaëthontis, qui cum Solis currum equosque regere cupiisset, 'currus auriga paterni' temerarius, 'magnis excidit ausis;' in Eridanum Jovis fulmine dejectus. Vide Platon. in Timæo, Ovid. Met. II. Lucret. lib. v. &c.

26 *Ales Pegasus, terrenum equitem gravatus, &c.*] De Pegaso alato equo, inter sidera relato, dixi I. Od. 27. *Terrenum equitem*, mortalem, nempe *Bellerophontem*, qui a Bellero Corinthi rege interfecto vocabulum sortitus est Hipponomus antea dictus. Quod vero pertinet ad rem præsentem, dicitur is post occisam auxilio Pegasi Chimæram secundis rebus elatus, tentasse in cœlum etiam ejusdem Pegasi ope ascendere, ut quid ageret illic Jupiter perspiceret. At œstro a Jove immisso Pegasus fatigatus sessorem excussit, qui membris confractis decidens curiosæ ambitionis pœnas exsolvit. Vide I. Od. 27. cit. et III. Od. 7. et 12.

29 *Ut te digna sequare*] Ut virum conditione tibi similem sequare: qualis Horatius: disparem vero, qualis Telephus, non tantum non speres aut sequaris, sed vites. Alias male tibi

(Non enim posthac alia calebo
Fœmina,) condisce modos, amanda
Voce quos reddas: minuentur atræ
Carmine curæ.

teram mulierem non amabo,) disce numeros quos suavi moduleris voce. Cantu mulcebuntur ægritudines importunæ.

35 Unus Bersmanni, et Acron. ap. Bentl. cum cdd. Mur. Heins. Cuning. et Sivr. *minuuntur.* ‘ Sic esset gnome. Sed aptius *minuentur*, ut ad solam *Phyllida* sententia pertineat.’ *Jani.*

NOTÆ

cedet; quemadmodum cessit pessime Phaëthonti ac Bellerophonti altiora se quærentibus.

31 *Meorum Finis amorum*] Age Phylli, quam constanter amare constitui, Telephi oblita confer te ad me. Propert. I. 12. ‘ Me neque amare aliam, neque ab hac desistere fas est. Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit.’

34 *Condisce modos, &c.*] Vel disce cantilenas quas in convivio amabili voce decantes ad diei jucunditatem et hilaritatem: vel, e Lyricis meis carminibus disce aliquid, quo in amorem meum alliciaris, canendo apud me inter epulas.

35 *Minuentur atræ carmine curæ*] Meos etiam modulando versus, pelles ægritudinem illam curasque illas quas Telephi tibi amor invexit.

ODE XII.

AD VIRGILIUM.

Ostendit, quam amabile sit adulti jam veris tempus et quam aptum conviviis; et suaviter deridet Virgilium, quem intellexerat operam dedisse mercaturæ, adeoque factum lucello attentiorem: vult enim videri velle se cum eo pacisci, eumque ad se sub hac lege invitare, uti, dum ipse in usum convivii e Sulpicii Galbæ horreis mercaturus est vinum, unguentum de suo præbere velit. (Vid. ad vs. 15. 21. 25. *Gesn.*)

Jam veris comites, quæ mare temperant,

Nunc auræ Thraciæ vernum tempus comitantes et mare tranquillum reddentes

Ode undecima Libri quarti in Ed. Sanad. Epigraphen hanc habet Ascens. *Ad Virgilium de vere et convivio;* Locher. *Ad Virgilium de vere;* Venet. 1492. *Ad Vergilium de vere;* Mentel. *Ad Virgilium unguentarium;* tres codd. Torrent. *Ad Virgilium unguentarium, veris descriptio parænetice;* nonnullæ edd. vett. *Ad Virgilium Negotiatorem,* s. *Myropolam.*—1 ‘ *Veris,* majusculo *V:* nam est Hora, s. Dea, cujus comites Ornithiæ, ipsi quoque numina.’ *Jani.*—

NOTÆ

Metrum est idem quod I. Od. 6.

1 *Jam veris, &c.*] Egregie Parthenius more suo, in hac eleganti Ode, notat verba lectissima, et dictiones

Impellunt animæ lintea Thraciæ:
Jam nec prata rigent, nec flüvii strepunt
Hyberna nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
Infelix avis, et Cecropiæ domus

vela pulsant. Jam neque prata sunt gelu constricta, nec flumina murmurant hyemis nivibus inflata. Nidum struit avis infortunata Ityn lugens miserabiliter, ac

4 *Hiberna nive candidi* Lips. 4.—5 *Itym* Lips. 3. 4. Basill. Ald. Ascens. et Fabr. *Ithym* Venet. 1492. Locher. *Itys* Harl. 6. *Ityn* Harl. 1. 2. 3. 4. 5. et ceteri codd. omnes.—6 *Cecropidæ* codex Laurentinus ap. Torrentium.—

NOTÆ

haud vulgares: aitque merito dignam videri, quæ ad Virgilium mitteretur; nec enim vel ipsum tot coloribus, tot florum varietatibus efflorescere. Valeant ergo qui adulterinum nescio quem titulum huic Odæ præfixum e veteribus nonnullis codicibus eruunt perperam, quasi Horatius scripserit ad Virgilium quendam myropolam seu unguentarium. Certe enim intelligendus hic est Virgilius Poëta, qui recte 'cliens nobilium juvenum,' non alter quisquam censeatur. Vide infra Not.

Veris comites, &c.] Zephyri procul dubio, quicquid alii sentiant; hi enim ver comitari duntaxat et maria temperare dici possunt. At cur *Thraciæ animæ* vocantur; nam proprie Boreas e Thracia in Italiam spirat? Ita I. Od. 25. 11. Scilicet Thracia ventorum quorumlibet sedes et officina est, teste Eustathio ad Iliad. IX. vel potius, Noster Homerum, ut alibi sæpe, insecutus minus accurate locutus est. Bene citato loco Homerus Boream et Zephyrum e Thracia flantes pariter exhibet: at non item Horatius. Hic siquidem Italus, ille vero e partibus Minoris Asiæ. Atqui diversi plane venti e Thracia Italiam Asiamque perflant, inter hanc et illam fere media.

Quæ mare temperant] De Zephyris maria solventibus ac ver parientibus, III. 7. initio.

2 *Animæ*] Allusio ad Græcam vocem, *ἄνεμος, ventus.* Virgil. Æn. VIII. 'Quantum ignes animæque valent.' Lucret. 'Aurarumque leves animas.'

Impellunt lintea] Ad navigandum utiles sunt.

3 *Nec fluvii strepunt*] Qui nivibus liquefactis intumuerant paulo ante, ac vehementiori cursu strepitum edebant, jam nunc imminuti haud amplius strepunt.

5 *Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens, &c.*] Hirundo jam nidificat.

Ityn] Homero Itylum.

6 *Infelix avis*] Procne et Philomela Pandionis Atheniensium regis filiæ erant. Illa Tereo regi Thraciæ nupta, Ityn communem filium marito epulandum apposuit, ultura sororem suam ab eo constupratam. Tereus utramque stricto pugione ad necem persequitur. Ecce vero Procne in hirundinem, Philomela in lusciniam, Itys in phasianum, vel, ut alii volunt, in carduelem, Tereus denique in upupam transmutantur. Ita fabulatores. Vide Ovid. Met. VI. Fab. 7. &c.

Cecropiæ domus Æternum opprobrium, &c.] A Cecrope Atheniensium primo rege denominatur quicquid ad Athe-

Æternum opprobrium, quod male barbaras
Regum est ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistula,
Delectantque Deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiæ placent.
Adduxere sitim tempora, Virgili :

sempiterna ignominia Atheniensis familiæ, quia scelerate vindicavit immanem regis lasciviam. Pastores ovium in herba molli cantilenas resonant fistula, atque recreant numen, quod gregibus gaudet et umbrosis collibus Arcadiæ. O Virgili, tempus ad-

9 *Ducunt in tenero* Alt. 1.—10 ' Dicere carmen ' rectum est: sed an etiam ' dicere carmen fistula ?' Atqui sic editum a plerisque, ab ipso etiam Bentleio. Cui non placent auctores supra positi, is certe sic distinguat : *Dicunt . . . carmina ; fistula Delectantque deum:* aut doceat ' carmina dici fistula.' ' *Gesn.*—11 ' *Delectantne* unus Bersm. Gott. Brod. Sax. Helmst. Zar. Gesn. Sivr. ut jungatur : *carmina, fistula delectante Deum, &c.* Ita legendum acriter Gesn. contendit, vel, si quis retinere velit *Delectantque*, certe sic distinguendum : *carmina, fistula delectantque Deum, &c.* Movet eum hoc, quod dici posse negat : ' dicere carmina fistula.' Non debebat hoc tanto viro excidere, vel ob III. Od. 4. pr. cf. etiam Virg. Ecl. I. 2. Recte omnes ceteri Mss. et ed. *carmina fistula, delectantque Deum, &c.* *Delectanteque dominum* Mentel. Mox *nigræ* Bentleii Battel. et sic ille, item Cun. Sanad. Sivr. Compositionem viri docti sic elegantiorem esse putant. Mihi nigri colles melius placebant, quam nigra Arcadia, inprimis in tanto librorum consensu.' *Jani.* *Delectantque* Harl. 1. 2. 3. 4. 6.—13 ' Nova hinc ode ap. Cl. Sivr. *Advexere* Alt. 2. *Vergilii* nota varietas in multis edd. Sed *vergilî*, minusculo *v*, emend. Sivr. pro *vergilii*, a ' vergilium,' h. e. ortus Vergiliarum, quem ita dici posse ait (posse quidem, nam nusquam occurrit vocabulum), quemadmodum dicantur ' æquinoctium,' ' plenilunium,' ' solstitium :' et expl. ' tempora vergilii sitim adduxere,' h. e. cum vino ita providissem, ut tantum usque ad ortum Pleia-

NOTÆ

nas vel reges Athenarum pertinet. Significatur itaque hic Pandionis familia, etsi minime Cecropi vel Cecropidis cognata. *Opprobrium*] Quia male et injuste mactato Ity filio, libidinem ejus patris Terei ulcisci voluit ipsa mater Procne.

9 *Dicunt in tenero, &c.*] Pastores ludunt fistula in gramine sedentes, canuntque laudes Panos gregibus præsidentis et collibus Arcadiæ. Vide III. Od. 18. Virgil. Ecl. II. ' Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit ; Pan curat oves, oviumque magistros.' Et Ecl. IV. et X. ' Pan Deus Arcadiæ.'

11 *Nigri Colles*] Vel, umbriferi ob sylvas ; vel, fertiles, nam Virgil. Georg. II. 203. ' Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra Optima frumentis.'

12 *Arcadiæ*] Peloponnesi regio est mediterranea ab Arcade Jovis et Callistus filio nuncupata, montanis pascuis amœna, et hinc gregibus educandis colendoque Pani devota : Poëtis passim decantatissima.

13 *Adduxere sitim tempora*] Adultum ver ac jam provectum (in Italia videlicet calidius quam apud nos

Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, juvenum nobilium cliens,
Nardo vina merebere.
Nardi parvus onyx eliciet cadum,

vexit sitim : ac si cupis bibere vinum Calibus expressum, tu, cliens illustrium adolescentum, accipies vinum dato unguento. Exiguum vas unguenti amphoram trahet

dum suppeteret, nunc, cum id tempus adest, nullum amplius habeo.' Equidem verbum non amplius addam.' *Jani.*—15 *Sic gestis* Dess. 2.—16 *Nardo vina mereberis* nonnulli Lamb. Harl. 1. unus Bersm. Bentl. Græv. Magdal. Bodl. 1. et Battel. pro var. lect. Mentel. Dess. 2. et sic ed. Bentl. quia dulcius aurem feriat, et Horatius hunc versum libentius claudat Cretico pede, quam Dactylo. 'Hoc posterius solo suo arbitratu Bentleium dicere, facile intelligat lector Horatii. Et quis illi dixit, postremas tres syllabas in *mereberis* Creticum efficere? Denique vix apparet, cur aures præferre debeant *mereberis.* Igitur auctoritatem ceterorum omnium librorum secuti retineamus *merebere.*' Jani.—17 Lips. 4. *eliciat cadum.*—18 *Sulpitiis* multi, sed esse de-

NOTÆ

Francos) adduxit æstum ac sitim proinde, suadetque pocula. Quidam putant notari horam diei cœnæ destinatam, puta nonam vel octavam: quo sensu Virgil. Georg. III. 327. 'Inde ubi quarta sitim cœli collegerit hora.'

14 *Pressum Calibus Liberum*] Cur Liber nominetur Bacchus, et quod pro vino ponatur, vel sciolis compertum. De Calibus urbe Campaniæ, deque vini Caleni bonitate dixi I. Od. 20. 9. ubi, 'prelo domitam Caleno ... uvam:' item Od. 31. 'Premant Calena falce ... vitem,' &c.

Liberum] Seneca de Tranquill. cap. 15. 'Non ob linguæ licentiam dictus Liber, sed quia liberat servitio curarum animum, vegetioremque et audaciorem in omnes conatus facit Bacchus inventor vini.'

15 *Juvenum nobilium cliens*] O Publi Virgili Maro, qui colis Tiberium Drusumque Nerones Liviæ filios, Marcellum Augusti generum atque adoptione filium, aliosque Romanæ juventutis ac nobilitatis Principes.

16 *Nardo vina merebere*] Affer unguentum e nardo, ego vina conferam. De nardini unguenti pretio et natura, II. Od. 11. 16. Not. Catullus e contrario Od. XIII. ita præscribit ad Fabullum: 'Cœnabis bene, mi Fabulle, apud me, ... Si tecum attuleris bonam atque magnam Cœnam, ... Sed contra accipies meros amores, Seu quid suavius elegantiusve. Nam unguentum dabo,' &c.

17 *Nardi parvus onyx eliciet cadum, &c.*] Modicum unguenti a te collatum a me compensabitur integro vini optimi cado, quod ego petam et mercabor ex horreis publicis.

Onyx] Græca vox unguem significans, pariter et alabastriten, id est lapidem colore similem humano ungui. De eo Plin. XXXVI. 7. 'Onychen etiamnum in Arabiæ montibus nec alibi usquam nasci putavere nostri veteres.' Et cap. seq. 'Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime servare incorrupta dicitur.' Addit et alia quædam XXXVII. 6. in fine. Dioscorid. V. 153. meminit etiam ejus lapidis, e quo facta vasa *ὄνυχες* dicebantur. Isidor. XVI.

Qui nunc Sulpiciis accubat horreis
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax;
Ad quæ si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni: non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis,
Plena dives ut in domo.
Verum pone moras, et studium lucri;

quæ modo conditur apothecis Sulpitiis, spem novam dare liberalis, et molestiam ægritudinum discutere idonea. Quod si ad istam hilaritatem festinas, accede protinus cum tua merce. Scyphis ego meis rigare te nihil conferentem nolo, quasi opulentus in ædibus refertis. Sed abjice retardationem et quæstus curam: atque

bet *Sulpiciis*. Vid. Cellar. Orthogr. Lat. ed. Harles. tom. I. p. 336. *occubat* unus Torrentii et Lips. 1. pro v. l. quod valde arridet Torrentio, item Baxtero, tanquam diu sepultus quasi jacuerit cadus in intimis horreis. 'Sed cui tandem hoc possit probari?' *Jani*. Lips. 4. *occupat*. Omnes alii codd. etiam Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Gott. et Exc. Sax. *accubat*.—23 Plurimæ edd. *tingere;* sed *tinguere* scribunt unus Vat. Jannoct. et alii Lamb. Bland. antiquiss. Cruquii, Pulmanni Hunn. et Beller. Franeq. Altt. 1. 2. Dess. 1. 2. Helmstad. Lips. 1. 2. 3. 4. item Venett. Locher. Ascens. Cruq. Torrent. Fabr. Bentl. Cuning. Baxt. Gesn. Zeun. Mitsch. Wakef. et Kidd.

NOTÆ

15. 'Alabastrites,' inquit, 'lapis candidus, intertinctus variis coloribus, e quo fuit vasculum unguenti evangelici. Cavant enim hunc ad vasa unguentaria.' Martial. VII. 93. 'Unguentum fuerat quod onyx modo parva gerebat.'

18 *Sulpiciis accubat horreis*] Quædam erant horrea seu apothecæ in urbis regionibus variis, in quibus venalia seu vina seu fruges condebantur donec emerentur. Inter alia erant quæ ædificarat Sulpitius Galba, et de ejus nomine appellabantur: deque his loquitur Horatius.

19 *Spes donare novas largus, &c.*] Hæc vini est virtus et proprietas, ut audaciam timidis donet, anxiis sollicitudines eximat, &c. Vide III. Od. 21. strophe 5. Hinc et II. Od. 7. 'Massicum' vocat 'obliviosum,' id est, curarum oblivionem inducens.

21 *Ad quæ si properas gaudia, cum tua, &c.*] Ergo si cupis mecum jucunde epulari, atque e meo vino bibere, quasi mercator accede, et affer quod commutes, redones, remuneres. Ne asymbolus aut immunis venias; para nimirum quæstiones eruditas, lepidasque argutiolas florentem vino animum lacessentes, quæ sint veluti secundarum mensarum tragemata seu bellaria: de quibus Gell. VI. 13. et hac quidem merce instructus jubetur venire ab Horatio Virgilius.

23 *Immunem*] Apud Erasmum proverbium est, 'immunem venire.' Quædam olim erat cœna ex communi collecta, in quo suam quisque symbolam afferebat. Vide III. Od. 23. 17.

24 *Plena dives ut in domo*] Ut facere posset dives rebus omnibus abundans, nihilque opus habens remunerationis.

25 *Studium lucri*] Jocus admodum facetus, quo Virgilium abstrahit a

Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem:
Dulce est desipere in loco.

dum potes recordatus atri rogi brevem insaniam admisce sapientiæ. Tempestive insanire suave est.

NOTÆ

museo, et a condendis assidue carminibus ipsi profecto quæstuosis: nam pro iis sat liberaliter donatus ab Augusto aliisque proceribus jam fuerat.

26 *Nigrorumque memor, dum licet, ignium, &c.*] Mortis memor, tristisque ac funebris rogi in quo cremantur cadavera, quamdiu licet ac vivis, gaudia hujus vitæ carpere festina.

27 *Misce stultitiam consiliis brevem*] Severitatem aliquantula hilaritate tempera: intermitte seria, jocis paululum vaca. Qui relaxandi animi gratia ludendo lasciviunt, quasi insanire videntur. Hinc Poëta 'brevem stultitiam' appellat: Anacreon vero *σώφρονα λύσσην, sapientem furorem.*

28 *Dulce est desipere in loco*] Congruo tempore et loco animi severitatem abjicere expedit. Senec. de Tranquill. I. cap. ult. 'Si Græco Poëtæ credimus, inquit, interdum et insanire jucundum est.' Menander in Comœdia cui titulus *πωλούμενοι, venales: οὐ πανταχοῦ τὸ φρόνιμον ἁρμόττει παρὸν, Καὶ συμμανῆναι δ' ἔνια δεῖ. Non semper sapientiam decet adesse, et insanire cum aliis quandoque oportet.* Ubi vulgo *συμβῆναι* legi perperam, sententiæ et prosodiæ ratio luculenter evincit.

ODE XIII.

IN LYCEN.

Horatius, veterum injuriarum memor, amicæ cuidam suæ olim fastidiosæ, jam vero vetulæ factæ, propter ætatem tamen lascivienti, lepidissime insultat.

AUDIVERE, Lyce, Dî mea vota, Dî
Audivere, Lyce: fis anus, et tamen

O Lyce, Dii exaudiverunt meas preces; Lyce, Dii exaudiverunt. Jam vetula

Ode decima nona Libri secundi in Ed. Sanad. Epigraphe in Pulm. Gemblac. 1. 2. *Memptice parænetice.*—1 *Dii* multi codd. et edd.—2 Helmst. *et fis*

NOTÆ

Metrum idem quod I. Od. 5.

1 *Lyce*] Hujus olim juventute et forma splendidæ amores arrogantiamque persecutus fuerat Horatius, III. Od. 10. Eidem nunc senio deturpatæ insultat. Sic et Lydiæ quondam pulchræ, jam vero deformatæ, illudit I. Od. 25.

Vis formosa videri,
Ludisque, et bibis impudens,
Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum solicitas. Ille virentis et
Doctæ psallere Chiæ
Pulchris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus, et refugit te, quia luridi
Dentes te, quia rugæ
Turpant et capitis nives.

es; ac nihilominus cupis apparere speciosa: et jocaris et potas absque pudore; atque trementi voce amorem tardum excitas ebria. At ille vigilat in malis formosis Chiæ ætate florentis et scientis psallere. Nam quercus arescentes deserit inquietus, avolatque; quoniam te dentes lividi, te rugæ et canities capillorum fœdant.

anus.—4 *Ludis et bibis* unus Bersmanni, Lips. 3. et Dess. 2.—5 Hanc Strophen omisit Sanad.—6 Helmstad. *Ille virentis Doctæ*, omisso *et.*—7 Bentleii Regin. *psallere Thiæ.*—9 *Importunus Amor* Sanad.—10 Unus Torrentii *frondes* pro *quercus*, haud dubie ex I. Od. 25. 19. In eodem vs. comma ponunt alii post *refugit*, plures post *te*, quos secuti Jani, Zeun. Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. *quia lividi* Exc. Sax.—11 'Vulgo inciditur post *Dentes*, ego distinxi post *te*, cum ita poscere elegantia videtur.' *Jani.* Ita Zeun. Mitsch.

NOTÆ

4 *Ludisque*] *Vous faites l'enjouée.*

Bibis impudens] Vinosas semper fuisse mulieres impudicas, notum est: contra pudicæ vino abstinebant. Vide III. Od. 15. in fine: ibique Not.

5 *Cantu tremulo*] Hoc referunt quidam ad vitium ingravescentis ætatis, sed melius alii ad animum libidinosum, vocemque ad mollitiem inflexam. Sic Persius Sat. I. 21. 'cum carmina lumbum Intrant, et tremulo scalpuntur ubi intima versu.'

7 *Doctæ psallere Chiæ*] Meretrices ut plurimum psaltriæ erant, id est, cantare simul et citharam pulsare noverant. Hæc nomen habebat ex insula maris Ægæi, Chio dicta, hodie *Scio*, an. 1565. a Turcis per nefas et contra fidem occupata: vino optimo celebrata quondam. Vide III. Od. 19. 5.

8 *Excubat*] Viget, agit in juvenili facie, in senili vero quasi sopitus elanguescit, segnis, emortuus.

9 *Importunus*] Levis, mobilis, inconstans: alii perperam, non bene conveniens.

Aridas Quercus] Sic I. Od. 25. De Lydia, 'aridas frondes,' id est, meretrices vetustate deformes, in quibus nec succus, nec color, nec species, ut olim.

12 *Capitis nives*] Velut duriusculam hanc translationem ac metaphoram, atque a longinqua ductam similitudine, notat Quintilianus VIII. 6. Verum talia Poëtis quidem, non ita vero prosæ convenire ibid. subjungit.

Nec Coæ referunt jam tibi purpuræ,
Nec clari lapides tempora, quæ semel
Notis condita fastis
Inclusit volucris dies.

Neque vero purpureæ vestes Coæ, nec lapilli splendentes nunc reddunt tibi annos, quos fluxum tempus condidit inclusos annalibus publicis. Eheu quo venustas, quo

Bipont. et Wetzel.—13 *Nec Coæ referent* Lachman. ad Propert. II. 1. 6. *Ceæ*, non *Coæ*, hic et semper scribi volebat Hermol. Barbarus. Vid. Lamb. Sed perperam hoc. *Choæ* var. lect. ap. Jani. *referent* conj. T. Fab. et sic Bentleii Colbert. pro var. lect. *referant* emend. Cun. et sic Sanad. Jon. et Sivr. 'Sed nil mutandum.' *Jani.*—14 *Nec cari lapides tempora, quæ, &c.* Lachman. l. l. *cari* Harl. 1. 2. 3. duo Vatt. Jann. Urs. Torn. et unus Russard. ap. Lamb. antiquiss. Bland. Cruq. cum schol. 'pretiosi,' duo Torr. libri Fabric. Pulmanni Hunn. Gembl. 1. et Beller. Bentleii Græv. et Regin. Brod. Sax. Lips. 2. Franeq. Helmst. item Acr. qui expl. 'gemmarum pretia,' Flor. Venet. 1486. Cruq. Bentl. Cun. Sanad. Towers, Wakef. et Kidd. *clari* Harl. 4. 5. 6. ceteri omnes Codd. Venet. 1478. 1492. Locher. Ascens. et reliquæ editt. 'Aptior sensui hæc lectio, quia ad supplendam pulchritudinem, claritatem, et splendorem gemmarum, non pretium, valere apparet. Posse dici 'claros lapides' quod dubitat Sanad. vidimus ad III. Od. 24. 48.' *Jani.* Post *lapides*

NOTÆ

13 *Nec Coæ referunt, &c.*] Præteritos annos, formam pristinam non reducunt seu vestes pretiosæ seu gemmæ et lapilli, nec quivis corporis cultus et ornatus. Auson. 'Dicebam tibi, Galla, senescimus: effugit ætas. Nec revocare potes qui periere dies.'

Coæ purpuræ] Cos Asiæ insula versus oram Cariæ littoralem, hodie *Lango;* valde ferax, ut proverbio diceretur, 'quem Cos non nutrit, hunc neque Ægyptus,' in eos quibus vix magna satisfaciunt. Eustath. Iliad. Ξ. Apellis eximii illius pictoris patria fuit. In ea texebantur panni subtilissimi e bombyce: non procul autem purpura fiebat exquisita. Ergo vel de purpureis reipsa vestibus intellige locum hunc, vel de bombycinis candore eximio nitentibus. Vide Not. ad vs. 10. Od. 1. hujus libri. Lege et Plin. XI. 22. ubi, 'telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri rursusque texere invenit in Co mulier Pamphila,' &c. et cap. 23. 'Bombycas et in Co insula nasci tradunt, ... fieri autem primo papiliones parvos nudosque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, et adversum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera: hanc ab his cogi subigique unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuarique ceu pectine,' &c. Falli porro Plinium constat: nec enim e foliis quibus insidet papilio, sed ex alvo sua promit tenuem istam lanuginem, filaque ac totum opus.

15 *Notis condita fastis*] In fastis perscribebantur nomina, anni, facta magnorum virorum: seu, fasti libri erant, in quibus cujusque diei annique gesta notabantur, ad memoriam posterorum. Cic. Epist. 'Decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur .... Quod cum ego dabam Bruto, notam esse in fastis gratissi-

Quo fugit Venus? heu! quove color? decens
Quo motus? quid habes illius, illius,
Quæ spirabat amores,
Quæ me surpuerat mihi?
Felix post Cinaram, notaque et artium

nitor, quo agilitas abiit? Ecquid tibi restat ejus, ejus inquam, quæ amores exhalabat, quæ mihi me abstulerat, post Cinaram felix, et famosa vultu artificiose et

comma ponunt Baxt. Gesn. et Wakef.—17 Var. lect. ap. Jones. *quone.* Pulmanni Diesth. *calor.* ' Vulgo male inciditur post *decens.* Postulat sententia interpungi post *color;* ut recte Chabot. Bentl. Gesn.' *Jani.* Ita Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. *quo color? heu, decens Quo motus?* emend. Cuning. eumque secuti Sanad. Sivr. Towers, et Francis. ' Cum non opus hac emendatione, tum per eam nimis affectatus ac declamatorius locus est.' *Jani.* —19 *Amores* edidit Jani, majusculo *A*, *amorem* Alt. 2.—20 Nonnulli codd. et edd. vett. *surripuerat.* Vid. Var. Lectt. ad I. Od. 36. 8.—21 ' *Cynarem* Alt. 2. *Cynaram* vulgo, sed v. sup. ad I. 4. *Cynaram? nota quo et artium* emend. G. Best. Rat. Emend. Legg. c. 23. p. 257. Hoc vel ideo durum et minus probabile, quia post *quo fugit,* ad quod referri debet, jam interpositum fuit, *quid habes.* Omnino varie in his vss. interpungitur. Post *amores,* vs. 19. alii comma, alii colon, alii interrogandi signum, item post *mihi,* vs. 20. comma alii, alii signum interrogationis ponunt. In vs. 21. vulgo duo commata sunt, unum post *Cinaram,* alterum post *notaque.* Hoc posterius Bentl. sustulit, quanquam non primus, ut jactat, sed jam ante eum Ald. Asc. Mur. Vascos. et Rutgers. Equidem comma post *Cinaram* tollendum censeo, post *notaque* ferri posse, nec tamen necessarium esse puto. Jungunt Bentl. Sau. Gesn. *notaque et,* h. e. etiam, *gratarum artium;* ut II. Od. 2. 6. ' notus animi paterni.' Sed hoc modo quid tandem esse posset miserius et languidius illo *etiam?* Potius junge, *facies felix notaque post Cinaram,* h. e. quæ soli Cinaræ faciei pulchritudine et fama cederet.' *Jani.* *jam notaque artium* Lips. 4. Best. in-

NOTÆ

mæ victoriæ memoriam volebam.' Sensus Horatii est: Sicut non redeunt anni Consulum aliorumve in fastis et annalibus scripti; sic prior ætas Lyces famose transacta non redibit. Juventus, forma, gratia dudum abierunt, nunquam reparabuntur aut redibunt.

18 *Quo motus*] Ubi decorus ille pridem incessus, gestus, et in saltando agilitas, quæ te spectabilem faciebant?

Quid habes illius, &c.] Quid jam habes residuum e pristina tua pulchritudine, qua fueram captus et mihimet ereptus? Virgil. Ecl. VIII. ' Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!'

19 *Spirabat amores*] Anacreon scripserat παῖδα Κύπριν πνέουσαν, *puellam quæ Venerem spirat.* Act. Apost. cap. IX. 'Ο δὲ Σαῦλος ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου. *Saulus spirans minarum et cædis.*

21 *Felix post Cinaram*] Uni cedens Cinaræ, elegantia scilicet et venustate: post Cinaram secunda. Vel, post mortuam Cinaram mihi tum demum adamata. Vide supra hujus lib. Od. I. 4.

Notaque et artium Gratarum facies] Artificiose composita, fucis exornata: vel iis a natura dotibus instructa,

Gratarum facies: sed Cinaræ breves
Annos fata dederunt,
Servatura diu parem
Cornicis vetulæ temporibus Lycen;
Possent ut juvenes visere fervidi,
Multo non sine risu,
Dilapsam in cineres facem.

belle composito? At Cinaræ non longam vitam sors indulsit; diu conservatura Lycen longævæ cornici ætate æqualem, ut adolescentes calidi queant videre facem in favillas reductam, haud absque ludibrio.

terpungit, *Cinaram? nota quo et artium Gratarum facies? Sed, &c.*—22 *Gratarumque* Locher. *Multarum* Land. *Graiarum* conj. With. *facie* conj. Dacer. dum neque faciem gratarum artium, neque faciem felicem post Cinaram, satis Latine dici, et tautologiam oriri e vulgari lectione putat, et *nota artium Gratarum facie* explicat, artibus gratis nota. 'Facile intelligi potest, quam insolens et putida dicendi forma foret *facies artium*, pro artes; quamque inanes omnino sint, quas Dacer. affert emendandi rationes.' *Jani. Cynares* Alt. 2.—23 *Annos fata dedere* emend. Cuning. eumque secuti Sanad. et Sivr. et sic Lips. 2. a m. sec.—26 Lips. 2. *Possint ut.*—28 *Delatam* Bentleii Græv. *Delapsam* nonnulli Lamb. plures Torr. omnes Pulm. duo Bersm. plures Bentl. Harl. 2. 3. 4. 5. 6. Mentel. Lips. 1. 4. Alt. 2. Dess. 2. Venet. 1492. Locher. Ascens. Fabr. Baxt. Jon. *Dilapsam* plures Lamb. antiquiss. Bland. Cruq. docente P. Nannio Miscell. III. 17. Harl. 1. Bentl. Leid. et Regin. et Acr. Ms. ap. eundem, item Franeq. Lips. 2. 3. Alt. 1. Helmst. Venet. 1477. 1478. Vet. Comb. Basill. Cruq. Steph. Heins. Mur. Fab. Rutg. Dacer. Bentl. Cun. San. Gesn. Zeun. Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. Francis, et Kidd. *cinerem* unus Bersm. Bentl. 1. Lips. 4. Dess. 2. improbante Jani.

NOTÆ

quæ amorem excitant et pelliciunt, quales frons hilaris et aperta, oculorum fulgor, superciliorum nutus, genarum candor aliquo rubore distinctus. Quidam legunt *facie;* nec male.

24 *Parem Cornicis vetulæ, &c.*] Cornicis ætas diuturna, hinc dicta annosa III. Od. 17. vide ibi Not.

26 *Possent ut juvenes, &c.*] Ad hoc, o Lyce, protraxisti vitam usque ad senectutem, ut esses ludibrio juvenibus, te videntibus mutatam et depravatam senio ac velut extinctam et in viles 'cineres dilapsam;' instar facis, postquam ingens lumen splendoremque emisit, tempore consumtæ et in favillas tenues et siccas redactæ.

ODE XIV.

AD AUGUSTUM.

Etsi Augusti jussu hæc Ode composita sit in honorem Claudii Tiberii Neronis, qui fratri suo Druso Vindelico bello conficiendo adjutor fuerat, Augustus tamen ipse fere utramque implet paginam. Noverat uter carior fuerat Augusto.

Quæ cura Patrum, quæve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, virtutes in ævum
Per titulos memoresque fastos
Æternet? O, qua sol habitabiles
Illustrat oras, maxime principum;
Quem legis expertes Latinæ
Vindelici didicere nuper,

Quod Senatorum, vel quod Populi Romani studium amplis honorum donis tuas, Auguste, virtutes in sempiternum propaget per inscriptiones et fastos memoriam custodientes? o maxime Principum, quacumque Sol habitabiles terras illuminat, quem Vindelici Imperio Romano nondum subditi senserunt quantum re militari

Ode decima septima Libri quinti in Ed. Sanad. Epigraphe in Mentel. *Ad Plebem laudes Augusti.* Venet. 1492. Locher. et Ascens. *Augustum celebrat.* —1 Cuning. conj. *quæne Quiritium.*—4 Vulgo *fastos.* Sed *fastus* Bentleii Græv. a m. sec. codex Petavian. ap. Nic. Heins. ad Claudian. IV. Cons. Honor. 155. item Exc. Sax. Dess. 2. Franeq. Bentl. Cuning. Jani, Bipont. Wetzel. et Kidd. Vid. Var. Lectt. ad III. Od. 17. 4.—5 Farn. ap. Lamb. Exc. Sax. Mentel. et Alt. 1. *lux* pro *sol.*—6 Lips. 1. et Harl. 4. *Illustret oras.* —7 Bonfin. Annot. LII. emend. *Quam,* h. e. quantum, idque probaturum

NOTÆ

Metrum idem quod I. Od. 9.

1 *Quæ cura, &c.*] Præclarum et luminosum ex abrupto exordium hujus Odes, quæ ut elegantia dictionum et sublimitate materiæ, sic et arte et ingenio par omnino est quartæ hujus libri. Hic Tiberii sicut illic Drusi virtutes celebrat Poëta, utrobique vero gloriam omnem in Augustum confert, singulari prorsus industria et artificio.

2 *Honorum muneribus*] Publicis monumentis, statuis, inscriptionibus honorificis, &c.

4 *Memores fastos*] Commentarios publicos, quibus virorum illustrium nomina et facinora inscribuntur cum laude, ac posteritati commendantur, rebus per annos et tempora digestis et consignatis.

5 *Æternet*] Non. Marcell. ex Varrone, Rer. Human. lib. II. 'Literisque ac laudibus æternare.'

O, qua sol habitabiles, &c.] Auguste, maxime Principum qui habitabili terra quacumque sunt ac dominantur.

8 *Vindelici*] Supra Od. IV.

Quid Marte posses: milite nam tuo
Drusus Genauvos, implacidum genus,
Brencosque veloces, et arces
Alpibus impositas tremendis

valeas. Tuis enim exercitibus Drusus non semel strenue profligavit Genaunos immanem gentem, et Brencos celeres, castellaque Alpibus horrificis exstructa. Deinde

putat, quicumque emunctioris naris sit.—9 Dan. Heinsius *posset* nisi error operarum est. *militiæ nam tiro* Lips. 4.—10 ‘ Mire variant codd. in Genaunis et Breunis. *Geraunos* nonnulli Lamb. Pulmanni Gemblac. 2. et Mentel. *Cenaunos* unus Cruq. in scholio. *Genauvos* nonnulli Lamb. Basill. et Baxt. qui Celticas, ut solet, et Britannicas etymologias, inanesque conjecturas proponit. *Genaumos* Lips. 1. *Genautos* Brod. *Germanos* Pulmanni Diesth. Alt. 2. Zar. *Velonos* Lips. 4. *Belaunos* var. lect. ap. Jon. Sunt Velauni ap. Plin. III. 20. et Βελαῦνοι ap. Ptolem. II. 13. populi Vindelici. *Gelonos* Venett. Locher. Ascens. Mancin. Glarean. Sed quomodo huc veniant Geloni? de quibus vid. ad II. Od. 9. 22. [*Genauvos* Wakef.] *Genaunos* Acr. Porphyr. [Harl. 1. 2. 3.] plures Lamb. antiquiss. et duo alii Blandd. Cruq. sine litura, Pulmanni Hunn. Gembl. 1. et Beller. libri Fabr. Gott. Lips. 2. 3. Franeq. Helmst. Dess. 2. Alt. 1. Flor. Medioll. Mur. Fabr. Lamb. Cruq. Torr. Heins. Steph. Rutgers. Fab. Dacer. Bentl. Cun. San. Jon. [Bipont. Mitsch. Wetzel. et Kidd.] Vera hæc haud dubie lectio, cum et ap. Strab. IV. p. 206. ubi olim erant Γεναῦοι vel Τεναῦοι, recte sint Γεναῦνοι hodie, post Xyland. et Casaub. quorum vid. not. et apud Plin. III. 20. in Inscriptione e tropæo Alpium, inter gentes Alpinas devictas sint *Genaunes*, ut omnes ibi codd. exhibent, cum editt. perperam et corrupte habeant *Naunes:* vid. ibi Harduin. Facile ex *Genaunos* orti omnes memorati errores, etiam *Velaunos*, s. *Vclonos*, unde inepte post amplius factum *Gelonos*. In eod. vs. *implacitum* unus Torrent. *in placitum nemus* Alt. 1.’ *Jani.*—11 *Brencosque* Lamb. e Strab. l. l. ubi olim erant Βρέγκοι, improbante Jani. sic etiam ed. Torr. item Baxt. Gesn. et Zeun. *Breucos*. plures Lamb. ‘Sed non conveniunt huc Breuci, gens inferioris Pannoniæ. Vid. Ptol. II. 16. Strab. VII. p. 314. Plin. III. 25. Sueton. Tib. 9. ibique Torrent.’ *Jani. Bremnos* Flor. *Brennos* Acr. Porphyr. omnes Pulm. Harl. 3. 4. 6. libri Fabr. et nonnulli alii, ut Mentel. Altt. Franeq. Lips. 1. 4. Venet. 1492. Locher. Asc. Basill. Mancin. Mur. Fabr. Steph. Rutg. Heins. Fab. Dacer. Cun. et Wakef. Etiam ap. Flor. IV. 12. 4. sunt *Brenni. Breunos* Comment. item antiquiss. et duo alii Blandd. Cruq. nonnulli Lamb. Lips. 2. a m. s. et Lips. 3. Dess. 2. Helmst. Cruq. Bentl. Sanad. Jon. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Francis, Pine, Talbot. Sandby, et Kidd. ‘ Probat etiam Torrent. et Turneb.

NOTÆ

9 *Milite nam tuo, &c.*] Tuis nimirum auspiciis tua felicitate hostes devicit Drusus.

10 [*Genauvos*] *Genaunos .... Brencosque* [*Brennos*] Alii frustra, *Geraunos, Tenaunos ;* item *Breunos, Brencos, &c.* Ex Strabone, diserte Genauni et Brenni partem Alpium exteriorem cum Noricis et Vindelicis habitabant. Unde noster mox, *arces Alpibus impositas.* Vide Flor. IV. et Vell. Patercul. antea cit. Od. IV. hujus libri.

Implacidum genus] Ex Strab. cit. cum illi urbem expugnarant, non viros occidebant solum, sed infantes etiam masculos, immo mulieres prægnantes, si masculis gravidas vates respondissent.

12 *Alpibus tremendis*] Ob nives et præruptas cautes, aditu difficillimas,

Dejecit acer plus vice simplici.
Major Neronum mox grave prælium
Commisit, immanesque Rhætos
Auspiciis pepulit secundis;

Neronum major natu acriter depugnavit, et felicibus auspicibus tuis repressit Rhæ-

Adversar. xiv. 17. Sunt quoque *Breuni*, juncti Genaunibus, ap. Plin. iii. 20. in Inscriptione Alpina, ubi summa librorum constantia: item Βρεῦνοι vel Βρευνοὶ ap. Ptolem. ii. 13. et ap. Strab. l. l. hodie quidem, post Xyl. et Casaub. Facile ex *Breunis* corrumpendo orti *Brenni*, item *Breuci* et *Brenci*. cf. Cellar. Descr. O. A. tom. i. lib. ii. c. 7. Mox in eod. vs. *feroces* Lips. 3. pro var. lect.' *Jani*.—13 'Cuning. conj. *disjecit*. Illud *plus vice simplici* in omnibus editt. ad antecedentia trahitur, puncto post *simplici* posito. Scholiastæ et veteres Intpp. ita explicant, ut dicatur Drusus illis populis non simplicem, sed duplam vicem reddidisse, h. e. alterum tantum malorum et cladis, quam dedissent, intulisse. Quæ quam dura sit ratio, ad sentiendum facile est. Attamen eam probat Gesn. vel de fortunæ vicibus cogitandum putat, et exponendum: non sine periculo. Alii expl. *plus vice simplici*, h. e. plus semel, non semel, i. e. sæpius, vel (ut Sanad.) bis. Sed etiamsi, quod jure dubitatur, satis rectum et Latinum esset *vice simplici* positum sic simpliciter pro, semel: tamen illud *plus vice simplici*, sive hoc, sive alio modo explicetur, incredibiliter friget, et nescio quomodo languidum et miserum est, junctum quidem et additum magnificæ, quæ præcedit, sententiæ. Contra, qui sequuntur, vs. 14–16. mihi semper pro majestate reliqui Carminis nimium vel ad orationem jejuni et vulgares visi sunt, vel ad ipsam sententiam exiles angustique. Nam quis non offendatur eo, quod post tam splendidum rerum a Druso gestarum elogium, sic frigide unicum prælium memoretur, a Tiberio factum, qui tamen inprimis hic laudandus esset? Cum in bello Vindelico pluribus præliis Nerones aggressos esse et vicisse barbaros constet; eorum præliorum unum tantum Tiberio, cetera omnia Druso, assignasse hoc tali in Carmine putemus Horatium? Denique unico illi prælio quomodo tandem conveniat eorum, quæ statim sequuntur, magnificentia, plures sane atrocis belli labores declarans? Sed omnibus his malis medetur, arbitror, ita mutata interpunctio, ut *plus vice simplici* ad sequentia pertineat, quæ nunc nescio quomodo vigere ac animari videntur, dum et sententiæ vis augetur, et exquisitior ornatiorque orationis decor existit: quemadmodum præcedenti sententiæ molestum sic additamentum demitur.' *Jani*.—15 Variant hic etiam libri in *Rhætorum* scriptura. Vid. Var. Lectt. ad iv. Od. 4. 17.—16 Pul-

NOTÆ

atque, ut ait Florus, 'quo bellum non posse ascendere videbatur.' Adde 'gentes numero frequentes, feritate truces,' &c. quod habet Vell. Paterc.

13 *Plus vice simplici*] Nonnulli sic interpretantur: non simpliciter vices reddens hostibus, sed multo acceptis majora iis mala et damna invehens.

14 *Major Neronum*] Claudius Tiber. Nero, de quo supra, Od. iv. Is Druso fratri datus adjutor ac in subsidium missus præclare bellum confecit, ut fuse narrat Vell. Patercul.

Rhætos] Supra Od. iv.

16 *Auspiciis pepulit secundis*] Auspiciis Augusti fretus.

Pepulit] Recte et ex fide historiæ. Nam quos perdomitos adulatorie Velleius scribit, verius coërcitos duntaxat ait Suetonius, Octav. cap. 21. Vide

Spectandus in certamine Martio,
Devota morti pectora liberæ
Quantis fatigaret ruinis:
Indomitas prope qualis undas
Exercet Auster, Pleiadum choro
Scindente nubes, impiger hostium
Vexare turmas, et frementem
Mittere equum medios per ignes.
Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Dauni præfluit Apuli,

tos feroces: spectari dignus in prælio Martis, quam magnis cladibus vexaret corda neci pro libertate addicta; acer exagitare hostium catervas, et agere frendentem equum per medias flammas, fere quomodo Notus agitat mare turbatissimum, Vergiliis nubes rumpentibus. Aufidus tauri formam habens et Dauni Apuli regionem

manni Hunn. *Auspiciis repulit.*—17 ' Vulgo inciditur post *Martio.* Mihi venustior et gravior esse sententia videbatur, commate post *Spectandus* posito.' *Jani.* *Spectatus* legit Jever. ad Lucan. III. 66. i. e. probatus. Ovid. Heroid. Epist. XV. 193.—19. 20 Dess. 2. Lips. 2. a m. pr. *fatigarat.* Var. Lect. ap. Jones. *fatigavit ruinis Indomitos!* Bentleii Gal. etiam *Indomitos.* Bentl. emend. *Indomitus,* quia Poëta Rhætos, quos modo ' fatigatos ' dixerit, non potuerit comparare undis *indomitis.* ' Sed hoc est argutari. Et quis possit h. l. ferre *undas* sine epitheto? Bene habet *Indomitas,* omnium librorum lectio.' *Jani.*—24 Pro *ignes,* quod habent omnes libri, Bentl. conj. *enses,* inscitissime, ait Cuning. At ap. Sil. Ital. XIV. 176. legitur: ' per medios ignes, mediosque per enses.' Cf. XV. 41.—26 *Qua* emend. Bentl. non male, inquit

NOTÆ

et Euseb. Chron. ad Olympiad. 193.

18 *Devota morti pectora liberæ*] Mori paratos potius libertate fruentes, quam vivere serviendo.

20 *Indomitas prope qualis, &c.*] Similitudine conglobata rem illustrat, et mirum quantum auget. Ne leviter præteri, lector, istas ingenii opes.

21 *Auster*] Ventus meridianus excitandis tempestatibus famosus, ut alibi fusius annotavi.

Pleiadum] Septem stellæ sunt inter arietis caudam et tauri collum, quarum ortus occasusque nimbos ac tempestates ciet. *Choro*] Ex Hygino Astron. II. 22. ' Pleiades choreas ducere existimantur.' Ita dictæ, vel quasi *πλείονες, plures;* vel potius a *πλέω, navigo;* quia navigandi tempus indicant ortu suo matutino, scilicet circa æquinoctium vernum: hinc et Latinis Vergiliæ dicuntur a vere. Harum meminit Cic. de Nat. Deor. II.

24 *Medios per ignes*] Per medium pugnæ fervorem, hostium cuneos perrumpendo: vel per accensos revera ab hostibus ignes, per incensa castra, &c.

25 *Tauriformis Aufidus*] De eo flumine, III. Od. ult. et hujus lib. Od. 9. *Tauriformis,* qui rapido cursu, et allisis ad ripas aquis, ingens murmur edat, quasi tauri mugitum. Hinc nomen et fabula. Alias alii sed longius et perperam etymologias petunt.

26 *Dauni Apuli*] I. Od. 22. 14. II.

Cum sævit, horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris;

irrigans ita fluit rapide quando grassatur et magnam eluvionem parat agris cultis;

Cuning. et sic legendum contendit Animadv. IX. p. 379. ‘ Omnino non mala emendatio est, sed neque necessaria. Quomodo enim, ut ait Bentl. subtilem Geographum agat Horatius, si legamus *Qui*, id ego non video. Ad ornatum spectat versus, non ad docendum situm fluvii.’ *Jani.* ‘ *Dauni* pro *Daunii* lego, a recto Daunium. Daunus enim, urbis conditor, intelligi hic nequit; nam is ex Illyrico venit, adeoque Apulus vocari non potest; neque urbs Daunus ipsa erit, tum enim *Apulæ* legendum foret. Sed Daunium neutro genere agnovit hic Horatius, qui hoc oppidum ideo Apulum vocat, ut distinguat ab alio Daunio oppidulo Thraciæ, ut Steph. B. voluisse videtur, qui *τεῖχος Θρᾴκης* urbem notat.’ *Jever ad Lucan.* I. 549. Vide ad I. Od. 22. 14. Mox *perfluit*, nonnulli Lamb. unus Bersm. Lips. 3. 4. Dess. 2. Venet. 1492. Locher. Ascens. Gryph. Basill. et Lamb. *præfluit* plures Lamb. (cui et probatur,) tres Blandd. Cruq. omnes Pulm. optimi Torr. Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Mentel. Lips. 1. 2. Franeq. Altt. Helmst. Ald. Mur. Cruq. Torr. Fabr. Steph. Heins. Rutg. Fab. Dacer. Cun. Sanad. Baxt. Jones. Jani, Bipont. Gesn. Zeun. Francis, Towers, Mitsch. Wakef. Wetzel. Comb. et Kidd. Vide supra ad IV. Od. 3. 10.—27 Lips. 2. *Dum sævit.*—28 *Diluviem meditatur* Acr. Porphyr. Comment. Cruq. Serv. ad Virg. Georg. III. 153. Æn. IV. 171. sex Lamb. plures et meliores Cruq. et Torrent. Pulmanni Gembl. 1. et Beller. 2. 4. unus Bersm. libri Fabr. et Gesn. tres Bentl. Franeq. Lips. 3. 4. Alt. 2. Helmst. Harl. 2. 3. 5. Venet. 1478. Lamb. Cruq. Torr. Mur. Fabr. Steph. Heins. Fab. Dacer. Baxt. Gesn. Burm. San. Jon. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Gesn. Zeun. et Comb. *minitatur* Non. Marcell. III. 84. nonnulli Lamb. tres Cruq. Pulmanni Hunn. Gembl. 2. et Diesth. unus Bersm. plures et vetustiores Bentl. Harl. 1. 4. 6. Mentel. Dess. 2. Alt. 1. Lips. 1. 2. Venet. 1492. Locher. Ascens. Basill. Rutgers. et plures, sed hodie inprimis Bentl. et Kidd. ‘ Priorem lectionem cum agnoscit tum jam reprehendit Porphyr. ‘ Male dixit, *meditatur* diluviem, quia in ipso actu est, nec debet cogitare aut condiscere id, quod jam facit.’ Contra Serv. l. l. ‘ *meditatur*, i. e. infert, exercet; nam in ipsa meditatione exercitium et actus: sciendum tamen est, hoc hodie in usu non esse.’ Male vero uterque Grammaticus. Nam neque *meditatur* esse potest pro, infert, neque omnino pingitur a Poëta fluvius inferens jam diluviem, sed illaturus, sive parans demum, dum sævit adhuc intra alveum suum. Bentl. prætulit *minitatur*, non ob illam Porphyrionis reprehensionem; nam non magis id verbum ad actum præsentem pertinet, quam *meditatur:* sed primum, ob Nonii et antiquiorum codicum (suorum scilicet) auctoritatem; deinde, quia verbo ‘ sævire’ aptius jungatur ‘ minitari,’ quam ‘ meditari,’ quod dissimulatam celatamque iram significet; denique, quia præsentius aliquid et fortius declaret ‘ minitari,’ quatenus ‘ minitemur’ in præsens, ‘ meditemur’ in longinquum. Alteram et tertiam rationem pro argutiis et cavillationibus habebit, cuicumque erit sensus poëticus. Nonius autem, ut jam recte vidit Sanad. vel corruptus illo loco est, vel glossema amplexus. Nam profecto *meditatur* longe non solum exquisitius

NOTÆ

Od. 1. sub finem. Item Od. VI. hujus libri.

27 *Cum sævit*] Quando exundat, agrisque infert vastitatem, et ‘ sternit sata læta, boumque labores;’ quod canit Virgil. Æneid. II.

28 *Meditatur*] Dictio perelegans, pro qua inepte alii, *minitatur*.

Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu,
Primosque et extremos metendo,
Stravit humum, sine clade victor;
Te copias, te consilium et tuos
Præbente Divos: nam tibi, quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam,

sicut Tiberius Nero Barbarorum copias armis instructas ingenti strage cecidit, atque primos et ultimos sternens terram operuit cadaveribus, victor absque damno; te milites, te consilium, te Deos tuos suppeditante. Enimvero quo die Alexandria supplicans tibi portus et aulam desertam aperuit, post tertium lustrum fortuna obsecun-

atque audacius, et sic magis et poëticum et lyricum, sed etiam augustius et gravius, hujusque et Carminis et loci majestate dignius verbum est, quam *minitatur;* quod quidem mature pro interpretamento allitum et hinc a librariis, quorum captui magis conveniret, in contextum illatum fuisse, luce clarius est. Omnino hæc etiam Metaphora est, cum dicitur 'minitari' res inanima; sed nonne multo eadem vulgarior et tritior, quam ubi 'meditari' dicitur? Omnia hæc agnoscere noluit Bentl. ut modo ab aliis discederet.' *Jani. horrendaque cultos Diluvie metit ater agros* conj. ap. Jones.—30 Florent. et Venet. 1486. *dirpuit*, forte pro 'diripuit,' ut 'surpuit,' inquit Gesn.—31 *Primosque extremos* Lips. 4. *Primosque extremosque* Dess. 2.—32 Nonnulli codd. ut Lips. 2. Alt. 2. Venet. 1492. Locher. Ascens. Basill. Venet. ap. Zeun. Glarean. Mur. et Fabr. *Stravit humi.* Harl. 6. *sine cæde.*—34 *Præbente duces* Lips. 4. 'Comma, quod vulgo est post *tibi*, esse debet post *nam*, ut facile elegantiæ sensus docet.' *Jani.*—35 *Alexandria* nonnulli codd. et edd. ex his Lamb.

NOTÆ

29 *Barbarorum*] Rhætorum.

Claudius] Tiberius Nero, de quo ante.

32 *Sine clade victor*] Ex Velleio Paterc. cit. ad Od. IV. hujus libri, 'Sine ullo detrimento commissi exercitus: quod præcipue huic duci semper curæ fuit,' &c.

33 *Te copias, te consilium, &c.*] Omnis ergo laus et gloria victoriæ cessit Augusto, cujus auspiciis Tiberius victor extiterat. Nam solius Imperatoris etiam absentis valere auspicia ad gerenda bella veteres existimabant. Et hinc ad eum semper victoriam referebant, cujus auspiciis debellatum fuerat. Sueton. Octav. cap. 21. 'Domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam ... Item Rhætiam, et Vindelicos,' &c. Ovid. Trist. II. 'Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas: Auspicium cui das grande, Deosque tuos.'

34 *Nam tibi, quo die, &c.*] Quo die captam Alexandriam victor intrasti, eodem die post annos quindecim per Tiberium Rhætos debellasti, secundosque exitus et optatum decus habuisti.

Quo die] Ultimo die Sextilis mensis, ann. U. C. 723. prior illa de Antonio et Cleopatra victoria Augusto contigerat; posterior autem de Rhætis, Vindelicis, &c. ann. U. C. 738. Clemens Alexandrinus Stromat. lib. I. post medium hunc Horatii locum affert. Vide Euseb. Chron. Sueton. Vell. Patercul. Flor. &c.

Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.
Te Cantaber non ante domabilis,
Medusque, et Indus, te profugus Scythes
Miratur, o tutela præsens
Italiæ dominæque Romæ!
Te, fontium qui celat origines,

dans prosperum militiæ finem præbuit, et honores expetitamque gloriam confectis expeditionibus tribuit. Te Cantaber antea invictus, et Medus atque Indus, te Scytha vagus reveretur, o Cæsar certum columen Italiæ ac Romæ Principis! Te

Sanad. Towers, et Francis. Sed plures et meliores, ut Harl. I. 2. 3. 4. 5. 6. *Alexandrea*, quorum auctoritatem sequuntur Venett. Locher. Asc. Basill. Mur. Fabr. Cruq. Torr. Steph. Heins. Rutg. Fab. Dacer. Baxt. Bentl. Cun. Jon. Gesn. Zeun. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. '*Alexandrea* etiam in nummis et monumm. Vid. Anton. Augustin. Antt. Num. Dial. III. p. 42. Gruter. Inscr. CCCLXXVI. 3. DXXV. 2. Præfert eam scripturam etiam Broukhus. ad Propert. III. 11. 33. et nostro in loco Priscian. lib. II. p. 588. cum alias utraque scriptura usitata sit, e Gr. 'Ἀλεξάνδρεια.' *Jani.* —42 *Indus profugusque Scythes* Lips. 3.—45 Faërn. et Jannoct. Lambini, *ce-*

NOTÆ

35 *Portus*] Quidam legunt *portas.*

Alexandrea] Alexandri opus, ab eo Magna etiam olim dicta, urbs Ægypti primaria, portum babet commodissimum emporiumque celebre.

36 *Vacuam patefecit aulam*] Cum in eam urbem confugissent Antonius et Cleopatra, invadentibus Romanis demum, ille sibi manus attulit violentas, deportarique semianimis voluit in Mausoleum a Cleopatra conditum, quo et hæc se recepit. *Vacuam* ergo *aulam* victor Augustus reperit.

39 *Peractis Imperiis, &c.*] Confecto jam bello Rhætico et Vindelico, item Pannonico atque Germanico: finitis expeditionibus, feliciterque orbe pacato. Vide Od. seq.

Optatum decus] Hoc alii referunt ad Tiberium, qui ob res bene gestas et confectas, ovans urbem ingressus est: melius alii ad Augustum, cui decreti tum demum sunt honores divini, dominatusque perpetuus.

41 *Te Cantaber, &c.*] Adverte, studiose lector, amplificandi ubertatem et felicitatem, verborum dictionumque copiam et lumen. De Cantabris II. Od. 6. init. III. Od. 8. ubi, 'Servit Hispanæ vetus hostis oræ Cantaber, sera domitus catena.'

42 *Medusque, et Indus*] I. Od. 12. III. Od. 8.

Scythes] I. Od. 19. et 35. II. Od. 9. in fine. III. Od. 8. et 24.

43 *Tutela præsens Italiæ*] III. Od. 5. 'Præsens Divus habebitur Augustus.' Virgil. Ecl. I. 42. 'neque servitio me exire licebat Nec tam præsentes alibi cognoscere Divos.'

Nilusque, et Ister, te rapidus Tigris,
Te belluosus qui remotis
Obstrepit Oceanus Britannis,

Nilus aquarum scaturiginem abscondens, te Danubius, te vehemens Tigris, Te Oceanus belluas educans qui separatis Britannis obmurmurat, te regio Galliæ mortem

lat originem.—46 *Nilusque, te Ister* Helmstad. a m. sec. *Ister rapidusque Tigris* Lips. 3. et Mentel. *et rapidus Tigris* Lips. 4. *te trepidus Tigris* ed. Gryph.—47 *Te beluosus* Bentl. Cuning. Wakef. et Kidd. Sed vid. Cellar. Orthogr. Lat. ed. Harles. tom. I. p. 188. *qua remotis* conj. Bentl. Vid. Var. Lectt.

NOTÆ

46 *Nilus*] Metonym. pro Ægypto provicta, quam rigat et fœcundam reddit exundatione sua fluvius ille vel solo notus nomine. De eo plura III. Od. 3. 48. *Fontium qui celat origines.* Plin. lib. v. cap. 9. 'Nilus incertis ortus fontibus,' &c. Ita quidem veteres: at modo compertus est oriri duobus e fontibus in Æthiopia superiori regnoque Abassenorum, in terra Sacahala, inter excelsos montes; augetur vero primum fluviis Gema, Kelti, Branti, aliisque subinde compluribus. De Nili origine nuper disseruit erudite Isaacus Vossius; necnon Michaël Ant. Baudrandus in suo Lexico seu Commentario ad Philipp. Ferrarium.

Ister] Seu Danubius, fluvius Germaniæ maximus, per ostia sex aut septem in Euxinum mare labitur. Ammian. Marcell. Ptolem. &c. Synecd. pro Germania, quam 'sic perdomuit Tiberius Nero, ut in formam pæne stipendiariæ redigeret provinciæ: quare tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est.' Vell. Paterc. lib. II. jam sæpe citato. Vel potius intelligendi sunt provicti populi ad Istrum usque, scilicet Vindelici, Pannonii, Daci, &c.

Rapidus Tigris] Is Armeniæ fluvius oritur e montibus Ararath, Euphratem recipit, in sinum Persicum effunditur. Supra omnes Asiæ fluvios rapidus, nomen adeptus est; eo quod tam velox esse videatur quam sagitta, quæ tigris appellatur apud Medos. Vide Plin. VI. 27. Porro judicantur hic Parthi, qui Armenia, quam tenebant, Augusto jubente cesserunt, immo signa victis Romanis erepta ultro remiserunt, ut dictum est, III. Od. 5.

47 *Te belluosus qui, &c.*] Oceanus Britannicus pro ipsa Britannia Majore, quæ modo Anglia nuncupatur. Nam ab hujus insulæ primoribus ad Augustum missæ sunt legationes ad amicitiam ejus deposcendam: ut annotavi, ad III. Od. 5.

Belluosus] Novum epithetum, sed aptissimum: quod ut intelligas, lector, consule Plinium, IX. 5. ubi sic habet: 'D. Augusto legatus Galliæ scripsit, complures in littore apparere exanimes Nereidas... Tiberio Principe contra littus insularum Lugdunensis provinciæ belluas amplius trecentas simul reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis et magnitudinis: nec pauciores in Santonum littore; interque reliquas, elephantos et arietes... expulsam belluam in littora Gaditana, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem centum et viginti, maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. Belluæ, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Ju-

Te non paventis funera Galliæ
Duræque tellus audit Iberiæ:
Te cæde gaudentes Sygambri
Compositis venerantur armis.

haud timentis, atque Hispania ferox veneratur. Tibi crudeles Sygambri conditis armis obtemperant.

ad vs. 26.—49 Bentleii Cantab. et alius recentior, item Acron Ms. ap. eundem, et Lips. 1. *paventes.* Atqui ita edidere Bentl. Cuning. Wakef. et Kidd. nam sæpius dici 'Gallias' plurali numero.—50 Bentl. et Kidd. *Hiberiæ.* Vid. Var. Lectt. ad I. Od. 29. 15.—51 *Sicambri* est lectio vulgata. *Sygambri* optt. codd. et edd. teste Oudendorp. ad Sueton. Octav. cap. 21. Vide Var. Lectt. ad IV. Od. 2. 36. et ad Propert. IV. 6. 77.—52 *Depositis v. armis* conj. Cuning. *Cum positis* var. lect. ap. Jones.

NOTÆ

dææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate sua M. Scaurus, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.'

48 *Britannis*] De adjectis Augusti Imperio hisce populis, dixi III. Od. 5. 3. Jam qui sint illi dicendum. Insula est in Oceano Septemtrionali maxima, olim Albion dicta, Galliæ obversa, Britannis pridem habitata. Hos avitis sedibus expulerunt Angli Germanica natio, circa annum Christi 441. In Cismarinam porro migrantibus illis regionem, quæ prius Aremorica dicebatur, exinde Britannia Minor vocata, et nunc pars est regni Francorum.

49 *Non paventis funera Galliæ*] Galli præ ferocitate mortem spernebant adeo ut, imminens evidensque vitæ periculum declinare cum possent, minime tamen vellent: forte quod metempsychosin a Druidis edocti spem reviviscendi conciperent. Hinc et coronati pugnabant. Testis Ælianus, Var. Hist. XII. 18. Cæsar Bell. Gall. VI. 13. 'In primis Druides hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto,' &c.

50 *Duræ tellus Iberiæ*] Hispani labore et militia indurati. Vide supra Not. hujus libri Od. V. 28.

51 *Sygambri*] Supra, hujus lib. Od. II. 36. Not.

ODE XV.

AUGUSTI LAUDES.

Extrema hac Ode civiles Augusti laudes per capita atque summatim dicturus, fingit se ab Apolline Augusti numine admonitum, ne amplius res bellicas lyra sua tractare velit.

PHŒBUS volentem prælia me loqui

Meditantem me canere certamina et urbes expugnatas Apollo cithara objurgavit,

Victas et urbes, increpuit lyra,
Ne parva Tyrrhenum per æquor
Vela darem. Tua, Cæsar, ætas
Fruges et agris retulit uberes,
Et signa nostro restituit Jovi,

ne vela exigua committerem Tyrrheno mari. Tuum, Auguste, ævum revocavit agris messem fœcundam, nostroque Jovi reddidit vexilla arrogantibus Parthorum

Ode decima nona Libri quinti in Ed. Sanad. Epigraphe in Venet. 1492. et Locher. *Augustum celebrat.* Ascens. *Rursus Augustum celebrat.* Sivr. *Ad Augustum pacificum.* ‘ Porphyrion sic : ‘ Quidam separant hanc Oden a superiore, sed potest illi jungi, quoniam hic laudes dicuntur Augusti.’ Unde intelligitur, vulgatam illius ætate et usu receptam eam rationem fuisse, in codd. quoque, ut hæc duo Carmina in unum conjungerentur. Atque etiam Cruq. in codd. sine ulla distinctione adhærentem hanc Oden superiori reperit. Facile et argumenti affinitas et metri similitudo ei errori occasionem dedit. Nam novum hoc esse Carmen atque a præcedente diversum, quis non videat?’ *Jani.*—1 *Phœbus volente* conj. Torrent. et Gesn. in Thes. L. L. v. ‘ increpare.’ Lips. 4. *præmia me loqui.*—2 ‘ Post *increpuit* comma ponunt Cruq. Steph. Jones. et quicumque jungunt *loqui lyra*, idque male.’ *Jani.*—4 Helmstad. a m. pr. *et tua:* idem *ut tua* a m. sec.—5 ‘ Hic etiam multi codd. *rettu-*

NOTÆ

Metrum idem quod supra I. Od. 9.

1 *Phœbus volentem, &c.*] Perperam certe nonnulli codices Oden hanc præcedenti junctam habent et continuam. Immo Poëta in Augusti laudes passim effusus, ut annotavi antea, cum ceteris omnibus ipsique Augusto satisfaceret, ipse vero sibi nunquam satisfacit. Hinc est quod istic a Phœbo se ait monitum atque objurgatum, quod laudandum Cæsarem pro meritis singularibus assumeret, qui omni esset laude major : sicque novum laudis genus contexit. III. Od. 3. similiter : ‘ Quo, Musa, tendis ? Desine pervicax . . . Magna modis tenuare parvis.’

2 *Increpuit lyra*] Vulgo jungunt vocem, *lyra*, cum verbo, *loqui :* sed profecto duriusculus foret contextus; nec tam disjuncta opus est connectere ad optimum sensum. Arbiter esto, lector emunctæ naris.

3 *Ne parva Tyrrhenum, &c.*] Ne vellem exigua cymba navigare ingens æquor, id est, ne tenui facultate dicendi præditus ad magna Augusti merita laudibus extollenda me accingerem, infelici exitu. Ita modestiæ suæ quidem Horatius, Augusti vero magnitudini diserte velificatur. De mari Tyrrheno I. Od. 11. 6. et alibi. Hic vero pro quolibet vasto mari ponitur, per Metonymiam.

4 *Tua, Cæsar, ætas Fruges et agris retulit uberes*] Hac ætate tua cultos videmus agros, uberesque messes habemus per providentiam tuam ; cum antea bellis civilibus aut hostilibus sterilitas et vastitas rura deformarent atque depopularentur. Supra Od. V. hujus libri.

6 *Signa nostro restituit Jovi*] Reposita sunt in Jovis Capitolini templo signa Romana, ibidem servari solita ; quæ quidem, profligatis Crasso Antonioque, Parthi ademerant, templorumque suorum parietibus et colum-

Derepta Parthorum superbis
Postibus, et vacuum duellis
Janum Quirini clausit, et ordinem

valvis ablata: obseravit Janum Quirini bellis vacuum: justas etiam leges et modum

lit.' Jani. Sed vid. var. lect. ad II. Od. 1. 28.—7 *Direpta* omnes Lamb. præter duo, omnes Pulm. tres Bersm. aliique plurimi, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Lipss. 1. 2. 3. 4. Dess. 1. 2. Altt. 1. 2. Helmst. tum Venett. Locher. Ascens. Basill. Mur. *Derepta* duo Lamb. et unus Cruq. cum litura, duo Blandd. Cruq. sine litura, Mentel. Franeq. Lamb. Cruq. Torr. Fabr. Heins. Steph. Fab. Rutg. Dacer. Bentl. Baxt. Cun. Sanad. Jon. Gesn. Zeun. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. Et sic esse debet. cf. N. Heins. ad Ovid. M. III. 52. Vide ad III. Od. 5. 21. et III. Od. 28. 5.—8 *Hostibus* pro *Postibus* Commentator ap. Cruq.—9 '*Fanum* conj. Mur. et Passerat. ap. Lamb. et sic Brod. Cui tandem probari possit talis lectio? *Eanum* reperit Passerat. in cod. Rom. (vid. Lamb.) item Marcil. in suis. Omnino Janus etiam Eanus dictus antiquitus. vid. Macrob. Sat. I. 9. *Quirini* omnes codd. et vulgo editt. quod esset, templum Jani a Romulo conditum. *Quirinum* conj. Passerat. ap. Lamb. (cui neque ipsi displicet) et Gronov. ad Sueton. Aug. 22. et sic edidere Baxt. Cun. et Jon. probante Cl. Oudendorp. ad Sueton. l. l. Nullus dubito, quin Horatius ita scripserit. Nam primum nihil omnino faciebat ad rem præsentem Romuli conditoris mentio, et sane Numa potius memorandus erat, qui certe primus Janum belli pacisque indicem fecisset. Quod Sanad. putat, *Janum Quirini* dici, ut distingueretur ab aliis, quæ Romæ essent, Jani templis, id quam frigidum sit, non opus est ostendere. Deinde solenni et religioso nomine *Janum Quirinum* appellatum fuisse, hoc inprimis etiam in argumento, docent dicta in Obss. Igitur, tam perfecto et

NOTÆ

nis suspenderant velut ἀναθήματα, non sine ingenti sua superbia, parique ignominia Romani nominis. Verum illi Augusto obsequentes restituerunt vexilla nostra. III. Od. 5. Vide Justin. lib. XLII. in fine. Sueton. Octav. cap. 21. &c. necnon Pers. Sat. VI. 45. Memineris autem hæc a Poëta non temere Augusto sæpius occini, quod nosset perquam grata esse: nam et cusi sunt nummi cum hac epigraphe, SIGNIS RECEPTIS, et Marti Vindici fanum Cæsar ædificavit. Testis Dio.

9 *Janum Quirini clausit*] Templum scilicet Jano conditum et consecratum a Quirino, seu Romulo, Augustus finitis bellis clausit. De Jano fuse disserit Macrob. Saturnal. I. 9. 'In sacris,' inquit, 'invocamus Janum Geminum .... Janum patrem, quasi Deorum Deum ... Janum Quirinum quasi bellorum potentem ab hasta quam Sabini curim vocant. Janum Patultium, et Clausium; quia bello valvæ ejus patent, pace clauduntur.' Causam porro et originem istius ritus petit a bello Sabino; quo, irruentibus in urbem 'per patentem portam Janualem hostibus, ex æde Jani magna torrentium vis erupit, hostesque undis scatentibus, ferventi aqua, rapidaque vortigine' aut exussit aut devoravit. 'Ea re placitum, ut belli tempore, velut ad urbis auxilium profecto Deo, fores reserarentur.' Sed et facile est augurari, ideo Jani templum belli temporibus apertum, ut ad eum populi vota precesque deferrent, quem 'bellorum potentem' credebant. Ita Macrob. mox cit.

Clausit] Sueton. Octav. cap. 22.

Rectum evaganti fræna licentiæ

imposuit licentiæ effrænatæ: abstulitque flagitia: necnon antiquas reparavit dis-

pleno dignitatis in Carmine, tam et gravem sanctamque, et aptam præsenti argumento, appellationem neglexisse Poëtam, et maluisse dicere *Janum Quirini*, quo vix quicquam exilius aut jejunius dici poterat, quis tandem sibi persuadeat? Pro *Jano Quirino* recte eodemque sensu dici posse *Janum Quirini*, neque quicquam inter utrumque interesse, quomodo Bentleius et Gesnerus, tanti Viri, contendere potuerint, nondum equidem capio; neque exaudio *κακοφωνίαν* in *Janum Quirinum*. Denique facile, idque mature, librariorum vel negligentia vel inscitia *Quirinum* in *Quirini* mutavit. Vulgata lectio, *clausit.* sed *clusit* emend. Cun. quæ haud dubie vera lectio. Nam semper in hoc argumento scribitur *clusit*, non *clausit*, in nummis et inscriptt. ut ap. Gruter. XLIX. 4. item in optimis codd. ap. Sueton. Aug. 22. (ubi vid. Oudend.) Flor. IV. 12. 64. et alibi. Et credere possimus, Poëtam, idque lyricum, hac tam et solenni et prisca doctaque forma hic uti non meminisse? Sine dubio *clausit* e glossemate est.' *Jani.*—10 *Rectum vaganti* Pulmanni Diesth. *R. vagantique* Dess. 1. *R. et vaganti* Harl. 2. 3. 4. 6. nonnulli Lamb. et Cruq. plures Torrentii, duo Bersmanni, Pulmanni Hunn. Gemblac. 2. et Beller. Mentel. Lips. 1. a m. pr. Lips. 2. a m. sec. Lips. 3. 4. Helmstad. Dess. 2. Venett. Locher. Ascens. Mur. Basill. Steph. Rutgers. *Rectum evaganti* Porphyr. unus Vat. Jannoct. Faërn. Torn. Russard. Nicot. Cler. ap. Lambinum, tres Blandd. Cruq. nonnulli Torrent. Pulmanni Gemblac. 1. unus Bersmanni, Harl. 1. 5. Lips. 1. a m. sec. Lips. 2. a m. pr. Lamb. Cruq. Torr. Fabr. Heins. Fab. Dacer. Baxt. Bentl. Cuning. Sanad. Towers, Francis, Jani, Mitsch. Bipont. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. 'Unice vera hæc dignaque Horatio lectio, unde facile corruptela, *et vaganti*, oriri poterat; quemadmodum in vs. seq. *et movitque* Lips. 1. a m. pr. *Licentiæ*, majusculo

NOTÆ

'Janum Quirinum non semel atque iterum a condita urbe, memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clausit.' Orosius VI. 20. et seq. distinguit tempora, 'primo post Actiacam pugnam; iterum victis Cantabris:' (et de hac secunda Jani templi clausura loquitur istic Horatius, qui tertiam minime vidit jam tum fato functus) 'tertio gentibus omnibus terra marique pace compositis.' Dio pariter LIII. et LIV. ubi clausum ab Augusto Janum notat, primo in quinto suo consulatu, post Actiacam victoriam iterum consulatu decimo: tertio consulatu undecimo: ex lapide qui Emeritæ in Hispania:

IMP. CÆS. DIVI
F. AVGVSTVS. PONT. MAX.
COS. XI.
TRIBVNIC. POT. X. IMP. VIIII.
ORBE. MARI. ET. TERRA
PACATO. TEMPLO. JANI. CLVSO.

Vide Just. Lips. Elect. I. 20. ubi luculenter evincit eos, qui ex Livio et Plutarcho 'quasi rem confessam sumunt,' incassum quidem, 'Janum non ter ab Augusto, sed tantum semel clausum, idque post Actiacum bellum.' Unde et Glareanus perperam emendat Sueton. cit. 'tertio clausit,' pro, 'ter clausit.' Quibus egregie occinit Lips. ibid. 'parcite boni manes, non ego vos solicito: tamen hic largiter errastis.'

10 *Evaganti* [*et vaganti*] Quidam legunt, *evaganti*, junguntque sic priores voces cum sequentibus: *ordinem Rectum evaganti fræna licentiæ Injecit.* De coërcitis grassatoribus ab Augusto Sueton. cap. 32.

Injecit, emovitque culpas,
Et veteres revocavit artes;
Per quas Latinum nomen et Italæ
Crevere vires, famaque et imperî
Porrecta majestas ad ortum
Solis ab Hesperio cubili.

ciplinas, quibus nomen Romanum opesque Italiæ amplificata sunt, atque Imperii gloria potentiaque ab Occasu ad Orientem est propagata. Augusto Rempublicam

L, edidit Jani.—11 *Injecit, amovitque* nonnulli Lamb. et Cruq. Mentel. Lips. 4. Venet. 1492. Locher. Asc. Basill. Mur. Fabr. Steph. Heins. Rutg. Fab. Dacer. *dimovitque* Pulmanni Hunn. unus Cruq. tres Bersm. Lips. 3. Dess. 1. *demovitque* Lips. 2. *domuitque* Dess. 2. *emovitque* Acr. Comment. Cruq. duo Vatt. Jann. Torn. Nicot. Cler. ap. Lamb. duo Blandd. Cruq. plures et meliores Torr. Pulmanni Gembl. 1. 2. Beller. et Diesth. Gott. Lips. 1. a m. s. Fran. Helmst. Altt. Venet. 1478. Medioll. Flor. Lamb. Cruq. Torr. Baxt. Bentl. Cun. San. et Jon. 'Est haud dubie exquisitius etiam et efficacius verbum. Ceterum post vs. 11. in cod. Lips. 1. in contextum intulit stupor librarii glossema: 'ne serviremus voluptati.'' *Jani.*—13 *Latium numen* Lips. 4. *Italiæ* Lips. 1. 2. 4. Dess. 1. et Franeq.—14 Dess. 2. *famaque et.* Quinque Torrent. tres Bersm. et Lips. 1. 2. 4. *imperii.*—15 Nonnulli Lamb. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. unus Cruq. Pulm. Gembl. 1. 2. Beller. et Diesth. unus Bersm. plerique Bentl. Altt. Lipss. Mentel. Fran. Venett. 1478. 1492. Locher. Ascens. Cun. et San. *ortus.* Nonnulli Lamb. antiquiss. Bland. et, præter unum, ceteri omnes Cruq. Pulmanni Hunn. duo Bersm. Bentleii Græv. a m. pr. Dess. Helmst. Basill. Fabr. Mur. Heins. Steph. Rutg. Fab. Dacer. Baxt. Bentl. Jon. Jani, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. *ortum.* 'Aures haud dubie h. l. præferunt *ortum;* alias nil admodum interest. *orta* quinque Torr.

NOTÆ

11 *Emovitque culpas*] Sueton. Octav. cap. 34. 'Leges retractavit, et quasdam ex integro sanxit: ut sumtuariam, de adulteriis, de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus . . . . . . divortiis modum imposuit,' &c. Vide et cap. 42. &c.

12 *Veteres revocavit artes; Per quas, &c.*] Priscas virtutes, religionem, fidem, justitiam, temperantiam, patientiam, per quas primi Romani hostibus formidabiles perinde atque admirabiles amabilesque exstiterunt. Vell. Paterc. 'Finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubique armorum furor, restituta vis legibus, judiciis auctoritas, Senatui majestas, et prisca illa et antiqua Reipublicæ forma revocata: rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio: leges emendatæ utiliter, latæ salubriter,' &c.

14 *Imperî Porrecta majestas ad ortum, &c.*] 'Augustus ab Oriente in Occidentem, a Septemtrione in Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus una pace compositis, Jani portas tertio ipse tunc clausit, quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam rubigo consignavit.' Oros. lib. VI. cit.

15 *Ad ortum Solis ab Hesperio cubili*] Sol dum occidit, Atlantico Oceano conditur, et quasi requiescit *cu-*

Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis aut vis eximet otium ;
Non ira, quæ procudit enses,
Et miseras inimicat urbes.
Non, qui profundum Danubium bibunt,
Edicta rumpent Julia, non Getæ,
Non Seres, infidive Persæ,
Non Tanain prope flumen orti.

tenente, pacem non turbabit civilis tumultus vel impetus, nec odium quod gladios fabricat, et civitates efficit adversas ac miseras: Julias leges haud frangent qui altum Danubium potant, non Getæ, non Seres, aut Persæ fallaces, nec nati ad

quod puto factum ex *ortus;* cum enim in multis codd. vitiose conjunctim scriptum reperiatur *adortus*, hoc mutarunt stupidi monachi in *adorta*, ob *majestas.*' Jani.—18 Nonnulli Lamb. omnes Pulm. Commentat. et duo codd. Cruq. Bentl. Græv. et Regin. aliique, item Leid. et Zulich. pro var. lect. et Acr. Ms. ap. eund. Lipss. 1. 2. 3. 4. Dess. 1. 2. Altt. 1. 2. Fran. Helmst. Venett. Locher. Asc. Basill. Mur. Fabr. Cruq. Torr. Steph. Rutg. Fab. Dacer. Baxt. *eximet ;* Mentel. *eximit ;* nonnulli Mss. *exuet*, ex *eximet*. Sed *exiget* duo Vatt. Jann. Cler. et unus Nicot. Lamb. antiquiss. Bland. Cruq. Bentl. Leid. Colbert. item Græv. et Regin. pro var. lect. Ita et Porphyr. nam expl. ' Exiget, nunc, excludet, ut sit quasi, extra aget.' Neque aliter Acr. legit, dum eodem modo exponit. Sic etiam Heins. Bentl. Cun. San. Jon. ' Est quoque verbum cum exquisitius, tum fortius et aptius vi et furori. Bene etiam Bentl. observat, ' eximi ' dici fere, quæ molesta sint, ut curas, metum, onus. cf. III. Od. 14. 14. I. Epist. 5. 18.' *Jani.*—19 Lips. 3. *producit.* Lips. 4. *procumbit.*—21 Lips. 4. *bibent.*—22 *Edicta rumpunt* Florent. 1482.—23 *Non S. infidique* duo Vatt. Torn. Farn. Lamb. Pulmanni Hunn. Beller. et Diesth. unus Bersm. Lips. 1. 4. Venet. 1492. Locher. Asc. ' Sed

NOTÆ

bili; quod ' Hesperium' dicitur ab Hespero stella, quæ vesperi ad Occidentem apparet: unde et Hesperiæ ultimæ nomen datum Hispaniæ, eo quod ultima sit ad Occasum regio. Cum vero simpliciter Hesperiam vocant auctores, indicant Italiam ab Hespero Atlantis fratre, qui eo se ex Africa contulit, sic nominatam.

20 *Inimicat*] Quintus Cicero de petitione consulatus, n. 37. ' Sin autem neges, statim sese alienant, et inimicantur.' Alii tamen codices aliter, nec habent vocem ' inimicantur :' sed tantum : ' Sin autem id neges, certe abalienes et statim et plures.'

21 *Qui Danubium bibunt*] Accolæ Danubii fluminis, nempe Suevi, Norici, Vindelici, Daci, Pannonii, Germani; de quibus ante. De Danubio sive Istro, præced. Od. XIV. Vide et Od. v. hujus libri.

22 *Edicta Julia*] Supra ad voces, ' amovitque culpas.' Ex Sueton. Octav. 34. Dione LIII. et LIV. Vide et Carmen Sæculare post Epod.

Getæ] Et hi Danubium prope habitant ac bibunt, hodie Moldavi; Scythis vicini sunt, et inter Dacos numerantur.

23 *Seres*] Scythæ, Indi, &c. Vide plura de his I. Od. 12. sub finem.

Infidive Persæ] Parthi regionem

Nosque et profestis lucibus et sacris,
Inter jocosi munera Liberi,
Cum prole matronisque nostris,
Rite Deos prius apprecati,
Virtute functos, more patrum, duces,
Lydis remixto carmine tibiis,

amnem Tanaim. Nos autem diebus tam festis quam profestis inter dona hilaris Bacchi, cum liberis et conjugibus nostris, numinibus antea rite invocatis more majorum, adjuncto carmine Lydiis fistulis, celebrabimus duces virtute insignitos, atque

esse debet *infidive*, ut habent omnes ceteri codd. vid. V. L. ad III. Od. I. 44. IV. Od. 9. 17.' *Jani.*—24 *Nec Tanain* Alt. 1. *Non Tanaim* Harl. 1. 2. 3. 4. 5. 6. et vulgg. *Non Tanain* Lips. 1. 2. Lamb. Mur. Heins. Bentl. Cuning. Sanad. Towers, Jani, Bipont. Zeun. Mitsch. Wetzel. et Kidd.—25 *Nosque in pr.* nonnulli ap. Cun. et Jon. *Nosque profectis* Lips. 1. *Nosque profestis* libri Marcil. Mentel. Alt. 1. Dess. 2. Harl. 6. Vet. Comb. Cun. et Jon. 'Sed abesse non potest *et* per sententiam.' *Jani.*—27 Mentel. *Cum prole parentisque.*—28 Dess. 1. *prius et precati.*—30 *Lydiis* nonnulli codd. Torrentii, Lips. 1. 2. 3. 4. Dess. 1. 2. et Franeq. *remisto* Venet. Glarean. Lamb. et Chabot. *permixto* Lips. 3.

NOTÆ

Perside comprehensam incolentes, de quibus I. Od. 12. et 19. et III. Od. 5. *Infidi*, qui Crassum simulata pace occiderunt.

24 *Tanain prope flumen orti*] Scythæ, de quibus I. Od. 19. II. Od. 9. III. Od. 24. De Tanai, quem 'Scythicum amnem' vocat Horat. III. Od. 4. 36. Od. 10. 1. Od. 29. 28. vide ibi Not.

25 *Nosque et profestis, &c.*] Nos Romani tot ab Augusto beneficiis cumulati, ipsum ejusque majores canere non intermittemus, tam *profestis lucibus,* quam *sacris:* atque adeo quotidie, in conviviis publicis privatisque, honorem Augusto deferemus per libationes etiam et vota precationesque. Vide Not. supra Od. v. 29. et seq.

Profestis lucibus et sacris] Macrob. Saturnal. I. 16. ita scribit: 'Festi Diis dicati sunt: profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi,' &c. Et postea: 'Profesti et qui ex his procedunt, sunt fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares.' Hos deinde singulos explicat ibid.

26 *Jocosi munera Liberi*] Vina sunt Bacchi munera: is vero 'lætitiæ dator' Virgil. Æneid. I. 738.

28 *Rite Deos prius apprecati*] Inter libationes Dii invocabantur.

29 *Virtute functos*] Cic. Tuscul. I. n. 109. 'Nemo parum diu vixit qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere.'

Duces Lydis remixto carmine tibiis, &c.] Cic. mox cit. Tusc. I. initio: 'Est in originibus,' inquit, 'solitos esse in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.' De Legib. II. n. 62. 'Honoratorum virorum laudes ad cantus et ad tibicinem prosequuntur.' Val. Max. II. 1. in fine: 'Majores natu in conviviis ad tibias egregia superiorum opera carmine comprehensa pangebant, quo ad ea imitanda juventutem alacriorem redderent.'

30 *Lydis*] Modis ac numeris hila-

Trojamque et Anchisen et Almæ
Progeniem Veneris canemus.

Trojam, et Anchisen, sobolemque jucundæ Veneris.

inmisto Lips. 4. *remixto* in ceteris.—32 Lips. 1. a m. pr. *Progeniem Veneris cunamus.*

NOTÆ

rioribus. Nam tibiarum modi varii; Dorius gravis; Ionicus floridus; Phrygius religiosus: at Lydius mollis et suavis. Sicut Lydi Asiæ Minoris populi Ionibus Phrygibusque affines ac medii, male semper audierunt, velut effœminati, et cupediarum, voluptatum, deliciarumque sectatores. Proverb. 'Lydio more,' apud Herodotum, Suidam, Athenæum, lib. XII.

31 *Trojam et Anchisen, &c.*] Canemus Trojam, Anchisen, Æneamque ejus et Veneris filium, totamque gentem Juliam inde ortam, Julium Cæsarem, Augustum in Juliam familiam ascitum, Tiberium, Drusum. Lucret. 'Æneadum genitrix, hominum Divumque voluptas, Alma Venus.'

EXCURSUS

AD CARMINUM LIB. IV.

EXCURSUS

AD IV. OD. 4. 19—22.

ITERUM habemus quatuor versus, quos ex Horatii ingenio provenire non potuisse, facile percipiat, cui non 'frigidus obstiterit circum præcordia sanguis.' Sed hoc accuratius jam declarandum est, cum respectu ad leges illas criticas, quas ad III. 17. 2-5. in Excursu II. dedimus.

Annumerandum esse hoc carmen in nobilissimis et excellentissimis Horatii operibus, ipsoque statim exordio nihil magnificentius ac pomposius esse posse, et in Argumento diximus, et suus quemque sensus docere potest. Jam postquam ab initio, lecto tam sublimi splendidoque exordio, eodem, quo incensus fuit Poëta, ardore incaluisti, subito atque ex improviso incidis in verba:

quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, quærere distuli:
Nec scire fas est omnia:

Quem non gravissime offendant hæc, ac velut stupore quodam percellant? quis non frigore et febrili quasi horrore se corripi sentiat? quis non inique ferat, interrumpi et reprimi eum, in quo jam versatur, enthusiasmum tam importunis ineptisque versibus? quis eos non vel abesse optet, vel a quovis alio potius, quam ab ipso Horatio, factos insertosque esse, sibi persuadeat?

Primum ipsorum versuum sententiam aspiciamus. 'Nolo jam quærere, unde Vindelici eum morem acceperint, ut securi Amazonia utantur, omninoque, unde origines ducant: nec scire licet omnia.' Quid magis alienum a poëtica, idque lyrica ratione, quid magis alienum ab hoc argumento, ab hoc Carmine, ab hoc loco denique, quid humilius atque exilius, quid inutilius atque miserius, quid indignius Horatio esse possit hac tali parenthesi? Obliviscimur, nos legere incepisse Oden sublimem plenamque caloris Pierii; subito delati sumus in commentationem historicam vel antiquariam. Ergo summus antiquitatis Poëta in medio, eoque excelsissimo, quo unquam exarsit, enthusiasmo, satis phlegmatis habuit, satis tranquillo ac lento animo fuit, ut concipere sensum tam frigidum, inserere tam alienam sententiam potuerit? Hoc si quis credere possit, eum neque ingenii Horatiani, neque rationis lyricæ, neque universam animi humani indolem nosse atque intelligere putem. At, inquit Baxterus, necessarius est iste locus ad indicandam hostium ferociam. O insipientem hominem atque inficetum! Si voluit Horatius pingere Vindelicorum ferociam (quo omnino per se valere 'secures' poterant), hoccine cum ita inepte instituere, ita inscite aggredi potuisse credamus, ut diceret: 'nolo quærere, unde secures acceperint; nec scire fas est omnia?' Quis in hac tali verborum conversione illud consilium, quis picturam, quis Romanæ fidicinem lyræ agnoscat? Dacerius licet fateatur, plane prosaicos atque humiles esse hos versus, neque meritos, qui in hanc Oden inferrentur; tamen excusari eosdem et ferri posse putat, quatenus περίστασις nobis hodie ignota locum illis dare potuerit: sive Romæ et in aula Augusti eo tempore, occasione victoriæ Drusi, multi variique sermones, magnæque controversiæ, de securibus Vindelicorum inciderint; sive Poëta vafre tangere atque irridere voluerit ineptum illius ætatis Poëtam, qui in Carmine, quo celebrare instituisset Drusi victoriam, vel alio quocumque in opere, curiose operoseque de securi Vindelicorum Amazonia disquisivisset. Suffragatur his Gesnerus, morderi putans Domitii Marsi Poëma, Amazonida, quod memorat Martial. IV. 29. Sed cum facilius est eloqui et proponere tales conjecturas, quam earum veritatem ostendere; tum vel sic Horatii horumque versuum honori male consulitur. Nam cogitandum erit, quo in loco et statu mentis sit atque esse debeat is, qui ad jocandum atque irridendum feratur. Quis non videt, ad ridendum opus esse remissa quadam animi inertia, tranquilla quadam et lenta hilaritate, cui nullus omnino locus esse in sublimi enthusiasmo possit? Quare quis tam ignarus sit non solum spiritus poëtici, sed etiam naturæ mentis humanæ, qui credere possit, sic subito ingenium Horatii ab tam excelsis et magnificis sensibus ad jocos satiricos delabi, sic subito ejus enthusiasmi impetum sisti et cohiberi, phantasiam ardentem glaciari quasi et frigore astringi potuisse?

Deinde quam importune his versibus interpositis interrumpatur ipsa sensuum connexio, inprimis etiam apparet, si tollantur e medio:

Videre Rhætis bella sub Alpibus
Drusum gerentem Vindelici: et diu
Lateque victrices catervæ,
Consiliis juvenis revictæ,
Sensere, &c.

Ita quis non malit legere? quis desideret abjectos versus? quis non intelligat, quam præclare jam non solum continuetur enthusiasmi et sensuum quasi torrens, sed etiam quam apto et quasi necessario nexu cohæreant sententiæ, quas resectus ille pannus tam importune interpellat, misereque distrahit? Illud quoque hinc manifestum est, salvo metro e medio tolli posse istos quatuor versus, nisi quod ita acutus fuit interpolator, ut 'et' mutaret in 'sed,' ne vocales concurrerent.

Scilicet clare etiam prodit interpolatorem indoctum ineptumque studium, ita connectendi additamenti cum iis, quæ præeunt et quæ sequuntur, ita illius vel inflectendi vel protrahendi, ut in sententiæ et metri nexum recurreret. Pertinet huc inprimis et intolerabilis illa h. l. importuneque inferta, ad explendam rimam, gnome: 'nec scire fas est omnia,' et plane inscita ac putida connexio cum sqq. per 'sed:' 'nec scire fas est omnia; *sed* hoc certo scio, hoc scire satius est,' vel, ut alii: '*sed*, ut illuc revertar' vel, ut Gesn. 'nolo quærere de gentis originibus, *sed* etiamsi non sint Amazonum progenies, certe late victrices catervæ fuerunt.' Quid miserius, quid puerilius esse hac tali inflexione potest?

Accedit ipsius sententiæ ita plane prosaica conversio, ita humilis et inficeta elocutio, ut prorsus infra dignitatem lyricam, inprimis hujus talis Carminis sit. Quam vulgaris et pedestris conversio: 'quibus unde mos... quærere distuli!' Quam prosaica sunt, 'mos unde deductus, nec scire fas est omnia!' Quam languidum et frigidum illud: 'per omne tempus!' Unicum verbum 'obarmare' exquisitius videri potest, sed illud, cum cetera indoctum hominem prodant, sane non ingenium, sed necessitas metri et casus obtulit.

Denique manifestam glossematis sive scholii speciem hi vss. habent, et facile, unde ortum sit tam miserum additamentum, intelligi potest. Annotarat Grammaticus in exemplo suo ad vs. 18. securi usos fuisse in pugna Vindelicos, more et exemplo Amazonum. Alii mirum videbatur, unde hunc morem accepissent; sed, cum obscuram esse et implicitam eam rem intelligeret, se nolle nunc de ea quærere, in margine ascribebat. Alius addebat, illud sciri nec posse nec necesse esse. Infelici casu erat, qui, animi causa, metro includeret hæc scholia, atque ita extenderet, ut quatuor versus complerentur, et in nexum cum sequentibus rediret parenthesis. Quam in rem cum huc trahebat gnomen: 'nec scire fas est omnia,' tum videns hiatum, 'omnia et,' facile in eam cogitationem veniebat, ut 'et' mutaret in 'sed.' Deinceps librarius, exemplum tale nactus, ipsi contextui inserebat omnia: quod cum admodum mature factum esse oporteat, hinc omnes, qui hodie extant et inspecti sunt, codices, illo assumento laborant.

Quare omnibus his, quæ hactenus dixi, motus non possum non hos tam inutiles atque alienos, tam miseros atque indignos Horatio versus habere pro suppositis, atque ab inepto Grammatico, malove Poëta, temere assutis. At-

tamen more eo, quem servavi in III. Od. 17. 2–5. non resecui eos aut ejeci, sed uncis includi atque asteriscis notari jussi. Primus Lambinus subodoratus videtur eorum ineptiam, dum eos includendos esse dicit interpositionis nota, vel potius ita legendos, ut a proposito sermone aberrantes, quod genus appellent Græci ὑπέρβατον. Post eum Tanaquillus Faber, vir sagacissimus, 'miror,' inquit, 'hæc ab Horatio scripta esse, et nollem factum;' eaque admonitione aliquantum commotus Dacerius etiam fuit, ut vidimus. Denique ejicere versus ausi sunt Guyetus, Sanadonus, Sivrius. Mediam quandam viam ingressurus Jonesius profectos illos omnino putavit ab Horatio, qui, ut fuerit ingenio ad irridendum prono, sumserit quidem lyram, sed mox, erumpente satirica indole, ad deridendum proscindendumque ineptum aliquem Poëtam, æmulum fortasse, abreptus sit, sed antequam Augusto tradiderit Carmen, adhibita feliciter lima, versus hos, quibus hic non esset locus, prudenter ipsum delevisse. Sed unde quæso scire hoc aut habere Jonesius potuit? Deinde de omni hac tali demonstratione facile est ex iis, quæ supra explicita sunt, judicium. Interim ille uncis inclusos versus alio charactere exprimendos curavit.

Ceterum morem Vindelicorum, gerendi Amazoniam in bello securim, ita ad h. l. explicat Porphyrion: 'Hi Vindelici ab Amazonibus ejecti e suis sedibus, ex Thracia in exilium se contulisse alio, inque jugis (Alpium) insedisse dicuntur, et quod potissimum in se tela securesque Amazonum experti fuerint, ipsos usum earum in bello accepisse.' Ortos etiam ab Amazonibus tradit Serv. ad Virg. Æn. I. 244. XI. 651. Quæ sive certa ac vera sint, sive dubitari adhuc possint (certe aliis ex antiquitatis scriptoribus nihil tale constat), nullum profecto præsidium his, quos rejecimus, versibus afferunt: neque obscurum est, quantum tribuendum sit Lambini sententiæ, præclare Horatium id, quod sciret aut certo scire posset, se nescire dicere, quia magis occupatus fuerit in Drusi victoria.

Q. HORATII FLACCI

EPODΩN LIBER.

ODE I.

AD MÆCENATEM.

Imminente jam immani Actiaci belli procella, Horatius Mæcenatis interventu militiæ vacationem impetraverat. Pronum est igitur credere aliquem inter eos intercessisse amicitiæ rigorem, ac si Lyricus noster partium medius atque a fortuna pendulus foret. Satisfaciendo igitur et purgando se quasi per ludum et jocum ad iracundos Iambos convertit stylum. Primus autem versus (auctore vetere Scholiaste Cruquii) προῳδεῖται, secundus vero ἐπῳδεῖται, h. e. alter præcinitur, alter succinitur. Epodos enim, prodente Mario Victorino p. 2501. brevior versus est longiori subditus. Hujus vero metri inventor fuit Archilochus, ut vetus Scholiastes monet. (De Epodo idem mihi videtur. Etiam Od. XI. et XIII. it. XVII. hoc nomine laxius sumto comprehendi posse arbitror. Sed hoc Carmine puto Horatium (serione an προφάσει tantum, nihil attinet) se offerre ad societatem periculi, delicate profecto, ut vacationem sibi datam non dissimulet, bello inutilem se esse fateatur, et tamen paratum comitem, et præmii nihil sperantem affirmet. *Gesn.*)

IBIS Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula,

Navigabis, o amice, Liburnicis navibus inter excelsa navium munimenta, Augusti

---

Quinti Oratii Flacci Epodos Liber in quibusdam codd. *Quintus Odarum Liber* vetus codex Mureti: *Liber hic Epodωn inscribitur, i. e. claularis* codex ap.

NOTÆ

Metrum est Iambicum. Prior quisque versus est Trimeter; alter quisque Dimeter.

De hujus libri titulo primum dicam pauca. Illum Horatius non inscripsit unquam: excogitavere Grammatici, multis post annis, immo post aliquot sæcula, Horatii Odas aliaque opera colligentes, compingentes, et eo ordine quem modo videmus, digerentes.

Paratus omne Cæsaris periculum
Subire, Mæcenas, tuo.

discrimen quodlibet promtus obire tuo periculo. Quid agemus nos, quibus vita vi-

Torrent. Hæc Ode est duodecima Libri secundi in Edd. Sanad.—4 Post

NOTÆ

Unde vero Epodos commenti sunt? Certant etiamnum eruditi. An quod ultimus sit Odarum liber, et quasi post Odas? At levicula ratio. An quod Odæ istæ sint post alias factæ? Immo vero pleræque hujus libri aliis sunt priores, v. g. Epod. IX. manifeste antecedit Oden 37. lib. I. An quod longiori versui brevior attexitur? Atqui hujus generis Odæ reperiuntur etiam in ceteris libris; et in hoc ipso libro ultima et penultima est monocolos et ejusdem metri. Quid quod doctus et sagax Muretus ingenue fatetur, non satis intelligere se cur Epodos liber hic vocetur? Fabricius autem scribit, in libris prioribus Horatium imitatum esse Alcæum et Sapphonem; in isto vero Archilochum atque Lucilium. Certe Marius Victorinus lib. III. sic habet: 'Archilochus fuit singularis artificii in excogitandis et formandis novis metris, primusque Epodos excitavit; alios breviores, alios longiores, detrahens unum pedem seu colum metro, ut illi subjiceret id quod ex ipso detractum esse videbatur ...... Horatius ejus exemplum secutus est in ea Ode; 'Solvitur acris hyems grata vice veris et Favoni: Trahuntque siccas machinæ carinas.'' Ergo 'Ἐπῳδῶν librum hunc inscripsere Grammatici, seu quod Archilochi et Lucilii exemplo maledictis conferta pleraque Carmina contineat; seu quod Iambicis Trimetris subtexantur accinanturque Dimetri, longioribus quibuscunque versibus breviores. Et hæc mea quidem sententia. Enimvero parum satisfacit quod aiunt alii, quoniam Epodos est velut Odes clausula, additurque post Strophen et Antistrophen, hinc ἐπῳδοὺς vocari eos versus minores qui subjecti longioribus sensum finiunt et concludunt. Contrarium siquidem in nonnullis Horatii Epodis agnoscitur. Vide Marium Victorinum lib. I. Galenum de usu partium, Epilogo lib. XVII. Diomedem III. 4. Isidorum I. 38. Terentianum Maurum lib. de Metris. Scaligerum Poët. I. 44. &c.

1 *Ibis Liburnis, &c.*] Ergone ibis hinc procul absque me, qui te carere vix queo? Ibis, Mæcenas, ad bellum cum Augusto adversus Antonium et Cleopatram, nullum non paratus subire periculum pro Cæsare tuendo.

Liburnis] Naves Liburnæ minores erant, leviores, agiliores, proindeque bello idoneæ. His itaque Augustus Antonianas mole graviores facile profligavit, fugientemque persecutus debellavit Antonium. Nomen a Liburnis, hodie Croatis populis Illyrii; qui, piraticæ causa faciendæ, genus illud navium invenerant sibi percommodum. Vide Veget. de Re Milit. IV. 28. et seq.

Inter alta navium propugnacula] Naves Antonii designat ingentes quidem, exstructis in prora et puppi tabulatis turrium instar, Cæsarianis terribiles. Flor. IV. 11. 'Nobis quadringentæ amplius naves, ducentæ non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe a senis in novenos remorum ordinibus: ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit..... Immensa clas-

Quid nos, quibus te vita si superstite
Jucunda; si contra, gravis?

vente te grata fuerit; si secus, molesta? An ex mandatis otio fruemur

tuo signum interrogandi ponit Bentl.—5 Omnes codd. Cruquii, unus Torrentii, Harl. 4. et pleræque edd. post Venett. 1477. 1478. 1479. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Sanad. Francis, Towers, al. *sit superstite;* Harl. 1. 2. 3. 5. Bentleii Græv. Battel. Galiens. Leid. et a m. pr. Reg. Soc. Gandavensis optimæ notæ ap. Torrent. Exc. Sax. Vet. Schol. Florent. 1482. Locher. omnes Mancinelli, Bentl. Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. *si superstite.* Idem ex suis protulerunt Pulmannus, et Barthius in Advers. XXXVII. 15. *si* deest in Petrens. Magdal. et Bodl. Bentleii, et ed. Chabot. 'Sed exquisitius est *si*, tot librorum scriptorum consensu comprobatum, ita ut plena oratio efficiatur, *quibus vita est jucunda, si sit, te*

NOTÆ

sis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur,' &c. Plutarchus in Anton. similiter refert, Cæsaris naves Brundusii et Tarenti fabricatas ad celeritatem, non ad roboris ostentationem; Antonianas contra ligneis turribus excelsas, e quibus in hostem catapultas emittebant. Plin. XXXII. 1. 'Armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut e muris. Heu vanitas humana .... Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam navim Antonii pisciculus ..... Ideoque Cæsariana classis impetu majore protinus venit.' Vide Veget. IV. 44. necnon Dionem Nicæum, sive Joann. Xiphilinum in Augusto, ubi scribit: 'Pugnatum est apud Actium, ubi nunc Nicopolis .... Naves Antonii erant navibus hostium longe majores, deciremes complures...... In his altissimas turres ædificari, atque magnum numerum hominum imponi in turribus jusserat ... De superiore loco hostes obruebant atque submergebant lapidibus aliisque machinis,' &c.

3 *Paratus omne Cæsaris periculum Subire*] Teste Appiano, secutus est Augustum Mæcenas cum M. Agrippa, in Siciliam adversus Sext. Pompeium: item contra M. Antonium et Cleopatram, ad Actium Epiri promontorium. Vide apud Virgil. Æneid. VIII. præsertim a versu 675. ad 695. Actiacæ victoriæ descriptionem: ubi egregia Agrippæ quidem laudatio: at mirum quod ibidem Mæcenatis nulla mentio. Contra Xiphilinus mox citatus alterum ab altero non separat, ita scribens: 'Cæsar eo prælio navali superior...... Agrippa in eo bello Cæsari magno usui fuit. Nam et Antonii quasdam urbes evertit, in quibus habebat bellicos apparatus, et ejus adversarios crebro vicit. Quas ob res ei atque Mæcenati tantam potestatem detulit Cæsar in rebus omnibus, ut literas quascumque ad Senatum vel alios mitteret, ipsi prius legere possent, et ex eis quæ vellent immutare: cujus rei causa annulum ab eo acceperant, quo literas obsignarent.' Et postea: 'de Imperio deponendo Cæsar deliberationem habuit cum Agrippa et Mæcenate, cum quibus communicabat omnia arcana consilia. Ex his Agrippa consulebat justius ...... Mæcenas majorem utilitatis habebat rationem .... Cæsar Mæcenati assensus est, sumsitque nomen Imperatorium,' &c.

5 *Te vita si superstite Jucunda; si contra, gravis*] Vide II. Od. 17.

Utrumne jussi persequemur otium,
Non dulce, ni tecum simul?
An hunc laborem mente laturi, decet
Qua ferre non molles viros?
Feremus; et te vel per Alpium juga,
Inhospitalem et Caucasum,
Vel occidentis usque ad ultimum sinum,
Forti sequemur pectore.
Roges, tuum labore quid juvem meo,
Imbellis ac firmus parum.
Comes minore sum futurus in metu,
Qui major absentes habet.

minime jucundo, nisi una tecum? An vero istum laborem toleraturi sumus eo animo, quo tolerare debent viri non segnes? Tolerabimus certe, atque te sectabimur generosa mente per altas Alpes, et Caucasum inhabitabilem, et ad extrema Occidentis maria. Quæres, quid tuum laborem meo sublevem ego non aptus militiæ, minimeque strenuus. Scilicet te comitans minorem habebo pro te timorem, qui gravius angit absentes: veluti avis incubans pullis implu-

superstite.' Zeun. Unus Torrentii pro v. l. habet *est.*—10 *Quem* Exc. Sax. Gott. Brod. Harl. 1. 2. 4. 6. omnes fere codd. Torrentii, Zarot. Venett. 1477. 1478. 1479. Mediol. 1486. 1502. Vet. Comb. *Qua* Harl. 3. omnes Cruquii, Florent. 1482. Venet. 1544. Lambin. Torrent. Cruq. Heins. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Bipont. Mitsch. Cuning. Sanad. Francis, Towers, Talbot. Pine, Bentl. Wetzel. Wakef. et Kidd.—15 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes Torrentii, al. cum Vet. Comb. et Venett. *laborem;* Glarean. Torrent. Lambin. Cruq. Torrent. Steph. Heins. Dacer. Fab. Delph. Bond. Schrevel. Bentl. Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *labore.*—17 ' Lege ex emen-

NOTÆ

7 *Utrumne jussi persequemur otium, &c.*] An dum laborabis et periclitaberis tu, otium ego persequi potero? Certe quantumvis jubeas, parere hac in re et morem tibi gerere haud valeo.

9 *An hunc laborem, &c.*] Prolepsis, qua ipse sibi Horatius objicit: at militiæ ærumnas ferre minus sum idoneus: respondet vero, sibi cum Mæcenate quælibet tolerabilia videri. II. Od. 17. ' Me nec Chimæræ spiritus igneæ, Nec si resurgat centimanus Gyas, Divellet unquam.'

11 *Per Alpium juga*] Quæ quidem superasse tanti stetit ipsi Hannibali aliisque. Vide Liv. XXI. 36. et seq. istos montes quibus Italia quasi vallatur, ' transcendisse quoque mirum fuit, atque in portento prope majores habuere.' Plin. Proœm. lib. XXXVI.

12 *Inhospitalem et Caucasum*] Montem Asiæ altissimum, ubi glacies et nives perpetuum horrorem faciunt. Vide I. Od. 22.

13 *Occidentis usque ad ultimum sinum*] Ad Gaditanum usque Oceanum, ultra Columnas Herculis, quem mundi finem statuebant Romani, versus Occidentem. Vide II. Od. 2. 11. Not.

18 *Qui major absentes habet*] Ita est;

Ut assidens implumibus pullis avis
Serpentium allapsus timet,
Magis relictis; non, ut adsit, auxilî
Latura plus præsentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ;
Non ut juvencis illigata pluribus
Aratra nitantur meis,

mibus, plus iis relictis metuit incursiones anguium; majorem opem non præstitura, etiamsi præsentibus astiterit. Hanc et aliam quamlibet militiam obibo amicitiæ tuæ gratia: nequaquam ut pluribus meis bobus annexa aratra portentur;

datione præstantissimi Nic. Heinsii, *Comes minore sim futurus in metu,* ut *sim* respondeat τῷ *juvenem.*' Bentl. 'Non video quid opus fuerat quod Bentleius post Heinsium ex propria conjectura *sum* verterit in *sim.*' Baxt. 'Omnino *sum* retinendum est: rationem enim reddit propositionis, quam vult videri certam et firmam.' *Gesn.*—19 'Longe apertior esset sententia, modo versus ferret, si *assidet*, et paulo post *timens* pro *timet* legeretur: quomodo enim timere potest relictis, jam assidens; nisi totum illud, *assidens implumibus pullis*, unius epitheti loco accipiamus, ut puta fœta avis, aut quid simile.' *Torrent.*—20 'Cum Torrentii codd. *adlapsus* posui; et sic Vet. Schol. Cruquii.' *Baxt.*—21 Bentleius ex quibusdam codd. Lambini, uno Pulmanni et veterrimo Bland. Cruquii edidit, *non uti sit;* et sic Wakef. et Kidd. Sed, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. tres Bland. Cruquii, et omnes Bentleii, cum edd. vett et recentt. *non ut adsit.* Græv. Galiens. et sex alii Bentleii cum Zarot. *non ut sit.* Omnes codd. Torrentii *auxilii.*—25 Quidam codd. ap. Torrent. *alligata;* et sic Glarean.—26 Exc. Sax. aliquot codd. Torrentii, et unus Fabricii, cum Bentleii Galean. et Magdal. *nectantur.* Pro *meis,* quod habent Harl. 1. 2. 3. 4. alii et edd. omnes, Bentleius ex codd. Canteri, Lambini, Bersmanni, uno Bodl. et Battel. legit *mea;* et sic Harl. 6. cum edd. Wakef. et Kidd.—28 Omnes codd. Torrentii, omnes Bland. Cruquii, plures Lambini, Bentleii, Harl. 1. 2. 3. multi ap. Pulmann. et Bersm. Græv. Regin. et quinque alii ap. Bentl. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. et Vet. Comb. *pascuis,* quod recepere Bentl. Sanad. Francis, Towers, Wakef. et Kidd. Sed Leid. Battel. et Reg. Soc. Bentleii, Harl. 4. 6. al. cum Locher. et edd. recentt.

NOTÆ

rei amatæ quando abest, plus timetur, et mille falsa pericula amans sibi fingit, illique formidat semper.

19 *Ut assidens implumibus, &c.*] Non quidem præsens ego te juvare plurimum sperem: sicut avis etsi pullis assideat, parum eos defendit a serpentibus: at tamen iis relictis absens magis timet.

23 *Libenter hoc, &c.*] Hoc igitur bellum quantumvis grave adibo intrepidus, ut te præsente fruar, o Mæcenas; tibique meum amorem testificer.

25 *Non ut juvencis, &c.*] Neque vero inde velim a te mereri vel consequi donationes majores prioribus. Nequaquam plura cupiam agri jugera, ad quæ aranda pluribus juvencis ac bobus mihi opus sit. Neque talia a te peto.

Pecusve Calabris ante sidus fervidum
  Lucana mutet pascua ;
Nec ut superni villa candens Tusculi
  Circæa tangat mœnia :
Satis superque me benignitas tua
  Ditavit : haud paravero,

aut greges e pascuis Lucanis transeant in Calabra, ante ardens astrum: neque ut villa candida vicina alti Tusculi pertingat muros Circæos. Immo tua munificentia locupletavit me sufficienter et abunde. Absit ut accumulem quæ vel terræ infodiam

pascua.—29 *Neque ut supini* ex conjectura in textum recepit Bentl. contra omnium codd. consensum ; Bentleium secutus Kidd. *Neque ut superni* Sanad.

NOTÆ

27 *Pecusve Calabris, &c.*] Neque pariter numerosiores greges habere exoptem, vel diversa pascua in diversis regionibus : ut, secundum varias cœli affectiones, commode semper illi pascantur, modo in his, modo in istis. Varro de Re Rust. III. cap. ult. in fine. Apuli solent pecuarii, propter calores, in montes Sabinos pecus ducere.

Calabris ante sidus fervidum Lucana mutet pascua] Pro, ‘ Calabra pascua,’ ubi æstus fervidior, ‘ mutet Lucanis,’ ubi cœlum magis est temperatum : *mutet,* inquam, et ab illis in hæc deducatur, *ante sidus fervidum,* id est, ante Caniculam, cujus ardor nimius pecori est noxius et infestus. De Calabria I. Od. 31. De Canicula, I. Od. 17. 17. et III. Od. 13. 9.

28 *Lucana*] Lucania Italiæ regio, in Regno Neapolitano, inter Apuliam, Brutios, Picentes, atque oram Tyrrheni maris : continetur in ea quæ *Basilicata* provincia nunc dicitur. Plin. XIV. 6. vina Lucana commendat his verbis : ‘ Verum et longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloria, Tarentina, ... Lucanaque.’

29 *Nec ut superni, &c.*] Neque ut villa mea in agro Tusculano sita, prædiumque quod ibi habeo a te mihi donatum, magis ac magis amplificetur, extendaturque ad usque Tusculum urbem in edito colle exstructam.

Villa candens] E marmore candido ædificatam nonnulli explicant. Quasi vero villula Horatii, qua licet modica contentum se pluribus locis aperte jactitat, fuisset marmorea. Ergo, vel splendidulam, vel e candenti lapide exstructam intellige. Plin. XXXVI. 22. ‘ In Liguria, Umbria, et Venetia albus lapis dentata serra secatur.’

30 *Circæa mœnia*] Tusculana ; quippe Tusculum condiderat Telegonus Circes et Ulyssis filius. III. Od. 29. 8. ‘ Telegoni juga parricidæ.’ Vide ibi Not.

31 *Satis superque me benignitas, &c.*] Horatius a Mæcenate donatus fuerat prædiis aliquot, ut jam dixi : iis vero se plane contentum esse, nec plura flagitare prædicat II. Od. 18. 12. quanquam plura donare paratum sciret Mæcenatem, ut declarat III. Od. 16. Strophe penultima. Si vacat, lector, lege etiam Not. III. Od. 13. 1. et init. Epist. XVI. ubi suam ipse villam describit Horatius.

32 *Haud paravero, Quod, &c.*] Nolim insanire divitias accumulando stulte et infodiendo occultandoque in terra, sicut Chremes ille senex

Quod aut, avarus ut Chremes, terra premam,
Discinctus aut perdam ut nepos.

velut Chremes avarus, vel dilapidem sicut helluo dissolutus.

et Wakef. *superbi* conj. Markland. ad Stat. Sylv. I. 3. 86.—34 *Nepos*, majuscula *N*. edidit Kidd. Antiquissimus codex ap. Dorvill. Charit. p. 677. *aut perdam nepos*, omisso τῷ *ut*.

NOTÆ

avarus, apud Terent.

34 *Discinctus aut perdam ut nepos*] Absit etiam ut opes habeam, quas male perdam ac prodige effundam.

Discinctus] Mollis, iners, ignavus, luxuriosus. Contra 'cinctus' vocatur navus ac fortis. Apud Romanos, discinctum seu non cinctum prodire in publicum, dissoluti ac perditi luxuria hominis nota erat. Proverb. 'Discincta vestis, discinctus animus.' Pers. Sat. III. 'Non pudet in morem discincti vivere Nattæ.'

Nepos] Ita vocatur luxuriosus, quod ei non major cura sit rei suæ familiaris, quam solet esse juveni, cujus pater et avus adhuc vivunt, quos sibi novit opes congerere et opimam hereditatem comparare. Festus.

ODE II.

Horatius dubiis hisce temporibus incertus, civiles turbas urbanaque negotia pertæsus forsan et potentis amicitiæ rigorem expertus, humilium colonorum vitæ invidere se profitetur. De ridicula interim Alfii, noti fœneratoris, persona, urbanissima et Ironica Allegoria, miranda rusticanæ vitæ præconia referri vult videri. (Videntur sane ultima Odæ superioris hanc velut peperisse. *Gesn.*) (Exemplo Alfii fœneratoris ostendit, non facile quenquam a lucri consuetudine recedere. Alfius enim beatum prædicat rusticum, qui nec curis et molestiis, quas fœnoris exercendi studium pariat, vexetur, nec militet, nec mercaturam exerceat, nec causis forensibus det operam, nec potentioribus hominibus gratificari cogatur, sed qui agrum colat. Atque dehinc singula vitæ rusticæ commoda recenset. At idem homo, qui jamjam rusticus fieri cupiebat, intra paucos dies, mutata sententia, ad lucri consuetudinem repente redit. *Zeun.*)

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,

Felix ille, qui longe a negotiis, et liber ab usuris omnibus, agros paternos colit

Ode prima Libri quinti in Ed. Sanad. Epigraphe in edd. vett. *Vitæ rus-*

NOTÆ

Metrum idem quod Epod. I.

1 *Beatus ille, &c.*] Hæc Ode, vel confitente Hypercritico, 'sane longe pulcherrima.' Inducitur fœnerator

Paterna rura bubus exercet suis,
Solutus omni fœnore;
Neque excitatur classico miles truci;
Neque horret iratum mare;

propriis bobus: sicut homines antiqui: neque bellator excitatur gravi sono tubæ,

ticæ laudes.—3 Multi codd. et edd. *bobus.* Lambinus *bubus,* quod Prisciani auctoritate firmat, qui et sic legerat. Vide ad Carm. Sæc. vs. 49.—5 *Nec excitatur* nonnulli codd. cum edd. Zarot. Venett. Mediol. Glarean. Torrent. Heins. Steph. Bond. Schrevel. et Delph. *Neque excitatur* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes Bland. et Lamb. cum edd. Lamb. Cruq. Bentl. Baxt. Bipont. Sanad. Cuning. Francis, Towers, Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *Non excitatur* Heinsius ad Claudian. Rufin. I. 218.—6 *Nec horret* codd. Lambini,

NOTÆ

Alfius vitam rusticorum ita laudans, ut videatur jamjam abjecto fœnerandi studio illam amplexurus: qui tamen ad solitam quæstus curam mox abripitur, et ad suos mores redit: adeo valet consuetudo inveterata.

Beatus ille, qui procul negotiis, &c.] Pleraque hujus Odes lumina mutuatus est Horatius a Virgilio Georg. II. sub finem. Quæ vero hic fuse extulit, ille sedulo perstrinxit: et contra, quæ Virgilius contracte dixerat, Horatius dilatare et explicare curavit. Virgil. Georg. II. 458. sic rusticæ vitæ laudes auspicatur: 'O fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas! Quibus ipsa, procul discordibus armis, Fundit humo facilem victum justissima tellus.'

2 *Ut prisca gens mortalium*] Primis nempe sæculis felices et aurei mortales in agris degebant, terram exercebant, innocentem et beatam agebant vitam. Vide Plin. lib. XVIII. init. Val. Max. VII. 1. Virgil. ante cit. vs. 532. 'Hanc olim veteres vitam coluere Sabini; Hanc Remus et frater: sic fortis Etruria crevit: Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma.... Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.'

3 *Paterna rura bubus exercet suis*] Non ingentia prædia usuris comparata, sed modica a parentibus sibi relicta. I. Od. 1. 'Gaudentem patrios findere sarculo Agros.' Vide Liv. III. 26. ubi 'L. Quinctius Cincinnatus spes unica Imperii Pop. Rom. quatuor jugerum colens agrum, a legatis' ad Dictaturam vocatur, inventus 'seu fossam fodiens, bipalio innixus, seu cum araret; operi certe, id quod constat, agresti intentus.'

4 *Solutus omni fœnore*] Qui nequaquam fœnori operam dedit unquam, nec dare velit: avaritiæ et cupiditatis labe nulla aspersus. Fœnus sive usuram prohibent leges divinæ et humanæ. Deuteron. cap. 23. 'Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem.' Cato: 'Majores nostri sic habuerunt, et in legibus posuerunt: furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli: quanto pejorem existimaverunt fœneratorem quam furem.' Cic. Offic. I. n. 150. 'Primum improbantur hi quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum et fœneratorum.' Vide Alex. ab Alex. I. 7. &c.

5 *Neque excitatur classico miles*] Dormit somnum pacatum et placidum; nec, ut miles, tubæ sonitu excitatur.

Truci] Quicquid ad arma bellum-

Forumque vitat, et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,

nec timet procellosum mare: fugit lites et domos superbas opulentorum civium. Itaque vel palmites vitium crescentes alligat excelsis populis; atque steriles surculos

Harl. 1. 2. 3. al. cum edd. Zarot. Venett. Mediol. Glarean. Torrent. Bentl. Steph. Heins. Bond. Schrevel. Delph. Bentl. et Kidd. *Neque horret* Harl. 4. 6. Bland. 1. 2. 3. 4. ceteri codd. cum edd. Baxt. Cuning. Cruq. Sanad. Francis, Towers, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Comb.—10 Lambinus quærit cur *Altas* hic appellet *populos* Horatius, et anne *Albas* reponere satius esset. 'Quid si (pro *populos*) legamus *opulos*, quibus mire gaudent vites, ut

NOTÆ

que attinet, truculentum est et horribile. Porro, 'classica sunt cornua, quæ convocandi causa fuerunt facta: et a calando classicum quasi calassicum dicitur.' Isidor. XVIII. 4. Vide infra versus Virgilii mox afferendos, huc et ad sequentia pertinentes.

6 *Neque horret iratum mare*] Nec, ut negotiatores ac mercatores, navigationis fert incommoda, aut maris irati horrores experitur. Vide Juvenal. Sat. XII. Item quæ annotavi I. Od. 3. 9.

7 *Forumque vitat*] Strepitus forensis caret molestia. Litigandi quantus sit furor, quantus et labor, noverat Plutarchus, qui lib. de Fœnore, asserit, forum esse 'impiorum regionem.' Anacharsis scribit, 'locum esse ad fallendum invicem, atque ad dandas avaritiæ manus destinatum.' Columella ait, 'exerceri in foro caninum quemque allatrandi, et contra innocentes, et pro nocentibus studium: atque videri concessum intra mœnia latrocinium:' additque: 'Ibi, nisi dorophagos expleas sordidosque ac nummarios, prorsus ludi operam.'

Superba civium Potentiorum limina] Profecto gravis erat servitus clientium superbo capiti quotidiana officia præstantium: prima luce salutabant, deinde ad forum comitabantur, noctu etiam patronis adesse per urbem currentibus cogebantur, &c. Vide Juvenal. Sat. III. 124. et seq. Virgil. jam cit. 'Si non ingentem foribus domus alta superbis Mane salutantum totis vomit ædibus undam.' Et postea: 'Insanumque forum, aut populi tabularia vidit. Solicitant alii remis freta cæca; ruuntque In ferrum, penetrant aulas et limina regum,' &c.

9 *Ergo aut adulta, &c.*] Postquam ostendit agricolas esse immunes a malis, quæ comitari solent varias hominum conditiones, v. g. fœneratorum, militum, mercatorum, caussidicorum, clientium; jam exponit rusticæ vitæ emolumenta et voluptates singulis anni tempestatibus proprias. Ver habet amœnitatem: æstas hortorum frugum et pecoris fœcunditatem: autumnus fructuum multiplicem proventum: hyems aucupium et venationem.

Propagine] Plin. XVII. 10. 'Arbores aut semine proveniunt, aut plantata radice, aut propagine, aut avulsione, aut surculo, aut insito et consecto arboris trunco.'

10 *Altas maritat populos*] Plin. XVII. 23. scribit longo usu compertum, 'nobilia vina non nisi in arbustis

Inutilesque falce ramos amputans,
Feliciores inserit;
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges;
Aut pressa puris mella condit amphoris;
Aut tondet infirmas oves;
Vel, cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus arvis extulit,

falce resecans, fertiliores inserit; vel in remota valle pascentes mugientium greges contemplatur; vel extracta favis mella recondit in vasis mundis; vel tondet oves imbecillas. Cum vero autumnus campis erexit caput dulcibus fructibus ornatum,

habet Columella v. 6.' *Cruq.*—11. 12 Hos versus post vs. 13. 14. habent codd. editique omnes præter unum H. Steph. (vid. primæ ed. Diatr. I. p. 38.) qui sic edidit ut et G. Fabric. in ed. Lips. 1570. itemque Chab. Baxt. Cuning. Sanad. Schrevel. Delph. Francis, Towers, Talbot. Pine, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Comb. et ita Valart. Pr. ad Hor. VI. Bentleius vulgatam defendit, quia maritatio vitis curatur Octobri, verno autem insitio. Idem Bentl. legit *Inutilesve*, eumque secutus est Kidd.—18 Harl. 1. 4. Brod.

NOTÆ

gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: adeo excelsitate proficitur. Hac ratione et arbores eliguntur. Prima omnium ulmus . . . . deinde populus, ... minus densa folio,' &c. Varro de Re Rust. I. 8. ita scribit: 'Vineæ aliæ humiles, ut in Hispania: aliæ sublimes, ut pleræque in Italia,' &c. et in fine: 'Ubi natura terræ humida, ibi vitis altius tollenda, quod in partu et alimonio vinum non, ut in calice, quærit aquam, sed solem: itaque ideo, ut arbitror, primum e vinea in arbores ascendit vitis.' Vide IV. Od. 5. 30.

11 *Inutilesque falce ramos amputans*] Plin. mox cit. 'Arbusta arari quam altissime desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. . . . . Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum qui sunt supervacui et absumunt alimenta.'

12 *Feliciores inserit*] Vide Plin. XVII. 14. ubi geminam insitionis affert rationem: altera fit trunco leniter fisso: altera est inoculatio; fitque exciso cortice, et aperiendo in arbore oculum, semenque illic includendo. Hanc docuere aves et natura. 'Tradunt monedulam,' inquit ille, 'condentem semina in thesauros cavernarum, ejusdem rei præbere causas.' Et paulo ante: 'Inserere quoque natura docuit, semine ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro,' &c.

14 *Prospectat errantes greges*] Greges pastoresque invisit, et an recte se habeant cuncta, considerat.

15 *Pressa puris mella condit amphoris*] Virgil. Georg. IV. 140. 'spumantia cogere pressis Mella favis.' Vide Columell. IX. 15. Plin. XI. 12. et seq.

16 *Infirmas oves*] Delicatas, morbis obnoxias.

17 *Decorum pomis caput, &c.*] Ita nempe solet pingi Autumnus.

Ut gaudet insitiva decerpens pyra,
Certantem et uvam purpuræ,
Qua muneretur te, Priape, et te, pater
Sylvane, tutor finium!
Libet jacere modo sub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ;
Queruntur in sylvis aves;

quam lætatur colligens pyra insitiva, et uvas purpuræ æmulas, quas tibi offerat, o Priape, tibique, Sylvane parens, agrorum custos! Nunc placet recumbere sub annosa quercu, nunc super herbam virescentem. Interea dum amnis defluit ripis sub-

Bland. 1. 2. 3. 4. Cruquii, omnes fere Lambini, et Græv. Leid. Regin. aliique Bentleii cum Schol. Porphyr. Venett. 1477. 1478. 1479. et Vet. Comb. *agris extulit*, quod receperunt Bentl. Cuning. Sanad. Towers, Francis, Wakef. et Kidd. Sed *arvis extulit* servant ceteri codd. Cruquii, nonnulli Lambini, Harl. 2. 3. 6. aliquot Bentleii, Battel. Petrens. et Vigorn. Venet. 1490. Florent. 1482. Locher. Ald. Gryph. Lamb. Cruq. Torrent. Steph. Heins. Bond. Schrevel. Delph. Baxt. Bipont. Mitsch. Wetzel. et Comb.—20 Quatuor codd. Bland. Cruquii *purpura*.—23 Hic secta est hæc Ode in duobus codd. Blandd. et uno Buslidiano ap. Cruquium, his verbis, *Introducit fœneratorem laudantem vitam quietam, sed tamen propositum non deserentem*, quasi alia sit hæc Ode a priori. Atque hanc dictinctionem propugnare videtur Glareanus contra Mancinellum.—25 Torrentius et Lambinus ex pluribus et melioribus codd. Cruquius ex antiquiss. Bland. (qui gloss. habet, *ab altis rivis labuntur aquæ*,) et Baxt. *rivis aquæ;* et sic codex Bersmanni, nonnulli Bentl. et Harl. 4. Sed *ripis* exhibent Harl. 1. 2. 3. 6. ceteri Bentleii, tres Bland. et ceteri ap. Cruq. edd. vett. Steph. Bond. Heins. Schrevel. Gesn. Zeun. Bentl. Sanad. Cu-

NOTÆ

19 *Insitiva pyra*] Proprio labore insita et educata, et hinc longe jucundiora.

20 *Certantem et uvam purpuræ*] Maturam scilicet, et purpureo colore gratam.

21 *Priape*] Hortorum Deus et tutor.

22 *Sylvane*] Agrorum præses et custos. Virgil. Georg. II. cit. 'Fortunatus et ille Deos qui novit Agrestes, Panaque, Sylvanumque senem,' &c. Et postea: 'Nec requies, quin aut pomis exuberet annus, Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi. .... Et varios ponit fœtus autumnus: et alte Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.'

23 *Libet jacere modo*] Hoc frustra putant aliqui novæ Odes initium. Virgil. cit. 'Speluncæ, vivique lacus, ac frigida Tempe, Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni Non absunt: illic saltus ac lustra ferarum.'

25 *Labuntur altis interim ripis aquæ*] Vel, ex alto quodam loco defluunt; vel, profundo currunt alveo. Virgil. Georg. cit. 'Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes.'

Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At cum tonantis annus hybernus Jovis
Imbres nivesque comparat,
Aut trudit acres hinc et hinc multa cane
Apros in obstantes plagas;
Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pavidumque leporem, et advenam laqueo gruem,
Jucunda captat præmia.

limibus, canunt aves in nemoribus; rivulique murmur edunt aquis labentibus; quod placidum conciliet soporem. Quando autem tempestas hyemalis Jove sæviente pluvias et nives procreat, vel plurimis canibus apros feroces undequaque propellit in retia opposita; vel pertica levigata plagas haud strictas expandit turdis voracibus insidiosas; ac timidum leporem, gruemque transmarinam pedica implicat, gratam

ning. Francis, Towers, Bipont. Wetzel. Mitsch. Wakef. et Kidd.—27 *Frondesque* Bower. et Markland. quod recepit Kidd. item Wakef. cum hac annotatione: 'Ambabus ulnis amplectimur elegantissimam pariter et verissimam Marklandi emendationem. Arbores scilicet aquarum susurris respondent, ut in initio primi Idyllii Theocritei: et grammatice tantum non postulat hunc ordinem verborum. Sic in Mamertini Panegyrico, Sect. II. 'Armorum sonitus tuis vagitibus obstrepentes.' Vide Nostr. IV. Od. 15. 48. Ovid. Fast. VI. 9. 'Est nemus arboribus densum, secretus ab omni Voce locus, si non obstreperetur aquis.' Terentianus Maurus, p. 2431. ed. Putschii: 'Pendet ex humeris dulcis chelys, Et numeros edat varios, quibus Adsonet omne virens late nemus, Et tortis errans aqua flexibus.' Heinsius ad Propertii versiculum, quem ad partes vocavit Markland. IV. 4. 4. intelligere vult de avium voce frondibus insidentium; quod minus placet, nec patitur in Flacco præcedens versus: 'Queruntur in sylvis aves.''—33 Brod. *Aut hamite.*—35 *Pa-*

NOTÆ

27 *Lymphis obstrepunt*] Avibus quasi accinunt, suo murmure ac strepitu avium cantus provocant.

29 *At cum tonantis, &c.*] Hyemalis tempestas ubi cœpit ingruere, venationi datur opera.

Jovis] Jam alibi diximus Jovem poni pro aëre. *Tonantis*] Tempestuosi, pluvii, pruinosi. Virgil. cit. Georg. II. 'Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.' At Georg. I. 305. 'Sed tamen et quernas glandes tunc stringere tempus, Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta: Tum gruibus pedicas, et retia ponere cervis, Auritosque sequi lepores ... Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.'

31 *Multa cane*] Canes fœminino genere poni solent cum de venatione agitur, ut volunt; quoniam, inquiunt nonnulli, velociores et sagaciores ut plurimum sunt canes fœminæ.

33 *Amite*] Ames est furcula seu pertica, qua rete suspenditur aut tenditur ad captandas aves.

34 *Turdis*] Qui præcipui sunt saporis. Gall. *grives*. De his Varro de Re Rust. III. 5. Athen. II. 24.

35 *Advenam gruem*] Varro mox cit.

Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliviscitur?
Quod si pudica mulier in partem juvet
Domum atque dulces liberos,
(Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Apuli,)

prædam. Inter ista quis recordatur molestiarum quas amor gignit? Quod si casta uxor ex parte sua curans familiam dilectosque natos (velut Sabina, vel conjux

vidumve leporem Bentl. eumque secuti sunt Sanad. Towers, Francis, et Kidd. *Pavidum leporem* Græv. Bentleii, sine particula.—37 *Quis non malorum* Ald. —39 Turnebus Advers. XII. 15. emend. *juvans*, quod parum cohæreat oratio. Sed omnes codd. et edd. vett. habent *juvet*, vel *juvat*, ut in uno vel altero ap. Torrent.—43 *Sacrum vetustis* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. quatuor Bland. aliique ap.

NOTÆ

'Volucres partim advenæ sunt ut hirundines et grues: partim vernaculæ, ut gallinæ et columbæ. De illo genere sunt turdi adventitio; ac in Italiam quotannis trans mare advolant circiter æquinoctium autumnale, et eodem revolant ad æquinoctium vernum. Tull. de Nat. Deor. II. n. 125. 'Grues, cum calidiora loca petentes maria transmittunt, trianguli formam efficere animadversum: ejus autem summo angulo aër ab eis adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere tanquam remis ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli quam grues efficiunt, ea tanquam a puppi ventis adjuvatur: hæque in tergo prævolantium colla et capita reponunt.' Vide et Plin. x. 23.

37 *Quis non malarum, &c.*] Phrasis Græca, pro, quis non obliviscitur malarum curarum quas amor habet?

39 *Quod si pudica, &c.*] Virgil. cit. Georg. II. 'Interea pendent dulces circum ubera nati: Casta pudicitiam servat domus.' Ecclesiasticus c. XXVI. 'Mulieris bonæ beatus vir: numerus annorum illius duplex: annos vitæ in pace implebit.'

41 *Sabina qualis*] Juvenal. Sat. VI. 162. 'Intactior omni Sabina.'

42 *Uxor Apuli*] Apulæ, ut et Sabinæ, mulieres castitatis et frugalitatis laude florebant. Juvenal. mox cit. 'Malo Venusinam, quam te, Cornelia, mater Gracchorum,' &c. Sabini ab Apennino ad Tiberim et Anienem fluvios extendebantur olim: Velino autem flumine media regio irrigabatur. Illic hodie continentur Sabina provincia, pars Umbriæ orientalis, et Aprutii ulterioris portio non modica. *Apulia* duplex; Daunia et Peucetia; utraque regno Neapolitano concluditur. Daunia, hodie *Capitanata*, est admodum fertilis, sita est inter Aufidum et Tiphernum fluvios. Peucetia, hodie *Terra di Barri*, continet Barianam provinciam, et partem Basilicatæ: lætissimis abundat pascuis.

Perusta solibus] Tum quod ea regio calidior, tum quod eæ mulieres rei domesticæ curam etiam apud villas et agros gerentes, æstum non raro tolerabant, solisque ardoribus torrebantur.

Sacrum et vetustis exstruat lignis focum
Lassi sub adventum viri;
Claudensque textis cratibus lætum pecus,
Distenta siccet ubera;
Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemtas apparet;
Non me Lucrina juverint conchylia,
Magisve rhombus, aut scari,

Apuli velocis, adusta Solis ardore) e lignis aridis componat sacratum focum, paulo ante reditum mariti fatigati; et caulis includens gregem saturum, mulgeat plena ubera; atque vinum hujus anni educens ex amphora non insuavi, paret cœnam non aliunde quæsitam: hæc, inquam, si adsint, non prætulerim ostrea Lucrina, vel

Cruq. omnes ap. Torrent. et Lambin. et edd. vett. item Cruq. Torrent. Heins. Steph. Bond. Delph. Bentl. Sanad. Cuning. Towers, Francis, Bipont. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. 'Nil opus legi in hoc Versu *Sacrum et;* neque superius *juvans;* cum ab hoc incipiat expolitio ejus quod generaliter proposuerat.' *Baxt.* 'At cum singula membra protaseos copula connectantur, recepi *et* ex ed. Venet. Lambinus autem edidit *Sacrumque.*' Zeun. *Sacrum et vetustis* Silv. Cruquii, nonnullæ edd. tempore Torrentii, et Mitsch.—45 Quidam codd. *Cludensque.*—47 Optimi codd. apud Torrent. *orna,* sine aspiratione.—50 Omnes vett. codd. ap. eund. Torrent. non *scari,* sed *scauri,* uti

NOTÆ

43 *Sacrum vetustis, &c.*] E lignis dudum congestis adeoque siccis focum exstruat, ad ignem accendendum adventanti viro diurnis laboribus defesso.

Sacrum] Tum ob Lares ac Penates Deos, tum ob Vestam. Vide Macrob. Saturn. III. 4. &c.

47 *Horna dulci vina promens dolio*] Hornum vinum vixque maturum viro laborioso dulce videtur, nec requirit vina vetustate delicatiora. III. Od. 23. 'Hornam frugem.'

48 *Dapes inemtas*] Non aliunde pretio comparatas; sed domi quæsitas, seu ex horto, seu e caulis, &c.

49 *Lucrina conchylia*] Ostrea exquisita e Baiano seu Lucrino lacu. Strabo lib. v. Val. Max. IX. 1. Plin. IX. 54. Juvenal. Sat. IV. 141.

50 *Rhombus*] De eo pisce vide Juvenal. mox cit. Sat. IV. 39. et seq. Plin. &c. Galli *turbot* appellant, omnes pretium norunt.

Scari] Scaros pisces interdum in mare Tyrrhenum adigit tempestas. Huic pisci tributum esse principatum, scribit Plinius IX. 17. 'Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare; herbisque vesci, non aliis piscibus: mari Carpathio frequens,' &c. Et II. 37. 'Dentes piscibus omnibus serrati, præter scarum: huic uni aquatilium plani.' Et XXXII. 2. ait, 'scarum nassis inclusum non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere; sed aversum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum ejus si forte alius scarus videat extrinsecus, apprehensa mordicus cauda, adjuvat nisus erumpentis.' Inde vero nomen factum aiunt, a *σκαίρω, salio.* Athen. VII.

Si quos Eois intonata fluctibus
  Hyems ad hoc vertat mare:
Non Afra avis descendat in ventrem meum,
  Non attagen Ionicus
Jucundior, quam lecta de pinguissimis
  Oliva ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, et gravi
  Malvæ salubres corpori,

rhombos, vel scaros, si aliquos ex Orientali mari in hoc Italicum protrudat sæva tempestas: nec volucris Africana veniat in meum ventrem, vel attagena Asiana, gratior, quam oliva decerpta e ramis arborum pinguissimis; vel folia rumicis prata amantis, et malvæ salutares ægro corpori, aut agna immolata in sacro die Termina-

---

et apud Columellam.—52 Barthius pro *vertat*, conj. *vexet*, vel *verset:* Nic. Heinsius *verrat;* et sic etiam bis legitur ap. Priscian. pp. 863. et 930. neque variant ibi codd. quatuor, quos contulit Bentleius. Ansam Heinsio correctionis illud videtur porrexisse, quod habetur II. Sat. 3. 235. 'tu pisces hyberno ex æquore verris.'—54 *Ionius* Cuning. Sanad. Towers, et Francis.—

NOTÆ

20. similia refert ex Aristotele. Multa vero Casaubonus erudite ibidem emendat de eo pisce jactari solita. Epicharmus eo loci apud Athen. 'Nos piscamur scaros, quorum nec stercus fas est Diis rejicere.' Quod ideo dictum asserit Casaubonus, quia solius hujus piscis intestina comedebant gulæ proceres. Vide Macrob. Saturnal. III. 16. ubi scribit, scaros adeo Italicis littoribus ignotos, ut nec Latinum ejus piscis nomen habeamus; magno numero illuc advectos, ac in mari Ostiam inter et Campaniæ littora sparsos, ac velut in terra fruges aliquas fuisse seminatos.

53 *Afra avis*] Gallina Africana, aliis Numidica, vel Garamantia. Juvenal. Sat. XI. 142. ejus meminit, item Martial. XIII. 73. Varro de Re Rust. cap. 9. ait, 'Meleagrides Græcis vocari, novissimas in triclinium ganearium introisse, ac magno vendi, propter hominum fastidium.'

54 *Attagen Ionicus*] Perdix Asiana, quibusdam; est enim Ionia Minoris Asiæ regio. Plin. IX. 48. 'Attagen maxime Ionicus celebratur, vocalis alias, captus vero obmutescens,' &c. Athen. IX. 8. et 9. ex Aristophane, 'Attagen carnis suavissimæ:' Ex Alexandro Myndio, 'Paulo major perdice, variis notis dorso distinguitur, colore fictilium, magis tamen subrubescente,' &c. S. Hieron. ad Salvinam: 'Procul sint a conviviis tuis phasides aves, crassi turtures, attagen Ionicus.' Martial. XIII. 61. 'Inter sapores fertur alitum primus Ionicarum gustus attagenarum.'

57 *Herba lapathi*] Λάπαθον Græcis, *rumex* Latinis, Gall. *ozeille vinette, patience*, ex Dioscoride stomachum roborat, ventrem purgat, urinam provocat, cibi appetitum restituit. Ex Plin. XX. 21. lapathum excellentes habet effectus: aliud sativum, aliud sylvestre: 'In palustribus nascitur: foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri vero rumicem vocant,' &c.

58 *Malvæ*] Plin. mox cit. 'In mag-

Vel agna festis cæsa Terminalibus,
Vel hædus ereptus lupo.
Has inter epulas, ut juvat pastas oves
Videre properantes domum!
Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido!
Positosque vernas, ditis examen domus,
Circum renidentes Lares!
Hæc ubi locutus fœnerator Alfius,
Jamjam futurus rusticus,

lium, aut hædus lupo detractus! Inter istam cœnam, quam jucundum est cernere oves saturas domum revertentes, intueri boves fatigatas languenti cervice inversum aratrum ducentes; et servulos opulentæ familiæ adjunctos velut examen, circa Lares splendentes ordine dispositos! Posteaquam Alfius fœnerator ista dixit,

57 *At herba* Schrevel.—63 Servius ad Virg. Ecl. II. 63. legit, *fessos v. versum boves.* Cuning. edidit *fessas v. i. boves;* sed Heyne ad Virg. l. l. tuetur *fessos.*—65. 66 ' Non levis suspicio me de his versibus incessit: sensus longe est infra Flacci elegantiam; et quis credat tot munia servilia obituram fuisse sponsam (vs. 43–45.) tot servis interim domi otiosis? non ego.' *Wakef.*—67 *Alphius* Venett. Glarean. Ald. Gryph. Steph. Heins. Cruq. Lamb. Chabot.

NOTÆ

nis est laudibus malva utraque, sativa et sylvestris. Omne solum, in quo seruntur, pinguius faciunt,' &c. Nos de ea jam I. Od. 31. sub finem.

59 *Terminalibus*] In festo Dei Termini, quem prisci velut agrorum limites custodientem ac tuentem colebant: ita Festus. Ejus sacra peragebantur die 21. Februarii, ex Numæ instituto. Dionys. Halic. lib. II. Ovid. Fast. II. Juvenal. Sat. XVI. 39.

60 *Hædus ereptus lupo*] Sicut venatori sua præda in primis grata est; ita rustico quicquid e lupi gula eripuit. Volunt aliqui cum Mureto, hic alludi ad id quod tradit Plutarchus in Sympos. scilicet ' earum pecudum quas lupus momorderit, carnem effici teneriorem, lanam vero corrumpi,' &c.

65 *Positosque vernas*] Servorum filios heris accedere et apponi, seu accrescere, non secus ac apum examen, nemo ignorat.

66 *Circum renidentes Lares*] Columell. lib. XII. de Villico: ' Consuescat rusticos circa Larem Domini focumque familiarem semper epulari.' De Laribus I. Od. 12. 44. et II. Od. 18. ad hæc verba: ' paternos in sinu ferens Deos.'

67 *Hæc ubi locutus, &c.*] Satyrice hæc et sarcastice in avarum fœneratorem.

69 *Redegit* [*relegit*] Al. *redegit*, quæ quidem vox Ciceroni aliisque usitatior. In Verr. ' Bona vendit, pecuniam redigit.'

Idibus] Mense dimidio. Vide IV. Od. 11. 14. Is erat mos, creditam pecuniam, vel fœnus e credito Idibus repetere. Cic. Catilin. I. ' Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties.'

Omnem redegit Idibus pecuniam;
Quærit Kalendis ponere.

quasi mox rura habitaturus, universam pecuniam Idibus collegit. Kalendis vero quærit collocare ad fœnus.

al. *Alfius* ex vetust. codd. edidit Torrentius; et sic edd. recentt.—69 *Omnem relegit* Harl. 2. nonnulli ap. Cruq. Venett. Mediol. Vet. Comb. Lambin. Torrent. Heins. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Sanad. Towers, et Francis; et sic legit Nic. Heins. in Advers. II. 4. p. 236. et ad Ovid. Fast. II. 540. *Omnem redegit* quatuor Blandd. duo Buslid. et Div. Cruquii, plures et meliores Torrentii, Leid. Græv. Regin. et Magdal. Bentleii, Acron in Reg. Soc. et Grævianus annotator ap. eundem, Harl. 1. 3. 4. 6. Exc. Sax. Brod. duo codd. ap. Bersm. item Maitt. Locher. Bentl. Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.

NOTÆ

70 *Quærit Kalendis ponere*] Quas Idibus pecunias a debitoribus collegit, has Kalendis sequentibus ad fœnus rursum collocare satagit, usuras usuris accumulans. Non abs re novus Interpres et Criticus existimat Alfium solitum exigere fœnus bis in mense, adeo ut, contra fas omne, ab Idibus ad Kalendas, et a Kalendis ad Idus fœneraretur. De Kalendis III. Od. 8. 1 Macrob. Saturnal. I. 15. &c.

ODE III.

AD MÆCENATEM.

Execratur allium, quod apud Mæcenatem imprudens degustaverat.

Parentis olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit,
Edit cicutis allium nocentius.
O dura messorum ilia!

Si deinceps aliquis manu scelerata ruperit cervicem patris vetuli, comedat allium cicuta perniciosius. O viscera rusticorum præduru! Quale toxicum istud meis

Ode quarta Libri tertii in Ed. Sanad.—3 Harl. 6. Brod. Venett. Mediol.

NOTÆ

Metrum idem quod Epod. I.

1 *Parentis olim, &c.*] Vel ex Ode hac intellige, studiose lector, nullum esse adeo exile et sterile argumentum, quod vena dives non queat amplificare et locupletare. Sic 'Nucem' Ovidius, 'Culicem' Virgilius, Homerus 'Pugnam Ranarum ac Murium:' Horatius vero 'Casum arboris' II. Od. 13. Hic autem 'Allium' eleganti Carmine prosecuti sunt.

Si quis impia manu, &c.] Si quis parricidio inquinatus deinceps puniendus erit, ne cicuta sed allio plectatur.

3 *Edit* [*Edat*] Quidam legunt, *Edit.* Sic 'duit,' pro 'det:' 'faxit,' &c. II. Sat. 8. ad finem: 'Quam si cum lumbis quis edit.'

Cicutis allium nocentius] Cicuta enim frigore quidem suo nativum calorem

Quid hoc veneni sævit in præcordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? an malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas præter omnes candidum
Medea mirata est ducem,

in intestinis æstuat? An viperarum sanguis istis immixtus herbis decepit me? Numquid Canidia noxios hosce cibos contrectavit? Certe, quando Medea adamavit Jasonem Argonautarum Principem præ ceteris pulchrum, isto illum tinxit, in-

Aldd. Gryph. Delph. Sanad. et al. vett. *Edat;* sed Harl. 1. 2. 3. 4. tres Vat. Jannoct. Urs. et Tornes. ap. Lambin. quatuor ap. Cruq. vetustissimi optimique Torrentii, Acron, Porphyr. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. Steph. Bond. Schrevel. Bentl. Baxt. Cuning. Francis, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *Edit.* Gott. Zarot. et veteres membranæ Torrentii *alium;* Brod. *aleum;* ceteri omnes *allium.*—5 *Queis hoc veneni* Bonfin. Glarean.—6 *Non viperinus* Cujacius ex codd. Obs. XXVIII.—8 'Codicem vidi non malum, qui *tentavit* habebat, addito margini Scholiolo quo lectio illa confirma-

NOTÆ

sine dolore extinguit: at allium torquet, adurit, enecat. Cicutæ succum morte damnati bibere cogebantur apud Athenienses. Plin. XXV. 13. 'Cicuta,' inquit, 'venenum est, publica Atheniensium pœna invisa.' Ita Socrates extinctus. Vide Pers. Sat. IV. 2.

Allium] Sunt qui per unicum *l* scribant *alium*, et dictum volunt quod oleat: alii, ab 'halando,' *halium* scribunt. Alii ab ἅλλεσθαι, quod *exsiliendo* crescat, *allium* deducunt. Melius alii a voce ἄγλιθες, *alliorum capita* significante.

4 *O dura messorum ilia*] Quæ videlicet impune devorent et concoquant allium, quod meis in præcordiis ita sævit. Galen. Therapeut. lib. XII. allium vocat 'rusticorum theriacam.' Virgil. Ecl. II. 'Allia, serpyllumque, herbas contundit olentes.'

5 *Quid hoc veneni, &c.*] Quod genus est illud veneni, quo sic discrucior? Allium sane, utpote calidum, acre, grave olens, coctu etiam difficile, stomacho delicatiori ac temperamento fervidiori et πικροχόλῳ, seu amariori bili obnoxio, quale habebat Horatius, grave esse debebat: at contra homini frigidiori vel robustiori salubre est. Suidas ait, 'Thraces alliis delectari, nec immerito,' inquit: 'allia quippe calida sunt: illi vero frigidam incolunt regionem.'

6 *Num viperinus his cruor, &c.*] An vero allium istud incoctum fuerat in viperino sanguine, quod imprudens ego devoraverim? Vide I. Od. 8. 9. Plin. XI. 53. Cœl. Rhodig. XXIII. 10.

7 *An malas Canidia, &c.*] An dapes quas cœnavi infecit veneno Canidia venefica illa insignis? De ea postea fuse in seq. Epod.

9 *Ut Argonautas, &c.*] Crediderim sane non alio medicamento instructum a Medea Jasonem fuisse, adversus tauros formidabiles; nec alio pariter usam veneficio ipsam Medeam, ad perdendam invisam sibi pellicem. Insurgit hic suo more Scaliger in nostrum Poëtam hypercritice: 'Non est illud,' inquit, 'supino aut oscitanti judicio admittendum. Quippe ait Jasonem a Medea perunctum allio, scilicet ut eo medicamento esset

Ignota tauris illigaturum juga,
  Perunxit hoc Iasonem :
Hoc delibutis ulta donis pellicem,
  Serpente fugit alite.
Nec tantus unquam siderum insedit vapor
  Siticulosæ Apuliæ ;

sueto jugo tauros indomitos subjecturum: isto etiam infecit munera, quibus cum se de pellice vindicasset, aufugit curru alatis draconibus tracto. Nunquam tantus

batur, ut, 'tentatum frigore corpus.'' *Torrent.*—13 Gott. et Zarot. *pelicem.*

NOTÆ

a tauris tutus. At enimvero eadem quo modo unxit vestem, qua Creusa flagraret?' Æquus arbiter esto, lector, nec supinus, nec oscitans. Medea vestem pellici mittendam allio quasi veneno unxit. Eadem per allium pariter Jasonem tutum præstitit adversus tauros, nempe tauri allii odore gravi et tetro perdomiti sunt. Glauce vi mortifera allii enecta est et conflagravit. Quid hic abhorret a vero et ratione? Quid ita reprehendendum in hac utraque sententia? Adde quod, per idem venenum vario modo dilutum, variisque pharmacis admixtum ac temperatum, diversa effici, nihil vetat.

Argonautas] Jason Æsonis Thessaliæ regis filius, cum sociis plus quinquaginta, fortibus sane viris, profectus est Colchos, ad rapiendum vellus aureum, quod fama celebrabatur. Ibi a Medea Colchorum regis filia adamatus, ab ea veneficiis pollente edoctus est qua ratione posset domare tauros æripedes et ignivomos, jugoque summittere; draconem etiam pervigilem sopire et profligare; ac demum vellus aureum auferre. 'Argonautæ' porro dicti ab Argo navi, qua ad expeditionem Colchicam vecti sunt. Præcipui nominantur Hercules, Orpheus, Castor, Pollux, Telamon, Zethus, Calais, Theseus, Typhis, &c. Ipsa vero navis appellata est Argo, vel ab artifice et fabro; vel ab Argivis seu Græcis heroibus; vel a celeritate; *ἀργὸς, velox*. Vide Diodor. Sicul. v. 3. Valer. Flacc. Argonaut.

13 *Hoc delibutis, &c.*] Eodem Medea infecit munera quæ misit ad Glaucen, vel, ut scribunt alii, Creusam filiam Creontis regis Corinthiorum. Hanc enim cum Jason superinduxisset pellicem, iram dissimulavit Medea Jasonis uxor. Itaque tempus nacta venenatam ei vestem dedit; quam cum Glauce induisset, fatali incendio consumta est. Vide Epod. v. post medium.

Donis] Non vestem, sed alia quæpiam dona in scrinio missa, venenis quidem tincta, scribunt alii: aperto autem scrinio pellicem cum tota regia conflagrasse.

14 *Serpente fugit alite*] Irati scilicet et vindictam anhelantis Jasonis, Creontisque iram Medea fugit, per aërem asportata curru pennatis vecto serpentibus. Vide Euripid. Medeam, in fine. Ovid. Met. VII. et IX. &c.

15 *Nec tantus unquam, &c.*] Non majoribus Apulia ardoribus torretur, quam mea viscera nunc uruntur calore et vi funesta allii quod comedi. *Siderum*] Dum sævit Canicula et fer-

Nec munus humeris efficacis Herculis
  Inarsit æstuosius.
At, si quid unquam tale concupiveris,
  Jocose Mæcenas, precor
Manum puella savio opponat tuo,
  Extrema et in sponda cubet.

astrorum calor incendit Apuliam siccam. Neque donum fatale vehementius inflammavit humeros Herculis laboriosi. Verum enimvero, si quidpiam ejusmodi ultra appetas, o Mæcenas jocis gaudens, velim ut adolescentula objiciat manum osculo tuo, atque in remotam lecti partem recedat.

—19 Hunc et tres seqq. versus exsecuit Sanad.—20 '*Jocosa* Marklandus, necessaria prorsus, ut mihi videtur conjectura.' *Wakef.* Et sic edidit Wakef. —21 Venett. Mediol. Zarot. aliæ edd. vett. cum Lambin. Cruq. Torrent. Bond. Schrevel. Heins. Steph. Delph. Francis, Wakef. et Kidd. *suavio;* omnes codd. Cruquii, et Torrentii, Gott. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Bentl. Wetzel. Bipont. et Mitsch. *savio.*

NOTÆ

vet. De ea I. Od. 17. III. Od. 13. De Apulia ejusque cœlo torrido, III. Od. 30. 11. et Epod. præced. vs. 42.

17 *Nec munus humeris, &c.*] Nessus Centaurus ab Hercule vulneratus sui ulciscendi hanc iniit rationem. Dejaniræ suasit, posse sibi amorem Herculis asserere, induendo illum tunica aspersa sanguine suis e vulneribus profluente. Itaque illa videns subinde Herculem Ioles amore irretitum, quod Nessus improbe et fallaciter præceperat, effecit: sicque illum interemit. Nam tanto est ardore correptus ut suos ipse artus dilaniaret, ac demum incensa pyra se confecerit. Vide Senecæ Herculem Œtæum. Et postea Epod. XVII. 31. Cic. Tusc. II. n. 20. ex Sophocl. Trachin. ita scribit: 'Cum Dejanira sanguine Centauri tinctam tunicam Herculi induisset, inhæsissetque ea visceribus, ait ille: 'Hac me irretivit veste furiali inscium, Quæ lateri adhærens morsu lacerat viscera, Urgensque graviter pulmonum haurit spiritus. . . . Ipse alligatus peste interimor textili,' &c. Idem Philip. XIII. 'Non tamen Dejanira voluit Herculi nocere, cum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit.'

19 *At, si quid unquam, &c.*] Quod si, o Mæcenas, unquam allium comedere concupiveris, in pœnam cupio ut te abhorreat amica seu Terentia tua: similiter et si quis vir fœtidum ac pestilentem ejusmodi cibum appetierit, precor ut ipsius uxor ejus oscula repellat, et seorsim cubare velit, halitum graveolentem non ferens.

20 *Jocose Mæcenas*] Jocari familiariter cum Mæcenate solebat Horatius. Hinc Persius Sat. I. 116. 'Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico Tangit: et admissus circum præcordia ludit, Callidus excusso populum suspendere naso.'

22 *Sponda*] Lecti pars ultima, vel etiam exterior. Isidor. XX. 11.

ODE IV.

IN MENAM.

In Menam amarulenta invectio. Erat autem hic Menas Cn. Pompeii libertus, Sextoque Pompeio legatus classique Piraticæ præfectus, quam tamen postea majoris spe lucri Augusto proditorie tradidit; ab Augusto deinde ad Sextum defecit, Sextumque iterato Augusto prodidit. Hunc igitur Augustus non solum Tribunum militum classisque Præfectum fecerat, verum etiam mensæ suæ adhibuerat. Quam rem Horatius, in Pompeii domum ut decuit liberalis, indignanter se ferre liberrime hac Ode profitetur. (De hoc Pomponio Mena omnia Dio: porro eum hic peti, Acron et Porphyrio, quales nunc sunt, et V. Schol. Cruquianus tradunt. Mihi hoc scrupulum movet, quod unicum et proprium crimen hominis, perfida levitas, hic illi non objicitur; sed invidia tantum excitatur, &c. *Gesn.*)

Lupis et agnis quanta sortito obtigit,
Tecum mihi discordia est,

Quanta naturaliter inimicitia lupis atque agnis congenita est, tanta mihi inest

Ode octava Libri primi in Ed. Sanad. Epigraphe in uno cod. Torrentii, *Ad Mænatem;* in codice Laurentin. *In Sextum Mænam Pompeii libertum;* et sic edidit Torrent. Alii vett. *In Mænam libertum; In Volteium Mænam libertum*

NOTÆ

Metrum idem quod Epod. I.

1 *Lupis et agnis, &c.*] Habes, lector, in hac Ode exquisitam servi descriptionem, et acrem asperamque ejus arrogantiæ insectationem.

Quanta sortito obtigit] Quantum inter se odium, natura partiente veluti et dante, sortiuntur et obtinent. Plin. x. 74. agit de naturali quorundam animalium dissidio.

2 *Tecum mihi discordia est*] Ego enim fidem observantissime et religiosissime colo; tu perfidiam. Nempe Menas Pompeii Magni libertus, eo mortuo, Sexti partes amplexus, ab eo magnis muneribus locupletatus, quin et classi præfectus est contra Cæsarem Augustum. Ad hunc vero subinde transfugit, et ab ipso mox equestri dignitate ornatus. Tum rediit ad Sextum Pompeium relicto Augusto. Postea Sextum rursus prodens ac deserens ad Augustum reversus, ab eo tandem, quod pridem concupiverat, Tribunus militum factus est. At isto insignis honore qui fit ut tam libere ab Horatio proscindatur? Tum nempe rerum atque temporum cogente difficultate ac necessitate, prudens Cæsar proditoris scelerata opera utebatur quidem, ejus vero proditiones ac perfidiosum animum detestari non latebat. Vell. Patercul. lib. II. Appian. Bell. Civil. lib. v. Dio lib. XLVIII. Sueton. Octav. cap. 74. ubi scribit: 'neminem unquam libertorum adhibitum cœnæ ab Augusto, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sexti Pompeii classem.' Idem Menas antea Augustum perdere simul et Antonium cogitaverat. Testis Plu-

Ibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede:
Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,

contra te, o Mena, qui habes latus concisum flagellis sparteis, et crura vinculis attrita. Quamvis incedas tumidus propter opes, fortuna non mutat originem. Quando autem pergis per viam sacram indutus toga sex ulnarum, an non animad-

Pompeii Magni, ut edd. Cruq. *In Menam, &c.* Gr. scribunt Μηνᾶς.—3 Libri optimi ap. Torrent. vocabulum *Ibericis* fere aspirant, *Hibericis:* in uno etiam ascriptum: 'id est sparteis.'—8 'Bentleius nequit ferre, *bis ter ulnarum;* ideoque ex arbitrio suo rescribit *bis trium*, sed nulla suffultus auctoritate. Dicit se tamen nunquam vidisse nequiorem lectionem. Equidem fateor hæc quæ dicit esse supra meum captum.' *Baxt.* 'Festinabat, aut commotior erat, cum ista scriberet, vir doctus: *bis ter ulnarum* plane insolitum est et anoma-

NOTÆ

tarchus in Antonio. Sic habet: 'Tenebat Sextus ea tempestate Siciliam: et prædatoria classe, cui Menas pirata præerat, Italiæ oras et omne circum pelagus infestabat .... fœdera cum Pompeio facta .... Post hæc mutuo se ad cœnam invitant, (nimirum Augustus Antonio junctus, et Sextus Pompeius.) Huic sorte evenit, ut illos primus convivio exciperet in prætoria navi, ... fervente convivio, ferventibus et jocis, Menas pirata Pompeio adhærens clam ei insusurravit: Visne, Sexte, anchoras succidam, et te Romani Imperii faciam dominum? Hæc cum Sextus paulisper secum agitasset: Oportuit, inquit, o Mena, hæc per teipsum, me inscio, fecisse: nunc vero quod est eo contenti simus. Etenim pejerare nequaquam meum.' Porro, ne cum nonnullis, arbitrere, lector, hunc Menam eundem esse cum Vulteio Mena, cujus mentio est in I. Epist. 7. alter enim ab altero longe diversus.

3 *Ibericis peruste finibus latus*] Corpus habens notatum plagis et flagellis servilibus.

Ibericis] Hispanicis. Metonym. Species pro genere. Flagella fiebant e funibus; funes autem e sparto, cujus in Hispania magna copia. Plin. XIX. 2.

Peruste] Proprie et signanter. Nam flagra a flagrando dicta. Certe repetitis flagris calor in cute, carne, sanguine, inflammari cognoscitur. Inde flagriones dicti sunt servi, quoniam flagris erant subditi. Festus, Vossius, &c.

4 *Crura dura compede*] Compede stricta membri pars indurescit.

5 *Superbus pecunia*] Menas, locupletatus dominorum liberalitate, honores etiam captarat, jam liber, mox Eques, denique Tribunus.

6 *Fortuna non mutat genus*] E liberto nobilem haud faciunt opes. Humilis, sordidus, vafer, nequam, servilis animus semper manet. 'Naturam expellas furca, tamen usque recurret,' inquit Noster I. Epist. 10. 24. Vide Pers. Sat. v. 70. et deinceps.

7 *Videsne, sacram, &c.*] Scilicet ignoras quanta indignatione homines obvii te aspiciant superbe et arroganter incedentem, qui genus servile no-

Ut ora vertat huc et huc euntium
Liberrima indignatio ?
Sectus flagellis hic Triumviralibus,
Præconis ad fastidium,

vertis quomodo ira maxime aperta reflectat vultum ambulantium ultro citroque? Iste, inquiunt, cæsus flagris Triumvirorum usque ad Præconis tædium, colit mille

lon. Facilius autem intelligo librariorum peccatum, (nisi est ipsius Poëtæ error humanus,) si dictante aliquo, *bis ternûm ulnarum*, seu *bis tern' ulnarum*, non modo *ûm* periit, etiam in scribendo, verum etiam litera *n*.' Gesn. Barthius in Advers. LIX. 26. jam ante Bentleium: *bis trium ulnarum;* et sic edidere Sanad. Francis, Towers, Wetzel. Wakef. et Kidd. 'Recte Bentl. corr. *trium* pro *ter;* quis enim adverbium unquam appositum vidit substantivo?'

NOTÆ

runt. An ergo, inquiunt, more nobilium jactabit se Menas hodie libertus, paulo ante servus?

Sacram metiente te viam] Hæc urbis via, qua ibatur in palatium et Capitolium, valde frequentabatur: per eam triumphalis, quæque pompa procedebat: 'Sacra' dicta; seu quod per eam sacra in arcem quot mensibus ferebantur, indeque auguria captarent augures; seu quod in ea fœdus olim sanxerant Romulus ac Tatius. Varro. Alex. ab Alex. II. 18. &c. Hinc ergo Menas 'viam sacram' metiebatur sæpius, tum ad palatium crebro pergens, tum se ostentans insigni toga splendidum, et composito gradu conspicuum. Hinc et Sacravienses dicti nobiles qui per viam sacram frequenter ambularent.

8 *Cum ter ulnarum toga*] Amplam gerebant nobiles togam et laxissimam: contra angustam et arctam pauperes. Quidam hic volunt significari latum clavum, quæ vestis sex ulnarum esset, ac propria Tribunorum, ut et aliorum Magistratuum. Luxum in laxis vestibus ita reprehendit Cicero Catilin. II. 'Quos pexo capillo nitidos videtis, imberbes aut bene barbatos; manicatis et talaribus tunicis, velis amictos non togis.'

9 *Vertat*] Vox ista duo significare potest; vel, 'convertat,' ad hominem subsannandum: vel, 'avertat,' præ indignatione. Est autem indignatio, justus dolor ex secundis rebus ejus qui illis indignus videtur.

10 *Liberrima indignatio*] Tanta est animorum ob arrogantiam tuam offensio, ut non clam solum sed et aperte ac libere indignentur, et sarcasmos, dicteria, scommata palam jaculentur.

11 *Sectus flagellis, &c.*] Hæc populi indignantis verba in Menam: scilicet iste paulo ante servilibus pœnis obnoxius, jam se magnum ostentat.

Triumviralibus] Abjectæ conditionis homines, fures, servi, peregrini, non apud Prætorem, ut cives, judicabantur, sed apud Tresviros. 'Fures ac servi nequam apud Triumviros capitales ad columnam Meniam puniri solent,' inquit Asconius.

12 *Præconis ad fastidium*] Non Triumviri tantum, sed et iis absentibus Præco servos jubebat plecti, et flagris cædi a lictore. 'Fastidium' tamen 'Præconis' libet magis intelligere ex crebra repetitione, alta quidem voce, tituli sive elogii, v. g. 'Hic reus ac nocens flagris cæditur, quia neglexit edictum,' &c.

Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit?
Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contemto, sedet?
Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere

jugera agri Falerni; atque viam Appiam equis calcat; necnon insignis eques primis in subselliis sedet, Othone spreto. Quid juvat ærata rostra tot navium ingenti

Wetzel. Cf. Schol. Pers. v. 14. et Isidor. Orig. xix. 24.—16 Venett. 1477. 1478. 1479. et Vet. Comb. *contento.* 'Quod, si admittatur, ita erit explicandum; adeo divitem scilicet fuisse Mænam, ut res ejus 'suffecerit' et plene 'satisfecerit' legi Othonis, qua sancitum, ut nemo spectaret in sedilibus equitum, qui quadringenta millia nummum in censu non haberet. Sed scripti codices ad unum omnes, et editiones reliquæ *contemto* habent; veram quidem lectionem, sed hactenus perperam intellectam.' *Bentl.*—17 *Quid attinet tot oro* Cuning. *Quid a. tot æra* emendare voluit Bentl. vulgatam tamen non mutavit. *Quid a. tot rostra n. g. Ærata* ex conj. edidit Sanad. eumque secuti Towers, et Jones. 'Pessime omnium. Est vero probe considerandum, verbum στόμα a Græcis variis rebus tribui, quibus proprie non convenit. vid.

NOTÆ

13 *Falerni*] Agri optimi et pretiosissimi. i. Od. 20.

Mille jugera] Atqui cives olim honoratissimi non plus quam septem agri jugera possidere ex lege poterant.

14 *Appiam*] Appia via publica ducebat ad agrum Falernum: ab Appio Claudio Tribuno plebis lapidibus strata, indeque nomen sortita.

Mannis] Equis gradariis, nulla vectoris molestia incedentibus, Gall. *haquenées.* Dicti sunt quod manus mansuetudinem sequantur. Hos inequitabant proceres duntaxat: Menas autem forte et curru junctos adhibebat, singulari quidem ambitione, mollitie, luxu.

15 *Sedilibusque magnus in primis eques*] In Amphitheatro Rom. sedentibus ad spectandum distincti erant gradus, pro diversa cujusque dignitate. Orchestram Senatores obtinebant. Deinde gradus quatuordecim Equitibus Romanis erant destinati: quorum primi Tribunis excepti. In his itaque sedendi jus habebat Menas, reclamante quidem lege, de qua mox dicam. Dio lib. xxxvi.

16 *Othone contemto*] L. Roscius Otho Tribunus plebis legem tulerat, qua Nobiles in Theatro a plebeiis separati aderant. Hinc Juvenal. Sat. iii. 159. 'Sic libitum vano qui nos distinxit Othoni.' Porro lex eadem vetabat Equitem fieri, ac in gradibus Amphitheatri quatuordecim sedere eum, cui vel patri ejus avoque non affuisset equestris census, id est, quadringenta sestertium millia. At nihilo tamen minus ita jubente Principe tempori quidem serviente, ut dixi, Menas nequaquam ingenuus, jam opulentus, contemta Othonis lege, Eques factus immo et Tribunus, prima sedilia in spectaculis occupabat; quanquam ab iis dignitatibus arcebantur liberti atque libertini.

17 *Quid attinet, &c.*] Ergone contra servorum et prædonum exercitum in-

Contra latrones atque servilem manum,
Hoc, hoc tribuno militum?

magnitudine dirigi adversus prædones et servorum turmas, isto, isto, inquam, militum Præfecto?

Eustathium ad Il. B. p. 656. tom. II. ed. Polit. Et quemadmodum παρειὰς tribuunt navibus, quæ μιλτοπάρῃοι dicuntur, ita et jam στόματα iis tribui posse puto. Quis vero nescit, quam sæpe et lubenter veteres partes corporis ad alia transtulerint? Nec sunt *ora rostrata*, quod Jones. et Sanadonius putant, 'rostra rostrata:' sed, in speciem rostri, ad similitudinem rostri efformata ora navis. Quis credat librarios pro *rostra*, scripsisse *ora?* immo illud pro hoc, notissimum verbum pro minus noto, potuerunt ponere. Ideo nihil est mutandum. Audaciorem Metaphoram esse non nego. Sed nonne sæpius Noster tales se amare ostendit?' *Klotz.* Bentleii emendationem in textum recepit Francis. laudans Virg. 'æratæ proræ,' 'æra navium,' &c.

NOTÆ

struere copias navales oportet Menam, qui et ipse prædo et servus a natura factus, non ita pridem eorum dux fuit? Sunt qui existiment loqui Horatium de fugitivis quos ad arma vocaverat Sextus Pompeius, et quibus Tribunum Menam præfecerat. At alii melius intelligunt reliquias exercitus Sexti Pompeii, quas Menæ ductu et opera jam victor Augustus persequebatur.

Navium gravi pondere] Vide Epod. I. 1. ibique Not.

20 *Hoc, hoc tribuno militum*] Plutarchus ante citatus ubique piratam vocat Menam. Tribuni militum officium erat milites in castris continere, et ad exercitationem producere; claves portarum suscipere; vigilias interdum circumire; frumentationibus commilitonum interesse; frumentum probare; fraudem mensorum coërcere; militum querelas audire, delicta castigare, &c.

ODE V.

IN CANIDIAM VENEFICAM.

Inducta Patricii cujusdam pueri persona, quem a sagis Neapolitanis inter sacra Magica immolatum fama audierat, execratur amicam suam Gratidiam, Neapolitanam unguentariam, quæ amatoria potione eum pæne dementaverat; pro se autem versute Quintilium Varum supposuisse videtur. (Non ausim ista præstare. Vid. Arg. I. Od. 16. *Gesn.*)

At o Deorum quicquid in cœlo regit
Terras et humanum genus!

Sed o Numina, quotquot in cælo gubernatis hunc orbem atque homines, quid sibi

Ode octava Libri quinti in Edd. Sanad.—1 *At o Deorum quisquis in cælo regis* Diomed. p. 527. et Priscian. p. 1105. Brod. Florent. 1482. Venett. 1492. 1559. R. Steph. et Rutgers. *At o D. quicquid in c. regis* Harl. 2. plures et potiores Bentleii, ut Leid. Regin. Græv. a m. pr. Magdal. aliique, quidam Tor-

Quid iste fert tumultus? et quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te, (si vocata partubus
Lucina veris affuit,)

vult ille strepitus? Vel quorsum facies omnium istarum apparent terribiles adversus me solum? Te oro per filios, si Diana affuit veris partubus invocata, per va-

rentii, item Acron in Reg. Soc. Zarot. Mediol. 1477. 1486. Venett. 1477. 1478. 1479. Vet. Comb. Dan. Heins. et Maitt. *At o D. quidquid in c. regit* nonnulli ap. Bentl. omnes Blandd. ap. Cruq. reliqui Torrent. Harl. 1. 3. 4. 6. omnes Lambini, Venett. 1483. 1488. 1503. Lamb. Cruq. Torrent. Bentl. Delph. Schrevel. Cuning. Sanad. Towers, Francis, Jones. Baxt. Bipont. Wetzel. Mitsch. Wakef. Kidd. et Comb. Atque ita citatur Servio ad Virg. Æn. VII. 363. et IX. 144. quin et Donato ad Terent. Andr. IV. 1. 40. *At o D. quisquis in c. regit* Ald.—3 Harl. 4. 6. Venet. ap. Zeun. Glarean. Bond. Schrevel. Delph. et al. vett. *aut quid omnium;* Harl. 1. 2. 3. omnes ap. Cruq. et edd. recentt. *et quid omnium.* 'Quidam libri habent *aut quid:* sed utraque particula delenda est: neutra enim gravissimam pueri iram exprimit: verum utravis addita eam moderatur. Quare legendum *ecquid*, et ita habent edd. Ascensianæ.' *Cuning.* Hanc lectionem receperunt Sanad. et Towers.—

NOTÆ

Metrum idem quod Epod. I.

1 *At o Deorum*] Julius Scaliger, vir alioqui summus, (quis credat?) hanc Oden pessime intellexit, pessime carpsit. Singulas ejus cavillationes, lector, cognosce, et judica, ad loca singula relatas, ac ni fallor, probe dilutas. At rem totam diligenter ante accipe: nec enim caret difficultatibus; et quædam sane supplenda ex magorum institutis. Hæc summa est. Conveniunt ad veneficium quatuor sagæ, quarum Canidia Princeps, quæ de Varo suos amores spernente ulcisci, illumque ad se trahere per incantamenta satagebat. Itaque primum ex elixatis tum herbis tum aliis rebus unguentum, seu pharmacum, conficit; illudque adhibet ad ceream Vari imaginem, quam de more illic statui supponendum; rata nimirum perinde in Varum agere, ac si adesset, et unguento illo ipse perfunderetur. At cum animadvertit Canidia prius hoc minus valuisse incantamentum, quod Varus contrariis se pharmacis præmuniisset, tum vero alterum parat efficacius, ac velut extremum remedium, scilicet philtrum, seu potionem amatoriam e medullis et jecore pueri terræ infossi, quem ex inedia contabescere et expirare faciunt. Hæc omnia porro mire describit ac varie exornat Poëta. Jam singula inspiciamus.

3 *Quid iste fert tumultus, &c.*] Inducitur loquens puer, quem veneficæ illæ raptum terræ infodere parant, ad conficiendum ex ejus intestinis philtrum, seu amoris poculum. Truculentas vero facies expavescens ista profert.

5 *Si vocata partubus Lucina veris affuit*] Hæc ait, quoniam supposititios fœtus alebant interdum veneficæ, ad sua scelerata consilia utiles. Vide Epod. XVII. et Not. ad eas voces, 'venter partumeius.'

6 *Lucina*] In partu invocabatur Diana, ut adesset tum parturienti, tum prodeunti in lucem infantulo. Hinc cognomen, *Lucina.* Vide III. Od. 22.

Per hoc inane purpuræ decus precor,
Per improbaturum hæc Jovem,
Quid ut noverca me intueris, aut uti
Petita ferro bellua?
Ut hæc tremente questus ore constitit
Insignibus raptis puer,
Impube corpus, quale posset impia
Mollire Thracum pectora;
Canidia, brevibus implicata viperis
Crines et incomtum caput,
Jubet sepulcris caprificos erutas,
Jubet cupressus funebres,

num istud insigne purpuræ, per Jovem talia condemnaturum, quare me aspicis quasi noverca, vel ut fera telo confixa? Postquam puer ore trepidanti has fudit querelas, ornamentis exutus est. Corpus erat sine pube, quod posset flectere corda Thracum ferocia. Tum Canidia exiguis viperis implexos habens capillos et incompositum caput, mandat caprificos evulsas tumulis, mandat ferales cupres-

9 Mediol. 1477. *me tueris.*—11 '*Aut hæc trementi* habent quotquot vidi codd. et Priscianus p. 707. legerim tamen potius: *Ut hæc tremente*, ut purus sit Iambus.' *Bentl.* *tremente* habent Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Sanad. Francis, Towers, Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—12 'Liber optimus *pueri* legit, ascriptumque habet, '*pueri Impube corpus* pro impubes puer.' A qua lectione non me deterret syllabæ ratio; cur enim *pueri* non æque dissyllabon esse queat ac 'fidei,' 'Pompeii,' et similia? sed præcedit *questus*.' Torrent.—18 *Jubet cupressos* nonnulli codd. et edd. vett. *J. cupressus* tres optimi codd. Torrentii, Vet.

NOTÆ

7 *Inane purpuræ decus*] Quippe quo non deterremini ab inferenda mihi nece.

8 *Improbaturum hæc Jovem*] A juvando Jupiter dictus, scelerum vindex est omnium.

12 *Insignibus raptis*] Detractis prætexta et bulla, quæ nobilitatis ac ætatis istius erant insignia, *Custos purpura* nuncupatur a Persio Sat. v. 30. 'quod prætexta infirmitatem pueritiæ sacram fieri et venerabilem,' non secus ac sacerdotem vestibus suis existimarent veteres, teste Quintiliano. Ex Macrob. Saturnal. I. 6. Tarquinius Priscus instituit prætextam simul et bullam cordis effigie collo appendi solitam, qua pueri 'corde præstare' monerentur: utque 'communiret pectus puerile,' inquit Asconius. Plura de istis annotavi ad prædictum Persii locum, et ad Juvenal. Sat. v. 164.

13 *Impube corpus*] Nondum scilicet adeptum annos ætatis quatuordecim, adeoque sine pube, sine pilis.

14 *Thracum*] Qui barbari et inhumani valde. Vide I. Od. 18.

15 *Implicata viperis*] Furiarum instar.

17 *Caprificos*] Sylvestres ficus et cupressi arbores sunt funestæ et ferales. Vide II. Od. 14.

Erutas] Nec enim amputari, sed

Et uncta turpis ova ranæ sanguine,
  Plumamque nocturnæ strigis,
Herbasque, quas Iolcos atque Iberia
  Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta jejunæ canis,
  Flammis aduri Colchicis.

sos, et fœdæ rubetæ cruore aspersa ova plumasque strigis nocturnæ, et herbas quas producit Iolchos atque Iberia venenis fertiles, et ossa erepta ex ore canis

Schol. ap. Cruq. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. alii codd. cum edd. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Vet. Comb. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. Steph. Rutgers. et recentt.—21 *Colchos* Harl. 1. 2. 4. 6. Venett. 1477. 1478. 1479. Vet. Comb. Venet. ap. Zeun. Glarean. et al. vett. ante Lamb. *Iolchos* quatuor Bland. ap. Cruq. Mediol. 1486. et Lamb. *Iolcos* codd. fere omnes Torrent. omnes Lambini, Harl. 3. omnes Bentleii ut videtur, et Vet. Schol. cum edd. Cruq. Torrent. Delph. Baxt. et recentt. et sic legit Beroald. et N. Heins. ad Ovid. Fast. II. 577. et Met. VII. 158. *Hiolcos* nonnulli ap. Torrent. *Hiberia* alii ap. eund.

NOTÆ

erui oportebat ad usum magicum.

19 *Ranæ sanguine*] Ranarum aliæ sunt aquatiles, minores, innoxiæ: aliæ terrestres, majores, turpiores, desides, venenosæ, aliter rubetæ dicuntur. Gall. *crapaud*. Et hæ ad veneficia adhibebantur. Plin. XXXII. 5. Juvenal. Sat. I. 70. Sat. III. 44. Sat. VI. 658. 'At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ.'

20 *Plumamque nocturnæ strigis*] Rubetæ viscera pariter et strigis plumas, ad amorem concitandum valere, Propertius etiam testis, III. 6. 27. 'Illum turgentis ranæ portenta rubetæ, Et lecta exsectis anguibus ossa trahunt, Et strigis inventæ per busta jacentia plumæ,' &c.

Strigis] Strix avis, noctu volans tantum, a stridore vocis dicta, mali ominis olim habita est, sicut hodie noctua, cui certe similis. Plin. II. 39. ita scribit: 'Esse in maledictis jam antiquis strigem convenit: sed quæ sit avium, constare non arbitror.'

21 *Iolcos*] Est urbs Thessaliæ ad sinum Pelasgicum, ad radices Pelii montis. Quidam legunt, *Colchos*, sed perperam: nam prope sequitur vox 'Colchidis.' Et sic ruit prima Scaligeri querela: in Epod. V. 'Loca sunt minus ingenua,' inquit, 'anxia dico, neque libero spiritu edita, qualis ille versus: 'Herbasque, quas et Colchos atque Iberia.' Est sonus insuavis, 'que,' 'quas.'' Priorem lectionem ex manuscriptis codicibus tuentur Cruquius et alii.

Iberia] Regio Pontica (non Hispanica) apud Asiam Minorem, hodie Georgia, vern. *Gurgistan:* Moschicis montibus separatur a Colchide.

23 *Ossa ab ore rapta jejunæ canis*] Per hæc amoris quasi famem gigni, credebant superstitiose.

24 *Flammis aduri Colchicis*] Simul hæc omnia igne coqui seu elixari jubet Canidia, ad ritum Medeæ Colchicæ, de qua postea. Colchis hodie *Mengrelia*, Asiæ Minoris regio, ad oram Euxini maris. In ea regnavit Æeta Medeæ pater.

At expedita Sagana, per totam domum
  Spargens Avernales aquas,
Horret capillis, ut marinus, asperis,
  Echinus, aut currens aper.
Abacta nulla Veia conscientia,
  Ligonibus duris humum
Exhauriebat, ingemens laboribus;
  Quo posset infossus puer

famelicæ, cremari ignibus Colchicis. Mox Sagana succincta per totas ædes inspersit Avernales aquas, habens crines rigidos velut echinus marinus, aut aper currens. Inde Veia nullis conscientiæ stimulis absterrita, labore ingemiscens, duro bipalio effodiebat terram, in qua puer immissus diuturno tempore mori posset, aspectu ciborum

—22 Brod. *foras* pro *ferax*.—28 Acron Scholiastes : *currens, furens.* 'Quod varia potius lectio, quam interpretatio videatur. Sic et Apuleius Metam. VIII. 'Nec diu et furens aper enim invadit jacentem.' Sane, quid *currens* aper hic faciat, nullus video. Non enim dum 'currit,' sed cum 'stat' et pugnæ se aptat, setis maxime inhorrescit. Id quod Virgilius optime expressit, Æn. x. 707. sqq. Homer. Il. N. 471. Sil. Ital. I. 423. Quamobrem *furens* libentius apud Nostrum legerim, quam *currens:* sed neutrum placet. Aliud enim melius veriusque suppeditat acutissimi Nic. Heinsii conjectura : *aut Laurens aper.* Nihil ingeniosius, nihil certius dici potest. *Laurens aper*, perpetuum epitheton poëtis Italis. Præter illum Virgilii locum jam citatum alia tibi indicat ipse Heinsius ad Fast. II. 231. Met. XIV. 342. Horat. II. Sat. 4. 40.' *Bentl.* Vide Nic. Heins. ad Ovid. Fast. l. l. Et sic edidere Bentl. Sanad. Towers, et Kidd. probante Gesner. *furens aper* recepit Francis.—29 *Teia conscientia* unus codex Bersmanni ; *vera conscientia* codex alter ejus-

NOTÆ

25 *Sagana*] Altera hæc venefica operam confert Canidiæ, et magico ritu spargit aquas ex *Averno.* Is Campaniæ lacus apud antrum Sibyllæ Cumanæ percelebris : ac per eum ad Inferos descensum esse fabulati sunt. Vide Virgil. Æneid. IV. 511. et Æneid. VI. 126. De Sagana iterum I. Sat. 8.

28 *Echinus*] Gall. *herisson:* alter est terrestris, qui et herinaceus, alter aquatilis seu marinus. Uterque spinis inhorrescit. Plin. IX. 31.

Currens aper] Tunc enim apri dorso rigescunt setæ cum currit, seu venatorem fugit, seu invadit: quod iræ ac furoris argumentum.

29 *Abacta nulla Veia conscientia*] Veia tertia est venefica, quæ scrobem facit, humumque egerit infodiendo puero. Quid vero Scaliger? 'Immo multa conscientia,' inquit, 'multorum sibi facinorum conscia. Sed intelligendum est non fuisse abactam seu distractam a malis facinoribus : omnino durum est : et sonus quanquam dispar temporibus, tamen idem plebeius.' Si quid durum, egregie exhibet ferream Veiæ mentem. Nec plebeia dictio est, quin potius elegans et nobilis : indicatque mulierem sceleribus adeo assuetam, ut absque ullo metu ea perpetret. Perditam ejusmodi conscientiam exprimit Pers. III. 32. 'fibris increvit opimum Pingue: caret culpa,' &c.

Longo die bis terque mutatæ dapis
Inemori spectaculo;
Cum promineret ore, quantum extant aqua
Suspensa mento corpora:
Exusta uti medulla, et aridum jecur
Amoris esset poculum;
Interminato cum semel fixæ cibo
Intabuissent pupulæ.

bis aut ter immutatorum; si quidem capite extabat quantum corpora mento suspensa eminent super aquam: ut arescens medulla et hepar exsiccatum fieret amoris pharmacum postquam contabuissent pupillæ semel infixæ cibo interdicto. Porro et otiosa

dem.—32 Liber pervetustus ap. Torrent. *infusus puer.*—33 Ald. Junt. R. et H. Steph. Fab. Rutgers. Lambin. Cruq. Gryph. Torrent. Bond. Delph. Schrevel. al. *bis terre;* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes Bentleii, Schol. Porphyr. Zarot. Venett. Mediol. Bentl. Sanad. Cuning. Baxt. Towers, Francis, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *bis terque.*—37 Mire variant hic codd. scripti: Græv. Bentleii, Brod. Bland. 1. 2. 3. 4. nonnulli ap. Torrent. et Harl. 1. 2. 6. *Execta;* et sic Cruq. *Exsecta* quidam ap. Torrent. Zarot. Mediol. 1477. 1486. Venett. 1477. 1478. 1479. et Vet. Comb. *Exerta* Bodl. pro v. l. Venet. 1486. 1490. Locher. Florent. Ald. Rutgers. Dan. Heins. Steph. et Schrevel. *Exsucta* Gott. Harl. 2. 3. 4. Faërn. et quidam alii Lambini, unus Bersmanni, Div. Lamb. Torrent. Faber. Maitt. Talbot. Pine, Sandby, et Mitsch. *Exucta* Divæus ap. Cruq. Battel. Bentleii pro v. l. Blandd. ap. Cruq. pro v. l. et Delph. *Exuta* unus Bersmanni. *Exulta* Barthius Advers. XXXVII. 15. *Exu.ta* Zulich. Bentleii una litera erasa. *Exusta* unus Torrentii, Baxt. Gesn. Zeun. Comb. et Bipont. *Exesa* Bentl. Wetzel. et Kidd. *Exesta* Wakef. *Exsucca* Sanad. Cuning. Towers, et Francis. *Excesa* vel *Exesta* est conjectura Nic. Heinsii ad Ovid. Met. XIV. 208. et Advers. IV. 1. Similis fere varietas ap. Tibull. I. 10. 37. *Exhausta* conj. etiam Bentl. quem vide. 'Cum *Execta* et *Exerta* sint optimorum codicum, ex his *Exusta* confeci, quæ voci *aridum* optime convenire videbatur. Credebant

NOTÆ

33 *Bis terque mutatæ dapis Inemori spectaculo*] Nimirum puer infossus duos tresve dies vivere poterat, capite extans, mutatos subinde cibos prope os habens, augescente eorum appetitu et fame diversarum dapum quas attingere non poterat, in eas fixum tenens aspectum, et sic tandem emoriens. Existimabant nempe hominis in ea aviditate mortui jecur et medullas vim habere exstimulandi amoris.

35 *Cum promineret ore, &c.*] 'Non intelligo,' inquit Hypercriticus, 'quid sit, 'quantum extant aqua suspensa mento corpora.' Quænam in patibulo suspensa extant ab aqua?' Quæso, lector, an hæc non facile tu intelligis? Non ita certe capies, quid Scaliger velit per suum *patibulum*, de quo hic nulla mentio; cum sit collatio natantis atque adeo aqua mersi et suspensi, extante ab aqua solo capite, cum puero terra cooperto et ore duntaxat prominenti.

37 *Aridum jecur*] Jecur amoris sedes.

Aridum] Deficiente succo, et sub-

Non defuisse masculæ libidinis
Ariminensem Foliam,
Et otiosa credidit Neapolis,
Et omne vicinum oppidum;
Quæ sidera excantata voce Thessala
Lunamque cœlo deripit.

Neapolis et urbes vicinæ omnes crediderunt istis veneficiis affuisse Foliam Ariminensem nefanda libidine famosam, quæ verbis Thessalicis incantans astra et Lunam

hæ maleficæ desiderium cibi atque potus medullæ jecorique miselli pueri inhærens ad amorem facturum. Notum est medullam et jecur amoris fuisse sedes. Bentleio per me placeat suum *Exesa*.' Baxt. 'Cum *medulla* non minus quam *jecur* pueri, ipso furioso desiderio ciborum interfecti, *poculum amoris*, s. philtron fieri debuerit; ei rei non ita convenire *Exesa* medulla videtur quam *Exsecta*, quod est antiquissimorum codicum typis vulgatorum.' *Gesn.*—46 Nonnullæ edd. vett. *diripit*. Vide ad III. Od. 5. 21. et 28. 5. IV. Od. 15. 7. *deripit* Dan. Heins. ad Claudian. Rufin. I. 147. et Nic. Heins. ad Ovid. Met. II. 52. et sic omnes codd. Harl. et Blandd. ap. Cruquium, et edd. re-

NOTÆ

tracto cibo, cujus appositi et præsentis desiderium majus fuerat.

39 *Interminato cum semel, &c.*] Et hæc sibi ignota Scaliger proclamat. 'Nam interminatus est infinitus,' inquit, 'at ille finitum ostendit, cum dixit, bis terve mutatam dapem.' Et hæc nunquam scripserit cui 'mens non læva fuisset,' inquam ego. *Interminatus* idem est ac minando vetitus, uno verbo prohibitus, nemine Grammatico reclamante. Porro addit ille tam inepte quam prius: 'et qua natura doctus scripsit fixas esse pupulas ab inedia?' Ohe, magne Juli, infixas cibo apposito pupulas, inedia vero intabescentes, scribit Horatius, tota acclamante natura.

42 *Ariminensem Foliam*] Quarta est hæc venefica, ex Arimino urbe Æmiliæ; hodie *Rimini*, in Romandiola provincia, in ora maris Hadriatici: prope fontes Tiberis alluitur fluvio cognomine.

43 *Otiosa Neapolis*] Hæc urbs Italiæ clarissima, ad delicias, secessum, et otium amœno situ comparata; olim dicta Parthenope. Virgil. Georg. IV. 563. 'Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope, studiis florentem ignobilis otî.' Ovidius 'in otia natam Parthenopen' dixit. Cerutus, *otiosa*, interpretatur, 'Neapolitani minus curiosi.'

44 *Omne vicinum oppidum*] Fedéricus Cerutus intelligit Puteolanam civitatem: alii vicinas urbes, v. g. Capuam, Cumas, Puteolos, Baias, Nolam, Atellam, &c.

45 *Voce Thessala*] More et ritu vocibusque Thessalorum, qui arte magica præstabant. Vide I. Od. 27. 21.

46 *Lunamque cœlo deripit*] Virgil. Ecl. 8. 'Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.' Ita veteres credebant, cum Luna deliquium pateretur, tum magorum incantationibus vexari, et hinc rubescere, quod reluctaretur ne in terram devocaretur invita, ut in herbas despumaret ad veneficia conficienda profuturas. Quin eo superstitio invaluerat, ut laboranti Lunæ subvenire se crepitu cymbalorum arbitrarentur. Unde apud Se-

Hic irresectum sæva dente livido
 Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? O rebus meis
 Non infideles arbitræ,
Nox, et Diana quæ silentium regis,
 Arcana cum fiunt sacra:
Nunc, nunc adeste: nunc in hostiles domos
 Iram atque numen vertite:
Formidolosæ dum latent sylvis feræ,
 Dulci sopore languidæ,

cœlo detrahit. Tum vero ferox Canidia dente livido rodens unguem pollicis non amputatum, quid locuta est? vel quid non dixit? O rebus meis, inquit, testes faventes, nox, et Diana silentium faciens, quando secreta peraguntur mysteria, modo adjuvate: jam in ædes inimicorum convertite iram et potestatem divinam. Interim dum belluæ absconduntur sylvis formidinem creantibus pacato somno vacantes, ca-

centt.—51. 52 'Miror hoc transiisse acutissimum Bentleium. Quid? an Diana tantum silentium regit, cum sacra magica fiunt? Illa, nisi fallor, semper regit silentium, id est, nocti imperat. Rescribendum igitur, *Nox et D. q. s. regis: Arcana qui fiunt sacra!* nam Dianæ, quæ eadem ac Trivia et Hecate, sacra fiebant magica.' *Jever ad Lucan.* I. 642.—54 *Arcum*, quod pro *Iram* habet liber Brodæi, vix librario videtur deberi. Est enim eruditius. Diana arcu formidabilis.' *Gesn.*—55 'Locheri editio *Formidolosis silvis;* cui accedunt Torrentii aliquot, Blandinii veteres, (ut ex verbis Cruquii patet, quamvis secus sit editum,) Leidensis et Reginensis nostri, et Battelianus pro varia lectione. Ceteri cum editione prima *Formidolosæ feræ.* Utram jam lectionem mavis? *Formidolosus* ambigue significat, et qui formidat, et qui formidatur: quorum neutrum convenit *feris,* dum *sopore languidæ* sunt. Pla-

NOTÆ

nec. Tragœd. Hippolyt. Act. 2. Chorus ita loquitur de Luna: 'Et nuper rubuit: nullaque lucidis Nubes sordidior vultibus obstitit. At nos solliciti lumine turbido, Tractam Thessalicis carminibus rati, Tinnitus dedimus.' Huic vulgi opinioni prima locum dedit Aglaonice Hegetoris filia, quæ Astrologiæ perita, cum Luna esset in defectu seu eclipsi, se eam incantare et deducere simulavit. Plutarch. lib. de Orac. defectu post init. Vide Plin. xxx. 1. et 2.

47 *Irresectum*] Sordes notat fœdis illis mulieribus affectatas.

48 *Rodens pollicem*] Alta cogitatione defixum et percitum furore animum perinde exhibet.

51 *Nox, et Diana*] Noctem et tenebras amant tenebriones. Christus in Evangelio: 'Qui male agit odit lucem, ut non arguantur opera ejus.' Magi et venefici sua flagitia noctu semper exequi aggrediuntur. Porro sacra plerumque nocturna celebrabant Ethnici, affulgente Luna, et quasi silentium imperante, ut existimabant, et favente.

53 *In hostiles domos*] In Varum atque pellices, quibus ille detinetur, et a me avertitur.

Senem (quod omnes rideant) adulterum
Latrent Suburanæ canes,
Nardo perunctum, quale non perfectius
Meæ laborarint manus.
Quid accidit? cur dira barbaræ minus
Venena Medeæ valent,

nes Suburæ allatrent mœchum senem (quod cunctis ludibrio sit) perfusum unguento, quo præstantius nullum elaborarunt meæ manus. Verum quid evenit? Quare acria hæc pharmaca minus pollent venenis barbaræ Medeæ, quibus superbiens au-

cet igitur *Formidolosis*, ut perpetuum sit sylvarum epitheton. Virgil. Georg. IV. 468.' *Bentl.* *Formidolosæ* habent etiam Exc. Sax. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. quatuor Blandd. ap. Cruquium, (non vero *Formidolosis*, ut ait Bentl.) nonnulli ap. Torrent. cum edd. Lamb. Cruq. Torrent. Bond. Baxt. Schrevel. Delph. Gesn. Zeun. Bipont. Mitsch. Wakef. et Comb. *Formidolosis* cum Bentl. Heins. Steph. Cuning. Francis, Wetzel. et Kidd. *cum latent* Harl. 1. et plurimi ap. Torrent.—58 *Suburanæ* omnes vetusti codd. ap. Lambin. et Torrent. omnes Harl. omnes Cruquii et marmora, cum edd. Lamb. Cruq. Torrent. Bond. Schrevel. Delph. Baxt. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Towers, Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Mitsch. Wakef. Comb. et Kidd. *Suburranæ* multæ vett. et ita Heins. et Steph. *suburbanæ* in aliis.—59 Lambinus, *nec perfectius.* —60 Gott. tres Blandd. aliique ap. Cruq. Mediol. 1477. 1482. 1486. Venett. et omnino edd. vett. cum Heins. Steph. Lamb. Cruq. Torrent. Schrevel. Bond. et Delph. *laborarunt.* Octo codd. quos vidit Torrentius, antiquissimus

NOTÆ

57 *Senem (quod omnes rideant) adulterum*] Juvenis instar lascivientem. Ovid. Art. Am. 'Turpe senex miles: turpe senilis amor.'

58 *Suburanæ canes*] Subura urbis Romæ regio, ubi meretricum erant domicilia. Illuc ventitabat noctu Varus, parum memor Canidiæ, hinc amore illinc dolore tabescentis, proindeque vindicationem ac vindicias petentis quacumque via, seu, per fas et nefas.

59 *Nardo perunctum*] Unguentum e nardo pretiosum absurde explicant fere omnes; et hinc Gratidiam Neapolitanam unguentariam sub nomine Canidiæ vellicari perperam comminiscuntur: absurdiusque, delibutum eo Varum senem ad meretricios amores captandos aiunt. Cerutus 'unguento venefico ad amorem conciliandum efficaci Varum senem perunctum' interpretatur. Sed nihil minus ad sensum Horatii quam ista, certe ἀπροσδιόνυσα. Quid ergo? *Nardum* vocat Canidia suum illud eximium pharmacum, de quo ante, magicum, summa cura perfectum, et quo perfectius nullum unquam elaboravit, ut ipsa ait. Eo vero perungit imaginem Vari ceream magico ritu, ut per istius unguenti vim reddatur ipse Varus pellicibus quibusvis odiosus, utque Suburanis canibus horribilem in modum allatrantibus a Subura deterreatur, et ad se tandem redire cogatur. Qui attentius leget Virgilii Pharmaceutriam Ecl. VIII. inde lumen hauriet non parvum ad eruendos sensus hujus Odes tantulum abstrusos, et quos expiscati sunt huc usque pauci.

61 *Cur dira barbaræ, &c.*] Hæc loquitur stupens Canidia: unde vero

Quibus superbam fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
Cum palla, tabo munus imbutum, novam
Incendio nuptam abstulit?
Atqui nec herba nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.

fugit, sumta ultione de pellice, magni Creontis filia; quando chlamys, donum toxico infectum, novam sponsam incendio extinxit? At nec herba nec radix crescens

Bland. Cruquii, nonnulli Lambini, cum edd. Baxt. Bentl. Gesn. Zeun. Francis, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *laborarint.* Cuning. Sanad. et Towers, *elaborarint.*—63 *Quibus superba* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. dimidia pars codd. Bentl. in quibus Regin. et Leid. Brod. Exc. Sax. Gott. multo plures ap. Torrent. Venett. 1477. 1478. 1479. 1544. Mediol. 1477. 1482. Florent. 1482. Glarean. Ald. Heins. Rutgers. Steph. Delph. Chabot. al. ‘ Rectius tamen *superbam pellicem* cum Blandinis aliisque legeris: dulcior enim compositio est, et epitheton aptissimum.’ *Bentl.* *superbam* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et tuentur Lamb. Cruq. Torrent. Schrevel. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Mitsch. Cuning. Sanad. Towers, Francis, Wakef. Comb. et Kidd.—65 Gott. et Exc.

NOTÆ

fit ut mea veneficia minus valeant? Enimvero similia sunt iis, quibus usa est Medea ad perdendam Creusam pellicem. Nam exquisitas herbas quasque novi et adhibui. Cur ergo Varus liber ac solutus, ut ante, pergit ad pellicum cubilia? Non moror quæ in hunc locum deblaterat Scaliger. Hunc, lector, si vacat, audi: ‘ Hæc diligentius inspicienda,’ inquit; ‘ namque accipit hic sua venena, quæ ait efficacia fuisse Medeæ, sibi minus valere. At quæ venena? quibus cremavit pellicem. At ea non exercuit adversus Varum: sed philtris tantum egit. Itaque ait hic: ‘ amoris esse poculum:’ et: ‘ non usitatis, Vare, potionibus ad me recurres.’ Ego potius dicerem: ‘ cur dira barbaræ magis venena Medeæ valent,’ scilicet quam nostra.’ Canidia adversus Varum non exercuit Medeæ veneficia; nec enim eum cremare et occidere cupiebat: sed pari virtute ac ritu paravit pharmaca ad illum ad se revocandum; quæ quidem nihil effecisse obstupescit primo: deinde vero agnoscit causam cur parum valuerint. Quod vero Hypercriticus subjungit, Canidiam philtris tantum egisse, omnino refellitur ex lectione textus Horatii, quem fuse explicavi initio hujus Odes, seu in prima annotatione mea. Unguentum primo quidem, at postea philtrum adhibuit Canidia, ut dixi. Meminisse porro debebat vir omni literatura perpolitus, voces istas, ‘ venena,’ ‘ pharmaca,’ ‘ potiones,’ ‘ incantamenta,’ sæpe usurpari promiscue pro quolibet veneficio. Servius in Georg. I. ad eas voces ‘ ille malum virus,’ vs. 129. testatur ita vocari illud omne quod mutat naturam ejus rei cui adhibetur, sive occidendo, sive sanando. Græci pharmacum, Latini venenum aut virus appellitant.

63 *Ulta pellicem, Magni Creontis filiam*] De Medea, deque ejus ulciscendi ratione, vide Epod. III. ibique Not.

Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione pellicum.
Ah! ah! solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus
(O multa fleturum caput!)
Ad me recurres; nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus:
Majus parabo, majus infundam tibi
Fastidienti poculum.
Priusque cœlum sidet inferius mari,
Tellure porrecta super,

in arduis locis me effugit. Nimirum Varus cubat in lectis cunctarum pellicum inunctis oblivione. Ah! ah! liber ille incedit per pharmaca veneficæ cujuspiam me doctioris. Atqui per insolita medicamenta faciam ut ad me redeas, o Vare, homo plurima perpessure: neque animus tuus Marsis incantamentis restituetur aut curabitur. Scilicet parabo pharmacum potentius, quod tibi me aspernanti adhibebo. Et certe infra mare cadet cœlum, terra superjecta, potius quam non exardescas

Sax. et unus Bersmanni, *tabo munus infectum.*—71 *Aha!* Bentl. et Kidd. *Ha! ha!* Sanad.—73 Lambinus ex quibusdam codd. affert *cantionibus* pro *potionibus.*—80 *Tellure porrecta* Bentl. in edd. Amst. 1713. et sic omnes aliæ edd. et vett. et recentt. *Tellure projecta* Bentl. in ed. Cant. 1711. et sic Bentleii

NOTÆ

69 *Indormit unctis omnium cubilibus, &c.*] Tranquille fruitur amoribus pellicum, mei plane oblitus. Vel, quiescit in quibus vult cubilibus, ungendo illa magico unguento, omnium aliarum mulierum oblivionem procurante. Ah! ah! scientioris me veneficæ arte adjutum Varum intelligo. Quapropter illum jam aggrediar 'non usitatis potionibus' et pharmacis, ut ad me recurrat, vel invitus, inquit Canidia.

76 *Marsis vocibus*] Marsi Italiæ populi in Latio inter continua Apennini montis juga, e Marso Circes veneficæ insignis filio dicti, et veneficia incantationesque edocti, teste Solino. Apud Non. Lucil. Sat. xx. 'Jam disrumpetur medius; jam, ut Marsu' colubras Disrumpit cantu,' &c. Virgil. Æneid. VII. 758. 'Marsis quæsitæ in montibus herbæ.' Vide Plin. XXI. 13. et XXVIII. 2. et 3. Item Gell. XVI. 11. ubi sic scribit: 'Gens in Italia Marsorum orta fertur a Marso Circes filio: propterea Marsis...... vi quadam genitali datum, ut serpentium virulentorum domitores sint, et incantationibus herbarumque succis faciant medelarum miracula.'

77 *Majus parabo, &c.*] Jam Canidia puerum infodere statuit, et inedia interficere; ad parandum Varo philtrum e pueri exsuctis medullis et arefacto jecore: eoque pervincendam Vari quantamlibet obstinationem sibi spondet.

Quam non amore sic meo flagres, uti
Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, jam non, ut ante, mollibus
Lenire verbis impias;
Sed dubius unde rumperet silentium,
Misit Thyesteas preces.
Venena magnum fas nefasque; non valent
Convertere humanam vicem.

amore meo, sicuti bitumen nigris ignibus. Post hæc puer nequaquam, ut prius, blandimentis mollire sceleratas mulieres tentat, sed anceps quid primum diceret, emisit execrationes Thyestis. Veneficia, inquit, magnum fas ac nefas confundant licet, at nequeunt immutare sortem mortalium. Persequar vos execrationibus.

Irrisor, qui Bentleianas Notas Anglice reddidit, Lond. 1712.—81 Glarean. Bentl. Sanad. Bentleii Irrisor, Towers, Francis, Wakef. et Kidd. *amore sic mei.* 'Hanc lectionem ex interpretatione ortam puto.' *Zeun.*—87 'Durissimus locus, neque, quocumque modo vertas et excutias, sententiam commodam præbens. Scio equidem, ut conati sint explicare veteres novique Interpretes; sed, siquid video, laterem laverunt. Neque rectius Rutgersio processit, qui sic corrigebat; *Venena, magicum fas nefasque, non valent;* hoc est, ait, 'Venena, quæ totum magorum fas, et nefas sunt.' Nihil vidi infelicius: neque enim verba eum sensum, quem concipit, admittunt: neque sensus ipse ullam hic venerem aut elegantiam habet. Multa quidem ipse nequicquam tentavi, quæ piget hic referre: tamen ne omnino asymbolus veniam, dicam aliquid; quod, etsi ne mihi quidem placeat, Rutgersiano haud deterius fore credo. Ergo ecce tibi correctionem, qualiscumque est: *Venena magica fas nefasque non valent, Non vertere humanas vices.* Venena, ait, *magica;* id enim epitheton necessarium hic videtur: quippe *venena*, per se et absolute posita, non possunt rem magicam denotare. Valerius Flaccus VII. 327. 'Utque procul magicis spirantia tecta venenis, Et sævæ patuere fores.' 'Ea vero,' inquit, 'non valent vertere fas et nefas.' Ita Virgilius loquitur Georg.

NOTÆ

81 *Uti Bitumen atris ignibus*] Hæc dicens Canidia bitumen injicit in ignes, atraque inde flamma accenditur. Quippe et hoc intelligendum et supponendum hic. Quod quidem, ut et alia bene multa, Dacerius acute et erudite more suo observavit.

86 *Misit Thyesteas preces*] Diras execrationes et imprecationes emisit in Canidiam ejusque socias, quemadmodum olim Thyestes in Atreum fratrem, cum jugulatos filios, in frusta dissectos, coctos, edendosque sibi ab eo fuisse appositos accepit. De his I. Od. 6. 8. et I. Od. 16. 17. Vide et Senec. Trag. Thyesten. Cic. Tuscul. I. 107. 'Execratur luculentis sane versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus, &c. . . . . neque sepulcrum quo recipiatur habeat, portum corporis; ubi remissa humana vita corpus requiescat a malis.' Et in Pisonem, n. 43. 'Thyestea ista execratio est, poëtæ vulgi animos non Sapientum moventis,' ut tu naufragio expulsus uspiam saxis fixus asperis, evisceratus latere penderes, (ut ait ille) saxa spargens tabo, sanie, sanguine atro.

87 *Venena magnum fas, &c.*] Vene-

Diris agam vos: dira detestatio
Nulla expiatur victima.
Quin, ubi perire jussus expiravero,
Nocturnus occurram Furor,

Dira detestatio nullo sacrificio purgatur. Immo postquam a vobis coactus interiero,

I. 505. Negat itaque venena magica, quamvis possunt 'Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro,' Virg. Æn. IV. 489. (add. Ovid. Met. IV. 50. et Tibull. I. 2. 44.) et alia id genus portenta facere; negat, inquam, naturam justi et injusti posse itidem vertere. Sed objicies fortasse cum Lambino et Dacierio, rem aliter se habere, et veneficia re ipsa fas nefasque vertere, ut 'bella' et 'scelera' vertunt apud Virgilium. Verum illud viri docti non animadverterunt, diversis nominibus utrumque verum esse, et quod vertant fas et nefas, et quod non vertant. Vertunt quidem, quod ad ipsas veneficas attinet: quippe quibus, ut Senecæ verbis utar Controv. II. 'omne fas nefasque lusus est;' quæ, ut Tacitus loquitur Hist. II. 56. 'in omne fas nefasque avidi, et venales.' Non tamen vertunt quoad naturam rerum, et divinam providentiam: ut Virgilius Æn. I. 547. 'Si genus humanum et mortalia temnitis arma; At sperate Deos memores fandi atque nefandi:' quemadmodum et puer hic humana ope destitutus ad Deos ultores se convertit: *Diris agam vos; dira detestatio Nulla expiatur victima.* Postremo negat veneficia 'vertere vices humanas,' sive effugere posse pœnam, quæ claudo licet pede scelestos tandem consequitur. 'Vices,' ut optime hic Porphyrion, 'appellantur pœnæ, quæ in sceleratos regeruntur:' ut Noster I. Od. 28. 31. Ovid. Trist. III. 11. 67. Atque hæc quidem ideo diximus, ne nihil diceremus. Frustra tamen, opinor, labor omnis impenditur: et fortasse locum spurium et interpolatum curamus, qui sola spongia sanari poterit, nulla alia medicina.' *Bentl.* 'Ego etsi assentior Bentleio, qui frustra omnem laborem in h. l. explicando insumi putat, malim, si omnino non reticenda est mea sententia, nihil mutare, et locum exponere sic: Venena non possunt convertere summam et constantem justitiam: (immutabilia justi injustique principia:) id est, statim explicat Poëta,) humanam vicem: pœnas, quibus malefici afficiuntur. Sed mihi ipse non satisfacio.' *Klotz.* 'Mihi simplicior videbatur Lambini interpretatio: Veneficia possunt *fas et nefas convertere*, perturbare omnia officia: non possunt *convertere* et mutare conditionem mortalitatis, et impedire quo minus puniantur veneficæ. Et sic distinxi.' *Gesn.*—88 Harl. 4. *humanas vices,*

NOTÆ

ficia fas nefasque confundant, pervertant, violent licet; at rerum humanarum vicissitudines non sistent aut mutabunt. Itaque vos, sceleratæ ac detestabiles veneficæ, quæ me sic improbe occiditis, vicem vestram expectate. Nam certe peribitis tandem miserabili modo, ac insepultas laniabunt feræ, &c.

89 *Detestatio Nulla expiatur victima*] Sic habebant veteres, non posse averti aut expiari mala, quæ quis ardens justa ira, cum gravi fuerat injuria læsus, ei qui læserat imprecatus esset. Huc pertinet quod scribit Plin. lib. XXVIII. 'Defigi diris detestationibus nemo non metuit.'

92 *Nocturnus occurram Furor, &c.*] Sic Virgil. Æneid. IV. 386. Dido ad Æneam: 'Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas.' Ovid. in Ib. vs. 157. 'Insequar et vultus ossea forma tuos. Me vigilans cernes; tacitis ego noctis in umbris Excutiam somnos, visus adesse, tuos.'

Petamque vultus umbra curvis unguibus,
(Quæ vis Deorum est Manium,)
Et inquietis assidens præcordiis,
Pavore somnos auferam.
Vos turba vicatim hinc et hinc saxis petens
Contundet obscœnas anus;
Post, insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites:

adero furor nocturnus, atque umbra facies vestras curvis unguibus invadam, (nam hæc potestas est Deorum Manium,) atque præcordiis inhærens minime quiescentibus, formidine eripiam somnum. Deinde plebs per singulos vicos undique lapidibus vos incessens execrabiles vetulas obruet. Denique membra vestra insepulta

ut emend. Bentl.—90 'Quid si *expiator?*' Gesn.—100 '*Et Esquilinæ alites* reperi in quatuor codd. Blandd. non *Esquiliniæ*, ut legendum arbitrabatur Bonfin. propter elisionem diphthongi *æ*; verum ejus nulla sit cura. Sed an legi debeat *Exquilinæ* potius quam *Esquilinæ*, disputat Marlian. in Topogr.

NOTÆ

94 *Quæ vis Deorum est Manium*] Ut se ulciscantur de morte injuste illata, vim et potestatem habent animæ a corpore solutæ. Hæ scilicet 'Manes,' et, 'Dii,' honoris causa, vocantur. Hinc iis aræ quoque erigebantur. Virgil. Ecl. v. Daphnidi mortuo aræ duæ. vs. 66. Æneid. III. 63. Polydori animæ pariter: 'stant Manibus aræ,' inquit: et vs. 305. animæ Hectoris Andromache 'sacraverat aras:' et vs. 303. 'Manesque vocabat.' Quid proprie sint Manes, et varias ejus vocis acceptiones explicat luculenter ac diserte Apuleius lib. de Deo Socratis: 'Animum humanum,' inquit, 'emeritis vitæ stipendiis corpore suo abjurantem, vetere Latina lingua Lemurem dictitatum reperio. Ex hisce Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto numine domum possidet, Lar familiaris dicitur. Qui vero ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, malis vero noxium, id genus plerique Larvas perhibent. Cum vero incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit an Larva, Manem Deum nuncupant.' Animadverte has voces postremas ad rem præsentem maxime facientes.

95 *Assidens præcordiis*] Sicut Promethei jecur vultur seu aquila tundit et vellicat. II. Od. 13. in fine.

99 *Insepulta membra*] Hoc apud antiquos gravissimum malorum æstimabatur; quod errare anima, donec sepulcro corpus esset conditum, putaretur. Vide I. Od. 28. Item Sophocl. Ajac. Act. ult.

100 *Esquilinæ alites*] Esquiliæ, unus e Romæ collibus. Accipitres circa Esquilias volitabant frequenter, quia illic erant sepulcreta; immo et reorum ac morte damnatorum abjecta cadavera: itaque prædam ibi subodorabantur et quæritabant.

Neque hoc parentes (heu mihi superstites !)
Effugerit spectaculum.

discerpent lupi et volucres Esquilinæ. Illud vero spectaculum videbunt parentes mei heu post me viventes !

Urb. Rom. IV. 14.' *Cruq.*—102 *Effugerint,* vel *Effugerant* edd. vett. ap. Gesn. item Exc. Sax. et Vet. Comb.

NOTÆ

101 *Neque hoc parentes, &c.*] Hocque illis qualecumque solatium. Posteriora criminationum Scaligeri capita tam futilia sunt, ne dicam insulsa, ut illa describere etiam pigeret. Ne tamen ea desideres, Lector, en ita ille : ' ' Indormit unctis omnium cubilibus Oblivione pellicum.' Neque structura placet : et hæc hiant, disjuncta a superioribus, et verbum *indormit,* insuave est. ' Ad me recurres : nec revocata mens tua Marsis redibit vocibus.' Si fiet amens, quomodo fastidiat poculum quod mox minatur ? et omnino illa sunt durissima, ' Venena magnum fas nefasque,' &c. Profecto si jam lapidibus insectata est plebs, si interemtæ anus, si insepultæ a lupis et avibus laceratæ, quid addit, ' Neque hoc parentes Effugerit spectaculum ?' Quid enim agant parentes tunc ? Animadverte vocem hanc, *alites,* multis in locis ab Horatio repetitam : quam adeo amavit, ut maluerit hic quam quod potuit, vultures : et fugisset licentiam neglectæ collisionis.' Hactenus Jul. Scalig.

1°. Nec structura, nec verbum *indormit,* insuavia videntur, nisi hypercritico. Quod a superioribus disjunctum est, non hiatum facit, sed impetum animi Canidiæ audacia et scelere furentis optime depingit, quæ res non pacate cogitat aut loquitur contexte et continenter, sed profert saltuatim.

2°. Dormitabat sane bonus Scaliger, cum ista culpabat. Immo si Varus fiet amens, non nisi post et per *poculum* quod mox ei *majus* Canidia minatur.

Porro hæc, *Venena magnum fas, &c.* durissima omnino sint, vix tamen satis ad rerum duritiam quas indicant, et parum ad frangendum veneficæ improbitatis adamantem.

3°. Profecto nihil agendum parentibus ; sed tali fruendum spectaculo, ad mœstitiam utcumque leniendam, prædicit puer.

4°. *Vultures* placeant homini carpendi et vellicandi avido : at æquum æstimatorem non offendent *Esquilinæ alites :* quin collisio, et ipsa vox, *alites,* pulchra sane, vel *decies repetita,* oblectabit.

ODE VI.

IN CASSIUM SEVERUM.

A Cornelio Tacito memoriæ proditum est, (An. IV. 21.) Cassium Severum, ejus temporis Oratorem, libidine quadam viros atque illustres fœminas procacibus scriptis defamasse, eaque re inductum Augustum cognitionem de famosis libellis tractavisse. Hunc igitur Horatius Iambis lacessit, ac veluti canem in se irritare conatur. (Mihi non fit probabile, eundem esse virum, quem ut maledicum et acerbum Oratorem describunt Seneca, Tacitus, Fabius; nisi Noster contumeliosius quam verius de illo posuit, vs. 9. et 10. Si enim adulari potuisset ille, in Seriphiis saxis non consenuisset. *Gesn.*)

QUID immerentes hospites vexas, canis,
Ignavus adversum lupos?

Quare externos nihil mali meritos exagitas, o canis iners contra lupos? Cur non

Ode decima tertia Libri quinti in Edd. Sanad.—3. 4 Harl. 1. sex codd.

NOTÆ

Metrum idem quod Epod. I.

1 *Quid immerentes, &c.*] Hac Ode volunt notari Cassium Severum, oratorem petulantissimum, accusationibus in Senatu quanquam exitu semper infelici, et conatibus vanis, famosum, item scriptis maledicis in quemlibet etiam magnatum. Nonium certe Asprenatem, Augusto licet 'arctius junctum,' veneficii reum agere non dubitavit. Testes sunt Suetonius Octav. cap. 56. Plin. XXXV. 12. Is, ob libellos famosos in vulgus sparsos, ad insulam Cretam primum, deinde in Seriphum est deportatus. Ejus meminit pluribus locis Tacitus, item Quintilianus. Ille sic habet in Dialogo de Oratoribus: 'Cassium Severum affirmant primum flexisse ab illa vetere dicendi via directa, non infirmitate ingenii, nec inscitia literarum; sed judicio et intellectu. Vidit namque cum conditione temporum ac diversitate aurium formam atque speciem orationis esse mutandam,' &c. et postea: 'Equidem non negaverim Cassium Severum oratorem vocari, quanquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat, quam sanguinis. Primus enim contemto ordine rerum, omissa modestia et pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus, et studio feriendi plerumque dejectus, non pugnat, sed rixatur. Ceterum varietate eruditionis et lepore urbanitatis, et ipsarum virium robore multum ceteros superat.' Fab. autem Quintilianus X. 1. 'Cassius,' inquit, 'Severus, si cum judicio legatur, multa dabit imitatione digna. Quod si ceteris virtutibus colorem et gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam et ingenii plurimum est in eo, et acerbitas mira, et urbanitas, et vis summa: sed plus stomacho quam consilio dedit: præterea ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est.' Ejus scripta ex Senatusconsulto abolita sunt, teste Suetonio.

Canis, Ignavus adversum lupos] Acer

Quin huc inanes, si potes, vertis minas,
  Et me remorsurum petis?
Nam, qualis aut Molossus, aut fulvus Lacon,
  (Amica vis pastoribus,)
Agam per altas aure sublata nives,
  Quæcumque præcedet fera.
Tu cum timenda voce complesti nemus,
  Projectum odoraris cibum.
Cave, cave; namque in malos asperrimus
  Parata tollo cornua;

istuc vanas minas convertis, si vales, ac lacessis me par pari redditurum? Etenim velut Molossus vel Lacedæmonius canis rufus, quæ est defensio grata pastoribus, per excelsas nives erectis auribus persequar quamcumque feram fugientem. Tu vero postquam formidabili latratu implevisti sylvam, olfacis dapes oblatas. Cave, cave; nam ego adversus improbos accerrimus dirigo statim cornua; non secus ac

Torrentii, Bland. vetustissimus Cruquii, tres alii Blandd. in annot. Divæus ap. eund. Cruq. *si potes, verte minas, Et me r. pete;* et sic Venett. et Vet. Comb. et Cruq. Sed Harl. 2. 3. 4. 6. ceteri codd. ap. Cruq. et reliquæ edd. vett. et recentt. *si potes, vertis minas, Et me r. petis.* Ita legit Nic. Heinsius ad Ovid. Amor. II. 19. 61. sed interrogative, ut in ed. Glarean. Torrent. Bond. Schrevel. Delph. Bentl. Sanad. Towers, Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd. Absque interrogatione legunt Mancinell. Baxt. Gesn. Bipont. Comb. et Mitsch. Quatuor codd. quos vidit Geo. Fabric. habent: *verte, si potes, minas.* 'Id an credere debeam nescio.' *Torrent.*—5 Duo codd. Blandd. ap. Cruquium, *fulvus Laco,* quod ille reposuit. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et ceteræ edd.

NOTÆ

in ignavos, ignavus in fortes: quod argumentum socordiæ est.

3 *Quin huc inanes, &c.*] Quin me lacessis meique similes acriter remorsuros te mordentem, vel potius allatrantem?

5 *Molossus*] Canis ingens et validus, Gallice, *dogue.* Ex Epiro, ubi populi fuere quondam Molossi. Strabo lib. VII.

Fulvus Lacon] Canis agilitate commendatus simul et robore, Gall. *levrier:* e Laconia Peloponnesi regione, seu ex urbe Sparta. Virgil. Georg. III. 405. 'Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum.'

6 *Amica vis pastoribus*] Ad arcendos a grege lupos, aliasque feras. Theocrit. *κύων φιλοποίμνιος, canis ovium amans.*

7 *Agam per altas*] Expeditus ego sum ad insectandos quoscumque mihi injuriam facientes. Pergit scilicet noster in Metaphora.

9 *Tu cum timenda, &c.*] Tu vero cum ingenti latratu maxime terribilis visus fuisti; repente mitis et imbellis appares, objecto pretio sedatus: quemadmodum canis iners antea horrendum latrans, projectum cibum arripiens, mutus subito fit.

12 *Tollo cornua*] Vires exero, animos et bilem accendo, graviterque ulciscor.

Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.
An, si quis atro dente me petiverit,
Inultus ut flebo puer?

gener contemtus a Lycambe perfido, vel inimicus Bupalo infensissimus. Quod si me quisquam dente nigro lacerarit, numquid plorabo velut puer imbellis?

fulvus Lacon.—14 Nonnulli codd. et edd. vett. ante Cruq. ut Venett. Glarean, ceteri, *Bubalo;* sed quatuor codd. Blandd. Divæus et Buslid. ap. eund. cum Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et reliquæ edd. *Bupalo.*—15 'Cum habuerit Vet. Schol. Cruq. *oppetiverit*, ego *appetiverit* malui quam vel illud, vel *petiverit*, quod est in vulgatis. Bentleius sui judicii securus posuit *me petiverit.*' Baxt. Baxterum secutus Cuning.—16 *Inultus ut flero puer* Cuning. quem secutus est nemo.

NOTÆ

13 *Qualis Lycambæ, &c.*] Sicut Poëta Archilochus fecit in Lycamben. Hic enim Neobulem filiam antea desponsam fracta fide illi negavit uxorem, generumque habere sprevit. At Archilochus Iambicos versus a se inventos tam acerbos et amarulentos scripsit in Lycamben, ut eum ad desperationem, tandemque ad suspendium adegisse referatur. Vide Epistolam ad Pisones, vs. 79.

14 *Acer hostis Bupalo*] Hipponax Poëta circa Olympiadem sexagesimam florebat, quinque circiter ante Christum sæculis. Statura parvus, vultu pravus ac deformis. Contigit ut offensi duo fratres Bupalus et Anthermus, sive pictores, sive sculptores, ejus imaginem omnino ridiculam effinxerint, populique ludibrio exposuerint: verum non impune. 'Hipponacti notabilis fœditas vultus erat. Quamobrem imaginem ejus lascivia jocorum ridentium circulis in promtu fecere (al. *ii proposuere*) quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus eos ad laqueum compulisse. Quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere.' Hæc Plin. XXXVI. 5. Alii scribunt Epheso urbe duntaxat cedere coactos præ pudore et ira, propter acerbitatem versuum Hipponactis. Ex Dionys. Halic. Hipponax trimetrum Archilochium in Scazontem inflexit, ut gravius feriret. Cic. 3. de Nat. Deorum, n. 90. 'Quem Hipponactis Iambus læserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus,' &c.

15 *An, si quis atro dente, &c.*] Si vero me quisquam impetat conviciis, an ad lacrymas, pueri more, confugiam? immo ut vir ad arma et ultionem convolabo; persequar adversarium usquequaque, donec graviores acceptis plagas infligam.

ODE VII.

IN POPULUM ROMANUM.

Detestatio civilis belli ab Antonio et Cleopatra renovati.

Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
  Aptantur enses conditi?
Parumne campis atque Neptuno super
  Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidæ Carthaginis
  Romanus arces ureret;
Intactus aut Britannus ut descenderet
  Sacra catenatus via:

Quo quo scelerati properatis? vel cur inclusi vagina gladii dextris inseruntur? An non satis Latini sanguinis effusum est terra marique? Non quidem ut Romani incenderent excelsa castella æmulæ Carthaginis, vel ut Britanni hactenus indomiti

Ode sexta Libri secundi in Edd. Sanad. Epigraphe in uno cod. vetustissimo ap. Torrent. *In Pop. Rom. Primo bello civili finito ut ab aliis abstineant deprecatur.*—1 'Scripti codd. habent, *et cur dexteris;* et sic etiam impressi; verum omnino legendum, *ecquid dexteris;* copula enim *et* concitatum indignationis motum comprimit.' *Cuning.*—6 Venett. et Vet. Comb. *arces verteret.*

NOTÆ

Metrum idem quod Epod. I.

1 *Quo, quo, &c.*] Ambigitur quod civile bellum hic Poëta execretur: an illud quod gestum est hinc Bruto et Cassio, illinc Augusto M. Antonio et M. Lepido ducibus? An bellum Actiacum, cujus finem et exitum Augusto felicem celebrabit Epod. IX.? An potius illud quod post cladem Philippensem Sext. Pompeius reparabat? Vide I. Od. 14. II. Od. 7. III. Od. 4. et 6. Denique Epod. XVI. ibique Not.

Scelesti] In cives et patriam injuriosi et sævientes.

2 *Enses conditi*] Pax enim facta fuerat, aliquanto post dimicationem Philippensem, Pompeianos inter et Augustum atque Antonium.

3 *Campis atque Neptuno super*] In campis Philippensibus, et in mari Siculo. De hoc Epod. IV. de illis II. Od. 7. Neptunus maris Deus, pro ipso mari.

5 *Non ut superbas, &c.*] Enimvero tantum sanguinis Romani nuper fusum non est pro defensione patriæ vel ultione, ut olim quando Scipione duce deleta et incensa Carthago est. Tunc certe gloriose pugnatum est: at certarunt nuper cives in seipsos impie, ut et nunc armantur.

Invidæ Carthaginis] Carthago Romæ æmula, quamdiu stetit, fuit. Vide III. Od. 5. Vell. Patercul. lib. I. et II.

7 *Intactus aut Britannus*] Neque tunc fusus est Latinus sanguis, ut Britanni, nondum subacti Romano Imperio, vincerentur, atque in triumpho ducerentur ex more ad Capitolium per viam sacram. Vide Sueton. Octav. cap. 25. Dion. lib. XL.

Sed ut, secundum vota Parthorum, sua
Urbs hæc periret dextera.
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus,
Nunquam nisi in dispar feris.

per viam sacram vincti traherentur: sed ut juxta Parthorum optata destrueretur hæc civitas per vires proprias. Atqui nec lupis hæc consuetudo nec leonibus unquam fuit sævire nisi contra dissimile animal. An cæca rabies agit vos, an vis

—12 *Unquam nisi in* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Bentleii Græv. Petrens. et Regin. omnes Lambini, Cruquii, et Torrentii, ut videtur, Locher. Lamb. Cruq. Torrent. Rutgers. Heins. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Baxt. ed. pr. al. *Nunquam nisi in* Florent. Vet. Comb. Venett. 1477. 1478. 1479. 1486. 1490. 1492. 1544. Fabric. 1555. Bentl. Sanad. Towers, Francis, Baxt. ed. sec. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Mitsch. Wakef. Comb. et Kidd. *in disparibus feris* Petrens. et Venet. 1490. *Unquam nisi dispari in fera* conj. Nic. Heinsius. *nisi in dispar feris* Bentleii Græv. et Regin. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes Cruquii et Torrent. al. cum Locher. Vet. Comb. et edd. recentt. *nisi dispar in feras* Leid. Bentleii. 'Posterior Lambini editio, *dispar genus;* at prior et libri manuscripti omnes, *feris* non *genus* legunt; nec dubium, quin ad oram alicujus libri ascriptum *τὸ genus,* pro declaratione vocabuli *dispar,* scribam deceperit. Illud vero pudendum, quod tanquam rem magnam addit Lamb. Gulielmi Peliserii codice scriptum fuisse, *Umquam ni in dispares feras,* cui lectioni, si antiqua sit, nulla, inquit, anteponenda. Quasi vero Iambi Bimetri secunda sede Spondæum admittant.' *Torrent. genus* est in cod. Grævii a m. sec. 'Miror equidem tot viros eruditos, et præsertim acutissimum Heinsium, non vidisse veritatem adeo in aperto et nudo positam. Quippe sine dubio scripsit Noster: *Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus; Nunquam, nisi in dispar, feris.* Cur, inquit, o Romani, non adversus Pœnos aut Britannos, sed civis contra civem arma geritis? *ne lupis quidem et leonibus hic mos est, qui nunquam feri et*

NOTÆ

init. Cæsaris Comment. lib. v. item III. Od. 5. Not. et IV. Od. 14.

Descenderet] Declivis nempe ad forum usque Romanum erat via sacra; de qua Epod. IV. vs. 7. at a foro Rom. ad Capitolium postea ascendebatur.

9 *Sed ut, secundum vota Parthorum, &c.*] Hoc scilicet habebant in votis hostes Romanorum, ut quod Imperium alienis non poterat, propriis viribus interiret. Epod. XVI. init. 'Suis et ipsa Roma viribus ruit, Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi,' &c. de Parthis Romæ semper infestis, I. Od. 12. et 19. III. Od. 5.

11 *Neque hic lupis mos, &c.*] Feræ non sæviunt in sui similes; quare ergo homo est homini lupus? ut habet adagium. Plin. Prœm. lib. VII. 'Cetera animantia in suo genere probe degunt. Congregari videmus et stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat. Serpentum morsus non petit serpentes. Nec maris quidem belluæ nisi in diversa genera sæviunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.' Senec. Epist. CIV. 'Ab homine homini quotidianum periculum. Adversus hoc te expedi,' &c. Et de Clement. I. 16. 'Apud homines tantum nec a necessariis quidem rabies temperat sibi.' Sanctus Augustinus de Civ. Dei lib. XV. 'Neque enim unquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia inter se homines

Furorne cæcus, an rapit vis acrior?
An culpa? responsum date.
Tacent; et ora pallor albus inficit;
Mentesque perculsæ stupent.
Sic est; acerba fata Romanos agunt,
Scelusque fraternæ necis;
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

superior, an crimen aliquod? Respondete. Silent: atque pallidus color vultum tingit; animique attoniti obstupescunt. Ita est. Romanos exagitat sors inimica, et crimen cædis fraternæ; ex quo effusus est humi sanguis Remi innocentis posteris luendus.

---

sævi sunt, nisi in animal dispar.' Bentl.—13 *Furorne cæcos* duo codd. Torrentii, quod illi non displicet, item Reg. Soc. Bentleii, et Schol. Porphyr. in ed. Venet. 1490. et sic Bentl. Sanad. Towers, Francis, Wakef. et Kidd.—15 'Magis arrisit Bentleio inusitatior ordo quarundam membranarum: *et albus ora pallor inficit;* nobis utcumque probatur communis. Verum nil tanti. Hujusmodi varietates plerumque debentur lapsæ exscribentium memoriæ.' *Baxt.* Ita Harl. 4. Regin. Reg. Soc. Locher. et Acron, et receperunt Sanad. Towers, Francis, et Kidd.—16 Brod. et Harl. 2. *percussæ.* Harl. 4. *pavent* pro *stupent.*—17 'Duo, quos vidi codd. *acerba facta* habebant, quod non improbare possum, ut Romani, et sua et Romuli auctoris sui culpa, ad arma venerint. Tale illud: 'Delicta majorum,' &c. Nec sane 'scelestos' vocare debuit, quorum nulla sit culpa.' *Torrent.*

NOTÆ

bella gesserunt.' Juvenal. Sat. xv. 159. 'Sed jam serpentum major concordia: parcit Cognatis maculis similis fera. Quando leoni Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam Expiravit aper majoris dentibus apri? Indica tigris agit rabida cum tigride pacem Perpetuam: sævis inter se convenit ursis. Ast homini ferrum letale incude nefanda Produxisse parum est.'

12 *In dispar feris*] Al. *in dispar genus.*

13 *Furorne cæcus, &c.*] Quid vos rapit ad bellum tam tetrum? An furor? an fatalis quædam necessitas? an culpa, propter quam Dii infensi vestris vos manibus plectant? Cicero pro M. Marcello: 'Omnes qui ad arma illa fato sumus nescio quo Reipublicæ misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus.'

15 *Tacent; et ora pallor, &c.*] 'Silentium' et 'pallor' arguunt sceleris conscientiam; 'stupor' vero notat immissam a Diis offensis pœnam.

17 *Sic est, &c.*] Ira sane Deorum fit ut Romani in Romanos incurrant sæviantque. Nimirum luimus crimen Romuli, qui Remum fratrem occidit. III. Od. 6. 1. 'Delicta majorum immeritus lues, Romane,' &c.

19 *Remi Sacer cruor*] Jus naturale violarat Romulus, dominandi causa, fratrem innoxium et immerentem trucidans. Hinc illius Romanorum parentis et conditoris scelus in nepotes aspersum identidem immissis malis

NOTÆ

vindicatur. De nefanda illa Remi cæde varie scribunt, Flor. I. 1. 'Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur; cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certe victima fuit, munitionemque urbis novæ suo sanguine consecravit.' Liv. I. 6. Romulus ac Remus certatim nomen et auspicia daturi novæ urbi auguria captant: intervenit 'avitum malum, regni cupido, atque inde fædum certamen coortum a satis miti principio. Quoniam gemini essent, nec ætatis verecundia discrimen facere posset, ut Dii, quorum tutelæ ea loca essent, auguriis legerent qui nomen novæ urbi daret, qui conditam imperio regeret, Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium venisse fertur sex vultures: jamque, nuntiato augurio, cum duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque Regem sua multitudo consalutaverat: tempore illi præcepto, at hi numero avium regnum trahebant. Inde, cum altercatione congressi, certamine irarum ad cædem vertuntur. Ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros: inde ab irato Romulo interfectum,....ita solus potitus imperio Romulus,' &c. Vide et Aurel. Victorem Plutarch. in Romulo Oros. lib. II. S. August. de Civ. Dei, III. 6. Ovid. Fast. IV.

ODE VIII.

IN ANUM LIBIDINOSAM.

In vetulam quandam beatam, amorem sine viribus affectantem, amarulenta invectio.

ROGARE longo putidam te sæculo,
Vires quid enervet meas!
Cum sit tibi dens ater, et rugis vetus
Frontem senectus exaret;
Hietque turpis inter aridas nates
Podex, velut crudæ bovis.

Te diuturno ævo fœtentem decetne quærere quid exhauriat vires meas? Siquidem nigri sunt tibi dentes, et frons sulcata rugis senii. * * *

Deest Editioni Sanad. Epigraphe in uno cod. Torrentii est, *In anum libidinosam, prostitutam, putidam, Gratidiam; quam aspernatur, cujus vitia corporis detestatur.*—1 Codex Bersmanni, *putridam.*—2 Quatuor codd. Torrent. om-

NOTÆ

Metrum simile Epod. I.

1 *Rogare, &c.*] Ellipsis et Aposiopesis indignationi serviens. *Putidam te* non pudet, &c.

Sed incitat me pectus, et mammæ putres,
  Equina quales ubera;
Venterque mollis, et femur tumentibus
  Exile suris additum.
Esto beata; funus atque imagines
  Ducant Triumphales tuum;
Nec sit marita, quæ rotundioribus
  Onusta baccis ambulet.
Quid? quod libelli Stoici inter Sericos
  Jacere pulvillos amant?

* * * *Sis opulenta; et imagines triumphales decorent exequias tuas: nullaque sit matrona, quæ incedat ornata rotundioribus margaritis: tu tamen mihi sordescis. Atqui volumina Stoicorum apud te solent reponi in sericis pulvinaribus. Neque hoc te amabilem mihi præstat.* * * *

nes Cruquii, ut videtur, unus Bersmanni, et Cruq. *quod enervet.*—8 ' Absurde hic Harduinus *quales* a metri necessitate deducit.' *Gesn.* '*quales* pro *qualia*, more Græco.' *Vet. Schol.*—14 Optima quæque exemplaria *bacis*, non *baccis*;

NOTÆ

11 *Funus atque imagines, &c.*] In funere nobilium præferebantur imagines majorum qui triumphalem honorem adepti fuerant. Cic. de Orat. II. et pro Milone. Plin. XXXV. 2. Lips. Elect. I. 29.

13 *Rotundioribus*] Rotunditas uniones commendat. Plin. IX. 35. ' Margaritarum dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere.' Erant tamen etiam oblongæ in pretio margaritæ, dicebanturque elenchi, et auribus appendebantur. Juvenal. Sat. VI. 458. ' Auribus extensis magnos commisit elenchos.' Sat. II. 61. ' cylindros' vocat. ' Tu nube, atque tace. Donant arcana cylindros.'

14 *Onusta*] Plin. mox cit. ' Uniones digitis suspendere, et binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est.' Petron. ' tribaccam margaritam' appellat. Seneca de Benef. VII. 9. ' Video uniones non singulos singulis auribus comparatos. Jam enim exercitatæ mulieres oneri ferendo sunt. Junguntur inter se; et insuper alii bini superimponuntur. Nec satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent.'

Baccis] Baccæ proprie sunt fructus lauri, oleæ, &c. ob similitudinem vero pro unionibus ponuntur. Pers. II. 66. ambitio et mollities, inquit, docuit baccam conchæ rasisse.

15 *Quid? quod libelli Stoici, &c.*] At dices te esse imbutam literis et Philosophia Stoicorum. Scilicet hoc lenocinio, hac illecebra captas me studiosum: verum nihil proficis, inquit Horatius. De Stoicorum placitis agam ad I. Sat. 3.

Inter pulvillos] Super pulvinos scilicet lectuli tricliniaris, accubitorii, lucubratorii; in quo veteres lectioni et scriptioni vacabant. Pers. Sat. I. 53. ' quicquid denique lectis Scribitur in citreis.'

Cetera hujus Odes absit ut expla-

Illiterati num minus nervi rigent?
Minusve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
Ore allaborandum est tibi.

ita etiam edd. Lamb. Cruq. Torrent. et al. vett.—17. 18 *Illiterati num magis nervi rigent, Minusve languet fascinum?* Nic. Heinsius ad Ovid. Amor. III. 7. 67. 'Infeliciter hunc locum tentavit Nic. Heinsius, hic in libri sui margine, et ad Ovidii Amor. l. l. et infelicius multo Dacierius. Accedo ad Guyeti sententiam, qui notis ad Terentii Andriam IV. 1. sic corrigebat: *Illiteratis num minus n. r. Magisve,' &c.* Bentl. Dacerius de suo ingenio edidit: *Illiteratæ num n. r. Minusve, &c.*

NOTÆ

nare aggrediar, neque alia multis locis similia. Quintiliano morem geram libens I. 8. sic scribenti: 'Horatium in quibusdam nolim interpretari.' Pudor nempe vetat. Quin et Scaliger Hypercrit. ita censet: 'Epod. VIII. et XII. nebulonis nequam esse oportuit, non Horatii.'

ODE IX.

AD MÆCENATEM.

Allata Actiacæ victoriæ fama, Poëta se publicæ lætitiæ moram impatienter ferre ostendit. Interim insanum Antonii amorem Iambis suis tangit, Ægyptiamque militiam deridet.

QUANDO repostum Cæcubum ad festas dapes,
Victore lætus Cæsare,

Ecquando vinum Cæcubum ad solennes epulas reservatum, lætus ego ob victoriam

Ode decima quarta Libri secundi in Ed. Sanad.—1 'Lege ex conjectura elegantissimi Nic. Heinsii: *Quando O repostum Cæcubum ad festas dapes.* Illud *O* facile a præcedente absorberi poterat, et a librariis omitti: restitutum vero mirificam vim et vehementiam sententiæ impertit.' *Bentl.* Bent-

NOTÆ

Metrum simile Epod. I.

1 *Quando repostum, &c.*] Vel ex ista Ode liquet, nec libros nec Odas Horatii eo dispositas ordine quo factæ sunt: siquidem hic lætitia expromitur de futura mox victoria Actiaca, quæ jam consummata celebratur in I. Od. 37. Hic, inquam, Poëta, scribens ad Mæcenatem inter bellicos tumultus ad Actium adhuc versantem, gaudium suum exprimit ex primo nuntio fugæ Antonii et Cleopatræ.

Cæcubum] Vinum optimum, de quo plura I. Od. 20. 9.

Ad festas dapes] In sacris et festis, in honorem Deorum instruebantur epulæ opiparæ, et ponebantur vina melioris notæ.

2 *Victore Cæsare*] Xiphilinus in Au-

Tecum sub alta (sic Jovi gratum) domo,
Beate Mæcenas, bibam,
Sonante mixtum tibiis carmen lyra,
Hac Dorium, illis Barbarum?

Augusti, potabo tecum, o felix Mæcenas, in ædibus magnificis, canente cum fistulis cithara, hac Dorium modum, illis Phrygium? Sane ita placet Jovi. Haud ita

leium sequitur Kidd.—3 *Jovi datum* var. lect. sive conjectura ap. Kidd.—5 'Sunt qui *mistis* legant, quod equidem in nullo fide digno codice inveni. Receptam lectionem firmat locus huic germanus lib. IV. Od. 15. 30. 'Lydis remisto carmine tibiis.'' *Torrent.* 'Duo codices notæ optimæ apud Lambinum habent: *Sonante mixtis tibiis carmen lyra:* quod ut ei non displicet, ita mihi quidem præ vulgata placet. Vide nos ad IV. Od. 1. 22. Siquis tamen *mixtum* hic maluerit, non admodum pugnabo.' *Bentl.* *mixtis* receperunt

NOTÆ

gusto: 'Cæsar superior fuit eo prælio navali, ad quartum Nonas Septembris confecto: quem diem propterea notavi, quod eo penes unum Cæsarem summa rerum fuit, ut ex eo anni principatus ejus numerentur. Cæsar urbem ædificavit eo loci, in quo sibi victoriam pepererat, eamque Nicopolim appellavit,' &c. Ibidem quoque ludos Quinquennales instituit, et Apollini templum dedicavit, ut tam insignis in Epiro victoriæ dignum Augusto monumentum permaneret. Vide Epod. I. init. et totam Oden 37. lib. I. ibique Not.

3 *Sub alta domo*] Altis columnis ex marmore adornata. III. Od. 29. 'Molem propinquam nubibus arduis.'

Sic Jovi gratum] Jovi Diisque fore gratum ait gaudium ob victorem Augustum, quippe cui ex voluntate Numinum orbis Imperium destinatum erat: quod quidem asseruit I. Od. 2. et alibi.

6 *Hac Dorium, illis Barbarum*] Lyra sonante Dorium carmen seu modum; tibiis vero canentibus barbarum sive Phrygium. Tres erant vulgares modi: Ionius sive Lydius, in 'Ut;' Dorius, in 'Re;' Phrygius, in 'Mi;' de quibus fuse Glareanus in hunc locum. Primus acutus rebus lætis serviebat; secundus gravis et sedatus, rebus seriis; tertius medius, rebus sacris. Vide Athen. XIV. 5. Item Cœl. Rhodig. IX. 3. ubi ex Cassiodoro sic scribit: 'Dorius prudentiæ largitor est, et castitatis effector: Phrygius pugnas excitat, votum furoris inflammat: Æolius animi tempestates tranquillat, somnumque jam placatis attribuit. Lydius intellectum obtusis acuit, et terreno desiderio gravatis cœlestium appetentiam inducit, bonorum operator eximius.' Hinc apparet cur pueros Doricam inprimis harmoniam edocendos moneat Aristoteles Polit. VIII.

Barbarum] Asiatici omnes a Græcis vocabantur barbari: hinc barbarum dicitur quicquid est a Phrygia Asiæ regione. II. Od. 4. 9. 'Barbaræ postquam cecidere turmæ.' 'Barbaricum aurum' Æneid. II. 504. et 'barbara tegmina crurum,' Æneid. XI. 777. quæ Phrygia erant acu picta et elaborata. Athen. cit. XIV. 5. 'Tres sunt harmoniarum differentiæ, quot et Græciæ nationes; Æolica nempe, Dorica, Ionica. 'Phrygiam autem ac Lydiam Græci didicerunt a Lydis ac Phrygibus, qui cum Pelope venerunt in Peloponnesum.'

Ut nuper, actus cum freto Neptunius
  Dux fugit, ustis navibus,
Minatus urbi vincla, quæ detraxerat
  Servis amicus perfidis.
Romanus, eheu! (posteri negabitis)
  Emancipatus fœminæ,

pridem sic fecimus, quando Neptunius Imperator freto Siculo pulsus fugam arripuit, post incensas naves; minatus civibus injicere catenas, quas liberaliter detraxerat servis infidelibus. Romanus, (eheu! nepotes haud credetis,) mulieris factus man-

Wakef. et Kidd. *mistum* edd. vett. ap. Zeun.—12 *Et mancipatus* var. lect. ap.

NOTÆ

7 *Ut nuper*] Sicut liberaliter quidem bibimus nuper, seu ante annos quinque, cum Sextus Pompeius navali prælio debellatus ab Augusto est, ad fretum Siculum; indeque pulsus fugit.

Neptunius Dux] ' Sextus Pompeius ruptis ergastulis mare obsedit: interceptis commeatibus Italiam vexavit; et cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est.' Aurel. Victor. de Viris Illustrib. cap. VII. Alii scribunt, quod ejus pater magnus Pompeius exactis piratis et hostibus mari dominatus esset, hinc se Neptuni filium dixisse, et cœrulea veste indutum juveniliter superbiendo depugnasse. Appian. Bell. Civ. v. Dio lib. XLVIII.

8 *Fugit*] Aurel. Victor. cit. ' Sextus ab Augusto per Agrippam navali prælio victus in Asiam fugit, ubi ab Antonianis militibus occisus est.' Florus IV. 8. ' Sext. Pompeius perditis rebus profugit; Asiamque velis petit, venturus ibi in hostium manus et catenas... Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto Prætoriæ navis lumine, anulis in mare abjectis, pavens ac respectans, et tamen non timens ne periret.'

Ustis navibus] M. Agrippæ opera scilicet, a quo fugatas Sexti Pompeii naves scribit Suetonius Octav. cap. 16. Liv. Epit. lib. CXXIX. ' Adversus Sext. Pompeium,' inquit, ' vario eventu navalibus certaminibus pugnatum est: ita ut ex duabus Cæsaris classibus, altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar duxerat, deleta... Victus deinde Pompeius in Siciliam profugit.' (Hæc prior fuga; postrema illa, de qua paulo ante dixi ex Floro.) ' M. Agrippa navali corona a Cæsare donatus est: qui honos ante eum nemini habitus erat.'

9 *Minatus urbi vincla, quæ detraxerat, &c.*] Servos ad arma Pompeius ille Sextus magno quidem numero vocarat. Testis Dio, et Flor. cit. ' Cum ergastula armasset, Siciliam Sardiniamque habebat. Jam et classe medium mare insederat. O quam diversus a patre! Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas navales agitabat.' Vide et Not. ad Epod. IV. in fine.

10 *Servis amicus perfidis*] Fugitivis nempe et erga dominos perfidis libertatem et arma dabat, benigne excipiens et amice, in quos animadverti graviter oportebat.

11 *Romanus*] Antonius ejusque as-

Fert vallum et arma miles, et spadonibus
Servire rugosis potest:
Interque signa turpe militaria
Sol aspicit conopium.
Ad hoc frementes verterunt bis mille equos
Galli canentes Cæsarem;

cipium, miles portat palum atque arma, nec erubescit servire eunuchis rugosis. Interque vexilla bellica (proh fœdam rem!) Sol videt conopium. Adversus istum Galli indignantes, Augustum inclamando, converterunt duo millia equorum: et

Kidd.—16 Codd. et edd. vett. *conopeum;* sed Bentl. emend. *conopium;* Græci enim utrumque habent: *κωνωπεῖον* et *κωνώπιον*. Ergo cum producta est penultima syllaba, scribendum *conopeum;* ut ap. Juvenal. VI. 80. cum correpta est, *conopium;* ut hic, et apud Propert. III. 11. 45. Atque hoc placuit etiam Nic. Heinsio.—17 *Adhuc* Leid. a m. pr. et Bodl. Bentleii, Venett. 1477. 1478. 1479. Mediol. 1486. et 1502. et Servius ad Virg. VI. 613. *Ad hunc* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Græv. et Regin. cum sex aliis ap. Bentl. Locher. Vet. Comb. *At huc* Cruquii aliquot, cum duobus Pulmanni, et Zulich. et Vigorn. ap. Bentl. *At hunc* in quibusdam aliis. *Ad hoc* emend. Bentl. et receperunt Sanad. Towers, Francis, Gesn. Zeun. Wetzel. Wakef. Mitsch. Kidd. ceteri. *Ad hæc* etiam conj. Bentl. 'Est omnino legendum cum Bentleio, *Ad hoc*, scil. *conopium:* ad hoc turpe spectaculum: 'dedignati hoc Galli,' dicit Vet. Schol. id est, *Ad hoc frementes.* Dicitur vero hoc, ut dicitur: 'prosilire ad nomen,' 'stupere ad ratem.' vid. Burm. ad Val. Flac. III. 264. et Munker. ad Hygin.

NOTÆ

sectæ Romanorum permulti.

12 *Fœminæ*] Cleopatræ, de qua I. Od. 37.

13 *Fert vallum, &c.*] Virgil. Georg. II. 25. 'Quadrifidasque sudes et acuto robore vallos.' ubi Servius monet, bis idem dictum: nam et valli et sudes idem sunt: Gall. *des pieux.* Vegetius III. 8. ita rem explicat: 'Super aggerem valli, hoc est, sudes vel tribuli lignei digeruntur;' nimirum ad munienda castra. Porro Romanus quisque miles debebat ferre secum duodecim sudes, arma, viaticum, ollam, veru, securim, ligonem, falcem, &c.

Spadonibus Servire] Cleopatram illi comitabantur, adeoque imperabant Romanis militantibus sub ejus vel Antonii signis: quod eis turpe et indignum. Vide I. Od. 37. 9. Spado a *σπᾷν*, *evellere*, dictus. *Rugosis*] Quia plurimæ illis rugæ, ob virilitatis adeoque caloris amissionem.

16 *Conopium*] Licenter corripitur penultima hujus vocis ex se longa: *κωνωπεῖον*, tentorii genus quo utebantur Ægyptiæ mulieres ad arcendos culices, qui *κώνωπες* nuncupantur a Græcis. Hi sunt enim illic frequentes ob maris viciniam. Horatius indignitatem auget ex eo quod muliebre tabernaculum erat pro Prætorio seu Imperatorio tentorio.

17 *Ad hoc* [*hunc*] *frementes, &c.*] Adversus Antonium arma verterunt Galli, qui in ejus exercitu merebant, scilicet indignati quod servire juberentur fœminæ, et effœminatis, 'spadonibus rugosis.'

Verterunt bis mille equos] Scaliger suo more, 'Illa,' inquit, 'ferre nequeo: nam et insuavia sunt, nec conveniunt pugnæ navali.' Immo Gal-

Hostiliumque navium portu latent
Puppes sinistrorsum citæ.
Io Triumphe, tu moraris aureos
Currus, et intactas boves;

naves hostium ad sinistram dispositæ in portu delitescunt. Io triumphe, tu retardas

p. 109.' *Klotz.* Bersmannus conj. *verterint.*—19 Codd. duo Bersmanni: *in portu.*—20 Duo codd. Cruquii et ed. Gryph. *sinistrorsum sitæ;* 'quod non probo, etsi Dacerius dicat *sinestrorsum citæ* non esse Latinum.' *Baxt.* 'Hic locus negotium facessit interpretibus: quid *sinistrorsum* commode significare possit haud facile est expedire: forsan igitur hic legendum pro *sinistrorsum, sinu introrsum.* Hostium naves, quæ post pugnam aufugerunt, se in portum Alexandriæ receperunt, et in sinum interiorem deductæ, non amplius in mare prodituræ, delitescunt.' *Waddel.*—22 Nic. Heinsius in margine exemplaris sui ait: 'forte *intactos;*' sed vetat hoc vetustus Grammaticus Valerius Probus p. 1462. 'Hic et hæc bos, hujus bovis: Horatius: *Intactas boves.*' Porro

NOTÆ

lorum fremitum et morum asperitatem belle exprimunt. Deinde an Hypercriticus nesciebat, præter navales copias, ad littus affuisse terrestres peditum equitumque? Itaque ab exercitu illo terrestri Antonii ad Cæsarianum transiisse illa duo millia equitum Gallorum, qui victoriam Cæsaris promoverunt: ut testatur Servius ad Æneid. VI. et Plutarchus in Antonio: 'Terrestribus copiis ab Antonio Canidius præerat: a Cæsare Taurus: qui utrimque instructa acie in littore quiescebant, eventum navalis pugnæ expectantes.'

18 *Canentes Cæsarem*] Nos vernacule diceremus: *crians, Vive Cesar.*

19 *Hostiliumque navium portu latent Puppes*] Continuo excandescens Julius Scaliger, 'si latent puppes, proræ non latent,' inquit. Egregie admodum: nam paratis ad fugam navibus latebant puppes duntaxat, apparebant autem proræ mari obversæ. Ergo male redarguitur iste locus. Horatius notat sexaginta naves Cleopatræ post classem Antonii collocatas, sublatis velis expeditas ad fugam primo quoque tempore capessendam, et vela facienda in Ægyptum. Plutarch. mox citand.

Sinistrorsum citæ [*sitæ*] Valeant qui legunt *citæ.* Hostiles naves e portu Actiaco prodeuntes ad sinistram habebant Peloponnesum, quo fugerunt, et inde Alexandriam. Plutarch. in Antonio: 'Naves sexaginta Cleopatræ, quæ post magnas naves erant sitæ, velis sublatis per medios pugnantes fugam arripiunt, suosque perturbant. Cæsariani non sine admiratione spectant fugientes naves in Peloponnesum conversas: nec qua de causa id fieret intelligebant.' Additque Antonium non viri aut ducis consiliis usum, sed amantis; tractum scilicet a muliere, et posthabitis omnibus Cleopatram insecutum.

21 *Io*] Vox lætitiæ index, qua triumphanti duci milites acclamabant.

Triumphe] Triumphum alloquitur et compellat veluti Deum. Sic IV. Od. 2. 'Tuque dum procedis io triumphe.'

Aureos Currus] Triumphales Augusto debitos. Horum formam describit Zonaras his verbis: Τὸ δὲ δὴ ἅρμα οὔτε ἀγωνιστηρίῳ, οὔτε πολεμιστηρίῳ ἦν

Io triumphe, nec Jugurthino parem
Bello reportasti ducem,
Neque Africano, cui super Carthaginem
Virtus sepulcrum condidit.
Terra marique victus hostis, Punico
Lugubre mutavit sagum;

auratos currus et juvencas integras. Io triumphe, non revexisti Imperatorem similem seu in bello Jugurthino, seu in Africano eum cui sua virtus tumulum erexit super Carthaginem. Hostis superatus in terra et mari sagulum purpureum mutavit

etiam omnes codd. et edd. antiq. habent *intactas.*—25 *Nec* Harl. 4. 6. *Africanum* Harl. 1. 3. 4. 6. plus decem optimæ notæ ap. Torrent. Gott. alii ap. Pulmannum, et Bersm. Venett. Locher. Vet. Comb. et edd. plures sæculi XV. et sic legit Bradius, teste Glareano. Hinc Bentl. emend. *Neque Africanum, quo super, &c.* sed in textum recepit: *Neque Africanum, cui super, &c.* eumque

NOTÆ

ἐμφερές· ἀλλ' εἰς πύργου περιφεροῦς τρόπον ἐξείργαστο. Currus autem (triumphalis scilicet) *neque Circensi neque bellico similis; sed in turris rotundæ modum factus erat.*

22 *Intactas boves*] Triumphantium quisque immolabat juvencas *intactas*, id est, vel tauro vel jugo nondum subditas. Virgil. Georg. IV. 540. 'Delige et intacta totidem cervice juvencas.'

23 *Nec Jugurthino parem*] Non parem sed longe Augusto inferiorem Marium Jugurthæ victorem. Vide II. Od. 1. 28. ibique Not. ad vocem 'Jugurthæ.'

25 *Neque Africano*] Nec Cæsari parem Scipionem, quanquam diruit hic Carthaginem Imperii æmulam; ita ut ejus urbis ruinæ sint illustre veluti mausoleum P. Cornel. Scipioni, ob ejus virtutes plane singulares quæ in Africano bello et triumpho eluxerunt.

26 *Sepulcrum*] Vetus Interpres hic sic annotat: 'Tangit historiam, in qua scriptum est, ex Oraculo, ad compescendos Afros debere sepulcrum Scipioni Africano ita constitui, ut Africam intueretur. Hoc autem Deorum monitu positum est inter Ostium et portum.' At contra Plutarchus scribit sepulcrum Scipionis Linterni extare. Mancinello teste, apud Caietam in marmoreo sepulcro æneaque urna hæc leguntur: 'Devicto Hannibale, et capta Carthagine, et aucto Imperio, hos cineres marmore tectus habes: Cui non Europe, non obstitit Africa quondam. Respice res hominum, quam brevis urna premit.'

27 *Terra marique victus hostis*] Antonius; post cujus fugam in Ægyptum, terrestris ejus exercitus duce Canidio ad Augusti partes transiit.

Punico Lugubre mutavit sagum] In signum mœroris, exuit sagum punicei, coccinei, purpurei, rubei coloris; induitque aliud pullum, atrum, lugubre. 'Phœniceus' seu puniceus color 'exuberantiam splendoremque significat ruboris,' inquit Gellius II. 26. Sagum vestis erat in bello usitata, brevior; subnexa per fibulam circa dextrum humerum. Alii volunt sagum habuisse manicas instar tunicæ. Gall. *hoqueton*. Erat porro co-

Aut ille centum nobilem Cretam urbibus,
Ventis iturus non suis;
Exercitatas aut petit Syrtes Noto;
Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos,
Et Chia vina, aut Lesbia;
Vel, quod fluentem nauseam coërceat,
Metire nobis Cæcubum.
Curam metumque Cæsaris rerum juvat
Dulci Lyæo solvere.

lugubri. Nunc ille vel in Cretam centenis urbibus claram fugit adversis ventis; vel ad Syrtes Austro vexatas: vel errat anceps per maria. Famule, huc affer cyathos majores, et vina Chia, vel Lesbia: quin potius infunde nobis Cæcubum, quod reprimat nauseam fluitantem. Certe decet abstergere solicitudinem ac formidinem pro rebus Augusti, bibendo suave vinum.

secuti Sanad. Towers, Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd.—34 In vetustis codicibus Torrentii, et Galeano nostro non postremæ notæ, alia lectio est; quæ si distinctione adjuvetur, vulgatæ facile palmam præripiet: *Aut Chia vina.* Quis non videt illud elegantius esse? Quin, etiam si *Et Chia vina* cum majore codicum parte legeris, distinctio tamen post *scyphos* ponenda erit; ut sane habet princeps editio Veneta.' *Bentl.*—37 ' Hoc *rerum* valde languet. Præterea non de rebus Cæsaris solicitus quisquam ut esset opus erat, victo fugatoque Antonio: de Cæsare ipso soliciti esse poterant, ut is salvus in Italiam rediret. Ego lego *tecum:* et intelligo Mæcenatem.' *Klotz.*

NOTÆ

loris rubei, tum quod is Marti convenit, tum ut cruor e vulneribus manans ob similem colorem minus appareret minusque terreret.

29 *Aut ille, &c.*] Quo tenderet Antonii classis, ignorabatur: sciebatur tamen versus Peloponnesum navigasse; ut ante dixi ex Plutarcho. Postea vero cognitum est Cretæ oram legisse; ut in Ægyptum pergeret.

Cretam] De ea insula III. Od. 27. 36.

30 *Ventis non suis*] Sibi non propitiis.

31 *Noto*] Vento meridionali.

Syrtes] In Libyco mari sunt eæ, vulgo, *Seiches de Barbarie, a σύρω, traho;* quod in eas maris partes arenæ cumulos, limum, et saxa aggerant et trahant fluctus. Vide II. Od. 6. 3.

32 *Fertur incerto mari*] Quo fugiat incertus, rebus desperatis.

33 *Capaciores affer, &c.*] In festis, et in magna lætitia, Græco more, majoribus poculis et largiter bibebatur.

34 *Chia vina, aut Lesbia*] Transmarina vina, ideoque pretiosa: e Chio et Lesbo insulis maris Ægæi. Plin. XIV. 7. et 14. De Chii vini bonitate III. Od. 19. 5. De Lesbio, I. Od. 17. 24.

36 *Cæcubum*] Vinum generosum e Cæcubo Latii monte: de illo I. Od. 20. habet virtutem coërcendi nauseam, inquiunt; quod austerum sit et pungens, adeoque fluxum sistat aut

NOTÆ

restringat phlegmatis. Porro ejusmodi vinum petit Horatius, ut possit affatim bibere absque nausea et vomitu.

37 *Curam metumque Cæsaris*] Magno se fuisse in metu pro Cæsare indicat; et quidem Romæ tunc fuisse trepidationem non parvam refert Dio: at hoste in fugam verso, jam lætus, vino se discussurum ait quicquid pavoris et curæ animos diu insedit.

38 *Lyæo*] Ita dicitur Bacchus, ac proinde vinum, a *λύειν*, *solvere*, ut jam notavi I. Od. 7.

ODE X.

IN MÆVIUM POETAM.

Poëtæ Mævio, homini duro et maledico, sæculique sui ingeniis infesto, in Græciam navigaturo naufragium optat.

MALA soluta navis exit alite,
  Ferens olentem Mævium.
Ut horridis utrumque verberes latus,
  Auster, memento fluctibus;

Navis abit soluta portu infelici auspicio, vehens fœtentem Mævium. Auster fac ut tetris fluctibus vexes utrumque latus navis. Eurus ater mari perturbato dis-

Ode septima Libri quarti in Ed. Sanad. Vetus Epigraphe ap. Torrent. sic habet, *Invisum sibi Mævium devovet.*—1 Apud Marium Victorium p. 2525. masculino genere effertur, *Malo soluta navis exit alite.* Sed, præterquam quod omnes codd. et uterque Scholiastes in altera lectione conspirant, ita citatur et Servio ad Virg. Ecl. III. 90. Diomed. p. 482. et Lactant. ad Stat. Theb. III.—4 Burmannus ad Val. Flac. I. 639. conj. *memento flatibus.*—

NOTÆ

Metrum idem quod Epod. I.

1 *Mala soluta, &c.*] Amico Virgilio et bono Poëtæ faustam navigationem est apprecatus I. Od. 3. at Mævio contraria omnia hic.

Mala alite] Sunt qui 'alitem' fœminino genere poni velint pro malo semper augurio. Lactant. in Stat. Theb. III.

2 *Olentem Mævium*] Is obsoletarum vocum sectator, bonorumque Poëtarum insectator, duobus istis vitiis duntaxat famosus Poëta, Virgilii atque Horatii temporibus: tam invisus bonis quam invidus. Virgil. Ecl. III. 90. 'Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi! Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.' Auctor lib. de Caus. Corrupt. Eloq. ita præcipit: 'Quædam arceantur ut jam obliterata et olentia,' id est, nimiam vetustatem ac veluti situm redolentia.

4 *Auster, memento, &c.*] Austrum a Meridie flantem et in Ionio mari valde sævientem primum invocat adversus Mævium navigantem: deinde Eurum ab Oriente: tum Boream seu Aquilonem a Septemtrione; ut colluctantes mare subvertant, Mævium-

Niger rudentes Eurus, inverso mari,
Fractosque remos differat;
Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementes ilices;
Nec sidus atra nocte amicum appareat,
Qua tristis Orion cadit;
Quietiore nec feratur æquore,
Quam Graia victorum manus,
Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio
In impiam Ajacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis,
Tibique pallor luteus,

pergat funes et remos disruptos. Exsurgat Aquilo tam vehemens, quam cum frangit ilices in excelsis montibus concussas. Nec propitium ullum affulgeat astrum nocte obscura, qua parte Orion occidit. Nec tranquilliore mari naviget quam exercitus Græcorum victor, quando Minerva ab incensa Troja iram convertit in sceleratam Ajacis navim. O quantus sudor imminet tuis nautis; tibi vero pallor flavus,

7 Unus Bland. Cruquii, *qualis altis montibus.*—8 *Frangat* Venet. et Vet. Comb. *Fregit* citat Plotius Grammaticus p. 1647. 'Et sane dulcius quid apud Poëtas præ se ferunt Præterita quam Præsentia: ut IV. Od. 1. 12. Virg. Æn. II. 223. Neutrum tamen hic admiror, quia jam versu proximo habuit: '*Fractosque remos differat.*' Equidem *Vertit*, vel *Sternit*, vel simile quid, dixissem potius, quam bis continenter idem verbum inculcassem.' *Bentl.* 'Divinationem propriam in textum importavi, *Plangit trementes.* Statim præcesserat vox *Fractos;* et quorsum sodes 'tremere,' si 'frangantur?' Haud secus Lucr. VI. 114. et Sil. Ital. I. 587. non vulgari elegantia; ubi quidam codd. etiam habent 'frangunt.'' *Wakef.* Klotz. conj. *Frangit gementes.* Vide Drackenb. Sil. Ital. VII. 49. Burm. ad Ovid. Met. IV. 449. Heins. ad Ovid. Met. XIV. 739. et Bentl. III. 27. *Frangit frementes* Cuning. —13 *Cum Pallas usta* idem Cuning.—17 Liber vetustissimus Torrentii, *non*

NOTÆ

que fluctibus obruant. Virgil. Æneid. I. 89. 'Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis Africus.'

10 *Orion*] De hujus sideris occasu tempestuoso et navigantibus tristi, I. Od. 28. 21. II. Od. 13. in fine, III. Od. 4. sub finem, &c.

12 *Graia victorum manus*] Ad Caphareum Eubœæ promontorium disjecta tota classis Græcorum tempestatibus tantum non periit, cum reverterentur post expugnatam Trojam.

13 *Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio*] Offensa primum illa fuerat judicio Paridis, adeoque Trojanis infesta: deinde Græcis etiam; tum quod Ulysses et Diomedes e suo templo Palladium rapuissent, tum, ut canit Virgilius Æn. I. 45. 'Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei.'

14 *Impiam Ajacis ratem*] Impius certe Ajax Oileus et sacrilegus, qui Cassandram ad ipsas Palladis aras violarat. Unde navis ejus diffracta; ipse vero mox in saxum enatans fulmine pariter attritus.

Et illa non virilis ejulatio,
Preces et aversum ad Jovem;
Ionius udo cum remugiens sinus
Noto carinam ruperit!
Opima quod si præda curvo littore
Porrecta mergos juveris;
Libidinosus immolabitur caper,
Et agna Tempestatibus.

atque ejulatio viro indigna, et vota ad Jovem surdum; cum murmurans Ionium mare fregerit navim Austro humido! Quod si tu in curvo littore jacens pascas mergos, opimum spolium, a me procellis sacrificabitur lascivus hircus, et nigra ovicula.

virilis eujulatio.—18 Idem codex Torrentii, *et adversum Jovem;* edd. vett. etiam *adversum.* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. alii codd. cum Florent. 1482. Venet. 1486. Locher. Mediol. 1502. Ald. R. et H. Steph. Bentl. et recentt. *aversum ad Jovem.*—19 Quatuor codd. Blandd. ap. Cruq. Harl. 3. quatuor Torrentii, edd. Venett. 1477. 1478. 1479. et Cruq. *sinu.* Alii codd. cum Gott. Harl. 1. 2. 4. 6. Zarot. Florent. 1482. Venet. 1486. Mediol. 1486. 1502. Locher. Ald. R. et H. Steph. Lamb. Torrent. et recentt. *sinus.*—20 *Notus* quatuor Cruq. Venett. et aliæ quædam vett. edd. *Noto* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. alii codd. Florent. 1482. et Locher. 'Retinenda est altera lectio: *sinus Noto,* in qua nibil est quod vel Momus ipse culpet aut fastidiat. Atque eam solam nostri codices universi agnoscunt; nisi quod in Petrensi corrector nescio quis, iratis Musis, hoc inter lineas interserit, *Ionio udus cum remugiens sinu Notus carinam ruperit.*' Bentl.—22 *Projecta* Bentl. et Kidd. *juverit* omnes fere codd. Torrentii, omnes Bentleii ad unum, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Zarot. Venett. Vet. Comb. et edd. antiq. Lambinus in octo suis *juveris* invenit. ('Sed undecumque hoc habuerit, sine dubio rectum est.' *Bentl.*) Ita Barthii codex, Advers. XXXVII. 15. et Commentator Cruq. item H. Steph. Rutgers. Dan. Heins. Bentl. Sanad. Towers, Francis, Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.

NOTÆ

18 *Aversum ad Jovem*] Preces et vota minime audientem, scilicet improbo iratum.

19 *Ionius*] Ionium mare inter Epirum ac Peloponnesum ab Ortu, et magnam Græciam Siciliamque ab Occasu porrigitur.

21 *Opima quod si præda*] Quod si tuum cadaver in littore pascat aves marinas, sacra spondeo tempestatibus.

23 *Caper*] Quia Mævius petulans et olens ut caper.

24 *Agna*] Virgil. Æneid. III. 'nigram hyemi pecudem.' Æneid. V. 'tempestatibus agnam.'

Tempestatibus] His quoque templum erat Romæ dedicatum olim a Scipione. Ovid. Fast. VI. 193. 'Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur.' Cic. de Nat. Deor. III. n. 51. asserit in Deorum numerum referendas esse tempestates, 'quæ populi Ro. ritibus consecratæ sunt.... nostri quidem duces mare ingredientes immolare hostias fluctibus consueverunt.'

ODE XI.

AD PECTIUM.

Apud contubernalem suum Pectium liberrime queritur, se amoris laqueis perpetuo irretitum Carminibus scribendis non vacare.

Pecti, nihil me, sicut antea, juvat
Scribere versiculos amore perculsum gravi;

O Pecti, nequaquam placet, ut prius, versus facere, quia amore gravi occupor;

Ode hæc deest Editioni Sanad. 'Tricolon faciunt hanc Oden et XIII. Lambinus, et H. Stephanus, qui se veterum librorum auctoritate fretum, assentientibus etiam quibusdam Lambini exemplaribus, hoc ita ait instituisse, Diatribe prima p. 37. sq. Secuti sunt Torrent. 1608. Rapheleng. 1612. Rutgers. apud Ro. Steph. 1613. Dan. Heins. 1619. Faber, Burm. Maittair. Talbot. Francis circa XIII. non item circa hanc. Et sane commodissima est divisio, et potest pæne videri necessaria, quoties Penthemimeris vel hiatum efficit, ut vs. 14. et 24. vel in syllabam brevem exit, ut vs. 6. et 10. et 26. it. Od. 13. 10. et 14. Sed acriter pugnat pro Dicolo Bentleius, et habet auctores Hephæstionem et Terentianum.' *Gesn.* Tricolon facit etiam Delph. Vid. Bentl.—1 Codd. variant *Petti*, *Peti*, et *Pecti;* Cruq. ex quatuor Blandd. dedit *Petti.*—2 Codd. ap. Bos. Animad. p. 51. Brod. Gott. Laurentinianus et alii duo ap. Torrent. Petrens. et Reg. Soc. ap. Bentl. Harl. 2. 3. Florent. 1482. Venet. 1490. et Locher. *percussum;* et sic ap. Grammaticos veteres Diomed. p. 511. Mar. Victorin. pp. 2549. 2619. 2622. et Attil. Fortunat. pp. 2684. 2699. Ita quoque Bentl. Wakef. et Kidd. Sed *perculsum* habent nonnulli codd. ap. Bentl. Harl. 1. 4. 6. Venett. 1477. 1478. 1479. Bond. Delph. Schrevel. Baxt. Francis, Gesn. Zeun. Wetzel: Bipont. et Comb. Si Bedæ credis *percussum* ad corpus, *perculsum* ad animum refertur. Vid. Varr. Lectt.

NOTÆ

Hanc Oden aliqui faciunt Dicolon Distrophon, cujus primus quisque versus sit Iambicus Hipponacteus Trimeter Acatalectus, ut Epod. I. 'Ibis Liburnis,' &c.

Secundus Sapphicus, constans Penthemimeri Heroica, et Dimetro Iambico; id est, duobus Dactylis, et syllaba, deinde quatuor Iambis, recepto tamen imparibus locis Spondæo.

Aliis placet, esse Tricolon Tristrophon: ut primus quisque versus sit Iambicus Trimeter, ut ante dictum est. Alter quisque Dactylicus Dimeter, ut IV. Od. 7. 'Arboribusque comæ.' Tertius Iambicus Dimeter, ut Epod. I. 'Amice propugnacula.'

1 *Pecti, nihil me, &c.*] Apud Pettium sive Pectium contubernalem suum queritur, quod per amorem nunquam sibi liceat interquiescere, modo puellam modo puerum aliquem depereunti.

Nihil juvat Scribere versiculos amore perculsum gravi] Contra Propertius amore se ait incitari ad condendos versus. II. 1. 'Quæritis unde mihi toties scribantur amores, Unde meus veniat mollis in ora liber? Non mihi Calliope, non hæc mihi cantat Apollo: Ingenium nobis ipsa puella facit. Seu vidi ad frontem sparsos errare capillos, Invenio causas mille, poëta, novas,' &c.

Amore, qui me præter omnes expetit
Mollibus in pueris aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, sylvis honorem decutit.
Heu! me, per Urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui! conviviorum et pœnitet,
In quis amantem et languor et silentium
Arguit, et latere petitus imo spiritus.
Contrane lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium! querebar applorans tibi;

amore, qui me præ cunctis incendere cupit erga teneros pueros vel puellas. Hic tertius December spoliat arbores foliis, ex quo desii deperire Inachiam. Heu me, quanta fui fabula per urbem! (Nam pudet me tanti mali:) pœnitet etiam conviviorum, in quibus amans declarat se languore, taciturnitate, et suspiriis e profundo pectore deductis. Tum vero simul ac ardente vino incalueram, et numen pudore carens secreta mea dimoverat loco suo; ego flens apud te conquerebar, quod sincera

ad Virg. IX. 197.—4 'Non placet illud *in pueris, in puellis:* ubi præpositio geminata otiosa et elumbis videtur. Scripserat, opinor, Auctor: *Mollibus aut pueris, aut in puellis urere.* quod mutarunt Librarii, quia in priore membro desiderari præpositionem credebant; quæ tamen eleganter abesse solet, ut ostendi ad illud, III. Od. 25. 2.' *Bentl.* Unus Bland. *Mollibus in pueris et in puellis.*—6 *Inachiam* Laurent. Torrentii; et sic vet. Schol.—7 *Heu mi,* sive *Heu mihi* corrigebat Theodorus Marcilius.—8 'In Magdal. deest *et;* in Lambini quibusdam ponitur ante *conviviorum.* Apud Plotium Grammaticum veterem p. 2662. sic editum est, *conviciorum pœnitet.* Nos unius literulæ mutatione languentem et jacentem sententiam ereximus in hunc modum: *Fabula quanta fui! conviviorum ut pœnitet.* Neque dubites, quin auctor ita scripserit, licet centum librarii vel jurati negaverint.' *Bentl.* 'Liber unus e nostris *convitiorum,* sed repugnant ea quæ sequuntur. Mallem sic legere: *Fabula quanta fui conviviorum? heu pœnitet.* Nam *et* particula mihi hic molesta est; et quo facilius mutetur, *eu* pro *heu* sæpe scriptum invenias.' *Torrent.*—9 'Puto fere, scripsisse poëtam: *pallor;* nam languorem jam silentium involvit; nec placet hoc loco. Sic alibi III. Od. 10. 14. 'tinctus viola pallor amantium.' cf. Propert. I. 5. 21. Ovid. Art. I. 729. Vide plura in notis Passeratii et Brouckhusii ad illa Propert. III. 8. 28.' *Klotz.*—11 *Contraque* edd. vett. *Contrane* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. quatuor codd. Blandd. novem ap. Torrent. (et quidem cum interrogationis signo post *ingenium*) Vet. Schol. alii, quod recepit Cruq. et sic Bentl. Baxt. Gesn. Zeun. Francis, Bipont. Mitsch.

NOTÆ

5 *Tertius December*] Tertius itaque annus est.

8 *Fabula quanta fui*] Quot rumores, quot sermones vagati de me, ob Inachiæ amorem, immo furorem.

11 *Contrane* [*Contraque*] *lucrum, &c.*] Adversus rivalium ditiorum munera opima nihil me posse ac proficere apud Inachiam avaram meretricem. Quidam legunt: *Contrane lucrum nil valere candidum Pauperis ingenium?*

Candidum Pauperis ingenium] Candidos mores, ingenii vim et acumen, sapientiam, eruditionem, aliasque animi dotes eximias.

Simul calentis inverecundus Deus
Fervidiora mero arcana promorat loco.
Quod si meis inæstuat præcordiis
Libera bilis, ut hæc ingrata ventis dividat
Fomenta, vulnus nil malum levantia;
Desinet imparibus certare summotus pudor.
Ubi hæc severus te palam laudaveram,
Jussus abire domum, ferebar incerto pede

mens pauperis non prævaleret quæstui. Addebam porro: Quod si libera indignatio cor meum inflammet, ut in auras dissipet molesta hæc pabula nequaquam sublevantia dolorem improbum; protinus abjecta verecundia cessabit pugnare adversus inæquales. At postquam ista coram te graviter statueram, accepto mandato disce-

Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—14 *Fervidiore* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. codd. Bersmanni et Mancin. omnes Cruquii, Torrentii, cum edd. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Chabot. Bentl. Francis, Wetzel. Mitsch. et Kidd. *Fervidiora* edd. vett. Baxt. Gesn. Zeun. Wakef. et Comb. —15 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Venett. Vet. Comb. Lamb. Cruq. Torrent. Chabot. Delph. Bentl. Francis, et Bentl. *inæstuet;* Schrevel. *inæstues.*—17 Harl. 3. *nil mali;* Glarean. *nil malum allevantia.*—19 *Ut hæc* Harl. 6. et sic edidit Cu-

NOTÆ

13 *Simul calentis, &c.*] Quoties vero Bacchus, id est, vinum, me ebrium fecerat, atque adeo loquacem et inverecundum; toties applorans tibi nudabam mentis meæ vulnera, amoris tormenta et cruciatus.

15 *Quod si meis, &c.*] Ex contemtu sui amoris oriebatur indignatio et ira adversus Inachiam; et hinc comminatio se eam oblivioni daturum. Sed brevi redibat ad priorem erga illam ardorem; quo vel invitus ad eam ferebatur ac trahebatur.

16 *Ut hæc ingrata ventis dividat, &c.*] Ut procul expellat, et penitus ex animo excutiat ac deleat ista amoris fomenta alimentaque, nempe suspiria, silentium, lacrymas, querimonias, anxias animi secum luctationes; quæ omnia accendunt potius amorem et augent cruciatum, quam levant aut sedant.

18 *Desinet imparibus certare summotus pudor*] Alii aliter locum hunc intelligunt. Suum cuique sit arbitrium expiscandi sensus novos; ego sic interpretor cum Pulmanno: Non amplius Inachiæ procaci me summittam pudens nimium: sed eam aspernabor, desinamque sectari imparem, id est, amori meo non respondentem. Vel sic: Cum *imparibus,* id est, rivalibus me potentioribus certare desinam, iisque sine pudore concedam mulierem lucri magis cupidam, quam sinceri et candidi ingenii amantem; adeoque indignam meis amoribus. Priori interpretationi favet quod ait Horatius I. Od. 33. Veneri placere interdum jungere 'impares formas atque animos,' &c. IV. Od. 11. 'Disparem vites. Age, jam meorum Finis amorum.' Denique Epod. XV. 'Et quæret iratus parem.'

19 *Ubi hæc severus, &c.*] Postquam ego constanter et magnifice apud te dixeram, me abjecturum occupationes ejusmodi vanas et importunas, atque a te, Pecti amice, jussus eram abire domum, et proposita quiete

Ad non amicos (heu!) mihi postes, et (heu!)
  Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.
Nunc, gloriantis quamlibet mulierculam
  Vincere mollitia, amor Lycisci me tenet;
Unde expedire non amicorum queant
  Libera consilia, nec contumeliæ graves;
Sed alius ardor aut puellæ candidæ,
  Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

dendi in ædes meas, dubio gressu ibam ad fores eheu mihi non propitias, et dura eheu vestibula, in quibus rupi lumbos et latus. Jam me occupat amor Lycisci gloriantis omnem fœminam superare mollitia: quo me exsolvere non possint sincera amicorum monita vel objurgationes acerbæ; sed tantum alius amor, sive adolescentulæ speciosæ, sive rotunduli pueri prolixos capillos nodo colligentis.

ning.—22 Cuning. *lumbosque et infregi.*—24 *Vincere mollitie* Bentl. e codd. Zulich. et a m. pr. Græv.—28 Exc. Sax. et Bodl. *longa renidentis coma;* Florent. 1482. *longam renidentis comam.*

NOTÆ

frui; contra subito redeunte et trahente amore Inachiæ, ad ejus ædes ferebar. Tibull. II. 6. 13. 'Juravi quoties rediturum ad limina nunquam? Cum bene juravi, pes tamen ipse redit.'

22 *Limina dura*] Vel propter immitem dominam, vel potius quod in iis jacens pernoctansque lumbos et latus infregerat: ex more amantium, de quo fuse III. Od. 10. Ovid. Remed. Amor. 508. 'Nec latus in duro limine pone tuum.'

23 *Mulierculam Vincere mollitia*] Ludus est in voce 'mulier,' quasi 'mollier' a mollitie dicta. Isidor. XI. 11. Præclare Petrus Blesensis Serm. I. in Advent. Angelicam salutationem explicans: 'Ave benedicta inter mulieres,' inquit, 'id est, sola robusta inter molles.'

26 *Libera consilia*] Amice data, absque ulla adulatione, vel offensionis metu.

Contumeliæ graves] Jactata scommata ab amicis objicientibus mihi amorem probrosum. Alii explicant: Injuriæ ab Lycisco vel meretrice qualibet irrogatæ: minus ad rem, ut mihi quidem videtur.

27 *Sed alius ardor, &c.*] Cic. Tusc. IV. n. 74. 'Etiam novo quodam amore veterem amorem tanquam clavo clavum ejiciendum putant.' Ovid. Remed. Amor. 462. 'Successore novo tollitur omnis amor.'

28 *Teretis*] Habentis membra succi plena, solida, polita, obesula.

Longam renodantis comam] Catamiti illi seu pueri meritorii capillos instar mulierum alebant, et in nodum colligebant. Vide II. Od. 5. in fine. Et IV. Od. 10.

ODE XII.

IN ANUM LIBIDINOSAM.

Invehitur in eandem anum, cujus meminit Ode VIII. 'Optima summi Nunc via processus vetulæ vesica beatæ.' Juvenal. I. 36.

Quid tibi vis, mulier nigris dignissima barris?
  Munera cur mihi, quidve tabellas
Mittis, nec firmo juveni, neque naris obesæ?
  Namque sagacius unus odoror,
Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
  Quam canis acer, ubi lateat sus.
Quis sudor vietis, et quam malus undique membris
  Crescit odor! cum pene soluto

Quid petis, fœmina, atris barris digna? Quare dona, quare literas mittis mihi, nec valido adolescenti, nec hebetis nasi. Ego quippe subtilius olfacio utrum sit tibi polypus, an olens caper resideat in axillis pilosis, quam sagax canis ubi aper delitescat. At at quantus sudor, et quam teter odor undique emanat e membris flacci-

Deest Editioni Sanad. Vett. codd. inscribunt, *In Gratidiam*. In Laurent. Torrentii hæc proponuntur: *In mulierem vetulam libidinosam, a qua invitabatur ad amorem, quam dicit dignam esse elephantis, non hominibus.* Unus Bland. Cruquii, *Ad Canidiam meretricem.*—2 *Munera quid mihi* Canteri codex, Harl. 6. Acr.. Bentleii Regin. Magdal. et Reg. Soc. item edd. Bentl. Wakef. et Kidd. et ita citat Mar. Victorin. p. 2619. *cur mihi curve* Venet. 1490. et Vet. Comb.—3 Codd. Blandd. ap. Cruq. in annot. habent, *non firmo juveni.* Venet. 1559. et Glarean. 1536. *nec naris obesæ.*—5 Venett. et Vet. Comb. *hirsutus.* —7 Sex codd. Torrentii, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Bentleii Græv. Leid. Regin. et tres alii; item edd. Bentl. Francis, Mitsch. Wakef. et Kidd. *Qui sudor.*— 8 *Crescat odor* Bentleii Galiens. et Græv. a m. pr. et Locher.—9 Harl. 1. 2.

NOTÆ

Metrum simile est I. Od. 7.

1 *Quid tibi vis*] Vide Not. ad calcem Epod. VIII.

Dignissima barris] Digna mulier amatoribus sordidis ac deformibus, quales barri, seu bajuli sole adusti, stupidi, impoliti: vel similibus elephantis, qui 'odore graves, forma truces, mole terribiles.' Vide I. Sat. 4. Not. ad istas voces: 'Barrus inops.' Porro elephas dicitur barrus ob gravitatem, Græce βάρος; nam inter quadrupedes mole præstat: vel a voce *bar*, quæ 'peregrinum' significat: vel a voce *beira* quæ idem quod *behemoth* Hebraice significat, scilicet 'ingentem bestiam.'

3 *Naris obesæ*] Ex Aristot. Physiogn. cap. 6. 'Qui nasum habent in summo crassum, ii stupidi sunt.'

5 *Polypus*] Est morbus narium fœtidus: sive, est caruncula in naso putida, respirationem obstruens, et tetrum emittens anhelitum.

Hircus in alis] Fœtens humor in axillis, tam grave olens quam hircus.

7 *Quis sudor, &c.*] Loquitur Horatius: O quam gravis odor, et fœteris

Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Jam manet humida creta, colorque
Stercore fucatus crocodili; jamque subando
Tenta cubilia, tectaque rumpit;
Vel mea cum sævis agitat fastidia verbis;
Inachia langues minus, ac me:
Inachiam ter nocte potes; mihi semper ad unum
Mollis opus: pereat male, quæ te
Lesbia, quærenti taurum, monstravit inertem;
Cum mihi Cous adesset Amyntas,
Cujus in indomito constantior inguine nervus,
Quam nova collibus arbor inhæret.

*dis! * * * neque ei stat uda creta, et color fucatus fimo crocodili. * * **

3. Venett. Vet. Comb. aliæ vett. Bentl. Mitsch. et Kidd. *properat r. s. neque illi;* Glarean. *properant r. s. nec illis.*—11 'Mirandum est in optimis passim codd. tanta constantia *corcodili* scribi, cum Etymologi a *croci timore* animali huic inditum esse nomen velint: δειλία enim *timiditas* dicitur.' *Torrent.* Vid. Pet. Victor. Var. Lect. XI. 4. Clem. Alex. Pædagog. lib. III. et Plin. XXVIII. 8.—12 Glarean. *tectaque rumpis.* Vid. Obss. Misc. tom. VII. p. 333.—13 Gla-

NOTÆ

sudor exit e membris anus putidæ!

9 *Nec illi Jam manet humida creta*] Cum olenti sudore defluit pariter fucus ille quo faciem incrustarat: quippe rugas creta seu gypso obduxerat, obtexerat. Plin. XXXV. 16. 'Est in medicaminibus et Chia terra candicans, usus ad mulierum maxime cutem.' Idem XXXV. 7. 'Cretæ plura genera...candidum, et ad purpurissum inclinans, vis utrique ad discutiendos tumores. Refrigerandi quoque natura cretæ est: sudoresque immodicos sistit illita,' &c. Petronius: 'Perfluebant per frontem sudantis acaciæ rivi. Inter rugas malarum tantum erat cretæ, ut putares detectum parietem nimbo laborare.'

10 *Colorque Stercore fucatus crocodili*] E terrestris crocodili fimo cerussæ admixto fit medicamentum ad extenuandam cutim, nitidamque reddendam. Plin. XXVIII. 8. 'Alter crocodilus (cordylum vocant) ei similis, multum infra magnitudinem, in terra tantum, odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina ejus diligenter exquiruntur jucundo nidore farta.' Ejus stercus 'crocodileam' appellant: quæ 'illita ex oleo cyprino molestias in facie enascentes tollit; ex aqua vero morbos omnes, quorum natura serpit in facie; nitoremque reddit: lentigines tollit ac varos, omnesque maculas.' Clemens Alexandrin. Pædagog. III. 2. Ex Antiphane Comico, ita refert: 'Ter, non semel, dignæ sunt perire quæ crocodilorum excrementis utuntur, et spuma sepiarum unguntur, et supercilia fuligine illinunt, et fuco genas terunt.'

Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
Cui properabantur? Tibi? Nempe
Ne foret æquales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier sua quam te.
O ego infelix, quam tu fugis, ut pavet acres
Agna lupos, capreæque leones.

Cui vero parabatur lana bis tincta purpuræ Tyriæ? Nimirum tibi: ut nullus esset contubernalis inter socios, quem plus amaret sua mulier, quam ego te. O ego minime fortunata, quam tu fugis non secus ac agna lupos et capra leones validos expavescit!

rean. *agitas fastidia verbis.*—22 *Cui properabuntur* unus Bland. ap. Cruquium, cui non displicet.—25 *O ego non felix* Exc. Sax. Gott. Brod. Harl. 1. 2. 3. 6. Bentleii codd. vetustissimi Venett. Mediol. Florent. Vet. Comb. Locher. Ald. Gryph. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. Steph. Delph. Bond. Schrevel. Bentl. Cuning. Francis, Wakef. et Kidd. *O ego infelix* duo codd. Torrentii, unus Canteri, Harl. 4. et nonnulli Bentl. et sic hic versus citatur Charisio p. 131. Servio de Ultimis Syll. p. 1802. et Mart. Capell. p. 64. item Baxt. Gesn. Zeun. Mitsch. Bipont. Wetzel. et Comb. *quem tu fugis* in quibusdam ap. Torrent.

NOTÆ

21 *Muricibus Tyriis, &c.*] Tibi parabatur cum magna cura, diligentia, celeritate, vestis purpurea, bis tincta muricis pisciculi sanguine, qui frequens et optimus in ea maris Mediterranei parte, quæ proxima est Tyro urbi Phœniciæ. Unde Tyriæ purpuræ celebritas maxima. De purpura dibapha, iterata, seu iterum tincta, II. Od. 16. et 18. De Tyro urbe, III. Od. 29. in fine. Vide sis Plin. IX. 36. ubi sic habet: 'Murices purpuræ florem, tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus: liquorem pretiosum nigrantis rosæ sublucentem colore,' &c.

ODE XIII.

AD AMICOS.

Ex occasione hybernæ tempestatis Horatius hortatur lepidos sodales ad hilariter agendum, atque imminentis civilis belli exitum fato permittendum monet.

HORRIDA tempestas cœlum contraxit, et imbres
Nivesque deducunt Jovem; nunc mare, nunc sylvæ

Ater nimbus obduxit cælum, et pluviæ nivesque demittunt Jovem. Jam mare et

Ode decima libri secundi in Ed. Sanad. Epigraphe in codd. Torrentii, *Ad Amicos Comicos;* vel, *Ad Contubernales.* Vide ad Od. XI.—1 *Torrida tem-*

Threicio Aquilone sonant: rapiamus amici
  Occasionem de die; dumque virent genua,
Et decet, obducta solvatur fronte senectus.
  Tu vina Torquato move consule pressa meo.

sylvæ strident Borea Thracio. O sodales, ne omittamus opportunitatem temporis: et quamdiu valent genua, dumque convenit, explicetur frons senio contracta. Tu profer vina calcata sub Consule meo Torquato: omitte verba facere de aliis quibuslibet.

pestas Harl. 6.—3 'Legendum apparet, quamvis magna pertinacia codices scripti refragantur, *rapiamus amice.* Non enim plures, sed unum hic alloquitur, cui adversi aliquid acciderat; ut ex sequentibus constat: 'Tu vina Torquato move Consule pressa meo: Cetera mitte loqui. Deus hæc for-

NOTÆ

Ex quibusdam hæc Ode est Dicolos Distrophos. Primus quisque versus est Hexameter Heroicus: alter quisque est Archilochius constans Dimetro Iambico, ac duobus Dactylis cum una syllaba.

Aliis vulgo, et melius quidem, est Tricolos Tristrophos. Primus versus est Heroicus Hexameter Catalecticus, ut iste I. Od. 7. 'Laudabunt alii claram Rhodon,' &c. Secundus est Iambicus Archilochius Dimeter Acatalectus, ut Epod. I. 'Amice propugnacula.' Tertius est Dactylicus Archilochius Dimeter Hypercatalectus, ut IV. Od. 7. 'Arboribusque comæ.'

1 *Horrida tempestas*] Vel hyems, vel nimbosum cœlum, vel utrumque.

Cœlum contraxit] Contractis et condensatis nubibus cœlum obtexit et obscuravit. Non desunt qui allegorice locutum velint Poëtam de nescio quo civili tumultu; vel hostili incursu, vel clade et calamitate quapiam. Nonnihil ejusmodi videtur innuere ubi ait, vs. 10. 'Cetera mitte loqui: Deus hæc fortasse benigna Reducet in sedem vice.'

Imbres Nivesque deducunt Jovem] Quoniam ut alibi dixi, Jupiter est aër, hinc et in terram descendere ac deduci putabatur cum solvitur in pluvias aut nives decidentes. Virgil. Ecl. VII. 60. 'Jupiter et læto descendet plurimus imbri.'

2 *Sylvæ*] Diæresis, per quam vox ista fit trium syllabarum.

3 *Threicio Aquilone*] Flante a Thraciæ partibus Aquilone vento, qui est inter Septemtrionem et Ortum solstitialem, *Nord Nord est.* De eo jam I. Od. 25. 11.

4 *Occasionem*] Cic. de Inv. I. 'Occasio,' inquit, 'est pars temporis in se habens opportunitatem idoneam rei faciendæ.'

De die] De tali die pluvio, nimboso, tristi sumamus occasionem compotandi. Alii melius sic: Dum per diem ac tempus licet, dumque sinunt ætas et vires, vitæ gaudia carpamus.

Dumque virent genua] Theocrit. Idyll. XIV. 69. Ἕρπει Λευκαίνων ὁ χρόνος· ποιεῖν τι δεῖ οἷς γόνυ χλωρόν. *Serpit canos faciens ætas: gerere aliquid oportet eos quibus est genu viride.* 'Genu viret,' id est, juventus viget, ex Erasmo. 'Genibus inest vitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura, dextra lævaque, a priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest, qua perfossa, ceu jugulo, spiritus fugit.' Plin. XI. 45.

5 *Obducta solvatur fronte senectus*] Vel, pellatur recordatio senectutis quæ rugosa et tristi fronte depingi-

Cetera mitte loqui: Deus hæc fortasse benigna
Reducet in sedem vice. Nunc et Achæmenio
Perfundi nardo juvat, et fide Cyllenea
Levare diris pectora solicitudinibus;
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno:
Invicte mortalis, Dea nate puer Thetide,

Ea forsan Deus restituet in pristinum statum, mutatione propitia. Jam expedit ungi nardo Persica; et curas molestas ex animo pellere chordis Mercurii. Sic illustris Centaurus admonebat alumnum generosum: Vir insuperabilis, fili Deæ The-

tasse,'' &c. *Bentl.*—8 *Achæmenia* Harl. 2. Florent. 1482. Venet. 1486. Mediol. 1502. Ald. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. Rutgers. R. et H. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Minell. Talbot. Pine, Burm. Sandby, Watson, et Mitsch. *Achemænio* Gott. Brod. Harl. 1. 3. 4. 6. omnes codd. Bentleii sine litura, Zarot. Venett. 1477. 1478. 1479. 1483. 1490. Locher. Mediol. 1476. 1477. 1485. 1486. 1487. Bentl. Sanad. Cuning. Towers, Francis, Wetzel. Wakef. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Comb. et Kidd. Vid. ad II. Od. 11. 16. cf. Epod. v. 5. 59.—9 *Reducit* Bentleius in edd. Cantab. 1711. et Amst. 1713. Kidd. tamen *Reducet.*—10 '.' Dirus' pro 'durus' non semel substituerunt oscitantes librarii, ut supra III. Od. 24. 6. 'dira necessitas:' et nunc quoque *diras solicitudines* nobis obtrudunt, pro *duris*, ut clare exhibet codex noster Galeanus et editio Loscheri: *Levare duris p. solicitudinibus.*' Bentl. Hinc Sanad. Towers, Francis. Wakef. et Kidd. *duris.*—12 Bentl. distinguit: *Invicte, mortalis Dea*

NOTÆ

tur: vel potius, solvatur et porrigatur læta frons, quæ senili morositate contrahi solet atque obduci. Procul hinc a nobis ea severitas ac tristitia, quam affert senium.

6 *Vina Torquato, &c.*] Diffusa in cados vina sub Consulatu L. Manlii Torquati, adeoque mihi coæva: nam eo anno prodii in lucem: proindeque 'meum Consulem' eum appello. Vide III. Od. 21. ubi, 'O nata mecum Consule Manlio . . . testa.'

7 *Cetera*] Quæ mœrorem nobis creare possent, ex animo et memoria deleantur; ut hilaritati vacemus. Deus hæc mala fortasse in melius mutabit. Ex his, ut dixi initio, suspicari licet, tunc, cum hanc Oden scriberet Poëta, intervenisse quandam tristitiæ causam, quæ certe nobis comperta non est.

8 *Achæmenio nardo*] Unguento e Perside ubi regnavit Achæmenes. Vide III. Od. 1. sub finem, Not. ad has voces, 'Achæmenium costum.' Optimum fiebat unguentum e frutice seu herba, cui nomen nardus, de qua Dioscorid. I. 6. &c. Plin. XII. 12. ita scribit: 'De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassa radice, pingui, situm redolente...Apud Gangem nascens,' &c. Vide II. Od. 11. ibique Not.

9 *Fide Cyllenea*] Lyra, cujus auctor fertur Mercurius, a Cyllene Nympha sua matre, vel a Cyllene Arcadiæ monte, ubi natus educatusque est, dictus Cyllenius. Vide I. Od. 10.

11 *Centaurus alumno*] Chiron Achilli, quem educavit, docuitque citharam pulsare: meminit Juvenalis Sat. VII. 210. Centauri Thessaliæ populi, de quibus I. Od. 18. Inter eos vero qui-

Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina, lubricus et Simois;
Unde tibi reditum certo subtemine Parcæ
Rupere; nec mater domum cœrula te revehet.
Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis ægrimoniæ dulcibus alloquiis.

tidis, expectat te regio Assaraci, quam rigant fluvii Scamander exiguus, et Simois rapidus; unde regressum tibi Parcæ intercluserunt stabili filo: neque parens marina te domum reducet. Ibi ergo quasvis ærumnas mitiga per vinum et carmina, quæ duo sunt grata remedia horridæ ægritudinis.

nate puer, Thetide, improbantibus Baxt. et Gesn.—13 Codd. omnes et edd. *parvi;* Commentator Cruquii conj. *pravi;* Nic. Heinsius *flavi;* Bentleius *proni,* sed nihil solicitandum putavit.—15 Bentl. conj. *curto subtemine,* probante Gesnero; et recip. Sanad. Towers, et Francis. *substamine* Gott. et Exc. Sax. *subtegmine* Zarot. Mediol. 1477. 1486. Venett. 1477. 1478. 1479. 1486. Florent. 1482. Ald. Gryph. et R. Steph. ap. Gesn. *subtemine* R. Steph. 1513. et H. Steph. et sic Harl. 1. 2. 3. 4. 6. ceteri codd. et edd. recentt.—18 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Gott. Brod. Bland. 1. 2. 3. 4. Cruquii, omnes Lambini alii quamplurimi cum edd. antiq. Venett. Mediol. Zarot. Florent. et Locher. item Lamb. Cruq. Torrent. H. et R. Steph. Heins. Burm. Bond. Schrevel. Delph. Talbot. Pine, Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Mitsch. Wetzel. et Comb. *ægrimoniæ dulcibus alloquiis,* sine copula. 'Ita quidem exhibent codices scripti, tam aliorum quam nostri; neque in ullo vidi conjunctionem *et* additam, nisi inter lineas, ut habent Battelianus, Regiæ Societatis, Grævianus, Reginensis. Solus Magdalenensis in ipso versu perperam statuit, *dulcibusque alloquiis.*' Bentl. Hinc Bentl. Cuning. Sanad. Towers, Francis, et Kidd. *ac dulcibus alloquiis;* et Wakef. *et dulcibus alloquiis.* Sed copula est in Venet. 1559. Glarean. 1536. Anton. et Ascens.

NOTÆ

dam virtute celebres fuere. Præcipui nominantur Amycus, Rhœtus, Lycidas, Eurytus, Pholus, et alii; quorum facile Princeps Chiron, cui ob insignem sapientiæ famam traditi sunt in disciplinam Æsculapius, Hercules, Jason, Achilles.

12 *Invicte mortalis*] Achilles sola quidem ea pedis parte vulnerabilis, qua tenebat eum sua mater in Stygiam paludem immergens, ut immortalem faceret. De Achille, I. Od. 6. 8. 15. II. Od. 4. 16. IV. Od. 6. Vide ibi Not.

Nate puer Thetide] Achilles Pelei filius ac Thetidis Nymphæ seu Deæ marinæ, quæ propterea mox vocabitur Cœrula.

13 *Te manet Assaraci, &c.*] Ibis ad expeditionem Trojanam, quippe sine te Troja nunquam expugnari potest, ex oraculo.

Assaraci tellus] Phrygia, Troas, ubi regnavit Assaracus Trois filius, Ili frater.

14 *Scamandri*] Scamander alias Xanthus, ex Ida monte, parvo fonte scaturit. Hinc epithetum *parvi:* quod somniatores explicant, quoniam is fuerit e fluviis qui ab exercitu Xerxis poti defecisse narrantur.

Simois] Hic fluvius Troadis in Scamandrum illabitur: uterque Homero Virgilioque aliisque nominatissimus.

NOTÆ

15 *Unde tibi reditum, &c.*] Achilli prædicit Chiron præmaturam apud Trojanos mortem: quod norat, seu ex Astrologia, cujus erat peritissimus, seu a Thetide, quæ apud Homerum Achilli filio fatum suum prænuntiat. Ibidem vero describitur ipse se consolari vino et cantu heroicarum virtutum. Quod inde Poëta noster est imitatus hac Ode.

Subtemine] Subtemen, filum est quod stamini subtexitur. Catull. Carm. de Nuptiis Pelei ac Thetidis: 'Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.' De Parcis fata nentibus, volventibus, dispensantibusque annos vitæ mortalium, vide II. Od. 3.

18 *Deformis ægrimoniæ*] Deformes reddit ægritudo animi. Cic. Attic. Epist. XII. 37. 'Ferrem graviter, si novæ ægrimoniæ locus esset.'

Dulcibus alloquiis] Vide, lector, ut has voces velut appositas ad præcedentia 'vino cantuque' intelligas. 'Alloquia' veteribus solatia et levamina dicebantur. Græc. παραμυθία. Varro de Ling. Lat. lib. v. circa medium. 'Allocutum mulieres ire aiunt, cum eunt ad aliquam locutum consolandi causa.' Val. Max. II. 7. 6. 'Incerta gratulandi prius, an alloquendi officio fungeretur.' Sapient. VIII. 9. 'Sapientia mecum communicabit de bonis: et erit allocutio cogitationis ac tædii mei.'

ODE XIV.

AD MÆCENATEM.

Mæcenati suo quærenti quod Iambos (dudum promissum opus) non absolvat, respondet sibi non licere per Amorem potentem Deum.

Mollis inertia cur tantam diffuderit imis
Oblivionem sensibus,
Pocula Letheos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim,

Optime Mæcenas, interficis me, quærendo sæpius, quare otiosa ignavia intimis præcordiis induxerit talem oblivionem, velut si gutture sitibundo hauserim aquas

Deest Editioni Sanad. Vetus codex apud Torrent. hanc habet Epigraphen: *Excusat se Mæcenati, accusans desidiam suam.*—3 Codex Galeanus Bentleii, *uti si ducentia;* Magdal. Battel. et Locher. ap. eund. *veluti ducentia;* Regin. a m. pr. Petiens. et Bodl. ejusdem Bentleii, *ut si ducentia*, quod retinendum

NOTÆ

Ode est Dicolos Distrophos. Primus quisque versus est Heroicus Hexameter: secundus est Iambicus Dimeter.

1 *Mollis inertia cur, &c.*] Non desidia sed amore se detineri ait.

3 *Pocula Letheos, &c.*] Metonymia subjecti pro adjuncto, ut alibi sæpe. Sensus est: videor nempe tibi hausisse majus poculum e Lethe fluvio Inferorum, qui rerum omnium oblivionem inducit: vel soporiferas quas-

Candide Mæcenas, occidis sæpe rogando :
Deus, Deus nam me vetat
Inceptos, olim promissum carmen, Iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo
Anacreonta Teium;
Qui persæpe cava testudine flevit amorem,
Non elaboratum ad pedem.

Lethæas soporem conciliantes. Enimvero Deus, Deus, inquam, me prohibet inchoatum carmen Iambicum jam pridem tibi promissum ad finem perducere. Simili modo narrant Bathylli Samii amore incensum fuisse Anacreontem Teium ; qui sæpe lyra amores cecinit ad metrum neglectum. Ipse vero tu amore cruciaris. Quod

putat. Et sic Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Zarot. Mediol. et Venett.—6 *Deus, Deus me me vertat* Cuning.—7 ' Distingue potius : *Inceptos olim, promissum carmen, Iambos.* Non necesse est, quare hæc sit melior lectio, nasuto lectori expli-

NOTÆ

dam potiones bibisse ; vel laborare veterno seu lethargia, adeo ut somno inexpugnabili correptus sim.

6 *Deus*] Amor magnus Deus et maxime imperiosus. Ex S. Hieron. lib. II. adversus Jovinianum, ' Amor rationis oblivio est, turbat consilia, altos et generosos spiritus frangit, insaniæ est proximus.' Plaut. Cistell. II. 1. 5. ' Nullam mentem animi habeo. Ubi sum ibi non sum : ubi non sum, ibi est animus.'

Deus me vetat] Vide perelegantem Paulini Epist. I. ad Auson. ubi : ' Nunc alia mentem vis agit, major Deus.'

8 *Ad umbilicum adducere*] Græci dicunt, colophonem vel coronidem addere. Latini, ad umbilicum perducere, id est, ultimam manum admovere. Inde vero fluxit iste loquendi modus, quod solebant veteres absolutis voluminibus addere ornamenta ossea, cornea, eburna, lignea, umbilici nostri formam imitantia, in medio scilicet integumenti extantia. Erasm. Illa Eustathius bullas interpretatur. Martial. I. 67. dicit librum ' umbilicis cultum.' III. 2. ' pictis luxuriantem umbilicis.' V. 6. ' umbilicis crescentem.' IV. ult. ' Ohe jam satis est, ohe libelle ; Jam pervenimus usque ad umbilicum.'

9 *Samio*] Oriundo e Samo insula.

Bathyllo] Puero, quem in deliciis habebat Anacreon, describit vero ac pingit Ode sua XXIX.

10 *Anacreonta Teium*] Hic Poëta erat e Teo Ioniæ civitate littorali, vel e Teio Paphlagoniæ urbe, in ora maris Euxini ; ut quidam volunt. Scripsit Hymnos, Elegias, Iambos, et alia quædam. Nonnulla vero intercidisse patet vel ex eo quod ait Horatius, *persæpe* illum *flevisse amorem :* de Bathyllo enim duas tantum Odas habemus Anacreontis. De eo vide Not. IV. Od. 9.

12 *Non elaboratum ad pedem*] Sunt qui interpretentur versus facili vena effusos : melius alii referunt ad neglectos numeros, pedumque non exactam rationem. Nec absurdus in eo fuit Poëta plus amori indulgens et affectibus, quam syllabarum dimensioni.

Ureris ipse miser; quod si non pulchrior ignis
  Accendit obsessam Ilion,
Gaude sorte tua; me libertina, neque uno
  Contenta, Phryne macerat.

si non formosior ignis cremavit Trojam expugnatam, lætare de tua conditione. Nam urit me Phryne libertina uno amatore minime contenta.

cem.' *Wakef.*—13 Nic. Heinsius in Addendis ad Ovid. p. 435. legit *nec pulchrior.*—15 *Nec uno* Harl. 1. 4. 6.

NOTÆ

13 *Ureris ipse miser*] O Mæcenas, propria quidem experientia nosti satis quid amor possit; debes ergo mihi condonare.

Quod si non pulchrior ignis] Atqui Helena, quæ causa fuit excidii et incendii urbis Trojæ, non erat nobilior aut pulchrior ea muliere quam tu deperis: (Terentia nempe, quæ et Licinia;) unde tibi gratulor. Virgil. 'Meus ignis Amyntas.'

16 *Phryne*] Hujus nominis apud Græcos plures fuere meretrices. Una præ ceteris laudatur Athen. XIII. 6. quæ multorum criminum rea tamen absoluta est a judicibus ejus pulchritudine singulari captis.

ODE XV.

AD NEÆRAM AMICAM.

Horatius perjuræ amicæ et rapaci nuntium se missurum minatur.

Nox erat, et cœlo fulgebat luna sereno
  Inter minora sidera,
Cum tu, magnorum numen læsura Deorum,
  In verba jurabas mea,

Nox erat, et Luna micabat inter astra minora, sudo quidem aëre; quando tu, violatura numen magnorum Deorum, in mea verba jurabas, mollibus brachiis com-

Deest hæc Ode Editioni Sanad.—3 'Doctissimus Nic. Heinsius, Forte, inquit, *lusura.* Sed nihil est opus. 'Ludere,' 'fallere,' 'lædere Deos' æque quidem apud auctores occurrunt. Sed 'lædere' hic, ut fortius verbum et atrocius, sententiæ magis convenit; et Neæram perjurii sui pœna magis ter-

NOTÆ

Metrum simile Epod. anteced.

1 *Nox erat, &c.*] Noctem, Lunam, sidera, testes adhibet perjurii Neæræ. Juvenal. Sat. VIII. 150. 'Sed Luna videt; sed sidera testes Intendunt oculos.'

2 *Inter minora sidera*] Sic I. Od. 12. 'Inter ignes Luna minores.'

3 *Magnorum Deorum*] Veneris et Cupidinis, aiunt quidam: melius alii,

Arctius atque hedera procera astringitur ilex,
Lentis adhærens brachiis;
Dum pecori lupus, et nautis infestus Orion
Turbaret hybernum mare,
Intonsosque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura mea multum virtute, Neæra;
Nam si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare noctes,
Et quæret iratus parem;

plexa me strictius quam hedera altæ ilici adhæret: dum lupus insidiaretur ovibus, atque Orion nautis inimicus subverteret mare hyemale; et ventus moveret capillos Phœbi prolixos; hunc amorem fore parem. O Neæra dolebis aliquando plurimum mea virtute! Etenim si aliquid est roboris in Horatio, nequaquam patietur te noctes frequenter concedere alteri quem præfers; atque irritatus quæret fidelem

ritat.' *Bentl.* Cuning. legit, *Magnorum numen cum tu læsura Deorum.*—8. 9 'Sentis, opinor, male convenire hæc, et futura præteritis jungi: quippe *fore* ad tempus futurum spectat; *turbaret* et *agitaret* ad præteritum. Certe et sensus et Latinitas poscit, ut *turbet* vel *turbaverit* hic reponatur: *Turbarit hybernum mare, Intonsosque agitarit Apollinis aura capillos*, ut infra Epod. XVI. 25. 'Sed juremus in hæc, simul imis saxa renarint, Padus laverit, Apenninus procurrerit, amor junxerit.' Et sic clare exhibet codex Bodleianus; cui adde alium Barthio visum, Advers. XXXVII. 15. et ed. Locher. anno 1498.' *Bentl.* Et sic legitur in Venet. et Vet. Comb. 'Mihi vero vitiosa etiam esse videntur *turbarit, agitarit.* Sunt enim ex 'turbaro,' 'agitaro,' futuri exacti: illud vero tempus non habet conjunctivus modus, quo hic opus est. Nusquam magis latus Johnsono præbuit Bentleius. Abripuit virum doctum consuetudo, qua conjunctivo futurum illud plerumque ascribitur.' *Gesn.*—

NOTÆ

Jovis, Apollinis, Minervæ, Martis, Mercurii, aliorumque quos Æneas detulit in Italiam: ex Virgil. Æneid. III. 12. 'feror exul in altum Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis Diis.' Vide Macrob. Saturnal. III. 4.

4 *In verba jurabas mea*] Ego verba concipiebam juramenti, tibique dictabam: tu sequebaris me verba præeuntem, et suggesta repetebas.

7 *Orion*] Sidus tempestates ciens. De eo I. Od. 28. 21. II. Od. 13. in fine. III. Od. 4. sub finem.

9 *Intonsosque, &c.*] Dum intonsus foret; id est, quamdiu radii a sole non poterunt avelli: ex Macrob. Saturn. I. 17. Vide I. Od. 21. 2. Not.

10 *Fore hunc amorem mutuum*] Ita solent amantes invicem conjurare; solus soli. Vide Plaut. Mercat. Scen. 6.

11 *O dolitura, &c.*] Exclamatio hæc omnino apposite subjungitur prædictis. Sensus est: O Neæra, pœnitebit aliquando istius perjurii et offensæ: necdum satis virtutem meam et firmitudinem nosti: sed brevi senties et dolebis.

12 *Si quid viri*] Herodot. lib. VII. ait, multos quidem esse homines, at viros paucos.

13 *Potiori*] Rivali meo, cui plura

Nec semel offensæ cedet constantia formæ,
Si certus intrarit dolor.
At tu, quicumque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo,
Sis pecore et multa dives tellure licebit,
Tibique Pactolus fluat,

amicam: sique vetus dolor corripiat, mea firmitudo non vincetur tua pulchritudine semel invisa. Tu vero quisquis es modo potior, ac meo detrimento jam exultas arrogans, quamvis multis gregibus et agris sis locuples, tibique fluat Pactolus, neque

15 'Corrigendus est locus, librariorum audacia et ignorantia corruptus; qui lectionem veram *offensi* ideo immutabant, ut cum *formæ*, substantivo ut putabant suo, genere et casu conveniret. Id quod sexcenties iis male cessisse sciunt, qui membranas veteres manibus versarunt: *Nec semel offensi cedet constantia formæ, Si certus intrarit dolor.* Perspicua sententia; nec constantia mei semel *læsi et irati* cedet formæ tuæ, ubi vere indoluero. Nunquam alio sensu vocabulum hoc Noster usurpat; ut mox Epod. XVII. 42. II. Sat. I. 67. et I. Epist. 7. 88.' *Bentl.*—17 'Cum et veteres editiones, et membranæ aliorum ac meæ omnes præter unam ex recentioribus *Et tu* hic exhibeant, placet hic antiquam lectionem retinere. *Et tu*, etiam tu, quicumque es, mœrebis amores alio translatos, pariter atque ego nunc mœreo. Sic infra Epod. XVII. 45. 'Et tu (potes nam) solve me dementia.'' *Bentl.* *At tu* servant Harl. 6. Mart. Silv. Div. Gott. Zarot. Mediol. 1477. 1486. Venett. Vet. Comb. Ald. Gryph. Lamb. Torrent. Heins. Burm. Bond. Schrevel. Delph. Baxt. Talbot. Pine, Gesn. Zeun. Bipont. Francis, Mitsch. Wetzel. et Comb. *Et tu* Harl. 1. 2. 3. 4. omnes fere codd. Torrentii, quatuor Blandd. Cruquii, Acr.

NOTÆ

das quam mihi amoris testimonia.

14 *Parem*] Quæ respondeat amori meo.

15 *Semel offensæ*] Quæ semel offenderit me, vel cui semel offensus fuero et iratus.

16 *Si certus intrarit dolor*] Id vulgo referunt ad Horatium: non absurde quidam ad Neæram; hoc sensu: Tanta est iræ meæ constantia, inquit Flaccus, ut si tibi, Neæra, semel irascar, etsi te pœniteat me offendisse, teque verus dolor capiat, ac tum velis redire in gratiam mecum, haud tamen ego cedam aut veniam dem.

17 *Quicumque es felicior*] Quicumque es meus rivalis, et potior apud Neæram, mihique proinde insultas, quod illa, me spreto, indulgeat atque obsequatur tibi.

19 *Sis pecore, &c.*] Quamvis opibus valeas, sapientia inclarescas, venustate conspicuus fueris. Ubi tria vides afferri amorem excitare consueta. Sic Virgil. Ecl. II. 'Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ. . . . . Canto quæ solitus . . . Amphion . . . Nec sum adeo informis,' &c.

20 *Tibique Pactolus fluat*] Licet te ditet Pactolus Lydiæ fluvius, per quem Crœsus rex olim dicitur auro abundasse. Is propterea Chrysoroas etiam appellatus; hodie *Sarbat*. Quinque in orbe flumina ramenta auri cum aquis et arenis volvisse prædicantur; Tagus in Hispania, Padus in Italia, Hebrus in Thracia, Pactolus in Asia minori, Ganges in India. Plin. XXXIII. 4.

Nec te Pythagoræ fallant arcana renati,
Formaque vincas Nirea;
Eheu! translatos alio mœrebis amores:
Ast ego vicissim risero.

tibi lateant mysteria Pythagoræ redivivi ac Nireum superes oris specie; eheu brevi dolebis amores alteri datos! ego vero tum ridebo alternatim.

Bentl. Wakef. et Kidd.—22 Multi codd. etiam Torrentiani, *Nerea.* Vid. ad III. Od. 20. 15.—23 *Heu, heu, translatos* Gott. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. tres Blandini ap. Cruq. omnes fere Torrentiani, Zarot. Mediol. Florent. Venett. Vet. Comb. al. *Eheu* unus Bland. et edd. recentt.

NOTÆ

21 *Nec te Pythagoræ, &c.*] Etsi fueris sapiens ut Pythagoras. De eo Gell. I. 9. Suidas, 'quod non minus verum diceret quam Apollo Pythius,' nomen ejus interpretatur. Philostratus Deorum usum consuetudine affirmat, et ab eis accepisse quatenus hominibus delectentur, et quatenus eos aversentur, ex eoque de natura disseruisse. Porro tanta fuit apud antiquos Pythagoræ veneratio, ut domum ejus templi instar, ipsum vero tanquam numen haberent.

Renati] Scilicet ille sapientiæ velut antistes, multa tamen deliravit de animarum in aliud et aliud corpus transmigratione: ac seipsum aiebat primum Œthalidem fuisse, deinde Euphorbum, denique Pythagoram. Vide I. Od. 28. 10. Not.

22 *Nirea*] Nireus inter Græcos, qui ad Trojanam expeditionem profecti sunt, formosissimus, uno excepto Achille. Homer. Iliad. B. De illo jam III. Od. 20. in fine.

23 *Translatos alio mærebis amores*] Tu quoque Neæræ levitatem et inconstantiam experiere: tum vero tibi ego insultabo vicissim; et affatim gaudebo, sicut tu modo gaudes malo meo, quod ab illa contemnar. Ex Aristot. Rhet. II. 'Iram semper comitatur voluptas de spe puniendi. Nam jucundum est putare id eventurum quod exoptamus.'

ODE XVI.

AD POPULUM ROMANUM.

Imminente jam horrendo Antoniani belli tumultu, Horatius tot mala pertæsus, et summæ rerum miserrime metuens (nescio an et ipse aliquo meditatus fugam) consilium dat saniori parti, uti execratis sedibus huic orbi valedicant, et secum Elysium navibus petant.

Altera jam teritur bellis civilibus ætas,
Suis et ipsa Roma viribus ruit:

Secunda jam ætas absumitur bellis civilibus. Et Romam propria disperdit po-

Ode decima tertia in Ed. Sanad.—1 *Altera jam bellis teritur* Cuning.—

Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi,
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus,

tentia. Quam labefactare nequiverunt Marsi vicini, vel Tuscus exercitus superbi

2 Barthius in Advers. xxxix. 9. vix dubium sibi ait esse, quin Horatius sic scripserit, *Suis ut ipsa*, *&c.*—4 Codd. Torrentiani *Porsennæ*. Constat tamen versus secundos omnes ex puris Iambis esse, et alioqui media syllaba communis est. Mart. 'Hanc spectare manum Porsĕna non potuit.' Virg.

NOTÆ

Ode hæc est Dicolos Distrophos. Primus quisque versus est Heroicus Hexameter. Alter quisque est Iambicus Trimeter, e puris Iambis: quod non alibi fecisse Horatium reperies. Bene Scaliger: 'Sextadecima,' inquit, 'elaborata est, alternis Iambicis puris: idcirco et factu difficilis, et emendatu.'

1 *Altera jam*, *&c.*] Quam varie et quam irritis et cassis ictibus hanc Oden petit Scaliger, hic saltem plusquam hypercriticus! Tuam fidem, tuum judicium, lector: an 'durissima multis locis,' an 'tota inepta?' Immo durum et ineptum censebis esse cavillatorem quisquis Poëtam emunctæ naris ita calumniatur. Ad singula veniamus:

Altera jam teritur bellis civilibus ætas] Unum prope sæculum consumtum fuerat bellis civilibus Syllæ et Sulpitii, Octavii et Cinnæ, Marii et Syllæ, Pompeii et Cæsaris; denique post interfectum Julium hunc Cæsarem, bello Mutinensi adversus Marcum Antonium, Perusino contra L. Antonium Marci fratrem, Siciliensi in Sext. Pompeium, præsertim vero Philippensi, adversus Brutum et Cassium Augusto dimicante. Huc usque velut unam ætatem bellicis fragoribus attritam statuit Horatius. Cum vero exardesceret novum bellum Augustum inter atque Antonium et Cleopatram, de quo antea Epod. I. et IX. et I. Od. 37. tam diuturni mali pertæsus in has erumpit voces: Ergone altera ætas pariter ut prior bellorum calamitatibus atteretur? Suis ipsa viribus Roma destruetur? Et quam hostes nulli diruere valuerunt, ipsi perdent ac pessumdabunt Romani cives? Vide antea Epod. VII.

2 *Suis et ipsa Roma viribus ruit*] Magnitudine laborat sua, ut ait Livius. Et Propertius: 'Frangitur ipsa suis Roma superba bonis.'

3 *Marsi*] Italiæ populi fuere isti sub Samnitibus, juxta lacum Fucinum, hodie *Ducato di Marsi:* olim pugnacissimi, 'de quibus nunquam triumphus visus. Nec enim sine Marsis nec de Marsis hactenus triumphatum;' quod testatur Appian. Bell. Civil. lib. I. Hi duce Popedio bellum Sociale moverunt primi, omnesque Italiæ nationes ad arma concitarunt. Supra III. Od. 14. 18. Oros. V. 18. Flor. III. 18. cum 'omne Latium atque Picenum, Etruria omnis et Campania, postremo Italia contra matrem ac parentem suam urbem consurgerent . . . auctore belli discursante Popedio, diversa per populos et urbes signa cecinere. Nec Hannibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio.'

4 *Minacis aut Etrusca Porsenæ manus*] 'Porsena Rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, et Tarquinios manu reducebat,' inquit Flor. I. 10. 'Non unquam alias ante tantus terror Senatum invasit: adeo valida res tum Clusina erat, magnumque Por-

Æmula nec virtus Capuæ, nec Spartacus acer,
Novisque rebus infidelis Allobrox;
Nec fera cœrulea domuit Germania pube,
Parentibusque abominatus Hannibal;

Porsenæ; nec invida Capuæ vis; nec ferox Spartacus; atque Allobroges perfidi, rebus novis studentes; nec vicit trux Germania juvenibus cœruleis; et Hannibal

' Nec non Tarquinium abjectum Porsēna jubebat Accipere.'—6 ' Lege hic et vs. octavo *ve* pro *que*. Quid enim Allobrogibus cum Spartaco, aut quid Hannibali cum Germanis? Anne hi una Romanis bellum intulerunt, ut particula *que* conjungendi fuerint? Immo vero lege *ve*, quod æque disjungit, et perinde hic valet, ac *neque*. Nec Capua, nec Spartacus, aut Allobrox. Ita Noster III. Od. 23. 5.' *Bentl.* Ita Sanad. et Kidd. Exemplis et ratione vulgatum defenditur a Johnson. P. II. p. 62.—8 *Parentibusve* cum Bentleio legunt Cuning. Sanad. Towers, et Kidd. *abominandus Hannibal* unus Bland.

NOTÆ

senæ nomen,' &c. quæ habet Livius II. 9.

5 *Æmula nec virtus Capuæ*] Æmula Romæ non Carthago tantum, ut dictum est III. Od. 5. sed et Capua, urbs Campaniæ primaria. Hanc ' pelago, cultuque, penuque potentem, Deliciis, opibus, famaque,' scribit Ausonius: ' alteram Romam' vocat ipse Tullius Philip. XII. et alibi, 'superbiæ domicilium.' Tum vero præsertim Capuenses Italiæ imperium sibi pollicebantur, cum Romanas vires ab Hannibale imminutas cernerent. Nam et eam ob rem secundo bello Punico a Romanis defecere, et societatem iniere cum Hannibale et Pœnis, ' ut videretur jam deletum Romanum nomen,' inquit Livius lib. XXIII. Vide et Flor. II. 6. &c.

Spartacus acer] Hujus tanta fuit audacia, ut ' fuderit imbelles aquilas servilibus armis:' ita canit Claudianus de Bell. Get. Vide III. Od. 14. 19.

6 *Novisque rebus infidelis Allobrox*] Allobroges (qui sunt hodie Sabaudi atque Delphinates) affines Rhodano fluvio populi rebus novis studuere semper; nemini fidem, nec suis quidem Ducibus servare assueti: conjurationem Catilinæ Ciceroni tum Consuli patefecere, quamvis cum Lentulo prius consensissent. Vide Cic. Catil. III. Sallust. Bell. Catil. Flor. III. 2. præsertim vero IV. 1. Quidam volunt ab Horatio hic Gallos omnes significari; nec absurde.

7 *Cœrulea Germania*] Germanis ' truces et cœruli oculi, rutilæ comæ, magna corpora.' Tacit. Non est dubium quin hic notentur Cimbri, Teutonesque, Italiam invadentes armis tam sævis, ut pronuntiarit de eo bello Florus: ' Actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille tamen non ausus congredi statim . . . . barbari vero non segnius quam minati fuerant, tripartito agmine, per Alpes, id est claustra Italiæ, ferebantur.' Nimirum cum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant, &c. quæ describit Florus III. 3.

8 *Parentibusque abominatus Hannibal*] Ut I. Od. 1. ' bella matribus detestata.' Sic et hoc loco, *parentibus*, quorum filii periere tot bellis ab eo motis, *abominatus Hannibal* dux Carthaginensis exercitus, vel una clade Cannensi Romanis formidolosus adeo,

Impia perdemus devoti sanguinis ætas;
Ferisque rursus occupabitur solum.
Barbarus, heu! cineres insistet victor, et Urbem
Eques sonante verberabit ungula;
Quæque carent ventis et solibus, ossa Quirini
(Nefas videre) dissipabit insolens!
Forte, quid expediat, communiter, aut melior pars,
Malis carere quæritis laboribus.

parentibus execrabilis: scilicet hanc pessumdabimus ipsi nos homines conscelerati, quorum addictus est cruor: atque terra hæc a bestiis iterum tenebitur. Eheu victor barbarus stabit super favillas urbis, et equorum pedibus strepentibus conculcabit. Et, quod horrendum visu, ossa Romuli solis ac venti expertia disperget superbus. Fortasse universi vel pars major interrogabitis, quid utile sit ad evitandas

Cruquii.—14 Omnes codd. Torrentii, quatuor Blandd. Buslid. Div. et Commentator ap. Cruq. *Nefas videri*, quod quia lædebat metrum jure displicuit Glareano. Ita tamen edidit Cruquius.—15 Janus Rutgersius in Venusinis Lectionibus h. l. corrigendum esse pronuntiat: *Forte (quod expediat) communiter, aut melior pars Malis carere quæritis laboribus?* Quod sic explicat: Fortasse vel communiter, (quod optimum quidem erat,) vel, si id non potest, melior saltem pars, laboribus carere quæritis? 'Atqui eo sensu *expediet* potius dicendum foret, quam *expediat*. Nos emendationem ipsam viro elegantissimo libenter acceptam referimus: sed nostra et nova interpretatione donatam proponimus. Sic enim precationis sensu verba enarranda sunt: Forte,

NOTÆ

ut nihil magis Romæ quam Hannibal timeretur: unde proverb. 'Hannibal ad portas,' ad significandum extremum quodvis periculum. Vide Liv. Val. Max. IX. 4. Plutarch. Flor. &c. et quæ nos II. Od. 12. annotavimus.

9 *Devoti sanguinis ætas*] Noster enim sanguis, sacer, addictus, et destinatus videtur esse placandæ iræ Numinum: 'majorum delicta immeriti luemus:' quippe, ut ait supra Epod. VII. 'acerba fata Romanos agunt, Scelusque fraternæ necis, Ut immerentis fluxit in terram Remi Sacer nepotibus cruor.' Vide ibi Not.

10 *Ferisque rursus occupabitur solum*] Diruta urbe, antiqua ibi erit solitudo, virgulta et sylvæ nascentur, in quibus, ut olim, stabulentur et pascantur feræ. Virgil. Æneid. VIII. 'Capitolia,' inquit, 'Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.' Et antea ibidem: 'Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant.'

11 *Barbarus victor*] Barbaris populis quibuslibet Roma erit in direptionem, prædam, et ludibrium. Sunt qui velint hæc ab Horatio dici, quod in exercitibus Augusti atque Antonii militarent barbari complures in subsidium vocati.

13 *Quæque carent ventis, &c.*] Ossa Romuli sepulcro condita, adeoque nec vento commota nec sole adusta, extrahet victor insolens et dissipabit impie. Erat opinio quorundam, raptum in cœlos Romulum esse: alii vero, cum Varrone, asserebant sepultum Romæ post Rostra, vel in suo templo.

Nulla sit hac potior sententia; Phocæorum
Velut profugit execrata civitas,

tales ærumnas. Nulla videatur sententia melior quam hæc: oportet abire quocum-

(quod expediat, hoc est, quod prosit, quod utile et salutare sit, quod bene eveniat, quod bene et feliciter vertat, quod bonum felix faustumque sit), aut omnes, aut certe major pars, quæritis malis laboribus carere, sive de remedio civilibus bellis inveniendo consultatis? Noli dubitare, quin veram hic Horatii manum, veramque adeo sententiam habeas: ita omnia clara sunt et conspicua, et de ritu Romanorum solenni sumta. Nam deliberationes et consultationes, ut hic, fere semper simili precatione auspicari mos erat. Livius I. 28. III. 26. et 34. Cato de R. R. c. 142.' *Bentl.* Hanc tamen emendationem in textum non recepit Bentleius; receperunt vero Sanad. Towers, et Francis. 'Ausim vulgatam lectionem adeoque ipsum Poëtam defendere. Forte communiter quæritis, quid utile sit: quid faciendum? forte melior certe pars cupit ea mala, quibus nunc respublica nostra premitur, aboleri: vult iis liberari, *malis carere laboribus* quærit. Non video, quomodo tam ineptam ταυτολογίαν hic Poëta commisisse dici possit, ut ideo corrigi locus debeat. Utraque quidem sententia eadem est: sed est tamen diversis sub imaginibus proposita. Neque est ea ratio τοῦ *communiter* et τοῦ *melior pars*, ut ibi plus dici debeat, quam hic: sed sensus est: Forte omnes quæritis: nisi vero omnes ita sentiant, certe hæc erunt vota melioris partis populi. Lambini, Torrentii, Dacierii, Gesneri interpretationes repugnant sermoni Latino: longe aliud est: *expedire salutem*, quam, *expedire carere laboribus.* Et si vel maxime Græci ita locuti sint, credo tamen probe tenendum esse, quod Bentleius p. 337. dicit: 'Non opinor tam quærendum est, quid Græci dicere ausi sint, quam quid Romanorum aures severiores propitie accipere possint.'' *Klotz.*—16 'Post *laboribus* reponis notam interrogandi, et ita Rodelius in Interpret.' *Cuning.* Ita quoque Bentl. Sanad. et Kidd.—17 Nonnulli codd. et

NOTÆ

17 *Nulla sit hac potior sententia*] Excandescit Scaliger ad hunc locum, exclamatque: 'Quis paululum modo pudens ausit hortari trecenta millia civium Romanorum ad urbem deserendam?' Ohe vir salsissime, 'Pictoribus atque Poëtis quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.' Porro quid absurdum cives Romanos in eas insulas ab Horatio vocari, ad quas concupivit divertere Julius ipse Cæsar earum amœnitate illectus: in quas demigrandi etiam fuit Sertorio maximum desiderium. Testis Plutarchus in Sertorii vita, ubi et egregie describit earum insularum felicitatem. Vide infra.

Phocæorum Velut profugit execrata civitas] Phocæi Ioniæ populi ab Harpago Cyri Regis Præfecto obsidione pressi, non aliam invenere viam et rationem vitandæ hostium sævitiæ ac servitutis, quam ut cederent fortioribus, desertaque urbe sua, alias sedes quærerent. Hæc narrat Herodot. I. 42. Inde venisse in Galliam et Massiliam urbem condidisse aiunt. Vide Strab. lib. IV. Justin. lib. XLIII.

18 *Execrata civitas*] Execrationes ante discessum jaculati Phocæi in regionem quam deserebant. Vel potius, ut refert Herodot. mox cit. communi consilio mutuis execrationibus dirisque devotionibus sese astringunt, jurantes nunquam alios ab aliis discessuros, aut patriam Phocæam repetituros.

Agros atque Lares patrios, habitandaque fana,
Apris reliquit et rapacibus lupis;
Ire, pedes quocumque ferent, quocumque per undas
Notus vocabit, aut protervus Africus.
Sic placet? an melius quis habet suadere? secunda
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed juremus in hæc: Simul imis saxa renarint
Vadis levata, ne redire sit nefas,
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando
Padus Matina laverit cacumina,

que ferent pedes, quocumque per mare impellet Auster vel Africus vehemens: quemadmodum Phocæorum urbs post execrationes abscessit, suas domos agrosque et templa dimittens occupanda apris et lupis voracibus. Ita censeo. Habetne quispiam melius aliquid proferre? Quid tardamus navim conscendere faustis avibus? At prius jurejurando nos obstringamus, in hæc verba: ne reverti liceat, nisi cum emergent lapides aquis profundis elati: neve displiceat vela facere versus patriam, quando Padus rigabit verticem Matini montis, aut altus Apenninus in mare pro-

edd. antiq. *Phocaiorum;* ita quoque unus Bland. Div. et Mart.—19 Edd. vett. ante Cruq. *Lares proprios;* sed *Lares patrios* exhibent Gott. Brod. Exc. Sax. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. item Baxt. Delph. Bentl. et ceteræ edd.—21 *Ite, pedes* conj. Bonfin. *ferunt* edd. vulgg. ante Cruq. qui ex codd. quatuor Bland. et Div. recepit *ferent.*—25 *Sed juremus in hoc* Harl. 4.—

NOTÆ

22 *Notus, Africus*] De his ventis meridionalibus I. Od. 1. et 3. *Quocumque vocabit*] Sive in Cyrnum insulam, sive Rhegium, sive in Galliæ oras. In eas enim regiones migraturis Notus et Africus venti utiles erant.

25 *Sed juremus in hæc, &c.*] Antequam hinc demigremus, nos oportet solenni sacramento obligare, non redituros in patriam, nec alios ab aliis disjungendos.

Simul imis saxa renarint Vadis levata] Ex Herodoto cit. post execrationes, Phocenses in mare demergunt ac dejiciunt saxum ingens, seu candens ferrum, ut alii contendunt; et juramento confirmant non prius de repetenda Phocæa cogitaturos, quam massa illa sive ferrea sive saxea emergeret et super aquas nataret. Ad hunc jurandi ritum pertinet, quod Helvetii demigraturi mœnia sua incenderint, quod 'sacramentum' esset, 'ne redirent.' Teste Floro.

27 *Quando Padus Matina laverit cacumina*] Adunaton multiplex aggregat et accumulat hic Horatius, stylo juveniliter lasciviente: quod si reprehendisset Jul. Scaliger, ex judicii legibus fecisset. Hoc certe notare debuerat potius quam tricari circa 'cæruleam Germaniam,' velut durum epithetum; circa vocem 'carent,' quasi antique nimis usurpatam: vocem 'perprimat,' velut fœtentem: quasi vero. Criminationes deinde graviores excutiemus. Sensus hujus loci est: Tum ne pigeat Romam redire quando Padus fluvius Matinum montem supergredietur, per ejus cacumen ascendens ac decurrens.

In mare seu celsus procurrerit Apenninus,
Novaque monstra junxerit libidine
Mirus amor: juvet ut tigres subsidere cervis,
Adulteretur et columba miluo;
Credula nec ravos timeant armenta leones;
Ametque salsa levis hircus æquora.

ruet; atque amor prodigiosus insolita libidine copulabit feras, adeo ut tigrides cupiant jungi cervis, et columba milvio; atque greges absque metu credant se leonibus fulvis; glaberque fiat caper, et gaudeat mari salso. Posteaquam ista et quæcum-

32 Omnes codd. Torrentii, quatuor Bland. Buslid. et Divæus Cruquii Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Gott. et Florent. 1482. *miluo;* edd. multæ vett. *milvio.*—33 Codd. Bersmanni et ed. Lamb. *fulvos.* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. major pars codd. ap. Bentl. et edd. vett. *flavos.* Leid. et Magdal. Bentleii cum quibusdam Lambini *sævos.* 'Recte Bentleius *ravos* post Jacobum Cruquium quatuor veterum Manuscriptorum fide. Certe *ravos* ignotius erat vocabulum quam *flavos.* In minus notis vocabulis plerumque cæcutire solent librarii.' *Baxt.* Ita quoque Nic. Heinsius ex codd. antiq. legit ad Ovid. Amor. I. 12. 19. item Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Sanad. Towers, Francis, Mitsch. Wetzel. Comb. et Kidd.—34 *Ametve salsa* Cuning. Sanad. et Towers.—35 *Hæc,*

NOTÆ

28 *Padus*] Qui et Eridanus Italiæ maximus fluvius ex Alpibus scaturit in limite Galliæ, rigat Pedemontium, Mediolanensem, Placentinam, Mantuanam, Ferrariensem, aliasque regiones; denique in mare Adriaticum illabitur. Galliam Cisalpinam divisit olim in Cispadanam et Transpadanam.

Matina] Saltus et mons Matinus erat in Apuliæ Lucaniæque confinio. De eo jam I. Od. 28. 3.

29 *In mare seu celsus procurrerit Apenninus*] Sive cum mari summergetur Apenninus mons altissimus, Italiam secans longo et continuo tractu et jugo ab Alpibus maritimis ad Brutios et Salentinos.

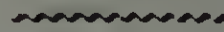
30 *Novaque monstra, &c.*] Monstrum sane foret si cervi sua natura timidi jungantur tigribus feritate horribilibus: Plin. lib. VIII. si columba item mansueta copuletur milvio inter accipitres rapacitate et magnitudine præcipuo. Plin. x. 10.

33 *Credula nec ravos, &c.*] Cum greges et armenta sponte se offerent leonibus devoranda, amissa naturali ab his fuga et metu.

34 *Ametque salsa levis hircus æquora*] Quando hircus habebit duo naturæ et indoli suæ contraria, primum, ut setis ac pilis carens fiat lævis; alterum, ut aquas frequentet et innatare amet: quandoquidem amat potius montes et arduos saltus, estque hirsutus valde ac pilosus. Audite vero Scaligerum: 'Ubi,' inquit, 'reperit hircum, quem hic poneret abhorrentem a mari? nam nullum est animalium, quod magis amet sal. Quare non aut simiam aut felem dixit potius, quibus bestiis nulla pejus odit aquas?' Mirari certe libet gravis alioqui viri tantam hic levitatem. Verum et mox profert aliquid multo magis absurdum suoque prorsus ingenio indignum. Legit enim paulo post: *Aut pars indocili melior grege mellis.* Et nescio quid de api-

Hæc, et quæ poterunt reditus abscindere dulces,
Eamus omnis execrata civitas,
Aut pars indocili melior grege; mollis et exspes
Inominata perprimat cubilia.
Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Etrusca præter et volate littora.
Nos manet oceanus circumvagus arva: beata
Petamus arva, divites et insulas;

que valebunt tollere spem gratam remigrandi adjuraverimus, proficiscamur omnes, aut pars melior plebe indocili. Pars autem iners et spe carens occupet semper hæc domicilia inauspicata. Vos præditi virtute, fœmineo abstinete ejulatu, et properate ultra Tuscum littus. Nos expectat Oceanus circumfluens. Eamus in terram feli-

et quæ reditus poterunt Cuning. Codd. Torrentii variant: *abcidere, abscidere, abscindere.*—36 *Eamus omnes* codex Bersmanni et omnes Torrentiani; sed Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et edd. *Eamus omnis.*—37 *Aut p. i. levior grege* codex Bersmanni. *mollis et exspers* Harl. 1. 2.—38 *Inominata perpremant* Cuning.—39 Bodleiani codd. vetustissimi ap. Bentl. *Vos quibus est animus, &c.* facilis fuit mutatio; *animus* enim in codd. scribitur, *āius*, et *virtus, v'tus.* Codd. nonnulli ap. Lambinum, *muliebrem pellite luctum*, quod illi magis placet.—41 Vulgo distinguunt: *circumvagus: arva, beata Petamus, &c.* 'Placet Ascensii ratio sic interpungendi: *circumvagus: arva beata Petamus; arva, &c.*' Wakef. 'Gesnerus quidem h. l. distinguit post *arva*, ut Bentleius post *beata*,

NOTÆ

bus comminiscitur, quod ne cogitavit quidem Horatius. Ergone dormitasse bonum Homerum dicemus, an hypercriticam bilem ita inflammatam, ut mentem alias bonam malitiosa et prava caligine asperserit, vel atro quodam humore depravarit?

37 *Pars indocili melior grege*] Civium pars sapientior saniorque, adeoque melior plebe indocili. Nam hæc abripitur animi quolibet pravo et perverso impetu: illa autem recta ducitur ratione.

Mollis et exspes Inominata, &c.] Permaneat hic, si volet, vulgus ignavum, eaque generosa spe carens, quam viri magnanimi concipiunt cum ad grandia quædam suscipienda accenduntur. Alludit Poëta ad id quod refert Herodotus ante citatus, Phocæorum partem dimidiam, patrii soli captam dulcedine, in Phocæam violato juramento remigrasse: at alios jurijurando satisfacientes Cyrnum seu Corsicam recta navigasse, ibique communiter per quinque annos cum prioribus colonis habitasse, &c.

39 *Muliebrem tollite luctum*] Ne mulierum more lugete amissam patriam sedesque assuetas: immo tanquam viri tollite animos ad meliora quærenda: ac mementote, 'ibi esse patriam ubicumque bene:' vel; totum orbem terrarum viro forti patriam existimari.

40 *Etrusca præter et volate littora*] Quamprimum ultra maria nota contendite, ac, Tyrrheno præternavigato, festinate ad felices insulas in Oceano positas.

Circumvagus] Vel circumfusus orbi universo, vel insulis fortunatis. Vide

Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret usque vinea,
Germinat et nunquam fallentis termes olivæ,
Suamque pulla ficus ornat arborem;

cem et insulas beatas, ubi solum incultum fert messem annis singulis, et vitis non recisa nihilominus florescit; atque ramus oleæ nunquamnon germen et fructum producit, et ficus matura propriam arborem exornut; mel fluit e cavata quercu;

sed puto non esse necesse. Nam non quæritur, an Oceanus aliquid expetendum habeat: sensus est: Nobis navigandum est: ingredi debemus navibus mare. *Manet*, hoc sensu sæpe ponitur, pro expectare, ut: 'Te manet Assarici tellus' Ep. XIII. 13. 'Fata quæ manent culpas etiam sub orco' III. Od. II. 29.' *Klotz.*—42-45 Hos quatuor versus versui duodevicesimo subje-

NOTÆ

IV. Od. 8. sub finem.

43 *Reddit ubi Cererem, &c.*] Beatas insulas describit Horatius miro artificio imitatus Virgilium Georg. II. 140. et seq. Italiæ laudes persequentem: 'Sed gravidæ fruges, et Bacchi Massicus humor Implevere: tenent oleæque, armentaque læta. . . . . Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas; Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos,' &c. Plutarchus in Sertorio, de Atlanticis insulis quas vocant Beatas, ita scribit: 'Duæ sunt, parvo mari divisæ inter se; decem millibus stadiorum distant a Libya. Imbres illic rari mediocresque, venti suaves plurimum ac roriferi: solum pingue, nec arari modo plantarive facile; sed etiam ex se absque ulla humana industria et labore, fructum producit . . . . aër sincerus ac temperatus, &c. ut etiam apud Barbaros increbruerit fides, Elysios ibi esse campos, et beatorum domicilia ab Homero decantata. Hæc igitur cum audisset Sertorius, mirabilis eum cupido cepit eas insulas adeundi incolendique; et illic quiete vivendi sine magistratuum atque bellorum curis. At Cilices pacis et quietis impatientes, rapinarumque avidi, Sertorii animum frustrati sunt, et in Libyam statim navigarunt.'

44 *Imputata floret usque vinea*] Vitis, etsi non putata, floret tamen et fructum affert. Non. Marcell. 'putare dicitur purgare, rarefacere,' inquit, affertque illud e II. Georg. 'fingitque putando.' A. Gell. VI. 5. sic scribit: 'Putare veteres dixere, vacantia ex quaque re ac non necessaria, aut etiam obstantia et aliena, auferre et excidere; quod autem utile et sine vitio videretur, relinquere. Sic arbores et vites, sic et rationes dictæ putari.' Originem deducit Festus a voce 'putum,' quæ idem quod 'purum' significet.

45 *Termes*] A terminandis agris dictus *termes:* eratque ramus ex arbore direptus, habens folia in summitate, reliquis ferme excussis; quem in divisione agrorum figebant, priusquam metæ ponerentur. Festus.

Nunquam fallentis olivæ] Sic III. Od. 1. 'fundum mendacem' vocat, qui fructum non afferens spem agricolæ frustretur.

46 *Suamque pulla ficus ornat arborem*] Ficus gignitur e surculo naturali et non insito.

Mella cava manant ex ilice; montibus altis
  Levis crepante lympha desilit pede.
Illic injussæ veniunt ad mulctra capellæ,
  Refertque tenta grex amicus ubera;
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile,
  Nec intumescit alta viperis humus:

aqua leniter obmurmurans dimanat e montium cacumine. Ibi capræ sponte veniunt ad mulctram, et grex carus reportat plena ubera: non ursus vespere fremit circum caulas: nec terra viperarum latebris assurgit aut fit tumida. Plura vero beati

cit Valart.—48 Commentator Cruq. in quatuor exemplaribus invenit *Nympha* pro *lympha*. 'Codd. aliquot *Nympha*, quod magnos patronos et fautores nactum est. Retinemus tamen hic *lympha*, ut supra III. Od. 13. 12. quem locum vide.' *Bentl.* *lympha* probat Lachman. ad Propert. III. 28. 8. [II. 32. 38.] *nympha* vero Broukhus. ad eund. Propertii locum. Nonnulli codd. Lamb. cum uno Torrentii *crepitante*.—51 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Gott. Venett. Zarot. Mediol. Florent. aliæ antiq. cum Ald. Gryph. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. R. et H. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Cuning. Sanad. Bentl. Towers, Francis, Bipont. Wetzel. Wakef. et Kidd. *ovile;* et sic citatur in Lexicis, quod probat Gesn. et 'quod revocavi.' *Zeun.* *ovili* Baxt. Gesn. (Zeun. ed. Lond. 1812.) Mitsch. et Comb. quod Cruq. primus in quatuor Blandd. invenit. 'In promtu est magis poëticum et melius sonans: *Nec vespertinum circumgemit ursus ovile*, ut I. Sat. 6. 113.' *Bower.* Ita conj. etiam Markland. Expl. v. Auct. 258–267. 8. Vid. Misc. Obss. tom. v. p. 12.—52 Idem Markl. ibid. *alma v. humus.* 'Post hunc versum collocandi videntur, qui nunc sunt 61. et 62. Rationem dixit vir doctus Miscell. Observatt. a Burmanno editis vol. II. p. 381. Ne opus quidem videtur alia ratione, quam ut attente quis legat primo vulgato ordine, tum ita uti diximus. Librarius antiquissimus, quos versiculos incuria omiserat, eos paulo post posuit, et minutis notis ad ordinem suum revocavit. Illæ notæ perierunt,' &c. *Gesn.* Ita edidit Mitsch. Hanc restitutionem docuit Annotator in Misc. Obss. l. l. Aliam vero Jortinus Nostras ibid, quam sequuntur Valart. Wakef. et Kidd. Hæc est: *Nulla nocent .... Gregem æstuosa .... Nec vespertinus, &c.* Annotator in Misc. Obss. ita scribit: 'Hanc versuum ab ordine exturbatorum restitutionem verosimillimam esse credimus; nisi quod argumentum a particula *nec* desumtum non magni ponderis esse putemus: et nos potius distichon illud, *Nulla nocent,* ponere vellemus post *Nec vespertinus;* quia melius videatur mentio ferarum, ut ursorum, fieri, postquam dixisset gregem referre domum tenta ubera, nec reduces timere vespertinum ursum, quæ continuari aptius

NOTÆ

48 *Levis crepante lympha desilit pede*] Cum leni murmure decurrit. Alludit Poëta ad Nympham Deam fontis præsidem, eleganter quidem: at in vellicando pertinax Scaliger, 'epithetum, *levis*,' inquit, 'non convenit: desilit enim quia gravis.' Sic et paulo ante: 'Quid vineæ quæ semper floret? puto eam nullum unquam fructum laturam.' O meras nugas! sane dices, lector æquissime.

49 *Ad mulctra*] Mulctrum, mulctrale, et mulctra, æ, dicitur vas in quo recipitur lac quod mulgetur.

52 *Nec intumescit alta viperis humus*] Nullæ ibi venenatæ serpentes. Ibi

Pluraque felices mirabimur; ut neque largis
  Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis,
  Utrumque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
  Neque impudica Colchis intulit pedem;
Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ,
  Laboriosa nec cohors Ulyssei:

cum admiratione videbimus, ut quod Eurus nimbosus agros non infestet nimiis pluviis, neque semina opima urantur, vel arescant glebæ; quippe cœlitum rex utrobique temperiem dat. Illuc non accessit navis remigibus Argois; nec obscœna Colchis gressum infixit. Eo non appulerunt Sidonii, vel ærumnosi comites Ulyssis. Ibi

videntur. Hinc transit ad contagia, et morbos ab æstuosis astris, ut Sirio, &c. ortos. Post quæ de imbribus et siccitate agit: et ita omnia recte cohærere videntur: et melius interposito disticho vox *grex* repetitur, quæ sequenti aliter disticho insuaviter iteratur.'—53 'Tanaquillus Faber Horatio doctior mavult *præsentes:* ego sum a partibus Horatii.' *Baxt.*—60 'Duo libri optimi *choors*, ut in antiquo Antonii III. viri nummo: CHORTIS. SPECVLATORVM.' *Torrent.* Nonnulli codd. *Ulixei;* et sic edidere Bentl. Mitsch. Bipont. et Kidd. Vid. Heyn. ad Virg. Ecl. VIII. 70. 'Versus 61. 62. uncis inclusi, reponendi videntur post vs. 52. uti dixi.' *Gesn.* Hos uncis incluserunt

NOTÆ

terra non tumet foraminibus et cavernis viperarum. Proprie: nam terra condunt se viperæ; aliæ autem serpentes saxorum aut arborum cavis. Virgil. Georg. II. 151. Italiam sic laudat: 'At rabidæ tigres absunt . . . . Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.' De 'viperis' quædam annotavi I. Od. 8. De 'Euro' I. Od. 28.

54 *Radat*] Devastet, abradendo et auferendo segetes.

56 *Utrumque rege temperante cœlitum*] Jove omnia temperante, hyemem juxta ac æstatem, frigus et calorem.

57 *Non huc Argoo, &c.*] Terram hanc non adierunt Argonautæ velleris aurei prædatores: nec Medea Jasonis amoribus, patrisque et patriæ proditione, totque veneficiis famosa. De Colchide II. Od. 13. De Argonautis, deque Medea regis Colchorum filia, Epod. III. Virgilius Georg. II. 140. ita canit: 'Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem Invertere, satis immanis dentibus hydri. Nec galeis densisque virum seges horruit hastis.'

59 *Non huc Sidonii, &c.*] Eo non appulere Sidonii, Phœniciæ maritimam oram urbemque incolentes, navigatione et mercatura celeberrimi: ac proinde non intulerunt illuc fraudes et avaritiam, familiaria negotiatoribus vitia.

Torserunt cornua] Virgil. Æneid. III. 549. 'Cornua velatarum obvertimus antennarum.'

60 *Nec cohors Ulyssei*] Neque illud corruptelam invexerunt homines libidinosi, suisque cupiditatibus obnoxii, quales erant Ulyssis comites, de quibus I. Epist. 2. 24.

Laboriosa] Ob longos per maria er-

[Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
  Gregem æstuosa torret impotentia.]
Jupiter illa piæ secrevit littora genti,
  Ut inquinavit ære tempus aureum :
Ære, dehinc ferro duravit sæcula; quorum
  Piis secunda, vate me, datur fuga.

nulla gregem lues infestat, nec adurit æstus vehementior ullius sideris. Scilicet Jupiter eas insulas reservavit piis hominibus, ex quo ætatem auream ære fœdavit, ac deinde ferro sæcula induravit. Istorum malorum fuga prospera bonis conceditur, me vaticinium edente.

etiam Wetzel. Zeun. et Comb.—63 'Quidam libri habent *sacravit*, quod est imperiti correctoris vim verbi *secrevit* ignorantis. Unus codex *secrerat*, quod et interpolatoris est inscitissimi plusquam perfectum tempus Poëtæ menti putantis magis convenire.' *Cuning.* Bentleius in ed. Cantab. 1711. edidit *secrerat ;* et sic Bentleii Irrisor Lond. 1712. in editione vero altera Bentl. Amst. 1713. *secrevit.* Tres codd. Torrentii cum Gal. *sacravit ;* Zulich. *secrerat.*—65 *Ærea dehinc* Harl. 2. et Leid. Regin. Magdal. Battel. et Petrens. Bentleii; et sic ed. Bentl. Cantab. 1711. Bentleii Irrisor, Cuning. Sanad. Towers, Francis, Mitsch. et Kidd. *Æra dehinc* Gal. cum *e* minuto supra scripto, ut sit *Ærea.* Grævius et Heins. pro *quorum*, emend. *quorsum ;* Cuning. et Bentl. Cantab. 1711. *quo nunc :* sed Bentl. Amst. 1713. habet *Ære... quorum*, ut in ceteris edd.—66 Vocem *meditatur*, quam habuerat codex Grævii, recens manus in *me datur* mutavit.

NOTÆ

rores et labores. Epod. seq. 'Laboriosi remiges Ulyssei.'

64 *Ut inquinavit, &c.*] Ex quo Jupiter aureum sæculum mutavit in deterius, scilicet æreum, ac deinde ferreum. Ovid. Met. I. Fab. 3. &c.

66 *Vate me*] Non temere, sed numinum instinctu, sic vobis suadeo ego Phœbi et 'Musarum sacerdos' ac mystes.

ODE XVII.

AD CANIDIAM.

Horatius urbanissima Ironia Gratidiam ob propinatum sibi philtrum proscindit. (Conf. dicta ad I. Od. 16. et Epod. V. *Gesn.*)

HORATIUS.

JAM jam efficaci do manus scientiæ

Jam cedo potenti scientiæ; veniam peto, et oro per regna Proserpinæ, et per

Ode nona Libri quinti in Ed. Sanad. 'Hoc Carmen neque *Epodon* inscriptum in codd. Blandd. invenio, neque *Oden.*' Cruq.—1 Brod. *do manum.*—

Supplex, et oro regna per Proserpinæ,
Per et Dianæ non movenda numina,
Per atque libros carminum valentium
Defixa cœlo devocare sidera,

numen Dianæ minime lacessendum, et per codices incantationum vim habentium deducendi in terram astra cœlo abstracta, o Canidia, tandem abstine verbis exe-

5 *Refixa* Gott. Harl. 3. 6. Bentleii Regin. Battel. et Reg. Soc. Acron, Cruquii Commentator cum codd. Blandd. 1. 2. 3. 4. omnes Torrentii præter unum, Florent. 1482. Venet. 1490. Ald. H. Steph. Lamb. Cruq. Torrent. Schrevel. Delph. Bentl. Talbot. Pine, Cuning. Sanad. Towers, Francis, Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. *Defixa* unus Torrentii, unus Barthii, Advers. XXXVII. 25. Exc. Sax. Harl. 1. 2. 4. Bentleii Leid. Zulich. Græv. Galiens. et Petrens. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Locher. R. Steph. Baxt. Gesn. Zeun. et Comb. ‘ *Defixa* legendum censeo cum Vet.

NOTÆ

Carmen Monocolon ex Iambicis versibus Senariis.

1 *Jam jam efficaci, &c.*] Læserat Canidiam Horatius, ac laceraverat Iambis, qui certe ad nos usque non pervenerunt. Hoc vero Carmine dum fingit illam exorare, acerbius vellicat et insectatur. ‘ Non est palinodia, ut scripsere ; sed simulata recantatio, in qua apparent opprobria manifesta.’ Scaliger Hypercritic. Porro si vis, lector, hoc Carmen seu Epod. ult. plene intelligere, evolve prius attente Epod. v. ac deinde I. Sat. 8. cum Not. tum demum non sine voluptate hanc Oden capies.

Efficaci do manus scientiæ] Efficaciam agnosco scientiæ magicæ, cujus vanitatem ante deriseram. Vide Plin. XXX. 1. et alibi. ‘ Fraudulentissima hæc artium in toto terrarum orbe plurimum valuit .... sola tres artes alias imperiosissimas humanæ mentis complexa. .... Nata primum e medicina specie salutari. ... blandissimis promissis vires religionis addidit. atque admiscuit artes Mathematicas ; nemine non avido futura de se sciendi, eaque de cœlo peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium prævaleat, et in Oriente regum regibus imperet,’ &c. Vide Cœl. Rhodig. IX. 23.

2 *Regna per Proserpinæ*] Per Deas tibi maxime venerandas; per Proserpinam Inferorum Deam : Dianam seu Lunam veneficiis præsidentem.

3 *Dianæ non movenda numina*] Illa quippe ‘ iracunda,’ ut est in Epist. ad Pisones, seque ulcisci expedita : patet exemplis Orionis, Actæonis, Niobes, ejusque filiorum. I. Od. 12. et 21. III. Od. 22. Item supra Epod. v. huc pertinet quod lunatici vocantur quos illa percusserit, dementesque fecerit.

4 *Libros carminum, &c.*] Libros continentes disciplinam magicam. Plin. loco mox cit. ‘ Orta sine dubio in Perside, a Zoroastre, ut inter auctores convenit. .... Hermippus de ea arte scripsit diligentissime, &c. .... Democritus illustravit .... Est et alia magices factio a Mose, et Jamne,’ &c. Hic unus e magis Pharaonis.

5 *Cœlo devocare sidera*] Vide Epod. v.

Canidia, parce vocibus tandem sacris,
Citumque retro solve, solve, turbinem.
Movit nepotem Telephus Nereium,
In quem superbus ordinarat agmina
Mysorum, et in quem tela acuta torserat.
Unxere matres Iliæ addictum feris

crandis: et quamprimum converte retrorsum, converte rhombum. Telephus exoravit nepotem Nerei, contra quem Mysorum exercitum superbus instruxerat, et sagittas acutas vibrarat. Trojanæ matronæ sepelierunt Hectorem bellicosum feris volucri-

Schol. cum omnes libri habeant *Refixa.* Necesse enim *defigi* sidera priusquam devocentur cœlo. Defiguntur autem qui vel carminibus, vel diris obligati, aliena vi aguntur attoniti. Bentleius fatetur longe plures libros habere *Defixa*, et tamen ipse reposuit *Refixa*, nulla quod sciam cum ratione.' *Baxt.* 'Ratio magna satis hæc videtur, quod 'defigere' est motum auferre, 'refigi' autem debent sidera, cum devocantur, et moventur loco suo.' *Gesn.* —7 Lambinus ex Aurati sententia legit: *volve, volve,* nullo astipulante veteri codice. Idem in mentem venit Carolo Utenhovio. *solve, volve* Chabot.—11 *Luxere* Bentleii codd. Leid. Galiens. Regin. a m. pr. Bodl. 2. et Petrens.

NOTÆ

6 *Parce vocibus sacris*] Desine uti in me incantationibus. Jam enim me victum fateor.

7 *Retro solve, solve, turbinem*] Legunt alii, *volve.* Sensus est: In contrariam partem verte rhombum magicum, ut mens mea, a te ad amorem tui impulsa, jam solvatur ac libera fiat. Is turbo, seu trochus, æneus, ferreus, ligneusve erat. Illum ad arbitrium agitabant magi, rati a se pariter hominis cujuslibet animum flecti quocumque vellent. Sic apud Theocr. Idyll. II. Pharmaceutria, 'ut æneus iste rhombus,' inquit, 'volvitur ex Venere, ita ille vir ad nostras fores vertatur.' Martial. IX. 30. 'Quæ nunc Thessalico Lunam deducere rhombo, Quæ sciet,' &c. Meminit et Lucretius: 'Traxerunt torti magica vertigine fili.' Et Propertius, III. 6. 26. 'Staminea rhombi ducitur ille rota.'

8 *Movit nepotem, &c.*] Exemplis ostendit pervicacissimos exorari a supplicantibus.

Nepotem Nereium] Achillem filium Thetidis filiæ Nerei.

Telephus] Rex ille Mysorum Græcos ad expeditionem Trojanam euntes prohibere voluit aditu ac transitu regni sui. Itaque ad arma et manus ventum est. Ab Achille vero graviter vulneratus, medelam non inveniebat; donec oraculum consuluit, responsumque tulit, inde petendum remedium, unde vulnus acceperat. Ergo ad Achillem se contulit, et ab eo curatus est seu hastæ cuspidis limatura, seu herba quadam ab Achille inventa. Plin. XXV. 5. 'Invenit Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alii primum æruginem invenisse, utilissimam emplastris; ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt.'

11 *Unxere matres Iliæ, &c.*] Alii legunt, *Luxere;* eodem proprie sensu:

Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam relictis mœnibus rex procidit
(Heu!) pervicacis ad pedes Achillei.
Setosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Ulyssei,
Volente Circa, membra; tunc mens, et sonus
Relapsus, atque notus in vultus honor.

bus et canibus damnatum, postquam rex urbe discedens advolvit se pedibus Achillis eheu inexorabilis. Remiges Ulyssis laboribus exerciti setosos artus exuerunt duris pellibus, concedente Circe: ac tum restituta sunt ratio, sermo, et pristinus faciei

pro v. l. Torrentii Laurent. Lambini aliquot, duo Pulmanni, totidem Bersmanni, totidemque Lucenses omnium vetustissimos, ut ait Michaël Brutus, Gott. Venet. 1490. Locher. Florent. 1482. R. Steph. Lambin. Bentl. Sandby, Wetzel. Sanad. Towers, Francis, Wakef. et Kidd. et sic legit Lachman. ad Propert. III. 4. 31. (47.) *Unxere* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes Torrentii præter unum, quatuor Blandd. Vet. Schol. et Divæus ap. Cruq. plures Lambini, duo Pulmanni, unus Barthii, Advers. XXXVII. 15. Bentleii Græv. Zulich. Battel. Reg. Soc. Petrens. et Bodl. 1. 2. Zarot. Mediol. 1477. Vet. Comb. Venet. 1477. 1478. 1479. H. Steph. Cruq. Torrent. Delph. Schrevel. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Mitsch. et Comb. '*Unxere* legendum,' gloss. in duobus Bland.—12 Codex Bersmanni, *homicidam Hectora;* et sic edidere Sanad. Cuning. Towers, et Francis.—16 Nonnulli codd. *Ulixei;* et sic Bentl. et Kidd. Vid. Heyn. ad Virg. Ecl. VIII. 70. Alii codd. *Ullixei.* Vid. Var. Lectt. ad I. Od. 6. 7.—17 *Circe* Harl. 2. 4. 6. ceteri fere codd. et edd. omnes ante Bentl. qui ex Val. Prob. edidit *Circa;* et ita Harl. 1. 3. vett. codd. Cujacii Obss. XII. 18. Grævianus ap. Broukhus. Propert. II. 7. Mitsch. Wakef. et Kidd. Vide Heyn. ad Virg. Æn. III. 386.—18 Huic versui vs. 42-45. sub-

NOTÆ

id est: Quamvis interfectum Hectorem canibus et accipitribus dare insepultum Achilles statuisset: Priamo tamen supplicanti indulsit, concessitque illius cadaver, quod quidem matronæ Trojanæ ex more unxerunt, sepelierunt, luxerunt, ac supremis honoribus decoraverunt.

12 *Homicidam Hectorem*] Qui multos homines in bello occiderat. Epithet. Homer. ἀνδροφόνος, vel ἀνδρειφόντης.

13 *Postquam relictis mœnibus rex procidit, &c.*] Cum digressus Troja Priamus ad Achillem supplex cum magnis muneribus accessit, impetravitque ab eo, ut filii sui Hectoris condonaret sibi cadaver terræ mandandum. Vide I. Od. 10. 14. ibique Not.

15 *Setosa duris, &c.*] Ulyssis comites in porcos transformarat Circe per veneficia: at Ulyssis precibus exorata in pristinam formam illos restituit. Itaque exuerunt pelles setosas, ac resumserunt humanum statum, vultum, sermonem, rationis usum. Homer. Odyss. K. Virgil. Ecl. VIII. et Æneid. III. Ovid. Met. XIV. S. Chrysost. ait 'maleficam Circen ita brutis voluptatibus inescasse Ulyssis comites, ut si fuissent porci.' Vide I. Epist. 2. 23. ibique Not.

17 *Circa*] Hæc filia solis ac Perses Nymphæ, veneficiis inclyta, herbarum peritissima, 'Diis etiam ascrip-

Dedi satis superque pœnarum tibi,
Amata nautis multum et institoribus.
Fugit juventas, et verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta lurida;
Tuis capillus albus est odoribus;
Nullum a labore me reclinat otium:
Urget diem nox, et dies noctem; neque est
Levare tenta spiritu præcordia.
Ergo negatum vincor ut credam miser,
Sabella pectus increpare carmina,

decor. Abunde et plusculum a te sum punitus, o dilecta valde nautis et negotiatoribus. En juvenilis abiit vigor, et color purpureus deseruit ossa cooperta cute tabida: crines mei per tua pharmaca cani sunt facti: nulla me quies relaxat a pœnis. Nox premit diem, et dies noctem: neque licet recreare præcordia, respiratione impedita. Itaque miser cogor credere quod negaram, nempe Sabellis incanta-

jecit Valart. et ita edidit Kidd. *Relatus* Gott. duo codd. Blandd. Cruquii, aliquot ap. Torrent. quinque Lambini, nonnulli Bentleiani, Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Cruq. Delph. al. *Relapsus* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. plerique codd. Torrentii et Lambini duo Blandd. Mart. Div. et Buslid. Cruquii, Bentleii Græv. Regin. et quinque alii, Exc. Sax. Zarot. Vet. Comb. Lamb. Torrent. R. et H. Steph. Heins. Burm. Sanad. Cuning. Bentl. Towers, Francis, Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. ita quoque Plotius Grammaticus p. 2643.—19 'Lego: *Dedi s. s. p. tibi, O Amata, &c.* Sic oratio, quæ prius languida et hiulca erat, novas vires novamque juncturam acquirit. Ita vs. 45. 46.' *Bentl.* Vir doctus tamen vulg. retinuit. —22 Hunc versum et sequentem omitti vult Guyetus. '*Ora*, inquam, reliquit, non *ossa;* quippe in ore solo sedem et locum habet. Ovid. Heroid. Epist. II. 72. Met. I. 484. Ceterum codices Reginensis et Magdalenensis, *amictus*, et Bodleianus *amictas:* quæ nescio equidem quid sibi velint: alii ingeniosiores hic se exerceant. Ideo autem crediderim Librarios *ossa* hic interpolavisse; quia 'ossa pelle tegi et amiciri' vulgari dicto notissimum erat. Plautus Captivis I. 2. 32. 'Ossa atque pellis sum miser a macritudine.'' *Bentl.* 'Pessime Bentleius *ora* pro *ossa*.' Baxt.—24 Harl. 1. 4. Bentleii Græv. et duo alii ejusdem, *ab labore*.—25 *Urguet diem* duo Blandd. Cruquii.

NOTÆ

ta,' ex Plin. xxv. 2.

20 *Amata nautis, &c.*] Adeoque vile scortum, sordidis hominibus expositum, et obviis quibuscumque.

21 *Fugit juventas, &c.*] En per tuas vexationes amisi juvenile robur ac decus.

Verecundus color] Ingenuis proprius rubor verecundiæ index. Cato dicebat, 'placere sibi juvenes, qui moniti erubescerent, non qui pallescerent.' Scaliger hallucinatur turpiter, ita scribens: 'Ruborem juvenilem in venefica minus prudenter appellat verecundum.' Immo de se ipso loquitur Horatius, nequaquam de Canidia; ut probat contextus.

23 *Tuis capillus, &c.*] Ante tempus senex factus sum per tua veneficia.

28 *Sabella pectus, &c.*] Sabelli sive Samnites artis magicæ et incantationum periti. Plin. III. 12. 'Samni-

Caputque Marsa dissilire nænia.
Quid amplius vis? O mare et terra! ardeo,
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicana fervida
Urens in Ætna flamma. Tu, donec cinis
Injuriosis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.

tionibus mentem dimoveri, et Marsorum carminibus caput disrumpi. Quid ultra petis? O mare, ac terra, flagro plusquam Hercules inunctus putrido Nessi sanguine, et plusquam Siculus ignis in ardente Ætna sæviens. Ergone tu fervebis officina venenorum Colchicorum, donec ego sicca favilla abripiar ventis injuriam

—27 *Ego negatum* Harl. 6.—29 Codex Bersmanni, aliique nonnulli *desilire*. Sed vide Nic. Heinsium ad Ovid. Fast. vi. 142.—30 Acron editus et Ms. Reg. Soc. *O mare! o terra! ardeo;* quod recepit Bentl. eumque secuti sunt Sanad. Towers, Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd.—32 Cuning. *nec Sicana fervidum.* —33 *Urens* etiam Exc. Sax. Brod. Harl. 2. 4. 6. Bentleii Græv. Leid. Zulich. Vossianus, Petrens. Magdal. Gal. Battel. Regin. Bodl. 1. 2. aliique, nonnulli Torrent. Lambin. Pulmanni, Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. Vet. Comb. Locher. Ald. Gryph. Heins. R. Steph. Schrevel. Delph. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. et Comb. *Furens* aliquot codd. Torrent. unus Pulmanni, Bersmanni alter, H. Steph. Bentl. Sanad. Sandby, Towers, Francis, Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. *Virens* Gott. Harl. 1. 3. Bentleii Regius et Græv. nonnulli Torrent. Pulm. et Gifian. quatuor Cruquii, et duodecim Lambini, cum edd. Lamb. Cruq. Torrent. Talbot. et Pine; et sic ex multis codd. legit Nic. Heinsius. *Vibrans* conj. Lambinus in ed. pr. postea hanc sententiam revocavit. *Vivens* conj. Bentl.—33-35 'Vide, ne non ita magna mutatione ad Horatium hæc forte referenda sint: *num, donec . . . Caleo venenis, &c.* Sic, inquam, potius legerim, si cum Porphyrione 'officinam' de homine interpretarer: sed mihi quidem dura et plebeia et Horatio indigna videtur Metaphora; tantum abest, ut diserte dictum existimem. Quidni autem 'officinam' accipiamus de loco, ubi omnis vene-

NOTÆ

tium, quos Sabellos dixere.'

29 *Marsa nænia*] De Marsis veneficiorum magistris, dixi in Epod. v. De 'nænia,' ii. Od. 1. in fine. Hic vero næniam usurpat Horatius pro incantatione.

31 *Delibutus Hercules Nessi cruore*] Vide Epod. iii. sub finem, ibique Not.

32 *Sicana fervida Urens in Ætna flamma*] Quidam legunt *Virens*, aliqui *Furens;* nos cum aliis *Urens* maluimus. De Ætna Siciliæ monte, *mont Gibel*, ejusque incendiis sane prodigiosis, Justin. lib. iv. Gell. xvii. 10. Virgil. Georg. i. 472. Æneid. iii. 555. et 570. et alibi. Lucret. lib. vi. fuse. Plin. ii. 103. 'Ætna in tantum flagrat, ut ad quinquagena et centena millia passuum arenas eructet flammarum globus.'

33 *Tu, donec cinis, &c.*] Donec ego in cinerem redactus fuero, non desines me incendere, et Colchicis ignibus me urere.

35 *Cales venenis officina Colchicis*] Parandis venenis ferves, ut Medea illa quondam insignis in Colchide vene-

Quæ finis? aut quod me manet stipendium?
Effare: jussas cum fide pœnas luam,
Paratus expiare, seu poposceris
Centum juvencos, sive mendaci lyra
Voles sonari: tu pudica, tu proba,
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenæ Castor offensus vice,

facientibus? Quis terminus? vel quæ mulcta expectat me denique? Loquere: fideliter exsolvam pœnas quascumque imperaveris; expeditus ad satisfaciendum, sive petieris centum juvencos; seu volueris mendaci lyra a me decantari: Tu casta, tu bona, inter sidera fulgebis astrum insigne. Castor et magni Castoris frater ob

ficiorum apparatus repostus erat? Qualia erant Medeæ illa penetralia. Val. Flac. VII. 327. Columella I. 1. 5. 'contemtissimorum vitiorum officinas' dixit; sed de loco et domo, non de persona. Ergo et hic 'officinam venenorum,' non de ipsa Canidia; sed de ejus domo intelligendum est: atque eo magis, quod ea vero nomine Gratidia appellata 'officinam' unguentariam Neapoli exercebat; si veteribus Scholiastis, ut sane est, fides habenda est. Jam vero, si hanc sententiam amplecteris, sic locus erit constituendus: *Furens in Ætna flamma: tua donec cinis Injuriosis aridus ventis ferar, Calet venenis officina Colchicis.* Ubi in primo versu pes quartus erit Tribrachys; ut in vs. 12. et 74. Et sententia quidem hac nihil clarius videtur: vera autem sit Horatii manus necne, penes alios judicium esto.' *Bentl.* Et ita edidit Bentl. eumque sequi solus ausus est Kidd. *Colchidis* codex Brodæi.—36 'Aliter *et quod*, (pro *aut quod*,) sed hæc figura *ecquod* legi præcipit: ubi et pro *stipendium* forte *stipendii* legendum.' *Cuning.*—39 Bentl. e var. lect. cod. Battel. edidit *juvencis*, citans I. Od. 4. 12. Hoc receperunt etiam Sanad. Towers, Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd.—40 *Voles sonare* Regin. Bodl. 1. 2. et a m. pr. Græv. 'Sic lege et distingue: *Paratus, expiare seu p. C. juvencis, s. m. l. Voles sonare Tu pudica, tu proba; Perambulabis a. s. aureum, &c.*' Bentl. in Cur. Nov. Hanc emend. etiam recepit Kidd. 'Initium sententiæ majore litera insignivi: hæc enim ipsissima sunt verba, quibus Canidiam erat sonatura Flacci lyra: a *Tu pudica* scilicet, ad *aureum.*' Wakef.—42 'Odiosa est cacophonia in clausulis horum versuum: *vice, prece;* quod homœoteleuton, si bene eum novi, nunquam auctor admisit. Et opportune quidem absolvit eum ab hac culpa codex unus Torrentii, qui sic locum exhibet, *Infamis Helenæ Castor offensus vicem.* Noli dubitare, quin genuina sit hæc lectio. Ita Livius VIII. 35.' *Bentl.* Adde Liv. XXVIII. 19. XXXIV. 32. XLIX. 3. et Curt. VI. 2. VII. 11. *vicem* receperunt Wetzel. Sanad. Towers, Francis, Wakef. et Kidd. 'Hæc est multorum codd. lectio.' *Francis.* Hæc vox sæpissime scribitur in codd. *vicē.* Vide ad

NOTÆ

fica. Vide II. Od. 13. et supra Epod. III. et V.

36 *Quod me manet stipendium*] Quid tandem persolvendum est a me tibi, ad placandum tuum animum? profecto solvam.

39 *Centum juvencos*] Hecatomben, non secus ac Proserpinæ vel Plutoni. II. Od. 14.

Sive mendaci lyra, &c.] Sive jubeas ut mentiens te laudem quasi probam, pudicam, innoxiam, benignam, &c.

42 *Infamis Helenæ, &c.*] Stesichorus Poëta (de quo IV. Od. 9.) male-

Fraterque magni Castoris, victi prece,
Ademta vati reddidere lumina.
Et tu (potes nam) solve me dementia,
O nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulcris pauperum prudens anus
Novemdiales dissipare pulveres.
Tibi hospitale pectus, et puræ manus;
Tuusque venter Pactumeius; et tuo

Helenæ infamia notatæ contumeliam irati ademerant Poëtæ visum, quem ei restituerunt exorati precibus. Tu quoque (nam potes) insaniam depelle a me. O nec turpis es ignobilitate majorum; nec vetula sciens dispergere cineres novendiales in sepulcris pauperum! Tibi cor benignum; et manus innoxiæ; uterusque tuus partui

vs. 18.—43 'Vide modo illud epitheton: *Fraterque magni Castoris.* Certe, si historiam sequimur, legemus potius: *Fraterque magnus Castoris*, vel, *Fraterque major.* Terent. Phorm. I. 2. 13. Quippe Pollux erat frater major Castoris; major et natu et virtute. Sed Latini veteres etiam ipsum Pollucem nomine Castoris appellasse videntur.' *Bentl.*—47 *Neque in sepulcris* Harl. 1. 4. 6. Bentl. Sanad. et Towers. Epitheton *prudens* non placet Scaligero; nihil aliud tamen proponit.—50 *Partumeius* ex Aldi conjectura receperunt Lambin. Torrent. H. et R. Steph. Heins. Schrevel. Delph. et Sandby, et placuit Turneb. Adv. xxx. 11. *Pastuleius* unus codex ap. Torrent. *Pactomeius* Leid. Bentleii et Locher. *Patumeius* Venet. 1490. *Pactumeius* Cruquii Blandd. 1. 2. 3. 4. Div. et Buslid. Vet. Schol. nonnulli ap. Torrent. Bentleii Regin. et Reg. Soc. a m. pr. et omnes alii ejusdem, præter Petrens. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Brod. edd. antiq. item Baxt. Bentl. Cuning. Gesn. Zeun. Francis, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. Versus 50–52. omisit

NOTÆ

dicis versibus ignominiam inusserat Helenæ, eamque infamem exhibuerat. At Castor et Pollux Helenæ fratres (de quibus I. Od. 3.) eam ulti, injurioso vati oculos ademerunt. Visum tamen ei reddiderunt, veniam postulanti, et palinodiam seu carmen alterum ad Helenæ laudem canenti.

46 *Paternis obsoleta sordibus*] Sive ex adulterio nata, sive e vili et ignobili stirpe propagata.

47 *In sepulcris pauperum, &c.*] Divitum sepulcris custodes adhibebantur adversus magos et veneficos. Virgil. Æneid. XI. 200. 'Semiustaque servant Busta.' Illi vero pauperum cineres eruebant ac dissipabant sua veneficia peracturi.

48 *Novemdiales*] Sepulturæ jam datos. Servius ad Virgil. Æneid. v. 64. 'Apud majores,' inquit, 'ubicumque aliquis extinctus fuisset, ad domum suam referebatur; ibique septem erat diebus: octavo die incendebatur; nono sepeliebatur. Unde Horatius: 'Novemdiales dissipare pulveres.'' Vide I. Sat. 8.

49 *Puræ manus*] Quæ nemini vim aut necem intulerint. Vide contraria his omnia, tum in Epod. v. tum in I. Sat. 8.

50 *Pactumeius* [*Partumeius*] Fœcundus, vel proprie, pariens quasi meiat, absque labore aut doloribus. Vox ad ludibrium, per quam exprobrat Canidiæ fictos partus, unde et

Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcumque fortis exsilis puerpera.

CANIDIA.

Quid obseratis auribus fundis preces?
Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hybernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia

aptus; atque obstetrix lavit pannos tuo sanguine rubeos, quoties exsurgis puerpera minime debilis.

Quorsum vota facis ad aures clausas? mare hyemale tumidis fluctibus haud verberat scopulos surdiores erga nautas spoliatos. Scilicet impune tu deriseris Cotyttia

Sanad.—53 Hic nova incipit Ode in Delph. et aliis quibusdam edd. vett.—56 Angelus Politianus Misc. lib. x. ex Georgii Antonii Vesputii Florentini codice primus *Cotyttia* reposuit, cum antea in omnibus libris hæreret *Cocytia*. Vetus etiam Cruquii Scholiastes hanc lectionem tuetur, et Juvenalis II. 92. apponit: 'Cecropiam soliti Baptæ lassare Cotytto.' Cotys, Cotytto, vel Bendis Thracum erat Venus, sive Luna, turpitudinum præses. *Cocytia* Glarean. *Cotyttia* Venet. 1559. Chabot. Lamb. Cruq. Torrent. et recentt.

NOTÆ

'puerperam' mox vocat 'fortem,' id est, minime debilitatam. Quam ob rem vero fœtus a se editos mentirentur veneficæ, dixi in Epod. v. nimirum alienos infantes surreptos alebant, quibus ad sua veneficia uterentur crudeliter enectis. Valeant qui legunt *Pactumeius*, et comminiscuntur Canidiæ filium hunc fuisse ita nominatum, vel quasi ex pacto datum. Commentum, inquam, id habetor.

Tuo Cruore rubros] Quasi vere parientis. Ironiam salsissimam singulæ voces olent.

53 Metrum superiori simile.

Quid obseratis] Canidiam respondentem sibi Horatius facit, novo ludibrio.

54 *Non saxa nudis, &c.*] Saxa non surdiora sunt clamoribus naufragorum ac nautarum rebus omnibus jam perditis egentium, quando hyemalibus ventis ac tempestatibus subvertitur mare, et scopulos fluctibus tundit. Sicut, inquam, naufragi opem frustra tunc a rupibus implorant, sic tu a me modo.

Nudis] Scaliger 'nudos in hyeme nautas' ab Horatio poni, reprehendit; sed perperam. Quippe denudatos bonis omnibus in naufragio, et vitam duntaxat incolumem petentes recte Poëta exhibet.

55 *Salo*] Σαλεύειν, *agitare*, item, *fluitare; σάλος, agitatio, mare, &c.*

56 *Tu riseris Cotyttia Vulgata*] Pleræque membranæ habent *Cocytia*, id est, infernalis, a Cocyto Inferorum fluvio, qua voce veneficia belle significantur. Quod vero additur, *sacrum liberi Cupidinis*, movit Angelum Politianum, ut corruptum hunc locum putaret, adeoque restituendum; primusque legendum censuerit, *Cotyttia*, id est, flagitiosa, sacra, promiscua libidine turpia, Bacchi Orgiis similia, quæ a veneficis celebrantur. Cotytto Dea spurcitiæ et impudentiæ

Vulgata, sacrum liberi Cupidinis ?
Et Esquilini Pontifex venefici
Impune ut Urbem nomine impleris meo ?
Quid proderat ditasse Pelignas anus,
Velociusve miscuisse toxicum ?

mysteria revelata, Amori libero consecrata? Et tanquam pontifex Esquilini incantamenti impleveris civitatem meo nomine? Quid juvabit locupletasse vetulas Pelignas, aut promtum venenum parasse, si tibi mors accidit lentior, quam cupio?

omnes.—57 Codex Bersmanni, *sacra liberi Cupidinis.*—60 *Quid proderit* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes Lambini, Torrentii, et Cruquii, omnes Bentleii præter duo; Zarot. Mediol. Venett. Ald. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. R. et H. Steph. Rutgers. Bond. Fab. Fabr. Sanad. Talbot. Pine, Towers, Francis, Delph. alii. *Quid proderat* Bentl. ex codice veterrimo Leid. et Magdal. et

NOTÆ

ab Atheniensibus, Corinthiis, Thracibus, aliisque colebatur nocturnis sacris omni libidinum genere infamibus. Meminit Juvenalis Sat. II. 92.

57 *Vulgata*] A te cum ludibrio divulgata: vel quæ ego pie tibi patefeci, tu impie deriseris: nempe Epod. v. et I. Sat. 8.

58 *Et Esquilini Pontifex venefici, &c.*] Quasi summus arbiter, sacerdos, ac censor, jus habens cognoscendi et judicandi de rebus omnibus ad religionem pertinentibus, adeoque de sacris illis ac veneficiis, quæ fiunt a me extra portam Esquilinam, vel in Esquiliis, de quibus Epod. v. in fine.

Esquilini] Quia sepulcretum illic erat, hinc locus erat ad veneficia idoneus, nimirum ossibus vel cineribus mortuorum legendis, vel evocandis animabus, &c. Vide supra vs. 47.

Pontifex] Ex Dionys. Halicarn. lib. II. 'Pontifices sunt rerum maximarum domini. Etenim dijudicant sacras omnes causas; privatisque et magistratibus et ministris Deorum statuunt quæcumque sunt sacrorum non scripta atque incognita. . . . . Sacerdotes etiam omnes recensent, eorumque famulos ac ministros, quibus utuntur ad sacra, observant: ne quis peccet in sacris legibus. . . . Et si quos animadvertunt peccantes mulctant, ad unumquodque negotium respicientes.' Hinc Plaut. Rudent. Scen. ult. 'libet jurare: tun' meo Pontifex perjurio es?'

59 *Impune ut Urbem nomine impleris meo*] Postquam ego te participem feci veneficiorum et sacrorum in Esquiliis a me peractorum, patiar ut ea derideas, divulges, meque plebis fabulam et ludibrium facias? Absit: impune haud feres: dabis pœnas.

60 *Quid proderat ditasse Pelignas anus*] Hoc alii referunt ad Horatium, alii ad Canidiam. Prior erit sensus, ut Canidia dicat Horatio: Nihil tibi proderunt aliarum veneficarum incantamenta, quibus te adversus mea tueri voluisti, conductis pretio Pelignis mulieribus. Posteriori sensu, ipsa Canidia de se ait: Ergone frustra in opem vocarim Pelignas anus quibus mercedem erogavi? vel, quid proderit mihi Pelignas docuisse artem meam, qua ditantur passim; si ego ipsa non præsto quod in te molior?

Pelignas] Peligni populi Marsis et Samnitibus vicini, ac perinde veneficiorum periti.

Sed tardiora fata te votis manent,
Ingrata misero vita ducenda est, in hoc,
Novis ut usque suppetas doloribus.
Optat quietem Pelopis infidus pater,
Egens benignæ Tantalus semper dapis;
Optat Prometheus obligatus aliti;

Atqui vita misera infortunato protrahenda est tibi ad hoc tantum, ut diutius novas ærumnas perpetiare. Tantalus Pelopis infidelis pater semper carens expetito cibo, requiem desiderat: poscit etiam Prometheus vulturi addictus. Sisyphus pariter

sic Exc. Sax. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—62 *Si tardiora* Harl. 1. 2. 6. nonnulli Torrentii, et Pulmanni, unus Bersmanni, plurimi Bentl. Venet. 1559. Glarean. 1536. Chabot. Lamb. Cruq. Torrent. Bond. Delph. Schrevel. aliæ vett. ante Bentl. cum signo interrogandi post *manent*. *Sed tardiora* Harl. 3. 4. Porphyr. Brod. Gott. Bentleii Regin. a m. pr. vetustissimi optimique Torrentii, unus Pulmanni, Bersmanni alter, Mediol. 1477. Venet. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. Sanad. Cuning. Towers, Francis, Mitsch. Wetzel. Wakef. Bipont. Comb. et Kidd.—64 '*Novis ut usque s. doloribus* habent quidem editiones Venetæ; sed Loscheriana *laboribus*: cui accedunt Lambini codices aliquot, et vetus noster Leidensis. Utrumque probum est; sed illud potius hujus interpretamentum videtur, et ex spatio interlineari in versum irrepsisse.' *Bentl.* Bentleium secuti Cuning. Sanad. Towers, Francis, Wakef. et Kidd.—65 'Iterum edd. Venetæ *infidus;* contra Locheriana *infidi*, quam tamen hic, ut et loco superiore, recentiores fere deseruerunt. Perperam. Nam, *infidi* etiam exhibent omnes fere aliorum codices, et nostri. In Reginensi quidem et Regiæ Societatis *infidus* nunc extat, sed altera lectione prius erasa. Soli id habent a prima manu Magdalenensis et Bodleianus. Revocanda igitur est prisca lectio, et pluribus testimoniis firmata, *infidi*. Uterque quidem 'infidus,' et pater et filius; sed hic potius filio donandum est epitheton: quia pater suum habet versu sequente. Qui poëtæ sunt, hoc ex more et decoro fieri facile agnoscent.' *Bentl.* 'Ego tamen *infidus* prætuli; quod Tantalus, ut Horatius, Deorum arcana prodiderit. Quin et Sisyphus et Prometheus et fures fuere et fallebant Deos.' *Baxt.* Bentleium secuti Sanad. Towers, Francis, Wakef. et Kidd. *infidus* servant Harl. 1. 2. 3. 4. 6. nonnulli Torrentii, item edd. Torrent. Heins. Steph. Delph. Bond. Schrevel. Gesn. Zeun. Bipont. Mitsch. Wetzel. et Comb.—67 Quatuor codd.

NOTÆ

61 *Velociusve miscuisse toxicum*] Hoc pariter alia et alia ratione potest accipi. Vel Canidia dicit Horatio: Frustra est quod venenum tibi miscuisti velocius, ad fugienda, per mortem citam, quæ tibi mala et tormenta infero; nam vives, et vives ad ærumnas quaslibet exantlandas, ita me volente. Vel ipsa ait: Quid prodest mihi præsentissimum venenum parare posse cum libet, si tu vivis? Atqui placet ut vivas, ut longius ac diutius te discruciem.

65 *Pelopis infidus pater*] Tantalus in Deos perfidus, quorum nempe arcana impie revelavit. Alii legunt, *infidi*. Pelops enim adversus Œnomaum, tum contra Myrtilum infidelis extitit. Vide I. Od. 28. II. Od. 13. et 18. et postea I. Sat. 1.

67 *Prometheus*] De eo I. Od. 3. et 16. II. Od. 13. &c.

Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum; sed vetant leges Jovis.
Voles modo altis desilire turribus,
Modo ense pectus Norico recludere;
Frustraque vincla gutturi nectes tuo,
Fastidiosa tristis ægrimonia.
Vectabor humeris tunc ego inimicis eques;
Meæque terra çedet insolentiæ.

cupit reponere lapidem in montis vertice. At non sinit edictum Jovis. Sic et tu cupies jam te dare præcipitem e celsis turribus; jam pectus confodere gladio Norico: quin etiam ægritudine tædiosa mœstus collum tuum inseres laqueo: sed frustra. Ego vero tum infensis humeris inequitabo: orbisque vincetur audacia mea.

Torrentii, *obligatus alite.*—72 Exc. Sax. Harl. 4. duo Blandd. Cruquii, Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. R. Steph. Lamb. Talbot. Pine, Sanad. Towers, Cuning. Johnson. Bond. Delph. Schrevel. et Francis, *gutturi innectes tuo.* 'Sic editiones veteres, et recentiorum pleræque: sed bona pars codicum, ut ex nostris Grævianus et Galei cum quatuor aliis, *nectes*, quæ vera et genuina lectio est. Sic enim loquuntur boni scriptores. Cf. Noster, I. Epist. 19. 31. Auson. Epigr. XXIII. 1. Plin. Epist. IX. 28. Virg. Æn. v. 425. 510. VIII. 660. Ovid. Trist. v. 3. 3. Vides, opinor, ad hæc exempla dicendum omnino fuisse: *Frustraque vinclis guttur innectes tuum.* non ut nunc circumfertur: *Frustraque vincla gutturi innectes tuo.* Haud enim temere sic positum invenies apud bonos scriptores. In unum duntaxat vel alterum locum incidi: ut Arnobii lib. III. p. 146. Edit. Heraldi: 'Innectuntur,' ait, 'cervicibus laquei:' verum hujus levis est auctoritas, et fortasse scripserat, 'nectuntur.' Et Silii Italici XI. 240. Stat. Theb. IV. 26.' *Bentl.* Vide Var. Lectt. ad h. l. Statii. *nectes* præferunt Harl. 1. 2. 3. 6. Bipont.

NOTÆ

68 *Sisyphus*] Hunc mortalium astutissimum vocat Homerus. Theognis, 'si quis plura norit quam Sisyphus.' Cic. Tusc. I. n. 98. 'tentarem Sisyphi prudentiam.' Est et proverb. 'Sisyphi artes.' De eo jam II. Od. 14. 20.

Optat collocare In monte saxum] Cic. Tusc. mox cit. n. 10. 'Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus. . . . . Sisyphus versat saxum sudans nitendo, neque proficit hilum.'

69 *Sed vetant leges Jovis*] Ergo quietem optatam, vetante Jove, minime nanciscentur illi, quamvis callidissimi, Tantalus, Prometheus, Sisyphus: ita, me obstante, nec tu, qui ausus es mea sacra deridere, tuamque superbiam venditare.

70 *Voles modo*] Sæpius mortem quæres, nec invenies, quamdiu vetabo, inquit Canidia.

71 *Norico*] E ferro exquisito de Noricis fodinis. I. Od. 16. 9.

74 *Vectabor humeris, &c.*] Tibi insultabo, te subactum et calcatum premam.

75 *Meæque terra cedet insolentiæ*] Insolentem meam potestatem universi verebuntur.

An, quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et polo
Deripere Lunam vocibus possim meis,
Possim crematos excitare mortuos,
Desiderîque temperare poculum;
Plorem artis in te nil habentis exitum?

Numquid enimvero ego quæ valeo commovere cereas effigies, quemadmodum ipse cupidus observasti; quæque meis incantationibus devoco Lunam e cœlo; et combustis cadaveribus vitam reddere valeo, atque amatoriam potionem conficere; nimirum defleam vanum exitum artis adversum te inefficacis?

Mitsch. Wetzel. Baxt. Gesn. Zeun. Wakef. Comb. et Kidd.—78. 79 *Diripere* in uno Bland. Cruquii et quibusdam edd. vett. *Deripere* tres alii Blandd. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. alii. Vide ad III. Od. 5. 21. III. Od. 28. 5. IV. Od. 15. 7. Epod. v. 46. et Nic. Heinsium ad Ovid. Met. II. 52. *possum meis*, *Possum* multæ edd. ante Bentl. qui ex omnibus suis codd. reposuit: *possim m. Possim;* et sic Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Brod. Exc. Sax. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Locher. Florent. 1482. item Sanad. Baxt. Towers, Francis, Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Mitsch. Wakef. et Kidd.—80 'Placet magis, quod in nostris Leidensi, Zulich. Regin. Magdal. Bodl. Reg. Soc. et pro var. lect. Petrensi invenimus: *Desiderîque temperare pocula.* Norat enim Canidia plura philtrorum et potionum genera conficere: unde ipsa sic Varo minatur Epod. v. 73. Ergo hic, ubi de arte et potentia sua gloriatur, *pocula* magis convenit. Tum et hoc pacto effugies odiosum homœoteleuton versus sequentis, *poculum, exitum.*' Bentl. 'Bentleius si mallet *pocula*, equidem non repugnabo. Homœoteleuta sunt illi gravi odio, mihi non æque.' *Baxt. poculum* habent Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes Blandd. Cruquii, omnes Torrentii et aliorum, cum edd. omnibus ante Bentleium, quem secuti Sanad. Towers, Francis, Wakef. et Kidd.—81 Duo Blandd. Cruquii, nonnulli Torrentii et aliorum, omnes Voss. et Græv. Harl. 2. 4. 6. Gott. Brod. Zarot. Venet. 1495. Talbot. Pine, Bentl. Schrevel. et Kidd. *nil agentis exitum.* Duo alii Blandd. Cruquii, plurimi Torrent. Harl. 1. 3. 6. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. Ald. R. et H. Steph. *nil habentis;* Græv. in margine eadem manu: *nil carentis:* sed pro *exitum* nonnulli habent *exitus.* Muretus et Paulus Manutius: *nil valentis exitum.* Cruquius et Lamb. *nullum habentis exitum.* Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Mitsch. Wakef. et Comb. *nil habentis exitum.*

NOTÆ

76 *Movere cereas imagines*] Ex arte magica. De his jam dixi in Epod. v. at plura dicam ad I. Sat. 8. Vide ibi Not.

77 *Ut ipse nosti curiosus*] Quippe affuisti, teque admisi ad nostra mysteria. Epod. v. 1. Sat. 8.

Polo Deripere Lunam] Vide Epod. v. 46. ibique Not.

79 *Crematos excitare mortuos*] Redacta etiam in cineres cadavera suscitare, animas evocare ab Inferis, &c. Virgil. Ecl. VIII. 98. 'Sæpe animas imis excire sepulcris.' Tibull. I. 2. 47. 'Hæc cantu finditque solum, manesque sepulcris Elicit, et tepido devocat ossa rogo.' I. Reg. 28. Puella Pythonem habens suscitat animam Samuelis, jubente Saule Rege. Vide I. Sat. 8.

NOTÆ

80 *Desiderique temperare poculum*] Ad philtrum Hippomanes adhibebatur: contra, ad odii poculum, fel diversorum animalium. Origen. lib. VII. contra Celsum: 'Dæmones invocant ad philtra vel misetra.'

81 *Plorem artis in te nihil habentis exitum*] Tuetur hanc lectionem Theod. Marcilius. *Nihil habentis: ἔχειν* Attice *valere* et *posse* significat, inquit. Joan. cap. 25. Ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν. *In me non habet quicquam.* Alii legunt, *nil agentis:* alii, *valentis.* Alii vero, *Plorem artis* (supple, 'causa,' inquiunt) *nullum habentis exitum;* vel, *nil habentis exitus:* afferuntque illud Virgilii, Æneid. XI. 126. 'Justitiæne prius mirer? belline laborum?' Et ibidem vs. 280. 'lætorve malorum.' Ubi certe subauditur *ἕνεκα, causa.*

Q. HORATII FLACCI

CARMEN SÆCULARE,

PRO INCOLUMITATE IMPERII.

Cum Sæculares ludos Augustus celebraret secundum ritum priscæ Religionis a virginibus puerisque prætextatis in Capitolio cantatum est. *Vet. Schol.* (Secundum hæc non modo lusit hoc Sæculare Carmen Horatius, sed imperio Augusti ad ipsum actum ludorum scripsit; quod confirmat etiam Suetonius in vita Poëtæ nostri, et forte Ovid. Trist. II. 25. et aperte Censorin. de Die Nat. XVII. Visum est primum Sanadono, deinde nuper etiam Anchersenio, ingeniosis sane hominibus et doctis, seligere ex reliquis Horatii Carminibus quædam, et velut Drama quoddam Sæculare inde formare. Et ille quidem hoc ordine I. Od. 32. III. Od. 1. 1–4. III. Od. 6. I. Od. 21. denique ipsum hoc nostrum. Ut facile est inventis aliquid addere, ita Anchersenius auxit hoc systema nuper hoc modo: I. Od. 32. et IV. Od. 6. in scena campi Martii cantata dicit, primo die Ludorum Sæcularium: III. Od. 1. secundo die in Capitolio: III. Od. 22. et I. Od. 21. nocte, quæ tertium diem præcessit, in templo Dianæ Aventinæ: I. Od. 31. et præsens Carmen, tertio die in templo Apollinis Palatini: III. Od. 30. eodem die, sub finem Ludorum in campo Martio, cecinit vel ipse Horatius, vel chorus puerorum et puellarum. Mirum sane, si Carmina unius argumenti, eodem tempore scripta, ita spargi per libros plures potuere. Actum est de tota chronologia Bentleiana, quam supra proposuimus et firmavimus. Sed tamen consideravi plus semel ipsos versus ea quidem mente, ut si quid in iis deprehenderem Sæcularibus Ludis proprium (de quibus jam anno nostri sæculi XVII. diligenter me quæsiisse, disputatio tum edita testis est, in qua non multa emendanda XXXIII. anni, sæculum justum, me docuere), desererem potius chronologiam illam, quam lepido sane et non ineleganti invento repugnarem. Quid deprehenderim, singulis locis ascripsi: hic profiteri cogor, solidi me nihil dum invenire, cur viris doctis assentiar. Gloriam ingenii neutri abjudico; verum illos, vel alterutrum vidisse, nego. Dissensum talem indigne ferre nemo debet, minime omnium, qui receptas sententias oppugnandas sibi sumsere. Ceterum, qui legere hoc Sæculare Carmen jucundius volunt, illi prius cognoscant certe locum Zosimi lib. II. pr. præsertim versus, qui ibi recitantur Sibyllinos, quos quidem disserta-

tione ante citata explicare ipse quoque conatus sum. Illud addimus unum: alternis cecinisse pueros ac puellas, interdum vero junxisse voces, probabile facit ipsa ratio Carminis: quid autem unicuique hemichorio aut choro toti sit tribuendum, uniuscujusque lectoris ingenio permittere, cum libri taceant, malumus. *Gesn.*)

PHŒBE sylvarumque potens Diana,

O Apollo et Diana sylvarum domina, illustre cœli ornamentum; o semper hono-

Drama Sanadoni recepit Francis, (vid. Argum.) alio tamen ordine: *Poëta ad Populum,* III. Od. 1. 1–4. *Ad Pueros ac Puellas,* IV. Od. 6. 29–44. *Concentus primus: Hymnus ad Apollinem,* IV. Od. 6. 1–28. *Concentus secundus,* I. Od.

NOTÆ

Carmen Sæculare] Ex Jul. Scalig. lib. Poët. VI. Horatii 'Carmen Sæculare doctum, plenum, tersum, laboratum, felix.' Anno ab urbe condita 736. quintos Augustus Sæculares Ludos celebraturus, Carmen hocce in iis ex more canendum, ab Horatio scribi jussit. Horatius huic operam sedulo impendit, immo tam feliciter, vel suo ipsius judicio, ut et sibi applaudere, et choros nobiles illud decantaturos ad exequendum diligenter sacrum munus antea exhortari non veritus sit. Duplici Ode hæc præstat, nimirum vigesima prima libri primi, et sexta libri quarti; quam vulgus utramque Sæculare Carmen nihilominus huc usque nuncupavit, sed perperam. Nam in priori monet duntaxat pueros ac virgines, ut rite canant Apollinis ac Dianæ laudes: in posteriori vero de se ipse, et magnifice quidem, loquitur Poëta. Quæ plane esse contra rationem Hymni, in quo laudari tantum Deos atque invocari decet, nemo negaverit.

Porro quæ ad Ludos Sæculares attinent, paucula saltem hic ascribere non pigebit. Hi centesimo decimo quoque anno peragi solebant, in Campo Martio, per tres dies continuos atque noctes. Primo quidem Princeps civitatis in Capitolium ascendebat cum quindecim viris istarum cærimoniarum procuratoribus, ibique sacra fiebant. Tum in Theatris omnibus edebantur Ludi. Deinde Junoni supplicabant matronæ. Postremo in æde Palatina ter novem pueri nobilissimi, totidemque virgines Patriciæ, in ternos utrimque choros divisi, Græca Latinaque voce Apollini Dianæque Hymnum decantabant, quem vocarunt Sæculare Carmen, in quo mala quæque deprecari, bona deposcere moris erat. Quæ quidem omnia si observarentur, incolumitatem Imperio et prosperitatem æternam Sibylla suis Carminibus spoponderat. Quapropter curandorum istorum causa Duumviri primum a Tarquinio Superbo, postea Decemviri, demum Sylla Dictatore Quindecimviri creati sunt. Ludos Sæculares institutos a Numa Pompilio alii scribunt, alii a Valerio Poplicola, alii verius longe post exactos reges. Neque scriptores consentiunt de tempore quo celebrati fuerunt. Sunt enim qui velint post centum annos: alii post centum ac decem. Constat anticipatum aliquando tempus. Tacit. Annal. XI. 'Iisdem Consulibus Ludi Sæculares octingentesimo post Romam conditam anno, quarto et sexagesimo quam Augustus

Lucidum cœli decus, O colendi
Semper et culti, date quæ precamur
Tempore prisco;

randi et honorati, concedite quæ rogamus diebus solennibus istis: in quibus carmina

21. *Concentus tertius*, hoc nostrum.—4 'Omnes Libri habebant: *Tempore sacro*, nos tamen ex Vet. Schol. reposuimus *prisco:* 'Tempora' ἁπλῶς dicuntur 'Festa' etiam Ovidio in Fastis. Bentleio placuit *sacro*, ex interpretamento. Glossis maxime delectatur Bentleius.' *Baxt.* Exc. Sax. Gesneri habet etiam *prisco;* et sic edidere Gesn. Zeun. Bipont. et Comb. 'Utinam tandem causam intelligerem, cur maluerint alii *prisco*. Si, præjudicatis opinionibus abjectis, rem consideres, videbis, nullum aliud verbum locum habere posse. Illud *prisco* nullum sensum habet. Certe difficilis hoc verbo locus redditur, sine necessitate.' *Klotz.* *sacro* præferunt Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et omnes alii, item edd. ante Baxt. cum Bentl. Sanad. Cuning. Francis, Towers,

NOTÆ

ediderat, spectati sunt... (sedente Claudio Circensibus Ludis, &c.) Domitianus quoque edidit Ludos Sæculares: iisque attentius affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantia refero: sed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura; et magistratus potissimum exequebantur officia cærimoniarum.' Sueton. Claud. cap. 21. 'Fecit et Sæculares Ludos quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse in historiis suis prodat, intermissos eos Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Quare vox præconis irrisa est,' (observa, lector, ritum solennem,) 'invitantis more solenni ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset: cum superessent adhuc qui spectaverant, et quidam histrionum producti olim, tunc quoque producerentur.' Idem, Domitian. cap. 4. 'Fecit et Ludos Sæculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat.' Vide Dion. lib. LIV. Censorin. de Die Natali cap. V. Val. Max. II. 4. Alex. ab Alex. VI. 19. præ ceteris autem Onuph. Panvin. necnon Sibyll. Carm. ab Opsopæo edita, Zosim. Histor. lib. II. ubi sic etiam scribit: 'Eodem sacrificio ad tempus neglecto, cum rursus adversi casus accidissent, Octav. Augustus Ludos renovavit, factos antea, L. Censorino et M. Manlio Puelio Coss.'

1 *Phœbe sylvarumque potens Diana*] Dii quidem omnes in Ludis Sæcularibus coli debebant: præcipue vero invocabantur isti tanquam ἀλεξίκακοι et averrunci malorum: tum quod annum sol, menses luna regat. Testatur Zosim. cit. ibidemque numina sacris illis solennibus placanda recensentur, Jupiter, Juno, Latona, Apollo, Diana, Parcæ, Ceres, Pluto, Proserpina.

2 *Lucidum cœli decus*] Apollinem pariter et Dianam, seu Solem ac Lunam ita compellat.

Colendi Semper et culti] Hi quippe ab omni ævo Romanis religiose culti, velut Romani conditores Imperii. Unde postea, 'Roma si vestrum est opus,' &c.

4 *Tempore prisco* [*sacro*] Hisce diebus festis Sæcularibus, quibus sacra fiebant in omnibus fanis, ac populus universus religioni intentus erat.

Quo Sibyllini monuere versus
Virgines lectas puerosque castos
Dis, quibus septem placuere colles,
Dicere carmen.
Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis et celas, aliusque et idem
Nasceris, possis nihil urbe Roma
Visere majus.

Sibyllæ jubent puellas eximias et pueros castos hymnum decantare numinibus a quibus proteguntur septem colles. Sol omnia conservans, qui splendido curru lucem producis et aufers, diversusque et idem oriris, utinam nihil queas aspicere excellen-

---

Wetzel. Wakef. Mitsch. et Kidd.—5 *Quod Sibyllini* duo codd. Bersmanni,

NOTÆ

5 *Sibyllini monuere versus, &c.*] Ritus, ut dixi jam, Sæcularium Sacrorum Sibyllæ carminibus præscriptus erat. Apud Zosim. cit. ita canit illa: Μεμνῆσθαι, Ῥωμαῖε, καὶ οὐ μάλα λῆσαι ἑαυτὸν, Μεμνῆσθαι τάδε πάντα· θεοῖσι μὲν ἀθανάτοισι Ῥέζειν ἐν πεδίῳ παρὰ Θύμβριδος ἄπλετον ὕδωρ, κ. τ. λ. De Sibyllis ac Sibyllinis versibus fuse disserui ad Juvenal. Sat. III. init. At prodiere nuper eruditissimæ de his lucubrationes Petri Petiti Philosophi et Doctoris Medici Parisiensis, Lipsiæ editæ ann. 1686. in quibus egregie asserit unicam Sibyllam extitisse Erythræam; quæ cum diutissime vixerit et per varias orbis regiones sit peregrinata, atque in singulis commorata et vaticinata, plurium Sibyllarum opinionem vulgo fecit.

6 *Virgines lectas puerosque*] Bene vocat *lectos* et eximios. Nam præterquam quod illi debebant esse inprimis nobiles, etiam jubebantur esse patrimi omnes et matrimi, id est, parentem utrumque habere superstitem ac viventem. Quorsum vero? Quoniam Apollinis ac Dianæ laudibus rite canendis placandisque numinibus parum idonei videbantur ii pueri, quorum parentibus Dii illi velut irati vitam ademissent. Nimirum ea veteribus insederat opinio, quotquot mortalium interirent, Apollinis aut Dianæ telis perimi. Zosim. cit. Liv. lib. XXXVII. &c. Vide et I. Od. 21. IV. Od. 6.

7 *Dis, quibus septem placuere colles*] Dii tutelares, præsides, custodes urbis ac gentis Romanæ ipsorum auspiciis conditæ. Romam septem collibus inædificatam esse norunt omnes; sive ejus pomœrio colles septem contineri, nempe Aventinum, Esquilinum, Capitolinum, Cœlium, Palatinum, Viminalem, Quirinalem.

9 *Alme Sol*] Apollo idem qui Sol. Macrob. Saturnal. I. 21. Hujus autem in hæc inferiora magna virtus. Scilicet calore producit, alit, fovet, auget; lumine recreat, &c.

Curru nitido diem qui Promis, &c.] Quadrigis vehi sol terram circum poëtis dicitur.

10 *Aliusque et idem Nasceris*] Idem est sol hodie qui heri: hodiernus tamen dies alius est ab hesterno.

Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres;
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis.
Diva, producas sobolem, Patrumque
Prosperes decreta super jugandis
Fœminis, prolisque novæ feraci
Lege marita:

tius civitate Romana. O Ilithyia benigne procurans tempestivos partus, seu Lucina seu genitalis amas nominari, defende matres. O Dea prolem Romanam multiplica; et promove Senatusconsulta de jungendis connubio mulieribus, et lege maritali novæ

quatuor Blandd. et Div. Cruquii, et Harl. 1. 2. 3. 4. 6.—13 *Rite m. a. fœtus* var. lect. in ed. Gesnero-Zeun. Lips. 1815.—14 Gott. Florent. 1482. al. *hilythia:* var. lect. ap. Kidd. *Ilicia.*—16 *Seu Genetyllis* ex conj. Bentl. eumque secuti Sanad. Towers, Francis, et Kidd. 'Nollem eruditissimum Bentleium de sola conjectura reposuisse *Genetyllis*, cum possit *Genetyllis* Latine reddi ab Horatio satis idonee *Genitalis:* quin et Scholiastes hæc firmat. Sed ille vulgaria temnit.' *Baxt.* 'Nec ego ausim *Genitalem* genendi et pariendi præsidem damnare, quam omnes in universum libri agnoscant: cum præsertim *Genetyllis* sit Latinis inauditum, et Græcis turpiculum fere, Veneris potius epitheton lascivæ, quam Dianæ.' *Gesn.* *Genitiva* conj. Cuning. sed edidit *Genitalis.* Vide Lamb. ad Lucr. I. 7. Heinsium ad Ovid. Amor. II. 13. 7. et

NOTÆ

14 *Ilithyia*] Hæc inter generationis præsides recensetur, immo eadem est cum Lucina Dea, quæ parientibus opitulatur, seu Diana, seu etiam Junone. Junonis filiam quidam faciunt, Homer. Pausan. Dionys. Halic. Plato. Cœl. Rhodig. XXVIII. 24. ita scribit: 'Ilithyia, sive Εἰλείθυια ex Hyperboreis appulsa Delum Latonæ affuit parienti, teste Pausania. Hinc rem divinam Ilithyiæ obeunt Delii, a quibus didicerint ceteri. Dictamum herbam juvare insigniter fecunditatem atque εὐτοκίαν; atque ob id corollas Ilithyiæ ex dictamo contexi suetas, observatum. Ilithyia multis Luna credita est; eamque mitem ac lysizonon adesse parturientes precabantur.' Hæc ille. Ejus meminerunt et Hesiod. Theog. Pindar. Nem. Od. VII. init.

15 *Lucina*] Sic dicta quod prodeuntibus in lucem faveat infantulis.

16 *Genitalis*] Quod adjuvet ac promoveat generationem. Et quemadmodum solis calore fœtus animatur, sic nutritur humore lunæ et gignitur. Ex his intelligitur cur a Poëta nostro dicatur 'maturos aperire partus Lenis.' Vide III. Od. 22. et IV. Od. 6. 38. Not.

17 *Producas sobolem*] Romanam gentem adeoque potentiam auge, amplifica.

18 *Decreta super jugandis Fœminis, &c.*] De connubiis rite contrahendis ad generandam prolem, supplendosque exercitus. Censorum jus et officium erat, cœlibes ad matrimonium cogere.

20 *Lege marita*] Intellige non legem Poppæam, quæ mortuo jam pridem Horatio, et post Ludos istos Sæculares annis 25. lata est; sed

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referatque ludos,
Ter die claro, totiesque grata
Nocte frequentes.
Vosque veraces cecinisse Parcæ,
Quod semel dictum est, stabilisque rerum

sobolis fertili. Circulus etiam centum et decem annis evolutus reducat cantilenas ac ludos celebres tribus diebus lucidis totidemque noctibus jucundis. Vos autem, Parcæ, quæ semel statuta vere prænuntiastis, et fixus ordo rerum custodit, prospera fata

Burm. ad Ovid. Art. Am. I. 125.—21. 22 *Certus ut denos d. p. a. Orbis et* codd. Lambini, Mediol. 1502. Ald. Basil. 1531. Fabric. 1593. Lud. Vives ap. Cruq. et Dan. Heins. *Certus undenos d. p. a. Orbis ut* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Gott. Exc. Sax. Brod. omnes Torrentii, Blandd. 1. 2. 3. 4. Cruquii, ceteri omnes et edd. recentt. 'Pro *et cantus referatque ludos*, ita reponendum duxi juxta Vet. Schol. *ut cantus referat que ludos;* neque enim *que* semper Encliticum est: et pessime nonnulli *ut denos* pro *undenos.*' Baxt. 'Horatianum est, *que* adjungere ad verbum commune, quod sic velut geminatur, quasi esset, *ut cantus referat, referatque ludos.* Vid. ad Car. 2. 19. 28.' *Gesn.*—23 Bentl. *totiensque.*—26 *Quod s. dictum*, sine *est*, Harl. 4. Harl. 1. a m. sec. et Græv. *stabilis Quirini* conj. Rutgersius, quam ipse postea damnavit; *stabile usque* Cuning. Bentleius vero: *dictum stabilis per ævum*, et sic edidit Kidd. Idem Bentl.

NOTÆ

Juliam maritalem, seu de maritandis ordinibus, tunc temporis latam; quæ conjugatis præmia, pœnas autem adversus cœlibes decernebat: præterea ingenuis quibuslibet (exceptis tamen Senatoribus ac Senatorum filiis) uxores libertini generis ducere permittebat. Vide Gell. I. 6. Cicer. de Legib. Zonar. Dion. Tacit. Annal. Sueton. Octav.

21 *Certus undenos, &c.*] Precamur etiam ut post evolutum rursus certum illud spatium annorum centum ac decem, quod Sæculum appellatur, referantur et repræsententur iterum ac deinceps Ludis istis similes, semperque adeo floreat urbs et Imperium Romanum. Alii legunt, *Certus ut denos*, ac centenis duntaxat annis sæculum definiunt. Quod tamen haud ita probant eruditi, refraganturque Sibyllini versus: 'Αλλ' *ὁπόταν μήκιστος ἵκῃ χρόνος ἀνθρώποισι Ζωῆς, εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύων, κ. τ. λ.*

23 *Ter die claro, totiesque Nocte*] Ternis diebus ac totidem noctibus perseverabant Ludi Sæculares, ut ante jam annotavi.

25 *Vosque veraces cecinisse Parcæ*] Lucinæ sive Ilithyiæ subjungit Parcas. His nimirum assidere illam scribit Pindar. Od. Nem. VII. ante cit. *Ἐλείθυια πάρεδρος Μοιρᾶν βαθυφρόνων Παῖ . . . Ἥρας, γενέτειρα τέκνων, κ. τ. λ. Ilithyia assidens Parcis profunde cogitantibus, filia Junonis, genitrix liberorum, &c.*

26 *Stabilisque rerum Terminus servet* [*servat*] Quidam legunt, *servet:* sed vix contextus eam ferat lectionem. Alii, *hæret.* Nihil clarius nostra illa lectione. Sensus est: O Parcæ, quæ veraciter protulistis ac profertis id quod semel a Jove dictum, fatum, et sancitum est, præsertim de Imperii Romani æternitate, (Virgil.

Terminus servet; bona jam peractis
Jungite fata.
Fertilis frugum pecorisque Tellus
Spicea donet Cererem corona:
Nutriant fœtus et aquæ salubres
Et Jovis auræ.
Condito mitis placidusque telo

addite jam transactis. Terra frugibus fœcunda et gregibus det Cereri coronam e spicis. Salubres aquæ et aër Jovis alant fœtus. Phœbe, sagittis reconditis clemens

conj. etiam: *Quod, simul d. est, s. per ævum.*—27 Bentleii Magdal. Reg. Soc. a m. sec. Venet. Glarean. Ald. &c. *servat;* in quibusdam aliis *servent.* Omnes ceteri Bentleii, meliores et vetustiores Cruquii, Torrentii, Bersmanni, Pulmanni, Lambini, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Cruq. Lamb. Torrent. Delph. Bond. Schrevel. Bentl. Sanad. Baxt. Gesn. Zeun. Towers, Francis, Bipont. Mitsch. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *servet.* 'Non opus est ingeniosa quantumvis Bentleii conjectura, quam refellunt Lamb. Bos Animadv. p. 54. et Johnson. P. II. p. 67.' *Gesn.*—31 'Posui subdistinctionem post *aquæ*, quod *salubres* ad *auræ* magis pertinere crediderim, quasi diceret: *aquæ Jovis et salubres auræ Jovis:* nam et siccitatem, et pestilentem aërem deprecatur.' *Baxt.* 'Opportune huc advocat Rutgersius Apoll. Rhod. II. 527. ἐτήσιοι ἐκ Διὸς αὖραι. Etesiæ nimio calori resistunt, exurique segetes prohibent.' *Gesn.* Ita distinguunt etiam Gesn. Bipont. Mitsch. et Comb. 'Sustuli comma post

NOTÆ

'Imperium sine fine dedi,') quod quidem hactenus 'ordo rerum stabilis ac terminus servat,' constitutæ jam Romanorum potentiæ et gloriæ novam semper adjungite. Vel, si mavis generaliter accipere: Parcæ, quæ vere cecinistis id 'quod semel dictum,' quodque immutabili necessitate fixum oportet servari, concessam Romanis felicitatem perpetuam facite.

30 *Spicea donet Cererem corona*] Hoc debitum et aptum munus pro accepta frugum abundantia. Tibull. I. 1. 'Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona Spicea.' Et II. 1. 'Spicis tempora cinge Ceres.'

31 *Nutriant fœtus et aquæ salubres Et Jovis auræ*] Aërem et aquas pestilentes deprecatur: oratque ne 'tabida membris, Corrupto cœli tractu, miserandaque' veniat 'Arboribusque satisque lues, et letifer annus:' ut ait Virgil. Æneid. III. 138. Horat. I. Od. 21. 'Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem Pestemque a populo et principe Cæsare in Persas atque Britannos Vestra motus aget prece.'

32 *Jovis auræ*] Hinc Virgil. Ecl. III. 'Jovis omnia plena.' Macrob. in Somn. Scip. cap. VII. Jupiter pro cœlo ponitur, et Juno pro aëre; Jovisque conjux, quia aër scilicet inferior, cœlo est subjectus, velut aëri superiori. Idem Saturnal. III. 4. 'Esse autem medium æthera Jovem, Junonem vero imum aëra,' aiunt, &c.

33 *Condito mitis placidusque telo*] Contra exerto vel intorto metuendus ac terribilis, II. Od. 10. 19. Adde quod ante annotavi, ita veteribus superstitiose existimatum, mortalium neminem interire aut morte mactari, nisi Apollinis aut Dianæ telis percussum. Vide Macrob. Saturnal. I. 17.

Supplices audi pueros, Apollo;
Siderum regina bicornis audi
Luna puellas:
Roma si vestrum est opus, Iliæque
Littus Etruscum tenuere turmæ,
Jussa pars mutare Lares et urbem
Sospite cursu;
Cui per ardentem sine fraude Trojam

et benigne, exaudi pueros supplicantes: o luna bicornis, astrorum princeps, exaudi virgines: Si quidem Roma est vestrum opus, et ad ripam Italicam felici navigatione appulerunt catervæ Trojanæ, homines jussi mutare domicilia et civitatem; quibus pius Æneas viam tutam paravit inter incensam Trojam illæsis, ipseque post

NOTÆ

ubi Apollinis arcu et sagittis Solis radios significari, morbosque hinc vel sanitatem ab eo immitti creditum olim, probe asseritur.

34 *Audi pueros, Apollo, &c.*] Apollinem, ut vides lector, pueri invocabant, puellæ vero Dianam, in separatos hinc et illinc choros distributi; et sic jusserat Sibylla: *χωρὶς δὲ κόραι χορὸν αὐταὶ ἔχοιεν, Καὶ χωρὶς παίδων ἄρσην στάχυς, ἀλλὰ γονήων Πάντων ζωόντων, οἷς ἀμφιθαλὴς ἔτι φύτλη. Seorsim vero puellæ chorum ipsæ habeant, Et seorsim puerorum masculus ordo, sed parentum Omnium viventium, quibus utrimque florens adhuc genus extet.*

35 *Bicornis Luna*] Non temere hoc epithetum, immo proprium maxime. Nam tempore novilunii agebantur Ludi Sæculares, et Carmen illud Sæculare concinendum erat 'ad bicornem lunam.'

37 *Roma si vestrum est opus, &c.*] Idcirco Roma dicitur Apollinis opus, quod Æneas Apollinis oraculo obsecutus venit cum suis in Italiam, ibique consedit.

38 *Littus Etruscum*] Italicum, Tiberinum littus.

39 *Jussa pars mutare lares, &c.*] Accepta ab Apolline mandata itemque beneficia non sine grati ac religiosi animi testificatione apud ipsum numen referuntur. Virgil. Æneid. III. 88. sic Æneas Phœbo: 'Quove ire jubes? ubi ponere sedes?' Phœbus autem sic Æneæ respondet: 'Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parentum Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem: Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris, Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.' Et vs. 160. sic monent Penates Dii Apollinis responsa interpretantes: 'mutandæ sedes. . . . . Surge, age . . . . Coritum, terrasque require Ausonias.' Et postea: 'Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.'

Pars] Proprie. Nam et Trojanorum alii Antenore duce in Italiam devenerunt. Virgil. Æneid. I.

41 *Cui per ardentem, &c.*] Illi Trojanorum parti a te, Apollo, jussæ novas quærere duce Ænea sedes, is dux, te adjutore, tutum 'munivit iter,' longum fugæ laborem, ut ipse jussus erat, minime deserens. Virgil. cit. Æneid. III. 160.

Per ardentem, &c.] Virgil. Æneid. II. 'flammam inter et hostes Expedior: dant tela locum; flammæque rece-

Castus Æneas patriæ superstes
Liberum munivit iter, daturus
Plura relictis:
Di probos mores docili juventæ,
Di senectuti placidæ quietem,
Romulæ genti date remque prolem-
que, et decus omne.
Quique vos bubus veneratur albis

patriam stans, ampliora donaturus quam relicta fuerant: O Numina date bonam indolem juventuti flexibili, tranquillitatem senectuti, populo denique Romano divitias, sobolem, gloriam integram. Illustris vero progenies Anchisæ et Veneris, quæ

aquæ, quia concinnius videbatur *salubres* referri ad *aquæ.*' Zeun.—45. 46 Gott. Exc. Sax. duo Bersmanni: *docilis juventæ, D. senectutis.* Bentleii Battel. a m. pr. habet etiam *docilis;* Græv. Regin. Colbert. et duo alii ejusdem *senectutis.* Ita edidit Kidd. Battel. habet, *Di, senectuti placidum quietem.*—47 *Romuleæ genti* var. lect. ap. Kidd.—49 *Quique* Zarot. Venett. Vet. Comb. Priscian. p. 774. Mediol. 1502. Ald. et inde fere omnes, etiam Land. Torrent. Talbot. Maitt. Pine, Sandby, Delph. Schrevel. Sanad. Towers, Francis, et Mitsch. *Quæque* Gott. Bentleii Græv. Regin. a m. pr. et Acron, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. Exc. Sax. Blandd. 1. 2. 3. 4. Cruquii, alii Pulm. Bersm. et Torrent. Venett. 1477. 1478. 1479. Locher. Cruq. Bentl. Cuning. Baxt. Gesn. Bipont. Wetzel. Wakef. et Kidd. 'Retinui lectionem adeo acriter defensam Bentleio, et Baxtero probatam. Sed nec dissimulo, et auctoritate tutiorem mihi videri, et sensu meliorem alteram, *Qui veneratur,* id est, Augustus, *imperet.* Credibilene est, pro imperio Augusti vota non esse facta Ludis Sæcularibus? *Imperet* Augustus, qui ita clemens est in devictos, quia majestatem Romanam ita auget. Pulchrum et dulce est *Impetret,* propter *Quæ vos veneratur:* sed in novo imperio magis necessarium est *Imperet!*' Gesn. 'Ob Gesneri rationes revocavi plurium librorum lectionem.' *Zeun.* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et duo Lambini *bubus:* alii fere omnes *bobus.* Forsan, ubi prima syll. in hac voce producitur, scribendum per Crasin *bubus;* contra, ubi cor-

NOTÆ

dunt.'

Sine fraude] Impune, sine noxa et damno sui aut suorum. Vide II. Od. 19. 20.

43 *Daturus Plura relictis*] Sic enim idem Apollinis oraculum promiserat per Deos Penates, ibid. Æneid. III. ante cit. 'Venturos tollemus in astra nepotes, Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis Magna para .... Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt: Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.' Itaque Æneas, eo responso fretus, Trojanis militibus spondet majora in Italia, quam quæ in Troade reliquerant et amiserant.

45 *Di probos mores*] Vide quam recta et justa petat. Quod autem Romanæ genti precatur 'rem,' seu opes, meminit eas esse quasi nervum Reipublicæ; quod 'prolem,' Imperii populique perennitatem exoptat; quod 'decus,' id exprimit, quod habet Cic. pro lege Manil. n. 7. Romanos 'semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes atque avidos laudis' extitisse.

49 *Quique vos bubus veneratur albis*] Hæc peculiaria sunt ac sigillatim pro

Clarus Anchisæ Venerisque sanguis,
Imperet, bellante prior, jacentem
Lenis in hostem.
Jam mari terraque manus potentes
Medus Albanasque timet secures:
Jam Scythæ responsa petunt, superbi
Nuper, et Indi.
Jam Fides, et Pax, et Honor, Pudorque

modo juvencis candidis vos colit, regnet superior hoste bellum inferente, mitis autem erga subjectum. Jam terra marique Parthus formidat vires magnas atque auctoritatem Romanorum. Jam mandata expectant Scythæ Indique paulo ante ferociores. Jam fides, et pax, et honor, atque antiquus pudor, et virtus contemta remigrare non

ripitur, *bobus* per Syncopen, ut ap. Auson. Epigr. LXII. 'Æs, veluti spirans, cum bŏbus exagites.'—51 *Impetret* Exc. Sax. tres Torrentii, nonnulli Pulman. et Cruquii, Harl. 3. 6. Bentleii Petrens. Battel. a m. pr. Regin. et Magdal. cum edd. Cruq. Bentl. Baxt. Gesn. Bipont. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *Imperet* ceteri codd. et edd. antiq. item Sanad. Zeun. Towers, et Francis.—53 Bentl. conj. *mari terraque manum potentem*, laudans II. Sat. 5. 62.—57 Tres Pulmanni codices, et ex nostris Leidensis, Grævianus, et Galei: *Jam fides, et pax, et honos, pudorque.* quod euphoniæ gratia merito re-

NOTÆ

Cæsare Augusto vota. Is nimirum 'Anchisæ Venerisque sanguis:' nam Augustus a Julio Cæsare, Julius ab Iulo, Iulus autem Æneæ filius: Æneas denique Anchise ac Venere prognatus. Quanquam ĕt hoc referunt aliqui ad Populum Romanum ab Ænea propagatum.

Bubus albis] Jovi mactari debebant tauri albi; pariter et Phœbo Dianæque, utpote lucidis numinibus, candidæ victimæ: Junoni juvenca nitida; terræ scrofa nigra; Parcis furvæ agnæ vel capræ. Ita enim jubebant Sibyllina carmina, apud Zosim. Histor. lib. II. jam cit. Ζάλευκοι ταῦροι δὲ Διὸς παρὰ βωμὸν ἀγέσθων Ἤματι, μηδ' ἐπὶ νυκτί, κ. τ. λ.

51 *Bellante prior, jacentem Lenis in hostem*] Virgil. Æneid. VI. 851. 'Tu regere Imperio populos, Romane, memento, . . . Parcere subjectis, et debellare superbos.'

54 *Medus*] Vide IV. Od. 5. et 14. Dio lib. LIV. Paul. Oros. IV. 21. Sueton. Octav. cap. 21.

Albanas timet secures] Romanorum majores Albæ priusquam Romæ regnarunt. Hinc *Albanas* pro 'Romanas.' Virgil. Æneid. I. 'At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo, . . . regnum ab sede Lavini Transferet, et longam multa vi muniet Albam.' Et antea: 'genus unde Latinum, Albanique patres.' Porro *secures*, insignia Magistratuum, pro potestate ac majestate poni, notum etiam sciolis.

55 *Scythæ responsa petunt*] Augusti ac Romanorum expetunt amicitiam, mandata, leges. Supra cit. IV. Od. 5. et 14. mox cit. Flor. IV. cap. ult. &c. De Scythis, I. Od. 19. II. Od. 9. III. Od. 24.

56 *Indi*] De his antea I. Od. 12. &c. Oros. in fine lib. VI.

Priscus, et neglecta redire Virtus
Audet; apparetque beata pleno
Copia cornu.
Augur et fulgente decorus arcu
Phœbus, acceptusque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus,
Si Palatinas videt æquus aras;

dubitat: et abundantia referto cornu felix procedit. Apollo vaticiniis et arcu splendido conspicuus, novemque Musis amicus, qui arte medica sublevat ægrotantia corporis membra, si placide intuetur arces Palatinas, in lustrum sequens ac meliorem

---

cipimus.' *Bentl.* Ita edidere Sanad. Towers, Francis, Wetzel. Zeun. Wakef. et Kidd. Ceteri omnes *honor.*—65 *Si Palatinas v. æ. arces* Harl. 1. 2. 4. 6. alii, cum edd. vett. omnibus et Torrent. item Bond. Delph. Sanad. Towers, Francis, Bentl. Mitsch. Wetzel. Wakef. et Kidd. Præter veterrimos Cruquii Blandinios, et aliorum aliquot, etiam Colbertinus noster et Regiæ Societatis codex, et pro varia lectione Grævianus cum Batteliano *aras* habent, non *arces.* Atque illam lectionem agnoscit Porphyrion: 'Apparet,' inquit, 'jam eo tempore ab Augusto dedicatum fuisse in Palatio Apollinis templum: et sensus est: Si acceptas aras habet Apollo, quæ in Palatio dedicatæ sunt.' Cetera exemplaria cum priscis editionibus *arces*, vel, ut Leidensis noster, *arcis* retinent. Sane *aras* et *arcis* tam similes habent ductus literarum, ut librarios, etiam minime lippientes, facile decipere possent. Sic in Ciceronis Orat. pro Balbo c. 17. Quod ad Flacci hunc locum attinet, utraque quidem lectio proba est et venusta; ut nescias fere, utri priores partes jure sint deferendæ. Verum enim est, in Palatio templum Apollini conditum esse, unde Noster I. Epist. 3. 17. Propert. IV. 6. 11. Ovid. Met. XV. 864. et alii complures. Recte igitur habet *Palatinas aras.* Lectio tamen altera nescio quomodo magis arridet;

NOTÆ

58 *Neglecta redire Virtus Audet, &c.*] Sunt enim quædam 'tempora virtuti inimica,' ut ait Cic. in Orat. Eo pertinet etiam quod Poëtæ scribunt, invalescentibus vitiis Astræam terras reliquisse, et in cœlum evolasse. At cum ad meliorem se frugem homines recipiunt, tum dicitur redire Virtus, atque rerum ubertatem bonorumque omnium copiam secum referre. Ovid. Met. I. 129. 'fugere Pudor, Verumque, Fidesque,' &c. Quod e Theognide expressum videtur. *ᾤχετο μὲν πίστις, abiit fides.*

61 *Augur*] Vaticinandi facultatem a Jove Apollo accepit.

Fulgente decorus arcu] 'Αργυρότοξος, apud Homer. Virgil. Æneid. XII. 394. 'Ipse suas artes, sua munera, lætus Apollo Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.'

62 *Acceptusque novem Camœnis*] Utpote musicæ, lyræ, carminumque inventor ac Deus.

63 *Qui salutari levat arte, &c.*] Apud Ovid. Met. I. 521. ita de se jactat Phœbus: 'Inventum medicina meum est, opifexque per orbem Dicor, et herbarum subjecta potentia nobis.' Vide et Macrob. I. 17. ante cit.

65 *Palatinas aras*] In suo palatio ædem Apollini sacraverat Augustus,

Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper,
Proroget ævum.
Quæque Aventinum tenet Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet, et votis puerorum amicas
Applicet aures.

semper ætatem propaget Imperium Romanum, Italiamque prosperet. Diana vero, quæ Aventino monti præsidet et Algido, suscipiat vota Quindecimvirum, atque pro-

cum quia *arces* poëticum magis et figuratius videtur; tum quia præter domum Augusti Palatinam etiam ipsum Apollinis *templum* sensu comprehendit. Ita Virg. Æn. xi. 477. Noster antea vs. septimo: 'Dis, quibus septem placuere colles.' Claud. Bell. Gild. vs. 119. Carm. xii. 19. et vi. Cons. Honor. vs. 617.' *Bentl.* *aras* receperunt Cruq. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. et Comb. neque aliter Harl. 3.—66 Bentl. conj. *Remque Romanam Latiamque*, i. e. Latinam, ut *felix* pertineat ad seq. *alterum in lustrum;* edidit vero, mutata tantum interpunctione: (*Si Palatinas v. æ. a. R. R. Latiumque*) *felix Alterum, &c.* eumque secuti Wakef. et Kidd.—68–72 'Hinc quoque, ut ex multis aliis locis, apparet permultum interpretis interesse, judicium simul afferat, an solam eruditionem. Quippe, cum in editionibus priscis et quæ eas excipiebant, sic uno consensu positum invenirent: *Proroget ... Curet ... Applicet*, id alba linea signabant, et calculis suis comprobabant omnis fere Interpretum chorus. Nimium sane patienter, si quid mihi judicii est. Sed meliora suppeditabant veteres membranæ; si modo sagaces lectores nactæ fuissent. Quatuor enim Blandinii apud Cruquium, Bersmanni unus, cum Leidensi nostro et a manu prima Reginensi, *Prorogat, curat, applicat*. Porro et *curat, applicat*, præter tres Bersmanni, Grævianus noster, Regiæ Societatis, Bodleianus, et pro varia lectione Battelianus. *Curat* etiam Galei codex, et *prorogat* a prima manu Magdalenensis. Quid quod *curat* et *applicat* diserte agnoscant Scholiastes uterque: quamvis absurde quidem enarrant: 'Particula *si* ex superiore sensu per Zeugma arcessita; ut ordo sit: Si Diana preces curat, si aures applicat, proroget ævum in melius.' Belle sane, quod Zeugma illud, tanquam Deum aliquem ex machina, introducunt: cujus ope et numine quibuslibet solœcismis et barbarismis patrocinari queant. Tamen et ipsos aura quædam veri afflavisse videatur. Sic enim annotant: '*Proro-*

NOTÆ

cum bibliotheca et porticu. Vide i. Od. 31. Porro in hac æde Palatina canebatur Sæculare Carmen tertio die Ludorum, ut observat Zosim. ante cit.

67 *Alterum in lustrum*] Vel accipe *lustrum* simpliciter pro spatio quinque annorum, atque adeo Synecdochicωs pro tempore sequenti: vel signanter et præcipue, pro altero sæculo: nam Ludis Sæcularibus fiebat insignis lustratio. Zosim. cit.

69 *Quæque Aventinum tenet Algidumque*] Dianæ erant fana, fiebantque sacra, in utroque isto monte. Aventinus unus erat e septem urbis collibus. Algidus ab assiduo frigore dictus, non procul Roma.

70 *Quindecim Diana preces virorum Curet*] Quindecimviri sacerdotes erant, quorum jus, potestas, et officium erat, Sibyllinos libros consulere

Hæc Jovem sentire, Deosque cunctos,
Spem bonam certamque domum reporto,
Doctus et Phœbi chorus et Dianæ
Dicere laudes.

pitias aures præbeat juvenum precibus. Ego, chorus peritus canendi laudes Apollinis ac Dianæ, domum refero bonam certamque fiduciam, in talia consentire Jovem et Deos universos.

get, dilatet, differat: et est tempus pro tempore, Prorogabit.' Certe quicumque hæc scripsit, *prorogat, dilatat, differt* scripsisse videtur. Quippe si *proroget* precandi et optandi modo extuleris, stultum fuerit enallagen temporis somniare, et per 'prorogabit' explicare: contra, si *prorogat* legeris, non inconcinne id quidem, etsi non adeo necessario, per futurum tempus enarrabitur. Adde huc illud Porphyrionis: 'Si propitius Romanos aspicit Apollo, melius sæculum tribuet in futurum.' Sic enim ex suis membranis Cruquius edidit; non ut vulgo, 'tribuat futurum.' Unde amplius constat nonnullos, (nam Scholia vetera centones sunt ex variis consuti) legisse olim, *prorogat.* Quid multa? tu tot auctoribus fretus non dubitanter restitue: *Prorogat... Curat... Applicat.*' Bentl. *Proroget* omnes codd. Gesneri cum Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et al. *Curet... Applicet* Mediol. 1477. 1486. Venet. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. al. usque ad Cruq. cui obsecuti Baxt. Bentl. Cuning. et Kidd. *Curat* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. et Vet. Comb. *Applicat* Harl. 1. 2. 3. 6. et Vet. Comb.—75 *Phœbo* Bentl. ex cod. Barthii, Advers. XXXVIII. 18. eumque secutus est Cuning.

NOTÆ

de rebus gravioribus, seu calamitatibus publicis; de iis responsa dare, placationes et expiationes edicere, sæcris faciendis præesse, cærimonias exequi, libros et Carmina Sibyllarum tueri; et, quod facit ad rem præsentem, Ludorum Sæcularium curam gerere. Vide Alex. ab Alex. III. 16.

73 *Hæc Jovem sentire, &c.*] His annuere, rata habere vota nostra.

75 *Chorus*] Licet e multis personis chorus constet, unius tamen partes agit ac sustinet. Epist. ad Pison. vs. 193. 'Actoris partes chorus officiumque virile Defendat.'

APPENDIX AD NOSTRAS ANNOTATIONES

IN LIBROS ODARUM SEU CARMINUM HORATII.

Quoniam plerisque locis attulimus Julii Cæsaris Scaligeri Censuras, et grave est a tanto viro notari; ne quis ob id fortasse vel quicquam detrahendum arbitretur de summa laude, quam a tot sæculis meruerunt Odæ Horatii, aut temere credat Scaligerum velut quadam Zoili vesania percitum adversus Lyricorum Principem debacchatum esse, operæ pretium duximus hic describere integram illustris Hypercritici sententiam, qua nemini dubium relinquatur quanti illas ipse æstimarit. Sic habet Poët. lib. vi. 'Est Horatius omnium Latinorum Græcorumque Poëtarum elaboratissimus. Nam in Lyricis quem sonum, quos numeros, quam majestatem quæsivit, obtinuit: quæ omnia cum in aliis neglexit operibus, omisit sine gloriæ dispendio: quam puritatem, elegantiam, venustatem in utrisque appetiit, consecutus est.' Et postea: 'Nunc ad politissima ejus Carmina contemplanda transeamus: in quibus considerandis major laudis et admirationis quam castigationis apparatus erit.

'Carminum igitur libri vel jucunda inventione, vel puritate sermonis, vel figurarum tum novitate tum varietate, majores sunt omni non solum vituperatione, sed etiam laude: neque solo dicendi genere humili, quemadmodum scripsit Quintilianus, contenti, verum etiam sublimi maxime commendandi. Quid enim altius aut præclarius illis?

Post ignem ætherea domo
Subductum, macies et nova febrium
Terris incubuit cohors;
Semotique prius tarda necessitas
Leti corripuit gradum.

Item istis? Scriberis Vario fortis, et hostium
Victor, Mæonii carminis aliti, &c.

Item? Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne scripserit, &c.

Item? sub lacrymosa Trojæ
Funera, ne virilis
Cultus in cædem et Lycias proriperet catervas.

Item? Permitte Divis cetera, qui simul
Stravere ventos æquore fervido
Deprælliantes; nec cupressi,
Nec veteres agitantur orni.

Hæc et alia per portiunculas. At illa tota:

Quem virum aut heroa lyra vel acri
Tibia sumes celebrare, Clio?
Quem Deum? &c.

Item decima quarta, decima quinta, quarta et vicesima. Tricesima vero prima adeo assurgit, ut facile probet judicium nostrum. Nec inferior tricesima quinta.

'Porro lib. II. prima Ode est altiloqua, sicut et quinta decima. Par spiritus in undevicesima et in sequenti.

'Sed et lib. III. prima dicendi genere magnifico structa est, pariter et secunda. Tertia vero gravissima. Quarta nec Pindaro cedit, ac ne quinta quidem. Quin sexta quoque altissime sonat. Haud paulo minor sexta decima. At vicesima nona incipit lenissime: tum vero semper assurgit eo usque, quo nemo aliorum pervenire possit. Ultima ejusdem libri miscuit etiam fastum cum majestate.

'Quarta lib. IV. profecto aliarum nulli cedit magniloquentia. Quam quæ sequitur, tametsi eo non aspirat, in eadem tamen luce versatur: sicut et sexta, quæ simul nitore quodam venustatis perfusa est. Nona altior et severior: qualis et quarta decima: nec minor eam sequens.

'Quæ recensere coactus sum, ut virum maximum atque etiam cum ipso Pindaro in hisce conferendum a calumnia vindicarem. Nam et Pindaro accuratior est, et sententiis crebrior, neque sibi, ut ille, indulgens; sed non sine auditoris reverentia, audax ad eam præstandam magnitudinem, quæ neque illi oneri, ut nobis miraculo sit. In eo nihil laxum est, nihil hiat: omnia cohærent, ita ut unum tota illa esse videantur.

'Ceteræ Cantiones partim in humili dicendi stylo, ut:

Vitas hinnulco me similis Chloë, &c.

Et Ne sit ancillæ tibi amor pudori, &c.

Aliæ in mediocri, ut illæ:

Mæcenas atavis edite regibus, &c.

Et Otium Divos rogat in patenti, &c.

'Omnes, inquam, tantæ sunt venustatis, ut et mihi et aliis prudentioribus omnem ademerint spem talium studiorum.

'Inter alias vero, duas animadverti quibus ne ambrosiam quidem aut nectar dulciora putem. Altera est tertia lib. IV. 'Quem tu Melpomene,' &c. Altera nona lib. III. 'Donec gratus eram tibi.' Quarum similes malim a me compositas, quam Pythionicarum multas Pindari et Nemeonicarum: quarum similes malim composuisse quam esse totius Tarraconensis rex.

'At tametsi tam magnifice de Horatii Carminibus sentio: tamen dabunt ingenuo nobilique pudori nostro veniam studiosi, sicubi etiam optavimus potiora.'

V. CL. ANDR. DACERII

PRÆFATIO

IN

HORATII SATIRAS.

DE ORIGINE ET PROGRESSU SATIRÆ ROMANÆ, ET QUAS MUTATIONES SUBIERIT.

HORATII Satiras duobus Libris comprehensas, nunc 'Sermones,' nunc 'Satiras,' nullo discrimine, appellavit ipse: verum cum 'Ideas' modis quibusdam distinctas animo repræsentent ea vocabula, operæ pretium facturus videor, si, quid antiqui Romani per 'Satiram' intellexerint, exponam. Primus doctissimus Casaubonus, atque adeo solus in eo feliciter operam posuit, ut demonstraret quæ et qualis esset Poësis Satirica Græcorum, quæ Satira Romanorum. Est ille liber quantivis pretii: nec diffiteor me inde plurimum adjutum fuisse.

Hic enim est fructus, quem ex excellentium virorum laboribus percipere debemus: qui ideo nobis præiverunt, ut in spissis antiquitatis tenebris facem succedentibus præferrent. Non tamen in superiores ita oculi defigendi, ut propriis etiam gressibus non attendamus: per illas enim incedunt aliquando semitas, in quibus non tutum sit eos sequi: id quod et ego hic cavi, sæpe vias parum tritas secutus, ut in progressu patebit.

Est autem Satira quædam Poëseos species aliis quam Romanis prorsus incognita, nec ulla cum Satirica Græcorum poësi cognatione conjuncta, quæ tamen quorundam doctorum opinio fuit. Quintilianus omnem dubitationem tollit, cum scribit I. 10. 'Satira quidem tota nostra est.' Inde est quod Horatius I. Sat. 10. 66. 'Græcis intactum carmen' dixerat.

Ecce tibi germanam hujus vocis Etymologiam: Latini 'Saturum' usurpabant pro 'pleno,' cui ad perfectionem nihil deesset: hinc 'Satur color,' cum lana colorem plene combibisset, nec quicquam ad tincturam adjici potuisset. Ex 'Satur' factum 'Satura,' quod etiam 'Satira' per *i* efferebant, quemadmodum 'Maximus' et 'Maxumus,' 'optumus' et 'optimus.' Est igitur Nomen Adjectivum, quod relationem habet ad Substantivum intellectum: dicebant enim prisci 'Saturam,' subintelligentes 'lancem.' Erat autem 'Satura lanx' vas (Gallice *un bassin*) omne genus fructibus repletum, quos Cereri quotannis et Baccho, ut totius anni proventuum primitias, offerre solebant; cujusmodi oblationes ex variis generibus inter se confusis non erant Græcis omnino incognitæ, qui eas appellabant *πάγκαρπον θυσίαν*, *πανσπερμίαν*, et in leguminibus *πυανεψίαν*. Diomedes Grammaticus accurate et hunc Romanorum morem et vocis 'Saturæ' naturam explicavit his verbis: 'Lanx referta variis multisque primitiis Sacris Cereris inferebatur, et a copia et saturitate rei 'Satura' vocabatur. Cujus generis lancium et Virgilius in Georgicis meminit, cum hoc modo dicit:

Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.

Et, lancesque et liba feremus.'

Deinceps ad alia miscellanea translata est. Fest. 'Satira cibi genus ex variis rebus conditum.' Migravit inde ad ea, quæ mentis et ingenii sunt; nam 'leges Saturas' nuncuparunt, quæ plura capita, aut plures titulos complectebantur, ut 'Legem Juliam,' 'Papiam,' 'Poppæam' quæ dicebatur 'miscella,' quod idem est ac 'Satura;' unde profecta est et illa locutio 'per Saturam legem ferre,' cum non rogatis ex ordine Senatoribus, non collectis, nec dinumeratis sententiis, omnes simul et promiscue sententiam ferebant, quod proprie dicebatur per 'Saturam sententias exquirere,' quomodo post Lælium locutus est Sallustius. Neque hic constiterunt; etiam 'Libros' quosdam hac appellatione insigniverunt, ut Pescennius Festus, qui 'Historias Saturas' vel 'per Saturam' nobis dedit.

Ex his omnibus exemplis facili quis negotio sibi persuadebit Horatii Opera hinc traxisse nomen, 'Satirasque' appellatas, quod 'multis et variis rebus hoc Carmen refertum esset,' quomodo dicit Porphyrio. Quod quidem ex parte verum est: cave enim putes, vocem nullis intercedentibus gradibus, qui transitum præberent, statim huc deductam: ejus migrationes antiquiores erant

in alias res, quas propinquius 'Horatii Sermones' contingerent. Ad quam rem explicandam jam accingimur, eum secuturi ordinem, qui ipsi Casaubono in mentem non videtur venisse; quippe rem ea luce perfundet, ut nulla amplius cuiquam relinquatur ad dubitandum materia.

Romani cum quadringentos circiter annos Scenicos ludos ignorarent, casu, dum dies festos per licentiam et lasciviam agitarent, in Versus Saturnios et Fescenninos inciderunt, qui postea in Scenis per centum et viginti fere annos locum suum tutati sunt.

Fuerunt isti Versus impoliti et parum numerosi, utpote subitanei, et a populo fusi adhuc rudi et agresti, quique non ălium magistrum nosset, quam Cererem et Bacchum. Hoc genus Carminis implebant cavillationes et opprobria rustica, adhibitis Gesticulationibus et Saltationibus ridiculis. Rem intelliges, si ob oculos tibi proponas bonos de pago viros rusticorum more saltantes, sese mutuo extemporaneis conviciis insectantes, eaque in vices exprobrantes, quorum alius alii conscii sunt. Hoc est quod Horatius dicit II. Epist. 1. 145.

Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit.

Infrænam hanc et impotentem licentiam excepit non ita multo post alius generis Carmen, castigatius quidem illud, sed refertum etiam dicteriis ad movendum risum comparatis, quod tamen nihil turpitudinis admiserit; comparuit hoc Carmen sub Satiræ nomine ob varietatem suam: quæ quidem Satira certos habuit 'modos,' i. e. musicum et congruentem motum, relegatis gestibus minus honestis. Livius VII. 2. 'Vernaculis artificibus, quia 'Hister' Tusco verbo 'Ludio' vocabatur, nomen 'histrionibus' inditum, qui non, sicut ante, Fescennino versu similem, incompositum temere ac rudem alternis jáciebant, sed impletas modis Saturas, descripto jam ad tibicinem cantu, motuque congruenti, peragebant.' Non abludebat hæc Satira a nostris *Farces* pudentioribus, ubi promiscue et Spectatoribus et Actoribus Scenico sale defricabantur auriculæ.

Atque ita se habebat res Scenica, cum Livius Andronicus ad Comœdias et Tragœdias ad Græcorum imitationem conscribendas primus animum appulit; quæ cum esset oblectatio et liberalior et absolutior, mox huc undique catervatim concursum est, neglectà ad tempus 'Satira,' quam tamen paulo post reprehensam erant qui Comœdiis jam peractis non absurde subnecterent, (quod Galli

in suis *Farces* hodieque faciunt,) Attellanis certe mutato tum primum 'Satirarum' nomine in 'Exodia,' quod in posterum mansit.

Atque hæc fuit prima et antiquissima Romanæ Satiræ forma. Erant quidem duæ aliæ, quanquam a prima multum discrepabant, ei tamen quasi enatæ suffragines ortum suum referebant; quod quam brevissime potero, jam confirmatum dabo.

Uno anno postquam Livius primas dedisset fabulas, natus est in Italia Ennius: qui cum adolevisset, et diligentius considerasset, quantopere hujusmodi Satiris delectaretur populus, recte et id vidit, Poëmata, quæ licet Theatro non destinarentur, suffusos felle sales et dicteria Satirarum mordacia conservarent tamen, non posse non placere populo; periculum fecit atque edidit 'Sermones,' quos 'Satiras' servato antiquo nomine appellavit. Erant hi Sermones Horatianis, quod ad argumentum et varietatem rerum, per omnia similes: excepto, quod Ennius ad quorundam Græcorum, ipsius etiam Homeri exemplum, id sibi juris sumserit, ut plura Carminum genera, confusis Hexametris, Iambicis, Trimetris, et Tetrametris Trochaicis commisceret, ut ex Fragmentis quæ supersunt, satis liquet.

Videtis Tetrametrorum exemplum ab Aulo Gellio conservatum, dignum sane, quod ob eximiam pulchritudinem hic reponatur:

Hoc erit tibi argumentum semper in promtu situm,
Nequid expectes amicos, quod tute agere possis.

Annumeraverim porro Ennii Satiris alteram illam speciem Versuum, qui ea sunt venustate, ea elegantia, ut sæculum longe superare videantur. Rem non ingratam fecero, si Lectoris oculis subjecero:

Non habeo denique nauci Marsum Augurem,
Non vicanos Aruspices, non de Circo Astrologos,
Non Isïacos Conjectores, non Interpretes somnium:
Non enim sunt ii, aut scientia, aut arte Divini;
Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli,
Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat:
Qui sui quæstus causa fictas suscitant sententias,
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam,
Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam petunt;
De divitiis deducant drachmam, reddant cætera.'

Plurima ex his Satiris desumsit Horatius, ut manifestum erit Notas nostras consulenti.

Post Ennium ortus Pacuvius, Satiras ipse quoque, sive Avunculum, sive Avum ex matre imitatus, scripsit.

Natus est Lucilius eo tempore, quo maxime florebat Pacuvius. Composuit et ille Satiras, sed quibus novam novata scribendi ratione gratiam conciliavit, ut qui Antiquæ Comœdiæ Græcæ characterem propius exprimere voluerit: cujus admodum imperfecta ex prisca Latina Satira haberi poterat notitia, quale scilicet faceret Carmen, quod sola Natura dictitaverat, antequam injecta esset Romanis Græcos imitandi, eorumque spoliis se locupletandi, cogitatio. Ex quibus facile intelligi potest illud Horatii, II. Sat. 1. 62.

Quid, cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem?

Noli putare Horatium voluisse dicere, nullas ante Lucilium Satiras factas: cum Lucilium præcesserint Ennius et Pacuvius, quorum ille exemplum secutus est. Id solum voluit, Lucilium novam faciem huic Carmini induisse, quod perpoliverit, et propterea pro primo quasi auctore habendum. In eadem fuit sententia Quintilianus x. 1. 'Satira quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius.' Cave hic pedibus in Casauboni sententiam eas, qui Diomedis fide fretus, Ennii et Lucilii Satiras toto genere dissentire credidit. Vide ipsa Grammatici verba, quæ subacti judicii Criticum in errorem induxerunt. 'Satira est Carmen apud Romanos, non quidem apud Græcos, maledicum, et ad carpenda hominum vitia, Archææ Comœdiæ charactere compositum, quale scripserunt Lucilius, et Horatius, et Persius. Sed olim Carmen, quod ex variis poëmatibus constabat, Satira dicebatur, quale scripserunt Pacuvius et Ennius.' Apparet Diomedem distinguere Satiram Lucilii ab ea quam scripsit Ennius et Pacuvius. Ridicula autem et omnino falsa est hujus distinctionis ea, quam reddit, ratio. Non satis investigaverat homo simplex naturam et originem utriusque Satiræ, quæ omnino conveniebant tam materia quam forma. Nam nihil eo attulerat Lucilius præter nitoris et salis plusculum, in summa rei nulla insigni variatione facta. Et quanquam non conjunxerat plura versuum genera in eodem Carmine, sicut Ennius, fecerat tamen diversa Carmina, quorum alia integra Versibus Hexametris, alia Iambicis, alia Trochaicis constabant, ut liquet ex ipsius Fragmentis. Ut verbo dicam, si Lucilianæ Satiræ diversi generis ab Ennianis ideo censendæ sint,

quod ille hunc scribendi arte longe superaverit, uti voluit Casaubonus, consequens erit Horatii quoque Satiras a Lucilianis diversi prorsus fuisse generis, quandoquidem Horatius non minus evexit Satiras suas supra Lucilium, quam ille suas supra Ennium et Pacuvium evexerat. Douzam quoque fefellit iste Diomedis locus. Hoc non eo dixi quod errorem levem tantorum virorum notare gaudeam, sed solum ut demonstrem, quanta cum cura et cautela eorum opera legere oporteat, ubi de re agitur obscura adeo et antiqua.

Antiquæ Satiræ ad Scenæ usum compositæ Naturam declaravi; planum feci inde exemplum sibi sumsisse Ennium; satis denique confirmatum dedi Ennii Pacuviique ejusdem esse generis cum Satiris Lucilii et Horatii, quod tamen Carmen non nisi ab Horatio ad supremum fastigium perductum est. Jam ad alterum Satiræ genus, quod recepi exponendum, quod et ipsum quoque ab antiqua originem duxit, tempus est accedere: ea est quæ appellatur 'Satira Varroniana' vel 'Menippea,' quod primus ejus auctor esset Varro Romanorum doctissimus, quodque in eo opere Menippi Gadarensis, Philosophi Cynici, mores imitatus esset.

Nec sola Carminum varietate mista est ista Satira; nam Varro ei interposuerat prosam orationem, promiscuo etiam usu Græci et Latini Sermonis. Quintilianus de Lucilii Satira locutus addit: 'Alterum illud est et prius Satiræ genus, quod non solum Carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus;' cujus loci unica difficultas in eo posita est, quod affirmat Quintilianus hanc Satiram Varronianam fuisse priorem. Quo enim pacto illud fieri potuit, cum ætate multo posterior Lucilio fuerit Varro? At Satiram Varronis tempore priorem fuisse, ea vero non est Quintiliani mens, quippe qui probe sciret eam multis annis fuisse recentiorem. Id voluit, Satiram hanc ita mistam magis compositam esse ad Ennii et Pacuvii, qui in Satiris suis multa sibi licere voluerunt, quam ad Lucilii exemplum, qui Musas coluit severiores.

Nihil nobis restat hodie ex Varronis Satiris, præter Fragmenta quædam, eaque maximam in partem corruptissima, titulosque, quorum plurimi sunt duplices, qui indicio sunt, quanta esset varietas materiarum, quas Varro illic tractaverat.

Senecæ Apocolocyntosis, Boëtii de Consolatione Philosophiæ libellus, et Petronii Arbitri Satyricon sunt Satiræ Varronianis omnino similes.

Hæc habui de Satiris in genere dicenda: plura in hoc argumento disserere supervacuum esset. In Notis nostris commodior erit locus Horatianarum Satirarum naturam enarrandi. Interea illud velim animadvertat Lector, Latinum Vocabulum 'Satiræ' tam designare Sermones qui virtutem commendent, quam qui vitia insectentur. Omnino aliter se res habet in lingua nostra, ubi vel nomen ipsum Satiræ terrorem incutit illis, qui se simulant id esse quod non sunt; apud nos enim audito Satiræ nomine 'convicium' intelligitur. Eadem tamen utrobique vox est. Sed Latini plerumque in librorum titulis respexerunt vocis ipsius naturam, et integram significationem, quam habet ex etymologia, cum Galli respiciant primum et frequentiorem vocis usum, tributæ jam inde ab initio dicteriis et obtrectationibus.

Scribenda autem ea vox Latine per *u* vel per *i*, Gallice per *i* simplex. Qui per *y* scripserunt, ii cum Scaligero, Heinsio, multisque aliis crediderunt, ex Numinibus Rusticis, quos Græci *Σατύρους*, Romani Faunos, nuncupabant, nomine dicta fuisse ejusmodi Poëmata, eque voce 'Satyrus' ductam vocem 'Satyra;' istas præterea 'Satyras' Carminibus Græcorum 'Satyricis' valde fuisse affines: quod esse falsissimum luculenter demonstravit Casaubonus, ubi docet a 'Satyrus' ex analogia formari non 'Satyra,' sed 'Satyrica,' plurimumque interesse inter Græcorum 'Satyrica,' et Romanorum 'Satiras.'

Spanhemius, in pulchra sua ad Juliani Imperatoris Cæsares Prefatione, plura de novo observata contulit ad ea quæ ante ea de re protulerat celeberrimus Criticus, descriptis magno cum judicio duorum Poëmatum quinque aut sex discriminibus insignioribus, quæ si videre cupias, auctorem adi. Nihil unquam fuit apud Græcos Romanæ Satiræ finitimum præter 'Sillos' suos, mordax Poëmatis genus, quod ex Fragmentis Sillorum Timonis facile colligi potest; at hoc intererat, quod 'Silli' Græcorum meræ essent 'Parodiæ,' quod de Romana 'Satira' dici nequit, ubi si forte aliquando in Parodiam incidas, videbis tamen Poëtam cavisse ne abuteretur. Unde liquet Parodiis naturalem esse in Sillis sedem, non item in Satiris.

Exposita tandem natura, origine, et progressu Satiræ, pauca de ipso Horatio mihi sunt dicenda, qui quidem qualis in hoc opere sit, non potest commodius demonstrari, quam si eum Silenorum statuis compares, quibus Alcibiades in Symposio Socratem comparat, quæ nihil extra habebant pulchri, nihil ornati, at si illas

aperuisses, omnium Deorum Dearumque imagines detexisses. Ad eum modum se nobis exhibet in Satiris Horatius, nihil magnum præ se fert, quod nos detinere debeat: dignior videtur esse, qui pueris teratur, quam qui viros occupatos teneat: sed seposito velo, et Horatio propius inspecto, omnium illico Divorum oculis se ingerunt imagines, hoc est, omnes virtutes, ad quas assidue exercendi sunt, qui vitiis suis corrigendis serio student. Oculis parum intentis illum aspexere antehac mortales; neque possum non mirari Satiras per tot sæcula lectas, atque relectas, paucis admodum fuisse intellectas, aut explicatas. Substiterunt in ipso cortice, verbisque interpretandis intenti, nihil ultra petiere: quod quidem fecerunt ut Grammaticis par erat, non ut Philosophis: plane quasi scripsisset Horatius solum ut verborum construendorum rationem videremus, dedissetque nobis librum horis in Schola fallendis, non animis ad virtutem formandis. Prorsus aliud sibi in hoc opere proposuerat Poëta. Namque finis verborum est actio, cujus etiam gratia verba ipsa fuerunt reperta, quæ nisi illum assequantur finem, nihil nisi futiles soni: aures quidem feriunt, ad animum vero non pertinent.

Docere nos voluit Horatius in his Satiris, contra vitia nostra militare, affectus temperare, naturam in cupiditatibus moderandis ducem sequi, verum a falso, et a rebus ipsis rerum species discernere, præjudicatas temere opiniones abjicere, principia et causas actionum nostrarum perspectas habere, ridiculam denique eorum pertinaciam evitare, qui, quibus a magistellis suis opinionibus imbuti olim fuerunt, iis obstinate inhærent, nulla habita ratione quibus innitantur fundamentis: uno verbo, in eo elaboravit, ut nos nobis felices, amicis jucundos et fideles, omnibus quibuscum vivimus commodos, utiles, et benignos præstaret.

Interpretari Auctoris verba, in Figuras digitum intendere, Lectores per orationis involutæ labyrinthos, aut parentheseos obscuræ tenebras, ducere, hæc omnia nihil eximium habent, nec, ut loquitur Epictetus, quicquam pulchri aut sapiente dignum. Ad hoc nobis annitendum est; hoc opus nostrum est palmarium, usum et rationes horum præceptorum ostendere, eademque auctoritatibus fulcire, ut palam omnibus fiat, eos qui mores suos ad hoc speculum componere negligunt, paria facere ægrotis, qui libros, ubi remedia morbis suis præscribuntur legere contenti, Medici consilio tantum abest ut utantur, ut ne intelligant quidem ejus utilitatem.

Non quod ego in commentariis meis quicquam sciens volens

prætermiserim, quod ad Grammatici officium pertineat. Spero id sensuros esse Lectores, neque jam ullam superfuturam in verbis Horatii difficultatem: at in hanc curam præcipue incubui, ut argumenta, quæ tractat, illustrarem; rationum, quas adhibet, soliditatem indigitarem; ut expedirem circuitus et ambages, per quas nonnunquam incedit ad placita sua confirmanda, et ad contraria refutanda, vel eludenda; ut veritatem assertionum ipsius stabilirem; ut vafritiem ejus, ubi quasi ex insidiis agit, quæ Lectorem imperitum facile fugiat, oculis exponerem; ut denique in apricum proferrem ridiculum illud, quod in omnibus quas oppugnat rebus adhibuit. Hæc sunt quæ fecit ante me nemo. Nam ut est Horatius verus Proteus, sæpe formas variando, Interpretes suos sæpe effugit, qui cum ipsum deprehendere nequirent, stupentes fecerunt, quod potuerunt. Affixerunt ei sæpenumero sensum non solum diversum, sed etiam adversum, quemque ipse eo loco refellere voluit. Non quod ego quicquam detractum eis velim, qui ante me Horatio illustrando laborem suum contulerunt: laudo conatus illorum, illi mihi viam aperuerunt. Si qua in re ego illos superavi, omne illud acceptum refero magnis istis ex antiquitate viris, quos majore cum cura, majore certe otio, legi, Homerum dico, Platonem, Aristotelem, aliosque tam Græcos, quam Latinos, quos assidue tero, ut ad eorum gustum reformem meum, eorumque fontibus Ingenii et Judicii mei hortulos irrigem.

Non desunt, scio, his temporibus qui magna illa Nomina risu excipiunt, qui reclamant laudibus, quibus per omnia sæcula celebrati ornatique sunt, quique illos spoliare velint iis coronis, quas tanto suo merito de Tribunalibus adeo augustis reportarunt. At hi, dum nimio efferuntur studio eam devitandi admirationem, cujus mater est ignorantia, imprudentes discedunt ab altera illa, quam Plato nuncupat 'matrem sapientiæ,' quæque prima oculos hominibus aperuit. Minime miror pulchritudinem illam divinam, quæ apud Scriptores longe præstantissimos elucet, istos homines non capere, neque trahere: nempe infirmiores sunt, quam ut oculos tantis splendoribus intentos diu tenere queant: ne dicam facilem esse rem Antiquos contemnere, laboriosam vero intelligere.

Quod ad me attinet, Divinos illos Viros ex animo totus admiror venerorque. Eos mihi semper ob oculos pono, velut Judices verendos et incorruptos, apud quos libenter fingo reddendam mihi esse scriptorum meorum rationem.

Magna interim ducor Posteritatis reverentia: timidior quam fi-

dentior cogito, quale de operibus meis, si bono suo fato eo pervenire possint, judicium latura sit. Non ideo tamen minoris æstimo doctos viros, qui hodie vivunt; multi sunt, fateor, qui sæculum nostrum exornant, qui priora potuissent exornare; in quibus tamen ne unum quidem novi, qui non honoret et colat antiquos, cui non idem quod illis sapiat, aut qui eorum præcepta non observet, unde quantum aberraveris, tantum ab ipsa natura et veritate discesseris. Neque verear confirmare, non esse difficilius sine luce aut oculis objecta perspicere, quam solidam laudem adipisci, et ingenium excolere aliis rationibus, quam quas Græci et Romani nobis præscripserunt: sive enim propriis felicis ingenii viribus innixi, sive ab arte et studiis instructi, earum vestigiis succedimus tamen. Qui autem Antiquos damnant, causa non cognita, non abs re erit, eos semel et simul tanto errore liberare, ut ipsis palam fiat, se, dum nimio in hanc ætatem studio transversi rapiuntur, ejus famæ apud posteros gravissimum vulnus imprudentes infligere. Quodnam enim excogitari potest clarius argumentum ad sæculi cujusvis ignorantiam, aut potius barbariem, demonstrandam, quam quod ibi Homerus audiat ineptus, Plato ad fastidium prolixus, Aristoteles parum doctus, Demosthenes et Cicero e trivio Oratorculi, Virgilius Poëta nullis gratiis, nullo ornatu, Horatius denique rudis, humilis, et sine nervis? Barbaræ illæ gentes, quæ Græciam et Italiam populantes, tanto furore grassabantur, quid unquam in delendis pulcherrimis vetustatis monumentis tetrius ausi sunt? Quid magis horrendum? Verum spes est non toti sæculo imputatum iri quorundam perversum judicium, nec Antiquis fraudi fore.

Frustra Imperator ille arma in Homerum, Virgilium, Titum Livium movit: incassum cecidere tanti conatus: bellum absolutissimis operibus indictum quid aliud egit, nisi ad numerum ineptiarum accessit, quo laborat ipsius Historia, cumulatioremque ipsi invidiam apud posteros conflavit?

*** Advertendus est Lector, nos, Porphyrionis admonitu adductos, duo puncta dignoscendis Personis in Satiris a Veteribus adhibita, Recentiorum vero negligentia hactenus omissa, tandem in sedem suam reposuisse; quin et Eclogarum Lemmata tam in Satiris quam in Odis, quo melius instituto nostro convenirent, nova fecisse omnia. *Baxt.* Pro illis duobus punctis nos hoc signum ¶ præposuimus, quoties persona mutatur. *Gesn.*

Q. HORATII FLACCI

SERMONUM

LIBER I.

SATIRA I.

IN AVAROS.

Deridet salse stultam ac perversam rationem avarorum, qui quanquam de sua sorte conqueruntur, nolunt tamen, si optio detur, suam cum aliena permutare: sed aiunt, se labores perferre et opes colligere, ut habeant unde in senectute vivant. At nunquam satis habent; corradunt temere, nec utuntur quæsitis, nec hæredum amorem merentur, atque omnem vitam trahunt miseram, suntque in maximis opibus pauperrimi.

Qui fit, Mæcenas, ut nemo, quam sibi sortem

Quomodo fit, o Mæcenas, ut nullus vivat contentus ea conditione, quam sibi vel

Antiquissimus Bland. Cruquii habet pro titulo: *Q. H. F. Carmen Seculare explicit: incipit Eclogarum liber primus*, majusculis quibusdam characteribus erasis, ita tamen ut aliquo modo legi possent, atque in earum locis depictis aliis, qui lectori τὸ *Sermonum* exhibent. Tres alii Blandd. et Buslid. *Incipit primus liber Sermonum Horatii;* deinde singula Poëmata inscribuntur *Eclogæ.* Quinque alii codd. ap. Cruq. nullam omnino habent Inscriptionem. 'Notandum quod in nostro cod. semper loco *Satyrarum* scriptum invenerimus *Eclogæ.*' Græv. Hæc Satira prima est hujus libri in Ed. Sanad. præfixa tamen,

NOTÆ

Duobus Satirarum libris Horatius Stoice carpit vitia, callide tamen; atque, ut ait Persius Sat. I. 116. 'Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico Tangit, et admissus circum præcordia ludit, Callidus excusso populum suspendere naso.' Egregie et apposite Seneca, lib. quod in Sapientem non cadat injuria, 'Ceteri sapientes,' inquit, 'molliter et blande, ut familiares medici ægris corporibus, non qua optimum est, medentur, sed qua licet. Stoici virilem ingressi viam, non ut amœna intuentibus videatur, curæ habent, sed ut quamprimum nos eripiant, et in illum editum ver-

Seu Ratio dederit, seu Fors objecerit, illa
Contentus vivat? laudet diversa sequentes?
O! fortunati mercatores, gravis annis
Miles ait, multo jam fractus membra labore.
Contra mercator, navim jactantibus austris,
Militia est potior: quid enim? concurritur: horæ

consilium dederit, vel fortuna obtulerit: et quisque præferat sectantes diversa instituta? Miles senior, fractis jam artubus labore diuturno, dicit: O felices mercatores! e contrario negotiator, cum Notus exagitat navim, ait: Melius est bellum.

Præfationis loco, Epistola Libri primi vigesima.—2 Harl. 2. 3. 4. 7. alii et edd. vett. *seu sors.* Omnes codd. Torrentii, Cruquii, Lambini, Harl. 1. 6. Gott. Ald. Lamb. Cruq. Torrent. H. et R. Steph. Bentl. Heins. Schrevel. Delph. Cuning. Bentl. Sanad. Towers, Francis, Bipont. Heindorf, Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *seu Fors.* Harl. 3. et Vet. Comb. *ulla* pro *illa.*—3 Harl. 2. 3. *laudat.*—4 'Nescio quis conj. in ed. Sandby, *gravis armis*, i. e. quem gravant arma.' *Gesn.* Dedi *armis* pro *annis* ex certissima, opinor, conjectura, ut evitetur tautologia.' *Wakef.* Cf. Liv. IX. 19. et Theocr. XVI. 79. ita edidere etiam Sanad. Towers, et Francis.—5 Cuning. *multo fractus jam.*—

NOTÆ

ticem educant, qui adeo extra communem teli jactum surrexit, ut supra fortunam emineat.' Horatii Satiras commendat Quintil. x. 1. his verbis: 'Multo est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus.' De nomine et origine Satiræ disserui ad Juvenalem, tum in Præfatione, cum Sat. I. vs. 30. ubi admonui non a Satyrorum dicacitate appellatum hoc Carmen, sed a satura lege, vel lance: quod sicut hæc varios fructus contineret Diis agrestibus offerendos, illa vero multa et diversa perferret edicta, ita Satira multiplex argumentum complecteretur, variaque pertractaret. Hancque etymologiam asserunt eruditissimi quique viri. Ad quos, Lector, accedes, reclamante licet Julio Scaligero, Poët. I. 12. Porro ne mirere, quod Sermonum vocem ac titulum, ut in vulgatis plerumque, non inscripserimus. Vetant graves et docti; vetat ratio. Sermones sunt tam Satiræ quam Epistolæ: in utrisque scilicet reperitur æque sermo, id est, 'oratio remissa et finitima quotidianæ locutioni:' ut definit Cicero ad Heren. III. n. 23. Quare igitur iste Satiris titulus duntaxat præfigatur?

1 *Qui fit, Mæcenas*] Non abs re tanti literarum Patroni nomen appositum est ad caput singulorum Horatii Operum, Od. Epod. Sat. Epist.

2 *Seu Ratio dederit, seu Fors objecerit*] *Ratio*, consilium, voluntas Deorum, ex qua fieri singula in orbe hoc inferiori, Stoici statuebant.

Fors] Seu fortuna, ad quam referebant omnia Epicurei.

3 *Diversa*] Diversa studia, ac vitæ instituta.

6 *Austris*] I. Od. 3. 'rabiem Noti.' Vide et III. Od. 3. 'dux inquieti turbidus Adriæ Auster.'

Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat juris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille datis vadibus qui rure extractus in urbem est,

Enimvero confligitur : horæ spatio brevi mors velox accidit, vel felix victoria. Jurisconsultus fortunatos agricolas æstimat, quando consultor januam ejus verberat ad gallicinium. Is vero qui datis sponsoribus rure deductus est in civitatem, solos præ-

8 *Momento aut cita mors* quatuor codd. Lambini, quod receperunt Glarean. Lamb. Bentl. Wetzel. Heindorf, et Kidd. *aut* non agnoscunt Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. omnes Bersmanni, Cruquii Torrentii, et edd. vett. item Delph. Bond. Cruq. Torrent. H. et R. Steph. Heins. Schrevel. Sanad. Cuning. Towers, Francis, Bipont. Wakef. et Comb. 'Metuit Bentleius, ne ominosum et infaustum sit *cita mors*, non præmissa particula disjunctiva. Sed solet in tali re poni pars deterior disjunctionis: et *cita mors* melior tamen hic ponitur lento cruciatu inter spem et metum.' *Gesn.*—10 *Sub galli cantu* Harl. 7. Exc.

NOTÆ

10 *Sub galli cantum*] Quemque tædet suæ conditionis, dum ejus sentit incommoda: alienam vero laudat, quoniam tum ejus solum commoda intuetur. Sic Jurisperitus agricola se infeliciorem putat, quandocumque importuni adsunt consultores, et summo mane ostia pulsant, somnum et quietem interturbantes, seu cum narrationibus vel interrogationibus sæpe futilibus et insulsis caput obtundunt.

Galli cantum] Vide Plin. x. 21. ubi sic habet: 'Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, norunt sidera; et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque revocant: nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu.' Cicero de Divin. II. n. 57. 'Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore, et in omne corpus diviso et modificato cibo, cantus edere quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus russis cantu, plausuque premunt alas.' Cœl. Rhodig. XVI. 13. multa de his.

Consultor] Cicero, pro Muræna, sic artem militarem cum Jure Civili, seu, belli ducem cum Jurisperito, confert: 'Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.'

11 *Ille datis vadibus, &c.*] Agricola vero in jus venire coactus, cives in urbe degentes videns non experiri ea quæ sentit incommoda, statim eos judicat beatiores se, suamque detestatur conditionem. *Vades* sunt sponsores, qui pro altero se obligant ejusque suscipiunt causam, ac reos se pro eo præstant, sive caput agatur aut crimen, sive pecunia. Nomen factum *vadibus*, ex eo quod qui eos dederint, vadendi seu discedendi habent potestatem, donec adsit præstitutus ad sistendum se judicio dies. Cic. de Finib. II. 'Vadem te ad mortem Tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille.' Quod fuse explicat Offic. III. n. 45. 'Damonem et

Solos felices viventes clamat in urbe.
Cetera de genere hoc (adeo sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium: ne te morer, audi
Quo rem deducam. Si quis Deus, En ego, dicat,
Jam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator: tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,
Vos hinc, mutatis discedite partibus. Eia,
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causæ est, merito quin illis Jupiter ambas

dicat beatos in civitate degentes. Reliqua ejusmodi tam multa sunt, ut fatigare queant verbosum Fabium. Ne te retardem, audi quo tendam. Si numen aliquod dicat: Ecce ego præstabo modo quod desideratis: tu qui miles eras antea, sies mercator: tu Jurisperitus, jam eris agricola. Vos illinc, vos istinc abite, mutatis vivendi institutis. Eia cur cunctamini? At illi abnuent. Verumtamen conceditur vobis esse fortunatos. Ergo quare Jupiter utramque maxillam non inflat contra

Sax. Gott. Vet. Comb. et edd. vett. ap. Gesn.—14 *Lassare ut valeant* conj. Bonfin.—19 *Nolunt* Venett. Glarean. R. Steph. et Wetzel. et sic Nic. Heinsius ad Ovid. Met. II. 691. *Nolint* omnes codd. Lambini, Cruquii, et Torrentii, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. cum edd. Lamb. Cruq. Torrent. Bond. Delph. Schrevel. Bentl. Cuning. Sanad. Baxt. Towers, Francis, Gesn. Zeun. Bipont. Heindorf. Wakef. Comb. et Kidd. *at queis licet esse beatis, Quid causæ, &c.* Markland. Vett. Auctt. p. 258–267. *beatos* in quibusdam vett. Vide ad I. Sat. 2. 51. Cic. pro Balb. 12. Duker. ad Liv. XLII. 36. et Nic. Heins.

NOTÆ

Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri Dionysius ille Tyrannus Siculus diem necis destinasset, et is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset, vas factus sit alter ejus sistendi, ut si ille non revertisset ad diem, moriendum esset sibiipsi. Qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem Tyrannus, petivit ut se in amicitiam tertium adscriberent.'

14 *Fabium*] Quis ille fuerit, haud plane liquet. Vetus Interpres: 'Fabius Narbonensis,' inquit, 'Equestri loco natus, Pompeianas partes secutus de secta Stoica nonnunquam cum Horatio acriter contendit: scripsit etiam aliquot libros de Philosophia Stoica.' Sunt qui clamosum, verbosum, et loquacem causidicum fuisse dicant eum, quem hic vellicat Poëta.

15 *Si quis Deus, &c.*] Præclaram huic loco dat lucem Seneca Epist. XCV. ubi sic scribit: 'Multa videri volumus velle, sed nolumus...... sæpe aliud volumus, aliud optamus; id est a Diis petimus; et verum ne Diis quidem dicimus. Sed Dii aut non exaudiunt, aut miserentur. Qui si exaudirent et annuerent, damna nobis sæpe maxima aut mala quæ minime vellemus darent.'

18 *Mutatis partibus*] Mutatis vitæ institutis, conditione, officiis.

20 *Ambas iratus buccas inflet*] Hoc indignationis et gravis iræ indicium est et effectus. Tunc enim crebri concitatique spiritus ad os prorum-

Iratus buccas inflet? neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Præterea, ne sic, ut qui Jocularia, ridens
Percurram; (quanquam ridentem dicere verum
Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima;)
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo, miles, nautæque per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem

illos juste quidem: dicatque, se deinceps tam facilem haud futurum, ut postulatis aurem det? Porro ne jculariter hæc perscribam, sicut qui ridicula proferunt: tametsi quid prohibet jocose veritatem loqui? quemadmodum præceptores assentantes aliquando pueris donant placentas, ut velint excipere prima documenta. Attamen secluso joco seria prosequamur. Is qui humum desudans colit duro vomere, fraudulentus iste caupo, miles, et nautæ cuncta maria intrepide navigantes, affir-

ad Ovid. Heroid. Epist. XIV. 64.—21 Nonnullæ edd. vett. *nec se fore;* atque ita Lachman. ad Propert. I. 1. 31.—23 *Prætereo* edidit Sandby ex anonymi conjectura.—25 *Quis vetat* unus Han. *Et pueris* ex conj. edidit Sanad.—27 *Sed tamen amisso*, et *S. t. omisso* variantes ap. Torrent. —29 Vir quidam doctus ap. Taylor. Jur. Civ. p. 220. et Valart. conj. *Perfidus hic cautor*, probante Porson. ad Toup. p. 506. et Kidd. qui in textum recepit. Alius quidam conj. *Pervigil hic caupo miles.* Vid. Markland. Epist. Crit. ad Fr. Hare, Toup. Cur. Nov. in Suid. p. 295. ed. Lips. Schrader. Emend. p. 65. H. de Bosch. Præf. ad Carm. Lat. p. 23. Valck. ad N. F. 410.

NOTÆ

punt, buccasque distendunt; atque animi motum, sanguinisque fervorem exprimunt cum verba concitatiora, tum color tumorque buccarum, tum oculorum denique ignitus ardor, et quasi fulgetra. Noster ad Pisones, 'tumido delitigat ore,' ait eodem sensu. Sic et Græci loquuntur. Demosthenes de Æschine, 'ambulat clamitans se affectum contumelia,... buccas inflans, τὰς γνάθους φυσῶν.'

24 *Ridentem dicere verum*] Postea Sat. x. 'Ridiculum acri Fortius et melius magnas plerumque secat res.'

25 *Crustula*] Fiebant e farina, lacte, caseo, oleo, melle, &c. Quæ placentæ, bellaria, dulciaria dantur pueris interdum, quibus invitentur ad capiendam sponte disciplinam, ac libentius animum ad discenda prima literarum elementa applicandum. Plato de Republ. VII. vetat pueros vi adigi ad disciplinas, vult autem quasi ludendo invitari; tum quia sic apparet, ad quod disciplinæ genus quisque sit aptus, tum quod nulla disciplina cum vi conjuncta stabilis in animo permaneat.

28 *Ille gravem duro, &c.*] In avaritiam deinceps pugnat.

29 *Perfidus hic caupo*] *Perfidus*, seu quod vinum aqua mixtum venderent tanquam merum, purum, putum; seu quod iniquis mensuris uterentur. Hinc Æediles, inter alia sua officia, in has animadvertere debebant. Pers. Sat. I. 130. 'Fregerit heminas Areti Ædilis iniquas.'

Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris
Ore trahit, quodcumque potest, atque addit acervo,
Quem struit; haud ignara ac non incauta futuri:
Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum,
Non usquam prorepit, et illis utitur ante
Quæsitis sapiens; cum te neque fervidus æstus

mant universi, eo se consilio labores exantlare, ut in senectute quietem securam capessant, postquam sibi alimenta comparaverint: non secus ac exigua formica (nam præbet exemplum) ingenti labore defert ore quicquid potest, et adjungit cumulo quem aggerit, præscia et provida futuræ hyemis. Verumtamen illa, statim atque annum abeuntem vexat Aquarius, non amplius foras egreditur, iisque prudens victitat quæ prius accumulavit: te vero nec ardens æstus, nec hyems, ignis, mare, fer-

et Gentleman's Mag. Oct. 1805. p. 921.—33 *Parvola* codd. Brandd. Cruquii. —35 Unus Han. unus item Bersmanni, *aut non incauta.*—38 *Quæsitis patiens* unus Han. Gott. Exc. Sax. Harl. 3. 4. 6. plures et meliores Torrentii, edd. vett. Ald. R. Steph. Marcil. Douza, Bond. Schrevel. et Dunster. *Quæsitis*

NOTÆ

33 *Nam exemplo est*] Sapiens Prov. vi. 6. 'Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam.'

Magni formica laboris] Phocylides in Carmine Admonitorio, φῦλον δ' inquit, ὀλίγον τελέθει πολύμοχθον. *Formica gens exigua, sed valde laboriosa est.* Ibid. describuntur formicæ labores; ut et Virgil. Georgic. i. 186. et 380. item Æneid. iv. 402. Plin. ii. 30. &c.

34 *Ore trahit, quodcumque potest*] Plin. mox cit. 'Si quis comparet onera corporibus earum (formicarum), fateatur nullis portione vires esse majores. Gerunt ea morsu: majora aversæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant e terra. Majora ad introitum (cavernæ) dividunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur et noctu plena luna. Eædem interlunio cessant. Jam in opere qui labor, quæ sedulitas?' &c.

36 *Quæ, simul inversum, &c.*] Poëta ipso formicarum exemplo utitur adversus avarum, cujus insatiabilis pecuniæ fames est. Atqui formica, inquit, quiescit aliquando, cessatque laborare et congerere, utiturque sapiens ac victitat congestis. At tibi laborandi et quæstum faciendi nullus est finis.

Contristat Aquarius annum] Cum hyems advenerit, et cum mense Januario fere medio Aquarius tristem facit annum, tum vero formica non prodit foras, manet in sua cavernula, ibique vescitur quæsitis æstate cibariis.

Aquarius] Unum e duodecim signis zodiaci, quod sol ingreditur xvii. Kal. Febr. Virgil. Georg. iii. 303. 'cum frigidus olim Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.'

38 *Neque fervidus æstus Dimoveat lucro*] Juvenal. Sat. xiv. 135. 'Sed

Dimoveat lucro, neque hyems, ignis, mare, ferrum;
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid juvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?
¶ Quod, si comminuas, vilem redigatur ad assem.
¶ At ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Millia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus quam meus: ut, si

rum, a quæstu deterret. Nihil te remoratur. Modo ut alius nemo te locupletior existat. Quid vero prodest tibi ingentem auri vel argenti summam humo clam egesta occultare, non sine metu? Respondes: At si detrahatur quidpiam, redigetur acervus ad parvum assem. Repono ego: Atqui nisi illud agitur, quid præclari habet cumulus congestus? Etsi area tua contriverit centies mille tritici modios, non propterea venter tuus plus devorabit quam meus: sicut si servorum unus tu sac-

sapiens Harl. 1. 2. 7. omnes Cruquiani, tres Torrent. aliquot Lambini, Bentleii Leid. Græv. et Regin. codex ap. Bos. Anim. p. 56. cum edd. prima omnium Zarot. H. Steph. Lamb. Cruq. Delph. Bentl. Cuning. Sanad. Baxt. Gesn. Zeun. Towers, Francis, Bipont. Heindorf, Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. Vid. Gronov. ad Senec. Thyest. 470. Q. *potieris*, v. *potiens* Florent. 1482. Venet. 1486. et Locher.—39 *Demoveat* omnes codd. Cruquii præter unum, et ita edd. Lamb. Cruq. Torrent. Heins. R. Steph. Schrevel. Bond. Delph. Dunster, Bentl. Sanad. Towers, Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *Dimoveat* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Mart. Cruquii, et edd. vett. cum Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. et Comb. *nec hiems* Bentl. Sanad. Heindorf, Towers, et Kidd.—43 *At nisi comminuas* Harl. 3. *Nam si comminuas* unus Han. *in assem* codex Bersmanni.—45 *Milia* codd. Cruquii.—46 *Non tuus hinc capiet* ed. Glarean. ap. Zeun. 'Editiones quidem veteres *plus quam meus* in

NOTÆ

quo divitias hæc per tormenta coactas? Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis, Ut locuples moriaris, egenti vivere fato? Interea pleno cum turget sacculus ore, Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit: Et minus hanc optat qui non habet.' Theognis, Πλούτου δ', inquit, οὐδὲν τέρμα, κ. τ. λ. Χρήματα τοῖς θνητοῖς γίγνεται ἀφροσύνη. *Divitiarum nullus finis est hominibus: Qui plurimas habent, duplo eas augere conantur. Quis saturaverit eos omnes? Opes quidem mortalibus sunt amentia.*

43 *Quod, si comminuas, &c.*] Jam per multiplicem prolepsin diluit ac discutit varios prætextus, quibus solent avari sordes suas obvelare. At si de acervo detraham aliquid interdum ac sæpe, inquit ille avarus, brevi ad unum assem acervus redigatur: ego vero mox egestate conflictabor.

44 *At ni id fit, &c.*] Respondet Poëta: At nisi utaris pecunia tua, quid ex ea pulchri facies? Quid erit absconditum aurum et argentum? II. Od. 2. 1. 'Nullus argento color est avaris Abdito terris, inimice lamnæ Crispe Sallusti, nisi temperato Splendeat usu.'

45 *Millia frumenti, &c.*] Etsi agri tibi reddant frumenti modiorum centena millia, non ideo plus devorabis quam ego qui pauca possideo.

Reticulum panis venales inter onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias quam
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fines viventi, jugera centum an
Mille aret. ¶ At suave est ex magno tollere acervo.
¶ Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut, tibi si sit opus liquidi non amplius urna,
Vel cyatho, et dicas; Magno de flumine mallem,

culum panis onerato humero fortasse deferas, nihil tamen amplius accipies quam qui nihil gestaverit. Aut loquere, quid prosit victitanti intra naturæ limites, utrum jugera centena colat, an millena. Verum, inquies, jucundum est sumere ex ingenti cumulo. Immo, si tantumdem relinquas nobis accipiendum e modico, quare tua horrea præferas vasculis nostris? perinde ac si egeus aquæ urna vel cyatho duntaxat, dicasque: Mallem tantundem haurire magno de fluvio, quam de isto fonte parvulo.

sequentes propagarunt: idque silentio transmiserunt interpretes omnes; excepto Bersmanno, qui ex duobus suis *plus ac meus* protulit. Ego vero in Græviano, Reginensi, et octo præterea aliis eandem lectionem reperi, *quam* autem in duobus tantum, eisque notæ sequioris: ut inde de aliorum codicibus conjecturam capere possis. Revocanda igitur membranarum scriptura: *plus ac meus.*' Bentl. *plus quam meus* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. et edd. ante Bentl. item Dunster, Baxt. Gesn. Zeun. Wetzel. et Bipont. *plusquam meus* Comb. *plus ac meus* habet etiam Harl. 1. et sic Sanad. Towers, Francis, Heindorf. Wakef. et Kidd.—47 Optimi codd. Torrentii, *inter honusto.*—48 Codex Bersmanni, *plus accipies.*—53 *Cur tua plus laudas* Harl. 2. 7.—55 'Mallem abesse particula *et*, ut in duobus manuscriptis.' *Torrent.* Etiam *mallem* de loco movere veriti sunt Interpretes, quia in prioribus editionibus obtinuerat. Solus Lambinus in quinque suis *malim* se invenisse memorat; ceteri tacent.

NOTÆ

47 *Reticulum panis*] Sacculum e reticulo, quo panis ferebatur. S. August. de Civ. Dei XVIII. 18. 'Annona retica dicitur,' inquit, 'quoniam ad retia deportatur.'

Venales inter] Inter venalitios servos, venum expositos.

49 *Intra Naturæ fines viventi*] Senec. Epist. XVI. 'Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives.'

50 *Jugera*] Jugerum agri pedes 240. in longum, 120. in latum, continet: sive, quantum uno boum jugo arari uno die potest. Isidor.

Centum an mille aret] Aurel. Victor. de Manio Curio Dentato sic refert: 'Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit: sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere civem, cui non tantum sufficeret.'

51 *At suave est ex magno*] Hæc dicit avarus contra.

52 *Dum ex parvo nobis*] Avarum Poëta refutat.

53 *Cumeris*] Vasis fictilibus, vimineis, sparteis, palmeis, in quibus tenuiores frumentum suum modicum condebant: at divites in granariis seu horreis. Festus.

Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia justo,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer:
At qui tantuli eget quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? jubeas miserum esse libenter

Hinc vero fit, ut si qui requirant nimiam abundantiam, hos cum ripa abreptos auferat Aufidus vehemens. Qui autem tantum desiderat, quantum necesse est, ille nec captat aquam cœno turbidam, nec vitam in fluctibus perdit. Sed magna pars mortalium fallaci cupiditate illusa ait: Nihil sufficit, quoniam tanti æstimabere quantum possidebis. Quid huic agas? sine illum esse infelicem, quandoquidem id sponte

At idem exhibet melior majorque pars nostrorum, Grævianus, Leidensis, Colbertinus, Galei, Battelianus, aliique, et a prima manu Reginensis. Lege igitur, *de flumine malim.*' Bentl. Ita Sanad. Towers, Francis, Heindorf. Wetzel. Wakef. et Kidd.—57 Unus Bersmanni, *si quos delectat.* Omnes codd. Lambini, Cruquii, Torrentii, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. al. *copia justo.* Turnebus *copia cornu* se in antiquis membranis reperisse testatur; quod neque Lambino prorsus displicet: displicet tamen Torrentio.—58 Optimus codex Torrentii, *Cum simul avulsis ripa.* Harl. 2. *Cum simul avulsos ripa.*—59 *At qui tantulo* Harl. 4. 6. 7. Exc. Sax. Gott. unus Bersmanni, unus item Lambini, Zarot. et aliæ edd. vett. *At qui tantuli* Harl. 1. 2. 3. Bentleii meliores, Græv. Regin. a m. pr. et alii, omnes Cruquii, nonnulli Torrentii, et aliorum Venett. 1477. 1478. 1479. Locher. et edd. recentt. *quantum est opus* nonnulli Lambini, quod receperunt Bentl. Sanad. Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd. *quanto est opus* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Græv. Regin. al. et edd. vett.—60 Codex unus Bersmanni, et Harl. 4. 6. *nec vitam,* quod receperunt Bentl. Sanad. et Kidd. *amittet* unus Bersmanni.—61 Tres codd. Bersmanni, *Ut bona pars.*—63 Cuning. *tanti quia.*—63 Bentl. ex conj. Cuninghami, *miseram.* Torrentius, ex edd. quibusdam vett. distinguit post *esse;* eumque secuti Dunster, Baxt. Bipont. Sanad. Heindorf, et Francis: alii vero post *libenter.* 'At ego sustuli distinctionem, ut integrum certe relinquam lectori, quo velit illud *libenter* referre: equidem ad *miserum esse,* ut sit oxymorum.' *Gesn.*—

NOTÆ

58 *Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus*] Qui plus divitiarum appetunt, quam par est, sæpe rerum copia illos perdit: sicut qui vult aquam haurire ex ingenti flumine, non raro demergitur ac perit.

Aufidus] Apuliæ fluvius, pro quolibet alio rapido flumine. De eo III. Od. 30. ubi, 'violens Aufidus.'

59 *Neque limo Turbatam haurit aquam*] Plus limi trahunt majores fluvii: contra fonticulus limpidam habet aquam. Indicat Horatius per similitudinem eos, qui opes magnas avide quærunt, multis turbari curis, et nonnunquam obrui et absumi.

61 *Cupidine falso*] Cupiditas imagine recti et justi fallit. Nimirum honeste vivendum, famæ consulendum, &c. Ergo docet opes accumulare ad sumtus necessario faciendos.

Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina: quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians, et tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus? quem præbeat usum?

ogit. Ita quidam narratur Athenis extitisse avarus et opulentus, verba quidem plebis aspernari suetus hoc modo: Plebs me sibilat: ego vero mihimet domi applaudo, quoties nummos in arca conspicio. Tantalus sitibundus appetit fluvios a labiis recedentes. Cur rides? De te, nomine solum mutato, fabula commemoratur. Dormis avidus super sacculos undequaque accumulatos: et cogeris abstinere velut a rebus sacris, vel delectari quasi tabulis pictis. An ignoras ad quid pecunia utilis sit

64 *Quatinus* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Bland. 1. 2. 3. 4. Mart. et Tons. et nonnullæ edd. vett.—68 *Tantalus ab labris* Cuning. Sanad. Towers.—72 Quidam codd. ap. Lamb. habent, *et pictis;* alii, *ac pictis.*—73 *Nescis quid* unus Han. Gott. et unus Bland. item Ald. Venet. et Glarean. *Nescis quo* tres Blandd. Tons. Buslid. et Div. ap. Cruq. Vat. 2. Faërn. Tornes. Nicot. et Russard. Lambini, omnes Torrentii et Bentleii, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Lamb. Cruq. Torrent. R. et H. Steph. Heins. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Baxt. Bentl. Cuning. Sanad. Towers, Francis, et recentt.—

NOTÆ

64 *Ut quidam memoratur Athenis*] Quis ille, ignoratur. Timonem quendam misanthropum perperam hic intelligunt Interpretes plerique. Divitem ac sordidum hominem exhibet Horatius: Timon ille contra avaritiæ fuit hostis, aiebatque sapienter: 'Insatiabilem cupiditatem atque ambitionem esse omnium malorum elementa:' apud Stobæum. De eo Diogenes Laërtius et Lucianus.

66 *Populus me sibilat, &c.*] Solebat populus plausu et acclamationibus excipere viros insignes de Rep. bene meritos, sibique gratiosos, cum theatrum ad spectacula ingrederentur: at homines sibi infensos et invidiosos sibilis prosequebatur. Cic. in Pisonem: 'Da te populo, committe ludis, sibilum metuis.' Ad Attic. II. Epist. 18. 'Fufium clamoribus, convitiis, et sibilis consectantur.'

68 *Tantalus a labris, &c.*] Egregiam aposiopesin observa, Lector; qua Poëta longiusculam, ut videtur, narrationem exorditur, statimque abrumpit, aitque avaro, 'quid rides?' De Tantalo, vide Not. I. Od. 28. et II. Od. 13. Belle Petronius: 'Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit Tantalus infelix, quem sua fata premunt. Divitis hæc magni facies erit, omnia late Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.'

72 *Pictis gaudere tabellis*] Intuendo tantum, nunquam utendo.

Panis ematur, olus, vini sextarius: adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes, hoc juvat? horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit; habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget ut te
Suscitet ac reddat natis carisque propinquis?
Non uxor salvum te vult, non filius; omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ.

ac necessaria? Ematur panis, olera, vini sextarius: adjunge illa quibus non concessis ægre se habeat natura humana. Verum an expedit vigilare pavidum, et diebus ac noctibus timere improbos prædones, incendia, servos, ne te deprædentur ac fugam arripiant? Ego certe ejusmodi bonis carere semper exoptaverim. Dices vero: At sive corpus gelu vexatum ægrotet, aliudve morbi genus affligat te cubili, præsto est qui adsit, medicamenta sumministret, medicum precetur ut te sanum præstet ac restituat liberis et dilectis cognatis. Erras, inquam ego. Non conjux, non filius, te incolumem cupit: te aversantur vicini cuncti, familiares, pueri et puellæ. Scilicet

74 Duo codd. antiquissimi ap. Torrent. *holus.*—76 *Invigilare metu* unus Bersmanni. *exanimam* Cuning.—79 Gott. duo Bersmanni, et Zarot. *optarem.*—81 Cruquii Blandd. 1. 2. 3. 4. Div. Sil. et Mart. omnes Lambini, Gott. Exc. Sax. H. Steph. et aliæ quædam vett. edd. *afflixit.* Unus Han. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Tons. Cruquii Zarot. Mediol. 1477. 1503. Venett. 1477. 1478. 1479. 1492. Florent. 1482. Locher. Ald. R. Steph. et recentt. *affixit.* Nic. Heinsius ad Ovid. Heroid. Epist. xx. 134. legit, *te lecto affixit.*—83 *Suscitet ac natis reddat* Harl. 1. 2. tres Blandd. Cruquii, unus Pulmanni, Bentleii Græv. Zulich. Magdal. et Franek. item edd. Bentl. Cuning. Sanad. Towers, Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *Suscitet ac reddat natis* Harl. 3. 4. 6. 7.

NOTÆ

74 *Vini sextarius*] Sexta congii pars, continens cyathos duodecim.

76 *An vigilare metu exanimem, &c.*] Urget Poëta, ostenditque gravia divitiarum incommoda. Juvenal. Sat. xiv. 303. 'Tantis parta malis, cura majore metuque Servantur. Misera est magni custodia census.'

80 *At si condoluit, &c.*] Objicit avarus necessitatem pecuniæ. Juvenal. mox cit. vs. 156. 'Scilicet et morbis et debilitate carebis, Et luctum et curam effugies,' &c.

84 *Non uxor salvum te vult, &c.*] Redarguit Poëta: Immo vero cum speras, opes intactas servando, subsidia tibi comparare, omnium odium incurris: iis ipsis intolerabilis es, quibus maxime carus esse debueras. Nec mirum, quippe unam pecuniam amas, cetera aspernaris; qua ratione velis a quoquam diligi? Huc facit versiculus ille: Θάνοιμ' ἂν, εἴ με πάντες εὔχονται θανεῖν. *Mori velim, si me omnes exoptent mortuum.*

Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo præstet quem non merearis amorem?
An, si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis servareque amicos;
Infelix operam perdas; ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frænis?
Denique sit finis quærendi; quoque habeas plus,
Pauperiem metuas minus; et finire laborem
Incipias, parto quod avebas; ne facias quod
Ummidius quidam (non longa est fabula) dives

quando pecuniæ tu posthabes universa, an miraris quod nullus exhibeat amorem, quem nequaquam mereris? Quin immo si cupias addictos semper habere eos quos tibi propinquos natura donat absque ullo labore, miser sane operam perdas; non secus ac si quispiam doceat asinum habenis regi, et per campum decurrere. Tandem sit modus acquirendi: et quandoquidem plusculum possides, paulo minus deinceps time egestatem: atque incipe aliquando finire laborem, comparatis facultatibus, quas petebas. Ne vero idem agas quod Umidius quidam, (haud prolixa est

ceteri et vulgg.—88 *At si* Harl. 1. 2. 4. 6. 7. nonnulli ap. Torrent. duo Blandd. et ceteri codd. Cruquii, Mediol. Venett. Zarot. Ald. R. Steph. Fabric. Rutgers, &c. *An si* duo Blandd. Cruquii, quatuor Pulmanni, Torrentii aliquot, unus Han. Gott. et Bentleii Leid. pro v. l. item edd. Glarean. Venet. 1544. Bentl. Cuning. Sanad. et recentt. *Atqui* Baxt. et Sandby. *An sic cognatos* Wakef. in Obss. edidit vero *At si.*—89 Wakef. ibid. ponit interrogandi notam post *amicos*, et mox colon post *frænis;* sed totam sententiam sine interrogatione edidit.—90 Codex unus Bland. Cruquii *perdes*, et sic Wakef. in Obss. Mart. Cruquii *perdis;* ceteri omnes *perdas.*—91 Harl. 1. 2. unus Bersmanni Venet. ap. Zeun. Glarean. R. Steph. et Ald. *In campum.*—92 Gott. unus Han. quatuor Bersmanni, omnes fere Lambini, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. Vet. Comb. Venet. 1478. Glarean. Lamb. Torrent. Bentl. R. Steph. Bond. Schrevel. Dunster, Delph. Sanad. Towers, et Kidd. *cumque habeas plus;* Cruquii codd. omnes, aliquot Lambini, et edd. quædam vett. item Lamb. in ed. pr. Muret. Cruq. Baxt. Gesn. Zeun. Francis, Bipont. Heindorf, Wetzel. Wakef. et Comb. *quoque h. plus.*—94 Quatuor codd. Bersmanni, Venet. ap. Zeun. Glarean. Lamb. R. Steph. Bond. Schrevel. Delph. et Dunster. *nec facias.* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. omnes Bentleii, Cruquii, et Torrentii, cum edd. recentt. *ne facias;* et ita legit Charisius lib. II. p. 202.—95 *Umidius, Humidius, Fufidius, Numidius*, variantes ap. Cruq. *Uvidius, Ubidius, Vividius, Vinidius, Vimidius* var. ap. Lamb. 'Legendum censeo *Humidius;* nam et Lambinus probavit *Umidius*, quæ optima codicum lectio: erat etiam et gens 'Umidia,' ut ostendit Dacerius. Pro *Humidius quidam* Bentleius satis ridicule rescripsit *Ummidius qui tam.*' Baxt. ''Ummidia' gens vel 'Umidia' satis hodie stabili-

NOTÆ

90 *Ut si quis asellum, &c.*] Adagium est, de eo qui operam inanem sumit ac molitur.

95 *Ummidius* [*Vinidius*] Legunt alii, *Numidius;* alii, *Unidius, &c.* perinde est.

Ut metiretur nummos; ita sordidus, ut se
Non unquam servo melius vestiret; ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
¶ Quid mi igitur suades? ut vivam Nævius? aut sic
Ut Nomentanus? ¶ Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere? non ego, avarum
Cum veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.

narratio,) tam opulentus, ut pecuniam metiretur; tam parcus, ut nunquam se vestiret melius servo. Is ad ultimum vitæ finem reformidabat ne periret inopia ciborum. At illum securi discidit medium liberta Tyndaridarum fortissima. Quid ergo mihi suades? inquis: vivamne sicut Menius, aut Nomentanus? Respondeo: Continuo res oppositas conjungis adversis frontibus. Quando te avarum esse prohibeo, non te volo esse nequam et perditum. Est aliquod discrimen inter Tanaim

ta ex Varro. R. R. III. 3. 9. et nummis apud Spanh. tom. II. p. 7. Lectio Bentleiana *Ummidius, qui tam* placuit ipsi Cuningamo et Sanadono. Certe ingeniosa est et commoda, et modesta, licet non necessaria.' *Gesn.* Unus Han. *non longe est.*—100 *Divisit medium, ut* var. lect. ap. Kidd. '*Tyndariarum* conj. Cuning.—101 ' Cum *Nævius* sit omnium Codicum, frustra sunt qui ex conjectura reponunt *Mænius,* qui non erat hujus sæculi. Vet. Schol. corrupte *Mævius:* erant hi duo diversi in luxuria. Bentleius stat pro *Mænius,* levi de causa, vel nulla omnino.' *Baxt.* ' *Mævius* Glarean. sed *Mænius* Venett. Lamb. et Bentl. quod comprobatur loco I. Epist. 15. 26.' *Zeun.* Bentleii Reg. Soc. Leid. et Trinit. *ac sic.*—104 Harl. 4. 6. 7. *aut nebulonem.*—105 *Ta-*

NOTÆ

96 *Metiretur nummos*] Scilicet numerare foret longius prope innumerabiles. Petron. ' Fortunata (uxor Trimalcionis) quæ nummos modio metitur.' Suidas. *μεδίμνῳ τ' ἀργύριον ἀπομετρεῖν.*

100 *Fortissima Tyndaridarum*] Velut altera Clytæmnestra Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit ab Ægysto mœcho adjuta. Juvenal. Sat. VI. 656. 'Tyndaris illa bipennem Insulsam et fatuam dextra lævaque tenebat.' Forte etiam libertæ illi nomen erat Tyndaris: luditque Poëta et alludit ad Tyndaridas virorum interfectrices.

101 *Ut vivam Nævius? [Mænius] aut sic Ut Nomentanus*] Uterque ille bonorum decoctor. Male quidam legunt *Nævius.* Hic enim avarus fuit, de quo II. Sat. 2. At de Mænio, paternæ maternæque hæreditatis dilapidatore, iterum postea I. Epist. 15. *Nomentanus* a Nomento oppido cognominatus, prænomine Lucius, nomine Cassius, famosus luxuria extitit.

102 *Pergis pugnantia, &c.*] In extrema ruis, cum eligendum sit amplectendumque medium, in quo virtus quæque consistit. Nec avarum te volo, nec prodigum.

104 *Vappam*] Nequam, et similem corrupto vino, quod jam bonitatem perdidit. Plin. XIV. 20. 'Vitiumque musto, quibusdam in locis, iterum sponte fervere: qua calamitate de-

Est inter Tanaim quiddam socerumque Viselli.
Est modus in rebus; sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo; nemon' ut avarus
Se probet? at potius laudet diversa sequentes?
Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se majori pauperiorum
Turbæ comparet? hunc atque hunc superare laboret?
Sic festinanti semper locupletior obstat:

et socerum Viselli. Est mediocritas in rebus: adeoque sunt certi limites, ultra vel citra quos rectum stare non potest. Revertor illuc unde digressus fui. Ergone nullus, perinde ac avarus, se approbabit? et quisque laudabit sectantes diversa instituta? et invidia contabescat, quod capra alterius ferat ubera pleniora? nec se conferat majori numero pauperiorum? illum atque istum supergredi conetur? Profecto sic properanti semper impedimento erit ditior aliquis: quemadmodum quando

nain Bentl. Sanad. Towers, Cuning. Heindorf, Wetzel. et Kidd. *quidam* Bentl. in ed. pr. Cantab. 1711. *Biselli* Baxt. ex nonnullis codd. Lambini, et Proverb. *Διήνεγκέ τι Ταναΐς καὶ Βισέλλου ἑκυρός.*—108 Duo Blandd. Div. Tonsan. Mart. Buslid. et Nan. Cruquii, veteres ap. Torrent. Harl. 6. et edd. quædam vett. *nemo ut avarus;* quod recepit Baxt. eumque secuti Gesn. Bipont. et Comb. *nemon'* vero tertius Bland. Harl. 1. 2. 3. 4. 7. ceteri et edd. recentt. quartus et antiquiss. Bland. *qui nemo ut avarus.*—109 Nonnulli codd. et edd. vett. *ac potius;* Div. Cruquii a m. sec. *qui potius.*—111 Codex Turnebi, *neque se meliori.*—113 Codex Tonsanus ap. Cruq. *locu-*

NOTÆ

perit sapor; vappæque accipit nomen, probrosum etiam homini, cum degeneraverit animus.' S. Chrysost. *Οἴνου μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ παρατραπῆναι, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν.* Latini, vinum vappescens. Gall. *du vin qui se tourne.*

Nebulonem] Nebulo levis instar nebulæ, qui nullo consilio, nulla ratione ducitur. Vel qui non pluris æstimandus quam nebula. Quidam deducunt a 'ne' et 'obulo,' quasi nec obulo dignus. Non. Marcell. 'Nebulones et tenebriones dicuntur qui mendaciis et astutiis suis nebulam quandam et tenebras objiciunt.'

105 *Tanaim*] Libertum Mæcenatis, spadonem.

Socerum Viselli] Herniosum. Inter utrumque est ille cui integra sunt corporis membra, nihil vero superfluum.

108 *Nemon' ut avarus Se probet*] Nemone contentus erit sua conditione, et alienam laudabit quisque, sicut avarus satis opum se habere nunquam putat, aliosque se beatiores ac ditiores semper existimat?

111 *Neque se majori pauperiorum Turbæ comparet*] Hinc mali origo. Plures se pauperiores non considerat avarus: at unum aut alterum opulentiores forte ob oculos semper habet, eosque superare satagit.

113 *Sic festinanti semper locupletior obstat*] Qui sic affectus est, ut velit opibus omnes vincere, huic semper videbitur aliquis esse locupletior ac

Ut cum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Præteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
Dicat, et exacto contentus tempore vitæ
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Jam satis est: ne me Crispini scrinia lippi

ungula abripit currus repagulis emissos, auriga conatur assequi equos, qui prævertunt suos, spernens eum quem præcurrit inter ultimos euntem. Hinc fit ut raro possimus invenire hominem qui se dicat beatum vixisse, quique emenso vitæ spatio decedat contentus, ut conviva satiatus. At jam sufficit: nec ullum ultra verbum

pletior obstet; et sic conj. H. Steph.—115 Harl. 3. 4. tres Bersmanni, nonnullæ edd. antiq. et Vet. Comb. *suis.*—117 *Unde fit* unus Bersmanni.—118 Harl. 1. Blandd. 1. 2. 3. 4. Sil. Tons. Mart. Buslid. et Nan. Cruquii, Gott. et duo Torrentii, cum edd. Cruq. Cuning. Bentl. Sanad. Dunster, Francis, Towers, Heindorf, Wakef. et Kidd.—120 'Mirandum unde Bentleio in mentem venerit *lippum* esse reponendum pro *lippi*, quo Horatius se ipsum, non Crispi-

NOTÆ

felicior: is invidia et cupiditate contabescet; nam ejus oculis ac judicio, ut ait Ovidius, Art. I. 349. 'Fertilior seges est alieno semper in agro; Vicinumque pecus grandius uber habet.'

114 *Ut cum carceribus, &c.*] Similitudine illustrat quod dixit. Qui quadrigarum cursu in stadio certat, non respicit unquam posteriores, sed despicit; at priores aspicit, ac nititur assequi et antevertere.

Carceribus] Hi quasi *arceres* dicuntur, quia ibi arcentur equi certo repagulo, ne currant, antequam magistratus signum dederit. Servius ex Varrone. Hic de Ling. Lat. lib. IV. sic scribit: 'Circus dictus, quod circum spectaculis ædificatus, ubi ludi fiunt; et quod ibi circum metas fertur pompa, et equi currunt.... In circo primo unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres.' Vide I. Od. 1. ubi, de 'curriculo,' 'pulvere Olympico,' 'metaque fervidis evitata rotis.'

Ungula] Pro equo ungulas habente. Synecdoch.

Currus] Bigas, quadrigas.

118 *Exacto contentus tempore vitæ*] Senec. ad Lucil. Epist. XV. hunc locum videtur interpretari voluisse; ubi, 'itaque quam multa sis consecutus, recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse adversus Deos, et adversus vitam tuam, cogita quam multos antecesseris.'

119 *Cedat, uti conviva satur*] Desumta sententia e Lucretio lib. III. 946. 'Quid tibi tantopere est, mortālis, quod nimis ægris Luctibus indulges? Quid mortem congemis, et fles? Cur non ut plenus vitæ conviva recedis?' Et paulo post, vs. 970. 'Sed quia semper aves, quod abest, præsentia temnis; Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita: Et nec opinati mors ad caput astitit, ante Quam satur ac plenus possis discedere rerum.'

120 *Crispini*] Is Stoicus Philoso-

Compilasse putes, verbum non amplius addam.

adjiciam, ne suspiceris me suffuratum esse commentarios Crispini Lippi.

num tangat. Quid? an magnum putavit Flaccus posse a se lippo compilari scrinia Crispini? Ni hoc tamen esset dictum ab Horatio, et stolidus esset et inhumanus si tu Bentleium audis. Assidui potatores vulgari convicio *lippi* audiebant: atque horum in numero erat Philosophaster Crispinus.' *Baxt.*—121 *Suppilasse* codex Bersmanni.

NOTÆ

plus valde loquax fuisse dicitur, et versibus multis et inconditis doctrinam Stoicam complexus. Hinc lepide Noster per hujus aretalogi mentionem Stoica dogmata venditare desinit.

Scrinia] Scripta in arculis, capsis, scriniis inclusa.

Lippi] Vel hoc erat cognomen, vel oculis revera lippientibus ille erat. Absurde vetus Interpres Crispinum ita vocari scribit 'non oculorum ratione, sed mentis; quod fuerit insulsus poëta.' Tales argutiolas non venatur sublimis spiritus vates, qualis Horatius.

SATIRA II.

IN MŒCHOS.

Homines stulti et impotentes perstringuntur, qui media via incedere nesciunt, sed, dum vitium alterum vitant, in alterum contrarium incidunt. Sic Tigellius, erga homunciones alienos et perditos liberalissimus, contra suos autem inopes tenacissimus erat. Fufidius dives, ut infamiam nebulonis fugiat, fœnus insanum exigit ab adolescentibus, et in se ipsum durissimus existit. Malthinus molliter discinctus incedit, alius tanquam expeditus et laboriosus prodit tunicis ad inguen usque subductis. Hic olet odores, ille hircum. Alius venatur matronas, alius non nisi meretrices sectatur. Cupiennius, qui v. c. non nisi matronas miratur, rem periculi plenam aggreditur: Sallustius, qui modum excedit in amore libertinarum, rem familiarem perdit et famam bonam. Etsi vero uterque amor est noxius; id tamen discriminis interest, ut ex matronis plus laboris mali hauriatur, quam ex re decerpatur fructus; res contra rectius procedat in togatis.

AMBUBAIARUM collegia, pharmacopolæ,

Tibicinarum cœtus, pharmacopolæ, mimæ, balatrones; omnes isti homines sunt

Sat. nona et ultima Libri primi in ed. Sanad. *Thema hujus Satyræ est: Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt:* ita vetus Commentator ap. Torrent. Vid. vs. 24.—1 *Ambubeiarum* in quibusdam vett.—2 Unus Han. *baratrones.*—

NOTÆ

1 *Ambubaiarum*] Jul. Scalig. Poët. vi. 7. de hac Satira: 'In secunda,' inquit, 'de mœchis exempla usque ad fastidium.' Sane: et hic scopus

Mendici, mimæ, balatrones, hoc genus omne

NOTÆ

esto, flagitiorum nauseam ingerere vel flagitiosissimis. Idem Scaliger alibi, loquens de Martiale Poëta sic habet: 'Alia ejus fœda ne legerim quidem, tantum abest ut ad censuram vocem.' Ego simile quid hic si dixero vel fecero, condonabis, immo gratulabere, pudens lector. Itaque per salebrosa pedetentim ac suspenso gradu incedenti nihil noxium, fortassis et utile quidpiam occurret.

Ambubaiarum] Multa nugantur multi de hujus vocis etymologia. Syriacam agnosco sponte cum veteri Interprete, qui sic scribit: 'Ambubaiæ dicuntur mulieres tibicinæ lingua Syrorum. Etenim Syris tibia, sive symphonia, ambubaia dicitur.' Gravis doctrinæ et ingenii astipulatores accedunt non pauci, Angel. Caninius, Isaac. Casaubonus, &c. Jos. Scaliger in Varron. de Ling. Lat. ad vocem 'simpulum:' 'Syriacum est,' inquit, 'nam ut *Abbub*, *anbub*, *αὐλὸς*, *Ambubaiarum collegia:* a *copher*, 'camphora;' a *sadin*, 'sindon;' a *sabbeca*, quod est apud Danielem, 'sambuca;' sic a *sephel*, 'sempel,' et inde 'simpulum' fecerunt.' Ergo per *Ambubaiarum collegia*, debemus intelligere quotquot artes exercebant impudicas, ludicras, parasiticas, &c. Sueton. Neron. cap. 27. 'Cœnitabat nonnunquam in publico, inter scortorum totius urbis ambubaiarumque ministeria.' Porro non solum tibias, aliaque instrumenta musica, sed et tibicines, ac tibicinas corporis quæstu et tibiarum cantu vitam sustentantes, e Syria Romam confluxisse, docet Juvenalis etiam Sat. III. 62. et seqq. 'Jam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes; Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas Obliquas, necnon gentilia tympana secum Vexit, et ad Circum jussas prostare puellas.' Ubi observa, proprie 'tympana' vocari 'gentilia,' quippe vox est a *tuppin* Syriaca.

Pharmacopolæ] Pharmacum et medicamentum, testibus Nonio et Eustathio, sunt mediæ voces, in bonam et malam partem usurpari solitæ: unde et pro veneno accipi nonnunquam docuimus alibi. Sic et pharmacopolæ dicti interdum unguentarii, myropolæ, pigmentarii, et quotquot aromata et odores, item qui medicatas potiones quascumque divendebant. Sic etiam appellantur medici illi circumforanei et agyrtæ, qui imperitæ plebi remedia quædam, magis autem verba vendunt, per fora et compita urbium cursitantes. De his Cato apud Gell. I. 15. 'Itaque auditis, non auscultatis, tanquam pharmacopolam. Nam ejus verba audiuntur: verum ei se nemo committat, si æger est.'

2 *Mendici*] Circulatores omnes, physiognomi, metoposcopi, chiromantici; inprimis autem Isiaci ac Cybelæ sacerdotes, et quicumque vaticinandi artem professi stipem corrogabant.

Mimæ] Gesticulatrices, saltatrices, ludiones, histriones, scenici. Ἀπὸ τοῦ μιμεῖσθαι, *ab imitando*, vocatur mimus vel mima, quisquis dicta vel facta cujusque imitatur, cum lascivia, seu voce, seu præcipue gestu, 'nutu manibusque loquax,' ut canit Claudianus.

Balatrones] De vocis hujus origine et significatione adhuc sub judice lis est. Vetus Interpres 'luxuriosos ac perditos a Servilio Balatrone' dictos vult, additque: 'Ab hoc similis vitæ homines sunt appellati balatrones: a balatu fortasse dictì, quæ vox intorta est et ridicula. Legitur et barathrones, qui bona sua devorando quasi in barathrum mittunt. Iidem et

Mœstum ac solicitum est cantoris morte Tigellî;
Quippe benignus erat: contra hic, ne prodigus esse
Dicatur, metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem depellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,

tristes et anxii ob mortem Tigellii cantoris: nam munificus erat erga illos. E contrario ille timens haberi prodigus, etiam amico egenti nollet tribuere unde arceat frigus et sævam famem. Istum si interroges, quamobrem avi patrisque magnas opes perperam absumat voracitate injucunda. emens dapes quaslibet exquisitas pecunia fœ-

---

3 *Tigilli*, et *Tigelli* in codd.—6 Plurimi et optimi Torrentii, Harl. 3. Exc. Sax. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1492. Locher. Vet. Comb. Cuning. Sanad. Towers, Francis, Heindorf. et Wakef. *propellere;* Bentleii Græv. Magdal. Battel. et Trinit. omnes Cruquii, nonnulli Torrent. et aliorum cum edd. fere post Aldum, *depellere.*—7 *Hunc si percuncteris* Lamb.—8 Unus Han. *in-*

NOTÆ

blaterones proprie dicti sunt, a blatiendo, id est, vaniloqui.' Triplex hic etymon vides: quorum tertium mihi magis probaretur. Sunt qui a βαλάζω deducant balatronem quasi 'aquariolum;' vel a βάλλειν et βαλλίζειν, quasi 'saltatorem.' Inde vero non dubitem esse vernacula hæc nostra, *bal, balet, baller.* Cœlius Rhodig. xv. 25. ita scribit: balatronem invenio scurram fuisse virulentum, unde Horatius: 'balatro suspendens omnia naso.' Et S. Hieron. 'Ne me putes in modum rustici balatronis cuncta Origenis reprobare.' Constat balatronem dici hominem nihili, nugacem, nequam; Italis *balatroni*, Gallis *bélitre*, ut placet nonnullis; quam ego etymologiam explodo.

3 *Tigellî*] M. Tigellius e Sardinia oriundus, moribus haud probis, perinde ac sui populares, male audiebat. Is tamen ob sales et jocos valde festivos, præcipue vero ob eximiam vocem, gratiosus admodum fuit Julio Cæsari, Augusto, Cleopatræ. Ab his remuneratus in suæ farinæ homines copiosius etiam effundebat ac prodigebat ultro quas opes collegerat. Eo nomine ab Horatio carpitur hic, item Satira III. et X. seq. quia, ut aiunt, ejus versus velut parum numerosos ac modulatos dixerat. Ejus ita meminit Cic. Epist. VII. 24. quæ est ad M. Fab. Gallum: 'Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia: vel proxime de Tigellio ..... Id ego in lucris pono non ferre hominem pestilentiorem patria sua ..... Ille autem qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiorem,' (Tigellium et ejus nepotem) 'cognosti meam causam, et istius Salaconis iniquitatem.' Salaconem vocant mollem, et propter opes insolentem.

4 *Contra hic*] Avarus quispiam, longe a Tigellio dissentiens, in contrarium vitium impingit.

8 *Ingrata stringat malus ingluvie rem*] Bona sua velut in unam pilulam stricta et compressa deglutiat. Apud Athen. IV. 18. ex Alexide: 'Diodorus lurco patrimonium fecit pi-

Omnia conductis coëmens obsonia nummis;
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Quinas hic capiti mercedes exsecat: atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget;

nore comparata; respondet: quia timet æstimari homo parcus et animi exigui. Laudatur a quibusdam, reprehenditur ab aliis. Fufidius locuples agris, et pecunia fœnori data, reformidat existimationem perditi et decoctoris. Is de sorte deducit usuras quinas: et quo luxuriosior quisque est, eo ardentius consectatur: quærit nomina juvenum,

glubic. In uno atque altero Torrentii, *frangat malus ingluvie rem.*—10 Chabot. *parvi quod nolit haberi.*—12 *Futidius* veteres fere membranæ Torrentii, et antiquissimus Bland. Cruq. *Fusidius* Mart. ejusdem Cruq. et quædam edd. vett. ap. Torrent. *vappæ nomen* Tousanus Cruquii.—13 Hic vs. reperitur etiam in Art. Poët. vs. 421.—14 Harl. 4. 6. 7. Vet. Comb. Venet. ap. Zeun. et Glarean. *mercedes exigit;* Harl. 1. 2. 3. Cruquii Bland. 1. 2. 3. 4. Div. Sil. Tonsan. Buslid. et Nan. et edd. recentt. *mercedes exsecat.*—15 Unus et alter

NOTÆ

lam, adeo celeriter omnia absorpsit.' Σφαῖραν ἐποίησε τὴν πατρῴαν οὐσίαν· οὕτω συνεστρόγγυλλεν ἰταμῶς καὶ ταχύ. Adagium est Græcum; quasi diceres metaphorice, uno bolo, globulo, catapotio, omnia sua devoravit.

Ingrata ingluvie] Nam quæ sic gulose atque instar pilæ sorbentur, sine ullo grati saporis gustu per fauces transmittuntur.

12 *Fufidius*] Insignis fœnerator, immodicas usuras exigens.

Vappæ nebulonis] Has voces excussimus Sat. præced.

14 *Quinas hic capiti mercedes exsecat*] 'Caput' est sors ipsa, seu pecunia fœnori data, Gall. *le principal.* hujus vero fructus, reditus, fœnora, usuras, *mercedes* vocat Horatius: Gall. *l'interest, la rente.* Usura centesima dicitur cum de centum nummis mensibus singulis unus solvitur; adeo ut centesimo mense usura sortem adæquet: at Fufidius, iniquior multo, singulis mensibus non simplices, de quibus mox, sed *quinas* usuras accipiebat: quas ut haberet, perditissimo cuique pecuniam suam credere amabat, ut mox dicetur. S. Ambros. in cap. 12. Tob. 'Veniunt Kalendæ, parit sors centesimam: veniunt menses singuli, generantur usuræ: crevit centesima: petitur, nec solvitur: applicatur ad sortem. Itaque non jam centesima incipit esse, sed summa, hoc est non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.'

Exsecat] Proprie. Nam illi, pecuniam tradentes ad fœnus, statim usuram primi mensis demebant e sorte, seu ex ipsa quam credebant summa. De usura legibus humanis ac divinis prohibita dixi ad Epod. II. 4.

15 *Quanto perditior, &c.*] Quo magis novit luxuriæ deditum juvenem, adeoque pecuniæ avidiorem, eo diligentius hunc adit, et quærit ei pecuniam credere gravioribus scilicet usuris, ob urgentem inopiam vel habendi cupiditatem.

Nomina sectatur, modo sumta veste virili,
Sub patribus duris, tironum. Maxime, quis non,
Jupiter, exclamat, simulatque audivit? ¶ At in se

qui virilem togam nuper induerunt sub patribus valde parcis. Quis autem audiens talia, non statim exclamat: Proh summe Jupiter! Verum, inquies, ille præclaros

Lambini, unus item Torrentii *proditior.*—18 Harl. 1. 2. Vet. Comb. Venet. ap. Zeun. Glarean. et Chabot. *exclamet;* sex Torrentii, ceteri Harl. al. et edd. recentt. *exclamat.* Mox nonnulli codd. et edd. antiq. cum Venet. ap. Gesn.

NOTÆ

16 *Nomina sectatur tironum, &c.*] Studet fœnerari adolescentibus, qui nullam a duris patribus pecuniam aut valde exiguam accipientes, quacumque via, quovis fœnore quæritabant ac sumebant, qua suæ libidini satisfacerent ea ætate ferventi. Atque id quidem scelus diu grassatum est. At postea ex Senatuscons. ademta est actio et petitio iis qui filiisfamilias pecuniam credidissent in mortem patrum: ne vel occasio hinc esset patri necem machinandi, aut per malas artes ac turpes pecuniam quoquo modo reddendam ac persolvendam quæritandi. Senatus illud consultum Macedonianum dictum est a Macedone isto fœneratore. Sueton. Vespas. cap. 11. 'Auctor Senatui fuit decernendi, ne filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti jus esset unquam, hoc est, ne post patrum quidem mortem.'

Nomina] Sic vocantur tam credita quam debita, eo quod creditores in commentarios seu in tabulas referrent et inscriberent nomina debitorum, seu eorum quibus pecuniam crediderant. Hinc 'nomina facere' dicuntur tam debitores quam creditores.

17 *Tironum*] Id est adolescentum. Tirones alii militiæ, alii forensis exercitationis et eloquentiæ. Hi circa annum ætatis 17. post pubertatem scilicet, prætextam deponebant, induebant vero togam aliquando puram nivei candoris, quæ virilis dicta est, ut ait Alex. ab Alex. v. 18. 'candidum umbonem' vocat Pers. Sat. v. 33. Plin. VIII. 48. 'toga pura tirones induuntur.' Cœl. Rhodig. XIV. 16. 'Quoniam vero,' inquit, 'ut in Magia Apuleius scribit, eruditissimi juvenes laudis gratia primum hoc forensis operæ rudimentum subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur, qui mos incipientibus adolescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos fuerat concessus; togam item candidam qui hoc facerent tirones induebantur ipso tirocinii die: sic enim appellabant, cum eloquentiam auspicarentur in foro. Eam togam Cicero puram vocavit. Scribit enim ad Attic. in tirocinio filii Ciceronis togam illi puram dedisse Arpini.'

Maxime, quis non, &c.] Quis vero non detestetur ejusmodi fœneratores? Quis avaritiam eorum et nequitiam non abominetur? *τόκους usuras* Græci appellant, quod multos et graves debitori dolores pariant. Cic. Offic. II. n. 89. 'Quid fœnerari? Tum Cato: Quid hominem, inquit, occidere?'

Pro quæstu sumtum facit hic. ¶ Vix credere possis,
Quam sibi non sit amicus: ita ut pater ille, Terentî
Fabula quem miserum nato vixisse fugato
Inducit, non se pejus cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quærat, Quo res hæc pertinet? Illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
Malthinus tunicis demissis ambulat; est qui

forte sumtus facit, secundum ingens lucrum. Ille scilicet? Quin immo vix tibi persuadere queas, quantum sibi sit inimicus. Adeo ut non isto crudelius sese discruciaverit pater ille, quem Terentii Comœdia exhibet infelicem vixisse, ex quo filium a se fugaverat. Quod si petat aliquis quorsum hæc spectant? eo nempe: cum insani fugiunt vitia, incidunt in opposita, Malthinus prolixis tunicis incedit.

et Glarean. *at ipse.*—19 'Vulgo distinguunt post *facit;* sed secutus sum Bentleii rationem, quia sic et in interrogatione et in responso *hic* recte adhibetur.' *Zeun.*—24 Cuning. *in contraria vergunt.*—25 Hunc et sequentem versum delet Sanadonus. '*Malthinus* Editio Veneta prima; sed altera cum Locheriana *Malchinus.* Par quoque in membranis diversitas. Codex Græv. *Malthinus;* Leid. Torrent. et Barthianus Advers. XXXVIII. 6. *Maltinus;* Reginensis cum pluribus aliis, *Malchinus;* duo *Malchimus.* Qui *Maltinus* scribunt, deductum volunt a vetere vocabulo 'Malta,' quo 'mollis' significatur, ut Lucilius XXVII. 'Insanum vocant, quem maltam ac fœminam dici vident.' Ergo si 'Malta' inter cognomina erat (quod non memini me legisse) erit a 'Malta' *Maltinus,* ut ab 'Agrippa' 'Agrippinus.' Quibus autem *Malthinus* magis arridet, ii a *μαλθακὸς, mollis,* nomen formatum putant: verum hæc sententia vix ullam veri speciem habet. Mihi quidem tutius hic videtur, in re adeo incerta plurimorum codicum vestigiis insistere; ut *Malchinus* cognomen sit a 'Malcho' derivatum. Gruterus CCCXVII. 7. T. ÆL. MALCO. LICTORI. XCIII. 5. SUB. CURA. M. ULPII. MALCHI. unde et DCXXVII. 13. P. METTIO MALCHIONI. DLXXVIII. 2. T. STATILIUS MALCHIO. A 'Malcho' autem *Malchinus,* ut a 'Paulo,' 'Paulinus,' a 'Rufo,' 'Rufinus,' a 'Balbo,' 'Balbinus,' et alia infinita.' *Bentl. Malchinus* etiam Gott. item Venet. ap.

NOTÆ

20 *Quam sibi non sit amicus*] Quam sit sordide parcus, suum defraudans genium, etiam necessaria sibi denegans, ac de se pœnas velut exigens, instar Menedemi apud Terentium.

Terentî Fabula quem miserum, &c.] Heautontimorumenos, *ἑαυτοντιμωρούμενος,* id est, *seipsum discrucians,* titulus est Terentianæ Comœdiæ, in qua filium Cliniam procul in militiam abire, præ parcitate sordidaque avaritia, compulit durus pater Menedemus: at postea facti pœnitens sese angebat, quod tam inique a se amandasset ac fugasset proprium filium senectutis suæ baculum et columen.

22 *Atque hic*] Quam fœnerator iste pessimus.

25 *Malthinus tunicis demissis ambulat*] Vetus quidem lex jubebat: 'Demissam ad talos togam quisque in urbe habeto.' Sub Augusto, neque restrictis neque fusis incedere, laudabatur. Quintil. XI. cap. ult. 'Cui laticlavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra, mulie-

Inguen ad obscœnum subductis usque facetus :
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum :
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse, nisi illas,

Alius est qui succinctis usque ad umbilicum, se ridiculum præbeat. Rufillus pastillos redolet; Gorgonius vero caprum. Nihil mediocre reperitur. Sunt qui re-

Zeun. et Glarean. *Malthinus* omnes Harl.—27 'Bentleius ostendit frequentius scribi *Gargonius* in veteribus Inscriptionibus; atque ita ille edidit in suo Horatio. Sed varietas ista satis frequens est in nominibus, operarum inscitia.' *Baxt.* *Gargonius* etiam Gott. et Exc. Sax.—28 Sanad. et Dunster, re-

NOTÆ

rum est; supra, Centurionum.' Hinc patet, quod alibi notavimus, discinctum, sive 'demissis tunicis ambulare,' mollitiæ atque ignaviæ argumentum fuisse, necnon superbæ et vanæ ostentationis: succinctas autem vestes aut præcinctas viris frugi et virtute claris proprias extitisse. Vide Epod. I. vs. ult. et Epod. IV. 8.

Malthinus] Quis ille? certe haud nobis liquet. Mollis ac effœminatus notatur. Non. Marcell. ''Maltas' appellari molles, antiqui voluerunt, a Græco, quasi μαλθακούς.' Lucil. lib. XXVII. 'Insanum vocant quem 'maltam' ac fœminam dici vident.' Quidam designari volunt Menam illum, de quo Epod. IV. Alii ipsum Mæcenatem. 'Hunc esse qui solutis tunicis in urbe semper incesserit,' inquit Seneca Epist. 114. Julius Scaliger Poët. III. 98. ita scribit: 'Satirographi ne amicis quidem parcunt. Ingratus Horatius, qui ne a Mæcenate quidem abstinere potuit: si quidem quod aiunt verum est, Malthinum ab eo appellatum, cujus demissas notaret tunicas. Ager enim Sabinus, quo canicula illa a divino viro donata fuerat, tantus tantique erat, ut objectu suo posset malefici oculi visum intercipere, quo minus tunicarum demissione offenderetur.' Hæc Scaliger invidia semper in Horatium hostili. Verum esto, ipsum Mæcenatem vellicet Poëta, numquid 'barbaro et servili animo' id faciebat? Immo 'ridenti amico,' quod ait Persius, vafer tangit vitium, 'et admissus circum præcordia ludit' festivus et gratus; accepti vero beneficii passim memor.

Est qui, &c.] Alius aliud omnino vitium habet. Agrippa, inquiunt, vestibus ad nates usque decisis et subductis uti solitus.

27 *Pastillos*] Trochiscos, seu globulos odoratos. A 'panis' fit diminut. 'paniculus,' 'panicillus,' 'pastillus.' Alii deducunt a παστὸς, *conspersus*, nempe odorifero pulvere, et similibus.

Gorgonius hircum] Tetrum odorem, qualem hircus. Gorgonius nimiam negligentiam affectabat: Rufillus nimium cultum et munditiem. Isto versiculo invidiam sibi creatam notat Horatius Sat. IV. 93. Unde colligimus adversum nonnullos, Rufillum et Gorgonium nequaquam viles et ignobiles extitisse.

28 *Nil medium*] Vix reperire est 'auream' illam 'mediocritatem.' II. Od. 10.

Sunt qui nolint tetigisse, &c.] Jam demum a flagitiis deterret triplici argumento: quod rem familiarem exhauriant et perdant; quod corpus

Quarum subsuta talos tegat instita veste:
Contra alius nullam, nisi olente in fornice stantem.
Quidam notus homo cum exiret fornice; Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.
Nam simulac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operæ pretium, procedere recte

nuant attrectare mulieres, præter eas, quarum talos operit fascia purpurea stolæ subsuta. Alius e contrario nullam nisi prostantem in fœdo lupanari. Sicque se tuetur: Cum nobilis quispiam vir e fornice egrederetur, Cato divinus ita est affatus: Bono animo esto; quippe cum fervens ardor libidinem accenderit, istuc venire adolescentes oportet, non autem corrumpere aliorum conjuges. Cupiennius vero sectator mulierum vestes candidas gestantium, ait: Ego quidem nolim ita commendari. At

secuere, *Sed qui nolint*, et cetera usque ad finem.—29 Harl. 1. *subducta talos.*—30 Edd. vett. ap. Zeun. *olenti in fornice.*—33 Vir quidam doctus conj. in ed. Sandby, *inflavit tenta libido.*—36 *Culpennius* unus Han. *Cupennius* Venet.

NOTÆ

faciant obnoxium multis doloribus: quod honori et famæ damnum invehant.

Illas Quarum subsuta, &c.] Matronas, quæ talares habent stolas, quarum imam partem assuta ambit fasciola, quæ instita dicitur. Synecdoch. Catull. Epithal. Pelei: 'vestis Candida purpurea talos incinxerat ora.'

30 *Olente in fornice*] Male olentia, fœtidaque lupanaria notat etiam Juvenalis Sat. VI. sarcastice in Messalinam Claudii Imperatoris uxorem adulteriis famosam, ita scribens vs. 116. et seqq. 'Ausa palatino tegetem præferre cubili, Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos.' vs. 130. 'Obscurisque genis turpis fumoque lucernæ Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.'

31 *Macte*] Magis auctus esto.

32 *Sententia dia Catonis*] Hujus viri gravis et Censorii auctoritate, vult ille libidinosus juvenis flagitia sua defendere. Scilicet Cato videns hominem honestum e lupanari exeuntem quoquo modo laudavit: at cum ventitantem illuc sæpius animadvertisset, ita dicitur allocutus: Adolescens, laudavi te, quod huc interdum venires, non quod istic habitares.

34 *Descendere*] Apta vox. Nam sub fornicibus et subterraneis locis erant ganea.

36 *Mirator Cupiennius*] Cupiennius Libo Cumanus, Augusti familiaritate clarus, cultus vero corporis nitorisque studiosissimus: sectator erat mulierum veste candida indutarum, scilicet matronarum, ut postea dicemus.

37 *Audire est operæ pretium, &c.*] Ennii sunt hi versus ab Horatio paulum immutati. Sic ille: 'Audire est operæ pretium procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis.'

Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara cadat dura inter sæpe pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit: ille flagellis
Ad mortem cæsus; fugiens hic decidit acrem

vos qui exoptatis non felicem esse adulteris exitum, non pœniteat attendere, quales ærumnas ferant usquequaque, et quod voluptas eis eveniat plurimis anxietatibus perturbata, et quidem infrequens, ac sæpius non sine gravibus periculis. Ergo auscultate. Iste mœchus e tecto se præcipitavit. Hic flagris mulctatus est ad necem us-

ap. Zenn. et Glarean.—38 Parodiam hanc esse ex versibus hisce Ennianis monent Scholiastæ: 'Audire est operæ pretium, procedere recte Qui rem Romanam, Latiumque augescere vultis.' Unde facile erat divinare, quo propior esset et perfectior imitatio, sic potius scripsisse Nostrum, *procedere recte Qui mœchos non vultis.* Atque ita postea reperi in codice Leidensi, et in Excerptis Bodleianis, et Collegii Trinitatis codice pro varia lectione, et in Reginensi a manu secunda. Neque aliter legisse Acronem, ex ejus paraphrasi, quantumvis inepta et absurda, licet animadvertere. 'Operæ, ait, pretium est audire mœchos, qui non vultis procedere recte ad meretricem.' Porro, quod ad sententiam attinet, eodem recidit, sive *mœchos recte procedere* dixeris, sive *recte procedere mœchis.* Terentius Adelph. Act. et Scen. ult. vs. 22. 'Syre, processisti hodie pulchre:' quod perinde est, ac 'pulchre tibi hodie processit.'' *Bentl.* *mœchos* etiam Ascens. Cuning. Francis, Heindorf,

NOTÆ

39 *Corrupta dolore voluptas*] Ad Epicuri mentem adulteria proscribit non velut turpia, sed quasi remoras voluptatis, scilicet periculis et malis circumsepta. Præclare Cicero in Anton. 'Libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habent.' At debuisset damnare saltem ut iniqua, et lumini naturali adversa: 'quod tibi nolis fieri, alteri ne feceris.'

41 *Hic se præcipitem, &c.*] Quoniam, ut mox e Cicerone dixi, luxuriosi non ducuntur amore recti, saltem pœnarum metu nonnunquam deterrentur. Val. Max. vi. 1. n. 13. 'Sed ut eos,' inquit, 'strictim percurram, qui in vindicanda pudicitia dolore suo pro publica lege usi sunt: Sempron. Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C. Memmius L. Octavium similiter deprehensum nervis contudit: Carbo Attienus a Vibieno, item M. Pontius a Pub. Cernio deprehensi castrati sunt,' &c.

Se præcipitem tecto dedit] Fugiens vindicem maritum.

Ille flagellis Ad mortem cæsus] Gellius xvii. 18. ex Varrone: 'C. Sallustius scriptor seriæ illius et severæ orationis, in cujus historia notiones Censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensus, ab Annio Milone loris bene cæsus est: et cum dedisset pecuniam dimissus.' Idem refert Asconius. Juvenal. x. 311. 'fiet adulter Publicus, et pœnas metuet quascumque maritus Exigit iratus: nec erit felicior astro Martis, ut in laqueos nunquam incidat .... necat hic ferro: secat ille cruentis Verberibus: quosdam mœchos et mugilis intrat.'

Prædonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
Accidit, ut quidam testes caudamque salacem
Demeteret ferrum. Jure omnes. Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secunda!
Libertinarum dico, Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui mœchatur: at hic, si,
Qua res, qua ratio suaderet, quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus

*que. Ille noctu fugiens incurrit in sævas grassatorum manus. Alius pecunia redemit corpus. * * * Merito factum cuncti dicunt. Galba vero negabat. Sed quam securior est merx in media conditione! Libertinarum dico. Scilicet erga quas Sallustius non minus insanum se præstat, quam qui matronas sectatur? verum enimvero si vellet ille esse munificus ac liberalis, quantum facultates et ratio permitterent, et quatenus decet esse moderate liberalem; donaret quan-*

Wakef. et Kidd. Ita conj. etiam Chishull.—45 *Accidit ut cuidam* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. duo codd. Lambini, Tons. Cruquii, nonnulli ap. H. Steph. item edd. Lamb. Cruq. Torrent. H. et R. Steph. Bentl. Chabot. Francis, Schrevel. Bond. Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *Accidit ut quidam* unus Han. Gott. Exc. Sax. Cruquii Blandd. 1. 2. 3. 4. Div. Mart. Buslid. et Nan. al. *Accidit ut quoidam* Cuning.—46 Unus Han. Gott. Exc. Sax. et Div. a m. item Bentl. et Kidd. *ferro;* ceteri *ferrum.*—48 Bentl. et Cuning. ex codd. *Salustius in qua;* et sic Exc. Sax. *S. inquis* conj. Nic. Heinsius.—49 Gott. Bos, et

NOTÆ

44 *Calones*] Servi militum, quod palos et ligneas clavas gerebant ita dicti, item 'clavatores' ob eam causam. Et quilibet servi *calones* vocati sunt a ferendis lignis, quæ Græce *κᾶλα*.

46 *Jure omnes*] Omnes aiunt, jure illos puniri; et dignas flagitio pœnas dedisse.

Galba negabat] Salsa ironia in Servium Galbam Jurisconsultum, qui cum esset famosus adulteriis, sui similium libens patrocinium suscipiebat.

47 *Tutior at quanto merx*] Lex Julia plecti jubebat eos solum qui peccassent in ingenuas, quæ nec quæstum corpore fecissent, nec artem ludicram aut lenocinium exercuissent, nec in scenam operam locassent.

In classe secunda] Tres Poëta classes mulierum statuit. 1. matronarum. 2. libertinarum. 3. meretricum.

48 *Sallustius*] Is est de quo II. Od. 2. Nonnulli perperam intelligunt ejus avunculum C. Sallustium Crispum historiæ scriptorem. At quamvis mores conveniant, non ita ratio temporum, ut observat erudite Torrentius. Hic a Censoribus in Senatu reprehensus quod in libertinas insaniret, respondit se matronas non assectari, quasi se criminis expertem excusans: ejectus vero est a Senatu. Vide Bell. Catilin.

49 *Mœchatur*] Vox ista proprie hic ponitur pro eo qui alienam uxorem ingenuam quidem in adulterium pellicit.

Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno
Dedecorique foret: verum hoc se amplectitur uno:
Hoc amat, hoc laudat; Matronam nullam ego tango;
Ut quondam Marsæus, amator Originis, ille
Qui patrium mimæ donat fundumque laremque,
Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis;
Verum est cum mimis, est cum meretricibus; unde
Fama malum gravius, quam res, trahit: an tibi abunde
Personam satis est, non illud, quicquid ubique

tum sufficeret, neque sibi detrimentum afferret, et probrum. At contra illud solum in se æstimat, prædicat, venditat: Ego nullam tango matronam; sicut olim Marsæus iste Originis amasius, qui mimæ tribuit paterna prædia, et domum; dicitque: Mihi quidem nulla consuetudo fuerit unquam cum conjugibus aliorum. Atqui est cum mimis, est cum meretricibus; a quibus graviorem perniciem depromit existimatio, quam res familiaris. Sufficitne tibi fugere personam, non autem quodcum-

Bentleii codd. Græv. et Regin. *ut hic.*—51 *Munificum esse licet* in Buslid. et Div. Cruquii, paucis aliis, et edd. quibusdam vett. ante Lambinum. *Munifico esse licet* ceteri omnes codd. Cruquii, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. omnes fere Lambini, et edd. recentt. Ita etiam ex veterrimis libris legit Nic. Heinsius ad Ovid. Heroid. Epist. XIV. 64. Vid. Var. Lectt. ad I. Sat. 1. 19.—54 *Hoc amat et laudat* Cruquii unus Bland. Tons. Div. et Mart. item Venet. ap. Zeun. Glarean. Bentl. et Kidd.—56 Exc. Sax. *mimæ censum donavit avaræ.*—61 Cuning.

NOTÆ

52 *Damno Dedecorique*] Damno bonorum, et famæ.

53 *Hoc se amplectitur uno*] Uno libertinarum amore sibi placet, ob hoc unum se laudat et venditat, quod libertinas duntaxat, non autem matronas consectetur.

55 *Marsæus, &c.*] Ignotus ille nobis Originis mimæ et meretricis amator. Tres eo tempore fuerunt insignes meretrices, Origo, Arbuscula, Cytheris. Hanc Lycorim vocat Virgilius Ecloga ultima, Gallo Poëtæ prius dilectam, quæ postea Antonium in castra secuta est.

57 *Nil fuerit mi, inquit, &c.*] Sic Marsæus extenuare nititur suam libidinem flagitiosamque nequitiam.

58 *Verum est cum mimis, &c.*] Respondet Horatius: Esto nihil tibi sit cum uxoribus alienis; at insanis erga mimas et meretrices, a quibus famæ damnum trahis damno rei familiaris gravius: quanquam utrumque inde provenit. Plaut. Trucul. II. 7. 'Meretrix ut mare quod das devorat, nec apparet usquam: miserum infert in pauperiem; privat bonis, luce, honore, amicis.' Sapiens Rex Proverb. v. 'Ne attendas fallaciæ mulieris: favus enim distillans labia meretricis; et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, et acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt in mortem, et ad Inferos gressus illius penetrant . . . longe fac ab ea viam tuam; et ne appropinques foribus domus ejus, ne des alienis honorem tuum et annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena,' &c.

Officit, evitare? bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicumque. Quid inter-
Est in matrona, ancilla, peccesve togata?
Villius in Fausta Syllæ gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, pœnas dedit usque superque
Quam satis est; pugnis cæsus, ferroque petitus;

que ubicumque nocet? perdere bonam existimationem, dilapidare patrimonium, semper malum est. Quid refert utrum pecces in matrona, an in libertina, an in meretrice? Villius Syllæ gener, infelix eo duntaxat nomine illusus, ob Faustam pœnas luit secundum et ultra meritum, pugnis contusus, et ferro appetitus; ejectus domo,

---

disperdere famam.—63 'Bentleius, auctoritate quorumdam librorum, reposuit *peccesne* pro *peccesve;* quod tamen nobis tantundem videtur. Librariis ipsis nihil erat pensi super tali materia.' *Baxt.* Ita etiam Lamb. et Chabot. improbante Zeun.—64 *Fulvius in Fausta* conj. Bentl. quem vide. *Villius in F. S. genere* vir quidam doctus, (Jortinus Nostras puto,) in Obss. Misc. t. II. p. 89.—66 'Lego, *Quam satis, et pugnis. Et* enim additum ad dolorem exprimendum aptum est. Illud autem *est* non solum commode potest abesse, sed et parum commode adjicitur, cum verbum *dedit* præcesserit. Quod si *et* in *est* mutandi causam quæris; corrector conjunctionem abundare existimans,

NOTÆ

62 *Quid interest, &c.*] Ex opinione Stoicorum paria esse quævis peccata dicentium.

63 *In matrona, ancilla, peccesve togata*] Tres gradus peccati statuit Poëta; in matrona, in libertina, in meretrice. Has triplex vestis colorisque genus distinguebat. Matronæ stola candida induebantur: ancillæ sive libertinæ toga pulla: meretrices Coa seu pellucida. Errat vetus Interpres his attribuens quod erat libertinarum; ait nempe meretriciam togam pullam fuisse, quod refellitur vel ex sequenti textu, id quod mox dixi stabiliente. Porro est operæ pretium observare matronas, quæ adulterii convictæ a viris repudiabantur, stola candida solitas exui, et toga vestiri, ignominiæ causa. 'Stola plebeiis quamvis honestis non dabatur; siquidem Patriciæ et grandes natu matres eam deferebant honoris causa. Erat enim ad imos pedes fluxa, quam instita contexta ambibat.' Contra, 'meretrices togam subductiorem,' et virili similem gestabant. Alex. ab Alex. v. 18. Festus: 'matronas appellabant, quibus stolas habendi jus erat.' Non. Marcell. ex Varrone, 'toga commune vestimentum, diurnum et nocturnum; muliebre, et virile.'

64 *Villius in Fausta Syllæ gener*] Villiorum familia Romæ nobilis. Villius iste non revera gener, sed ob frequentissimam cum Fausta Syllæ filia consuetudinem ita vocatur: seu quod eam uxorem sibi fore speraret. Unde sequitur: *hoc miser uno Nomine deceptus.* Grandi scilicet nomine, ex antiqua Scipionum gente: a quorum moribus ac virtutibus degener Sylla, magistratus tamen, Quæsturam, Consulatum, Dictaturam, ac demum tyrannidem, pessumdata Rep. occupavit. Cic. in Verr.

Exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis
Diceret hæc animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
Magno prognatum deposco consule cunnum
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet, pugnantiaque istis,
Dives opis natura suæ, si tu modo recte
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere! Tuo vitio, rerumne labores,
Nil referre putas? Quare, ne pœniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est, quam ex re decerpere fructus.

cum Longarenus esset intus. Quod si libidinis tot et tanta incommoda cernentis nomine mens tali homini loqueretur ista: Quid petis? quando meus ardor fuerit accensus, an ego a te flagito mulierem illustri consule genitam, et stola vestitam? quod responsum daret? Nempe illustri patre orta est puella. Verum quanto meliora et his contraria suadet natura suis opibus locuples! Si modo tu bene uti velis, et non confundere evitanda cum exoptandis; an credis nihil interesse utrum egeas, per tuam vitiosam cupiditatem, an per rerum penuriam? Quapropter ut non doleas aliquando, abstine deperire matronas; unde plus mœroris percipitur, quam utilitatis

in locum *et*, *est* substituit.' *Cuning.*—68 Unus Hau. Gott. Exc. Sax. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. edd. vett. ap. Gesn. et Vet. Comb. *videnti* exhibent. '*Videnti* habent tum veteres editiones, tum scripti codices ad unum omnes; certe quibus ego usus sum. Atque ita sententia postulat: Huic Villio videnti tanta mala, scilicet se pugnis cæsum, ferro petitum, et domo exclusum, esse, si animus diceret. Equidem miror, unde illud *videntis* in tot editiones malum pedem intulerit: cum nihil eo insulsius absurdiusve fingi possit.' *Bentl.* Bentleium secuti Wetzel. et Kidd. 'Non miror *videntis* magis placuisse viris doctis, licet major sit auctoritas alterius lectionis. Vividior enim fit et magis poëtica oratio, si pars, quæ hic loquens introducitur, vidisse dicatur mala. Quid vero opus erat tam gravi oratione, si vidisset Villius mala tanta? Sapientior pars est libidinosa suo domino.' *Gesn.*—71 Exc. Sax. *mea tum cum inferbuit ira.*—74 Harl. 1. 2. 3. Vet. Comb. Venet. ap. Zeun. Glarean.

NOTÆ

67 *Longarenus*] Iguobilis quispiam, Villio tamen felicior mœchus, et gratiosior Faustæ.

68 *Huic si mutonis verbis, &c.*] Prosopopœia paulum obscœna, sed lepida et elegans.

76 *Tuo vitio, rerumne labores*] Nostro vitio laboramus, cum dolemus non adesse perdicem aut phasianum: at rerum vitium seu penuria est, si desit panis aut cibus vulgaris quilibet.

78 *Matronas sectarier*] Ulpian. 'Aliud est appellare, aliud sectari. Appellare est blanda oratione alterius pudicitiam attentare: assectatur qui tacitus frequenter sequitur: assidua enim assectatio præbet nonnullam infamiam.'

Nec magis huic, inter niveos viridesque lapillos
Sit licet, hoc, Cerinthe, tuo tenerum est femur, aut crus
Rectius; atque etiam melius persæpe togatæ.
Adde huc, quod mercem sine fucis gestat; aperte,
Quod venale habet, ostendit; nec, si quid honesti est,
Jactat habetque palam, quærit quo turpia celet.
Regibus hic mos est, ubi equos mercantur; opertos

ex re colligitur. Enimvero non est huic mollius femur, aut crus decentius, inter lapillos candidos ac virides; (Id vero tuum sit licet o Cerinthe;) immo sæpius pulchrius est plebeiæ. Adde quod hæc mercem portat haud fucatam: ac, si quid est venustum, haud venditat et ostentat: neque satagit occultare quod pravum est. Ista est consuetudo divitibus, quando emunt equos; obtectos considerant, ne facies (*quod*

Bentl. et Kidd. *tu si modo.*—80 Codex Coll. Trinit. ap. Bentl. *huic niveos inter viridesque.*—81. 82 'Nos hunc locum prius emendabimus; deinde rerum singularum rationes reddemus: sic itaque legimus et distinguimus: *Sit licet, O Cerinthe, tuo t. e. femur, a. c. Rectius; a. e. m. p. togatæ est.* Scribendum est *Cerinthe;* non, ut plerique codd. et Flacci et Tibulli habent *Cherinte,* vel *Cherinthe:* est enim a Gr. *Κήρινθος.* Porro, *O Cerinthe,* non *hoc,* præferunt duo Cruquii et totidem Bersmanni codices, optimusque noster Reginensis. Facile autem *O* in *hoc* a Librariis mutatum est, quia sequens vocabulum a litera *C* inciperet. Sic Ovid. Trist. III. 3. 27. 'liquet, o carissima, nobis Tempus agi sine me non nisi triste tibi.' Plurimi codd. 'hoc carissima:' et ita alibi passim. *Tuo* autem habent, non *tuum,* Turnebi et Lambini aliquot cum Colbertino nostro. Cave vero credas illud *tuum* Prisciani auctoritate firmari; cum citet ex Horatio, *Femur, Cerinthe, tuum.* Non enim, quod ipse vides, eo ordine et modo, quo apud auctorem extant, verba laudavit; sed suis usibus variando accommodavit: idque jure suo; quippe et nos, qui *tuo* legimus, *Cerinthi femur* intelligimus. Denique post *togatæ est* exhibetur in Blandiniis Cruquianis.' *Bentl.* 'Bentleio placuit ita hunc versum emendare, *Sit licet, O Cerinthe, tuo.* Non videtur mihi vidisse *tuum* dici pro 'quale tuum.' Æquari voluit hic Cerinthi femur femoribus matronarum, immo et præferri. Nihil opis est a Manuscriptis. Et Bentleii Textus nimis involutus et obscurus videtur.' *Baxt.* 'Huic nobili matronæ, licet jaceat inter gemmas et margaritas, femur ideo non est magis tenerum, neque crus rectius quam tuum, Cerinthe. Sic. vett. Scholl. 'Quam tuum' idem est, quod *tuo:* ut restituit feliciter Bentleius. Quod autem *hoc* in *o* mutavit, nihil opus videtur: est enim *hoc* idem quod 'ideo,' 'ob hoc,' &c.' *Gesn.* (*Sit licet hoc Cerinthe tuum*) est lectio vulgata. *tuæ* conj. Cuning.—83 *Adde hoc* Harl. 2. *quod merces* Harl. 7.—84 Harl. 3. 4. 6. 7. et edd. nonnullæ antiq. *neque si quid;* et sic Bentl. et Kidd.—86 Unus et alter codex Torrentii, aliquot

NOTÆ

80 *Niveos viridesque lapillos*] Uniones et smaragdos.

81 *Sit licet, hoc, Cerinthe, tuo*] Is erat amator pariter et deliciæ matronarum mundo muliebri splendentium: singulari formæ gratia præstabat: Sulpitiæ Servii filiæ in primis carus. De eo Tibullus multa.

83 *Mercem*] Corpus mercenarium, turpi quæstu venale.

86 *Regibus*] Nobiles ac divites appellantur sæpe reges ob potentiam et

Inspiciunt; ne, si facies (ut sæpe) decora
Molli fulta pede est, emtorem inducat hiantem;
Quod pulchræ clunes, breve quod caput, ardua cervix.
Hoc illi recte? ne corporis optima Lynceis
Contemplere oculis, Hypsæa cæcior illa
Quæ mala sunt spectes. ¶ O crus! O brachia! ¶ Verum

non raro fit) elegans, si tenera ungula subnixa fuerit, in errorem impellat emtorem avidum; eo quod sint decoræ clunes, breve caput, erecta cervix. Illi recte quidem hoc faciunt. Tu ergo pariter ne oculis acutissimis intueare partes corporis formosas; Hypsæa vero cæcior ea quæ deformia sunt aspicias. O crus venustum! o

Lambini, et quædam edd. ante Cruq. item Venett. 1490. 1492. Locher. Lips. Land. Faber. Dacer. &c. *apertos*. Omnes Cruq. plurimi Torrent. et Lamb. Bentleii Leid. Græv. et Regin. Exc. Sax. unus Han. Gott. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. Mediol. Venett. 1477. 1478. 1479. Cruq. Lamb. Torrent. Bentl. et recentt. *opertos*. Cruquius e Div. et Tons. interpungit post *opertos*, non vero post *mercantur*.—88 Bentleius contra omnes codd. et edd. *emtorem ducat hiantem*, e Pers. v. 176.—90–92 Bentleius ex quibusdam codd. ut ait, edidit: *tu c. o. Lyncei Contemplare oculis; H. cæcior, illa Q. m. sunt, spectas.* Cuning. vero: *Hoc illi apte: næ tu corp.... Contemplans....spectas.* Græv. et Bland. vetustissimus, cum Harl. 1. 3. *Lyncei*. Aliquot Torrentii, Regin. et Trinit. Bentleii, *Contemplare*. Bland. antiquissimus et Glarean. *Contem-*

NOTÆ

auctoritatem quam eis confert pecunia, cui omnia obediunt.

Opertos Inspiciunt] Pugnant exemplaria. Plura certe *opertos* habent. Sensus est: Opertos mercantur equos, ne venustas corporis statim capiat emtorem, faciatque ut vitium pedum non attendat, quod tamen in equo præcipuum est. Xenophon in libello de re equestri docet, in equo primam esse pedum considerationem: quoniam ut parum prodest ædium elegantia, si fundamentis superstructæ sint vitiosis; ita equus est inutilis, qui pedibus haud firmis fuerit: cavendum igitur maxime ne sit ungula mollior ac tenuior, &c. Quidam antiqui codices habent *apertos*, quod placet nonnullis, ob clariorem certe sensum.

88 *Hiantem*] Præ admiratione partium quarundam valde concinnarum; præque emendi cupiditate.

89 *Pulchræ clunes, &c.*] Virgil. Georg. III. 'illi ardua cervix, Argutumque caput, brevis alvus. obesaque terga.' Non. Marcell. hunc Horatii locum affert, ut ostendat *clunes* fœminino genere poni, quas Plautus masculinas facit: 'clunes desertos gero.'

90 *Lynceis oculis*] Quales habuit Lynceus Apharei filius, quem fabulati sunt ad terræ centrum pervidisse, eo quod primus e fodinis metalla eruisset.

91 *Hypsæa cæcior*] Hæc ex illustri Plautiorum stirpe vitiosos, ut aiunt, oculos habebat. Forte notatur ab Horatio, quod invenustum quempiam deperiret.

92 *O crus! O brachia*] Quasi diceret Poëta: Dum admiraris crus et brachia tuæ amasiæ, non advertis alia omnino deformia.

Depygis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
Matronæ, præter faciem, nil cernere possis,
Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te
Hoc facit insanum,) multæ tibi tum officient res ;
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ ;
Ad talos stola demissa, et circumdata palla ;
Plurima, quæ invideant pure apparere tibi rem.
Altera, nil obstat : Cois tibi pæne videre est

*brachia concinna! at * * * grandiori est naso, brevi latere, et pede longiori. Præterea nihil matronæ præter vultum videre queas, ceteras partes abscondentis prolixa stola ; nisi forte Catia est. Quod si cupias cernere denegata, quasi munimentis cincta, (quippe hoc te insanire facit,) plurimæ res tunc impedimento tibi sunt ; custodes, lectica, cinerarii, parasitæ, stola ad talos demissa, et palla circumjecta, multa impedientia ne res a te manifeste videatur. Altera nihil impedit. Per*

plans. Duo codd. Torrent. *cæcior ipsa.*—93 *Depugis* duo antiquissimi ap. Torrent. Cruquii Blandd. 1. 2. 3. 4. Bentl. Cuning. et Kidd.—97 Unus Bland. ap. Cruq. *dum officiunt res ;* duo alii Blandd. Div. Sil. Tons. et Buslid. ap. eund. Cruq. *tum officiunt res ;* Bland. antiquissimus, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. alii et edd. recentt. *tum officient res.*—99 Torrentius delet interpunctionem post *palla.*—101 Lambinus interpungit post *tibi,* non vero post *obstat.*—

NOTÆ

93 *Depygis*] Quasi sine pyga : πυγὴ, *nates.* Epod. VIII. 'aridas nates :' additque : 'femur tumentibus Exile suris additum :' quod hic significat per 'breve latus.'

Nasuta] Catull. XLI. 1. 'Salve nec minimo puella naso, Nec bello pede,' &c.

Pede longo] Ovid. Amor. III. 3. 7. 'Pes erat exiguus : pedis hæc aptissima forma est.'

95 *Catia*] Hæc domi nobilis quidem, sed parum casta et pudica, breviori instar meretricum amictu utebatur, ut sui venustatem corporis palam exhiberet.

96 *Interdicta*] Partes maxime tectas et multiplici tunica vallatas.

98 *Lectica*] Clausa sane et operta. Torrentius hic acri, ut solet, judicio contra ceteros Interpretes depugnans, non intelligendum vehiculum contendit, sed interius aliquod in ædibus conclave, quo se matronæ continerent ; qualis erat lecticula illa lucubratoria Augusti apud Sueton. cap. 78. Ejusmodi quoque lecticulam domesticam agnoscit Just. Lipsius Elect. I. 19.

Ciniflones] A flando in cineres dicuntur *ciniflones,* qui calamistra, acus, veruta calefaciebant in calidis cineribus, ad crispandos mulierum crines : item cinerarii ; nec non ornatrices, Gall. *Coiffeuses.*

Parasitæ] Garrulæ quædam et assentatrices mulieres, ad captandum cibum expeditæ.

99 *Palla*] Amplus et sinuosus amictus, tunicæ et stolæ superindui solitus, velut pallium quoddam honestæ mulieri proprium. Non. Marcell. Galli : *manteau de ceremonie.* simile prope vestimentum hodie vocant, *un surtout.*

101 *Cois*] Vestibus bombycinis, tenuibus, pellucentibus, ex insula Co,

Ut nudam; ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri, pretiumque avellier, ante
Quam mercem ostendi? ¶ 'Leporem venator ut alta
In nive sectetur, positum sic tangere nolit:'
Cantat, et apponit, 'Meus est amor huic similis: nam

Coas enim vestes licet tibi cernere fere quasi nudam; si pravo sit crure, aut pede; latus oculis dimetiri queas. An vero mavis decipi, et mercedem tibi prius extorqueri, quam merx exhibeatur? Atenim cantabis mihi istud: ut venator leporem in celsa nive prosequitur: appositum vero sine labore nec attingere dignatur. Capit autem; et jucunde tum apponit. Huic similis est meus amor, inquis; contemnit enim in

102 *Ut nudum* unus Bland. Cruquii.—106 *In nive sectatur* nonnulli codd. Torrentii, Div. Cruquii, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. et quædam edd. vett. *In nive sectetur* plures et meliores Torrentii, quatuor Bland. Sil. Buslid. al. ap. Cruq. Harl. 1. unus Han. Gott. fere omnes et antiquiores Bentleii, Cruq. Torrent. Bentl. et recentt.—107 *Captat* conj. Lambinus.—109 *Hiscene* nonnulli codd.

NOTÆ

sive Coo, sita in mari Ægæo ad oram Cariæ littoralem, vernac. *Lango;* quæ tam ferax et dives, ut proverbium esset: 'Quem Cos non nutrit, hunc nec Ægyptus.' Eustath. Coas vestes Juvenalis appellat 'multitia:' Galli *de la gaze.* Harum inventio tribuitur Pamphilæ cuidam mulieri ex insula Coo. Aristot. Hist. Anim. lib. VI. Tibul. II. 3. 57. 'Illa gerat vestes tenues, quas fœmina Coa Texuit, auratas disposuitque vias.' Propert. II. 1. 5. 'Sive togis illam fulgentem incedere Cois.' Varro 'togas vitreas' appellat.' S. Hieron. ad Lætam ita scribit: 'Talia paret vestimenta, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur.' Et te monitum velim, lector, in quibusdam vett. codd. legi, *Chlorin* pro *Cois.* Porro jam supra insinuavimus istis vestibus Romæ quidem solas meretrices indui consuevisse.

105 *Leporem venator ut alta, &c.*] Hi sunt e Callimacho versiculi, veluti cantiuncula quædam, quam Horatius ponit in ore sectantis matronas. Sensus est: Ut venator leporem per nives sectari et capere gaudet, quem appositum sibi absque ullo labore nec tangere dignetur: captum autem venando et cum difficultate libens apponit sibi et amicis: sic ego, inquit ille, paratas cuivis togatas sperno; at matronas deperco quibus frui arduum est.

107 *Cantat,* [*Captat*] *et apponit*] Ingens hic pugna, ingens dissensio. Sagaciter Lambinus ita correxit. Omnes tamen codices huc usque habuerunt, *Cantat.* Interpretes in angustiis constituti venatorios clamores, quibus revocari solent canes, adhibuerunt: et Xenophontem afferunt præcipientem varios tonos vocis adhibendos, acutum, gravem; parvum, magnum; et sic vocem *Cantat* explicant, seque ut licet expediunt. Verum si retinenda vetus lectio, *Cantat* referendum est ad cantilenam quam matronarum sectator canit: et vox *apponit,* explicanda est, 'addit,' seu 'prosequitur:' ut ingeniose solerterque Dacerius noster subodoratus est et sensit.

Transvolat in medio posita, et fugientia captat.'
¶ Hiscine versiculis speras tibi posse dolores,
Atque æstus curasque graves, e pectore pelli?
Nonne cupidinibus statuit natura modum? quem,
Quid latura, sibi quid sit dolitura negatum,
Quærere plus prodest, et inane abscindere soldo?
Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quæris
Pocula? num esuriens fastidis omnia præter
Pavonem rhombumque? tument tibi cum inguina, num, si

propatulo constituta, ardua vero desiderat. An igitur ejusmodi cantilena speras corde tuo abigi posse anxietates, solicitudines, mœroresque molestissimos? Numquid natura non ponit cupiditatibus modum, quem investigare satius est, videlicet, quid sibi denegatum patienter ferat, et quid doleat; atque inutile amputare a solido? An, quando sitis urit tibi fauces, aurea quæris pocula? an fame urgente spernis omnia præter pavonem et rhombum? * * * *Non ego certe. Quippe amo*

et edd. vett. *Hiscine* duo codd. optt. ap. Torrent. et omnes Cruquii.—110 Exc. Sax. Harl. 4. Bland. antiquissimus Cruquii, Bentleii Reg. Gal. Reg. Soc. et a m. pr. Magdal. item edd. Bentl. Cuning. Heindorf. Francis, Wakef. et Kidd. *e pectore tolli.* Heinsius conj. *e pectore velli;* et sic Trinit. Bentleii. Harl. 1. 2. 3. 6. 7. et ceteri codd. et edd. *e pectore pelli.*—111 Sex codd. Pulmanni, omnes Cruquii, aliquot Lambini et Bersmanni, Bentleii Græv. Gal. Petrens. et Battel. unus Han. Harl. 1. et Schol. *statuat;* quod receperunt Bentl. Wetzel. Heindorf. Wakef. et Kidd.—113 Hic deficiunt Satiræ in

NOTÆ

109 *Hiscine versiculis*] Horatius ad illum qui cantavit Callimachi versiculos respondet: Siccine per leviculam cantionem speras eluctari graves curas, et mœrores, aliaque mala, quæ matronarum amorem comitantur? an non satius tibi foret modum sequi a natura præscriptum? &c.

113 *Inane abscindere soldo*] *Inane*, quo sibi denegato natura facile careat: *soldo*, sive solido et necessario, quod sine dolore nequeat non habere, sibique negari haud patienter ferat.

114 *Aurea quæris Pocula*] Senec. Epist. 120. 'Natura hoc unum jubet sitim extingui. Utrum sit aureum poculum, an crystallinum, an Tiburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Itaque Horatius negat ad sitim pertinere quo poculo aqua, aut quam eleganti manu ministretur.'

116 *Pavonem*] Hunc 'cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius, aditiali cœna sacerdotii: saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, ex eoque quæstu reditus sestertium sexaginta M. habuit.' Plin. x. 20. Varro Ælian. Vide Macrob. Saturnal. III. 13. ubi scribit: 'M. Varro de pavonibus in villa nutriendis loquens sic ait: primus hos Q. Hortensius augurali cœna dicitur posuisse.' Hinc factum 'ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facile quinquagenis,' &c.

Rhombum] Exquisiti saporis piscem. Gall. *turbot.* De eo Epod. II. 50.

Ancilla aut verna est præsto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego; namque parabilem amo Venerem, facilemque.
¶ Illam, 'Post paulo;' 'Sed pluris:' 'Si exierit vir;'
Gallis; hanc, Philodemus ait, sibi, quæ neque magno
Stet pretio, neque cunctetur, cum est jussa, venire:
Candida rectaque sit; munda hactenus, ut neque longa
Nec magis alba velit, quam det natura, videri.
Hæc, ubi supposuit dextro corpus mihi lævum,

Venerem promtam et expeditam. Quæ vero dicit: Paulo post; at majori pretio; si vir discesserit; illam Philodemus ait Gallis relinquendam: sibi autem peti eam, quæ nec cariori pretio constet, nec moretur venire cum advocatur: candida sit, et recta, adeo concinna, ut non cupiat apparere grandior aut candidior quam natura

Harl. 1.—117 *Ancilla aut verna præsto est puer* Cuning.—120. 121 'Mirari sane licet interpretum aut incuriam aut tarditatem, qui toties hæc recuderunt, pravam et ineptam distinctionem non animadvertentes: *Illam, P. paullo, S. pluris, Si e. vir; Gallis hanc, P. ait: sibi quæ, &c.* Quis enim non videat, in hac constructione *illam* et *hanc* eidem orationis membro inepte assignari? Tolle itaque tam fœdam maculam, et sic interpunge: *Illam, P. paullo, S. pluris, Si e. vir, Gallis: hanc, Philodemus ait, sibi, quæ neque magno.*' Bentl. 'Secutus sum Bentleium. Nam illam, *h. e.* matronam, quæ tam difficilis est in re concedenda, et solet his verbis remorari mœchum, *Post paulo redi, Pluris copiam tibi faciam, si maritus foras prodierit,* atque *hanc,* h. e. *quæ neque magno stet pretio, &c.* sibi opponuntur. Illam igitur Philodemus Gallis, h. e. Cybeles sacerdotibus, spadonibus relinquendam esse ait.' *Zeun.* 'Distinguis post *Gallis:* et ita distinguit Aurelius Lessigniensis, et hæc addit: 'Ita distingue contra omnia quæ sunt exemplaria.' Vide Ed. Basil. 1580. pag. 1705.' *Cuning.* Vid. Dr. Warton de Genio Popii, tom. II. p. 353. et Huschke in Epist. Crit. ad Santen. p. 56.—122 *Stet pretio nec cunctetur* Bentl. Wetzel. et Kidd. —125 Codex Tonsanus Cruquii habet, *dextrum corpus mihi lævo.* 'Sic et Lambinus et Cruquius ex veteri Codice reposuere (quos et secutus est Lubinus) pro eo quod erat, *dextro corpus mihi lævum,* quod vel prima fronte vitiosum est.' *Baxt.* *dextro corpus mihi lævum* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. ceteri, cum edd. Venet. 1559. Glarean. Lamb. Cruq. Torrent. Chabot. H. et R. Steph. Heins. Bond. Schrevel. Bentl. Francis, Zeun. Heindorf. et Kidd. Baxterum secuti

NOTÆ

121 *Gallis*] Cybelæ sacerdotibus, eviratis, castratis, adeoque moram sponte ferentibus.

Philodemus] Quis ille, incertum. Afferunt vulgo Poëtam Epicureum, patria Gadaræum, qui Græce scripsit quædam Epigrammata. Meminere Strabo, Asconius, &c.

123 *Neque longa magis, &c.*] 'Adjuta cothurnis,' ut ait Juvenal. Sat. VI. 505.

124 *Magis alba*] Pictis et dealbatis creta vel cerussa genis, 'cerussatis buccis,' ut loquitur Cicero in Pison. Propert. III. 23. 'Cum tibi quæsitus candor in ore foret.' Martial. VII. 21. 'cerussata candidiora cute.'

Ilia et Ægeria est: do nomen quodlibet illi.
Nec vereor ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Janua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet;
Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mi;

*concessit. * * * hæc mihi Ilia et Ægeria est: illi tribuo quodcumque elogium. Nec metuo * * * ne vir redeat rure; fores effringantur; canis latret; ædes ingenti fragore concussæ undique percrepent: fœmina pallens descendat e cubili; ancilla conscia exclamet se infortunatam: hæc timeat cruribus; deprehensa doti;*

Gesn. Bipont. Wetzel. Wakef. et Comb.—126 Cuning. *nomen do quodlibet.*—129 Codd. variant: *væpallida, vepallida, væ pallida, veh pallida.* Nic. Heinsius conj. *resonetve et pallida.* Petrens. Zulich. et Harl. 7. *ne pallida*, ut edidit Bentl.—131 Bentl. legit ex conjectura Nic. Heinsii, *doti hæc deprensa.* 'Etiam ante Legem Juliam deprehensa in adulterio dotis parte mulctabatur, ut ex Val. Maximo Jacobus Cruquius ostendit. Nihil opus erat Bentleium reposuisse, *doti hæc deprensa*, sola inductum conjectura. Neque sane pari gradu herum et ancillam decuit nominari hoc loco.' *Baxt.* 'Et *deprensa* proprie non dicitur nisi matrona, nempe ea, cujus et crimen et periculum est.' *Gesn.* 'Non admitti debuit in contextum hæc ex N. Heinsii conjectura *doti hæc deprensa;* qui locus ita legendus, et distinguendus est, ut mihi quidem videtur: *miseram se conscia clamet; Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mi, Ne nummi pereant, aut fama, aut denique puga:* vel *pyga;* ejecto isto monachali versu.' *Bowyer.* Cuning. ex ingenio suo edidit, *doti illa prensa.*

NOTÆ

126 *Ilia et Ægeria est*] Tanti facio, quanti Iliam Romuli matrem, et Ægeriam Nympham cum qua Numæ consuetudo.

129 *Vepallida* [*vel pallida*] Alii legunt, *væpallida*, ut apud Pers. *vægrandis*, augente significationem particula: valde pallens et pavens.

130 *Conscia*] Adulterii conciliatrix, vel simpliciter *conscia*, herilis flagitii particeps ancilla: proindeque metuens ne iratus herus furorem in ipsam vertat, ejusque crura fuste verberet, truncet, frangat.

131 *Doti deprensa*] Uxor a viro deprehensa in adulterio metuat suæ doti; id est, ne dotem amittat. Hanc enim illi adimebat lex Julia, et marito adjudicabat: interficere vero deprehensam patri quidem permittebat, non autem marito: cui tamen id licuit ante Juliam legem. Ulpian. Regul. Tit. 6. Cato apud Gellium x. 23. Val. Max. VIII. 2. ubi insigne C. Marii judicium in C. Titinnium Minturnensem, qui cum Fanniam uxorem in adulterio deprehensam repudiasset, ac dote spoliare conaretur; Marius Fanniam impudicitiæ ream sestertio nummo, Titinnium autem summa totius dotis damnavit: præfatus se hanc judicandi rationem secutum, quod sibi liqueret Titinnium impudicam eo animo duxisse, ut ejus doti insidias strueret.

Egomet mi] Ne verbera, plagas, necem subire cogar, aut saltem pecunia me redimere.

Discincta tunica fugiendum est, ac pede nudo,
Ne nummi pereant, aut pyga, aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel judice vincam.

ego denique ipse mihi. Fugiendum est veste non cincta, et pedibus nudis: ne luant nummi, nates, vel demum existimatio. Miserum est deprehendi: vincam etiam Fabio judice.

NOTÆ

133 *Aut pyga*] Ne mihi perna succidatur; aut raphanismum patiar. De eo Juvenalis ante citatus.

Aut fama] Lex enim infamiam adulteris inurebat.

134 *Fabio vel judice vincam*] Hunc celebrem eo tempore Jurisconsultum false notat Horatius: *vincam*, inquiens, *judice Fabio*, qui in adulterio aliquando deprehensus malo suo expertus est, miserum esse deprehendi.

SATIRA III.

IN OBTRECTATORES ET SUPERCILIUM STOICUM.

Cum Tigellium ob summam levitatem et inconstantiam in dictis et factis reprehendisset, transit inde ad vituperandam consuetudinem pessimam istam et admodum vulgarem vitia vel levissima aliorum acutius observandi et acerbius perstringendi. Æquius est, inquit, si ob virtutes majores vitia leviora feruntur leniter: veluti, si quis est iracundior, aut ejus odor minus gratus est naribus acutis aliorum, aut in cultu corporis et vestitu parum elegans reperitur; idem forte est vir bonus, tibi amicus, et ingenio magno præditus; præsertim cum fortassis vitiis tute ipse labores, sive a natura insitis sive a mala consuetudine contractis. Quodsi imitamur amatorum aut parentum morem, qui vitia corporis amicarum et filiorum extenuant et elevant, adeo ut parcus nobis dicatur frugi, nimis sedulus et ardelio vocetur amicorum studiosus, vehementior in congressu et sermone liberior habeatur doli expers et generosus, pronior ad iram et jurgia numeretur inter animosos; hoc magis ad amicitiam conciliandam conservandamque valet, quam si contra virtutes amicorum in vitia detorquemus: si v. g. probus vocatur humilis et abjectus; cautus, stupidus; prudens et diligens in cavendis insidiis, fictus et astutus; non satis cautus et qui, quemadmodum ego sæpe, sed sine offensione, Mæcenatem interpello, amicum legentem aut meditantem sermone non necessario interpellat, molestus dicitur et sensus communis expers. Cum nemo sine vitiis sit; probetur is, qui minimis est infectus, et alter alterius vitiis ignoscat. Si enim, ex sententia Stoicorum, nos ceteri sumus stulti, nec a vitiis liberi esse possumus; cur non sumus æqui judices, et pœnas peccatis æquales irrogamus? Nam si insanus habetur, qui servum ob tepidum jus degustatum cruci affigit, nonne gravius est amicum pro levi errore odisse et fugere? Istud enim Stoicorum, omnia peccata esse paria, convellitur a natura rerum, sensu cujusque, ipsa utilitate communi et consuetudine populorum. Ad extre-

mum ridet Stoicorum fastum, qui sapientem solum jactabant esse divitem et regem, et dicit se malle esse stultum et privatum, quam cum Stoicis sapere et regnare.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati;
Injussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quicquam proficeret: si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret, Io Bacche! modo summa

Cunctis hoc inest vitium cantoribus, ut cum familiaribus rogati cantare, semper renuant; minime rogati nunquam cessent. Id habebat Tigellius ille Sardus. Augustus qui cogere potuisset, si rogaret per benevolentiam patris et suam, nihil obtinebat. Quod si placeret, ab ovo usque ad poma recitabat, Io Bacche, nunc suprema voce,

Sat. tertia Libri secundi in ed. Sanad.—2 *Ut vix inducant* codex vetustissimus Barthii.—7 '*Io Bacche* videtur fuisse initium Cantici: sic enim olim solebant et cantica et poëmata a primis vocabulis designare. Persius Sat. I. 96. Ovid. Trist. II. 261. Aristoph. Eq. p. 219. Nub. p. 108. Jam diu est, cum ex conjectura vere divinabam, sic esse corrigendum: *si collibuisset, ab ovo Usque ad mala iteraret, Io Bacche.* Quod ideo interpolatum credidi, quia plerumque Librarii *ter* et *cer* et *ler* et similia soliti essent compendiose scribere, conso-

NOTÆ

1 *Omnibus hoc*] Serium nihil præfert ac spondet prima frons hujus Satiræ: at si totam spectes, nihil usquam serium magis. Itaque in hac, ut et in præcedenti, callidus ubique Horatius, et summe vafer, ab jocoso exordio quibus animum lectoris excitat, ad graviora quæque sensim progreditur, ac morum præceptiones insinuat præstantissimas. Hic scopus est, Virgilium 'animæ dimidium suæ' tueri adversus obtrectatores quosdam, qui ingentis alioqui virum ingenii, ob leviora quæpiam vitia, iniquius vellicabant.

3 *Sardus Tigellius*] Vel nomen est proprium *Sardus*, vel gentile ab Sardinia patria. Neque certe idem est qui Hermogenes, de quo postmodum. Utrique nomen *Tigellius:* at hic vivebat adhuc dum hæc Poëta scriberet, ut legenti patet; ille vero jam vita cesserat: quod quidem perspicuum est ex Satiræ præcedentis initio.

4 *Cogere posset*] Pro summa et Imperatoria auctoritate.

5 *Patris*] Patris sui per adoptionem, Julii nempe Cæsaris, a quo Tigellius beneficiis haud mediocribus, et gratia singulari honoratus fuerat, ut dictum est in superioribus.

6 *Ab ovo Usque ad mala*] A principio cœnæ ad finem. Poma et bellaria ad secundam mensam pertinere, notum est: initium vero cœnæ duci ab ovis, vel Cic. Epist. ad Pætum, IX. 20. satis ostendit: 'Integram famem ad ovum affero,' inquit. Hinc et Apuleius ova 'gustulum' cœnæ vocat. Vide Just. Lips. Antiq. Lect. lib. III.

7 *Citaret, Io Bacche*] Recitaret carmen ab ipsomet forte compositum,

Voce, modo hac, resonat quæ chordis quatuor ima.
Nil æquale homini fuit illi : sæpe velut qui
Currebat fugiens hostem ; persæpe velut qui
Junonis sacra ferret ; habebat sæpe ducentos,

jam infima quæ resonat in fidibus quatuor. In illo homine nihil simile erat: qui interdum currebat quasi hostem fugeret, alias lentus incedebat, tanquam Junonis sacra portaret. Aliquando famulos habebat ducentos, sæpius decem. Nunc jactitans reges

nantem tantum ponentes cum apice superne ascripto. Ergo *usque ad mala itaret* tandem est lectum; apice illo præ vetustate evanido et oculos fugiente. Quod cum adversus metri leges peccaret, laudabilem operam se navasse credidit, qui primus ad versum fulciendum *citaret* reposuit. Postea, ubi veterrimi codicis Reginensis copia mihi contigit, *citaret* quidem ibi inveni, sed ita ut tres priores literæ *cit* alia manu scriptæ sint ; et ex spatio constet quatuor literas erasas fuisse, quæ vix aliæ quam *iter* esse potuerunt. Atque id quidem multis ostendi, quorum nemo dubitavit, quin, ut ante visum eum codicem correxeram, a prima manu *iteraret* fuerit scriptum. Quippe hoc vocabulum adeo apte, concinne, et quasi ad amussim sententiæ et verbis convenit, ut sine ullius codicis auctoritate merito foret recipiendum. *Ut ab ovo*, inquit, *ad mala iteraret, Io Bacche:* hoc est, *iterum iterumque cantaret :* neque enim per totam cœnam protrahi potuit una cantilena, nisi sæpe repetita. Noster II. Od. 19. 10. et sqq. Phædr. v. 7. 31. Apul. Met. XI. 'Carmen venustum iterantes.' Sulpic. Sev. Epist. II. Plaut. Casin. v. 2. Lucr. IV. 580. Noster I. Epist. 8.' *Bentl.* *Io Bacchæ* Turneb. XIII. 1. et ita Mediol. 1477.—8 Glarean. et multæ edd. vett. ante Lamb. *resonans.* Nec desunt, inquit Torrent. qui *resonent* legi velint, quo sensu nescio. Multi codd. etiam *resonans.* Lamb. *resonat chordis quæ quatuor.*—9 Chabot. *animi fuit illi.*—10 Lambinus : *persæpe velut si.*—11 'Vossianus codex, cujus variantes lectiones serius ad me

NOTÆ

sic incipiens, *Io Bacche:* vel cujus hoc esset epodium rhythmi, versiculus intercalaris, recantatio, Gall. *le refrain, la reprise.* Apage qui legunt *Io Bacchæ*, id est, Bacchantes. Te vero, lector, ne moveat brevis syllaba in voce, *Bacche;* id enim et concinnum et elegans, cum ipsa formula citatur.

Summa Voce] Acutissima. Gall. *le dessus.*

8 *Resonat quæ chordis quatuor*] Tigellius voce pariter et fidibus canebat, tetrachordo scilicet, seu instrumento musico quatuor chordarum, modo supremas modo infimas tangens partes, voci nunc summæ nunc imæ accommodans ; vel summos imis modulos ac numeros ex arte miscens atque attemperans.

Ima] Gravissima. Gall. *la basse.*

9 *Nihil æquale homini fuit illi*] Ille homo sibimet passim dissimilis erat, varius, inconstans.

Sæpe Currebat, &c.] Sallust. in Catilin. 'Citus modo, modo tardus incessus erat.' Cic. Offic. I. n. 131. 'Cavendum est autem ne aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur : aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates ; quæ cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur : ex quibus magna significatio sit, non adesse constantiam.' Vide Senec. Epist. XXII.

10 *Velut qui Junonis sacra ferret*]

Sæpe decem servos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna, loquens; modo, Sit mihi mensa tripes, et
Concha salis puri, et toga quæ defendere frigus,
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses

et præfectos, et cuncta summa: mox vero aiebat: Adsit mihi tantum mensa tripes, et concha puri salis, ac toga quantumvis crassa quæ arcere frigus valeat. Huic

pervenerunt, pro *Habebat* corrupte habet *Halebat;* unde tamen fortassis emendandum est: *Alebat sæpe ducentos, Sæpe decem servos.* 'Alere servos' eleganter, ut Græci ad verbum βόσκειν οἰκέτας, Aristoph. Lysistrata, vs. 1205.' *Bentl.* '*Alebat* rarissima erat lectio, ideoque prælata a Bentleio, etsi et ista Membrana tantum illam repræsentaverat, ut vel ipse advertit.' *Gesn.*—

NOTÆ

Proverbium est: Ἡραῖον βαδίζειν, *Junonium, seu Junonis ad instar procedere:* inde natum, quod Junonii incessus gravitas et majestas celebretur. Virgil. Æneid. I. 50. Quapropter etiam boves ad ejus sacra quæsitas idem refert Georg. III. 532. nimirum ob tarditatem. Hinc et virgines dictæ κανηφόροι, quæ gravi et lento gradu procedebant in Junonis sacris, imposita capitibus canistra ferentes, in quibus continebantur res ad illa necessariæ. Cic. in Verrem: 'Erant præterea ænea duo signa, eximia venustate, virginali habitu atque vestitu: quæ manibus sublatis sacra more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur.' Ovid. Met. II. 'Illo forte die castæ de more puellæ Vertice supposito festas in Palladis arces Pura coronatis portabant sacra canistris.' Ex his patet canephoras extitisse Junoni, Cereri, Palladi. Vide II. Sat. 8. 14.

12 *Tetrarchas*] Præfectos quatuor provinciis.

13 *Sit mihi mensa tripes*] Paulo ante grandia et summa quæque in ore habebat: jam vero ait: Pauca et parva sufficiunt; modicam et vilem volo suppellectilem; satis mihi est una *mensa tripes, &c.* ut vulgo. Nam magnatibus non unica sed plurimæ, eæque uno pede nixæ, saltem quædam. Luxuriam istam proscribit Juvenalis Sat. I. 'latos sustinet orbes Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu.' Dio in Nerone refert, Senecæ affuisse mensas tripedes e cedro quingentas. Just. Lipsius ante cit. rem luculenter exponit: in cœnaculo, inquit, mensa collocabatur rotunda, plebeiorum tripes, et e simplici ligno, divitum ac procerum citrea, acerna, aut quam lamina integebat argentea, ac pes eburnus fabrefactus, puta in modum pardi aut leonis, sustinebat.

14 *Concha salis puri*] Tenue salinum e concha, vel merus sal, pro omni obsonio. Vide II. Sat. 2. 17. 'cum sale panis Latrantem stomachum bene leniet.' Porro cur assidua veteribus et quasi sacra mentio salini et salis, intelliges, lector, ex Plutarcho, Sympos. v. 10. ubi et citatur Homerus 'salem divinum' nuncupans.

Toga crassa] Juvenal. IX. 28. 'pingues lacernas' vocat. Martialis IV. 19. 'pinguem Sequanicæ textricis alumnam' dicit.

15 *Decies centena*] Hic ut et alibi semper subaudi, 'millia sestertium.'

Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis: noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat; nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi, Quid tu?
Nullane habes vitia? Immo alia, et fortasse minora.
Mænius absentem Novium cum carperet; Heus tu,
Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mi ignosco, Mænius inquit.
Stultus et improbus hic amor est, dignusque notari.
Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,

autem parco paucis contento si donasses decies centena, post quinque dies nihil supererat in crumena. Vigil traducebat noctes usque ad lucem matutinam: die vero integra dormiebat. Nihil unquam fuit æque sibi dissimile. Jam mihi non nemo dixerit: Tu autem quid? nullane habes vitia? Quin immo diversa habeo, nec forsitan leviora. Cum aliquando Mænius reprehenderet Novium absentem, quidam dixit: Heus tu non teipsum nosti? an velut incognitum nobis imponere contendis? Tum Mænius respondit, Ipse mihi indulgeo. Atqui, retulit alter, iste amor insanus est et iniquus ac reprehensionem meretur. Enimvero quandoquidem perspicis

15 Harl. 2. *Decies centena dedisset.*—20 Ald. et edd. fere omnes deinceps usque ad Lamb. *haud fortasse minora.* Sed Jannoct. duo Vatt. Faërn. Rainutii Card. et Torn. et Nicotian. Cleric. ap. Lambinum, omnes Cruquii, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. omnes Bentleii ad unum, omnes item antiquæ edd. ante Ald. *et fortasse minora.* Baxt. ex conjectura, *at fortasse minora.*—21 *Mævius* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Gott. Zarot. Mediol. 1477. Vet. Cruq. *Nevium* Venet. Glarean. Chabot. et edd. quædam vett.—22 Harl. 6. *an ut ignotus.*—23 *Mævius* in codd. et edd. ut supra, vs. 21.—25 *Cum tu* Harl. 3. *prætereas* conj. Meruil. *provi-*

NOTÆ

Interdum et 'decies' solummodo auctores scribunt, supple, 'centena millia sestertium,' ad significandam ingentem summam. Juvenal. Sat. x. 'decies centena dabuntur.' Quæ summa ex Budæi supputatione facit monetæ nostræ Gallicæ 25000 *écus.*

16 *Quinque diebus Nil erat in loculis*] Hunc Tigellium omnino profusum ac prodigum ostendit Satira præcedens.

19 *Nunc aliquis dicat, &c.*] Prolepsis eximia.

21 *Mænius absentem Novium*] Mænius ille est de quo jam Sat. præced. vs. 101. qui scurrilitate magnus evasit: ac dilapidatis bonis, tandemque divendita quam habebat residuam ad forum domo, unam sibi columnam excepit, e qua gladiatores spectaret. Ejus meminit Lucilius: ut notat hic vetus Interpres. De Novio tanquam homine vitiis perdito dicetur post in Sat. vi.

Absentem cum carperet] Mænius sic describitur dicax et vorax, I. Ep. 15. 'Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus: Pernicies, et tempestas, barathrumque macelli, Quicquid quæsierat ventri donabat avaro.' .... Mænius 'idem Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne Verterat in fumum et cinerem,' &c.

25 *Pervideas oculis mala lippus inunc-*

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius? At tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulo? minus aptus acutis
Naribus horum hominum? rideri possit, eo quod
Rusticius tonso toga defluit, et male laxus
In pede calceus hæret? At est bonus, ut melior vir

tua vitia, lippiens oculis unctis; quare in peccatis amicorum adeo perspicax es, velut aquila, aut anguis Epidaurius? Verum tibi vicissim accidit, ut etiam vitia tua alii pariter inquirant. Sic quidam aiunt: Ad iram ille paululum est pronior: parum idoneus naribus istorum hominum: illudi potest quod toga delabitur ei inconcinne tonso; atque laxior calceus pedi non bene inhæret. Sed probus est vir,

deas Harl. 6. et Acron. *prævideas* Bentl. ex conjectura Rutgersii et Heinsii. *pervideas* Harl. 2. 3. 4. 7. alii et edd. vett. Ita Nic. Heinsius ad Ovid. ex Ponto I. 7. 43. 'quanquam,' inquit, '*prævideas* sint qui legant: non male.' Deinde pro *mala*, quidam codd. Cruquii et Muret. *male;* et sic edidere Muret. Bentl. Heindorf. Wakef. et Kidd. Vid. Nic. Heinsius ad Ovid. Fast. II. 170.—29 Bentl. conj. *aduncis* pro *acutis*.—31 'Lambini aliquot codices et

NOTÆ

tis] Quamvis optime videas tua mala, connives tamen ad illa, fingisque non videre, quasi *lippus*, habensque oculos mordaci pituita suffusos qua visus acies obtunditur et obscuratur.

27 *Aquila*] Acuto prorsus visu pollet. Plin. x. 3. Vide quæ annotavi IV. Od. 4.

Serpens Epidaurius] Metonym. pro quolibet serpente, seu potius, dracone, qui a δέρκειν, vel δρακεῖν, *videre*, nomen accepit; quasi ὀξὺ βλέπων, *acute perspiciens*. Hinc thesauris incubantes dracones, causa custodiæ, antiqui finxerunt. Fest. De Epidaurio serpente Liv. lib. XI. Epitome, Val. Max. I. 8. et alii. Nempe cum peste urbs laboraret, ex Sibyllinis libris Romani profecti sunt Epidaurum Peloponnesi civitatem, ubi Æsculapius colebatur. Cumque numen invitarent ut Romam se conferret, serpens seu Æsculapius anguis specie conspectus est ad navem Romanorum pergere. Itaque Romam delatus, in insula Tiberis cum triduo visus esset, postea non comparuit. Illic autem posuerunt illius simulacrum.

29 *Iracundior est paulo*] His versibus indicari ac velut pingi Virgilium, tradit vetus Interpres.

Minus aptus acutis Naribus horum hominum] Parum aptus ad congressus aulicorum hominum, qui solent esse dicaces ac derisores: quales sunt qui *acutis* sunt *naribus*. Pers. Sat. I. 40. 'Rides, ait, ac nimis uncis Naribus indulges.'

31 *Rusticius tonso toga defluit, &c.*] Tria scilicet aulici vitia exprobrabant Virgilio, quod iracundior, quod morosior esset, quod corporis nitorem habitusque concinnitatem haud curaret. In hac porro cultus negligentia tria hic notantur: quod, rusticorum more, barba male tonsa, et capilli inæqualiter decurtati; quod toga non satis composita; quod calcei pedibus haud bene apti et accommodati. Ovidius: 'Ne vagus in laxa pes tibi pelle natet.'

32 *At est bonus, &c.*] Tres virtutes

Non alius quisquam: at tibi amicus: at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore: denique te ipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc prævertamur; amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc

inquam ego, adeo ut nemo sit probior: sed tibi amicus: sed mens magna tegitur eo corpore non ita belle composito. Uno verbo temet examina, utrum vitia quæpiam tibi natura ingeneraverit, vel prava consuetudo. Etenim filix comburenda crescit in agris incultis. Huc potius deveniamus, quod amatori conniventi vitia amicæ vel

Pulmanni Torrentiique, *Inculto latet hoc sub pectore;* atque ita quatuor ex nostris. Quod miror equidem Lambinum non improbasse, et Torrentium amplius etiam vulgato prætulisse. Nihil enim absurdius: et perinde esset ac 'ingens ingenium sub inculto hoc ingenio,' ut I. Epist. 3. 11. 'non tibi parvum Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.' Pectus enim ipsum ingenium notat: ut I. Epist. 4. 6. 'Non tu corpus eras sine pectore.' i. e. sine mente, sine ingenio. Ovid. Met. XIII. 290. 'Artis opus tantæ rudis et sine pectore miles Indueret?' Recte ergo cum melioribus membranis et priscis editionibus, *sub inculto corpore:* ut ad 'rusticiorem tonsuram, togam defluentem,' et 'laxos calceos' referatur. Porro sæpius hæc duo vocabula a Librariis permutantur; ut apud Virgil. Æn. VII. 349. 'Ille inter vestis et levia pectora lapsus.' Pieriani aliquot codices 'corpora' habuerunt.' *Bentl.* *sub pectore* multo plures et emendatiores codd. Torrentii, et Harl. 2. 7. *deinde teipsum* exemplar optimum Torrentii.—35 Exc. Sax. *insederit olim;* et ita Lambert. Bos, p. 57. 'Si quid veri habeat lectio *insederit;* 'naturam vitiorum' interpretabimur vitia naturalia, vitiosamve naturam.'

NOTÆ

affert conspicuas, quarum splendor leviores nævos debeat obtegere et compensare. Erat enim Virgilius vir optimus: erat fidei in amicos observantissimus; erat ingenio grandi præditus.

37 *Neglectis urenda filix innascitur agris*] Sicut inutiles et noxiæ herbæ crescunt in agro inculto; sic vitia in animo Philosophiæ documentis ac virtutibus non imbuto.

38 *Amatorem quod amicæ Turpia decipiunt cæcum vitia*] Theocrit. Idyll. VI. Ἔρωτι Πολλάκις . . . τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. *Amori sæpe non pulchra pulchra videntur.* Idem Idyll. X. 'o Bombyce venusta, omnes te Syram vocant, macram, sole adustam: ego vero solus dico te flavam esse sicut mel.'

39 *Aut etiam ipsa hæc Delectant*] Cic. I. de Nat. Deor. n. 80. 'Nobis . . . qui adolescentulis delectamur, etiam vitia sæpe jucunda sunt. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum. At est corporis macula nævus; illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus . . . dilexit municipem tuum Roscium . . . huic pulchrior Deo? At erat, sicut hodie est, perversissimis oculis. Quid refert, si hoc ipsum salsum illi et venustum videbatur?' Huc etiam pertinet, quod scribit Lucret. in fine lib. IV. 'Nam divinitus interdum Venerisque sagittis Deteriore fit ut forma muliercula ametur, . . . Quod su-

Delectant; veluti Balbinum polypus Hagnæ.
Vellem in amicitia sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At, pater ut gnati, sic nos debemus, amici
Si quod sit vitium, non fastidire: strabonem
Appellat Pætum pater; et Pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus: hunc Varum, distortis cruribus; illum

maxima non videntur, quin et jucunda sunt: quemadmodum Balbino polypus Agnæ. Optarem ut sic deciperemur erga amicos: et virtus decorum nomen imposuisset isti errori. Verum enim debemus non aspernari vitium amici, si aliquod inest; velut pater filii nævos haud fastidit. Strabonem pater vocat pætum: et pullum dicit qui filium habet pusionem, qualis abortivus extitit pridem Sisyphus: hunc, qui distortis est cruribus, appellat varum: illum vero, male nixum pravis talis, balbu-

Gesn.—37 *Arsura* Harl. 7.—40 *Agnæ* omnes codd. Torrentii præter duo, et edd. vett. sed Græcum est Ἁγνή.—43 *Ac* codd. quidam et edd. etiam Vet. Comb.—44 *Si quod sit vitii* edidit Cuning. ex conjectura. *Si quid sit vitium* Harl. 4.—47 Antiquissimi codd. Torrentii *Sisypus.*—48 *Balbuttit* duo fidelissimi codd. Torrentii. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. *pravis f. m. talis.* Pro *Scaurum* Dacerius *Scaulum;* Rutgersius *Hillum.* Cuning. *talis male ful-*

NOTÆ

perest consuetudo concinnat amorem.' Et paulo ante: 'Nam faciunt homines plerumque cupidine cæci; ... Pravas turpesque videmus Esse in deliciis.'

40 *Balbinum polypus Hagnæ*] Hagnæ amicæ polypus, licet fœtens, delectat Balbinum amatorem. De polypo narium morbo, vide Epod. XII.

41 *In amicitia sic erraremus*] Amicorum vitia dissimulantes, excusantes, obvelantes.

Isti Errori nomen virtus posuisset honestum] Quintil. III. 7. 'Quia sit quædam virtutibus ac vitiis vicinitas, utendum proxima derivatione verborum, ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro avaro parcum vocemus. Quæ eadem etiam contra valent.'

44 *Strabonem Appellat Pætum*] 'Strabo,' cujus oculi sunt distorti. Gall. *louche.*

45 *Pætum*] Cujus oculi sunt semiclausi, leviter declinati; item qui tremuli huc et illuc celeriter volvuntur. Tales autem Veneri fuisse non sine aliqua gratia et decore, aiunt.

Pullum] Sueton. Calig. cap. 13. 'Exoptatissimus erat princeps, ... quod infantem plerique cognoverant ... super fausta nomina, sidus, et pullum, et puppum, et alumnum appellabant.'

Male parvus] Nanus, pusio, pumilio: quasi 'abortivus,' cui justam magnitudinem natura non tribuit, quam aliis dare solet.

47 *Sisyphus*] Filius M. Antonii Triumviri, statura quidem fuit duntaxat bipedali, sed ingenio acutissimo; unde nomen, quod perinde callidus esset ac Sisyphus ille fabulosus, de quo II. Od. 14. et Epod. ult.

Varum] Qui pedes habet introrsum retortos.

Balbutit Scaurum, pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit? frugi dicatur. Ineptus
Et jactantior hic paulo est? concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior, atque
Plus æquo liber? simplex fortisque habeatur.
Caldior est? acres inter numeretur. Opinor,
Hæc res et jungit, junctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus, atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit? multum est demissus homo: illi

tiendo scaurum nuncupat. Sic igitur si quis amicorum parcius victitat; appelletur frugalis. Qui tantulum importunus atque jactabundus fuerit, dicamus: cupit lepidus videri familiaribus, sed est asperior et paulo liberior; is æstimetur sincerus et animosus: ferventior est; inter fortes censeatur. Hoc, ut arbitror, et amicos sociat et consociatos retinet. At nos ipsas virtutes male interpretamur, et vas purum inficere volumus. Si bonus aliquis nobiscum vivit; homo est abjectus valde, inqui-

tum.—54 Cuning. e conjectura edidit: *jungat, junctos et servet amicos.*—56 Unus Bland. Cruquii, *Sincerum cupimus vas incurtare,* cum hac annotatione: 'imminuere.'—57 Codex vetustissimus Bland. Cruquii, unus Jacobi Carondeletii ap. Torrent. *multum demissus homo ille;* et sic edidere Cruq. Bentl. Wetzel. et Kidd. interpunctione posita post *ille.* Multi codd. et edd. vett. etiam non agnoscunt *τὸ est,* in his Lamb. Torrent. Glarean. Venet. ap.

NOTÆ

48 *Scaurum*] Talos habentem extantes, vel inversos ac tortuosos.

Balbutit] Invidiæ minuendæ causa balbutiendo Scaulum vocat, *l* pro *r* pronuntians: quod familiare est balbis. Porro nobiles Romæ fuisse Strabones, Varos, Scauros, Pætos, nemo nescit.

49 *Ineptus*] Cic. II. de Orat. 'Qui aut tempus quid postulet non videt, aut qui plura loquitur, aut se ostentat; aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.'

50 *Concinnus*] Commodus, se attemperans moribus et ingenio eorum quibuscum versatur ac vivit. Gall. *de bonne humeur, complaisant, de bonne compagnie.*

52 *Liber*] Libere veritatem eloquens.

55 *Invertimus*] Ipsa bona detorquemus in malum.

56 *Sincerum cupimus vas incrustare*] Similes sumus ei qui vasi puro tectorium induceret impurum; adeoque inquinaret alioqui bonum et sincerum per sese, male incrustando. Lucil. 'regionibus illis Incrustatu' calix ruta caulive bibetur.'

57 *Illi Tardo, cognomen pingui damus*] Si quis tardior in deliberando, hunc stupidum vocamus, cum prudens in hoc magis dicendus foret. Cic. Quæst. Acad. IV. 'Vide quam sit cautus is quem isti tardum vocant.'

Tardo, cognomen pingui damus: hic fugit omnes
Insidias, nullique malo latus obdit apertum?
(Cum genus hoc inter vitæ versetur, ubi acris
Invidia, atque vigent ubi crimina) pro bene sano
Ac non incauto, fictum astutumque vocamus.
Simplicior quis, et est, qualem me sæpe libenter
Obtulerim tibi, Mæcenas, ut forte legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone? molestus!

mus. Isti lento damus cognomen crassi. Ille dolos omnes eluctatur, et nemini improbo expositum latus præbet, quamvis conversetur cum iis hominibus apud quos regnant vehemens invidia et criminationes: hunc non prudentem et cautum, sed versipellem et malitiosum dicimus. Si quis apertior, (qualem non raro tibi me sponte exhibui, o Mæcenas,) ut lectioni vacantem vel cogitabundum fortassis interpellet, quacumque allocutione importunus; dicimus: sensu communi omnino est ille

Zeun. R. et H. Steph. et Dunster.—58 *Tardo ac cognomen pingui* ex conj. edidit Bentl. *pinguis* codex Turnebi, Adv. XIX. 4. unus Jacobi Carondeletii ap. Torrent. Vet. Comb. Chabot. et Lamb.—60 Vetustissimus Bland. Cruquii *versemur*, quod recepit Bentl. ne *versetur* haberetur pro Passivo.—63 *Simplicior siquis*, qualem me edd. vett. Venett. Glarean. Chabot. al. *Simplicior quis at est*, *qualem me* primus edidit Lambinus ex codd. suis; et sic est in Bentleii Regin. a m. sec. *Simplicior quis et est; qualem me* omnes codd. Cruquii, Torrentii, et Bentleii præter unum, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. et sic edidit et interpungit Bentl. *qualem me . . . Mæcenas* parenthesi sumptis. Bentleium secuti Dunster, Francis, et Kidd.—65 *Aut tacitum appellet* Lamb. ex uno codice; et sic Acron et Chabot. et conj. Cuning. '*Aut t. impellat* omnium membranarum lectio est; atque ita editi vetusti. Nullo tamen modo consistere hanc posse, judicavit Lambinus. Quippe 'impellere,' cum ad corpus refertur, est ictu quodam urgere, trudere, percellere: cum ad animum, suadere, movere, incitare: quorum utrumvis a loci hujus sensu alienum credidit. Quare idem reposuit *appellet*, ingeniose quidem et docte: in quo ab uno codice scripto se adjutum narrat, utpote qui habuerit *appellat*. De codice autem (non enim nominat) fides penes auctorem esto: ceterum valde favet huic correctioni Acron Scholiastes, cujus verba sunt: 'Si quis libere et sine observatione temporis appellaverit amicum suum . . . . siquis est simplex, ut legentem, aut cogitantem molestus interpellet; statim eum carere communi sensu dicimus.' Recte ergo et apposite ad sententiam Lambinus. Vide tamen, siquid et nos afferamus, quod aut melius aut certe non deterius esse videatur. Lego itaque: *ut forte legentem Aut tacitum impediat, quovis sermone molestus.* Enimvero hoc commodi habet nostra conjectura, quod a recepta lectione minimum abscedit: neque vero precario admitti postulat, sed suo jure et magnis auctoribus se tuetur. Charisius lib. v. p. 261. ubi idiomata accusativi casus recenset, 'impedio legentem,' exempli loco profert. Id

NOTÆ

63 *Simplicior*] Non dissimulator, aut assentator, qui 'tempora fandi mollia' et commoda non observans amicum interpellet seria quæpiam agentem vel meditantem.

Qualem me sæpe, &c.] Dum ita semetipsum accusat Horatius, callide removet a se astutiæ et calliditatis opinionem et famam, qua eum nonnulli aspergebant: atque ipsum Mæcenatem adhibet testem suæ simplicitatis.

Communi sensu plane caret, inquimus. Eheu
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce
(Si modo plura mihi bona sunt) inclinet: amari
Si volet hac lege, in trutina ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum
Postulat, ignoscet verrucis illius: æquum est,
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium iræ,
Cetera item nequeunt stultis hærentia; cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur? ac, res

destitutus. Eheu quam injustam conditionem nobis statuimus imprudenter! nullus enim sine vitiis nascitur: atque is, qui levioribus premitur, perfectissimus habetur. Benignus amicus, ut par est, meas virtutes cum vitiis comparans, in illas majores (si quidem majores habeo virtutes quam vitia) propendeat, si diligi cupiat: ac pari conditione in eadem libra ponderabitur. Quisquis petit amicum non lædere suis tuberibus, parcat ejus verrucis. Justum est ut qui postulat indulgentiam suis delictis, is parem referat. Denique quoniam omnino resecari vitium iracundiæ, aliaque stultis inhærentia minime possunt; quare non ratio adhibet examen et judicium

autem ex hoc Flacci loco desumtum esse videatur.' *Bentl.* Venet. ap. Zeun. *Aut t. impellam.* Harl. 2. 7. *modestus.*—74 'Editiones credo omnes post Aldum exhibuerunt *ignoscat.* At vetustiores Venetæ duæ cum Loscheriana, *ignoscet;* quod Pulmannus in suis omnibus, Bersmannus in duobus reperit. Ceteri tacent. At quam bona fide, ex meis quoque discere potes; quorum melior majorque pars *ignoscet* clare præferunt. Atque id altero lenius et urbanius. Civile enim magis est, Futuris quam Imperativis præcipere, idque Horatio solenne: ut I. Epist. 18. 37. Art. Poët. 385.' *Bentl.*—76 Edd. vett.

NOTÆ

68 *Vitiis nemo sine nascitur*] Demosthen. de Corona: Μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ θεῶν: Nihil peccare Deorum est. Propert. 'Unicuique dedit vitium natura creato.' Huc pertinet quod ait Juvenalis Sat. XIV. 'Mitem animum et mores modicis erroribus æquos Præcipit.'

73 *Tuberibus*] Vitiis paulo majoribus. 'Tuber,' Gall. *une bosse.* Potest etiam referri huc quod Plinius XIX. 2. callum terræ vocat 'tubera.' Gall. *des truffes.*

74 *Verrucis*] Minoribus vitiis. 'Verruca,' caruncula callosa. Gall. *un poireau.* Agell. III. 7. 'Ire jubeas milites ad verrucam illam: sic enim M. Cato locum editum appellat;' nempe ob similitudinem.

78 *Ponderibus modulisque suis*] Ita exprimitur egregie animi pars seu facultas æstimatrix rerum, qua de singulis judicat, et expensis hinc et inde momentis quæ potiora sint, arbitratur, censet, decernit, statuit: Græcis κριτήριον· 'hoc veritas di-

Ut quæque est, ita suppliciis delicta coërcet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere jussus
Semesos pisces tepidumque ligurrierit jus,
In cruce suffigat, Labeone insanior inter
Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
Majus peccatum est? Paulum deliquit amicus;
(Quod nisi concedas, habeare insuavis, acerbus;)

suum, atque pœnis cohibet peccata, secundum rei cujusque meritum? si aliquis cruce plectat eum famulum, qui, jussus auferre catinum, delibarit semesos pisces, et jusculum adhuc tepens; ille dementior Labeone putabitur a sapientibus. At quanto gravius illo et tetrius est delictum istud? amicus peccavit aliquantulum; quod si non ignoscas, censeberis amarior et ferocior; aversaris et fugis non secus ac Dru-

ap. Zeun. *quatinus.*—79 *Utcumque est* Harl. 2.—81 Codd. plurimi ap. Torrent. *liguricrit*, simplici *r.*—82 *Labione* Glarean. *Labieno* conj. Bentl.—83 Antiquissimus Bland. Cruquii τὸ *hoc* delet.—85 'Bentleius *acerbus* refert ad seq. *odisti*, non male. Atque idem pro *Quod* conj. *Quoi*, i. e. *Cui.*' Zeun.—

NOTÆ

gnoscitur,' inquit Laërt. in Zen.

80 *Si quis eum servum, &c.*] Quamvis in servos jus vitæ ac necis habeant domini, ne tamen in eos sæviant quasi tyranni, monet eleganter Macrob. Saturn. I. 11. 'Non quantum decet, sed quantum libet exercere volumus in servos . . . virga murmur omne compescitur . . . tussis, sternutamentum, singultus magno malo luitur,' &c.

81 *Ligurrierit*] A Gr. λείχειν, *lingere*, Gall. *lêcher*, vel ἀπὸ τοῦ λιγυροῦ, quod *suave* significat. A Liguribus populis non nisi ineptus quispiam et indoctus crediderit posse deduci. *Ligurrierit jus*] Gall. *qui aura trempé ses doigts dans la sauce.*

82 *In cruce suffigat*] Crux differebat a furca sive patibulo. Hoc erat stipes rectus habens duo cornua, inter quæ inserebatur cervix facinorosi, manus autem ramis illis seu cornibus alligabantur. Itaque nequam gestans furcam seu patibulum virgis cædebatur a conservis, aut etiam a carnifice: postea vero in crucem interdum agebatur, clavis in ea confixus. Isidor. Orig. v. 27. 'Patibuli minor pœna quam crucis. Nam patibulum statim appensos exanimat strangulando: crux autem suffixos diu torquet et cruciat.' De his multa erudite Salmas. Epist. ad Th. Barthol. item J. Lips. de Cruce.

Labeone insanior] M. Antistius Labeo, Jurisconsultus, tam petulanti lingua et pervicacia, ut in Augustum multa effutiret, ejusque perperam leges reprehenderet. Sueton. Octav. cap. 54. Dio LIV. Gellius XIII. 12. 'Agitabat hominem libertas quædam nimia et vecors, usque eo ut D. Augusto jam principe et Remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.'

Inter Sanos dicatur] Vult enim sana mens ut nec frustra loquare quod inutile fore cognoscitur, nec temere Principem offendas; denique meni-

Odisti et fugis, ut Rusonem debitor æris?
Qui, nisi, cum tristes misero venere Kalendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo historias, captivus ut, audit.
Comminxit lectum potus, mensave catillum
Evandri manibus tritum dejecit; ob hanc rem,
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc jucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit? aut si
Prodiderit commissa fide? sponsumve negarit?
Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,

sonem pecuniæ debitor: qui, quoties tristes Kalendæ infelici advenerunt, nisi fœnus aut pecuniam creditam undecumque expedit, veluti captivus cogitur auscultare importunas scriptiones, protenso collo. Lectum discubitorium urina inquinaverit ebrius, vel mensa detruserit catinum Evandri manibus contrectatum; propter hoc, vel quod esuriens præripuerit pullum in mea parte patinæ constitutum, an amicus idcirco minus dulcis mihi fuerit? Ergo quid agam si furatus sit quidpiam, vel si credita fidei suæ revelarit, aut promissis non steterit? Qui contendunt paria esse delicta,

86 *Drusonem* Aldus demum invexisse videtur; ita tamen habent Bentleii Magdal. Petrens. et Battel. *Rusonem* exhibent Harl. 2. 3. 4. 6. 7. omnes Bentleii præter tres, omnes fere Cruquii, nonnulli ap. Torrent. et edd. antiq. *Rufonem* Venett. 1477. 1478. 1479. *Rissonem* aliquot ap. Torrent. et Venet. 1490. *Russonem* reliqui Torrent. *Ruffonem* Locher.—91 *Evandri manibus tortum* conj. Bentl. sed vulg. servat.—94 Cuning. *Quid faciam, furtum si fece-*

NOTÆ

neris quod docet Cato: 'Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.'

86 *Rusonem*] Fœnerator ille improbissimus, perinde ac ineptissimus historiarum scriptor, solebat a debitoribus exigere, si non solverent, ut se legentem audirent: quod quidem erat pœnæ loco durissimæ.

87 *Tristes Kalendæ*] Quod eo tempore fœneratores usuras colligerent, debitoresque vexarent. Vide Not. Epod. II. vs. ult.

88 *Mercedem aut nummos*] Fœnus, vel summam creditam.

89 *Porrecto jugulo*] Vel quasi attentior observantiorque; vel quasi captivus et jugulari paratus. Epist. ad Pis. 'Indoctum doctumque fugat recitator acerbus. Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo.'

91 *Evandri manibus tritum*] Antiquitate pretiosum, fabricatum scilicet tempore Evandri, qui ab Arcadia profectus, avitoque pulsus regno, in Italiam appulit; ubi debellatis Aboriginibus tenuit ea loca in quibus Roma nunc est, atque oppidulum in Palatino monte condidit. Virgil. Æneid. VIII. Evander Atheniensis plastes a M. Antonio Romam adductus, nihil ad rem.

96 *Quis paria esse, &c.*] Jam transit ad refellenda quædam Stoicorum placita. Cic. de Finib. IV. Zeno Stoicæ disciplinæ antistes sic statuit: 'Æque

Cum ventum ad verum est: sensus moresque repugnant,
Atque ipsa utilitas, justi prope mater et æqui.
Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,

hærent quando venitur ad inquisitionem veritatis. Sensus communis et mores reclamant, ipsaque utilitas, quæ fere est parens justi et æqui. Quando e primis terris homines prodierunt, mutum ac vile pecus, pro glande et cubili certabant unguibus et pugnis, tum fustibus, ac subinde armis quæ demum indigentia finxerat: donec invenerunt vocabula et appellationes quibus significarent sermonem et cogitatio-

rit; eumque secutus Sanad.—97 Harl. 2. *Cum ventum ad usum est.*—106 *Neu*

NOTÆ

miseros esse omnes qui non sunt sapientes:' contra, 'sapientes omnes summe beatos esse: recte facta omnia æqualia: omnia peccata paria.'

97 *Sensus moresque repugnant*] Cic. mox cit. 'Hæc magnifice primo dici videntur, considerata minus probantur. Sensus enim cujusque, et natura rerum, atque ipsa veritas clamat, quodammodo non posse adduci ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil interesset.'

98 *Utilitas, justi mater*] Ex opinione quorundam arbitrantium ab utilitate profectas leges, nihil autem a natura esse justum. Vide Cic. de Leg. I. 'Lex est ratio summa, insita in natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria....: a lege ducendum est Juris exordium. Ea est enim naturæ vis, ea mens ratioque prudentis, ea juris atque injuriæ regula.'

99 *Cum prorepserunt, &c.*] Primos homines e terra formatos eductosque vi solis, existimabant Phœnices et Ægyptii.

100 *Mutum et turpe pecus*] Rudes ac stupidos instar pecudum. Cic. de Invent. I. 'Fuit quondam tempus, cum in agris passim homines bestiarum more vagabantur, et sibi victu ferino vitam propagabant.' Tusc. v. init. 'O vitæ Philosophia dux, ... tu urbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti; tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum et vocum communione junxisti: tu inventrix legum,' &c.

Glandem] Is primus fuit hominum cibus. Plin. XVI. 5. Lucret. lib. v. 'Glandiferas inter curabant corpora quercus.' Vide Juvenal. Sat. VI. 10. et Sat. XIII. 57.

101 *Unguibus et pugnis*] Lucret. lib. v. 'Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt, Et lapides, et item sylvarum fragmina rami.'

102 *Armis, quæ post fabricaverat usus*] Artis ferrariæ antiquitatem probat sacer contextus. Genes. IV. 22. 'Tubalcain fuit malleator et faber in cuncta opera æris et ferri.' Lucret. cit. 'Posterius ferri vis est ærisque reperta: Et prior æris erat, quam ferri cognitus usus, Quo facilis magis est natura, et copia major.'

103 *Donec verba, quibus, &c.*] Lucret. cit. lib. v. 'Proinde putare ali-

Nominaque invenere: dehinc absistere bello,
Oppida cœperunt munire, et ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.
Jura inventa metu injusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.

nes suas. Postea incœperunt bello abstinere, urbes moliri, leges condere, ne ullus esset fur, latro, mœchus. Etenim ante Helenam mulieres fuerunt causa bellorum funesta. At illi interciderunt obscura morte, quos ruentes in libidinem obviam, belluarum instar, prosternebat viribus superior, tanquam taurus in armento. Leges institutas contra injustum confitearis oportet, si mundi tempora

quis fur esset, neu latro duo optimi codd. Torrentii.—107 Lambinus in ed. pr.

NOTÆ

quem tum nomina distribuisse Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima, Desipere est: nam cur hic posset cuncta notare Vocibus, et varios sonitus emittere linguæ; Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?' Et paulo post: 'Postremo quid in hac mirabile tantopere est re, Si genus humanum, cui vox et lingua vigetur, Pro vario sensu varias res voce notaret; Cum pecudes mutæ, cum denique sæcla ferarum Dissimiles soleant voces variasque ciere, Cum metus aut dolor est, et cum jam gaudia gliscunt?'

105 *Oppida cœperunt munire*] Vide Juvenal. Sat. xv. 151. &c.

Oppida] Ab ope dicuntur, quod opis causa, tutiorisque habitationis muniantur: ex Varrone de Ling. Lat. lib. iv. Festus autem ex Cicerone dici ait, quod opem præbeant, quodque suas opes illuc conferant homines.

106 *Latro*] Nomen hoc alii deducunt, seu quod latenter insidias struat, seu quod a latere adoriatur prætereuntes; Isidor. Fest. Prisc. Alii quod ferrum ad latus habeat, perinde ac satellites, Regis aut Principis latus stipantes, qui inde 'latrones' olim dicti, quasi 'laterones:' Varro, Servius. Alii etiam aliter.

107 *Nam fuit ante Helenam, &c.*] De Helena Trojani excidii causa, i. Od. 15. Sæpius autem fœminas bellis occasionem dedisse, liquet ex Herodot. lib. i. Athen. xiii. 1. item ex Sacris Paginis. Genes. cap. xxxiv. Judic. cap. xix. et xx.

108 *Ignotis perierunt mortibus*] Intercidit eorum memoria, quia defuit qui scriberet Historias priorum temporum.

111 *Jura inventa metu injusti*] Conditas leges ad coërcendas injurias et injustas actiones, pro publica utilitate et societate constabilienda.

112 *Fastos evolvere*] Evolvere scilicet involutas et complicatas membranas, in quibus scripta ratio temporum Historiaque continetur.

Nec natura potest justo secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis.
Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus Divum sacra legerit. Adsit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas:
Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam, ut ferula cædas meritum majora subire

et annales perscruteris. Neque valet natura distinguere æquum ab injusto, sicut discernit bonum a malo, et res evitandas ab exoptandis. Nec ratio probabit istud, quod tam graviter delinquat is qui novellas brassicas disruperit in alterius hortulo, quam ille qui noctu rapuerit Deorum sacra. Statuatur lex pares delictis pœnas decernens: neque gravibus flagris cædas eum qui lorum duntaxat meritus est. Etenim haud metuo ne ferula tantum plectas graviori dignum casti-

cunnus deterrima belli; sed omnes codd. et edd. reliquæ *teterrima.*—116 'Acutissimus Heinsius ex conjectura: *Qui t. f. a. infregerit horti.* Recte, opinor: quod et ipse ante visum ejus codicem de meo excogitaram. Syllaba *in* absorpta est ab ultima vocis præcedentis. Ovidius Met. x. 190. 'Ut si quis violas, riguove papaver in horto, Liliaque infringat, fulvis hærentia virgis.' Cicero pro Cornelio Balbo c. 6. 'Est enim hujus sæculi labes quædam et macula, virtuti invidere, velle ipsum florem dignitatis infringere.' At 'frangere flores' non memini legisse: adde, quod versus ex hac correctione dulcior et numerosior incedit.' *Bentl.*—117 Harl. 2. 3. 4. 6. omnes Bersmanni, plus decem Bentleii, Zarot. Mediol. 1477. Florent. 1482. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. Locher. Bentl. et Kidd. *sacra divum.* Unus Bentleii et edd. post Aldum: *divum sacra.* Magdal. ap. Bentl. *sacra deum nocturnus legerit.* Cu-

NOTÆ

113 *Nec natura potest justo secernere iniquum, &c.*] Naturaliter enim cognoscimus quid nobis sit bonum, utile, jucundum: quid contra malum et adversum: at non ita quid justum, quid injustum. Testis Apostolus ad Rom. Epist. cap. v. 'Peccatum non imputabatur, cum lex non esset.' et cap. VII. 'Peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.'

117 *Sacra legerit*] Sacrilegium perpetrarit.

118 *Pœnas irroget æquas*] Magnas magnis, minores minoribus delictis. At contra Stoici, apud Cic. pro Muræna, n. 91. 'Omne delictum scelus esse nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum qui patrem suffocaverit.' Istam vero disciplinam austeriorem hauserant e legibus Draconis, cuilibet peccato vel leviori pœnam statuentis mortem: unde non atramento sed sanguine scriptas aiebat Demades. Ita Plutarch. in Solone.

119 *Scutica*] *Σκύτος, corium;* e quo flagellum levius.

Horribili flagello] Nimirum e virgis fascibusque magistratuum, 'flagellis triumviralibus.' IV. Od. 4. Quod quidem et ignominiam et pœnam atrociorem inurebat.

Verbera, non vereor; cum dicas esse pares res
Furta latrociniis, et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives qui sapiens est,
Et sutor bonus, et solus formosus, et est rex;
Cur optas quod habes? ¶ Non nosti quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam
Nec soleas fecit; sutor tamen est sapiens. ¶ Quo?

gatione; siquidem assereras æqualia esse latrociniis furta; et prædicas eadem te falce amputaturum magna et parva crimina, si regnum tibi deferant homines. Atenim si sapiens quisque est opulentus, et peritus sutor, et solus pulcher, immo etiam rex, quare petis id quod possides? Ohe, respondet ille: nequaquam intelligis quid loquatur magister Chrysippus. Sapiens nunquam sibi fecit crepidas aut soleas; sapiens tamen sutor est. Qua ratione? Quemadmodum licet taceat Hermogenes,

ning. ex conj. *sacra Dis sublegerit.*—128 ‘Ita quidem editi: *sutor tamen est sapiens. Quo?* sed lege cum Bland. Cruquii et cod. Colleg. Trinit. *sutor tamen est sapiens. Qui?* Id est: quomodo, quo pacto, qua ratione? Terent. Andr. v. 4. 50. At *Quo* nunquam valet, quo pacto? sed, quem ad finem? quod ab

NOTÆ

122 *Furta latrociniis*] Fures agunt clam, et surripiunt apud incautos: latrones vim apertam adhibent. Quanto vero hi quam illi nocentiores sint, nemo non sentit: quod tamen Stoici negabant.

123 *Falce simili*] Æquali severitate, pœnam eandem statuendo, gravem scilicet, tam parvis quam majoribus peccatis: quod rationi repugnat, ut ante dictum est.

124 *Si dives qui sapiens, &c.*] Ex occasione deridet aliud Stoicorum placitum, ‘solum sapientem esse regem et omnia.’

126 *Non nosti quid, &c.*] Stoicus respondet: Mentem et disciplinam nostram parum capis.

Pater] Sectæ nostræ princeps.

127 *Chrysippus*] Zenonis discipulus. De quo Laërt. lib. VII. ‘Nisi Chrysippus fuisset, porticus non esset.’ Cic. Academ. Quæst. IV. n. 78. ‘Fulcire putatur porticum Stoicorum.’ Ibid. paulo ante: ‘De eo queri solent Stoici: dum studiosa omnia conquisierit contra sensus et perspicuitatem, contraque omnem consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, inferiorem fuisse; itaque ab eo armatum esse Carneadem.’ De Nat. Deor. I. ‘Stoicorum somniorum vaferrimus interpres.’ Et postea: ‘Zeno Chrysippum nunquam nisi Chesippum vocat.’ Quintil. I. 1. et alibi ejus meminit.

Sapiens crepidas sibi, &c.] Explicat mentem Stoicorum.

Crepidas, soleas] Κρηπὶς, *fundamentum, basis.* Gell. XIII. 20. ait, *soleas* a Romanis, a Græcis autem *κρηπῖδας, crepidas,* seu *crepidulas,* vocari ea calceamenta, quibus plantarum calces tantum infimæ teguntur, cetera prope nuda, et teretibus habenis juncta sunt. Porro primam corripi syllabam, certe contra etymon, ut patet. Idem testatur illud calceamenti genus proprium philosophis extitisse. Declarat et Persius Sat. I. 127. ‘Non

¶ Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer, omni
Abjecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor erat; sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex solus; sic rex. ¶ Vellunt tibi barbam

nihilominus est bonus cantor ac musicus: sicut etiam Alfenus ille solers, relicto quolibet artis suæ instrumento, et clausa taberna, erat sutor; ita sapiens artifex est cujusvis operis perfectissimus, ita rex solus. Attamen barbam tibi vellunt petu-

h. l. alienum est.' *Bentl.*—130 *Alfinius Varrus* quatuor codd. Blandd. Cruquii in annot.—131 Antiquissimus Bland. *clausaque ustrina.*—132 *Tonsor erat* Bentl. ex uno cod. Cruquii, Acrone, et Reg. Soc. *sic protinus omnes* Cuning. ex codd.—133 *Est opifex: sic rex solus* Ald. Venet. ap. Zeun. Glarean. et plurimæ deinceps edd. *Est opifex solus; sic rex* omnes codd. et edd. antiquiss. '*Vellent* legitur in aliquot codicibus; sed in longe pluribus *Vellunt*, quod idem habent omnes fere editiones. At pæne in omnibus omnino libris extat *Vellent*. Totus tamen contextus efflagitat *Vellunt*. Hæc enim subsequuntur, 'coërces,' 'urgeris,' 'rumperis,' 'latras.' Et ut verbo dicam, Poëta, Stoico respondens, non quid pueri ei facturi sint, sed quid facere consueverint, exponit. Atque hoc ipsum *Vellunt* plane denotat. Illud autem Interpolatori præbuit causam mutandi præsens tempus in futurum, quod constabat, a pueris Stoico barbam non velli.' *Cuning.* *Vellent* Bentl. in ed.

NOTÆ

hic qui in crepidas Graiorum ludere gestit.'

129 *Hermogenes*] Cantor et musicus iste etiam dum tacet, peritus est tamen canendi et modulandi: sive; canoram habet vocem atque musicorum solertiam modulorum.

130 *Alfenus*] Hunc salse mordet et vellicat, quasi aliud agens. Alfenus cognomento Varus egregie a Virgilio canitur Eclog. 9. olim Cremonæ sutrinam exercuerat; sed quod valebat ingenio, vilem artem pertæsus Romam venit, ubi factus Servii Sulpitii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus, ut habet Gellius VI. 5. juris scientia clarus evasit, summo etiam Consulatus honore perfunctus.

133 *Solus; sic rex*] Non tantum sapiens eligi rex potest, sed est solus eo nomine dignus. Cic. de Finib. III. in fine: 'Rectius enim sapiens appellabitur rex quam Tarquinius, qui nec se nec suos regere potuit: rectius magister populi (is enim est Dictator) quam Sylla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis, magister fuit: rectius dives quam Crassus, qui nisi eguisset, nunquam Euphratem nulla belli causa transire voluisset. Recte ejus omnia dicentur, qui scit uti solus omnibus. Recte pulcher etiam appellabitur: animi enim lineamenta sunt pulchriora quam corporis: recte liber, non obediens cupiditati: recte invictus, cujus etiamsi corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possint,' &c.

Vellunt tibi barbam, &c.] Reponit Horatius: Quanquam te jactas regem, o Stoice, tibi tamen impune illudunt pueri; sicut solent fatuos sectari, et insultare.

Vellunt barbam] Barbatos fuisse Philosophos dixi, ad Pers. Sat. IV. init. 'Barbatum hæc crede magis-

Lascivi pueri: quos tu nisi fuste coërces,
Urgeris turba circum te stante, miserque
Rumperis, et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam; dum tu quadrante lavatum
Rex ibis, neque te quisquam stipator, ineptum
Præter Crispinum, sectabitur; et mihi dulces
Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici;

lantes pueri; quos baculo si non abigas, premeris turba circumsistente, et infelix vociferando frangeris, o magnorum regum maxime. Ne prolixior sim, quamdiu te lavatum ibis, o rex, dato quadrante, nec te comitabitur quispiam satelles, nisi fatuus Crispinus; mihi quoque amici faciles indulgebunt, si quoddam stultus ego admisero

pr. Cantab. 1711.—134 Bentl. Heindorf. et Kidd. *ni fuste coërces.*—140 Zarot. Mediol. Venett. Vet. Comb. al. *stultus peccavero.* 'Hoc a priscis editionibus propagatum in omnibus hodie circumfertur: perperam: neque enim *O* finale in verbis temere invenies correptum, apud ejus ævi scriptores; et adhuc durius est, ubi sequens vocabulum a duabus mutis consonantibus inchoatur. Melius itaque Leidensis noster, Reginensis, Franekeranus, cum Lambini et Pulmanni nonnullis: *Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici.* Cicero ad Atticum x. 8. 'Ab illis est periculum, si peccaro: ab hoc, si recte fecero.' *Bentl. peccaro* etiam Gott. Exc. Sax. et Harl. 2. 3. 4. 6. 'Libri Mss. quinque *peccabo:* placet. Non temere enim *O* corripitur in istiusmodi verbis a poëtis, qui Virgilii ætate floruerunt, ut Sat. sequente 104. 'Liberius si Dixero quid.''

NOTÆ

trum Dicere.' Barbam autem vellere, dici, pro, illudere, pariter ostendi, ad Pers. Sat. I. in fine, ubi 'Si Cynico barbam petulans Nonaria vellat.' Et Sat. II. 28. 'Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam Jupiter?'

134 *Fuste*] Hoc velut sceptrum. Cynicis baculum tribuunt Laërt. in Antisthene; Herodian. in Commodo; Apuleius Florid. IV. Auson. Epigram. LII. de Diogene: 'Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex Ista fuit Cynici,' &c.

135 *Urgeris turba, &c.*] Vix fuste et clamoribus abigere potes urgentem te turbam plebis ac puerorum tibi insultantium molestissime.

137 *Quadrante*] Quarta assis parte, quam plebeii mercedem exiguam solvebant pro balneo publico. Scilicet opulenti balnea domi habebant, ut notavi ad Pers. Sat. v. 126.

Lavatum] Is erat priscis mos lavandi frequenter, præsertim ante cœnam. Plin. III. 1. 'Ubi hora balnei nuntiata est, quæ est hyeme nona, æstate octava . . . . lotus accubat, et paulisper cibum differt. Interim audit legentem remissius aliquid et dulcius . . . . apponitur cœna,' &c.

138 *Neque te quisquam stipator, &c.*] Sensus est: Quamdiu inops abjectus et despicatissimus cuilibet eris, licet regem te existimes; ego vero te tuasque superbas opiniones placitaque insulsa contemnam, et cum omnibus sentiam dicamque esse peccata quædam leviora, quibus oporteat ignosci: teque beatior vivam.

139 *Crispinum*] Is est Stoicus ille, de quo in fine Satiræ primæ.

Mihi dulces Ignoscent si quid, &c.] Vide Plin. Epist. VIII. 22. ubi sic

Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

delictum; et vicissim illorum peccata facile tolerabo, atque vivam privatus te rege felicior.

Torrent. 'Non quicquam valet illa docti viri apud Lambinum ratio, postremam syllabam verbi *peccavero* propter duas consonantes in *stultus* productam esse: nam Lambinus hoc ab Horatio studiose non vitari duobus exemplis ostendit. Cur autem imminutum *peccaro* non integrum *peccavero* legendum sit, te V. Cl. docere non gravabor. Inter locos, quibus evincitur Horatio curæ fuisse numeros, est et hic: nam in Hexametro versu Spondæus potius quam Dactylus in quarta sede poni vult, et hic in primis, quia, rei, de qua agitur, Spondæus pes tristior, magis convenit.' *Cuning.*—142 *Privatimque* codex Leid. et pro v. l. Regin. ap. Bentl.

NOTÆ

scribit: 'Eos etiam, qui non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas decet. Atque ego optimum et emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit tanquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tanquam nemo ei ignoscat. . . . . Mandemus memoriæ quod vir mitissimus, et ob hoc quoque maximus Thrasea crebro dicere solebat: Qui vitia odit, homines odit.'

SATIRA IV.

IN OBTRECTATORES SUOS.

Ante me jam Lucilius, auctores veteris Comœdiæ imitatus est in notandis nominatim hominibus improbis, Satiras scripsit, vir ingenii haud contemnendi et judicii acris, sed ob festinationem in scribendo et in expoliendo pigritiam durus et minus tersus in componendis versibus. Equidem multum scribere improbo; et Diis habeo gratiam, quod me parci sermonis finxerunt. Crispinus per me plus scribat quam ego, et efflet versus ut ventum follis: et Fannius gloriolæ ducat sibi, si possit efficere, ut imago et scripta sua reperiantur in bibliothecis. Cum ego scripta mea vulgo recitare vereor, ea nemo legit, immo spernit auctorem propterea, quod Satiris, quibus vitia tam usitata notantur, offenduntur plerique. At iste Poëta, dicunt, pronus est ad lacessendum, nemini parcit, et quicquid semel chartis illeverit, cuivis obvio recitat. Næ primum non jacto me esse Poëtam, quia dicendi genus, quo utor in Satiris, sermoni est propius, simile comico. Nam metro soluto et alio verborum ordine facto, rem ita esse, facile intelliges: quod secus est v. c. in versibus Ennianis, quibus vis poëtica et spiritus immanebit, etiamsi metrum sustuleris. Ceterum sitne justum Poëma necne, nunc non quæro: hoc tantum contendo, non esse quod mea scripta metuantur. Latrones enim et sicarii metuant Sulcium et Caprium acerrimos accusatores, quos innocens non metuit. Ergo, si tu nec es latro, nec ego Caprius aut Sulcius, temere me metuis. Deinde nec

scripta mea publice prostant, nec ego ea, nisi amicis idque coactus, recito: alii vero in foro sua recitent et in balneis, non ego: nec gaudeo alios lædere, ut obtrectatores calumniantur. Detestor istum, qui absentem amicum obtrectat, culpatum non defendit, dicteriis captat hominum risum, crimina falsa fingit, arcana prodit, sub specie amicitiæ malevolentiam tegit. Ejusmodi improbitatem ab animo meo et scriptis abfore certissime promitto. Verum si quid liberius et forte jocosius dixero, mihi ignoscatur. Ad vitia fugienda et recte vitam instituendam optimus pater me jussit inspicere exempla improborum et proborum. Igitur vitia aliorum, ne ipse committam olim imprudens, otio concesso, literis mando. Quod nisi mihi concedere velis, copia Poëtarum mihi erit auxilio, et te ad hanc nostram sententiam, Satiras esse scribendas, cogemus, quemadmodum ad suas cærimonias amplectendas compellunt alios Judæi.

EUPOLIS, atque Cratinus, Aristophanesque, Poëtæ,

Eupolis, Cratinus, et Aristophanes, aliique veteris comœdiæ auctores, si quis-

Satira prima Libri secundi in ed. Sanad. In quibusdam vett. inscribitur

NOTÆ

1 *Eupolis, &c.*] In hac Satira ingeniose defendit se Horatius contra malevolos, qui ipsum et nimis mordacem, et Lucilio inferiorem aiebant.

Eupolis, Cratinus, Aristophanes] Tres isti Poëtæ eadem ætate vixerunt, annis ante Christum circiter quadringentis. Cratinus senior: post hunc Eupolis, ejus stylum diligenter imitatus: sequitur Aristophanes; quem Plato medium inter illos dicit, nempe Cratino æque vehementem, minus tamen acerbum, Eupolidis autem urbanitatem assecutum. Horum meminit Vell. Paterc. lib. I. 'Quis abunde,' inquit, 'mirari potest, quod eminentissima cujusque professionis ingenia in idem arctati temporis spatium congregantur .... una nec multorum annorum intervallo divisa ætas per divini spiritus viros Æschylum, Sophoclem, Euripidem illustravit tragœdias: una priscam illam sub Cratino, Aristophane, et Eupolide comœdiam: ac novam Menandrus, æqualesque ejus,' &c. Jul. Pollux, Macrob. Plutarch. Athen.

Cratinus] Is Athenis oriundus, ibidem primus satiricam fabulam produxit in Dionysiis: bibacissimus fuit; ad annum centesimum vitam protraxit.

Eupolis] Fabulas seu comœdias ille septemdecim scripsit, ex quibus septem ei victoriam pepererunt. Nominantur: Capræ, Desertor, &c. Periit in navali prælio quod Athenienses adversus Lacedæmonios commiserunt juxta Hellespontum. Ejus interitum adeo luxerunt sui populares ut etiam edixerint ne deinceps ullus Poëta militaret. Suidas. Macrob. Saturnal. VII. 5. 'Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris Comœdiæ Poëtas.'

Aristophanes] In hujus corde templum sibi struxisse Gratias, ait Plato. Is quippe Atticos lepores summe excoluit extulitque. Dubitatur nihilominus an fuerit Atheniensis, an Rhodius, an Ægyptius, &c. Fabulas edidit quatuor et quinquaginta, e quibus supersunt nobis undecim: a Suida

Atque alii quorum Comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus; multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,

piam merebatur notari velut improbus, aut fur, aut adulter, aut homicida, vel qualiter cumque infamis; hunc carpebant multa cum libertate. Hos totus Lucilius imita-

Crispinus.—3 Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Gott. Exc. Sax. omnes Bersmanni, Bentleii omnes præter unum, item edd. Bentl. Sanad. Francis, Wakef. et Kidd. *ac*

NOTÆ

recensentur. Nec præteribo quod aiunt sancto Joanni Chrysostomo Aristophanem in deliciis atque in manibus assidue fuisse. Quidni, cum et Plautum versarit sæpe S. Hieronymus, in mediis Christianarum exercitationum intervallis, ac subcisivis temporibus: quod ipse quidem scribit ad Eustochium.

2 *Comœdia prisca*] De hac plura dicam in Epist. ad Pisones. Quintil. x. 1. 'Antiqua illa Comœdia tum sinceram illam sermonis Attici gratiam prope sola retinet, tum fœcundissimæ libertatis: etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimum tamen habet virium in ceteris etiam partibus. Nam et grandis et elegans et venusta: et nescio an ulla (post Homerum tamen, quem ut Achillem semper excipi par est) aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores. Aristophanes tamen, et Eupolis, Cratinusque præcipui.'

5 *Multa cum libertate notabant*] Pers. Sat. I. 123. 'audacem' carpendis vitiis Cratinum dicit: ibid. 'iratum' Eupolidem. Porro Socratem ipsum vexare non veritus Aristophanes in nubibus: in populum autem Atheniensem probra jactavit haud levia; a quo nihilominus plausus et acclamationes consecutus et laureas. Vide Epist. ad Pis. vs. 282. ad ista verba, 'In vitium libertas excidit et vim Dignam lege regi.' Cic. de Rep. IV. 'Quem illa (vetus Comœdia) non attigit? vel potius quem non vexavit? cui pepercit? Esto populares homines, improbos in Remp. seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læsit: patiamur. Etsi hujusmodi cives a Censore melius est quam a poëta notari. Sed Periclem, cum ita suæ civitati maxima auctoritate plurimos annos domi et belli præfuisset, violari versibus, et eos agi in Scena, non plus decuit, quam si Plautus noster voluisset aut Nævius P. et Cn. Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.'

6 *Hinc omnis pendet Lucilius*] Totus est in illis imitandis: Iambica eorum duntaxat in Hexametra commutavit: ex Comœdia Satiram fecit: perinde mordax et maledicus in cives: at ego, inquit Horatius, tantum facetus homines a vitiis solerter deterreo.

Lucilius] Is 'Auruncæ alumnus,' ex Juvenal. Sat. I. 20. id est, ex Aurunca Latii urbe oriundus, Romanæ Satiræ fere auctor, nobiles quosque arripuit, insignem in eo scribendi genere laudem est adeptus: valde tamen negligens pedum ac numerorum. Quintil. x. 1. Cic. ad Attic. XII. 5. de Finib. I. de Orat. II. Juvenal,

Mutatis tantum pedibus numerisque; facetus,
Emunctæ naris, durus componere versus:
Nam fuit hoc vitiosus; in hora sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno:
Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles:
Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem;
Scribendi recte: nam, ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat. ¶ Accipe, si vis,

tur et sequitur, mutatis solummodo pedibus ac numeris, perurbanus, acri judicio, durus in condendis versibus. Etenim fuit in hoc vitiosus. Una hora sæpe versus ducentos stans in uno pede (quasi aliquid magnum) dictabat: cum flueret cœnosus, habebat tamen quod velles sumere: verbosus, et segnis exantlare laborem scribendi, recte inquam scribendi: etenim multa scribere, nihili æstimo. Ecce vero Crispinus me lacessit minimo digito. Heus tu, inquit, sume si lubet, sume tabellas

fur.—14 'Quid sit 'minimo provocare' jam diu in controversia est. Vidit hoc, opinor, perspicacissimus N. Heinsius; et iccirco tanquam loco mendoso medicinam ferre conatus est, sic ex conjectura reponens, *Crispinus mimo me provocat:* ubi *mimo,* ni fallor, voluit, cum risu et contemtu et gesticulatione mimica. Sed et hoc parum satisfacit; et sine auctore profertur. Aliud porro suppeditat Acron Fabricii (nam in editionibus priscis et codice scripto verba ea desiderantur) 'Minimo provocare dicuntur hi, qui in responsione plus ipsi permittant, quam exigant ab adversario.' Quæ corrupta sic restitue: 'Qui in sponsione plus ipsi promittant, quam exigant ab adversario.' Hoc nimirum voluit annotator, Crispinum cum Horatio sponsionem fecisse, Ni plures versus citius componeret: idque inæquali pignore; ut suo si forte talento, Horatii mina. Quo ostendere voluit Crispinus victoriam sibi non dubiam fore, et prope in manibus haberi, si auderet Noster sponsionem suscipere. Et sententia quidem egregia est: sed nullus video. quibus demum tormentis 'minimo provocare,' id quod vult annotator, exprimere et significare possit. Tamen is videtur quasi per transennam, veram Poëtæ sententiam vidisse: certum enim est, ex ipsa loquendi formula, de sponsione, quod nostrates dicunt *a Wager,* hic agi. *Crispinus minimo me provocat.* Ita Vale-

NOTÆ

Sat. I. 165. 'Ense velut stricto quoties Lucilius ardens Infremuit, rubet auditor cui frigida mens est Criminibus, tacita sudant præcordia culpa. Inde iræ et lacrymæ.' Pers. Sat. I. 114. 'Secuit Lucilius urbem, Te, Lupe, Te, Muti,' &c.

10 *Stans pede in uno*] Brevi tempore, sine magno conatu et labore.

11 *Cum flueret lutulentus, &c.*] Quanquam versus profundebat impolitos et inelaboratos, erat in illis tamen aliquid imitatione tua non indignum. Vide Sat. X. seq.

Quod tollere velles] Metaphora ducta ex eo quod olim solebant infantem recens editum humi deponere: quem si pater dimitteret, exponendum significabat; sin autem, et tolleret, sive erigeret, curandum educandumque indicabat.

14 *Crispinus minimo me provocat*] Id est, non totas vires objicit sed minimas, ut indicet suum adversarii contemtum.

Accipe si vis, &c.] Verba sunt Cris-

Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora,

modo : assignetur nobis locus, hora, observatores : videamus uter plura scribere va-

rius Maximus, II. 8. 2. 'Valerius sponsione Lutatium provocavit, Ni suo ductu Punica classis esset oppressa.' Petronius Tragurii repertus : 'Et cœpit subinde dominum suum sponsione provocare, Ni prasinus proximis Circensibus primam palmam.' Recte opinor hæc procedunt : sed quid faciamus illo *minimo?* Deest siquidem pecuniæ summa, quam perderet is, qui sponsione vinceretur. Asconius Pedianus in Verrinam de Prætura Urbana p. 100. 'Sponsione ipse provocatur ab adversario,' certæ pecuniæ aut æstimationis, 'quam amittat, Ni sua sit hæreditas de qua contendit.' Cicero ipse in Verrem de Frumento, c. 58. 'P. Scandilius eandem sponsionem de societate fecit : facta est sponsio Sestertium quinque millibus.' Idem in eundem de Suppliciis, c. 54. 'Cogere eum cœpit, Sestertium duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, Ni furtis quæstum faceret.' Vides, opinor, certam pecuniæ summam in sponsionibus exprimi solere. Quid ergo? Levissima vel plane nulla mutatione (totidem enim sunt literarum ductus) novam lectionem ex conjectura affero ; atque adeo ipse quavis sponsione lacessere ausim, Ni vera et indubia sit, *Crispinus nummo me provocat.* Nihil clarius argutiusve dici potest. Oblique enim Crispinum tangit, quasi egenum et mendicum : qui non majore pignore, quam uno nummo, certare voluerit. Servorum enim et pauperculorum erat, nummo sponsiones facere. Plautus Epidico Act. v. 2. 32. sqq.' *Bentl.* Bentleius deridicule reposuit *nummo*, neque vidit *minimo* dici pro 'minimo digito.' Atque hic quidem gestus apud nostrates etiam hodie familiaris est, ubi per contemtum aliquem advocamus. Mirari nequeo virum acerrimi judicii non attendisse ad Scholiasten veterem.' *Baxt.* 'Attendit, sed improbavit merito. Est aperte hic de sponsione et responsione sermo (Germani vocant *eine Wette*) quem clare indicant verba Vet. Schol. ab ipso Baxtero prolata. Ceterum cum *minimo* et *nummo* totidem lineolis perpendicularibus constent, blandissima sane est emendatio : nec tamen necessaria, cum qui *nummo* provocet alterum, *minimo* idem provocet, id est, jubeat sibi minimum s. nummum *responderi*, repromitti, cum aliquanto plus ipse spondeat promittatque, certus nempe victoriæ.' *Gesn.*—15 *Accipiam jam tabulis* Gott. *Accipiam tabulis* Harl. 4. 7. et edd. vett. ap. Gesn. 'Ita ed. Veneta princeps (Venet. 1478.) cum majore parte codicum ; quod interpretes plerique amplexi sunt. At altera (Venet. 1490.) cum Locher. et membranis etiam non paucis, *Accipe jam tabulas.* Cui cur alteram prætulerint, non possum non demirari. Hæc enim lectio μιμητικῷ charactere provocantem ad scribendum Crispinum pulchre ostendit. *Accipe, jam accipe tabulas.* Ex repetitione enim conjicias, quam acer sit ad contentionem. Jam nunc, ait, accipe : jactat enim extemporalem carminis facultatem ; et veretur, ne Horatius certamen effugiat, si in aliud tempus differatur. Neque vero opus est illo *Accipiam :* Crispinus enim, utpote provocator, domo secum tabulas extulisse, et in sinu paratas habuisse censendus est. Porro et plures codices habent *dentur ;* quia sequebatur, credo, nominativus pluralis, *custodes.* Sed retinemus *detur* cum editionibus priscis ; idque ex stili Horatiani genio ; ut videbis in Notis ad I. Od. 24. 8.' *Bentl.* '*Accipiam* magis etiam ideo placet, quod ad rem pertinet, etiam Crispinum tabulas s. pugillares accipere : agitur enim de

NOTÆ

pini Horatium provocantis ad extemporalis scriptionis certamen. Sic et Martialem Statius lacessivit.

15 [*Accipe jam tabulas*] Legunt alii, *Accipiam tabulas.* Prior tamen lectio vehementiam hominis temere ac sto-

Custodes; videamus uter plus scribere possit.
¶ Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis:
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Usque laborantes dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis et imagine; cum mea nemo

leat. Recte egerunt Dii, quod me finxerunt ingenii mediocris et parvi, raro et pauca valde loquentis. Tu vero quantumlibet æmulare ventos hædinis pellibus inclusos, semper laborantes donec ignis emolliat ferrum. Fortunatus Fannius illatis sponte scriniis, et sua effigie; dum nullus mea scripta legit: et ego metuo illa re-

sponsione, 'uter plus scribere possit.'' *Gesn.*—18 'Mendose habent omnes libri *loquentis*, præterquam Faërnensis; in quo scriptum est *loquentes;* sed *s* alia manu et in litura.' *Lamb.* 'Dura et coacta oratio, citra ullam necessitatem: *inopis me q. p. F. animi, r. et p. loquentis.* Quamobrem Lambino facile assentior, qui emendavit *loquentem*, ut Æn. II. 79. 'nec si miserum fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.' Multo enim simplicius hoc, atque ideo et verius. Mutarunt autem Librarii, ut *loquentis* ad proximum nomen *animi* referretur. Id quod nusquam non faciunt, quotiescumque commode possunt: ut IV. Od. 1. 18. 'Largis muneribus riserit æmuli,' 'largis' interpolarunt pro 'largi,' propioris substantivi gratia: et III. Od. 8. 19. 'Medus infestus sibi luctuosis Dissidet armis;' pro 'infestis' et 'luctuosus.' Adde quod in codice Jannoctiano Michaëlis Bruti, et Faërniano Lambini *loquentes* habebatur; in quo veræ lectionis servantur vestigia.' *Bentl.*—20 Codex Leid. ap. Bentl. *ferrum dum molliat ignis;* et ita edidit Cuning. *dum ferrum emolliat* e conjectura edidit Bentl. eumque

NOTÆ

lide lacessentis melius notat.

16 *Custodes*] Qui caveant ne aliena juvet opera alterutrum.

17 *Di bene fecerunt*] Modesta Horatii responsio.

19 *At tu conclusas, &c.*] Tumidos ac futiles funde versus. Similitudo a follibus, quos vento inflatos exagitant fabri ad inflammandum ignem fornacis, molliendumque ferrum. Pers. Sat. v. 10. 'Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino, Folle premis ventos.'

Hircinis follibus] E pellibus hircorum. Virgil. 'taurinis follibus.' Georg. IV. 171. ubi egregie Cyclopum opus describit: eosdemque versus repetit leviter mutatos, Æneid. VIII. 449. 'Alii ventosis follibus auras Accipiunt redduntque,' &c.

21 *Beatus Fannius, ultro Delatis, &c.*] Fannium Quadratum insulsum Poëtam belle suggillat. Bonis quidem Poëtis hic honor, ut eorum effigies et carmina deferrentur in palatinam Augusti bibliothecam, auctoritate publica: at ille sua ipse scripta invehit, et imaginem sibi statuit, non merito gloriam consecutus, sed ambitione venatus. Plin. XXXIV. 5. 'Notatum ab auctoribus L. Actium Poëtam in Camœnarum æde statuam sibi posuisse.' Vide Plin. VII. 30. Val. Max. VIII. 15.

22 *Cum mea nemo Scripta legat*] Paucis nimirum se suaque Horatius osten-

Scripta legat, vulgo recitare timentis, ob hanc rem,
Quod sunt quos genus hoc minime juvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis media elige turba;
Aut ob avaritiam, aut misera ambitione laborat.
Hic nuptarum insanus amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius ære;
Hic mutat merces surgente a sole, ad eum quo
Vespertina tepet regio; quin per mala præceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat metuens, aut ampliet ut rem;
Omnes hi metuunt versus, odere Poëtas.

citare populo, quoniam sunt quibus non placent ejusmodi scriptiones: nempe complures extant reprehensione digni. Enimvero quemlibet e medio populo assume; inquinatus est avaritia vel ambitione infelici. Ille nuptas, iste pueros sectatur. Alium perstringit fulgor argenteorum vasorum: Albius amat ænea. Ille negotiatur ab Oriente sole ad eum quo terra Occidentalis incalescit: immo rapide currit per ærumnas, tanquam pulvis vento sublatus; timens ne de acervo suo aliquid detrahatur, vel ut opes augeat. Isti omnes reformidant carmina, poëtas aversantur.

secutus Kidd.—25 *Culpari digni* Cuning. *erue* multæ edd. post Aldum, item nonnulli codd. ap. Bentl. ut Leid. et Regin. a m. sec. et unus Pulmanni, et pluribus placet, etiam Nic. Heinsio. *arripe* conjectabat Bentl. *eripe* tres Blandd. Cruquii, et unus Pulmanni. *elige* quartus Bland. Tons. Buslid. Nan. Div. et Martin. Cruquii, pæne omnes Torrentii, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. alii, et edd. vetustt. ante Aldum et recentt.—26 *Aut ab avaritia* Janus Dousa ex conj. Marcil. ex Membranis, Dan. Heins. Faber, Dacer. Chabot. Bentl. Sanad. Francis, Heindorf, Wakef. et Kidd. improbante Oudendorp. ad Sueton. Vespas. cap. 9. Multi codd. apud Torrent. *miser ambitione laborat.* —27 *Hic nuptarum insanit* Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1492. 1559. Vet. Comb. Glarean. Chabot. Lamb. Cruq. Torrent. Steph. Bentl. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Francis, Wetzel. Heindorf, Wakef. et Kidd. Hic vs. deest editioni Sanad.—28 Burm. ad Lucan. VIII. 16. conj. *stupet Albius æra.*—33 'Bentleius de suo in-

NOTÆ

tabat: abhorrens ab ea publice recitantium ambitione. De hac Persius, Sat. I. 15. et seq. Juvenal. pluribus locis. Plin. Epist. I. 13. et nos ad cit. Pers. annotavimus complura.

24 *Genus hoc minime juvat*] Non placet Satira vitiosis, reprehensiones, ludibria, et ignominiam reformidantibus.

26 *Aut ob avaritiam*] Bene Marcilius corrigit, *ab avaritia.*

28 *Stupet Albius ære*] Gaudet luxuria et copia vasorum ex ære Corinthio.

29 *Surgente a sole, ad eum quo, &c.*] Ab Oriente ad Occidentem. Pers. Sat. V. 54. 'Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti Rugosum piper,' &c.

30 *Per mala*] Navigantium et peregrinantium quanta enimvero pericula, discrimina, ærumnæ!

31 *Ne quid Summa deperdat*] Ne opes jam congestæ uno vel quadrante diminuantur.

¶ Fœnum habet in cornu, longe fuge: dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et, quodcumque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque,
Et pueros et anus. ¶ Agedum pauca accipe contra:
Primum ego me illorum, dederim quibus esse Poëtas,

Habet fœnum ad cornu, inquiunt, procul fuge: ut sibi cachinnos moveat ille, amicorum parcet nemini: et quicquid semel scriptitarit, cupiet sciri a cunctis revertentibus e clibano vel fonte, a juvenibus ac vetulis. Heus tu quæpiam contraria exaudi. Ego me primum eximam e numero eorum quos poëtas esse concesserim. Namque haud

fersit *odere Poëtam,* nulla alia de causa nisi quod sequentia in singulari numero figurata sint. Dissimulavit Horatius se, *Poëtas* nominando, de se uno cogitasse. Quis præter Bentleium hoc non videret?' *Baxt.*—35 *Excutiat tibi* conj. Rutgersius.—39 *Primum me illorum* unus Han. omisso pronomine *ego.* Gott. Han. Exc. Sax. alii ap. Gesn. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. Mediol. Venett. aliæ edd. ante Bentl. *dederim quibus esse Poëtas;* ita etiam Dunster, Baxt. Gesn. Zeun. Wetzel. Wakef. Bipont. et Comb. 'Quid videtur? Nonne monstri simile est, lectionem hanc tam diu in propatulo fuisse, neque a quoquam interpretum animadversam? Atqui et notissima est bonis scriptoribus locutio, et Nostro perquam familiaris: ut I. Sat. 1. 19. I. 2. 50. Art. Poët. 372. Neque vero nimium mireris universos codices in mendo hic consentire: nam et *tribunum, munificum* pars eorum major, accusativos pro dativis, ponunt. Ceterum, postquam hæc commentatus essem, animadverti accuratissimum N. Heinsium et in libri sui ora, et in Notis ad Nasonis Heroid. XIV. 64. veram lectionem ante nos prodidisse.' *Bentl.* 'Pace tanti viri *dederim quibus esse Poëtas* non videtur magis monstri simile, neque minus Latine dictum, quam *dederim quibus esse Poëtis;* atque hoc in loco rectius, quod non dissentiant libri. 'Etiam hic (inquit Bentleius) invitis codicibus repone.' Quid autem de me fiet, si noluerim parere huic edicto?' *Baxt.* 'Standum duxi libris consentientibus. Constructio est minime præter morem aut elegantiam: *Quibus* hoc *dederim,* nempe eos *esse Poëtas.*' Wakef. *Poëtis* etiam Acron, Sanad. Cuning. Francis, Heindorf, et Kidd. Oudendorpius contulit antiquam optimæ notæ cod. qui fuerat apud Dorvillium, in quo *i* diserte invenit suprascriptum. Vide ad Cæs. de Bell. Civ. II. 1.—

NOTÆ

34 *Fœnum habet in cornu*] Proverb. ex eo petitum quod alligari consueverat fœnum ad cornu bovis cornu petentis, quo sibi cavere moneretur quisque obvius: alias damnum luebat dominus, ex Lege XII. Tab. Plutarch. in Crasso. Deus quoque suo populo ea de re gravia edixerat: Exod. cap. XXI. 'Si bos cornupeta fuerit, nec recluserit eum dominus, occideritque virum aut mulierem, bos lapidibus obruetur, et dominum ejus occident,' &c.

37 *A furno redeuntes lacuque*] A coquendo pane, vel haurienda aqua; a furnis publicis, vel fontibus; ubi rumores solent spargi et ventilari inter servos et infimæ plebis homines: inde porro redeuntes solent per vias cantillare, si quid est novi carminis seu cantilenæ in vulgus editæ.

Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque, si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse Poëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.
Idcirco quidam, Comœdia, necne Poëma
Esset, quæsivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest; nisi quod pede certo
Differt sermoni, sermo merus. ¶ At pater ardens

dixeris satis esse versum finire: et si quispiam, velut ego, scribat similia quotidiano sermoni, hunc poëtam esse nequaquam censebis. Verum cui fuerit ingenium, cui mens divinior, et facundia res grandes elocutura, huic tribue insignem hanc appellationem. Eam ob rem nonnulli dubitarunt utrum comœdia esset poëma, an non; quia vehemens spiritus virtusque nec dictioni nec rebus inest: tantumque definitis numeris oratio pura distinguitur ab oratione soluta. Dices: Atqui fervens pater

41 Bentl. ex codd. Leid. et Franeq. et edd. quibusdam vett. edidit *si qui*, eumque secuti Heindorf et Kidd. ita etiam Harl. 3.—48 Cuning. et Bentl.

NOTÆ

40 *Neque enim concludere versum, &c.*] Cic. de Orat. III. scribit, 'facilem esse rationem vel sine ratione ipsam exercitationem verborum eligendorum, et collocandorum, et concludendorum; rerum autem copiam non facilem.' Huc referri potest quod idem Tull. ait, vix uno sæculo Poëtam eximium reperiri.

42 *Sermoni propiora*] Epist. ad Augustum: 'Sermones per humum repentes.'

43 *Ingenium cui sit, &c.*] Egregia descriptio excellentis Poëtæ longeque disparis loquacium et futilium, quos lepide Aristophanes vocat *ἐπιφυλλίδας*, et *στωμύλματα*. Eleganter Petronius: 'Multos carmen decepit: nam ut quisque versum pedibus instruxit, sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putat se continuo in Heliconem venisse . . . ceterum neque generosior spiritus vanitatem amat, neque concipere aut edere partum mens potest, nisi ingenti flumine literarum inundata. Effugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate: sumendæque voces a plebe summotæ, ut fiat, 'Odi profanum vulgus et arceo.' Præterea curandum est, ne sententiæ emineant extra corpus rationis expressæ, sed intecto vestibus colore niteant. Homerus testis, et Lyrici, Romanusque Virgilius, et Horatii curiosa felicitas,' &c. Juvenal. Sat. VII. 53. 'Vatem egregium, cui non sit publica vena,' &c.

45 *Comœdia, necne Poëma*] Cic. in Orat. Perf. 'At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic sæpe sunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numerus et versus intelligi possit.' Id. ibid. 'Itaque visum est nonnullis Platonis ac Demosthenis locutionem, etsi abest a versu, tamen quod incitatius feratur, et clarissimis verborum luminibus utatur, potius Poëma putandum, quam Comicorum Poëtarum, apud quos nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis, nisi quod versiculi sunt.'

Sævit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius, uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. ¶ Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His, ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si

excandescit, quoniam filius luxuriosus meretricem deperit amicam, uxorem vero ingenti cum dote respuit, atque temulentus cum faculis ante noctem discurrit: quod grande probrum est. Respondeo. An quæso Pomponius his minora audiret, si pater ejus viveret? Itaque non sufficit versum componere meris vocibus: quem si resolvas, eodem modo quilibet irascatur ac pater personatus. His versibus, quos ego jam scribo, et quos olim scripsit Lucilius, si auferas quasdam mensuras ac numeros,

in ed. pr. Cantab. 1711. *sermo est merus.*—49 Edd. quædam vett. ut Venet. 1559. Glarean. 1536. Lambini prima, Chabot. &c. *insanit.* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Blandd. quatuor et omnes alii Cruquii, antiquissimi Torrentii, et edd. recentt. *insanus.*—50. 51 Chabot. et Sanad. *recusat, E. et m. q. d. ambulat.*—54 Cuning. *versum puris perscribere.* Chabot. *puris versum transcribere.*—

NOTÆ

48 *At pater ardens, &c.*] Prolepsis. At, inquies, persona comica interdum assurgit, v. g. iratus pater in filium luxuriosum ardenter sævit: Theuropides in Mostell. Plauti: apud Terent. Chremes, in Andr. et Phorm. Demea in Adelph. Vide Epist. ad Pis. vs. 93. 'Interdum tamen et vocem comœdia tollit, Iratusque Chremes tumido delitigat ore.'

51 *Ambulet ante Noctem cum facibus*] Dixi ad II. Od. 10. de eo more juvenum et amantium, qui ad puellas adamatas nocte cum facibus pergebant, atque ante illarum januam cantabant. Addo hic, solitos interdum quoque vagari comessantes ac personatos discurrere per domos notas, noctu quidem cum facibus, nonnunquam et interdiu: quod et hodie aliquando nostrates faciunt. Gall. *aller au bal; aller en masque.* Porro, effervescit pater hoc magis adversus lascivientem filium, quod ante noctem, et in die, ob oculos omnium ebrius grassetur, magno suo suæque familiæ probro: et 'siccis dedecus obstet Cognatis,' atque 'rem patriam rumore sinistro Limen ad obscœnum frangat,' ut canit Persius Sat. v.

52 *Numquid Pomponius, &c.*] Respondet Horatius objectioni: sermone quidem ille ardentiori utitur, quia sic iratus quisque suevit loqui: et filium suum tali modo objurgaret Pomponius, si viveret, ac luxuriantem cerneret. Vide, lector, quam solerter et salse vellicet Poëta libidinosum adolescentem, velut aliud agens, et ἐν παρόδῳ.

56 *Personatus pater*] Comœdus, personam sustinens patris in filium stomachantis, succensentis, increpantis.

Tempora certa modosque, et quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, præponens ultima primis;
Non, ut si solvas, 'Postquam discordia tetra
Belli ferratos postes, portasque refregit;'
Invenias etiam disjecti membra Poëtæ.
Hactenus hæc: alias, justum sit necne Poëma:
Nunc illud tantum quæram; meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male, cumque libellis;
Magnus uterque timor latronibus: at bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.

atque posteriori loco statuas vocabulum quod erat prius, extrema ponens ante prima; non erit idem ac si dissolvas hæc: Postquam tetra discordia refregit postes ferratos et portas belli. In his enim reperias adhuc partes discerpti poëtæ. Sed ista huc usque. Alio tempore expendam utrum comœdia sit verum carmen, annon. Jam vero id unum scrutabor, an jure invisum tibi sit istud scribendi genus. Sulcius ardens incedit, pariter et Caprius maligne rauci, et cum libellis, atque latronibus valde formidabiles. Sed quisquis probe et innocenter vivit, spernit utrumque.

62 *Invenies* Harl. 6. 7. Venett. et Vet. Comb.—65 *Fulcius* Zarot. Mediol. 1477. et Venett. 1477. 1478. 1479.—68 *Et puris vivat manibus* Lamb. Cruq. Torrent. Schrevel. Dnnster, et Delph. *Et vivat puris manibus* omnes codd. et

NOTÆ

58 *Tempora certa modosque*] Syllabarum quantitatem, certos pedes, certamque eorum dispositionem et collocationem.

60 *Non, ut si solvas, Postquam discordia, &c.*] Nam contra in his licet corpus ac membra carminis discerpas, non proinde vim ac spiritum dissipes: inverte ordinem verborum, orationem solve numerosam; remanebit semper poëtica locutio vulgari dissimilis: versum frange ac disjice; in disjecto etiam versu apparebit sermo sublimior et a quotidiano remotus: v. g. 'Postquam tetra discordia refregit ferratos postes et portas belli.'

Postquam discordia tetra, &c.] Ennii sunt isti versus, ex Annal. Poëtico sane pleni spiritu. Hos imitatus Virgil. Æneid. I. 297. 'Diræ ferro et compagibus arctis Claudentur belli portæ.' Et Æneid. VII. 221. 'Impulit ipsa manu portas, et cardine verso Belli ferratos rupit Saturnia postes.'

61 *Belli postes portasque refregit*] Id est, fervente bello apertum est Jani templum, quod pacis tempore claudi solet. Vide IV. Od. 15. 9. ibique Not. Item Plutarch. in Numa, ubi scribit, ædem Jani Romæ portas habuisse duas, sive bifores; et januam belli fuisse appellatam.

65 *Genus hoc scribendi*] Carmen satiricum, carpens vitia, et notans vitiosos.

Sulcius et Caprius] Ambo delatores et accusatores acerrimi, assidua actione rauci.

66 *Cum libellis*] Accusationis causas et rationes continentibus, ac reorum nomina.

Ut sis tu similis Cœli Birrique, latronum,
Non ego sim Caprî, neque Sulcî; cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Queis manus insudet vulgi Hermogenisque Tigellî,
Nec recitem quicquam, nisi amicis, idque coactus
Non ubivis, coramve quibuslibet. ¶ In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi, quique lavantes:
Suave locus voci resonat conclusus. ¶ Inanes

Sis tu licet prædonum Cœli atque Birri similis, non ego proinde sim Caprii aut Sulcii. Quare ergo times me? Adde quod nulla taberna vel columna meos habet libros, quos terat manus plebis et Hermogenis Tigellii. Præterea nemini recito præterquam familiaribus, et invitus quidem: nec ubicumque, nec ante quoscumque. Sat multi sunt qui scripta recitent in medio foro, et qui dum in balneis sunt; ubi clausus locus facit vocem jucunde resonantem. Illud placet vanis, non observantibus

edd. antiq.—69 'Pro *sis*, *si* est in Ms. Hannov. unde oriatur sententia talis, quæ pendeat a versu præcedenti: quemadmodum contra, tu similis latronum sis, ego vero non sim similis illorum accusatorum; non est causa cur me metuas. Deinde illam posteriorem enuntiationem de se magis declarat, cur non sit similis accusatoris. *Cur metuas me, si nulla taberna, &c.* In recepta lectione, *Non ego sim* est, non volo esse; *Nulla tab. habeat*, nullam habere volo, &c.' *Gesn.* *Byrrhique* Gott. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. al.—70 *Caprii* Bentleii Magdal. Battel. et a m. pr. Regin. et sic edd. Bentl. et Sanad. ut prima syllaba corripiatur, sicuti vs. 66. 'Ego fallebar,' inquit Bentl. ad Terent. Andr. II. 1. 20. 'cum ederem *Caprii.* Nunc reponi velim *Capri.*'—73 *Nec recito* edd. primæ et Harl. 2. 3. 4. 6. 7. *Neu recitem* Cuning. et Sanad. 'Pro *Non recito* reposui ex quibusdam Lambini Mss. *Non recitem*, ut hic versus superioribus cohæreat: Torrentius reperit in suis *Nec recito*, quod minus concinnum est. Bentleius arbitrio sui ingenii reposuit *Nec recitem quicquam;* verum quid opus hoc?' *Baxt.* 'Opus omnino videtur. Nam *cuiquam* supervacuum facit sequens versus: *quicquam* excludit omne genus recitationis.' *Gesn.* *cuiquam* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. et edd. vett. *quidquam* Exc. Sax.—75 *Scripta foro recitant* Harl. 4.—79 *Inquit* Harl. 3. 7.

NOTÆ

69 *Cœli Birrique latronum*] Hi duo perditissimi luxuria juvenes, omni tunc facinorum audacia necnon latrociniis infames erant.

71 *Nulla taberna meos habeat neque pila libellos*] Nec in tabernis vilioribus plebeiorum et artificum meæ Satiræ a nugacibus ventilantur; nec prostant venales emtori cuilibet expositæ, apud bibliopolas, quorum sunt tabernæ circa pilas. Vide Epist. ad Pisones, vs. 373. ibique Not.

72 *Hermogenisque Tigellî*] De hoc Sat. III. 129. Alius autem est ab eo cujus mentio fit initio Sat. II. et III. cit. ut ibidem annotavi. Hunc Horatius contemtus causa plebi accenset, unumque e multis facit, qui eximius haberi volebat.

76 *Suave locus voci resonat conclusus*] In balneis cameratus locus vocem recitantis ac legentis mirum in modum juvat, et recitationi suavitatem confert, tum legenti tum auscultanti jucundam. Illud recitandi in balneis cacoëthes perstringit Martial.

Hoc juvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. ¶ Lædere gaudes,
Inquis; et hoc studio pravus facis. ¶ Unde petitum
Hoc in me jacis? est auctor quis denique eorum,
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum;
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis;
Fingere qui non visa potest; commissa tacere
Qui nequit; hic niger est; hunc tu, Romane, caveto.
Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos;

an stulte, an tempore minime opportuno id agant. Verum enim amas vellicare, inquis; idque agis improbo animo. Unde vero illud quæsiristi quod mihi objiceres? An demum astipulatorem habes aliquem eorum quibuscum vixi? Immo qui absentem amicum carpit, qui eum non tuetur ab alio reprehendente; qui gaudet excitare effusos cachinnos hominum, et haberi dicax; qui sponte fingit quæ non vidit; qui non potest silere arcana; ille est perniciosus; istum cave, o Romane. Porro frequenter aspicias tribus in lectis quaternos epulari, quorum unus omnes cupit pro-

NOTÆ

III. 44. 'Et stanti legis, et legis sedenti. In thermas fugio, sonas ad aurem.'

78 *Lædere gaudes, &c.*] Jam Poëta refellit eos, a quibus incessebatur velut dicax et sycophanta.

79 *Studio pravus*] Prave affectans aliis obtrectare, et quemlibet scommatibus ac dicteriis proscindere.

Unde petitum, &c.] Unde habes ita me prave affectum? An hoc accepisti ab aliquo meorum contubernalium?

82 *Qui non defendit*] Atqui Virgilium Horatius defendit supra Sat. III.

85 *Niger est*] Homo pestilens, malus, perniciosus: contra est candidus, albus; ut alibi fusius dictum.

86 *Sæpe tribus lectis, &c.*] Sensus et scopus Horatii iste est: Quotidie videmus, inquit, lepide jocos et sales jactari a quolibet in quemlibet; idque non improbamus. Quare ergo mihi creatur invidia, quod nonnullos facete reprehendo?

Tribus lectis videas cœnare quaternos] Primus olim fuit mos sedendi ad mensam. Homer. Odyss. K. ἥμεθα δαινύμενοι, *sedimus epulantes.* Virgil. Æn. VII. 176. 'soliti patres considere mensis.' Postea, gliscente mollitie, discubuerunt in lectis; qui tres erant circa mensam dispositi: unde triclinium appellatum. In singulis autem convivæ terni aut quaterni, nonnunquam et quini; quod sordidulum. Cicero testis, in Pis. 'Nihil apud hunc lautum, nihil elegans . . . Græci quini stipati in lectulis, sæpe plures.' Porro situs hic erat discumbentium: infera pars corporis jacebat porrecta, aut leviter inflexa: superior reclinata et cubito innixa: dorsum pulvillis suffultum, capite modice erecto. At qui fiebat ut omnes æqua parte ad mensam pertingerent? Primus decumbebat ad caput lecti, pedibus quidem pone dorsum secundi porrectis: secundus obvertebat sinciput ad umbilicum primi, interjecto pulvino; ejus autem pedes ad tergum

E quibus unus avet quavis aspergere cunctos,
Præter eum qui præbet aquam: post, hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit præcordia Liber.
Hic tibi comis, et urbanus, liberque videtur,
Infesto nigris: ego si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petillî
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:

scindere quacumque ratione, excepto eo qui aquam suppeditat: atque hunc etiam paulo post ebrius, quando Bacchus veridicus revelat secreta mentis. Attamen iste comis et lepidus et sincerus existimatur tibi inimico pravis. Ego vero si risi quod insulsus Rufillus redolet pastillos, Gorgonius autem caprum; a te prædicabor malignus et dicax. Quin immo audi. Si mentio quædam fiat de furtis Petilii Capitolini, te præsente; protinus, ut soles, tueris; aisque: Me Capitolinus a pueritia

duo Torrentii, et Glarean. quod recepit Bentl.—87 'Bentleius in uno exemplari scribi dicit *amet* pro *avet*, quod ob eam rem ille præferendum putat, non ego.' *Baxt.* 'Præferunt *amet* cum Bentleio Cuningamus et Sanadonus, quod conjunctivus hic videatur commodior. *Quavis* potest significare 'quavis ratione' ut 'qualibet:' nisi malis legere cum Mureto, *quavis . . . aqua*, ut *qui præbet* sit descriptio convivatoris. Si quid mutandum sit, ego optem in bono libro legi: *unus . . . quivis*, id est, *unusquisque*. *Qui præbet aquam* (V. II. Sat. 2. 68.) eo genere extenuationis dici videtur, ut 'ad sorbitionem' invitant hodie, qui lautas epulas instruxere.' *Gesn.*—88 Venett. ap. Zeun. etiam *aqua*. cf. Muret. ad Terent. Eun. v. 8. 57.—89 'Liber unus e nostris *Candida*, pro *Condita*, quod nihil moror.' *Torrent.* *aperit præcordia Bacchus* Sanad.—92 Bentleii Regin. et Magdal. *Gargonius.* Vide ad I. Sat. 2. 27.—93 *Invidus et mordax* Harl. 6.—94 *Capitolinis* Gott.—95 *Te coram furis* Zarot. *defensas* Exc.

NOTÆ

jacebant tertii: sicque tertius pariter et quartus. Quæ omnia suo more Just. Lipsius luculenter explicat Antiq. Lect. lib. III.

87 *E quibus unus avet, &c.*] E convivis illis duodecim unus alios omnes dicteriis lacerat, nec parcit epulas præbenti: et tamen is urbanus existimatur, nequaquam vero sycophanta vel mordax. Cur igitur ego Horatius, &c.

88 *Qui præbet aquam*] Ita convivii magister solet designari, quod præbeat balneum lavando, ut fit, corpori ante cœnam, aquam abluendis manibus, item calidam atque frigidam miscendo temperandoque vino. Vide III. Od. 19.

92 *Pastillos Rufillus olet, &c.*] Versum hunc explanatum vide supra, in Sat. II.

94 *De Capitolini furtis Petillî*] Nomen istud pariter et cognomen Romæ nobilia fuisse novimus: at non ita perspicuum quis ille, quæve furta ejus; an peculator, an sacrilegus? Aiunt, ex veteri Interprete, Petilium hunc, dum Capitolio præfectus esset, Jovis Capitolini auream coronam suffuratum; furti quidem reum causam dixisse; a Judicibus autem absolutum utpote Augusti familiarem.

¶ Me Capitolinus convictore usus amico-
que a puero est, causaque mea permulta rogatus
Fecit; et incolumis lætor quod vivit in Urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto judicium illud
Fugerit. ¶ Hic nigræ succus loliginis; hæc est
Ærugo mera; quod vitium procul afore chartis,
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte jocosius; hoc mihi juris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me;

convivam habuit et familiarem, rogatusque bene multa egit in mei gratiam: gaudeo certe quod Romæ sospes degit: attamen demiror qua ratione effugerit istam damnationem. En ille humor est atræ sepiæ: illud merum virus: quod malum a scriptis meis atque antea ab animo meo longe futurum sincere spondeo; quantum de me aliquid spondere licet. At vero si quidpiam locutus fuero nimis libere, aut fortasse nimis festive; hanc mihi licentiam cum indulgentia condonabis. Etenim optimus

Sax. *defenses* Cuning.—101 Edd. vett. *abfore;* omnes Cruquii præter unum, *afore.* 'Sic habent plerique codices manuscr. iique longe optimi: neque dubium est, quin ita sit reponendum: nam neque 'abfui,' 'abfuisti,' &c. neque 'abfore,' neque 'abfuturum' dicebant veteres: sed 'afui,' 'afuisti,' &c. et 'afore' et 'afuturum.' *Lamb.* Mart. Cruquii et tres optimi ap. Torrent. *affore.*—103 *Possum aliquid* Harl. 4. 6. Græv. a m. pr. Vet. Comb. et al. vett. *Possum aliud de me promitto* Han. ap. Gesn.—105 Harl. 7. *instituit pater optimus hoc me.* Lamb. conj. *insevit pater optimus hoc mi,* et recepit Chabot. ita habent Bentleii Regin. a m. pr. et Trinit. inter lineas; quod pro-

NOTÆ

100 *Hic nigræ succus loliginis*] Sensus est: Talis oratio, etsi blanda videatur, est pravo animo et studio referta; hocque maledicentior et acerbior, quod amicitiæ speciem præfert.

Nigræ succus loliginis] Metaph. loligo piscis, e sepiarum genere, humorem atrum pro sanguine habet; unde intus nigra externe alba exprimit optime livorem, et mentis improbitatem verbis suavibus palliatam, veluti et obvelatam. Psalm. LIV. 'Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula.'

101 *Ærugo mera*] Merum virus.

Ærugo] Gall. *la rouille de l'airain, le vert de gris.*

Quod vitium procul afore, &c.] Spondeo me nec animo cogitaturum prave, nec in chartis scripturum maligne, ficta in quenquam benevolentia. Ennius: 'Eo ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam in fronte promtam gero.'

105 *Insuevit pater optimus hoc me*] Ad hoc, vel in hoc me assuefecit. Legunt alii, *insevit pater optimus hoc mi.* Id est: Hos mihi mores indidit. Perinde est. Marcilius, ut priorem lectionem tueatur, vult Horatium scripsisse, *hoic* pro *huic,* unde librarii fecerint *hoc:* non absurdus omnino. Ita veteres scripsisse, saltem liquet.

Ut fugerem, exemplis, vitiorum quæque, notando.
Cum me hortaretur, parce, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset;
Nonne vides, Albî ut male vivat filius? utque
Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cum deterreret, Sectani dissimilis sis.
Ne sequerer mœchas, concessa cum Venere uti
Possem; Deprensi non bella est fama Trebonî,
Aiebat: sapiens, vitatu quidque petitu

pater meus ad id me consuefecit, indigitando exempla quorumque vitiorum, ut ea evitarem. Sic quoties me admonebat ut victitarem parce, frugaliter, et contentus iis bonis quæ ille mihi comparasset, aiebat: Advertisne quam difficulter victitet filius Albii, et quam miser sit Barrus? Hoc graviter doceat quemque, ut patrimonium dilapidare caveat. Cum me avocaret a fœdis amoribus meretricum, dicebat: Ne imitere Sectanum. Quando præcipiebat ne sectarer adulteras, cum liceret frui permissa voluptate; Certe pulchra non est existimatio Trebonii, inquiebat: porro

bat Nic. Heinsius.—108 Codex Leid. Bentleii eximiæ vetustatis, *parassem.* —109. 110 Bentl. conj. *utqui Panis inops*, vel *Farris inops.* Gott. a pr. m. *Panis inops.* Zarot. *utque. Barris* Harl. 7. *atque Barrus.* Martin. Div. et Tons. Cruquii *Barus.* Blandd. quatuor et Buslid. ap. eund. *Baius.* Nannii codex, *Varus.*—111 *At turpi* Harl. 4. Mediol. 1477. et Venet. 1479.—112 Blandd. tres, et Mart. Cruquii *Scetani*, quod recepit Bentl. Tons. ap. eund. Cruq. *Cetani;* Div. *Setani;* Bland. quartus, *Sectani.*—115 Exc. Sax. *vitatum q. petitum.* Harl. 6. et antiquissimi codd. Torrentii et Vet. Comb. *quodque petitu.*

NOTÆ

106 *Ut fugerem, exemplis, &c.*] Ut me deterreret a vitiis, objiciebat exempla vitiosorum: ut provocaret ad virtutem, mihi viros proponebat virtute inclarescentes. Scilicet 'homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde, longum iter est per præcepta, breve et efficax per exempla.' Seneca ad Lucil. hinc similiter apud Terent. Adelph. Demea narrans quomodo filium erudiat: 'Consuefacio,' inquit, 'inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi: Hoc facito: . . . hoc fugito: Hoc laudi est: . . . hoc vitio datur.'

109 *Albî*] Albium Tibullum intelligunt absurde quidam, contra rationem temporis. In lucem ille nondum prodierat, cum ab optimo patre hæc præcepta audiret Horatius, Tibullo quidem superior natu plus annis viginti.

110 *Barrus*] Tit. Vetur. Barrus ex luxuria inops. De eo rursus Sat. VI. et VII.

112 *Sectani*] Turpis mœchi.

113 *Mœchas*] Matronas. Supra, Sat. II.

114 *Trebonî*] Is adulter expertus erat quod antea dictum, 'deprehendi miserum est.'

115 *Sapiens, vitatu, &c.*] Concinna plane dictio patris literis et philoso-

Sit melius, causas reddet tibi: mi satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum: simulac duraverit ætas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me
Formabat puerum dictis: et sive jubebat
Ut facerem quid, Habes auctorem quo facias hoc;
Unum ex judicibus selectis objiciebat:
Sive vetabat, An hoc inhonestum et inutile factu
Necne sit, addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;

philosophus afferet tibi rationes, propter quas hoc fugere, illud quærere expediat: mihi sufficit pro viribus custodire institutam a veteribus disciplinam, atque integram continere vitam et existimationem tuam, quamdiu pædagogo indiges: at posteaquam ætas confirmarit tuum corpus ac mentem, natabis absque subere. Ita me puerum ille præceptis imbuebat: et seu moneret ut aliquid agerem, addebat: Ducem habes quo facias istud; simulque afferebat aliquem e Judicibus selectis: seu dehortaretur, subjungebat: An ambigeres utrum illud indecorum atque perniciosum factu sit an non, quandoquidem turpi fama laborat hic et ille? Certe non secus ac funus vicini terret ægrotos edaciores, atque abstinere cogit mortis metu; ita juvenum

—116 Iidem codd. Torrentii, *reddat tibi.*—119 *Incolumem possim* unus Harl. et edd. vett. scilicet Venet. 1559. Glarean. Lamb. et Chabot. omnes alii codd. *possum.*—123 Codd. aliquot, et edd. vett. ap. Lamb. *judicibus electis.*—124 Bentleius reposuit *inutile factu;* et sic quoque Bond. Schrevel. Dunster, Sanad. Wetzel. et Kidd. *inutile factum* habent omnes codd. Cruquii, Lambini et Torrentii, et Harl. 2. 3. 4. 6. 7.—125 Bos. Anim. p. 65. *fragret.* —126 Pro *avidos*, Bentleii Leid. Battel. Gal. et Colbert. habent *vides;* et sic aliquot Lambini et aliorum. *fumus* Acron, et Venet. apud Zeun.—

NOTÆ

phia minime imbuti, tantumque bonos mores e bona educatione adepti. Ego, inquit, quæ olim accepi honestatis documenta tibi tradere gestio: at cum frequentabis scholas Sapientum, hi causas tibi reddent, cur hoc petitu bonum, illud autem vitandum sit.

120 *Nabis sine cortice*] Proverb. et Metaph. a pueris, qui ope suberis natare discunt. Olim quippe suber corpori supponebant, ut hodie nostri cucurbitas, Gall. *calebaces.* Sensus est hic: Per te ipse intelliges quid fugiendum, quid expetendum; nec egebis alieno consilio.

123 *Unum ex judicibus selectis*] Aliquem integritate, æquitate, probitate insignem, hocque nomine selectum et succenturiatum Judicibus, Magistratibus, Senatoribus.

124 *Inutile factu*] Malum, noxium. Adverte, lector, vim et notionem hujus vocabuli. Cic. de Inv. I. 'Inutilis seu perniciosus patriæ civis alitur.' Similis est sententia Christi in Evangelio dicentis, 'Qui non est mecum, contra me est.'

Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quæcumque ferunt; mediocribus, et quis
Ignoscas, vitiis teneor; fortassis et isthinc
Largiter abstulerit longa ætas, liber amicus,
Consilium proprium: neque enim, cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi: Rectius hoc est;
Hoc faciens, vivam melius; sic dulcis amicis
Occurram; hoc quidam non belle; num quid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Hæc ego mecum
Compressis agito labris: ubi quid datur otî,
Illudo chartis: hoc est mediocribus illis

mentem non raro a peccatis avertit ignominia alterius. Per ejusmodi institutionem carui majoribus iis vitiis quæ exitium creant; tantumque exiguis conflictor, et quibus facile indulgeas. Ex his etiam multum absterget ætas provectior, amicus sincerus, ratio propria. Enimvero quando versor in cubili vel in porticu, nequaquam mihi desum. Tunc autem sic reputo: Istud melius est: id agens rectius vivam: ita me præstabo gratum familiaribus: hoc non bene quidam fecit: egone imprudens aliquando faciam idem quod iste? Similia tacitus ego mecum revolvo: cum vero per tempus licet, in membranis ludens scribo. Atque hoc unum est e

131 Delph. *vitiis tentor*, unde nescio.—139 *Incombo chartis* Harl. 2.—140. 141

NOTÆ

130 *Mediocribus vitiis teneor* [*tentor*] Al. *teneor;* id est, obnoxius sum adhuc vitiis illis mediocribus.

132 *Liber amicus*] Antisthenes dicebat: opus esse vel amicis ingenuis, vel acribus inimicis. Hi quippe conviciando, illi monendo a peccatis avertunt. Plutarch.

133 *Cum lectulus aut me Porticus excepit, &c.*] Sive decumbo in lectulo, sive in porticu deambulo, non est otiosa mens mea: tum enim quid honestum, quid rectum, quid minus decorum factu sit meditor, meque ipse fingo et confirmo in amore et actione virtutis. Pythagoras discipulos jubebat recensere vesperi quæ interdiu fecissent, et secum agitare, quo ivi? quid egi? quid omisi faciendum? &c. Seneca de Ira III. 'Animus quotidie ad reddendam rationem vocandus . . . . quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es?'

Porticus] Ejusmodi publicæ porticus erant Romæ complures, ambulationi et captando frigori accommodatæ: erant et privatæ. Vide Alex. ab Alex. III. 23.

139 *Chartis*] Chartæ primum e papyro, Ægyptia planta; divisis acu vel scalpello ejus tunicis in tenues sed latas philyras. 'Has Alexandri Magni victoria repertas auctor est M. Varro, condita in Ægypto Alexandria: antea vero non fuisse chartarum usum.' Quod tamen refellunt docti. Alexandri quidem ævo charta frequentior: antea tamen inventa et cognita. 'In foliis palmarum' (alii le-

Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa Poëtarum veniat manus, auxilio quæ
Sit mihi, (nam multo plures sumus,) ac veluti te
Judæi cogemus in hanc concedere turbam.

vitiis illis minoribus; cui si veniam deneges, magna poëtarum multitudo accedat opem mihi latura, (complures enim sumus,) teque ad multitudinem illam te adjungere, tanquam Judæi, compellemus.

'Totus hic locus ad hunc modum constitui debet: *cui si c. noles, M. p. veniet manus, auxilio quæ Sit mihi.* At Editio prima Veneta cum codicibus aliquot, *auxilioque:* Veneta altera cum Locheriana *auxiliumque.* Ubi autem *que* semel admissum est loco *quæ;* restabat ut *veniat* reponeretur, quo aptius conveniret cum *sit. Veniet* tamen recte habetur in Zulichemiano, et uno Bersmanni. *Veniet* manus poëtarum et *cogemus.* Si *veniat* retines, utique dicendum erit *cogamus.*' Bentl. *veniet* Lachman. ad Propert. II. 4. 18. *auxilioque* Lamb. et Chabot. 'Magis placet mihi *nolis* et *veniat* modo dici dubitativo, quam cum Bentleio *noles* et *veniet* Indicativo. Loquitur enim tanquam de re probabili atque verisimili, minando tantum.' *Baxt.*

NOTÆ

gendum contendunt, *malvarum*) 'primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris;' id est, corticibus, vel potius, tunicis corticem inter et lignum subtilioribus. 'Postea monumenta publica plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici cœpta, aut ceris.' Linteos libros commemorat Livius, lib. IV. 'Supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradit repertas. Postea promiscue patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum.' Plin. XIII. 11. et 12.

142 *Multo plures sumus*] Indicat plurimos tunc fuisse qui versus factitarent. Hos autem callide vellicat, quod se 'putarent esse poëtas, sermoni propiora scribentes, vel in uno stantes pede' multa; 'concludere versum purisque verbis' contexere satis esse, existimantes.

Veluti Judæi] Hi sub Augusto Romæ magno numero degebant; et quoscumque poterant ad suos ritus suamque religionem pertrahere satagebant. Huc pertinet quod ait Christus Matth. XXIII. 15. 'Væ vobis Scribæ et Pharisæi, hypocritæ; quia circuitis mare et aridam ut faciatis unum proselytum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.'

143 *In hanc concedere turbam*] Inter poëtas nomen dare, cum tot aliis ad carmina perscribenda animum appellere, etiamsi reluctetur Minerva; aut tolerare saltem ac probare scribentes.

SATIRA V.

ITER BRUNDUSINUM.

Ad componendas controversias inter Augustum et Antonium ortas conventus utriusque legatorum, de quo videndus est Dio Cassius XLVIII. 54. habitus est autumno anni U. C. 717. Brundusii, quo missus est ab Augusto Mæcenas. Hoc igitur iter Horatius, qui cum aliis in comitibus Mæcenatis fuit, jocose describit. Materiam ridendi præbet conscensio navigii, magistratus Fundanus, duorum scurrarum concertatio, assatio macrorum turdorum, puella mendax, quæ Horatio noctem promissam non servat, superstitio Egnatiensium, et alia.

EGRESSUM magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico; Rhetor comes Heliodorus,
Græcorum linguæ doctissimus: inde Forum Appî,

Magna Roma egressum me excepit Aricia parvo hospitio. Comitabatur me Heliodorus rhetor inter Græcos eruditissimus. Hinc perreximus ad mercatum

Satira quarta Libri primi in ed. Sanad.—1 Harl. 2. 7. et Cruquii Nan. Tons. et Martin. *me cepit.* Harl. 3. 4. 6. nonnulli Lamb. Torrent. et Cruq. item Bentl. Lamb. Cruq. Torrent. Francis, et Kidd. *me accepit.* Sanad. mendosissime *me accipit.* Nonnullæ vett. *Aritia.*—3 *Græcorum longe* Harl. 3. nonnulli codd. Cruquii et Torrent. et edd. vett. *Gr. linguæ* Harl. 2. 4. 6. 7. Exc. Sax. quinque Cruquii, totidem Torrentii, aliquot Lambini, Zarot. Bentl.

NOTÆ

1 *Egressum magna, &c.*] Lucilius Satira sua III. descripserat iter quod ab urbe Roma Capuam, indeque ad Siculum fretum obierat: hic Noster, ejus exemplo, suum Roma Brundusium iter facete admodum describit, plus μωμοσκόπον agens quam τοπογράφον, ut ait Cruquius. Anno scilicet U. C. 713. Antonianis et Octavianis dissidentibus, utrimque delecti viri sunt qui res Antonium inter et Augustum componerent. Itaque Brundusium, quod Antonii exercitus obsidione premebat, convenere legati, Mæcenas ab Augusto, Fonteius ab Antonio, cum Cocceio perinde utriusque Imperatoris amico, qui quidem optatam fecere pacem, fœdusque Brundusinum inde dictum sanxerunt. Porro Mæcenatem illuc officii causa secuti Horatius, Virgilius, et alii.

Arícia] Oppidulum in Appia via, distans Roma mill. pass. 16. hodie *la Riccia*, Ducatus insignia ostentat.

2 *Rhetor comes Heliodorus*] Huc pertinet quod aiunt: 'Facundus comes in via pro vehiculo est:' maxime quod Horatius Græci erat sermonis studiosissimus.

3 *Græcorum linguæ* [*longe*] *doctissimus*] Quidam legunt, *Græcorum linguæ doctissimus:* sed perperam. Quippe, ut redarguunt alii, quæ laus esset ista Rhetori Græco, Græcam linguam apprime callere?

Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
Præcinctis unum : minus est gravis Appia tardis.
Hic ego, propter aquam, quod erat teterrima, ventri
Indico bellum, cœnantes haud animo æquo
Expectans comites. Jam nox inducere terris
Umbras, et cœlo diffundere signa parabat:
Tum pueri nautis, pueris convicia nautæ,

Appii oppidi, plenum nautis et cauponibus iniquis. Hoc iter partiti sumus pigri, quod unicum fuisset viatoribus altius quam nos succinctis. Appia via minus est molesta lente progredientibus. Ego istic bellum facio ventri ob aquam, quia ibi pessima est ; cœnantes comites impatienter expectans. Jam nox prope erat terris umbras inducere, ac stellas cœlo spargere. Mox servi nautis, nautæ servis dicteria

et recentt.—7 Harl. 3. 6. 7. Venet. 1559. Glarean. Lamb. et aliæ edd. ante Bentl. *deterrima.* Harl. 2. 4. Gott. et edd. primæ ; item Bentl. Sanad. Francis, Wetzel. Heindorf, Bipont. Baxt. Gesn. Zeun. Wakef. Comb. et Kidd. *teterrima.*—11 *Tunc pueri* Harl. 2. 7.—12 *Ingeris* duo codd. Lambini.—15

NOTÆ

Forum Appii] Oppidum Latii in Volscorum finibus, inter Ariciam ac Feroniam, juxta Paludes Pomptinas: quare in his navigantes nautæ plurimi istic habitant; caupones item, quia frequens ea via et celebris. Vide Epist. ad Pison. vs. 65. ad hæc verba, ' sterilisque palus,' &c. Not.

4 *Malignis*] Fraudulentis, iniqua uti mensura consuetis. Supra, Sat. I. 29. ' Perfidus hic caupo.'

5 *Hoc iter ignavi divisimus, &c.*] Quod expediti magis quam nos una die confecissent, in eo biduum posuimus.

6 *Præcinctis*] Strenuis, expeditis, εὐζώνοις: contra discinctus ignavum significat, ut alibi dictum.

Minus est gravis Appia tardis] Quia crebra sunt diversoria, in quibus licet commorari quoties libet.

7 *Ventri Indico bellum*] Scilicet appetenti cœnam negavi, quod nec palustrem ac fœtentem aquam bibere poteram ; nec merum, propter ophthalmiam, de qua postea. Hinc ' cœnantes' incœnatus ' haud æquo expectans animo.'

9 *Jam nox inducere, &c.*] Quia terrestris via difficilior etiam vehiculis, idcirco ab Appii foro navigabatur Feroniam usque, noctu quidem ; teste Strabone post citando. Hinc facile intelliges, lector, quæ deinde sequuntur : ut quod puerorum nautarumque vociferatio audita subito : quod ' nil procedere lintrem' viatores haud sensere : quod vix ' hora quarta' perventum sit eo quo ad ortum solis appellere oportuerat.

10 *Cœlo diffundere signa parabat*] Non hæc ' sermoni propior,' (quod ait Sat. præced.) immo sublimior dictio, ut et alibi interdum, Poëtæ excelso vel excidit, seu quod lectoris mentem excitare identidem juvat.

11 *Tum pueri nautis, &c.*] Servi a dominis præmissi ad comparandum navigium, cum nautis rixantur et conviciantur : quod quidem familiare hujus farinæ hominibus.

Convicia] Quasi ' convocia,' voci-

Ingerere. ¶ Huc appelle. ¶ Trecentos inseris; ohe!
Jam satis est. ¶ Dum æs exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora: mali culices, ranæque palustres,
Avertunt somnos: absentem ût cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta, atque viator
Certatim: tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missæ pastum retinacula mulæ

inferre cœperunt: huc navem applica: trecentos introducis: ohe, jam sat multi sunt. Hora integra absumitur, dum pecunia exigitur, dumque mula alligatur. Molesti culices et ranæ palustres impediunt soporem. Nauta nimio refertus vino ac viator certatim canunt amicam absentem. Denique viator fatigatus dormire incipit: tumque ignavus nauta ad saxum ligat funem mulæ ad pabulum dimissæ, atque

Harl. 4. et edd. vett. *absentem cantat.* Harl. 2. 3. 6. 7. unus Han. Gott. Exc. Sax. Torrentiani non pauci, quinque Pulmanni, Bentleii Leid. Gal. Magdal. Franeq. et a pr. m. Petrens. *absentem ut cantat;* quod recepere Bentl. Sanad. Francis, Baxt. Gesn. Zeun. Wetzel. Heindorf, Bipont. Wakef. Comb. et Kidd.—18 Cuning. *ac pastum missæ.*—20 Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Exc. Sax. Gott.

NOTÆ

ferationem plurimorum confusam significant. Festus. Alii aliter. 'Vocis contentionem' notat ea voce Tullius variis locis. Epist. I. 5. 'Pompeius, cum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus.' Orat. n. 160. 'Convicio aurium mihi extorta veritas est.'

12 *Huc appelle, &c.*] Verba sunt servorum contra nautas, qui plures quæstus causa excipiebant in navim: 'trecentos,' id est, nimis multos, non sine periculo navigantium, ob nimium onus ac pondus.

13 *Dum æs exigitur*] Naulum, navigationis pretium.

Mula ligatur] Tractura navim contra aquam. Strabo lib. v. 'prope Tarracinam iter facienti Romam fossa ad Appiam apponitur, et quidem multis in locis, quam et palustres et fluviatiles implent aquæ. Per eam nocturna maxime fit navigatio, ut qui primis conscendant tenebris, oriente sole egressi, viæ Appiæ reliquum evadant, et interdiu trahentibus mulis remulco, perambulent.'

14 *Mali culices*] Culex ab aculeo dictus, vel quasi cutilex, quod cutem lacessat.

Ranæque palustres] Ad discrimen aliarum quæ rubetæ vocantur, et in sentibus ac dumis latitant. Illæ ergo coaxantes viatoribus seu navigantibus somnum adimunt, per importunum ac frequens βρεκεκεκὲξ, κοὰξ, κοάξ. Aristophan. Ran.

15 *Cantat*] Ad sublevandum horrorem ac tædium nocturni temporis ac silentii.

16 *Prolutus*] Virgil. Æneid. I. 'pleno se proluit auro.'

18 *Ac missæ pastum, &c.*] Ubi nauta, qui mulam moderabatur, sensit dormire viatores, et ipse dormituriens mulam solvit pastumque dimittit, funem vero navigii religat ad saxum, moxque sopori se tradit humi stratus, parum solicitus qua hora perveniret ad destinatum locum.

Nauta piger saxo religat, stertitque supinus.
Jamque dies aderat, cum nil procedere lintrem
Sentimus: donec cerebrosus prosilit unus
Ac mulæ nautæque caput lumbosque saligno
Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.
Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
Millia tum pransi tria repimus, atque subimus

dormit supinus. Jam vero lux fulgebat, quando advertimus cymbam minime progredi, donec iracundus quidam exsilit, et mulæ nautæque caput ac lumbos verberat saligno fuste. Tandem vix hora quarta descendimus e navi: statimque faciem et manus abluimus aqua tua, o Feronia: deinde vero pransi lente processimus ad tria

membranæ Pulmanni, Bersmanni, Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. et forte omnes ante Ald. etiam R. Steph. *nil cum.* Ita quoque Bentl. Sanad. Francis, Wetzel. Heindorf, et Kidd.—22 *Et mulæ* Harl. 3.—23 Exc. Sax. *exponimus.*—24 Nic. Heinsius conj. *lavimur;* quod recepit Bentl.—25 Harl.

NOTÆ

21 *Donec cerebrosus, &c.*] Donec unus viatorum seu navigantium ad terram prosilit, atque e salicibus littori assitis virgam secat, qua iratus nautam dormientem excitat, ejus caput et lumbos percutiendo, nec ipsi parcit mulæ cerebrosus, in obvium quidlibet exonerans indignationem suam ac bilem.

23 *Dolat*] Metaphora a fabris lignariis, qui dolabro coæquant expoliuntque ligna.

Quarta vix demum exponimur hora] Extra navim ponimur ad Feroniam tandem, hora post exortum solem quarta, id est decima nostra matutina, in æquinoctio nempe: quod pluribus explicavi in meis annotationibus ad Persii Sat. III. initium.

24 *Ora manusque tua lavimus, &c.*] Ex religioso veterum erga Deam illam cultu: quæ in Soracte monte habebat sacrum fontem, lucum, templum: nomenque dedit urbi Feroniæ, inter Circæos et Tarracinam. Nec omittam duo quæ narrantur miracula: alterum quod Deæ illius afflati numine ardentes prunas nudis pedibus absque læsione calcare aiunt: alterum est quod Feroniæ lucus aliquando cum arsisset, indeque auferre simulacrum accolæ meditarentur, subito nemus revirnit. Hinc Virgil. Æn. VII. 800. 'viridi gaudens Feronia luco.' Vide Strab. lib. v. Dionys. Halic. Plin. Porro quæ fuerit illa Dea, haud plane compertum. Dionysius asserit Feroniam consecratam a Lacedæmoniis illis qui, tempore Lycurgi in Italiam appulsi, locum istum dicarint, numenque coluerint sub hoc nomine, eo quod illuc ferri non infeliciter contigisset. Alii volunt ipsam Junonem esse quæ ibi Feronia vocetur, colaturque, sicut apud Anxur urbem non longe remotam Jupiter Anxurus. Certe Virgil. cit. utriusque pariter ibidem meminit. Constat Feroniam nemorum Deam extitisse, a ferendis arboribus appellatam. Immo veteres numen fecere ex illa vi arcana arboribus insita, per quam vigent, pullulant, florent, edunt fructus.

25 *Millia tum pransi, &c.*] Postquam sumus pransi Feroniæ, tria passuum

Impositum saxis late candentibus Anxur.
Huc venturus erat Mæcenas, optimus atque
Cocceius; missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Interea Mæcenas advenit, atque
Cocceius, Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antonî, non ut magis alter, amicus.
Fundos Aufidio Lusco Prætore libenter

passuum millia: ac pervenimus Anxur exstructum super rupes eminus apparentes ob candorem. Illuc debebant convenire optimus Mæcenas atque Cocceius, legati ambo ad negotia missi gravissima; ceterum assueti reconciliare amicos abalienatos. Illic ego lippientes oculos collyrio inunxi. Interim accessit Mæcenas et Cocceius, unaque Fonteius Capito vir ad amussim factus, ita gratiosus Antonio ut nemo magis. Sponte deseruimus Fundos, ubi Prætor erat Aufidius Luscus, deridentes munera

7. *tunc pransi.* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. et edd. vett. *tria repsimus.*—29 ‘ Tres codd. *adversos* habent, quod mihi sane magis placet, et cum verbo *componere*

NOTÆ

millia confecimus lento quidem gradu, tum propter stomachi repletionem, cum ob locorum acclivitatem; contendimusque Anxur.

26 *Anxur*] Urbs hæc Latii, post dicta Tarracina, colli et saxo imposita, mari Tyrrheno imminet. Olim etiam Thrachne appellata, ab asperitate loci.

27 *Cocceius*] Cocceius Nerva, proavus Nervæ Imperatoris, erat illustris Jurisconsultus, ceterum Augusto pariter atque Antonio gratiosus.

Missi magnis de rebus uterque Legati] Inde enim pax Imperii et Reipublicæ Romanæ pendebat. Illi adversos exercitus prope Brundusium, sancito fœdere, in una coëgere castra. Antonio vero in matrimonium data Octavia Augusti soror. Tit. Liv. lib. CXXVII. Appian. lib. v. Sueton. Octav. cap. 17.

30 *Collyria*] Oculorum medicamenta, proprie *σποδιακὰ* et *τέφρια*, ob cinereum colorem: unde Horatius vocat *nigra*. Cornel. Cels. VI. 6. *παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥοῦν*, ab inhibenda fluxione, dictum volunt collyrion: sed multos etiam alios ad usus adhibetur.

32 *Capito Fonteius*] Hunc Dio Consulem cum Germanico fuisse scribit. Livius et Appianus ex Antonii parte Pollionem, ex Augusti Mæcenatem duntaxat missos referunt, cum Cocceio quidem; nullam vero Capitonis faciunt mentionem.

Ad unguem Factus homo] Eximiis dotibus vir ornatissimus. Metaph. a marmorariis, qui lævitatem et juncturas explorant superducto ungue. Hinc Pers. Sat. I. 65. ‘ ut per læve severos Effundat junctura ungues.’

34 *Fundos Aufidio, &c.*] Fundis minime commorati sumus, sed prandimus tantum; postea Formias progressi, ubi pernoctavimus.

Fundos] Oppidum hoc in via Appia, initio regni Neapolitani, Tarracinam inter et Formias medium, ad decem fere pass. mill. vino generoso celebratur.

Aufidio Lusco Prætore] Prætor di-

Linquimus, insani ridentes præmia scribæ,
Prætextam, et latum clavum, prunæque vatillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,

scribæ insanientis, prætextam, latum clavum, et batillum ignis. Postea fatigati

magis convenit.' *Torrent.*—36 Harl. 2. 6. Harl. 7. a m. sec. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1479. Florent. 1482. R. et H. Steph. Rutgers. Burm. Maitt. Bentl. Sanad. Dunster, Schrevel. Bond. Delph. Francis, Wetzel. Heindorf, Wakef. et Kidd. *prunæque batillum.* Baruff. *prunei bacillum.* Quidam ap-

NOTÆ

citur quod præeat vel præsit juri dicundo. Alex. ab Alex. II. 15.

35 *Insani ridentes præmia scribæ*] Romæ scribarum officium etiam libertinis patebat, adeoque vile censebatur: attamen magistratus in municipiis sæpe merces ac præmium erat scribarum. Sic Aufidius Luscus Fundis Præturam adeptus sibi jam aliquis videbatur: at quod sua dignitate plusculum superbiret, ludibrio fuit Mæcenati aliisque qui eum comitabantur. Hunc enim aliosque legatos a Fundano illo Prætore, honoris causa, salutatos intelligendum est. Apud Sueton. Caligul. cap. 23. 'Ex publicis monumentis certum, Aufidium Lingonem Romæ honoribus functum.'

36 *Prætextam*] Ex Varrone de Ling. Lat. lib. V. toga erat alba purpureo prætexta limbo: quæ quidem non puerorum fuit solum, sed et magistratuum. Unde et prætextatus a togato differt, ut magistratus a privato. Hanc 'supra tunicas honorati quique induebant,' inquit Non. Marcell. De ea veste jam dixi in Epod. V.

Latum clavum] Vestis hæc nobiliorum propria, plagulis decorata aureis sive purpureis, latioribus in Senatore, angustioribus in equite. Unde Ovid. Trist. IV. Eleg. ult. 'clavi mensura coacta est.' Nec matronæ carebant simili quodam ornatu. Nam et earum vestis habebat patagium, quod erat 'aureus clavus qui pretiosis vestibus addebatur,' ex Nonio. Porro nomen deducunt a similitudine cum clavorum capitibus, quibus similes essent aureæ illæ plagulæ. Nec perperam alii etymon hoc rejiciunt, asseruntque clavos istos fuisse purpureas fascias seu limbos utrimque tunicæ assutos: tunicæ, inquam; nam latus clavus erat interior vestis supra quam assumebatur prætexta: et hoc plerique non animadverterunt contrariumque scripserunt, certe immemores Prætore capitis sententiam ferente deponi prætextam consuevisse, at minime laticlavum.

Prunæque vatillum] Tanta erat Aufidii insania, ut ante se ferri prunas in batillo, id est, foculo ansato et gestatili, juberet, ad instar virorum Principum et Imperatorum, quibus præferebatur ejusmodi ignis, summæ auctoritatis ac potestatis index et insigne. Frustra quidam intelligunt vas parvum, in quo suffitus nempe fieret Jovi Hospitali, sive hospitibus et convivis.

37 *In Mamurrarum urbe*] Sunt qui Mamurras urbem afferant inter Fundos et Formias, vern. *Itro* vel *Itri*, cujus etiamnum extent ibidem rudera. Philip. Ferrar. Verum ipsæ hic Formiæ accipiendæ sunt, e quibus oriunda Mamurrarum familia Romæ quidem Senatoria. Adde quod illius oppidi maximam partem obtinebat

Muræna præbente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius et Varius Sinuessæ Virgiliusque
Occurrunt; animæ, quales neque candidiores
Terra tulit, neque quis me sit devinctior alter.
O qui complexus! et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo sanus amico.

commoramur in civitate Mamurrarum, Muræna hospitium, Capitone cœnam dante. Postera dies illuxit longe amœnissima; etenim Plotius, Varius, atque Virgilius obviam nobis fuerunt Sinuessæ; homines tales ut nec meliores terra protulerit, nec quisquam sit me conjunctior cum illis. O quales amplexus, et quam magna lætitia extitit! Ego, dum mente sana ero, nihil æquabo cum fideli amico. Villula quæ

Ascens. Ald. R. Steph. *prunæque catillum.*—43 Cuning. *et gaudia quanta fuere.*

NOTÆ

Mamurra Eques Romanus Cæsaris amicus, opibus præpotens: quem vellicat sane hic noster; ut et Catullus. 'Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cœlio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, Equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæsaris in Gallia .... nullamque nisi e marmore columnam habuisse, omnes solidas e Carystio aut Lunensi .... hic est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, cujus domum Catullus dixit habere quicquid habuisset Comata Gallia.' Hæc Plin. xxxvi. 6. Vide iii. Od. 17. ubi Lamiarum originem e Formiis urbe celebrat Horatius.

Lassi manemus] Nam a Tarracina seu Anxure Formiæ distant ducentis prope stadiis. Quadringenta numerat Strabo certe hallucinatus.

38 *Murœna præbente domum, &c.*] Muræna et Capito Formiis habentes domum uterque, officium partiti erga præclaros hospites, alter hospitium, alter epulas præbent. Muræna ille frater erat Liciniæ, quæ postea nupsit Mæcenati. Vide iii. Od. 19.

40 *Plotius et Varius*] Hi sunt eximii poëtæ Virgilio perinde ac Horatio amicissimi, quibus ab Augusto commissa est cura emendandæ Æneidos post mortem Virgilii, hac lege ut nihil adderent. Cum Plotio et Vario tertius erat Tucca, et ipse eruditione clarus, ad recensendum opus divinum. Servius.

Sinuessæ] Hæc urbs Campaniæ, ad ostia Liris fluvii, ubi nunc *Rocca di Mondragone.* Ibi desinit Massicus mons. Martial. xiii. 111. 'De Sinuessanis venerunt Massica prelis.' Sinuessanas porro aquas sterilitatem fœminis, maribus autem insaniam auferre tradunt Plin. &c.

44 *Nil ego contulerim jucundo sanus amico*] Excepta sapientia, nihil homini præstantius amicitia meliusve a Diis immortalibus datum, affirmat Tullius. Proverb. xviii. vs. ult. 'Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater.' Ecclesiastici cap. vi. 'Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio .... medicamentum est vitæ et immortalitatis.'

Proxima Campano ponti quæ villula, tectum
Præbuit ; et parochi, quæ debent, ligna salemque.
Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.

vicina est ponti Campano hospitium dedit : parochi vero quæ debent ligna et salem præbuerunt. Inde muli Capuæ deponunt clitellas tempestive. Mæcenas ivit lusum,

NOTÆ

45 *Proxima Campano, &c.*] Sinnessæ pransi jucundius quidem ob occursum amicorum, venerunt omnes simul ad hanc villam, in qua pernoctarunt.

Campano ponti] Qui impositus est Vulturno Campaniæ fluvio per Venafrum, Capuam, aliasque urbes in mare Tyrrhenum decurrenti.

46 *Parochi*] Quasi præbitores, a παρέχειν, *præbere*, curatores erant publici per urbes et loca jus habentes ab oppidanis exigendi certa stipendia, unde peregrinis et legatis necessaria suppeditarent Reip. nomine. Tull. ad Attic. XIII. 2. 'Ariarathes Ariobarzanis filius Romam venit . . . . omnino eum Sestius noster parochiis publicis occupavit ;' (id est, præbitionibus ac muneribus publicis; alii legunt, *parochus publicus* ;) 'quod quidem facile patior. Verumtamen quod mihi magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas ut ad me divertetur.' Jam res patet de peregrino : de legatis autem auctoritate publica missis hæc habe, studiose lector. Idem Tull. item ad Attic. v. 16. ita scribit : 'In perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito, magna quidem expectatione, prid. Kal. Sextil. moratus triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud nisi civitatum gemitus, ploratus, &c. . . . . Levantur tamen miseræ civitates, quod nullus sit sumtus in nos, neque in legatos, neque in quæstorem, neque in quenquam. Scito non modo nos fœnum, aut quod lege Julia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem ; nec, præter quatuor lectos et tectum, quenquam accipere quicquam : multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. Me hercule etiam adventu nostro reviviscunt, justitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit.' Præclaram etiam huic loco lucem dabit Livius initio lib XLII. 'Ante L. Posthumium Consulem,' inquit, 'nemo sociis unquam in ulla re oneri aut sumtui fuit. Ideo magistratus mulis tabernaculisque et omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis : privata hospitia habebant ; ea benigne comiterque colebant : domusque illorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati, qui repente aliquo mitterentur, singula jumenta per oppida, iter qua faciendum erat, imperabant : aliam impensam socii in magistratus Romanos non faciebant.' At ipse, ut est paulo ante, cum senatui placuisset 'Consulem, ad agrum publicum a privato terminandum, in Campaniam ire, . . . priusquam ab Roma proficisceretur, literas Præneste misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publice pararet ubi diverteretur ; jumentaque, cum exiret inde, præsto essent.'

47 *Hinc muli Capuæ, &c.*] Ab ea villula mulis vecti Capuam venimus, tempestive quidem, nam ea die confecimus millia passuum non plus sexdecim.

Capuæ] Hæc Campaniæ metropolis ac veluti arx deliciarum et arro-

Lusum it Mæcenas, dormitum ego Virgiliusque:
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa,
Quæ super est Caudî cauponas. Nunc mihi paucis

ego vero ac Virgilius dormitum ivimus: nam pilæ ludus est noxius lippis atque crudis. Istinc ad Cocceii villam pergimus copiosissimam, quæ sita est supra taber-

—51 *Caudi* vel *Caudis* Gott. in marg. Florent. 1482. Mediol. 1486. Venet. 1486. et Locher. *Claudi* Harl. 2. 3. 4. 7. nonnulli Torrent. Vet. Comb. et al.

NOTÆ

gantiæ pridem fuit. 'Alteram Romam' vocat Cicero Philipp. XII. alibi vero 'superbiæ domicilium.' Hannibalis virtutem corrupit ac fregit illa 'pelago, cultuque, penuque potens' civitas, 'deliciis, opibus, famaque;' ut canit Ausonius. Hodie jacet in ruderibus. Duobus autem exinde milliaribus versus Boream excitata est Capua nova veteri haudquaquam par. De ea jam in Epod. XVI.

48 *Lusum it Mæcenas, &c.*] Pila palmaria; cujus exercitatio ad sanitatem utilis robusto quidem et bene affecto: at crudis noxia et κακοστομάχοις, qualis Virgilius: contra salubris somnus et quies; pariter et lippientibus, qualis Horatius. Scilicet agitatio corporis vehemens ciet irritatque humeros; quos lente duntaxat coquit calor naturalis. Adde quod oculorum acies non parum laborat in observanda pila. Cornel. Cels. I. 2. Galenus de Symptom. Caus. IV. 5.

49 *Pila*] Quasi pilis plena sic vocatur, ex Isidoro. Alii a πιλοῦν, *densare*, deducunt originem, sive quod pila potissimum conficiatur e πίλῳ, id est, lana coacta et compacta. Quadruplex erat. 1. Harpastum, e corio confecta minor pila, quam solo repercussam remittebant. 2. Follis, ex aluta; major brachiis, minor pugnis intorquebatur. 3. Trigonalis, sive trigon: nomen a triangulari situ ludentium ternorum, qui sibi invicem ita pilam reddebant, diligenter caventes ne excideret manu sive dextra, sive sinistra. 4. Paganica a pago et paganis dicta: ab his enim ad urbem venit. Plumis infarta erat; durior folle, mollior trigone. Quæ omnia belle notat et exprimit Martialis, IV. 19. XII. 84. XIV. 45. 46. 47. Vide infra II. Sat. 2. 11. Not.

50 *Hinc nos Cocceii, &c.*] Inde processimus ad villam Cocceii rebus omnibus abundantem. Hæc sita est 'supra cauponas Claudii' cujusdam. Vel accipe oppidum quoddam ab Appio Claudio conditum. Placet tamen legere potius cum aliis, *Caudî:* nam inter Capuam et Beneventum sunt Caudium oppidum, hodie *Arpaia*, item Valles et Furcæ Caudinæ; in quibus intercepti aliquando Romani sub jugum turpiter missi sunt: quam tamen ignominiam paulo post gravi ultione eluerunt. Liv. lib. IX.

51 *Nunc mihi paucis, &c.*] Facete admodum Poëta Musas in re ludicra invocat, veluti solet fieri in gravibus argumentis. Descripturus nempe duorum scurrarum ridiculam contentionem, serio videtur grave quidpiam adoriri; quo majorem excitet jocum.

Sarmenti scurræ pugnam Messîque Cicirri,
Musa, velim memores; et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messî clarum genus Osci;
Sarmenti domina extat. Ab his majoribus orti
Ad pugnam venere: prior Sarmentus, Equi te
Esse feri similem dico. Ridemus: et ipse
Messius, Accipio; caput et movet: O, tua cornu
Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cum
Sic mutilus minitaris? At illi fœda cicatrix
Setosam lævi frontem turpaverat oris.

nas Claudii. Jam precor, o Musa, ut mihi referas paucis verbis Sarmenti scurræ certamen atque Messii Cicerri: et quo patre ambo geniti pugnam inierint. Illustris Messii origo ab Oscis: Sarmenti domina etiamnum vivit. Ab istis prognati majoribus in certamen devenere. Sarmentus prior locutus: Aio te esse similem equi indomiti. Cachinnos sustulimus. Tum Messius, accipio, inquit; simulque caput agitat. Continuo Messius dixit: O quid agus, si cornu tua fronte non esset amputatum, quandoquidem ita mutilatus minaris? nimirum turpis cicatrix ei deformarat

vett.—52 ‘Primus, ut puto, Aldus *Cicerri* invexit. Vetustiores, duæ scilicet Venetæ et Locheriana, *Cicirrhi*. Sic et Torrentii, Pulmanni, Bersmanique aliquot cum Regio *Cicirri*. Revocanda est utique lectio antiqua. *Cicirrus* est *κίκιῤῥος, gallus*. Hesychius: Κίκιῤῥος, ἀλεκτρυών.’ *Bentl.* *Cicirri* etiam Gott. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. Cuning. et recentt.—54 *Contulerint* Exc. Sax. Zarot. Mediol. 1477. et Cuning.—58 *Accipito* Zarot.—60 Gott. Harl. 3. 6. Mediol. 1477. Venet. 1479. Florent. 1482. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Wetzel. Heindorf, Wakef. et

NOTÆ

54 *Messî clarum genus Osci*] Ironice prorsus. Nam hi Campaniæ populi, in Latii et Samnii confinio degentes, non solum ignobiles, sed et infames erant. Vide Strabon. Hunc etiam facit quod ‘obscœnum’ quidam ab Oscis deducunt. Festus Oscos prius Opscos teste Ennio dictos ait, et stupra inconcessæ libidinis, ab ejus gentis prava consuetudine, obscœna dici, ex Verrio.

55 *Sarmenti domina extat*] Ergo servus erat ille, aut servili genere. Hic scurra Augusto fuisse in deliciis atque Antonio memoratur. Ex Plutarcho: ‘Antonio infensa erat Cleopatra, quod in cœna dixisset, ipsis quidem acidum vinum infundi: Sarmentum autem Romæ Falernum potare. Erat vero Sarmentus Cæsaris servulus ex iis qui festivitatis causa haberi solent, quos Romani delicias appellant.’ Juvenalis initio Sat. v. meminit hujus scurræ.

58 *O, tua cornu, &c.*] Pergit conviciari Messio Sarmentus: quid faceres, si frons tua esset adhuc armata illo cornu, quod exsectum tibi est nimis terribili et feroci? Sarcasmus.

60 *Illi fœda cicatrix, &c.*] Nempe Messii in fronte apparebat cicatrix exsectæ verrucæ, quæ amputati cornu speciem exhibebat.

Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat;
Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicirrus ad hæc, donasset jamne catenam

hirsutæ frontis partem sinistram. Hinc plures jocos in vultum Campanumque morbum jactans, orabat ut saltaret ad modum Cyclopis pastoris; neque vero larva aut cothurnis tragicis ipsum indigere. Ad ista denique Cicerrus plurima retorsit: in-

NOTÆ

62 *Campanum in morbum*] Seu verrucas, quas habebant frequentes Campani in vultu fœdas: vel turpem quandam aliam luem ciborum ac luxuriæ intemperantia creatam. Non absurde Torrentius intelligit eum morbum, de quo Plin. xxvi. 1. 'Sensit et facies hominum novos, omnique ævo priore incognitos, non Italiæ modo, verum etiam universæ Europæ, morbos: . . . sine dolore quidem illos ac sine pernicie vitæ; sed tanta fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset. Gravissimum ex his lichenas appellavere Græco nomine; Latine mentagram, quoniam a mento fere oriebatur, joculari primum lascivia dictam; ut est procax natura multorum in alienis miseriis: occupat in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus; descenditque in colla, pectusque, et manus, fœdo cutis furfure.' Campanum alii morbum interpretantur propriam ei genti luxuriam arrogantiamque.

63 *Pastorem saltaret uti Cyclopa*] Exprobrat similitudinem cum Polyphemo, quippe ille pariter ingens corpore et immani statura, hirsutaque fronte, in qua etiam cicatrix oculum Cyclopis obturatum referebat. Quapropter nec *larva* facies turpis, nec crura sat procera indigerent cothurnis, id est, altis calceis, quibus ad majestatem utuntur Tragœdi. Petrus Crinitus de honesta disciplina, xvii. 3. apposite omnino, 'Inter voluptates scenicas,' inquit, 'celebrari video Cyclopea. Sic vocarunt cum Cyclopem in scena saltantem proferrent, habitu et ornamentis, quibus Polyphemus apud Poëtas decoratur. Quod ego duxi observandum, ut Horatii locum interpretemur paulo indiligentius ab aliis expositum. Itaque sic allusit, cum de Sarmento scurra et Messio Osco, eorumque litibus disserit: ac Messium ore fœdo et facie turpi similemque larvæ reddit.' Quo loco *saltare Cyclopa* nihil puto aliud ab Horatio intelligi, quam et fronte et habitu talem fuisse Messium, ut Polyphemum in scena saltantem posset exprimere; ac risum de se spectantibus facile commovere.' Polyphemum ab Ulysse occæcatum lege apud Homerum, Odyss. i. Virgil. Æneid. iii. De eo Servius ita scribit: Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres. Sed totum fabulosum est. Vir ille prudentissimus fuit, et ob hoc oculum in capite habuisse fertur, id est, juxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. Verum Ulysses eum tamen prudentia superavit: et ob hoc eum cæcasse fingitur. Vide et Euripid. Cyclop.

65 *Donasset jamne catenam, &c.*] Servi enim manumissi seu Laribus, seu Deorum alicui, consecrabant vincula quibus olim stricti fuerant. Ita Cicirrus servilem objicit turpitudinem Sarmento. Vide Alex. ab Alex. iii. 20.

Ex voto Laribus, quærebat: scriba quod esset,
Nilo deterius dominæ jus esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset; cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo.
Prorsus jucunde cœnam produximus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum; ubi sedulus hospes
Pæne, macros, arsit, turdos dum versat in igne:

terrogabat, numquid jam ex voto sua vincula consecrasset Laribus: quamvis esset scriba, nihilo minus heræ jus in eum superesse: quærebat tandem quare fugisset aliquando ipse cui sufficeret una farris libra, scilicet adeo tenui et parvo. Hilariter sane peregimus eam cœnam. Inde recta nos contulimus Beneventum, ubi hospes officiosior propemodum deflagravit, cum turdos macilentos ad focum torreret.

Kidd. *miniteris.*—67 *Nullum deterius* Harl. 2. *Nullo deterius* unus Han. *Deterius nihilo* Harl. 3. 4. 6. 7. et Vet. Comb. *Deterius dominæ nihilo* edd. vett. *Nihilo deterius* Bentl. Cuning. post alios ex codd.—68 Venet. et Glarean. ap. Zeun. *cur nunquam.* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. unus Vat. Donat. Faërn. Tornes. Nicot. Cleric. Dan. alii, *cur unquam.*—70 Bentl. ex codd. melioribus Fabricii, Pulmanni, Torrentii, et Bersmanni, Leid. et Regin. *producimus;* et sic Gott. et Harl. 4. 6. *perducimus* aliquot Torrentii; unus ejusdem *deducimus.* —71 Harl. 2. *recto.* Harl. 3. 7. et Vet. Comb. *recte.*—72 *Pæne arsit macros* Lambinus ex uno cod. Lambini. *Pæne macros arsit* Gott. Exc. Sax. duo item Dorvillii, cum Taurinensi, et Franeq. Zarot. Mediol. 1477. Venet. 1479. et Florent. 1482. Vide Rutgers. Lect. Venus. cap. 10. Cannegiet. ad Avien. Fab. xxv. 4. et Dorvill. ad Charit. p. 323. *dum turdos* vulgg. ante Bentl. *in igni* unus Bersmanni, Bentleii Regius, et a m. pr. Regin. *in igni,* quod rece-

NOTÆ

66 *Scriba*] Alii scribæ dicebantur a sua functione; alii erant magistratuum, puta Quæstorii, Prætorii, Ædilitii, &c. Scribæ officium apud Romanos mercenarium; nec magni testimonii aut pretii. Alex. ab Alex. II. 2.

67 *Nilo deterius dominæ jus esse*] In servos etiam manumissos domini retinebant jus operarum, v. g. sarciendi vestes, suendi calceos, &c.

68 *Cur fugisset*] Nullum servo probrum gravius, quam fugisse. Hinc enim contumeliose furcifer appellabatur, eo quod hæc erat fugitivi servi pœna, furcam collo appensam circumferre.

Cui satis una Farris libra foret] Hæc sæpius erat servis fugiendi causa, quod nimis parce a dominis alerentur. At Cicirrus, utpote gracilis ac pusillus, tenui alimento poterat ac debebat esse contentus, una videlicet farris libra servis quotidie dari solita ad victum. Quod quidem dimensum proceris corporibus exiguum ac vix sufficiens videbatur. Ex Gell. xx. 1. Debitori in carcere retento Lex XII. Tab. jubebat dari in dies libras farris ab eo qui vinctum tenebat.

71 *Beneventum*] Hæc urbs Hirpinorum a Diomede condita, 28. mill. pass. a Capua; olim dicta Maleventum: at deducta eo colonia Romani ad melius omen mutari nomen, et Beneventum dici in posterum, voluerunt. Fest. Plin. &c.

72 *Turdos*] Gall. *des grives.* Horum aviaria veteres habebant tanta qui-

Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Vulcano, summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos cœnam servosque timentes
Tum rapere, atque omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus; et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrymoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem stultissimus usque puellam

Enimvero exarsit ignis; et flamma per vetustam culinam grassata prope attingebat tectum. Mox aspexisses convivas famelicos atque famulos trepidantes cœnam præripere, et cunctos allaborantes extinguere. Exinde Apulia cœpit ostendere montes mihi cognitos, quos adurit Atabulus, quosque nunquam præteriissemus, nisi nos excepisset villa Trivici proxima, haud absque fumo lacrymas eliciente, dum in foco incenderentur humidi rami cum frondibus. Illic ego demens mendacem meretricem

pit Bentl. Bersmanni alter et Bentleii Battel. *in ignem.*—82 ' Novæ distinctionis ope vim et gratiam loco conciliavi: *Hic ego mendacem, stultissi-*

NOTÆ

dem ut ex his agri stercorarentur, optimo certe fimo. Plin. XVII. 9. Varro, Columella. Porro ex omni occasione captans jocum Satiricus noster macros notat turdos, quos magna tamen sedulitate hospes ad ignem versabat hospitibus apponendos, adeo ut ipse pæne arserit ejusque domus pariter.

74 *Vulcano*] Hic Deus ignis ponitur non raro pro ipso igne. Metonym. vide I. Od. 4.

Summum properabat lambere tectum] Hujus incendii facile grassantis ut rationem intelligas, scire te, lector, oportet quod cum aliis scribit Cœlius Rhodig. XXVI. 21. ' habuisse veteres in domibus tecti medio apertionem, quam nuncupabant capnodochen,' id est fumi receptaculum. Nec enim, ut fit hodie, in excavato pariete caminus erat, sed in medio cubiculo hyberno: siquidem in æstivo non erat focus. Vitruv. VII. 3. Hinc et nunc abutimur voce ' caminus,' fornacem, hypocaustum, ignem, significante: quam tamen usurpamus pro fumario, seu gula fumum emittente extra tectum. Isidor. XIX. 6.

75 *Convivas avidos, &c.*] Cœnam jam paratam servare satagunt famelici illi magis quam ædes scilicet alienas.

77 *Incipit ex illo montes, &c.*] Benevento egressis incipiunt aspici montes Apuliæ, Horatio quidem regio notissima, exinde orto videlicet. De Apulia III. Od. 30. et Epod. II.

78 *Atabulus*] Ventus Apuliam infestans, dictus quasi ἄτην βάλλων, immittens calamitatem. Plin. XVII. 24. Gell. II. 22. hunc, ut volunt, eundem Noster vocat Iapyga I. Od. 3.

79 *Erepsemus*] Syncope, pro ' erepsissemus,' id est transivissemus. Sic postea Sat. IX. ' surrexe' pro ' surrexisse.' Virgil. Æneid. IV. 606. ' extinxem' pro ' extinxissem.' Lucre-

Ad mediam noctem expecto: somnus tamen aufert
Intentum Veneri; tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant, ventremque supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis,
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,
Signis perfacile est: venit vilissima rerum
Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut soleat humeris portare viator;
Nam Canusî lapidosus: aquæ non ditior urna;

*expecto frustra ad mediam usque noctem.} Tum vero sopor me invasit. * * * Inde rhedis vehimur per quatuor et viginti millia passuum, commoraturi in parva urbe quam indicare non licet versu hexametro; signis autem, est facillimum. Ibi venditur aqua rerum vilissima: at panis est optimus certe; adeo ut prudens viator consueverit sponte humeris ferre; quia Canusii est lapidosus: urna autem aquæ*

mus usque, puellam.' Wakef.—89 Gott. Mediol. 1477. 1486. Venet. 1479. et Florent. 1482. *ultra*. Vet. Comb. Venet. 1559. Glarean. Chabot. *ultro*.—

NOTÆ

tius pariter 'confluxet.' Terentius in Adelph. 'produxe,' &c.

Trivici] Hoc oppidum est in Campaniæ finibus, montuosa valde regione, viisque arduis ac difficilibus: quapropter in villa proxima subsistere sæpius necesse est.

87 *Oppidulo, quod versu dicere non est*] Scilicet Equotutico; quæ vox stare nequit in versu hexametro. Equotutium, vel, ut legunt alii, Equotuticum, sive Equus Tuticus, Apuliæ Dauniæ fuit oppidulum, hodie *Ariano* dicitur, aliis *Foggia:* in colle situm est ad Apenninum montem: a Benevento in ortum distat milliaribus duodecim, ex Sansone. Illius meminit Cicero ad Attic. vi. 1. 'Scire vis tuas ego quas acceperim literas. Omnes fere quas commemoras, præter eas quas scribis Lentuli pueris et Equotutico ac Brundusio datas.'

Quod versu dicere non est] Imitatio est Lucilii ita Sigillaria indicantis Sat. 7. 'Servorum festu' dies est, Quem plane hexametro versu non dicere possis.' De hoc servorum die continuo post Saturnalia celebrari consueto, Macrob. i. 10.

88 *Venit vilissima rerum Hic aqua*] Quæ scilicet aliunde petenda et longe, e fonte aliquo.

89 *Ultra* [*ultro*] *Callidus*] Quidam legunt *ultra*, id est, in ulteriorem regionem. Quod satis placet.

91 *Canusî*] Canusium Apuliæ oppidum, hodie *Canosa*, in colle ædificatum apud Aufidum amnem: a Cannis excisis distans tribus milliaribus.

Lapidosus] Lapidis instar durus et insipidus: vel lapidibus plenus, e farina minime pura; sive male concinnata mola, sive non sat dura, quæ grana conterendo ipsa deteratur, ruptis inde particulis, quæ immixtæ pani dentes manducantis offendunt.

Aquæ non ditior urna] An quod Aufidus est duntaxat lacus, quemadmodum Strabo asserit, cujus proinde aqua potu injucunda esset? an, ut scribunt nonnulli, quod Aufidi fluvii alveus interdum arescit?

Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hic Varius discedit mœstus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter, et factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior; via pejor adusque
Barî mœnia piscosi: dein Gnatia lymphis
Iratis exstructa dedit risusque jocosque,

haud felicior: quod oppidum ædificatum est quondam a strenuo Diomede. Illinc Varius tristis abscessit ab amicis dolentibus. Hinc Rubos perreximus fatigati, quod longius iter feceramus, atque ob pluviam molestius. Postridie tempus fuit magis opportunum, at via deterior usque ad muros Barii piscosi. Deinde Egnatia infensis aquis condita præbuit risum ac ludum, quod persuadere volunt thura absque

91 *Aquæ non dulcior* Cruquius.—93 Harl. 3. et edd. vett. *hinc Varius.* Harl. 2. 4. 6. 7. omnes Torrentii, Bentleii Regin. et duo alii, duo Bersmanni, *hic Varius;* et sic edd. antiq. Bentl. et recentt.—97 Edd. ante Bentl. *dehinc;*

NOTÆ

92 *Qui locus a forti Diomede est conditus olim*] Diomedes Ætoliæ rex; post Achillem et Ajacem fortissimus inter Græcos: singulari pugna cum Hectore et Ænea congressus est; Palladium abstulit; Martem quoque et Venerem vulnerasse in bello Trojano fertur. Quapropter indignata Dea uxorem ejus Ægialen libidinibus fœdis adeo perdidit, ut ille tum ab ipsa tum a patria abhorruerit; diverteritque in Apuliam, ubi cum Dauno rege fœdere inito, non unam urbem condidit. Memorantur Canusium, Arpos sive Argos Hippium, quæ et Argyrippa.

93 *Varius discedit*] Vocantibus alio negotiis. Alii volunt ad castra Cæsaris contendisse alia via.

94 *Rubos*] Rubi urbs Apuliæ, quibusdam *Ruvo* dicta, Canusium inter et Barium.

Fessi] Confectis a Canusio, ubi pranderant, viginti milliaribus aut circiter.

96 *Postera tempestas melior, &c.*] Cœlum non pluvium, ut heri.

Via pejor] Ob hesternum imbrem, locorumque difficultatem.

97 *Barî mœnia piscosi*] Barium Apuliæ oppidum, regioni nomen dedit Barianæ dictæ: mari alluitur, ad oram sinus Veneti: quare *piscosum* vocat Horatius. Conditum est et nominatum ab incolis Baræ parvæ insulæ apud Brundusium, teste Festo.

Gnatia] Hæc et Egnatia dicitur, hodie *Gnazzi*, vel *Nazzi:* urbs Salentinorum etiam maritima, media fere inter Barium et Brundusium, ab utroque distans triginta circiter milliaribus.

Lymphis Iratis exstructa] Seu quod aquæ dulcis penuria laborat, seu potius quod sic notare vult Poëta Gnatianos ut lymphaticos, id est insanos, quippe qui non modo credant sed et aliis persuadere velint rem incredibilem aut superstitiosam, de qua mox. Vide Festum in voce, 'lympha,' ubi egregie ostendit lympham dici pro nympha, mutata literula: et lymphatos dici furiosos, eo quod creditum veteribus, a nymphis, si conspicerentur, furorem immitti. Ludit igitur Poëta in ambigua voce.

Dum flamma sine thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Judæus Apella,
Non ego: namque Deos didici securum agere ævum;
Nec, si quid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cœli demittere tecto.
Brudusium longæ finis chartæque viæque.

igne incendi in templi aditu. Fidem habeat Judæus recutitus: ego certe minime credam. Quippe Deos accepi tranquillam vitam ducere: ac si quidpiam mirandum edat natura, illud nequaquam a numinibus solicitis immitti e summis ædibus Olympi. Brundusium terminus fuit prolixi itineris, erit etiam hujus descriptionis.

Harl. 6. Franck. et tres codd. Pulmanni, et edd. recentt. *dein.*—102 Cuning. *faciat miri natura.*—103 *Ex alto cœli tristis* Cuning.

NOTÆ

99 *Dum flamma sine thura liquescere, &c.*] Hujus miraculi superstitiosi meminit Plinius II. 107. ita scribens: 'In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.' Porro notavimus alibi cognitos Ethnicis Sacros Codices, e quibus non pauca mutuati fabulis asperserunt. Certe patet adumbratum hic quod habetur III. Reg. 18. de vocato cœlitus igne Eliæ precibus, quo repente consumta sunt holocaustum, et ligna, et altare lapideum, et superfusa copiose aqua. Vide II. Od. 19.

100 *Credat Judæus*] Insimulat Horatius Judæos superstitionis, eo quod mox relatum miraculum crederent ac venditarent. Hinc et rem Gnatianam ejusmodi credulis hominibus narrandam suadendamque remittit: quæ sibi suisque comitibus duntaxat 'risus dedit et jocos.' Romanos tamen non parum superstitionibus addictos lege apud Plin. XXVIII. 2. &c.

Apella] Quasi sine pelle in præputio circumciso: recutitus. Pers. Sat. V. 184. 'recutita sabbata' deridet: ubi nos plura de hac lege Judæis a Deo data: item ad Juvenal. Sat. XIV. 99. Salmasius etymologiam istam docte refellit; tum quod nequaquam brevis esse posset prima syllaba vocis *apella*, tum quod potius dicendum foret *impella* vel *abpella*, sicut dicitur imberbis, et absimilis, &c. Solerter autem et apposite ait fuisse tum Romæ Judæum quemdam nomine *Apellam*, ad quem sane Horatius respexerit.

101 *Deos didici securum agere ævum*] Ab Epicuro sic statuente, mortalia et inferiora quælibet minime Diis curæ esse. Vide I. Od. 34. lege et Plin. II. 7.

104 *Brundusium*] Hæc urbs regni Neapolitani maritima, in provincia Hydruntina, ad oram maris Adriatici. *Brindes.* Ennius: 'Brundusium pulchro præcinctum præpete portu.'

Longæ finis viæ] Viæ causa et finis patet ex dictis initio.

Longæ] Nam Roma distat Brundusium milliaribus trecentis et sexaginta. Hæc vero confecit Horatius quindecim diebus. Quidam numerant septemdecim, sed perperam.

SATIRA VI.

IN DERISORES NATALIUM SUORUM.

Cum Horatius, libertino patre natus, a Mæcenate in numerum amicorum relatus esset, invidia multorum, inprimis nobilium, inde commota esse videtur. Quare hic potissimum hoc agit, ut Mæcenatem defendat. Etsi, inquit, tu, Mæcenas, omnium Etruscorum es generosissimus; non tamen me, ut plerique nobiles, spernis: nam non tam genus, quam animum et mores spectas. Scis enim, multos humili loco natos fuisse probos et honoribus reip. ornatos, et contra nobilissimos homines ob vitæ turpitudinem tulisse repulsam. Veruntamen nos, qui et genere et sententiis a vulgo discrepamus, non debemus majora appetere, ne in invidiam et justam hominum incurramus reprehensionem, ut Tillius quidam, et alii ignobiles. Atque ipsum me, libertino patre natum, omnes clanculum mordent, olim quod cohortem duxerim, nunc vero, quod tibi, Mæcenas, sim convictor, quanquam injuria. Nam, pro tua in amicis deligendis diligentia, non casu me inter tuos recepisti, sed commendatum a Virgilio Varioque, et a temet ipso spectatum, quia meos mores et vitam probasti, quam optimi patris curæ et fidei debeo, qui in me instituendo nullis sumtibus pepercit. Quare nec melior pater, nec gratior vitæ conditio contingere potuisset mihi.

NON, quia, Mæcenas, Lydorum quicquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te;

O Mæcenas, quod nobilior te nullus sit ex Lydis, quotquot Tusciæ terram habi-

Satira octava Libri secundi in Ed. Sanad.—4 ‘Restitui versum ex pueri-

NOTÆ

1 *Non, quia, &c.*] Satira hæc tota nitescit cum veræ nobilitatis definitione, tum bonæ educationis præceptionibus et emolumentis, tum grati in bonum parentem animi testificatione.

Non, quia, Mæcenas, Lydorum, &c.] Non tu Mæcenas, licet nobilissimus, quod plerique magnatum faciunt, humiles ac plebeios aspernaris. Enimvero me libertino patre natum adeo non despexisti, ut contra ‘esse in amicorum numero’ jusseris, quod me ‘purum et insontem’ comperisti.

Lydorum quicquid, &c.] Ferunt nempe Lydiæ populos, duce Tyrrheno Herculis filio vel nepote, in Italiam dudum appulisse atque Hetruriam tenuisse: unde Hetrusci dicantur Tyrrheni pariter ac Lydi. Virgil. Æneid. IX. 11. ‘Lydorumque manum.’ Et Æneid. II. 781. ‘Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva Inter opima virum leni fluit agmine Tybris.’ De Mæcenatis ex Hetruriæ principibus origine, fuse I. Od. 1. &c.

Etruscos fines] Etruria sive Hetruria, quæ et Tuscia pariter ac Thuscia scribitur, Italiæ notissima regio, vernacule *la Toscane:* ab Ortu rigatur fluvio Tiberi, a Meridie mari Tyrrheno.

2 *Generosior*] A genere ‘generosus’ antonomasticωs dicitur, cui opponitur ‘degener.’ Senec. Trag.

Nec, quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitarent;
Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum:
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus. Persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tullî atque ignobile regnum,
Multos sæpe viros nullis majoribus ortos

tarunt, aut quod habuisti avos paternos ac maternos qui pridem magnis exercitibus præfuere, non propterea, more multorum, subsannas obscuros, sicut me libertini patris filium: quando affirmas nihil referre quo parente quilibet oriundus, dummodo probus sit. Bene profecto existimas, ante Servii auctoritatem atque imperium haud illustre, plerosque sæpius viros ignotis ortos majoribus et bonos extitisse et magnis

tiæ meæ conjectura, *Olim qui magnis regionibus imperitarent;* quam miror ab aliis non præreptam: neque enim satis intelligo, an recte dici possit magna numeri certi turma militaris; et abunde patet Etruscis regibus editum esse Mæcenatem. Pomponius Mela I. 12. de Phœnicibus: 'Classe confligere, imperitare gentibus.' Et mihi persuadeo Flaccum nostrum ob oculos habuisse Lucretii locum, II. 1041. 'Inde alii multi reges rerumque potentes Occiderint, magnis qui gentibus imperitarunt.'' *Wakef.* Han. *imperitarit;* Harl. 3. 4. 7. *imperitarint;* Harl. 6. Zarot. Vet. Comb. *imperitarunt.* Bentl. ex codd. *imperitarent.*—7 *Cum referre neges* conj. Bonfin.—11 Harl. 4.

NOTÆ

Troad. 'Generosa in ortus semina exsurgunt suos.'

3 *Nec, quod avus tibi, &c.*] Paterno maternoque genere nobilissimum indicat Mæcenatem.

4 *Legionibus*] Synecdoche. Proprie vero legio ad Romanos pertinebat: continebat sex hominum millia: singulis autem millibus Tribunus imperitabat, tempore quidem C. Marii. Hic enim primus legionem sex millium conscripsit, quæ antea quatuor millium fuerat. Vide Isidor. IX. 3. Veget. lib. II. Fest. &c.

5 *Naso suspendis adunco*] Vafre et salse derides. Quintil. XI. 3. 'Naribus quidem derisus, contemtus, fastidium significari solet.' Plin. XI. 37. 'Altior homini tantum nasus, quem novi mores subdolæ irrisioni dicavere.'

6 *Libertino*] Servus manumissus vocatur libertus: ejus filii dicuntur libertini. Qui ab his deinceps nascuntur ingenui sunt.

8 *Ingenuus*] Non proprie adhibetur vox ista hoc loco: significat autem hic non liberum, sed moribus præditum bonis, ingenuo et nobili viro dignis.

9 *Ante potestatem Tullî*] Antequam Romæ sextus regnaret Servius Tullius, Tarquinii successor et gener, Ocrisia matre captiva natus. Unde noster ejus 'regnum ignobile' appellat. Quanquam apud Corniculum suam patriam domi valde nobilis fuisse cognoscitur. Vide Dionys. Halic. IV. Liv. I. 41. ubi Tanaquil uxor Tarquinii sic hortatur Servium hunc: 'Erige te, Deosque duces sequere: qui sis, non unde natus sis, reputa: et nos peregrini regnavimus. Tuum est, Servi, si vir es, regnum,' &c.

Nullis majoribus ortos] Originem

Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:
Contra, Lævinum, Valerî genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Judice, quo nosti, populo; qui stultus honores
Sæpe dat indignis, et famæ servit ineptus;
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet

dignitatibus amplificatos: e contrario Lævinum e Valerii stirpe, per quam Tarquinius Superbus dejectus imperio est, uno asse pluris nunquam æstimatum esse judicio populi, quem scis insanum frequenter attribuere dignitates immeritis, et stolide famam sequi; necnon admirari titulos atque imagines. Ergo quid nos decet agere

et Vet. Comb. *multis et honoribus.*—13 Harl. 2. 3. 4. 6. 7. *fuit.* 'Ita libri et olim editi et nuperi. Enimvero indignor tot eruditos Interpretes lectionem veram in codicibus suis inventam tam imperite sprevisse. Ea sic habet *pulsus fugit.* Hanc in quatuor optimis Blandiniis Cruquius, in suis aliquot Lambinus Bersmannusque repererunt: nosque itidem in veterrimo Leidensi, et aliis duobus, et pro varia lectione in Magdalenensi. Quanto hoc, nisi plane desipimus, elegantius pleniusque illo altero, quod hactenus editiones occupavit! Id solum, credo, ad corrumpendum locum Librarios impulit; quod *fugit*, præterito tempore et priore syllaba producta, vi sententiæ hic requiri arbitrarentur: atqui illud minime metuendum erat. Auctor de obitu Mæcenatis: 'Sic illi vixere, quibus fuit aurea Virgo, Quæ bene præcinctos postmodo pulsa fugit.' Virgil. Æn. III. 121.' *Bentl.* Han. *fugit.*—15 *Judice quem* edd. ab Aldo. *Judice quo* Han. Gott. Exc. Sax. omnes Cruquii et Tor-

NOTÆ

trahentes ex iis qui hactenus non inclaruerant, et nullius fuerant nominis ac celebritatis.

12 *Contra, Lævinum, &c.*] Contra vero domi nobiles interdum tam degenerasse, ut etiam contemtui fuerint, nullosque adepti magistratus.

Lævinum, Valerî genus] Pub. Valerius Lævinus, quod virtute careret, vel populo despectus: quanquam erat e familia perillustri, per quam reges exacti Roma. P. enim Valerius Publicola suffectus olim Consul, Collatino abdicare coacto, una cum Junio Bruto collega regno pepulit Tarquinium Superbum. Liv. lib. II.

15 *Qui stultus honores, &c.*] Ubi nempe viget Democratia, seu populi dominatio, ut Romæ. Liv. passim. Lucilius olim dixerat: 'Honorum Judicium est crassis.'

16 *Famæ servit ineptus*] Plus ducitur vana opinione et ventosa existimatione, quam vera virtute et gloria. Unde omnia deferre solet ei quicumque natalium splendore, domestica fama, et opibus præfulget, tametsi per se haud ullum virtutis specimen ediderit. Isocrat. ad Demon. Τὴν ἀλήθειαν ἀγνόουσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσι πολλοί. *Vulgus ignorat veritatem, et famam respicit.*

17 *Stupet in titulis et imaginibus*] Nobilitatis insignia demiratur, non ipsam virtutem, quæ sola est nobilitas: stupet videns honorum titulos et statuas majoribus constitutas, nec advertit hæc uni virtuti decreta et concessa fuisse. Cic. in Pison. 'Obrepsisti ad honores errore hominum,

Nos facere, a vulgo longe longeque remotos?
Namque esto, populus Lævino mallet honorem
Quam Decio mandare novo: censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus,
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
¶ Sed fulgente trahit constrictos gloria curru

a vulgo plane differentes? Nam certe populus dignitatem Lævino deferre mallet quam Decio ignoto: et Appius Censor arceret me, si libero parente non essem genitus; et quidem jure, quia non mansissem in propria conditione. Verumenim gloria

rentii, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Bentl. et recentt.—18 *Nos facere* omnes præter Bentl. *Non facere* Florent. 1482. *longe lateque* Harl. 6. Zarot. Vet. Comb. et al. vett. *longe longeque* Gott. Harl. 2. 3. 4. 7. ceteri, quod ex suis codd. primus recepit Cruquius.—20 Cuning. et Bentl. in ed. pr. Cantab. 1711. *cen-*

NOTÆ

commendatione fumosarum imaginum, quarum nihil habes simile præter colorem.' Juvenal. Sat. VIII. 'Stemmata quid faciunt? Quid prodest, Pontice, longo Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus Majorum?' &c.

Quid oportet nos, &c.] Quid nos sentire et judicare decet, si quidem a vulgi errore liberi, et sapientum institutis informati sumus?

19 *Lævino mallet honorem Quam Decio mandare novo*] Homini majorum gloria collustrato, per se vero ignobili, potius quam viro propria laude conspicuo, cujus majores non antea clari. Pub. Decius Mus e Deciis primus summa in Rempublicam fide consulatum merito est adeptus, fortiterque et gloriose administravit cum T. Manlio Torquato. Cic. de Divin. I. Liv. lib. VIII. &c.

20 *Censorque moveret Appius*] Repelleret ac summoveret me a petendo magistratu Appius ille Claudius Cæcus severa notus censura, creatus anno U. C. 443. Is primus libertinos in urbanas tribus redegit. Sueton. Claud. cap. 16. et 24. Vide Alex. ab Alex. III. 13. ubi Censorum origo et potestas explicatur. Inter alia debebant Senatores legere et cooptare, summotis indignis, et honestissimis allectis. Censoria Lex ita jubebat: 'Censores populi familias censento: urbis templa, vias, ærarium, vectigalia tuentor: populum in tribus distribuunto: mores populi regunto: probrum in senatu ne relinquunto,' &c.

22 *Quoniam in propria non pelle quiessem*] Quia vellem assurgere supra meam conditionem ac proprium statum. Allusio est ad fabulam asini leonina pelle contecti ap. Æsop.

23 *Sed fulgente trahit, &c.*] Neque vero mirandum quod ignoti ac novi homines quandoque ad dignitates aspirent; siquidem hi, perinde ac generosi nobilesque, trahuntur splendore gloriæ; quæ omnes ad suum veluti currum constrictos rapit. Cic. Offic. I. 'Vix invenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. At fortis animus et magnus duabus rebus maxime cernitur, quarum una in rerum externa-

Non minus ignotos generosis. ¶ Quo tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fierique tribuno?
Invidia accrevit, privato quæ minor esset.
Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus

splendente suo curru nexos allicit tam obscuros quam illustres. Quid prodest tibi, Tulli, resumere ablatum clavum, et creari Tribunum? Scilicet aucta est invidia, quæ minor erga privatum foret. Etenim cum primum aliquis demens mediam tibiam

sorne moveret.—24 'Quod editiones hactenus possedit, *Tulli*, ex versu nono videtur irrepsisse. At ibi de Servio Tullio rege sermo est: hic de homine alio nescio quo. Quidni igitur revocamus plurium codicum lectionem, *Tilli?* ut de suis testantur Bersmannus, Pulmannus, Torrentiusque: in nostris hic quidem duobus duntaxat apparet, Regio et Petrensi: at infra versu 107. in Leidensi, Zulich. Magd. et Batteliano extat. Cicero Philip. II. 11. 'Tillius Cimber.' Idem Ep. Fam. VI. 12. Seneca de Ira, III. 12. et Epist. LXXXIII. Suetonius Jul. c. 85. 'Cimber Tillius:' quibus omnibus in locis eadem ac hic variatio est in scriptis codicibus. Gruterus in Inscript. AFER TILIUS, et, Q. TILLIUS, et, M. TILLIUS, M. L. PHANIAS. TILLIA M. L. LUCCEIA.' *Bentl.*—25 Nonnulli codd. et edd. recentt. *fierique tribunum.* Aliquot Lambini, Gott. a m. pr. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. et edd. recentt. *fierique tribuno.*—

NOTÆ

rum despicientia ponitur,' &c. Et postea, n. 68. 'Cavenda est gloriæ cupiditas. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio.'

24 *Quo tibi, Tulli, &c.*] Quid tibi emolumenti est recepisse vestem et dignitatem Senatoriam, quam tibi Cæsar ademerat? Porro non bene est notus ille. Sic habet vet. Comment. 'Tullius hic Senatu motus est a Cæsare quasi Pompeianus: occiso vero Cæsare recepit latum clavum, et Tribunus militum factus est.'

25 *Tribuno*] De plebis Tribunatu locum hunc explicant nonnulli, sed frustra. Tribunus militum nemo fiebat, quin prius alam duxisset: alam non ducebat nisi qui cohorti præfuisset. Is milites in castris habebat dicto audientes, ad exercitationes deducebat, in stationes mittebat, claves portarum suscipiebat; vigilias et munitiones diu noctuque circuire, militum nomina memoria tenere, sauciorum curam agere, ne cui arma, pabula, alimenta deessent cavere debebat, &c. Vide Alex. ab Alex. VI. 18. &c.

26 *Privato quæ minor esset*] Si degeres absque magistratu, nemo tibi invideret: nunc vero tibi dignitatem nacto plures invident.

27 *Nam ut quisque insanus, &c.*] Cic. Offic. I. 'Nec imperia expetenda: ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam .... Multi quærentes eam tranquillitatem a negotiis publicis se removerunt, ad otiumque perfugerunt. In his et nobilissimi Philosophi longeque principes, et quidam homines severi et graves,' &c. Ex quibus patet insanire quisquis publicam rem ultro capessit exiguis munitus adjumentis.

Nigris medium impediit crus Pellibus, &c.] Magistratum iniit, in Senatum est allectus: ac proinde jus habet utendi ocreis mollioribus nigri coloris pedem ac mediam quoque tibiam tegentibus: item latum induendi clavum. Calcei Patriciorum

Pellibus, et latum demisit pectore clavum;
Audit continuo, Quis homo hic? et, Quo patre natus?
Ut si qui ægrotet quo morbo Barrus, haberi
Ut cupiat formosus; eat quacumque, puellis
Injiciat curam quærendi singula, quali
Sit facie, sura quali, pede, dente, capillo:
Sic qui promittit, cives, Urbem sibi curæ,
Imperium fore, et Italiam et delubra Deorum;
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,

inseruit cothurno, et laticlavio pectus operuit, statim audit, Quis est vir iste? cujus filius? Quemadmodum si quispiam eodem quo Barrus morbo laboret, velitque censeri pulcher; qualibet pergat, desiderium puellis creabit sciscitandi singula; quali sit vultu, quali sura, pede, dente, capillo: ita qui pollicetur curaturum se populum, civitatem, imperium, Italiam, et templa numinum; is cunctos homines cogit

28 Quidam codd. et edd. vett. solenni confusione, *dimisit.*—29 Unus Vat. Rainutii Card. Jannoct. Faërn. Torn. Russard. Cleric. Nicot. et duo alii ap. Lamb. Harl. 2. 3. 6. et aliquot Bentleii *hic est: quo;* et ita Talbot. Pine, Sandby. *hic? aut, Quo* Harl. 4. codex Regius et optimus Regin. item edd. vetust. Sanad. Francis, Wakef. et Kidd. *hic sit quo* Han. *hic? et Quo* Harl. 7. et edd. recentt.—31 *Et cupiat* Cruquius et Torrentius ex suis, probante Baxtero. *Ut cupiat* plures codd. Lambini, et Bentleii Leid. item Zarot. Mediol. 1477. Florent. 1482. Vet. Comb. Locher. Venett. 1477. 1478. 1479. al. vet. —33 Bentl. distinguit: *sura, quali pede.*—35 'In novem Torrentii Codicibus deletur *et* ante *Italiam:* et videtur plane a Grammaticastro interpositum

NOTÆ

differebant a plebeiis. Horum crassiores; illorum tenuiores ex aluta, seu molli et subtili corio: quales gestavere pridem reges Albanorum. Festus. Martial. II. 29. 'Coccina non læsum pingit aluta pedem.' Isidor. XIX. 34. ait istos nobilium calceos alto fuisse solo, cothurnis similes, ad medium crus pervenisse, quatuor corrigiis religatos et fibulis aureis vel argenteis: assutam denique desuper habuisse lunæ crescentis effigiem; seu potius literam C, quæ centenarium primum numerum fuisse Senatorum notabat. Vide Plutarch. Quæst. Centur. Rom. Item Cœl. Rhodig. XX. 28. Juvenal. Sat. VII. 192. 'Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.'

28 *Latum demisit pectore clavum*] De ea interiori veste et tunica nobilibus propria, dixi fuse Sat. præced. vs. 36.

29 *Audit continuo, &c.*] Scilicet homines novos ad dignitates evehi populus indignatur.

30 *Quo morbo Barrus*] Mulierum amore effræni; proindeque formositatis affectatione. Sat. IV. præced. 'Barrus inops.'

34 *Qui promittit, cives, Urbem, &c.*] Cruquius observat hic formulam quandam juramenti ejus qui magistratum accipit. Certe Senatoribus ac magistratibus incumbit cura urbis, civium, imperii, religionis, &c.

Omnes mortales curare et quærere cogit.
¶ Tune Syri, Damæ, aut Dionysî filius, audes
Dejicere e saxo cives, aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu post me sedet uno;
Namque est ille, pater quod erat meus. ¶ Hoc tibi Paulus
Et Messala videris? At hic, si plostra ducenta
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit
Cornua quod vincatque tubas: saltem tenet hoc nos.
¶ Nunc ad me redeo, libertino patre natum;
Quem rodunt omnes libertino patre natum;

solicite percontari quo sit editus parente, an obscurus matre ignobili. Num tu filius Syri, Demetrii, vel Dionysî, audes e rupe Tarpeia præcipitare cives, aut Cadmo tradere? At, inquies, Novius collega uno post me gradu considet: est enim ipse quod erat parens meus. Ob id nempe tibi videris esse Paulus et Messala? Verum hic, si ducenti carri tresque pompæ funebres in foro simul procedant, tollet vocem ingentem cornua et buccinas superantem. Id saltem nos detinet. Jam revertor ad me parentis libertini filium, cui exprobrant universi originem e patre libertino, eo

causa metri. Bentleius tenet.' *Baxt.*—37 Unus Han. *cogat.* Cuning. *curare requirere cogit.*—39 *Chamo* codex Cruquii. *Camo* Florent. 1482. *Cathmo* Han. *Bathmo* conj. Cruquius. *ac tradere Cadmo* Harl. 2.—42 *Et Messalla* Venet. 1559. Lamb. et Bentl.—46 ' Codex unus pervetustus *Libertino p.*

NOTÆ

38 *Syri, Damæ, Dionysî*] Nomina servorum sunt ista.

Audes Dejicere e saxo cives, &c.] Tu genere libertino oriundus audes Prætoris aut Tribuni plebis officio fungi, civesque Rom. morti addicere, ac lictori tradere e rupe Tarpeia dejiciendos.

39 *Dejicere e saxo cives*] Usitatum erat hoc Romæ supplicium. Vide Plin. VII. 44.

Tradere Cadmo] Lectori seu carnifici notæ eo tempore crudelitatis tradere vel necandos vel torquendos.

40 *At Novius, &c.*] Respondet Tullius ille, collegam suum uno gradu inferiorem se esse et ignobiliorem. Nempe Novius erat libertus; Tullius vero libertinus. De Nonio illo postea sub finem hujus Satiræ.

41 *Hoc tibi Paulus Et Messala videris*] Tullio reponit Horatius: scilicet quod a servili conditione distas uno gradu plus quam Novius, an ideo tibi videris esse perinde nobilis ac Paulus Æmilius, et Messala Corvinus apud Romanos illustrissimi? De illo I. Od. 12. De Valerio Messala Corvino Aurel. Victor, &c.

42 *At hic, &c.*] Salsa ironia in ejusmodi homines novos honoribus exornatos. Indicat Poëta Novium digniorem fuisse præconis munere quam Senatoria dignitate; quippe ingenti voce præditum a natura, non autem claris natalibus aut virtutibus.

44 *Cornua quod vincatque tubas*] In funeribus adhiberi solebant cornua tubæque. Pers. Sat. III. 103. 'hinc tuba, candelæ,' &c. Propert. IV. 12. 9. 'Sic mœstæ cecinere tubæ,' &c.

Nunc, quia, Mæcenas, tibi sum convictor; at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est: quia non, ut forsit honorem
Jure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum!
Præsertim cautum dignos assumere, prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possum, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim

quod modo sim tuus conviva, o Mæcenas; quondam vero præfectus essem Romanæ legioni. Hoc ab illo differt. Quamvis enim dignitatem istam mihi fortasse merito quispiam invidere queat, at non pariter tuam amicitiam; maxime cum dignos eligere caveas, perversa ambitione longe pulsa. Ob hoc me fortunatum appellare nequeo, quod fortuito nactus sim te amicum: nulla quippe fortuna mihi dedit te: sed

natus, ut cum versu sequente conjungatur: quam lectionem non possum non amplecti. Frigida enim, ne dicam inepta, illa repetitio est.' *Lamb.*—47 *Nam quia sim tibi Mæcenas convictor* in quibusdam exemplaribus Lambini. *Nunc, quia sim tibi, Mæcenas, convictor* Gott. Harl. 7. nonnulli ap. Bentl. Pulman. et Bersm. item Zarot. ap. Gesn. Heindorf. *Nunc, quia sum tibi, Mæcenas, convictor* unus Han. Harl. 3. 4. 6. plurimi ap. Bentl. Bersm. et Pulmannum; item Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1492. et Vet. Comb. quod recepere Bentl. Sanad. Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd.—49 Unus Han. *quod non ut forsit honorem.* 'Omnes pæne omnium Manuscripti legerunt *forsit* non *forsan*, sic et Vet. Schol. 'Honor forsitan non convenit libertini filio: amicitia viri magni quare non conveniat docto?'' *Baxt.*—52 Dan. Heinsius pro *non hoc* scribi vellet *non hic*, improbante Gronovio in Epist. Salmasio, Syllog. Epist. tom. II. p. 568.—53 *Me possunt* Bentl. ex Vet. Schol. et sic Zarot. et duodecim edd. ap. Cuning. *Me possit* Cuning. ex codd. eumque secuti Sanad. et Francis. *Me possim* Harl. 2. Gott. et Exc. Sax. *Me possum* unus Han. Harl. 3. 4. 6. 7. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. R. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Wetzel. Heindorf. Bipont. Baxt. Gesn. Zeun. et Comb.—54 'Disquirunt hic Interpretes, utrumne *Fors* an *sors* legendum sit; quorum illud in principe Veneta, hoc in Locheri editione comparet. Certe in vetustioribus nostris codicibus clare exhibetur *fors;* ne hac de causa Lambini fidem labefactet semper erga illum iniquior Torrentius. Tacitus Annal. lib. II. cap. 42. lib. XIV. cap. 5. At Hist. lib. IV. cap. 1. 'Passim trucidatis, ut quemque sors obtulerat: ubi tamen, ut antea, 'fors' reponendum est. Sed, dum leviculum hoc solicitos eos habet, illud interim, quod longe gravius est, impune hic grassari patiuntur: *Nulla etenim mihi te fors obtulit.* Ita omnes ubique dederunt editores:

NOTÆ

48 *Quod mihi pareret legio Romana*] Cum in Bruti castris militarem. Vide II. Od. 7.

49 *Dissimile hoc illi est*] Honoribus quisque invidere potest, quos non raro indignis etiam dat fortuna: non vero amicitiæ et gratiæ apud virum sapientem, qui non nisi dignos eligere cognoscitur.

Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram; singultim pauca locutus,
(Infans namque pudor prohibebat plura profari,)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed, quod eram, narro: respondes, ut tuus est mos,
Pauca: abeo; et revocas nono post mense, jubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre præclaro, sed vita et pectore puro.
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta; (velut si

eximius primo Virgilius, ac deinde Varius narraverunt quis essem. Cum vero steti coram te, modica dixi interruptis verbis: nam verecundia elinguis haud sinebat plura loqui: non me illustris parentis filium, non equo me generoso vehi circa meos agros, sed quod eram, commemoravi. Tu pauca, ut soles, respondisti. Discedo: meque post novem menses accersis: præcipisque esse inter amicos tuos. Illud ego magni facio quod placui tibi qui pravum a recto distinguis, non per nobilem patrem, sed per mores et animum innocentem. Verum si mea indoles parvis ac paucis nævis maculata est de cetero proba; (quemadmodum si maculas formoso cor-

neque sentiunt illud *mihi te* quam inscite et stolide hic dictum sit, ut nihil magis. Quid enim? An patrono et rege suo Mæcenate, cui vitam, opes, omnia debuit, majorem hic se gerit coactoris Græculi filius? Tibi vero, o noster, Mæcenatem fors obtulerit? quod sodes ex te verbum audio? Immo te Mæcenati: nisi omnium quotcumque fuerunt, sunt, eruntve, Suffenorum primus es. Certe sic alibi solebas, ut I. Sat. 3. 64. 'Simplicior quis et est? qualem me sæpe libenter Obtulerim tibi, Mæcenas.' Recte hoc quidem, et verecunde: et bene factum, quod tam turpem maculam effugisti. Sic enim et hoc in loco nullus dubitabam, quin sic a principio fuerit: *Nulla etenim tibi me fors obtulit*. Atque sic postea latentem hanc lectionem deprendi in Scholiaste Cruquiano, loco paulo ante laudato: 'Cum nulla fors, inquit, me tibi obtulerit, sed amicorum commendatio.' Denique ita clare extare vidi in codice manuscripto, quem nuper adeo Bibliothecæ Collegii nostri donavit vir insigni eruditione et humanitate Thomas Rud.' *Bentl.* 'Superbum esset dicere *mihi te*, si fors nobis offerret tantum mancipia; sed offert etiam patronos. Æque calumniæ opportunum, et magis forte est *tibi me:* quasi vero magnum munus fortunæ esset obesulus poëta oblatus divinitus Mæcenati.' *Gesn.*—55 *Varus* Gott. Han. alii.—66 Harl. 3. 6. et Vet. Comb. *alioquin recta.*—

NOTÆ

55 *Varius*] De eo Sat. præced. al. *Varus*. De Quintilio Varo I. Od. 18.

59 *Satureiano*] E Satureianis pascuis, ubi equi nutriebantur optimi. Saturum vel Satureum, quibusdam Satyreum, v. *Saturo;* hodie vicus hortis amœnus, olim oppidum in Calabria, ex Servio; secundum alios regio Tarento vicina.

Egregio inspersos reprendas corpore nævos ;)
Si neque avaritiam, neque sordes, aut mala lustra,
Objiciet vere quisquam mihi ; purus et insons
(Ut me collaudem) si et vivo carus amicis ;
Causa fuit pater his ; qui macro pauper agello
Noluit in Flavî ludum me mittere, magni
Quo pueri, magnis e centurionibus orti,
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant octonis referentes Idibus æra :

pore effusas damnes ;) si nec sordidam cupiditatem, nec impura ganea ullus mihi juste exprobret ; si etiam (ut me approbem) ob integritatem et innocentiam gratiosus amicis vivo ; his causam præbuit meus parens, qui modico agro non dives noluit me tamen mittere ad scholam Flavii, ad quam pergebant clari juvenes illustrium centurionum filii, sinistro brachio suspensum ferentes sacculum et tabulam ; atque

68 Cruq. et Cuning. ex codd. *nec mala.* Omnes codd. Bentleii, Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Vet. Comb. ceteræ vett. et vulgg. *ac mala.* Bentleius ex Acrone primus edidit, *aut mala ;* eumque secuti Sanad. Francis, Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. Heindorf. et Kidd. ' Recepi *aut* propter morem Horatii, qui post *neque . . . neque* solet addere *aut.* cf. III. Od. 12. 2. III. Od. 23. 7. II. Sat. 1. 15. II. Sat. 2. 22. &c.' *Zeun.* Aliquot codd. ap. Lamb. et Torrent. *lucra* pro *lustra.*—71 Venet. 1559. Chabot. et Lamb. *si vivo et,* quod

NOTÆ

72 *Flavî ludum*] Is erat arithmeticæ, sive computandi, numerandi rationes et calculos conferendi magister et doctor famosus : ad quem instituendi mittebantur pueri ab iis qui fœnori studebant et avaritiæ. Vide Epist. ad Pison. vs. 325. ubi ' Romani pueri longis rationibus assem Discunt in partes centum diducere,' &c.

73 *Magnis e centurionibus orti*] Centurio qui centum milites regit : quod additur, *magnis,* videtur significare primipilos et primorum ordinum ductores, qui fere Tribunis dignitate pares. Sic notat Poëta cupiditatem et avaritiam primorum quorumque filios ad quæstum et sordes magis formare curantium quam ad probitatem et virtutem. At longe diversam laudabilioremque iniit viam Horatii pater ad erudiendum filium, quamvis ' macro pauper agello,' non ut illi pinguibus et opimis prædiis locupletes.

74 *Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto*] Centurionum filii euntes ad ludum seu scholam, ipsi sua gestabant, nec unus famulus aderat ; præ avaritia patrum : at contra Horatium sequebantur servi portantes ipsi necessaria ; ut scribet mox. *Loculos,* in quibus calculi ; *tabulam,* chartas, scrinia, Gall. *pour apprendre à calculer, compter à la plume et aux jettons.*

75 *Octonis referentes Idibus æra*] Sunt qui interpretentur : mercedem afferentes magistro singulis Idibus, quæ dies octo complectuntur. Verum licet apud nos hodie ludimagistris merces pendatur menstrua ; at apud Romanos annuam fuisse docet Juvenalis Sat. VII. in fine. Et Macrob. Saturnal. I. 12. ' Annus a Martio incipiebat . . . hoc mense magis-

Sed puerum est ausus Romam portare, docendum
Artes, quas doceat quivis Eques atque Senator
Semet prognatos: vestem servosque sequentes
In magno ut populo si quis vidisset, avita
Ex re præberi sumtus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum
(Qui primus virtutis honos) servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi:
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco parvas, aut (ut fuit ipse) coactor

reportantes lucrum Iduum octonarum. Quinimmo non dubitavit me puerum Romam ducere informandum disciplinis, quibus filios suos instituat quilibet eques aut senator: adeo ut si quis in urbe populosa considerasset vestimenta mea, et famulos comitantes, facile sibi persuaderet impensas istas mihi suppeditari ex avorum facultatibus. Ipse mihi pædagogus integerrimus non discedebat a me apud præceptores quoscumque. Uno verbo, castum me præstitit ab omni non tantum actione sed et suspicione infami: (qui primus decor est virtutis:) neque formidavit ne quispiam ipsum redargueret, si exiguas mercedes præco vel coactor, (qualis ipse fuit,) ali-

non damnat Zennius; et sic Sanad. et Francis.—79 Bentleius ex codd. Leid. et Regin. item Blandinis Cruquii aliisque melioris notæ edidit *si qui vidisset.* Ita etiam Harl. 3. Heindorf. Wakef. et Kidd.—83 Kidd. tacite *virtutis honor.*—84 'Torrentii Mss. cum Vet. Schol. legerunt *obprobrio*, quod nos ob vetustam scripturam tenuimus.' *Baxt.* 'Habeatur ille honos libris: modo meminerimus, etiam qui primæ vetustatis sunt hodie, eos novos esse respectu aliorum monumentorum, in quibus

NOTÆ

tris exsolvebant mercedes, quas completus annus deberi fecit.' Melius itaque intelligunt alii locum hunc de calculo et rationibus confectis: ut pueri quasi pensum ex mandato præceptoris domi expeditum referrent, scripto ostendentes in tabula, quantum lucri rediret singulis mensibus ex certa summa pecuniæ ad fœnus credita. Porro quod Idibus solerent usuræ colligi, fuse explicavi ad calcem Epod. II. Iduum vero etymon IV. Od. 11. 14.

76 *Romam portare*] E patria Venusio minori oppido transferre Romam urbium reginam et artium omnium emporium nobile.

78 *Vestem servosque sequentes, &c.*] Populus videns Romæ habitum comitatumque Horatii, sane illum credebat re familiari copiosa, avitisque facultatibus probe instructum: adeo non ullis parcebat sumtibus pater, ut honestam filio et bonam daret indolem, educationem, disciplinam, institutionem.

86 *Præco, coactor*] Præco res venales in auctionibus proclamabat, ac licitantibus addicebat.

Coactor] A cogenda seu redigenda pecunia nominatus rerum venditarum pretium prosequebatur et colligebat:

Mercedes sequerer: neque ego essem questus. At hoc nunc
Laus illi debetur, et a me gratia major.
Nil me pœniteat sanum patris hujus: eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio: nam si natura juberet
A certis annis ævum remeare peractum,
Atque alios legere ad fastum quoscumque parentes
Optaret sibi quisque; meis contentus, honestos
Fascibus et sellis nolim mihi sumere; demens
Judicio vulgi, sanus fortasse tuo, quod

quando sectarer. Neque ego conquestus fuerim. Immo hunc ob rem laudabilis est, plusque illi ego debeo. Certe patris ejusmodi sapientem me nunquam pœniteat: adeoque me non tuebor sicut multi, dicentes nequaquam sua culpa accidisse quod non sortiti fuerint parentes liberos et illustres. Sermo meus atque judicium abest procul ab istis. Enimvero si natura imperaret denuo percurrere tempus præteritum ab annis aliquot, et alios parentes assumere ad ostentationem quoslibet quisque vellet; ego meis contentus nollem accipere mihi caros fascibus et sellis curulibus: insanus a plebe quidem, a te vero sapiens judicandus, ni fallor;

ultima præpositionis in sequentem corrumpitur.' *Gesn.*—87 Pro *questus* Venet. 1479. habet *ocquestus.* 'Optime reposuit Rutgersius *At hoc* pro eo quod erat *Ob hoc,* quod et Vet. Schol. confirmat, apud quem legimus *At hoc.* Bentleio magis placuit *Ad hæc nunc,* quod frigidiusculum videtur.' *Baxt.* *Ob hoc* Harl. 2. 4. aliquot Bentleii, Venet. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. *Ad hoc* Gott. Harl. 3. 6. 7. optimi ap. Bentl. et Vet. Comb. *hoc questus ad hoc* Mediol. 1486. *hoc questus ob oc* Mediol. 1502. *ob* etiam Venet. Pinc.—95 'Ms. *fatum,* cui secunda manus inseruit *s.*' Grævius.—96 Septem codd. Rutgersii *honustos;* unde ipse cum Lambino edidit *onustos,* eumque secuti Dan. Heins. R. Steph. Burm. et Maitt.—97 Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Gott. unus Han. multo plures Torrentii, Cruq. Bentl. Cuning. Sanad. Chabot. Dunster,

NOTÆ

unde et collectarius aliquando appellatus. Idem etiam pecuniam publicanorum et vectigalia exigebat. Gall. *un Sergent.*

96 *Honestos* [*onustos*] *Fascibus et sellis*] Quidam legunt *honestos.* Fasces et sellæ curules, insignia magistratuum. Synecdoc. pro magistratibus et dignitatibus. De fascibus disserui alibi fuse. De sella curuli dicam postea in I. Epist. Interim ex Gell. III. 18. hæc accipe: 'Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru vehebantur in curiam, honoris gratia: in eo vero curru sella erat, super quam considerent; quæ ob eam causam Curulis appellata. Senatores autem majoribus honoribus nondum perfuncti pedibus itabant in curiam: unde et pedarii nominabantur.' Alii tamen aliter de sellæ curulis origine sentiunt.

Nollem onus (haud unquam solitus) portare molestum.
Nam mihi continuo major quærenda foret res,
Atque salutandi plures; ducendus et unus
Et comes alter, uti ne solus rusve peregre-
ve exirem; plures calones atque caballi
Pascendi; ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret, atque eques armos.
Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli,
Cum Tiburte via prætorem quinque sequuntur

quod ferre grave onus recusarem, ad id minime assuetus. Nam proinde oporteret comparare majores divitias; necnon plures invisere: ac circumducere duos asseclas: nec liceret solum proficisci rus aut peregrinari: nutriendi forent plures equi et famuli: pertrahenda vehicula. Jam vero etiam Tarentum usque, si placet, decurtato possum vehi mulo; cui lumbos sarcina, armos vero sessor vulneret. Nullus mihi sordidam avaritiam exprobrabit, sicut tibi, Tulli, quando Tiburtina via Prætorem

Heindorf, et Kidd. *nollem.*—102 Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. et Vet. Comb. *peregre aut.*—107 *Tilli* Harl. 2. 3. 7. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd. Vide ad

NOTÆ

99 *Onus*] Onera et incommoda nobilis conditionis et dignitates honoresque capessentis gerentisque.

101 *Salutandi plures*] Ambiendo suffragia, benevolentiam captando, Magistratum petendo: ut moris est.

Ducendus et unus Et comes alter, &c.] Hoc enim requirit decorum, honor, majestas, dignitas.

104 *Petorrita*] Petoritum est genus carri quatuor rotarum; ab Æolico *πέτορες*, pro *τέσσαρες*: vel ab Osca voce, *petora*, similiter quatuor significante. Dicitur etiam Gallicum esse vehiculum, non absurde; ut Galli acceperint a Massiliensibus Græca lingua utentibus. Sunt qui etymon ducant a Britannis et Celtis, apud quos *pedar* est quatuor: sed perperam. Vide Festum: item Gell. xv. 30.

Curto mulo] Vili, turpi, cui decurtata est cauda. Propert. iv. 1. 'curto equo.'

105 *Usque Tarentum*] Vel ad ultimos Italiæ fines. De Tarento, i. Od. 28. ii. Od. 6. iii. Od. 5.

106 *Mantica cui lumbos, &c.*] Ex Lucilio: 'Mantica cantherii costas gravitate premebat.' Ad rem Seneca Epist. 88. 'O quantum erat sæculi decus, Imperatorem, triumphalem, censorium, et, quod super omnia hæc est, Catonem, uno caballo esse contentum, ac ne toto quidem: partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant!'

107 *Objiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli*] Tibi quidem Prætori ac diviti objici jure potest quod sordide vivas et parum decore: non ita vero privato mihi. Multa enim tolerantur in privatis et plebeiis, quæ in magistratibus ac Patriciis minime.

108 *Tiburte via*] Ante omnium ocu-

Te pueri, lasanum portantes œnophorumque.
Hoc ego commodius quam tu, præclare Senator,
Millibus atque aliis, vivo; quacumque libido est,
Incedo solus; percontor quanti olus ac far;
Fallacem circum, vespertinumque pererro
Sæpe forum; assisto divinis; inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum:

te comitantur servi quinque lasanum ferentes et vas vinarium. Ob hoc vivo beatior te, o illustris Senator, aliisque bene multis. Ambulo solus quacumque placet: quæro frumentum et herbæ quanti veneant: perlustro circum fraudulentum, et forum vespertinum frequenter: asto ad hariolos: hinc redeo domum ad patinam

vs. 24.—109 ‘*Laganum* Gott. cum glossa: ‘Aliter *lasanum*, vas cibarium;’ quod ex vs. 115. improvide assumtum. *laganum* etiam Florent. 1482. ubi Landinus, membranam, ait, de farina confectam; vel leguminis speciem. Confundit *laganum* et λάχανον.’ Gesn.—111 *Multis atque aliis* Lambinus ex ingenio. *Et multis aliis* duo Bland. Cruquii in margine. *Militibus atque aliis* unus Bland. ejusdem.—113 Wakef. conj. *vespertinusque*, monente Kidd.—115

NOTÆ

los via frequenti et celebri, quæ ducit Tibur: de qua urbe I. Od. 7. et 18. II. Od. 6.

109 *Lasanum portantes*] Instrumenta et vasa quælibet vilissima, coquendis etiam cibariis utilia: ne aut hæc aut illa, aut aliud quicquam, pretio comparare sit opus in meritoriis tabernis ac diversoriis: quod quidem præparci est hominis ac sordidissimi. Lasanum Græcis λάσανον duo significat, matulam et lebetem: posteriori sane accipiendum est hic sensu. Hesychio, Suidæ, Polluci λάσανον idem est quod χυτρόπους, *olla pedes habens:* pariter et Schol. Aristoph. in Pace.

111 *Millibus* [*Multis*] *atque aliis*] Legunt alii, *Millibus atque aliis.* Rursum alii aliter interpretantur: quidam sic: Ob hoc et alia multa commodius vivo, &c.

113 *Fallacem circum*] Circum maximum, a Tarquinio Prisco spectaculis designatum, Palatium inter et Aventinum montem, tria stadia et amplius longum, quatuor vero jugera latum. Dionys. Halic. lib. III. Alex. ab Alex. IV. 25. *Fallacem*] Ubi sortilegi somniorum interpretes, astrologi, circulatores, et alii fumum, ut aiunt, vendentes; aut ‘quæstus causa hariolantes,’ ut ait Tull. de Divin. I. sub finem. Vide Juvenal. Sat. VI. 581. et seq.

Vespertinum forum] Vel quod vesperi minor frequentia in foro, quam mane; tuncque illuc conveniunt nugatores et otiosi homines ad confabulandum, et si quid novi spargendum ac ventilandum: vel ambulandi causa, cum adsint porticus ad id commodæ.

114 *Assisto divinis*] Apage qui explicant, rebus divinis et sacris intersum: immo nihil ad rem. Intellige vero: animi gratia audio divinos et hariolos plebi incautæ verba dantes, ut in circo, sic etiam in foro.

Inde domum me] Inde domum me recipio ad cœnam oleribus et leguminibus constantem.

115 *Lagani* [*lachani*] Sic placet le-

Cœna ministratur pueris tribus; et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet; astat echino
Vilis cum patera guttus, Campana supellex.

porri, ac ciceris et lachani. Cœnanti porro mihi famulantur servi tres: lapis autem candidus portat binos scyphos cum cyatho. Adest vilis echinus, et guttus cum

‘Lambinus ex uno codice legit *lachano;* sed nihil opus.’ *Baxt.*—117 ‘Tres Blandd. codices habent, *mihi sustinet;* sed ceteri omnes, *duo sustinet*, quod magis placet pro ratione et consuetudine veterum, qui pocula paria in Delphica mensa ponere erant soliti, ut notavit Turnebus ex Agretio IX. 19.’ *Cruq.* *astat echino* in quibusdam codd. Vet. Schol. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. et Comb. *astat echinus* omnes codd. Cruquii, Gott. Han. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. al. cum edd. Zarot. Mediol. Venett. Glarean. Lamb. Cruq. Torrent. Bentl. Sanad. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Francis,

NOTÆ

gere; non, ut alii, *lagani*, quod quidem placentæ genus, et ad delicias magis pertinet: at Horatii mens et sensus innuit potius lachanum. Nam *λάχανον, olus*, vel *beta* Atticis, pertinet ad cœnam facilem et parabilem, magisque cum porro et cicere convenit.

116 *Lapis albus*] Describit apparatum non cœnæ modo suæ ac cibariorum, sed et abaci vasorumque in eo repositorum.

Lapis albus] Mensa ex albo lapide seu marmore, quæ Delphica dicebatur, erat pro abaco: Gall. *buffet*.

117 *Pocula duo*] Alterum vini, alterum aquæ: atque ita bina semper singulis convivis ponebantur.

Cum cyatho] Quo vasculo haustum ex urnis vinum aut aqua in pocula infundebatur; aut etiam diluebatur ac miscebatur. Quod qui ministerium præstabat, *κυαθίζειν* dictus Græcis. Non omittendus hic jocus Marcelli gravis et lepidus æque. Cum Syracusas obsideret, ejusque naves Archimedes sublevaret, rursumque mari illideret atque immergeret, ut depressa puppi vel prora, aquæ plurimum acciperent; ludens aiebat Marcellus, Archimedem suis navibus pro cyathis uti. Plutarch. &c.

Echino] De hujus interpretatione vocis adhuc sub judice lis est. Quidam salinum echini marini piscis formam habens intelligunt: alii ampullam scorteam aut vitream: alii lignum cum uncinis ad reponendos calices. Nec inepte quibusdam videtur esse pollubrum seu malluvium, id est, vas lavandis manibus, Gall. *un bassin à laver les mains:* ac proinde *guttus* ab iisdem explicatur aqualis, seu vas ad aquam affundendam.

118 *Patera*] Ad libationes: quas quidem religiosi veteres in epulis nunquam omittebant. Diis nimirum offerebant in patera seu vinum seu primitias ciborum: atque his vesci religioni ducebant. Unde Cic. de Finib. II. n. 22. ‘Atqui reperiemus,’ inquit, ‘asotos primum ita non religiosos, ut edant de patella.’

Guttus] Vas ita dictum quod guttatim fundat et minutatim. Varro de Ling. Lat. lib. IV. Gell. XVII. 8. &c. Non absurdi quidam volunt guttum illum ad uncturam sive unctionem epularem affuisse: id est ad oleum, acetum, similemque liquorem, aut

Deinde eo dormitum, non solicitus, mihi quod cras
Surgendum sit mane ; obeundus Marsya, qui se
Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam jaceo ; post hanc vagor ; aut ego, lecto
Aut scripto quod me tacitum juvet, ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Nacca lucernis.

patera, supellex e Campania. Postea vado cubitum, minime anxius quod die crastina surgendum sit diluculo, visendusque Marsyas, qui asserit intolerabilem sibi esse conspectum junioris Noviorum. Decumbo usque ad horam decimam. Deinde prodeo foras ; vel lectito aut scriptito quod silentem me recreet. Ungor oleo, non quo

Heindorf. et Kidd.—124 *Naca* Aldus. *Nacca* Harl. 2. et probat Marcil. *Natta* omnes codd. Cruquii, Harl. 3. 7. Glarean. Lamb. Cruq. Torrent. Bentl. Cuning. Sanad. Schrevel. R. Steph. Dunster, Francis, Wetzel. Wakef. Heindorf, et Kidd. *nauta* Exc. Sax. *Nacta* Harl. 4. 6. Zarot. et Vet. Comb.—

NOTÆ

aliud condimentum quodlibet 'panis irrorandum,' ut loquitur Persius Satira VI. Suum vero sit cuique judicium, ego dicam quod sentio: movet me quod Poëta jungat *cum patera guttum:* sicque videatur indicare guttum libando vino destinatum. Quocirca malim *echinum* supra interpretari salinum, aut vas aliud quodvis, etiam malluvium, si lubet: at *guttus* nequaquam sit aqualis, seu vas aquam abluendis manibus affundens.

Campana supellex] Ista porro vasa fictilia sunt, ex iis quæ in Campania fiunt ex argilla.

120 *Obeundus Marsya*] Sive ad vadimonium, nec enim litigare aveo; sive ad sumendam a fœneratoribus pecuniam, aut solvendas usuras: nam ab his abhorreo. In prima fori parte erat pro rostris Marsyæ statua, ad litigatorum terrorem posita: ad quam vadimonia sistebantur: conveniebant etiam causidici, aliique negotia tractantes et componentes: necnon ibidem sedebant fœneratores. Porro Marsyam norunt omnes fuisse Phrygium tibicinem; quem ab Apolline, quod temere cum eo contendisset, excoriatum fabulantur. Satyrum fuisse scribit Ovidius, Met. VI. Fab. 5. Vide Cœl. Rhodig. XXVIII. 12.

Qui se Vultum ferre negat Noviorum posse minoris] Quod illa statua Marsyæ sublata erat manu, satirice et sarcastice Noster interpretatur Marsyam aversari, velut indignabundum quod Novius libertus inter judices et senatores allectus esset; et, quod pejus, turpi fœnerandi studio totus incumberet: unde gestu ostendat abhorrere se ab istis sordibus, et ab ejus aspectu.

121 *Noviorum minoris*] Novii fratres erant duo, quorum natu minor ad Marsyæ statuam quotidie sedebat. De illo supra, vs. 40.

122 *Ad quartam jaceo*] In cubili jaceo ad horam usque decimam matutinam: quod non semel jam explanavi.

Aut ego, lecto Aut scripto] Si foras non prodeo, postquam e lecto exsilui, operam do lectioni vel scriptioni. Valeat Theod. Marcilius, qui pertinaciter hic e nominibus facta verba ab interpretibus indignatur, vultque ablativos esse absolute positos; ut

Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.
Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Hæc est
Vita solutorum misera ambitione gravique:
His me consolor victurum suavius, ac si

impurus Nacca lychnos defraudans. Cum vero sol ardentior fatigatum me monuit inire balnea, evito sideris rabidi tempus. Modicum prandeo quantum impediat vacuo esse ventre per diem integram: domi resideo otiosus. Hæc vita est carentium infelici et molesta ambitione. Istis me sublevo; vivamque fortunatior quam si

126 ‘ *Campum, lusumque trigonem.* Ita recte reposuit Bentleius post Jacobum Cruquium, qui ita repererat in vetustissimo Blandinio libro. In campo Martio ludebant terni pila trigonali. Altera lectio, *rabiosi tempora signi*, videtur de tertia Persii Satira desumta, cum parum intelligeret Librarius lusum trigonem, quid esset. Mirandum sane hoc a tot retro sæculis ignoratum fuisse exscribentibus.’ *Baxt.* Bentleium secuti Sanad. Cuning. Francis, Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. Heindorf, Kidd. Comb. alii. *rabiosi tempora signi* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. omnes alii codd. et edd. ante Bentl. Vet. Comb. tamen habet *rabidosi.*—130 Nonnullæ vett. edd. et Buslid. Cruquii,

NOTÆ

sit sensus: Aut ego, postquam legi aut scripsi quod tacitum me juvet, ungor olivo, &c. Prior certe præpollet explicandi ratio, ut *lecto* pro ‘lectito,’ *scripto* pro ‘scriptito’ dixerit Horatius.

124 *Non quo fraudatis, &c.*] Ungor olivo optimo, non lucernario, laternario, ac fœtente, adeoque fraudatis quasi lucernis detracto: ut facit Nacca per sordidam ac turpem avaritiam. Pari sensu Juvenalis scripsit Sat. v. 87. ‘qui Pallidus offertur misero tibi caulis olebit Laternam.’

Nacca [*Natta*] Quidam legunt *Nacca.* De sordido isto homine et Noster alibi, et Juvenalis Sat. VIII. 95. et Persius Sat. III. 31. ‘Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?’

125 *Ast ubi me fessum sol acrior, &c.*] Æstivo tempore, ac diebus Canicularibus. Minus sapiunt qui intelligunt solem meridianum cujusque diei. Nam qui modice curare se cuticulam prædicat, longe abest ut innuat quotidie se balneis uti: quod certe luxuriem et delicias oleret.

126 *Campum lusumque trigonem* [*Rabiosi tempora signi*] Tunc sublevo me, et mitigo ardores Caniculæ: de qua I. Od. 17. III. Od. 13. Pers. Sat. III. initio: ‘insana Canicula messes Jam dudum coquit, et patula pecus omne sub ulmo est.’

127 *Pransus non avide*] Antiqui nimirum haud bis in die epulabantur: modico vero circa meridiem sumto cibo, vesperi cœnabant: atque ita negotiis ac laboribus diem impendebant, noctem vero curandis corporibus. Domitianus tamen refertur laute prandisse, parce autem cœnitasse: ut apud nos modo plerique facere amant; ita suadente medicina et sanitatis ratione.

128 *Domesticus otior*] Otio liberali vaco, non inerti et ignavo.

Quæstor avus, pater atque meus, patruusque fuisset.

quæstor fuisset meus pater, avus, atque patruus.

victurus.—131 Harl. 2. et omnes Cruquii, *fuissent;* et sic edd. Cruq. Lamb. Torrent. R. et H. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, al. ante Bentl. qui ex codd. Battel. Reg. Gal. et duobus aliis cum edd. antiq. edidit *fuisset.*

SATIRA VII.

Ex ridicula Persii Clazomenii persona P. Rupilium Regem Prænestinum adversarium suum percutit. *Baxt.* Describitur jocose ridicula litigatio inter Persium Clazomenium et Rupilium Prænestinum, Bruto Prætore Asiæ. Inprimis ridetur Græculi Asiatici tumida laudatio Bruti ejusque comitum, et acerba ineptaque maledicentia, qua Prænestinus lacessitur.

PROSCRIPTI Regis Rupilî pus atque venenum
Ibrida quo pacto sit Persius ultus, opinor

Cunctis puto cognitum esse lippis ac tonsoribus, qua ratione Persius ibrida vin-

Satira secunda Libri primi in Ed. Sanad. Hanc Satiram duo antiquissimi codd. Torrentii *In P. Rupilium Regem Prænestinum* inscribunt. Alii *Rupilius.*—2 *Hibrida* Gott. et Zarot. *Hybrida* reliqui ap. Gesn. et Zeun. *Ibrida* om-

NOTÆ

1 *Proscripti, &c.*] Superiore Satira refutavit Horatius obtrectatores et malevolos quosdam libertinum genus ipsi objicientes, tum nempe cum et Augusto reconciliatus et Mæcenati gratiosus esset: at longe antea idem ei probrum fuerat ingestum. Scilicet cum Tribunus militum esset, cum ipso pariter in exercitu Bruti militabat Rupilius, in eumque illud convicii effutierat. Itaque Noster opportuno tempore se ultus est, data occasione litis, quæ isti Rupilio cum Græculo quodam nomine Persio inciderat.

Proscripti Regis, &c.] Rupilius cognomento Rex in urbe præturam gerens, ab Augusto Triumviro proscriptus ad Bruti castra confugit.

Pus atque venenum] Maledicentiam linguæ virulentæ. Lucil. 'Luciu' marcebat febris, senium, vomitus, pus.'

2 *Ibrida*] Perperam alii *Hybrida* scribunt, frustra et deducunt ab ὕβρις vel ὑβριστής, sive ὑβριδής, ut significetur *conviciator*, petulcus et contumeliosus. Bene viderunt eruditi *Ibrida* scribendum, ut notetur Persius Asiatico patre ortus, matre autem Romana. Nam antiqui spurios item diverso genere procreatos dicebant umbros, imbros, indeque ibros et ibridas. Sic ibridæ canes lyciscæ. Isidor. XII. 1. 'In animantibus,' inquit, 'bigenera dicuntur quæ ex diversis nascuntur, ut mulus ex equa et asino, burdo ex equo et asina, ibridæ ex

Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atque odio qui posset vincere Regem;
Confidens, tumidusque; adeo sermonis amari,
Sisennas, Barros ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo: postquam nihil inter utrumque
Convenit (hoc etenim sunt omnes jure molesti,

dicarit pus aut virus Rupilii Regis proscripti. Persius iste ingentia habebat negotia Clazomenis, necnon graves rixas cum Rege; homo pervicax et qui molestia vincere posset Regem; arrogans et superbus; denique tam acerba dicacitate ut Sisennas Barrosque albis equis anteverteret. Redeo ad Regem. Cum nulla utrique concordia esset, (nam molesti omnes eodem sunt animo, quo strenui quibus contraria

nes Harl. et edd. recentt.—3 Faber conj. *Omnibus haud lippis.* Bentleius e Vet. Schol. emend. *Omnibus et medicis;* sed id non ausus est in textum recipere. *et tonsoribus æque* unus Harl. et vett. membranæ Barthii.—6 Cuning. et Sanad. *posset qui vincere.*—7 Plurimi codd. Bentl. et edd. antiq. Zarot. Mediol. Venet. Locher. al. *tumidusque;* et sic Bentl. Sanad. R. Steph. Bond. Schrevel. Francis, Heindorf, et Kidd. Lambinus τὸ *que* primus ejecit secutus auctoritatem duorum Vat. Jannoct. et Torn. et sic Harl. 2. 3. 4. 6. 7. et om-

NOTÆ

apris et porcis,' &c. Plin. VIII. 49. 'E musmonibus et ovibus natos prisci umbros vocarunt.' et cap. 53. 'Semifera animalia antiqui vocabant ibridas, ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in consulatu collegam, appellatione translata.' Ita apud Val. Max. VIII. 6. 'Q. Varius propter obscurum jus civitatis ibrida cognominatus,' &c. natus nimirum Hispano patre, matre Veronensi.

3 *Lippis notum et tonsoribus*] Proverbialis dictio. Lippi, quod raro foras prodeunt vix lucem ferentes, hinc curiose percontantur ab invisentibus quid sit novi per urbem: tonstrinæ vero, in quas multi conveniunt otiosi et loquaces, sunt proinde rumorum et confabulationum officinæ. Huc referri potest quod Theophrastus ait: τὰ κουρεῖα ἄοινα συμπόσια, *tonstrinæ compotationes sine vino.*

5 *Clazomenis*] Urbs ista Minoris Asiæ in Ionia, ad oram maris Ægæi inter Smyrnam et Chium; prius dicta Gryne, unde Apollo Grynæus: Anaxagoræ patria fuit.

8 *Sisennas, Barros*] Homines famosos dicacitate, conviciis, linguæ petulantia. De *Barris* antea. Sisenna cognomen erat Aproniorum et Corneliorum. Dio lib. LIV. meminit Cornelii Sisennæ, qui de uxoris vita in Senatu reprehensus ausus fuerit dicere, se illam sciente et suadente Augusto duxisse; atque ita Principis cum ea consuetudinem, quam nuptiis celatam vellet, aperte et salse notaverit.

Equis præcurreret albis] Figurata locutio, inde nata quod equi albi credantur velocissimi. Plaut. Asin. 'Si huic occasioni se tempus subterduxerit, Nunquam ædepol quadrigis albis indipiscet postea.'

10 *Hoc etenim sunt omnes jure molesti*

Quo fortes, quibus adversum bellum incidit. Inter
Hectora Priamiden, animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors;
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit. Duo si discordia vexet inertes;
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco; discedet pigrior, ultro
Muneribus missis) Bruto Prætore tenente
Ditem Asiam, Rupilî et Persî par pugnat, uti non
Compositum melius cum Bitho Bacchius; in jus

pugna contigit. Sic inter Hectorem Priami filium et fortem Achillem odium extitit implacabile, quod sola mors tandem dirimeret: haud alia de causa quam quod ambobus summa virtus inerat. At si contentio fuerit duobus ignavis, vel certamen contingat imparibus, puta Diomedi cum Glauco Lycio; inertior cedat, datis sponte muneribus) dum Prætor Brutus ageret in opima Asia, dimicavit par Rupilii atque Persii, adeo ut non convenientius sit commissus Bacchius cum Bitho. Ad judicium

nes Cruquii et Torrentii.—11 Bentleius conj. *Olim Hectora, &c.* 'Repetitum *inter*, quod Bentleio displicet, satis vindicatum in Thesauro.' *Gesn.*—15 Nonnulli codd. Lambini *verset*, quod recepit Bentleius. Alii vero codd. ut Don. Faërn. Torn. Lambini, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. &c. *vexet*. Cf. I. Sat. 8. 19. II. Sat. 3. 249.—17 Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Venet. 1559. Chabot. Lamb. Bentl. et Kidd. *discedat*. *pulchrior* pro *pigrior* Han. et Exc. Sax. Vid. Bos. Anim. p. 59.—20 *Compositus* Gott. Harl. 2. 4. Zarot. Mediol. 1477. Vet. Comb. Venett. 1477. 1478. 1479. Ald. R. et H. Steph. Burm. Schrevel. Dunster, et Delph. *Compositi* Bentl. ex uno codice, eumque secuti Sanad. Francis, Wetzel.

NOTÆ

lesti, &c.] Ut fortes, sic et molesti nunquam cedere volunt: illud est eorum ingenium et velut jus quoddam a natura comparatum. I. Od. 6. 'gravem Pelidæ stomachum cedere nescii.'

13 *Ultima divideret mors*] Ira enim non senescit nisi per mortem, ut ait Sophocles: Θυμοῦ γὰρ οὐδέν ἐστι γῆρας ἄλλο πλὴν θανεῖν.

16 *Diomedi Cum Lycio Glauco, &c.*] Ex Iliad. Z. ubi Jupiter dicitur Glauco mentem ademisse, indeque Glaucus arma aurea sua cum Diomedis æreis permutasse. De Diomede supra Sat. v. Glaucus Lyciorum dux ad auxilium Trojanorum venit: erat præterea nepos Bellerophontis, qui Jobati Lyciæ regis gener et regni hæres fuit.

18 *Bruto Prætore tenente Ditem Asiam*] Ne accipe, lector, Asiæ Prætorem Brutum: immo tunc Romæ Prætor erat Brutus: in Asiam vero se contulerat ad contrahenda adversus Augustum auxilia; ibique permulta gessit laude digna.

19 *Ditem Asiam*] Cic. pro lege Manilia: 'Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.'

20 *Cum Bitho Bacchius*] Par gladiatorum insigne erant Bithus et

Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam, ridetur ab omni
Conventu; laudat Brutum, laudatque cohortem;
Solem Asiæ Brutum appellat; stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege; canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse: ruebat
Flumen ut hybernum, fertur quo rara securis.
Tum Prænestinus salso multoque fluenti

ardentes properant: ambo spectaculum ingens. Persius rem explicat: cœtus universus cachinnos tollit: laudat ille Brutum, laudat comites. Brutum vocat Asiæ solem, comites vero salutaria sidera nuncupat, demto Rege: hunc enim accessisse velut Caniculam, astrum agricolis infestum: fluebat velut amnis hyeme, ad quem securis infrequenter accedit. Tunc Præneste natus illi mordaci et valde copioso

Wakef. et Kidd. *Compositum* optimi codd. Torrentii et al.—21 Harl. 3. 6. 7. quinque Torrentii et edd. vett. ante Lambinum *concurrunt*. Harl. 1. 2. plurimi Lambini et aliorum, cum edd. recentt. *procurrunt*, quod probat Heinsius Sil. Ital. VII. 566.—27 Harl. 2. *quo fertur rara securis*.—28 Dan. Heinsius conj. *mustoque fluenti*. Harl. 6. 7. major pars codd. ap. Bentl. Vet. Comb. aliæque vett. *multumque fluenti*. 'Torrentiani tamen aliquot melioris, ut ait, notæ, *multoque*: quibus accedunt Bersmanni duo, et ex nostris Petrensis, Galei, et Franekeranus, et Scholiastes quoque Porphyrion. Agnosco veram Horatii manum, *multoque fluenti*. Porro et illud notandum, *salso* cum *fluenti* connectendum esse, itidem ut *multo*: ἁλμυρῷ ῥέοντι καὶ πολλῷ· multo enim

NOTÆ

Bacchius. Sueton. Octav. Erasm. Adag.

25 *Canem illum, &c.*] Alios Bruti comites stellas quasi salutares venisse, at Rupilium fatale sidus ac veluti Caniculam. De hac Virgil. Æn. x. 'Sirius ardor: Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris Nascitur, et lævo contristat lumine cœlum.' Vide, si vacat, Not. ad I. Od. 17. et III. Od. 13.

26 *Ruebat Flumen ut hybernum*] Persii oratio fluebat rapide torrentis instar, aut fluvii nivibus hyemalibus intumescentis et exundantis. Vide IV. Od. 2.

27 *Fertur quo rara securis*] Ad cujus fluminis ripam raro venit frondator cum securi qua ligna cædat; seu quod ipse metuit ne exundante fluvio abripiatur, seu quod adsitæ arbores impetu decurrentium aquarum totæ eradicantur et auferuntur.

28 *Prænestinus*] Rupilius Rex oriundus Præneste. Hæc Latii civitas Roma distat 21. mill. pass. ortum versus: hod. *Palestrina*. Condita fertur et nomen sortita a Prænesto Ulyssis et Circes filio.

Salso multoque fluenti] Male quidam hæc jungunt cum sequenti voce *arbusto*: quæ certe referenda sunt ad Persium, de quo ante. Heinsius asseveranter legendum contendit, *mustoque fluenti*, ut respondeat sequenti vocabulo *Vindemiator*. Sed conjectura hæc audacior sane est: et, quicquid dicat, de ea lectione dubitabimus.

Expressa arbusto regerit convicia, durus
Vindemiator, et invictus, cui sæpe viator
Cessisset, magna compellans voce cuculum.

dicteria retorquet ex arbustiva vite depromta, vinitor acer ac vinci nescius, cui frequenter viator cessisset grandi voce appellans cuculum. Tum Græculus Persius,

venustius hoc, quam si *salso* separatum efferas.' *Bentl.*—30 *Vindemator* Gott. in marg. Mediol. 1477. Ald. Venet. 1559. et Glarean.—31 Edd. vett. *cucul-*

NOTÆ

29. *Expressa arbusto regerit convicia*] Velut durus vindemiator in viatorem dicteriis lacessentem scommata regerit ex arbusto suo: ita Rupilius acerba convicia reddidit Persio magna linguæ volubilitate et petulantia contumelias ingerenti.

Arbusto] Id est, vite arbori innixa: de qua Plin. XVII. 23. ubi scribit, 'nobilia vina nonnisi in arbustis gigni, et in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: adeo excelsitate proficitur,' &c. Columell. lib. IV. 'vites,' inquit, 'maxime gaudent arboribus .... hoc genus vitium arbustivum vocamus.'

30 *Vindemiator*] Observa, lector, vocem istam esse hic quatuor syllabarum, atque in unam coire *i* et *a*, ut metri constet ratio.

Cui sæpe viator, &c.] Solebant prætereuntes cum vindemiatoribus seu vineam putantibus, item cum frondatoribus, certare conviciis. Auson. in Mosella: 'inde viator Riparum subjecta terens, hunc navita labens Probra canunt seris cultoribus.'

31 *Magna compellans voce cuculum*] Stolidum, fatuum, desidem, et pigrum, instar cuculi: vel quod vinitores, putationem et culturam vineæ donec cuculi vox audiatur serius tardantes, viator deridebat cuculi exprimens cantum. Plin. XVIII. 26. 'Putationem æquinoctio peractam habeto.' Et postea: 'Sic fere in VI. Id. Maii .... quo temporis intervallo, 15. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur.'

Cuculum] *Cucullus*, vel potius *cuculus*, media producta, κόκκυξ, avis verna, a voce, quam sæpius ingeminat, appellata. Unde et κόκκυγας Græci vocant homines molestos, eadem sæpius insulse repetendo caput obtundentes. Plin. X. 9. 'Procedit vere coccyx, occultatur Caniculæ ortu: semperque parit in alienis nidis, maxime palumbium, majori ex parte singula ova, quod nulla alia avis; raro bina. Causa subjiciendi pullos, quod sciat se invisam cunctis avibus. Nam minutas quoque infestat. Ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, nisi fefellerit. Quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal, ... pullus avidus ex natura præripit cibos reliquis pullis. Itaque pinguescit, et nitidus in se nutricem convertit. Illa gaudet ejus specie, miraturque seipsam quod talem pepererit: suos comparatione ejus damnat ut alienos, absumique etiam se in-

At Græcus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat, Per magnos, Brute, Deos te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non 34
Hunc Regem jugulas? operum hoc, mihi crede, tuorum est.

posteaquam salibus Italicis aspersus fuit, exclamat: O Brute, per magnos te Deos obsecro, qui reges exterminare solitus es, quare non istum Regem tollis? Hoc, mihi crede, unum est e tuis facinoribus.

lum.—34 '*Qui reges consueris tollere.* Editio Veneta cum Acronis et Porphyrionis Scholiis 1490. tam in versu ipso, quam in utriusque Enarratione *consuesti* habet; atque ita sine ulla litura codex noster Galeanus. Zulichemianus vero, *consueras.* Illud placet: modus enim Indicativus aptius hic convenit; et *consuesti* potius dicere solebant, quam 'consuevisti.' Cicero Ep. Fam. xv. 3. et Ad Att. xii. 37.' *Bentl.*

NOTÆ

spectante patitur, donec corripiat ipsam quoque jam volandi potens: ex genere accipitrum, quanquam nec aduncis unguibus nec capite similis illis, nec alio colore ac rictu, seu aspectu, quam columbi.'

32 *Italo perfusus aceto*] Italica dicacitate Rupilii: 'mordaci lotus aceto,' ut ait Pers. Sat. v. 86. Plaut. 'Ecquid habet is homo aceti in pectore?'

33 *Exclamat*] Erumpente ira tandem, quam exstimularat 'homo acidæ linguæ,' ut loquitur Seneca, Controv.

34 *Qui reges consueris tollere*] Tarquinios olim quidem majores tui, puta Jun. Brutus: tu vero deinde ipse Jul. Cæsarem.

35 *Hunc Regem*] Ludus in vocabulo.

Operum hoc, mihi crede, tuorum est] Et hoc te dignum est opus, ut jugules ac tollas molestum et indignum hunc vita hominem.

SATIRA VIII.

IN SUPERSTITIOSOS ET VENEFICAS.

Priapus in hortis Esquilinis positus fingitur conqueri, quod difficilius veneficas, quam fures et aves, arcere possit. Tum narrat duarum vetularum apparatum veneficum, quo ita sit commotus, ut tandem præ horrore ingentem emiserit ventris crepitum, cujus sono istas veneficas sic perterrefactas esse, ut omnibus relictis effuse et sine respectu aufugerint. Tria igitur potissimum agit Poëta, ut Priapi cultum derideat, ut vulgi de veneficiis superstitionem notet, ut Canidiam Saganamque veneficii infamia laborantes perstringat.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum;

Eram antea stipes ficulnus, lignum iners: quando artifex, dubius an scamnum

Satira sexta Libri primi in Ed. Sanad.—1 Unus Harl. *inutile tignum.*

Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse Deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido; nam fures dextra coërcet,
Obscœnoque ruber porrectus ab inguine palus;
Ast importunas volucres in vertice arundo

fabricaret, an Priapum, maluit fieri Deum. Exinde ego Deus extiti, ingens terror prædonum atque volucrum. Etenim dextra mea arcet prædones * * * *at arundo in summo capite infixa deterret aves molestas, ac prohibet consistere in*

V. Phædr. I. 2. 20.—4 Barthii codex antiquissimus: *nam fures fuste coërcet*, et in margine *falce;* utrumque ex interpretamento τοῦ *dextra*. Unus Turnebi, *fures mea dextra coërcet.*—5 Hunc versum resecuit Sanad.—10 *Hic miseræ*

NOTÆ

1 *Olim, &c.*] Prosopopœia est lepida prorsus et faceta, qua Horatius evulgat illud Canidiæ veneficium, de quo in Epod. ult. ubi Canidia: 'Et Esquilini Pontifex venefici,' &c. Porro mire hic Deastrorum vanitas et falsitas suggillatur. Unde S. Hieronym. lib. XII. in Isai. cap. XLIV. sub finem ita scribit: 'Flaccus in satira, deridens simulacra gentium, ait; 'Olim truncus eram,'' &c.

Truncus eram] Sic Propert. IV. 2. Vertumnus de se dicit: 'Stipes acernus eram properanti falce dolatus, Ante Numam grata pauper in urbe Deus.'

Truncus ficulnus] Truncus fici arboris.

Inutile lignum] Minime apta ad opus materia, ob fragilitatem. Quo etiam referri potest, quod sub finem hujus Satiræ dicitur, 'diffissa nate.' Vel *inutile*, id est, nondum dolatum, nondum in effigiem aliudve opus effictum et formatum.

2 *Priapum*] Is Bacchi et Veneris filius hortis præesse velut custos credebatur. Diodor. Sic. V. 1. mox citand. Ejus statua rudis et informis ponebatur: unde ex ficu ut plurimum fiebat, quod lignum fragile et ad alia opera artificiose fingenda ineptum. Aliam alii rationem afferunt, quod ficus admodum fertilis, Priapus vero fœcunditatem designet: teste Plutarcho de Iside et Osir.

4 *Fures dextra coërcet*] Diodor. Sic. cit. 'Priapus non solum in urbium templis, sed et in agrestibus quoque locis tanquam vinearum atque hortorum custos colitur, fructuum fures castigans.' Hinc falcem ligneam tenens fingebatur, quasi fures illa confossurus, seu prostraturus. Columell. de Hortorum Cultu, ita de Priapo: 'Sed truncum forte dolatum Arboris antiquæ, numen venerare Ithyphalli, ...medio qui semper in horto... prædoni falce minatur.' Virg. Georg. IV. 110. 'Et custos furum atque avium cum falce saligna, Hellespontiaci servet tutela Priapi.'

6 *In vertice arundo Terret fixa*] Hoc avibus terriculamentum poni solebat. Tibullo ascriptum Epigramma sic habet: 'Placet, Priape? qui sub arboris coma Soles sacrum revincte pampino caput Ruber sedere ... sæpe floribus novis Tuas sine arte deligavimus comas.'

Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca.
Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum

hortis recentibus. Antea conservus cadavera cellis arctis ejecta locabat istuc efferenda in vili sandapila. Hoc erat commune plebeculæ sepulcrum, Pantolabo sannioni, et Nomentano patrimonii dissipatori. Istic cippus assignabat agri pedes mille-

Cuning.—12 Idem conj. *cippus in agro;* quod habet Exc. Sax.—13 Glarean.

NOTÆ

7 *Novis in hortis*] Quos nuper in Esquiliis Mæcenas instituit, ob salubrem ejus loci aërem, ut dicetur postea.

8 *Huc prius, &c.*] Ubi modo stat Priapus, in hortis scilicet istis novis, ibi antea sepulcretum erat. In hunc ipsum locum plebeiorum cadavera portabantur humanda.

Angustis ejecta, &c.] Adverte singulas voces ad contemtum facientes.

Angustis ejecta cadavera cellis] Non atriis aulisve magnis elata cum honore ad sepulturam, more divitum. *Cellæ* enim dicuntur mansiunculæ præsertim servorum.

9 *Conservus portanda locabat*] Viles et abjectos vilis abjectusque vespillo sepeliebat. Nam vespillones, inquit Festus, appellantur, qui vespertino tempore operam locant iis humo condendis, qui funebri pompa duci propter inopiam nequeunt. At contra divitum funeri curando advocatur libitinarius. Hic vero subministros adhibet pollinctores, sandapilarios, vespillones.

Vili in arca] Non in feretro exornato, ut divites solent, sed in brevi loculo, seu communi sandapila, quam Martialis vocat 'Orcinianam spondam,' qua egenorum, itemque damnatorum, cadavera portabantur a sandapilariis. Juvenal. Sat. III. 32. 'Conducere . . . . portandum ad busta cadaver.'

10 *Hoc miseræ plebi, &c.*] Esquilina regio sepulcris servorum atque miserorum dedicata erat, inquit vet. Comment.

11 *Pantolabo scurræ*] Aptum nomen scurræ, qui dilapidatis facultatibus egens mutuam a pluribus pecuniam accipiebat. Itaque Mallius ille Pantolabus sepulcro pauperum et miserorum infertur, sicut et Cassius Nomentanus patrimonii decoctor insignis.

12 *Mille pedes in fronte, &c.*] Datus olim fuerat locus ille ad sepulturam plebeiorum, continens mille pedes, &c. Quod quidem agri spatium hæredibus detractum erat. Et hæc cippo inscripta notabantur ex more. Erat enim cippus in agro erectus lapis seu limes, in quo designabatur certa pars agri excepta et ex testamento data legataque plebi, vel alicui privato.

Mille pedes in fronte, &c.] Juxta vias erant sepulcra. Ergo sepulcri frons est latitudo, at longitudo in agrum quaquaversus intelligenda.

Hic dabat; hæredes monumentum ne sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari, quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum.
Cum mihi non tantum furesque feræque, suëtæ
Hunc vexare locum, curæ sunt atque labori,

nos in latitudinem, trecentos vero in longitudinem, vetabatque, ne sepulcrum ad hæredes pertineret. Jam vero licet habitare in Esquiliis salubribus, et ambulare in colle aprico, ubi nuper mœsti cernebant agrum albis ossibus deformem. Quanquam non tam me angunt et vexant prædones ac feræ agrum istum infestare solitæ,

edidit, *monimentum hoc ne sequeretur;* quod non damnat Zeunius. *sequerentur* Harl. 2. 4. 6. 7.—14 *Æsquiliis* Venet. 1559. et Glarean. ap. Zeun. —15 ''Pro *quo modo,*' inquit Bentleius, 'lege invitis licet codicibus, *qua modo.*' Ego tamen non ausim. Unde enim novit ille non licere dicere *quo* pro *in quo loco* vel *ubi?* Alias novimus *eo* et *quo* vetustos esse Accusativos; verum et *quo* dicitur in Ablativo.' *Baxt.* 'Bentleii emendatio probabilis est, quia *qua* a librariis ob sequens *modo* est mutatum.'

NOTÆ

Ita vetus Inscriptio. IN FRONTE LAT. PED. XX. IN AGR. LONG. PED. XX. &c. Valeant qui geographice longitudinem hic accipiunt in majori distantia. Nec enim id locum habet nisi in Geographicis. Ptolem. I. 6.

13 *Hæredes monumentum, &c.*] In cippo scribi et notari solebant literæ istæ: H. M. H. N. S. Hoc monumentum hæredes non sequitur. Federic. Cerutus Veronensis sic interpretatur locum hunc, luculenter quidem: hic in Esquiliis extabat cippus his notatus literis: ab ea parte, quæ publicam viam attingit, mille pedes agri ad sepulturam plebis tribuuntor: ab ea vero parte, quæ conjunctos agros spectat, pedes trecenti. Hac Inscriptione: HÆRES HUNC SIBI LOCUM SEPULTURÆ NE VINDICET.

14 *Nunc licet Esquiliis, &c.*] Nunc vero sepulcreti amota fœditate per Mæcenatem, jam licet frui Esquiliarum salubri aëre; licet hic habitare, quin et deambulare in amœnis hortis, ubi prius arida mortuorum ossa tristem aspectum dabant.

Esquiliis] Hæc urbis Romæ regio. Epod. v. et ult.

Salubribus] Illuc propterea, et ad hortos Mæcenatianos in Esquiliis, secedebant Tiberius ad quietem, Augustus vero æger ad valetudinem procurandam. Ita Sueton.

17 *Cum mihi non tantum*] In hortis quidem sedeo amœnitate cœlique temperie pergratis, inquit Priapus: at id mihi molestum, quod veneficas inde exterminare nequeo sepulcra frequentare assuetas. Fures avesque facile abigo, at non ita improbas anus istas.

Furesque, &c.] Hi ventitabant illuc ad exquisitos fructus surripiendos: *feræ* autem ad projecta supplicio affectorum cadavera olim venire assuetæ inde vix absterrebantur; semperque ad locum notum, cupitamque prædam recurrebant.

Quantum carminibus quæ versant atque venenis
Humanos animos: has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simulac vaga luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo,
Cum Sagana majore ululantem: (pallor utrasque
Fecerat horrendas aspectu:) scalpere terram
Unguibus, et pullam divellere mordicus agnam,
Cœperunt; cruor in fossam confusus, ut inde

quam mulieres, quæ humanas mentes inflectunt incantamentis et veneficiis. Has nulla ratione possum abigere, aut prohibere quominus colligant ossa et herbas noxias, statim atque luna currens pulchrum ostendit vultum. Ego ipse conspexi Canidiam atra veste succinctam incedere nudis pedibus, crinibus solutis, ejulantem cum Sagana seniore. Pallor ambas fecerat visu terribiles. Humum cœperunt unguibus effodere, moxque discerpere dentibus oviculam nigram. Cruor in scrobem effusus

Zeun. Bentleium secuti Cuning. Sanad. Wetzel. Heindorf, et Kidd.—19 Exc. Sax. Harl. 6. al. *vexant* pro *versant*; ita quoque Burm. ad Ovid. Am. II. 2. 29. Vide ad I. Sat. 7. 15.—20 'Qui pro *perdere* maluit *pellere*, ille sic enervari orationem vehementem Priapi non sensit. Nihil minus minantur comici irati, quam 'perdere,' 'disperdere,' 'cerebrum dispergere in via,'' &c. *Gesn.*—24 Harl. 2. 7. *sparsoque capillo.*—25 Bentl. in ed. pr. Cantab. et Cuning. *utramque.*—27 Unus Han. *divellere morsibus*, ex Vet. Schol. Vide Nic. Heinsium ad Ovid. Met. XII. 27.—28 *Cœpere* Cuning. ex conj. ut ultima syllaba producatur ob consonantes *cr* in voce *cruor.* Unus Han. *in fossam diffusus.* Bentl. in ed. pr. Cantab. 1711. *in fossam cum fusus*; et sic Kidd.—32

NOTÆ

20 *Has*] Veneficas, Canidiam, Saganam.

21 *Simulac vaga luna, &c.*] Decorem suum ostentat luna dum plena est: et hoc præsertim tempus ad perpetranda veneficia assumunt. Vide Epod. v. et ult.

22 *Ossa legant*] Paulus Jurisconsultus: 'Qui e sepulcro corpora extraxerint, vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunæ summo supplicio afficiuntur: honestiores autem in insulam deportantur: alias aut relegantur, aut ad metalla damnantur.' Vide Epod. ult. sub finem.

Herbasque nocentes] E sepulcris natas, quasi sacras Diis manibus, proindeque veneficiis idoneas. Menta præ ceteris herbis utebantur. Hæc enim dicitur pellex fuisse Plutonis, a Proserpina demum concerpta, et in herbam sui nominis transformata. Porro notandum Mæcenatis hortis non totas Esquilias occupatas: superfuisse vero illic aliquot sepulcra.

25 *Cum Sagana majore*] Hæc Sagana liberta fuit Pomponii Senatoris, qui a Triumviris proscriptus est: habuit vero sororem natu minorem se. Ita vetus Commentator.

28 *Ut inde Manes elicerent*] Cruore scilicet ebibendo gaudentes. Sic veteribus creditum.

Manes elicerent, animas responsa daturas.
Lanea et effigies erat, altera cerea; major
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea suppliciter stabat, servilibus, utque
Jam peritura, modis. Hecaten vocat altera, sævam
Altera Tisiphonen: serpentes atque videres
Infernas errare canes; lunamque rubentem,

est, ut hinc umbras evocarent, animas responsa reddituras. Porro aderat imago lanea, et altera cerea. Grandior lanea, quæ minorem ceream plecteret. Cerea supplex procumbebat, servili ratione, ac velut mox interitura. Veneficarum altera inclamat Hecaten, altera diram Tisiphonem. Tum aspiceres currere angues, et canes Stygias: lunam vero erubescentem se abscon-

Bentleius legit *ut quæ*, ex duobus codd. Torrentii, Pulmanni tribus, Giffanii uno, et suis Gal. et Magdal. Ita Gott. Sanad. Francis, Wetzel. Wakef.

NOTÆ

29 *Animas responsa daturas*] Necromantia est, qua magi futura per mortuos aut mortuorum umbras rimantur. Vide Epod. ult. in fine, ibique Not. I. Reg. 28. Saul rex per Pythonissam suscitat impie animam Samuelis Prophetæ: ab eoque discit suam suorumque perniciem proxime futuram. 'Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim verba Samuelis,' &c.

30 *Lanea et effigies erat, &c.*] Erant ibi effigies duæ, una lanea, altera cerea. Hanc minorem altera major affligebat, vexabat, verberabat, perdere volebat. Nam et sic cum cruciatu homines enecant veneficæ. Unde Ovid. Epist. Hypsipylæ: 'Per tumulos errat passis discincta capillis, Certaque de trepidis colligit ossa rogis. Devovet absentes, simulacraque cerea fingit, Et miserum tenues in jecur urget acus.'

32 *Cerea suppliciter stabat*] Hæc repræsentans eum quem perditum ibant et cupiebant. At laneum simulacrum referebat earum veneficis illis caput, quod alterius sagæ incantamentis liberare et exsolvere contendebant.

33 *Hecaten vocat altera*] Canidia invocat Proserpinam umbrarum dominam, sacrorum magicorum præsidem: dictam *Hecaten*, seu quod victimis centum placaretur, seu quod annos centum errare faciat insepultos. Ita Servius. Alii, quod centum, id est, varias habeat virtutes et potestates. Nam et idcirco *tergemina Hecate* vocatur a Virgilio Æneid. IV. Est nempe Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina in Inferis. Alii etiam aliter, quod Hecatos dicatur Apollo, hinc ejus soror Hecate appellatur, inquiunt, ab ἑκὰς, *longe*, quasi radios eminus ad nos vibrans.

34 *Altera Tisiphonen*] Sagana vocat Tisiphonem unam e Furiis, a plectendis cædibus ita nominatam.

Serpentes atque videres Infernas errare canes] Canes infernæ adventantem Proserpinam præcurrendo annuntiabant; serpentes autem Tisiphonem. Deas enim illas ejusmodi asseclæ nunquam non comitantur. Furiarum capillos serpentibus implexos, manusque pariter armatas finxere.

35 *Lunamque rubentem*] Pudore suffusam, et abhorrentem a talibus fla-

Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Corvorum; atque in me veniat mictum atque cacatum
Julius et fragilis Pediatia, furque Voranus.

dere post majora monumenta, ne testis adesset istis sceleribus. Quod si aliquantum mentior, conspurcetur meum caput merdis albis corvorum; ac mictum et cacatum super me veniant Julius, mollis Pedacia, et Voranus fur. Quid referam

Heindorf, et Kidd.—38 'Jam bis terque, opinor, Horatii morem indicavimus: scilicet is, etsi post plures nominativos, singulari tamen numero verbum amat efferre. Recte itaque hic olim dederunt editiones Venetæ et Locheri: *atque in me veniat mictum atque cacatum Julius, et fragilis Pediatia, furque Voranus.* Et diserte hoc exhibent, præter sex Pulmannianos, nostri etiam codices, Leidensis, Reginensis, cum aliis quatuor. Cruquius Torrentiusque tacent. Videat itaque Lambinus, qui *veniant* hic reposuit, idque ait habere omnes fere libros veteres. Utinam meliore fide in his rebus ageretur: jam non hic ceteros post se omnes in errorem induxisset. Priscianus quidem pag. 875. ubi locum hunc adducit, *veniant* habet hodie: at correctorum id facinus est, qui loca ex auctoribus illic citata ad vulgatas eorum editiones refingunt. Tria enim Prisciani scripta vidi exemplaria; quorum duo *veniat* ibi præferunt, tertium *veniet.* Revocetur itaque vetus lectio numero Singulari; et vide nos ad I. Od. 24. et alibi.' *Bentl.* *veniat* etiam Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. Sanad. Francis, Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. Heindorf. Comb. et Kidd. *venient* Aldd.

NOTÆ

gitiis veneficiisque.

36 *Post magna latere sepulcra*] Hinc patet, quod ante jam annotavi, ad Esquilias et hortos Mæcenatis prope extitisse quæpiam adhuc monumenta, quamvis alia diruta fuissent atque summota.

37 *Merdis caput inquiner albis Corvorum*] Huc facit quod in Epigram. ante cit. ad Priapum scribit Tibullus: 'Abegimusque voce sæpe, cum tibi Senexve corvus, impigerve graculus Sacrum feriret ore corneo caput.' Arnobius autem lib. VI. diserte. 'Non videtis sub istorum simulacrorum cavis stelliones, sorices, murices, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare? spurcitias huc omnes conducere .... In ore simulacri ab araneis ordiri retia, atque insidiosos casses quibus volatus innectere stridularum possint impudentiumque muscarum? Hirundines intra ipsos ædium circumvolantes tholos, jacularier stercoris plenas; et modo ipsos vultus, modo numinum ora depingere, barbam, oculos, nasos, aliasque omnes partes, in quascumque se detulerit deonerati proluvies podicis?'

39 *Julius, &c.*] Quidam luxurie perditus, cetera minime notus.

Pediatia [*Pedacia*] Muliebri nomine ob mollitiem et impudicitiam vocat per contemptum et ludibrium. Is Pedacius, vel Pediatius, dicitur fuisse Eques Romanus, suum vero patrimonium abliguriisse, flagitiosisque postea libidinibus serviisse.

Furque Voranus] Iste fuit Q. Luctatii Catuli libertus, furax et astutus apprime: qui cum nummulario cuidam surripuisset aliquot nummos, hos calceis inseruit absconditque.

Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes
Umbræ cum Sagana resonarint triste et acutum;
Utque lupi barbam variæ cum dente colubræ
Abdiderint furtim terris; et imagine cerea
Largior arserit ignis; et ut non testis inultus
Horruerim voces Furiarum et facta duarum.
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
Diffissa nate ficus: at illæ currere in urbem:

singula? Quemadmodum alternatim colloquerentur animæ cum Sagana, voce tenui et stridula. Quomodo clam humo infoderint barbam lupi, et dentes colubræ maculosæ: utque ignis ingens corripuerit effigiem ceream: denique quo pacto aversatus sim præsens, atque vindicaverim verba et actiones ambarum Furiarum istarum. Etenim quanto sonitu crepat vesica disrupta, tanto ego ficulnus olim truncus divisis natibus crepui. Protinus autem illæ veneficæ fugere in urbem cœperunt. Tum-

&c. usque ad Bentl.—39 *Pedatia* Venet. 1559. et Glarean.—41 Bentl. ex conj. *resonarint*, et sic Harl. 7. eumque secuti recentt. *resonarent* Harl. 2. 3. 4. 6. alii omnes et edd. antiq.—43 *Adiperint* Venet. 1477. 1478. 1479. et Florent. 1482. *ut imagine* conj. Cuning.—45 Cuning. Sanad. et Francis: *ac facta duarum*. Harl. 4. Venet. 1479. Vet. Comb. et Florent. 1482. *et fata duarum*. —47 *Divisa* conj. nescio quis. Vid. Syllog. Epist. tom. v. p. 375.—48 'Vide

NOTÆ

Deprehenso vero ad calceos alludens quispiam subridensque ait: Belle, si te non ἐκχαλκεύει, id est, verberibus tanquam æs tundat ac recudat.

41 *Triste et acutum*] Sic Æneid. vi. 491. umbræ seu animæ Græcorum apud inferos Æneam videntes obstupescunt, 'pars vertere terga . . pars tollere vocem Exiguam,' id est, exilem, lugubrem, deductam: unde et 'inceptus clamor frustratur hiantes.' Ibid.

42 *Lupi barbam*] Egregie Marcilius, 'Vide,' inquit, 'offucias magicæ artis:' barba lupi veneficium: at rostrum lupi veneficiis resistit. Atqui barba lupi in rostro. Plin. xxviii. 10. 'Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt: ob idque villarum portis præfigunt.'

43 *Imagine cerea Largior arserit ignis*] Virgil. Eclog. viii. 'Aspice, corripuit tremulis altaria flammis Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.' Ergo hic indicatur pernicies ejus, in quem veneficia fiebant, quique imagine cerea adumbratus erat. Absurde quidam putant ignem affuisse, et liquescente cera exarsisse. Immo cit. Virgilii locus contrarium docet: verbaque ista clare ostendunt, 'sponte sua.'

45 *Furiarum duarum*] Canidiæ et Saganæ Furiis similium.

47 *Diffissa nate*] Ita lignum recens et adhuc viride, si in opus fingatur, finditur et crepat.

Ficus] Ego Priapus ex arbore ficu Deus factus.

At illæ currere in urbem] Ridicula omnia. Insignes veneficæ, omnibus terribiles, levi peditu terrentur, ac fugantur.

Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum
Excidere, atque herbas, atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque jocoque videres.

que non sine ludibrio et cachinnis aspexisses Canidiæ dentes, ac sublimem Saganæ comam decidere, herbas item, et licia brachiis fascinata.

annon legendum sit, *caliandrum.*' Chishull.

NOTÆ

48 *Canidiæ dentes, &c.*] Tanto pavore percelluntur illæ, ut excidant Canidiæ edentulæ appositi *dentes;* Saganæ vero glabræ seu calvæ coma ex alienis capillis addita.

Altum caliendrum] Adulterini capillitii suggestum, ut vocat Papinius. Juvenal. Sat. VI. 502. 'compagibus altum Ædificat caput.' Hinc patet novum non esse, quod nostro sæculo in mulieribus videmus; atque olim etiam in earum capitibus insanas capillamenti substructiones extitisse.

Caliendrum] Κάλλυντρον est *ornamentum.* *κάλυπτρον,* sive *κάλυντρον, operimentum.* Hoc alii interpretantur crinem hypocriticum vel supposititium; alii reticulum, redimiculum, galericulum: vetus Interpres: peplum capitis, seu ornamentum. Varro etiam hanc usurpat vocem in lib. qui inscribitur 'Virgula divina.' Arnobius item lib. VI.

50 *Vincula*] His hominum animos illigabant, vinciebant, detinebant. Virgil. Eclog. VIII. 'Terna tibi hæc primum triplici diversa colore Licia circumdo.'

SATIRA IX.

IN IMPUDENTES ET INEPTOS PARASITASTROS.

Haud dubie gratia, qua apud Mæcenatem valebat Horatius, multos parasitastros et poëtastros pellexit, ut eum obsiderent, et se per eum Mæcenati commendari cuperent. Quare, ut hoc hominum genus molestum a se, si fieri posset, abigeret, fortassis hanc scripsit Satiram, ubi impudentia et garrulitas ejusmodi homuncionis egregie describitur.

IBAM forte Via sacra, sicut meus est mos,

Pergebam forte per viam sacram, nugas nescio quas, ut soleo, mente versans; iis

Satira secunda Libri secundi in Ed. Sanad. Vide Vulpium in Vita Propertii.—1 *Ibam ut forte* Bentl. ex conj. eumque secutus Kidd. Wakef. et Askew interpungebant: *Ibam forte via sacra, sicut meus est mos Nescio, &c.* probante viro docto in The British Critic. Vid. Wakef. Sylv. Crit. IV. pag.

NOTÆ

1 *Via sacra*] De ea Epod. IV. 7. et Epod. VII. 8. vide ibi Not.

Nescio quid meditans nugarum, et totus in illis:
Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu, ¶ Quid agis, dulcissime, rerum?
¶ Suaviter, ut nunc est, inquam; et cupio omnia quæ vis.
Cum assectaretur, Numquid vis? occupo: at ille,
Noris nos, inquit; docti sumus. Hic ego, Pluris
Hoc, inquam, mihi eris: misere discedere quærens,
Ire modo ocyus, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero; cum sudor ad imos
Manaret talos, O te, Bolane, cerebri

plane intentus. Accurrit quidam nomine duntaxat mihi cognitus; atque apprehensa manu mea, ait, Quomodo te habes omnium suavissime? Respondi: Bene, sicut res præsentes fluunt: tibi pariter apprecor cuncta quæ exoptas. Cum vero me sequeretur, præveniens dixi: An aliud quidpiam exposcis a me? Mox ille, Ut me cognoscas, inquit: sum eruditus. Tum ego: Eo majoris a me æstimaberis. Vehementer autem abire cupiens jam velocius incedebam, identidem subsistebam: famulo nescio quid in aurem insusurrabam: interea sudor ad imos talos defluebat. Cogitabam apud me: quam beatus tu Bollane tali cerebro! Cum vero iste quidvis

197.—2 Omnes codd. Torrentii, et omnes Cruquii præter unum, delent *τὸ et;* et sic Torrent. Bentl. Sanad. Cuning. Francis, Schrevel. Heindorf, Wakef. et Kidd. item Lachman. ad Propert. II. 1. 6.—3 *Occurrit* Ald. et multæ deinceps edd. *Accurrit* Harl. 2. 3. 4. 6. Gott. omnes codd. Cruquii, Torrentii, et aliorum, cum edd. Zarot. Mediol. 1477. Venet. 1478. 1479. Florent. 1482. Mediol. 1486. Cruq. Torrent. Lamb. H. et R. Steph. Bond. Schrevel. Baxt. Bentl. et recentt. Vid. Nic. Heins. ad Ovid. Fast. II. 372.—4 Plurimi interpungunt: *Quid agis, dulcissime rerum?* Cf. Heroid. Epist. IV. 125. IX. 107. et Art. Am. I. 213. Vid. Porson. ad Ph. 1730. Alii, *Quid agis, dulcissime, rerum.* Cf. Ovid. Met. XII. 62. Ita Vet. Schol. H. et R. Steph. Lamb. Cruq. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. et Comb.—6 *Numquis vis?* in quibusdam vett.—11 *Bollane*

NOTÆ

2 *Nugarum*] Versiculorum.

4 *Arreptaque manu*] Quasi valde familiaris et consuetus, quamvis nomine vix Horatio notus: ergo imprudenter et inepte.

5 *Suaviter, ut nunc est, &c.*] Indolem Horatii bonam, immo egregiæ fructum educationis in eo considera: qui hominem passim molestum, quin et pertinaciter importunum, æquo fert animo, nihilque durum illi aut inurbanum reponit. Quod quidem deinceps animadverte.

Cupio omnia quæ vis] Ita loquebantur olim ad amicos.

6 *Numquid vis*] Hæc erat dictio abire volentium, ne id dure facere viderentur: ut observat Donatus in Terent. Eunuch. II. 3. ad hæc verba: 'Dum hæc dicit, abiit hora. Rogo, num quid velit. Recte, inquit. Abeo.'

7 *Noris*] Cupio ut noris me: sum enim doctus. O insulsam orationem!

10 *Cum sudor ad imos Manaret talos*] Præ animi angore et æstu.

11 *Bolane*] Is ὀξύχολος, *iracundus, stomachosus*, atque, ut ait Noster Sat.

Felicem ! aiebam tacitus, cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
Nil respondebam, Misere cupis, inquit, abire,
Jamdudum video: sed nil agis; usque tenebo,
Persequar. Hinc quo nunc iter est tibi ? ¶ Nil opus est te
Circumagi; quendam volo visere, non tibi notum;
Trans Tiberim longe cubat is, prope Cæsaris hortos.
¶ Nil habeo quod agam, et non sum piger; usque sequar te.
Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus,

effutiret, laudaret civitatem ac regiones; quod nihil responsi facerem, ait: Solicite quæris discedere: jam pridem intelligo: verum operam perdis: semper adhærebo: assectabor: ecquo jamjam istinc contendis? Cui ego: Nequaquam necesse est te circumduci: aliquem invisere cupio tibi minime cognitum: hic procul manet, ultra Tiberim, juxta hortos Julii Cæsaris. Ille vero: Nihil agendum instat mihi, neque sum deses: quolibet te comitabor. Tum ego deprimo aures velut asinus impatiens,

edd. vett. ante Torrent. qui ex codd. suis legit *Bolane;* et ita omnes codd. Bentleii et edd. recentt.—15 'Codex Tons. habet: *usque ego nam te Persequar;* at vulgata lectio mihi placet magis, propter præcedens verbum, *abire.* Duo codd. Bland. habent, *Prosequar;* quod non minus aptum videtur; nam fere eos prosequimur, quos comitamur et deducimus; sed fortasse, quia reluctantem sequitur, *Persequar* magis est appositum.' *Cruq. Prosequar* etiam tres Bersmanni, Bentleii Leid. Regin. Gal. Petrens. Battel. et duo alii; item Glarean. Bentl. Sanad. Francis, Heindorf, Wakef. et Kidd. *hinc* Bentl. cum nonnullis edd. vett. refert ad antecedens, ita, *Prosequar hinc, &c.*—19 *Nil h. q. agam; non sum, &c.* quatuor codd. Torrentii,

NOTÆ

v. præced. cerebrosus, nugaces et ineptos quosque verbis asperis amoliebatur statim, et abire procul a se adigebat, loquacitatis et loquacium omnino impatiens.

14 *Misere cupis, inquit, abire, &c.*] Confer impudentem hunc garruli sermonem cum Horatii modesta responsione, 'nil opus est te Circumagi,' &c. Gall. *c'est vous donner trop de peine.*

18 *Cubat*] Sunt qui interpretentur, ægrotat: sicut II. Sat. 3. 'Mater ait pueri menses jam quinque cubantis.'

Prope Cæsaris hortos] Longinquam proponit urbis regionem, ad abigendum garrulum, sed frustra. Sueton. Jul. Cæsar. cap. 83. 'Populo hortos circa Tiberim publice, et viritim trecenos sestertios legavit.' Tiber. cap. 72. 'Triremi usque ad proximos Naumachiæ hortos subvectus est: disposita statione per ripas Tiberis,' &c. Vide et Plutarch. in M. Bruto; ubi scribit, cum testamento Cæsar civi cuilibet septuaginta et quinque drachmas legavisset, præterea vero etiam *hortos, qui trans Tiberim erant,* ubi nunc est Fortunæ templum, ingentem benevolentiam et admirabile desiderium omnibus fuisse.

20 *Demitto auriculas, &c.*] Metaphora a jumentis, quæ aures demittendo ostendunt suam defatigationem, ac velle se excutere impositum onus. Plin. XI. 37. 'Aures in equis, et omnium jumentorum genere, indicia animi præferunt; fessis marcidæ,

Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium, facies: nam quis me scribere plures
Aut citius possit versus? quis membra movere
Mollius? invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: ¶ Est tibi mater?
Cognati, quis te salvo est opus? ¶ Haud mihi quisquam;
Omnes composui. ¶ Felices! nunc ego resto:
Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella
Quod puero cecinit, divina mota anus urna:

quando plusculum oneris tergo imponitur. Ille autem exorsus est: Si me bene cognosco, non Viscum, non Varium cariorem me familiarem habebis. Ecquis enim versus plures ac velocius quam ego facere valeat? Quis saltare decentius? Ego sic cano ut etiam Hermogenes invideat. Hæc erat occasio interrumpendi: Itaque aio illi: Habesne matrem aut propinquos, quibus necessaria sit tua salus? Respondit: Nemo superest mihi: cunctos sepelivi. Tum ego tacite: Illi fortunati: miser ego jam vivo: interfice. Enimvero urget fatum lugubre, quod puero mihi Sabella ve-

sine conjunctione *et*.—23 *Non Varum* unus Han. Harl. 2. et edd. primæ.—30 ‘Nescias utrum casu recto *mota anus*, an casu ablativo *mota urna divina*, dicatur. Mihi quidem neutrum placet. Etsi enim *urna divina* facile in poëta placere possit; ut in Silio Italico ‘flammæ divinæ,’ III. 344. ‘Fibrarum, et pennæ, divinarumque sagacem Flammarum misit dives Gallæcia pubem:’ tamen si tertium illud addis, *divina urna mota*, adeo scabrum atque horridum exit, ut ne proletario quidem vate, nedum Horatio, dignum sit. Vel illud alterum tolerabilius est, *mota anus*, hoc est, ‘commota,’ ‘agitata,’ ‘furore percita:’ qualis Manto apud Nasonem Met. VI. 158. ‘Per medias fuerat, divino concita motu, Vaticinata vias.’ Et illa apud Tibull. I. 7. 49. ‘Sic fieri

NOTÆ

micantes pavidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris.’

22 *Viscum, Varium*] Hi duo fuerunt eximii Poëtæ, ingenio et eruditione clari; Horatio certe amicissimi. De Visco postea, Sat. seq. et alibi. De Vario Sat. 5. præced. item I. Od. 6.

25 *Hermogenes*] Cantor famosus, de quo Sat. 3. præcedenti.

26 *Est tibi mater, &c.*] Callide vult Horatius monere garrulum ut suæ saluti consulat in gratiam propinquorum; neve sine causa ita se circumagat ac defatiget, quin potius ipse se tantum virum totque et tam eximiis dotibus insignem familiæ suæ diu conservet.

28 *Omnes composui*] De hujus vocis significatione dixi, ad Pers. Sat. III. 104.

Felices] Qui nimirum tua garrulitate et ineptiis sunt liberati. At ego miser resto discruciandus a te ac jugulandus.

29 *Sabella*] Nutrix Horatii natione Sabella, vaticinandi perita. De Sabinis sive Samnitibus, artium ejusmodi vanarum antesignanis, dixi in Epod. XVII.

30 *Divina mota anus urna*] Sortilega mulier et fatidica conjectis in urnam sortibus, commotis, eductis, fatum

'Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis;
Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cumque: loquaces,

tula præsagiit commota urna divinans. Istum, aiebat, nec sæva toxica, nec gladius hostilis interimet, nec laterum dolor, vel tussis, nec iners podagra: occidet vero lo-

jubet ipse Deus: sic magna sacerdos,' &c. Sed vel hoc pacto hæret sordetque tota oratio: quid enim illis facias, *mota anus urna divina?* an illa ab urna in furorem acta est? Vel illud vis potius, mota anus *cecinit urna divina*, sive *ex urna?* an illa in urnam repserat? adde, quod sine præpositione ipsa dictio est utrobique vitiosa. Quare nihil, opinor, melius est veriusve, quam ut duo vocabula locum inter se permutent, hunc in modum: *namque instat fatum mihi triste, Sabella Quod puero cecinit mota divina anus urna:* hoc est; Fatum, quod Sabella anus, divina sive sortilega, mihi puero cecinit, postquam urnam moverat. Urna enim mota, sortes ejiciebantur; unde Seneca Troad. vs. 974. Virg. Æn. VI. 432. Claud. II. Rapt. Pros. 332. Noster III. Od. 1. 16.' *Bentl.*

NOTÆ

eliciens et futura prædicens. Ista divinandi ratio viguit tum apud Græcos, tum apud Romanos. Sic autem peragebatur. Habebantur literæ dictionesque permultæ: quæ permixtæ in urna, et mox eductæ vel effusæ, si quid exprimerent casu et forte conjunctæ, id esse in fatis ac divinitus præmonstrari credebatur. 'Sortes, taleolæ aut surculi e ligno fuere non grandes: quibus literæ ad divinandum insculptæ, sive notæ. Eæ privatim habitæ; eæ publice. Sed quæ in publico, in primis religiosæ, et cana quadam veritate sacræ, in templis servabantur in arca reconditæ, tæniis vittisque laneis seorsum involutæ.' Hæc J. Lips. Elect. II. 12. ubi 'attenuatas' sponte sortes apud Liv. mox citand. ingeniose corrigit, 'extæniatas,' id est, tæniis vittisque solutas. Sortes Præneste inventas refert Cicero de Divin. II. n. 85. ubi originem earum pariter ac vanitatem excutit. 'Hoc genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulchritudo et vetustas Prænestinarum etiam nunc sortium nomen retinet, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustrior utitur sortibus? Ceteris vero in locis sortes plane refrixerunt.' Hæc ille ibidem: et paulo ante: 'Quid sors? Idem propemodum quod micare, quod talos jacere, quod tesseras. Quibus temeritas et casus, non ratio vel consilium valet. Tota res est inventa fallaciis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem.' Sueton. Tiber. cap. 63. Prænestinarum sortium majestate deterritum aliquando Tiberium scribit. Livius initio lib. XXII. inter prodigia quædam et hoc refert: 'Sortes sua sponte attenuatas, unamque excidisse ita scriptam: MAVORS TELUM SUUM CONCUTIT: et per idem tempus Romæ signum Martis Appia via sudasse.'

31 *Hunc neque dira venena, &c.*] Verba sunt mulieris de Horatio puero vaticinantis.

32 *Laterum dolor*] Pleuritis. Cic. de Orat. III. n. 6. 'Crassus cum febri domum rediit, dieque septimo est lateris dolore consumtus.'

33 *Loquaces*] Vide Plutarch. de Garrulitate: ubi statim initio pronuntiat illam esse morbum curari difficilem.

Si sapiat, vitet, simulatque adoleverit ætas.'
Ventum erat ad Vestæ, quarta jam parte diei
Præterita: et casu tunc respondere vadato
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me amas, inquit, paulum hic ades. ¶ Inteream, si

quax aliquando tandem. Ergo ubi primum ætate adulta erit, fugiat garrulos, si prudens est. Deveneramus ad templum Vestæ, transacta jam parte diei quarta: et forte debebat tunc vadato respondere, vel causa cadere, nisi vadimonium obiisset. Dixit vero: Quæso paululum istic me adjuva. At ego: Moriar, si valeo stare, vel

---

—36 'Satis mirari nequeo Interpretes omnes latuisse *casu vadato* modo dici pro in causa vadata, cum notum sit quid casus sit Jurisconsultis. 'Respondere' autem is dicitur in quem lis intenditur. Bentleius multa hic movet per densas tenebras, quæ non puto opus esse lectori modo repræsentare. Pro *vadato* reposuit *vadatus* ex ingenio.' *Baxt.* '*Casu vadato* nihil esse puto. 'Vadatum' esse vel activum, qui alteri necessitatem vadis dandi imposuit, vel passivum, qui dare jussus est, ipse fatetur et probat Bentleius, quo minus opus est sola conjectura mutare lectionem omnium librorum, quam etiam Acron tuetur.' *Gesn.* ''Vadari' esse verbum commune e Prisciano docuit Rob. Stephanus in Latinæ Linguæ Thesauro: hic autem active sumi non potest; quia reus respondebat actori sed præconi, a quo citabatur. Asconius ad Cic. de Præt. Urb. cap. 1. 'Recte dictum est 'respondet;' nam apud veteres et judices, et rei, et accusatores, et defensores, citabantur a præcone Prætoris:' ex quo colligitur 'vadatus' reponendum esse; idque Laurenbergius in Antiquario indicavit, et duobus exemplis 'vadari' passive accipi ostendit.' *Cuning.*—38 Codex Divæi ap. Cruq. sine ulla litura: *Si tu*

NOTÆ

35 *Vestæ*] Ædem Romæ habebat Vesta ad clivum Capitolinum inter palatium et Capitolium. Varro, Festus, &c. Cic. de Nat. Deor. II. n. 67. de Vesta disserit: 'Hæc Dea,' inquit, 'est rerum custos intimarum... Græcis ἑστία dicitur.... Ejus vis ad aras et focos pertinet... Non absunt longe ab ea Dii Penates,' &c.

Quarta jam parte diei] Diximus alibi diem naturalem horas seu partes duodecim complecti, scilicet ab ortu Solis ad occasum. Ergo diei pars quarta hora tertia Romæ dicebatur, et respondet nostræ nonæ matutinæ. Porro quod sequitur: *et casu tunc respondere vadato Debebat*, explicatur per Martial. IV. 8. ubi consuetæ Romanis occupationes ad horas singulas notantur: 'Prima salutantes atque altera continet hora; Exercet raucos tertia causidicos. In quintam varios extendit Roma labores; Sexta quies lassis,' &c.

36 *Respondere vadato Debebat*] Garrulus in jus a quodam vocatus erat, vadesque dederat: ergo nisi affuisset, vades ejus ac fidejussores condemnati ipsum postea egissent reum, ex lege.

38 *Paulum hic ades*] In judicium veni quæso mecum, ad proximum tribunal Prætoris; ibique me juva contra adversarium.

Si valeo stare] Infirmis ego cruribus haud valeo diu stans manere in foro ante Prætorem; ubi sedere non licet. Alii *stare* interpretantur, stare

Aut valeo stare, aut novi civilia jura;
Et propero quo scis. ¶ Dubius sum quid faciam, inquit;
Tene relinquam, an rem. ¶ Me, sodes. ¶ Non faciam, ille;
Et præcedere cœpit. Ego (ut contendere durum est
Cum victore) sequor. ¶ Mæcenas quomodo tecum?
Hinc repetit. ¶ Paucorum hominum, et mentis bene sanæ
Nemo dexterius fortuna est usus. ¶ Haberes
Magnum adjutorem, posset qui ferre secundas,

scio leges civiles: adde quod festino illuc quo nosti. Tum ille ait: Incertus sum quid agam; an te deseram, an litem. Cui ego: Me, me, obsecro. Nequaquam, inquit iste, et cœpit præire. Ego, quoniam cum fortiori pugnare arduum est, sequor. Inde vero sermonem ille resumit. Mæcenas quomodo tecum agit? Paucos amicos recepit, inquam: et certe sapit. Ille: Nemo unquam usus est fortuna callidius quam tu. Næ magnum auxiliatorem haberes, secundas quidem partes agendi

me, inquit, amas.—42 'Meliores codd. tum alieni, quam nostri, in quibus Leid. et Regin. non agnoscunt *est*, quod elegantius omittitur. Terent. Phorm. II. 1. 'Etiamne id lex coëgit? illud durum. Ego expediam: sine." *Bentl.* Cf. I. Od. 24. 19.—44 'In Ms. Gottingensi est *ut mentis bene sanæ*, quod valde placet: sic enim ratio reddatur, cur *paucorum hominum* sit Mæcenas. Memor videlicet vafri illius Siculi, qui temere nos vetat credere,' &c. *Gesn.*—45 '*Nemo deterius* Mediol. 1477. notabile sphalma.' *Idem.*—48 Bentleius ex

NOTÆ

in jure, seu contendere ac depugnare contra adversarium, ut faciunt Jurisconsulti, patroni, causidici.

39 *Aut novi civilia jura*] Non sum idoneus ad suggerenda tibi verba legis ac juris causæ tuæ faventia: proindeque tibi adesse nequeo.

40 *Propero quo scis*] Volo visere hominem *quendam*, ut ante dixi, prope hortos Cæsaris habitantem. Viam itaque sat longam obire propero.

41 *Me, sodes*] Me relinque potius quam rem tuam.

Non faciam] Minime vero te relinquam. Scilicet sperabat garrulus per Horatium adipisci Mæcenatis familiaritatem, quod pluris æstimabat perdenda lite.

43 *Mæcenas quomodo tecum*] Sermocinationem inde repetit ille: Estne semper amicus tibi Mæcenas?

44 *Paucorum hominum*] Non cuivis se familiarem exhibet: paucos admittit in suam amicitiam. Macrob. Saturnal. III. 16. 'Paucorum hominum est iste acipenser.' Ex Cicerone, de Fato.

45 *Nemo dexterius fortuna est usus*] Tu belle admodum usus es fortuna, qui Mæcenatem ita demerueris. Quod si me ad ipsum perduceres, juvarem te mirum in modum: nec primas ante te captarem unquam, nec uspiam tibi officerem: immo alios omnes hoc pacto facile summoveres, primumque locum tu consequereris. Hæc garrulus ad Horatium.

46 *Posset qui ferre secundas*] Metaphora a Scenicis ludis et actoribus. Hac pariter utitur Cicero Divinat. in Verrem, n. 48. et huic locô dabit lucem. 'Qui princeps in agendo est ornatissimus et paratissimus esse debet ... Apuleium esse video proximum sub-

Hunc hominem velles si tradere; dispeream ni
Summosses omnes. ¶ Non isto vivimus illic,
Quo tu rere, modo: domus hac nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mi officit unquam,
Ditior hic, aut est quia doctior; est locus uni-
cuique suus. ¶ Magnum narras, vix credibile. ¶ Atqui
Sic habet. ¶ Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. ¶ Velis tantummodo, quæ tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit; eoque

peritum, si velles ad Mæcenatem perducere istum virum: moriar, nisi cunctos amoliri posses. Ego vero: Minime ea ratione qua putas illic agimus: nulla domus ejusmodi malis est purgatior aut remotior quam illa: nihil unquam nocet mihi quod alius opulentior affuerit vel doctior: suum quisque gradum obtinet. Tum garrulus: Rem sane magnam dicis, et quæ prope supra fidem sit. Verumenim ita est, inquam. Mox ille: Inflammas ut ardentius velim ad eum accedere. Respondeo: Satis est cupias: vinces, pro tua virtute: atque is est qui expugnari queat:

codd. Zulich. Gal. Trinit. *Non isto vivitur illic*, eodem sensu, sed 'paulo venustius,' ut ait. Bentleium secuti Sanad. Francis, Heindorf, Wakef. et Kidd. *Isto non vivimus illic* Cuning.—50 Codd. tres melioris notæ et alii nonnulli ap. Torrent. Harl. 2. 3. 4. Bentleii Leid. Regin. et septem alii, et codex unus ap. Bos, Anim. p. 59. item edd. Bentl. Sanad. Francis, Wakef. et Kidd.—55 Janus Dousa emend. *vinci poscit*, nemine probante. Waddel. conj.

NOTÆ

scriptorem...deinde habet Allienum; hunc tamen a subselliis... Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo quantum potest: sed consulet laudi et existimationi tuæ: et ex eo quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. Ut in actoribus Græcis fieri cernimus: sæpe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet quam potest.'

47 *Hunc hominem*] Seipsum indicat ac digito monstrat garrulus. Plaut. Bacchid. 'Hunc hominem decet auro expendi.'

Tradere] Commendare, Mæcenatis amicitiam conciliare.

48 *Non isto vivimus, &c.*] Respondet Horatius. Alia est longe conditio amicorum Mæcenatis. Ab his procul exulant mala et pestes quibus solent ædes magnatum vexari et corrumpi. Inde vero absunt omnis ambitio, invidia, æmulatio, criminationes, insidiæ, supplantationes. Supra, Sat. 6. Mæcenatem dixit 'cautum dignos assumere, prava Ambitione procul.'

54 *Velis tantummodo, &c.*] Non sine salsa derisione fatuum, vanum, et arrogantem hominem palpat Horatius, ab illo expugnandam facile amicitiam spondens Mæcenatis.

55 *Eoque Difficiles aditus primos habet*] Eo quod norit se vinci paulo faciliorem: ironice. Alii perperam pro antecedenti dictione, *possit*, legunt

Difficiles aditus primos habet. ¶ Haud mihi deero :
Muneribus servos corrumpam ; non, hodie si
Exclusus fuero, desistam ; tempora quæram ;
Occurram in triviis ; deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. ¶ Hæc dum agit, ecce,
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, et illum
Qui pulchre nosset : consistimus : Unde venis ? et,
Quo tendis ? rogat, et respondet. Vellere cœpi,
Et prensare manu lentissima brachia, nutans,

ideoque difficilem præstat priorem accessum. Diligentiam adhibebo, inquit ille; famulos donis captabo: si hodie repulsam patior, minime abscedam: occasionibus insidiabor: obviam ibo in plateis: comitabor. Nihil absque magnis ærumnis vita hominibus largitur. En vero dum ista versat ille, occurrit Fuscus Aristius mihi dilectus, et qui probe cognoscebat hunc garrulum. Subsistimus. Unde venis? et quo vadis? quærit, ac respondet. Cœpi vellilare et stringere brachia mollissima, in-

****

eo quod Difficiles; et sic Mediol. 1477.—56 Mediol. 1477. et Venett. 1477. 1478. 1479. *aditus primus.*—64 Lambinus ex duodecim codd. pro *prensare* reposuit *pressare.* ' ' Nictare est aliquid oculis nictantibus demonstrare.' *Vet. Schol.* Constat eum legisse *nictare;* quod miror neminem advertisse, neque ipsum Bentleium, qui me invito retinuit *nutans.*' Baxt. ' Nescio unde vir doctus illud suum *nictans* hauserit. Quos ego consulere potui libros non in contexto modo Horatiano, sed in scholiis etiam legunt, ' Est autem 'nutare,'

NOTÆ

poscit : et hic intelligunt, Mæcenatem assiduis officiis et obsequiis vinci amantem ac poscentem adeuntibus se præstare difficilem, ut accendat magis studium ambiendi suam familiaritatem et consuetudinem, quam scit amœnissimam. Apage ista quæ omnino pugnant cum indole Mæcenatis, quam hic et alibi commendat Horatius.

56 *Difficiles aditus primos habet*] Vide supra Sat. VI. 60. et seq.

Haud mihi deero, &c.] Potiundæ jam rei spe accensus ille pollicetur diligentiam suam non defore, sed quam stultam et futilem, animadverte.

57 *Muneribus servos corrumpam*] Ita plerique ad procerum ædes penetrabant, servis munera largiendo. Juvenal. Sat. III. 184. ' Quid das ut Cossum aliquando salutes ?'

59 *Nil sine magno Vita labore, &c.*] Pulchra sed male collocata sententia, ut ait Landinus. Ex Epicharmo : Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντ' ἀγαθὰ θεοί. *Laboribus vendunt nobis omnia bona Dii.*

61 *Fuscus Aristius*] Nobilis ille Grammaticus, ad quem est inscripta I. Ode 22. et I. Epist. 10.

63 *Rogat, et respondet*] Interrogat me Fuscus ' unde venis ? et quo tendis ?' atque mihi similia roganti respondet.

Vellere cœpi, Et prensare manu, &c.] Quos nobis adesse gaudemus, et a quibus auxilium speramus, eorum prensamus manus et brachia : præcipue cum angimur, nec aperte licet conqueri. *Cruq.*

64 *Prensare*] Legunt alii *pressare.*

Lentissima brachia] Maligne ceden-

Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare: meum jecur urere bilis.
Certe nescio quid secreto velle loqui te
Aiebas mecum. Memini bene; sed meliori
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin' tu
Curtis Judæis oppedere? Nulla mihi, inquam,

nuens, oculos torquens, ut me liberaret. Hic vero maligne versutus ridet ac dissimulat: bilis autem urit jecur meum. Porro addidi: Dicebas profecto velle te mecum nescio quem arcanum conferre sermonem. Recordor sane, ait; sed tempore loquar aptiori: hodie tricesima sabbata sunt. An velles recutitis Judæis oppedere?

aliquid oculis 'nutantibus' velle demonstrare.'' *Gesn.*—68 'Locheri ed. et Venet. 1490. habent *meliore;* quo modo Pulmanni codd. quatuor, et unus alterque ex nostris. Idque recte, ut opinor; sic enim solet Noster: 'Concines majore Poëta plectro.' 'Digne puer meliore flamma,'' &c. *Bentl.*—69 Quædam edd. vett. *sabbatha.* Pro *vin' tu,* quod omnes codd. et edd. vett. servant, Bentl. legit *vis tu,* ex II. Sat. 6. 92. eumque secuti sunt Sanad.

NOTÆ

tia, illo dissimulante intelligere quid vellem. Alii non male interpretantur, segnia, tarda, stupida, quæ vellicatione et prensatione non movebantur. Quo significatur frigida mens Aristii amico laboranti subvenire detrectantis. Cic. ad Attic. 'Nihil ego illo novi impudentius, astutius, lentius.' Sueton. Tiber. 57. 'Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit.'

Nutans, Distorquens oculos] Nutibus oculisque signum dans.

67 *Certe nescio quid secreto, &c.*] Horatius instat rursum ut sibi Aristius succurrat: sed hic omnes ejus eluctatur conatus, ridens, dissimulans, denique 'male salsus.'

69 *Hodie tricesima sabbata*] Hodie Judæi solenne festum celebrant, quo intermitti omne negotium fas est. His ego astipulor: quare nec morari, nec sermones conferre tecum licet modo. *Tricesima sabbata* quidam explicant Neomeniam, quod in novilunio sabbatum magnum Judæis haberetur. Psalm LXXX. 'Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ.' Alii interpretantur Kalendas mensis Nisan qui primus in æquinoctio verno dies habebat triginta. Alii intelligunt maximum sabbatum et vetus phase, quo agnum comedebant ritu sanctissimo. Quare vero *tricesima?* Quod revera ab anni Judæi principio triginta numerentur hebdomades ad istam solennitatem: videlicet a Septembri mense quem *Tisri* vocabant, ad dimidium fere Aprilis, illis *Nisan;* quo Pascha celebrabant. De sabbato Judæorum disserui ad Juvenal. Sat. VI. 158. et Pers. Sat. V. 184.

70 *Curtis*] Vide Sat. V. in fine, Not. ad istas voces, 'Judæus Apella.'

Oppedere] Vox ridicula ad contemtum apposita: *καταποπέρδειν, ventris crepitum emittere contra,* id est, respuere, aspernari, ludibrio habere.

Nulla mihi, inquam, Religio est] Sane Judaicos ritus absque religione violarim, illosque flocci facio, inquit Horatius.

Religio est. At mi: sum paulo infirmior, unus
Multorum; ignosces; alias loquar. Hunccine solem
Tam nigrum surrexe mihi! fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius: et, Quo tu, turpissime? magna
Exclamat voce, et, Licet antestari? Ego vero
Oppono auriculam: rapit in jus: clamor utrimque:
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

Haud religioni duxero, inquam. Ego vero ducam, ait: sum paulo superstitiosior, atque pluribus similis: indulge mihi: alias alloquar. Tum demum ego: Ergone merui diem hunc adeo funestum mihi esse? Interim fugit malignus, at me sub gladio deseruit. Verum ecce adversarius isti garrulo forte occurrit, statimque vociferatur: Ecquo nempe tu, vilissime, abis? ad me vero: Potes testis esse? Ego mox aurem offero. Tum hic illum ad judicium trahit. Exclamant ambo. Hinc et inde plebs affluit. Ita me Apollo liberavit.

Francis, Wakef. et Kidd.—73 Gott. ap. Gesn. *Tam mihi surrexisse nigrum.*—76 'Sic editiones, *Exclamat voce;* neque quicquam ex libris suis proferunt Interpretes, excepto Bersmanno: is vero in duobus se testatur invenisse, *Inclamat voce.* Et sic plane codd. nostri Gal. Regius, Reg. Soc. Trinit. et pro var. lect. Regin. Rectius sine dubio. Lucr. III. 967.' *Bentl.*

NOTÆ

71 *At mi*] Respondet Aristius: Ego contra, mores Judæorum colo: unde religio mihi esset hodiernum festum cum illis non celebrare.

Unus Multorum] Εἷς τῶν πολλῶν, *unus e plebe*, ejus similis ego, pariter infirmus et superstitiosus: si libet, ita me appella: at mihi veniam dabis, Horati, si in hoc tibi contradicam.

73 *Surrexe*] Vide supra Sat. v. ad vocem 'erepsemus.'

76 *Et, Licet antestari*] Et conversus ad me, dixit, Vis antestari? Cui libentissime annui, ac de more aurem obtuli tangendam. Lex XII. Tab. ita jubebat: 'Si in jus vocatus, ni it, antestatus manum injicito: aurem antestati capito.' vel ut habet J. Lips. Epistolic. Quæst. lib. IV. Epist. 26. 'Si vis vocationi fuat, antestaminor: ni it, aurem capito antestati.' Quod sic ille ibid. explicat: in antestatione, inquit, actor imam auriculam tangebat antestati, addens hoc verbum 'Memento.'

77 *Oppono auriculam*] Plin. XI. 45. 'Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes attestantur;' vel potius 'antestantur:' ut contra Rœvardum ex lege et more veteri asserit Lipsius mox citatus.

Rapit in jus] Post factam antestationem licebat trahere in jus vel reluctantem reum.

78 *Apollo*] Bonorum is poëtarum tutor ac vindex. Alii respici volunt ad Augusti forum, ubi erat statua Apollinis eburna eo ipso in loco, in quo jus dicebatur. Plin. XXXVI. 5. Juvenal. Sat. I. 128. 'Sportula; deinde forum, Jurisque peritus Apollo.'

SATIRA X.

IN INEPTOS LUCILII FAUTORES.

Cum Horatium ob ea, quæ Satira quarta de Lucilii vitiis ostenderat, quidam obtrectatores, in his maxime Demetrius, Hermogenes, Pantilius, et Fannius, vituperassent; defendit hic suam sententiam uberiusque explicat, ostendens, genus dicendi Lucilianum, præterquam quod minus breve esset, varium et jucundum, idem quoque ob verba Græca immixta impurum esse. Quodsi nonnulla in Ennio reprehenderit Lucilius, nihil vetare, quo minus ipsius vitia notentur ab alio. Verumtamen quodammodo excusandum esse Lucilium ob ævum, quo vixerit; quia, si nunc viveret, fortassis limatius diligentiusque esset scripturus. Ceterum, addit Horatius, semet ipsum contentum esse, si paucis iisque doctis hominibus (quos gratus recenset) sua probarentur scripta; contra se minime curare, quid Demetrius et Tigellius de illis sentiant.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui male factos
Emendare parat versus. Hoc lenius ille,
Est quo vir melior: longe subtilior illo,
Qui multum puer et loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc.

Satira quarta Libri secundi in Ed. Sanad. *Lucili, &c.* ' Hos versus habet Zarotti prima, et altera Mediol. 1486. cui adjuncti Acron et Prophyrion, pro Horatianis. Landinus rejecit eos jam Flor. 1482. in annotationem, causam interserens, quod Acron incipiat Satiram ab illo versu *Nempe incomposito.* In annotationibus quoque retulere Aldus, Bened. Philologus, Ascensius, Lambinus, Cruquius, Rutgersius, interpres Delphini, Dacerius. In codicibus eos antiquis fuisse, fatentur omnes. Aldus agnoscit stylum Horatianum: H. Glareanus vel Horatii esse ait, vel simiæ Horatii. G. Fabricius, quasi nihil dubitaret de auctore in castigationibus ad versum, annotat, Catonem intelligi Valerium, nobilem Grammaticum et Criticum (de quo Sueton. cap. 11.) et tamen omissi sunt hi versus in exemplaribus Fabricianis Basil. 1555. fol. et Lips. 1593. 8vo. excusis. Lambinus ætatem cccc. annorum illis tribuit:

NOTÆ

Hoc primum te, lector, monitum volo, spurios octo versus huic Satiræ præfixos legi in quibusdam manuscriptis: quos ne desideres, hic apponendos censui. [Vide Var. Lectt.] Horum sensus est iste: Si quidem

NEMPE incomposito dixi pede currere versus
Lucilî: quis tam Lucilî fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem.

Scripsi nimirum Lucilii carmina ire pede incondito. Ecquis tam stulte est Lucilii defensor, ut id minime concedat? Verum ille ipse eadem in membrana laudatur, quod acerbitate plurima civitatem perfricuit. Neque vero id ei largiens, alia

Horatianos siquis putet, eum in his literis parum videre ait: sibi assentiri dicit Jo. Auratum, M. A. Muretum, Si. Bosium, Jo. Passeratium. Vossius de Poëtis Lat. p. 9. 'sunt valde antiqui,' ait de his versibus, 'quicquid dicat Lambinus.' Ascensius (edit. 1544. fol.) 'sunt,' inquit, 'qui Mæcenatem taxari hic autument, et ideo propter ipsum ab Horatio resectum hoc caput.' Etiam Glareanus, 'Ablati,' inquit, 'possunt videri poëtæ consilio.' Hæc faciunt, ut dignos putem versus, qui etiam hic legantur: in primis cum, si non sint Horatii, antiqui tamen, et ingeniosi hominis opus videantur.' *Gesn.* Hi versus desunt etiam in Harl. 2. 4. 6. adsunt, secunda manu, in margine Harl. 3. Bentleius alto silentio eos præteriit. Vs. 2. *Defensore tui* malit Ascens. Vs. 4. *Quo meliorque vir est* unus Harl. Vs. 6. 'Legendum *puer est loris.... Exornatus.* Posterius hoc jam suspicatus est acutus vir H. Glareanus. Exornavit se armis juvenis, quem tangit, et malum minatus est vel dedit adeo his, qui secus sentirent de Lucilio.' *Gesn.* *Qui multum nuper loris et funibus udis Exornatus* conj. Rutgersius.—2 'Codex optimus *inepti;* sed unius ego testimonio receptam lectionem mutare non ausim.' *Torrent.*—

NOTÆ

Cato, Lucilii admirator, ejus tamen versus complures emendare parat, certe non carent mendis. Verum est qui Lucilium Catone melius defendat: is nempe qui secum defert funes et flagella, quibus percutiat et coërceat eos omnes qui obtrectarint Lucilio et veteribus Poëtis. Et hæc ironice. Quæ quidem ostendunt et Lucilium habuisse reprehensores dudum, et pariter fautores etiam *inepte,* quod ait hic Horatius.

1 *Nempe incomposito, &c.*] Hoc certe esse legitimum hujus Satiræ ex abrupto exordium sanxerunt eruditi.

Incomposito dixi pede, &c.] Lucilium, fateor, reprehendi; dixique duriusculos esse ejus versus: sed laudavi pariter quod vitiosos cives Rom. acriter insectatus sit. Uno verbo nec debita negavi elogia, nec indebita concessi. Sanctus Hieron. Epist. 45. ad Pammach. 'Mordetur,' inquit, 'et Lucilius quod incomposito pede currat, et tamen sales ejus leposque laudantur.'

3 *Ut non hoc fateatur*] Sic est. Sunt qui probent omnia in eo quod aliqua parte admodum placuit: nolintque fateri nævos inesse ei, in quo perfecta quæpiam admirantur. Verumtamen 'nihil est ex omni parte beatum.'

Sale multo Urbem defricuit] Sanctus Hieronymus Epist. 47. de Vitand. Susp. Contub. 'Ubi illa quondam constantia, qua multo sale orbem defricans Lucilianum quidpiam retulisti.' Pers. Sat. I. 114. 'secuit Lucilius urbem, Te, Lupe, te, Muti,' &c. Lege Cic. de Finib. I. n. 9. ubi Lucilii refert versus. Vide et quæ annotavi ad Pers. cit.

Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cetera: nam sic
Et Laberî mimos, ut pulchra poëmata, mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris: et est quædam tamen hic quoque virtus:
Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se

perinde concedam. Hoc etenim pacto mimos etiam Laberii velut pulchra carmina celebrarem. Itaque non sufficit risu extendere cachinnos auditoris: quanquam est in hoc quoque nonnulla virtus. Brevitas requiritur, ut sententia fluat, neve se in-

5 Pro *nam*, Gott. Exc. Sax. Harl. 3. 6. et Bos. Animad. p. 56. habent *num.* Harl. 4. Zarot. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1486. et Florent. 1482. *non,*

NOTÆ

5 *Nec tamen, hoc tribuens, dederim quoque cetera*] Ita profecto æquus rerum æstimator est Horatius et rectus judex: quicquid velit Quintil. x. 1. ubi, 'Lucilius,' inquit, 'quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modo operis auctoribus sed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, et esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, et libertas atque inde acerbitas, et abunde salis. Multo est tersior ac purus magis Horatius, et ad notandos hominum mores præcipuus.' Sensus Horatii est: Tribuens Lucilio quod salibus et acerbitate polleat, non proinde fateor pulchra esse, concinna, et perfecta ejus poëmata. Alias etiam laudare et mirari oporteret mimos utpote dicacitate præstantes.

6 *Laberî mimos*] Comœdias Laberii salibus et facetiis plenas. Sueton. Jul. Cæsar. cap. 39. 'Ludis mimum suum egit Decimus Laberius eques:' et quod Cæsari admodum placuisset, 'donatus quingentis sestertiis, et annulo aureo, sessum in quatuordecim e scena per orchestram transiit.' Hunc vero transitum minime ferens Cicero eos ludos tum spectans, Laberio sedile quærenti ait: 'Recepissem te, nisi anguste sederem;' simul et illum respuens, et in novum senatum jocatus, cujus numerum Cæsar supra fas auxerat. Id vero non impune. Respondit enim Laberius: 'Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere:' exprobrans Ciceroni levitatem et lubricum fidei. Hæc Macrob. Saturnal. II. 3. et VII. 3. Vide ejusdem II. 7. Gell. x. 17. et Cic. Epist. VII. 11.

Mimos] Mimus erat fabula plane dicax, ab uno actore agi solita, nec in plures actus divisa: absque exordiis, sine cantu et gesticulatione. Diomed. Item, est factorum cum lascivia imitatio: unde nomen a *μιμεῖσθαι, imitari.* Gell. XVII. 14. 'C. Cæsarem,' inquit, 'ita Laberii maledicentia et arrogantia offendebat, ut acceptiores et probatiores sibi esse Publii quam Laberii mimos prædicaret.'

9 *Ut currat sententia*] Ne vel nimia brevitas obscuram faciat orationem, vel prolixitas verbis pluribus animum legentis oneret et impediat: in quo peccabat Lucilius. Huc pertinet quod Augustus Agrippinam neptim admonebat in quadam Epistola: ejus

Impediat verbis lassas onerantibus aures:
Et sermone opus est modo tristi, sæpe jocoso;
Defendente vicem modo rhetoris atque poëtæ,
Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.

volvat dictionibus aures offendentibus et fatigantibus. Item requiritur sermo nunc severus, nunc hilaris, sustinens vices quandoque rhetoris ac poëtæ, alias faceti, qui vires continet, et illas data opera diminuit. Certe res magnas aliquando jocosum de-

cum interrogatione, ut putat Gesn.—14 *Extenuantis opus* unus Han. *Extenuantis eas consultum* Zarot.—15 *Fortius ac melius* Cuning. Sanad. et Francis.

NOTÆ

nempe laudans ingenium, cum de sua vita casibusque suorum commentarios scriberet; aiebat: 'Opus est dare te operam ne moleste scribas.' Sueton. Octav. cap. 86. Tacit. Annal. IV.

12 *Modo rhetoris atque poëtæ, Interdum urbani*] Horatius, egregie suo more, tres istas virtutes requirit in satirographo; defendat vicem 'rhetoris,' argumentis pugnando; 'poëtæ,' solertem et aptam dictionem adhibendo; 'urbani,' salibus et jocis quædam etiam gravia traducendo solvendoque. Cic. de Orat. I. n. 17. 'Accedat lepos quidam, facetiæque, et eruditio libero digna, celeritasque et brevitas respondendi et lacessendi, subtili venustate et urbanitate conjuncta.'

13 *Parcentis viribus*] Sapienter, consulto, callide, stylum acrem aliquando coërcentis; neque semper acerbe excandescentis aut mordicus lacerantis. Et hoc vitii habebat Lucilius, qui passim 'ense velut stricto ardens infremit:' Juvenal. Sat. I. 165. atque auditorem ita dente carpit, ut etiam 'genuinum frangat.' Pers. Sat. I. 115. Noster contra, ut ait Persius ibid. 'Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico Tangit, et admissus circum præcordia ludit, Callidus excusso populum suspendere naso.'

14 *Ridiculum acri Fortius, &c.*] Nonnunquam sermo hilaris, facetus, salsus, festivus plus valet et efficit quam vehemens, gravis, pugnax, dicax, acerbus. Hic enim adversarium irritat, et vires novas colligere impellit; at ille quasi nervos succidit, ac prosternit. Gorgias Leontinus dicebat, res severas risu, risum rebus severis discuti: ex Aristot. l. III. de Arte Dicendi. Gell. XII. 12. ita scribit: 'Hæc quoque disciplina rhetorica est, callide et cum astu res criminosas citra periculum confiteri: ut si objectum sit turpe aliquid, quod negari non queat, responsione joculari eludas ... Ita Cicero, urbano facetoque dicto diluit id quod inficiari non poterat,' &c. Scilicet cum a Pub. Sylla, qui tum reus erat, pecuniam mutuo, ad emendam in palatio domum, accepisset; atque hæc ei exprobrarentur; utrumque firmiter negavit: atque tum, inquit, verum sit accepisse me pecuniam, si domum emero. At re subinde prodita, emtaque domo, cum hoc mendacium in senatu ei ab inimicis objiceretur, risit satis, responditque: 'Parum certe consulti homines estis, qui ignoratis, prudentis et

Illi, scripta quibus Comœdia prisca viris est,
Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher
Hermogenes unquam legit, neque simius iste,
Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.
¶ At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis

cidit efficacius et aptius quam acerbum. Eo pollebant, in eo sunt imitatione digni homines illi a quibus vetus comœdia condita est: quos nunquam evolvit aut bellus Hermogenes, aut simius iste, nihil sciens canere nisi Calvum et Catullum. Atenim Lucilius laudabile hoc præstitit quod Græcas voces Latinis miscuit. O stupidi in

NOTÆ

cauti patrisfamilias esse, quod emere velit emturum se negare, propter competitores emtionis.' Id. ibid. Vide Orat. pro L. Muræna; ubi cavillans astute Cicero adversarii Catonis auctoritatem eludit vincitque.

16 *Illi, scripta quibus, &c.*] Comœdiæ veteris auctores, Eupolis, Cratinus, Aristophanes, &c. De quibus Sat. IV. præced.

17 *Hoc stabant, &c.*] His virtutibus, quas modo laudavi, excellebant: varia eruditione, sententiarum arguta brevitate, satyricum salem apte affricabant, acrimoniam styli modo exerentes, interdum cohibentes; et consulto viribus parcentes, &c.

18 *Hermogenes*] Tigellius, acer Lucilii fautor, de quo Sat. III. præced.

Simius iste] Demetrius poëta, et fabularum actor: de quo paulo post: *simius:* corpore deformis; vel ineptus et insulsus imitator.

19 *Nil præter Calvum, &c.*] Uterque ille hos tantum poëtas amatoria scriptitantes legebat, nunquam vero eximios illos veteris Comœdiæ ac perfectorum hujus generis carminum scriptores. Sic Horatius Hermogenem et Demetrium imperitiæ notat pariter atque luxuriæ: indeque probat Satiræ veras ignorasse virtutes; et hinc illos esse ineptos admiratores Lucilii.

Calvum] Cor. Licinius Calvus in poëmatis scribendis perelegans, ingenio lepido et urbano; Catulli poëtæ amicus fuit. Cicero in Epist. eum laudat, aitque Iambicis præstitisse: quibus civitatis etiam principes, C. Cæsarem et Pompeium, acerrime insectari minime dubitavit. Quintil. et Seneca Calvum scribunt contendisse cum M. Tullio de principatu eloquentiæ. Petr. Crinit. Gregor. Gyrald. &c.

Catullum] C. Valer. Catullus Veronensis in urbe claruit quo tempore Terentius Varro: Docti cognomen adeptus est peculiari epitheto, ex eruditorum consensu. Val. Martialis ad Macrum, x. 78. 'Nec multos mihi præferas priores, Uno sed tibi sim minor Catullo.' Scripsit Lyrica, Elegias, Epigrammata. Commendatur mirum in modum a Gellio. Crinit. de eo vulgatum est distichon istud: 'Tantum parva suo debet Verona Catullo, Quantum magna suo Mantua Virgilio.'

20 *At magnum fecit, &c.*] Ita loquuntur Lucilii fautores: quos refellit Horatius deinceps. Insulsi nimirum palati homines id laudabant quod est fatuum et vitio vertendum; nempe, 'verbis Græca Latinis miscere.' Lucilius apud Cicer. de Finib. I. n. 9. 'χαῖρε, inquam, Tite ... χαῖρε,' &c. De Finib. II. n. 24. 'Læliu' clamores sophos ille solebat Edere,' &c. Apud Non. Marcel. in voce 'compernes:' Lucil. Sat. lib. XVII. 'Nunc censes

Miscuit. ¶ O seri studiorum ! quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit ? ¶ At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commista Falerni est.
¶ Cum versus facias ; teipsum percontor, an et cum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petillî,
Scilicet oblitus patriæque patrisque Latini,
Cum Pedius causas exsudet Publicola, atque

literis! Ergone existimatis arduum et admirabile quod fecit Pitholeon Rhodius? Sed, inquies, dulcior est oratio utroque sermone constans: velut si vinum Falernum misceatur Chio. Verumenim quandoquidem condis tu carmina, quæro a te, si tib defendenda esset difficilis causa Petillii accusati, utrum patriæ videlicet et Latini parentis immemor, satageres quæsita foris vocabula patriis admiscere, ad instur

—21 Manuscripti quidam tam aliorum quam Bentleii, et edd. nonnullæ vett. post Aldum, *quine putatis:* sed plures et meliores Bentleii, omnes Cruquii, sex Torrentii, Lambini tres Vatt. Jannoct. Faërn. Torn. et aliquot alii, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. omnes Gesneri, Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1492. 1486. Florent. 1482. Locher. Lamb. Cruq. Torrent. Bond. Schrevel. Dunster, Baxt. Cuning. Bentl. Sanad. Gesn. Zeun. Francis, Bipont. et recentt. *quine putetis.* Glarean. *quidne putatis.* Delph. *quive putetis*, unde nescio. Post hunc versum in Harl. 1. insertus est vs. 71. *Sæpe caput caberet vivos et roderet ungues*, qui infra suo loco repetitur sine animadversione antiqua.—23 Cod. Græv. *contentus*, sed a m. sec. *concinnus.*—24 Venet. 1559. et Bentl. *commixta.*—27 *Scilicet oblitos patriæque patrisque Latini* conj. Bentl. edidit tamen cum Cruquio et Torrentio, *Scilicet oblitus p. p. Latini;* et sic omnes Lambini, præter duo, omnes Bentleii, Cruquii, et Torrentii, Harl. 2. 3. 4. 6. 7. Gott. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. 1486. 1490. 1492. Mediol. 1485. 1486. Locher. Florent. 1482. al. ante Lamb. item post Bentl. recentt.—28 Bentleii Regin. et Petrens. cum Zarot. et Vet.

NOTÆ

καλλιπλόκαμον καλλίσφυρον illam . . . Compernem aut varam fuisse Amphitryonis ἄκοιτιν Alcmenam . . . Τυρῷ εὐπατέρειαν,' &c.

21 *O seri studiorum*] 'Οψιμαθεῖς, qui sero animum ad studia appulerunt, proindeque minus eruditi: contra παιδομαθεῖς, qui ab ipsa pueritia literis incubuerunt.

Quine [*quive*] *putetis*] Al. *Quine:* quæ particula respondet Græc. γὲ, *utique*, *certe:* nec redundare est existimanda. Priscian. xvi. I. Alii interrogative accipiunt.

22 *Pitholeonti*] Pitholeon, ex insula Rhodo, Epigrammata quædam insulsa composuit, et Græcis vocibus infercire amavit.

24 *Ut Chio nota si, &c.*] Falernum vinum paulo austerius temperabatur lenitate Chii. Quid sit *nota* illa, vide ii. Od. 3. 8. ubi et de ' Falerno,' pariter et i. Od. 20. De ' Chio ' iii. Od. 19. 5.

26 *Petillî*] De Petillio, fure aureæ Jovis coronæ, jam mentio fuit in Sat. iv. superiori.

27 *Latini*] Quidam legunt *Latine*, et jungunt cum sequentibus. Sed non placet ista mutatio, quanquam a viris sane gravibus invecta.

28 *Pedius Publicola*] Hic filius fuit

Corvinus, patriis intermiscere petita
Verba foris malis, Canusini more bilinguis?
Atque ego cum Græcos facerem, natus mare citra,
Versiculos; vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:

Canusini duplici lingua utentis; contra quam Pedius Poplicola et Corvinus orationes puras claborant? At cum versus Græcos meditarer, natus ego cis mare, Quirinus apparuit de media nocte, tunc quando vera sunt insomnia, ac me prohibuit his

Comb. *causas exsudat.* Venet. 1559. Lamb. Bentl. al. *Poplicola.*—31 *Atqui ego* Bentl. ex codd. Leid. et Trinit. cum Cruquio et Lambino; ita quoque Harl. 4. 6. *Atque ego* in ceteris.—32 Bentleius ex cod. Trinit. *tali me voce,* eumque secuti Sanad. Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *tali vetuit*

NOTÆ

Q. Pedii, qui a Jul. Cæsare scriptus hæres, et Consulatum Romæ gessit cum Augusto, post Hirtium et Pansam.

Exsudet] Magnis sudoribus elaboret, ad puritatem sermonis patrii asserendam.

29 *Corvinus*] Messala Corvinus domi valde nobilis, ac pariter clarus orator, atque Græcis vocibus Latinæ orationi admixtis infensus, σχοινοβάτην Latine *funambulum* reddidisse fertur. Quintil. x. 1. 'Messala,' inquit, 'nitidus et candidus, et quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam.' Crinitus de Hon. Discipl. I. 12. inter alia de illo non pauca, sic habet: De ejus singulari prudentia et gravitate testimonium extat amplissimum M. T. Ciceronis. Sic enim ad Brutum: Messalæ, inquit, excellentiam non possum silentio præterire. Cave putes quenquam esse illi similem constantia, cura et studio Reipublicæ, atque eloquentia, qua mirabiliter excellit. Tametsi Messala idem, cum provectior foret, memoriæ sensum sic amisit, ut sui quoque nominis oblitus tradatur. Idque ei biennio ante obitum contigit: quod Orbilio itidem Beneventano accidisse constat. Vide et Cœl. Rhodig. XI. 13. Alex. ab Alex. VI. 20. &c.

30 *Canusini more bilinguis*] De Canusio oppido Apuliæ, jam dixi supra ad Sat. v. sub finem. Hoc a Diomede conditum: hincque cives partim Græce partim Latine loquebantur. Totus etiam ille terrarum tractus magna Græcia est appellatus.

31 *Natus mare citra*] Apud fines Apuliæ in Italia; non ultra mare, in Græcia.

32 *Vetuit me tali voce Quirinus*] Lepida fictio. Quirinus Latini populi sermonisque auctor et conditor deterruit a scribendis Græce versiculis.

33 *Cum somnia vera*] Quando jam coctis alimentis purgatiores esse debent sensus. Atque ita statuebat veterum superstitio. Tertull. de anima, cap. 22. 'Certiora et collatiora somniari affirmant sub extremis noctibus, quasi jam emergente animarum vigore, producto sopore,' &c. Philostrat. lib. II. 'Si tempus antelucanum sit et somni matutini, conjectant somnium illud, quasi tunc anima verum vidente.' Theocrit. Idyll. XIX. initio scribit, a Venere immissum Europæ somnium, cum tertia pars noctis sta-

In sylvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dumque
Diffingit Rheni luteum caput; hæc ego ludo,
Quæ nec in Æde sonent certantia judice Tarpa,

verbis: Non stultius in sylvam portes ligna, quam magnas Græcorum turmas augere studeas. Itaque dum inflatus Alpinus jugulat Memnonem, et dum cœnosum Rheni fontem deformat, ego ista scribo lubens, nec recitanda in Apollinis templo ad

me voce Cuning.—34 ‘Sunt qui *at si* legendum existiment: sunt qui aliter atque aliter interpungant; sed nihil immutandum.’ *Lamb.* Cuning. *insanior, ac si.*—37 *Defingit* Gott. Harl. 3. 6. nonnulli ap. Græviun, melior pars codd. ap. Bentl. omnes Torrentii, præter duo, edd. vett. Bentl. Baxt. Gesn. Bipont. Sanad. Francis, Heindorf, Wakef. et Kidd. *Depingit* nonnulli ap. Bentl. et ita legi jussit Chishull. *Defigit* quidam ap. Græv. et margo cod. Heinsii. Vide Syllog. Epist. tom. IV. pp. 368. 369. *Diffingit* Harl. 2. 4. quidam ap. Bentl. Venet. 1559. R. et H. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Zeun. et Wetzel. *Diffringit Rhœci luteum caput* Dan. Heinsius.—

NOTÆ

ret, proxima jam aurora, quando somnus oculos molli vinculo detinet, ac tum veracia pascuntur insomnia. Tibull. III. 4. ‘Di meliora ferant, ne sint insomnia vera, Quæ tulit extrema proxima nocte quies.’ Ovid. Epist. Herus, vs. 195. ‘Namque sub aurora, jam dormitante lucerna, Tempore quo cerni somnia vera solent.’

34 *In sylvam non ligna, &c.*] Verba sunt Quirini Horatium redarguentis.

35 *Magnas Græcorum catervas*] Ingentem numerum Græcorum Poëtarum vel poëmatum.

36 *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona*] Ego, inquit Noster, a Quirino edoctus has ludo Satiras; dum alii carmen heroicum misere disperdunt, temere ac inepte attentantes grave scribendi genus: v. g. dum Alpinus de Memnone (ex Hesiodi Theogonia) ab Achille interfecto tam insulsam Tragœdiam profert, inflatis quidem et turgidis versibus, ut ipse magis quam Achilles Memnonem jugulare videatur.

Alpinus] Aulus Cornelius Alpinus iste longe est alius ab insigni poëta Cornelio Gallo, de quo Virgil. Eclog. X. ut erudite monet Torrentius, contra Cruquium.

37 *Diffingit Rheni luteum caput*] Idem Alpinus Epicum etiam carmen molitus fuerat de bello Germanico, ubi Rhenum descripserat adeo perdite, ut nobile flumen deturparet, limpidis aquis pulchroque capiti quasi lutum, grandi certe argumento sordes aspergens. Non abs re putes hic alludi ad morem pingendi effingendique fluvios specie humana, ex urna aquam fundentes. Sunt qui legant *defingit*: alii, *depingit*: sed minus bene.

38 *Quæ nec in Æde sonent certantia*] Hæc, inquam, scribo ludens, minime vero propalanda in certaminibus et commissionibus poëtarum ab Augusto institutis, apud Apollinis Palatini templum. De quo disserui dudum in Persii Prologo. Vide Sueton. Octav. cap. 89.

Judice Tarpa] Spurius Metius Tarpa recitantium auditor assiduus, unus-

Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
Arguta meretrice potes, Davoque Chremeta
Eludente senem, comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani: Pollio regum
Facta canit, pede ter percusso: forte epos acer,
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum

certamen, Tarpa judice, nec reponenda bis terque in theatro ad spectaculum. Tu quidem, o Fundani, solus viventium nosti urbane scribere versus comicos, in quibus meretrix astuta et servus decipiunt vetulum Chremetem. Pollio principum gesta refert pede ter percusso. Varius carmen heroicum exequitur tam strenue quam ullus

38 'Pro *nec* repone *neque* ex Leidensi, Reginensi, et multis aliis.' *Bentl.* Ita Exc. Sax. Harl. 2. 3. 4. 6. Bentl. et Sanad. *in Ende* cod. Græv. a m. pr.—44 'Veterem Scholiasten et plerosque scriptos Codices secutus, *ducit* servavi; cum Henricus Stephanus et Cruquius magis probent *Ductu molle atque facetum*, quod duriusculum mihi videtur. Et mire *Ducit* de longo Carmine, desumta

NOTÆ

que e quinque arbitris, quorum debebant calculo probari quæ in æde Musarum proponebantur: nec in scenam perferebantur quæ ab eis fuissent explosa. De illo iterum in Epist. ad Pisones, vs. 387.

39 *Iterum spectanda theatris*] Neque dramata composui in scenam producenda, ad auram vulgi et publicum favorem captandum. Hac sum etenim ambitione procul.

40 *Arguta meretrice potes, &c.*] O Fundani, solus poëtarum, qui modo vivunt, peritus es; atque unus scite ac facete vales scribere comœdias: in quibus 'arguta meretrix' et servus astutus 'comiter garrientes eludunt senem,' ejus crumenam emungunt, &c.

Davoque Chremeta] Allusio est ad Terentii Andriam, ubi Chremes senex, Davus servus, notæ sunt personæ comicæ.

41 *Comis*] Hæ voces, comis, comœdia, comessatio, habent originem a *κῶμος, festivitas.* Hoc etiam nomine colebatur Deus hilaritatis et lasciviæ. Varro de Ling. Lat. lib. VI.

42 *Fundani*] Mirum sane quod a nemine usquam laudetur Fundanius ille, quem tam insigni elogio exornat Horatius.

Pollio regum Facta canit] Tragœdias eleganter scribit, 'pede ter percusso;' versibus senariis tres dimensiones habentibus: qui 'senos reddunt ictus,' ut est in Epist. ad Pison. vs. 253. In Tragœdiis nempe, ut norunt omnes, 'facta regum' sunt argumenta consueta, et versus Iambici Trimetri duntaxat adhibentur. Vide II. Od. 1. ubi de Pollione, &c.

43 *Forte epos*] Varius Epicum carmen strenue exequitur: *forte,* quippe quod nequit expediri sine forti et constanti spiritu, et vena abundanti ac divite: estque opus longum, animique solertis ac diu multumque attenti. Vide I. Od. 6. ubi de Vario excellenti poëta. Item Petr. Crinit. Poët. Lat. III. 44.

44 *Molle atque facetum Virgilio, &c.*] Virgilius Bucolica et Georgica stylo molli et idoneo composuit. Tunc nimirum Æneis nondum in lucem prodierat, cum scriberet ista Horatius.

Facetum] Quintil. VI. 3. 'Facetum

Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino,
Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multa cum laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis: age, quæso,

alius. Musæ sylvarum amantes donarunt Virgilio tenerum ac lepidum. Istud restabat a Varrone Atacino et aliquot aliis tentatum frustra, quod felicius expedire possem ego, auctore tamen inferior: cui nequaquam velim auferre lauream magna cum laude capiti ejus aptatam. Sed dixi illum currere cœnosum, sæpe vehentem assumenda plura certe rejiciendis. Dic vero, precor, numquid tu eruditus nihil re-

Metaphora a lanificarum filis. Ovid. Met. I. 4. 'Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.'' *Baxt. Ductu molle* Harl. 2. Cuning. et Sanad. *dictu molle* Exc. Sax. *Dicit molle* Harl. 4. *ducit: molle* Harl. 3. 6. omnes edd. ante Steph. etiam Rutgers. Burm. Bentl. Talbot. Pine, Sandby, Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Francis, Bipont. Wetzel. Wakef. Heindorf, et Kidd.—49 *Hærentem capiti cum multa laude* nonnulli codd. ap. Feam, Torrent. Pulm. Talbot. Bentl. et Oberlin. Gott. Harl. 2. 3. 4. Zarot. Mediol. Venett. 1477. 1478. 1479. et Vet. Comb. et sic Bentl. Heindorf, Fea, Bothe, Jaeck, et Kidd. *corollam* in tribus Vatt.—50 Exc. Sax. *verba ferentem.*—51 Exc. Sax.

NOTÆ

non tantum circa ridicula opinor consistere. Nec enim diceret Horatius, facetum carminis genus natura concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et exultæ cujusdam elegantiæ appellationem puto. Ideoque in Epistolis Cicero hæc Bruti verba refert: 'næ illi sunt pedes faceti,' &c. quod convenit cum illo Horatiano, 'Molle atque facetum.''

46 *Hoc erat, experto*] Carmen satyricum erat, quod ego melius aliis multis possem scribere: non tamen par Lucilio inventori.

Experto frustra Varrone Atacino] Pub. Terent. Varro Atacinus, ab Atace Narbonis Galliæ vico vel fluvio cognominatus, iis natus temporibus quibus Cicero et Hortensius clari habebantur in eloquentia; ingenio præclaro fuit: scripsit Epigrammata, Elegias, et alia mirifico studio. Argonautica ejus celebrant Probus Valerius, aliique Grammatici, et ex illis sæpe versiculos referunt. At in Satiris frustra desudavit. Adeo verum est quod canit in Eclog. Virgilius: 'non omnia possumus omnes.' Vide Petr. Crinitum II. 31. Quintil. x. 1. ita scribit: 'Atacinus Varro in iis per quæ nomen adeptus est, interpres operis alieni, non spernendus quidem, verum ad augendam facultatem dicendi parum locuples.' Ejus etiam meminit Euseb. Chron. natumque refert ad Olymp. 174. annis circiter viginti a morte Lucilii: et Græcas literas summo studio didicisse anno ætatis 35.

48 *Inventore minor*] Quod Lucilius Satiras primus scripsit, et quod 'miram eruditionem, libertatem, acerbitatem, et abunde salis' habet, hinc eo se minorem profitetur Noster, quanquam 'tersior multo ac purus magis, et ad notandos mores præcipuus:'

Tu nihil in magno doctus reprendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Accî?
Non ridet versus Ennî gravitate minores,

darguis in Homero magno? Numquid Lucilius ipse facetus nihil mutat Attii Tragœdiarum scriptoris? An non deridet Ennii versus quosdam leviores, quando loqui-

et Harl. 3. *age, quæro.*—53 *Acci* Venet. 1559. Glarean. Bentl. &c. *Atti* Lamb. *Acti* Baxt.—54 *Num ridet versus* Exc. Sax.—56 *Quis vetat* Exc. Sax.

NOTÆ

ut fatetur Quintil. ante citatus.

52 *Homero*] Qui bonus licet et magnus interdum ipse dormitasse reperitur: neque omnino est sine mendis, quamvis agnoscatur ab universis ingenio, arte, eruditione, aliisque virtutibus, omnium facile princeps. Vide Longinum.

53 *Nil comis tragici mutat Lucilius*] Si Lucilius ipse in prioribus poëtis quædam emendat, cur nos Lucilium ad trutinam non revocabimus?

Accî [*Attî*] *Accî* scribunt quidam. Tragœdiarum scriptor, Pacuvio paulo junior, ingenio acri fuit. Ejus versibus exornari templorum ac monumentorum aditus volebat Decius Brutus, teste Cicerone in Orat. pro Archia Poëta, n. 27. Pacuvius autem Attii Tragœdiam Atreum laudavit velut grandem et sonoram: reprehendit vero quasi subacidam et duriusculam. Quod fassus est Attius; addiditque se non pœnitere; quia sicut poma acerba primum et dura paulatim fiunt mitia; ita et ingenia: contra quæ vieta gignuntur et mollia, ad veram frugem et maturitatem nunquam perveniunt; sed potius ac magis putrescunt. Vide Crinit. de Poëtis I. 7. Gell. XIII. 2. et XVIII. cap. ult. ubi sic scribit in fine: 'Postea Q. Ennius, et juxta Cæcilius et Terentius, ac subinde Pacuvius, et Pacuvio jam sene Attius, clariorque tunc in poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit.' Attius Tragœdias bene multas scripsit, quarum Fragmenta quædam supersunt: comœdias etiam. Quam fortassis ob rem 'comis Tragicus' hic appellatur. Vulgo tamen vox 'comis' non in genit. accipitur, sed in nominat. refertur que ad seq. 'Lucilius.' Tragœdiæ Attii celebrantur, Phœnice, Medea, Menalippus, Alcmeon, Prometheus, Atreus, Philoctetes, Neoptolemus, &c. in primis autem Argonautæ, unde est illud carmen de Argo navi laudatissimum: 'Tanta moles labitur Fremebunda ex alto, ingenti sonitu et strepitu, Præ se undas volvit: vortices vi suscitat. Ruit, prolapsa pelagus respergit: profluit. Ita dum interruptum credas nimbum volvier: Dum quod sublime ventis expulsum rapier Saxum, aut procellis, vel globosos turbines Existere ictos undis concursantibus. Nisi quas terrestres pontus strages conciet: Aut forte Triton fuscina verrens specus Subter radices penitus undanti in freto Molem ex profundo saxeam ad cœlum eruit.' Vide et apud Cic. cit. Attii versus, variis locis de Divin. I. n. 44. &c.

54 *Ennî*] Q. Ennius Poëta natus est Tarenti, vel, ut plerique volunt, Rudiis in oppido Salentinorum. Tullius, pro Archia, 'Rudium hominem' vocat, et mire commendat Ennium: nec minus alii, velut acri virum ingenio, eruditione multiplici, fide, comitate, probitate, doctrina omnino sin-

Cum de se loquitur, non ut majore reprensis ?
Quid vetat et nosmet, Lucilî scripta legentes
Quærere, num illius, num rerum dura negarit
Versiculos natura magis factos et euntes

tur de seipso haud tanquam perfectiore iis quæ carpit ? Quid pariter impedit nos scripta Lucilii evolventes disquirere, an ejus, an rerum natura difficilis prohibuerit

Lucili furta legentes Han. 1.—57 Exc. Sax. *non rerum.*—58 Gott. et Harl. 6.

NOTÆ

gulari. Floruit temporibus Plauti Comici et M. Catonis oratoris clarissimi. Quem deinceps secuti sunt Cæcilius, Pacuvius, Attius, &c. Permulta composuit vario carmine, Annales, Tragœdias, Comœdias, Satiras, &c. ex Lucretio I. 118. ' Ennius . . . . primus amœno Detulit ex Helicone perenni fronde coronam, Per gentes Italas hominum quæ clara clueret.' Quintilianus Ennium scribit pari veneratione colendum, ac sacros vetustate lucos, in quibus grandia robora non tantam habent speciem quantam religionem. Ennii versus affert Cicero pluribus locis. Lege de Divin. I. n. 40. &c. Vide et Macrob. Saturnal. lib. VI.

Ridet versus gravitate minores] Quamvis tanti habitus est Ennius, in ejus carminibus quædam recte reprehendit ac deridet Lucilius, tanquam haud satis graviter et accurate scripta. Annæus Seneca Epist. ad Lucil. ' Admiror,' inquit, ' eloquentissimos viros et deditos Ennio, pro optimis ridicula laudasse :' et hosce de Cethego versus Ennii affert : ' Is dictus cunctis ollis popularibus olim Qui tum vivebant homines atque ævum agitabant, Flos delibatus populi, Suadæque medulla.' Ennium tamen defendit Gell. XII. 2. Macrob. Saturnal. I. cap. 4. et VI. 3. ' Nemo,' inquit, ' ex hoc viles putet veteres poëtas, quod versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stylus Enniani sæculi auribus solus placebat : diuque laboravit ætas secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur.' Neque vero præterire hic licet aut ridiculos aut scabros Ennii versiculos istos : ' O Tite, tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.' ' At tuba terribili sonitu taratantara dixit.'

55 *Cum de se loquitur, &c.*] Cum Lucilius quosdam Ennii versus ridet ac reprehendit, non tamen eo se majorem dicit : sic ego Lucilii quædam reprehendens, haud quaquam me illi præferendum existimem. Ista verba Horatii de Ennio intelligenda contendit Heinsius, explosisque aliorum interpretationibus cantat, εὕρηκα, *inveni :* verum quam longe ab Horatii mente aberrarit, luculenter et erudite, ut certe alia, exequitur noster Dacerius, ad quem te paulum divertere, lector, nusquam pigeat.

57 *Num illius, num rerum dura negarit natura, &c.*] Utrum Lucilianorum versuum compositio rudis et impolita ex materiæ et rerum natura difficili prodierit ; an ex ipsius ingenio duriori, vel certe ex indiligentia, et quod scribentem ' offenderet limæ labor et mora.' Epist. ad Pis. vs. 290.

58 *Versiculos magis factos*] Cic. in Bruto : ' Intellectum est quantam vim habeat accurata et facta quodammodo oratio.'

Euntes Mollius] Martial. XI. 91. ' Carmina nulla probat molli quæ tra-

Mollius, ac si quis, pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus? Etrusci
Quale fuit Cassî rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,

versus limatiores et suavius fluentes? Quod si aliquis id unum satis habeat carmen aliquod includere sex pedibus; is gaudeat fecisse ducentos versus ante cœnam, ac totidem post: qualis fuit vena Cassii Etrusci vehemente fluvio rapidior: quem narrant crematum fuisse scriniis et scriptis suis. Dico igitur: Esto, fuerit Luci-

magis altos. Harl. 3. *magis aptos.*—59 Gott. omnes Cruquii, Harl. 2. 3. 4. 6. alii, Venett. 1477. 1478. 1479. Mediol. 1486. Bentl. Baxt. Cruq. Cuning. Sanad. et recentt. *ac si quis.* Exc. Sax. Zarot. Locher. Acron, Mediol. 1477. et Florent. 1482. *at si quis.* Lambinus ex conj. *at sit quis.* Dacer. emend. *an siquis.*—64 *Combustum* conj. Markland. Ep. Crit. p. 111.—66 Exc. Sax.

NOTÆ

mite currunt, Sed quæ per salebras altaque saxa cadunt.'

59 *Ac* [*at*] *si quis*] Quanta hic varietas difficultasque? Alii legunt *ac si quis*, junguntque cum antecedentibus, et sic explicant: 'Versiculos euntes mollius, ac si quis pedibus,' &c. id est, versus molliores et concinniores, quam facere soleat poëta negligens, qui satis habet plures scribere parvo labore versus, parum etiam venustos. Alii, *aut si quis.* Alii, *an si quis, &c.* Prima legendi ratio satis placet: malim tamen, *an sit qui pedibus, &c.* hoc sensu: Quid vetat nos scripta Lucilii recensentes quærere unde fiat, ut plerique versus ejus incompositi, non magis facti, et mollius eant? an ex vitio rerum; an ex ipsius rudiori natura; an is ipse fuerit qui 'pedibus quid claudere senis hoc tantum contentus, amaverit scripsisse ducentos,' &c. nec studuerit recensere, emendare, ac 'male tornatos incudi reddere versus,' ut est in Epist. ad Pis. vs. 441.

61 *Etrusci Quale fuit, &c.*] Cassius Parmensis abundantis ac fœcundæ magis quam divitis et pulchræ venæ poëta, ab Augusto jussus interfici, tum quod ipsi obtrectare pergeret, tum præcipue quod Jul. Cæsaris percussoribus hostibusque suis semper adhæserat. Hinc eum sponte vellicat Horatius Augusto velificans. Sueton. Octav. cap. 4. 'Cassius Parmensis quadam Epistola, non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummularii nepotem, sic taxat Augustum: Materna tibi farina: siquidem ex crudissimo Ariciæ pistrino hanc pinsit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.' Vide Vell. Paterc. lib. II. Oros. VI. 19. Appian. Bell. Civ. lib. V. item Val. Max. I. 7. 7. Crinit. III. 47.

63 *Capsis librisque Ambustum propriis*] Tot libros ac versus futiles ille scripserat, inquit Noster jocose et dicaciter, ut cremando ejus cadaveri suffecerint. Quod ex Senatusconsulto factum asserit vet. Comment. Verum id refellitur ex his verbis, 'fama est.' Cassii Parmensis de Orpheo Carmen hoc afferunt: 'Argutæ pri-

Comis et urbanus; fuerit limatior idem,
Quam rudis et Græcis intacti carminis auctor,
Quamque Poëtarum seniorum turba; sed ille,
Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,
Detereret sibi multa; recideret omne quod ultra

lius facetus ac lepidus; fuerit etiam magis politus quam inventor poëmatis nondum exculti, atque Græcis haud tentati, et quam omnes poëtæ superiores: atqui si ipse ad nostram hanc ætatem reservatus a fatis esset, certe plurima sibi resecaret: quic-

Quam rudis a Græcis. Rutgers. conj. *Q. r. at Græcis.* Casaub. de Poësi Sat. p. 255. emend. *Quam Rudius Græcis*, minus recte, judice Nic. Heinsio ad Vell. Paterc. II. 9.—68 'Magna est hic librorum antiquorum varietas: in aliis enim scriptum est *delapsus:* in uno *dilapsus:* in uno *delatus:* in quatuor *dilatus:* quos secutus sum: et hunc locum sic explico: Sed si Lucilius ad nostram ætatem esset reservatus, si nostra demum ætate introivisset in vitam, seu natus esset,' &c. *Lamb.* 'Magis placet *delatus* quam *dilatus*, quod et Cruquius legerat in quatuor codicibus. Nonnulli legunt *delapsus*. Bentleius *dilatus*.' Baxt. 'Nulla propositarum lectionum vel auctoritate vel ratione caret. *Dilatus* tamen mihi dignitatem quandam habere videtur.' *Gesn.* 'Pro *delatus* ex vett. edd. restitui *dilatus*, h. e. reservatus.' *Zeun.* *dilapsus* Bos. Animad. p. 59. Han. 1. Harl. 2. 3. 4. 6. Mediol. 1477. 1486. et Venett. 1477. 1478. 1479. *delapsus* Harl. 6. a m. sec. et Vet. Comb. *dilatus* Gott. Cuning. Sanad.

NOTÆ

mum cum plectra parentis, et auro Distinctam sumsit citharam Rhodopeius heros; Ridebant segnes pulsus, digitosque micantes Serius, et chordis indoctæ dissona vocis. Mox pudor exardens et gloria dulcis honesti Lusibus avertit puerilibus, omnis et illuc Perditus incumbens Musæ pallebat amore. Et nunc maternis inhiat, nunc ille paternis Cantibus, hinc illinc discens dependet utrimque. Nulla Venus faciem cepit mentita dolosis Compedibus: somni fuerat parcusque Lyæi: Donec ridiculus dudum modulamine sylvas, Evulsosque suis scopulos radicibus egit: Ausus et ire viam viventibus inconcessam, Pœnarum oblitos demulsit carmine Manes. Non levis ascensus, si quis petit ardua. Sudor Plurimus hunc tollit, nocturno exsomnis olivo Immoritur, delet quod mox laudaverit in se, Qui cupit æternæ donari frondis honore.'

66 *Quam rudis et Græcis intacti carminis auctor*] Quam Ennius, qui primus omnium satiras, sed rudes omnino, scripsit: at Lucilius subinde limatiores et perfectiores. Quare hic Satiræ quasi primus auctor aut certe artifex jure habeatur. Alii vocem 'rudis' in casu nominativo accipiunt, sicque interpretantur: fuerit Lucilius limatior quam rudior, &c. Sed perperam.

Græcis intacti] Græcorum nemo Satiras scripsit. Unde Quintilianus x. 1. 'Satira quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius,' &c. Aliter sentit Jul. Scaliger, Poët. I. 2. et III. 98. Vide Casaub. de Satira.

67 *Poëtarum seniorum*] De his Sat. IV. præced.

69 *Recideret omne quod, &c.*] Superflua, inconcinna. 'Ambitiosa recidet Ornamenta,' inquit Noster ad Pis. vs. 447. item, 'Omne supervacuum pleno

Perfectum traheretur; et in versu faciendo
Sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Sæpe stylum vertas, iterum, quæ digna legi sint,
Scripturus; neque, te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego; nam satis est equitem mihi plaudere; ut audax,
Contemtis aliis, explosa Arbuscula dixit.

quid transgreditur perfectum modum rescinderet: atque in condendis carminibus frequenter caput scalperet; atque ungues ad vivum admorderet. Sæpe stylum converte, editurus quæ mereantur haud semel evolvi: nec satagas ut te plebs admiretur: immo satis habe ut pauci tua legant. An vero stulte gaudeas tuos versus dictari in scholis ignobilioribus? Ego nequaquam. Sufficit enim ut equites mihi applaudant: quemadmodum Arbuscula explosa constanter aiebat, ceteris spretis.

Francis, et recentt.—70 Zarot. *et in versus.*—75 *Millibus in ludis* Bos. Anim. p. 59.—77 'Codex vetustus Regin. *arbustula*, quasi ab 'arbusto.' Battel. *auricula.* Sed recte habet recepta lectio; quam et firmat Servius ad Virg.

NOTÆ

de pectore manat.' vs. 337. Vide illic annotanda.

71 *Caput scaberet*] Hæc enim haud raro facit quisquis accuratæ et perfectæ compositioni operam navat. Marcilius et alii quidam hic alludi volunt ad Minervam e cerebro Jovis editam.

Vivos et roderet ungues] Pers. Sat. I. 106. 'Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.' Sic leviter scribendi genus significat ille, ut notat X. 3.

72 *Sæpe stylum vertas, &c.*] Quintil. X. 4. 'Emendatio pars studiorum longe utilissima. Neque enim sine causa creditum est, stylum non minus agere cum delet. Hujus autem operis est, adjicere, detrahere, mutare. Sed facilius in iis simpliciusque judicium, quæ replenda vel dejicienda sunt: premere vero tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exultantia coërcere, duplicis operæ. Nam et damnanda sunt quæ placuerant; et invenienda quæ fugerant.'

Stylum vertas] Veteres nimirum in cerata scribentes tabella utebantur stylo, cujus pars altera acuta erat, et acumen dicebatur: altera obtusa, qua delebant id quod erat exaratum, complanantes et æquantes ceram, ut novam scripturam inducerent. Ergo qui aliquid volebat mutare, stylum vertebat, atque alteram ejus partem adhibebat. Rem graphice exponit P. Crinitus de Hon. Discipl. XVII. 4. et Prudent. Hymn. IX. de Coronis: 'Inde alii stimulos et acumina ferrea vibrant, Qua parte aratis cera sulcis scribitur: Et qua secti apices abolentur, et æquoris hirti Rursus nitescens innovatur area.'

75 *Vilibus in ludis dictari carmina*] Pers. Sat. I. 29. 'Ten' cirratorum centum dictata fuisse Pro nihilo pendas?'

77 *Explosa Arbuscula dixit*] Mima illa cum a plebe et vulgo explodebatur, parvi ducebat, dummodo paucis

Men' moveat cimex Pantilius; aut cruciet quod
Vellicet absentem Demetrius? aut quod ineptus
Fannius Hermogenis lædat conviva Tigellî?
Plotius, et Varius, Mæcenas, Virgiliusque,
Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus; et hæc utinam Viscorum laudet uterque:
Ambitione relegata, te dicere possum,
Pollio, te, Messala, tuo cum fratre; simulque

An moveat me Pantilius cimex? aut doleam, quod absentem me Demetrius reprehendat: aut quod redarguat nugax Fannius Hermogenis Tigellii conviva? Approbent ista Plotius, Varius, Mæcenas, Virgilius, Valgius, optimus etiam Octavius, et Fuscus, necnon ambo Visci laudent velim. Citra ambitionem licet accensere te, o Pollio; te, o Messala, cum tuo fratre; vos quoque, Bibule et Servi; ac te pari-

Ecl. x.' *Bentl.*—78 Omnes codd. et edd. antiq. *cruciet;* sed *crucier* habent edd. Venet. 1559. Glarean. Lamb. Cruq. al. ante Bentl. qui ita scribit:

NOTÆ

nobilioribus placuisset. Illius meminit Tullius ad Attic. IV. 14. 'Quæris nunc de Arbuscula. Valde placuit. Ludi magnifici et grati.'

78 *Men' moveat cimex Pantilius*] Profitetur Horatius parum se moveri dicteriis Pantilii scurræ ipsi obtrectare assueti.

Cimex] Gall. *punaise.* Metaphor. homo putidus et mordax instar illius insecti omnibus invisi et molesti ob aculeum et fœtorem.

79 *Demetrius*] Hunc antea simium vocavit.

80 *Fannius*] De hoc vili poëta, item de Hermogene Tigellio, in Sat. IV. superiore.

81 *Plotius et Varius*] De Plotio Tucca, in Sat. V. præced. De Vario, I. Od. 6.

Mæcenas] Is literatorum patronus, et ipse literis mirabiliter imbutus, facilitate ingenii, eloquentia mediocriter excelluit, et poëtica facultate. Scripsit varii generis poëmata, Elegias, Tragœdias. De sepulcri contemtu fertur cecinisse: 'Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.'

Virgilius] De hoc poëtarum certe principe nulla quam pauca annotasse præstat.

82 *Valgius*] T. Valgius, consulari ortus familia, elegans fuit in condendis carminibus, teste vel Tibullo ad Messalam ita scribente, IV. 1. 179. 'Est tibi qui possit magnis se accingere rebus Valgius: æterno propior non alter Homero.' De eo jam II. Od. 9. ipsi inscripta.

Octavius optimus] Optimus nempe is poëta Historias etiam scripsit. Cave, lector, ne Augustum accipias.

83 *Fuscus*] De Aristio Fusco celebri Grammatico jam ante, I. Od. 22. ipsi inscripta, item Sat. IX. præced. iterumque postea I. Epist. 10.

Viscorum uterque] Duo nempe fratres erant, bonus uterque poëta: nati patre Vibio Visco Equite Romano opibus et gratia apud Augustum pollente.

84 *Ambitione relegata*] Citra adulationem.

85 *Pollio*] Asinius Pollio orator præclarus, Augusto pergratus, Romæ scholam tenuit post Timagenem: pri-

Vos, Bibule et Servi; simul his te, candide Furni:
Complures alios, doctos ego quos et amicos
Prudens prætereo, quibus hæc, sint qualiacumque,
Arridere velim; doliturus, si placeant spe
Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter jubeo plorare cathedras.

ter, o sincere Furni; atque alios non paucos eruditos amicosque, quos taceo sponte: quibus ista, qualiacumque sint, placere cupio; ægre laturus si minus arrideant quam spero. Te autem, o Demetri, teque, o Tigelli, jubeo flere inter sedilia disci-

****

Men' moveat, cimex Pantilius, aut cruciet quod, &c. quem vide.—86 '*Vos, Bibuli et Servi*] Ergo plures hic alloquitur *Bibulos et Servios*, ut supra *Viscos* duos? Sed illud repugnat, quod *Servii* in vocativo plurali contractionem non admittit. Atqui illud extra dubitationem est, *Servi* hic a recto *Servius* fluere, non a *Servus*. Quare et elegantissima et certissima est Nicolai Heinsii emendatio: *Vos, Bibule et Servi; simul his te, candide Furni.*' Bentl. 'Bentleius post Heinsium recte posuit: *Vos Bibule et Servi.*' Baxt. *Bibule* aliquot ap. Cuning. *Bibuli* Harl. 2. 3. 4. 6. et Vet. Comb.—88 'Aliqui Cod. et hic et alias pro *sint* habent *sunt*, quod ob raritatem mirifice placuit magno Bentleio. Verum non adverterat vir eruditissimus promiscue fuisse scriptum *sunt* vel *sint*, quod prolatione vix differrent Vocales *i* et *u* antiquis temporibus.' *Baxt.*—91 *Discipulorum* Harl. 6. Venet. 1559. et Glarean. *Discipularum* Harl. 2. 3. 4. al. et edd. primæ. 'Sic scriptum est in trib. cod. Vatt. et Jann. Faër. Torn. Russard. Nicot. et Cleric. neque vero dubium cuiquam debet esse, quin hæc sit recta, et vera lectio, tot codicibus confirmata, ut taceam, quod eam Porphyr. agnoscit. Significat autem Horatius hunc Hermogenem, vel fœminis probari tantum, non viris: vel discipulos habere impudicos, et parum mares, et fortasse, qui magistro flagitiose morigerarentur.' *Lamb.*

NOTÆ

mus scripta sua recitavit; primus etiam Romæ bibliothecam fecisse dicitur. Bella Cæsaris et Pompeii scripsit. Diligentiæ plurimum, consilii et animi satis habebat, teste Quintiliano: at nitore carebat et jucunditate Ciceronis. Vide II. Od. 1. illi inscriptam.

Messala] De hoc antea vs. 29. ad vocem, 'Corvinus.'

86 *Vos, Bibule et Servi*] Bibulorum atque Serviorum Romæ insignes fuisse familias nemo nescit. Jul. Cæsaris in consulatu collega Bibulus. Ad Servium Sulpitium sunt multæ Ciceronis Epistolæ lib. IV.

Furni] Furnius Historiarum scriptor elegans et accuratus, etiam Romæ Consul fuit.

91 *Discipularum inter, &c.*] Locum hunc plerique interpretum transiliunt intactum; quanquam, ut mihi videtur, stylo non indignum. Quidam volunt Horatium imprecari luctum et infortunium Demetrio atque Tigellio tanquam ineptis et insulsis scriptoribus, qui mulierculis duntaxat placere studerent. Ego vero sic interpretor Horatium, quasi dicat: Ite molles et effœminati, pergite adolescentibus corruptis vel etiam mulierculis recitare Elegias, amatoria carmina, voce flebili et affectata ad mollitiem; juxta id quod habet Persius,

I puer, atque meo citus hæc subscribe libello.

pularum. Vade, o famule, et quamprimum hæc adjunge scriptis meis.

NOTÆ

Sat. I. 34. 'Vatum plorabile si quid, Eliquat, et tenero supplantat verba palato.'

92 *Meo citus hæc subscribe libello*] Iis quæ antea de Lucilio scripsi hæc adjunge. Nimirum Satiræ quartæ præcedenti hanc attexi jubet, quæ illam explicat et asserit.

Q. HORATII FLACCI

SERMONUM

SIVE

SATIRARUM

LIBER II.

SATIRA I.

In quendam qui actionem de famosis libellis Horatio intentabat. *Baxt.* Ut conatum suorum obtrectatorum vanum esse, nec se a Satiris scribendis istorum clamoribus avocatum iri ostenderet, finxit hunc longe suavissimum facetissimumque dialogum Horatius inter se ipsum et Trebatium, virum doctissimum et juris civilis peritissimum, eumque et ingenio et facetiis excellentissimum, ut ex Ciceronis, quo familiarissime usus erat, Epistolis constat. Cum Satiras meas, inquit, vel nimis acerbas, vel plane leves et futiles esse dicant nonnulli; quid mihi faciendum sit, responde. Treb. Ne scribas versus. Hor. Recte: at, nisi scribam, capere somnum non possum. Treb. Itaque aut natato Tiberim, aut largius sub noctem bibito merum; aut, si scribendi cupiditas te invaserit, res gestas Augusti scribito. Hor. Audio: sed ad hanc rem deest mihi ingenium. Treb. Attamen eum ut justum et fortem potes scribere, quemadmodum Scipionem celebravit Lucilius. Hor. Operam huic rei dabo, cum temporis ratio tulerit: alioqui Carmina mea ille non leget, et me inopportunum repudiabit. Treb. Consultius hoc erit, quam Satiris scribendis odium hominum in te excitare. Hor. Sua quisque tenetur voluptate: et me delectat scribere versus, quales Lucilius, h. e. Satiras. Hunc sequor, quanquam ego non sum Romanus, ut ille, sed sive Apulus sive Lucanus: res enim est incerta. Verum ultro neminem unquam scriptis lacessam, nisi lacessitus, quod Deus avertat: sum enim pacis cupidus. Quod si vero quis me lacessierit; is male mulcatus discedet. Nam cum se quisque defendat armis iis, quibus maxime valet; ego, quæcumque vitæ meæ conditio futura est, versibus pugnabo. Treb. O puer, metuo, ne ita, magni viri amicitia amissa, pro ægritudine brevi pereas. Hor. At procul abfuit, ut Lælius et Scipio Satiris Lucilii, quibus et procerum et multitudinis vitia

perstringebantur, offenderentur, ut eo familiariter uterentur. Me quoque, quanquam et genere et ingenio disparem, tamen cum viris magnis vixisse semper, nec negabunt malevoli, qui cum malo suo me lacessent; nisi tibi secus visum fuerit. TREB. Equidem tibi non repugnabo. Verumtamen caveas velim, ne ignoratione legum, quæ pœnam minantur, si quis mala Carmina in quem scripserit, in jus voceris et damneris. HOR. Concedo: si quis mala Carmina scripserit; at quid tum, si quis, ipse vitæ integer, bona Carmina, quæ ipsi Augusto probantur, in hominem opprobriis dignum? TREB. Tum omne judicium cum risu exibit, et tu impune abibis. *Gesn.*

SUNT quibus in Satira videor nimis acer, et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera, quicquid
Composui, pars esse putat, similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,

HORAT. *Sunt homines, quibus videar nimis asper in Satira, et carmen intendere supra modum. Pars altera existimat sine viribus esse id omne quod scripsi: atque uno die condi posse millenos versus æquales meis. O Trebati, jube quid agam.*

Satira quinta Libri secundi in Ed. Sanad. Antiqui codd. partim librum hunc universum, partim primam libri Satiram *Trebatio* inscribunt: alii *Auli* prænomen ei tribuunt, improbante Torrentio.—1 'Cum quibusdam Lambini scriptis codicibus pro *videar* reposui *videor*. Etsi fateatur nihil interesse, Bentleius tamen de *videor* fecit *videar*. Satis tamen constat ex sequentibus, *videor* recte dici in Indicativo, cum non fiat narratio in modo dubitativo.' *Baxt.* *videar* Han. 1. Harl. 2. 3. 4. et dimidia pars codd. ap. Bentl. cum et edd. vett. 'Ratio dicendi Latina eaque severior poscit quidem *videar*; sed *videor*, cum sit structura orationis Græca, quam amat Noster, retinendum puto.' *Zeun.*—2 *Legem intendere opus* quidam codd. Lambini, Cuningami, et Nic. Heinsii, nec improbat Bentleius. *L. tendere opus* omnes Bentleii et aliorum. Best, Rat. Emend. p. 128. legit: *et ultra legem tendere: opus, &c.*—

NOTÆ

1 *Sunt quibus, &c.*] Dialogismus istic est Horatii ac Trebatii. Hunc nempe magni nominis Jurisconsultum facete consulit ille quid agat, num Satiras scribere debeat. Tandem omnes Trebatii dissuadentis rationes ac legum etiam præscripta risu solvit Horatius.

Videor nimis acer] Nimis dicacem et acerbum me redarguunt alii: alii contra velut enervatum et satyrico sale destitutum. O hominum judicia!

Ultra Legem] Vel, ultra modum Satiræ convenientem; quæ quidem lepida, jocosa, salsa potius quam aspera, injuriosa, contumeliosa. Vel, ultra quam jubet Lex seu XII. Tab. seu Julia de Majestate, utraque scilicet vetans quenquam famoso carmine aut libello violari. Vide postea vs. 82. Item Epist. ad Pis. vs. 283. ubi sic habetur: 'Sed in vitium libertas excidit et vim Dignam lege regi,' &c.

2 *Tendere opus*] Metaph. ab instrumentis musicis, in quibus tensæ nimis chordæ rumpuntur.

4 *Deduci*] Epist. ad Augustum, 'Tenui deducta poëmata filo.'

Quid faciam, præscribe. ¶ Quiescas. ¶ Ne faciam, inquis,
Omnino versus? ¶ Aio. ¶ Peream male, si non
Optimum erat: verum nequeo dormire. ¶ Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere, multa laborum
Præmia laturus. ¶ Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fracta pereuntes cuspide Gallos,

TREBAT. *Abstine.* HOR. *Dicis, ne omnino scribam versus?* TREB. *Dico.* HOR. *Misere inteream, nisi optimum foret: at dormire non possum.* TREB. *Qui egent profundo sopore, oleo delibuti ter Tiberim transnatent, atque vesperi vino corpus irrigent. Vel si tam vehemens scribendi cupido te occupat, insuperabilis Augusti facinora canenda suscipe, ingentem operæ mercedem accepturus.* HOR. *O bone parens, cupientem nervi destituunt. Nec enim quisque valet dicere cohortes spiculis asperas, aut Gallos ruptis telis morientes, vel Parthos equis decidentes præ vul-*

9 *Irriguumve* Rutgers. et Harl. 2.—10 Gott. Exc. Sax. omnes Harl. alii, *rapit;* sed Bentl. ex uno cod. Colbert. *capit.*—14 Exc. Sax. Cuning. et Sanad.

NOTÆ

Trebati] C. Trebatius Testa probitate, juris scientia, bellica etiam virtute insignis: Eques Romanus, Julio Cæsari carus, et assecla comesque ad bellum Gallicum: Tullio Ciceroni perquam familiaris et amicus passimque laudatus. Epist. ad Famil. lib. VII. ad Attic. lib. x. 1. Topic. &c. Alex. ab Alex. VI. 23. scribit, 'Trebatium sub disciplina Ciceronis Juris peritissimum aliquot libros de Jure Civili composuisse, ac de religionibus novem: necnon heroico versu plurimum valuisse, atque inter poëtas annumeratum.'

5 *Quiescas. . . . Aio*] Adverte dictiones Jurisconsulto præscribenti accommodatas.

7 *Ter uncti Transnanto, &c.*] Jocosæ querimoniæ jocosa et callida responsio, certe apta homini natandi studiosissimo, qualem fuisse Trebatium dicit Tullius Epist. VII. 10. 'In re militari multo es cautior, quam in advocationibus; qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi . . . . sed jam satis jocati sumus,' &c.

Ter] Corporis defatigatio somnum conciliat.

Uncti] Olei calore muniebant se nataturi adversus aquæ frigus.

9 *Irriguumque mero, &c.*] Neque hoc a Trebatii moribus et ingenio prorsus abhorrens; ait enim ad eum Tullius Epist. VII. 22. 'Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram,' &c.

12 *Pater optime*] Cic. Epist. VII. 16. 'Tu mi vetule, non sero,' &c.

14 *Fracta pereuntes cuspide Gallos*] Ex historia C. Marii, quem adversus Cimbros pugnantem Plutarchus refert nova tela excogitasse. Scilicet hasta lignea, quæ ferrum ingreditur, duabus fibulis ferreis contineri sole-

Aut labentis equo describat vulnera Parthi.
¶ Attamen et justum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. ¶ Haud mihi deero
Cum res ipsa feret: nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem;
Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus.
¶ Quanto rectius hoc, quam tristi lædere versu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem!
Cum sibi quisque timet, quanquam est intactus, et odit.
¶ Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto

neribus. Treb. *Atqui poteras Cæsarem justum ac strenuum celebrare, sicut prudens Lucilius Scipionem.* Hor. *Hoc præstabo diligenter, quoties dabit se occasio: verumtamen non nisi opportuno tempore verba Horatii adibunt aures Augusti sapientis; cui si perperam aduleris, respuit munitus undequaque.* Treb. *Quanto melius id, quam molesto carmine offendere Pantolabum scurram, et Nomentanum decoctorem! quandoquidem omnes sibi metuunt, atque aversantur poëtam, etiam minime lacessiti.* Hor. *Ecquid agam? Enimvero saltat Milonius cum primum ca-*

neu fracta.—15 Quidam codd. ut Harl. 2. Bentleii Regin. Reg. Soc. Battel. Magdal. et Petrens. alii ap. Cruq. *describit.* Reliqui ap. Bentl. et Cruq. quidam ap. Gesn. et ed. Glarean. *describet.* Edd. vett. *describat.*—19 Harl. 4. *attentas non i. C. artes.*—20 *Cui male si palpare recalcitrat* cod. Petrens. ap. Bentl. *Cui male si palpere recalcitret* Battel. ap. eundem; quod ille recepit, eumque secuti Sanad. et Kidd.—21 Cuning. *tristi quam lædere.*—22 Regin. Colbert. Reg. Soc. Petrens. Trinit. et duo Bersmanni *Nomentanumve*, quod recepere Bentl. Sanad. et Kidd. improbantibus Baxt. et Gesn.—24 Codex

NOTÆ

bat: tunc autem Marius alteram ut ante reliquit; altera vero exemta, clavum ligneum fragilem in ejus locum immitti jussit, eo consilio ut jaculum hostili clypeo impactum curvaretur aut frangeretur: corpori autem vulnerato inhæreret ferrum a ligno separatum; aut lignum transversa cuspide hærens deorsum penderet; quo fiebat, ut vix evelli oblique infixum, certe ab hostibus retorqueri non posset incurvatum aut corruptum.

15 *Labentis equo describat vulnera Parthi*] De his I. Od. 12. et 19. et III. Od. 5.

16 *Attamen et justum, &c.*] Atqui si Augusti bella non vales describere, poteras certe justitiam, animi magnitudinem, aliasque virtutes celebrare; quemadmodum Scipionis Lucilius, qui vitam ejus privatam descripsit, Ennius autem bellica facinora.

20 *Undique tutus*] Rerum cognitione et sapientia affatim instructus quasvis adulationes statim repellit ac respuit.

22 *Pantolabum scurram Nomentanumque*] De his nebulonibus jam dictum I. Sat. 8.

23 *Cum sibi quisque timet, &c.*] Natura duce id nobis timemus malum, quod aliis fieri cernimus.

24 *Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel, &c.*] Non magis a scribenda Satira possum temperare, quam a

Accessit fervor capiti, numerusque lucernis.
Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem,
Pugnis: quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia: me pedibus delectat claudere verba,
Lucilî ritu, nostrum melioris utroque.
Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si male gesserat, usquam
Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella

piti per vinum percusso accrevit ardor, et numerus lampadibus. Sic et Castor equis, eodem autem ovo editus cæstibus delectatur. Quot capitum, tot studiorum millia existunt. Me juvat numeris voces astringere ad instar Lucilii nobis ambobus præstantioris. Is pridem sua secreta committebat chartis tanquam amicis fidelibus, nec alio confugiebat unquam, sive prospere sive infeliciter res caderent. Unde evenit ut senis illius vita omnis appareat quasi depicta in tabella ex voto facta.

Reg. Bentleii *Millonius*. Vid. Grut. Inscript. LIV. 1.—31 Lambinus pro *gesserat*, sine auctoritate legit *cesserat;* quod placet etiam Nic. Heinsio ad Ovid. Fast. II. 380. et Cuning. et recepere Bentl. Sanad. Francis, Heindorf. Wakef. et Kidd. *gesserat* testantur omnes omnium codd. et edd. ante Lamb. *si male*

NOTÆ

saltando Milonius temulentus. Cic. pro Muræna: 'Nemo fere saltat sobrius, (nisi forte insanit,) neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.'

25 *Numerusque lucernis*] Vini vaporibus concutitur mens et caput, nec sibi constat: simul oculorum nervis nimium et inæqualiter distentis, visuales, ut aiunt, radii distrahuntur: et hinc lucernam unam videns ebrius plures se videre putat. Aristot. Problem. Sect. 3. Athen. lib. x. Cœl. Rhodig. XXVIII. 34. Lucret. lib. IV. &c. 'Bina lucernarum flagrantia lumina flammis, Et duplices hominum facies et corpora bina.' Juvenal. Sat. VI. 302. 'geminis exsurgit mensa lucernis.' Huc etiam referri potest quod ait Virgil. Æneid. IV. 'Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas.'

26 *Castor gaudet equis, &c.*] De Castore et Polluce I. Od. 3. et 12. 'Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem.'

27 *Quot capitum vivunt, totidem studiorum Millia*] Terent. 'Quot homines, tot sententiæ.' Pers. Sat. V. 'Mille hominum species, et rerum discolor usus. Velle suum cuique est: nec voto vivitur uno. Hic campo indulget,' &c.

29 *Melioris*] Poëtica facultate. Alii male referunt ad nobilitatem et opes: de quibus infra, vs. 75.

31 *Male gesserat* [*cesserat*] Legunt alii *gesserat*.

32 *Decurrens alio*] Id est, non aliud quærebat levamentum aut solatium in adversis: nec in rebus secundis lætitiam suam cum aliis communicabat.

33 *Votiva tabella*] Infortunia enim sua perinde ille descripsit, ut prosperos vitæ successus. De naufragis

Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Apulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis:
Sive quod Apula gens, seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stylus haud petet ultro
Quenquam animantem; et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus; quem cur destringere coner,
Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Jupiter, ut pereat positum rubigine telum,

Hunc imitor ego dubius utrum Lucanus sim, an Apulus: quippe Venusinus agricola terram exercet ad utriusque limites; eam ob rem deductus istuc, post ejectos Samnites, (quemadmodum antiqua fert opinio,) ut hostis per inane non irrueret in Romanos: vel quia natio seu Apulorum seu Lucanorum gravia bella molirentur. Verum aculeus iste meus neminem vivum sponte lædet, me vero tuebitur ut gladius vagina conditus. Etenim quare hunc eduxerim securus ab infensis latronibus? O parens et dominator Jupiter, faxis ut ensis tectus rubigine absumatur; nullusque

cesserat unquam Glarean.—36 *Sabinis* pro *Sabellis* Exc. Sax.—37 *Qua ne* quidam codd. Lambini, improbante Bentleio. Venet. 1477. 1478. 1479. 1486. et Mediol. 1482. *inquireret hostis.*—41 Venet. 1559. et Glarean. *cur distringere coner.*—43 Han. 1. *positum rubigine ferrum.* Bentl. *p. robigine telum.*—47 *Ser-*

NOTÆ

tabellam in templis Deorum suspendere consuetis, I. Od. 5.

34 *Vita senis*] Senem vocat Lucilium Poëta non tam ætatis quam honoris et venerationis causa. Nec ad rem videtur quod afferunt ex Gell. x. 28. milites annum quadragesimum sextum supergressos seniores fuisse appellatos. Nec valde certum est mortem Lucilio contigisse anno ætatis 46. quod refert Eusebius. Sunt qui senem vocari putent quod veteribus poëtis accenseatur Lucilius I. Sat. 4. et 10.

Lucanus an Apulus, anceps] Quid hæc Poëtæ dubitatio ad rem præsentem? fortassis ita se jocose et facete ostendit ancipitem dubitare de Trebatii consiliis.

35 *Venusinus*] Venusia, hodie *Venosa*, urbs in Apuliæ Lucaniæque sita confinio, Horatii patria. Vide III. Od. 4. 9.

36 *Missus ad hoc, &c.*] Colonia Romana Venusiam missa est, expulsis inde Sabellis, id est Samnitibus: qui quam graves fuerint Romanis hostes, passim legitur apud Liv. VII. VIII. IX. X. Porro ne a Samnitibus crederetur oriundus noster Poëta, postquam Venusinum se indicavit, notat inde pulsos olim Samnites, coloniamque illuc Rom. fuisse transmissam, unde originem habuerit.

Sabellis] Hi a Sabinis orti ac denominati Samnium incoluerunt.

37 *Per vacuum*] Si Venusia præsidio Rom. destituta mansisset, vel recurrisset hostis inde pulsus, nempe Samnites; vel Apuli ac Lucani res continuo novas moliri potuissent.

38 *Apula gens ... Lucania*] De Lucania, Epod. I. sub finem. De Apulia, III. Od. 30. et Epod. II.

Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille
Qui me commorit (Melius non tangere! clamo)
Flebit, et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam:
Canidia, Albucî, quibus est inimica, venenum:
Grande malum Turius, si quid se judice certes;
Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque

me provocet amantissimum pacis. Sed quisquis me lucesset (satius esse moneo non provocare me) pœnas dabit, et famosus per omnem civitatem decantabitur. Ita Servius offensus interminatur leges et judicium: Canidia Albutii filia toxicum his quibus fuerit irata: Turius damnum ingens, si quispiam disceptarit apud se Judicem. Quod autem quisque terreat invisos ea parte qua valet plurimum, et quod

---

vius iratus Venet. 1559. et Lamb. *Cerius i. legem* Exc. Sax.—48 '*Albuci* Lamb. et Bentl. quod quia alibi sic scribitur, recepimus. Vulgo dant *Albuti.*' Zeun.—49 Gott. Mediol. 1477. et 1486. Venett. 1477. 1478. 1479. et Vet. Comb. *quid se judice certet.* Harl. 2. 4. 6. *quis se judice certet.* Harl. 3. *quid se judice certes.* 'In editionibus priscis, utraque Veneta et Locheriana, habetur, *si quid se judice certet:* etiam in Reginensi codice *si quid* pro varia lectione ponitur. Vestigium sane hoc est veræ lectionis. Scribe enim, ut clare exhibent Galeanus noster et Battelianus, et olim a prima manu Magdalenensis: *Grande malum Turius, si quid se judice certes.* Hoc est, 'si quam rem certes, si quam litem habeas.' Noster II. Sat. 5. 27. 'Magna minorve foro si res certabitur olim.' Vulcatius Sedigitus apud Gellium xv. 24. 'Multos incertos certare hanc rem vidimus, Palmam poëtæ comico cui deferant.' Noli de hac lectione dubitare; quam paulatim corruperunt librarii, primo *certet,* deinde *si quis* substituentes: quod crederent *certare* non posse regere casum accusativum. Extabat quidem apud Martialem XIII. 92. in vilioribus scilicet editionibus: 'Inter aves turdus, si quis me judice certet, Inter quadrupedes gloria prima lepus.' At ex vetustis codicibus sic postea dedit diligentissimus Gruterus: 'Inter aves turdus, si quid me judice certum est, Inter quadrupedes mactea prima lepus.' Adeo ut nihil ex hoc Martialis loco

NOTÆ

46 *Insignis tota cantabitur urbe*] Populi fabula erit, me illum diffamante. Plato monebat, si quis infamari metueret, ne ullum offenderet Poëtarum: hos enim valere plurimum ad famam; seu laudent, seu vituperent.

47 *Cervius* [*Servius*] Al. *Cervius:* is certe delator ac Sycophanta crebris accusationibus insignis et formidolosus. *Leges minitatur*] Minatur se acturum reos, et accusaturum quos odit.

Urnam] Judiciariam nimirum. Nam quia cautum est tacite ferri suffragia, in urnam tabellas conjiciebant Judices, quarum aliæ continebant literam A. id est absolvo; aliæ literam C. id est condemno. Cic. III. de Leg. Ascon. in Divin. Sigon. de Judic. Alex. ab Alex. III. 5. Juvenal. Sat. XIII. 'Gratia fallaci Prætoris vicerit urna.'

48 *Canidia*] De ea venefica insigni, Epod. III. v. XVII. 'Canidia Albucî;' Sic Virg. Æn. VI. 36. 'Deiphobe Glauci.'

49 *Turius*] Judex maxime severus et corruptus, atque in primis iracundus.

Imperet hoc natura potens: sic collige mecum:
Dente lupus, cornu taurus petit; unde, nisi intus
Monstratum? Scævæ vivacem crede nepoti
Matrem: nil faciet sceleris pia dextera (mirum?
Ut neque calce lupus quenquam, neque dente petit bos),
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam; seu me tranquilla senectus
Expectat, seu mors atris circumvolat alis;
Dives, inops; Romæ, seu fors ita jusserit, exul;
Quisquis erit vitæ, scribam, color. ¶ O puer, ut sis

hoc suadeat natura maxime, ita mecum intellige. Lupus dente, taurus cornu impetit. Unde hoc, si non intus suggeratur? Scævæ luxurioso committe parentem longævam: illius bona manus haud patrabit ullum crimen, (mirandum scilicet: ita nec pedibus lupus, nec dentibus taurus ullum impetit:) sed improba cicuta melle admixto vetulam interficiet. Ne diu morer, sive quieta senectus mihi erit, sive mors nigris alis circa me volat; seu dives, aut pauper; seu Romæ, seu extorris vixero, sic volente fortuna; quicumque futurus est vitæ status, ego versus

petere possis, quo receptam Flacci lectionem jure defendas.' *Bentl.*—51 *Imperitet natura* Cuning. et Sanad.—54 Han. 1. *nil faciet cædis pia.* 'Post *mirum* signum interrogandi posui, ut sensus esset: Num hoc mirandum est? scil. quod Scæva matrem ferro non occidit. Abhorret hoc ab ejus ingenio sic, ut abhorret a natura lupi calce petere.' *Zeun.*—55 Codd. Leid. Regius, et Reg. Soc. ap. Bentl. *neque dente petat bos.* Bentleius conj. *Ni neque;* vel *Si neque.* —56 *Sed male tollet* Cuning. et Sanad.—59 Harl. 2. *seu sors.* 'Omnino legendum: *Dives, inops, Romæ, (si fors ita jusserit) exul.* Lectio hæc propria luce

NOTÆ

52 *Dente lupus, &c.*] Cic. de Nat. D. II. n. 127. 'Jam illa cernimus, ut contra metum et vim suis se armis quæque defendat. Cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones, aliæ fuga se, aliæ occultatione tutantur,' &c. Lucret. lib. v. 'Sentit enim vim quisque suam, qua possit abuti. Cornua nata prius vitulo quam frontibus extent; Illis iratus petit, atque infensus inurget. At catuli pantherarum, scymnique leonum Unguibus ac pedibus jam tum morsuque repugnant, Vix jam etiam cum sunt dentes unguesque creati.' Ante hos autem Phocylid. Carm. Admonit. Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός, κ. τ. λ. 'Arma,' inquit ille, 'unicuique Deus attribuit: avibus magnam celeritatem, robur leonibus, tauris cornua, apibus aculeos innatum tutamen dedit. At ratio propugnaculum est homini, ac telum omni telo potentius.'

53 *Scævæ*] Hic veneno matrem impie necaverat, melle dulcem effectam potionem ei propinans. De cicutæ succo ob nimium frigus letifero dixi ad Epod. III. 3.

60 *O puer*] Horatius patrem vocavit Trebatium, initio.

Ut sis Vitalis, metuo] Plaut. Bacchid. Scen. 20. 'Da, si esse salvum vis me aut vitalem tibi.' Homer. Iliad. Σ. 95. ad Achillem filium sic Thetis: Ὠκύμορος δή μοι, τέκος, ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις.

Vitalis, metuo; et majorum ne quis amicus
Frigore te feriat. ¶ Quid? cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Lælius, et qui
Duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen,
Ingenio offensi? aut læso doluere Metello,

condam. TRED. *O juvenis, timeo ne non diu vivas: ac ne aliquis magnatum tibi modo amicus aspectu frigido te percutiat.* HOR. *Ecquid? Quando Lucilius haud dubitavit primus condere versus ejusmodi, et auferre larvam qua quisque facie decorus incedebat, fœdus licet intus, an Lælius vel is qui justum elogium a deleta Carthagine retulit, animo irato fuerunt? an ulti sunt Metellum offensum, ac Lu-*

se commendat.' *Wakef.*—63 Markland. Epist. Crit. p. 11. conjectabat: *Primus in hanc o. c. c. formam.* Vide Valart. Præf. p. 11. Nescio quis alius: *P. ad hanc . . . normam.*—64 Exc. Sax. *qua quisque per ora in-cederet, &c.*—65 'Optimi codd. *et qui.* Significat autem Scipionem Africanum Minorem, cujus amicitia Lucilius floruit, et bello Numantino ipso duce militavit: auctor Velleius Paterculus.' *Torrent.* 'Scribe ex vetustis editionibus, et melioribus libris, nostris certe Reginensi, Magdalenensi, et Colbertino: *num Lælius et qui Duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen Ingenio offensi, aut læso doluere Metello? Num Lælius et Scipio Africanus offensi doluere? aut* enim, quod editiones jam obsidet, ex pejoris notæ codicibus male petitum, ne Latinum quidem est: quippe tum verba singulari numero ponenda forent, *Num Lælius aut Scipio offensus doluit?*' Bentl. Pro *aut qui* 'Bentleius recte posuit, *et qui*, ex veteribus libris: *μεγάλη χάρις αὐτῷ.*' *Baxt.* Harl. 2. *non Lælius, et qui.*

NOTÆ

61 *Majorum ne quis amicus Frigore te feriat*] Ne quis procerum Satiris tuis offensus tibi necem inferendo se ulciscatur: vel, ne Mæcenas aliquando tandem adversetur et excludat te ab sua familiaritate velut contumeliosum et sycophantam. Ita Persius Sat. I. 108. 'Vide, sis, ne majorum tibi forte limina frigescant.'

62 *Frigore*] Morte quæ frigida est: vel, frigido ac fastidioso vultu.

Quid? cum est Lucius ausus, &c.] Trebatio respondet Horatius: seque tuetur exemplo Lucilii, qui Satiras scribens valde acres, nec vitæ damnum tulit, nec ab amicorum familiaritate excidit.

64 *Detrahere et pellem, &c.*] Occulta procerum vitia divulgare, ac turpes ostendere eos ipsos qui honesti et probi existimabantur.

65 *Lælius, &c.*] Scipionis Africani impense ille amicus, magna sapientiæ fama apud Rom. inclytus. Huic Dialogum de Amicitia Cicero inscripsit.

66 *Qui Duxit ab oppressa, &c.*] Scipio Æmilianus, seu minor, ab Africani majoris filio adoptatus, qui deleta incendio Carthagine etiam Africanus appellatus est. Is Lucilium juvenem duxit ad bellum Numantinum, semperque deinde familiariter adhibuit. Vell. Paterc.

67 *Metello*] Consulares multi hujus nominis Romæ extitere, rebus præclare gestis insignes. Macedonicus a domita Macedonia cognominatus cum Scipione simultates exercuerat:

Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim;
Scilicet uni æquus virtuti atque ejus amicis.
Quin ubi se a vulgo et scena in secreta remorant
Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Lælî;
Nugari cum illo, et discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti. Quicquid sum ego, quamvis
Infra Lucilî censum ingeniumque, tamen me

pum carmine dicaci proscissum? Attamen ille insectatus erat populi primates et singulas tribus, soli nimirum virtuti ejusque studiosis parcens. Immo vero cum a publico et spectaculis in privatum secesserant fortis Scipio et sapiens benignusque Lælius, cum Lucilio nugari consueverant et libere jocari, dum herbæ coquerentur. Qualis qualis ego sum, tametsi Lucilio inferior opibus et ingenio, cum proceribus

Harl. 3. 4. 6. Venet. 1559. Glarean. et Lamb. *num Lælius, aut qui.*—69 Lambinus e codd. *populumque tributum;* et interpretatur 'plebem infimam,' seu

NOTÆ

postea Metellus Numidicus Jugurthæ ac Numidarum triumpho clarus, Scipionis æmulus fuit. Quem Lucilius petiverit Scipionem amicum ultus, haud constat. Vide Val. Max. VII. 1. et seq. Plin. VII. 43. et 44.

68 *Lupo*] Pub. Rutilius Lupus impietatis etiam arcessitus a Lucilio istis versibus: 'Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filiu' Divos Esse putasset, tam impius aut perjuru' fuisset?' Vide Cicer. de Nat. D. I. n. 63. Rutilius iste Lupus neglecta Aruspicum obnuntiatione, adversus Marsos pugnans, ipse cum exercitu contrucidatus est.

69 *Primores populi, &c.*] Consules, Prætores.

Tributim] De Pop. Rom. in tribus 35. diviso Liv. &c. Cic. in Verrem III. n. 14. 'Credent omnes quinque et triginta Tribus homini gravissimo.'

73 *Discincti*] Solutis vestibus et animis ab omni cura.

Ludere] Cic. de Orat. II. Ita Catullus loquitur: 'Sæpe ex socero meo audivi cum is diceret socerum suum Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari: eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe tanquam e vinculis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris; sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos et umbilicos ad Cajetam et ad Laurentum legere consuesse, et ad omnem animi remissionem, ludumque descendere.' Vetus Comment. in hunc locum sic habet: Scipio Africanus et Lælius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Lælio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens, eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur.

Donec Decoqueretur olus] Dum parabatur cœna frugalis ex oleribus; ex lege nimirum sumtuaria, quæ tunc vigebat. vide A. Gell. II. 24.

74 *Olus*] Malvæ, betæ, helvellæ, fungi, aliaque; quæ quidem ita condiebant, ut nihil esset suavius, teste Cic. Epist. VII. 26. ubi etiam de seipso ita scribit: 'qui me ostreis et murenis facile abstinebam, a beta et malva deceptus sum.'

75 *Infra Lucilî censum*] Lucilius

Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia, et fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. ¶ Equidem nihil hinc defringere possum.

tamen vixisse me vel invita fatebitur invidia: quæ si dentem volet imprimere fragili, impinget ad solidum: si quidem ita judicas, erudite Trebati. TREB. *Certe*

'tunicatum popellum,' ut Cicero vocat.—79 Land. in annot. Venett. 1477. 1478. 1479. et 1486. *huic diffidere:* sed in ipso contextu *huic diffingere.* Exc. Sax. Harl. 4. 6. Zarot. Mediol. 1477. et Florent. 1482. *diffingere.* Harl. 2. 3. *diffindere.* Al. *defingere.* 'Miris modis in hoc vocabulo indulserunt sibi Librarii, *diffigere, defringere, diffindere, diffidere.* Cuinam ex his lectionibus palmam dabis? Jam a sæculo et quod excurrit *diffindere* hic maluerunt Interpretes, Acronem Scholiasten secuti, qui hic adnotat: 'Juris verbo usum esse Trebatium. Prætor enim dicere solebat: '*Hic dies diffissus esto.*'' Præterea ex Festo in voce 'Reus,' ex Ulpiano Digest. II. 11. 2. ex Livio IX. 38. ex Gellio XIV. 2. ostendunt, 'diem diffindere' perinde esse ac 'diem proferre,' 'prolatare:' quod in judiciis fieri solebat, quoties aut judex aut actor aut reus ob causam sonticam adesse non poterat; aut quoties de re controversa judici nondum liquebat. Esto sane hoc: at quam deinde sententiam ex Flacci loco sic constituto possunt excudere? *equidem nihil hic diffindere possum: Sed tamen ut monitus caveas, &c.* Hoc scilicet respondet Trebatius: Equidem nihil hic possum ampliare, non possum in aliud tempus rejicere. Postremo illud omnium obscurissimum est: se *nihil* posse *diffindere.* 'Dies' enim duntaxat, non 'res ipsa' sive 'lis,' 'diffindi' dicebatur; quantum hodie compertum habere possumus. Sic Festus: 'Dies diffissus esto;' Ulpianus: 'Jubet diem esse diffissum;' Livius: 'Triste omen diem diffidit;' Gellius: 'Jussi igitur diem diffindi.' Hæc sola jam extant loca, in quibus hæc formula comparet. Quæ ad exempla etiam hic dictum oportuit: *Equidem diem hic diffindere non possum.* Ille vero se *nihil diffindere* ait; quasi non 'dies' tantummodo, sed causæ ipsæ et earum partes diffindi dicerentur. Ne multis morer; neque sententia, neque verba ipsa apud Flaccum procedent, si *diffindere* hic legeris. Ut mirer equidem enarrationem tot vitiis scatentem tot interpretibus placuisse. Solus ex his Dacierius verbum hoc Juris non habere hic locum vidit; quod ipse melius sequeretur, non vidit. Nempe hoc modo, distinctione sublata, defungi se posse credit: *Nisi quid tu, docte Trebati, Dissentis, equidem nihil hic diffindere possum.* Quod totum ex Horatii persona sic interpretatur: Nisi tu, Trebati, dissentis; ego quidem nihil hic di-

NOTÆ

erat e Patricia gente, utpote cujus soror fuerit avia Magni Pompeii.

Censum] Equestris census erat sessertiorum 400. Senatorius 800. Vide Epist. ad Pis. vs. 383. ibique Not.

76 *Cum magnis*] Augusto, Mæcenate, Pollione.

77 *Fragili quærens illidere dentem, &c.*] Alludit ad Fabulam de Vipera et Lima. Phædr. IV. 7.

78 *Nisi quid tu, docte Trebati, Dissentis*] Hoc modestiæ et reverentiæ causa dictum quidam referunt ad sequentem sententiam; ego cum aliis ad præsentem: nec verba hæc, *Equidem nihil hic, &c.* attribuenda putem Horatio, sed potius Trebatio; ut mox dicam: quanquam non nemo contra sentiat.

79 *Equidem nihil hic defringere* [*diffindere*] *possum*] Fateor, Horati, invidiæ te morsibus superiorem, sed ta-

Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negotî
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum;
Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est

nihil in hoc mutare queo. At nihilominus, ut monitus tibi consulas, ne fortasse damnum aliquod tibi facessat ignoratio sanctarum legum; hoc scito: si quis malos

videre, sive resecare, auferre possum. Sed ut ne dicam, *diffindere* in eo sensu nusquam reperiri, atque adeo vel prima fronte pravum et ineptum videri; illud certe adhuc pejus est, quod totum hoc Horatio tribuit: cum tamen et hoc ipsum et ea quæ sequuntur necessario flagitent, ut Trebatii responsio ab illo *Equidem* inchoëtur. Quam ob rem cum hac via minime successit, jam tempus est, ut aliam instituamus. Et quidem illud in promtu est, quod nobis offerunt tam editiones vetustæ omnes, quam codicum major pars: *nisi quid tu, docte Trebati, Dissentis. Equidem nihil hinc diffingere possum: Sed tamen ut monitus caveas, &c. Hinc*, inquam, habent, non *hic*, codices meliores. Clara utique sententia, nisi nodum in scirpo quærere cupimus. 'Equidem,' inquit Trebatius, 'nihil ex his, quæ dixisti, diffingere, hoc est, cassare, infirmare, refellere, refutare, convellere, labefactare possum. Poteris igitur in Satiris scribendis pergere; neque vereri, ne in magnorum amicorum offensionem incurras. Nam et Lucilii exemplum bono animo te esse jubet. Illud tamen vide, ut intra jus et leges licentiam Satirarum coërceas: si quis enim malum carmen et famosum in aliquem scribat, lege agere contra eum licebit.' Quis tam morosus et difficilis, ut hæc carpere audeat? 'Diffingere' et verbum Horatianum est, et sententiæ huic aptissimum. cf. III. Od. 29. 15. ubi 'diffinget,' plane ut hic, est 'cassabit,' 'labefactabit,' et in I. Sat. 10. 37.' *Bentl.* 'Nonnulli Codices pessime legerunt *diffingere*. Notum est quid sit 'Diem diffindere' apud Juris consultos. Significat se posse totam causam una cognitione absolvere, et pronuntiare ad mentem Horatii. Eruditissimus Bentleius plurima hic promit de verbo *diffindere*, frustra et inutiliter, nisi quod πολυμαθίαν suam ostentet.' *Baxt. Diffingere* etiam mihi improvide assumtum videbatur ex III. Od. 29. 47. Ait Trebatius, rem ita liquidam, ut nullo modo defugere possit, quin pronuntiet in sententiam Horatii. Sed cum major librorum pars habeat *hinc diffingere* vel *defingere*, interpretemur cum Schol. mutare, emendare.' *Gesn.* Pro *hic diffindere* ex cod. Cruquii Tonsano, quem laudat Bentleius, cum Wielandio reposui *hinc defringere*, ut ad proxime antecedentia referatur, et sensus efficiatur hic, interprete Bentleio: 'Es vero solidus, et firmior, quam ut dentem tibi imprimere quis possit. Equidem nihil hinc possum defringere.' *Zeun.* Bentleium secuti Sanad. Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd. *nihil hic diffingere* Heindorf.—80 *Sed tamen id monitus caveas* codex Tonsan. ap. Cruquium, quod ille non probat.—82 Mediol. 1477. *condideris.* Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479.

NOTÆ

men cave te legibus obnoxium. *Diffindere*] Verbum juris vetus, significans mutare, rescindere, differre; Trebatio Jurisconsulto valde oppositum et accommodatum: quod non ita congrueret Horatio licet satyrice loquenti: quod volunt quidam. Suum tamen sit cuique arbitrium atque judicium. Gell. XIV. 2. 'In rerum diffissionibus, comperendinationibus, et aliis quibusdam legitimis,' &c.

82 *Si mala condiderit in quem, &c.*] Vide Annot. in Epist. ad August. vs. 152. ubi sic habetur: 'Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quenquam Describi.'

Jus est Judiciumque] Datur actio adversus eum qui libellos famosos in

Judiciumque. ¶ Esto, si quis mala; sed bona si quis
Judice condiderit laudatus Cæsare? si quis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
¶ Solventur risu tabulæ; tu missus abibis.

versus fecerit in quempiam, jus et judicium existit. Hor. *Fateor, si quis malos; at si bonos scripserit, laudatur Augusto arbitro: si quisquam innocens probrosum vellicarit, libelli disrumpentur cachinis: tu vero absolutus discedes.*

1486. et Florent. 1482. *in quemquam carmina.*—84 *Judice condiderit laudatur* Harl. 6. plurimi codd. Bentleii, et edd. vett. *Judice c. laudatus* duo Blandd. Tons. et Mart. Cruquii, unus Pulmanni, unus item Bersmanni, et Magdal. Bentleii a m. pr. cum edd. Cruq. Torrent. Bentl. Sanad. Francis, et recentt. 'Non video cur Bentleius de *laudatur* fecerit in Edito suo *laudatus*.' Baxt. '*Laudatus* valde mihi placet, quia suspendit, et cum sequentibus connectit sententiam, facitque orationem multo concinniorem. Quis autem ferat non modo protasin et apodosin misceri; sed interrogationem Horatii, et Trebatii responsum?' *Gesn.*—85 Quidam libri veteres habent, *Opprobrio;* in his Morellianus, et Clericanus, et Russardinus unus ap. Lambinum. 'Plerique scripti codices cum Scholiastis habebant *latraverit*, non *laceraverit*, quod Interpretamentum est prioris verbi apud Vet. Schol. et contemtius *latraverit*, de Satira sua. Bentleius post Lambinum edidit *laceraverit* auctoritate nescio quorum obscurioris notæ Librorum. Ipse tamen fatetur omnes ubique Editores ut melius atque elegantius amplexos fuisse *latraverit*.' Baxt. 'Liv. XXXVIII. 54. 'Cato allatravit Scipionis magnitudinem.' Verbum nimis triste et injurium de Catone non adhibiturus erat Livius. Vid. Epod. VI. 5.' *Gesn.* Vid. Obss. Misc. Nov. Dorvill. p. 425. ubi τὸ *laceraverat* damnatur.

NOTÆ

quenquam scripserit: isque reus agitur ex lege.

83 *Esto, si quis mala*] Ludit Poëta in voce, 'mala,' significante, 'maledica;' quam tamen jocose accipit pro inconcinnis et ineptis carminibus. Itaque ipse utitur præcepto suo, quod in Sat. x. libri primi tradit vs. 14. 'Ridiculum acri Fortius ac melius magnas plerumque secat res.'

84 *Judice laudatus Cæsare*] Augustus enim et versus faciebat interdum, et quotquot bonos facerent amabat.

86 *Solventur risu tabulæ*] Non sine ludibrio ejus qui digne fuerit laceratus, rumpentur tabulæ accusatoris, seu libelli in reum conflati accusationem frivolam et futilem continentes.

Tu missus abibis] Poëta quilibet opprobriis dignum hominem insectatus juste ac merito, absolutus dimittetur et impune.

SATIRA II.

In vitæ urbanæ Luxuriam et Ineptias. *Baxt.* Inducitur Ofellus rusticus quidam, homo simplicis et probi ingenii, priscæque vitæ et frugalitatis tenax, qui sui temporis luxum castigat et frugalitatis commoda suis commendat. Hoc artificio Horatius effecit, ut oratio fieret gravior probabiliorque: nam cum convictor Mæcenatis aliorumque procerum esset, minus apte ipse mensæ delicias perstringere posse videbatur. Summa autem sermonis Ofelliani fere hæc est: Labore et exercitationibus, non raris et exquisitis cibis opus est ad suaviter edendum. Cibus varius debilitat, simplex servat rectam valetudinem. Qui paucis contentus vivit, is facile dormit, alacris est ad laborandum, non consumit in juventute præsidia senectutis, non perdit rem et famam, atque etiam in paupertate et rebus adversis habet, quo vitam tranquillam, exemplo Ofelli, transigere possit. *Gesn.*

QUÆ virtus et quanta, boni, sit vivere parvo
(Nec meus hic sermo est, sed quæ præcepit Ofellus
Rusticus, abnormis sapiens, crassaque Minerva)

Quæ quantaque virtus sit modico victitare (neque mea est hæc oratio, sed quam docuit Ofellus agrestis, sapiens absque disciplina, et rudis) O boni, accipite, non

Satira tertia Libri primi in Ed. Sanad.—1 Gott. Zarot. et Mediol. 1477. 1502. *bonis*, probante Gesnero.—2 Tres codd. Torrentii, et Harl. 2. 3. 4. *quæ*, quod primus recepit Bentl. eumque secuti Sanad. Francis, Bipont. Wetzel. Baxt. Gesn. Zeun. Wakef. Kidd. et Comb. *quem* Harl. 6. al. et edd. vett. *Ofella* conj. Bentl.—3 ' Nullus est interpretum, qui non prodiderit in suis aliquot *abnormi* haberi: in quibus sunt tres Blandinii apud Cruquium omnium veterrimi. Idem nos invenimus in Leidensi, Batteliano, et tribus aliis. Quæritur jam, utrum sit præferendum, *abnormi et crassa Minerva*, an *abnormis sapiens.* Mihi quidem posterius magis pla-

NOTÆ

1 *Quæ virtus, &c.*] Sub Ofelli rustici quidem at boni et sapientis viri persona insectatur homines luxui et sumtui deditos: tum frugalis victus emolumenta percenset. Vide ultimam hujus libri Satiram argumento non longe dissimilem.

Boni] Legunt aliqui, *bonis;* nec ita perperam ut videtur nonnullis.

3 *Abnormis*] A natura non in scholis institutus bonosque mores sortitus. Alii leg. *abnormi*, et jungunt cum sequenti voce, *Minerva.* Huc facit quod Tullius scribit in Lælio n. 18. ' Nunquam ego dicam C. Fabricium, M. Curium .... ad istorum normam fuisse sapientes.'

Crassaque Minerva] Simplex, rectus, sincerus, licet minime imbutus Philosophicis regulis et documentis, aut iis artibus ac scientiis quibus præest Minerva. Tullius mox cit. ' Agamus igitur pingui Minerva, ut aiunt.' Scilicet proverbium est de hominibus ingenii rudioris et impoliti.

Discite, non inter lances mensasque nitentes,
Cum stupet insanis acies fulgoribus, et cum
Acclinis falsis animus meliora recusat;
Verum hic impransi mecum disquirite. ¶ Cur hoc?
¶ Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus judex. Leporem sectatus, equove
Lassus ab indomito, vel (si Romana fatigat
Militia assuetum græcari) seu pila velox,

inter catinos epulasque lautas, quando oculi percelluntur vano splendore, mensque decepta falsis respuit præstantiora; sed hic mecum examinate jejuni. Quare hoc? explicabo si possum. Judex quilibet corruptus nunquam bene disquirit veritatem. Cum fueris venatus leporem, vel defatigatus ab equo indomito; aut si Romanæ exercitationes deterrent te Græcos imitari solitum; sive levis pila, sive discus te

cet.' *Bentl.* Harl. 2. 3. 4. 6. et omnes ap. Gesn. cum edd. vett. *abnormis.* —4 Cuning. *non lances inter.*—6 *Adclivis* Gott. Harl. 6. et edd. primæ. *Adclinis* codd. Torrentii, Harl. 2. 3. 4. al.—7 *Verum hoc impransi* codex

NOTÆ

4 *Discite, non inter lances*] Pers. Sat. I. 30. 'Ecce inter pocula quærunt Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.'

Mensasque nitentes] Tum copia ciborum, tum vasis aureis, argenteis, &c.

5 *Cum stupet insanis*] Tunc enim et mens male feriata nequit recte judicare de temperantiæ virtute et præstantia: quin immo in omnem errorem facile propendet.

9 *Leporem sectatus, &c.*] Romani se venatione, equitatione, ac militaribus artibus exercebant.

11 *Assuetum græcari*] Delicati quidam a duris laboribus et exercitationibus ante dictis abhorrentes, ludis saltem Græcorum operam navabant. Hos octo fuisse refert Alex. ab Alex. mox citand. Alii de compotatione Græca interpretantur: cujus ita meminit Cic. in Verrem act. III. 'Discumbitur: fit sermo inter eos et invitatio, ut Græco more biberetur: hospes hortatur; poscunt majoribus poculis; celebratur omnium sermone lætitiaque convivium.' In istis Græcorum conviviis toties bibere oportebat, quoties Deos aut caros nominassent. Lex autem erat, ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, *aut bibe, aut abi.* Hanc refert et explicat Tullius sub finem Tusc. v. 'Et recte,' inquit, 'aut enim fruatur cum aliis pariter voluptate potandi: aut ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante discedat.'

Pila velox] Apud veteres ludus pilæ et folliculi præcipuæ commendationis et magni studii fuit. Eo Jul. Cæsar, Octavius, aliique viri graves, puta Scævola Jurisconsultus, Dionysius tyrannus, exercendi corporis et animi vegetandi causa studiosissime lusere. Rom. autem juventus in campo Martio frequenter ludebat pila seu paganica seu trigonali; in qua sinistræ usus præcipuus traditur magis quam dextræ; corporis autem agilitas maxime valebat; ut sciret apte pilam jacere atque excipere, modo incurrere, modo recurrere. Hæc Alex. ab Alex. III. 21. Pila etiam mulieres lusitasse, Homerus docet. De Mæcenate constat ex I. Sat. 5. 48. Vide ibi Not.

Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit (pete cedentem aëra disco)
Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta: foris est promus, et atrum
Defendens pisces hyemat mare; cum sale panis

delectat, oblectamento leniente operam mediocriter gravem, disco verbera aërem cedentem: quando, inquam, labor expulerit nauseam, sitiens et famelicus respue viles escas: neque bibas Falernum vinum nisi melle Hymettio mitigatum. Cellarius exierit foras; et mare procellosum inhibeat pisces; panis cum sale optime sedabit

Bersmanni. Mox in eodem codice: *Cur non?*—13 Duo codd. Bersmanni: *Seu te discus aget.*—14 Pæne omnes codd. Torrentii, Bentleii Regin. Galean. Petrens. et a m. pr. Magdal. Exc. Sax. et Harl. 2. 6. *extulerit.* Bentleii Bodl. *expulerit;* et sic edd. Bentl. et Kidd. *extuderit* Harl. 3. 4. et edd. vett.

NOTÆ

12 *Studio fallente laborem*] Gall. *L'application et le divertissement fait oublier la peine.*

13 *Discus*] Nomen a δίκω, *jacio.* Moles erat saxea, plumbea, ferrea, figuræ planæ ac rotundæ; cujus jactu decertabant athletæ. Victor erat, qui aut altius, aut longius, aut proprius destinatam metam projecisset. Vide jam annotata I. Od. 8.

Cedentem aëra] Projecto disco cedit aër: utpote gravioribus corporibus leviora cedunt.

14 *Cum labor extuderit fastidia*] Postquam labor satietatem discusserit, famemque revocarit excitaritque; tum profecto quemlibet vilem cibum ac potum cum voluptate capies. Hippocratis præceptum est: 'Ο πόνος σίτου ἡγεέσθω, *labor cibo præeat.* Cic. II. de Fin. n. 90. 'Socratem audio dicentem, cibi condimentum esse famem, potionis sitim.' Tusc. V. n. 97. 'Socratem ferunt cum usque ad vesperam contentius ambularet, quæsitumque esset ab eo, quare id faceret, respondisse, se quo melius cœnaret, opsonare ambulando famem.'

15 *Sperne cibum vilem*] Id est, profecto non spernes cibum vilem, quando inani stomacho fueris.

Nisi Hymettia mella Falerno Ne biberis diluta] Hypallage, id est, ne biberis nisi optimum vinum melle optimo dilutum et suave effectum. De Falerno vino, I. Od. 20. Hymettus regionis Atticæ mons, Athenis proximus, thymi atque adeo mellis excellentissimi copia celebratus. Porro vini austeritatem veteres temperare solebant melle admixto, vel alio vino mitiori: ut est. I. Sat. 10. 24. Vide et infra Sat. IV. 24. Virgil. Georg. IV. 101. 'Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum Et liquida; et durum Bacchi domitura saporem.'

16 *Foris est promus, &c.*] Si domo abfuerit promus qui tibi famelico promat apponatque opsonia et dapes; vel tempestas hyberna impedierit piscari: tum certe esurienti satisfaciet 'cum sale panis' simplex. Cic. Tusc. V. n. 102. 'Aperta res est, et quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus.'

17 *Cum sale panis*] Plin. XXXI. 7.

Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas? aut
Qui partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quære
Sudando: pinguem vitiis, albumque, neque ostrea,

stomachum obmurmurantem. Unde credis, vel quomodo sic factum? Nimirum summa voluptas haud in odore ciborum exquisitorum, sed in temet consistit. Tu condimenta para tibi ad sudorem usque laborando. Enimvero vitiose opimum et

—19 *Caro non in nidore voluptas* Cuning.—21 Harl. 2. 4. al. Vet. Comb. et quædam vett. edd. ante Bentl. *nec ostrea.* ' Lege ex scriptis et olim editis, *neque ostrea.* Semel antea de his monui, quod satis est.' *Bentl.* Ita Harl. 3.

NOTÆ

' Varro pulmentarii vice usos veteres auctor est: esitasse enim salem cum pane et caseo, ut proverbio apparet.' Ex Plutarcho Symp. IV. q. 4. citra salem nihil prope est edendo: qui panem quoque gratum facit additus: hincque Neptunus eodem quo Ceres templo colitur. Cic. Tusc. v. ex Xenophonte: ' Persæ nihil ad panem adhibebant quicquam præter nasturtium.'

18 *Unde putas? &c.*] Unde putas fieri ut jucundus tunc videatur cibus quilibet vilis et parabilis?

20 *Pulmentaria quære Sudando*] Opsona famem laborando, tuque fac ut tibi quævis esca videatur suavis et optima. Cic. Tusc. v. cit. ' Parvo cultu natura contenta. Quis non videt desideriis condiri omnia? Darius in fuga, cum aquam turbidam et cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundius. Nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat, cui cum peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius.' Lege ibidem quod Dionysio tyranno jus quoddam nigrum fastidienti respondit coquus: ' Scilicet condimenta defuere, labor in venatu, sudor, cursus, fames, sitis.'

Pulmentaria] Plin. XVIII. 8. ' Pulte, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde et pulmentaria hodieque dicuntur.' Porro pulmenta et pulmentaria usurpari pro cibis delicatis, vel pro condimentis palatum jucunde titillantibus, patet ex Macrob. VII. 4. sub finem, ubi sunt hæc verba ad rem præsentem omnino pertinentia: ' Pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est lacessitur: et fit inde congeries, dum pruritu desiderii amplius, vel certe de singulis parva libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potusque vitandos, qui ultra sitim famemque sedandam producunt appetentiam,' &c.

21 *Pinguem vitiis, albumque, &c.*] Nimio cibo potuque plenum, atque ex cruditate et ægra coctione laborantem, et inde pallidum, te non juvabunt exquisita quævis, ostrea, scarus, lagois. Seneca de Brev. Vitæ: ' Quam multi continuis voluptatibus pallent!' Vide infra vs. 76.

Album] Quidam interpretantur, nitidum, cute bene curata et candida: quales esse solent qui optimo victu utuntur abundanter quidem. Pers. Sat. III. 98. ' Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur.'

Ostrea] Ostreis delectatos Roma-

Nec scarus, aut poterit peregrina juvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin
Hoc potius, quam gallina, tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro
Rara avis, et picta pandat spectacula cauda:
Tanquam ad rem attineat quicquam. Num vesceris ista,

pallidum non delectabunt ostrea vel scarus, vel lagois externa. Attamen vix obtinebo, si pavo apponatur, ut non hoc libentius quam gallina fricare palatum velis, scilicet vana rerum specie delusus; eo quod avis rara vendatur auri pretio, et spectaculum præbeat cauda picta: quasi ad rem aliquid faciat. An comedes eam plumam

6.—22 Ad hunc vs. Wakefieldus: 'Lege *Aut scarus:* nunquam coalescunt ad finem versus duæ syllabæ; una semper eliditur, ut in hoc versu, proximo a vocali incipiente; quam lectionem si lectori nasuto exemplorum congerie probare aggrederer, cito fastidium moverem.' Sed *ostrea* dissyll. est, ut 'cerea' supra I. Sat. 8. 43.—23 *Vix tandem eripiam* duo Blandd. Cruquii cum nota interrogationis posita post vs. 26. *picta pandat spectacula cauda?*—25 Unus Harl. *rebus vanis,* interpretamento Græcismi.—26 Dan. Heinsius ad Claud. Paneg. in Prob. et Olyb. Cons. 248. et II. Cons. Stilich. 204. legit *pandit.*—27 Han. 1. *ad rem attingat.* Unus

NOTÆ

nos patet ex Varrone. Juvenal. Sat. IV. 140. et seq. Item Sat. VIII. 85. Plin. XXXII. 6. Gell. VII. 16.

22 *Scarus*] Gall. *Sarget:* de hoc pisce exquisito, Epod. II. 50. Not.

Peregrina lagois] E longinquis regionibus advecta avis, cujus caro similis leporinæ: unde nomen. Nam Græcis λαγὼς vocatur *lepus.* Plin. VIII. 57. 'Censorinæ leges cœnis ademere conchylia, et ex alio orbe convectas aves.' Piscem esse lagoin perperam credunt nonnulli. Siquidem ex Plin. XXXII. 1. lepus marinus 'venenum est in cibo vel potu datus, atque etiam visus,' &c. Eo extinctus est Titus Imperator a Domitiano fratre, consorte imperii et successore; ut quidam scribunt. Isto etiam genere veneni usum aliquando Neronem affirmant. Vide Cœl. Rhodig. XXVI. 30.

23 *Vix tamen eripiam, &c.*] Neque tamen istis rationibus et argumentis evincam, ut abjicias errorem mentis vana specie delusæ. Quin, si tibi apponantur simul pavo et gallina, huic illum anteferes; et suaviorem putabis pavonem, quia carior et rarior, quam gallina, tametsi non est revera melior.

24 *Tergere palatum*] Pers. Sat. III. in fine: 'Tentemus fauces: tenero latet ulcus in ore Putre, quod haud deceat plebeia radere beta.'

25 *Quia veneat auro*] Juvenal. Sat. XI. 14. 'Interea gustus elementa per omnia quærunt, Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.'

27 *Tanquam ad rem attineat quicquam*] Quasi ad gustum et saporem faciat plumarum fulgor. Cic. III. de Finib. n. 18. 'Quædam a natura ad usum donata sunt, ut crura, pedes: alia nullam ob utilitatem, sed ad quendam ornatum, ut cauda pavoni.'

Quam laudas, pluma? cocto num adest honor idem?
Carne tamen quamvis distat nihil hac magis illa,
Imparibus formis deceptum te patet. Esto:
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet, pontesne inter jactatus, an amnis

quam demiraris? an par decor superest cocto? Quandoquidem nullum discrimen est hanc inter et illam carnem, specie dissimili te deceptum constat. Sane. Unde animadvertis utrum appositus iste lupus Tiberi vel mari captus os pandat? an inter

Bersmanni, *nunc vesceris.* Harl. 2. 4. *non vesceris.*—28 Glarean. et al. vett. *coctove adest.* 'Vocula *num* non eliditur hic in scansione, sed pronuntiatur; ut frequenter apud Comicos, etiam vocali sequente. Sic Terent. Adelph. I. 2. 38. Andr. V. 4. 41. Heaut. III. 3. 23. Id duntaxat observandum, nunquam hoc fieri in ultima pedis syllaba, cujus rei rationem soli Musici intelligent. Lucretius III. 1095. Nihil ergo opus est sagacissimi Nic. Heinsii conjectura, qui ad Claudiani II. Cons. Stil. 167. fortassis ait legendum, *Coctone adest honor idem;* sine vocalis elisione. Hoc enim multo adhuc durius est et horridius: quippe vocalis brevis nusquam hiatum facit, sed semper eliditur, ut docui ad III. Od. 14. 11. Equidem, siquid mutatum vellem, sic potius legerem, *Coctone etiam est honor idem?* Etiamne cocto honor idem est? Sane codex Battelianus, *Cocto num est honor:* Galeanus vero et alter, *Cocto nec adest.*' Bentl. 'Cum Lambino, Cruquio, Torrentio Vetereque Scholiaste reposui *Cocto num adest.* Sciolus fecit *Coctove,* causa Metri.' *Baxt.* *Cocton' et adest* Cuning. *color idem* Harl. 6. Venet. et Vet. Comb.—29 Han. 1. *distat color hac magis illa.*—30 Cuning. *te patet istoc.*—31 Nic. Heins. emend. *Unde*

NOTÆ

Vide Athen. VIII. 12. Idem XIV. 20. ex Anaxandride: 'An non furiosum alere domi pavones, quorum pretio queant emi statuæ?' Ibid. Strattis: 'Tanti sunt hæc facienda, quanti pavones, et alia vestræ nugæ, quas domi pascitis ob pennarum pulchritudinem.' Vide I. Sat. 2. 116. ibique Not.

28 *Cocto num adest honor idem*] An cocto pavoni remanet idem pennarum nitor et splendor?

29 *Carne tamen quamvis, &c.*] Ergo cum discrimen nullum fit inter carnem pavonis et gallinæ, patet te delusum specie et forma pavonis, ut hunc suaviorem putes, quia gallinam vincit pulchritudine.

31 *Unde datum sentis, &c.*] Unde habes ut gustu explores, judices, sentias quo loco sit captus iste piscis, lupus nempe: an in alto mari, an in Tiberi: neque hoc solum, sed etiam utrum ad ostium Tiberis, an inter pontes? O sagacem et ingeniosam nimis profecto gulam! Juvenal. Sat. IV. 140. similiter canit: 'Circeis nata forent, an Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat primo deprendere morsu; Et semel aspecti littus dicebat echini.'

32 *Hiet*] Piscis iste a voracitate dictus lupus hianti ore belle exprimitur: sive quod pisces omnes recens capti os diducunt.

Pontesne inter jactatus, &c.] E mari pisces quidam subire flumina cognoscuntur: atque hos inter lupus marinus. Porro ex fastidiosi helluonum seu catillonum palati judicio, bonus erat ille e medio mari; melior ad ostium Tiberis fluvii; at optimus qui

Ostia sub Tusci? laudas, insane, trilibrem
Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video: quo pertinet ergo
Proceros odisse lupos? quia scilicet illis
Majorem natura modum dedit, his breve pondus.

pontes exagitatus, an ad ostium fluminis Hetrusci? Stulte, laudas barbum trium librarum, quem oportet dividas in plura frustula. Capit te forma, ut cognosco. Quorsum igitur spernis lupos ingentes? nempe quod natura mensuram ampliorem

NOTÆ

inter pontes concitatiori aqua jactatus, proindeque tenerior, pinguior, suavior effectus fuerat. Columel. XII. 16. 'Multorum gula subtilior... et erudita palata fastidiunt fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigasset.' Plin. IX. 54. 'Quando,' inquit, 'eadem aquatilium genera alibi atque alibi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, muræna in Sicilia,' &c. Vide Macrob. Satur. III. 16. ubi ex Varrone et Lucilio statuit lupum marinum 'egregii saporis' habitum qui inter duos pontes captus esset: atque a Lucilio piscem hunc dici 'catillonem quasi liguritorem; scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur: 'pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo.'' Id. ibid. ex C. Titio ætatis Lucilianæ viro homines prodigos describente: 'Edimus turdum pinguem, bonumque piscem lupum germanum qui inter duos pontes captus fuit.'

Amnis Tusci] Tiberis Tusciam alluentis et a Latio disterminantis. Virg. Georg. I. sub finem: 'Tuscum Tiberim.'

33 *Laudas, insane, trilibrem Mullum, &c.*] Delicatorum et catillonum erat etiam aliud vitiosi fastidii genus: inter pisces natura parvos laudabant volebantque magnos: contra parvos quærebant ex iis quos natura magnos facit. Itaque Horatius, in ejusmodi fastidiosos helluones insurgens, laudas, inquit, insane, trilibrem mullum, eo quod raro talis inveniatur: odisti vero lupum marinum qui procerus est et magni ponderis. Plin. IX. 17. 'Ex reliqua nobilitate et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt.... alga vescuntur, et ostreis, et limo, et aliorum piscium carne.'

34 *Mullum*] Barbatulos vocat Cicero, Gall. *barbeau:* quidam tamen sunt imberbes, at minus laudantur. Plin. mox cit. 'Barba gemina insigniuntur inferiori labro... laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella (mullis) a colore mulleorum calciamentorum datum putat... mullum expirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant... Asinius Celer e Consularibus, hoc pisce prodigus, Claudio principe, unum mercatus octo millibus nummum.' Vide Senec. Epist. 95. Sueton. Tiber. cap. 34. refert, 'tres mullos triginta millibus nummum venisse:' quod damnavit Tiberius. Vide Macrob. III. 16. Juven. Sat. IV. 15. 'Mullum sex millibus emit Æquantem sane paribus sestertia libris.' In quem locum olim pluribus disserui, ut et Sat. V. 92.

[Jejunus rare stomachus vulgaria temnit.]
Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos
Præsentes Austri coquite horum opsonia! quamvis
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Ægrum solicitat stomachum; cum rapula plenus

tribuit illis, istis vero minorem. Stomachus esuriens raro communia respuit. Cuperem videre ingentem mullum ingenti patina extensum, inquit gula digna rapacibus Harpyiis. Sed vos, Austri, adeste, atque harum dapes corrumpite: quanquam fœtet aper et rhombus recens, cum mala abundantia vexat morbosum stoma-

---

ratum sentis, improbante Bentleio.—38 Hunc versum cum Bentleio spurium putant Zeun. et Valart. Præf. p. 4. Vid. Bentl. ad Art. Poët. 337. *Jejunus rare* omnes fere scripti codd. et sic Schol. Vulgata lectio est, *Jejunus stomachus raro.* Bentl. et recentt. edd. *Jejunus raro stomachus, &c.*—39 *Porrectum in magno* codex Bersmanni.—40 'Nic. Heinsius, Lege, inquit, *ais.* Sed recte habet persona tertia *ait;* etiamsi aliquem ex adverso respondentem fingimus; ut docui ad I. 4. 79.' *Bentl.*—41 Exc. Sax. codd. Bersmanni quatuor, Harl. 3. 4. 6. Zarot. Florent. 1482. Cuning. Bentl. Sanad. Francis,

NOTÆ

39 *Porrectum magno, &c.*] Observa, lector studiose, versum hunc crebris Spondæis exprimentem grave mulli pondus. Alibi jam notavi luxuriam Romanorum in apponendis magnis et integris opsoniis. Juvenal. Sat. I. 140. 'Quanta est gula quæ sibi totos Ponit apros?' Contra Tiberius, 'Ut parsimoniam publicam exemplo quoque juvaret, solemnibus ipse cœnis pridiana sæpe ac semesa opsonia apposuit, affirmans dimidiatum aprum omnia eadem habere quæ totum.' Sueton. Tiber. cap. 34.

40 *Harpyiis gula digna*] Harpyiæ appellatione et numero incertæ; in primis celebrantur Aëllo, Celæno, Ocypete, Iris, Thyella: dicuntur ab *ἁρπάζω, rapio.* Has describit Virgil. Æneid. lib. III. 215. et seq. Sic de iis fabulantur. Phineus rex ob excæcatos filios, a Jove excæcatus immissis etiam Harpyiis pœnas dedit. Hæ alatæ furiæ (nam Harpyias in Inferis esse et vocari Furias Servius affirmat) apposita statim opsonia rapiebant ex alto devolantes: quin et relictas forte dapes tetro odore fœdabant et corrumpebant. Virgil. cit. 'Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris Proluvies, uncæque manus, et pallida semper Ora fame... nec sævior ulla Pestis, et ira Deum Stygiis sese extulit undis. ... Quatiunt clangoribus alas, Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant Immundo,' &c.

41 *Præsentes Austri coquite horum opsonia*] Satyricus, excandescens in gulosos helluones, invocat Austros meridionales ventos, qui humido suo calore illorum cibos putrefaciat. Sed mox ipse se corrigit, memor scilicet iis putrida videri quævis opsonia.

Quando Putet aper, &c.] Verum non opus est Austri flatu, ipsa illorum satietas nauseam movet stomacho repleto: atque facit putere cibos etiam recentes.

Rhombus] De eo pisce laudatissimo, Gall. *Turbot*, in Epod. II. 50.

43 *Cum rapula plenus, &c.*] Cum sa-

Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis,
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Gallonî præconis erat acipensere mensa

chum; quando satur expetit rapas et inulas acres. Verum omnis cibus vilior nondum exulat a mensa divitum. Etenim admittuntur ova et olivæ nigræ: neque dudum Gallonii præconis mensa acipensere infamata fuit. Quid? An tunc mare

NOTÆ

tur cupit acida, rapas, inulas, quibus appetitus excitetur, discussis viscosa pituita crudisque humoribus.

Rapula] Gall. *des raves.* De his plura narrat Plin. XVIII. 13. Item XX. 3. 'Est et rapo vis medica,' inquit.

44 *Inulas*] Gall. *de l'aulnée.* Plin. XIX. 5. Item XX. 5. inulæ virtutes affert: priori loco sic habet: 'Amarior inula per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam invenit .... defectus præcipue stomachi excitat, illustrata maxime Juliæ Augustæ quotidiano cibo.'

Necdum omnis abacta Pauperies, &c.] Cibi vulgares, viles, parabiles, adhuc locum habent in mensa et conviviis divitum. Nam ova caput cœnæ sunt: et ab iis semper ducitur initium epulandi: ut dixi I. Sat. 3. 6. ad hæc verba: 'ab ovo usque ad mala.'

46 *Nigris oleis*] Nigror in oleis et uvis maturitatem indicat.

47 *Gallonî*] Is helluo insignis primus apposuit acipenserem exquisitissimum piscem: atque ob id a Lucilio carpitur Satira sua IV. istis versibus, quos etiam refert Cicero II. de Finibus n. 24. 'O Publi, o gurges, Galloni, es homo miser, inquit: Cœnasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum decumano.' Ibid. n. 90. 'Qui ad voluptatem omnia referens vivit ut Gallonius,' &c. Idem Cic. pro Quintio n. 94. 'Qui, relicta bonorum virorum disciplina, et quæstum et sumtum Gallonii sequi maluerunt.'

Acipensere] Acipenser vel acipensis, Gall. *Eturgeon;* vulgo tursio, vel sturio, sed perperam; Galeno γαλαξίας: Rondeletio ex genere galeorum est: valde pretiosus et nobilis; utpote qui singulari pompa inferretur mensæ divitum. Plin. IX. 17. 'Piscium nobilissimus acipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra aquam nando meat ... rarus inventu.' Macrob. III. 16. 'Nec acipenser illius sæculi delicias evasit ... quo in honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum et Numantinum, accipite ex Cicer. Dialog. de Fato. Nam cum esset apud Lavernium Scipio, unaque Pontius, allatus est forte Scipioni acipenser qui admodum raro capitur: sed est piscis inprimis nobilis ... acipenser iste paucorum hominum est .... a coronatis ministris cum tibicine introferri solitus .... hæc Sammonicus prodens venerationem qua piscis habebatur, ut a coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quadam veluti non diliciarum sed numinis pompa.' Athen. IV. 5. 'His præerat fortissimus imperator acipenser, insignis hasta: quem etsi jam satur gustare percupivi: ambrosia certe is mihi visus est.' VII. 12. 'Quem acipenserem vocant Romani, cum tibiis et coronis circumferunt in cœnis; coronatis eti-

Infamis: quid? tum rhombos minus æquora alebant?
Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido,
Donec vos auctor docuit prætorius. Ergo
Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana juventus.
Sordidus a tenui victu distabit, Ofello

minus nutriebat rhombos? Securus rhombus, et secura nido ciconia degebat, usquequo Prætorius indicavit primus. Itaque si aliquis modo suadeat jucundos esse mergos assatos, continuo auscultabit Romana juventus facilis doceri vitiosa. Sor-

Heindorf, et Kidd. *quanquam* pro *quamvis*.—48 'Plurali hæc efferunt numero Editiones Venetæ et Locheriana: *quid? tum rhombos minus æquora alebant?* quibus accedunt bona pars codicum, ut inter nostros Reginensis, Battelianus, Petrensis, Lambethanus, et a prima manu Magdalenensis. Quo igitur pertinebat, receptam in vetustis editionibus lectionem e loco suo ejicere? Certe, siquid interest, hanc potius prætulerim. Neque enim unum æquor, sed *plura alebant* rhombos: et *minus æquor* in fronte gerit nescio quid ambigui, quod in altera lectione penitus evitatur.' *Bentl.* Gott. Exc. Sax. Harl. 3. Mediol. 1477. 1502. et Florent. 1482. etiam, *æquora alebant;* item Venet. 1599. Glarean. Bentl. Sanad. Heindorf, Wakef. et Kidd. et recepit Zeun. *æquor alebat* Harl. 2. 4. 6. Baxt. Gesn. Bipont. Wetzel. al.—53 *Sordibus a victu tenui* Cuning. *distabat* duo codd. Bersmanni, meliores Cruquii et Pulmanni, Bent-

NOTÆ

am illis qui portant.... Acipenser minor est galeo, rostro longiore, figura magis triangulari.' Quæ cum ita sint, ne, Lector, mirere quod scribit Martial. XIII. 91. 'Ad Pallatinas acipensem mittite mensas: Ambrosias ornent munera rara dapes.'

48 *Infamis*] Nam et Gallonius a Lucilio *gurges* vocatus, et quivis gula et helluationibus turpis Gallonii similis vulgo dictus. Patet ex cit. Cicer. de Finibus II. &c.

Tum rhombos minus æquora alebat] Ostendit Poëta non tam opsoniorum bonitatem quam gulæ insanum fastidium valere ut plurimum. Olim, inquit, acipenser in pretio ac deliciis fuit; deinde rhombus: alias ciconiæ, pavo, &c. immo si quis modo novas dapes excogitet, etsi minime bonas, v. g. mergos assos, hos continuo ceteris omnibus anteponi et optimos haberi cernas.

50 *Donec vos auctor docuit prætorius*] Asinius Sempronius Rufus ciconias primus devorare instituit, Augusti temporibus: illum vocat Satyricus *prætorium* ironice; quoniam Præturam petens ob gulæ infamiam repulsus est: hique de eo versiculi per ludibrium etiam claudicantes in vulgus sparsi: 'Ciconiarum Rufus iste conditor, Hic est duobus elegantior Plancis; Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.'

51 *Mergos assos*] Gall. *plongeon.* Hi cum sint macri admodum, si etiam assentur nihil præter ossa et pellem erunt. Si quis tamen gulæ antesignanus et magister edicat mergos assos suaves esse, et sic apponi debere; parebit juventus stulte, et quasi bonos devorabit.

53 *Sordidus a tenui victu distabit*] Prudenter monet Poëta tenuem frugalemque victum differre a sordido; hunc vitiosum ac turpem, illum con-

Judice: nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est, et sylvestria corna;
Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum; et
Cujus odorem olei nequeas perferre (licebit
Ille repotia, natales, aliosve dierum

didus cibus a frugali differt, Ofello Judice: enimvero frustra vitium hoc declinabis, si te ad aliud male convertas. Avidienus Canis merito appellatus edit olivas quinquennes et corna sylvestria: nec libenter defundit vinum, nisi corruptum: ipse vero e vase corneo duas libras continente brassicas aspergit oleo veteri, cujus odorem tolerare non possis, large quidem fundens acetum; quamvis repotia, natales, aliosque

leii Leid. Regin. et quatuor alii.—55 Bentleius ex uno codice Bersmanni legit, *Si te alio pravus;* non male, inquit Zeun.—56 Han. 1. *ex vero dictum.* Harl. 3. 4. 6. Bersmanni codd. quatuor, unus Pulmanni, Exc. Sax. Venet. 1559. Vet. Comb. Glarean. et Lamb. *cognomen adhæsit.*—57 *Quinquennas* Exc. Sax. et Zarot.—58 Quidam codd. Lambini, Gott. Mediol. 1477. Venet. 1559. et Glarean. ap. Zeun. *diffundere.* Alii *defundere;* 'bene; deerant enim Veteribus siphones.' *Baxt.* 'Si quis *diffundere* mallet, referendum erit ad aliam consuetudinem: de qua dicemus ad illum locum 'Vina bibes iterum Tauro diffusa' Epist. I. 5. 4.' *Lamb.*—59 Tres codd. Torrentii cum Bentleii Colbertino, *Cujus odorem oleum.* 'Putabam *olei* Græcismo poni pro *oleum:* Oleum, cujus olei odorem nequeas perferre, instillat: ut Terent. And. prol. vs. 3. 'Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.' *Gesn.*—

NOTÆ

tra honestum dignum laude.

55 *Avidienus, &c.*] Exemplo demonstrat quid sit victus sordidus. Avidienus a sordibus et immunditia canis cognominatus vere est, quippe qui vescitur oleis vetustate corruptis, et cornis sylvestribus: caules vero aspergit exiguo oleo vetere quidem et fœtente, acetum duntaxat abunde affundens. Hæc certe vivendi ratio sordida est.

58 *Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum*] Etiam in libationibus ad honorem Deorum fieri solitis ille vappam adhibet; nec vinum patera defundit nisi acescens.

60 *Repotia*] Festus: 'Postridie nuptias apud novum maritum cœnatur, et quasi reficitur potatio;' quæ inde ἐπαυλία dicitur, pridie vero nuptiarum προαυλία, inquit Cælius XV. 18. et 24. Alex. ab Alex. II. 5. Repotia, inquit, postridie nuptias lætiore convictu affines apud novum maritum percolebant: qua die nova nupta in viri domum libertatem auspicari, et dominam agere simul, et rem divinam facere assuerat.

Natales] Vide Pers. init. Sat. II. ubi natalem diem 'meliore lapillo numerandam,' hilariterque transigendam, atque in ea 'fundendum Genio merum,' præcipit.

Aliosve dierum Festos] In his mos erat optimum vinum promere et quidem liberaliter, ad lætitiam excitandam: nam 'lætitiæ Bacchus dator,' ex Virgil. Æn. I. 738. At Avidienus contra

Festos albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur? et horum
Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis, aiunt.
Mundus erit, qui non offendat sordidus, atque
In neutram partem cultus miser: hic neque servis,

dies festos colat indutus veste candida. Quo ergo victu utetur sapiens; et quem istorum imitabitur? Inde premit lupus, illinc instat canis. Nitidus erit qui nec sordide peccarit vivendi ratione, nec se misere curabit hac aut illa parte. Is neque

62 Zarot. et Vet. Comb. *non largus aceti.* 'Sordidior erit Avidienus, si cum prima omnium editione legas, *non largus aceti*, in quo facile alias est largum esse.' *Gesn.*—64 Exc. Sax. Harl. 3. 4. 6. Zarot. Mediol. 1477. 1502. Venett. 1477. 1478. 1479. Florent. 1482. Vet. Comb. et omnes ante Lambinum, *hac canis angit.* 'Bene Lambinus *aiunt.* Nam et ego in fidelissimis exemplaribus ita scriptum inveni: et sane magis proverbium sapit, quam si *angit* legamus.' *Torrent.* Vet. Schol. et Torrentii codd. etiam *aiunt;* sic forsan omnes Bentleii; sed ille silet.—65 Blandd. Cruquii, Brod. *qua non.* Harl. 6. et sex codd. Cruquii Lamb. Glarean. al. *offendet.* Bentleii edd. in margine *offendit.* Brod. Han. 1. Harl. 3. 4. 6. omnes Torrentii, sex codd. Cruquii, Vet. Schol. Zarot. Mediol. 1477. Florent. Glarean. et Lamb. *sordibus.* Hinc Bentleius edidit, *qua non offendat sordibus;* eumque secuti Sanad. Francis, et Kidd. *qua non offendat sordidus* Wakef.—66 *In neutram cultus partem* Cuning.—

NOTÆ

61 *Albatus*] Ex more veterum: toga indutus recens lota et dealbata. Pers. mox cit. Sat. II. 40. 'negato, Jupiter, hæc illi, quamvis te albata rogarit.'

Cornu ipse bilibri Caulibus instillat, veteris] Adverte singulas voces sordidam parcitatem notantes: e vasculo in olus vile guttas aliquot olei fœtidi instillat ipse quidem, veritus ne alter copiosius affundat; vel ne servus inde quid delingat, delibet, surripiat.

Veteris] Hoc epithetum alii jungunt cum præcedenti voce, *olei:* alii cum sequente, *aceti.* Simile quid habet Pers. Sat. III. 27. et seq. 'Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.'

63 *Horum Utrum imitabitur*] An Galloninm luxuriosum et prodigum, an Avidienum sordidum et nimis parcum?

64 *Hac urget lupus, hac canis, aiunt* [*angit*] Loco vocis *angit*, quidam legunt *aiunt.* Certe proverbium est. Porro comminiscuntur hinc edacitatem et ingluviem lupi, illinc immunditiam canis: item delicias interpontani lupi, de quo supra; atque sordes Avidieni canis cognominati.

65 *Mundus erit, &c.*] Is erit mundus, honestus, bonus, rectus in vivendi modo, qui medium tenebit ac modum; nec profuse sumtuosus, nec indecora parsimonia sordidus.

Non offendat sordidus, atque In neutram partem cultus miser] Non se odiosum aut miserum præstabit, cultu seu sumtibus seu parcitate immoderato; neutra parte nimius erit. Vocem *cultus* accipe in genit. id est, curæ sui majoris aut minoris quam par sit.

Albucî senis exemplo, dum munia didit,
Sævus erit; neque, sicut simplex Nævius, unctam
Convivis præbebit aquam : vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc, victus tenuis quæ quantaque secum
Afferat. In primis valeas bene; nam variæ res
Ut noceant homini, credas, memor illius escæ,

verberabit famulos officia distribuens, ad instar Albutii vetuli; neque, ut Nævius inconsultus, dabit convivis aquam immundam. Est enim hoc etiam grande peccatum. Jam disce quæ et quanta bona secum advehat frugalitas. Primo sanitatem habebis. Etenim ciborum diversitatem esse homini perniciosam minime dubitabis, recordatus

67 *Albuti* edd. ante Bentl. *Albuci* codd. Lambini, quatuor Bersmanni, Bentl. Zeun. Sanad. Francis, Wetzel. Heindorf, Wakef. et Kidd.—68 Harl. 3. 4. 6.

NOTÆ

67 *Albucî senis exemplo*] Hunc avaritiæ quidam, alii contra profusionis accusari volunt. Neutri bene. Horatius primo culpavit intemperantiam et immoderationem in quærendis cibis carioribus, pariter ac sordidiorem victum. Jam damnat nimium lautitiæ et elegantiæ studium in struendo parandove convivio, atque huic contrarium negligentiæ vitium: affertque exempla Albucii et Nævii opposita. Albucius nimia cura peccat, qui sævit etiam in famulos injunctis officiis paulo minus sedulos; ac si quid non satis accuratum comperit, dure plectit: immo, inquiunt, servos ille ante verberabat; seu ad arcendam statim segnitiem, seu ne postea peccantes cædere non vacaret. Contra Nævius indiligens et parum lautus; ut mox dicetur.

Didit] Dat, dividit. Vetus est verbum dido, is; quod frequens usurpat Lucretius; quin et Virgil. Æneid. VII. 144. 'Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,' et Æneid. VIII. 132. 'Tua terris didita fama.'

68 *Simplex Nævius*] Negligens, parum sapiens et prudens, non satis mundus; quippe qui aquam impuram, lutulentam, sordibus contaminatam præbet conviviis admiscendam vino ac bibendam. Ergo Albucius ille plus æquo erat curiosius in epularum apparatu; Nævius autem minus quam decet: quod utrumque vitium magnum est.

70 *Accipe nunc, victus tenuis, &c.*] Cic. Tuscul. v. n. 99. 'Adde siccitatem quæ sequitur continentiam in victu. Adde integritatem valetudinis.' Offic. II. n. 86. 'Valetudo sustentatur . . . . continentia in victu omni atque cultu,' &c.

72 *Credas, memor illius escæ, &c.*] Facile credes varietatem ciborum homini esse noxiam, si modo velis meminisse quam utilis tibi fuerit esca simplex, quæ in stomacho placide cocta, bono succo, atque, ut aiunt, chylo, repararit vires corporis: et e contrario, quantum molestiæ tibi crearit esca multiplex, quoties deglutiisti simul assa cum elixis, carnes cum piscibus, &c.

Quæ simplex olim tibi sederit: at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? Quin corpus onustum

ejus escæ, quæ una tibi aliquando constiterit: verum si miscueris elixa cum assatis, et conchylia cum turdis; dulcia mutabunt se in bilem, atque iners pituita stomachum perturbabit. An aspicis quemadmodum quisque pallens surgat e convivio sumtuoso?

Vet. Comb. *nec sicut.* Venet. Glarean. Bentl. al. *nec sic ut.*—77 Han. 1. *ne*

NOTÆ

73 *Tibi sederit*] Quieverit concocta absque ullo ventriculi aut stomachi perturbatione ac tumultu. Teste Hippocrate, cibi dissimiles invicem se corrumpunt et seditionem concitant, τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει. Plutarch. Sympos. 4. 'Ciborum copia turbat et corrumpit.' Senec. Epist. II. 'Fastidientis est stomachi multa degustare, quæ uti varia sunt et diversa, non alunt, sed inquietant et inquinant.' Vide Macrobium Saturn. VII. 4. et 5. hac de re pluribus et luculenter disserentem: 'Qui simplicem cibum sumit facile quo succo ejus corpus vel juvetur vel gravetur usu docente cognoscit:... et ita fit ut noxa, cujus causa deprehensa sit, facile vitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diversas patitur qualitates ex diversitate succorum: nec concordant humores ex materiæ varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem, in quem jecoris ministerio vertuntur; et in venas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia,' &c.

74 *Conchylia*] Pisces conchis inclusos, ostrea, &c. Cic. in Pisonem: 'Mensa exstructa non conchyliis aut piscibus, sed multa carne.' Plin. VIII. 57. 'Censorinæ leges, princepsque M. Scaurus in consulatu, cœnis ademere conchylia, et ex alio orbe convectas aves.' Cœl. Rhodig. XXVII. 23. ex Phalereo Demetrio, et Sophrone mimographo; 'Conchylia,' inquit, 'gulæ proceribus adeo probata, ut vel inde sit conformatum adagium:' esse conchylia viduarum cupedias.

Turdis] Gall. *grives.* De his jam I. Sat. 5. et postea I. Epist. 15. 'obeso Nil melius turdo.' Vide ibi Not.

75 *Dulcia se in bilem vertent*] Quæ scilicet non bene cocta fuerint in ventriculo, maxime vero dulcia in bilem amarosque humores convertuntur.

Stomachoque tumultum Lenta feret pituita] Pituita humidus ac frigidus humor a cerebro defluens in stomachum, ibique offendens excitatam bilem calidam et siccam, turbas ingentes ac tumultus movebit. Macrob. ante cit. 'Humores repugnantes ac discordes non purum faciunt sanguinem, et in venas cum tumultu suo transeunt.'

76 *Pallidus omnis, &c.*] Decolor, male habens, dum ægre coquitur cibus multiplex et varius; qui calorem naturalem gravat imbecilliorem et extinguit: atque hinc pallor.

77 *Cœna dubia*] Sumtuosa, tam co-

Hesternis vitiis animum quoque prægravat una,
Atque affligit humo divinæ particulam auræ.
Alter, ubi dicto citius curata sopori

Immo corpus oppressum præcedenti intemperantia simul deprimit animum, et prosternit in terram divini spiritus portionem. Alter contra, postquam recreavit cor-

dubia surgat. Exc. Sax. *desurgit dubia.*—79 '*Atque affigit* et veteres editiones habent, et omnes omnium codices; præterquam quibus usus est Lambinus, quorum duodecim, si fides est, *adfligit* præferebant. Nos sane in nullo id vidimus. Neque vero id multum refert, utrum ulli, qui nunc quidem extant, ita habeant necne: cum satis constet tam ex alio Flacci loco I. Sat. I. 81. quam ex multis aliorum auctorum, voces 'Affigere' et 'Affligere' passim a Librariis confundi solere. Hoc igitur hic agamus; non utra lectio plures codices sponsores habeat, sed utra melior, loco aptior, et ad sententiam convenientior. Et de hoc quidem litigant Interpretes; neque ullus litigandi finis erit, nisi si auctor ab umbris excitatus controversiam ipse dirimat. Quippe utraque lectio proba est; ut necesse sit hanc illi, illam alteri pro vario hominum gustu magis placere. Recta, ni fallor, et extra omnem reprehensionem posita est lectio illa Lambini. Neque tamen nihilo minus tibi arrideat illa altera, quam aliorum codices tanto consensu subministrant: *Atque adfigit humo divinæ particulam auræ.*' Bentl. Han. Gott. Exc. Sax. Harl. 2. 3. 4. 6. Zarot. Mediol. 1477. 1502. et codd. quatuor Bersmanni, *affigit.* 'Auctoritas pæne par utriusque verbi. Vis diversa, sed utraque huic loco apta: *affligit* vi quadam; *affigit*, ut non possit surgere.' *Gesn.*—

NOTÆ

piosa, ut quem e tot cibis capias dubius sis. Terent. Phorm. Act. II. 'PH. Cœna dubia apponitur. GE. Quid istuc verbi est? PH. Ubi tu dubites quid sumas potissimum.'

78 *Animum prægravat una*] Hebetem reddit ac sui similem, secumque ad terram inclinat animum, qui, cum divinæ consors naturæ sit, sursum debet et ad sublimia cœlestiaque conniti. Cic. Tusc. V. n. 100. 'Quid, quod ne mente quidem recte uti possumus multo cibo et potione completi?'

79 *Affligit* [*affigit*] *humo*] Al. *affligit humi.* Cic. de Senectute: 'Est animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus, et quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ æternitatique contrarium.'

Divinæ particulam auræ] Cic. Tusc. V. n. 38. 'Humanus animus ex divina mente decerptus cum alio nullo nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest.' Senec. Epist. 56. ratio nihil aliud est quam in corpus humanum pars divini spiritus mersa. Juvenal. Sat. XV. 146. 'Sensum a cœlesti demissum traximus arce.' Egregiam hanc illi Ethnici sententiam hausere ex Sacris Codicibus, quos non ignoravere, ut alibi dixi. Genes. cap. II. 'Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ: et factus est homo in animam viventem.'

80 *Alter, ubi dicto citius, &c.*] Alter frugali utens victu, postquam cibo somnoque modico curavit corpus, surgit alacer et expeditus ad solitas actiones. Contra qui hesternis epulis adhuc graves, ad resumendum mane laborem parum sunt vegeti.

Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam:
Sive diem festum rediens adduxerit annus,
Seu recreare volet tenuatum corpus; ubique
Accedent anni, et tractari mollius ætas
Imbecilla volet: tibi quidnam accedet ad istam,
Quam puer et validus præsumis, mollitiem; seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
Illis nullus erat, sed, credo, hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius, quam

pus brevi cibo et somno, exsurgit alacer ad injunctas functiones. Nihilominus iste poterit transire interdum ad lautiorem cibum, seu tempus recurrens adduxerit sacrum diem, seu cupiet debilitatum corpus reficere; item cum anni multiplicati fuerint, atque melius curari poscet ætas ingravescens. Tu vero ad eam mollitiem quam adhuc juvenis ac vegetus præripis, quid adjunges, cum vel ægritudo molesta vel senectus pigra acciderit? Prisci amabant aprum rancidulum, non quod carerent odoratu, sed, ut opinor, eo consilio quod hospes sero accedens aptius comedat paulo

81 Codd. aliquot Lambini, *ad munia surget.*—83 '*Advexerit* non *adduxerit* lectio est plurium Codicum: nobis tamen placuit *adduxerit;* nam advehi dicuntur merces quæ de transmarinis partibus importantur. Quin et video scripturam istam superioris sæculi editoribus unice placuisse. Bentleio magis placuit *advexerit*, etsi vox sit nautica.' *Baxt.* Han. 1. et Harl. 3. 4. item ed. Lamb. *advexerit.*—84 *Seu recreare velit* Exc. Sax.—85 'In omnibus Pulmanni et Bersmanni codd. et in pluribus Torrentii desideratur particula *et;* abest etiam ab edd. vett. et a libris meis, præter Regin. omnibus. Atque hæc quidem lectio satis commoda est, et libris plerisque fundata. Nequaquam tamen ambigo, quin altera illa, quam clare habet codex Regin. sola vera et sincera sit; dummodo pro *que* ex conj. reponas *ve;* sic: *ubive Accedent anni, et tractari, &c.* 'Ve' enim particula disjunctiva cum 'seu' et 'sive' tertium locum obtinere solet. Recte igitur hic habet *ubive;* atque hoc modo evitabitur ambiguitas vocabuli *ubique;* quæ legentem continuo offendit.' *Bentl.*—87 Codex Bersmanni *puer invalidus.*—91 Harl. 2. 4. 6. Han. 1. Gott. Exc. Sax. omnes Cruquii præter duo, edd. antiq. Lamb. Cruq. Lamb. Torrent. et recentt. præter Baxt. qui ita annotat: 'Vetus Interpres cum duobus Cruquii scriptis Codicibus legerunt *vitiaret* pro *vitiatum.* 'Ordo cum hoc sensu; quod commodius hospes vitiaret servatum, quam totum dominus absumeret.' *Vet. Schol.* Annotationes ad tres antiquissimos Cruquii Codices reddebant *vitiaret*, 'reprehenderet.' Com-

NOTÆ

82 *Hic tamen ad melius, &c.*] Qui cibum quotidie capit exiguum, poterit interdum lautiori se convivio exhilarare et recreare, seu publicæ lætitiæ causa et occasione, seu ob propriam necessitatem. Qui vero molliter vivit, senio vel ægritudini incidenti quod præbeat levamen aut solatium nullum insuper habet.

Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!
Das aliquid famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupat humanam? grandes rhombi patinæque
Grande ferunt una cum damno dedecus: adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. Jure, inquit, Trausius istis

corruptum, quam vorax dominus incorruptum. Utinam me prima terra genuisset inter istos heroas. An quidpiam tribuis existimationi, quæ jucundior carmine intrat in aures hominum? Magni rhombi et catini magnum probrum simul cum detrimento afferunt. Adjunge infensum patruum, vicinos, temet tibi inimicum, et frustra mori quærentem, quando inopi non aderit as pretium restis. Dices: Merito

modius *vitiaret*, quod mallent hospite meum vituperare. Bentleius retinuit *vitiatum* quod in Editis legerat, contra consuetum sibi morem.' Harl. 3. *vitiaret.*—95 '*Occupet* in plurimis quidem libris extat, idque Lambino, Torrentio, Cruquio, et Bersmanno placuit, sed immerito; hæc enim lectio Poëtæ verbis mirifice adversatur; quod et Bentleius in notis tandem animadvertit. Alii libri habent *Occupat*, et omnino recte; *Occupat* autem valet 'occupare solet.'' *Cuning.* *Occupet* Harl. 2. Han. 1. Bentleii Regin. Leid. et quinque alii, et duo Bersmanni. *Occupat* Harl. 3. 4. 6. Gott. Exc. Sax. Magdal. Trinit. et edd. antiq.—99 *Æs laquei pretium* Gott. Exc. Sax. Harl. 4. 6. major pars codd. Bentleii, et Mediol. 1502. *As l. pretium* Blandd. Cruq. nonnulli ap. Bentl. Harl. 2. 3. Lamb. in ed. secunda. al. 'Mira varietas, *Trasius*, *Traxius*, *Travius*, *Traulius*, *Trausius*, *Tosius*, *Trallius*. Cum autem *Travius* occurrat in Veteribus Scholiastis, ego *Trallius* prætuli; quod Nomen videtur

NOTÆ

94 *Quæ carmine gratior*] Vel, quæ gratior quavis modulatione: vel, quæ fit per carmen celebrior. Norunt omnes Alexandrum illum magnum Achilli invidisse, quod nactus esset eximium laudum suarum præconem Homerum.

96 *Adde Iratum patruum, &c.*] Præter allata jam luxuriosi victus mala, adde quod odium incurris propinquorum, amicorum, immo et vicinorum, qui omnes oderunt luxuriam. Cic. contra Rullum: 'Odit populus Romanus privatam luxuriam.' Offic. I. 'Turpe est diffluere luxuria ... Luxuria cum omni ætati turpis, tum senectuti fœdissima est.'

Patruum] Cujus es tutelæ commissus, et cui proinde obsequi te par est a prodigendo patrimonio deterrenti, sumtus nimios vetanti.

Te tibi iniquum] Quippe qui tuas opes effundis in alios, nihil tibimet reservans, seu quo ingruenti inopiæ subvenias, seu quo in desperatione rerum tuarum mortem tibi consciscas.

99 *As* [*Æs*], *laquei pretium*] Sat pecuniæ ad emendum laqueum. Placet alia lectio *As*, hoc sensu: Ut nec assem unum habeas superstitem, quo emas restim, ad suspendium, finiendasque simul cum vita ærumnas et miseriam summæ egestatis asseclas. Huc spectat adagium: 'Ad assem redactus.'

Trausius] Homo prodigus, et hinc

Jurgatur verbis: ego vectigalia magna,
Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo
Quod superat, non est melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam, te divite? quare
Templa ruunt antiqua Deum? cur, improbe, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo?
Uni nimirum tibi recte semper erunt res.

quidem Thrasius ejusmodi sermonibus increpatur: ego vero reditus ingentes possideo, et opes tribus regibus suffecturas. An igitur deest melior ratio insumendi quod superfluum est? Quare inops est aliquis immeritus, dum tu es opulentus? Cur vetusta numinum fana decidunt? Quare, pessime, e tam abundanti cumulo non detrahis quicquam dilectæ patriæ largiendum? Scilicet tibi soli bene semper fluent

deductum a Trallibus Asiæ civitate: siquidem duplex *L* facile mutari possit in *U*. Erat autem iste Trallius *pauper et prodigus*. Vet. Schol. Bentleius prætulit *Trausius* ex sola sua conjectura, quod illud Nomen repererit in Gruteri Inscriptionibus.' *Baxt.* *Trausius* Blandd. Cruquii, aliquot Bentl. Han. 1. Gott. Zarot. Mediol. 1477. Florent. 1482. Venett. 1477. 1478. 1479. &c. *Trosius* in quibusdam aliis Bentl. et Cruq. *Trarius* Leid. et Regin. ' Porro *inquit* hic legendum pro *inquis*, cum edd. vett. et codd. melioris notæ, ut Leid. et Regin. cum aliis.' *Bentl.*—105 Harl. 6. et Vet. Comb. *magno emetiris acervo.*—106 *Uni nimirum recte tibi* quatuor codd. Bersmanni et edd. quædam vett. ' Alio ordine codices nostri, Leidensis, Zulichemianus, Galeanus, et Reg. Societatis, *tibi recte;* nisi quod nonnulli male præferant *rectæ. Uni nimirum tibi;* id est, *Soli tibi:* ita hæc melius conjunguntur. Deinde pro *erunt* legendum ex ingeniosa Nic. Heinsii conjectura *eunt: Uni nimirum tibi recte semper eunt res.* Ita Cicero ad Atticum XIV. 15. ' Incipit res melius ire, quam putaram.' et XIV. 20. ' Dolabellæ et prima illa actio, et hæc contra Antonium concio mihi profecisse permultum videtur: prorsus ibat res.' Tacitus Annal. XII. 68. ' Crebroque vulgabat, Ire in melius valetudinem principis.' Ita ' res procedere,' ' bene cedere,' ' pessum ire,' ' retro ire,' ' redire' dicuntur.' *Bentl.* *rectæ* in libris quibusdam reperiri testatur Lambinus. *eunt*

NOTÆ

prorsus inops et egens rerum omnium.

100 *Ego vectigalia magna, &c.*] Prolepsis est. Qui non amplas habet et magnas opes, ac sumtus facit magnos, is jure admonetur et objurgatur. Atqui ego non ita. Nam ingentes divitias possideo cuilibet magno sumtui pares.

Vectigalia] Privatos reditus copiosos publicis vectigalibus æquales.

101 *Tribus amplas regibus*] Plutarchus ita scribit, Marium ædes et opes habuisse multis regnis pares.

Ergo Quod superat, non est melius quo, &c.] Respondet Horatius: Atqui divitias illas ingentes non dilapidare, sed recte insumere oportet: superflua tibi multa sunt: quin iis sublevas cives quos iniqua sors pauperes fecit meliori conditione alioqui dignos? Quin restauranda curas diruta vetustate Deorum templa? Quin e tanto bonorum acervo decerptum aliquid impertis Reipubl. et patriæ, quæ tibi certe cara esse debet?

106 *Uni nimirum tibi, &c.*] Attende vero quam stulte præsenti rerum sta-

O magnus posthac inimicis risus! Uterne
Ad casus dubios fidet sibi certius? hic, qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum?
An qui, contentus parvo metuensque futuri,
In pace, ut sapiens, aptarit idonea bello?
¶ Quo magis his credas; puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latius usum,
Quam nunc accisis. Videas metato in agello
Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum,

omnia: O cachinnus ingens deinde adversariis! Quis duorum sibi confidet securius in casibus incertis; an is qui animum et corpus arrogans assuefecerit multis, an qui, modico contentus et futuri providus, in pace comparaverit necessaria ad bellum, uti solet sapiens? Verum ut majorem his habeas fidem; ego parvus puer Ofellum hunc animadverti non largius usum facultatibus integris, quam nunc attritis. Cernas jam in dimenso agro cum liberis et grege strenuum agricolam mercenarium sic lo-

Harl. 4. 6. Bentl. et Kidd.—107 Venet. 1559. et Glarean. *Uter nam.* 'Vir doctus Henricus Stephanus pro *latius* reposuit *lautius* ex conjectura, quod miror placuisse Cruquio viro eleganti. *Latius* posuit quia dicturus erat 'accisis.'' *Baxt.* 'Juvenal. Sat. XIV. 234. 'Indulgent sibi latius ipsi.'' *Gesn.* *lætius*

NOTÆ

tui confidas, quasi prospera semper habiturus: immo cave ne alto corruens lapsu graviore, præbeas et inimicis risum ac ludibrium, et malitiosæ Fortunæ ludum ac jocum, atque, ut ait Juvenalis, 'mimum,' Sat. VI. 607.

107 *Uterne Ad casus dubios, &c.*] Urget porro noster Poëta: Dic, amabo, uter in adversis constantior futurus est, an qui rerum omnium copia semper se satiarit, an qui bonis licet affluens modico se victui assuefecerit? exemplo rem accipe. Ofellus olim dives, nunc pauper, mutatam sortem vix sentit; quoniam inter opes non abundantiori cibo usus est, 'futuri metuens;' atque 'in pace,' et secundis rebus, 'ut sapiens, aptans idonea bello' et egestati præsidia, nempe tolerantiæ studium, animumque et corpus 'contentum parvo.'

112 *Ofellum*] Post Philippensem victoriam reductis in Italiam militibus agros divisit Augustus veteribus dominis ademtos. Sic et Propertius prædia amisit, quod ipse conqueritur: et Virgilius ipse suorum possessione depulsus ac tantum non spoliatus est: patet ex Bucolicis, Ecl. I. et IX. Sic etiam Ofellus suum agrum Umbreno cuidam militi attributum perdidit; ac deinceps velut alienum mercede conductum excoluit: suoque labore et opera rustica se suamque familiam sustentavit et aluit.

114 *Metato in agello*] Salmasius *metatum* interpretatur opimum, quasi electum et assignatum. Malim tamen cum aliis intelligere simplicius pertica dimensum. Nam ita cuique certa mensura, certa jugera assignabantur. Virg. in Diris: 'Pertica quæ nostros metata est impia agellos.' Propert. IV. 1. 130. 'Abstulit excultas pertica tristis opes.'

¶ Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
Quicquam præter olus, fumosæ cum pede pernæ :
Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hædo : tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas, cum duplice ficu :
Post hoc ludus erat culpa potare magistra ;

quentem : haud ego die non festa comedi quidpiam temere nisi herbas cum pede fumoso porci. Quando vero hospes accesserat post diuturnum intervallum, aut vicinus jucundus mihi conviva, per pluviam laborem intermittenti, lautæ erant epulæ non e piscibus urbe quæsitis, sed e pullo et capro. Deinde pensiles uvæ, et nuces, et crassiores ficus instruebant secundam mensam. Postea ludus erat bibere cratere

Nic. Heinsius.—118 *At mihi* Venet. 1559. *cum longum* Venet. 1559. Glarean. R. Steph. Rutgers. Bond. Schrevel. Delph. al. ante Bentl. Sed *seu longum* Harl. 2. 3. 4. 6. Gott. Han. 1. Exc. Sax. omnes Bentleii edd. antiq. et recentt. post Bentl. *venerit hospes* unus Bersmanni.—121 Harl. 3. et Vet. Comb. *tunc pensilis.*—123 *Posthuc* codex Bersmanni. ' Hunc locum in omnibus fere libris corruptum ego una litera detracta emendavi *cupa ;* cujus emendationis spero omnes politos, et eruditos homines approbatores fore : ab Adriano quidem Turnebo eam magnopere olim probatam memini.' *Lamb.* Lambinum secuti Bentl. et Kidd. Nic. Heinsius conj. *pulpa ;* et Bentl. *nulla.*

NOTÆ

116 *Non ego, &c.*] Hæc et quæ sequuntur ad finem hujus Satiræ, Ofelli narrantis verba sunt.

117 *Pernæ*] Pernam cum petasone male confundunt aliqui. Petaso est coxa porcina salita costas etiam comprehendens : perna est petasonis pars carnosior, pedi proxima, cum ipso pede. Unde patet Poëtæ nostri accurata dictio, atque Ofelli parsimonia, qui profestis diebus non pernam sed pedem tantum, pernæ partem deteriorem, comederet, etiam dum integræ opes erant.

119 *Per imbrem*] Dum plueret, atque intermitti opus necesse erat.

121 *Pensilis uva*] Quæ passa suspenditur hyeme comedenda. Varro de Re Rust. I. 58. ' Cato ait . . . uvas quas suspendas, opportunissimas esse duracinas, amineas, et scantianas.' Et cap. 68. ' Pensilia, ut uvæ, mala, et sorba, ipsa ostendunt quando ad usum promi oporteat : quod colore mutato, et contractu acinorum, si non demseris ad edendum, ad abjiciendum descensurum se minitantur.' Plin. XIV. 1. ' Uvæ durant aliæ per hyemem pensiles nodo concameratæ, congeminatæ, conglomeratæ.' Sunt enim variæ lectiones hujus vocis.

122 *Cum duplice ficu*] Alii intelligunt caricas seu ficus siccas duplicis generis, albas et nigras, præcoces et serotinas. Alii referunt ad ficum quæ bifera dicitur. Alii volunt significari mariscas, quæ sunt ficus grandiores, at insipidæ, viles, ' fatuæ' Martiali VII. 24. certe Ofelli convenientes frugali mensæ. Aristot. Problem. Ἰσχάδες αἱ δίχα ἐσχισμέναι. Vide Columel. XII. 15. Plin. XV. 18. Macrob. III. 20. &c.

123 *Ludus erat culpa* [*cuppa*] *potare*

Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractæ seria frontis.
Sæviat, atque novos moveat fortuna tumultus;
Quantum hinc imminuet? quanto aut ego parcius, aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriæ telluris herum natura neque illum,

magistro. Denique Ceres, rogata ut celsam aristam erigeret, vino porrigebat frontem rugosam et solicitam. Ergo sors adversetur novaque bella moliatur, quid inde auferet? Quanto minus vel ego, vel vos, o pueri, culti fuistis, ex quo novus inquilinus istuc accessit? Etenim proprii agri dominum neque hunc, neque me, nec ullum

—124 *Ac ventura* Mediol. 1477. 'Cruquius et Lambinus sic dederunt: *Ac venerata Ceres, uti culmo surgeret alto.* Et nuper vir eruditus: *Ac venerata Ceres, ita culmo uti surgeret alto:* obliti scilicet vocabulum *uti* posteriorem syllabam semper producere. Editiones priscæ, et membranæ, opinor, omnes, certe nostræ exhibent: *ita culmo surgeret alto:* rectissime.' *Bentl. ut culmo* Mediol. 1502. Talbot, Pine, et Sandby. *ita culmo* Mediol. 1477. Cuning. Sanad. Wetzel. et recentt.—127 'Quidam libri manuscripti habent, *Quantum hinc eminuet?* unde conjicere possis, legendum *deminuet.*' Lamb.—128 'Male qui pro *nituistis* hic *vixistis* legunt, quanquam non uno in cod. sic reperi.' *Torrent.* —132 'Nescio quare post Lambinum et Cruquium jam omnes fere edd. *Postremo* hic præferant; Venetæ enim et Locheriana, et membranæ omnes notæ melioris, *Postremum.*' Bentl. *Postremum* Harl. 3. 6. Mediol. Vet. Comb. Glarean. Heins. R. Steph. Rutgers. Bond. Schrevel. Wetzel. Sanad. Francis, Heindorf. Wakef. et Kidd. *Postremo* Harl. 2. 4. Han. 1. Gott. Exc. Sax.

NOTÆ

magistra] Nulla archiposia, nullo convivii rege bibendi modum præscribente: sed quasi ipsa cuppa duntaxat domina, potabamus ad arbitrium, libere, quantum placeret. De rege ac legibus convivii, I. Od. 4. et II. Od. 7. Quidam legunt *culpa*, ut qui peccasset adversus leges convivii et symposiarchæ, in pœnam haurire cyathum juberetur: afferuntque Plaut. Stich. 'Qui peccarit poculo mulctabitur.' Verum hæc parum congruunt simplicitati rusticæ et moribus Ofelli.

Culpa [*Cuppa*] A *κύββα, poculum:* Hesych. Gall. *une couppe.*

124 *Venerata Ceres*] Religiosa libatione Cererem venerabamur, ac precabamur ut amplam daret messem: tumque bona spe concepta hilaritati indulgebamus. Antiqui 'venero' et 'veneror' dixerunt. Virgil. Æneid. III. 460. 'Venerata sacerdos:' passiva significatione, ut hoc Horatii loco.

126 *Sæviat, atque novos, &c.*] Fortunam recte provocat Ofellus, 'angustam pauperiem pati' assuetus. Ad rem omnino Seneca Epist. 18. 'Quod necessitati sat est Fortuna debet etiam irata.'

127 *Quanto aut ego parcius, &c.*] Ex quo Umbrenus tenet agrum meum, an Fortunæ ictus, an diminutum victum sensimus? an corporis color ac nitor deperiit? Immo cibi parabiles, ut ante, in promtu semper affuerunt: eadem vivendi agendique ratio: idem animus.

129 *Nam propriæ telluris herum, &c.*] Cic. Offic. I. n. 21. 'Sunt autem privata nulla natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua

Nec me, nec quenquam statuit: nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris,
Postremo expellet certe vivacior hæres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus erat, nulli proprius; sed cedit in usum
Nunc mihi, nunc alii: quocirca vivite fortes,
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

natura constituit: iste nos abegit; istum abiget vel fraus, vel ignoratio tricarum juris, tandem certe hæres superstes. Ager ille modo sub nomine Umbreni, paulo ante Ofelli nuncupatus, nemini proprius est: at fructum afferet jam mihi, mox alteri. Quapropter constantes estote; et rebus contrariis magnos animos objicite.

Delph. Dunster, Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. et Comb.—134 *Dictus, erit* Han. 1. Gott. alii, et edd. ante Bentl. item Cuning. Sanad. Francis, Heindorf. et Wakef. *Dictus erat* Harl. 2. 3. 4. 6. Bentleii Battel. Galiens. Magdal. Reg. Soc. et Trinit. Exc. Sax. et unus Bersmanni; item Zarot. Bentl. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Comb. et Kidd. *cedet* omnes qui habent *erit*, paucis exceptis codd.

NOTÆ

venerunt: aut victoria, ut qui bello potiti sunt: aut lege, pactione, conditione, sorte.' Senec. Epist. 88. 'Non dominus isto, sed colonus intrasti.'

131 *Illum aut nequities, &c.*] Sua ipsius luxuria, vel aliena fraus et improbitas. 'Vafri inscitia juris:' Gall. *une chicane malicieuse.* Vide postea II. Epist. 2. 172. et seq.

132 *Vivacior hæres*] Horat. mox cit. 'Perpetuus nulli datur usus; et hæres Hæredem alterius velut unda supervenit undam.'

133 *Nunc ager Umbreni, &c.*] Expressa dictio ex Luciani Epigrammate: Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ, νῦν δὲ Μενίππου· Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον· Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ᾽ ᾤετο, καὶ πάλιν οὗτος Οἴεται· εἰμὶ δ᾽ ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ Τύχης. *Ager Achæmenidæ eram olim, nunc vero Menippi. Et rursus ab alio transibo ad alium. Etenim ille possidere me putabat: et hic modo putat. Nullius autem omnino sum, sed Fortunæ.*

134 *Cedit in usum Nunc mihi, nunc alii*] II. Epist. 2. 171. 'tanquam Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis horæ, Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte suprema Permutet dominos, et cedat in altera jura.'

135 *Quocirca vivite fortes, &c.*] Quæ cum ita sint, o pueri mei, discite exemplo meo nihil proprium vobis existimare, parvo contenti esse, et sic Fortunæ vim frangere.

SATIRA III.

Omnes insanire, etiam ipsos Stoicos, dum hoc docent. *Baxt.* Ut rem duram et offensionis plenam, omnes insanire, tuto, apte, et probabiliter diceret Satiricus, Damasippum, ex prodigo Stoicum philosophum repente factum, quem vulgo insanum vocabant, loquentem induxit. Hic primum ipsius Horatii in scribendo segnitiem perstringit: tum verbis Stertinii Stoici magistri inductione utitur ad dogma Stoicorum docendum, omnes esse stultos et insanos. Ad hos igitur esse referendos ait, 'timidos,' qui temere metuant: 'audaces,' qui metuenda non reformident: 'lucri cupidos,' qui creditoribus incertis, malæ fidei, et prodigis dent mutuo pecunias: 'avaros,' et qui rem ostentandi gratia corradant, et qui a corrasis abstineant, et ipsi sordidissime miserrimeque vivant: Aristippum, qui aurum abjicere servos jusserit: 'sævos' erga uxorem matremque: 'ambitiosos,' veluti Agamemnonem, qui ob gloriam immolaverit filiam: 'luxuriosos,' exemplo Nomentani, Æsopi filii, Arrii filiorum: 'libidinosos,' qui meretrices sectentur: 'superstitiosos,' exemplo libertini cujusdam et matris. Tandem et ipsum Horatium esse insanum insanus dicit ob imitationem Mæcenatis in ædificando, ob carmina, iracundiam, magnificentiam in cultu et habitu, et amorem puerorum puellarumque.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens,

Damasip. *Tam infrequenter scribis, ut anno integro vix quater petas membra-*

Satira quinta Libri primi in Ed. Sanad.—1 *Si raro* Gott. Exc. Sax. unus Bos. tres Blandd. et alter ap. Cruq. et duo Pulmanni. *scribes* tres codd. Pulmanni. Unde Bentl. edidit, *Si raro scribes;* eumque secuti Francis et Kidd. *Sic raro scribis* alii omnes codd. etiam Harl. et edd. antiq. 'Quod si *Sic* retinere velis, tum per interrogationem efferas censeo: *Sic raro scribes, ut toto*

NOTÆ

1 *Sic raro, &c*] Plures hic dialogismi, sed duo sunt præcipui: prior Damasippi Philosophi cum Horatio, usque ad versum 39. ubi hunc ille Stoico supercilio redarguit, quod nihil novi scriberet: alter est Stertinii item Stoici cum Damasippo. Vel si mavis, Damasippus ipse refert Horatio Stertinii secum et cum aliis quibusdam sermocinationem sat prolixam. Atque in hac Satiricus noster, excutiendo solenne Stoicis placitum, acute vellicat plerosque vanæ mentis homines, qui solos se sapere venditabant.

Ut toto non quater, &c.] Primum se castigari insimularique desidiæ a Damasippo fingit Horatius, ut inde sensim ac pedetentim ad propositum subrepat; atque 'vafer vitium' ac vulnus quod rescindere vult, 'tangat:' quemadmodum ait Persius Sat. I. 116.

2 *Membranam poscas*] Ex adversariis in membranam nihil transcribis velut emendatum, atque hominum

Iratus tibi, quod vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? at ipsis
Saturnalibus huc fugisti; sobrius ergo
Dic aliquid dignum promissis: incipe; nil est.

nam, singula tua scripta recensens; adversus temetipsum iratus, quod vino et somno indulgens nihil componas dignum celebrari. Ecquid erit? Huc venisti ab ipsis Saturnalibus. Igitur sobrius scribe quidpiam pollicitis respondens. Age: nihil

non quater, &c. Nil dignum sermone canas? quid fiet?' Bentl.—4 Harl. 2. 4. 6. Vet. Comb. Venet. 1559. Glarean. Lamb. et vulgg. ante Bentl. *ab ipsis.* codd. Bersmanni, *ab istis.* Bland. vetust. ap. Cruq. Bentleii Regin. a m. pr.

NOTÆ

lectioni dandum: multa quidem habes in tabulis exarata, quæ perpetuo retexis, sed pauca aut nulla in chartam et mundum refers. Prisci nimirum scriptitavere primo in ceratis tabellis; ut annotavi I. Sat. 10. Deinde in charta seu papyro: I. Sat. 4. Postea in membranis, quæ pelles animalium, quod Pergami inventæ et aptatæ ad scribendum, pergamenæ dictæ sunt. Plin. XIII. 11. S. Hieron. Epist. ad Chromatium: 'tam parvam Epistolam miseritis...chartam defuisse non puto, Ægypto ministrante commercia. Et si alicui Ptolemæus maria clausisset, tamen rex Attalus (Eumenes) membranas a Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur: unde et pergamenorum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est.' Ubi ex occasione et ἐν παρόδῳ, Lector, meminisse oportet, Pergami reges fere omnes appellari consuevisse Attalos: pariterque Ægyptios nominatos deinceps Ptolemæos, qui antea Pharaones.

Retexens] In tabellis enim, verso stylo, ceraque complanata, licebat mutare et rescribere quidlibet: non perinde in membranis. Ovid. 'Incipit, et dubitat: scribit, damnatque tabellas: Et notat, et delet; mutat, culpatque, probatque.' Vide Quintil. X. 3. sub finem.

3 *Iratus tibi quod, &c.*] Quod satis elaboratum nihil tibi videtur, irasceris et succenses tibimet: hinc relegis, deles, vertis, donec aliquid menti occurrat quod ipse probes, dignumque judices evulgari et tradi lectitandum eruditis. Epist. ad Pisones: 'carmen reprehendite quod non Multa dies et multa litura coërcuit,' &c.

4 *Dignum sermone*] Dignum Satiris mandari, proindeque legi et laudari.

At ipsis Saturnalibus huc fugisti] Quorsum huc secessisti in villam tepidiori cœlo, vel foco luculentiori commodam, quasi ad scribendum aptiorem?

5 *Saturnalibus*] In memoriam priscæ libertatis sub imperio Saturni, Romæ celebrabantur Saturnalia XIV. Kal. Jan. tumque servis domini præstabant epulas, ipsique ministrabant; omni data quidvis loquendi licentia. Vide Macrob. Satur. I. 10. Athen. XIV. et infra Sat. VII. 4. ubi de 'libertate Decembri.'

Sobrius ergo Dic aliquid, &c.] Si quidem Romanæ plebis in Saturnalibus comessationes ac tumultus fugiens huc venisti, et quiete exoptata jam frueris, vinoque et somno parce indulgere licet, jam scribe quidpiam sobria mente dignum.

Culpantur frustra calami, immeritusque laborat
Iratis natus paries Dis atque poëtis.
Atqui vultus erat multa et præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?

prohibet. Sine causa calamos accusas: nec jure cæditur paries factus adversis numinibus et poëtis. At vultu multa et eximia spondebas, cum primum villa domicilio calenti te excepisset. Quid prodest adjunxisse Platonem Menandro: atque Eu-

et Leid. Harl. 3. et edd. antiq. et recentt. post Bentl. *at ipsis.*—9 Cuning. Sanad. et Francis, *multa ac præclara.*—10 Bentl. conj. *tepido c. v. lecto,* quod

NOTÆ

6 *Nil est*] Nihil excusationis habes.

Culpantur frustra calami] Non est quod pueriliter culpam rejicias in calamos parum idoneos. Vide Pers. Sat. III. init. ubi. 'Tum queritur crassus calamo quod pendeat humor. ... An tali studeam calamo?'

7 *Immeritusque laborat, &c.*] Immerito cædis parietem, iratus quod votis respondentia non pariat mens. Pers. Sat. I. 106. 'Nec pluteum cædit,' &c. Quintil. x. 3. 'Tum illa quæ apertiorem animi motum sequuntur, ... jactare manum, torquere vultum, ... quæque Persius notat,' &c. Hic nonnulli perperam afferunt fuisse veteribus parietes ceratos, in quibus noctu scriberent si quid menti occurreret. At fuerunt tabulæ ceratæ; quas quidem, vel fortasse ipsas parietibus lecto proximis appensas, ceratos parietes interpretari licet. Prior tamen explicandi ratio magis arridet.

8 *Iratis natus paries Dis, &c.*] Qui nempe toties immerito verberetur, Poëtis suam exonerantibus indignationem et iram quod animus eximia non excogitaret. Ita veteres dixere Diis adversis fieri, si quid male cederet.

10 *Si vacuum tepido, &c.*] Horatius impatiens frigoris in villam suam prope Tarentum secedere consueverat. II. Od. 6. 'Ver ubi longum, tepidasque præbet Jupiter brumas.' I. Epist. 7. 'Quod si bruma nives Albanis illinet agris, Ad mare descendet vates tuus,' &c. Vide et Epist. XVI.

11 *Quorsum pertinuit, &c.*] Quorsum igitur tot libros tecum detulisti? Platonem, ad sententias. Epist. ad Pis. 'Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.' Menandrum, ad morum imitationem, qua præcellit: Eupolidem et Archilochum, ad sales et acrimoniam. Quæ quidem omnia juvabant scripturum Satiras. Vide Platonis Alcibiad. poster. unde hujus materia Satiræ desumta.

Platona] Cic. de Orat. 'Non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister Plato.' Et postea: 'Platonis locutio potius poëma putandum quam Comicorum Poëtarum.'

Menandro] Hic Athenis oriundus, novæ Comœdiæ scriptor eximius: quem Terentius secutus est. Quintil. x. 1. 'Vel unus,' inquit, 'diligenter lectus ad cuncta efficienda sufficiat Menander: ita omnem vitæ imaginem expressit: tanta in eo inveniendi copia, et eloquendi facultas: ita

Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras, Virtute relicta?
Contemnere miser: vitanda est improba Siren
Desidia: aut quicquid vita meliore parasti,
Ponendum æquo animo. ¶ Dî te, Damasippe, Deæque
Verum ob consilium donent tonsore: sed unde
Tam bene me nosti? ¶ Postquam omnis res mea Janum

polim et Archilochum assumsisse comites egregios? An speras invidiam sedare virtutem deserendo? O felix despectui eris: fugienda est inertia mala Siren: vel pariter amittendum id omne quod meliore vita acquisivisti. HORAT. *O Damasippe, Dii Deæque, propter salutare monitum, dent tibi tonsorem. Verum quomodo tam bene me cognoscis.* DAMASIP. *Postquam cunctæ meæ facultates perierunt apud*

postea damnat.—12 *Archilocho* Bentleius ex auctoritate unius cod. Regin. a m. sec. *educere? quid, tu* conj. Rutgers. Idem pro *quid, tu* conj. etiam *Quincte.*

NOTÆ

est omnibus rebus, personis, affectibus accommodatus . . . . in omnibus mire custoditur ab hoc Poëta decorum. Atque is quidem ejusdem operis auctoribus abstulit nomen, et fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit.'

12 *Eupolin, Archilochum*] De hoc in Epod. VI. de illo I. Sat. 4.

13 *Invidiam placare paras, &c.*] An times homines malos offendere, quod non soles, carpendo vitia eorum, et satyricum salem iis affricando? An vero sic invidiam formidare incipis et inimicitias improborum? Cic. Catil. I. 'Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam gloriam putarem, non invidiam.'

14 *Improba Siren Desidia*] Hæc enim velut Siren hominibus blanditur et perniciem affert. Frustra est quod Cruquius hic comminiscitur dogmaticas Sirenes, de quibus Laërtius lib. X. in Vita Epicuri: quasi ad eas invidiose alluserit Stoicus Damasippus. De Sirenibus, I. Epist. 2. 23.

15 *Vita meliore*] Meliori vitæ parte, ea nimirum quæ peracta est virtutem colendo et exercendo, bonumque tibi nomen ac famam acquirendo.

16 *Damasippe*] Is Senatoria dignitate clarus ad inepta mercaturæ studia et negotia deflexit: in quo perditis facultatibus, futile Stoici Philosophi nomen captavit et habitum.

17 *Donent tonsore*] Lepida pariter et salsa gratiarum actio: adsit tonsor qui radat ac tondeat apte barbam illam tuam philosophicam prolixiorem. Nihil certe aliud optari posse videbatur homini res omnes spernenti, unamque virtutem et sapientiam æstimanti; quanquam barba tenus sapienti et philosopho.

18 *Postquam omnis res mea, &c.*] Posteaquam fœnore, versuris, mercaturis, omnia bona disperdidi; antiquas imagines et statuas, villas item et ædes egregias emendo venditandoque; nihil jam habens pro me gerere negotii, res alienas deinceps curo: sic mihi nota sunt quæ ad te pertinent.

Janum Ad medium] Ad medium Romæ forum, nimirum hinc et inde Jani duplex erat effigies: medius au-

Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
Excussus propriis: olim nam quærere amabam
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære,
Quid scalptum infabre, quid fusum durius esset:
Callidus huic signo ponebam millia centum:
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale
Imposuere mihi cognomen compita. ¶ Novi:

Janum medium, rerum alienarum satago dimotus a propriis. Etenim pridem cordi erat investigare, quo vase æreo pedes abluisset Sisyphus ille callidus: quid sine arte incisum, quid imperite conflatum esset. Ego solers illi statuæ pretium statuebam centena millia: solusque noveram hortos et ædes magnificas emere cum quæstu. Quocirca plateæ celebres cognominarant me Mercurii amicum. HOR. *Scio et ad-*

—20 Tres optimi codd. Torrentii *habebam* pro *amabam;* unde ille conj. *arebam.*—21 Alii codd. ap. eundem Torrent. *Quo faver ille.*—22 Han. 1. tres Bersmanni, Harl. 2. 3. 4. 6. Vet. Comb. Lamb. Bentl. al. *sculptum.* Baxt. ex quibusdam codd. et edd. vett. dedit *sculptum.*—25 *Mercuriali* conj. Cuning.

NOTÆ

tem locus mercatoribus frequens erat; dicebaturque Janus medius, eo quod esset duas inter Jani statuas, quarum altera Janus superior, altera Janus inferior, appellabatur. Hinc postea I. Epist. 1. 54. 'Virtus post nummos. Hæc Janus summus ab imo Perdocet.' Meminit etiam Tull. in fine Offic. II. 'A quibusdam viris optimis ad medium Janum sedentibus commodius disputatur de quærenda, de collocanda, etiam de utenda pecunia.' Et Philip. VI. 'De statua illa palmari non possem sine risu dicere: L. ANTONIO JANI MEDII PATRONO. Itane? Janus medius in L. Antonii clientela sit?'

20 *Olim nam quærere amabam, &c.*] Corinthium æs, vasaque antiqua studebam cognoscere: v. g. quæ Sisyphi ævo conflata, signata, cælata: necnon quæ haberentur, mollius ac solertius fabricata.

21 *Sisyphus*] Æoli filius, Corinthi rex: de quo II. Od. 14. 20. et Epod. XVII. 68.

23 *Callidus huic signo, &c.*] Tanquam peritissimus istarum rerum æstimator, et negotiator famosus, ego pretium imponebam signis, statuis, ædibus magnificis, &c.

Millia centum] Supple, sestertium. Vide Not. I. Sat. 3. 15.

24 *Hortos egregiasque domos, &c.*] Cic. Epist. VII. 23. emtorem exoptat vanum quempiam et fatue curiosum Damasippi similem, cui vendere possit signa quædam haud sibi grata. Et Epist. XII. 32. Atticum rogat ut Damasippum aggrediatur, atque ab eo quosdam agros sibi mercetur ad ripam Tiberis sitos.

25 *Mercuriale*] Antonomastice nimirum. Nam commune hoc alioqui mercatorum et lucrionum cognomen. Quid leg. *Mercuriali,* pari sensu. Mercurium præesse lucro et mercaturæ, cuilibet est compertum. I. Od. 10.

Et morbi miror purgatum te illius. ¶ Atqui
Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
Trajecto lateris miseri capitisque dolore:
Ut lethargicus hic, cum fit pugil, et medicum urget.
¶ Dum ne quid simile huic, esto ut libet. ¶ O bone, ne te

miror te liberatum eo morbo. DAMASIP. *Nimirum veterem morbum novus depulit miro modo: sicut fit quando laborantis lateris aut capitis ægritudo transit ad stomachum: atque lethargicus aliquis fit pugil, et medicum verberat.* HOR. *Esto quidvis, dummodo non accidat quicquam par isti.* DAMASIP. *O bone, ne aberres,*

quod recepere Sanad. et Francis.—27 *Et morbi miror* omnes edd. vett. cum multis codd. *Et miror morbi* Harl. 2. 3. 4. 6. unus Bersmanni, Vet. Comb. Venet. 1477. 1478. 1479. Bentl. Sanad. Heindorf, Wetzel. et Kidd.—29 Gott. Exc. Sax. Harl. 3. 4. 'Etiam hic per interpretum negligentiam impune grassata est sciolorum hominum audacia. Cum enim Venetæ et Locheriana editio recte habuissent *ve; ut solet in cor Trajecto lateris miseri capitisve dolore:* nescio quomodo jam per sæculum et amplius illud *que* in excusis omnibus locum obtinuit. Atqui non illud vult Horatius, eundem hominem et latere et capite dolere, atque utrumque dolorem in cor una trajici. Nam ex comparatione: 'Et miror morbi purgatum te illius,' de uno hic morbo, non de pluribus agi manifestum est. Ergo *ve* huc restituendum; in alio scilicet capitis dolor, in alio lateris, in cor trajici solet. *Ve* etiam habet Battelianus et Regius, cum uno Bersmanni: quin et Scholiastes Acron clare agnoscit; ubi sic locum enarrat; 'Qui lateris aut capitis dolore correpti sunt.' *Bentl.* 'Minus probabilis videtur Bentleii Disjunctiva *capitisve* pro *capitisque;* neque enim utilis erit.' *Baxt.*—30 'Nescio cur Bentleius prætulerit *angit*, cum *urget* accommodatior sit vox atque etiam fortior.' *Idem.* Hoc loco fallitur Baxterus; nam omnes Bentleii edd. illæ certe quibus usi sumus, Cantab. 1711.

NOTÆ

27 *Morbi miror purgatum*] Miror te purgatum ea vesana libidine mercandi cum lucro.

28 *In cor Trajecto lateris capitisque dolore*] Ne hic cor ipsum, sed stomachum aut ventriculum intellige. Græcis *καρδία, cor* significat, item stomachum sive os ventriculi superius, indeque pro ipso ventriculo ponitur. Eo sensu percommode intelligitur quod dicitur hic in cor e capite vel latere dolor trajici: primum quidem, cum pituita corrupta in ventriculum e capite defluit: alterum vero, cum bilis in latere sæviens effunditur in ventriculum; atque illinc ægritudinem huc et malum transfert, osque ventriculi afficit.

30 *Ut lethargicus hic, cum fit pugil*] Quando lethargus morbus vertitur in phrenitim. Scilicet veternum creat frigidior et abundantior pituita; quæ si qua ratione accendatur, cerebri membranas inflammat, mentisque perturbationem, delirium, furorem gignit: quo fit ut phreneticus æger quemvis impetat quasi pugil, nec ipsi parcat medico. Corn. Cels. II. 20.

31 *Dum ne quid simile huic, &c.*] Festive hoc et satyrice Horatius: o Damasippe, sis licet insanus ac, mutato morbo, phreneticus quantumlibet, modo ne pugnis me contundas ac verberibus urgeas.

O bone, ne te Frustrere, &c.] En arripit occasionem Stoicum dogma aggrediendi et expendendi.

Frustrere; insanis et tu, stultique prope omnes,
Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Descripsi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus jussit sapientem pascere barbam,
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam male re gesta cum vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit, et Cave faxis
Te quicquam indignum: pudor, inquit, te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primum nam inquiram, quid sit furere; hoc si erit in te

tu quoque insanus es, pariterque stulti omnes, si quidem vera docet Stertinius; a quo ego pulchra hæc documenta sponte hausi tum cum me consolatus præcepit alere barbam sapientem, ac lætum redire a ponte Fabricio. Enimvero perditis opibus cum obvoluto capite vellem me præcipitare in fluvium, opportunus affuit, aitque (Stertin.) Cave ne perpetres aliquid te indignum: improba te verecundia afficit, qui times insanus existimari ab insanis. Etenim sciscitabor primum; Quid sit insa-

Amst. 1713. et 1717. *urguet* exhibent. Vide ad vs. 39.—33 *Si quid Stertinius verum* Exc. Sax.—39 ‘Reducenda est Blandiniorum codicum lectio, *angit*, quam Torrentius, Bersmannus, Pulmannus in compluribus suis invenerunt. Ex nostris solus habet Battelianus. Similis librariorum lapsus alibi occurrit: ut in Virg. Æn. IX. 89. ‘nunc solicitam timor anxius urget.’ In melioribus membranis *angit* reperit Pierius, et sic in sua editione dedit Nic. Heinsius. Ceterum *urget* paulo ante habuimus vs. 30. ut inconcinne hic repetatur.’ *Bentl.* *angit* etiam Harl. 3. 4. Gott. et codd. ap. Cuning. *urget* 2. 6. et edd. vett. ‘Cum septem Cruquii Mss. *angit* reposui pro *urguet*; nec improbavit Torrentius: et rectius modo *angit* quam *urguet*, quod supra secus fue-

NOTÆ

33 *Stertinius*] Ut gravis auctor profertur ille statim, ad fidem faciendam. De eo postea I. Epist. 12.

35 *Jussit sapientem pascere barbam*] Nimirum externam sapientiæ speciem assumere jussit, ac barbam deinceps alere ad umbilicum usque promissam. Is erat Philosophorum habitus, seu ad venerationem, seu ad neglectum corporis indicandum. Pers. Sat. IV. init. ‘barbatum magistrum’ vocat Socratem. Arnob. lib. VI. ‘Æsculapii gravitatem notat ex ‘barba amplissima, boni ponderis, ac philosophicæ densitatis.’

36 *Atque a Fabricio, &c.*] Et prohibuit ne in rerum mearum desperatione me præcipitem darem in fluvium Tiberim e ponte Fabricio.

Fabricio] Is insulam Tiberinam urbi Romæ jungit, a Fabricio Consule ædificatus: hod. *Ponte Giudeo*, quod Judæis habitetur: item *Ponte di quatro capi*, seu quatuor capitum, vulgo dicitur, ob quadrifrontis Jani statuam ibi extantem.

37 *Operto capite*] Seu pudoris et indignationis causa: seu ob contemtum lucis hujus ac vitæ.

38 *Dexter*] Contra ‘lævus,’ malum et infortunium designat.

Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia, et quemcumque inscitia veri
Cæcum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges,
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe quare
Desipiant omnes æque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut sylvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit; unus utrique
Error, sed variis illudit partibus: hoc te
Crede modo insanum; nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum

nire: quod si reperiatur in te uno, nihil ultra loquar, ne impavide mortem oppetas. Atqui schola et discipuli Chrysippi statuunt insanum esse quemcumque prava socordia et quælibet veritatis ignoratio detinet in errore: atque sententia ista populos æque ac principes complectitur, uno excepto Sapiente. Jam intellige cur perinde ut tu insaniant ii omnes qui te insanum vocant. Quemadmodum in sylvis, ubi passim error vagabundos agit extra veram viam; hic ad lævam, iste ad dextram pergit: ambo æque aberrant etsi diversa ratione decepti. Sic te desipere existima, ut qui te illudit haud minus insipiens caudam trahat. Est fatuitatis altera species, metu-

rat. Scholiastæ silent.' *Baxt.*—43 Cuning. et Sanad. *et cujusque.* Zarot. et aliæ edd. ante Lamb. *et quæcumque.* Harl. 2. 3. 4. 6. Gott. Han. 1. Mediol. 1477. et edd. post Lamb. qui ita edidit ex codd. tribus Vatt. Jannoct. Faërn. et Torn. *et quemcumque.*—48 *Insani* Lamb. et aliæ edd. vett. cum Tons. Cruquii. *Insano* omnes Cruquii codd. præter Tons. Gott. Han. 1. Exc. Sax. Harl. 2. 3. 4. 6. alii, et edd. post Cruq.—50 Cuning. Sanad. et Francis, *unus utrimque.* Exc. Sax. Harl. 3. tres codd. Bersmanni, et edd. Heindorf. *unus utrisque.* Zarot. *unus utriusque.* Harl. 2. 4. 6. ceteri codd. et edd. omnes, *unus utrique.*—52 *Crede modo* Harl. 3. 4. 6. Vet. Comb. et al. vett. edd.—

NOTÆ

43 *Mala stultitia*] Vitiosa animi affectio a veri cognitione aliena, sapientiæ contraria: nam alioqui furor seu phrenesis sapienti etiam contingere potest ex atra bile; nec vitio cuiquam verti debet.

44 *Chrysippi porticus*] Porticus, Græce στοὰ, significat scholam Stoicam; eo quod in porticu deambulantes Zeno ejus auctor ac deinceps alii philosopharentur. Chrysippi vero dicitur hic, quod eam fulcire putabatur ille, ut ait Tull. Acad. qu. Vide I. Sat. 3. 127. Not.

45 *Formula*] Apud Jurisconsultos formulæ dicuntur solennes quædam propositiones ad veritatis indagationem dirigentes: axiomata seu placita vocant philosophi.

53 *Caudam trahat*] Æque, ut tu, ridiculus et insanus habendus. Dictio proverbialis ex eo facta, quod ebriis et insanis pueri soliti sint tergo appendere quidpiam instar caudæ, ad ludibrium; veluti exprobrantes sic hominibus illis quod in bestiæ na-

Stultitiæ nihilum metuenda timentis; ut ignes,
Ut rupes fluviosque in campo obstare queratur:
Alterum et huic varum et nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
Mater, honesta soror, cum cognatis, pater, uxor;
Hic fossa est ingens! hic rupes maxima! serva!
Non magis audierit quam Fufius ebrius olim,
Cum Ilionam edormit; Catienis mille ducentis,

entis ea quæ formidari non debent; velut si quis conqueratur flammas, scopulos, flumina, sibi obstare in campo: altera priori dissimilis, minime vero sanior, temere petentis medios ignes ac fluvios. Quamvis autem sedula parens, bona soror, pater, conjux, propinqui omnes increpent: Illic est barathrum immane, illic horrendus scopulus; cave tibi: haud magis auscultabit quam Fusius quondam temulentus, dum sopitam Ilionam ageret, quando mille ducenti Catieni inclamabant: O parens te in-

53 Unus codex Bersmanni, *trahit hoc genus.*—56 Gott. Harl. 2. 6. Zarot. Mediol. 1477. Florent. 1482. et Vet. Comb. Cruq. Lamb. Torrent. R. Steph. Schrevel. Delph. Sanad. Bentl. Dunster. Wetzel. &c. *huic varium.* Harl. 3. 4. Acron, Porph. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Heindorf, et Comb. *huic varum.* 'Pessime recentiores reposuere *varum,* quod minus convenit Satirico stylo.' *Baxt.*—59 Unus codex Bersmanni, *hinc rupes maxima.*—60 *Fusius* Lamb. Torrent. Cuning. R. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Baxt. Gesn. Zeun. et Comb. *Fufius* quinque codd. Torrentii, unus Pulmanni, Regin. a m. pr. Bentl. Cruq. Sanad. Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *Sufius* in quibusdam vett. 'Bentleio *Fufius* ex quibusdam Libris manu exaratis. Disquirant quorum interest: nobis probabilior videtur *Fusius,* puto quod sit auribus familiarius.' *Baxt.* 'Etiam apud Ciceronem 'Fufium' malunt viri

NOTÆ

turam et speciem degenerarint. Absurdi sunt qui 'caudam trahere' interpretantur, superbe incedere, et terram syrmate verrere.

60 *Fufius ebrius*] Actor ille tragicus, cum dormientis Hecubæ sive Ilionæ somnum simulare deberet, ex vino et potu vere sopitus, frustra ab inclamantibus vocatus nequaquam evigilavit.

61 *Ilionam*] Ex Tragedia Attii, vel Pacuvii, in qua Polydori a Polymnestore Thraciæ rege clam interfecti umbra sororem suam Ilionam Polymnestoris uxorem noctu vocat dormientem, ut suis manibus justa persolvat, inhumatumque sepeliat. Quidam volunt hic intelligi Hecubam, tum quod esset vere Polydori mater, tum ex sequentibus verbis, tum ex Euripide et Cicerone: conjiciuntque Hecubam alio nomine Ilionam forte dictam. Sed quid opus istis? Ilionam matrem appellat Polydorus, vel ætatis provectæ, aut venerationis, aut etiam miserationis excitandæ causa. Adde quod puer ille domi fuerat ab Iliona velut a parente educatus. Vide Euripid. Hecub. Virgil. Æneid. III. Cic. Academ. Quæst. II. &c.

Catienis mille ducentis, clamantibus] Certe histrio Catienus Polydori clamantis partes agebat. Quare vero dicuntur clamasse plures Catieni?

Mater, te appello, clamantibus. Huic ego vulgum
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? esto;
Accipe quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam,
Tunc insanus eris, si acceperis? an magis excors,
Rejecta præda, quam præsens Mercurius fert?

voco. Porro ostendam homines universos huic pari insania laborare. Desipit certe Damasippus mercando antiquas imagines. An vero sapit qui credit Damasippo? Age; si tibi dicam: Accipe quod nunquam mihi reddat, an tu desipere existimeris si accipias? an insanior, si prædam repudiaveris a Mercurio propitio oblatam?

docti: nota gens 'Fufia,' non item 'Fusia,'' &c. *Gesn.*—62 Cuning. *inclamantibus.* Harl. 3. 4. 6. Gott. duo codd. Pulmanni, Gal. ap. Bentl. et quædam edd. ap. Cuning. item edd. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *vulgus.* 'Mire Bentleius conjunxit *vulgus* et *similem*, cum ipse repererit in Libris *vulgum* et *similem* in codem genere; neque *vulgus* et *similis* possint Syntaxi convenire hoc loco.' *Baxt.* '*Similem* intell. *errorem huic errori insanire*, sive *volgus* malis sive *vulgum*, potest docere, salva Grammatica, Stertinius. Lectio Bentleiana itaque potest bona esse, licet non

NOTÆ

vel Catienus pluries iterasse ac repetiisse, Mater, te appello, accipiendus; vel alii histriones, vel potius spectatores errorem intelligentes suggillantesque succlamarunt; atque ut est in Epist. ad Pisones, 'Romani pedites equitesque cachinnum Sustulerunt.' Errant qui chorum Tragicum intelligi posse opinantur: tum quod unius Actoris partes sustinet chorus, tum præsertim quod videatur esse contra decorum, ut matrem appellet chorus similiter cum Polydoro, et accinat umbræ, quæ sola soli apparere et loqui supponenda est.

62 *Mater, te appello*] Cic. Tusc. I. n. 106. 'Ecce alius exoritur e terra, qui matrem dormire non sinat: 'Mater, te appello, tu quæ curam somno suspensam levas, Neque te mei miseret. Surge, et sepeli natum, Priusquam feræ volucresque,'' &c. Pro P. Sextio, n. 126. 'Cum veniret, emergebat subito, cum sub tabulas subrepserat, ut, 'Mater te appello,' dicturus videretur.' Acad. Qu. II. 'Quid Iliona somno illo? 'Mater te appello.' Nonne illa credit filium locutum, ut vere experrecta etiam crederet?'

Huic ego vulgum, &c.] Ostendam ego vulgus omne tanto erroris sopore obrutum, veluti Catienus ille, ut nullis admonitionibus retrahi queat a studio lucri: immo sæpe non advertat omnia sua perdendi periculum, dum ad speciem quæstus fertur.

65 *Damasippi creditor*] Perillius, de quo mox, qui stulte Damasippo versipelli et doloso credit seu statuas, vasa, domos, seu pecuniam his emendis: stulte quoque et frustra opera Nerii argentarii, et solertia Cicutæ astuti fœneratoris vel tabellionis utitur ad nectendum belle ac rite debitorem. Quippe is velut Proteus effugiet creditorem, ac tot artibus eludet, ut debitum nunquam reddat.

Scribe decem a Nerio: non est satis; adde Cicutæ
Nodosi tabulas centum, mille adde catenas:
Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proteus.
Cum rapies in jus malis ridentem alienis,
Fiet aper, modo avis, modo saxum, et, cum volet, arbor.

Jube scribi accepta a Nerio decem millia: nec sufficit: adjunge centenas cautiones, et millena vincula vafri Cicutæ: istas omnes catenas nihilominus excutiet improbus Proteus. Cumque ad judicium pertrahes exultantem in ærumnis aliorum; fiet aper, mox avis, deinde rupes, et arbor, quando libuerit. Si insipientis est bona

bene illam defenderit.' *Gesn.*—69 'In hac lectione, *Scribe decem a Nerio*, consentiunt omnes scripti codd.' *Cruquius.* Hinc suspicari licet, aliam fuisse lect. in edd. quibusdam vett. Nonnulli codd. ap. Torrent. *Scribe decem Anerio.*—72 Harl. 2. 4. 6. Gott. Exc. Sax. quidam ap. Torrent. Zarot. Vet. Comb. al. vett. *jura malis;* putarunt enim *malis* esse τοῖς κακοῖς, cum sit 'genis.' Cf. Homer. Od. Υ. 347. et Val. Flac. VIII. 164.—73 *Mox saxum* Harl. 4. pro, *modo*

NOTÆ

69 *Scribe decem a Nerio*] Ita Perillius Damasippo tradens mutuo pecuniam suam dictare intelligendus, apud Nerium: o Damasippe, scribe te decem millia æris e pecunia mea accepisse a Nerio, sive per manus Nerii, ut aiunt: scilicet in commentariis seu codicillis Nerii argentarii mei syngrapham et chirographum inscribe, ad majorem crediti mei securitatem.

Adde Cicutæ Nodosi tabulas] Adde, si vis, astutiam et nodos quibus scit callidus Cicuta debitores constringere: confice tabulas conceptis rite et caute verbis; uno verbo adhibe quaslibet cautiones, stipulationes, et obligationum instrumenta, velut totidem nexus et catenas; hæc omnia profecto cassa et vana erunt. Juvenal. Sat. VIII. 50. 'juris nodos, et legum ænigmata.'

71 *Proteus*] Is Ægypti rex in varias se species transformabat, ut fabulantur, sicque facile fugiebat quosvis persequentes. Huic similem dicit Horatius fraudulentum debitorem, qui tricarum juris peritus litigando, tergiversando, præscribendo, creditoris actiones creditum reposcentis improbe eluctatur.

72 *Cum rapies in jus malis ridentem alienis*] Cum jure persequeris debitorem sceleratum ac perfidum, qui te creditorem deludit, tuasque vanas solicitudines affatim et impense deridet. Alia pridem erat lectio, *Cum rapies in jura malis ridentem alienis:* quam quidem utpote clariorem expressi in interpretatione mea. Placuit vero subinde eruditis dictionem ac sensum rimari subtiliorem, et asserere expressam hic ab Horatio sententiam ex Homeri Odyss. Υ. sub finem, ut alienis ridere malis, id est, maxillis, sit effuse cachinnari, soluto risu, propriis malis seu maxillis haud parcendo perinde ac alienis: quemadmodum rei alienæ ac mutuo sumtæ minus parcitur quam propriæ. Locus Homeri est: *μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη Ἄσβεστον γέλον ὦρσε ... Οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γελῴων ἀλλοτρίοισιν. Procis autem Pallas immoderatum risum movit .... illi vero maxillis ridebant alienis.*

73 *Fiet aper, modo avis, &c.*] Alludere videtur ad morem regum Ægyp-

Si male rem gerere insani est; contra bene, sani;
Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perillî
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
Audire, atque togam jubeo componere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuria tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet; huc propius me,
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est hellebori multo pars maxima avaris:

disperdere, contrarium vero facere, sapientis; fidem habe mihi, longe insanior est Perilli mens scribi jubentis quod tu nunquam exsolvere queas. Quicumque improba honorum vel pecuniæ cupiditate afficitur, quicumque luxuria vel mæsta superstitione, aliove animi vitio exæstuat, togam aptet meque auscultet velim. Appropinquate istuc, atque ordine ad me accedite singuli, dum ostendo omnes desipere. Longe maxima pars ellebori danda est avaris: at ignoro num ratio illis destinet

saxum.—74 Bentleius ex duobus codd. Galean. et Regin. *insani, contra bene sani est;* eumque secuti Heindorf, Wakef. et Kidd. ‘ Nollem cum Bentleio ponere verbum *est* ad finem hujus versus, præsertim cum pauciores Libri id faciant, atque ipsa structura minus sit naturalis.’ *Baxt.*—76 Nic. Heinsius in

NOTÆ

tiorum, de quo Diodorus. Hi enim modo leonis, tauri, draconis effigiem, modo arborem, modo ignem, alias unguenta supra caput gestabant, principatus insignia; tum ad ornatum suum, cum ad superstitionem populis injiciendam. Et hinc sane manavit fabula de mutabilitate et multiplici variaque transformatione Protei.

75 *Perillî*] Creditoris, non tabellionis, ut vult Torrentius: refragatur enim sensus. Minus quippe tabellionis, at certe maxime creditoris refert, si debitor solvendo non fuerit.

76 *Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis*] Tibi mutuum præbentis, adeoque dictantis syngrapham acceptæ testem pecuniæ, quam nunquam redditurus sis. Porro quia obligatio fiebat scriptura, hinc ‘ scribere’ significat mutuo sumere: proindeque ‘rescribere’ est scripturam delere, factam obligationem dissolvere, mutuum sive debitum reddere. Terent. Phorm. ‘ Illud argentum mihi jube rescribi.’

77 *Togam jubeo componere*] Ne defluens illa vos interturbet dum me attendetis de re gravi loquentem.

80 *Mentis morbo calet*] Ut febri corpus, ita mens vitiis æstuat. S. Ambros. in Lucæ cap. IV. ‘ Variis criminum febribus caro nostra languebat, et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quam caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est; febris nostra libido est: febris nostra luxuria est: febris nostra ambitio est: febris nostra iracundia est.’

82 *Danda est hellebori pars maxima avaris*] Ad medendum insaniæ illorum maximæ. Plin. XXV. 5. ‘ Nigrum helleborum medetur paralyticis, insanientibus . . . trahit alvum, et

Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Hæredes Staberî summam incidere sepulcro:
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum, arbitrio Arrî;
Frumenti quantum metit Africa. ¶ Sive ego prave,

Anticyram totam. Staberii hæredes legatam sibi summam insculpsere tumulo: quod nisi fecissent debebant populo dare centum paria gladiatorum, et convivium, ad libitum Arrii; tantum etiam tritici quantum colligit Africa. Prætcrea voluerat ascri-

margine cod. sui conjectabat, *quoi tu nunquam*, improbante Bentleio.—86 'Lego, *Arri, et.* Id Librariis perpetuum est, ut voculam vel syllabam, siqua ultra senos versiculi pedes excurrit, penitus omittant. Et vero omnium facillime intercipi solebat, quia non literis sed punctis duntaxat olim notabatur.' *Bentl. Arri et* etiam Cuning. ex codd. et sic edidere Sanad. et Kidd.—

NOTÆ

bilem, pituitasque.'

83 *Anticyram*] Insulam hellebori feracissimam. Vide Epist. ad Pis. vs. 300. Not. Plin. mox cit. 'Drusum Tribunorum popularium clarissimum comitiali morbo constat liberatum eo medicamento, apud Anticyram. Ibi enim tutissime sumitur,' &c. Pers. Sat. IV. 16. 'Anticyras melior sorbere meracas.'

84 *Hæredes Staberî, &c.*] Exemplo demonstrat quanta sit avarorum insania. Staberius opes ita deperibat, ut posteris etiam notum esse voluerit se divitem fuisse: adeoque a paupertate abhorrebat, ut nominis immortalitatem speraret, si vel epitaphium omnibus contestaretur ingentes divitias hæredibus a se relictas.

85 *Ni sic fecissent*] Apponit damnationem et pœnas, quo hæredibus instet necessitas satisfaciendi conditionibus testamenti.

86 *Epulum Arbitrio Arrî*] Ac proinde sumtuosum ex ingenio Arrii hominis valde sumtuosi. Cic. in Vatin. n. 30. quærit a Vatinio, cur in epulo Qu. Arrii atratus, seu, 'cum toga pulla,' accubuisset; subditque: 'Ita illud epulum est funebre, ut munus sit funeris,' &c. Et paulo post: 'Ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non expleras?'

87 *Frumenti quantum metit Africa*] Hanc frumenti abundare jam dictum I. Od. 1. 10. jam vero dicendum, ex hac magnam annonæ suæ partem Romanos habuisse. Nam licet e Sicilia et Sardinia frumenti plurimum colligerent, tamen Ægyptus et Africa præsertim dicebantur horrea duo populi Rom. Varro de Re Rust. lib. II. 'Manus movere maluerunt in theatro ac circo, quam in segetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehat, quo saturi fiamus ex Africa et Sardinia,' &c. Cornel. Tacit. Annal. XII. 'Olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus portabant: neque nunc infœcunditate laboratur; sed Africam potius et Ægyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi Rom. permissa est.' Apud Claudian. de Bello Gildonis, Roma sic loquens inducitur: 'Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedere, Ut dominam plebem bellatoremque Senatum Classibus æstivis alerent, geminoque vicissim Littore diversi complerent

Seu recte, hoc volui; ne sis patruus mihi. ¶ Credo
Hoc Staberî prudentem animum vidisse. ¶ Quid ergo
Sensit, cum summam patrimonî insculpere saxo
Hæredes voluit? ¶ Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, et cavit nihil acrius; ut, si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque, pulchris
Divitiis parent; quas qui contraxerit, ille

bi: Seu male seu bene illud ego jussi, ne sis mihi censor. Existimo sapienter hoc a Staberio jussum. DAMAS. *Quid igitur voluit quando pecuniæ legatæ summam jussit sepulcro ab hæredibus incidi?* STERTIN. *Nempe quamdiu in viris fuit, censuit paupertatem summum esse malum; nihilque magis ille fugit quam eam: ne, si fortasse obiisset minus dives uno quadrante, ipse sibi inimicus fuisse existimaretur. Enimvero præclaris opibus obediunt universa, probitas, existimatio, gloria, divina atque humana: quisquis illas comparaverit, is habebitur nobilis, strenuus,*

89 'In omnibus codicibus, quos vidi tam scriptos quam excusos, legitur τὸ *vidisse*: at Lambinus secutus (ut arbitror) phrasim juridicam, legendum censet *jussisse*.' Cruq. 'Pessime Lambinus *jussisse* vel *voluisse* reposuit.' *Baxt.*—93 'Et Lambinus et Cruquius a scriptis codicibus reposuere *perisset* pro *periret*, quod videtur et Veteri Scholiastæ placuisse. Bentleius tenere voluit *periret*, etsi nihil referret. Ejusmodi Præterita sæpe promiscuo esse usui rari sunt qui ignorant.' *Baxt.* Blandini codd. Harl. 2. 3. Exc. Sax. et Bentleii Regin. et Leid. item Bos. Animadv. Cuning. Sanad. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Comb. *perisset.* Harl. 4. 6. et ceteri codd. cum edd. Venet. 1559. Glarean. Bentl. Delph. Schrevel. Bond. Dunster, et Kidd. *periret.*—96 '*Divitiis parent, quas qui construxerit* priscæ editiones dederunt, unde in ceteras derivatum est. Bona tamen pars codicum, in quibus nostri Leidensis, Reginensis, cum quatuor aliis, *contraxerit;* neque aliter Scholiastes Fabricii. Quod nuper adeo a docto Editore in Textum receptum est, altero rejecto. Sane sic usurpat Apuleius Met. IX. Verius tamen elegantiusque est *construxerit;* ut Noster alibi I. Sat. 1. 44. II. Od. 3. 19. Cic. c. Rull. cap. 5. de Leg. Argum. Phil. II. 38. Pers. Sat. II.

NOTÆ

horrea venti. Stabat certa salus: Memphis si forte negaret, Pensabam Pharium Gætulis messibus annum: Frugiferas certare rates, lateque videbam Punica Niliacis concurrere carbasa velis.'

Sive ergo prave, &c.] Hoc referunt ad Damasippum nonnulli, certe perperam: melius alii ad Staberium.

88 *Ne sis patruus mihi*] Noli me reprehendere, ut solet ultro patruus nepotes. Vide III. Od. 12.

Credo Hoc Staberî prudentem, &c.] Loquitur Stertinius.

89 *Prudentem animum vidisse* [*voluisse*] Alii legunt, *prudentem animum vidisse*, et explicant, 'providisse,' sagaciter, nec absurde.

94 *Videretur sibi nequior*] Utpote qui non cavisset ingens malum, cum posset; nec bona tot sibi procurasset ex opibus manantia.

Clarus erit, fortis, justus—Sapiensne? Etiam! et rex,
Et quicquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus, qui servos projicere aurum
In media jussit Libya, quia tardius irent
Propter onus segnes? uter est insanior horum?
Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
Si quis emat citharas, emtas comportet in unum,

justus, prudens quoque, necnon rex, et quodcumque libuerit. Itaque ille sibi pollicitus est hoc magno honori futurum tanquam a virtute prefectum. Quid simile huic egit Græcus Aristippus, qui famulis imperavit in media Libya aurum abjicere, eo quod lentius progrederentur ob onus graves? Uter horum magis desipit? DAMAS. *Nihil prodest exemplum quod controversiam controversia dirimit.* STERTIN. *Si quis emat citharas, emtasque unum in locum deferat, nec peritus citharæ*

44. Nihil igitur hic immutandum.' *Bentl.* 'Cruquii codices cum Vetere Scholiaste pro *construxerit* legerunt *contraxerit*, quod videtur elegantius. Altera Lectio ex Interpretamento est.' *Baxt.* *contraxerit* etiam Harl. 2. Bos. Exc. Sax. et Zarot. Gesn. Zeun. Bipont. et Comb. *construxerit* Harl. 3. 4. 6. al.—97 Bentleius post Lambinum atque Cruquium posuit: *sapiensne etiam et rex;* quod cum nobis videtur et durum et importunum, levi quidem negotio reposuimus *sapiensque etiam et rex.*' Baxt. 'Mihi placet etiam hic vivide, et per puncta interrogatiunculæ ac responsionis disputantem induci Stoicum: quod illius sectæ proprium ait Cic. Parad. pr.' *Gesn.* *Sapiensne* Han. 1. Exc. Sax. Harl. 2. 3. et Zarot. *Sapiensque* Harl. 4. *Sapiensve* Harl. 6. *Sapiensne? Etiam! et rex* etiam Zeun. Bipont. Wetzel. et Comb. *Sapiensne? Etiam et rex* Bentl. Sanad. Francis, et Kidd.—100 Cuning. *servos qui projicere.*

NOTÆ

98 *Hoc, veluti virtute paratum, &c.*] Hinc igitur tanta cura divitias congessit ac servavit, quod ex his sibi provenirent affatim fructus virtutis uberrimi et præstantissimi, ut quidem existimabat fatue. Juvenal. Sat. XIV. 136. 'Cum furor haud dubius, cum sit manifesta phrenesis, Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.'

99 *Quid simile isti Græcus, &c.*] Sic varia sunt insaniæ genera. Staberius insaniebat pecuniæ amore: contra desipit Aristippus nimio ejus contemtu; quippe qui necessarium abjiciat viaticum, futili prorsus ratione.

100 *Aristippus*] Is genere Cyrenaicus, Athenas venit Socratem auditurus; sectæ Cyrenaicæ auctor fuit: primus Socraticorum institutionis mercedem exegit. Gestabat ejus famulus in itinere pecuniam; et cum onere se pressum questus esset: Effunde quod nimis est, inquit Aristippus; et fer quod potes. Laërt. ex Bione, Suidas, &c. Alii aliter rem narrant. Porro quod *Græcus* appellatur hic, ratio varia affertur: vel quod Græce philosophatus sit; vel quod Socratis audiendi causa Athenis commoratus sit; vel quod esset ex insula Thera, quæ Græca erat colonia.

102 *Uter*] An Staberius, an Aristippus?

103 *Nil agit exemplum, &c.*] Incertum quidem ex incerto, obscurum ex obscuro minime elucescit.

104 *Si quis emat citharas, &c.*] Con-

Nec studio citharæ nec Musæ deditus ulli;
Si scalpra et formas, non sutor; nautica vela,
Aversus mercaturis; delirus et amens
Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris:
Si, positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis—nihil est, tercentum millibus, acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet unde-

pulsandæ aut ullius musicæ; si scalpra et formas congerat qui non est sutor; aut vela nautica qui a mercatura abhorret; insanus et vecors ab omnibus jure appelletur. Atenim quid his differt ille qui aurum et nummos accumulat, ignorans bene uti comparatis, ac timens illa contingere quasi rem sacram? Si quispiam jacens continuo excubet prope magnum tritici cumulum, armatus ingenti fuste, nec inde famelicus audeat granum accipere licet dominus, immo parcens illi alat se oleribus acerbis; si conditis in cella Chii et Falerni vetusti cadis mille (parum est, immo trecentis millibus) acre bibat acetum; quinetiam si in stramine decumbat annos

—108 *Quid discrepat* Harl. 2. 3. Lamb. Cruq. Torrent. et edd. deinceps ante Bentl. *Qui discrepat* Harl. 4. 6. omnes codd. Bentleii, omnes Cruquii et Torrentii, Vet. Schol. Gott. Han. 1. Exc. Sax. et edd. antiq. item Bentl. Baxt. Sanad. Francis, Gesn. Zeun. Bipont. Heindorf, Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—112 '*Porrectus vigilet;* pulcherrima Enargia. Bentleius solo judicio suo nisus, acriter contendit pro *Porrectus* legi debere *Projectus;* cum contra nobis *Porrectus* (quod est, humi cubans) convenientius videatur hoc loco vocabulum *vigilanti*, et delitescenti *cum longo fuste*, quam *Projectus*.' Baxt. *Porrectus* etiam Gott. Zarot. Venett. Mediol. et al. edd. vett. Bentleium secutus est Kidd. ut fere semper. *longo*

NOTÆ

globatis exemplis explicatur avari insania. Qui pecunias quæ sunt ad usum, et χρήματα proinde Græcis dicuntur, magno studio congerit, nec iis utitur, prorsus est similis homini citharas comparanti quas pulsare nescit, &c.

106 *Scalpra et formas*] Instrumenta sutoria, cultros, pedes ligneos, &c.

114 *Foliis amaris*] Vel sylvestribus oleribus, quæ hortensibus sunt amariora; vel male conditis, et hinc insipidis et acerbis.

115 *Chii*] Vini exquisiti ex insula Chio, III. Od. 19. 5. Falerni, I. Od. 20.

117 *Acetum*] Vinum acescens, corruptioni proximum.

Stramentis incubet] Strato vili ac duro, cum habeat molliores stragulas, peristromata, &c.

Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arca;
Nimirum insanus paucis videatur eo, quod
Maxima pars hominum morbo jactatur eodem.
Filius aut etiam hæc libertus ut ebibat hæres,
Dis inimice senex, custodis? ne tibi desit?
Quantulum enim summæ curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore, caputque
Cœperis impexa fœdum porrigine? Quare,
Si quidvis satis est, perjuras, surripis, aufers
Undique? tun' sanus? Populum si cædere saxis
Incipias, servosve tuo quos ære pararis,
Insanum te omnes pueri, clamentque puellæ:
Cum laqueo uxorem interimis, matremque veneno,

ætatis habens octoginta uno minus, cui in arcula putrescat stragulum vestimentum, lumbricorum et vermiculorum cibus; is videlicet non multis censeatur desipere, quoniam hominum pars maxima simili vitio laborat. Vah senex numinibus invise, an ea servas ut filius vel etiam libertus hæres absumat, an ne egeas? etenim quam minimum ex acervo diminuet quæque dies, etiamsi meliori oleo perfundere incœperis brassicas et caput impexum ac porrigine immundum? Quod si quidlibet parvum sufficere dicas, cur violas fidem, cur deprædaris ac furaris undequaque? an tu sapis? Si lapidibus petas populum aut famulos pecunia emtos, insanire te dicent pueri cuncti et puellæ. Quando reste conjugem vel toxico matrem occidis, an

cum fuste Cuning. Sanad. et Francis.—122 Vet. Comb. et al. quædam edd. antiq. *hoc libertus.*—127 'Codex Petrensis, *quodvis.* Exc. Bodl. *quod h̄s,* cum virgula superne posita; id est, *Si quod habes satis est.* Ex compendiosa scribendi ratione orta est varietas. Ceterum, etsi illud, *quod habes,* arridere cuipiam possit, tamen recte habet *quidvis,* ut edd. dederunt.' *Bentl. pejuras* Gott. et Harl. 2. 3. 4.—128 Harl. 6. et Vet. Comb. *tum sanus.*—129 Edd. ante Bentl. *servosve tuos;* et ita Harl. 4. 6. cum ed. Heindorf. Bentleius ex conj. Fabri edidit, *servosve tuo quos ære pararis.* Hoc habent etiam Han. 1. et Harl. 2. 3. et sic dedere Baxt. Dunster, Sanad. Francis, Gesn. Zeun. Bi-

NOTÆ

123 *Dis inimice*] Dant enim Dii utilia hominibus, non ut recondant, sed ut ad usum promant: at avarus adeo metuit ne sibi aliquando quod opus est desit, ut semper desit, cum iis quæ adsunt non utatur.

125 *Ungere si caules*] Si victu paulo meliore ac lautiore utaris. Vide I. Sat. 6. sub finem.

126 *Porrigine*] E sordibus et incuria pectendi capitis oritur porrigo, quo vitio caput furfuribus velut farina obsitum in squammulas quasdam resolvitur.

131 *Cum laqueo uxorem, &c.*] Carpit Horatius quosdam sceleratos sui temporis, quales Scæva, de quo hujus II. Sat. 1. 53. et Nerius, de quo Pers. Sat. II. 14. 'Nerio jam tertia ducitur uxor.' Hic nempe, ut dotibus potire-

Incolumi capite es? Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente?
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam
In matris jugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin ex quo est habitus male tutæ mentis Orestes,
Nil sane fecit quod tu reprendere possis:
Non Pyladen ferro violare aususve sororem
Electram; tantum maledicit utrique, vocando

mente sana es? Nec tu id perpetras Argis, nec ferro; sicut Orestes furiosus interemit parentem. Numquid putas eum in furorem actum post matrem interfectam, nec Furiis mente dejectum priusquam acutam securim calefecerit in faucibus parentis? immo ex quo tempore Orestes dicitur insaniisse, certe nihil commisit quod tu damnare queas. Nec Pyladem nec sororem Electram gladio petiit: ambos dicte-

pont. Wetzel. Wakef. et Kidd.—132 ‘ Pro *Quid enim? Neque* (quæ vera erat scriptura) Bentleius ex quibusdam chartis reposuit *Quidni? neque enim*, satis alieno intellectu.’ *Baxt.* *quid ni* quatuor codd. Pulmanni.—133 ‘ Bentleius auctoritate unius Libri reposuit *occidis Orestes* pro *occidit*, quod vix probaverim. Quid quod *Orestes* non sit Vocativus?’ *Baxt.* *occidis* Exc. Sax. duo codd. Pulmanni, unus Bersmanni, Bentleii Regius, Magdal. Lambeth. et a m. pr. Regin. item Harl. 2. et edd. Gesn. Sanad. Francis, Heindorf, Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd. *occidit* Harl. 3. 4. 6. et edd. antiq.—135 ‘ Pro *malis* apud Veterem Interpretem occurrit *magis*, quod magis concinnum, etsi altera scriptura possit ferri.’ *Baxt.* *malis* exhibent Harl. 2. 3. 4. 6. Han. 1. Gott. Zarot. Venett. Mediol. Ald. &c.—137 *Quin ex quo habitus* Harl. 2. 3. 4. 6. et Baxt. omisso *est*. Cuning. *tutæ male.*—139 ‘ Pulmanni liber optimus cum Regio addunt *est: aususve sororem est Electram.* Recte. Librarii pro more suo omiserunt; quia Hexameter citra id integer est.’

NOTÆ

tur, uxores necabat; ille matri vitam eripiebat, ut hæreditatem adiret, vel ne diutius aleret.

132 *Neque tu hoc facis Argis*] Non in urbe Græca, sed Romæ.

133 *Nec ferro*] Sed veneno. Sarcasmus: cit. Sat. I. hujus lib.

Orestes] Hic matrem Clytæmnestram peremit ulturus patrem Agamemnonem ab ea interfectum. Vide Sophocl. Electram, Euripid. Oresten, Senec. Agamemnonem.

135 *Ante dementem*] Quocirca tu, Scæva, Oreste nequior et insanior.

Actum Furiis] Virgil. Æn. IV. 471. ‘Agamemnonius scenis agitatus Orestes, Armatam facibus matrem et serpentibus atris Cum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.’

139 *Pyladen*] Amicum. Vide Cic. de Amic. n. 24. Porro singularis Orestem inter et Pyladem amicitia etiam proverbio decantata. Tull. de Finib. II. n. 84. ‘ Pyladea amicitia.’

140 *Maledicit utrique*] Aliter paulo Euripides. Sed Poëtis licet adjuncta rei immutare, et comminisci nova; ut dicetur in Epist. ad Pis.

Hanc, Furiam; hunc, aliud, jussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut hæres
Jam circum loculos et claves lætus ovansque
Curreret: hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto; mensam poni jubet, atque
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandum: hominem sic erigit: addit et illud,
Ni tua custodis, avidus jam hæc auferet hæres.
¶ Men' vivo? ¶ Ut vivas igitur, vigila: hoc age. ¶ Quid vis?

riis duntaxat incessit, hanc vocans furiam, illum autem aliud, quod micans bilis suggessit. Opimius indigens auro et argento domi reconditis, qui poculo fictili e Campania bibere Veientanum consueverat festis diebus, vappam autem nefastis, olim oppressus est veterno maximo; adeo ut hæres exultans ac triumphans jam curreret ad arcam et claves. At hunc medicus fidus et velox expergefecit ista ratione: mensam admoveri imperavit, effundique saccos nummorum, ac plures accingi ad supputandum. Ita virum excitavit, adjungens hæc etiam verba: nisi tua defendis, ea mox hæres inhians asportabit. Me scilicet vivente? exclamat æger. Ergo ut vitam retineas, inquit medicus, expergiscere: istud cura. Quid præcipis?

Bentl. Sed Bentleius ad Lucan. I. 146. *est* omisit.—151 Heinsius et Cuning.

NOTÆ

141 *Aliud, jussit quod splendida bilis*] Aliud convicium, quod suggerebat iracundia, seu furor e flava bili. Alii atram bilem interpretantur. Pers. Sat. III. 8. 'Vitrea bilis.'

142 *Pauper Opimius*] Opimia gens Romæ præclara celebritatem dedit Opimiano etiam vino et marmori. Hic *pauper* dicitur ob sordidam avaritiam, cui deest tam quod habet quam quod non habet: ut habet adagium.

143 *Veientanum*] Vinum insipidum et vile, e Veientano Etruriæ agro. Meminit Pers. Sat. V. 147. 'Veientanumque rubellum Exhalet vapida læsum pice sessilis obba.'

Festis diebus] Quibus tamen lætitiæ causa vinum optimum debet poni.

144 *Campana trulla*] Vase fictili e Campania.

Vappam] Corruptum vinum. I. Sat. 1.

146 *Claves*] Ad arcas aperiendas, auferendosque nummos Opimii.

152 *Men' vivo*] Inquit expergiscens ille e veterno, ad sonitum pecuniæ commotæ, et ad voces jacturam illius minantes.

Hoc age. ¶ *Quid vis*] Sermocinatio est lethargici vix evigilantis, et medici letalem soporem discutere satagentis.

¶ Deficient inopem venæ te, ni cibus atque
Ingens accedat stomacho fultura ruenti.
Tu cessas? agedum sume hoc ptisanarium oryzæ.
¶ Quanti emtæ? ¶ Parvo. ¶ Quanti ergo? ¶ Octussibus.
¶ Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis, pereamve rapinis?

Venæ te imbecillum destituent, nisi alimenta et fulcrum validum adhibeantur labenti stomacho: quid moraris? age: accipe hanc pultem oryzæ. Quanti constat? Vili. Quanti, inquam? Octo assibus. Eheu, quid interest, utrum moriar ægritudine,

jam jam auferet hæres.—154 Pro *Ingens* Bentl. conj. *Præsens:* et mox pro *accedat,* ex quinque codd. Pulmanni, tribus Bersmanni, et novem suis reposuit *accedit,* quod habet etiam Harl. 3. *Instans accedit* Cuning. et Sanad.—155 ‘Cum Cruquii et Torrentii codicibus, Veterique Scholiaste, *Tu cessas* legendum censui pro *Quid cessas?* et habet Emphasin duplicis periculi, et vitæ et nummorum scilicet.’ *Baxt.* *Tu cessas?* etiam Harl. 2. 3. 4. 6. et omnes Gesneri, Cruq. Torrent. Heins. R. Steph. Bond. Schrevel. Delph. Dunster, Bentl. Sanad. Francis, Heindorf, Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—156 *Quanti emptum* Cuning. et Sanad. ‘Lambini hoc facinus est, *Octo assibus;* qui explosa vetere lectione *Octussibus* primus hanc, quæ nunc passim circumfertur, in ejus sedem intrusit: ineptam scilicet alteram et corruptam clamitans, quippe ‘octusse’ numero singulari, non ‘octussibus’ numero multitudinis dictum oportuisse. Hunc sequuntur Cruquius Torrentiusque, etsi inviti quodammodo et repugnantes. Ita demum evenit, ut, quod germanissimæ Latinitatis et nativæ elegantiæ est, indignis modis quasi furca hinc ejiceretur. Nos pro more et penso nostro pergemus de Horatio bene mereri; et veram lectionem, negligentia interpretum proditam, postliminio revocabimus: *Quanti emtæ? parvo: quanti ergo? octussibus.*’ Bentl. Ita omnes fere codd. et edd. antiq.—157 Codd. ap. Lamb. unus Vat. Rain. Card. Jann. et Tornes. *pereamque.* Alii codd. et edd. quædam vett. ante Lamb. *pereamne.* Bentleii Regius, Galeanus, et Magdal. Harl. 2. 3. 4. 6. al. et edd. recent. *pereamve.* Cuning. et Sanad. *peream, anne rapinis.*—

NOTÆ

155 *Ptisanarium*] Diminutivum est a ptisana. A *πτίσσειν, pinsere, decorticare,* est *πτισάνη* vel *πτισσάνη, ptisana,* seu hordeum pistum et a cortice purgatum, unde fit puls optimi et salubris succi, restaurandis viribus accommodati. Galen. lib. I.

Oryzæ] Ex oryza, Gall. *du ris,* fit pariter, ut ex hordei farina, puls sanitati perutilis. Plin. XVIII. 7. ‘Indi maxime quidem oryza gaudent Italica, (Al. *ut Itali,*) e qua ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis.’

156 *Quanti emtæ*] Adverte sordes avari moribundi, plus quidem etiam tum anxii de pretio remedii necessarii ad salutem, quam de propria salute.

Octussibus [*Octo assibus*] Al. *octussibus.* Gallica moneta circiter *deux sols dix deniers.*

Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus;
Continuo sanus? Minime. Cur, Stoice? Dicam.
Non est cardiacus, Craterum dixisse putato,
Hic æger: recte est igitur, surgetque? negabit;
Quod latus aut renes morbo tententur acuto.
Non est perjurus, neque sordidus; immolet æquis
Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax.
Naviget Anticyram: quid enim differt, barathrone
Dones quicquid habes, an nunquam utare paratis?

an furtis et rapinis? DAMASIP. *Quis ergo tandem sapit?* STERTIN. *Is qui non vecors.* DAMASIP. *Quid avarus?* STERTIN. *Fatuus est et demens.* DAMASIP. *Ecquid? Si aliquis non avarus sit, an proinde sapiens?* STERTIN. *Nequaquam.* DAMASIP. *Quare, o Stoice?* STERTIN. *Explicabo. Ægrotus iste non est cardiacus: (crede tibi Craterum loqui:) an ergo bene valet, atque exsurget? Minime, inquiet: nam latus vel renes afficiuntur acri morbo. Non est perjurus nec sordide parcus. Ille suem mactet benignis Laribus. Atqui est ambitiosus ac temerarius. Navi pergat Anticyram. Quid enim interest, utrum bona tua projicias in bara-*

163 Major pars codd. Bentl. *tentantur;* atque ita Harl. 2. 3. 6. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. Lamb. Bentl. Sanad. Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd.—166 Gott. Harl. 2. Regin. et Gal. ap. Bentl. Scholiast. item edd. Bentl. et Kidd. *balatrone.* Cuning. Francis, et Sanad. *lalatroni.* Harl. 3. 4. 6. al. et edd. vett. et recentt. *barathrone.* 'Placet recepta lectio, sive intelligas ad ipsius Flacci mentem in I. Ep. 15. 31. vel accipere malis de terræ cavea, ut Noster II. Od. 1. 2. I. Sat. 1. 42. Virg. Georg. II. 507. et alii passim.'

NOTÆ

158 *Quisnam igitur sanus*] Damasippus loquitur cum Stertinio.

161 *Cardiacus*] Ore ventriculi affectus: laborans eo morbo, quem Græci καρδιαλγίαν nuncupant; Gall. *mal d'estomac.*

Craterum] Illustrem medicum tempore Augusti. Eum laudat Persius Sat. III. 65. necnon Tullius ad Atticum.

164 *Immolet æquis Hic porcum Laribus*] Laribus Diis domesticis creditam hominum curam veteres existimabant. Hinc iis sacrificabant sive ut a vitiis ac malis essent liberi eorum præsidio, sive pro collata ope grati. Quoniam vero mater Larium Mania dicebatur, patrocinium illorum requirebant ad depulsionem insaniæ, quæ Græcis μανία. *Porcum* ritu proprio Laribus immolari, patet ex II. Od. 23.

166 *Naviget Anticyram*] Helleborum scilicet ibi quæsiturus, ad expurgandam insaniam qua laborat. Vide supra.

Barathro] Ventri admodum voraci. Quidam explicant, ambitioni, quæ est veluti gurges. Proprie 'barathrum' locus erat Athenis profundissimus, in quem demittebantur noxii et capite damnati. Sensus Horatii est: Quid differt utrum prodigalitate an avaritia pecces, et ad insaniam ruas?

Servius Oppidius Canusî duo prædia, dives
Antiquo censu, gnatis divisse duobus
Fertur, et hæc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi;
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem:
Extimui ne vos ageret vesania discors;
Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.

thrum, an acquisitis utare nunquam? Servius Oppidius veteri censu locuples duo prædia duobus filiis Canusî partitus esse narratur; moribundus autem vocasse liberos ad cubile, et sic allocutus: Ex quo te, Aule, perspexi talos ac nuces aperto sinu portare, necnon largiri atque ludere; te vero, Tiberi, mœstum supputare, et in cavis occultare; veritus equidem sum ne vecordia dispar vos teneret; ne tu Nomentanum, tu Cicutam

Wakef.—168 Hic nova incipit Satira in codice Laurent. Petrarchæ in Biblioth. Florent. cum inscriptione, *Contra ambitiosos et avaros Ecloga.* Ita quoque in Upsal. et Gud. 1. ap. Mitsch.—169 Venet. 1559. *gnatis dedisse duobus.*—170 Harl. 2. 3. 6. et omnes fere Bentleii, Venett. Glarean. Bentl. et Kidd. *hoc moriens.*—172 'Quæro cur Bentleius de suo posuerit *perdere* pro *ludere*, cum vox ludere possit figurate dici pro *perdere*, ubi lusus scilicet temerarius est et nimis frequens.' *Baxt.* 'Puer qui talos et nuces non domi habet, ut, cum opportunum est, illis ludat; sed ubique sinu circumfert, nec deponit ante, quam vel donandi causa vel ludendi depromat, indicium ille dat animi ad rem faciendam et servandam parum attenti: contra avaritiæ et sordium signum est, si abscondat, solus et sæpius dinumeret. Cum gravi et decretoria severitate sua operam hic lusit et perdidit magnus Bentleius.' *Gesn.* Cuning. ex conj. *credere;* et sic edidit Sanad.—174 Nic. Heinsius ap.

NOTÆ

168 *Servius Oppidius*] Rem illustrat exemplo patris prudentissimi filios duos a diversa insaniæ specie deterrentis.

Canusî] Hæc urbs est Apuliæ, de qua I. Sat. 5.

169 *Divisse*] Divisisse, syncope.

171 *Aule*] Fili mi.

Talos] Ne tesseras lusorias, Gall. *dez*, accipe Lector, sed ocellatos. His enim, non item illis, lusitabant pueri. Sueton. Octav. cap. 83. 'Animi laxandi causa, modo piscabatur hamo, modo talis, aut ocellatis, nucibusque ludebat cum pueris minutis.' Ubi 'ossiculis' alii, alii 'oscillis' legunt: alii etiam 'ocellatis nucibus,' id est, in oculi figuram compositis.

172 *Ferre sinu laxo*] Absque magna cura, negligenter.

173 *Tiberi*] Alter hic est Servii Oppidii filius.

174 *Vesania discors*] In pueris nempe elucebant mores, jam studia micabant. Aulus propendebat in prodigalitatem, Tiberius ad avaritiam vergebat.

175 *Nomentanum*] Hominem profusione et luxuria famosum: de eo I. 8.

Cicutam] Fœneratorem avaritiæ sordidæ.

Quare per Divos oratus uterque Penates,
Tu cave ne minuas; tu, ne majus facias id
Quod satis esse putat pater, et natura coërcet.
Præterea ne vos titillet gloria, jure-
Jurando obstringam ambo: uter ædilis fueritve
Vestrum prætor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in Circo spatiere, aut æneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?

imitareris. Quamobrem per Deos Penates ambos obsecro, tu ne dilapides, tu ne augeas id quod pater sufficiens arbitratur ac natura definit. Insuper utrumque sacramento obligabo, ne vos capiat honorum cupiditas: uter vestrum ædilis aut prætor fuerit, is testimonii expers et execrandus esto. Nempe ut in circo magnifice incedas, vel stes ex ære conflatus, tu stulte opes in cicere et faba et lupinis effundas, ac prædiis et pecuniis a patre acceptis spoliere? Nimirum ut plausus quos accipit

Burm. conj. *dissors* pro *discors.*—182 Zarot. *bona tum perdasque;* unde Gesn. conj. *bona tun' perdasque* pro *tune.* '*perdas que* duabus vocibus scribendum puto.' *Baxt.*—183 *Latus ut* optimi et vetustissimi codd. ap. Torrent. Harl. 2. 3. 4. 6. Gott. Han. omnes ap. Bentl. al. et edd. post Torrent. *Lætus* edd. antiq. ante Torrent. *Largus ut* Markland. Epist. Crit. p. 81. *et aëneus* Leid. et Colbert. Bentleii, quod ille recipit. Ita quoque Harl. 2. Vide

NOTÆ

178 *Natura coërcet*] Nimirum illa paucis contenta duntaxat requirit quod sufficiat.

179 *Ne vos titillet gloria*] Ne vos ambitione duci et teneri contingat: ne ambiatis ullum magistratum, ædilitatem, præturam, &c.

181 *Intestabilis*] Ademto jure testimonii dicendi et condendi testamenti infamis. Gell. vi. 7. et xv. 13.

182 *In cicere atque faba*] Ejusmodi nempe donaria et congiaria faciebant demulcendæ et captandæ plebis gratia, qui ad magistratus sibi viam munire studebant: spargebant in vulgus legumina quæ magni tum æstimabantur a populo nondum locuplete et superbiente. Plin. xviii. 12. varia cicerum genera affert: ejusdem vero capitis initio ita scribit: 'Inter legumina maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis.' cap. 14. 'Lupino,' inquit, 'usus est proximus; cum sit et homini, et quadrupedum generi ungulas habenti communis:' et postea: 'Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est.'

183 *Latus ut in Circo, &c.*] Ut in circo magnifice et gloriose ambules, cum ædilis ex more ludos Florales procurabis; tumque munera etiam plebi disperges, ad benevolentiam ejus aucupandam, atque majores aliquando magistratus capessendos. Pers. Sat. v. 177. 'cicer ingere large Rixanti populo, nostra ut Floralia possint Aprici meminisse senes.'

Æneus ut stes] Ut erigatur tibi statua ex ære.

184 *Nudus agris, &c.*] Plures certe bona sua profuderunt in missilibus et

Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Ne quis humasse velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
¶ Rex sum. ¶ Nil ultra quæro plebeius. ¶ Et æquam
Rem imperito; at si cui videor non justus, inulto

Agrippa, tu quoque accipias, quasi vafra vulpes generosum leonem æmulata? O Atrida, quare prohibes ne quispiam curet sepeliendum Ajacem? AGAMEMNON. *Quia rex sum.* STERTIN. *Ego unus e plebe nihil amplius interrogo.* AGAMEM. *Quin et rem justam jubeo. Quod si quis me iniquum judicat, huic per me licet*

Markland. ad Stat. I. Sylv. 1. 51.—186 Quatuor libri optimi ap. Torrent. *ingenium;* ut totum illud, *Astuta ingenium*, vulpi detur.—188 'Cruquius in optimo Gandasensi *quære* scriptum fuisse affirmat: atque ita legi debere Gul. Canterus Nov. Lect. IV. 12. ait: nec mihi displicet: sed non tanti est, ut sine majoribus auctoribus quicquam immutem.' *Torrent.* 'Bentleius non vidit Dialogismum esse, cum arbitrio suo mutaverit *quæro* in *quære.* Verum hoc fecit de more suo auctoritate unius membranæ, quam ob raritatem ceteris præferendam censuit.' *Baxt.* Trinit. ap. Bentl. et Acron, *quæram.* Omnes codd. Bentleii, Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. al. et edd. Zarot. Mediol. 1477. 1486. 1502. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1492. 1559. Florent. 1482. al. antiq. *quæro;* ita etiam Baxt. Gesn. Zeun. Schrevel. Bond. Delph. Sanad. Dunster, Francis, Heindorf, Wetzel. Bipont. Wakef. et Comb.—189 '*At si, cui* nuper ediderunt ex codice omnium veterrimo Blandinio. Sed rectius est *Ac si*, ut alii omnes, scripti

NOTÆ

donariis: et Milo quidem tria dicitur patrimonia consumsisse auram venando popularem congiariis.

185 *Agrippa*] Augusti gener, populo item dilectissimus. De eo I. Od. 6.

186 *Astuta ingenuum, &c.*] Tu pusillus magnos perperam æmulatus. Sunt qui alludi velint ad Æsopi fabulam de vulpe seu asino Cumano leoninis exuviis induto.

187 *Ne quis humasse velit, &c.*] Novus Dialogus, quo ambitiosos pariter insanire demonstratur: asseriturque id quod est supra vs. 45. 'Hæc magnos formula reges ... tenet.' Itaque Stertinius seu plebeius quispiam inducitur loquens cum Agamemnone; qui quidem, ut 'regum maximus' appelletur, grande piaculum non dubitat perpetrare; videlicet propriam filiam ambitioni suæ magis immolat quam Dianæ aut publicæ utilitati. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide.

Ajacem] Telamonis filium, excepto Achille solo, fortissimum Græcorum: eorumque 'Insigne propugnaculum,' atque inter ceteros 'capite et latis humeris eminentiorem,' teste Homero Iliad. B. et Γ. vide II. Od. 4.

Vetas cur] Ajacem propria manu interfectum Teucer frater ad sepulturam efferre moliebatur: at prohibitus est jussu Agamemnonis, eo quod hostilem in Græcos animum ille præbuisset, ut mox explicabitur.

188 *Nil ultra quæro*] Quidam legunt, *quære*, ut continuus sit Agamemnonis sermo.

Fecit cum stravit ferro pecus? abstinuit vim
Uxore et gnato, mala multa precatus Atridis:
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
¶ Verum ego, ut hærentes adverso littore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine Divos.
¶ Nempe tuo, furiose. ¶ Meo; sed non furiosus.
¶ Qui species alias veri, scelerisque tumultu
Permistas capiet, commotus habebitur; atque,
Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Ajax cum immeritos occidit, desipit, agnos?

osus, quando pecudes ense jugulavit? haud conjugem et filium læsit: diras quidem in filios Atrei jactavit: at nec Teucrum nec ipsum Ulyssem percussit. AGAM. *Atqui ut abstraherem naves iniquo littore detentas, ego rite numina placavi sanguine.* STERT. *Tuo videlicet, insane.* AGAM. *Meo, inquam, sed minime insanus.* STERT. *Verum qui speciebus falsis et scelere confusis conspurcatisque ducitur, certe furiosus censeri debet: nec interest utrum per insaniam an per iram peccet. Numquid Ajax insanit, cum agnos perimit innocentes? an tu mente sana es, quando*

203 *Uxore et gnata* Harl. 4. ‘ Aliter interpunxi, *Uxore et gnato: m. m. p. Atridis, Non, &c.* non sine sensus, ut videtur, commodo.’ *Wakef.*—204 Hic etiam vett. codd. *Ulixem.* Vide ad vs. 197.—208 ‘ Cum Torrentii codicibus et Veteribus Scholiastis *alias veri* reposuimus pro *alias veris*: nam *S* detractum erat sequenti vocabulo: estque Hellenismus pro *alias vero*, quæ Cruquiana lectio est. Bentleius sic interpungit, *Species alias, veri scelerisque tumultu,* ac si *alias* diceretur absolute, quod nobis duriusculum videtur.’ *Baxt.* *veris* est conj. Lambini, et placet Valartio. ‘ Distinguendum potius: *Qui species, alias veri scelerisque, tumultu Permistas capiet, commotus habebitur.* hoc tamen integrum, ad lectoris arbitrium deferimus.’ *Wakef.*—211 ‘ *Ajax immeritos dum occidit*] Derivatum est hoc ab Editionibus priscis; inde in plerisque nunc circumfertur. At solus ex nostris Reginensis *dum;* ceteri *cum;* ut plerique aliorum habent; et id versus sequens confirmat: *Cum prudens admittis.* Ceterum aliter verba ordinantur, cum in Cruquianis, tum in nostris, Zuliche-miano, Magdalenensi, et Regiæ Societatis: *Ajax cum immeritos occidit, desipit,*

NOTÆ

203 *Uxore*] Tecmessa. *Nato*] Eurysace. *Atridis*] Agamemnoni et Menelao.

204 *Teucrum*] Fratrem suum.

Ulyssem] Cui tamen Ajax iratus maxime.

208 *Qui species alias veri, &c.*] Urget Stertinius, quasi diceret: immo furiosus es ac demens, quippe falsis rerum speciebus illusus, atque (ut ait Cic. Tusc. v. n. 98.) ‘ mentem habes imbutam pravitatis erroribus.’ Quod si animo stares, si commotus non esses, veras utique species habuisses, rectum animi servasses, atque adeo intellexisses hominis cædem haud placere numinibus, a quibus vita nobis tribuitur: neque vana honoris cupiditate deceptus crimen infandum speciosa religionis umbra velatum stulte admisisses. Certe sana mens ‘causas rerum et consecutiones videt.’ Cic. de Finibus II. n. 45.

Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo? et purum est vitio tibi cum tumidum est cor?
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem, ut gnatæ, paret ancillas, paret aurum;
Rufam et Rufillam appellet, fortique marito

sponte crimen perpetras ob vanam gloriam? utrum culpa caret animus dum superbit? Age vero, si quis agnam lectica circumferre gaudeat; ac velut filiæ vestes, aurum, famulas tribuat; puellam vel puellulam nominet; atque viro generoso con-

agnos. Quod altero concinnius cultiusque exire, qui aurem habet, facile sentiet: et merito viris eruditis Cruquio Baxteroque placuisse.' *Bentl.*—212 Pro *admittis* Cruquiani plures, unus Pulmanni, et duo ap. Bentl. *committis;* unde Bentleius, *Tu prudens s. o. t. cum admittis.*—213 Harl. 6. *timidum est cor.* Harl. 3. *est vitio cui sollicitum est cor.*—215 *Huic vestem, natæ ut* Magdal. ap. Bentl.—216 *Rufam aut Pusillam* Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. et Zarot. *Rufam et Pusillam* Vet. Comb. 'Manuscriptorum quantum ubique est, et editiones priscæ habent *Rufam aut Pusillam;* nisi quod nonnulli *et* pro *aut,* et vetustissimus Blandinius *Posillam.* Ceteræ quæ circumferuntur lectiones,

NOTÆ

212 *Ob titulos inanes*] Vanæ gloriæ, summi Græcorum imperii, ambitiosi nominis studio, ut totius Græciæ exercitus imperator dicaris. Vide Iliad. B. sub finem; ubi numerantur et nominantur reges ac duces Græcarum copiarum. Præcipui vero isti: Achilles Myrmidonum, Ulysses Ithacensium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretensium, Tlepolemus Rhodiorum, Philoctetes Melibœorum, Ajax Telamonius Salaminiorum, Ajax Oileus Locrensium, Menestheus Atheniensium, Nestor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacedæmoniorum, Agapenor Arcadiorum, &c. Quibus omnibus, id est, navibus circiter mille ac ducentis, virorum autem millibus centum et viginti præerat Agamemnon Mycenensium rex.

213 *Stas animo*] An non tua mens de sua sede mota ac dejecta est? cum enim stat illa, recte sentit, recte cogitat, recte agit.

Purum est vitio tibi cum tumidum est cor] Alii sic interpungunt: *purum est vitio,* tibi cum tumidum est cor? certe bonus utrobique sensus.

214 *Si quis lectica, &c.*] Aliud argumentum a simili. Porro ne cui ea similitudo videatur futilis aut insulsa, legat 2. Reg. XII. ubi Nathan Propheta ex pari similitudine Davidem regem redarguit: 'Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, et de calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia.' Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirum Imperator ille equo suo, 'præter equile marmoreum, et præsepe eburneum, præter et purpurea tegumenta, ac monile e gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati acciperentur: consulatum quoque traditur destinasse.' Quid vero Xerxes Platano arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herod. lib. VII. vide Not. II. Od. 15. 4.

216 *Rufam et Rufillam* [*Pusam aut*

Fecit cum stravit ferro pecus? abstinuit vim
Uxore et gnato, mala multa precatus Atridis:
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
¶ Verum ego, ut hærentes adverso littore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine Divos.
¶ Nempe tuo, furiose. ¶ Meo; sed non furiosus.
¶ Qui species alias veri, scelerisque tumultu
Permistas capiet, commotus habebitur; atque,
Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Ajax cum immeritos occidit, desipit, agnos?

osus, quando pecudes ense jugulavit? haud conjugem et filium læsit: diras quidem in filios Atrei jactavit: at nec Teucrum nec ipsum Ulyssem percussit. AGAM. *Atqui ut abstraherem naves iniquo littore detentas, ego rite numina placavi sanguine.* STERT. *Tuo videlicet, insane.* AGAM. *Meo, inquam, sed minime insanus.* STERT. *Verum qui speciebus falsis et scelere confusis conspurcatisque ducitur, certe furiosus censeri debet: nec interest utrum per insaniam an per iram peccet. Numquid Ajax insanit, cum agnos perimit innocentes? an tu mente sana es, quando*

203 *Uxore et gnata* Harl. 4. 'Aliter interpunxi, *Uxore et gnato: m. m. p. Atridis, Non, &c.* non sine sensus, ut videtur, commodo.' *Wakef.*—204 Hic etiam vett. codd. *Ulixem.* Vide ad vs. 197.—208 'Cum Torrentii codicibus et Veteribus Scholiastis *alias veri* reposuimus pro *alias veris:* nam *S* detractum erat sequenti vocabulo: estque Hellenismus pro *alias vero*, quæ Cruquiana lectio est. Bentleius sic interpungit, *Species alias, veri scelerisque tumultu*, ac si *alias* diceretur absolute, quod nobis duriusculum videtur.' *Baxt.* *veris* est conj. Lambini, et placet Valartio. 'Distinguendum potius: *Qui species, alias veri scelerisque, tumultu Permistas capiet, commotus habebitur.* hoc tamen integrum, ad lectoris arbitrium deferimus.' *Wakef.*—211 '*Ajax immeritos dum occidit*] Derivatum est hoc ab Editionibus priscis; inde in plerisque nunc circumfertur. At solus ex nostris Reginensis *dum;* ceteri *cum;* ut plerique aliorum habent; et id versus sequens confirmat: *Cum prudens admittis.* Ceterum aliter verba ordinantur, cum in Cruquianis, tum in nostris, Zulichemiano, Magdalenensi, et Regiæ Societatis: *Ajax cum immeritos occidit, desipit,*

NOTÆ

203 *Uxore*] Tecmessa. *Nato*] Eurysace. *Atridis*] Agamemnoni et Menelao.

204 *Teucrum*] Fratrem suum.

Ulyssem] Cui tamen Ajax iratus maxime.

208 *Qui species alias veri, &c.*] Urget Stertinius, quasi diceret: immo furiosus es ac demens, quippe falsis rerum speciebus illusus, atque (ut ait Cic. Tusc. v. n. 98.) 'mentem habes imbutam pravitatis erroribus.' Quod si animo stares, si commotus non esses, veras utique species habuisses, rectum animi servasses, atque adeo intellexisses hominis cædem haud placere numinibus, a quibus vita nobis tribuitur: neque vana honoris cupiditate deceptus crimen infandum speciosa religionis umbra velatum stulte admisisses. Certe sana mens 'causas rerum et consecutiones videt.' Cic. de Finibus II. n. 45.

Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo? et purum est vitio tibi cum tumidum est cor?
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem, ut gnatæ, paret ancillas, paret aurum;
Rufam et Rufillam appellet, fortique marito

sponte crimen perpetras ob vanam gloriam? utrum culpa caret animus dum superbit? Age vero, si quis agnam lectica circumferre gaudeat; ac velut filiæ vestes, aurum, famulus tribuat; puellam vel puellulam nominet; atque viro generoso con-

agnos. Quod altero concinnius cultiusque exire, qui aurem habet, facile sentiet: et merito viris eruditis Cruquio Baxteroque placuisse.' *Bentl.*—212 Pro *admittis* Cruquiani plures, unus Pulmanni, et duo ap. Bentl. *committis;* unde Bentleius, *Tu prudens s. o. t. cum admittis.*—213 Harl. 6. *timidum est cor.* Harl. 3. *est vitio cui sollicitum est cor.*—215 *Huic vestem, natæ ut* Magdal. ap. Bentl.—216 *Rufam aut Pusillam* Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. et Zarot. *Rufam et Pusillam* Vet. Comb. 'Manuscriptorum quantum ubique est, et editiones priscæ habent *Rufam aut Pusillam;* nisi quod nonnulli *et* pro *aut*, et vetustissimus Blandinius *Posillam.* Ceteræ quæ circumferuntur lectiones,

NOTÆ

212 *Ob titulos inanes*] Vanæ gloriæ, summi Græcorum imperii, ambitiosi nominis studio, ut totius Græciæ exercitus imperator dicaris. Vide Iliad. B. sub finem; ubi numerantur et nominantur reges ac duces Græcarum copiarum. Præcipui vero isti: Achilles Myrmidonum, Ulysses Ithacensium, Thoas Ætolorum, Idomeneus Cretensium, Tlepolemus Rhodiorum, Philoctetes Melibœorum, Ajax Telamonius Salaminiorum, Ajax Oileus Locrensium, Menestheus Atheniensium, Nestor Pyliorum, Diomedes Argivorum, Menelaus Lacedæmoniorum, Agapenor Arcadiorum, &c. Quibus omnibus, id est, navibus circiter mille ac ducentis, virorum autem millibus centum et viginti præerat Agamemnon Mycenensium rex.

213 *Stas animo*] An non tua mens de sua sede mota ac dejecta est? cum enim stat illa, recte sentit, recte cogitat, recte agit.

Purum est vitio tibi cum tumidum est cor] Alii sic interpungunt: *purum est vitio,* tibi cum tumidum est cor? certe bonus utrobique sensus.

214 *Si quis lectica, &c.*] Aliud argumentum a simili. Porro ne cui ea similitudo videatur futilis aut insulsa, legat 2. Reg. XII. ubi Nathan Propheta ex pari similitudine Davidem regem redarguit: 'Pauper nihil habebat omnino præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum cum filiis ejus, de pane illius comedens, et de calice ejus bibens, et in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia.' Item Sueton. Calig. cap. 55. nimirum Imperator ille equo suo, 'præter equile marmoreum, et præsepe eburneum, præter et purpurea tegumenta, ac monile e gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati acciperentur: consulatum quoque traditur destinasse.' Quid vero Xerxes Platano arbori donans aureum monile, assiduumque satellitem, ex eorum numero qui immortales vocabantur? Herod. lib. VII. vide Not. II. Od. 15. 4.

216 *Rufam et Rufillam* [*Pusam aut*

Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat jus
Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
Integer est animi? ne dixeris. Ergo, ubi prava
Stultitia, hic est summa insania: qui sceleratus,

jugem dare velit; isti Prætor edicto omnem auferat potestatem; curaque sit penes cognatos sapientes. Quid si aliquis filiam loco agnæ mutæ addicit morti? an mente constat? Nequaquam affirmes: itaque ubi est iniqua fatuitas, ibi summa

sunt febriculosæ conjecturæ, quæ per vanas imagines auctoribus suis illudebant. *Pusam aut pusillam* Cruquius dedit, *Pupam aut pupillam* Lambinus; *Putam aut putillam* Scaliger; *Pupam aut Pusinnam* Nic. Heinsius: quæ omnia cum nomina sint appellativa et ὑποκοριστικὰ, minime hic locum habere possunt. Quivis enim sine ulla dementiæ suspicione vel agnam vel catellam vel dorcada vel simile aliud delicium istis vocabulis appellare poterit. Prudentius certe illi faciunt, qui *Rufam aut Rufillam* legunt; ipsa nimirum sententia flagitante non blanda verba et ὑποκοριστικὰ, sed vera fœminarum nomina: quale siquis agnæ imponat, fœminam eam esse credens, proque filia nuptum daturus, is sine dubio ad agnatos et gentiles erit deducendus. Sed quid opus *Rufillam* hic, invitis codicibus, reponere? Vera sola et genuina lectio est, quam ipsi suppeditant: *Rufam aut Posillam appellet.* Ita, ut dixi, codex veterrimus Blandinius; sed eodem redit, quod in ceteris libris extat, *Pusillam.*' Bentl. *Rufam et Rufillam* Baxt. Gesn. Zeun. Wetzel. et Bipont. Bentleium secuti Heindorf, Wakef. et Kidd.—219 ' Bentleius nescio quomodo semper amat *si qui*, sive sit in Scriptis, sive non. Verum hoc fecit metu sibili, uti sæpius jam nobis dictum est.' *Baxt.*—220 ' Duo codices, *ubi parva.* Nec fortassis displicebit cogitanti Stoicorum illam, ut peccatorum, sic stultitiæ æqualitatem, cum illud plus minusque non admitterent. Nec illepidum ἀντιστροφὸν, ut parva stultitia summa sit insania. Parum autem refert utro modo legas, *hic summa est*, an, *hic est summa insania.* Sermoni enim hoc postremum similius est: quod ultro affectat Flaccus: atque ita in optimæ notæ libris legitur quanquam Lambino displicet.' *Torrent.* Harl. 4. *ubi parva.* Waddel. *Ergo ibi parva est Stultitia.*—221 ' Optimi Torrentii codices cum Vulgatis legerunt: *hic est summa insania* pro *hic summa est insania.* Illud posterius placuit Bentleio.' *Baxt.* *hæc summa est* Waddel.—

NOTÆ

pusillam] Pusus et pusa, unde pusilla et pusio, idem significant quod puer et puella: Varro de Ling. Lat. lib. VI. Alii legunt, *Pupam et pupillam.*

217 *Interdicto huic omne adimat jus Prætor*] Huic homini tanquam male sano Prætor interdicat omni jure administrandi bona sua.

218 *Abeat tutela*] Bonorum illius administratio seu procuratio transferatur et committatur propinquis. Lex XII. Tab. ita statuebat: ' Si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque ejus potestas esto.'

219 *Quid? si quis gnatam, &c.*] Quid ergo Agamemnon morti addicens filiam, et aris devovens, num integra mente est?

221 *Qui sceleratus, Et furiosus erit*] Non abludit quod legitur apud Isai. cap. XXXV. ' Via sancta vocabitur et directa, ita ut stulti non errent per eam.'

Et furiosus erit: quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc, age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum;
Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimonî mille talenta,
Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum,

est insania. Qui improbus, erit pariter insanus. Quisquis præclaræ existimationis avidus fuerit, hunc attonitum fecit Bellona sanguinolenta. STERT. *ad* DAMAS. *Jam vero mecum excute luxuriam et Nomentanum: quippe ratio probabit luxuriosos desipere et furere. Iste ubi a patre accepit mille talenta, statim venire mane in suam domum jubet piscatores, pomarios, aucupes, myropolas, turbamque sceleratam Hetrusci vici, scurras, fartores, denique macellum totum ac Velabrum. Quid inde?*

222 Cuning. et Sanad. *cepit quem vitrea.*—224 Harl. 6. *accipe mecum.*—225 *Vincit* Venet. 1559. Glarean. et Lamb.—228 Lamb. *aut Tusci.*—230 ' Bentleius ex

NOTÆ

222 *Vitrea fama*] Vel, fragilis; vel splendens, instar vitri.

223 *Hunc circumtonuit, &c.*] Hunc bellicæ gloriæ plus æquo avidum et stulte appetentiorem scilicet attonitum indeque vesanum reddidit Bellona bellorum Dea. Juvenal. Sat. IV. 123. ' ut fanaticus œstro Percussus, Bellona, tuo.' Græcis ἐμβρόντητος, *vesanus, fulmine* vel *tonitru stupefactus:* ἐμβροντησία, *stupor, vesania.*

224 *Nunc, age, luxuriam, &c.*] Ostendimus insanire avaros et ambitiosos: modo luxuriosos arripiamus, omnesque Nomentani similes.

Nomentanum] Hominem profusione et luxuria famosum. De eo jam I. Sat. 8. et II. Sat. 1.

226 *Hic simul accepit, &c.*] Statim atque Nomentanus pinguem hæreditatem accepit, eam dilapidare totam aggreditur.

Mille talenta] Gallicæ monetæ, *six cens mille écus:* si quidem unum quodque Talentum ad rationes nostras facit nummos sexcentos.

227 *Pomarius*] Qui fructus sive poma omnis generis vendit.

228 *Unguentarius*] Pharmacopola. I. Sat. 2. Gall. *Parfumeur.*

Tusci turba impia vici] Quotquot voluptatum asseclæ et ministri habitant vicum Tuscum; qui palatium inter et capitolium situs est: dictus a Tuscis incolis. Quam appellandi rationem varie quidem explicant. Varro de Ling. Lat. lib. IV. Liv. lib. II. Dionys. Halic. vide Alex. ab Alex. II. 18. In eo meretrices habitarunt; item unguentarii: unde et Thurarius dictus est: certe malæ famæ notam habuit. Plaut. Cistell. ' Tusco modo indigne dotem quæras corpore.' Et Curcul. ' In Tusco vico, ibi sunt homines qui ipsi sese venditant.'

229 *Scurris*] Gall. *Bouffons.*

Fartor] Qui aves farcit et saginat: qui lucanicas aliaque id genus farcimina facit et condit.

Cum Velabro omne macellum] Cuncti simul cupediarum ac delicarum artifices et ministri.

Velabro] Velabrum a vehendo dic-

Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes:
Verba facit leno, Quicquid mihi, quicquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum: et vel nunc pete, vel cras.
Accipe quid contra juvenis responderit æquus:
Tu nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
Cœnem ego; tu pisces hyberno ex æquore vellis;

magno numero confluxere. Leno proloquitur: Quicquid habeo, quicquid etiam illorum singuli domi habent, tuum illud puta: ac seu mox, seu cras posce. Audi quid ad hæc reposuerit bonus adolescens: In nivibus Lucaniæ pernoctas ocreas indutus, ut aprum ego comedam: tu pisces hyeme in mari quæris mihi. Ego certe deses

conjectura sua reposuit, *Qui cum venere:* neque enim intellexit *Quid tum* Comicam esse Μετάβασιν.' *Baxt.*—233 Harl. 2. 3. 4. 6. *contra hæc.*—234 'Bentleius pro *In* posuit *Tu*, neque hoc absurde, nisi quod desit auctoritas. Ego nihil moveo.' *Baxt.* '*duras* legendum puto.' *Markl. ad Stat. Sylv.* v. 1. 123. —235 'Duplex jam olim hic ferebatur scriptura, Scholiastæ quoque observata, *verris* et *vellis*. Et *vellis* quidem editiones priscæ exhibent, ac dimidia fere pars codicum: ceteri ab altera lectione stant. Si *vellis* hic admittitur, tum ad arundinem piscatoriam et hamum; sin *verris*, tum ad rete et everriculum referri debet. Atque hoc placet. Ausonius Mosella, vs. 244. 'Hic medio procul amne trahens humentia lina, Nodosis decepta plagis examina verrit.' Et 281. 'Ille hamis et rete potens, scrutator operti Nereos, æquoream solitus converrere Tethyn.'' *Bentl.* Han. 1. *verris*. Tres codd. Tor-

NOTÆ

tum volunt aliqui cum Varrone de Ling. Lat. lib. IV. Palustris et aquosus pridem locus erat, per quem etiam Tiberis defluxit donec ab Augusto in alveum est coactus: quemadmodum dicetur in Arte Poët. vs. 67. hinc et Tibul. II. 5. 'At qua Velabri regio patet, ire solebat Exiguus pulsa per vada linter aqua.' Exinde vicus fuit Romæ celebris; ex quibusdam, in foro boario, ex aliis, in foro olitorio; hod. *S. Giorgio in Velabro*. Nomen alii deducunt ex eo quod locus erat obtentus velis, sub quibus vendebantur oleum, casei, et similia. Plaut. Captiv. 'quasi in Velabro olearii.' Martial. XIII. 32. caseum Velabrensem commendat.

Macellum] Locus obsoniis vendendis Romæ destinatus: a mactandis pecoribus ac venumdandis appellatus: vel a quodam Macello nomine, cujus domus olim ibi diruta fuerit. Alii aliter.

231 *Leno*] Hic, vel a leniendo, vel ab alliciendo dictus, accommodatum plane suo nomini sermonem habet ad juvenem prodigum.

233 *Æquus*] Ironice. Nomentanus scilicet erga nequam illos homines at jucundos libidinum ministros benignus ac liberalis.

234 *Tu nive Lucana, &c.*] Quantas, inquit, pro me fers ærumnas, venando in Lucaniæ montibus ac sylvis, vel dum nivibus rigescunt, ut mihi apros afferas! de Lucania, in Epod. I. sub finem.

235 *Vellis* [*verris*] Hinc retis genus piscatorium vocarunt 'everriculum.' Non. Marcel.

Segnis ego, indignus qui tantum possideam: aufer!
Sume tibi decies; tibi tantundem; tibi triplex,
Unde uxor media currit de nocte citata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ,
Scilicet ut decies solidum exsorberet, aceto
Diluit insignem baccam; qui sanior, ac si

haud mereor tantas opes habere. Tolle, accipe tibi decies centena millia sestertium: tibi tantundem: triplum vero tibi, per quem festinat conjux media nocte accersita. Æsopi filius margaritam eximiam ex aure Metellæ ablatam aceto liquefecit, nempe ut absorberet decies centena simul: nonne tam insanus quam si idipsum pro-

rentii, *vellis.*—236 Cuning. *tantum qui.*—238 'Omnes Libri cum Vet. Schol. legerunt *currit* pro *currat:* et *citata* est apud Vet. Schol. pro *vocata;* et melius *citata* cum præposuerit *currit.* Bentleius servat *vocata.*' Baxt. *currat* plurimæ edd. a Lamb. usque ad Bentl. sed edd. antiq. et omnes fere codd. *currit;* ita certe Harl. 2. 3. 4. 6. *vocata* Han. 1. Harl. 2. 3. 4. 6. al. et Vet. Comb.—240 Han. 1. Exc. Sax. Harl. 3. 6. *absorberet.* Harl. 4. *sorberet.*—246 *Quorsum*

NOTÆ

237 *Sume tibi decies*] En vobis præmia rependere statui: dono videlicet tibi, venator, decies centena millia sestertium: tantundem quoque tibi, piscator: tibi vero triplum, o leno, qui sedulo mihi voluptates procuras.

239 *Filius Æsopi, &c.*] Æsopus Tragœdus fuit locuples admodum et luxuriosus. Clodius pariter ejus filius decoxit ab eo relictam sibi hæreditatem ducenties sestertium, ut aiunt: et cum a Cæcilia Metella adamaretur, pendentem ex ejus aure margaritam ingentis pretii detraxit, atque aceto liquefactam exsorbuit. Vide Val. Max. IX. 1. Macrob. III. 14. Plin. IX. 35. ubi de Cleopatræ Antoniique epulis pariter luxuriosis; subditque: 'Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres; ne in Triumviratu suo nimis superbiat Antonius, pæne histrioni comparatus,' &c. Caligula quoque pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbuit. Sueton. Calig. cap. 37.

240 *Scilicet ut decies solidum exsorberet*] Plin. mox cit. 'Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ possit, respondit, una se cœna centies sestertium absumturam,' &c.

Aceto Diluit] Hanc inesse vim aceto, docet Vitruv. VIII. 3. Macrob. lib. III. 17. Plin. cit. 'Ex præcepto ministri unum tantum vas ante eam posuere aceti, cujus asperitas visque in tabem margaritas resolvit.' Idem XXIII. 1. sub finem: 'Acetum saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens.'

Illud idem in rapidum flumen jaceretve cloacam?
Quinti progenies Arrî, par nobile fratrum,
Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coëmtas:
Quorsum abeant? sani ut creta, an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adjungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa,

jecisset in currentem fluvium aut in cloacam? Filii Q. Arrii, par fratrum illustre, improbitate et scurrilitate et criminum studio simillimum, assueti comedere luscinias magno pretio emtas; qua parte credantur sapere? an candido, an atro lapide notandi? Si vetulus quispiam gaudeat exstruere domunculas, parvo currui mures alligare, ludere par impar, equitare in longo fuste; hunc dicas agi vesania. Si

abeant censen'? Cuning. '*Sani ut creta* legerunt quatuor Cruquii codices pro *sani. Creta.* 'Carbone notentur ut insani, an creta ut sani?' *Vet. Schol.* Pro *sani ut creta an carbone notandi* Bentleius ponere voluit *satin' creta, an carbone notati,* quod mihi vitiosum videtur.' *Baxt. notandi* Gott. *notati* Exc.

NOTÆ

243 *Quinti progenies Arrî, &c.*] Pariter leves ac luxuriosi duo fratres Q. Arrii filii. Is videtur esse, de quo supra vs. 86.

245 *Luscinias soliti impenso prandere*] Val. Max. cit. 'Æsopi Tragœdi filius,' inquit, 'non solum perditæ sed etiam furiosæ luxuriæ juvenis, cantu commendabiles aviculas immanibus emtas pretiis in cœna pro ficedulis ponere, acetoque liquatos magnæ summæ uniones potionibus aspergere solitus, amplissimum patrimonium velut amaram sarcinam quam celerrime abjicere cupiens.' Plin. x. 51. 'Insignis est . . . Æsopi histrionis tragici patina sexcentis millibus sestertium taxata: in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coëmtas: nulla alia inductus suavitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reveritus, illos opimos et voce meritos: dignus prorsus filio, a quo devoratas dixi margaritas.'

Prandere] Vox fortasse ad augendam invidiam posita. Nam qui tam exquisitas dapes prandebant, quas non cœnabant? Si quidem ex Plutarcho Sympos. VIII. 6. prandium erat matutina quæpiam esitatio, sine apparatu, ex obviis quibuslibet, cœna vero convivium paratum et elaboratum. Unde et soli prandebant, at cœnabant in cœtu amicorum; unde nomen. Vide Alex. ab Alex. v. 21.

246 *Quorsum abeant? sani*] Quomodo sanis annumerentur. Marcilius haud absurde corrigit, *Quorsum abeant? sanin'? creta, an carbone notandi?*

Creta, an carbone notandi] An laudandi, an vituperandi? Pers. Sat. v. 108. 'Illa prius creta, mox hæc carbone notasti.'

247 *Ædificare casas, &c.*] Amantes etiam desipere jam probat; tamque puerilia agere, quam solent pueri domunculas exstruentes e cœno et lapillis, mures velut jumenta ad plostellum alligantes, &c.

248 *Ludere par impar*] Sicut pueri manu prementes copiam nucum, fa-

Si quem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his, ratio esse evincet, amare;
Nec quicquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Solicitus plores; quæro, faciasne quod olim
Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille

ratio vincat, amare puerilius esse quam ista; nec ullum esse discrimen utrum in arena ludas iisdem ludis quibus olim ludebas tres annos natus, an amore meretricis anxius lacrymere: rogo te, num acturus sis quod Polemo quondam egit errore liberatus? an abjicies morbi signa, fascias, pulliolum, faucium operimenta, quemadmo-

Sax. et Harl. 3. *sani, creta* Harl. 2. Zarot. et Vet. Comb.—250 *Sic* Vet. Schol. Harl. 3. 6. et Vet. Comb. *Si* Harl. 2. 4. optimi codd. Cruquii, et edd. recentt.—251 Exc. Sax. *Nec quicquam differt.* 'Vulgatus infinitivus refertur ad antec. *ratio evincet.*—255 Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. Zarot. Vet. Comb. *cubitale.*

NOTÆ

barum, castanearum, nummorum, divinandum alii aliis proponunt, sitne par numerus, an impar. Sic tamen viri lusitarunt interdum, immo et Augustus. Sueton. Octav. cap. 71. 'Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter et palam oblectamenti causa etiam senex.' Et postea: 'Scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se, inter cœnam, vel talis vel par impar ludere.' De his Jul. Pollux IX. 7. Ovid. de Nuce vs. 80. 'Est etiam, par sit numerus, qui dicat, an impar; Ut divinatas auferat augur opes.'

Equitare in arundine longa] Ita cum filiolis lusisse narratur sapiens ille Socrates; nec supervenientem Alcibiadem erubuisse.

249 *Si quem delectet barbatum*] Id est, si quis barbatus et senex ludos istos pueriliter consectetur, ac totus iis incumbat. Nam, ut dixi, tum paulo ante tum alibi, nugari ac ludere viri graves aliquando visi sunt. Vide Sat. I. hujus lib.

254 *Mutatus Polemon*] Is adolescens Atheniensis luxuria perditus, die quadam ebrius et comessabundus scholam Xenocratis ingressus est: hunc vero cum de temperantia, sobrietate, pudicitia vehementer disputantem audisset, adeo commotus est ejus oratione, ut luxuriosum morem extemplo ejurarit. Quin et factus Xenocratis discipulus post ipsum docuit magna cum laude. Diog. Laërt. l. IV. Val. Max. VI. cap. ult. Suidas, &c. Meminit et S. Ambros. lib. de Elia, cap. 12.

255 *Fasciolas*] Integumenta pariter et ornamenta, quibus tibias et crura præligabant ac vinciebant præsertim molles: Græci periscelidas vocant; Latini subligar, caligas, braccas, feminalia: Gall. *bas et haut de chausses.* Cic. de Arusp. Respon. 'P. Clodius a mitra, a muliebribus soleis, a purpureis fasciolis, a strophio . . . . est factus repente popularis.' Quintil. XI. 3. 'fascias quibus crura vestiuntur.'

Cubital] Pulvillum cœnantis cubit supponendum aliqui interpretantur

Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero cum poma, recusat:
Sume, Catelle; negat: si non des, optat. Amator

dum ille comessatus narratur coronas capiti detraxisse, statim ac reprehensus est a sobrio præceptore? Si offers poma irato puero, respuit. Accipe, mi pusille, inquies: ille abjicit. Quod si deneges, efflagitat. In quo differt amator expulsus, cum ani-

—257 'Libri aliquot veteres habent *correctus;* quod magis probo: et ita excudi jusseram. Potest tamen recepta scriptura ferri.' *Lamb.*—259 Gott. et

NOTÆ

absurde quidem: Nam quid ad rem? Immo erat palliolum quoddam super humeros ad cubitos usque protensum, caput etiam cucullo protegens contra frigus. Quintil. mox cit.

Focalia] Torques, coronas floreas, inquiunt. Immo colli ac faucium involucrum et fomentum, e fasciis laneis. Vide Pers. Sat. I. 17. Not. Quintil. cit. 'Palliolum, sicut fascias quibus crura vestiuntur, et focalia, et aurium ligamenta, sola potest excusare valetudo.' Senec. Nat. Quæst. IV. 'Videbis quosdam graciles, palliolo focalique circumdatos.' Martial. XIV. 142. 'Si recitaturus dedero tibi forte libellum, Hoc focale tuas asserat auriculas.' Ut IV. 41. 'Quid recitaturus circumdas vellera collo?'

Potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas] Val. Max. cit. 'Polemo .... vino gravis, unguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucida veste amictus, patentem Xenocratis scholam intravit turba doctorum hominum refertam .... Cujus gravitate sermonis resipiscere coactus, primum coronam capite detractam projecit; paulo post brachium intra pallium reduxit; procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exuit.'

257 *Postquam est impransi correptus voce magistri*] Ex Diogene Laërtio cit. et aliis, Xenocrates valde sobrius et continens fuit. Ergo quod *impransus* hic dicitur ille, et quod ait Persius Sat. III. 85. 'cur quis non prandeat, hoc est?' similiter utrobique notat sobrietatem philosophorum semel in die cibum capientium, ne 'multo cibo et potione completi minus recte uti possent mente' ac ingenio; ut loquitur Cic. Tusc. V. Porro ut siccus Xenocrates, ita et castus: nam et Phrynes et Laidis nobilium meretricum blandimentis atque illecebris nequicquam tentatus pudore suffudit ipsas impudentes; quæ demum victæ prædicarunt, non virum illum sed statuam visum esse. Diog. Laërt. lib. IV. &c.

Correptus voce magistri] Val. Max. ante cit. 'Non contentus Polemo tam deformi introitu, consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima præcepta temulentiæ lasciviis eluderet. At Xenocrates vultum in eodem habitu continuit; omissisque de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit. ... Itaque Polemo unius orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus Philosophus evasit. Peregrinatus est hujus animus in nequitia, non habitavit.'

258 *Porrigis irato puero, &c.*] Comparat actiones amatoris cum actionibus pueri.

Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, et hæret
Invisis foribus? Ne nunc, cum me vocat ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, revocat: redeam? non, si obsecret. Ecce
Servus, non paulo sapientior; O here, quæ res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque

mo pugnat, redeatne accersitus, an non, eo quo reversurus fuerat etiam non revocatus, nec recedit ab infesta janua? Quamvis me modo sponte accersat, an ibo? an potius finem doloribus conquiram? Repulit; jam accersit: an revertar? minime, licet precetur. En famulus longe prudentior. O domine, consilio et ratione

Harl. 2. 3. *optet.* 'Pro *optet*, quod editiones veteres repræsentant, nescio cur in omnibus fere nunc appareat, *optat.* Quo admisso, legendum insuper fuerit, *si non das:* quod tamen in nullo codice visum est hactenus. Vide nos ad II. Sat. 1. 20. Revocanda est igitur lectio antiqua: *Sume, Catelle; negat: si non des, optet:* atque hanc agnoscit multo melior majorque pars membranarum veterum.' *Bentl.*—260 Best, p. 165. *quid distat?* i. e. quid differt, quid discrepat a tali puero?—262 'Recte Bentleius ex melioribus libris: *Ne nunc, cum me vocat,* pro, *Nec nunc cum me vocet.*' Baxt. '*Vocat* pro *vocet* etiam invitis membranis legendum affirmas. Atqui Bersmanni, quem sæpe appellas, codex unus habet *vocat.*' Cuning. *Nec nunc ... vocet* Harl. 2. 3. 6. et edd. vett. *Ne nunc* Leid. Zulich. Battel. Trinit. et Regin. a m. sec. *vocat* etiam in membranis Bentleii. *vocet* Harl. 2. 3. 4. 6.—263 Vet. Comb. *finire labores.*

NOTÆ

259 *Amator Exclusus*] Ex Terentii Eunuch. I. 1. ubi Phædria expulsus a Thaide meretrice, ac post accersitus ita secum agit ac deliberat: 'Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem Cum accersor ultro? an potius ita me comparem Non perpeti meretricum contumelias? Exclusit: revocat: redeam? Non, si me obsecret.' Pers. Sat. v. 171. 'Nunc ferus et violens: at si vocet, haud mora, dicas: Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum accersat et ultro Supplicet, accedam?'

261 *Hæret Invisis foribus*] Odit et aversatur januam, ubi repulsam tulit, nec tamen ab ea potest discedere. Vide Pers. mox cit.

263 *An potius mediter finire dolores*] Pers. cit. 'finire dolores Præteritos meditor.'

265 *Servus, non paulo sapientior*] Parmeno servus Phædriæ juvenis amatoris, ipso quidem hero suo longe sapientior.

Quæ res Nec modum habet, &c.] Ex Terentio cit. 'Here, quæ res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes. In amore hæc omnia insunt vitia: injuriæ Suspiciones, inimicitiæ, induciæ, Bellum, pax rursum. Incerta hæc si tu postules Ratione certa facere, nihilo plus agas Quam si des operam ut cum ratione insanias.' Plutarch. Amant, oderunt: eundem absentem desiderant, præsentem metuunt: adulantur, convicia dicunt: pro amato moriuntur, occidunt: optant non amare; abstinere amore nolunt, &c. Vide Plaut. Cistell. Sc. 4. 'Credo ego,' &c.

Tractari non vult: in amore hæc sunt mala; bellum,
Pax rursum; hæc si quis tempestatis prope ritu
Mobilia, et cæca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoque.
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis
Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
Quid? cum balba feris annoso verba palato,
Ædificante casas qui sanior? Adde cruorem
Stultitiæ, atque ignem gladio scrutare: modo, inquam,

haud geritur negotium modo et ratione carens. In amore hæc sunt incommoda; bellum, ac deinde pax. Ista si quispiam firma reddere nitatur, quæ tempestatis instar incerta sunt, atque cæco impetu moventur, is non magis proficiat, quam si velit desipere certa ratione et modo. Ecquid? cum Picenis pomis semina detrahens lætaris, si casu ferias tectum convexum, an tui es compos? Quid? quando senili palato molliculas voces fingis, num sapientior es puero domunculas exstruente? adjunge sanguinem dementiæ; et flammam ense rimare. Dic vero, Marius nuper

—266 Vet. Comb. et al. vet. *nec consilium.*—270 *Reddere certa sibi* Torrenti[i] codd. distinguunt, cum alii legant, *Reddere certa, sibi.*—274 'Reperi scriptum *feris* in quinque codd. vett. uno Vat. Jannoct. Torn. Clericano, Nicotiano.

NOTÆ

272 *Quid? cum Picenis, &c.*] Alias amantium ineptias confert cum puerorum nugis. Nimirum solebant amatores pomi semina seu grana primoribus digitis pressare et in altum ejaculari; quæ si cameram sive lacunar triclinii contigissent, velut felix augurium accipiebant; seque rem concupitam sperabant assecuturos. Vide Jul. Poll. IX. 7.

Picenis] Synecd. pro quibuslibet malis ac pomis: laudabantur vero illa quæ proveniebant in Piceno Italiæ regione, quæ modo complectitur Marchiam Anconitanam et partem Aprutii.

273 *Gaudes, si cameram, &c.*] Inepte et pueriliter exultas leni ac futili de causa: an ergo sapis?

274 *Cum balba, &c.*] Cum tu senex molliuscule verba effers, et pueri ad instar balbutiendo pronuntias, blanditiarum causa, ad captandam puellæ benevolentiam. Tibul. 'Et tibi blanditias tremula componere voce.' Persius simile quid habet Sat. I. 33. 'Rancidulum quiddam balba de nare locutus, Phyllidas, Hypsipylas, vatum et plorabile si quid, Eliquat, et tenero supplantat verba palato.'

275 *Adde cruorem Stultitiæ*] Verum amor non tantum facit insanos, sed et crudeliter furiosos: nam ad cædes etiam perpetrandas impellit et cogit.

276 *Ignem gladio scrutare*] Pythagoricum illum symbolum ac præceptum erat: 'Ignem gladio ne fodito;' id est: Hominis, præsertim vero potentis, iram jam ardentem ne magis accende et move. Diog. Laërt. lib. VIII. Hic Horatius innuit, eum qui jam gravi affectu, ceu amore, abreptus, alio insuper affectu, ceu ira, com-

Hellade percussa Marius cum præcipitat se,
Cerritus fuit? an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat; et, Unum,
(Quiddam magnum addens,) unum me surpite morti,

Hellade occisa præcipitem se dans, fuitne furiosus? utrum insania laborasse illum negabis; ac sceleratum ipsummet affirmabis: proxima, ut fit, appellatione res quasque designans? Erat libertinus quidam vetulus, mane jejunus discurrens per plateas, manibus lautis: atque ita precabatur: Unum me, (quid tam magnum? aie-

Alii libri habent *seris*, quod tamen non damno.' *Lamb.*—283 *Quid tam magnum? addens* Bentleii Zulich. Colbert. Lambeth. et Regin. a m. pr. Harl. 2. 6. Cruq. Delph. Bentl. Talbot, Pine, Cuning. Sanad. Sandby, Dunster, Francis, Wetzel. Wakef. et Kidd. *Quidnam magnum* Theodor. Marcil. *Quoddam* Ald. R. Steph. Fabric. et nonnullæ deinceps edd. *Quiddam magnum addens* Gott. Exc. Sax. Harl. 3. 4. Zarot. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1492. Mediol. 1477. Locher. Lamb. Torrent. H. Steph. Rutgers. Heins. Burm. Bond. Schrevel. Heindorf, Bipont. Baxt. Gesn. Zeun. et Comb. *surripe morti* Gott.

NOTÆ

movetur, omnino insanire, immo ad quodvis patrandum facinus et crimen accingi. Sic Marius nuper, inquit, Helladem puellam, quam deperibat, præ ira et zelotypia trucidavit: ac deinde semetipsum præ dolore præcipitavit. Rem suo tempore videlicet factam Poëta commemorat.

278 *Cerritus*] Quasi Cereritus, id est, a Cerere perculsus et in furorem actus.

An commotæ crimine mentis, &c.] Urget valde hæc ratio: An, inquit Stertinius, mavis istum hominem sceleratum dicere, quam fateri insanum? verum quoquo modo respondeas, nihil proficis: si quidem improbus quilibet insanit.

281 *Libertinus erat, &c.*] Jam superstitiosos aggreditur, omnemque simul religionem deridet.

Circum compita] In compitis coli Penates jusserat Augustus.

Siccus mane, senex, &c.] Singulæ voces advertendæ, animum tranquillum et hoc magis superstitiosum notantes.

282 *Lautis manibus*] Rite omnia peragit, purasque manus ad Deos tollere satagit, fatue tamen.

283 *Quiddam [Quid tam] magnum, &c.*] Quid hoc Diis magnum et difficile? unum scilicet hominem morti eripere. Alii leg. *Quidnam magnum?* Alii vulgo, *Quiddam magnum addens.* Verum nostra lectio clarior, ac meliorem sensum gignit.

Unum me surpite morti] Immortalitatem concedite mihi vestrum observantissimo. Huc pertinet vetus etymon vocis 'superstitio,' cujus meminit Cicero de Nat. Deor. II. n. 72. 'Qui totos dies precabantur et immolabant, sui ut liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen postea latius patuit.'

Dis etenim facile est, orabat; sanus utrisque
Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cum venderet; hoc quoque vulgus
Chrysippus ponit fœcunda in gente Menenî.
Jupiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses jam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo

bat,) unum, inquam, ab interitu vindicate, o Dii; nam potestis. Is aures ambas et oculos integros habebat: at mentem exciperet eum venumdans herus, si lites fugisset: atque hoc etiam hominum genus recenset Chrysippus in numeroso Menenii grege. Mater pueri a quinque mensibus ægrotantis ita orabat: O Jupiter, qui mag-

et Exc. Sax.—285 Harl. 4. *ni litigiosus.*—287 *Meneti* Harl. 6. et Vet. Comb. —288 Cuning. *qui dasque adimisque dolores.* 'Duo codices *labores.* Sed hoc leve: illud non ita, quod pro *illo mane die, illo magne die* habent tres optimi libri; veterem tamen lectionem servo: sic enim de simili superstitione Juven. Sat. VI. 521.' *Lamb.* *minuisque dolores* Zarot. et Vet. Comb.—

NOTÆ

Contra tamen pugnat Lactant. de Vera Sap. IV. 28. Saltem liquet superstitionis vocabulum olim aptatum iis hominibus qui superstites esse cupiebant vehementius, mortem abhorrentes plusculum, et vitam a Diis enixe flagitantes.

285 *Mentem, nisi litigiosus, Exciperet dominus, &c.*] Id est, libertinus ille sive libertus, sanus quidem erat corpore, at mente nequaquam: quocirca si eum adhuc servum dominus vendidisset, vitium mentis dicere debuisset ementi, si lites habere cum eo nollet; atque adeo sanum asseverans, mentem debebat excipere. Cic. Offic. III. n. 91. 'In mancipio vendendo dicenda illa vitia, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili.' Vide Gell. IV. 2. ubi sic scribit: 'In edicto Ædilium Curulium, qua parte de mancipiis vendundis cautum est, scriptum sic fuit: Titulus servorum singulorum ut scriptus sit curato, ita uti intelligi recte possit quid morbi vitiique cuique sit,' &c. Unde si morbosum aut vitiosum noxave non solutum ignorasset emtor, redhibere poterat ex lege.

286 *Hoc quoque vulgus, &c.*] Hanc superstitiosorum turbam accenset Chrysippus numerosæ genti ac multitudini insanorum sive similium Menenii. De Chrysippo I. Sat. 3. 127.

287 *Fœcunda in gente*] Sap. 'Stultorum infinitus est numerus.'

Menenî] Hic parum integræ sanæve mentis vivebat Horatii tempore, superstes unus ex illa Meneniorum familia pridem celebri, quamvis plebeia. Notus inprimis extitit Agrippa ille Menenius, qui solerti membrorum ac ventris dissidentium apologo patres et plebem alienatos in concordiam reduxit. Liv. lib. II.

288 *Jupiter ingentes, &c.*] Aliud superstitionis genus et exemplum. Mater stulte votum facit ac stultius adimplet. Vovet pro incolumitate filii; voti rea incolumem ipsa enecat.

290 *Frigida quartana*] Ex atra bile quartana febris proficiscitur: atque hujus paroxysmo incipiente, totum

Mane die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi stabit: casus medicusve levarit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet:
Quone malo mentem concussa? timore Deorum.
Hæc mihi Stertinius sapientum octavus amico

nas ægritudines immittis et aufers, si frigida quartana reliquerit meum hunc filiolum, nudus in Tiberi stabit mane, quo die tu jejunia præscribis. Itaque seu casus seu medicus ægrotum e periculo liberaverit, vesana parens in frigido littore statuet, ac revocata febri interimet. Ecquo morbo mente affecta? metu numinum. DAMASIP. ad HORAT. *Ista mihi velut amico dedit arma Stertinius sapientum octavus, ne dein-*

289 Han. 1. *messes jam quinque.*—291 *Magne die* Harl. 3. 6.—295 Grotius ad

NOTÆ

corpus frigore et horrore concutitur.

Illo die, quo, &c.] Die nempe Jovis, quo jejunia indicebantur a Magistratibus ac Sacerdotibus, quæ a populo in Jovis honorem observanda erant. Morem certe hunc hauserant a Judæis, Chaldæis, Ægyptiis, quorum ingens erat Romæ numerus. Illi enim ad solennes festos se jejuniis præparabant, ut et hodie Christiani.

Nudus In Tiberi stabit] Quasi ut toto ablutus corpore, hinc purior ad Jovis sacra procederet. Is veterum mos erat superstitioque. Virgil. Æn. IV. 'Attrectare nefas, donec me flumine vivo Abluero.' Juvenal. Sat. VI. 521. 'Hybernum fracta glacie descendet in amnem: Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis Vorticibus timidum caput abluet.' Pers. Sat. II. 15. 'Hæc sancte ut poscas, Tiberino in gurgite mergis Mane caput bis terque,' &c.

292 *Casus medicusve levarit*] Sæpius enim parum valet Medici industria adversus quartanam: quæ proinde vocatur *medicorum opprobrium.*

293 *Mater delira necabit*] Vesana mater voti se religione putans obstringi ad statuendum eum nudum in gelido flumine, reducet febrim depulsam, et filium enecabit.

295 *Timore Deorum*] Cic. de Nat. Deor. I. n. 118. 'In superstitione inest timor inanis Deorum: religio Deorum cultu pio continetur.'

296 *Hæc mihi Stertinius, &c.*] Damasippus sermonem finiens, Hæc ego documenta, inquit, hausi et accepi a Stertinio, qui sane meretur annumerari septem Græciæ sapientibus. Quæ vero illa? (adverte quam acre ludibrium) nimirum tota sapientiæ Stertinii laus in eo est, quod omnes stultos esse docuerit.

Sapientum octavus] Sic Juvenalis Sat. II. 40. 'Tertius e cœlo cecidit Cato.' De septem illis viris sapientiæ fama inclytis, ita Cic. de Fin. II. n. 7. 'Septem illi non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt.' Non consentiunt omnes de singulis tamen; at quatuor hi ab universis agnoscuntur: Thales Milesius, Bias Prieneus, Pittacus Mitylæneus, Solon Atheniensis: quibus alii alios subnectunt. Ergo et isti celebrantur, Aristodemus, Cleobulus, Periander,

Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet; atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
¶ Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris:
Qua me stultitia (quoniam non est genus unum)
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.

ceps impune dicteriis incesserer. Quisquis me dementem appellarit, pariter a me vocabitur; monebiturque advertere pendentia dorso averso. Hor. *O Stoice, post jacturam bonorum, ita venundes cuncta pluris: dic vero, quandoquidem diversa sunt insaniæ genera, ecquo me laborare autumas? enimvero supere me existimo.* Da-

Lucan. VII. 301. *malo mentem percussa.*—299 'Quorsum, quæso, illud *ignoto tergo?* an *in alieno?* Cave credas! Legendum utique fuerit, si quid video, *Respicere ignaro discet pendentia tergo.* Catull. XXII. 20. 'Sed non videmus manticæ quid in tergo est!' Respexit Fabulam Æsopi de impositis homini ab Jove duabus peris ap. Phædr. IV. 9. Ita 'ignotus' et 'ignarus' confusa vidimus ad Lucan. III. 194.' *Javer ad Lucan.* III. 657.—300 'Hanc lectionem, *si vendas omnia pluris,* inveni in duobus codd. Mart. et Div. Silvius etiam habet *si,* sed inter lineas correctum.' *Cruq.*—301 '*Qua me stultitia* omnes quidem habent, quos vidi, libri. Sed iis invitis legendum censeo, *Quam me stultitiam,* &c. sic loquitur sup. ead. Sat. vs. 62. 'huic ego vulgum Errori similem cunctum insanire docebo.'' *Lamb.* 'Bentleius, adductus auctoritate unius tantum codicis, reposuit, *Quam me stultitiam* pro *Qua me stultitia.* Quæ rara cara.' *Baxt.* *Quam me stultitiam* Mart. ap. Cruq. item edd. Cruq. Sanad.

NOTÆ

Chilo, Anaxagoras, Pythagoras, Anacharsis, Arcesilaus, &c. Vide Diogen. Laërt. lib. I. Cic. II. de Leg. n. 26. 'Thales sapientissimus inter septem,' inquit.

297 *Ne compellarer inultus*] O egregium sapientiæ fructum! immo ridiculam vanitatem! non deinceps inultus compellabitur ipse stultus, quippe qui pariter alios possit stultos vocare, didiceritque fere omnes insanire; unde convicianti conviciari queat.

299 *Ignoto discet pendentia tergo*] Nimirum fabulatus est Æsopus homines duas habere peras hinc et illinc pendentes: in anteriore aliena reponi vitia, propria vero in posteriore quæ a tergo est: quo fit ut illa facile videant, hæc non ita. Sensus itaque est: Discet scrutari et cognoscere propria vitia quæ ignorabat. Catull. Carm. XXII. 'Sed non videmus manticæ quod in tergo est.' Pers. Sat. IV. 'Sed præcedenti spectatur mantica tergo.' Non absurdus omnino, sed ἀπροσδιόνυσος, qui locum hunc interpretetur ex verbis antea positis, 'caudam trahat;' hoc sensu: Discet ille pendere sibi alligatam tergo caudam insaniæ videlicet indicem ac probrosam notam. Vide ibi, si vacat et libet, vs. 53.

300 *Stoice, post damnum, &c.*] Abhinc ad satiræ finem Horatius cum Damasippo colloquitur.

Sic vendas omnia pluris, &c.] Ironica prorsus apprecatio: Faxint Dii ut quæstuosa negotiatione resarcias priora damna jacturasque olim factas; quandoquidem ex inope tam sapiens evasisti, ac tot sapientiæ arcana mihi revelasti. At cum me insanum tam asseveranter pronunties,

¶ Quid, caput abscissum demens cum portat Agave
Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
¶ Stultum me fateor (liceat concedere veris)
Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio. ¶ Accipe; primum
Ædificas; hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore majorem rides Turbonis in armis

MASIP. *Quid? furens Agave miseri filii caput gestans amputatum, num se credit insanire?* HORAT. *Fatebor quod res est, concedo me dementem, immo et vesanum: at saltem doce, qua me animi noxa affectum arbitreris.* DAMASIP. *Audi: ædes quidem construis: id est tu a vertice ad calcem vix duos pedes altus æmularis proceros: ipseque armati Turbonis animum et gressum corpore majorem deridens,*

Francis, Wakef. et Kidd.—303 'Quod in vetustissimo Blandinio invenit Cruquius, in optimo suorum Pulmannus, ego denique in Regio et Zulichemiano, et pro varia lectione in codice Regiæ Societatis: *Quid? caput abscisum manibus cum portat Agave, &c.* Equidem judicium Interpretum hic desidero; qui quantivis pretii lectionem jam a sesquisæculo projectam neglectamque reliquerunt. Certe illud *demens* non modo otiosum hic est, (id enim aliquo modo esset ferendum,) sed sententiam plane onerat et gravat, immo putidam reddit et inficetam. At contra, illud *manibus portat*, quod liber omnium optimus suppeditat, non iners hic stat et aures lassat, sed atrocitatem fœditatemque facinoris mirifice auget: unde et ab aliis poëtis est inculcatum. Sic Euripides Bacchis, vs. 967. et 1137. et 1275. Senec. Phœn. 363. et ibid. vs. 15. Ovid. Met. III. 725.' *Bentl.* *manibus* etiam Gott. Exc. Sax.

NOTÆ

qui fit ut sanus ipse mihi videar?

303 *Quid, caput abscissum, &c.*] Tibi nempe sanus videris: nec tamen sanus es. Enimvero in propriis cæcutimus. Dic, amabo, numquid Agave se furere noverat cum maxime fureret?

Agave] Hæc cum aliis Bacchantibus orgia peragens Pentheum filium sacra illa contemnentem, et ad ea curiosius et contra fas penetrantem, Bacchi furore incitata discerpsit, abscissumque caput quasi ovans thyrso circumtulit, rata se occidisse immanem aprum, vel, ut alii scribunt, vitulum. Vide Ovid. Met. III. et Pers. Sat. I. 100. et quæ annotavi II. Od. 19. 14.

305 *Stultum me fateor*] Victus ista ratione Horatius fatetur quod ante negabat: inquirit tamen quæ sua sit ægritudo, quod animi vitium. Quæ quidem Damasippus ipsi edisserit.

308 *Ædificas*] Hoc primum: ædificandi libidine vexaris, magnates ambitiose æmulatus.

Longos imitaris] Ludus est in ambigua voce, *longos*. Tu pusillus magnos, tenuis et modicus bonis opulentos ac divites, vis imitari, stulte quidem: ædes moliris facultatibus majores.

309 *Moduli bipedalis*] Minima certe hæc est humani corpusculi mensura. Vide Plin. VII. 16.

310 *Turbonis*] Gladiator ille statura exiguus erat, ceterum grandis animo, incessu, actione.

Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?
An quodcumque facit Mæcenas, te quoque verum est,
Tanto dissimilem, et tanto certare minorem?
Absentis ranæ pullis vituli pede pressis,
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Bellua cognatos eliserit. Illa rogare,
Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?
¶ Major dimidio. ¶ Num tanto? ¶ Cum magis atque
Se magis inflaret; Non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Hæc a te non multum abludit imago.
Adde poëmata nunc; hoc est, oleum adde camino;

quomodo videare minus illo ridiculus? Quicquid autem præstat Mæcenas, an expedit te certatim moliri tanto disparem et inferiorem? Sic profecto fabulantur: absentis ranæ pullis vituli pede contritis, unum effugisse. Is vero matri edisserit, qua ratione immanis bestia consanguineos oppresserit. Illa sciscitatur: ecquanta? atque intumescens quærit, an ergo tanta esset? Major dimidio. An sic? Cumque plus et plus intumesceret; ait pullus: Etiamsi diffregeris te, haud par fueris. Imago ista non valde tibi dissimilis. Adde jam carmina: (id est, oleum igni ap-

et Vet. Comb.—311 Harl. 6. *quid ridiculus.*—313 'Turpissimum hic mendum insedit; dum lectionem ex antiquis derivatam secure transmittunt Interpretes. Atqui Cruquius in Blandinio veterrimo ut et altero bonæ notæ Tonsano, *Tantum* invenit: quod non tam ipsum, quam alios postea doctiores neglexisse miror et indignor. *Tantum dissimilis;* non *tanto*, quod ne Latinum quidem est: sic 'multum similis' aut 'dissimilis,' non 'multo,' II. Sat. v. 92. I. Epist. 10. 3. et 317. II. Sat. 5. 80.' *Bentl.* 'Nescio tamen cur *Tanto* pro turpissimo habeat mendo.' *Baxt.*—315 Harl. 4. *matri dum narrat.* —317 Vulgg. ante Cruq. et Bentl. *num tandem se inflans, sic magna.* Codd. Blandd. Tonsan. et Bentleii Trinit. *num tantum;* ita etiam Porphyr. Cruq. Bentl. et recentt. *num tandem* Gott. Harl. 2. 4. 6. al. cum Zarot. Mediol. 1477. Venett. Florent. 1482. Locher. Vet. Com. al. ante Cruq. *sufflans se* plures codd. Cruquii, Bentleii, et aliorum. *sufflans sic* in nonnullis Bentleii, Gott. et Harl. 2. 6. et Zarot. *sufflans si* in aliis Bentl. Harl. 4. Venett. Mediol. 1477. Florent. 1482. al. vett. 'In nullo cod. quod sciam, *se inflans*, quod a correctore nescio quo prolatum videtur ex vs. sequenti, et ex Phædr. I. 25.' *Bentl.* Ita tamen legit Nic. Heinsius in Advers. II. 16. p. 340. quem vide. 'Pro *fuisset* legamus *fuit? num, &c.* Hare Epist. Crit. p. 36.—318 *Major dimidio? num tantum* Cruquius ex codd. *Major dimidio: num tantum?* Bentleius ex codd. Leid. et Trinit. *Major, dein: Num tantum? Major. Cum magis,*

NOTÆ

312 *An quodcumque facit Mæcenas, &c.*] Hic in Esquiliis sumtuosas ædes hortosque magnificos tunc temporis moliebatur.

314 *Absentis ranæ pullis, &c.*] Æsopi fabula est, quam Phædrus paulo immutavit.

321 *Adde poëmata*] Apud Stoicos pridem, ut et plerumque apud alios, et etiamnum, vix bene sani Poëtæ habiti sunt. Epist. ad Pisones vs. 296. 'Excludit sanos Helicone poë-

Quæ si quis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem. ¶ Jam desine. ¶ Cultum
Majorem censu. ¶ Teneas, Damasippe, tuis te.
¶ Mille puellarum, puerorum mille furores.
¶ O major tandem parcas, insane, minori.

pone:) quæ si condit sapiens quisquam, tu quoque sapis illa faciens. Taceo iracundiam graviorem, (HORAT. *Ohe satis est,*) *nitorem facultates excedentem,* (HORAT. *O Damasippe, rerum satage duntaxat tuarum,*) *amores sexcentarum puellarum totidemque puerorum.* HORAT. *O stultorum maxime, indulge denique minori.*

&c. Cuning. ex conj. eumque secutus Sanad.—322 Codd. Lambini et Bos. Anim. *facit, et sanus facies.* Duo Torrentii, *facit, et sanus facias,* quod illi placet.—323 Exc. Sax. *Non dicam.*

NOTÆ

tas Democritus.'

Oleum adde camino] Proverbium est: indicat hic hominem jam forte insanum, si versus faciendi prurigine insuper titillatur, duplici insania laborare.

323 *Horrendam rabiem, &c.*] Patientiam inprimis colebant Stoici: cultum vero corporis et nitorem vestium negligebant. Duo his contraria Damasippus objicit Horatio. Quæ quidem ipse non diffitetur. Nam iracundum seu 'irasci facilem' se innuit, tum in Epist. ult. lib. I. tum alibi non semel: cultum vero mundiorem atque majorem censu etiam declarat I. Sat. 6. 78.

Jam desine] Hæc et sequentia quædam iracundulus reponit Horatius, crebro Damasippum interpellans, tam lepide quam salse.

324 *Teneas, Damasippe, tuis te*] Tua vitia discute, non mea.

325 *Mille puellarum, &c.*] Erat enim libidinosus admodum, atque 'in Venerem putris,' ut loquitur Persius Sat. V.

326 *Major tandem parcas, &c.*] Cum sis maxime insanus, mihi parce minus te insano.

SATIRA IV.

Leves Catillones Epicureæ Sectæ deridet. *Baxt.* (Conf. II. Sat. 8. *Gesn.*) Est quoddam genus hominum, qui studio rerum tenuissimarum et maxime vulgarium ac cognitione vehementer delectantur, easque jactant, tanquam res maximi momenti commendant, et præ illis gravissimas contemnunt. Hos videtur ridere Poëta sub nomine Catii cujusdam, qui quæ de re coquinaria modo ex magistro audivit præcepta satis vulgaria, ea valde laudat, cupide recitat, ipsisque summorum philosophorum de vita beata præfert præceptis. Sunt autem septemdecim: de ovis, oleribus, gallina mactanda, fungis, moris, mulso, conchyliis, jure piscibus apto, apris, piscibus, avibusque, oleo, vinis, cibis stomachum corroborantibus, duplici jure, pomis, de vasis et munditie.

Unde, et quo Catius? ¶ Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis præceptis, qualia vincunt

Horat. *Unde venit, et quo vadit Catius?* Cat. *Tibi respondere non licet mihi*

Satira sexta Libri secundi in Ed. Sanad.—2 'In cod. Jann. scriptum erat *vincant:* itaque postea scriptum reperi in Nicotianis, et Clericano, et duobus aliis: in Russardinis duobus, et tribus aliis *vincent:* in vulg. *vincunt:* ego *vincent* non improbo. *vincant* tamen malo. Verumtamen judicent docti.' *Lamb.* 'Melius forsan Bentleius ex aliis libris *vincant.* Oportet tamen incertum esse quid ipse Horatius scripserit ob Satirici styli negligentiam.' *Baxt.* *vin-*

NOTÆ

1 *Unde, et quo, &c.*] Quemadmodum Satira præcedenti falsos et adulterinos Stoicos sub Damasippi persona Horatius insectatus est; sic in hac sophistas Epicureos exagitat sub persona Catii.

Unde, et quo] Fortuitum occursum fingit Poëta. Simile est exordium Phædri Platonici.

Catius] Hic ipse est M. Catius Epicureus Philosophus Insuber, cujus mentionem faciunt Cicero et Quintilianus. Quintil. x. 1. ita scribit: 'In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catius.' Nempe is de rerum natura, et de summo bono quatuor libros scripsit, inquit Vet. Comment. teste vero Cicerone mox citando, doctrinam Epicuream Latine descripsit. Cic. Ep. ad Fam. xv. 16. Cassium a Stoica ad Epicuri disciplinam translatum quasi transfugam vellicat: 'Ne te fugiat Catius Insuber Epicureus, &c..... Jam biennium aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti, delinitus illecebris voluptatis.' Epist. 18. seq. 'Ubi igitur, inquies, philosophia? Tua quidem in culina, mea molesta est.' Rescribens autem Ciceroni Cassius eod. lib. Epist. 19. sic habet: 'Non mehercule in hac mea peregrinatione quicquam libentius facio, quam scribo ad te. Videor enim cum præsente loqui et jocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana: pro quo tibi proxima Epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas... Difficile est hominibus persuadere τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν esse: ἡδονὴν vero et ἀταραξίαν virtute, justitia, τῷ καλῷ parari, et verum et præterea probabile est. Ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amafinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῇν. Itaque et Pansa, qui ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet: et ii, qui a nobis φιλήδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι καὶ φιλοδίκαιοι; omnesque virtutes et colunt et retinent.' Ex quibus intelligitur doctrina Epicuri quidem sana, et quorundam Epicureorum, e quorum se esse numero Cassius ille ostendit: insana vero aliorum plurium, inter quos iste Catius, quem hic subsannat Poëta. Hi nimirum ad corporis voluptates perperam referebant quicquid Epicurus tribuebat voluptati duntaxat ei quam animus e virtute percipit ac metit. Vide Sat. viii. seq.

Non est mihi tempus, &c.] Interpellantem amovet et amandat, quasi rem gravem moliatur anxie, dum culinæ mysteria pertractat.

2 *Ponere signa*] Hæc σημεῖα καὶ μνήματα vocat Plato in Cratylo: et certe non minus per imagines quam

Pythagoran, Anytique reum, doctumque Platona.
¶ Peccatum fateor, cum te sic tempore lævo
Interpellarim: sed des veniam bonus, oro.
Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox;
Sive est naturæ hoc, sive artis; mirus utroque.

per tempus, cupienti notare nova documenta, quæ supergrediantur Pythagoram, et accusatum ab Anyto, atque eruditum Platonem. HOR. *Confiteor erratum, quod te avocarim hora tam inopportuna: sed, precor, indulge benignus; si enim excidat tibi modo quidpiam, seu illud pendet a natura seu ab arte, revocabis facile, cum*

cent Harl. 2. *vincant* Vet. Comb. Chabot. Delph. Sanad. Francis, Heindorf, Wakef. et Kidd. Sic quoque Joan. Saresberiensis in Policrat. VIII. 8. *vincunt* Harl. 3. 4. 6. nonnulli codd. Bentleii, omnes ap. Gesn. et edd. vett. item Cruq. Torrent. H. et R. Steph. Heins. Talbot, Pine, Burm. Bond. Schrevel. Dunster, Bipont. Baxt. Gesn. Zeun. Wetzel. et Comb.—4 Harl. 4. *cum sic te.* —6 *Quam si* Zarot. Venet. Mediol. 1477. Vet. Comb. al. 'Quidsi vera est lectio priscarum editionum, *Quam si interc. Quam mox repetes!* cum admira-

NOTÆ

per literas rerum memoria conservatur. Vide Cic. III. ad Heren. Senec. Epist. VI.

Qualia vincant Pythagoran] Talia sunt hæc documenta, ut pluris æstimanda videantur quam quæ scripsere Pythagoras, Socrates, Plato: quocirca laboro ne quid memoria effluat, ait Catius.

3 *Pythagoran*] Samo insula oriundus ille floruit ante Christum annis ferme sexcentis: discendi cupidus ad Ægyptios et Babylonios se contulit. Diogen. Laërt. lib. VIII. Venit in Italiam regnante Tarquinio Superbo: eamque regionem, quæ magna Græcia dicta est, privatim et publice exornavit præstantissimis institutis et artibus. Cum vero doctrina ejus longe lateque flueret, permanavit in urbem Romam. Hæc Cic. Tusc. I. n. 38. Tusc. IV. n. 2. Tusc. V. n. 10. de eo jam antea I. Od. 28. et Epod. XV.

Anytique reum] Socratem, quem reum egerunt Anytus quidam dives, Melitus poëta, et Lycon orator, quasi male de Diis sentientem. Alia ab aliis accusationis capita referuntur. Invidia et calumniis oppressum constat: 'Quæ vero publice damnarat Atheniensium civitas, publice luxit;' atque in ejus accusatores indignationem et ultionem convertit: ut scribit S. August. de Civ. Dei, VIII. 3. vide Lactant. V. 15. Platon. Apolog. Socratis, Apul. de As. Aur. lib. X. Athen. lib. XIII. Nec prætermitte Cic. tum variis locis, cum præcipue Tusc. I. n. 71. 'Socrates,' inquit, 'impiis damnatus sententiis .... cum jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, sed in cœlum videretur ascendere.' De Socrate jam dixi non pauca III. Od. 21.

Platona] Hic, Socratis auditor, magistro par aut major evasit, divini etiam consecutus elogium: facundus adeo et eloquens, ut Platonice locuturum fuisse Jovem, si Græce loqui voluisset, vulgo dicerent. Cœlebs et castus vixit ad annum ætatis 81. teste D. August. Vide Sat. præced. vs. 11. Not. Item Cæl. Rhodig. XXII. 4. XXX. ult. et alibi sæpe.

7 *Mirus utroque*] Memoria valens tum naturali tum artificiali, ac mi-

¶ Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem;
Utpote res tenues, tenui sermone peractas.
¶ Ede hominis nomen; simul et, Romanus an hospes.
¶ Ipsa memor præcepta canam; celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut succi melioris, et ut magis alma rotundis,

utraque polleas. CAT. *Immo satagebam ut singula retinerem, quippe subtilia subtili dictione comprehensa.* HOR. *Eloquere nomen viri; pariterque dic, an Romanus sit an externus.* CAT. *Præcepta quidem recitabo memoriter; ut reticebo auctorem.* *Cura ut apponas ova figuræ oblongæ, utpote gratioris saporis, atque rotun-*

tione vel ingenii vel artis, quæ statim sequitur?' *Gesn.*—10 'Pro *simul an* rectius Bentleius ex vetusto codice *simul et*, ut Conjunctio prior *utrum* vel *an* de more subintelligatur.' *Baxt.* Han. 1. Exc. Sax. Harl. 2. 3. 4. 6. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. 1490. 1492. Locher. Florent. 1482. al. ante Ald. etiam, *simul et;* et sic edd. post Bentl.—11 *Ipse memor* Vet. Comb.—13 Harl. 2. 3. 4. 6. et ceteri omnes codd. et edd. ante Bentl. *magis alba.* Bentleius ex ingenio edidit, *magis alma*, i. e. alibilia, uti Varr. R. R. II. 11. 1. 'caseos molles magis alibiles' dixit. Ita Gesn. Zeun. Heindorf, Bipont. Wetzel. Wakef. et Kidd. *magis alta*, i. e. nutrita, a v. 'alere,' Cu-

NOTÆ

rum in modum solers. Ita nempe Catio blanditur assentaturque, ut impellat ad dicendum.

11 *Celabitur auctor*] Videlicet eo quod Epicuri nomen erat vulgo odiosum, inquiunt. Verum quid hæc ad Epicurum præcepta attinent?

12 *Longa quibus, &c.*] Incipit Catius edisserere. Sunt qui velint ridiculum exhiberi Catium quod statuat omnia convivalibus præceptis optimorum auctorum dissidentia, plusque consulat palato quam valetudini. Verumtamen quædam affert satis probabilia et vera. Ergo ridiculus ille potius quod rem futilem, puta culinariam, ut jam dixi, tam studiose anxieque moliatur, quam alii res quasque gravissimas.

Longa quibus facies ovis erit, &c.] Ab ovis epulas incipiebant veteres. Vide I. Sat. 3. 6.

13 *Ut succi melioris, &c.*] Plin. X. 52. 'Quæ oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius. Fœminam edunt quæ rotundiora gignuntur: reliqua marem.' Columel. pariter scribit: 'Cum volet quis mares excludi, ova longissima et acutissima subjiciet: et rursus cum fœminas, rotundissima.' Contrarium vero his omnino docet Aristot. Histor. Animal. lib. VI. nimirum rotundis et obtusis ovis mares, longis et acutis fœminas produci. Vide Cæl. Rhodig. XXVII. 17. ubi ex Avicenna et Alberto sic habet: 'Ex orbiculari ovo brevique progignitur mas: ex oblongis acutisve fœmina. Ipsum hoc comprobat experimentum, et suffragatur ratio: siquidem virtutis perfectio in masculinis ovis ambit æqualiter, et continet extrema. At in fœminis a centro longius abit materia, in quo est vitalis calor: hoc vero plane imperfectionis argumentum est.' Certi tamen nihil est in istis. Nam et e longioribus ovis mares excluduntur.

Ponere: namque marem cohibent callosa vitellum.
Cole suburbano, qui siccis crevit in agris
Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam misto mersare Falerno;
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis male creditur. Ille salubres

dis candidiora. Etenim duriora continent masculum vitellum. Brassica in arido solo educata suavior est suburbana; certe nihil est magis exsuccum horto sæpe rigato. Si tibi hospes inopinanti advenerit sero, ne gallina durior palato maligne reluctetur, memento adhuc spirantem perfundere Falerno aqua diluto; id molliculam reddet. Præstantem naturam habent fungi in pratis nascentes: alii non tuto co-

ning. Sanad. et Francis.—15 *Cole sub urbano* veterrimus codex Biblioth. Leidensis. Vide Nic. Heinsium ad Ovid. Met. XII. 430. *Cole* etiam Lamb. ex codd. item Vet. Schol. *Cole* edd. vett. et Bentl. *siccis qui crevit* Cuning.—16 'Scripserat absque dubio Poëta, *irrigui nihil est elutius horti;* ut *Caule* a superioribus repetatur.' *Dan. Heins.* 'Cuivis loci sensum perpendenti satis liquido patebit legendum, *in riguo nihil est elutius horto.*' Wakef.—19 Gott. *mixto m. Falerno.* Land. *mulso m. Falerno.* Bentl. ex conj. *musto m. Falerno.* Alii, *multo m. Falerno.* 'Audacter Bentleius pro *misto* posuit *musto;* atque hoc cum nihil esset opus, quod ego video. Antiquo tempore *musto* et *misto* non adeo diverso erant sono.' *Baxt.* 'Qui *misto* malunt, parcunt sumtui:

NOTÆ

14 *Callosa*] Densiora, proindeque duriuscula: veluti callo obducta. Itaque callus ovi est putamen sive testicula; alii intelligunt albumen: sed perperam.

15 *Cole suburbano, &c.*] Sive quod siccum solum caulibus est aptum, seu quod irrigatio frequentior terræ succum ac bonitatem eluit, detergit, demit. Porro suburbanos hortos tenent olitores, eosque rigant crebrius. Sic enim celerius et copiosius olera gignuntur, sed minus bona.

19 *Vivam misto mersare Falerno*] Fit tenerior gallinæ caro, si adhuc palpitans submergatur aqua frigida; magisque, si mista vino vel aceto: sic enim fortius repercutiuntur includunturque spiritus naturales, quorum intus actio carnis partes dirimit. Lambinus aliam docet rationem teneram efficiendi gallinam. 'Sume,' inquit, 'quodlibet lapathi genus: hanc herbam in ollam, in qua gallinam seu quaslibet alias carnes coquere volueris, imponito: hoc teneras faciet.'

20 *Pratensibus optima fungis Natura est*] Certe aperto aëre crescentia quælibet meliora sunt: fungos vero ubique reperiri alios bonos, alios malos etiam constat. Vide Plin. XXII. 23. ubi sic habet: 'Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Familias nuper interemere fungi, et tota convivia, Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, et tribunos et centuriones.' Tacit. Annal. XIII. et Senec. Epist. 63.

Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat mella Falerno,
Mendose; quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni præcordia mulso
Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,

meduntur. Is æstates sanus traducet, qui prandia finiet moris nigris ex arbore decerptis ante solem ardentem. Aufidius mel immiscebat Falerno valentiori, male quidem; nam vacuis venis nihil debet infundi nisi dulce. Viscera suavi melicrato perfundes aptius. Si piger ac durus fuerit venter, obices removebunt mytilus et conchæ vilio-

qui *musto*, sunt delicatiores: luxuriosum *mulso* Landini.' *Gesn.*—22 Cuning.

NOTÆ

22 *Qui nigris prandia moris Finiet*] Immo, teste Galeno, quod facile corrumpantur mora, noxia sunt post alios cibos sumta; initio vero cœnæ prosunt magis. Aliter locum hunc intelligere possumus, ex more veterum, qui levem et modicum duntaxat cibum mane capiebant: nimirum e refrigerantibus valde moris prandium utile esse æstate: hæc et apud nos in jentaculo plerique amant.

23 *Ante gravem quæ legerit arbore solem*] Tunc enim virtutem suam totam nocturno frigore inclusam continent teneriores fructus. Contra duriores ardore solis quasi cocti et perfecti ex arbore decerpi debent fervente potissimum die.

24 *Aufidius*] Ejus meminit Plin. x. 20. 'Mar. Aufidius Lurco saginare primus instituit pavones, circa novissimum piraticum bellum: ex eoque quæstu reditus sestertium sexaginta millia habuit.'

Forti miscebat mella Falerno] Jam ante est observatum II. Sat. 2. 15. solitos veteres inchoare convivia a promulside seu potione mulsi, id est vini cum melle mixti: a mulcendo factum nomen quod venas mulceat lenitate sua. Varro de Re Rust. III. 16. 'Venit favus ad altaria, et mel ad principia convivii.' Porro mulsi potionem confectam interdum apponebant; aliquando vinum et mel separatim; ut conviva, utrumque temperans, sibi mulsum arbitrio quisque suo faceret. Mulsum laudat Plin. XXII. 24. 'Multi senectam longam mulsi tantum nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis exemplo. Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogavit, quanam maxime ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo.'

25 *Mendose; quoniam vacuis, &c.*] Immo bene. Quippe ex cit. mox Plin. 'Mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod fere evenit. Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.' Vide Dioscorid. v. 16. et Macrob. VII. 12.

26 *Leni præcordia mulso Prolueris melius*] Delicato et fastidioso Catii palato mulsum e Massico leniori placuisset magis quam e forti Falerno:

Mytilus et viles pellent obstantia conchæ,
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunæ.
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.
Murice Baiano melior Lucrina peloris:

res, et rumex herba foliis brevioribus, sed non absque albo Coo. Luna crescens implet conchylia fluentia. Sed non mare quodlibet profert optima testacea. Baiano murici

nigris qui prandia.—28 *Petulus et dulces* Exc. Sax. *Mitulus et viles* Gott. *Mugilus et viles* Florent. 1482. Sic ap. Seren. Sammon. vs. 234. ubi refertur hic versus, *Mugilis* fuerat in edd. deinde ex codd. repositum *Mitulus.* Harl. 2. 3. 4. 6. al. *Mytilus et viles.*—29 Zarot. *sine Chio.*—32 *Murex Baianus melior, Lucrina peloris* Snapius. V. Porsoni Opuscul. p. 309.—33 *Circeis* in quibusdam edd.

NOTÆ

cujus tamen austeritas melle et quadam vetustate mitigata, virtus autem adhuc satis vegeta roborando stomacho longe utilior: docet Martialis XIII. 108. 'Attica nectareum turbastis mella Falernum. Misceri decet hoc a Ganymede merum.'

28 *Mytilus et viles pellent obstantia conchæ*] Alvum duram emollient obstructamque laxabunt mitulorum aliarumve concharum salsus humor, lapathi herbæ succus, et vinum album; hoc scilicet illis concoctis admixtum. Cornel. Celsus II. 29. 'Alvum,' inquit, 'movent cochleæ, garum, salsamenta, ostrea, pelorides echini, musculi, et omnes fere conchulæ, maxime jus earum.' Anthen. III. 9. 'Ex conchyliis, alvo movendæ ciendoque lotio excellunt pectines, musculi, chamæ, ostrea.' Vide Caton. de R.R. cap. 158. Plin. XXXII. 9.

Mytilus [*Mitulus*] Alii scribunt, *mytilus*, et *mutilus*: pisciculus est e concharum genere, in arenosis potissimum locis proveniens. Martial. meminit III. 59. Non defuit qui isto Horatii loco legeret, *Mugilis.*

29 *Lapathi*] De lapatho jam in Epod. II. Lucilius apud Cic. de Fin. II. n. 24. 'O lapathe, ut jactere necesse est cognitu' cui sis.'

Coo] Cos sive Coos, hod. *Lango*, insula maris Ægæi Cariæ proxima, producebat vina lenia alvum solventia: quæ idcirco 'lubrica' vocat Persius Sat. v. 135.

30 *Lubrica*] Lubricantia, alvum solventia. Alii absurde interpretantur polita intus et lævia. Athen. lib. III. cit. 'Ostrea cum malva et lapatho aut piscibus ventrem leniter ducunt.'

Nascentes implent conchylia lunæ] Lucilius: 'Luna alit ostrea, et implet echinos; muribu' fibras, Et pecu addit.' Idem scribunt Cicero II. de Divin. n. 33. Gell. XX. 7. Plin. II. 41. 'Lunari potestate augeri rursusque minui corpora ostrearum, conchyliorumque omnium: quin et soricum fibras respondere numero lunæ.' Verum errorem hunc jamdudum experientia contraria discussit.

32 *Murice Baiano, &c.*] Baiani sinus murice melior est peloris capta in Lucrino lacu. De Baiis II. Od. 18. Murex piscis aculeos habens et cuspides complures. Plin. IX. 33. 'Firmioris jam testæ murices et concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis,

Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini;
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.
Nec sibi cœnarum quivis temere arroget artem,

præstat peloris Lucrina. Ostrea præstantissima juxta Circæos, echini vero e Miseno proveniunt. Tarentum delicatum venditat ampliores pectunculos. Nemo

NOTÆ

lævibus, rugatis, vertice muricatim intorto,' &c.

Lucrina peloris] Hoc conchylium nomen habet a Peloro Siciliæ promontorio, ubi frequenter capitur: non autem a voce Græca πελώριον, *magnum;* ut scribunt quidam, ex Athenæo ante citato. Est de genere chamarum, seu ostreorum testam hiantem habentium.

Lucrina] Lucrinus lacus, ad intimum sinus Puteolani recessum, piscibus olim delicatissimis abundabat; at modo cœnosa est palus terræ motu facta anno 1538. De eo jam II. Od. 15.

33 *Ostrea*] Optima capiuntur ostrea apud Circæos urbem, vel ad Circæum promontorium: quod in mare Tyrrhenum excurrit prope Circæi rudera; quæ fuit olim civitas Latii, nominata a Circe sorore Medeæ, Circæis ostreis 'nec dulciora nec teneriora esse ulla compertum est,' inquit Plin. XXXII. 6. At Lucrina tamen inprimis laudabantur; ut dictum est in Epod. II. Tarentina quoque celebrat Varro, item Gellius VII. 16.

Miseno] Misenum urbs et promontorium juxta Baias, dictum a Miseno Æneæ nauclero ibidem summerso et sepulto.

Echini] Echinus, Gall. *herisson*, de genere cancrorum, spinas habet pro pedibus: alius terrestris, alius marinus. Plin. IX. 31. Nomen habet ἀπὸ τοῦ ἔχειν ἑαυτὸν, quod convolutus ita *se condat et contineat*, ut nullæ carnes appareant: vel ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἔχεσθαι, quod *teneri minime possit*, ob aculeos quibus totus inhorrescit et contegitur: unde echinum vocarunt 'spinosum castaneæ operculum.' Plin. XXVII. 9. 'In cacumine capitula sunt echinata spinis,' inquit. Martial. XIII. 86. 'Iste licet digitos testudine pungat acuta, Cortice deposito, mollis echinus erit.'

34 *Pectinibus patulis*] Hi pisces, Gall. *Petoncles*, conchas habent serratas instar pectinis; unde nomen. Græcis κτένες vocantur dentes anteriores, item pisces isti ob allatam rationem. *Patulos* dicit Horatius, ob apertum os et testam. Aristot. Hist. Animal. IV. 4. 'Testaceorum alia sunt patula, ut pectines, musculi,' &c. Athen. III. 9. et seq. de his plura.

Molle Tarentum] De hac urbe I. Od. 28. II. Od. 6. III. Od. 5. *Molle*] Vel propter aërem molliorem; vel ob purpuram et lanas exquisitas; atque luxuriam: vel a *Tereno* Sabinorum lingua *molle* significante. Macrob. III. 18.

35 *Cœnarum arroget artem*] Est coquorum gens arrogans et fastuosa, teste Athenæo VII. 11. ubi refert quorundam coquorum vanos sermones non infacetos. 'Ambrosiam ego reperi: jam mortui si olfecerint, ut reviviscant ego efficiam.' Item alius: 'Si semel coquinam aptavero, quod olim apud Sirenas accidebat, id ipsum tu videbis modo contingere: præ odoris suavitate nemo poterit hac angiporti præterire via. Si quis autem propius accedet ad has fores, aperto statim ore stupefactus consistet, velut affixus clavis, et mutus, donec aliquis accurrens nares prehensas vellat.'

Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est cara pisces averrere mensa,
Ignarum quibus est jus aptius, et quibus assis
Languidus in cubitum jam se conviva reponet.

sibi temere attribuat scientiam epularum, nisi antea subtiles exploraverit sapores. Nec e mensa pisces caro pretio auferre prodest, si ignoretur quibusnam jusculum sit magis idoneum, et quibus assis excitatus conviva jam satur in cubitum sese repo-

vett. ap. Zeun.—36 *Ni prius* Exc. Sax. et Vet. Comb.—37 'Editiones veteres aliæque ante Lambinum *avertere;* atque ita uterque Scholiastes. Primus ille ex codicibus suis dedit *averrere*, quem secutus est Cruquius et ex eo tempore nunc hoc, nunc illud editoribus placuit pro diverso hominum sensu et palato. In eo sane jactare se potest lectio prior, quod acutissimo Gronovio patri se probavit Observat. IV. 5. Recte quidem; et nos quoque ab ea parte stamus; si modo *avertere* veram hic lectionem esse semel admittimus. Sed pace tanti viri, liceat nobis alteri illi lectioni fidem et auctoritatem adjungere, *Nec satis est cara pisces averrere mensa:* quam Cruquiani codices suppeditant, præter unum, omnes; et bona etiam pars eorum, quos Lambinus, Torrentius, Pulmannus, Bersmannusque viderunt; et denique ex nostris meliores, Leidensis, Reginensis, Zulichemianus, et Battelianus. Liceat etiam in veteri lectione novam explicationem promere. Non ut hic 'mensam piscatoriam' in macello cum veteribus novisque intelligamus; sed mensam ejus, cui hæc præcepta traduntur. Sunt, inquit, qui in cœnis præbendis se officio suo satisfecisse credant, si ingentes sumtus in cibos fecerint; ignari interea, quid elixum, quid assum pro varia saporum ratione gratius meliusque sit: *Nec satis est cara pisces averrere mensa, Ignarum, quibus est jus aptius, et quibus assis Languidus in cubitum jam se conviva reponet:* hoc est: Neque sufficit pisces impenso pretio coëmtos in mensa sua exhibere, qui pro reliquiis averrantur; utpote quos nemo convivarum tangere velit, propterea quod aptum cuique condimentum desit. Opera potius danda est, ut et pisces pretiosi ponantur, et ita suaviter conditi, ut vel languido convivæ appetitum renovent; adeo ut nihil demum ex iis reliquum sit, quod a ministrantibus pueris averri possit. Non satis est pisces intactos cara mensa averrere, et solo sumtu te ostentare: si artem cœnarum tibi arrogas, id potius effice, ut præ suavitate omnia consumantur, nihil supersit. Hæc, ni fallor, enarratio et sententiæ et verbo apposite congruit.' *Bentl.* Han. 1. Gott. Harl. 2. 4. 6. Zarot. Mediol. 1477. Venett. Vet. Comb. Cuning. R. Steph. Heins. Bond. Schrevel. Heindorf, *avertere.* Harl. 3. al. Delph. Sanad. Dunster, Francis, Baxt. Gesn. Zeun. Wetzel. Bipont. Wakef. et Kidd. *averrere*, quod probat N. Heinsius ad Sil. Ital. III. 321.—39 Cuning. *se jam convivia.*—

NOTÆ

37 *Averrere mensa*] Quasi everriculo abstrahere pisces omnes in mensa piscatoria expositos et venales.

38 *Quibus est jus aptius, et quibus assis*] Qui pisces elixari debeant, et in jusculo condiri et inferri: item quos assari magis conveniat, et absque ullo condimento et jure apponi. Ex Non. Marcello: 'Assum in obsoniis dicitur quod est sine pigmento saporis alieni; sicut merum dicitur solum.'

39 *In cubitum jam se conviva reponet*] Excitata quasi nova fame novos cibos appetens, et ad jucunde comedendos se rursus componens. Eum porro discumbendi morem veterum et rationem fuse explicavi I. Od. 27.

Umber, et iligna nutritus glande, rotundas
Curvet aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea summittit capreas non semper edules.
Fœcundæ leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quæ natura et foret ætas,

net. Aper ex Umbria et querna glande nutritus rotundas oneret patinas aversantis carnem flaccidam. Nec enim bonus est Laurens palustribus herbis et arundinibus saginatus. Vinea capellas haud semper facit esui bonas. Prudens requiret humeros leporis fœcundi. Ante meum gustum nemo scivit distinguere quæ natura ætas.

41 *Curvat* Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. multo major pars codd. ap. Bentl. et edd. antiq. *Curvet* aliquot codd. Torrentii, unus Pulmanni, et Bentleii Trinit. item Edd. Bentl. Baxt. Delph. Schrevel. Sanad. Cuning. Francis, Heindorf, Gesn. Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. Comb. et Kidd.—44 'Ex antiquissima Cruquii Membrana pro *Fœcundi* reposui *Fœcundæ*. Vult significare gratiores esse armos fœminæ ob frequentem partum, lumbos autem maris, quod non adverterunt Interpretes.' *Baxt.* *Fœcundi* Harl. 2. 3. 4. 6. plerique ap. Bentl. al. et edd.

NOTÆ

ad has voces; 'et cubito remanete presso:' item I. Sat. 4. 86.

40 *Umber*] Umbria Italiæ regio, inter Etruriam, Picenum, et mare Adriaticum, Apennino monte divisa. Statius Sylv. IV. 4. 'cur Tuscus aper generosior Umbro.'

41 *Curvet aper lances*] Pondere scilicet magno. Integros enim apros olim appositos, docet Juvenalis Sat. I. 140. 'quanta est gula, quæ sibi totos Ponit apros, animal propter convivia natum!'

42 *Laurens malus est*] Insipidus est aper ex agro Laurenti paludoso: quem idcirco ranis aptiorem dicit Martialis lib. x. Laurentes agri et populi Lavinio proximi fuere, versus oram Tyrrheni maris. Virgil. Æneid. x. n. 707. 'de montibus altis Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos Defendit, multosque palus Laurentia) sylva Pastus arundinea.'

43 *Vinea summittit capreas, &c.*] Non semper gustui grata est caro caprearum et capreolorum vitis palmitibus nutritorum. Virgil. Georg. II. 371. docet, vitem sepibus muniendam adversus capreas sequaces.

44 *Fœcundæ* [*Fœcundi*] *leporis*] Plin. VIII. 55. disserit de leporum et cuniculorum innumera fœcunditate. Quidam legunt, *Fœcundæ*: nempe incerti sexus habitus est lepus apud veteres.

Sapiens] Qui subtili et sagaci est palato gustuque. Cic. II. de Fin. n. 24. 'Non sequitur,' inquit, 'ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatus.'

Sectabitur armos] Plerique nostrum sectantur potius lumbum, *le rable*, velut sublimioris saporis et succi: non abs re tamen quis *armos* præferat ut teneriores. At suum cuique judicium est, similiter et palatum.

45 *Piscibus atque avibus quæ natura, &c.*] Sic apud Juvenal. Sat. IV. 139. Montanus ille describitur delicati et solertis admodum palati: 'Nulli major fuit usus edendi, Tempestate mea. Circeis nata forent, an Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat primo deprendere mor-

Ante meum nulli patuit quæsita palatum.
Sunt quorum ingenium nova tantum crustula promit.
Nequaquam satis in re una consumere curam;
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si cœlo supponas vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,

que sit piscibus et avibus. Sunt quorum ingenium novas duntaxat placentas excogitat. Non sufficit unam rem curare: quemadmodum si quispiam hoc tantum satagat ut vinum sit exquisitum, parum solicitus quo oleo pisces inungat. Si aperto aëri exponas vina Massica, quicquid crassi inest expurgabitur nocturna aura, et

antiq. *Fœcundæ* in ceteris codd. et edd. post Bentl.—46 Exc. Sax. *quæsita palato.*—48 'Nimium argutatur Dan. Heinsius, cum hoc modo distinguere jubet, *Sunt quorum ingenium nova tantum crustula promit; Nequaquam satis in re una consumere curam:* et *τὸ satis* explicat non ἅλις, sed ἅλις ὄν· hoc est, Cum non sit satis, vel Quandoquidem nequaquam est satis. Sed quis, obsecro, sic locutus est? nam profecto exempla, quæ ibi profert, nihil ad rem faciunt. Immo enimvero *satis* hic est ἅλις ἐστί: quippe hoc ad sequentes versus potius, quam ad præcedentem refertur. Unde factum, ut *τὸ est* in nonnullis codicibus versui inseratur: in duobus Cruquianis sic, *Nequaquam satis in re una est cons. curam.* In Regio, *Nequaquam satis in re una cons. curam est.* Equidem sic potius constituerim, *Nequaquam est satis in re una cons. curam;* vel sic, *Neq. satis est in rem unam insumere curam.* Nam Lambethanus codex, etsi is recentior est, *Neq. satis est in re una absumere curam.* Certe, etsi hac locutione Noster vehementer delectari et sæpissime usus esse deprehenditur, numquam tamen *τὸ satis* nudum et incomitatum posuit sine verbo *est.*' Bentl. *satis est re* Cuning. et Sanad.—50 Vet. Comb. *profundat.*—51 'Plures et vetustiores Libri *suppones,* inquit Bentleius. Verum in isto Tempore sæpius hallucinatum est a Librariis, ut nescias, quid sit rectum, quid non.' *Baxt.* Nonnullæ edd. *suppones,* et ita Fr. Odinus in Advers. Crit. Obss. Misc. Nov. tom. XII. p. 441. *suppones* etiam Harl. 2. 3. 4. 6. *supponens* Vet. Comb. *suppones cœlo si vina sereno* Cuning. Bentleii solus Magdal. et edd. post Aldum usque ad Bentl. item Baxt. Gesn. Zeun. Delph. Dunster, Bipont. et Comb.

NOTÆ

su: Et semel aspecti littus dicebat echini.'

47 *Crustula*] Gall. *de la patisserie.* De his scriptum a Catio librum refert Vet. Comment. Eo forte respicit et alludit Satiricus noster.

51 *Massica si cœlo supponas vina, &c.*] Plin. XIV. 21. 'Mitiores plagæ doliis condunt, infodiuntque terræ tota, aut ad portionem situs: item cœlum præbent: alibi vero impositis tectis arcent.' Et postea: 'Campaniæ nobilissima vina exposita sub dio in cadis, verberari sole, luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.' Scilicet ubi cælum calidius, vina sub dio relinquuntur: ubi frigidius, defodiuntur tota: ubi medium, partim abduntur terra, partim cœlo permittuntur: inquit Dalecampius. Athenæus I. 25. pariter docet vina quædam aperto loco sub dio exponenda, ut nimia illorum vehementia expirando minuatur. De Massici vini bonitate, I. Od. 1.

Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet fæce Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ovo;
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri

abigetur odor infestus nervis: illa vero lino percolata omnem amittunt saporem. Qui vinum Surrentinum Falernæ fæci scite infundit, limum bene coërcet ovo columbæ: quoniam vitellus decidens in fundum simul abripit aliena. Potorem languentem excitabis per squillas tostas et cochleas Africanas. Etenim post epulas lactuca

supponas.—53 ‘Hic versus mendi quibusdam suspectus est, quid enim odori cum *nervis*, ut his inimicus esse queat vel officere? cum id tantum habeat, ut sensu nares vel grato juvet, vel offendat ingrato, ac vis ejus tota nisi nasi ambitu contineatur, neque defuit, qui pro *nervis* legeret *vernis*.’ *Odinus, l. l.* ‘Vir summus, quem hic nominare abstineo, Horatii versum omnino corruptum esse putat. In voce *odor* esse vitium opinatur, ac legi vult *acor*.’ Idem ibid. p. 444.—54 *Integrum produnt* Vet. Comb.—57 Lamb. *Quatinus.*—

NOTÆ

53 *Et decedet odor nervis inimicus*] Plin. XXIII. 1. scribit, nervis prodesse Albanum, non item Falernum: et paulo post, ‘vinum illud quod vetustate dulcescit, minus infestare nervos.’

54 *Integrum perdunt lino vitiata saporem*] Per saccum lineum transmittebant et colabant vina, ad ea defæcanda; vel ad frangendam vim. Plin. lib. XIV. &c. Martial. XII. 41. ‘Turbida solicito transmittere Cæcuba sacco.’

55 *Surrentina vafer qui miscet fæce Falerna*] Nimirum ut ex Falerni bonitate aliquid contrahat Surrentinum paulo austerius. De Falerno I. Od. 20. Surrentinum, ex agro Campaniæ prope Surrentum urbem, convalescentibus optimum, caput minime tentans, ac stomachi et intestinorum rheumatismos cohibens: ex Plin. XIV. 6. et lib. 23. cap. 1.

56 *Columbino limum bene colligit ovo*] Vitellus ovi, vel, ut alii asserunt, albumen potius, in dolium vini turbidi conjectum, *aliena*, id est, fæcem omnem ad ima devolvit secumque detrahit; ac purum efficit vinum.

58 *Tostis squillis*] Assis, vel frictis. Squilla est e cancrorum genere. Plin. IX. 42.

Afra cochlea] Varro de R. R. III. 14. has commendat.

59 *Lactuca innatat acri Post vinum stomacho*] Lactucam utpote frigidam veteres adhibebant post epulas et vinum, ad hujus vapores comprimendos. Unde est illud: ‘Grataque nobilium requies lactuca ciborum.’ Postea vero contra factum, atque initio cœnæ intulerunt, seu ad movendam et lubricandam alvum, seu ad somnum conciliandum. Martial. II. 53. ‘Prima tibi dabitur ventri lactuca movendo Utilis.’ Et XIII. 14. ‘Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum, Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?’

Post vinum stomacho: perna magis ac magis hillis
Flagitat in morsus refici; quin omnia malit
Quæcumque immundis fervent illata popinis.

innatat acerbo stomacho. Quin potius ad edendum restaurari debet perna atque hillis. Immo præferret cuncta quæ ex popinis minime lautis afferrentur calida.

60 *Post vina* Cuning. contra omnes codd. et edd.—61 'Editio prisca Locheri' cui illa Roberti Stephani accedit, *immorsus* hic exhibet. Neque aliud volunt codices nostri Reginensis, Petrensis, Regius, Galeanus, Magdalenensis, Battelianus, Collegii Trinitatis; qui uno vocabulo ex prisca scribendi ratione *inmorsus* clare præferunt. Atque hæc lectio eruditissimis viris placuit, Bonaventuræ Vulcanio, Petro Scriverio, Danieli Heinsio. *Immorsus* autem exponunt ex Glossario Isidori, 'jejunus:' et sic etiam codex Regius inter lineas enarrat: '*immorsus*, jejunus.' 'Sane sensu optimo,' ait Heinsius: 'ante ostendit, quomodo marcentem reficere; jam vero, quomodo jejunum excipere oporteat.' Ego vero neque sensum orationi, neque verbum sensui convenire dico. De marcente enim stomacho, non jejuno et famelico, hic agi tam manifestum est, quam quod usquam manifestissimum. Cui autem credibile est, *immorsus* activam significationem habere, 'qui non momordit, qui nihil comedit?' Quis auctor, quis sponsor rei tam inauditæ? Glossographus nescio quis, semibarbarus; cujus ex turbidis lacunis pudeat quicquam haurire, quod Horatio impertiatur. Passivam significationem huic verbo donat Cyrillus apud Labbæum, Ἄδηκτος, *immorsus;* hoc est, qui non est morsus. Ego vero contra *immorsus* sic accipio, ut 'admorsus,' 'demorsus,' pro eo qui morsus est. Statius Theb. II. 628. 'immorsaque cadens obmutuit hasta.' Ubi, ut hic apud Nostrum, 'inmorsa' habet vetus codex Collegii Petrensis. Propertius III. 8. 21. 'Immorso æquales videant mea vulnera collo: Me doceat livor mecum habuisse meam.' Ita ex conjectura dederunt viri et eruditione et ingenio præstantes Nic. Heinsius et Janus Bronkhusius; cum in vulgatis sit *In morso*, diviso, ut hic, vocabulo. Quid ergo hinc extundemus? profecto levi mutatione sic satis commode constitui locus poterit; *perna magis ac magis hillis Flagitat inmorsis refici.* Sed quid opus est ulla mutatione? sine dubio sincera lectio est, quam diserte exhibent manuscripti: *perna magis ac magis hillis Flagitat inmorsus refici.* Stomachus flagitat refici *immorsus perna et hillis,* aliisque id genus salsis cibus atque acribus, qui *in popinis* scilicet vendi solent; ut præter Nostrum Martialis I. 42. 10.' *Bentl.* *immorsus* Gott. a m. sec. Harl. 2. 4. Zarot. et Vet. Comb. Pro *malit* Bentl. posuit *mavolt.*—62 Cruquii codd. uti affirmat, omnes, *in mundis,* quibus ipse assentitur. Ita et nonnulli ap.

NOTÆ

60 *Hillis*] Tomaculis, lucanicis, Gall. *andouilles, saucisses.* Varro de L. L. lib. IV. 'Hilla ab hilo, id est, minimo dicta.' Festus autem, ab hira intestino, quod jejunum vocant, fit diminut. hilla sive hillum, inquit: et inde ponitur pro suillis intestinis et carnibus minutatim concisis et arvina fartis: ut mox dictum.

61 *In morsus refici*] Ut modo, sic et olim in conviviis adhibita sunt quædam irritamenta gulæ, ad redintegrandam edendi appetitionem, v. g. oleæ sale conditæ, rapæ, cappares, aliaque edulia aceto et sinapi macerata, pernæ, &c. vide Athen. lib. IV. Quidam leg. *immorsus*, et explicant, 'impransus,' 'jejunus,' absurde quidem; ut animadverterunt doctiores: sensus enim istic continuus est; quem illi separant perperam.

Est operæ pretium duplicis pernoscere juris
Naturam: simplex e dulci constat olivo,
Quod pingui miscere mero muriaque decebit,
Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioque croco sparsum stetit; insuper addes

Expedit nosse naturam jusculi mixti. Simplex quidem conficitur ex oleo dulci: cui oportebit immiscere crassum vinum et muriam non aliam quam qua putruit orca Byzantina. Postquam autem hoc herbis concisis mixtum atque incoctum est, et

Bentl. ceteri uno verbo *inmundis*, ex prisca orthographiæ ratione. Cuning. *fervunt illata popinis.* Harl. 2. nonnulli Lamb. et Vet. Comb. *fervent allata popinis.* Alii codd. ap. Lamb. *adlata;* alii Bentleii, *ablata.* Edd. vett. *illata;* unde Lamb. conj. *illota.*—65 *At pingui* Bentl. ex cod. Bosii, qui ita habet, *At pingui immiscere;* unde Bosius conj. *Quod pingue immiscere.* Trinit. ap. eundem Bentl. *Cum pingui;* alii vero, *e pingui constat olivo: Quod dulci miscere.* Bentleius conj. etiam ex II. Sat. 8. 47. *Quinquenni miscere.* Cuning. *At mistum miscere.* Vet. Comb. *licebit* pro *decebit.*—66 Codd. et edd. antiquæ, *qua Byzantia;* al. *quæ.* Harl. 6. Mediol. 1477. et Florent. 1482. *putruit.* Gott. *potuit*, et pro v. l. *putuit*, et *putruit.* Omnes fere codd. Cruquii, Torrentii, et Bentleii, item Harl. 2. 3. 4. et edd. recentt. *putuit.*—

NOTÆ

63 *Duplicis pernoscere juris Naturam*] Simplex jus ex olivo dulci tantum: duplex autem seu mixtum, cum insuper illi adduntur muria, vinum, crocum, herbæ concisæ, &c.

65 *Muria*] Isidorus XX. 3. docet esse piscium liquorem sive liquamen consalsum. Plin. XXXI. 7. et 8. 'Aliud etiamnum,' inquit, 'liquoris exquisiti genus, quod garum vocavere, intestinis piscium, ceterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies.' Illud garum seu liquamen exquisitum e scombris fiebat, et divitum erat: aliud erat pauperum vile e thunnis. Vide Martial. XIII. 102. et 103.

66 *Byzantia orca*] De ea marina bellua Plin. IX. 6. Quidam intelligunt thunnum, qui quidem in Bosporum Thracium seu fretum Byzantinum aliquando penetrat. Alii *orcam* interpretantur vas fictile ventricosum, ore angusto, in quo muria reponi solita esset: quale Byzantii frequens erat in usu. Persius eo sensu dixit, Sat. III. 76. 'Mænaque quod prima nondum defecerit orca.'

Byzantia] Byzantium urbs ad Bosporum Thracium celebratissima: Constantinopolis subinde appellata, hodie *Stamboul.*

68 *Corycioque croco*] Corycus urbs et mons Ciliciæ optimi croci abundanter ferax. Strabo.

Stetit] Deferbuit. Alii explicant, concrevit: quos bene redarguit Torrentius, ex eo quod liquidum esse oporteat, minime vero concretum jus, in quo pisces aliave obsonia innatent.

Insuper addes, &c.] Postquam supradicta illa simul incocta sunt, aspergitur crocum, et affunditur oleum *Venafranum.* De hujus excellentia lib. II. Od. 6.

Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo;
Nam facie præstant. Venucula convenit ollis;
Rectius Albanam fumo duraveris uvam:
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus et halec,
Primus et invenior piper album, cum sale nigro
Incretum, puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Angustoque vagos pisces urgere catino.

Corycio croco perfusum conquievit, adjunges præterea quod exprimitur e bacca Venafrana. Picentina poma succo præstant Tiburtinis licet pulchrioribus. Venucula uva ollis apta est: Albanam aptius fumo induraveris. Ego primus invenior in mundis patinis illam circumposuisse cum pomis, item fæcem atque halec, necnon piper candidum cum sale nigro mixtum. Grande est flagitium macello tribuere tria millia sestertium, et pisces vagabundos arcta patina congerere. Ingentem nau-

71 ‘ *Venuculam:* aliquando suspicatus sum *vermiculam.* Sed locis nimis multis facienda vis esset. Itaque nihil certe mutem. Conditivam esse *venuculam* s. *veniculam,* docet etiam Plin. XIV. 2. 4. et 6.’ *Gesn.*—74 Harl. 3. 4. 6. Vet. Comb. Venet. 1559. Glarean. al. *inveni.*—76 Vet. Comb. *dare millia trina.*—

NOTÆ

70 *Picenis cedunt pomis, &c.*] Deinceps præcepta dat ad secundam mensam pertinentia. Picena poma jam laudavit Horatius in Satira præced. et meminit Plinius XV. 15. De Tibure ac Tiburtino agro dixi I. Od. 7. et 18. item II. Od. 6.

71 *Venucula convenit ollis*] Albana uva optime servatur passa et fumo indurata: at Venucula in ollis melius custoditur. Hinc ‘ollares uvæ’ apud Martial. VII. 19. Item apud Columell. Hic III. 2. ‘Uvæ,’ inquit, ‘temporibus hyemis durabiles vasis conduntur, ut Venuculæ.’ Vide et XII. 43. Macrobius Saturn. III. 20. appellat ‘Venunculam.’ Plinius autem ‘Veniculam,’ dicit, ‘ollis aptissimam,’ XIV. 2. capite vero primo: ‘Durant,’ inquit, ‘aliæ post hyemem, pensili concatenatæ nodo, aliæ in sua tantum continentur anima ollis fictilibus, et insuper doliis inclusæ .... aliis gratiam, qui et vinis, fumus affert fabrilis,’ &c.

73 *Hanc ego cum malis, &c.*] Ego primus docui in vasis nitidis circumponere Albanam uvam fumo exsiccatam; item alec seu muriam, &c. circumposuisse: vel singulis convivis aut certe binis catillum unum, vel certis locis catilla quædam communia disponere, unde facile acciperent plures.

Fæcem et halec] Denotat ἓν διὰ δυοῖν: nempe vel pisces fæcatos seu fæce conditos: vel pisciculorum fæcem, seu e tabefactis illorum intestinis. Enimvero *halec* non est certi piscis nomen; immo significat minimos quosvis pisciculos; aut certe liquamen ex iis, muriæ vel garo non absimile.

75 *Incretum*] Vel, mixtum; vel, incerniculo seu cribro quodam a furfure expurgatum: ab incerno, purgo.

77 *Angustoque vagos, &c.*] Sumtuoso et vano luxu accumulatos pisces

Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit;
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus

seam stomacho faciunt sive famulus scyphum contrectavit sordidis manibus, dum ligurit surrepta; sive crassior limus occupat antiquam crateram. Quam parvæ sunt

78 ‘*Magna movent stomacho fastidia* veteres editiones: neque Cruquius Lambinusve quicquam diversi ex codicibus suis proferunt. At Torrentius in quinque suorum *movet* reperit: idque recte vulgatæ lectioni prætulit, et post eum doctissimus Baxterus. Equidem in sex meis idem inveni, Galeano, Petrensi, Batteliano, Vigorniensi, Societatis Regiæ, et Collegii Trinitatis: quæ sine dubio melior scriptura est, *Magno movet stomacho fastidia, seu puer, &c. Movet* hic absolute et impersonaliter positum est: vide Nos ad I. Sat. 10. 78. Et præterea, cum *seu* et *sive* disjunctiva sint, singularem utique numerum, non pluralem, hic requirunt.’ *Bentl. Magna movent* Harl. 2. 3. et Vet. Comb.—79 ‘Libri aliquot veteres habent *dum frusta*, quos malim sequi: *frusta* autem carnium et piscium intellige.’ *Lamb. frusta* etiam codex ap. Bos. Animadv. et Harl. 2. *frustra* Exc. Sax. et Harl. 4.—81 Faber conj.

NOTÆ

uno catino apponere; emtos videlicet tribus millibus sestertium: Gall. *pour soixante et quinze écus de poissons dans un plat.*

81 *Vilibus in scopis, &c.*] Ut nimius sumtus in opsoniis damnatur, ita certe negligentiam vel sordes in vasis ac supellectili nemo probaverit. Ergo calices, lances, mensam, mappas, triclinii pavimentum, toros ac toralia, munda esse oportet: ut etiam præcipitur I. Epist. 5.

Mappis] Erat mappa utilis ad tergendas manus tantum: mantile, ad sternendam seu tegendam mensam. Absurdus esto quisquis aliter scripserit. Ad convivia seu privata seu publica suam quisque mappam detulit pridem: at mantili sternebat mensam qui convivium præbebat. Vide Martial. XII. 29.

Scobe] Scobs est limatura, sive ramentum et strigmentum e materia qualibet, dum vel serra discluditur, vel terebra perforatur, vel lima imminuitur aut politur, Gall. *limaille, scieure.* Scobe triclinium inspergi solebat, ad colligenda facilius post cœnam purgamenta et scopis auferenda. Senec. Controv. Declam. IX. 2. ‘Inter purgamenta et jactus cœnantium, atque sparsam in convivio scobem, humanus sanguis everritur.’ Scobs etiam pretiosa ad fastum spargebatur. Lamprid. Heliogabal. ‘Scobe auri porticum stravit et argenti, dolens quod non posset et electri.’ Adhibebatur quoque lignea scobs ad atria emundanda. Juvenal. Sat. XIV. 64. ‘Ergo miser trepidas ne stercore fœda canino Atria displiceant oculis venientis amici, Ne perfusa luto sit porticus: et tamen uno Semodio scobis hæc emendat servulus unus.’ Id est, servus inspergens scobis semodium, statim abradet lutum ac sordes omnes: mundaque præstabit atria, porticum, &c. Valeant qui scobem autumant utilem fuisse ad defricanda vasa, dandumque iis splendorem.

Consistit sumtus? neglectis, flagitium ingens.
Ten' lapides varios lutulenta radere palma,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes?
Oblitum, quanto curam sumtumque minorem
Hæc habeant, tanto reprendi justius illis,
Quæ nisi divitibus nequeant contingere mensis.

impensæ in scopis, in mappis, in scobe; tam gravis culpa est, si negligantur. An convenit te lapides varii coloris mundare palma cœnosa; et Tyria operimenta imponere toralibus immundis? immemorem quo minor sumtus et cura est in his, eo redargui justius quam iis quæ non possunt occurrere nisi in mensis divitum. Ho-

mattis pro *mappis.*—82 Harl. 6. *fastigium ingens.*—87 Vet. Comb. Venett. Locher. et aliæ quædam vett. edd. *nequeunt*; sed Harl. 2. 3. 4. 6. Gott. Han. 1. Exc. Sax. codd. Lambini et Cruquii, Bentleii Regin. et quatuor alii, item

NOTÆ

83 *Lapides varios*] Pavimentum e versicoloribus lapidibus et marmoribus. Vide II. Od. 14. in fine.

Palma] Scopis e palma. Martial. XIV. 82. 'In pretio scopas testatur palma fuisse.'

84 *Tyrias vestes*] Stragula et peristromata pretiosa seu purpurea ex urbe Tyro; de qua III. Od. 29. in fine.

Toralia] Torus a tortis herbis dictus: quod in iis congestis olim sedebant ac discumbebant. Toral, quod ante torum est, ex Varrone de Ling. Lat. l. IV. puta congestæ herbæ, paleæ, arundinis, item lanæ, vel etiam plumæ involucrum seu operimentum. Itaque lecto imponebatur matta, culcita, lodix; Gall. *paillasse, matelas, loudier.* Hæc vero interdum contegebantur purpureis stragulis, ad pompam et fastum. Cic. Tusc. V. 'Collocari hominem jussit in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo magnificis operibus picto.' Ubi tria vides, Lector, distingui, lectum, toral, sive stratum, stragulum. Ovid. Met. VIII. 'In medio torus est de mollibus ulvis. Vestibus hunc velant; quas non nisi tempore festo Sternere consuerant.' Lamprid. cit. Heliogabal. 'primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit.' Ex his intelligi potest iste Horatii locus satis commode. Verum magis ad rem videtur quod toral significat etiam segestria, sive amictum vel tegmen linteum, tricliniari lecto circumdatum, quasi munimen adversus cœnantium purgamenta et jactus, atque ad custodiendam a sordibus stragulam pretiosam: quod quidem toral seu tegmen, quando sordidum erat, lavabatur et eluebatur, ne odore fœdo ac turpi nares offenderet: ut innuitur I. Epist. 5. 'ne turpe toral, ne sordida mappa Corruget nares.' Isidorus XIX. 26. hoc sensu, 'toralia' dicit esse 'longas perpetuasque mappas a toro appellatas.' Ergo hic Horatius, vel potius Catius, damnat incuriam hominis toralia expurgare negligentis, sed ea illota et immunda vestibus Tyriis, seu pretiosæ stragulæ ac purpureæ circumdantis et circumponentis.

¶ Docte Cati, per amicitiam Divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocumque, memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantundem juveris: adde
Vultum habitumque hominis; quem tu vidisse beatus,
Non magni pendis, quia contigit: at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos,
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ.

RAT. *Erudite Cati, oro te per Deos et familiaritatem nostram, fac ut me deducas ad audiendum, quocumque ibis. Etenim licet memoriter enarres mihi singula; at renuntians haud ita prodest. Adde hominis vultum gestumque; cujus tu potitus aspectu non multi æstimas, quoniam hoc habuisti: ego vero magnopere cupio ignotos posse adire fontes, et percipere documenta vitæ fortunatæ.*

edd. Lamb. Cruq. Torrent. et recentt. *nequeant.*—89 Cuning. *perges quumcumque.*—90 *Nam quamquam* Exc. Sax. *Nam quamvis memori referas* omnes codd. Bentleii et Pulmanni, etiam Priscianus p. 772. et edd. Bentl. Sanad. Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *Nam quamvis referas memori* Harl. 2. 3. 4. 6. et al. cum edd. ceteris omnibus.

NOTÆ

91 *Adde Vultum habitumque hominis*] Seneca Epist. 34. 'Conspectus et præsentia et conversatio habet aliquid vivæ voluptatis.'

94 *Fontes remotos*] Ipsos auctores illius doctrinæ tam excellentis mihi incognitos.

SATIRA V.

IN CAPTATORES ET HÆREDIPETAS.

Tiresias vates ille Thebanus Ulyssi, roganti quo pacto ditescere possit, respondet, senum testamenta astute esse captanda; atque deinceps recenset varias artes, quibus Horatii ætate Romæ ejusmodi captatores utebantur.

Hoc quoque, Tiresia, præter narrata petenti

ULYSS. *O Tiresia, præter jam responsa, illud etiam quæso dic, quibus rationi-*

Satira septima Libri secundi in Ed. Sanad.—3 Bentleius ex conj. Dan.

NOTÆ

1 *Hoc quoque, &c.*] Non sine multo sale persequitur noster Satiricus, quibus Romæ blandimentis et artibus senum animos inescarent captatores, ut hæredes ab iis scriberentur. Inducit itaque Ulyssem apud Inferos cum Tiresia vate sermocinantem, et post alia multa quærentem modos

Responde: quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? ¶ Jamne doloso
Non satis est Ithacam revehi, patriosque penates
Aspicere? ¶ O nulli quicquam mentite, vides ut
Nudus inopsque domum redeam, te vate, neque illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus: atqui

bus et artibus resarcire possim facultates perditas. Quare rides? Tires. *Ergone tibi versuto non sufficit Ithacam repetere ac revisere domum paternam?* Ulyss. *O nemini falsa locute, cernis quemadmodum spoliatus et egens revertar in patriam ex tuis oraculis: nec ibi proci pepercerunt cellis aut gregibus. Verumenim et*

Heinsii et cod. Petrens. a m. pr. *dolose;* sed alii omnes codd. et edd. vett. *doloso.* Bentleium secuti Sanad. Francis, Wakef. et Kidd.—6 Harl. 2. *nec*

NOTÆ

sarciendi suas res afflictas. Unde est initium illud *Hoc quoque*, velut continuatio sermonis quem Ulysses habet consulens Tiresiam de suo reditu, apud Homer. Odyss. Λ. Vel, si mavis, fingit Horatius Ulyssem ad Inferos reversum post amissa naufragio bona, rursumque a Tiresia responsa perscrutari de reparandis opibus.

Tiresia] Thebanus ille vates apud Inferos etiam gratiosus Proserpinæ fuit: quæ illi mortuo mentem firmam ac sapientem soli tribuisse dicitur, Odyss. K. sub finem: ubi Circe Ulyssi persuadet ut ad Inferos descendat Tiresiam consulturus. Ejus meminit Cic. I. de Divin. n. 88. Tusc. v. n. 115. de Nat. D. II. n. 7.

2 *Amissas res*] Tiresias enim Ulyssi prædixerat reditum in patriam, si modo ipse ac socii non violarent boves Solis in Sicilia pascentes. Verum illi Ulysse dormiente mactatos devorarunt. Quare naufragio perierunt conscelerati; Ulysses autem nudus vix enatavit.

3 *Jamne doloso*] Videtur Tiresias Ulyssi exprobrare crimen sociorum vel dolose permissum, vel non satis diligenter ab eo impeditum.

4 *Non satis est Ithacam revehi*] Quod maximum erat, et in votis Ulyssis præcipuum. Cic. de Orat. I. 'Patria nos delectat: ejusque rei tanta vis est, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret.'

Ithacam] Hæc insula maris Ionii hod. *Val di Compare*, inter Cephaleniam ad occasum et Echinadas ad ortum; Ulyssis patria fuit.

6 *Te vate*] Odyss. Λ. cit. reditum fore difficilem prænuntiarat Tiresias: at mala quamvis patientes Ithacam perventuros, modo suum Ulysses ac sociorum animum coërceret, illæsique permitterentur boves Solis. Quod nisi caveret, navim ac socios interituros; ipsum vero calamitosum fore, domique reperturum superbos viros ipsius victum absumentes.

7 *Apotheca*] Reconditorium, locus in quo reponitur id omne quod pertinet ad victum, seu fruges, seu vinum, &c.

Aut pecus] Odyss. Α. proci Penelopæ dicuntur cibo vesci alieno; atque ad epulandum mactant boves et oves Ulyssis: quod et Minerva queritur.

Et genus et virtus, nisi cum re, vilior alga est.
¶ Quando pauperiem, missis ambagibus, horres;
Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus
Sive aliud privum dabitur tibi; devolet illuc
Res ubi magna nitet, domino sene: dulcia poma,
Et quoscumque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
Qui quamvis perjurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
¶ Utne tegam spurco Damæ latus? haud ita Trojæ

origo et virtus vilior est alga, si opibus destituatur. Tires. *Quandoquidem absque tergiversatione paupertatem aversaris, audi quo pacto locupletari liceat. Si donetur tibi turdus vel quidpiam privatum, statim deferatur eo ubi magnæ opes fulgent domino ætate provecto: quoslibet fructus exquisitos et munera producet ager excultus, degustet eu senex opulentus præ Laribus colendus. Qui licet perfidus fuerit, ignobilis, fratricida, servus; ne tamen dubites eum assectari tu comes inferior, si petat.* Ulyss. *Egone turpis Damæ sim assecla? minime sic vixi apud Trojam;*

illic.—10 *Aspice* Gott. *qua ratione queam* Vet. Comb.—11 Gott. Exc. Sax. quidam ap. Landin. et Florent. 1482. *Sive aliud primum.* '*Primum*, cujus auctoritates posui supra, possumus intelligere vel ratione temporis, ut primos flores, fructus, pullos gallinaceos, haleces, in magnis urbibus caro venire novimus; vel propter præstantiam aliquam in suo genere, quæ varia esse potest.' *Gesn.* Cuning. *Sive aliud privi.*—18 '*Ut ne tegam* habent omnia scripta contra vulgatam lectionem; estque ἀγανάκτησις, perinde ac si dicat, itane me comitem ire jubes, ut spurco et vili genereque servili nato Damæ claudam latus sinistrum?' *Cruq.* Et ita legit Nic. Heins. ad Ovid. Fast. v. 21. 'Sic habent cod. duo Vatic. et Jannoct. Faërn. Tornes. Russard. cujus lectionis elegantiam quidam non intelligentes supposuerant, *Visne tegam.*'

NOTÆ

10 *Turdus*] Vide I. Sat. 5. et II. Sat. 2.

11 *Privum*] Propriis deliciis reservatum.

14 *Ante Larem*] Laribus Diis fructuum primitias deferebant. Vide II. Od. 23. et II. Sat. 3. 165.

15 *Sine gente*] Nullis majoribus, qui jam claruerint; homo novus, libertus, libertinus. Cic. Topic. n. 29. 'Gentiles sunt qui inter se eodem sunt nomine ab ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, qui capite non sunt diminuti.'

17 *Comes exterior*] Inferiori parte incedens, honoris deferendi causa. *Interior* comes, qui ad dextram, *exterior* qui ad lævam.

18 *Utne tegam*] Gall. *Moy? je servirois d'estafier à un coquin?* Abhorret magnus Ulyssis animus a sordida et infami illa ditescendi ratione. *Latus* alicui *tegere* dicitur qui virum honoratum vel stipat ut satelles, vel comitatur ut assecla; atque ad ejus capessenda imperia est expeditus.

Damæ] Servi nomen est, diminut. a Demetrio. Vide I. Sat. 6. item

Me gessi, certans semper melioribus. ¶ Ergo
Pauper eris. ¶ Fortem hoc animum tolerare jubebo :
Et quondam majora tuli. Tu protinus, unde
Divitias ærisque ruam, dic, Augur, acervos.
¶ Dixi equidem, et dico. Captes astutus ubique
Testamenta senum : neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine gnatis, improbus ultro
Qui meliorem audax vocet in jus, illius esto
Defensor : fama civem causaque priorem

immo præstantioribus nunquam cessi. TIRES. *Inops igitur vives.* ULYSS. *Imperabo animo id ferre viriliter: et pejora dudum sustinui. At tu vates doce quamprimum, unde congeram opum cumulos.* TIRES. *Certe docui, ac repeto, callidus passim aucupare legata senum: ac si unus aut alter effugerit captatorem hamo circumroso, ne vel spem abjicias, vel deceptus studium deseras. Si quando in foro disceptetur de re seu gravi seu parva, quisquis erit dives et absque liberis, ejus propugnator sis, qui sceleratus ac petulans meliorem sponte lacessiverit. Contemne*

Lamb. *Visne tegam* habent etiam Venet. 1559. et Glarean.—20 *Forte hoc animum* Cuning.—21 *Tu protenus* Bentl.—25 *Insidiatorum* Vet. Comb.—26 ' Tres optimi codd. habent *arcem:* nec male ; quasi in eo summa rerum

NOTÆ

Pers. Sat. v. 76. et 79.

19 *Certans melioribus*] Virtute et gloria contendens cum Agamemnone, Ajace, &c.

20 *Fortem hoc animum, &c.*] Paupertatis ærumnas ferre conabor potius quam vitæ sceleratæ infamiam. Aliter vulgo interpretantur : sed absurdi plane, qui decorum et notos Ulyssis mores prave immutari velint ab Horatio, contra id quod ipse tam luculenter præcipit Epist. ad Pis. vs. 119.

21 *Tu protinus, &c.*] Ne mihi illude, vates optime, turpem res perditas reparandi modum ne propone : meliora quæso verba profer, meoque nomine dignas rationes doce.

23 *Dixi equidem, et dico*] Satiricus in instituto pergit, atque per veridicum vatem effert quicquid reipsa fiebat turpiter Romæ passim ab improbis testamentorum captatoribus.

25 *Præroso fugerit hamo*] Sicut piscis escam prærodens, hamum vero non arripiens, ita forte quispiam veterator mentem tuam intelligens callide opera tua, officiis tuis, ac donis abutetur, nec te scribet hæredem ; sed ne statim despera, ne ab incœpto desiste : sic enim rem aliquando facies ; ac si unus effugerit, alios captabis.

28 *Vivet uter, &c.*] Considera uter litigantium vivet locuples et sine gnatis ; atque huic causam licet deteriorem habenti auxiliatorem te acriter præsta.

Sperne, domi si gnatus erit fœcundave conjux.
Quinte, puta, aut Publi, (gaudent prænomine molles
Auriculæ,) tibi me virtus tua fecit amicum:
Jus anceps novi, causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te
Contemtum quassa nuce pauperet: hæc mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis jocus: ire domum atque
Pelliculam curare jube; fi cognitor ipse.

vero civem existimatione et jure potiorem, si liberos aut uxorem fœcundam habuerit. Et quoniam aures delicatæ amant prænomen, sic alloquere: Quinte scilicet, vel Publi, tua virtus amicum tibi me devinxit: jus controversum calleo; causas orare valeo: quilibet oculos mihi eruet priusquam te victum defraudet nuce vacua. Ista mea est solicitudo, ut nihil amittas, neve ludibrio habearis. Mox suade ut domum se recipiat, et genio indulgeat. Interim tumet procurator esto; labora

consistat.' *Torrent.*—36 Gott. Harl. 2. 3. 4. omnes Torrentii magno consensu, omnes Cruquii, al. item Zarot. et Mediol. 1477. *quassa nuce.* Harl. 6. et Venet. 1479. *cassa nuce;* ita Bentl. Sanad. Francis, Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. *cassa unce* Florent. 1482. quod Landinus interpretari conatur, quasi esset *uncia.*—37 Vet. Comb. *Ne quid tu prodas.*—38 'Quinam sit *cognitor*, vide hic apud Interpretes, et acutissimum Gronovium patrem de Pecunia veterum. Ceterum pro *fi* editio Veneta 1478. *si;* altera et Locheriana *sis*, unde in sequentes editiones propagatum est. Sed recte Lambinus Cruquiusque ex membranis dederunt, *fi cognitor:* atque ita ex nostris Leidensis, Zulichemianus, Battelianus, et Magdalenensis. Sic Livius XXXIX. 5. Quintil. Instit. III. 8. Cic. pro Rosc. cap. 18. in Verr. II. 43. Porro elegantius, opinor, veriusque sic verba interpunxeris: *Pelliculam curare jube: fi cognitor: ipse Persta atque obdura.* Illum locupletem reum jube ire domum, et genio indulgere: ipse vero perfer et obdura, nec frigus neque æstum flocci faciens.' *Bentl.* *sis cognitor* Gott. Exc. Sax. Zarot. et Vet. Comb. *si cognitor* Mediol. 1477. Venett. 1477. 1479. et Cuning. *fis cognitor* Florent. 1482. *fi*

NOTÆ

31 *Sperne, domi si gnatus erit, &c.*] Juvenal. Sat. v. 140. 'Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum.'

32 *Quinte, puta, aut Publi*] Ejusmodi prænomina erant nobilium duntaxat: Gall. *Monseigneur.* Porro virum honoratum assentatores prænomine salutabant: at familiares cognomine se invicem appellabant: ut, 'Cæsar Pulchro.'

Molles Auriculæ] Assentationibus assuetæ.

34 *Jus anceps*] Quod in utramque partem sæpius trahi potest. Unde 'varium' et 'controversum' dicit Tullius. Verum 'juris ignoratio potius litigiosa est quam scientia,' inquit ipse de Legib. I.

36 *Quassa nuce*] Re qualibet inani et minima.

38 *Fi cognitor ipse*] Causæ ipsius cognitionem, curam, defensionem, suscipe. *Cognitor* dicitur qui præsentis causam novit, et sic tuetur ut suam, inquit Ascon. in Verr. I. Porro *fi* est imperandi modus a fio, quo et Plautus non semel usus est. Alii legunt *sis.*

Persta, atque obdura, seu rubra canicula findet
Infantes statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hybernas cana nive conspuet Alpes.
Nonne vides (aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet) ut patiens! ut amicis aptus! ut acer!
Plures annabunt thunni, et cetaria crescent.

et perserera; sive ardens Canicula dissecabit mutas imagines, sive Furius obeso ventre distentus Alpes hyeme consperget albis nivibus. Tum enim quispiam proximum cubito pulsans monebit: An non advertis quam ille patiens, quam sedulus, quam amicis sit commodus? Mox annatabunt thunni plurimi, et augescent piscinæ. Porro si aliquis filium valetudine parum firma educet

cognitor Harl. 2. 3. 4. 6.—42 Harl. 6. *aliquem cubito stantem prope.*—48 *Adrepe*

NOTÆ

39 *Seu rubra canicula, &c.*] Æstatis et hyemis incommoda, æstum et frigus sustine patienter. De Canicula, alibi dixi.

Findet Infantes statuas] Ut acriori gelu finduntur lapides, sic etiam æstu dicit findi statuas lapideas, ligneas, &c. quas et infantes vocat. Dura sane dictio, quam esse crediderim insulsi cujusdam poëtæ nobis ignoti, ac notari proscindique ab Horatio, quemadmodum et mox Furii metaphoram, 'conspuit.'

40 *Pingui tentus omaso*] Omasum intestinum, pro ventre, Synecd. Ita Pers. Sat. I. Calvi poëtæ 'aqualiculum sesquipede extantem' ridet.

41 *Furius hybernas, &c.*] Parodia est Furiani versiculi, quem ut duriorem carpit Horatius: similiter et notat Quintil. VIII. 6. Furius nempe hyemem describens dixerat: 'Jupiter hybernas cana nive conspuit Alpes.' Ceterum poëta ille cognomento Bibaculus summo ingenio et inprimis lepido fuisse narratur, ut non minorem laudem tulerit quam Catullus aut Horatius. Certe quædam ex eo mutuari atque imitari Virgilius non dubitavit. Cremonæ natum aiunt iisdem temporibus quibus Lucilius et Sext. Turpilius interierunt: et in carmine Iambico egregie versatum. P. Crinit. de Poët. Lat. II. 31. Macrob. Saturnal. lib. VI. Quintil. X. 1. Gell. XVIII. 11. Crinitus cit. hos Furii versus affert de villa Tusculana Catonis, quæ propter æs alienum creditoribus cesserat: 'Catonis modo, Galle, Tusculanum Tota creditor urbe venditabat. Mirati sumus unicum magistrum, Summum grammaticum, optimum poëtam, Omnes solvere posse quæstiones, Nullum difficile expedire nomen. En cor Zenodori, en jecur Cratetis.'

42 *Nonne vides (aliquis, &c.*] Hæc si feceris, aliquis seni astans tuam sedulitatem laudabit, dicetque ei: Videsne hominis tibi addicti studium et laborem? &c.

Cubito tangens] Pers. Sat. IV. 34. 'Est prope te ignotus cubito qui tangat,' &c.

44 *Plures annabunt thunni*] Plures exinde senes opulenti accedent ad te, priorem tuam diligentiam assiduaque officia contemplati, seque ultro suasque res tuæ fidei et curæ committent. Thunni sunt pisces grandiores, vitæ brevis, &c. Plin. IX. 15. cum his apte comparantur senes opibus potentes, ut et captator cum piscatore. Similiter Juvenalis Sat.

Si cui præterea validus male filius in re
Præclara sublatus aletur; ne manifestum
Cœlibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arrepe officiosus, ut et scribare secundus
Hæres, et, si quis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias: perraro hæc alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cumque legendum,
Abnuere, et tabulas a te removere memento;
Sic tamen ut limis rapias quid prima secundo

ac nutriat inter opulentam familiam; ne aperta cœlibis observantia te detegat, sensim per officia perveni ad spem, ut hæres substituaris; ac si casus aliquis puerum ad Inferos demiserit, locum vacantem subeas. Iste ludus valde raro frustratur. At quicumque tabulas offeret tibi legendas, cave ut recuses, atque a te codices rejicias: ita nihilominus ut obliquis oculis inspicias quid prima tabula

Baxter.—53 Exc. Sax. *Sic tamen ut limus.* Zarot. *Sic tamen ut linus;* sed

NOTÆ

XII. 122. orbum senem ab insidiatore captum dicit 'inclusum carcere nassæ.' Sic habet: 'Si Libitinam evaserit æger, Delebit tabulas inclusus carcere nassæ, Post meritum sane mirandum.'

Cetaria crescent] Allegoria. Cete, Ciceroni pistrices, sunt pisces maximi: hinc cetaria sunt vivaria seu piscinæ, in quibus aluntur magni quilibet pisces.

46 *Sublatus aletur*] Proprie: nam infantes olim in lucem mox editi humi deponebantur. Tum ii tollebantur, atque ut adolescerent educandi tradebantur, si placerent parentibus; dicebanturque sublati. Alii contra spernebantur, jubebanturque exponi ac fortunæ permitti, seu in via publica, seu in sylva, seu in ripa maris aut fluminis.

Ne manifestum Cœlibis obsequium nudet te] Ne homini uxore carenti officium frequentius exhibitum patefaciat mentem tuam atque insidias, prudenter age et caute: paulatim ejus animum demerere, ne suspicioni locum des.

48 *Secundus Hæres*] Secundo gradu hæres; substitutus hæredi seu filio parum valenti, si hæreditatem non adierit: ut tum succedas ei forte e vivis excedenti, vacuumque locum occupes.

49 *Egerit Orco*] Morti addixerit. Orcus Inferorum fluvius est quibusdam; aliis est Cerberus. Ciceroni est ipse Pluto, de Nat. D. III. n. 43. ab ὅρκος, *juramentum:* quod nihil sit religiosius, quam cum per Stygiam paludem juratur. Festus scribit 'orchum,' et ab urgendo vult dici, quod ad mortem urgeat.

50 *Perraro hæc alea fallit*] Raro fit ut inanis sit labor iste, et ars captandi: immo fere semper optatum sortitur eventum.

52 *Tabulas a te removere memento*] Callide nimirum, ne suspiciosus videare.

53 *Rapias*] Raptim et celeriter legas et observes.

Prima Cera] In ceratis tabulis olim scribebant, ut jam dictum lib. I. Sat.

Cera velit versu; solus, multisne cohæres,
Veloci percurre oculo. Plerumque rococtus
Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.
¶ Num furis? an prudens ludis me, obscura canendo?
¶ O Laërtiade, quicquid dicam, aut erit, aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
¶ Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
¶ Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto

cerata edicat in secunda linea. Celeri aspectu observa an solus an cum pluribus sis hæres. Enimvero nonnunquam scriba ex Quinqueviro sæpe factus hiantem corvum frustrabitur; et Nasica insidiator Corano ludum præbebit. Ulyss. *An insanis, an sciens ludificas me, involuta respondendo?* Tires. *O Laërtis fili, quodcumque pronuntiavero, vel fiet, vel non. Quippe magnus Apollo dat mihi vaticinandi peritiam.* Ulyss. *Attamen si fas est, edoce quid significet hæc fabula.* Tires. *Quo tempore adolescens Parthis formidolosus, propaguta soboles ab excelso*

hoc nihil aliud est quam *limis*, ut in textu.—56 *Scribes quinqueviro* Vet. Comb.—59 Torrentii codd. meliores, *quicquid dico.*—60 Bentleii Regin. et Reg. Soc. item Harl. 4. *mihi donat magnus Apollo.* Trinit. *magnus donavit Apollo.*—61 Quidam codd. ap. Lambinum, *si licet, edam.*—66 Harl. 4. *hoc faciam.*

NOTÆ

10. ubi de stylo. Itaque 'prima cera' significat primam testamenti paginam. Vide Sueton. Neron. cap. 17.

Secundo versu] In primo versu nomen testatoris, in secundo hæredis nomen, in imo substitutiones scribebantur.

55 *Recoctus Scriba ex quinqueviro*] Senex quidam exercitatus ac peritus rerum, vafer, astutus; utpote qui diu scriba fuerit, ac Magistratus etiam in provincias comitatus sit, vel in municipiis quinquevir extiterit, publica interdum aliqua administratione et procuratione functus: a numero dicti duumviri, triumviri, &c.

56 *Corvum deludet hiantem*] Captatorem alienæ hæreditati inhiantem eludet, non secus ac vulpes corvum, in Æsopi fabula.

57 *Dabit risus Nasica Corano*] Deceptus captator ludibrio erit omnibus, quemadmodum Nasica olim delusus Corano seni. Vide infra.

58 *Num furis*] An more vatum furore correptus? an sanus et tui compos?

59 *Laërtiade*] Ulysses filius Laërtis, Ithacæ et Dulichii insularum rex: vir facundus, vafer, bellicosus, laborum patientissimus, inter Græcos Principes eximius, ab Homero tota Odyssea celebratus.

Aut erit, aut non] Magna hic inter doctores etiam controversia. Alii contendunt serio loqui Horatium, sive Tiresiam, hoc sensu: Ceteri vates loquuntur obscura et per ambages; ego vero loquor aperte et sine ambagibus; quodque futurum prædico, erit; et contra non erit quicquid dico non futurum. Alii volunt jocari Horatium, et satyrice irridere ambigua vatum responsa.

62 *Tempore quo, &c.*] Tiresias designat non tantum personas et nomi-

Demissum genus Ænea, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano
Filia Nasicæ, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet; tabulas socero dabit, atque
Ut legat orabit: multum Nasica negatas
Accipiet tandem, et tacitus leget; invenietque
Nil sibi legatum, præter plorare, suisque.
Illud ad hæc jubeo; mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis

Ænea, terra et mari potens existet, strenuo Corano locabitur grandis filia Nasicæ detrectantis exsolvere integrum debitum. Tum gener hoc aget, testamentum offeret socero, rogabitque ut legat. Nasica diu recusatum tandem capiet, ac leget secreto; videbitque nihil sibi et suis relictum nisi fletus. Istis hæc monita addo. Si forte astuta fœmina vel libertus regat senem delirantem, adjunge te his socium;

—68 *Accipiet tandem tacitus* nonnulli codd. ap. Torrentium, quod illi placet.

NOTÆ

na, sed et tempus ipsum quo res eventuræ sunt: quod alii vates non solent facere. Horatius autem apte inducit Tiresiam velut divinantem ac prædicentem futura quæ nuper facta eo tempore noscebantur. Sunt in Æneide multa ejusmodi longinqua egregie a Virgilio tempori accommodata: pendetque ex hoc non minima lux ac virtus poëseos. Vide Æneid. VI. sub finem.

Juvenis Parthis horrendus] Augustus; de cujus in Parthos victoria, terrore, fama, receptisque signis, III. Od. 5. et IV. Od. 15.

Ab alto Demissum genus Ænea] De Augusti origine, IV. Od. 5. init. et Od. 15. in fine.

64 *Forti Corano*] Juvenal. Sat. XVI. 54. meminit pariter Corani. Sic habet: ‘Ergo Coranum, Signorum comitem, castrorumque æra merentem, Quamvis jam tremulus, captat pater.’

65 *Nasicæ, metuentis reddere soldum*] Nasica avarus pecuniam mutuo acceperat a Corano sene perinde avaro, sed astutiore: cumque fugeret exsolvere debitum, filiam tradidit; sperans insuper atque ita captans Corani hæreditatem. Nasicæ mentem Coranus intellexit; sibique mimum fecit e delusa insidiatoris captatione. Neque modo nihil testamento reliquit, sed et voluit Nasicam rescire nihil sibi legatum: atque ex ejus dolore ac mœstitia gaudium sibi affatim risumque dedit.

Soldum] Seu dotem filiæ, seu debitam dudum summam pecuniæ integram.

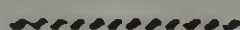
66 *Gener socero*] Coranus Nasicæ. Ironiæ plena animadverte passim verba; eoque magis, quod seria prorsus et gravis dictio videtur. Sic et paulo ante: *forti nubet procera Corano Filia Nasicæ, &c.*

67 *Multum Nasica negatas, &c.*] Callide nimirum ex more captatorum, ad amovendam suspicionem, ut ante jam dictum.

69 *Sibi suisque*] Nec sibi, nec filiæ suæ.

Accedas socius: laudes, lauderis ut absens:
Adjuvat hoc quoque; sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput: scribet mala carmina vecors?
Laudato: scortator erit? cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. ¶ Putasne,
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
¶ Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantum Veneris quantum studiosa culinæ:
Sic tibi Penelope frugi est, quæ, si semel uno
De sene gustarit tecum partita lucellum,
Ut canis, a corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene, quod dicam, factum est; anus improba Thebis

lauda eos, ut absentem ii te laudent. Nam et hoc prodest. Verum multo utilius est ipsum hominem captare. Qui si demens inconditos faciat versus, applaude. Si Mœchus fuerit, ne te oret, cave: sponte ei potiori tuam Penelopen facilis dona. ULYSS. *An credis tam probam et castam posse flecti, quam proci a recta via dimovere non potuerunt?* TIRES. *Scilicet ad eam accessere juvenes haud liberaliter munifici, neque tam amoris quam gulæ sectutores. Hinc pudicam habes Penelopen. Quæ si semel delibarit ex uno sene, lucri partem nacta tecum, vix unquam amovebitur, velut canis ab uncto corio. Dum senex eram contigit id quod enarrabo. Apud*

—76 *Penelopam* codd. Cruquii et Lambini, item Regin. et Franeq. ap. Bentl. *Penelopen* omnes edd. ante Bentl. *potiori tolle* Harl. 4.—79 *Venit enim magno: donandi, &c.* i. e. Penelope venalis est, Bosius ap. Lambinum. *Venit enim (indignum!) donandi* Bentl. *Venit enim* (vero id) *magnum!* ironice, Tunstall, Epist. ad Middleton, p. 82.—83 Libri duo antiquissimi ap. Torrent. *nunquam*

NOTÆ

76 *Putasne, Perduci poterit*] Persuaderi, ac pellici in adulterium. Penelopes uxoris Ulyssis invictam pudicitiam totus Homerus cantat. Porro sicut prius Damæ latus tegere Ulysses recusavit, ita et suam Penelopen turpiter addicere multo magis negare intelligendus.

79 *Venit enim magnum donandi, &c.*] Muneribus expugnari sæpe castitatem notat.

80 *Studiosa culinæ*] Supra Not. vs. 7.

83 *Ut canis, a corio, &c.*] Canibus venaticis ad venationem excitandis dari solet captæ feræ corium recens detractum et sanguinolentum, cujus appetentissimi cognoscuntur.

84 *Me sene, quod dicam, &c.*] Aliud Tiresiæ monitum ad demerendum testatoris animum, scilicet frequentioribus ac nimiis officiis non esse urgendum.

Anus improba Thebis] Anus quædam ita est captata, ut captatorem importunum ac molestum aversaretur. Itaque cum non posset viva, saltem mortua ulcisci voluit. Cavit nimirum suo testamento, ut cadaver multo perunctum oleo nudis humeris hæres efferet, quasi elabi cupiens, illumque legatis fraudare. Ea quippe

Ex testamento sic est elata; cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres;
Scilicet elabi si posset mortua: credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu desis operæ, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendet garrulus: ultra
Non etiam sileas. Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare: mone, si increbruit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turba,
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari? donec Ohe! jam
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit, urge; et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.

Thebas vetula quædam malitiosa ad sepulcrum sic elata est ex testamento. Hæres nudis humeris portavit cadaver oleo multo perfusum. Nempe si posset mortua effugere. Quia, ut opinor, nimiis officiis vivam prosecutus fuerat. Callidus accede: nec labori parce; nec plus æquo urge. Verbosus displicebit moroso et difficili. Ne vero sponte taceas. Esto Davus comicus: permane inflexo capite, valde similis timenti: per officia irrepe. Si ventus acrior ingruat, admone ut carum caput operiat diligenter. Defende a turba objectis humeris: aurem accommoda garrulo. Quod si plusculum laudari amat, insta, atque inflatum utrem imple verbis adulatoriis, donec elatis sursum manibus dicat: Heus, satis est. Quando vero te liberaverit

exterrebitur.—87 Harl. 6. et Vet. Comb. *sic posset.*—90 'Bentleius ex conjectura sua frustra reposuit *offendes* pro *offendet.*' Baxt. *offendit* Leidensis ap. Bentleium. *garrulus ultro* Venet. Glarean. Lamb. et Bentleius. Optimi codd. Cruquii et nonnulli ap. Lambinum *ultra.*—93 Codd. Cruquii, Lambini, Harl. 3. 4. Mediol. al. vett. *increbruit.* Harl. 2. 6. alii ap. Cruq. et Vet. Comb. *increpuit.* In quibusdam vett. *increbuit.*—97 Harl. 2. 3. 4. 6. multo

NOTÆ

conditio erat, ut si portanti cadaver, portans hæreditate excideret.

Thebis] Non una est hujus nominis civitas. Alia caput Thebaidis, Hecatompylos dicta, in Ægypto, hod. *Minio.* neque de hac mentio est hic. Alia in Bœotia, hodie *Stives*, Heptapylos cognominata, patria Herculis, Bacchi, Pindari, Epaminondæ, Tiresiæ vatis, &c.

90 *Ultra Non etiam sileas*] Ne contra nimis taciturnum te exhibeas.

91 *Davus sis comicus*] Talis esto, qualis Davus comicus, qui timide et verecunde semper herum alloquitur.

92 *Capite obstipo*] In alterum humerum inclinato et immoto: quod hominem notat modestum, subditum, et obsequi paratissimum.

95 *Aurem substringe loquaci*] Accinge te ad audiendas quascumque ejus narrationes molestas licet et graves: apage qui interpretatur, Adulatorie prehende auriculam.

98 *Crescentem tumidis infla sermonibus*] Homini vano adulationibus gau-

Cum te servitio longo curaque levarit;
Et certum vigilans, Quartæ esto partis Ulysses,
Audieris, hæres: Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem, tamque fidelem?
Sparge subinde: et, si paulum potes, illacrymare. Est
Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum
Permissum arbitrio sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Si quis
Forte cohæredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua, seu fundi sive domus sit
Emtor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina: vive valeque.

diuturna servitute et solicitudine, ac vere experrectus audiveris: Ulysses esto hæres quartæ partis: tum exclama: Igitur non extat amplius amicus Dama? Repete vero identidem: Ubi reperiam æque fidum æque constantem? sique vales, affunde lacrymas aliquot: oportet ficto vultu occultare lætitiam. Sepulcrum tuæ voluntati commissum ædifica sumtuose. Vicini celebrent præclare factas exequias. Quod si aliquis cohæredum ætate provectus laboret tussi periculosa; sive prædium sive domum emere velit, huic tu dic, læte quidem sestertio te ei traditurum partem tuam. At me Proserpina dominatrix jam revocat: vive et vale.

plures et meliores ap. Torrent. et Vet. Comb. *urge, Crescentem.*—100 *Quartæ sit partis* plurimi codd. et edd. vett. ante Bentl. *Quartæ esto partis* Harl. 2. 3. 4. 6. quidam Lambini, Bentleii Magdal. et Colbert. item edd. post Bentleium. *Vigilans esto quadrantis Ulixes* Cuning. *Ulixes* vett. codd. Vide Nic. Heins. ad Virg. Ecl. VIII. 70. et Heyn. Varr. Lectt. ibid.—103 Harl. 2. 3. 4. 6. et Vet. Comb. *Et sic p. p. illacrimare, et Gaudia;* et sic Bentl. *prudenter vultu celare* Harl. 2. 3. 4. 6. et Vet. Comb.

NOTÆ

denti affatim tribue et indulge, donec ille, velut plenus vento uter, amplius non expetat; immo dicat: Ohe, satis est.

99 *Cum te servitio, &c. levarit*] Per mortem suam.

108 *Ex parte tua*] Ex parte hæreditatis tibi relicta.

109 *Gaudentem nummo te addicere*] Alii sic explicant: Dic te pecuniam malle quam fundum, adeoque libenter te venditurum. Alii interpretantur de ficta et simulata venditione. Lex nempe vetabat rem testamento legatam donare. At legi fraudem faciebant, uno rem nummo addicentes. Sic enim res vere emta et vendita dicebatur.

Sed me Imperiosa trahit Proserpina] Apte omnino sermo abrumpitur, ne Ulysses loquatur id quod loqui decore non poterat. Bene vero Tiresiam repente revocat Proserpina uxor Plutonis et Inferorum domina, pro suo in mortuos summo imperio. Vide I. Od. 28. item Virgil. Æneid. VI. 545.

SATIRA VI.

HORATII VOTUM.

Laudat Poëta vitam rusticam, minus morbis obnoxiam, liberam a molestis negotiis Urbis, sobriam, frugalem, honestam, quam agat in villa, quam quidem dono acceperat a Mæcenate, ad cujus laudes adeo tacite rem trahit. Atque vitam urbanam ita reprehendit, ut simul laudetur scite Mæcenas.

Hoc erat in votis; modus agri non ita magnus,
Hortus ubi, et tecto vicinus jugis aquæ fons,
Et paulum sylvæ super his foret: auctius atque
Di melius fecere: bene est: nil amplius oro,
Maia nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque majorem feci ratione mala rem,
Nec sum facturus vitio culpave minorem;
Si veneror stultus nihil horum; O si angulus ille

HORAT. *Illud fuerat in optatis; mensura agri non valde ampla, ubi esset hortus, et fons aquæ perennis domui propinquus, ac nemus aliquod præter ista. Dii amplius ac melius quidpiam concesserunt: abunde est. O fili Maiæ, nihil ultra peto, nisi ut ista bona mihi perpetua facias. Ergo si nec opes auxi malis artibus, nec absumturus sum peccatis ac sceleribus; si nihil insanus efflugito ejusmodi; O si angulus iste vicinus, qui agrum meum deformat adjungatur! O si fortuna alicubi os-*

Satira septima Libri primi in Ed. Sanad.—3 *Aptius atque* codd. ap. Feam et Jaeck.—4 Ed. ante Bentleium, *nihil amplius.* Harl. 2. 3. 4. 6. quinque Pulmanni, Bentleii plus decem, plurimi ap. Feam, alii, cum edd. Bentl. Baxt. Gesn. Zeun. Wetzel. Bipont. Feæ, Comb. et Kidd. *nil amplius.* Unus ap. Feam, *opto* pro *oro.*—8 'Jam inde a puero vidi hanc locutionem prorsus insolentem

NOTÆ

1 *Hoc erat in votis*] Lepida est hæc Satira, et quædam præcepta morum habet valde luculenta, nonnulla etiam grati animi testimonia erga Mæcenatem.

Modus agri] Modicum prædium. Virgil. Georg. II. 412. 'Laudato ingentia rura: Exiguum colito.' Columel. 'Modus erit sua cuique moderata voluntas facultasque.' Vide Plin. XVIII. 5. et 6.

3 *Auctius atque Di melius fecere*] De villa Horatiana I. Epist. 16. jamque de ea ante nonnihil, I. Od. 7. II. Od. 18. III. Od. 13. et Epod. I.

4 *Nil amplius oro*] Vide III. Od. 16. et Epod. I. 'Satis superque me benignitas tua ditavit.'

5 *Maia nate*] Mercurium præcipue colit et invocat Horatius memor frequentis ejus tutelæ: de qua II. Od. 7. et 13. &c.

8 *Veneror*] Enixe et votis importunis exposco. Quidam legunt *venor;* sed perperam.

O si angulus ille] O si haberem par-

Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quæ mihi monstret! ut illi,
Thesauro invento qui mercenarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule; si, quod adest, gratum juvat; hac prece te oro,
Pingue pecus domino facias, et cetera, præter
Ingenium; utque soles, custos mihi maximus adsis.

tendat mihi urnam pecunia refertam, quemadmodum ei, qui, cum thesaurum invenisset, Hercule propitio locupletatus, emit et coluit eundem agrum, quem antea colebat conductum; si contentus sum iis quæ habeo; a te duntaxat peto hoc, ut pingues efficias greges et alia, præter ingenium; atque, ut consuevisti, adsis mihi tutor per-

esse, et nullo modo stare posse recto talo. Quis enim in toto Latio unquam audivit *veneror* pro 'efflagito,' 'impense opto?' Et usitatus vocis sensus multo minus tolerari potest. Tum conjeceram legendum esse *venor:* quam pro varia lect. postea inveni in Ed. Delph. ille tamen Editor nulla in medium lata ratione temere et insulse damnat: vide lib. I. Epl. 19. vs. 37. et ad Heren. lib. IV. 3.' *Wakef.* Ita etiam conj. Erasmus.—9 Div. ap. Cruq. quinque ap. Feam, aliique codd. cum edd. ante Cruq. item Heins. et Steph. et Wetzel. *deformat.* Ceteri codd. cum edd. Cruq. Torrent. Bond. Schrevel. Dunster, Bentl. Sanad. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Heindorf, Wakef. Comb. et Kidd. *denormat.*—10 'Libri post Aldum excusi, *qua,* id est, siquo pacto, si qua ratione: unde dormitantibus hic interpretibus, etiamnum circumfertur. At priscæ editiones tres, et Pulmanni Bersmannique plures, omnes denique a nobis visi codices: *O si urnam argenti fors quæ mihi monstret:* præterquam quod Regius habet *quam: O si quam urnam argenti fors mihi monstret.* Sed placet *quæ,* quod plurium auctoritate fulcitur. *O si quæ fors urnam argenti mihi monstret. Si quæ fors,* ut alibi *si quis casus.* II. Sat. 5. 49.' *Bentl.* *quæ* etiam Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. plurimi ap. Feam et Bothe, unus ap. Bos. Animadv. et edd. post Bentl. *qua* ceteri codd. ap. Gesn.—13 Sex codd. ap. Feam *si quis.* Harl. 3. *oro te.*—15 Nonnulli ap. Feam, *mihi custos.*—19 Duo

NOTÆ

tem illam agri vicini, quæ meum agrum inæqualem reddit! Persius Sat. VI. 13. hunc imitatus est Horatii locum.

9 *Denormat*] Vitruv. lib. VII. 'Anguli ad normam respondentes exigantur; longitudines ad regulam, altitudines ad perpendiculum.'

10 *O si urnam argenti, &c.*] O si thesaurum terræ infossum inveniam! Pers. Sat. II. 10. 'O si Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro Hercule!' Porro thesaurus definitur quædam vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat: nec enim thesaurus censetur quod metus vel custodiæ causa terræ infossum conditumque fuerit.

12 *Amico Hercule*] Hic lucro inopinato et recludendis thesauris præesse credebatur. Diodor. Sic. V. 2. Macrob. III. 12. Plutarch. problem. Arnob. lib. IV.

14 *Præter Ingenium*] Ludit in ambigua significatione vocis 'pingue.' Sensus est: Ne vero ingenium etiam facias pingue, id est, crassum, hebes, stupidum.

15 *Custos mihi maximus adsis*] Poëtæ nimirum in tutela sunt Mercurii. II. Od. 7. et 17.

Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
(Quid prius illustrem Satiris Musaque pedestri ?)
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,
Autumnusque gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.
Matutine pater, seu Jane libentius audis,

petuus. Itaque postquam ex urbe secessi in colles et arcem, quid potius exornem quam Satiras et Musam pedestrem? Illic neque me prava corrumpit ambitio, neque gravis Auster vel Autumnus morbifer, lucrum præstans duræ Libitinæ. O

NOTÆ

16 *In arcem*] Villam Tusculanam, in edito colle sitam. Epod. I. sub finem. Item I. Epist. 16.

17 *Quid prius illustrem Satiris, &c.*] Sunt qui sic interpretentur: quid prius canam et carminibus celebrem quam Deos agrestes, Satyros, Faunos, &c. Vide III. Od. 18. Alii melius; Quid aptius scribam quam Satiras, oratione quidem stricta, sed quæ solutæ similis videatur, et vulgari 'sermoni propior,' ac proinde 'musa pedestris' vocari queat. Vide I. Sat. 4. 40. et seq.

18 *Plumbeus Auster*] Gravia et tardiora efficiens corpora. II. Od. 14. 'Frustra per Autumnos nocentem Corporibus metuemus Austrum.'

19 *Autumnusque gravis*] Juvenal. Sat. IV. 'letiferum' appellat: bene quidem: tunc enim acutiores morbi sunt et frequentiores. Hippocrat. Gal. &c. Idem Sat. VI. 516. 'metuique jubet Septembris et Austri Adventum.' Cur autem Horatius in sua villa non metuat Austrum in Autumno, quamvis noxium, ipse explicat Epist. I. 16. Sita nempe illa opportune et salubriter haud excipiebat pestilentes Austri flatus: 'Hæ latebræ dulces, et jam, si credis, amœnæ, Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.'

Libitinæ quæstus acerbæ] Pluribus enim in Autumno morientibus, majorem quæstum habent ii qui funeribus procurandis incumbunt, dicti Libitinarii, a Libitina funerum Dea: de qua lib. III. Od. 30. Seneca VI. de Beneficiis, comparat vota eorum qui testamenta captant cum votis Libitinariorum: nempe utrique lucri gratia mortem hominum cupiunt, etiam amicorum. Huc vero præcipue facit quod ex instituto Servii Tullii, Rom. regis, nascentes recensebantur in æde Junonis Lucinæ, puberes in Juventæ, morientes in Veneris Libitinæ, nummo quidem pro singulis delato. Dionys. Halic. lib. IV. Hinc Sueton. Neron. cap. 39. 'Tantis ex Principe malis probrisque accesserunt quædam et fortuita: pestilentia unius Autumni, qua triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.'

20 *Matutine pater*] Janus dicitur 'Matutinus' a Matuta, sive Aurora; et quod mane primus invocaretur, ut qui temporibus præsit, ac velut rerum omnium incipiendarum auctor. Arnob. lib. III. 'Quem in cunctis anteponitis precibus.' Et alibi: 'Incipiamus ergo solenniter ab Jano et nostro patre.'

Pater] Janum vocamus 'Patrem,' quasi Deorum Deum: inquit Macrob. Saturn. I. 9.

Jane] Sic appellatur quod quasi Janua sit ad novum annum, immo ad menses singulos, omniaque regat tempora. Macrob. cit.

Libentius audis] Seu mavis appellari Jani nomine. Deos suos pluri-

Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt, (sic Dis placitum,) tu carminis esto
Principium : Romæ sponsorem me rapis. ¶ Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge :
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem

Pater Matutine, sive mavis, Jane, a quo homines exordiuntur primos labores actuosæ vitæ, (ita numinibus placet,) tu initium sis versuum meorum. Quando Romæ sum, me fidejussorem esse cogis. Eia, inquis, propera ; ne quisquam officiosior ante respondeat. Sive Aquilo stringat terras, sive hyems contrahat dies nivosos

codd. ap. eund. *gravis mortis me quæstus.*—21 Quatuor ap. Bothe, *primos operum.*—22 Alii codd. *si Dis placitum est.*—23 *Romam* emend. Marcilius, et recepit Bentl. in ed. pr. Cantab. 1711. in secunda vero et tertia edd. *Romæ.*—24 'Si legemus *urge*, ut habent omnes libri vulgati, horum verborum hæc mihi videtur fore sententia : Eia (inquit Horatius) Matutine urge, atque impelle me acriter ad hoc officium spondendi alicui amico præstandum, ne quis me officiosior existat, atque hanc mihi laudem præripiat. Sin, ut nonnulli libri manuscripti, *urges ;* quam scripturam ego magnopere probo ; hujus loci hæc erat sententia : tu Matutine me sic hortando urges : eia, Horati noli committere, ut quisquam officio satisfaciat prior, quam tu : potest et sic explicari, servata vulgata et communi scriptura, ut intelligamus, Horatium seipsum hortari, eia : urge quod agis, urge officium tuum, nequis te sit officiosior ; sed ego *urges* legi malo.' *Lamb.* Harl. 2. 3. 4. 6. omnes Gesneri et edd. recentt. *urge ;* unus Bersmanni *urges.*—25 *Sive Aquilo terras radit* Cu-

NOTÆ

bus insigniebant appellationibus, honoris vel assentationis causa. Macrob. 'In sacris invocamus Janum geminum, Janum patrem, Janum Junonium, Janum Quirinum, Janum Consivium, Janum Patultium et Clausium,' &c. Sic et Horat. Carm. Sæcul. 'Lenis Ilithyia tuere matres; Sive tu Lucina probas vocari, Seu Genitalis.'

22 *Sic Dis placitum*] Ut præsideas temporibus et primis hominum laboribus, desque iis felix auspicium : quippe tu 'in Italia primum Diis templa fecisti, et ritus instituisti sacrorum : unde in Sacrificiis præfationem meruisti perpetuam.' Macrob. jam cit.

Carminis esto Principium] Fave mihi hanc Satiram exordienti, in qua urbanæ vitæ incommoda a matutinis horis persequor.

23 *Romæ sponsorem me rapis*] Hoc primum est incommodum, quod pro aliis spondere frequenter necesse sit, ac forensibus tumultibus interesse.

24 *Ne prior officio*] Ne desis amico, acriter subveni, laborantem in judicio tuere et juva : officium præbe, sive per hyemis frigora, sive per angustias dierum brevissimorum.

25 *Aquilo*] Septemtrionalis ventus, a vehementissimo instar aquilæ volatu dictus, ex Festo. Græcis Boreas, ἀπὸ τῆς βοῆς, *a boatu :* quoniam sit violenti flatus et sonori. Gell. II. 22.

Bruma] A dierum brevitate dicitur, ex Varrone et Festo. Alii factum nomen putant e βραχὺ ἦμαρ, *brevis dies.* Macrob. Sat. I. Isidor. lib. V. Jul. Scalig. de Caus. L. L. lib. I. Bruma, sive solstitium hyemale, ex Ovid. Fast. I. est dies 'prima novi, veterisque novissima Solis.'

Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
¶ Postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto,
Luctandum in turba; facienda injuria tardis.
¶ Quid vis, insane? et quas res agis improbus? urget
Iratis precibus; tu pulses omne quod obstat,

orbe interiori, oportet ire. Postea vero quam aperte et manifeste dixi quod mihi noceat, certare habeo contra turbam: vis facienda lentis. Hi vero increpant: Quid petis stulte; et quid moliris? Quidam autem iracundas addit imprecationes: An

ning.—27 Quinque codd. ap. Feam, *quod noceat clare*. Sex ibid. *locutum*.—28 'Scribe ex Bersmanni Pulmannique codd. nostrisque ad unum omnibus, et tribus edd. vett. *et facienda injuria*.' Bentl. Ita habent Harl. 2. 3. 4. 6. et Vet. Comb.—29 'Bentleius de suo posuit, *quam rem agis*, nimis scabre, uti ego sentio.' *Baxt.* Ita Bodoni, et Wiel. *quæ agis rerum?* Cuning. ex ingenio. *quid tibi improbus?* Harl. 6. et Vet. Comb.—30 *Iratus* duo codd. ap. Feam *pulsas* codd. Bersm. et sex ap. Feam. *obstet* duo codd. ap. eund. et unus ap. Val.—

NOTÆ

26 *Interiore gyro*] Breviori cursu et ambitu: circulum minorem, utpote qui centro propior sit, Sole in Capricorno decurrente, ac breviores hinc dies faciente. Scil. in Sphæra nostra obliqua hyemalis Tropicus ita ab Horizonte intersecatur, ut minor pars supra terram, major autem sub terra existat. Cic. II. de Nat. Deor. Cynosura, inquit ex Arato, 'cursu interiore brevi convertitur orbe.'

Ire necesse est] Ad spondendum pro altero.

27 *Postmodo, quod mi obsit, &c.*] Alterum est incommodum, quod postquam spopondi, vix e turba me eripere liceat; quodque luctandum et jurgandum sit cum obviis et remorantibus.

Quod mi obsit] Certe raro est expers molestiæ et damni quisquis pro altero spondet. Proverb. cap. 6. 'Si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus ex verbis oris tui, et captus propriis sermonibus.' Bias sapienter admodum dicebat: 'Sponde, noxa præsto est.' Cic. Epist. ad Brut. 'Dependendum tibi est quod mihi pro illo spopondisti.'

Clare certumque locuto] Debet enim sponsio ac fidejussio præstari disertis verbis et sine ambagibus. Alii locum hunc minus recte intelligunt de advocatione et peroratione causarum: afferuntque verba Tullii de Petit. Consul. 'Nonnullos esse tibi iratos ex iis causis quas egisti necesse est.' et alibi: 'Quos læsisti cum pro amico contra eos diceres.'

28 *Facienda injuria tardis*] In forensi turba pulsare oportet et objurgare tardius euntes, dum inde quam primum exire contendo.

29 *Quid vis, insane*] Ita reluctatur qui ab Horatio festinante pulsatus est; trudentem retrudit; atque execrationes jaculatur. Quidam *iratas preces* explicant iram hominis adversus Horatium excandescentis, quod ipsius obtestantis patrocinium aut suscipere detrectet, aut non satis acriter assumat. Prior interpretatio magis probatur.

Ad Mæcenatem memori si mente recurras.
¶ Hoc juvat, et melli est, non mentiar. At simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.

igitur evertas quicquid obsistit tibi ad Mæcenatem festinanti, urgente memoria? Ut verum dicam, illud jucundum et suave est. Verum cum ad Esquilias atras perveni, aliena centum negotia invadunt caput et latera. Roscius poscit ut ei cras opilu-

32 Exc. Sax. unus Bersmanni, et undecim alii Feæ, *mentior;* et sic Harl. 6. et al. ap. Bentl. *ac simul* quatuor codd. Feæ.—33 *Exquilias* var. lect. ap. eundem. Vid. ad Epod. v. 100.—35 *Rosius* plurimi codd. et Venet. 1486.—

NOTÆ

31 *Ad Mæcenatem memori si mente recurras*] Dum properas adire Mæcenatem condicto tempori: vel quod acceptorum beneficiorum memor quotidianis officiis vel semel deesse metuas.

32 *Hoc juvat, et melli est*] Objurgationes ejusmodi quantumvis invidiosæ me quidem delectant, et quasi mel dulces videntur: adeo Mæcenatis mentio, nomen, et recordatio veneranda mihi sunt.

At simul atras Ventum est, &c.] Tertium hoc genus molestiarum urbanarum est. Cum vero ad Mæcenatis ædes in Esquiliis sitas veni, assiliunt importuni plerique sua mihi negotia commendantes: quos amoliri nefas. De Mæcenatis ædibus apud Esquilias, III. Od. 29. 10. et I. Sat. 8. 14. vide ibi Not.

Atras Esquilias] De atris curis quidam interpretantur: at melius alii de sepulcreto, quod fuerat olim in Esquiliis; ut fuse disserui ad Epod. v. 100. Epod. XVIII. 6. et I. Sat. 8.

34 *Per caput et circa saliunt latus*] Undique adoriuntur et circumobsident. Præclara Hypotyposis.

Ante secundam] Mature, ut tempus habeat de re sua disserendi tecum, priusquam forum aperiatur, ac disceptandum sit in judicio. *Ante secundam.* Gall. *à huit heures precises du matin, plûtost devant qu'aprés:* una scilicet hora ante judicia, quæ hora tertia exercebantur. Martial. IV. 8. 'Exercet raucos tertia causidicos:' ubi et diei varias occupationes pro diversis horis explicat. Porro ex alibi annotatis, Lector, intellige illam diei naturalis horam tertiam Romanorum nobis quidem Francis nonam esse matutinam. Vide I. Epist. 19. 8. et Alex. ab Alex. IV. 20.

35 *Sibi adesses*] Quasi advocatus, adjutor, fautor. Apud Judices actor et patronus rei causam dicebat. At aderant præterea quidam advocati; suaque præsentia vel testimonio etiam, si opus esset, reum adjuvabant.

Ad Puteal] Ad judicium. Puteal locus erat in comitio Romæ, ubi jus reddebatur. I. Epist. 19. 8. 'forum Putealque Libonis Mandabo siccis.' Nimirum in ipsis gradibus, ad lævam Curiæ, statua erat Actii Navii Auguris, qui, inspectante Tarquinio Prisco rege, cotem novacula desciderat. Ibidem porro cotem illam et novaculam esse defossam tradunt, supraque impositum puteal, id est, umbellam sive

De re communi scribæ magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
Imprimat his cura Mæcenas signa tabellis.
Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit, et instat.
Septimus octavo propior jam fugerit annus,
Ex quo Mæcenas me cœpit habere suorum
In numero, duntaxat ad hoc, quem tollere rheda
Vellet, iter faciens, et cui concredere nugas
Hoc genus; Hora quota est? Threx est Gallina Syro par?

leris ad Puteal, ante horam secundam. Horati, Scribæ te rogant ut hodie redeas ad negotium commune ac novum. Fac ut Mæcenas has tabellas obsignet. Quod si his respondeam; Tentabo: est qui reponat et urgeat: Atqui potes, si lubet. Prope finem habet annus septimus, et mox octavus incipiet, ex quo tempore Mæcenas inter familiares me ascivit, ad id vero solum, quem in currum assumere placeret, quando viam init: et cum quo loqueretur futilia ejusmodi: Quota est hora? Gallina Thra-

37 Duo codd. ap. Feam, *Orabunt hodie.*—42 Quatuor codd. ap. Feam, Harl. 6. et Vet. Comb. *ad hæc.*—43 Duo codd. Feæ, *et cui est credere;* duo alii ejusdem, *et cui concedere.*—44 *Trex* quatuor codd. Feæ, alius ap. Pulm. *Threx* prætulit Bentleius, eumque secuti Baxt. Cuning. Sanad. Val. Oberlin. Bipont. Wakef. et Comb. *Thrax an Gallina* Lamb. et duo codd. Bersmanni.

NOTÆ

operculum, quale puteis imponi solet. Cic. de Divin. I. n. 32. Illic etiam fœneratores convenire solitos idem testatur pro Sextio, n. 18. 'Puteali et fœneratorum gregibus inflatus.' Item Pers. Sat. IV. 'Si puteal multa cautus vibice flagellas.' Vide Cæl. Rhodig. X. 17.

36 *De re communi Scribæ, &c.*] De Scribarum se numero fuisse ostendit.

Scribæ] Gall. *les Greffiers, ou Secretaires de l'Epargne.* Horum officium erat, acta publica literis mandare, literas publicas scribere, &c. Constat scribas maximæ probitatis a Quæstoribus allectos. Alex. ab Alex. II. 2.

38 *Imprimat his cura, &c.*] Alius ita rogat: O Horati, cura ut Mæcenas sigillo muniat has tabellas: oro te etiam atque etiam.

Signa] De sigillo sive annulo Augusti intellige. Hunc enim ab eo concreditum Mæcenati, diximus ad Epod. I. 3. et constat ex Xiphilino ibi cit. Item ex Dione lib. LI. &c.

39 *Dixeris, Experiar*] Si huic dixero: Curabo, et experiar, numquid a Mæcenate id beneficii queam obtinere tibi, &c. Horatii modestiam adverte, Lector, suam apud Mæcenatem gratiam extenuantis, tametsi apud eum summe valere diceretur. Vide et quæ sequuntur.

40 *Septimus octavo propior*] Septimus hic annus prope est elapsus, et mox octavus agetur, ex quo, &c.

42 *Duntaxat ad hoc*] Non ad res graves, sed ad nugas et jocos, atque ad relaxandum animum magnis curis passim distentum me adhibet Mæcenas, inquit Noster, dumtaxat.

44 *Threx est Gallina Syro par*] An ille gladiator huic par est virtute, robore, arte, peritia; ille secutor huic retiario; ille Thrax huic Mirmilloni?

Matutina parum cautos jam frigora mordent:
Et quæ rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subjectior in diem et horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat una;
Luserat in campo; Fortunæ filius; omnes.
Frigidus a Rostris manat per compita rumor:
Quicumque obvius est, me consulit; ¶ O bone, (nam te
Scire, Deos quoniam propius contingis, oportet,)

cius estne par Syro? Incautos jam stringit frigus matutinum; et similia quæ committi queant auribus perfluentibus. Exinde vero magis ac magis obnoxius invidiæ fui. Aiunt plerique: Noster Fortunæ filius ludos spectavit: in campo Martio certavit cum Mæcenate. Quod si e Rostris per plateas frigidus rumor discurrat; quisquis occurrerit interrogat me: O bone, an de Dacis aliquid accepisti? quippe te

Threx Gallina Harl. 2. 4.—46 Duo codd. Feæ, *rimosam . . . aurem.* Duo alii ejusdem, *disponuntur.* Tres etiam, *deponentur.*—48 Duo codd. Feæ, *lusos* pro *ludos.* 'Locum hactenus male acceptum sic lego et distinguo: *Per totum hoc tempus subjectior in diem et horam Invidiæ noster: ludos spectaverit una: Luserit in campo: Fortunæ filius, omnes.* Ceterum pro *spectaverat, Luserat,* quæ in vulgatis hactenus obtinuerunt, reposuimus ex Galeano nostro, Lambethano, et Collegii Trinitatis codice, *spectaverit,* et ex postremo eorum, *Luserit. Ludos spectaverit una,* hoc est, *Si spectaverit;* ut supra vs. 39. 'Dixeris, experiar,' pro 'si dixeris:' et Serm. sequente, vs. 32. 'Jusserit ad se Mæcenas,' pro 'Si jusserit.' Omnia, opinor, jam plana sunt et extra aleam constituta. Aliorum hic explicationes in tenebris cespitantium parco exagitare: tute jam facile per te videris, ut omnes in nervum denique erumpant.' *Bentl.* Bentleium secuti Cuning. Sanad. Wakef. Heindorf. et Kidd.—52 Vat. et

NOTÆ

Horum pugnandi rationem diversamque armaturam fuse explicavi ad Juvenal. Sat. II. 143. et Sat. VIII. 200.

45 *Matutina parum cautos, &c.*] Verba hæc innuunt scriptam Autumni tempore hanc Satiram.

46 *Et quæ rimosa, &c.*] Et similia quæ loquacissimo cuilibet possunt committi, atque homini nullum secretum retinenti, sed passim quod audivit in obvios quosque statim effundenti: qualis ille apud Terent. de seipso prædicans: 'Plenus rimarum sum: hac atque illac perfluo.'

48 *Noster ludos spectaverat una, &c.*] Sic de Horatio loquuntur invidi: En ille Fortunæ filius simul cum Mæcenate ludos spectavit: en cum ipso lusit in campo Martio: de hoc vide I. Od. 8. Not.

50 *Rostris*] In foro Rom. erant Rostra, id est, suggestum ante Curiam Hostiliam exstructum, ornatum vero navium rostris ab Antiatibus captarum; unde nomen. Liv. lib. VIII. Varro de L. L. lib. IV. Ex eo loco leges ferebantur, et conciones ad populum habebantur: immo et jus dicebatur.

Rumor] Est fama incerta sine capite, id est, sine auctore. *Frigidus*] Vel tristis, vel levis.

52 *Deos*] Augustum, Mæcenatem.

Num quid de Dacis audisti? ¶ Nil equidem. ¶ Ut tu
Semper eris derisor! ¶ At omnes Di exagitent me,
Si quicquam. ¶ Quid? militibus promissa Triquetra
Prædia Cæsar, an est Itala tellure daturus?
Jurantem me scire nihil mirantur ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silentî.
Perditur hæc inter misero lux, non sine votis:
O rus, quando ego te aspiciam? quandoque licebit,
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis,
Ducere solicitæ jucunda oblivia vitæ?
O quando faba Pythagoræ cognata, simulque

scire oportet, qui ad magnates accedis. Tum ego: Nihil certe. Illi continuo: Ergone tu semper derisor fueris? Me, inquam, disperdant omnes Dii, si quicquam scio. Ecquid? aiunt, agros militibus promissos an assignabit Augustus in Sicilia, an in Italica regione? At affirmantem me nihil scire admirantur velut hominem raræ et profundæ taciturnitatis. In istis diem perdo infelix, non absque desideriis: o villa, quando te adibo? ecquando gratam oblivionem vitæ anxiæ capiam ibi, modo scripta veterum legendo, modo dormiendo et otiando? o quando apponetur fa-

alter Feæ, *quando propius;* duo alii, *quoniam propior.*—53 Codex Barberinus *Et tu.*—54 Codex Bamberg. ap. Jaeck, *derisor ad omnes;* et ita edd. ante Lamb. *derisor. At omnes* Vat. ap. Feam, et Harl. 2. 3. 4. 6.—56 Vat. et tres alii ap. Feam, *Cæsarne est.*—57 'Bentl. *miratur* ex uno Ms. et quia præcesserit *quicumque:* levibus sane argumentis contra alios Mss. omnes et editiones. Notavit rectius Baxterus, hic de multitudine agi; et *quicumque* esse collectivum. Miror, Cun. et San. pedibus ivisse in novitatem.' *Fea. et unum* codex Bamberg. Chisianus, Vatt. duo, et totidem alii ap. Feam.—60 Bamberg.

NOTÆ

53 *De Dacis*] Cum his tunc Romani bellum habebant. Vide II. Od. 20.

55 *Militibus promissa Prædia*] Sicut jam assignata fuerant post Philippensem victoriam. Vide supra Sat. II. 110. et seq. Item Virgil. Ecl. I.

Triquetra] Sicilia Trinacris etiam dicitur ob triangularem formam; habetque in triplici angulo triplex promontorium, Pelorum, Pachynum, Lilybæum. Hinc Ovid. Fast. IV. 'Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor Trinacris; a positu nomen adepta loci.'

63 *O quando faba, &c.*] Quando ruri vescar fabis, oleribus, &c. tranquillam ejusmodi vitam agrestem præfero lautis epulis quibuscumque.

Faba Pythagoræ cognata] Varia hic varii comminiscuntur. Aiunt plerique *fabam Pythagoræ cognatam* dici ironice quidem et satyrice, quasi homini coævam et consanguineam; nempe quod ille assereret fabam ex eadem origine et eodem tempore cum homine natam; eamque, si pyxide inclusa servetur vel infodiatur, in carnem et sanguinem converti. Ego nec fabulas nec metempsychosim afferre huc velim: *cognatam* interpretabor amicam. Fabis enim aliisque

Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
O noctes cœnæque Deum! quibus ipse, meique,
Ante larem proprium vescor, vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inæquales calices conviva, solutus
Legibus insanis; seu quis capit acria fortis
Pocula, seu modicis uvescit lætius. Ergo

ba Pythagoræ affinis, simulque olera condita lardo pingui? O noctes et epulæ Deorum, in quibus ego et familiares cœnamus ad Larem meum, ac protervos famulos alo cibis libatis. Ibi quisque liber a stultis legibus, ad arbitrium exhaurit scyphos diversos; sive capax ingentes sumit calices, sive minoribus cupit madescere. Tum

ego aspiciam, sine *te*.—66 Unus Vat. et Barberinus, *proprium fungor*.—67 Vat. unus ap. Feam, unus item Bentleii, *cum ut cuique*, quod receperunt Bentl. et Kidd.—69 Dousa, *quis cupit*. Harl. 2. *quis caput*.—70 Tres Vatt. et duo alii ap. Feam, al. ap. Lamb. Pulm. Cruq. Talbot. et Oberlin. *uvescit*; et sic edd. Lamb. Pulm. Cruq. Talbot, Pine, Valart, Oberlin. Dac. Bentl. Cuning. Baxt. Sanad. Sandby, Gesn. Zeun. Wakef. Comb. et Kidd. *tumescit* duo ap. Feam. *vivescit* tres ap. eundem. *humescit* Exc. Sax. Harl. 2. 3. 6. Zarot. Florent.

NOTÆ

leguminibus atque oleribus omnique cibo parabili Pythagoras et Pythagorici libenter vescebantur: carnibus autem vix aut nunquam, frugalitatis quidem et sanitatis gratia: quanquam nonnulli contrarium scribunt. Vide Cic. de Divin. II. n. 119. Diogen. Laërt. lib. VIII. Athen. lib. IV. et X. Plin. XVIII. 12. Gell. IV. 11. Cæl. Rhodig. XXI. 3. XXVIII. 12. XXX. 36. Et quæ nos ad Juvenal. Sat. XV. 173. ubi de anthropophagis quibusdam ita scribit: 'Quid diceret ergo, Vel quo non fugeret, si nunc hæc monstra videret Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui Tanquam homine, et ventri indulsit non omne legumen?'

Pythagoræ] Vide I. Od. 28. Epod. XV. et II. Sat. 4.

65 *O noctes, cœnæque Deum*] O quieti somni! o epulæ tranquillæ et jucundæ, quantumvis sobriæ et frugales, certe nectari et ambrosiæ Deorum æquiparandæ! vel *noctes* dicit Poëta, quod olim in multam noctem producerent cœnam, ut alibi notavimus.

66 *Ante Larem proprium*] Religiose Diis domesticis libans, et primitias offerens rusticarum dapum; ac postea e libatis dapibus hilariter cum familiaribus et servis cœnans. Vide I. Od. 12.

Vernas] Sic vocantur qui ex ancillis nati sunt verno tempore. Festus. *Procaces*, a procando, sive poscendo.

69 *Legibus insanis*] De his conviviorum legibus, vide II. Od. 7. Not.

Seu quis capit acria fortis Pocula] Plin. XIV. 22. refert 'Ciceronem Marci filium binos congios simul haurire solitum;' atque ebrietatis mala eleganter describit. Vide Macrob. Saturn. II. ult. Gell. XV. 2.

70 *Uvescit* [*humescit*] Al. *uvescit*. IV. Od. 5. in fine, 'uvidi,' id est, bene poti, madidi, ac pleni vino.

Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
Nec, male necne Lepos saltet; sed quod magis ad nos
Pertinet, et nescire malum est, agitamus; utrumne
Divitiis homines, an sint virtute beati;
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos;
Et quæ sit natura boni, summumque quid ejus.
Cervius hæc inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arellî

fit confabulatio non de aliorum prædiis vel ædibus; neque utrum Lepos inepte saltet, an non: sed quod utilius, quodque ignorare sit nefas, quærimus; an opibus homines, an virtute felices existant; utrum nos ad amicitias impellat, utilitas an honestum; item quid sit bonum, et quæ ejus perfectio. Interea Cervius vicinus aniles fabulas ad propositum narrat. Etenim si quis imperitus laudat anxias Arellii divi-

Fabric. 1555. al.—72 Bamberg. ap. Jaeck, *necne nepos;* ita etiam Harl. 2. 3. 4. et alii nonnulli ap. Feam.—75 Vat. et Gregorianus, *rectumve.*—76 Vat. et duo al. ap. Feam, *quod ejus.*—77 *Curvius* Vat. et Angelic. Servius duo alii Vat. et Gregor. *Gerrius* Florent. 1482. Venett. 1483. 1486. 1490. 1492. 1495. 1514. *vicinos* Bamberg. tres Vatt. Angelic. unus Bersmanni, et alii ap. Feam, Pulm. et Cruq.—78 *Si quis nam* tredecim codd. ap. Feam, alii apud Bersm. Bentl. edit. Mediol. Zar. 1470. Junta 1503. 1514. revocavit in textum Bentl. inde Baxt. Gesn. Val. Oberl. Combe, Wakef. '*Si qui nam* Cun. ut aliquid de suo proferat; sed ubi invenit *qui* pro *quis* sine interrogatione? Ineptius adhuc Dacerius reponit Bentleio, nusquam inveniri positum *nam* post duo verba, ut *si quis;* quod etiam illi videtur durius, et sine necessitate. Immo elegantius videbitur Latinis auribus; et *num quid nam* apud omnes scriptores, æque ac *si quis nam,* exemplo est; pluribus etiam verbis interjectis; ut apud

NOTÆ

71 *Non de villis domibusve alienis*] De his invidi et avari sermocinantur: ut deliciarum sectatores et voluptarii de saltatoribus et scurris.

72 *Lepos*] Augusti scurra, archimimus, egregius saltator; Lepos dictus a molli, scita, et lepida saltandi ratione.

Quod magis ad nos Pertinet, &c.] De aptis convivio sermonibus Gell. XIII. 11. &c.

75 *Usus rectumne*] Alii quippe sentiebant amicitias propter utilitatem colendas: alii propter virtutem. Vide Cic. Lælium, ubi: 'Solem,' inquit, 'e mundo tollere videntur qui amicitiam e vita tollunt. . . . . Amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere,' &c.

Rectumne] Cic. mox cit. 'Virtus amicitiam et gignit et continet . . . . Virtutum amicitia adjutrix a natura data est.' Et in fine ejusdem lib. 'Vos hortor, ut ita virtutem locetis, sine qua amicitia esse non potest, ut, ea excepta, nihil amicitia præstabilius esse putetis.'

76 *Summumque quid ejus*] In quo consistat summum bonum: hoc enim in voluptate alii, alii in virtute reponebant. Vide Cicer. de Finib. Tusc. Quæst. &c.

78 *Ex re fabellas*] Sunt fabulæ ad persuadendum valde commodæ et efficaces, si apposite adhibeantur. Hinc sacri etiam codices proverbiis et pa-

Solicitas ignarus opes, sic incipit: ¶ Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper, et attentus quæsitis, ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ:
Aridum et ore ferens acinum, semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia cœna
Vincere tangentis male singula dente superbo;
Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.

tias, ita exorditur: Quondam mus agrestis urbanum murem cavernula dicitur excepisse, vetus hospes veterem amicum; durus, et studiosus rerum congestarum; ita tamen ut animum restrictum laxaret hospitum gratia. Quid plura? Nec parce dedit e congesto cicere, nec ex avena oblonga: ore portans acinum desiccatum, et semesa lardi frustula obtulit, optans multiplici dape vincere nauseam fastidiose singula delibantis superbo dente; dum ipse ædium dominus in stramine jacens ederet frumentum ac zizaniam, cibis optimis abstinens. Denique urbanus hunc sic allocu-

Plaut. in Pers. II. 3. 13.' *Fea. nam si quis* Harl. 6.—81 Harl. 4. *Accepisse casa.*—82 *Asper et intentus* tredecim codd. ap. Feam, alii Mss. apud Cruq. Acron, edit. Venn. 1486. 1514. ' Rectius aliorum Mss. et editorum vulgatum *attentus*; ad mentem auctoris, qui laudat prudentem domini custodiam, ut I. Epist. 7. 91. non unice in id incumbentis. Similia passim apud auctores. Terent. in Adelph. v. 8. 31.' *Fea.*—83 Plus triginta codd. ap. Bothe, et Feam, alii ap. Pulm. et Bentl. Gott. Exc. Sax. Zarot. Florent. 1482. Venett. 1481. 1483. 1485. 1490. 1492. 1509. 1552. Ald. 1501. Junt. 1503. Argent. 1514. Basil. 1527. 1531. Dion. ab Harsio 1538. R. Steph. et Gryph. *neque ille*; quod revocavit Bentl. eumque secuti Baxt. Cuning. Sanad. Francis, Val. Gesn. Zeun. Bipont. Oberlin. Wetzel. Heindorf, Dœring, Wakef. Comb. Kidd. Bothe, Fea, et Jaeck. *neque illi* Ald. 1509. 1519. et inde usque ad Bentl.—

NOTÆ

rabolis inspersi sunt. Hisque persæpe usus est Christus Dominus, veritas Dei et sapientia. ' Ut, quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem et exempla teneatur:' S. Hieronym. Comment. in Matth. lib. III.

Arelli] Arellius famose avarus: contra stultam ejus de opibus opinionem Cervius affert apte exemplum et apologum rustici muris et urbani.

83 *Hospitiis*] Hospitibus amice excipiendis.

84 *Nec longæ invidit avenæ*] Hellenismus.

86 *Varia cœna*] ' Dubiam cœnam ' dixit supra II. Sat. 2. 77.

88 *Horna*] Nova, hujus anni. III. Od. 23. 3.

89 *Ador*] Frumenti genus, ab edendo appellatum; vel, quod aduratur, ut e tosto fiat mola salsa ad sacrificia utilis. Festus. Alii aliter.

Tandem urbanus ad hunc, Quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris præponere sylvis?
Carpe viam (mihi crede) comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus;
Vive memor quam sis ævi brevis. Hæc ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit: inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Jamque tenebat
Nox medium cœli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul exstructis inerant hesterna canistris.

tus est: Amice quorsum ærumnosus degis ad latus montis ardui? visne homines et urbem præferre sylvis desertis? Mihi ausculta, iter mecum ingredere; quandoquidem animantia super terram vitam agunt morti obnoxiam, nec effugiendi ratio est sive parvo sive magno. Quocirca, o bone, quamdiu potes, rebus fruere jucundis, recordatus quam brevi tempore sis victurus. Sermonibus illis excitatus rusticus prosilit alacer e domicilio. Hinc uterque viam institutam decurrunt, cupientes noctu subire civitatis pomœrium. Et jam nox attigerat medium cœli locum, quando pedem ambo inferunt in ædes opulentas, ubi stragula fulgebat purpurea super thoros eburneos, et plurimæ dapes restabant e lauto convivio, quæ heri procul fuerant in sportu-

90 Vat. et alius ap. Feam, *qui te.*—92 *Vin' tu* Lambinus ex sex codd. 'Hinc adeo est, quod *vin' tu* in plerisque editionibus hodie comparet. At de codicibus ipse viderit: nos in omnibus nostris, ut et Cruquius, Pulmannus, Bersmannusque in suis, *vis tu* reperimus: neque aliter habent Venetæ et Locheriana. Utra autem lectio minus concinna sit, jam poteris judicare. Siquidem *Vis tu* elegantissimus Idiotismus est, acutissimo Gronovio patri observatus et copiose enarratus ad Senecam De Ira III. 38. et Epist. LVIII. et Præfat. ad IV. Natur. Quæst. Martialis, x. 83. 1. et 9.' *Bentl.*—94 Duo Vatt. et totidem alii ap. Bothe, *nec ulla.*—95 Gott. et Florent. 1482. *bene.*—97 Vat. et unus ap. Feam, *brevis ævi.*—105 Duo codd. Feæ, unus item Valart. *hesterna*

NOTÆ

93 *Terrestria quando, &c.*] Vel ex persona murium aliorumque brutorum, vel ex persona atheorum, hoc dicit Poëta.

97 *Vive memor quam sis brevis ævi*] Eandem hanc orationem tribuit Herculi Euripides in Alcestide, ut bene observavit Muretus.

104 *Fercula*] A ferendo vocantur sic vasa eduliorum, et per Synecd. ipsa edulia, &c.

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes; nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis, prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonisque
Rebus agit lætum convivam; cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave; magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vita
Est opus hac, ait, et valeas: me sylva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

lis congestæ. Postquam igitur rusticum statuit in stragula pretiosa recumbentem, velut expeditus hospes circumcursat; cibos cibis accumulat, et instar famuli ministrat sedulus, prægustans quicquid apportat. Ille quietus lætatur mutata conditione, hilaremque se convivam exhibet favente fortuna; quando magnus repente forium strepitus toris ambos expulit. Mox trepidi cœperunt fugere per omne cubiculum: gravius autem expavescere quasi moribundi, cum ædes amplæ insonuerunt magnis canibus. Tunc agrestis dixit: Nequaquam me juvat vita ista: eique nuntium remitto: me nemus et cavernula a periculis libera consolabuntur exiguo legumine.

catinis.—108 Harl. 3. duo Vat. sex ap. Bothe, *verniliter;* ita Mss. apud Pulm. Cruq. Bentl. Val. Combe; et ita Dac. Bentl. qui probat; inde Cun. San. Fea, Jaeck, Dœring, Phil. Batt. Sandby, Val. Comb. Kidd. et Wakef. Al. *vernaliter.* Eadem varietas apud Nonium Marc. c. 1. v. ' Vernaliter.'—109 *Prælibans* Ms. unus apud Talb. ex 2. aliis restituit, et probat Bentl. inde Cuning. San. Phil. Sandby, Val. Wakef. Wetzel. Comb. Kidd. Fea, Jaeck, et Dœring. *prælabens* edit. Princ. Flor. 1482. Al. *prælambens. quod astut* Vat. et alter ap. Feam. *quod offert* duo ap. eundem.—110 *Ille cubat gaudens* duo Vatt. Barberin. et tres alii ap. Bothe.—111 Duo Vatt. et totidem alii, *tunc subito.*—114 *Exanimi trepidare, domus simul* Cuning. ex ingenio.—115 *Est opus hæc* Vat. et alius ap. Bothe.

NOTÆ

108 *Vernaliter*] Al. *verniliter*, more servorum prælambens dapes quas affert.

114 *Molossis*] Ingentibus canibus e Molossia, regione Epiri. Apud Molossos Epiri populos erant canes venatici generosissimi.

117 *Ervo*] Quovis legumine. Synecd. *Ervum*, Græcis ὄροβος, Gall. *ers*, legumen est pisis affine, saginandis armentis utile. Columel. Plin. Virgil. Ecl. III. 100. ejus meminit, si fides quibusdam veteribus membranis. Nam aliæ habent *arvo*, aliæ *ervo*.

SATIRA VII.

Lepide se ipse carpit ex persona servi, et ostendit liberum esse solum sapientem. *Baxt.* (Sequitur hic quoque morem suum, et severiora præcepta, quæ approbare se aulicis suis posse vix sperat, ex persona Crispini proponit (ut in Damasippo II. Sat. 3.), quæ venusta quadam Œconomia hic a servo sibi suo fingit ingeri. *Gesn.*) Inducitur servus, qui, data per Saturnalia dicendi libertate, Horatio ea objicit, quæ ei vulgo ab obtrectatoribus et malevolis hominibus crimini data esse videntur. Hac ratione haud dubie efficere voluit, ut obtrectatio vana et irrita redderetur. Nam quæ hic vituperantur, ea primum a servo nequam proferuntur, deinde partim sunt reprehensione non digna; partim prorsus sunt ficta et a persona Horatii aliena, veluti quæ Davus ex Crispini Stoici philosophi janitore audierat et hic confuse repetit; partim leviora vitia, a quibus se non liberum esse ipse Poëta alias fatetur, et quorum facile ab æquis rerum judicibus veniam sibi datum iri sperabat.

JAMDUDUM ausculto; et cupiens tibi dicere servus
Pauca, reformido. ¶ Davusne? ¶ Ita, Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi quod sit satis; hoc est,
Ut vitale putes. ¶ Age, libertate Decembri

DAVUS. *Jam diu est quod te audio: atque avens tibi pauca loqui, ego famulus timeo.* HORAT. *Nunquid Davus?* DAV. *Etiam Davus hero servus fidelis, ac frugalis abunde: id est, ut vita dignum existimes.* HOR. *Age, fruere licentia*

Satira octava Libri primi in Ed. Sanad. Epigraphen hanc habet in codd. ap. Jaeck, *Lepide se ipse carpit ex persona servi, et ostendit, liberum solum esse sapientem.*—4 Bestius de Rat. Emend. Leg. p. 199. hisce verbis substituit, *Ut tu id tale putes.* Leviore correctione, una literula mutata, Cannegiet. ad Ulpiani Fragm. tit. XXII. p. 93. legit, *Ut vita . . . reputes.* 'Ambo

NOTÆ

1 *Jamdudum ausculto*] Suum ipse servum vitia sibi objicientem ita inducit Horatius, ut quilibet vitiosus a servo suo pariter reprehendi se juste quidem putet et sentiat. Porro sententiam hanc asserit: Solum sapientem esse liberum: quam tractat Cicero Parad. v. et Pers. Sat. v.

Ausculto] Ad omne obsequium paratus asto.

2 *Davusne*] Ipsene Davus hæc loquitur?

4 *Ut vitale putes*] Habebant domini in servos jus vitæ ac necis. Davus ait, pro sedula et diuturna servitute videri sibi meruisse apud herum ut vivat. Alii alias interpretationes afferunt, at meo judicio longe petitas. Quidam volunt Davum significare se mediocriter bonæ esse indolis, quod contra raro sint longævi qui indole sunt eximia: Seneca Controv. I. 'Tam immature magnum ingenium non esse vitale.' Alii sic: Davus ostendit se in victu moderatum ac temperantem diutius esse victurum,

(Quando ita majores voluerunt) utere; narra.
¶ Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
Interdum pravis obnoxia: sæpe notatus
Cum tribus anellis, modo læva Priscus inani,

mensis Decembris, quandoquidem ita sanxerunt majores nostri; loquere. DAV. *Plerique hominum obstinate vitiis delectantur, et perseverant in pravis moribus. Alii multi fluctuant, nunc virtutem sequentes, alias vitiis obsequentes. Sic Priscus frequenter visus est cum tribus annulis: paulo vero post sinistra vacua diversus*

desipiunt.' *Fea. decembris* duo Vatt. et totidem ap. Bothe.—9 Edd. vett. usque ad Lambinum, *annellis;* et sic Delph. Bentl. Wetzel. Wakef. Kidd. et Dœring. *anellis* vero exhibent Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. omnes codd. ap. Feam, et Jaeck, alii ap. Lamb. et Torrent. Vet. Comment. Cruquii, item Cruq. in Notis, Lamb. Torrent. Bond. Schrevel. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Comb. Fea, Bothe et Jaeck.

NOTÆ

contra morem servorum, quos edacitas brevi conficit.

4 *Libertate Decembri utere*] Dic libere quicquid volueris, siquidem hoc tibi dant Saturnalia. Ea nempe XIV. Kal. Janu. celebrabantur, in honorem Saturni, et monumentum aurei sub ejus regno sæculi, quo tempore cuncti æquales erant tam servi quam ingenui. Macrob. I. 10. 'Saturnalia uno die solita peragi: post in triduum propagata, adjectis a Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti; quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit . . . . sed Sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et lætitiam religionis extendit.' Alex. ab Alex. II. 22. 'Saturni festis diebus servos ingenuorum ministeria occupare, pileos sumere, et a liberis nullo discrimine differre, stipesque invicem dare, et munera missitare, servatum est. Regna quoque sortiri inter æquales, et tanquam reges imperitare, magistratus purpuram induere, reliquos in veste candida diem concelebrare. Qui etiam mos Græcis et exteris communis fuit. Namque apud Babylonios Sacea appellantur festa, quibus dies quinque imperabant servi dominis; eorumque unus stola sumta dominabatur,' &c. Vide supra Sat. III.

7 *Natat*] Instabilis est: sicut natantes modo contra flumen, modo currente feruntur amne.

9 *Cum tribus anellis*] Plures annulos gestare luxuriosum habebatur.

Priscus] Hic orator fuisse dicitur, Senatorii quidem vel certe Equestris ordinis.

Læva inani] Sine ullo annulo: quod egestatis signum. In læva utpote minus actuosa annuli gestantur. Macrob. VII. 13. 'Annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, et manu præcipue sinistra gestandum esse.' Gell. X. 10. 'Repertum est nervum quendam tenuissimum ab eo digito ad cor hominis pervenire.' Hinc tali honore eum digitum placuit decorari. Vide Plin. XXXIII. 1. ubi de origine et jure annulorum aureorum. Alex. ab Alex. II. 9. &c.

Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas,
Ædibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste :
Jam mœchus Romæ, jam mallet doctor Athenis
Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi justa cheragra

vixit; adeo ut vestem mutaret horis singulis: exiens autem superba e basilica repente migraret illuc, unde vix decenter egrederetur libertinus nitidulus. Modo Romæ adulter, modo Athenis eruditus degere cuperet: certe natus infestis omnibus Vertumnis. Contra Volanerius sannio, quando justa chiragra illi fregit digitos,

—11 *Ædibus et magnis* duo Vatt. et totidem alii ap. Feam. *Ædibus in magnis* septem ap. eundem.—13 Tres et viginti codd. ap. Feam et Bothe, Harl. 2. 3. 4. alii ap. Lamb. Pulm. Cruq. Turneb. Advers. XIII. 17. Talbot, Bentl. et Valart. *doctor Athenis;* admisit in textum Baxt. inde Valart. Oberlin. Gesn. Zeun. Comb. Fea, Bothe, et Dœring. *doctus* Harl. 6. et edd. vett. item Bentl. Sanad. Cuning. Heindorf, Wetzel. Wakef. et Kidd. 'Arridet potius, quam aliorum Mss. et editorum vulgatum *doctus;* ut poëta ostendat Prisci insaniam, qui repente ex mœcho Romæ, Athenis se doctorem exhibeat: quo noctuas afferebat, ut Horatius 'ligna in sylvam' I. Sat. 10. 34.' *Fea.*—15 *Volenarius* Vatt. duo. *Volenerius* duo ap. Feam. *chiragra* edd. vett. *cyragra* Vat. Chisianus, et duo alii ap. Feam. *cheragra* duæ edd. Xylandri, H. Steph. et Casaub. probat Bentl. eumque secuti sunt Cuning. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Oberlin. Heindorf, Wetzel. Wakef. Comb. Kidd. Dœring. Fea, Bothe,

NOTÆ

10 *Inæqualis*] Sibi parum constans. *Clavum*] Modo latum, modo angustum sumens. De ea veste præclara I. Sat. 5. 36.

11 *Ædibus ex magnis*] E superbo domicilio in vile et abjectum migraret.

13 *Jam mœchus Romæ*] Salsus in Romanorum impudicitiam sarcasmus.

Jam mallet doctor [*doctus*] *Athenis Vivere*] Modo otiosum et luxuriosum præferens vitæ genus; modo studia literarum et honestos doctrinæ ac Philosophiæ labores.

Athenis] Ubi fons omnium doctrinarum, Cic. de Orat. ubi artium exquisitarum officina: ubi præcipue coluntur ea mysteria, quibus ex agresti immanique vita exculti ad humanitatem et mitigati sumus. Id. de Leg. IV. ubi tanta auctoritas, ut de ejus urbis possessione inter Deos certamen fuerit; ut jam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen hujus urbis laude nitatur. Id. Orat. n. 25.

14 *Vertumnis*] Vertumnus, Deus anno vertendo præsidens, multiformis erat, et varie pingebatur, et variis colebatur locis tum in urbe tum in municipiis; modo fossor, modo arator, seminator, plantator, messor. Hinc plurali numero Vertumni appellantur. Aiunt etiam sensus et cogitationes hominum ab eo verti. Unde iratis Vertumnis dicitur natus quisquis semper incertus et inconstans aliis aliisque affectibus agitatur. Tibul. IV. 2. 13. 'Talis in æthereo felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet.'

15 *Cheragra* [*chiragra*] Vel metri causa licenter et contra etymon pri-

Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit; quanto constantior idem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo
Qui jam contento, jam laxo fune laborat.
¶ Non dices hodie, quorsum hæc tam putida tendant,

hominem quotidiana mercede conductum aluit, qui taxillos pro se colligeret ac immitteret in alveolum: quanto magis constans in pravis, tanto minus infelix quam prior iste, qui nunc intento nunc laxato fune luctatur. HOR. *An non hodie decla-*

et Jaeck.—17 Gott. in marg. Exc. Sax. Venet. Glarean. et Lamb. *pyrgum.* Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. septem ap. Feam, alii apud Lamb. Pulm. Cruq. Canter. Nov. Lect. VII. 8. Torr. Val. et edit. Med. 1477. *phimum;* probant Cruq. et Canter., sequuntur Dac. Talb. Baxt. Bentl. Cun. San. Phil. Batt. Sandby, Val. Oberl. Comb. Wakef. Pine, Wetzel. Bipont. Kidd. Fea, Bothe, et Jaeck.—18 *Inductum* duo codd. ap. Feam. *isdem* sex ap. eundem, alii ap. Cruq. Talbot. et Oberlin. receperunt Fea, Bothe, et Jaeck.—19 Vat. et alter a m. pr. ap. Feam, *melius miser.* Harl. 3. 6. duodecim ap. Feam, alii apud Lamb. Pulm. Acron, Aldus 1509. 1519. edit. Frib. 1536. restituit ex suis Mss. Lambinus, sequuntur Georg. Fabric. Gryphius 1566. Chab. Dac. Baxt. Phil. Batt. Oberl. Wakef. Wetzel. Gesn. Bipont. Wakef. Fea, Bothe, et Dœring. *ac prior illo.* Laudat Torrent. sed non adoptat. Alii sive Mss. sive editi, *ac prior ille, acrior ille, acrior illo: acrior ille est* Vat. ap. Feam, et Lambinus, qui non damnat lectionem *ac prior ille,* exponit *ac,* pro *quam;* ut sit, tanto levius miser; id est, minus miser, quam prior ille, qui, &c. nempe Priscus. 'Huic rationi insistunt Talbot, Sanad. alii: indocte. Horatio plane indignum esset *prior ille,* si referretur ad Priscum.' *Fea.* *acrior ille* Harl. 3. 6. et Vet. Comb.—20 Nonnulli ap. Bothe, *tam contento, quam laxo.* Harl. 2. 4. etiam, *quam laxo.* Tres codd. ap. Feam, *fune laboret.*—21 *Num dices* Vat.

NOTÆ

nam corripit syllabam, vel Poëta scripsit *cheragra,* ut volunt quidam: ἡ ἄγρα τῆς χειρὸς, Poëtice χερός. *Justa*] Digna luxuriæ pœna. Persius Sat. v. 58. 'Sed cum lapidosa cheragra Fregerit articulos.' Scilicet morbus ille articularis manus ac digitorum usum præpedit, non secus ac si fracti et contusi essent articuli manuum.

16 *Qui pro se tolleret*] Cum talis semper ludere consuevisset, interclusa manus suas movendi facultate, aliena manu talos colligebat, movebat, jactabat.

17 *Phimum*] Vasculum ligneum, corneum, eburneum, oris angusti, e quo tali antea agitati effunduntur in alveum seu tabulam. 'Fritillum' vocant Juvenalis et Seneca, 'orcam' Persius, 'turriculam' Martialis, 'pyrgum' (quæ vox Græca turriculam designat) alii, et hic Horatius, ut placet multis hisque doctissimis. Gall. *cornet à dez.* Jul. Poll. x. 31. *phimum,* φίμον, numerat inter aleatoris instrumenta: item Æschines in Timarch. apud Suidam.

20 *Qui jam contento*] Metaphorica dictio. Velut Priscus modo parcus admodum et frugalis; modo laxus, magnificus, luxuriosus; utrimque nimius et vitio laborans.

21 *Putida*] Auditu ingrata, translatio a naribus ad aures.

Furcifer? ¶ Ad te, inquam. ¶ Quo pacto, pessime? ¶ Laudas
Fortunam et mores antiquæ plebis; et idem,
Si quis ad illa Deus subito te agat, usque recuses;
Aut quia non sentis quod clamas rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis, et hæres,
Nequicquam cœno cupiens evellere plantam.
Romæ rus optas; absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad cœnam, laudas securum olus: ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Jusserit ad se
Mæcenas serum sub lumina prima venire

rabis, furcifer, quo spectent illa adeo inepta? DAV. *Dico, ad temetipsum.* HOR. *Ecqua ratione, o nequam?* DAV. *Extollis conditionem et instituta prisci populi; tuque ipse fortiter abnuas, si numen aliquod ad ea te redigat: sive quod non firmiter tenes melius esse id quod asseris, sive quod non constanter virtutem propugnas; atque hæsitas, frustra exoptans pedem luto extrahere. Cum Romæ versaris, cupis ruri degere: cum ruri degis, remotam urbem laudas inconstans. Si a nemine invitatus es ad cœnam, extollis olera tranquilla: et quasi pergas coactus, sic te beatum prædicas; atque gratularis tibi, quod apud nullum cœnare contingat. Verum si Mæcenas vocet te cœnatum apud se vesperi ad primas candelas, horrendum vociferaris*

et alter ap. Feam. *Non hodie dices* duo ap. eundem. *Non dicis* Vat. unus Feæ, unusque item Pulmanni. *tendent* Vat. et alter ap. Feam.—22 Duo ap. Bothe, *pessume.* Vat. et unus ap. Feam, *laudes.*—26 Vat. et alter ap. Feam, *quia tu infirmus.*—27 Duo ap. eundem, *Nequaquam.* Cuning. *e cœno evellere;* et sic in ed. Basil. 1580. *cupiens cœno convellere* unus Vat.—31 Marcil. conj. *usquam in-vitus.* Unus Chisianus a m. pr. *Victus eas,* ubi scholiastes notat, 'coactus.' *Victus* etiam Florent. 1482. ubi Laud. quoque annotat 'quasi coactus;' inde Venet. 1483. *Usque* dedit Ald.—32 Unus Vat. *jusserat ad se.*—

NOTÆ

22 *Furcifer*] Servus hoc probro incessebatur, cum, ob delictum quodpiam levius, appensam collo furcam cogebatur ferre, ignominiæ causa.

23 *Mores antiquæ plebis*] Probos nimirum et castos. Nam subinde vitia sensim gliscere visa sunt.

27 *Nequicquam cœno cupiens evellere plantam*] Frustra cupiens e gurgite vitiorum emergere.

30 *Laudas securum olus*] Tranquillam domi cœnam e cibo parabili laudas et præfers quibuslibet lautis et opimis apud alios epulis, ad quas invitatus fueris.

Velut usquam Vinctus eas] Videri vis ad alienam ire cœnam velut coactus, vinctus, invitus: ac felicem te dicis quod nemo te vocarit. Verum te dissimulas.

33 *Serum sub lumina prima*] Sero quidem cœnabant magnates pluribus negotiis occupati; at alii vulgo circa tertiam aut quartam horam pomeri-

Convivam; Nemon' oleum fert ocyus? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque.
Milvius et scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem; nasum nidore supinor;
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu, cum sis quod ego, et fortassis nequior, ultro
Insectere, velut melior? verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso

furibundus: Nullusne afferet unguenta citius? quisnam auscultat? Tum vero Milvius et parasiti abeunt, tibi imprecati minime narranda. At dicet aliquis me ventri obnoxium esse, nasum tollere supinum ad nidores; ignavum, segnem esse, adde etiam, popinarum sectatorem, si lubet: non inficiabor. Tu vero cum sis servus, ut ego, et fortasse pejor, cur me sponte reprehendis quasi præstantior? Quare præclaris sermonibus tegis quod pravum habes? Quid si tu agnosceris insanior me, quem

34 Plurimi ap. Feam, alii ap. Pulm. Cruq. Torrent. Talbot, Bentl. et Valart. *oleum fert;* restituit Bentl. inde Baxt. Sanad. Sandby, Valart. et edd. recentt. *fers? ecquis audis?* Cuning. *hæc quis, et quis, en quis* codd. ap. Feam.—35 Tres Vatt. Harl. 2. 4. 6. Exc. Sax. et unus Barberin. *furisque;* alii etiam codd. apud Lamb. Pulm. Cruq. Torrent. Talb. Bentl. ita quoque edd. Junt. 1503. Cruq. Chab. Desprez, Dacer. Baxt. Oberl. Comb. Wakef. 'At præter alios Mss. nostros omnes, et aliorum, et priscas editiones, favet etiam Acron, qui *fugisque* recte commentatur: 'Expressit velocitatem hominis festinantis ad cœnam.' Nihil ad rem furor. Baxterus hospes videtur in Mss. et editionibus, dum asserit, Bentleium ausum esse de suo reponere *fugisque.*' Fea. —36 *Milinus* unus Vat. *Mulvius* plurimi codd. ap. Feam; et sic Junt. 1503. Venet. 1509. restituit Bentl. ex suis codd. et probat inde Cuning. Sanad. Phil. Valart. Francis, Heindorf, Wetzel. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *Milvius* Harl. 2. 3. 4. 6. al.—38 Muretus *supino.*—39 *Imbecillis, iners, et quid vis* tres Vatt. et unus Barberinus.—42 *Obvolvis* unus Vat. a m. sec. *stultior ipso* multi ap. Feam, Harl. 2. 4. 6. alii apud Pulm. edit. Princ. Med. 1476. Venn. 1478. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1492. 1495. 1514. 1573. Flor. 1482. Aldus 1501. 1509. 1519. Muret. Chab. Talb. Dac. Bentl. Baxt. Phil. Batt. Oberl. Comb. Wakef. Heindorf, Wetzel. Kidd. Fea, Bothe, et Jaeck.

NOTÆ

dianam. Martial. IV. 8. 'Imperat exstructos frangere nona toros.'

34 *Nemon' oleum fert ocyus, &c.*] Clamitas moræ impatiens, et mirum quantum properans ire illuc bene lotus, bene unctus. Sic nimirum veteres ad cœnam invitati pergebant, unguentis odoriferis perfusi.

35 *Furisque*] Alii leg. *fugisque*, id est cum magna festinatione domo abis, et ad Mæcenatis cœnam curris.

36 *Milvius et scurræ, &c.*] Parasiti et scurræ apud te cœna sperata fraudati diras in te jactant, imprecantur tibi mala omnia discedentes.

38 *Nasum nidore supinor*] Elatum habeo nasum ad captandos odores opsoniorum; tanquam ventris et gulæ mancipium cœnas venor.

Quingentis emto drachmis deprenderis? aufer
Me vultu terrere; manum stomachumque teneto,
Dum, quæ Crispini docuit me janitor, edo.
Te conjux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nostrum cruce dignius? acris ubi me
Natura incendit, sub clara nuda lucerna
Quæcumque excepit turgentis verbera caudæ,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit neque famosum, neque solicitum, ne
Ditior aut formæ melioris meiat eodem.
Tu cum, projectis insignibus, annulo equestri,

emisti drachmis quingentis? Desine vultu terrorem mihi facere: coërce manum atque iram, dum loquor ea quæ didici a Crispini janitore. Tu sectaris uxorem alterius, Davus meretricem. Uter nostrum cruce dignior peccat? Cum me ardens libido inflammat, * * * * *ab ea discedo nec infamis, nec anxius, ne opulentior vel pulchrior eadem potiatur. Tu vero quando exutis ornamentis,*

astutior ipso duo Vatt. *stultior ipse* Harl. 3. Vet. Comb. al.—43 Fea, Bothe, et Jaeck, *deprehenderis.*—45 *Dum quod* unus Vat. *Crysippi* alter Vat. Florent. 1482. et Venett. 1483. 1490. 1509. *edam* unus Vat.—46 Glarean. et Bentl. *conjunx.*—47 Cuning. ex ingenio, *dignior.*—48 Nonnulli codd. ap. Feam, antiqua manus ex cod. in ora Ald. 1519. in Biblioth. Angelica, alii codd. ap. Pulm. Cruq. Valart. item Zarot. Venett. 1490. 1492. *intendit;* quod receperunt Fea et Bothe. *incendit* al.—49 Duo Vatt. unus item Cruquii *accepit.*—51 Unus Vatt. a m. pr. *Dimittat.*—52 Alius Vat. et Chisianus, *sol-*

NOTÆ

43 *Quingentis emto drachmis*] Gall. *acheté cinquante écus.* Siquidem drachma Attica sex asses sive solidos nostræ monetæ continebat.

Me stultior deprenderis] Ego enim vitia mea ipse agnosco et fateor: tu vero tua celas et vano decore tegis; et hinc aliis tibique etiam bonus videri gaudes stulte.

44 *Manum stomachumque teneto*] Ne minas, ne verbera mihi intentes, dum tibi vera loquor.

45 *Dum, quæ Crispini docuit janitor, edo*] Doctum se servus a servo Philosophi apte dicit. Certe a Magistris publicis documenta quædam servi eorum captabant, seu domi, seu custodientes januam Scholarum, in quibus docebant: audire nempe multa atque utiliter excipere poterant, si paulum ingeniosi essent. De Crispino Stoicam sectam amplexo, I. Sat. 1. et 3.

46 *Te conjux aliena capit*] Adulteriorum sectator quilibet hic arguitur, non ipse Horatius: qui ab iis abhorrebat, I. Sat. 2.

53 *Tu cum, projectis insignibus*] Deposita toga, exuto angusto clavo, equestrique annulo et dignitate, quibus ab Augusto es insignitus, servilem autem indutus habitum, ne agnoscaris, jam non videris eques Romanus, sed vilis servus. Vide Gell. XIII. 20.

Romanoque habitu, prodis ex judice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacerna,
Non es quod simulas? metuens induceris, atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferroque necari
Auctoratus eas; an turpi clausus in arca,
Quo te demisit peccati conscia herilis
Contractum, genibus tangas caput? Estne marito
Matronæ peccantis in ambo justa potestas?

annulo equestri, et Romana veste, e Judice mutaris in vilem servum, cucullo obvolvente caput unguentis delibutum, an non es quod fingis? pavidus quidem intromitteris, et corpore concuteris, metu adversus cupiditates luctante. Age vero, quid interest, virgis cædi, et gladio interfici? an pergas addictus, an infami inclusus arca, in quam te compegit ancilla flagitii heræ particeps, genibus tangas caput inflexum? Dic porro, si vir matronæ delinquentis jus habet adversus utrumque, an

licitum me.—55 Harl. 4. 6. et Vet. Comb. *lucerna.*—56 Unus Vat. *educeris.*—58 Alter Vat. unus item Cruquii et Cuning. ex conj. *virgis uri;* quod receperunt Fea et Bothe.—60 Codd. plures et edd. Venet. 1509. et Argent. 1514. *dimisit.* Unus Vat. *demittat.*—61 Duo Vatt. alii ap. Lamb. et Cruq. et Harl. 2. *ut genibus.*—62 Duo Vatt. unus Chisianus a m. pr. alii ap. Pulm. Torrent. et Valart. *in ambo;* atque ita Cujacius Obss. XII. 18. item Zurk. Bentl. Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Cuning. Oberlin. Heindorf, Wetzel. Wakef. Comb. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *in ambos* Harl. 2. 3. et edd.

NOTÆ

54 *Ex judice*] Certarum rerum cognitio et judicium ad equites Rom. pertinebat: sive quod eligebantur Judices tam ex Equestri quam ex Senatorio ordine.

55 *Lacerna*] Pallio caput etiam adversus imbres protegente. 'Cucullum' vocat Juvenalis Sat. III. VI. et VIII. Gall. *une cape.*

56 *Metuens induceris*] In domum mœchæ induceris metuens pericula, de quibus I. Sat. 2.

58 *Quid refert, uri virgis, &c.*] Gladiatores emens has illis conditiones proponebat, flammis uri, virgis cædi et secari, ferro necari: quas cum accepissent certo quidem pretio, auctorati dicebantur, seu obligati et obstricti ad quidlibet perpetiendum. Sensus est: Tu servuli metu continuo pressus, servili auctoramento quasi addictus, an non vere servus es? nihil certe interest gladiatorem inter et adulterum. Gladiator virgis cædendum, ferroque necandum se addicit: tu pariter cum adulteria committis. Quid enim, cum timens adulteræ maritum, in arca recluderis?

61 *Estne marito Matronæ peccantis, &c.*] Olim adulterum in adulterio deprehensum marito licebat occidere, simul et adulteram. Lex subinde Julia de adulteriis nonnihil immutavit; atque flagitiorum ejusmodi cognitionem ad certos Judices referri jussit. Vide Not. ad I. Sat. 2.

In corruptorem vel justior: illa tamen se
Non habitu mutatve loco, peccatve superne,
Cum te formidet mulier, neque credat amanti.
Ibis sub furcam prudens, dominoque furenti
Committes rem omnem, et vitam, et cum corpore famam.
Evasti? credo metues, doctusque cavebis.
Quæres quando iterum paveas, iterumque perire
Possis. O toties servus! quæ bellua ruptis,
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum mœchus, ais: neque ego, hercule, fur, ubi vasa

*non æquius contra adulterum? Certe fœmina hæc suum non mutat habitum, vel locum; * * * * quoniam te metuit, nec amanti fidit: sponte feres patibulum, atque hero furioso addices cuncta bona, vitam, corpus, existimationem. Quod si incolumis evadas, deinceps forte vereberis, et eruditus evitabis? Immo vero inquires rursum timendi pereundique occasiones. O multis modis mancipatus! Ecqua fera vinculis fractis improbe se religat, si quando evasit? Atenim non sum adulter, inquis. Nec ego certe fur, quando argentea vasa cautus transeo.*

vett. ante Zurk.—63 Unus Vat. *corruptorem est vel.* Bodoni, *vel justior?*—64 Exc. Sax. Harl. 2. quatuor Vatt. Barberin. et alii ap. Pulman. *peccatque.*—65 Unus Vat. *non credit.*—67 Vat. tres, et unus Barberin. *Committis.* Barberin. et Vet. Comb. *vitam, cum corpore.* Harl. 3. *quoque corpore.*—68 Multi ap. Feam, et Venet. 1514. *credo metuens,* quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. *Metues, credo* Bentl. ex ingenio; inde Cuning. Phil. Valart. Oberlin. Wakef. Heindorf, Wetzel. et Kidd.—69 *Quæris* nonnulli ap. Feam, unus Pulmanni, et ed. Cuning. *Dic mihi quando* unus Vat. ex glossemate.—70 Bentl. *totiens.*—71 Harl. 6. *semel erupit.* Unus Vat. *se reddit;* nonnulli ap. Feam et Lamb. *reddet se.* Vat. unus, unus item ap. Oberlin. *effugerit.*—

NOTÆ

64 *Non habitu mutatve loco*] Adultera non egreditur domo sua, non insignia deponit, ut tu: proindeque longe pejus illa facis, justiorque pœna te sequitur.

66 *Ibis sub furcam prudens*] Sponte subis servilem ignominiam et pœnam.

Dominoque furenti, &c.] Vel irato et ultionem anhelanti marito, vel affectui vehementi cuilibet tibi tyrannice dominanti paratus es addicere bona, famam, vitam.

68 *Evasti? credo metues, &c.*] Ironice. Quod si e vitæ periculo emergas, forte cautus deinceps simile discrimen longe fugies. Immo vero quæres semper novas mœchandi totiesque periclitandi occasiones: adeo mancipatus es tyrannidi vitiorum.

70 *Quæ bellua ruptis, &c.*] Hunc Horatii locum imitatus est Persius Sat. v. 158. et seq.

72 *Non sum mœchus, ais, &c.*] Si tu non es mœchus, eo quod aperte non sectaris matronas; nec ego fur sum, qui argentea vasa quælibet obvia metu pœnæ non surripio palam. Verum si periculi formido removeatur, jam ego furabor, et tu mœchaberis: et vitiosæ indoli ambo serviemus. Ergo tu perinde servus ac ego. Hue per-

Prætereo sapiens argentea: tolle periclum,
Jam vaga prosiliet frænis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor? quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam misera formidine privet?
Adde super, dictis quod non levius valeat; nam
Sive vicarius est, qui servo paret, (uti mos
Vester ait,) seu conservus; tibi quid sum ego? nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris ut nervis alienis mobile lignum.

Aufer vero periculum, statim indoles soluta erumpet sublatis frænis. Quæ cum ita sint, an meus es herus, tu subditus dominatui tot rerum atque hominum? quem virga Prætoris ter aut quater incussa non unquam liberet molesto metu? His adjunge quod non minoris momenti sit: etenim seu vicarius est qui servo obedit, sicut institutum vestrum docet, sive conservus; quid ego sum erga te? Scilicet ipse qui mihi dominaris, aliis obtemperas miser, ac moveris, perinde ac lignea effigies viribus

72 Harl. 2. 3. 4. et Vet. Comb. *ais.*—76 Harl. 6. *quaterve.*—77 Harl. 2. unus Vat. et unus Chisianus, *privat.*—78 *Adde super* plurimi ap. Feam, Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. antiqua manus ex Ms. in ora edit. Aldinæ 1519. in Bibliotheca Angelica, alii Mss. apud Pulm. edit. Ven. 1481. 1485. 1516. restituit ex Mss. Bentleius, et bene distinguit, *adde super, dictis:* sequuntur Cun. Baxt. San. Gesn. Oberl. Comb. Wakef. Zeun. Heindorf, Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *Adde supra dictis, quod* edd. antiq. *quod non valeat levius* Vat. unus.—79 Unus Vat. a m. sec. *ut est mos.*—80 Plurimi ap. Feam, unus ap. Cruq. et Venet. 1514. *quod tum ego;* unus Vat. *qui sum ego;* alter Vat. *qui sim ego.*—82 Vat. unus, *Duceris in nervos.* Dousa conj. *mobile signum;* et sic

NOTÆ

tinet quod Stoici plus animum peccandi spectabant quam factum.

75 *Rerum imperiis hominumque Tot tantisque minor*] Obnoxius libidini, timori, ambitioni, &c. quæ e servitute Prætor eximere te non valet.

76 *Vindicta*] Tribus modis a servitute vindicabatur et in libertatem asserebatur servus. 1. Censu. 2. Testamento. 3. Vindicta; nempe cum virga capiti servi ter incussa rite manumittebat servum Prætor. Vide Pers. Sat. v. 88. ubi sic habet: 'Vindicta postquam meus a Prætore recessi.'

77 *Haud unquam misera formidine privet*] Corporis quidem dabit libertatem, at animi nequaquam.

79 *Vicarius*] Inter servos erat unus præcipuus, ut plurimum atriensis, quibusdam dispensator dictus. Hic aliis servis distribuebat ex more dimensum cibum aut frumentum; habebatque in eos quandam auctoritatem. Reliqui servi dicebantur vicarii, seu conservi: communem etenim habebant dominum.

82 *Duceris ut nervis alienis mobile lignum*] Tu, qui meus es dominus, affectuum ac vitiorum servus es; atque ab eis duceris, perinde ac imagunculæ ligneæ certis nervis et fidiculis motæ, per se videntur moveri, caput, brachia, pedes agitare, oculos etiam

Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus;
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent;
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis; et in seipso totus, teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari;
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat, foribusque repulsum
Perfundit gelida: rursus vocat: eripe turpi
Colla jugo: Liber, liber sum, dic age: non quis;

non propriis. HORAT. *Ergo quisnam liber?* DAV. *Sapiens, qui sibi dominatur: quem nec egestas nec mors nec catenæ territant: qui valet repugnare cupiditatibus, et spernere dignitates, atque est in semet omnino æqualis et globosus, ut nihil externi queat retardare per expolitum: quem fortuna impetit semper debilis. An potes aliquid ex istis velut tuum observare? fœmina talenta quinque a te exigit, urget, domo ejicit, aqua aspergit; iterum accersit. Exime cervicem infami servitute. Heus dic: Liber, liber sum. Atqui non vales: quippe animum premit herus gra-*

Marcil. Bentl. Sanad. et Kidd.—83 Gott. Exc. Sax. plurimi ap. Feam, Harl. 2. 3. 4. 6. alii apud Pulm. Bentl. edit. Princ. Venn. 1478. 1479. 1481. 1490. 1492. 1509. 1514. 1552. Florent. 1482. Aldus 1501. 1509. 1519. Junta 1503. Muret. *sibi qui*, aliique fortasse omnes usque ad Lambinum, qui prætulit *sibique;* atque inde alii multi, præsertim Canterus Nov. Lection. IV. 12. Pulm. Cruq. Torr. Dac. et Talbot; sed Gryphius 1566. edit. Ven. 1573. Basil. 1580. Dan. Heins. Bentleius retinuerunt *sibi qui;* et secuti sunt Cuning. Baxt. San. Gesn. Sandby, Oberl. Comb. Wakef. Zeun. Heindorf, Wetzel. Bipont. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring.—84 Unus Vat. unus item Pulm. *neque mors nec vincula.* Alius ap. Feam, cum edd. Florent. 1482. Venet. 1483. Aldd. 1509. 1519. et Basill. 1527. 1531.—85 Unus Vat. *contendere honores.* Alter Vat. *contemnere honorem.*—86 '*In se ipso totus: teres.* Sic interpungas cum Bentleio, qui bene ex dogmate Stoicorum exposuit, quid sit sapiens *in se totus;* hoc est, qui in se uno sua ponit omnia; non quærit se extra se; nihil suum, nisi se, existimat; et locis a Cicerone et Seneca desumtis probat.' *Fea.*—87 Unus Vat. *quid ne valeat per lene.*—89 Alius Vat. *proprium cognos-*

NOTÆ

torquere, &c. Gell. XIV. 1. 'Nihil arbitratu suo faciunt,' inquit, 'sed ludicra νευρόβατα esse videantur, id est *nervis moventia.*'

86 *Totus, teres atque rotundus*] Tam levis, politus, æquabilis, ut quasi perfectus globus facile moveatur; nihilque asperum ansatumve habeat quo retineri ac retardari queat, aut invitus impelli vi quadam externa. Pers. Sat. I. 64. 'Ut per leve severos Effundat junctura ungues.'

88 *In quem manca ruit semper fortuna*] Sicut affectibus non servit, ita nec fortunæ: et quemadmodum irruentium vitiorum, sic et fortunæ impetum frangit.

91 *Perfundit gelida*] Mulierum ea est improbitas. De qua Pers. Sat. V. 'Solea puer objurgabere rubra.'

Eripe turpi Colla jugo] Si tu liber es, age, te liberum ostende: sper-

Urget enim dominus mentem non lenis, et acres
Subjectat lasso stimulos, versatque negantem.
Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Qui peccas minus atque ego, cum Fulvî Rutubæque,
Aut Placideiani, contento poplite miror

vis; acresque stimulos subdit fatigato, et reluctantem exagitat. Verumenimvero quando stupens miraris tabellam a Pausia pictam, qua ratione levius delinquis quam ego cum attentus contemplor pugnas Fulvii, Rutubæ, et Placideiani, rubrica vel

---

cere.—92 Vat. unus, *num quis.*—93 Cuning. more suo, *mentem dominus.* Unus Chisianus a m. sec. *et acris.*—94 Unus Angelicanus Feæ a m. pr. *subnectit.*—96 Vat. unus, unus item Barber. a m. pr. *Qui pecces.*—97 *Placidiani* duo Vatt. unus Chisianus, unus Angelic. a m. pr. al. ap. Pulm. item Aldd. 1509. 1519. Basill. 1527. 1531. *Placidi iani* septem Vatt. unus Barberin. a m. pr. et Venet. 1478. *Placideiani* duo Vatt. totidem Angelicani, Florent. 1482. Venett. 1483. 1509. Ald. 1501. Argent. 1514. inde aliæ communiter. *Placide iani* Barberin. alter, et Venett. 1478. 1479. 1481. 1490. *Placide hiani* alter Vat. *Placideani* alius Vat. et Harl. 3. 'Primam lectionem præfero, quia etiam in marmore apud Grut. p. 301. 1. PLACIDIANVS. Sumtum ab Horatio ex Lucilio, apud Ciceronem IV. Tuscul. 21. n. 28. III. ad Q. Fratrem, 4. de Opt. Gen. Orat. 6. et Nonium, IV. 62. v. 'Compono;' apud quos eadem prope varietas, sed in priscis editionibus *Plàcidianus*, vel *Pacidianus.* Placidianus gladiator. Vid. de Art. Poët. ad vs. 32. Nec metues metro, ut tertia syllaba in eo nomine sit correpta; si memineris, ita scripsisse Lucilium.'

NOTÆ

nentem te meretriculam sperne et desere. Atqui non vales cupiditati subditus. Cic. Parad. v. 'An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, jubet, vetat quod videtur; qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Poscit? dandum est. Vocat? Veniendum. Ejicit? Abeundum. Minatur? Extimescendum. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum puto.'

93 *Urget enim dominus*] Dominatur tibi libido, invitumque trahit. Pers. cit. Sat. v. 124. 'Liber ego. Unde datum hoc sumis tot subdite rebus? An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?'

95 *Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella*] Cum præ immoderato pictarum egregie tabellarum studio velut insanis. Cic. Parad. v. 'Sunt pari stultitia, quos signa, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimiopere delectant. . . . . Echionis tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti . . . . intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum omnium judico. Nonne igitur sunt ista festiva? sunt. Nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut oblectamenta puerorum.'

Pausiaca] Pausias insignis Pictor, de quo Plin. XXI. 2. et XXXV. 11.

96 *Fulvî, Rutubæ, Placideiani*] Hi famosi erant gladiatores.

97 *Contento poplite*] Is gestus est certantium et digladiantium.

Prælia, rubrica picta aut carbone; velut si
Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse
Subtilis veterum judex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante; tibi ingens
Virtus atque animus cœnis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est: cur?
Tergo plector enim; qui tu impunitior illa,
Quæ parvo sumi nequeunt, opsonia captas?
Nempe inamarescunt epulæ sine fine petitæ,
Illusique pedes vitiosum ferre recusant

carbone delineatas, intento poplite altero, quasi reipsa viri decertent, moveant arma, impetant, declinent? Nempe Davus iners et pravus habebitur: tu vero solers et peritus cognitor rerum antiquarum prædicaberis. Si trahor odore placentæ calidæ, homo nihili sum; at tibi magna virtus et mens temnit lautas dapes. Quare vero damnosius mihi est obtemperare ventri? nimirum quia dorsum verberatur. Sed quo pacto minus tu puniris, quoties appetis edulia ista, quæ pretio exiguo haberi non possunt? Quinimmo amaræ fiunt dapes frequentius captatæ: et

Fea.—99 Vat. unus, *pugnent, feriantque;* alius item, *vitent, feriantque.* Batteux, *feriant, vibrentque:* inepte, inquit Fea. Vat. Rom. 3. *moventis.*—100 *Nequam, cessator* Vat. 1. et Vat. Rom. 3.—102 *Nil sum ego* Mediol. 1477. ductor Bos. Animad. *libo ductor* Cuning.—103 Pat. Palat. 6. *responset.*—105 Angelicanus 1. a m. pr. aliique codd. ap. Lamb. et Oberlin. *Quid tu;* unde Lamb. *Quid? tu.*—106 Vat. unus et editi aliquot *nequeunt cum obsonia.* Plurimi codd. Feæ, Pulm. et aliorum, et priscæ edd. omittunt *cum;* et sic Bentl. Baxt. Cuning. Sanad. Francis, Sandby, Gesn. Zeun. Bipont. Oberlin. Comb. Wakef. et recentt.—107 Gott. quinque Vatt. Angelic. duo, et edd. Venett. 1481. 1514. *immarescunt.* Multi vero codd. Feæ, et aliorum cum ceteris edd.

NOTÆ

98 *Prælia, rubrica picta aut carbone*] Publice et propalam exposita. Plin. xxxv. 7. 'Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores;... publicas porticus investivit pictura, ...gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditis...Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano.'

101 *Subtilis veterum judex et callidus audis*] Cic. ante citat. 'Nos quoque oculos eruditos habemus.'

105 *Qui tu impunitior*] Pers. Sat. v. 130. similiter: 'qui tu impunitior exis?'

107 *Nempe inamarescunt epulæ*] Immodice epulatus das pœnas, cum debilitatum cruditate corpus vexatur; pedesque bono succo et alimento proindeque viribus destituti vacillant, solitumque officium non præstant. Vide II. Sat. 2. 73. et seq.

Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat strigili? qui prædia vendit,
Nil servile, gulæ parens, habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes; non otia recte
Ponere; teque ipsum vitas, fugitivus ut erro,
Jam vino quærens, jam somno fallere curam:
Frustra: nam comes atra premit sequiturque fugacem.
¶ Unde mihi lapidem? ¶ Quorsum est opus? ¶ Unde sagittas?

pedes vacillantes detrectant portare corpus vitiatum. Denique numquid peccat servus quispiam pro uva dans strigilem surreptam circa noctem: qui vero gulæ indulgens prædia venumdat, nihil servile exhibet? Adde quod tu nequis una hora tecum versari, nec bene uti otio: atque temet fugis ut servitutem abhorrens et vagabundus; nunc vino, nunc somno quærens levare solicitudines, inutiliter: quippe hæ tristes asseclæ fugientem urgent ac persequuntur. HORAT. *Qua parte habebo lapidem?* DAVUS. *Ecquid necesse est?* HORAT. *Ubi tela inveniam?* DAVUS. *Vel furit*

---

inamarescunt.—109 Unus Vat. a m. sec. *sub curam.*—110 Duo Vatt. *Furtivam mutat strigilem;* et ita Lamb. ex novem suis, quem refutat Bentl. *uvam Furtivam* Angelic. 1. et unus ap. Pulm.—113 Plurimi codd. ap. Feam, alii Lamb. Pulm. Cruq. et Valart. Zarot. Mediol. 1476. Venn. 1481. 1509. 1514. 1552. Juntæ 1503. Argent. 1514. Basill. 1527. 1531. *et erro;* quod Lambinus restituit ex suis Mss. inde alii multi; et ex recentioribus Talbot, Dacer. Bentl. Cun. San. Batt. *ut erro* Vatt. 2. 5. Chisian. 2. a 2. m. Barberin. 2. a 2. m. alii Mss. apud Lamb. Pulm. Cruq. edit. Venn. 1478. 1479. 1483. 1490. 1492. 1514. Flor. 1482. Aldus 1501. 1509. 1519. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Rob. Steph. 1544. Gryph. 1566. ex recentioribus Baxt. Sandby, Val. Oberl. Comb. Wakef. *et erras* Vat. 1. et Vat. Rom. 2. quam, quasi unicam et veram, lectionem reposuerunt Fea, Bothe, et Jaeck.—114 Codd. ap. Pulm. *curas.*—115 Angelic. 1. *jam comes.*—116 *Unde mihi lapides?* var. lect.

NOTÆ

110 *Furtiva mutat strigili*] Dans strigilem quam furatus est, ad habendam uvam, quam appetiit. Strigil instrumentum est æneum, ferreum, argenteum, quo in balneis sudorem veteres detergebant.

112 *Non horam tecum esse potes*] Variis distractus cupiditatum illecebris, una hora manere apud te, solus esse vix potes; animo tranquillo nunquam frueris: ac proinde 'otia recte ponere,' utiliterque tempus insumere non vales in rebus seriis et honestis. Pers. in fine Sat. IV. 'Tecum habita.' Nunquam minus solus Sapiens, quam cum solus est.

113 *Teque ipsum vitas*] Vitiosi sibimetipsis graves sunt, maxime si soli sint; quia tunc recurrente flagitiorum memoria et conscientia amplius torquentur.

Fugitivus ut erro] A te discedere cupis, vel omnino, vel ad tempus; sicut molestum dominum evitat servus *fugitivus*, redire nunquam volens; aut saltem velut *erro*, dies multos absens tandemque rediens.

116 *Unde mihi lapidem*] Unde lapidem habebo, quo feriam impudentem servum? *Unde sagittas*] Quibus illum confodiam?

¶ Aut insanit homo, aut versus facit. ¶ Ocyus hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

homo noster, vel condit carmina. Hor. *Nisi hinc abis velociter, ibis ad agrum meum Sabinum nonus operarius.*

ap. Feam et Bothe; et sic ed. Bodoni.—118 Duo Vat. et unus Vat. Rom. item Venet. 1479. *agro nova Sabino.*

NOTÆ

117 *Aut versus facit*] Poëtico furore abreptus. II. Sat. 3. 321. 'Adde poëmata nunc: hoc est, oleum adde camino.'

118 *Accedes opera agro nona Sabino*] Protinus hinc te amandabo ad ergastula prædii et villæ meæ apud Sabinos, ubi cum aliis octo servis operi rustico incumbas; fiasque agrestis ex urbano, vinctus e soluto, sordidus et abjectus e præcipuo. Juvenal. Sat. XIV. 24. 'carcer rusticus.' Plin. XVIII. 3. 'Vincti pedes, damnatæ manus rura exercent.' Et cap. 6. 'Coli rura ab ergastulis pessimum est, et quicquid agitur a desperantibus.'

SATIRA VIII.

In Nasidienum Rufum convivatorem vapide garrulum. (Pluscula his similia sunt II. Sat. 4. *Gesn.*) Fundanius Horatio rogatus narrat convivium, quo Mæcenas exceptus erat a Nasidieno quodam, homine inepto et ridiculo, qui singulorum ferculorum juriumque præstantiam putide enarrat, et rationem conficiendi exquisitam exponit. Quare merito ab umbris Mæcenatis deridetur hominis stultitia et inepta jactatio.

Ut te Nasidieni juvit cœna beati?

Horat. *Quomodo te oblectavit cœna Nasidieni divitis? etenim heri mihi te*

Satira nona et ultima Libri secundi in Ed. Sanad. Epigraphe in codd. ap. Jacck, *Ad Fundanium.*—1 *Nasidieni qui juvit* Vat. 1. quinque alii codd. ap. Lamb. unus ap. Valart. et sic Turneb. Adv. III. 3. et Despanter in Gram. itaque edidere Valart. Fea, Bothe, et Jaeck. *Ut Nasidieni quid juvit* Barberin. 1. *Ut te Nasidieni* Ascens. et duo codd. Cruquii, qui adoptavit; eumque secuti Baxt. Gesn. Zeun. Bipont. Oberlin. et Comb. 'Vulgatum, *Ut Nasidieni juvit te*, aliorum codd. Acronis, Porphyrionis, et Prisciani apud Putsch. c. 1055. defendunt præsertim Torr. et Bentl. Sed cum Cruquio, Horatium easdem syllabas in eadem Satira nunc produxisse, nunc contraxisse citra omnem necessitatem, non facile admittas. *Ut te* ex glossemate potius ortum puto.' *Fea.* Vulgatum exhibent etiam Heindorf, Wetzel. Wakef. Kidd. et

NOTÆ

1 *Ut te Nasid.* [*Ut Nas.*] Horatius a Fundanio percontatur qualis fuerit cœna illa quam vanus ostentator Nasidienus præbuerat Mæcenati, et qui ille interfuerat.

Nasidieni] Is eques Rom. fuisse

Nam mihi quærenti convivam, dictus here illic
De medio potare die. ¶ Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. ¶ Da, si grave non est,
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca.
¶ In primis Lucanus aper: leni fuit Austro
Captus, ut aiebat cœnæ pater; acria circum
Rapula, lactucæ, radices, qualia lassum

cœnaturum apud me perquirenti dictum est te ibi epulari a meridie. FUNDANIUS. *Ita ut nunquam, ex quo vivo, rectius habuerim.* HOR. *Si molestum non est, dic quod edulium primo sedarit graviorem famem.* FUNDAN. *Initio fuit aper e Lucania, Austro placido captus, quemadmodum affirmabat convivator: circa erant acres rapæ, lactucæ, radices; et quæ languentem stomachum excitant, siser, alec,*

Dœring. *juvet* unus Vat. Rom.—2 Bentleius ex Prisciano, p. 1011. *convivam quærenti;* eumque secuti sunt Cuning. Sanad. Francis, Wakef. Heindorf, et Kidd. *dictus here* Harl. 2. 3. 4. 6. plurimi ap. Feam et Pulmannum, Acron, Priscian. p. 1011. edit. Princ. Med. 1476. Venn. 1478. 1479. 1490. 1492. 1495. Flor. 1482. Aldus 1501. Junta 1503. Argent. 1514. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. R. Steph. 1544. inde alii fere omnes; et multis aliorum exemplis confirmat Forcellinus. *dictus heri* in ceteris et manuscriptis et editis. *illuc* Angelic. 2.—3 Vat. Rom. 1. *nusquam.*—4 *Da si grave non est* quatuor Vatt. Commentator Cruquianus, Aldus 1501. Junta 1503. edit. Venn. 1509. 1552. Argent. 1514. Basill. 1527. 1531. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. R. Steph. 1544. Lamb. Muret. Cruq. Chab. Torr. D. Heins. Talb. Dac. Sandby, Val. Gesn. Oberl. Comb. Wakef. magis comice, et blande; ut notat Baxt. 'Al. *Dic, &c.* quod defendit præsertim Bentl. quia in Mss. sibi notis *da* non occurrit. Sed nunc firmetur ex Mss. nostris optimæ notæ. Illum sequuntur Cun. San. *Dic* ex glossemate ortum, patet ex Commentatore Cruquiano.' *Fea.* Cic. ad Attic. XIII. 42. *Dic* etiam Harl. 2. 3. 4. 6. Gott. et Vet. Comb. *melius fuerit* Harl. 4.—5 Gott. Exc. Sax. octo Vatt. Angelic. 1. 2. Chisian. 2. alii ap. Pulm. Ald. 1501. Junt. 1503. et Venet. 1509. *pacaverit.* Ceteri omnes, *placaverit.*—7 *Coctus ut aiebat* Tilius Loc. Contr. x. 7.—8 Duo Vatt. *qualia lapsum.* Vat. Palat. 4. et Chisian. 2. a m. pr. *qualia*

NOTÆ

dicitur. Porro ad metri legem, vel quadrisyllabam vocem accipe, ut 'vindemiator,' I. Sat. 7. 30. vel Anapæstum loco Dactyli. Apage qui legunt, *Ut te Nasid. &c.* vel, *Nasidieni qui juvit te, &c.* Nam reclamant codices, necnon Priscianus lib. XVII.

2 *Here*] Heri et here dicebant veteres; ut vespere et vesperi. Priscian. Juvenalis Sat. III. 3.

3 *De medio potare die*] Solennes ergo epulæ, quæ tam mature inirentur, contra morem, de quo alibi. Juvenal. Sat. II. 88. 'Ad has epulas solito maturius ibat.'

6 *Lucanus aper*] De Lucania Italiæ regione apris fœcunda jam dictum est Sat. III. hujus libri.

Leni Austro Captus] Frustra conatur Nasidienus venditare sic teneriores factas esse illius apri carnes; et frustra excusat fœtorem inductum vehementiori Austri flatu; cum nares convivarum eo offenderentur. Vide II. Sat. 2. 40.

7 *Cœnæ pater*] Convivii Præfectus; infra 'parochus,' nempe Nasidienus.

Pervellunt stomachum, siser, halec, fæcula Coa.
His ubi sublatis, puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
Sublegit quodcumque jaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere; ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes
Cæcuba vina ferens; Alcon, Chium maris expers.

fæx vini Coi. Postquam remota sunt ista, servus alte succinctus mensam ex acere detersit mappa villosa purpurea; alter autem corrasit quicquid supervacuum, et quod posset nauseam creare convivis. Tum subniger Hydaspes progrediens ad instar puellæ Atheniensis, quando sacra Cereris portat, vinum Cæcubum detulit, Al-

fessum, ex glossemate.—9 Vat. 7. *Propellent*, et a m. sec. *Propellunt*, sed in ora, *Pervellunt*. Vat. Palat. 3. *Pervellent*. Unus Vat. Rom. a m. pr. *cicer* pro *siser*. Codd. variant *halec*, *allec*, *alec*, *hallec*; primam lect. tenent Baxt. Gesn. Oberlin. Zeun. Bipont. Wetzel. Wakef. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *allec* præferunt Bentl. Cuning. Sanad. Phil. Valart. et Heindorf. *alec* Dacer. Sandby, et Batt.—10 *His ut* Exc. Sax. Vatt. duo, Chisian. 1. et Barberin. a m. pr. et ita edidit Cuning.—14 Barberin. 1. a m. sec. *præcedit*.—15 *Alchon*

NOTÆ

Acria circum Rapula, &c.] Apte satis ad emendandum fœtorem apri.

9 *Siser*] Olus utile stomacho, urinam ciens, appetitum excitans. Gall. *chervy*, vel *selris*. Dioscorid. Plin. &c. Tiberius Cæsar eo delectatus narratur.

Halec] Vide II. Sat. 4. 73.

Fæcula Coa] Condimentum e fæce, sive e crassiori sedimento Coi vini. II. Sat. 4.

10 *Alte cinctus*] Quo expeditior foret.

Acernam mensam] Ex acere arbore, Gall. *Erable*. Plin. XVI. 15. 'Acer,' inquit, 'operum elegantia et subtilitate citro secundum.' Pariter et Martial. XIV. 90.

11 *Gausape purpureo mensam pertersit*] Gausape et gausapa, peristroma seu tapes, quo mensa insternebatur. At hic adhibetur ad tergendam mensam, quæ nullo mantili tecta fuisse ostenditur.

13 *Ut Attica virgo*] Ut Cereris sacra in canistris portat virgo Attica, sublatis supra caput manibus, ita famulus alte defert vasa vinaria, proceditque lento gradu, ad fastum et pompam. Vide I. Sat. 3.

14 *Hydaspes*] Puer formosus, ortus in Parthia, prope Hydaspen fluvium, indeque adeptus nomen. Vide I. Od. 22.

15 *Cæcuba*] De his I. Od. 20.

Alcon] Alter famulus.

Chium maris expers] De Chio vino II. Sat. 4. Quod addit, *maris expers*, vel indicat vinum in Italia factum, adeoque non transmarinum, quod tamen pro Chio et Græco venditetur; vel hinc jactat purum esse, et cui nihil aquæ marinæ admixtum sit. Nam solebant Græci vino infundere marinam aquam, ut firmius, defæcatius, et incorruptius redderetur. Columel. Athen. lib. I. Plin. XXIII. 1. Huc pertinet oraculum quoddam pastoribus editum, quod jubebat Dionysium in mare mergere.

Hic herus; Albanum, Mæcenas, sive Falernum
Te magis appositis delectat; habemus utrumque.
¶ Divitias miseras! Sed queis cœnantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
¶ Summus ego, et prope me Viscus Thurinus, et infra,
Si memini, Varius; cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Mæcenas adduxerat umbras.

cou autem Chium absque marina aqua. Mox dominus dixit: Si forte Albanum vel Falernum, o Mæcenas, te plusculum juvat, quàm quæ allata sunt, utrumque adest. HORAT. *O infortunatas opes! at aveo scire, quibuscum opulantibus tam laute cœnaveris, o Fundani.* FUNDAN. *Ego supremo in toro, et juxta me Viscus Thurinus accumbebat; atque inferiori loco, si bene recordor, Varius. Aderant in medio lecto Servilius Balatro, et Vibidius; quos asseclas adduxerat Mæcenas. In*

unus Vat. Rom. et Chisian. 1.—17 Angelic. 1. *appositum.* Barberin. 2. *delectant.*—18 Aldd. 1501. 1509. 1519. Junt. 1503. Argent. 1514. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. et Muret. *si quis.*—20 *Viscus Thurrinus* duo Vatt. alii Mss. apud Pulm. edit. Ven. 1481. *Viscus Turrinus* Mss. apud eundem Pulm. qui conjicit legendum *Turranus*, ut ille sit, de quo Ovid. IV. ex Ponto, Ep. 16. 29. 'Musaque Turrani tragicis innixa columnis.' *Luscus Tarinus* alius Vat. *Turinus* Muret. 'Sed bene *Thurinus* a *Thurio*, Magnæ Græciæ urbe; ut apud eundem Ovid. XV. Met. 52.' *Fea.*—22 Tres Vatt. Chisian. 1. Barbarin. 1. et Harl. 4. *quas M. a. umbras.* Cf. Sallust. Cat. 58. Cic. Orat. VII. 36. et Somn. Scip.

NOTÆ

16 *Albanum*] Vid. IV. Od. 11.

Falernum] Vid. I. Od. 20.

18 *Divitias miseras*] Hoc alii dici volunt a Fundanio, alii ab Horatio. Sensus est: Miseras divitias, quæ divitem nedum faciant beatum; immo persæpe sordidum et miserum reddunt! Certe hic sordes Nasidienus exhibet, qui non statim optima vina Mæcenati depromat. Eccui enimvero alii reservabat Albanum suum et Falernum?

19 *Fundani*] Hic erat eo tempore poëta Comico sale et facetiis clarus.

20 *Summus ego*] Ego summus in summo lecto. De situ discumbentium, et ratione discumbendi ad mensam, egi I. Od. 27. Item I. Sat. 4. 86. Porro notandum est, honoratiorem in quoque toro locum fuisse medium: et convivii dominum in imo lecto semper accubuisse. Itaque hic in summo toro medius erat Fundanius Viscum Thurinum superiorem inter et Varium inferiorem. In medio lecto medius Mæcenas Balatronem inter et Vibidium, 'quos adduxerat umbras.' In imo Nasidienus cum suis convivis, Nomentano scilicet et Porcio.

Viscus Thurinus] Thurio Calabriæ oppido oriundus. I. Sat. 10. 83.

21 *Varius*] De eo celebri Poëta I. Od. 6. I. Sat. 5. et 8.

22 *Umbras*] Scurras, parasitos, homines non invitatos a convivatore, sed ab invitatis adductos velut comites. Sic enim pridem ad cœnam vocatus, de hospitis confisus benevolentia, quosdam deducebat asseclas secum: quibus nomen datum ex eo

Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas simul obsorbere placentas.
Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret,
Indice monstraret digito : nam cetera turba,
Nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, pisces,
Longe dissimilem noto celantia succum;
Ut vel continuo patuit, cum passeris atque
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.

imo erat Nomentanus supra Nasidienum ; infra vero Porcius, risum præbens cum devoraret simul integras placentas. Porro Nomentanus propterea aderat, ut digito indicaret si quid fortasse apponeretur reconditi saporis. Etenim reliqui e vulgo, nos, inquam, comedimus aves, conchylia, pisciculos, saporem habentia valde cognito disparem. Hocque mox innotuit, quando mihi obtulit ilia passeris et rhombi, qualia

3.—23 Unus Vat. Rom. a m. sec. *erat post ipsum.* Exc. Sax. *erat supra ipsum ;* et sic Lamb. G. Fabric. Cuning. et Sanad. ob locum Cic. Fam. IX. 26. Sed vid. Sallust. III. Hist. ap. Serv. Æn. I. 698.—24 ‘In Busl. Blandin. uno, et Divæi codice legitur, *semel:* in aliis, *simul:* deinde in Buslid. et duob. Blandin. ponitur, *obsorbere;* in reliquis, *absorbere.*’ Cruq. *simul obsorbere* quinque Vatt. Angelic. 1. Barberin. 1. alii codd. ap. Lamb. et Oberlin. item Zarot. Ald. 1501. Argent. 1514. Lamb. Cruq. Torrent. Baxt. Gesn. Zeun. Oberlin. Bipont. Wetzel. Heindorf, Wakef. Comb. Fea, Bothe, et Jaeck. *simul absorbere* Harl. 2. 3. 4. 6. codd. Bentleii, item edd. antiq. cum Bentl. Francis, et Kidd. *semel absorbere* Sanad. *semel obsorbere* al. vel *exsorbere.* Vid. II. Sat. 3. 240.—25 Vat. Palat. 6. Chisian. 2. a m. sec. Barberin. 2. *ad hæc.*—29. 30 ‘Plures quidem codices cum vetustis editionibus *porrexerit:* sex tamen Lambini, Cruquianus unus, et noster Magdalenensis *porrexerat ;* quod, jure opinor, Lambinus aliique aliquot in textum receperunt. Non enim tum *sapor patuit,* cum ille *porrexerit ;* sed postquam *porrexerat,* atque alter acceptum gustaverat. Ceterum pro *passeris atque,* quod et nostri omnes agnoscunt, Lambinus

NOTÆ

quod invitatum sequerentur, velut umbra corpus. Plutarch. Sympos. VII. 6.

23 *Nomentanus*] De eo luxurioso nepote I. Sat. 8. et alibi.

Porcius] Famosus nepos.

24 *Placentas*] Hæ censebantur inter præcipuas veterum cupedias et delicias. Casaubon. in Athen. III. 29. Perditissimi catillonis sit, inquit, non alimentis vesci, sed gulæ irritamentis. Epicureus quidam pro mortuo dicitur elatus, placenta fervente devorata. Hieronym. ad Marcellam : ‘Suaves non sunt epulæ quæ non placentam redolent.’

25 *Si quid forte lateret, &c.*] Ad hoc præsertim vocatus ille, ut cibos quosque indicaret, et eorum saporem velut exquisitum venditaret. Scilicet erat insignis opsoniorum artifex, seu gulæ antistes et mysta.

28 *Longe dissimilem, &c.*] Ironia. Sensus est : Si illi vano ostentatori et garrulo fides, cœnabamus exquisita omnia, et succum habentia longe dissimilem ei quem gustare consuetum est.

29 *Ut vel continuo patuit*] Pergit ironice loqui.

Passeris] Passer piscis planus, Gall. *carrelet :* a rhombo differt situ corpo-

Post hoc me docuit, melimela rubere minorem
Ad lunam delecta: quid hoc intersit, ab ipso
Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
Nos, nisi damnose bibimus, moriemur inulti:
Et calices poscit majores: vertere pallor
Tum parochi faciem, nil sic metuentis ut acres
Potores; vel quod maledicunt liberius, vel

non ante gustarum. Tum me docuit melimela rubicundiora esse, si decerpantur imminuta Luna. Quid autem id referat, ab ipso melius acceperis. Subinde Vibidius ait Balatroni: nisi potamus cum damno præbentis cœnam, moriemur sine ultione; statimque petit scyphos capaciores. Tunc pallor cœpit immutare vultum dantis epulas, nihil tum formidantis quam validos potores: sive quod dicaciores fiunt, sive

in suis quibusdam reperit, *cum passeris assi, et Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.* Noli dubitare, quin ab Horatii manu sit: unde enim indoctis Librariis tam elegantem lectionem? at illud *atque* facile obrepere potuit dormitantibus.' *Bentl.* *passeris assi, atque Ingrata* Cuning. Sanad. Valart. Phil. et Wakef. 'Decepti Bentl. et Cun. ex alio loco II. Sat. 4. 38. qui nihil ad rem: hic enim agebatur de piscibus, qui naturaliter celabant succum ignotum, haud bonum; non de coctis, aut male conditis. Passer, est piscis marinus, pleuronectes.' *Fea.* *porrexerit* Gott. Zarot. Florent. Venett. Vet. Comb. al. vett. *porrexerat* Harl. 2. 3. 4. 6. Vat. 1. Chisian. 1. a m. sec. Chisian. 2. a m. pr. Angelic. 1. alii codd. cum edd. Lamb. Cruq. Bentl. Baxt. Cuning. Sanad. Oberlin. Gesn. Zeun. Bipont. Francis, Wetzel. Heindorf, Wakef. Kidd. Comb. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. Marcilius conj. *porrexit.*—31 *Post hæc* Chisian. 2. a m. sec. Angelic. 1. Vat. 3. et unus ap. Pulm.—32 Unus Vat. Rom. *dilecta.* Harl. 4. *ab illo.*—34 Angelic. 1. a m. sec. antiqua manus ex cod. in ora ed. Ald. 1519. in Biblioth. Angelic. et Harl. 3. 6. *moriamur inulti.* —35 *Et c. poscunt* Venet. 1559. Glarean. al. vett. *poscit meliores* Chisian. 1.—36 *Tunc parochi* Vat. 1. et Barberin. 2.—37 Vat. Rom. 7. *maledicant.*—39 *Al-*

NOTÆ

ris duntaxat. Nam 'dexter resupinatus rhombo, passeri lævus.' Plin. IX. 20.

31 *Melimela*] Gall. *pommes de paradis.* Plin. XV. 14. mala 'mustea a celeritate mitescendi seu maturescendi, quæ nunc melimela dicuntur a sapore melleo.'

Minorem Ad lunam] Alii crescentem, alii decrescentem interpretantur. Ego certe *lunam minorem* dixerim potius quando minuitur, quam cum augetur et crescit: astipulatur Plinius, qui 'imminui' lunam ait, pro, 'decrescere.'

Quid hoc intersit] Quanto referat, ut hoc vel illo statu lunæ melimela colligantur, ab ipso Nasidieno didiceris melius. Nempe ille magna verborum pompa de re futili qualibet usque ad nauseam disserebat.

34 *Nos, nisi damnose bibimus, &c.*] Nasidieni ejusque convivii insulsitatem ulcisci aliter non possumus quam vinum ejus affatim bibendo, cum damno ipsius et dolore.

35 *Vertere pallor*] Avarum subit indignatio, ubi œnophora sua inverti conspicit.

36 *Parochi*] A παρέχω, *præbeo.*

Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus : imi
Convivæ lecti nihilum nocuere lagenis.

quia vini calor hebetat gustum acutiorem. Jam Vibidius et Balatro cunctique pariter urnas integras exhauriunt poculis Allifanis. Infimi vero tori homines minime

lifanis tres Vatt. Chisian. 1. a m. sec. alii codd. ap. Pulm. Cruq. Valart. item edd. Cruq. Bentl. Cuning. Sanad. Valart. Fea, Bothe, Jaeck, Wetzel. Heindorf. Kidd. et Dœring. probantibus Cluv. Ital. Ant. IV. 7. pag. 1195. Nic. Heins. ad Sil. Ital. VIII. 537. et ex antiquis marmor. G. Fabric. et Manutius; item Dausq. in Orthogr. v. 'Allifæ.' Alii codd. et edd. *Alliphanis* vel *Aliphanis*.—40 Quinque Vatt. Chisian. 1. Angelic. 1. a m. pr. et Angelic. 2. *omnibus: imi;* ita quoque alii codd. apud Pulm. Cruquium, Torrent. Talb. edit. Ascens. Frib. 1536. Henr. Steph. Talb. Desprez, Bond, Dac. Baxt. Bentleius, Cuning. Sanad. Gesn. Phil. Sandby, Batt. Val. Oberl. Zeun. Wakef. Bipont. Wetzel. Heindorf, Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. defendunt Talbot et Dac. quicquid dicat Torrentius. 'Cf. Petron. c. 38. Senec. de Const. Sap. cap. 10. Plaut. Stich. III. 2. 32. Vid. I. Epist. 18. 10. seq. Ceteris enim acriter potantibus, ut bene ait idem Torrentius, ideo imi lecti convivæ Nomentanus, et Porcius abstinuere, quod Nasidienum timebant offendere, quia parasiti : maxime cum Nomentanus ut saporum index advocatus accumberet, quo munere ebrius non recte fungeretur ; alter vero ciborum ingluvie magis, quam vini ingurgitatione caperetur : sic ergo lagenis nihil nocuere. Inter ipsos Nasidienus accumbebat, qui inter potores annumerari nequibat. Sensus igitur erit : Omnes convivæ acriter potarunt ; exceptis illis, qui in imo lecto accumbebant. In altera lectione vulgata, *sequutis omnibus imis : convivæ lecti ;* illud etiam absurdi probaretur, ut Horatius *lectos*

NOTÆ

38 *Fervida quod subtile, &c.*] Ex persona avari honestam dolendi rationem prætexit, quasi palatum immodici potus calore obtusum jam vini bonitatem sapere nequeat.

39 *Allifanis*] Majoribus et capacioribus poculis, ex Allifa urbe Samnii, ad amnem Vulturnum, in planitie sita, non longe ab Apennino: quæ modo in ruderibus jacet. Allifani agri meminit Tullius II. contra Rullum : et pro Plancio.

40 *Imi Convivæ lecti, &c.*] Nasidienus ejusque asseclæ duo, Nomentanus et Porcius, in imo lecto discumbentes parum aut nihil biberunt ; quia nos majoribus scyphis brevi lagenas exhausimus, et vinaria tota invertimus, ut paulo ante dictum. Sive quod illi attoniti spectarent alios tam acriter et strenue potantes : seu quod Nomentanus et Porcius Nasidieno familiari suo, jam pallenti ex avaritia, novum dolorem creare formidarent, si saltem ipsi vino ejus haud pepercissent. Horatii locum hunc alii aliter interpungant : *secutis omnibus imis. Convivæ lecti, &c.* atque interpretentur ut libuerit : judicabit æquus Lector sensum fore confusum et ineptiorem. Apage qui convivas lectos comminiscitur, id est selectos et honoratos. Certe unus Mæcenas ibi primarius vir. Porro quæ interpretatio, *nihilum nocuere lagenis,* a potu sibi temperarunt, seu temperantiam servarunt ! Neque vero aptius huc intruduntur imi subsellii homines, parasiti, scurræ : quorum nulla est ibi mentio.

Affertur squillas inter muræna natantes
In patina porrecta. Sub hoc herus, Hæc gravida, inquit,
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mistum jus est; oleo, quod prima Venafri
Pressit cella; garo de succis piscis Iberi;
Vino quinquenni, verum citra mare nato,

læserunt lagenas. Mox apponitur muræna in catino extensa inter squillas jusculo immersas. Tum dominus ait: Ista prægnans capta est, quæ minus bona carne fuisset postquam peperisset. His affusum est jus ex oleo expresso e præcipua Venafri cella, garo e succo piscium Hispanorum, vino quinque annorum, at cismarino,

convivas, pro *delectis*, atque honoratioribus diceret.' *Fea.*—46 Chisian. 1. 2. et unus ap. Oberlin. *de sucis.* Duo Vatt. *de fucis.* Vid. I. Sat. 4. 40. *Hiberi* plurimi ap. Feam, item edd. Mediol. 1476. Venett. 1478. 1483. 1490. 1495. et

NOTÆ

42 *Squillas*] Squilla pisciculus est e cancrorum genere: de quo jam ante Sat. IV. Cic. de Nat. Deor. II. n. 123. Pinna (quæ est e conchis marinis) 'cum parva squilla quasi societatem coit comparandi cibi.' Plinius IX. 42. rem festive explicat: nec pigebit transcribere: 'Concharum generis pinna est. Nascitur in limosis, subrecta semper, nec unquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alii pynnophylacem. Is est squilla parva: alibi cancer dapisas sectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus; et ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu levi significat. Illa ore compresso, quicquid inclusit exanimat, partemque socio tribuit.'

Muræna] Piscis carens pinnis et branchiis, de genere eorum 'qui flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra, in sicco etiam repentes.' Plin. IX. 20. et 23. Idem ibid. cap. 55. celebrat murænarum vivaria, et earum sex millia in cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris.

43 *Porrecta*] Ergo magna et procera. II. Sat. 2. 'Porrectum magno magnum spectare catino Vellem,' &c.

43 *Gravida Capta est*] Quid hoc ad rem? et quæ ratio fulciat ea quæ mox adduntur? Profecto insulsi convivatoris vana somnia.

45 *Venafri*] De præstantia olei Venafrani Plin. XV. 2. 'In hoc quoque bono principatum obtinuit toto orbe Italia, maxime agro Venafrano.' De eo jam supra II. Sat. 4. 69. De urbe Venafro II. Od. 6. in fine.

46 *Garo de succis piscis Iberi*] Garum muriæ genus laudatissimum e scombris piscibus, qui frequentes sunt ad Iberiæ seu Hispaniæ littora, præsertim ad Carthaginem novam. Plin. XXXI. 8. Vide supra II. Sat. 4. 65. Nec prætermittendum adjacere parvam insulam Scombrariam, et promontorium ejusdem nominis, sic appellata a frequenti piscatione scombrorum. Strabo.

Iberi] Iberus fluvius Hispaniæ præcipuus, eamque dividens olim in citeriorem et ulteriorem, ei quoque sæpius apud Poëtas appellationem tribuit.

47 *Citra mare nato*] Vernaculo, Italico.

Dum coquitur (cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud) pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverit uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incoquere, illutos Curtillus echinos,

dum coquitur; cocto vero ita Chium aptum est, ut nullum aliud aptius sit; non sine pipere albo, et aceto, quod vinum Lesbium corrupit. Primus ego erucas virides et inulas acerbas, Curtillus autem herinaceos non lotos, velut convenientius, coquenda

Florent. 1482. Vide ad I. Od. 5. 28. I. Od. 14. 50.—50 Quindecim Vatt. Chisian. 1. 2. Barberin. 1. 2. Angelic. 2. alii codd. ap. Pulm. Cruq. Valart. item edd. Venett. 1478. 1490. 1492. 1495. Frib. 1536. Cruq. Dac. Talbot, Pine, Bentl. Cuning. Sanad. Phil. Francis, Sandby, Batt. Gesn. Zeun. Oberlin. Comb. Bipont. Wetzel. Heindorf, Wakef. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring, *mutaverit*. Aldd. Venet. 1559. Glarean. et al. *mutaverat*.—52 'Omnes quidem habent libri: *Erucas virideis inulas ego pr.* præter unum et alterum, in quibus est: *inulasque ego primus amaras, &c.* Sed ego olim hunc locum in omnibus libris depravatum esse putabam: et duarum literarum duntaxat, in duabus vocibus, immutatione emendandum arbitrabar, et pro eo, quod vulgo legitur, *inulas ego Primus amaras*, ego *inulis ego primus amaris*, restituendum curaram, conjecturam meam nonnullis viris doctissimis approbantibus: ut horum verborum, atque adeo, hujus totius loci hic ordo, hæcque sententia esset: Ego primus omnium monstravi, hoc est, docui incoquere inulis amaris erucas virideis, ut melius, quod Græci dicunt, *ὡς ἄμεινόν τι*, id est, tanquam melius quiddam ea muria, quam testa marina, nempe echinus, remittit. Curtillus autem monstravit incoquere illotos, seu illutos echinos inulis: hæc igitur verba, *illutos Curtillus echinos*, includenda essent interpositionis nota. Jam hoc loquendi genus, *erucas inulis in coquere*, cum sit aliis Latinis usitatum, tum Horatio. Virg. Georg. IV. 279. 'Hujus odorato radices incoque Baccho.' Hor. Epod. III. 6. 'Num viperinus his cruor Incoctus herbis me fefellit?' Nunc autem mihi videtur antiqua scriptura, a qua non discrepat vulgata, retinenda, ut intelligamus, erucas virideis, et inulas amaras incoqui juri illi, quod descriptum est: et *erucas virideis, inulas amaras* positum esse *ἀσυνδέτως*. Quod autem ad hoc attinet, *ut melius*, tale est illud,

NOTÆ

49 *Aceto Quod Methymnæam, &c.*] Aceto optimo ex optimo vino Lesbi insulæ. Vide I. Od. 17. Methymna ibi civitas post Mitylenen præclara, vino generoso celebris. Silius Ital. lib. VII. 'Tmolus, et ambrosiis Arvisia pocula succis, Ac Methymna ferax Latiis cessere Falernis.'

51 *Erucas*] Gall. *de la roquette*. Hæc herba urinam ciet, coctionem juvat, alvum laxat. Casaub. in Athen. IV. 2. Erucæ, inquit, in tenuiorum lautitiis: aliquando etiam in beatorum mensam admissæ, ut in cœna Nasidieni.

Inulas] Gall. *de l'aunée*. 'Tristes' vocat Columella: Horat. II. Sat. 2. 44. 'acidas.'

52 *Illutos Curtillus echinos, &c.*] Curtillus Epicureus docuit non faciendam e maceratis echinis muriam; sed integros potius coquendos esse *illutos*, id est non ablutos, et sua salsugine non purgatos: sed quales depromuntur e vasis, in quibus saliti fuerunt.

Echinos] De his II. Sat. 4. 33.

Ut melius muria, quam testa marina remittit.
Interea suspensa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos majus veriti, postquam nihil esse pericli
Sensimus, erigimur. Rufus, posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret : Heu, Fortuna ! quis est crudelior in nos
Te Deus ? ut semper gaudes illudere rebus
Humanis ! Varius mappa compescere risum

instituimus muria quam testa marina reddit. Interim appensa aulæa graviter collapsa sunt in catinum, tantumque nigri pulveris extulerunt, quantum non effert Aquilo in agris Campanis. Nos timentes aliquid gravius, ubi comperimus nihil mali impendere, bono animo fuimus. Rufus Nasidienus contra demisso capite lacrymatus est, quasi filius intempestive esset mortuus. Ecquis modus affuisset, nisi callidus Nomentanus ita familiarem solatus esset ? Eheu Fortuna, quod numen est inclementius erga nos quam tu ? Quantum semper gaudium captas, res humanas ludendo ! Varius cachinnos mappa coërcere vix poterat. Balatro, cuncta in jocum

quod est in hac eadem Sat. vs. 89. ' Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,' id est, ut rem multo suaviorem : vel, ut multo suavius quiddam. Echinum piscem porro diximus esse ex genere testaceorum, ad illum locum, ' Horret capillis, ut marinus asperis Echinis,' Epod. v. 28. Quod autem in nonnullis libris veteribus, ut in duobus Vatic. et in Jann. scriptum est, *Erucas virideis, inulasque ego prim. am. &c.* hanc scripturam ideo non sequor : quia fit mihi verisimile copulationem *que* ab aliquo semidocto scripturæ receptæ fuisse additam. Verumtamen judicet lector eruditus.' *Lamb.* Codd. ap. Feam variant, *inlotos, illotos, inlutos.* Vet. Comb. etiam *illotos.* Harl. 2. 3. 4. 6. al. *inlutos.* Vat. Rom. 7. et ed. Argent. 1514. *Catillus;* codex ap. Pulm. edd. Florent. 1482. et Dion. ab Harsio, Lugd. 1538. *Cotillus ;* Ald. 1501. et Junt. 1503. *Curcillus.*—53 ' Mira varietas in codd. et priscis edd. *quam t. m. remittet ; quam t. m. remittat ; quo t. m. remittat ; quod t. m. remisit ; quod t. m. remittet.*' Fea. Harl. 2. 6. *quam t. m. remittat.* Harl. 3. 4. *quam t. m. remittit.*—54 *Interea suspansa* conj. Lamb. laudat in Nota Cuning. adoptat Wakef.—55 Angelic. 1. *In patinas.* Unus Vat. *In mensam.*—57 Vat. Rom. 1. et Cuning. *nil esse pericli.*—58 *Rufus capite hactenus, ut si* ex conj. Cuning. im-

NOTÆ

53 *Ut melius*] Asserens nihil esse melius, quam ita illos incoquere in muria sive succo illo salso qui reperitur in marina testa.

54 *Suspensa graves aulæa ruinas, &c.*] Grande certe infortunium. Olim triclinii camera velo seu tabernaculo obtendebatur ad excipiendum pulverem. Varro. Servius ad Æn. I. 701.

56 *Campanis excitat agris*] Campania, quod sit plana et campestris regio, plus habet pulveris.

57 *Nos majus veriti*] Scilicet ruinam et casum tecti ac domus.

63 *Mappa compescere risum*] Apposita ori mappa.

Vix poterat. Balatro, suspendens omnia naso,
Hæc est conditio vivendi, aiebat; eoque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Solicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne male conditum jus apponatur? ut omnes
Præcincti recte pueri comtique ministrent?
Adde hos præterea casus; aulæa ruant si,
Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversæ nudare solent, celare secundæ.
Nasidienus ad hæc: Tibi Di, quæcumque preceris,
Commoda dent; ita vir bonus es, convivaque comis.
Et soleas poscit: tum in lecto quoque videres

trahens, dicebat: Ea sors est hujus vitæ: ideoque nunquam fama æqua respondebit labori tuo: itane vero oportet te solicitari multiplici cura discerptum, ut ego lautas epulas capiam? ne adustus panis, ne jus male conditum inferatur? ut bene expediti ministri omnes nitidique famulentur? His adjunge infortunia, puta si tentoria collabantur, ut mox contigit; si offenso pede servus catinum disrumpat. Verum sicut Imperatoris, ita convivium præbentis animum res contrariæ ostendere, prosperæ occultare consueverunt. Nasidienus ad ista respondit: Quæcumque bona postulabis, Dii largiantur tibi; adeo vir probus es, et facetus conviva: tumque

probantibus Fea et Bothe. *Ruffus* Vatt. 1. 4. *Rustus* duo alii Vatt.—64 *Nec poterat* Harl. 4.—68 Vat. Rom. 9. *obstrictum.* Vat. 13. *destrictum.*—70 Harl. 4. *pueri recte.*—71 Vat. unus et Angelic. 1. a m. pr. *ruunt;* Vat. Rom. 7. Junt. 1503. Argent. 1514. Venet. 1559. et Glarean. *ruent.*—72 Cuning. suo more, *lapsus pede.*—73 Harl. 6. *ducis uti.*—75 Harl. 2. 3. 6. quinque Vatt. Chisian. 2. a m. sec. Zarot. Venett. 1478. 1481. 1483. 1490. 1495. et Florent. 1482. *precaris.* Harl. 4. omnes Bentleii codd. præter quinque, item edd. Bentl. et quæ secutæ.—76 Harl. 4. *comisque.*—77 Vat. Rom. 10. et Venet. 1490. *quemque videres.* Vat. 9. Barberin. 1. et Venet. 1492. *quosque videres.* Chisian.

NOTÆ

64 *Suspendens omnia naso*] Vid. I. Sat. 6. 5.

65 *Hæc est conditio vivendi*] Ut nullum sit bonum purum et stabile; sed 'extrema gaudii luctus occupet.'

66 *Responsura tuo nunquam, &c.*] Fama nunquam satis prædicare poterit tuum hunc laborem in parandis ac reparandis epulis, quarum hilaritas gravi aulæorum casu interturbata est.

70 *Comtique ministrent*] Hoc maxime ad convivii lautitiam pertinere credebant olim, ut formosi ac nitidi essent ministri, quorum aspectu convivæ oblectarentur.

72 *Agaso*] Proprie qui jumenta curat. Gall. *Palefrenier.* Non caret sarcasmo dictio illa: qualis enim erat agaso ut ministraret convivis?

77 *Et soleas poscit*] Veteres, priusquam accumberent, togas mutabant

Stridere secreta divisos aure susurros.
¶ Nullos his mallem ludos spectasse: sed illa
Redde, age, quæ deinceps risisti. ¶ Vibidius dum
Quærit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo;
Nasidiene, redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam: deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes

petit crepidas. Mox in singulis toris aspexisses clam ad aurem fieri susurrationes diversas. Certe nullos velim ludos spectasse potius quam istos. HORAT. *At refer ea quæ postea jocum tibi dedere.* FUNDANIUS. *Risimus, dum famulos interrogavit Vibidius, an fracta etiam lagena sit, quod postulanti sibi pocula non præberentur. Dum vero conflatur risus e simulatis rebus, Balatrone obsecundante; en revertitur Nasidienus mutata fronte, quasi ingenio reparaturus infortunia. Pone sequebantur famuli in prægrandi lance gestantes membra gruis divisa, plurimo*

2. a m. pr. *quodque videres.* Chisian. 2. a m. sec. *quocumque* ex gloss.—79 Vat. 5. a m. pr. et Vat. Palat. 6. *ludos mallem.*—82 Plurimi codd. ap. Feam, alii ap. Valart. et Harl. 3. 6. *non dantur.*—83 Vat. Rom. 8. *ab Balatrone.*—85 Hic versus deest in Zarot.—86 Vet. Comb. *magni.* Vat. 7. a m. pr. Vat. 12. a m. pr. et Angelic. a m. pr. *discreta.* Chisian. 2. a m. sec. *discripta.* Gryph. 1566. *descripta.* '*Discreta* significaret, fuisse allata in ampla et magna lance membra unius gruis secta, atque

NOTÆ

vestibus quas a re cœnatoria dixerunt. Petron. 'Cœnatoria repetimus, et in proximam cellam ducti sumus, in qua tres lecti strati erant.' Tum etiam soleas pedibus demebant, ne lectum lectique stragula et toralia conspurcarent. Martial. III. 50. 'Deposui soleas, affertur protinus ingens Inter lactucas oxygarumque liber.' Quo vero pergit Nasidienus soleis resumtis? convivium aulæorum casu et multo pulvere inquinatum vult reparare, Balatronis sermone scilicet erectus et ipse reparatus. Vide J. Lips. Antiq. Lect. lib. III.

Soleas] Calceamenti genus plantas tegens pedum, annexum teretibus habenis cetera prope nuda vincientibus. Factum nomen, quod solum duntaxat seu plantam obtegerent. Porro calceis veteres foris utebantur, at domi soleis. Has etiam appellabant crepidas et crepidulas a Græca voce κρηπίδες. Gell. XIII. 20.

78 *Stridere secreta, &c.*] Alter alteri insusurrat: Ecquo pergit ille? quid molitur? Observa, Lector, in hoc versu frequentiorem literam S belle susurros exprimentem.

83 *Fictis rerum*] Ridendi prætextus fingebatur, ne se derideri Nasidienus adverteret, cum maxime rideretur. II. Sat. 2. 'Vanis rerum corruptus.'

Balatrone secundo] Secundas partes agente, Vibidium adjuvante, ad movendum risum.

84 *Mutatæ frontis*] Hilaris e mœsto factus, læto animo lætitiam instauraturus.

86 *Mazonomo*] Genus est lancis magnæ: dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν μάζας,

Membra gruis, sparsi sale multo non sine farre;
Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi;
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit: tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni, et sine clune palumbes;

sale itemque farre conspersa; necnon jecur albi anseris pinguibus ficis saginatum; humeros etiam leporinos abstractos, tanquam longe melius quid, quam si cum lumbis edantur. Jam aspeximus afferri merulas adusto pectore et palumbes absque natibus:

hac, illac divisa, disposita. 'Rari nantes in gurgite vasto.' Virg. Æn. I. 118. Attamen *discerpta* vera lectio est, quæ innuit etiam, potius laceratam, dilaniatam in frusta gruem, quam sectam ad artem; de qua locus Senecæ adductus supra ad II. Sat. 4. 79.' *Fea.*—87 Vat. 5. et Barberin. 1. *multo sale.*—88 Vat. Rom. 8. a m. pr. unus ap. Pulm. alii ap. Gesn. *anseris albæ.* 'Atque ita dederunt Burm. Cun. San. amore novitatis, vel ignorantia; ut de lepore supra ad Sat. 4. 44. perpetuo enim anser masculino genere appellatur apud auctores; ut Virg. Ecl. IX. 8. Georg. I. 25. Ovid. Met. XI. 120. Plin. H. N. X. 22. Petron. c. 136. seq. Colum. VIII. 14. 6. Jecur anseris ficis saginati, in magnam molem excrescebat; et erat in deliciis epulonum; testibus Athen. IX. 9. Plin. l. c. Mart. XIII. 58. Juvenal. V. 114. Pers. VI. 71. aliisque.' *Fea.*—89 Chisian. 1. Barberin. 1. alii codd. ap. Lamb. et Cruq. *leporum vulsos.* Exc. Sax. unus ap. Bos. et Zarot. *leporis vulsos.*—90 Codd. ap. Feam, et Exc. Sax. *edat.* Gott. Harl. 2. 3. 4. 6. ceteri *edit.* Vide ad Epod. III. 3.—91 Vat. Rom. 7. a m. pr. *columbas.* Chisian. 1. a m. pr. *palumbos;* atque ita

NOTÆ

a distribuendo mazas, id est, edulia quædam e farina et lacte, ut vult Suidas, vel e farina aqua et oleo, ut placet Hesychio. Varro usus est ea voce III. 4. de Re Rust. Lucullus, inquit, e turdis aviarium fecit in Tusculano; ut alios videret positos in mazonomo coctos, alios circum fenestras volitantes.

86 *Discerpta ferentes Membra gruis*] Quale hoc edulium e recisis gruis membris multo sale farrato conspersis? Alii intelligunt τραχήλια, seu edulia e partibus avium extremis, maxime cervicibus. Plin. X. 23. 'Cornelius Nepos, qui D. Augusti principatu obiit, cum scriberet turdos paulo ante cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere quam grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit tetigisse.'

88 *Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi*] Hoc in præcipuis deliciis erat. Plin. X. 22. 'Nostri sapientiores qui eos (anseres) jecoris bonitate noverunt. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemtum quoque lacte mulso augetur.' Juvenal. Sat. V. 'Anseris ante ipsum magni jecur.' Pers. Sat. VI. 'Satur anseris extis.' Martial. XIII. 58. 'Aspice quam tumeat magno jecur ansere majus.' Vide Athen. IX. 8.

Anseris albi] Tales in primis commendat Varro de Re Rust. III. 10.

89 *Et leporum avulsos, &c.*] Vide II. Sat. 4. ubi, 'leporis sapiens sectabitur armos.' Martial. de anate, XIII. 52. 'Tota tibi ponetur anas, sed pectore tantum Et cervice sapit. Cetera redde coquo.'

91 *Merulas*] Gall. *des merles.*

Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset pejor serpentibus Afris.

quæ quidem jucunda extitissent, si causas eorum et naturas importune herus non commemorasset. Ergo hunc nos ulti sumus ita fugientes nihilque prorsus delibantes, perinde ac si Canidia Africanis anguibus pestilentior illa aspirando infecisset.

Cuning.—92 Vat. Rom. 9. Chisian. 1. 2. alii ap. Pulm. *Suavis res.*—94 Barberin. 1. *veluti illis.* ' Bentl. *veluti si* ex ingenio audaci, et indocte; quia Latine callentibus *si* supponitur; et in ejus lectione *illis* omittitur, quo nesciamus, *quibus* afflaverit Canidia; nempe *cibis,* de quibus nihilum gustaverunt convivæ.' *Fea.*—95 Vat. Rom. 7. *afflaret.* Harl. 2. 3. alii codd. ap. Lamb. Bentl. et Valart. *serpentibus atris;* atque ita Bentl. Wakef. et Kidd.

NOTÆ

Palumbes] Sylvestres columbas. Gall. *ramiers.* Sine clune, quæ tamen pars optima est et palato suavissima. Vide Gell. xv. 8. ' Negant ullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere: ceterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur, ut a cluniculis inferiori parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere: superiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere,' &c.

92 *Suaves res, si non, &c.*] Quæ quidem opsonia nobis forte jucunda extitissent, si non importuna garrulitate ea Nasidienus nimium venditasset; ac velut optima collaudaret quæ sunt deteriora, adductis perperam a rerum natura causis et rationibus.

93 *Fugimus ulti, Ut nihil, &c.*] Ulti sumus, nihil gustando ex iis quæ sic inepte venditarat.

94 *Velut illis Canidia afflasset, &c.*] Ut si afflatu suo venenum letiferum affudisset Canidia, venefica celebris, de qua in Epod. ult. Columel. ' Cavendum ne a serpentibus afflentur, quarum odor tam pestilens, ut interimat universos.'

95 *Serpentibus Afris*] Africa monstrorum omnis generis ferax. Alii leg. *atris.*

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM

LIBER I.

EPISTOLA I.

AD MÆCENATEM.

Omissa re ludicra Philosophiæ se tradit. *Baxt.* (Et philosophemata quædam, tanquam specimina illius, per lancem saturam addit. *Gesn.*) Horatius a Mæcenate provocatus ad versus scribendos, excusat se ob ætatem ingravescentem, et animi propositum, quo ad sapientiæ studium amplectendum ducatur, seligendis philosophorum variorum præceptis iis, quibus putet se vitam quodam modo regere et instituere posse sapienter, ut certe vitia fugiat careatque stultitia, qua vulgo laborent homines, qui divitias honoresque tantum magni faciant, contemtis animi ingeniique virtutibus, sintque valde, sive divites sive pauperes, in rebus appetendis et fugiendis inconstantes, et negligentiam rerum minutarum in vitæ cultu habituque graviter reprehendant, vitia contra animi gravissima, utpote vulgaria et usitata, non curent.

PRIMA dicte mihi, summa dicende Camœna,

O Mæcenas a me celebrate primis carminibus, et celebrande postremis, me sat

Decima et ultima Epist. Lib. secundi in Ed. Sanad.—3 Vat. Rom. 2. *anti-*

NOTÆ

Hæc pars Horatii Sermonum altera dici potest, continens Epistolas, in quibus eleganter et ornate quidem ad amicos scribit non tam de rebus domesticis et futilibus, quam de gravissimis quibusque, puta de moribus vera virtute informandis. Merito igitur 'Sapientes Epistolas' nuncupat Scaliger. Quod si novum, at certe pulchrum est, versibus et stricta oratione scribere ejusmodi Epistolas. Hinc etenim et major familiaritas in suos elucet: et nonnullam scribenti libertatem et amœnitatem tribuunt Musæ. Ita sane quædam facilius enarrantur, et quæ per se austera, jucundius excipiuntur.

Prima hæc Epistola Mæcenatis

Spectatum satis, et donatum jam rude, quæris,
Mæcenas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,

probatum jamque libertate fruentem vis rursum obstringere veteri exercitatione. Atqui non eadem ætas adest, non idem ingenium. En Veianius, armis in Herculis

quo iterum. Vat. Palat. 3. a m. pr. et unus Bersmanni, *me inducere.* Vat. 5. *me reddere.* Vat. 1. *ludo?* cum interrogatione; atque ita Wakef. Francis, Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring.—4 *Non ætas eadem, non mens* unus cod. Bersmanni. *Non eadem ætas est* Chisian. 5. *Vesanius* cod. Schoenborn. 2. ap. Jaeck.—5 *H. ad postes* Chisian. 1. a m. sec. *fixus* Schoenborn. 4. *latet aditus*

NOTÆ

hortatu scripta satis apparet, et quidem ætate jam provecto Poëta nostro. In ea reprehenduntur homines virtutem honoribus ac divitiis posthabere soliti, et quæ ad corpus, quam quæ ad animum spectant, multo studiosius inquirentes. Jul. Scaliger Poët. lib. VI. quanquam durus alias castigator, 'nitidioris styli' fatetur esse Epistolas. 'Prima,' inquit, 'quovis melle dulcior est: sententiæ appositæ: dictio casta, rotunda, suavis. Quapropter arbitror postremam omnium factam, primam positam ob luculentam raritatem. Quare etiam Epistolarum librum Satiris postponendum censeo. Id quod cum in vetustis exemplaribus videamus, nescio quid consilii in mentem venerit iis qui inventum ordinem subvertere. Grammatico nihil infelicius. Credo quod viderent versum illum: 'summa dicende camœna:' quasi vero non hanc ipsam postremam intelligeret.'

1 *Prima dicte mihi, &c.*] Similem dictionem legas apud Græcos Poëtas, Hesiod. Homer. Theocrit. Theogn. præsertim erga Deos: unde Horatius Mæcenatem quasi numen venerari se ostendit. Sic Ecl. VIII. Virgil. sive Pollionem sive Augustum alloquitur: 'A te principium; tibi desinet; accipe jussis Carmina cœpta tuis.'

2 *Donatum rude*] Accepta missione jam liberum: rudis virga erat (Palmea si quibusdam fides) qua donabantur Gladiatores, in signum exauctorationis; ut deinceps cessarent a gladiatura; et alimenta ex publico caperent. Hinc dicti rudiarii. Priscian. Sueton. Tiber. cap. 7. 'Munus gladiatorium dedit diversis temporibus ac locis. Primum in foro, secundum in amphitheatro; rudiariis quoque quibusdam revocatis, auctoramento centenum millium.'

3 *Antiquo ludo*] Scribendis etiamnum Lyricis et amatoriis carminibus, velut olim in juvenili flore et facultate. Atqui minus aptus modo sum istis rebus: immo seria, honesta, Philosophica dein consector.

4 *Veianius*] Illustris gladiator.

Armis Herculis ad postem fixis] Armis post emerita stipendia suspensis ex more in Herculis sacello, quod erat ad Amphitheatrum; ut notat Theod. Marcilius. Cujus certe magis arridet sententia, quam opinantium idcirco præ ceteris Diis Herculem nominari, quod ille cum monstris luctatus toties victor fuerit.

5 *Latet abditus agro*] Apud villulam

Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:
Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono:
Quid verum atque decens curo et rogo, et omnis in hoc sum:
Condo et compono quæ mox depromere possim.

æde suspensis, delitescit quietus ruri; ne amplius populum deprecetur in ultima arena. Certe adest qui sæpius insusurret ad aurem meam sapientem: Dimitte prudens tempestive equum ad senium vergentem, ne sub finem deficiat, atque ægre anhelitum trahens derideatur. Ergo jam carminibus aliisque jocis nuntium remitto. Satago deinceps et quæro, quid bonum, quid honestum sit: atque in id incumbo totus. Colligo et contexo quæ statim adhibere queam ad usum. Ac ne fortasse

Vat. 14.—6 Vat. 1. a m. sec. Vat. Rom. 3. 4. Chisian. 1. a m. pr. alii ap. Lamb. *exornet.*—7 Exc. Sax. *purgata . . . aure.*—9 Bamberg. ap. Jaeck, *ad extermam.*—11 *Quod verum* Vat. Palat. 1. et Chisian. 1.—12 *Cudo et compono*

NOTÆ

suam rusticam otio fruitur.

6 *Ne populum extrema, &c.*] Ne ultra cogatur supplicare populo in theatro sedenti; seu ad petendam vacationem; seu ad deprecandam mortem: *extrema arena,* in ultimo vitæ discrimine, et jamjam a pari suo victore enecandus; vel, in extrema amphitheatri margine, ubi certabatur.

7 *Est mihi purgatam, &c.*] Prima ratio seu excusatio non scribendi fuit Veianii Rudiarii exemplum: altera est rationis monitum recte et sapienter suggerentis, mature cessandum, ne prior gloria posterioribus scriptis et animo jam marcescente obscuretur.

Purgatam] Philosophiæ documentis excultam, et sanam mentem. Pers. Sat. v. 'purgatas inseris aures Fruge Cleanthea.'

8 *Solve senescentem*] Sicut prudentis est incitatoris, equum ætate fatiscentem jamque minus alacrem solvere a curru et mature a circo removere, ne iliosus ac suspiriosus in curuli certamine deficiat, prioresque victorias dehonestet, ita debet scriptor ingeniosus tempestive se quieti dare, et a scribendo cessare, cum senio fatiscens eximia, ut ante, depromere non valet. Ennius: 'Sicut fortis equus spatio qui sæpe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.' De Circensibus Romam translatis, de positis metis, de solennibus curriculis, deque septeno aurigarum ad metam circuitu, ac ceteris ludorum ritibus, vide Alex. ab Alex. v. 8. &c.

9 *Ilia ducat*] Spiritus ducendi laborans difficultate, circi decurrere spatia, pari ut olim velocitate et ardore, adeoque alios secum certantes prævertere et superare, nequeat. Plin. xxvi. 6. 'Tanta vis,' inquit, 'verbasco est, ut jumentis non modo tussientibus, sed ilia quoque trahentibus auxilietur potu.'

10 *Cetera ludicra*] Nugas, jocos, Lyrica, Satirica.

11 *Quid verum atque decens, &c.*] Philosophiæ morali operam do sedulam.

12 *Condo et compono*] Moralia do-

Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter :
Nullius addictus jurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis veræ custos rigidusque satelles :
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor,
Et mihi res, non me rebus, subjungere conor.

sciscitaris, quem ego magistrum, quam disciplinam sequar: nullius videlicet præceptoris opinionibus me addico: sed velut hospes feror quocumque me impetus agit. Modo sum actuosus, et Reip. negotiis occupor, acer virtutis sinceræ defensor et observans: modo clam redeo ad Aristippi documenta; mihique res, non me rebus, ve-

Barberin. 1. a m. pr. *possum* Schoenborn. 4. et Vat. 1.—13 *Ast ne* Vat. Rom. 9. *At ne* Schoenborn. 3. 4.—14 Harl. 3. Vat. 3. et Vat. Rom. 2. 5. *adductus*. Schoenborn. 4. *in verba jurarem*.—16 Pro *mersor*, *versor* habent edd. Princ. Medd. 1476. 1477. Venn. 1478. 1479. 1481. 1509. 1552. 1573. Aldus 1501. 1509. 1519. Junta 1503. edit. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. H. Steph. 1544. Muret. *mersor* Mss. omnes Feæ et aliorum, Porph. et edit. Flor. 1482. Venn. 1483. 1490. 1495. 1496. revocavit in textum Lamb. deinde alii.—17 Unus Vat. *custos veræ*.—19 Unus Vat. Schoenborn. 2. aliique codd. ap. Valart. *submittere conor;* atque ita Hildebert. Mor. Phil. c. 991. edit. Venn. 1479. 1481. 1483. 1490. 1492. 1495. 1552. Flor. 1482. Lips. 1499. Aldus 1509. 1519. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. H. Steph. Mur. *subjungere* alii Mss. Feæ et aliorum, Acron,

NOTÆ

cumenta in mente mea recondo et rumino; ac post in ordinem digesta scribo, tum ad meam tum ad aliorum utilitatem.

13 *Quo duce, quo lare*] Quam sectam amplectar. I. Od. 29. 'Socraticam domum.' Plures nempe Philosophorum familiæ celebres suum quæque ducem ac principem colebant: Academici Platonem, Peripatetici Aristotelem, Stoici Zenonem, Cyrenaici Aristippum, Epicurei Epicurum, &c. Vide Diogen. Laërt.

14 *Nullius addictus jurare, &c.*] 'Nullis unius disciplinæ legibus astricti, quibus in Philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque re maxime probabile semper requiremus.' Cic. Tusc. IV. n. 7.

Jurare in verba] Metaphora est a re militari, apud quam milites in verba ducis jurant, eique se obstringunt sacramento.

16 *Nunc agilis fio, &c.*] Interdum Stoicus, proscriptis voluptatibus, summum bonum in virtute repono, et sapientem a capessenda Republ. non removeo.

18 *Nunc in Aristippi, &c.*] Alias voluptates corporis consector, atque in his summum bonum statuo: rei vero publicæ administratione Sapienti interdico, pariter sentiens cum Cyrenaicis et Epicureis, cumque horum ducibus Aristippo et Epicuro. Cic. Academ. IV. n. 131. 'Alii voluptatem finem esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat: unde Cyrenaici .... Aristippus, quasi animum nullum habeamus, ita corpus solum tuetur.'

19 *Et mihi res, non me rebus, &c.*]

Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque
Lenta videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum;
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quæ spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id quod
Æque pauperibus prodest, locupletibus æque;
Æque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis:
Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,

lim subjici. Sicut autem longa nox iis quos meretrix fallit, et dies longior operi astrictis videtur; annus vero tardus pupillis severæ disciplinæ novercarum obnoxiis; ita mihi lentum et molestum tempus labitur, quod spem differt ac desiderium exequendi strenue illud quod inopibus pariter ac divitibus utile sit; spretum vero pueris ac senibus similiter nocebit. Superest ut me ipse his præceptionibus regam et tuear. Enimvero, quamvis nequeas tam acute videre quam Lynceus, non ideo tamen desinas ungere oculos lippientes: ac licet non speres robur fortis Glyconis,

et Porph. infra ad Epist. 10. 40. edit. Princ. Med. 1476. Aldus 1501. Junta 1503. aliæque recentt. Versus 17. 18. 19. alio ordine dedit Sanad. 17 *Nunc mihi res, &c.* 18 *Virtutis, &c.* 19 *Nunc in Aristippi, &c.* 'Et ut sensum plenius confunderet, etiam *nunc mihi*, pro *et mihi*, ex ingenio emendavit. Eum refutat peculiari opere Batteux in actis Acad. Inscript. tom. XXVI. pag. 2. seqq. in 4. totumque locum fuse enucleat. Vide infra I. Epist. 17. 14.' *Fea.*—21 *Lenta videtur* Bentl. ex Ms. Barthii Advers. XXXVII. 19. quod hoc epitheto oratio eleganter varietur: sequuntur Cun. San. Phil. Sandby, Val. Wakef. Zeun. Wetzel. contra reliquos Mss. omnes Feæ et aliorum, et Porph. 'Quin et elegantior est ipsa repetitio.' *Fea.*—24 Schoenborn. 3. *Conciliumque.* Angelic. 3. *morentur.* Bamberg. *naviter.*—25 Deest hic versus in Harl. 1.—26 Schoenborn. 3. *Etque.*—27 Idem codex caret voce *ipse.* Schoenborn. 4. *solerque lebentis.*—28 Vat. Palat. 3. *oculis.* Lamb. ex uno codd. in litura *oculos*, probat et recipit Bentl. ita etiam duo codd. ap. Valart. item edd. Wakef. Kidd. et Treutzer.—29 Bamberg. *contempnas lyppus.* Baxt. Bentl. Cuning. Gesn. Oberlin. Wakef. et Treutzer. *inungui;* atque ita ex cod. notatum in ora ed. Ald. 1509. in Biblioth. Barberina.—30 *Non quia* Vat. 10. *Et quia* Zarot. Me-

NOTÆ

Quid hoc sibi velit, Aristippus ipse dicat et explicet. Nimirum cum objiceretur, Habere eum Laida: minime erubescens, 'Habeo Laida,' inquit; 'non habeor a Laide.' Cic. Epist. IX. 26.

24 *Agendi gnaviter id quod*] Scribendi vulgandique libellum moralia præcepta continentem.

26 *Pueris senibusque*] Pers. Sat. V. 64. 'Petite hinc, juvenesque, senesque, Finem animo certum, miserisque viatica canis.'

27 *Elementis*] Primis Philosophiæ documentis, morum regulis.

29 *Non tamen idcirco, &c.*] Et si nequeas tam acres habere oculos, quam Lynceus, non ideo tamen negligas collyrium oculis adhibere, ad arcendam vel sanandam lippitudinem. De Lynceis oculis, I. Sat. 2.

30 *Glyconis*] Is fuisse robustus pu-

Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te

non propterea negligas a corpore arcere chiragram innodantem. Juvat aliquatenus progredi, tametsi non liceat amplius. Verumenim si animus æstuat avaritia et cupiditate miseros faciente, in promtu adsunt sermones, quibus mitigare queas hoc malum, et magnam istius ægritudinis partem depellere. Si gloriæ studio inardes-

diol. 1476. 1477. Venett. 1478. 1479. 1481. 1483. 1490. 1492. 1495. Florent. 1482. Lips. 1499. Ald. 1501. Junt. 1503. *Neu quia* Cuning. *desperas* Schoenborn. 2. et Angelic. 2. *Milonis* Vat. 10. a m. sec.—31 Vat. 10. a m. pr. et Vat. Rom. 9. *podagra.* Bamberg. *chyragra.* Schoenborn. *chiragra.* Vid. II. Sat. 7. 15.—32 *Est quoddam* Vett. 5. 10. a m. pr. Barberin. 1. Harl. 1. 4. 6. 7. Zarot. Mediol. 1477. Venett. 1479. 1481. 1490. 1495. Ald. 1501. Junt. 1503. Basil. 1527. 1531. quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. *Est quondam* nonnulli ap. Feam. *Est quadam* duo codd. ap. Cruq. et sic conj. Lamb. recep. Bentl. Cuning. Baxt. Sanad. Phil. Francis, Sandby, Gesn. Zeun. Oberlin. Valart. Wakef. Bipont. Wetzel. Comb. Kidd. et Dœring. *Est quodam* Schoenborn. 3. 4. plurimi ap. Feam, al. et vulgata fere lect. apud alios editores.—33 Cuning. ex ingenio *Fervit ... miseraque.* Schoenborn. 2. *miseruque.*—34 *Sunt verbaque et voces* Schoenborn. 3. *laborem* Cuning. post Cruq. Vid. Epod. XVII. 64.—

NOTÆ

gil dicitur. Quidam legunt, *Milonis;* nempe Crotoniatis mentionem hic esse volunt, qui taurum vivum humeris tulit, manu mactavit, ac devoravit, in Olympicis victor. Heinsius ingeniose et erudite contendit intelligendum esse hic Glyconem Philosophum, quem Laërtius scribit 'firmo corpore, et habitu prorsus athletico' extitisse.

31 *Nodosa cheragra*] De chiragra, lib. II. Sat. 7. *Nodosa* quia nodis quasi præpedit motum et usum manuum. Seu quod humor crassus digitorum internodia occupans turgescere faciat velut nodos et lapillos quosdam. Unde Persius 'lapidosam' dicit chiragram. Sat. v. 58.

32 *Est quadam* [*quodam*] *prodire tenus, &c.*] Al. *quadam.* Sensus est: Quanquam non licet reconditissima Philosophiæ arcana scrutari, at prodest tamen plurimum vel primis elementis imbui, et saltem delibare nonnihil ex istis medicamentis vitiorum. Expugnat Horatius eos qui sapientiæ studium hinc dissuadebant, quod eam assequi perfecte nemo possit.

34 *Sunt verba et voces, &c.*] Doctrina morum habet remedia adversus quemlibet animi morbum.

36 *Piacula, quæ te Ter pure lecto, &c.*] Adverte tria verba a rebus sacris et religione translata ad sapientiæ studium. 'Piacula,' I. Od. 2. 29. et Epod. v. 90. 'ter,' de ternario numero in sacris solenni, dixi alibi. Juvenal. Sat. VI. 522. Pers. Sat. II. 16. *Pure*] Pura mente. Tibul. 'Casta placent superis: pura cum veste venite: Et manibus puris sumite fontis aquam.'

Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quæ maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:

cis, habes quædam remedia, quibus curari possis, libro ter sancte perlecto. Denique, invidus, iracundus, piger, ebriosus, perdite amans, et quantumvis inhumanus quisque, profecto sanari potest, si quidem animum docilem præbeat disciplinæ. Virtus est fugere vitium: et prima sapientia, liberum esse a fatuitate. Cernis, quanto animi et corporis nisu declines mala quæ putas esse maxima, videlicet, paupertatem, ac repulsam ignominiosam. Sic tu negotiator ad ultimos Indos contendis, inopiam strenue devitans, per mare, per scopulos, per flammas. At vero detrectas

35 Harl. 6. *depellere.*—38 Schoenborn. 4. *viciosus amator.*—39 Vat. Rom. 7. et Schoenborn. 3. *qui non.*—40 Schoenborn. 3. *accommodat;* Vat. Rom. 1. Exc. Sax. et unus Bersmanni *accommodet.* Vat. 16. et Schoenborn. 3. *præbeat.*—41 *Est virtus* Vat. Rom. 1.—43 Bamberg. *turpemque laborem.*—44 Tres codd. Cruquii cum edd. Baxt. Gesn. Oberlin. Comb. Bipont. Wakef. et Wetzel. *animo;* Zeun. cum ceteris omnibus *animi.* Bamberg. *captasque labore;* unus Vat. Schoenborn. 3. et Delph. in nota errore typographico, *capitisque dolore;* Chisian. 1. *capitisque labore?* Vat. Rom. 7. *capitisque periclo.*—45 Schoenborn. 3. *per*

NOTÆ

40 *Si modo culturæ patientem, &c.*] Cic. Tusc. II. n. 13. 'Cultura animi Philosophia est, quæ vitia radicitus extrahit, ac præparat animum ad satus excipiendos; eaque mandat et serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.'

42 *Stultitia caruisse*] Carere vitiis. Is enim vitiosus qui falsis ac stultis vulgi opinionibus velut norma vivendi abutitur. Contra qui rectæ rationis lumen sequitur, bonus et sapiens est.

43 *Turpemque repulsam*] In petendo magistratu. Cic. pro Plancio: 'C. Marius duas Ædilitias accepit repulsas.' Offic. I. n. 71. 'Cum offensiones tum repulsas quasi quandam ignominiam timent et infamiam.'

44 *Capitisque labore*] Synecd. pars pro toto.

45 *Ad Indos*] Ad remotissimas orbis regiones. Vide I. Od. 12. 56.

46 *Per mare pauperiem fugiens*] Juvenal. Sat. XIV. 275. 'Aspice portus, Et plenum magnis trabibus mare. Plus hominum est jam In pelago. Veniet classis quocumque vocarit Spes lucri; nec Carpathium, Gætulaque tantum Æquora transiliet,' &c.

Per saxa] Per scopulos marinos, per quælibet vitæ discrimina.

Per ignes] Vel per gravissima pericula, vel per mundi partes Zonæ torridæ subjectas. III. Od. 3. 55. Virgil. Georg. I. 234.

Ne cures ea quæ stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quærenda pecunia primum est;
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Prodocet; hæc recinunt juvenes dictata senesque,

auscultare sapientiori, ac erudiri, ut scias ea contemnere, quæ fatue æstimas magni, et concupiscis. Ecquis peritus certandi in pagis et compitis, non malit victor esse in celebribus Olympicis, si spes facilis adsit adipiscendæ victoriæ absque magno labore? Enimvero ut argentum auro, sic aurum virtutibus postponi debet. Nec audiendus qui sic moneat: O cives, cives, opes primo sunt comparandæ: virtus autem post pecuniam. Illud quidem monstrat Janus summus atque imus. Hæc præcepta recolunt tam pueri quam senes brachio sinistro ap-

ignem.—47 *Ne currit* Schoenborn. 4. *Nec cures* tres ap. Feam. *Non cures* unus Vat.—48 *Dicere et* unus Vat. *et audere* Zarot. quod placet Gesnero.—50 Schoenborn. 3. *contemnet.*—52 *Vilius est argentum auro* codex idem. *Vilius est auro argentum* Bentl. ex uno cod. Bersmanni.—53 Zarot. et Cuning. *primum* sine *est.* Vat. 7. *prima est.*—54 Barberin. 2. *hoc Janus.* Thysius in Notis ad Aul. Gell. scriptum suspicatur, *Hæc Janus summus ad imum Perdocet.*—55 *Prodocet* plurimi ap. Feam, alii Mss. apud Lamb. Pulm. Cruq. Talb.

NOTÆ

47 *Ne cures ea, &c.*] Ut minora mala declines, v. g. paupertatem, nullum non laborem subeundum ultro credis: cur igitur detrectas facile doceri, quo pacto fugias multo gravius malum? Scilicet audire piget ac discere, et credere non vis asserenti Philosopho: Stultum esse mirari et optare, seu avide consectari opes et honores tantis curis atque laboribus.

48 *Discere et audire*] Ὕστερον πρότερον. Prius enim *audire*, quam *discere*.

49 *Quis circum pagos, &c.*] Majorem gloriam minori præfert vel rusticus et hebes quisque. Quare ergo tu virtutis decus et gloriosum pecuniæ contemtum non anteponis ipsis opibus, præsertim cum hæ non nisi ægre et vix haberi queant; ille vero facile possit comparari per studium sapientiæ.

50 *Olympia*] Olympicis in ludis. Vide I. Od. 1.

51 *Sine pulvere*] Ἀκονιτὶ, Thucyd. et Herodian. Metaph. *citra laborem, nullo certamine et periculo.* Ita etiam, ἀνιδριτὶ et ἀνιδρωτὶ, *sine sudore:* ἀναιματὶ νικᾷν, *sine sanguine,* seu *incruentam victoriam referre.*

52 *Vilius argentum est auro, &c.*] Cassian. Collat. XXIII. 3. præclaram similiter gradationem instituit: 'Stannum vilius argento, argentum auro, aurum gemmis, gemmæ margaritis, margarita sanctitate.'

53 *O cives, cives, &c.*] Prosopopœia, qua stulte loquens inducitur quispiam e vulgo.

54 *Hæc Janus summus, &c.*] Id norunt et docent fœneratores ac trapezitæ in foro consistentes, duas inter Jani statuas. De his II. Sat. 3. 18.

Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.
Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque:
Sed quadringentis sex septem millia desint;
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,

pensa gestantes loculos et tabulam. Adde quod si sex aut septem millia desiderantur ad quadringenta, licet habueris ingenium, probitatem, facundiam, integritatem, nihilominus eris plebeius. Verum quanto melius pueri inter ludendum edicunt:

Val. et notatum ex Ms. in ora editionis Aldi 1509. in Biblioth. Barberina. *Prædocet* tres ap. Feam, alii Mss. apud Cruq. Talb. edit. Med. 1476. Venn. 1478. 1479. 1481. 1483. 1490. Flor. 1482. Lips. 1499. *Perdocet* Mss. apud Cruq. Talb. edit. Princ. Zar. Bad. Ascens. Venn. 1492. 1495. 1509. 1552. Aldus 1501. 1509. 1519. Junta 1503. Basill. 1527. 1531. 1580. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. H. Steph. Mur. aliique non pauci. 'Primam lectionem restituit Lamb. recte, quia 'prodocere,' est foris, et palam, et publice docere: 'pro' enim in compositis, amplificandi, aut palam faciendi sensu adhiberi, tradit Festus.' *Fea.* Sequuntur Lambinum Cruquius, Bentleius, Baxt. Cun. San. Phil. Gesn. Val. Oberl. Combe, Wakef. Wetzel. Zeun. Fea, Bothe, Jaeck, Kidd. et Dœring. *senesque, et* Wakef. ad mentem Marklandi; quod versus, qui sequitur, manifesta sit periphrasis pro 'pueri.' 'Sed rectius annotat Gesnerus, Horatium, hoc versu, quem jam dederat I. Sat. 6. 74. hic satyrice uti, ut indicet, senes etiam tota die puerili illa exercitatione computandi, numeros, atque æra suarum rationum tractandi, occupatos esse. Ita hic versus, qui insiticius videri poterat, et visus est Cuningamio et Wetzelio, gratiam et venustatem addet orationi.' *Fea.*—57. 58 *Si quadringentis, &c. Est animus, &c.* est ordo in plurimis codd. ap. Feam; et sic alii Mss. apud Pulm. Bentl. edit. Princ. Venn. 1479. 1481. 1483. 1490. 1495. Flor. 1482. Lips. 1499. Aldus 1501. Junta 1503. Basill. 1527. 1531. 1580. Frib. 1536. Lamb. Muret. aliæque usque ad Bentl. qui prætulit lectionem aliorum Mss. apud alios, quibus alii ap. Feam concinunt, qui habent *Sed quadringentis;* et versum postponunt sequenti. Adoptarunt Cun. San. Phil. Sandby, Val. Wetzel. et Zeun. In duobus Vatt. habetur ordo, *Est animus...Si quadringentis,* ut in alio Ms. quem sequitur Cruquius. 'Primam lectionem retineo, quia plana; et adversativa *sed* minus bene consonat sequenti *at.* Sermo est Jani incitantis ad quærendam pecuniam ante virtutem.' *Fea.* *est lingua* unus codex ap. Lamb. alius ap. Pulm. alius ap. Bentl. adoptarunt Chabot. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Phil. Sandby, Wetzel. Zeun. et Kidd. Mox, *desinit* quatuor Vatt. et alii codd. ap. Bentl. qui recepit in textum; inde Cuning. Sanad. Francis, Phil. Sandby, Wetzel. Zeun. et Kidd. *desunt* in ceteris codd. et edd.—59 *Et pueri* Vat. Rom. 7.

NOTÆ

56 *Lævo suspensi, &c.*] Hunc eundem versum antea jam positum explanavi, I. Sat. 6. 74. *Loculos,* ad fœnus reponendum, vel in quibus calculi ad numerandum: *tabulam,* vel in qua debitorum nomina descripta sunt, vel super quam positis calculis aut numeris supputatur.

58 *Sed* [*Si*] *quadringentis*] Supple, millibus sestertium; qui census Equestris est: ut alibi annotavi. Quidam legunt, *Sed quadringentis, &c.* ut sic loquatur avarus idem et ambitiosus: Quidni opes congeram, ut a plebe me segregem, et ad Equestrem censum, ordinem, dignitatemque assurgam? At prior lectio et interpretatio præferenda.

Si recte facies. Hic murus aëneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est
Nænia, quæ regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui, rem facias; rem
Si possis recte; si non, quocumque modo rem;
Ut propius spectes lacrymosa poëmata Pupî;

Rex eris, si recte agas? Ita sane. Hic tibi murus sit ex ære: nullius peccati conscium esse, nullius flagitii probrum timere. Age, responde, An Roscia lex præstantior; an puerorum edictum, quo bene agentibus regnum defertur, fortibus Curiis et Camillis celebratum? An ille tibi meliora suggerit, qui admonet, ut opes acquiras juste quidem, si fieri potest; sin autem, quacumque ratione opes congeras, ut propius spectes flebilia carmina Pupii; an qui præsens suadet ac desiderat, ut

Ut pueri codd. Lambini.—62 *Rosia* duo Vatt. *puerorum est* plurimi ap. Feam, alii ap. Lamb. Pulm. Cruq. recepit Lamb. inde Baxt. Bentl. Cuning. Sanad. Gesn. Zeun. Oberlin. Bipont. Wakef. Wetzel. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *puerorum*, sine *est*, Schoenborn. Harl. 4. 6. unus Cruq. al. et edd. antiq.—63 Vat. Rom. 7. *recte regnum;* ita quoque Zarot. Ald. 1501. Junt. 1503. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. et Dion. ab Harsio Lugd. 1538.—64 *Ne curiis maribus* Schoenborn. 3.—65 Junt. 1503. Venett. 1509. 1552. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. H. Steph. 1544. Gryph. Lugd. 1566. Basil. 1580. et Dan. Heins. *qui ut rem.*—66 Schoenborn. 3. *seu non.*—67 *Pupi* plurimi codd. ap. Feam, alii ap. Torrent. et Bentl. item Venett. 1492. 1495. 1498. probant Aldus in Orthogr. Torrent. et Bentl. Drakenb. ad Liv. IV. 33. 8. ex aliis auctoribus, nummis, et inscriptt. Sequuntur Baxt. Cuning. Sanad. Francis, Gesn.

NOTÆ

59 *At pueri ludentes*] Confutatio est stultorum præceptorum Jani, ex naturali lumine et recto puerorum judicio. Hi nimirum vere, sancte, juste sentientes, inter ludendum spondent principatum ei qui rectius egerit, non ei qui sit pulchrior, opulentior, nobilior. Vide Jul. Poll. IX. 7. ubi de Basilinda, aliisque ludis puerorum.

60 *Hic murus aëneus esto*] Proverbialis dictio. Sensus est: Nihil firmius tene quam doctrinam hanc: vel, ut explicat Erasmus: Hoc certum sit tibi et immutabile animi decretum. Item, muro quolibet aëneo fortior et inexpugnabilior est innocentia et integritas. Hæc tibi sit velut propugnaculum ære validius.

62 *Roscia lex*] Lex theatralis lata a Roscio Othone, Trib. Pleb. qua vetuit Equitem Rom. fieri nisi qui possideret quadringenta millia sestertium. Vide Epod. IV. 16. ibiq. annot.

63 *Nænia*] Proprie lugubris cantio: sed ad alia quoque transfertur. Hic significat solenne dictum puerorum, de quo mox.

64 *Maribus Curiis et Camillis*] Fortissimis Romanorum mascula virtute præditis. I. Od. 12.

65 *Isne tibi melius*] Roscius ille theatralis legis auctor, tibi suadens ut studeas lucro per fas et nefas.

67 *Ut propius spectes, &c.*] Eques-

An qui, fortunæ te responsare superbæ
Liberum et erectum, præsens hortatur et aptat?
Quod si me populus Romanus forte roget, cur
Non, ut porticibus, sic judiciis fruar isdem;

expeditus ac fortis arroganti fortunæ obsistas? Quod si populus Rom. a me fortasse percunctetur, quare non eadem cum ipso judicia habeam, sicut porticus habeo

Phil. Zeun. Oberlin. Comb. Wakef. Wetzel. Bipont. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *Puppi* Harl. 3. 4. 6. 7. edd. antiq.—68 Chisian. 1. a m. pr. *respondere.*—69 Omnes fere codd. Feæ, Harl. 1. 3. 4. 6. 7. alii apud Lamb. Pulm. Cruq. Torr. Talb. Val. *aptat;* et notatur ex Ms. in ora editionis Aldi 1509. in Biblioth. Barberina: rejecit Lamb. laudavit Torr. recepit Cruq. probant Canter. IV. 12. Turneb. XXVI. 26. Bentl. quos sequuntur Baxt. Cun. San. Phil. Gesn. Sandby, Val. Oberl. Wakef. Wetzel. Zeun. Francis, Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *Optat* unus Vat. Harl. 2. Zarot. Vet. Comb. Venett. Mediol. aliæ vett. ante Cruq. Vid. II. Epist. 1. 128.—70 *At si Romanus populus me* Vat. Palat. 3. *forte rogaret*, sine *cur*, Schoenborn. 3.

NOTÆ

tribus in gradibus sedens. Nempe ludos spectabant Senatores ex Orchestra, qui proximus erat proscenio locus: Equites Romani deinde e quatuordecim theatri gradibus, ex Othonis lege: denique plebs e cavea.

Lacrymosa poëmata Pupî] Ironice. Tragœdias Pupii Tragici Poëtæ, quem vetus Interpres narrat ita movisse affectus spectantium, ut etiam lacrymari cogeret: ac proinde de se ipso fecisse hoc distichon Iambicum: 'Flebunt amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrymavit satis.'

68 *An qui, fortunæ*] An vero melius tibi non suadet morum præceptor, vel animus tuus Philosophia imbutus, cum docet calcandam fortunæ adversantis superbiam, cumque hortatur, ut a vitiis liber ad virtutes erigaris?

70 *Cur Non, ut porticibus, sic, &c.*] Cur non cum ipso pariter sentiam de honoribus et divitiis, sicut promiscue cum illo rebus communibus utor, v. g. publicis ambulationibus, congressibus, colloquiis.

Porticibus] De porticibus Romæ variis atque insignioribus, fuse Alex. ab Alex. III. 23. Nos etiam aliquid II. Od. 15. Celebris inprimis erat Porticus Augusti in Palatio cum bibliotheca Græca Latinaque, Numidico marmore eleganter exstructa, necnon eximiis imaginibus, tum laureatis et magnificis operibus exculta. Erant præterea porticus Catuli, de manubiis Cimbricis facta: porticus Pompeii ante ipsius curiam: porticus Octaviæ juxta ædem Junonis, in qua Augustus collocavit signa militaria olim Domitio a Dalmatis erepta: Philippi porticus, in qua effigies Herculis, et Helenæ imago, Zeuxidis manu elaborata: porticus duplex ad circum Flaminium, opere Corinthio insignis, ubi matronæ vectari et spatiari solebant: porticus Quirini, antiquo opere spectanda: porticus Claudiæ, ubi ambulationes subdiales miro ingenio constructæ et ornatæ, &c.

Nec sequar aut fugiam, quæ diligit ipse vel odit;
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni
Respondit, referam: Quia me vestigia terrent
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum es capitum: nam quid sequar? aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica: sunt qui

communes: et cur non amem vel oderim quæ ipse amat aut aversatur: respondebo idem quod olim astuta vulpes aiebat leoni ægrotanti: Quia me deterrent vestigia ad te conversa omnia, nulla autem retro. O populus, bellua es plurium capitum. Quid vero aut quem sequar? Pars hominum gaudet conducere vectigalia publica.

—71 Duo Vatt. *fruor.*—72 Nonnulli codd. ap. Feam, *et fugiam;* ita alii Mss. apud Pulm. Oberl. edit. Princ. Venn. 1479. 1481. 1483. 1490. 1495. Flor. 1482. Lips. 1499. *ac fugiam* Vat. 1. Vat. Rom. 4. Aldus 1501. 1509. 1519. Junta 1503. Venn. 1509. 1552. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. H. Steph. 1544. Cuning. *aut fugiam* in ceteris.—76 Plaza conj. *est capitum;* et sic vel invitis codd. edidit Bentl. quem sequuntur Cun. San. Phil. Wakef. Wetzel. 'Inscite: est enim responsio ad Populum Romanum, quem non tantum belluam, ut leo, sed multorum capitum appellat, quam quis sequi, ne si velit quidem, possit; ut bene annotat Gesnerus.' *Fea. Capitum es* edit. Princ. Zar. Mediol. 1476. 1477. Venn. 1478. 1479. 1481. 1483. 1490. 1495. Flor. 1482. *aut quæ* var. lect. ap. Feam, Bothe, et Jaeck.

NOTÆ

73 *Olim quod vulpes, &c.*] Apologus est Æsopi, celebratus etiam a Platone in Alcibiade primo. Leo rex animalium ægrotabat; feras jam plures officii causa adeuntes devoraverat. Accedit et vulpes ad ostium cavernæ: at cum ingredi renueret, quid ita officium sola detrectaret, leoni interroganti, respondit: Quia me deterrent belluarum vestigia, quibus ad te spectantibus universis, cognosco multas adiisse, rediisse nullas. Apud Non. Lucilius lib. xxx. 'Quid sibi vult, quare fit ut introversus et ad te Spectent, atque ferant vestigia se omnia prorsus?'

74 *Referam*] Sic ego, inquit Horatius, populo quærenti cur non amem et sequar eadem quæ ipse diligit, nec fugiam quod ipse odit, respondebo: Quoniam multos equidem cerno vitiorum inire viam; at paucos inde emergere: immo fere omnes avaritia et ambitione inveterata misere absumtos.

76 *Bellua multorum es capitum*] Velut Hydra. Egregia populi descriptio.

77 *Conducere publica*] Hinc dicti publicani, qui vectigalia populi Romani redimunt, exercent, exigunt. Notandum vero ex Caio Jurisc. nullam civitatem præter Romam habere publicanos: quoniam aliæ urbes membra censeantur Reip. Rom. 'Eum,' inquit, 'qui vectigal Populi Rom. conductum habet, publicanum vocamus. Nam publica appellatio in compluribus causis ad Pop. Rom. respicit: civitates enim loco privatorum habentur.' Porro triplex olim vectigal exigebatur; primum ex importatione rerum et exportatione; dicebaturque 'portorium,' exactores autem 'portitores.' Alterum ex agris; nimirum decima pars frumenti exci-

Crustis et pomis viduas venentur avaras,
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant:
Multis occulto crescit res fœnore. Verum
Esto, aliis alios rebus studiisque teneri;
Iidem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
Festinantis heri; cui si vitiosa libido

Sunt qui viduas avaras captent crustulis et pomis; atque circumveniant senes, quos mittant in vivaria. Multi opes augent occulto fœnore. At licet diversi diversa consectentur negotia et proposita, numquid ipsi eadem constanter prosequi valent per unam horam? Si locuples dicat: Nullus sinus in mundo præstat jucundis Baiis, statim lacus marinus experitur cupiditatem domini properantis. Quod si

—78 *Frustris et p. v. venantur* Schoenborn. 2. *Frustis aut pomis* Vat. Palat. 3. a m. pr. *Frustis et pomis* Gott. Exc. Sax. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. Mediol. 1477. Venett. Fabr. 1555. Vet. Comb. al. vett. *venantur* etiam Harl. 4.—79 *Excipiuntque* Vat. 2. *mittunt* Schoenborn. 3.—81 *Esto alios aliis* Vat. Rom. 9. et Schoenborn. 4.—82 Vat. Palat. 1. a m. pr. *possint*.—83 *Nullius in urbe* Harl. 1. Zarot. et Vet. Comb. *locus* pro *sinus* habent Harl. 2. 3. *præcedit* Vat. Rom. 9. *amicis* pro *amœnis* Harl. 7.—85 *Festinantis eri*

NOTÆ

piebatur; quod qui redimebant, 'decumani' appellabantur, quod 'decumas' exigerent. Tertium e sylvis, seu e pastione pecorum; et 'scriptura' vocabatur: qui vero pascua publica conducebant, 'magistri scripturæ,' seu 'scripturarii,' dicebantur, a describendis ejusmodi vectigalibus. Quartum e salinis instituit Ancus Martius. Cic. pro Lege Manilia ita scribit: 'Cum hostium copiæ non longe absunt, etiamsi irruptio nulla facta est, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit. Ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conservari potest.'

78 *Crustis*] Quid. leg. *Frustis*, minus bene. Alii, *Fructis*, pro, fructibus: quod usurpavit Cato, Terentius, &c. At 'crustula' jam habemus I. Sat. 1. posita pro muneribus ac donis vilioribus et parvis.

79 *Excipiantque senes, &c.*] Senum ac viduarum opibus et hæreditatibus insidiantur nonnulli.

Quos in vivaria mittant] Devorandos a se quasi pisces in vivariis educatos.

83 *Nullus in orbe, &c.*] Jam levitatem hominum et inconstantiam in proposito reprehendit.

Baiis] De hac urbe deliciis tantis affluente, ut mores integerrimos depravaret, dixi jam II. Od. 18.

84 *Lacus et mare*] Lucrinus lacus in sinu Baiano situs. De eo II. Od. 15. et II. Sat. 4.

85 *Festinantis heri*] Cupide properantis in locum amœnum, ad ibi struendas ædes deliciis destinatas. Juvenal. Sat. III. 4. 'Janua Baiarum est, et gratum littus, amœni Secessus.'

Cui si vitiosa libido Fecerit auspicium, &c.] Si libido suo instinctu, vel pru-

Fecerit auspicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est?
Nil ait esse prius, melius nil cœlibe vita;
Si non est, jurat bene solis esse maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? ride: mutat cœnacula, lectos,
Balnea, tonsores; conducto navigio æque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curtatus inæquali tonsore capillos

perversum studium ædificandi augurium ei dederit, cras ferramenta transportabitis Teanum, o artifices. Porro si genialis torus in aula ejus sit, affirmat nihil præstabilius esse nihil optabilius vita cœlibe. Si non adest, ussceverat solos conjuges beatos esse. Ecquo igitur vinculo constringam Proteum vultus variantem? Inops autem quid agit? ride: mutat domicilium, toros, balnea, tonsores, conductæ cymbæ fastidio pariter afficitur, ut dives qui proprio vehitur navigio. Si obvius tibi fiam

Bamberg. '*ventosa libido* Marklandus ex ingenio audaci.' *Fea.*—86 *Fecerat* Vat. Palat. 3. *cras f. te anum* Bamberg.—90 Unus Vat. et Chisian. 5. *nodo m. P. vultus.* Alius Vat. et Schoenborn. 4. *vultum m. P. nodo.*—91 Cuning. *rides:* Bentl. *viden' ut*, ex conj. improbantibus Fea et Bothe. *ride: mutat* novem codd. Oudendorpii ad Sueton. Octav. 68.—92 Unus Bersm. *conducit navigia.*—93 *Nauseat ut locuples, ducit quem* Schoenborn. 3. *ut locuples* etiam Vat. Palat. 4. *ducit quem* Cuning. ex aure sua.—94 Omnes codd. Feæ, et aliorum, uno excepto Cruquii, et priscæ edd. (præter Locher. quæ *curtatus*

NOTÆ

ritu incitarit, ac velut avis cantu aut volatu auspicium fecerit, statim, Baiis relictis, Teanum aliove festinabit; coque cæmenta, ligna, ferramenta, ceteraque instrumenta ad ædificandum necessaria transferri jubebit.

86 *Teanum*] Cognomento Sidicinum, urbs Campaniæ in colle exstructa, inter Cales et Suessam, non longe habet Acidulas aquas calculosis valde salubres. Plin. XXXI. 2.

87 *Lectus genialis in aula est*] Si uxorem habet, cœlibes laudat: si non habet, felices prædicat matrimonio junctos: adeo levis est animi et propositi, diversaque semper expetit. *Genialis*] In nuptiis sternebatur lectus ad honorem Genii: cui nomen ab antiquo geno, i. gigno. Festus. Vide Catul. de Nuptiis Pelei ac Thetidis.

90 *Protea*] Vid. II. Sat. 3. 71.

91 *Quid pauper*] Neque dives modo, sed et pauper inconstantiæ vitio laborat.

Cœnacula] Ita vocabatur superior ædium contignatio, ad quam scalis ascenditur: quod quidem tenuiores domicilium mercede conducebant. Fest. Meminit Juvenalis Sat. x. 18. Plautus Amphitr. Apuleius Met. Prudentius: 'Omnis qui celsa scandit cœnacula vulgus.' Porro cœnatio divitum erat, cœnaculum vero pauperum; quod quidem non unum cubiculum continebat aut significabat, immo quasdam habebat appendices. Gall. *un appartement.*

94 *Si curtatus inæquali, &c.*] Senec. de Brev. Vitæ: 'Quis istorum non

Occurri, rides: si forte subucula pexæ
Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar,
Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum?
Quod petiit, spernit; repetit quod nuper omisit?
Æstuat, et vitæ disconvenit ordine toto?
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas solennia me, neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere
A prætore dati; rerum tutela mearum
Cum sis, et prave sectum stomacheris ob unguem

habens capillos inæqualiter recisos a tonsore, cachinnos tollis. Si subucula detrita supposita fuerit tunicæ mundæ, vel si toga inæqualis disconvenit; in risum solveris. Quid vero, cum mea mens secum luctatur; contemnit quod cupivit, requirit quod modo abjecit; agitatur ac discordat toto vitæ ordine; destruit, exstruit; quadrata mutat rotundis? tum certe existimas me communi insania laborare, neque derides, nec putas indigere medico vel curatore a Prætore assignato; cum sis columen rerum mearum, o Mæcenas, et indigneris propter male recisum

exhibet,) item Bentl. Cuning. Sanad. Traj. ad Rhen. 1713. Phil. Sandby, et recentt. *curatus*. Quædam edd. ante Bentl. sequuntur Locherianam, et legunt *curtatus:* ita etiam Julius Rufinianus de Schematis Lexeos, inter Rhet. Lat. Paris. 1599. Baxt. Gesn. Zeun. Comb. et Bipont.—95 *Occurro* septem Vatt. et duo alii ap. Feam, alii etiam apud Bentl. et Val. notatum ex Ms. in ora editionis Aldi 1509. in Biblioth. Barberina; adoptavit Bentl. inde Cun. San. Sandby, Val. Wetzel. ‘Præsens tempus concordat cum sequentibus *subest, dissidet*. Bene ex Sen. Epist. 114. notat Wetzel. Mæcenatem in rebus ejusmodi minutis diligentem fuisse; et ipsum in cultu, et habitu mollem, et delicatum. Horatius queritur, se ab eo rideri, et reprehendi in his; in majoribus, et moralibus non emendari.’ *Fea*.—96 Schoenborn. 4. *dissipet*.—97 Schoenborn. 3. *Rides. Sed quid m. c. pugnet s. mecum*. Duo Vatt. *pugnet*. Alii codd. ap. Feam, Torrent. et Bentl. *sententia mecum*.—99 Schoenborn. 4. *et toto d. o. vitæ?* Schoenborn. 3. *ordine tanto?*—101 Vallicel. 1. *solemnia me?*—104 Vat. Palat. 3. Venett. 1492. 1495. Bad. Ascens. *stomacharis*.—

NOTÆ

malit Remp. turbari quam comam? quis non solicitior de capitis decore, quam de salute?’ &c.

95 *Si forte subucula pexæ*] Si vestium inæqualitatem, discrepantiam, inconcinnam positionem videris, rides: quid vero, si mentem meam a seipsa dissentientem animadvertas?

100 *Mutat quadrata rotundis*] Quadratam ædificationem rotunda mutat. Illa nimirum paulo ante placuerat, hæc vero jam magis placet.

101 *Insanire putas solennia me*] Communi omnibus errore me duci putas, ideoque me non derides.

102 *Nec medici credis, &c.*] Non me credis insanum, qui helleboro sanandus sim: et cui Prætor curatorem dare debeat, ut dictum est, II. Sat. 3. 218.

104 *Prave sectum ob unguem*] Ob levissima quævis errata, vitia, incommoda.

De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summam, sapiens uno minor est Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Præcipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

unguem amici a te pendentis, teque velut unicum præsidium intuentis. Denique sapiens Jove solo est inferior, opulentus, liber, insignis, formosus, imo rex regum, præsertim sanus, nisi quando pituita ægritudinem procreat.

105 Bentl. ex conj. Nic. Heinsii, *te suspicientis*, eumque secuti Kidd. et Wetzel. nemo præterea. Refutarunt paucis Baxt. et Gesn. et fusius Horreus Miscell. Crit. I. 5. p. 82. seqq.

NOTÆ

105 *De te pendentis*] Clientis te velut patronum et præsidium unicum respicientis.

108 *Nisi cum pituita molesta est*] Irridere videtur Stoicos asseverantes; sapientem, etsi ægrotet, nihilominus sanum esse; item, sapientem non dolere. *Pituita*, quod petat vitam, dicta creditur nonnullis. Hæc acida et salsa, morborum fons est, quicumque e distillatione fiunt, teste Platone in Timæo.

EPISTOLA II.

AD LOLLIUM.

Moralem Philosophiam commodius tractari ab Homero quam Philosophis. (A vs. 32. lanx satura præceptorum vivendi. *Gesn.*)—Lollium adolescentem hortatur ad sapientiæ et virtutis studium. Ostendit igitur, ex Homero luculentius et certius bene et sapienter vitæ instituendæ rationem disci posse, quam ex Stoicorum Academicorumque libris. Iliadem enim continere mala gravissima, quæ ex ira, libidine, aliisque cupiditatibus oriantur: Odysseam autem virtutis sapientiæque exempla utilissima. Tum addit, operam esse dandam mature, ut pravæ cupiditates et perniciosæ coërceantur, avaritia scilicet, libido, invidia, ira.

TROJANI belli scriptorem, maxime Lolli,

Dum tu, Lolli, summe vir, Romæ recitas scriptorem belli Trojani, ego Præneste

Epistola tertia Libri primi in Ed. Sanad.—3 Schoenborn. 3. *quod non.*—

NOTÆ

1 *Trojani belli*] Eximia est hic laudatio poëmatum Homeri: qui sane velut optimus scriptor Epicus exemplis ostendit luculentis quid fugere, quid sectari debeas; ita virtutis bona, vitii autem mala exprimens, ut studio-

Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi;
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem

hunc revolvi: qui perfectius et uberius quam Chrysippus et Crantor, docet quid honestum sit, quid flagitiosum; quid bonum, quid malum. Si nihil te prohibet, accipe quamobrem id sic statuerim. Carmen quo Græcia refertur longo Phrygiæ contrita

4 *Plenius* Bamberg. Schoenborn. 2. 3. Harl. 1. 2. 4. 6. 7. al. ap. Feam. et nonnullæ edd. ante Bentl. *Planius* quinque Vatt. Harl. 3. Gott. al. ap. Lamb. Pulm. Torrent. Marcil. Bentl. item Zarot. Medioll. 1476. 1477. 1486. Venett. 1478. 1483. 1490. 1492. 1495. Florent. 1482. Lips. 1499. Marcil. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Phil. Sandby, Gesn. Valart. Oberlin. Comb. Bipont. Wakef. Wetzel. Zeun. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *Cantore* Bamberg. et Schoenborn. 2. 3.—5 Cuning. suo more *ni quid.* Vat. Rom. 2. alii codd. ap. Pulm. Nic. Heins. ad Ovid. Rem. Am. 486. *distinet.* Schoenborn. 2. Vat. Rom. 5. a m. pr. alii codd. ap. Lamb. *destinet.* Vat. Rom. 4. et Angelic. 2. *destinat.* Vid. IV. Od. 5. 12.—6 Vat. Rom. 7. *qua propter Pari-*

NOTÆ

sus quisque Lector afficiatur. Vide Plutarch. lib. de Homero, Plin. VII. 29. &c.

Maxime Lolli] Huic nobili adolescenti inscripta est IV. Od. 9. item seq. Epist. 18. Ejus meminit Vell. Paterc. lib. II. Sueton. Tiber. c. 12. et 13. Dio lib. LIV. Ex quibus apparet cur 'maximus' dicatur. Nempe is subinde militum Tribunus Caio Cæsari in Armeniam pergenti rector datus est ab Augusto patre. Quo magni ingenii summæque integritatis indicio non potest afferri aliud clarius.

2 *Dum tu declamas*] Dum tu exercitii causa ex Homeri scriptis recitas aliquid, ac præclare disseris de virtute. Hoc faciebant Romæ præstantes quique viri.

Præneste] Secesserat Horatius in eam Latii urbem edito colli inædificatam, Tusculum inter et Tibur: hod. *Palestrina* dicitur. Eam commendat Gell. XVI. 13. ubi refert Prænestinos a Tiberio Imper. municipes factos, pro referenda gratia, quod sub eorum oppido ex capitali morbo revaluisset.

4 *Chrysippo*] Stoicus ille Philosophus, immo Stoicorum coryphæus et columen. De eo I. Sat. 3. 127. nec non II. Sat. 3. 44.

Crantore] Academicus iste, Platonis auditor, Xenocratis condiscipulus, mire laudatur e Cicerone, tum alibi, tum Academ. Qu. IV. n. 135. ubi sic habet: 'Legimus omnes Crantoris veteris Academici de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus ... et ad verbum ediscendus libellus.'

6 *Fabula, qua Paridis, &c.*] Ilias viginti quatuor libris comprehensa, opus omni laude majus, a summo Poëtarum antistite conscriptum, de bello Græcorum adversus Trojanos ad vindicandam injuriam Helenæ Menelai regis Spartæ uxoris, ob singularem pulchritudinem per Paridem raptæ.

Fabula] Sic vocatur Epicum car-

Græcia Barbariæ lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi.

bello, ob cupidinem Paridis, complectitur motus fatuorum principum atque populorum. Antenor belli causam dicit esse resecandam. Quid Paris ait? Affirmat se ad id impelli non posse; quippe sic haud felix haud incolumis perstaret. Nestor Achillem inter et Agamemnonem dissensiones conatur dirimere. Hunc amor, ambos autem indignatio pariter accendit. Quodcumque peccant magnates luunt Græci.

dis.—7 Vat. 7. a m. sec. et Vat. 13. a m. sec. *barbarico.* Vat. 7. a m. sec. *lente;* Schoenborn. 4. *lecto.* Harl. 6. *commissa.*—8 Schoenborn. 2. 4. Vat. 1. Vat. Rom. 4. Chisian. 5. 6. Angelic. 1. a m. pr. Angelic. 2. Barberin. 2. alii ap. Pulm. Oberlin. Venet. 1509. et notatum ex cod. in ora Ald. 1509. in Biblioth. Barberina, *æstum.* Al. *æstus.*—9 Chisian. 5. *belli censet.*—10 *Quod* Exc. Sax. Vat. 1. Venet. 1509. Bentl. ex codd. Sanad. Cuning. Wakef. et Kidd. *ut regnet salvus* Schoenborn. 3. et Cuning. *ut solus regnet* Vat. Rom. 6. a m. sec. alius cod. ap. Pulm. Venet. 1495. et Lips. 1499.—12 Bentl. ad I. Sat. 7. 11. *Primus Peliden, &c.* Schoenborn. 2. 3. *Atridem.*—13 *Nunc amor* Bamberg. *Illum amor* conj. Zach. Pearce, Peliden enim vult, non Atriden, quem ultimum nominaverat.—14 Schoenborn. 2. *discordant reges, plectuntur,*

NOTÆ

men, item Dramaticum: quia in his conficta multa inseruntur: differuntque ab Historia, quæ nihil nisi vere gestum debet complecti. Vide Epist. ad Pisones, vs. 119. 151. 338.

Paridis] Hic erat Priami et Hecubæ filius, frater Hectoris regis Trojæ, alio nomine Alexander vocatus: quem utero mater gestans vere somniavit facem se ardentem parere. Nam Trojani excidii incendiique causa fuit. De eo jam I. Od. 15.

7 *Barbariæ*] Cur sic appelletur Phrygia, repete ex Annotatis II. Od. 4. 9. Item Epod. IX. 6.

Lento] Quod annis decem continuum fuit.

8 *Regum et populorum*] Tam Græcorum, quam Phrygum.

9 *Antenor censet, &c.*] Unus ille ex Trojanorum principibus: qui auctor fuerat Helenæ reddendæ Græcorum legatis eam reposcentibus. Iliad. H. Paris autem negavit. Ibid.

11 *Nestor*] Græcus princeps, de quo plura I. Od. 15. et II. Od. 9.

12 *Peliden*] Pelei filium; de quo I. Od. 6. 8. 15. II. Od. 4. 16. IV. Od. 6. Epod. XIII. et XVII.

Atriden] Atrei filium: de quo II. Od. 4. IV. Od. 9. II. Sat. 3. 187.

13 *Hunc amor, ira quidem, &c.*] Incentivum fuit amoris, iræque, Briseis sive Hippodamia, quam adamans Agamemnon Achilli eam sortito eripuit; quæ causa implacabilis odii inter utrumque fomitem præbuit.

14 *Quicquid delirant reges, &c.*] Peccata regum luunt plebeii.

Delirant] Lira est sulcus; lirare,

Seditione, dolis, scelere, atque libidine et ira,
Iliacos intra muros peccatur et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulyssem;
Qui domitor Trojæ, multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit; latumque per æquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circæ pocula nosti;

Tam intra quam extra muros Trojæ grassantur seditiones, fraudes, flagitia, cupiditas, iracundia. Jam vero quid virtus quid prudentia valeat, idem Homerus exhibet nobis utili exemplo Ulyssis: qui post expugnatam Trojam perlustravit diversos populos, eorumque mores callidus observavit; et dum sibi sociisque reditum procurat, gravia plurima subiit immenso mari, contrariis negotiorum fluctibus nusquam summersus. Scis cantus Sirenum, atque Circes pharmaca; quæ si fatue et

cum gloss. 'nocet stultitia civibus.'—15 Vat. Rom. 5. *dolis, cæde, atque.*—16 Angelic. 2. et Harl. 6. *inter muros.* Unus ap. Fabric. *muros intra;* et sic Cuning. *peccantur* Schoenborn.—17 *Rursum* unus cod. Bentl. et sic edd. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Wakef. Wetzel. et Kidd.—19 *Trojæ, et multorum* Schoenborn. 3.—21 Idem codex, *tum sociis.* Schoenborn. 4. *aspera bella,* et a m. sec. *aspera multa.*—22 Schoenborn. 2. 3. 4. *rerum et immersabilis.* —23 *Circes pocula novit* Schoenborn. 2. *Circena carmina nosti* Schoenborn. 3. *Circæ* plurimi codd. ap. Feam, alii Mss. apud Lamb. Pulm. Torr. Bentl. Val.

NOTÆ

arando sulcos ducere. Hinc delirare significat, a recta via declinare, aberrare, desipere. Non. Marcell. Festus, Isidor.

Achivi] Ita vocantur ab Achaia Græciæ regione, vel ab Achæo rege.

15 *Seditione*] Achillis a reliquo exercitu secedentis. De quo I. Od. 15. in fine.

Dolis] Ulyssis Palamedem circumvenientis.

Scelere, libidine, ira] Passim exempla legas in Iliade. De Agamemnone Ajacis cadaver humari vetante, item Iphigeniam mactante, dictum est II. Sat. 3. De Ajace furioso, ibid. &c.

18 *Proposuit nobis exemplar Ulyssem*] In Odyssea, ubi Ulysses infinita mari terraque pericula modo virtute, modo arte vicisse ostenditur; non solum contra homines et monstra, sed et contra Deos luctatus. Jupiter et Neptunus concutiunt et frangunt aliquando naves: Lotophagi, Cyclopes, Læstrygonii, Circe, Sirenes, Scylla, Charybdis, proci, exitium machinantur. Ex his tamen omnibus evadens, dudum vagabundus, post annos viginti in patriam tandem rediit. 'Quam multa passus est Ulysses in illo errore diuturno!' Cic. Offic. I. n. 113.

19 *Domitor Trojæ*] Sic et Homerus *πολίτροπον, urbis eversorem,* Ulyssem vocat duntaxat, nec tribuit id nominis Achilli, Agamemnoni, Ajaci, Diomedi; ita prudentia magis quam robore maxima quæque peragi significans.

23 *Sirenum voces*] Ampla hæc seges

Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

avide potasset, ut sui comites, sub dominatu meretricis vixisset infamis et demens, ac velut fœdus canis, aut porcus cœno gaudens. Nos quidem sumus duntaxat nume-

notatum ex Ms. in ora dictæ editionis Aldi 1509. revocavit in textum Lamb. inde Torr. Dac. Bentl. Baxt. Cun. San. Phil. Gesn. Val. Oberl. Wakef. Combe, Wetzel. Zeun. Vid. I. Ep. 17. 7. Al. *Circes.* 'Eadem varietas apud Propert. III. 10. 27. ut ibi notat Burm. et apud Ovid. Fast. IV. 70. Sed non dissimulandum, *Circes* legi apud Valerium in Epistola ad Ruffinum, 'ne ducat uxorem,' post Opera S. Hieronymi, edit. Paris. 1706. tom. II. col. 337. ubi, *Sirenum voces, et Circes pocula novit.*' Fea. Vat. 5. et Mediol. 1477. *pocula novit.*—25 Markland. Epist. Crit. p. 100. conj. *exsors*, improbante Fea.—

NOTÆ

fabulatoribus. Sirenibus nomen a σειρὰ, *catena.* Alii aliter. Quidam originem Hebraicam expiscantur. Tres fuerunt, Parthenope, Leucosia, Ligea: superiore corporis specie mulieres, inferiore pisces aut aves. Una tibiis, altera lyra, tertia voce concinebat. His fata vivere concesserant, quamdiu pertranseuntes cantu morarentur et captarent. Itaque præternavigantes suavi symphonia allicere studebant, devorabantque. At Ulysses a Circe edoctus, nautarum et comitum auribus cera obturatis, ipse vero malo navis alligatus audivit quidem et prætervectus est incolumis. Unde illæ se in mare præcipitarunt. Sedem habebant ad Siculum littus: vel, ut alii scribunt, in Sirenusis scopulis, et in Capreis insula, atque ad Surrentinum Italiæ Promontorium Tyrrheno imminens mari; inter sinum Puteolanum, hodie, *Golfo di Napoli*, et Pæstanum, vulgo, *Golfo di Salerno.* Homer. Odyss. M. Ovid. Met. V. Fab. 9. Sirenes revera erant meretriculæ tum forma insigni tum veneficiis animos hominum trahentes ac depravantes. Indicatur autem Ulysses voluptatum illecebras ac lenocinia prudenter devitasse. Plutarchus Sympos. IX. 14. Homeri Sirenes, inquit, nobis immerito fabulosum injiciunt metum. Innuit vero ille avolantes ac divagantes animos per musicam demulceri et ad cœlestia divinaque pellici.

Circæ pocula] De illa famosa veneficiorum antistite et antesignana fuse dictum est in Epod. XVII. Plin. XXV. 2. 'Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit.' Vide Odyss. K.

26 *Amica luto sus*] Socii quidem Ulyssis in porcos mutati per Circem veneficam dicuntur, quia fœdis voluptatibus ita corrupti sunt, ut rationis usum amisisse viderentur. Ita S. Chrysost. et alii. Vide Epod. XVII. 15. At Jo. Bodinus Andegavensis de Magorum dæmonomania II. 6. de ejusmodi hominum in belluas per artem magicam transformationibus fuse disputans, multis et gravibus exemplis ac testimoniis eas revera fieri asserit; additque: Neque fabulosum est quod Homerus narrat Ulyssis comites per Circem maleficam in porcos fuisse transformatos, cum Augustinus ipse lib. de Civ. Historiam eandem adducat, quamvis opinione ipsius miram, et illam de Arcadibus; in Alpibus

Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopæ, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æquo operata juventus;
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.
Ut jugulent hominem, surgunt de nocte latrones;

rus, et viximus tantum ad absumenda alimenta: sumus quasi proci Penelopes ignavi, atque Alcinoi juvenes curando corpori nimiam operam dantes: quibus optimum videbatur stertere usque ad Meridiem, atque citharæ cantu lenire solicitudines. At quantum est illud dedecus? Ecce prædones noctu surgunt ad homines trucidandos;

26 *Vixisses* Schoenborn. 3.—28 *Sponsi Penelopes* Schoenborn. 2. ed. Bodoni, al. *Penelopæ* plurimi codd. ap. Feam, alii Mss. apud Lamb. Pulm. Val. notatum in citata editione Aldina; ita restituit Lamb. Dac. Bentl. Baxt. Cun. San. Phil. Gesn. Val. Oberl. Combe, Wakef. Wetzel. Zeun. Vid. II. Sat. 5. 76. *et nebulone* Schoenborn. 4.—30 Schoenborn. 3. *diesque.*—31 Venet. 1495. Bentl. et Kidd. *cessantem.* Vat. unus, *cessantum;* et sic Florent. 1482. Venett. 1483. 1490. et Lips. 1499. *cœnatum ducere* Schoenborn. 3. *cessatam d. curam* Scaliger. *ducere somnum* Vat. Rom. 8. aliique codd. ap. Bentl. item edd. Bentl. et Kidd.—32 Nonnulli codd. Feæ, Torrent. Bentl. Valart. et Oberlin. *hominem;* revocavit in textum Bentleius; utpote quæ lectio ei suavior videatur, et majoribus testibus probata: addit Gesnerus, ut evitetur sic ingratum homœoteleuton. Sequuntur inde alii editores, Cuning. Baxt. San. Phil. Gesn. Val. Oberl. Combe, Wakef. Wetzel. et Zeun. 'Si auctoritate certandum est; manuscriptorum sive nostrorum, sive aliorum editorum pars longe major, et optimæ notæ, habet *homines;* uti et Servius ad Virg. Georg. I. 287.' *Fea.*—32 Ms. in nota ad citatum Servii locum, in ed. Burm. *vigilat de nocte.*

NOTÆ

quoque memoria sua frequens fuisse dicat ut stabulariæ mulieres imbutæ malis artibus in caseo darent viatoribus unde in jumenta illico verterentur, ut necessaria quæque portarent, postque perfuncta opera iterum ad se redirent. Vid. S. Augustinus de Civ. Dei XVIII. 17. et 18. Item Daniel. cap. IV. ubi Nabuchodonosor ab hominibus dicitur ejectus, ac per annos septem inter bestias fœnum quasi bos comedisse: postea vero, figura ejus reversa ad ipsum, recuperasse pristinum sensum ac decorem honoremque regni.

27 *Nos numerus sumus*] Turba sumus absque virtute, exercitus numerum explentes duntaxat, velut Thersites ille iners et inglorius: videmur tantum vivere ut edamus.

28 *Sponsi Penelopes*] Sive luxuriæ dediti, sive gulæ; ut alibi est annotatum. Vide II. Sat. 5.

29 *Alcinoique In cute cur. &c.*] Similes sumus Alcinoo Phæacum regi apud Corcyram insulam, ejusque familiaribus et populis: qui mollitie et voluptatibus perditi, in ignavia socordiaque consenescebant. Proverb. 'Alcinoi mensa,' id est, luxuriosa.

32 *Ut jugulent homines, &c.*] Torrentius ubique sagax errorem hic subodoratus, librarii incuria paginas confusas asserit. Ista nimirum a vs. 32. ad 64. pertinere contendit ad priorem Epistolam: atque reponi de-

Ut teipsum serves, non expergisceris? atqui
Si noles sanus, curres hydropicus: et ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quæ lædunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?

tu vero non excitaris ad temet servandum? Verum si valens detrectas ire, hydropicus festinabis: ac nisi ante lucem petas librum cum lucerna, nisi mentem applices studio rerum honestarum, vigilans cruciaberis invidia, vel amore, aliove affectu. Age vero quare tam diligenter tollis quicquid oculos offendit; differs autem integro

Angelic. 1. *surgent.*—33 Unus Vat. *ut serves teipsum.* Alius Vat. *atquin.* Vs. 33-63. post I. Epist. 1. 51. collocari vult D. Heins.—34 *Si noles* in quibusdam vett. et ita Bodoni. *curres* nonnulli ap. Feam, alii codd. apud Lamb. Cruq. Talb. ita Porph. edit. Venn. 1495. 1552. Aldus 1509. 1519. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. R. Steph. 1544. probant Lamb. Cruq. Torr. Talb. Bentl. sequuntur Dac. Baxt. Cun. San. Gesn. Val. Oberl. Combe, Wakef. Wetzel. Zeun. *cures* Vat. 1. 5. Vat. Rom. 2. 5. 6. 7. Vat. Palat. 1. Chisian. 5. 6. Vallicel. 4. edit. Princ. Med. 1476. Flor. 1482. Venn. 1483. 1490. 1509. aliæque ex priscis ante Aldi 1501. cui vulgo tribuitur hæc lectio. *nolis...cures* etiam Harl. 1. 2. 4. 6. 7. et Vet. Comb. ' Hic locus levi menda laborat. Bentleius ex quibusdam libris legit *cures,* quia illud *curres* manifesto mendosum. Sed nisi fallor, dederat nobis Horatius hoc modo: *atqui, Si nolis sanus, quæres hydropicus,* i. e. hydropicus factus frustra expergisci conaberis. ' Quærere' est magno studio, et sæpe frustra conari. Sic Epod. II. 70. et XVI. 16. atque ita passim.' *Jever ad Lucan.* III. 657.—35 *Poscas* Vat. 16. *Poscis* Vat. 10. *si ne* Angelic. 3.—36 Quatuor codd. ap. Feam, *Intendas animum.*—37 Vat. Rom. 5. et Chisian. 6. *cur nam?*—38 Nonnulli codd. ap. Feam, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. alii ap. Pulm. Cruq. Torrent. *oculum;* defendit Bentl. sequuntur Baxt. Cuning. Sanad. Gesn. Zeun. Phil. Francis, Oberlin. Comb. Wakef. Wetzel. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring.

NOTÆ

bere illic post vs. 51. ' Cui sit conditio.' Materiæ quidem et argumenti ratio ad hanc emendationem ducit. Judicabit æquus lector de conjectura hac sat audaci.

34 *Si noles sanus, &c.*] Si dum sanus es, ire nolis ad medicum; curres profecto, cum ægrotabis. Quidam leg. *si non is sanus, &c.* Id est: Si segnis es, et ire piget, dum sanus es; si torpes ignavia; deinde cogeris ire, immo currere, cum hydropisi cruciaberis; cursu enim et corporis agitatione ac labore morbus iste minuitur. Sensus est: Nisi vitia mature corrigas, frustra deinde conaberis ea depellere inveterata: quin ab his opprimere. Vulgare est: ' Venienti occurrite morbo.'

35 *Ni posces ante diem librum, &c.*] Si vigilare nolueris discendæ causa virtutis ac sapientiæ, fiet ut dormire aliquando nequeas ob invidiam, amorem, aut aliud vitium quo sollicitabere.

Dimidium facti, qui cœpit, habet: sapere aude;
Incipe: qui recte vivendi prorogat horam,
Rusticus expectat dum defluat amnis; at ille
Labitur, et labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Uxor, et incultæ pacantur vomere sylvæ.
Quod satis est cui contigit, hic nihil amplius optet.
Non domus et fundus, non æris acervus et auri,
Ægroto domini deduxit corpore febres,

anno sanare quod animum corrumpit? Heus, facti dimidium tenet quisquis incœpit. Sapientiæ studium audacter amplectere, incipe. Qui differt tempus bene vivendi, est quasi rusticus expectans donec amnis defluxerit. Atqui fluit ille, semperque fluens volvetur. Quorsum vero tam solicite comparantur opes; expetitur conjux fœcunda gignendæ proli; nec non sterilia nemora aratro domantur? verum enim qui nactus est quantum sufficit, nihil ultra cupiat. Quippe nec ædes nec prædia nec auri et pecuniæ cumulus possunt arcere morbos a corpore vel curas ab animo

oculos alii et edd. vett. *siquod* Vat. 1. et al. ap. Pulm.—40 Cuning. *qui cœpit, habet facti.*—41 ' Codices plerique alio ordine, *Incipe. Vivendi qui recte prorogat horam.* Sed in hac lectione ambiguum est, utrum *recte vivendi* velit, an *recte prorogat.* In aliis quibusdam sic habetur, *vivendi recte qui.* Simplicissimum videtur, quod in vetusto codice Pulmanni, in Bersmanni altero, et in Petrensi et Regiæ Societatis extat, *Incipe: qui recti vivendi prorogat horam.* Sic enim alibi Noster solet præponere: ut I. Epist. 16. 17. ' Tu recte vivis, si curas esse quod audis.'' *Bentl.* *vivendi qui recte* etiam Harl. 3. 4. 5. Bamberg. Schoenborn. 4. et edd. vett. *qui recte vivendi* Vatt. 1. 5. 14. Vatt. Rom. 7. 8. Angelic. 3. alii, atque ita Acron, Muret. Dacer. Bentl. Baxt. Sanad. Gesn. Zeun. Francis, Phil. Oberlin. Comb. Wakef. Wetzel. Bipont. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *proroget* Vat. Rom. 9. *prorogat annum* Florent. 1482. Mediol. 1486. et Vet. Comb.—42 Barberin. a m. pr. *defluit.* Schoenborn. 3. *dum festinat.*—45 ' Wakef. *placantur;* inscite. Vid. II. Sat. 8. 5.' *Fea.* *sulce* pro *sylvæ* Schoenborn. 3.—46 Harl. 1. 6. 7. et edd. primæ, Bentl. et Cuning. item Fea, Bothe, al. *contingit nihil,* vel *nil contingit.* Plurimi ap. Feam et Cuning. *nil.* Lambinus ex codd. edidit *contigit, hic nihil;* inde Dacer. Baxt. Gesn. Oberlin. Zeun. Comb. et Wetzel. *optat* Schoenborn. 3.—48 Schoenborn. 2. et Chisian. a m. sec. *deducunt.* Harl. 3. Schoenborn. 2. quatuor Vatt. Chisian. 1. a m. pr. Angelic. 4. Valliccl. 4. alii codd. ap. Pulm. Cruq. Torrent.

NOTÆ

40 *Dimidium facti, &c.*] Hesiodica sententia est: Principium est dimidium totius. Ausonius: ' Incipe: dimidium facti est cœpisse: supersit Dimidium: rursum hoc incipe, et efficies.'

42 *Rusticus expectat, &c.*] Similis est rustico illi, qui cum ad amnem pervenisset, stolide expectabat dum efflueret omnis aqua, ut ad alteram ripam transire posset.

44 *Quærilur argentum, &c.*] Curamus omnia quæ ad corpus spectant: quæ animi sunt, cur negligimus?

Non animo curas. Valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, juvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram,
Auriculas citharæ collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.
Sperne voluptates: nocet emta dolore voluptas.
Semper avarus eget: certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:

domini laborantis. Oportet bene valere possessorem, ut fruatur congestis facultatibus. Porro quisquis vel cupiditate vel timore conflictatur, non magis prodest illi domus et pecunia, quam lippo tabellæ pictæ, podagræ fomenta, atque auribus ob sordes contractas male affectis citharæ suaviter resonantes. Mature forma tuos mores. Nam si vas non est purum, quicquid immittes vitiabitur. Contemne voluptates. Dolorem creat voluptas ægre quæsita. Avarus semper est inops. Modum pone definitum cupiditati. Invidus torquetur rebus prosperis alterius. Siciliæ ty-

et Valart. *febrem.*—50 Angelic. 1. a m. pr. *comparatis.*—51 Vatt. 1. 5. Vat. Rom. 4. a m. pr. et ed. Jaeck, *cupit ac metuit.* Vat. 17. Vat. Rom. 1. et Chisian. 1. *et metuit;* quod receperunt Fea et Bothe, *aut metuit* in reliquis edd. et codd. etiam Bodoni. *aut res* edd. vett. *ac res* Cuning. Sanad. et Francis. *et res* Vatt. 1. 3. 4. 5. 7. 9. 10. 13. Vatt. Rom. 2. 4. 5. 6. 7. 8. Vatt. Palat. 1. 4. Chisian. 1. Vallicel. 4. Harl. 1. 2. 3, 4. 6. 7. alii codd. ap. Lamb. Cruq. et Valart. sic edd. Baxt. Bentl. Gesn. Zeun. Sandby, Oberlin. Bipont. Comb. Wakef. Wetzel. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring.—52 Vat. 14. *tabulæ pictæ;* sic Hildebert. Mor. Phil. col. 988. et Cuning. '*tormenta* Wakef. audacter, ex Buherii conj. in Anthol. Lat. Burm. II. p. 485.' *Fea. podagrum* Bentl. ex conj. inde Sanad. Wetzel. et Kidd. probat Baxt. 'Sed bene positum et abstractum pro concreto, ut notat J. A. Ernesti.' *Fea.*—54 *Sincerum nisi* Schoenborn. 3. 4. sine *est. Vas nisi sincerum est* Vat. Rom. 7. *infundet* Schoenborn. 4. *acescet* Vat. Rom. 8. alius item cod. ap. Pulm.—57 Schoenborn. 3. *rebus marcescit;* et sic Hildeb. Mor. col. 979. *marcescit* etiam Vatt. 16. Vat. Rom. 2. a m. pr. Vat. Rom. 7. Chisian. 1. a m. sec. et Barberin. 2.—

NOTÆ

49 *Valeat possessor oportet, &c.*] Quid prosunt opes diviti, si æger sit animo, vel corpore? si febri, si metu vel cupiditate torqueatur, an divitiæ sublevabunt?

52 *Ut lippum pictæ, &c.*] Similitudo conglobata hic, ante, et postea.

53 *Auriculas citharæ, &c.*] Ista quidem leviter oblectant, et paulisper fallunt dolorem; nequaquam sanant.

55 *Nocet emta dolore voluptas*] Menander: 'Quam sæpe ob voluptates mœrore afficimur!' S. Hieronym. contra Jovinian. 'Irridet Horatius appetitum ciborum, qui sumti relinquunt pœnitentiam: dicens, 'Sperne voluptates, nocet emta,'' &c.

56 *Semper avarus eget*] Avaro deest tam quod habet quam quod non habet.

Certum voto pete finem] Modum et finem statue cupiditati et desideriis. Vide III. Od. 16.

Invidia Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum. Qui non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum pœnas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est: animum rege: qui, nisi paret,
Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catena.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam qua monstret eques. Venaticus, ex quo

ranni nullum habuerunt cruciatum invidia graviorem. Quisquis iram non compresserit, postea cupiet non factum fuisse quod jusserit animus incitatus, dum vehementius dare vindictam properat indignationi non satiatæ. Ira est brevis insania. Fræna appetitum, qui dominatur quando non est subactus. Hunc frænis, hunc vinculis stringe. Nam certe magister equum flexibilem molli cervice format ad currendum quacumque sessor voluerit. Canis venaticus, postquam cervi corium domi

58 *Invidia sceleri n. i. tyrannis* Schoenborn. 3.—59 *Tormentum majus* Schoenborn. 4. et Vat. 14. *iram* Schoenborn. 4. Vat. 4. a m. pr. Vat. Rom. 2. a m. pr. et Vat. Rom. 4.—60 Schoenborn. 3. *dolor et suaserit exmens.* H. Steph. etiam *exmens.* Cuning. Sanad. et Francis, *ac mens.*—61 Bos. *Dum pœnas odio, dum vim.* —62 Hemistichium *animum rege; qui, nisi paret,* non habetur in Schoenborn. 3.—63 *Impera et hunc* H. Steph. *catenis* Schoenborn. 2. 3. et Harl. 2. 6. 7.—64 Vat. Rom. 9. *docilem tenera.*—65 Vat. Rom. 5. a m. pr. et Barberin. 1. *qua monstret,* alii etiam codd. apud Cruq. Torr. Bentl. atque ita Baxt. Bentl. Cun. San. Gesn. Phil. Sandby, Oberl. Combe, Wakef. Wetzel. et Zeun. *monstret* etiam Vat. 1. Vat. Rom. 8. alii Mss. apud Pulm. Bentl. '*Ire, viam qua monstret eques,* sic interpungit Bentleius, et puto, rectius; ut non sit *ire viam;* sed, *ire, qua eques monstret viam.* Liv. xxxii. 110. 'Pedites jubet, qua dux monstraret viam, ire.' Equi docentur, recta, ad dexteram, ad sinistram, in gyrum ire, gradum sistere, variosque motus.' *Fea.* Vide infra i.

NOTÆ

58 *Siculi tyranni*] Dionysius et Agathocles Syracusanorum, Phalaris Agrigentinorum tyranni, &c. Justin. l. iv. 'Singulæ civitates in tyrannorum imperium concesserunt, quorum nulla terra feracior fuit.'

60 *Infectum volet esse*] Facti subinde pœnitebit.

61 *Dum pœnas odio*] Est enim odium iræ impatientia ultionem appetentis.

62 *Animum rege, &c.*] Appetitum vehementem compesce: qui nisi a ratione prematur, hanc ipse opprimit, et in præceps rapit. Pers. Sat. v. 38. 'Intortos extendit regula mores; Et premitur ratione animus, vincique laborat.' Cic. Offic. i. n. 101. 'Duplex est vis animorum ac naturæ. Una pars, in appetitu posita, hominem huc et illuc rapit. Altera, in ratione, docet et explanat quid faciendum fugiendumve sit. Ita fit ut ratio præsit, appetitus vero optemperet. . . . . Efficiendum autem est ut appetitus obediant rationi, eamque nec præcurrant ob temeritatem, nec propter pigritiam aut ignaviam deserant,' &c.

64 *Fingit equum*] Equus tenera cervice domatur, et ad arbitrium fingitur: catulus ad venationem facile eruditur: sic puer bonos mores sponte imbibit.

Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in sylvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba puer; nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quod si cessas, aut strenuus anteis;
Nec tardum opperior, nec præcedentibus insto.

allatravit, continuo venatur in sylvis. Jamjam sincera mente documenta excipe, o juvenis: jam optima inquire. Enim vero testa custodiet semper odorem, quo primum infecta fuerit. Quod si deses maneas, vel si fortiter præcurris, ego neque desidem expecto, neque præeuntes antevertere contendo.

Epist. 15. 11.—66 Schoenborn. 2. *pellere.* Nonnulli codd. Feæ *laceravit.*—67 Plurimi codd. ap. Feam, al. ap. Pulm. cum edd. Zarot. Basill. 1527. 1531. Lamb. et omnes fere recentt. *adbibe.* Edd. quædam ante Lamb. *adhibe*, repugnante metro.—68 Cuning. *te nunc.*—70 Schoenborn. 2. *strenuus annis.*—71 Vat. Rom. 8. *operiar.*

NOTÆ

66 *Ex quo Tempore cervinam pellem latravit*] Quando pellis cervo interfecto detracta ejus intestinis et sanguine cum pane impletur, et insuitur, talisque venaticis canibus objicitur, ad eos ad venationem acuendos. Gall. *faire la curée.*

67 *Militat in sylvis*] Postquam domi catulus odore cervi aut alterius feræ imbutus est, ratione mox allata, exinde in sylvis feras ultro venatur.

Nunc adbibe puro] Præcepta morum accipe, dum animus adhuc purus tibi manet, necdum ullis occupatus aut corruptus est pravis opinionibus vel affectibus. Quidam leg. *adhibe*: ut sit anapæstus pro dactylo.

68 *Nunc te melioribus offer*] Vel præbe te imbuendum optimis documentis. Vel, adi meliorem et sapientiorem virum, a quo fingaris ad virtutem et rectum.

69 *Quo semel est imbuta, &c.*] Præclara sententia, quam hinc mutuatus est S. Hieronymus scribens ad Lætam.

70 *Quod si cessas, &c.*] Si piger es in Philosophiæ studio, non expectabo te minime valentem subsequi me acriorem. Quod si me studiosior aut ingeniosior fueris, quem assequi non possim, nequaquam invidebo tibi aut instabo, nec ultra vires meas enitar. Aristoteles interrogatus, quo pacto discipuli egregie proficerent, respondit: 'Si cursu præstantes prosequi studeant, tardiores autem minime expectent.' Diog. Laërt.

EPISTOLA III.

AD JULIUM FLORUM.

Perquirit de Tiberio et comitibus in Oriente hoc tempore militantibus.

JULI FLORE, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracane vos, Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,

O Juli Flore, nosse desidero in qua orbis regione bellum gerat Claudius Augusti privignus: an commoremini in Thracia ad Hebrum hyemali glacie constrictum; an

Epistola decima Libri primi in Ed. Sanad.—1 *Luci Flore* conj. Marcil. *militat* Zarot. Mediol. 1476. Venett. 1478. 1479. 1483. 1490. 1492. 1495. et Florent. 1482. *militet aurum* Schoenborn. 2.—3 *Ebrusque* in quibusdam codd. Vid. ad I. Od. 25. vs. ult.—4 Pro *turres*, *terras* ex tribus codd. Bentl. ita unus Valart. 'Sequuntur Cun. San. Dorighellus; et ante omnes ex Ms. Blandiniano laudaverat Cruquius; et inde Rappoltus Enarr. in Hor. I. Epist. 9. prorsus indocte, et quam enerve, atque indeterminate, freta, quæ currunt inter terras vicinas, quæ essent Europa et Asia! Turres sunt Sestos et Abydos, quæ proximæ erant inter se. Cf. Ovidius Her. XVII. 73.' *Fea.*—

NOTÆ

1 *Juli Flore*] 'Tota bella est hæc Epistola,' inquit belle Parthenius: 'pura admodum minimeque ambitiosa,' teste Scaligero. Scripta Julio Floro Claudium Neronem comitanti, seu ad Pannonicum bellum, seu apud Armeniam, cum Tigranem in regnum restitueret. Ad illum Horatii familiarissimum inscripta est etiam IV. Od. 2. item II. Epist. 2. Porro in hac eo collimare videtur Poëta, ut ad bene sarciendam caritatem fraternam exhortetur: ad quod artificiosa insinuatione utitur, et per quasdam ambages sensim procedit, ut melius propositum exequatur.

Juli] Theod. Marcilius, non abs re, *Luci* reponendum contendit: quod *Julius* nusquam sit prænomen; nomen autem Floro nequeat statui; siquidem Flori non Juliæ, sed Aquiliæ gentis sint.

2 *Claudius Augusti privignus*] Claud. Tiberius Nero, Drusi frater natu major, filius autem Liviæ Drusillæ. Hanc enim Augustus, repudiata Scribonia, marito suo 'et quidem prægnantem abduxit, dilexitque et probavit unice ac perseveranter.' Sueton. Octav. cap. 63. quin etiam erga ejus 'pueros Nerones,' hoc est, in utrumque illum privignum 'animi paterni' fuit. Nam et hos adoptavit: ac Drusum quidem præcipuis honoribus decoravit; Tiberio vero Liviam suam ex Scribonia filiam dedit uxorem, denique imperium tradidit. Vide IV. Od. 4. et 14. ibique Not.

3 *Thraca*] Gr. Θρήκη. Thrace vel Thraca, pro, Thracia.

Hebrus] Thraciæ mons et fluvius. Porro ibi vehemens rigere frigus, dixi I. Od. 25.

4 *Freta vicinas inter, &c.*] Hellespontus in angustiis illis fremens, scil. inter Sestum Thraciæ, et Abydum

An pingues Asiæ campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? Hæc quoque curo;
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in ævum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?

apud mare defluens inter castella proxima; an in agris et collibus Asiæ opimis. Quid operis molitur turma literatorum? Ista scire etiam velim, quis suscepit scribenda Augusti facinora? quis bello et pace gesta posteritati mandabit? quid agit Titius paulo post sermone Romanorum celebrandus; qui non timuit ex ipso fonte Pindari haurire, lacus et rivulos patentes aspernatus? quomodo valet? nostrine recordatur? an Musarum auspicio Pindaricos numeros accommodare Latinis chordis

5 Schoenborn. 3. Vat. 2. Vat. Palat. 1. Barberin. 2. Harl. 2. 6. al. Zarot. Venett. 1478. 1479. 1481. 1490. 1509. Lips. 1499. Aldd. 1. 2. 3. et Junt. 1503. *morentur.*—6 Vat. 2. *opertum instruit.* Bentl. ex codd. *Hoc quoque;* ita etiam nonnulli Feæ, alii Mss. apud Pulm. Bersm. Bentl. qui probat; ut referatur ad præcedentem sensum. Adoptarunt Cun. San. Sandby, Wakef. et Wetzel. *Hæc quoque,* ut referatur ad sequentia, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. al.—7 Vat. Rom. 5. alii codd. ap. Cruq. *sumat.*—8 Schoenborn. 2. *quis fundit.* Vat. 17. Vat. Rom. 2. a m. pr. Vatt. Rom. 4. et 5. a m. pr. Vatt. Palat. 1. 6. Chisian. 5. et Angelic. 1. *diffudit.* Vat. Rom. 5. et alii codd. ap. Cruq. *diffundat.*—9 *Quis Titius* Schoenborn. 2. 4. *Quid Enius* Bamberg.—12 Harl. 4. *fidibusre.*—

NOTÆ

Asiæ 'arces,' vel oppida. Gall. *les Dardanelles.* Item, *le detroit de Gallipoli.* Ovid. Trist. I. 'Seston Abydena separat urbe fretum.'

Turres] Quid. leg. *terras,* i. e. Europam et Asiam angusto illo mari seu freto divisas. Lucan. lib. II. 'Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo.'

5 *Pingues Asiæ campi*] Cic. pro Lege Manil. n. 14. 'Asia tam opima est et fertilis, ut et ubertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earum rerum quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.'

6 *Studiosa cohors*] Prætoriani milites literati, vel potius docti comites Tiberii. Ut enim ipse studiosus et literarum amans, ita secum habebat literatos quosdam et inprimis studiosos, quorum præcipui nominantur hic, Titius et Celsus Poëtæ, Florus autem orator, Poëta, et Jurisperitus. Vide infra I. Epist. 8.

9 *Titius*] Septimius ille cognominatur quibusdam, diciturque Lyrica et Tragica scripsisse; a quibus nihil extat.

10 *Pindarici fontis qui, &c.*] Qui vulgares et vulgaria contemnens, quasi *lacus* et *rivos,* ipsum Pindarum Lyricorum principem atque fontem adiit, Latinisque versibus ausus est æmulari styli ejus sublimitatem et sensus profunditatem. Allegoria.

13 *Thebanos*] Pindarus Thebis oriundus. IV. Od. 2.

An tragica desævit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quærat opes, et tangere vitet
Scripta, Palatinus quæcumque recepit Apollo;
Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quæ circumvolitas agilis thyma? non tibi parvum
Ingenium, non incultum est nec turpiter hirtum.

laborat: an graviter agit, assurgitque scribendo Tragœdias? Quid Celsus facit? admonitus iterumque admonendus, ut proprias sibi divitias comparet; caveat autem desumere e libellis, quos servat Apollo Palatinus: ne si avium turba suas aliquando veniat plumas resumere, risum excitet cornix spoliata surreptis coloribus. Tu vero quid agis? quæ thyma circumvolitas sedulus? Enimvero non exiguum, non rude,

13 Bamberg. *aspice Musa.*—14 Angelic. 2. *in arce.*—15 *Celsus agat* Vat. Rom. 2. *Celsus ait* Angelic. 2. *movendus* Vat. Rom. 9. et Angelic. 3.—16 Harl. 2. *an quærat.*—18 Vat. Rom. 7. *venerit hospes.*—19 Schoenborn. 3. *moveat cornicula risus.*—22 ' Editi quidem omnes jam inde ab incunabulis typographiæ: *non tibi parvum Ingenium non incultum est, nec turpiter hirtum.* At in melioribus nostris, Græviano, Vossiano, Reginensi, cum aliis pluribus, elegantius et ve-

NOTÆ

14 *Desævit*] Sævientes reges et principes repræsentans, gravesque rerum et animorum exprimens conversiones et motus: ut vulgo in Tragœdiis.

Ampullatur] Debet magnus et splendidus esse Tragœdiæ stylus. Unde et sæpe significatur cothurno sublimi Tragicorum calceamento. Vide Epist. ad Pis. vs. 80.

15 *Celsus*] Pedo Albinovanus ipse est, cui est scripta sequens Epist. 8. Hunc monet ut plagium evitet, neve aliena scripta usurpet venditetque quasi sua. Quo iratum sibi postea redarguit Horatius oblique, velut morosum.

16 *Privatas ut quærat opes*] Ut proprio, quod aiunt, marte aliquid inveniat et componat: quæ vero sunt aliorum ne compilet sibique attribuat.

17 *Palatinus Apollo*] Augustus bibliothecam in monte Palatino construxit, adjunxitque Apollinis templo. Ibi deponebantur asservabanturque scripta quæcumque judicata fuerant cedro et immortalitate digna.

19 *Moveat cornicula risum*] Nota Æsopi fabula, notum adagium Erasmi, 'Æsopicus graculus.' Cornix, vel, gracus, ut alii volunt, plumarum suarum pertæsa alias undequaque mutuata est. At cum se alienis coloribus ornatam et fulgentem admiraretur, ecce aves quæ sua erant singulæ repetentes nudam haud sine ludibrio reliquerunt.

20 *Ipse quid audes*] Tu quidem ipse, Juli Flore, nihilne operum moliris? quæ scripta, quos auctores imitaris aut evolvis, unde eximia quæque decerpas, velut apis succum e thymo et floribus optimis?

Seu linguam causis acuis, seu civica jura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia: quod si
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ,
Quantæ conveniat, Munatius; an male sarta

non asperum ingenium habes: atque adeo sive ad causas orandas facundiam adhibes, sive te accingis ad interpretandum jus civile, sive amatorios versus conscribis; præcipua tolles munera hederæ victricis. Porro si abjiceres fomitem solicitudinum frigidos efficientem, certe pervenires quo te summa eveheret sapientia. Id curemus, ad id incumbamus tam parvi quam magni, si volumus esse patriæ nobisque utiles. Illud insuper mihi significa, te rogo, numquid tam carus, quam decet, tibi sit Muna-

rius extat: *non incultum est, et turpiter hirtum.* Neque enim *incultum* et *hirtum* diversas res significant, ut sint disjungenda; sed, quia unam eandemque rem amplificant et exaggerant, sunt copulanda.' *Bentl. et turpiter* etiam Vatt. Rom. 3. 8. Chisian. 1. Angelic. 2. et 3. a m. pr. Harl. 1. 2. 3. 4. et alii ap. Pulm. Ita etiam Sandby, Wakef. et Kidd. *ac turpiter* Cuning. et Sanad. *nec turpiter* Harl. 6. 7. al.—23 Schoenborn. 2. *Seu linguas c. a. ceu, &c.* Schoenborn. 3. *Seu causis acuis linguam, seu civica bella.*—29 Vatt. 1. 5. et alii codd. ap. Lamb. *patriæ cupimus.*—30 *Sit tibi* septem et viginti codd. ap. Feam, Harl. 4. 6. al. *Si tibi* Harl. 1. 2. 3. 7. Vat. 16. Vat. Rom. 8. alii ap. Bentl. Zarot. Venett. 1478. 1481. 1483. 1490. 1492. 1495. Florent. 1482. Aldd. 1. 2. 3. Junt. 1503. Basill. 1527. 1531. 1580. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Muret. Lamb. Pulm. Torrent. Chabot. Dan. Heins. Delph. Baxt. Bentl. Cuning. Sanad. et recentt. omnes. Bentl. ex ingenio, *curæ est;* ita Cuning. Sanad. Wakef. Wetzel. et Kidd. non vero Chabot. primus dedit *est*, ut asserit idem Cuning.—31 *Quam te conveniat* Angelic. 2. et Muret. *Quam tecum veniat* Aldd. 1509. 1519. *Numatius, Numacius, Numantius, Nummatius, Minatius* va-

NOTÆ

25 *Prima feres hederæ*] Sive in foro causas orare, sive consultoribus jura explicare, sive carmina condere volueris, ubique victor et insignis habebere.

Hederæ victricis] In commissionibus et certaminibus ingeniosis victores hedera coronabantur. Vide 1. Od. 1. 29. Dicta est hedera, quod hæreat; vel quod edita petat; vel quia id cui adhæserit edat. In tutela Liberi putabatur esse, quia ut ille semper juvenis, ita hæc viret: vel quod ita omnia, sicut ille mentes hominum, illigat. Festus.

Quod si Frig. &c.] Amice castigat Flori vitia.

26 *Frigida curarum fomenta*] Ambitio et avaritia curas pariunt infinitas, nutriunt ac fovent: hominemque reddunt frigidum et segnem ad virtutes et studium sapientiæ.

29 *Si patriæ volumus, &c.*] Vide Cic. de Officiis.

31 *Munatius*] Non is est Plancus ille Munatius, ad quem est 1. Od. 7.

Gratia nequicquam coit, et rescinditur? At, vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat,
Indomita cervice feros, ubicumque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus,
Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca.

tius: an concordia haud bene reconciliata dirimatur: verum sive fervidus sanguis, sive rerum imperitia vos exagitat animo non erudito immites; profecto non debetis amicitiam fraternam violare: at quavis in regione versamini, ego vestrum in reditum vitulam pasco Diis ex voto sacrificandam.

riantes ap. Feam.—32 Vat. Rom. 9. *et res scinditur.* Barberin. 2. Sanad. Cuning. et Francis, *ac rescinditur.* Vat. 2. Vat. Rom. 4. Vat. Palat. 1. Chisian. 5. 6. Barberin. 1. a m. pr. et 2. a m. pr. *At vos;* et est vulgata fere omnium editorum usque ad Bentleium, qui prætulit aliam lectionem etiam plurium codd. Feæ, Jaeck, et aliorum, *Ac vos;* continuans interrogationem usque ad *feros.* Illum sequuntur Cun. San. Wakef. Wetzel. At alia lectio etiam magis placet Gesnero: quia vehementiorem motum habet, et planior sensus est. *Et vos* Barberin. 1. 2. a m. sec. et Sanad.—33 *Heu c. s. heu rerum* Harl. 1. 2. Schoenborn. 2. 3. 4. nonnulli ap. Feam, Exc. Sax. al. ap. Torrent. et Cruq. præfert Zinzerlingius ad Val. Flac. III. 232. *versat* Bamberg. Schoenborn. 2. 3. 4. et Vat. 18. Vid. II. Od. 9. 3. *feros. Ubicumque* Bod.

NOTÆ

Sunt qui non fratrem Julii Flori, sed familiarem duntaxat fuisse arbitrentur: 'fœdus' vero 'fraternum' dici posse de amicitia.

33 *Calidus sanguis*] Fervens in juventute, sæpe et facile ebulliens circa cor, iramque faciens et offensionem. Est in quibusd. codd. *Heu calidus sanguis, heu rerum inscitia vexat!*

Rerum inscitia vexat] Contra rerum usus et experientia, pariter et doctrina morum, ejusmodi juveniles motus placat, et cohibere docet animum temere effervescentem.

36 *Votiva juvenca*] Diis vota et promissa pro felici reditu vestro et incolumitate. Huc forte pertinet quod, ut Tragici hircum, ita Lyrici vitulum seu juvencum solebant mactare.

EPISTOLA IV.

AD ALBIUM TIBULLUM.

Tibullum sodalem suavi alloquio solatur mœrentem. *Baxt.* (Vid. ad vs. 4. *Gesn.*) Videtur Tibullum ad sese invitasse Horatius. Quid agis, inquit, nunc? num carmina scribis, an meditabundus philosopharis? Certe tibi ingenium est præclarum, forma corporis egregia, divitiæ earumque rectus usus, mentis prudentia, facundia orationis, gratia apud principes, gloria, firma valetudo, habitus cultusque vitæ splendidus et magnificus. Quare vive lætus et tranquillus, et, si ridere velis, visc me, qui tanquam Epicureus cutem curo, edo et bibo, nec curæ ullæ animi mei turbant tranquillitatem.

Albi, nostrorum sermonum candide judex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere quod Cassî Parmensis opuscula vincat?
An tacitum sylvas inter reptare salubres,
Curantem quicquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore. Di tibi formam,
Di tibi divitias dederunt, artemque fruendi.

Tibulle, bone censor nostrorum sermonum, quid putem agere te modo in regione Pedana? Credamne te componere quod superet opera Cassii Parmensis? an otiosum ambulare in nemoribus amœnis; ceterum nihil prætermittentem eorum quæ decent virum probum ac prudentem? Atqui tu non corpus es absque mente. Dii elegantem tibi speciem, opesque, et his bene utendi facultatem largiti sunt. Quid

Epistola prima Libri primi in Ed. Sanad. Inscribitur in cod. Bamberg. *Ad Albium Tibullum Elegiarum Scriptorem.*—3 Vat. Rom. 9. *Cassi Partensis.* —4 *Aut tacitum* Schoenborn. 2. 3.—5 Schoenborn. 2. *bonoque*, sine τῷ *est.* Vat. Rom. 1. *bonumque.*—7 Vat. 3. al. codd. ap. Pulm. Cruq. Torrent. Talbot. et Valart. *dederunt;* atque ita Acron, qui notat 'mediam brevem syllabam.' Sequuntur edd. Frib. 1536. Muret. Cruq. Torrent. Baxt. Bentl. Cuning. Sanad. Gesner. Phil. Batt. Francis, Valart. Comb. Wakef. Wetzel.

NOTÆ

1 *Albi*] Albius ille Tibullus Equestri familia Romæ natus, eodem tempore quo Ovidius. Ingenii solertia et suavitate, necnon præstanti corporis forma insignis; nobilibus carus extitit. Elegiarum quatuor libros perelegantes scripsit. Horatio quam familiaris fuerit, patet ex I. Ode 33. et ex hac Epistola.

Sermonum] Satirarum pariter et Epistolarum.

Candide judex] Sine invidentia et adulatione. Forte alludit ad nomen 'Albii.' Epist. ad Pis. vs. 445. 'Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes, Culpabit duros,' &c.

2 *Pedana*] Pedum Latii oppidum fuit, non longe ab urbe Roma. Pedanos simul et Aricinos, Lavinienses, ac Veliternos civitate donatos scribit Livius. In ea porro regione Tibullus prædium habebat amœnum et locuples. Quo cum secessisset ad leniendas quasdam curas, ad eum scripsit Horatius, ostenditque multis donatum muneribus a natura, a Diis, a fortuna etiam, frui debere illis dum liceret per usuram vitæ sensim defluentis, neque solicitum esse oportere.

3 *Cassî Parmensis*] Idem is creditur, de quo I. Sat. 10. quique 'Etruscus' dicitur. Scripsit Tragœdias, Elegias, Epigrammata. De eo sic Vet. Comment. Cassius Parmensis Tribunus militum in partibus Cassii et Bruti fuit. Quibus victis, Athenas se contulit. Quintus autem Varus eo missus ab Augusto ut eum interimeret, studentem reperit: illoque peremto, scrinium cum libris abstulit. Unde multi credidere Thyesten Tragœdiam esse opus Cassii Parmensis.

6 *Sine pectore*] Sine corde, excors, absque animo et ingenio.

Formam] Egregia corporis forma præstitisse dicitur Tibullus.

7 *Dederunt* [*dederant*] Hoc eo re-

Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Qui sapere et fari possit quæ sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde,
Et mundus victus, non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:

vero nutrix alumno carissimo exoptet melius, quam sapientiam, et quæ sentit posse eloqui, necnon ut favorem habeat, et existimationem, sanitatemque, et victum lautum, et marsupium nunquam vacuum? Quoniam autem vivimus inter spem et solicitudines, inter timores atque indignationes, auctor tibi sum ut unumquemque diem

Zeun. Kidd. Fea, Bothe, et Jaeck. *dederant* Harl. 2. 4. 5. 7. Bamberg. *dedere* Schoenborn. 4. Ceteri *dederint*.—8 *Quid foveant* Vat. 16. Vat. Rom. 8. a m. pr. *Quid veneat* Schoenborn. 3. *matricula* Vat. 1. a m. pr.—9 *Qui sapere* Vat. Rom. 3. a m. sec. Vat. Palat. 3. a m. pr. al. codd. ap. Lamb. Cruq. et Bentl. probant. Lamb. Torrent. Bentl. sequuntur Baxt. Cuning. Sanad. Phil. Sandby, Gesn. Comb. Wakef. Wetzel. Zeun. Kidd. Fea, Bothe et Jaeck. *Quam sapere* Harl. 2. 4. alii codd. ap. Feam. *Quin sapere* in Harl. 3. et ceteris. Item alii, *et fari ut possit*. Pulman. emend. *Cum sapere*. Vat. Rom. 3. a m. pr. *quid sentiat*.—10 Vat. 3. et Vat. Palat. 3. *contingit abunde*.—11 *Et modus et victus* Vat. 1. Vat. Rom. 3. 4. 7. a m. pr. Vat. Palat. 3. 6. Chisian. a m. pr. al. codd. ap. Lamb. Bersm. et Bentl. qui inde ex conj. emendat, *Et domus, et victus*. Bamberg. *crumina*. Boivinus ex conj. *camœna;* inde Sanad.—12 Vat. Rom. 8. et alius cod. ap. Pulm. *et iram*.—13 *Omnem c. d. t. deluxisse* edit. Princ. Mediol. 1476. Venn. 1478. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1495. Flor. 1482. Lips. 1499. Rutgersius ait, pro *occidisse*. Muretus conjecerat *tibid' illuxisse;* archaismo Accio, vel Pacuvio digniore, ut notant Rutgers. et Talbot. De principio diei, non de fine, loquitur Poëta. Cic. Phil. XII. 5. *diluxisse*, præ-

NOTÆ

ferunt aliqui, cum pauperior jam factus esset Albius: alii explodunt, constanterque legunt, *dederunt;* penultima licenter correpta. Ut et apud ipsum Tibul. II. Eleg. 5. 'Hæc fuerunt olim,' &c. pro, 'fuerant:' apud Lucret. lib. V. et Æneid. III. 'constiterunt,' ubi vulgo 'constiterant:' certe consentiunt de Virgil. Ecl. IV. 'Matri longa decem tulerunt fastidia menses.'

Artemque fruendi] Œconomiæ scientiam et peritiam.

8 *Quid voveat dulci nutricula, &c.*] Persius de his fuse Sat. II.

9 *Et cui* [*utque*] Leg. al. *et cui*.

10 *Gratia*] Apud magnates. Messala Corvinus mire Tibullum fovit: pariter Messalam Tibullus celebravit. Ipse testis eo disticho: 'Hic jacet immiti consumtus morte Tibullus, Messalam terra dum sequiturque mari.'

Fama] Apud omnes. Ovid. 'Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma, Dicentur numeri, culte Tibulle, tui.

11 *Mundus victus*] Noster II. Sat. 2. 'Mundus erit qui non offendet sordibus, atque In neutram partem cultus miser.'

12 *Inter spem curamque, &c.*] His enim vita mortalium perpetuo conflictatur.

Grata superveniet, quæ non sperabitur, hora.
Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

ultimum tibi lucere existimes. Sic enim jucundum tempus accedet minime speratum. Certe me succi plenum et corpore egregie culto fulgentem videbis, immo, si jocari velis, suem ex hara Epicuri.

ter codd. legit etiam Joan. Sarisb. Policrat. II. 26.—14 Schoenborn. 4. *quæ sperabitur*, sine *non*.—15 Schoenborn. 4. a m. sec. in litura, *cute vises*.—16 ' Meibom. ad Laërt. x. Segm. 132. conj. *de grege parcum*, quem laudat Brucker. Hist. Philos. Per. II. part. 1. lib. I. cap. 2. sect. 1. § 3. oppido inscite, et insipienter. Præter Mss. omnes, et editiones, *porcum* etiam legebat S. Hieronym. contra Jovin. II. 12. tom. II. col. 342. edit. Veron. et eo spectabat æque c. 36.' *Fea.*

NOTÆ

14 *Grata superveniet*] Gratiora sunt quæ non expectata superveniunt bona, acceduntque insperata.

15 *Me pinguem*] Se qualis reapse erat pingit Horatius, obesulum, et cultus corporis studiosum.

16 *Epicuri de grege porcum*] Abdomini et voluptatibus ultro indulgentem. Cic. in Pisonem: ' Epicure noster ex hara producte, non e schola.' Apud Athen. VII. 5. non obscure dicit, sed alta voce clamat Epicurus: ' Quod bonum sit nullum agnosco præter voluptatem ex gustu et Venere.' Contra tamen sensisse Epicurum, vide in Not. II. Sat. 4. init.

EPISTOLA V.

AD TORQUATUM.

Manlium Torquatum invitat ad cœnam. *Baxt.* Morosus prorsus sit necesse est, cui hoc Horatii convivium non placeat. Vinum enim haud contemnendum, idque non parce apponitur; est pura et munda supellex, tempus opportunum, sermones faceti, delectus convivarum fidorum et bene convenientium.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis,

Si conviva potes accumbere in toris vetustis, nec abhorres edere quodvis olus e

Epistola secunda Libri secundi in Ed. Sanad.—1 *Archiacis* multi codd. ap. Feam, Harl. 1. 3. 4. 6. 7. Gott. Exc. Sax. alii ap. Lamb. Pulm. Torrent. Gesn. Valart. et Oberlin. item edd. Junt. 1503. Venett. 1509. 1546. 1552. Aldd. 1509. 1519. Britann. 1520. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. R. Steph. Fabric. defendunt Turneb. Advers. I. 18. Bentl. et

NOTÆ

1 *Si potes*] Si frugalis et tenuis cœnæ apparatus tibi placere potest.

Archaicis] 'Αρχαϊκὸς, *antiquitatem redolens, antiquum morem, antiquam*

Nec modica cœnare times olus omne patella;
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes, iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.

tenui patina, o Torquate, expectabo te domi occidente sole. Potabis vinum Tauro iterum consule in cados fusum, inter Minturnas paludosas et Petrinum Sinuessanum.

Odinus in Misc. Obss. Crit. tom. v. p. 428. seqq. sequuntur Anon. Traj. ad Rhen. 1713. Baxt. Cuning. Sanad. Gesn. Phil. Sandby, Palart. Batt. Oberlin. Comb. Wakef. Wetz. Zeun. Dorigh. Fea, Kidd. Bothe, Jaeck, et Dœring. *Archaicis* Harl. 2. Vatt. tres, Angelic. 1. 2. 4. Barberin. 2. Vallicel. 3. 4. alii codd. ap. Pulm. Lamb. Cruq. Torrent. Valart. et Oberlin. item edd. Zarot. Mediol. 1476. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1492. 1495. Lips. 1499. Ald. 1501. Muret. Chabot. Dan. Heins. Delph. al. 'quod non bene defendunt Lamb. Cruq. et Dacer.' *Fea.* Schoenborn. 2. *recondere lectis.*—2 Bamberg. *holus omne.*—3 Schoenborn. 4. *tocate manebo,* sed a m. sec.—5 *Inter Micturnas* Schoenborn. 2. *Minturnas inter* Cuning. *Sinuesanum Petrinumque* Schoenborn. 4. *Patrinum* Barberin. 2. Vid. Cic. Fam. VI. 19.

NOTÆ

simplicitatem et rusticitatem referens, non solum in moribus, sed etiam in fabrefactis. Gall. *à la vieille mode:* quo sensu hic usurpatur. Apage qui ab Archea vel Archia humili fabro vanam etymologiam expiscantur.

Conviva recumbere lectis] Ad mensam accumbere tricliniaribus in lectis antiquo modo fabricatis e rudiori materia,

2 *Olus omnè*] Durum olus, 'betam plebeiam,' Pers. Sat. III. 112.

3 *Supremo sole*] Sub vesperam. Perperam aliqui altissimum solem accipiunt, afferuntque illud ex II. Sat. 8. 'de medio potare die;' nec enim hora ista convenit frugali cœnæ: adde quod sequitur de 'æstivæ noctis benigno sermone.'

Torquate] Estne is L. Manlius ipse Torquatus, causarum quidem patronus? ad quem est IV. Ode 7. Theod. Marcilius: 'Euge,' inquit, 'sic mortuum vocat Quintus scilicet.' Intelligit vero Q. Nonium Asprenatem, qui et Torquatus sit appellatus; Augustoque 'junctus arctius' dicitur. Sueton. Octav. cap. 56. vide ibid. cap. 43. ubi sic habetur: 'In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen.'

4 *Vina bibes*] Nec generosa; quippe e palustribus Minturnis: nec vetustate insignia; nam annis superioribus fusa in amphoras.

Iterum Tauro] Consulum nominibus solita notari vina, alibi dictum est. Vide I. Od. 20. et II. Od. 3. Porro T. Statilius Taurus homo novus, ut et Agrippa; sed Augusti amicitia, victoque in Sicilia Lepido, rebusque mox in Africa gestis, unde et triumphum meruit; amphitheatro etiam exstructo fuit clarissimus. Consul primo fuisse dicitur an. U. C. 717. secundo vero an. 728. cum Horatius annum ætatis ageret 40. aut circiter. Neroni nupsit ejus abneptis Statilia Messalini.

5 *Minturnas*] Hæc olim fuit urbs Latii satis culta, prope ostia Liris fluvii, in planitie: ubi amphithea-

Sin melius quid habes, arcesse, vel imperium fer.
Jamdudum splendet focus, et tibi munda supellex.

Quod si habes aliquid melius, affer; vel jussa exequere. Jam pridem accensus est meus ignis, meaque supellex tui gratia nitescit. Intermitte curam rerum futilium,

—6 *Si melius* plurimi codd. ap. Feam, Harl. 6. alii ap. Lamb. Pulm. Cruq. Talb. edit. Med. 1476. Venn. 1478. 1479. 1481. 1486. 1490. 1495. 1509. 1573. Junta 1503. Bentl. Cun. San. Sandby. 'Sed, hisce non obstantibus, alia lectio aliorum Mss. et editorum præferenda est, ut magis Latina, *Sin melius*; id est, 'si vero,' 'si non,' 'si aliter;' quæ fere semper occurrit apud Scriptores, ubi in prima sermonis parte *Si* habetur; et in secunda est sensus oppositio; nempe in apodosi post aliam conditionem. Exempla abunde afferuntur in Lexicis.' *Fea.* *arcesse* viginti codd. ap. Feam, omnes Lambini, et Pulmanni, alii ap. Torrent. et Gesn. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Venett. 1481. 1483. 1486. 1490. 1509. 1514. Florent. 1482. Lips. 1499. et præsertim post Lambinum omnes alii edd. fere ad unum. *accerse* quatuordecim ap. Feam, alii ap. Talbot. edd. Zarot. Mediol. 1476. 1477. Venett. 1477. 1478. 1479. 1509. 1546. 1552. 1557. Aldd. 1. 2. 3. Junt. 1503. Basill. 1527. 1531. 1580. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Muret. R. Steph. et Marcil. *arcesse* Chisian. 5. 'A vett. Gramm. ad recentt. a Lamb. ad alios Horatii Edd. et ad omnes Lexicogr. et criticos, præsertim Dausq. et Cellar. in Orthogr. varie disputatur de h. v. orthographia. Plures consentiunt in prima tantum retinenda; quod nos tute approbamus auctoritate Verrii Flacci, Horatio coævi, in cujus Kalendario, Præneste reperto an. 1773. ap. Foggin. p. 43. legimus: QVOD MATER. MAGNA. EX. LIBRIS. SIBVLLINIS. ARCESSITA. LOCVM. MVTAVIT. EX. PHRYGIA. ROMAM.' *Fea.*—7 'Hic versus anteponitur sequenti in Angelic. 1. et recte: ut patet vel ex ipso contextu, in quo ita post cœnæ modum, Horatius munditiem pollicetur. Quod non advertentes Interpretes, disputant, hinc Britannicus, Lambinus, Sanadonus, Dorighellus, Zeunius, contendentes, in versu sequenti sensum esse: Vel arcesse vinum, quod habes, melius meo, id est, jube tecum afferri ad me; vel patere tibi meum ministrari, id est, utere eo vino, quod tibi apponam. Illinc alii apud eundem Lambinum, (quibus accedunt Dacer. Baxt. Batt. alii,) locum explicant: Si quid aliud melius habes in cœnam, quam quæ ego habeo, voca me domum tuam; vel domi meæ contentus esto iis, quæ tibi apponentur. Hoc secundum revera sibi velle poëtam, clarius patet ex generico *quid*, quod signate ad unum, nempe ad vinum referri nequit, ut infra I. Epist. 15. 44. sed legendum esset *quod*. Nec video, quare de solo vino ipse concertaret, non etiam de aliarum rerum

NOTÆ

trum et aquæductus. Horum reliquiæ adhuc visuntur: de urbe vero superest parva turris cum taberna duntaxat. Non longe aberat ingens palus, in qua latuit Marius a Sylla profligatus. De quo Juvenal. Sat. x. 276. 'Exilium, et carcer, Minturnarumque paludes.'

Sinuessanumque Petrinum] Montem aiunt esse urbi Sinuessæ imminentem; ubi modo oppidum cum arce, apud Sinuessam excisam, vulgo, *Rocca di monte Dragone*. Alii dicunt fuisse vicum agri Sinuessani, qui celebris erat vini non quidem bonitate, sed copia. Sinuessa vero, antea *Sinope*, in ora ubi Massicus mons desinit, inter ostia Liris et Vulturni fluminum.

6 *Imperium fer*] Quidam interpretantur: Tu me fac regem convivii: quod mihi quidem absurdum videtur.

7 *Splendet focus, &c.*] Ad convivium

Mitte leves spes, et certamina divitiarum,
Et Moschi causam: cras nato Cæsare festus
Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?

ac labores pro opibus, atque Moschi defensionem. Dies crastina Cæsaris natalibus sacra indulget licentiam dormiendi: fasque erit noctem æstivalem gratis colloquiis traducere. Quid opes juvant, si non licet his frui? Si quis parce victitat nimisque

exiguitate.' *Idem.* Cod. Angelic. 1. sequuntur Fea, Bothe, et Jaeck.—8 *Mitte lenes spes* Schoenborn. 4.—9 *Et causas Moschi* Schoenborn. 3.—10 Schoenborn. 4. *suppremumque dies.*—11 Vat. Rom. 7. Angelic. 3. a m. sec. Schoenborn. 2. edd. Zarot. Mediol. 1476. Venett. 1478. 1479. 1483. 1486. 1490. 1492. 1495. 1509. Florent. 1482. Lips. 1499. et R. Steph. *extendere noctem.* Vat. Palat. 3. *ducere noctem.* Alii codd. et edd. omnes a Bentl. *tendere noctem.*—12 *Quo mihi fortuna* Gott. Exc. Sax. Bamberg. Schoenborn. 2. 3. 4. multi codd. ap. Feam, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Zarot. et vulgg. Ita etiam Dan. Heins. ad Claud. Rufin. I. 47. *Quo mihi fortunæ* Chisian. 6. a m. pr. et nota Ms. a manu antiqua in ed. pr. Bibl. Vat. *fortunæ* pl. num. pro divitiis ut passim ap. Scriptt. et in Lexicis. Cf. Ovid. Amor. III. 7. 49. *fortunai* mallet Theodor. Marcil. ex vet. script. *fortuna est* Vat. 9. Barberin. 2. alii codd. ap. Cruq. Talbot. et Valart. item Ald. 1501. et Britann. 1520. *Quo fortuna mihi* cod. ap. Oberlin. ut in var. lect. ap. Ovid. Amor. II. 19. 7. *Quo mihi fortunas* ex conj. Muret. Lamb. H. Steph. Cruq. Dacer. Cuning. Anon. Traj. ad Rhen. 1713. Sanad. Phil. Francis, Dorigh. et Paulinus Neap. 1796. *Q. m. fortunam* Vat. 18. a m. pr. al. codd. apud Lamb. Cruq. Val. sequitur Bentleius ex aliis Mss. inde Sandby, Wakef. Wetzel. et Zeunius. '*Fortunam* autem, inquit Bentleius, singulari numero mallem, quia sequitur *uti.* Ita Livius XXXIII. 12. 'Quæ utraque proclivia esse, si fortuna uti vellet.' Virg. IX. Æn. 240. 'Si fortuna permittitis uti;' et Noster I. Sat. 9. 45. Sed non vidit, ibi de For-

NOTÆ

parandum, coquendasque dapes.

8 *Mitte leves spes*] Omitte paululum solitas occupationes molestas, sive pro divitiis, sive pro fama et honoribus, sive pro defensione clientum tuorum.

9 *Moschi*] Is fuisse Rhetor Græcus refertur origine Pergamenus, qui veneficii reus a Torquato defendebatur.

Cras nato Cæsare festus] Cras justitium est, ob natalem Cæsaris: ac proinde silentibus judiciis ac strepitu forensi, dormire in multam lucem, et epulari, et hilaritati vacare licebit.

Nato Cæsare] Accipiunt vulgo de natali Augusti, qui cum in Septembri sit circa finem, ex Suetonio; ad rem præsentem non facit admodum. Malim igitur cum quibusdam intelligere natalem Julii Cæsaris, qui Julio quidem mense habet 'noctes æstivas.' Vide Macrob. Saturn. I. 12. Dion. lib. XLIV.

11 *Æstivam sermone benigno tendere noctem*] Noctem æstate breviorem extendere seu protrahere sermonibus prolixis, familiaribus, jucundis.

12 *Quo mihi fortunam* [*fortunas*] Ita Muretus aliique deinceps. Habent tamen codices plerique, *Quo mihi fortuna?*

Parcus ob hæredis curam nimiumque severus
Assidet insano. Potare et spargere flores
Incipiam, patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes jubet esse ratas; in prælia trudit inertem;
Solicitis animis onus eximit: addocet artes:

tristis, hæredum causa; ille stulto proximus est. Ego vero contra, hoc magis bibam, et spargam flores, nec verebor etiam temerarius vocari. Ecquid vinolentia non efficit? detegit occulta; firmam dat fiduciam; inermem impellit ad certamina; anxiæ mentis ægritudinem discutit; artes docet. Scyphi abundantes quem non red-

tuna Dea, vel sorte agi propitia; non de divitiis. Et qui *fortunam*, et qui *fortunas* præferunt, subintelligunt *optem:* sed eum, *quo mihi,* sit per Enallagen personæ, ut notant Baxt. et San. pro, *quo tibi*, eleganter, et indirecte; nimirum Torquato jam diviti, de divitiis certanti, non divitiarum desiderium; sed divitias ipsas objicit Poëta.' *Fea.* *Q. m. fortunam* etiam N. Heins. ad Ovid. Heroid. Epist. II. 53.—14 *Potare, spargere* Cuning. ex ingenio. *Portare* Vat. Rom. 4. Angelic. 1. a m. pr.—16 Vat. 1. Vat. Rom. 1. 2. 4. 5. et Bamberg. *dissignat.* Barberin. 2. *resignat.*—17 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. et omnes codd. ap. Feam. *ad prælia;* ita etiam alii apud Pulm. Talb. Val. Oberl. Combe, nota Ms. a manu antiqua in edit. Aldi 1519. Bibl. Barberinæ, edit. Venn. 1479. 1481. 1490. 1495. 1509. Lips. 1499. Junta 1503. Bad. Ascens. Bentl. Cun. San. Sandby, Dorigh. *in prælia* ceteri. *ducit* Chisian. 5. *inertem* Gott. Exc. Sax. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Vatt. 2. et 3. a m. pr. Vat. 4. Vatt. Rom. 1. et 2. a m. pr. Vatt. Rom. 3. 5. 7. 8. Vat. Palat. 6. Barberin. 1. a m. pr. Angelic. 1. alii Mss. apud Pulm. Cruq. Talb. Gesn. dicta nota Ms. revocavit in textum Talbot, inde Baxt. Bentl. Cun. San. Gesn. Phil. Sandby, Val. Oberl. Combe, Wakef. Wetzel. et Zeun. 'Vera lectio, et sententiæ Horatianæ magis consentanea, ut notat ipse Talbot; quam vulgata illa *in prælia trudit inermem;* cum censendus sit poëta, id potius laudi tribuisse ebrietati, multa, ut sibi videtur, egregia designanti, quod *inerti* virtutem; quam quod *inermi* ad pugnam accedenti temeritatem injecerit. *Inertia*, et *virtus*, seu *strenuitas*, opponuntur. Cic. I. de Lege Agr. contra Rull. cap. 1. Tacit. I. Hist. 46. Boëth. de Cons. IV. in fine. Vid. IV. Od. 9. 29. seq.' *Fea.*—18 Schoenborn. 4.

NOTÆ

13 *Parcus ob hæredis curam*] Quisquis sumtui parcit, geniumque defraudat, ut majores hæredibus opes relinquat, insanit prope.

14 *Spargere flores Incipiam*] Splendide cœnam apparabo, atque in secunda mensa de more flores inspergam.

16 *Designat*] Non. Marcel. 'designare,' est, cum nota et ignominia aliquid facere. Donat. in Terent. Adelph. ad eas voces: 'modo quid designavit?' est, inquit, novum quid moliri seu malum seu bonum.

17 *Spes jubet esse ratas*] Noster III. Od. 21. 'Tu spem reducis mentibus anxiis.' Vide ibi, item IV. Od. 12.

Inertem [*inermem*] Al. *inertem*, loco mox citat. 'Viresque et addis cornua pauperi, Post te nec iratos trementi Regum apices, neque militum arma.'

18 *Solicitis animis onus eximit*] Hinc Liber dictus Bacchus.

Addocet artes] Seu quia vinum moderate sumtum acuit ingenium; sive

Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?
Hæc ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus; ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares; ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te; ne fidos inter amicos
Sit, qui dicta foras eliminet; ut coëat par

diderunt eloquentem? quem non liberalem vel in angusta inopia? Certe aptus et non repugnans ego ista jubeor curare, ne toral immundum, ne mappa illota nares faciat contrahi; ut vasa et patinæ te tibi repræsentent; ne inter familiares reperiatur qui dicta exportet extra; ut pares congregentur. Porro convivas tibi dabo Bru-

honus eximit. Var. lect. ap. Feam *ac docet*.—21 *Hæc egoque* Schoenborn. 4. sed *que* a m. sec. *imperare* Schoenborn. 3.—22 *Invitus, nec turpe toral, nec* var. lect. ap. Feam. *non turpe* Schoenborn. 3.—23 Schoenborn. 2. 4. et var. lect. ap. Feam, *nec non*. Schoenborn. 2. *lans*. Hic vs. est a m. sec. in marg. tantum Schoenborn. 2.—24 *Ostendant* Vat. 7. *Ostendat* Schoenborn. 4. cum gloss. *Ostendet*.—25 Vatt. Rom. 1. 9. *foris*. Vat. Rom. 4. a m. pr. et Angelic. 1. a m. pr. *eliminat*.—26 *Butram* plurimi codd. ap. Feam. al. ap. Pulm. Torrent. Bentl. Gesn. et Valart. Commentator Cruq. edd. Mediol. 1476. et Venett. 1479. 1481. reduxit in textum Bentl. inde Traj. ad Rhen. 1713. Baxt. Cuning. Sanad. Francis, Valart. Gesn. Bipont. Doriglı. Oberlin. Comb. Wakef. Wetz. Zeun. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. Alius *Butra* occurrit ap. Grut. Inscript. p. 1071. 1. *Butrum, Bitram, Brutam, Brutram*, variantes ap. Feam.

NOTÆ

quod ebrii plusculum sunt jactabundi, seque omnia scire prædicant, inepte quidem.

20 *Solutum*] Vel ab omni solicitudine paupertatis liberum, vel prodigum in ipsa paupertate.

21 *Idoneus, et non Invitus*] Erat enim Horatius agilis, hilaris, necnon munditiei perquam studiosus.

22 *Ne turpe toral*] Ne tori seu lecti tricliniares offendant convivas sordibus. Vid. II. Satira 4. sub finem.

Ne sordida mappa] Ne dum manus abstergunt convivæ inter edendum, mappæ immunditia fastidium pariat et nauseam, quod naribus corrugatis significatur. Vide locum mox citat. II. Sat. 4.

23 *Cantharus et lanx Ostendat tibi te*] Vasa tam sint nitida, ut quasi speculum imaginem tuam reddant exhibeantque.

Cantharus] Vas vinarium speciem referens scarabæi, qui κάνθαρος Græce dicitur: tali poculo usus Bacchus, ipsi proinde sacro. Meminit Macrob. pariterque Athenæus. Item Plin. XXXIII. 11. 'C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur.' Arnob. sub finem lib. VI. 'Quid in Liberi dextera pendens potorius cantharus?' magnum ansatumque indicat Virgil. Ecl. VI. 17. 'Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.'

25 *Sit, qui dicta foras eliminet*] Ne quis extra limen domus efferat, effutiat, evulget, quæ inter potandum dicta liberius fuerint: ex quibus te-

Jungaturque pari. Butram tibi, Septiciumque,
Et nisi cœna prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam : locus est et pluribus umbris :
Sed nimis arcta premunt olidæ convivia capræ.
Tu quotus esse velis, rescribe ; et rebus omissis,
Atria servantem postico falle clientem.

tum et Septimium, Sabinum quoque, dummodo non detineat eum cœna prior et amica potior. Est etiam locus multis comitibus. At in convivio nimis constipato caprinus fœtor molestus est. Tu rescribe quotus esse cupias. Mox autem negotiis abjectis per fores posteriores fuge clientem in atrio stantem.

—26 *Septiciumque* plurimi codd. ap. Feam, al. ap. Pulm. Cruq. Bentl. item Commentator Cruq. edd. Zarot. Aldd. 1. 2. 3. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Venett. 1546. 1575. R. Steph. Muret. Bentl. Baxt. Cuning. Sanad. Francis, Phil. Gesn. Zeun. Bipont. Valart. Oberlin. Comb. Wakef. Wetz. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. Septicii passim occurrunt apud Scriptores, et in Inscriptt. *Septimiumque* multæ edd. vett. *Septiniumque* in ceteris.—27 *At nisi* Vat. Rom. 8. a m. pr. *Et, ni* Cuning.—28 Variantes ap. Feam *ad summam*, et *ad summum*. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. *ad summam.* Schoenborn. 2. *est pluralibus umbris.*—29 *Sed minus* Barberin. 2. Vid. I. Sat. 5. 6.

NOTÆ

mere invidia confletur. Apud Lacedæmonios, inquiunt, publica intrantibus convivia, aliquis senior ostendens fores ita monebat : 'Per has ne verbum ullum egrediatur.'

Ut coëat par] Hinc enim jucundior fit sermocinatio.

26 *Butram* [*Brutum*] *tibi, &c.*] Non unus est qui legat *Brutam:* at hinc bruti nomen mereatur, meo quidem judicio.

28 *Umbris*] De his conviviorum sectatoribus, II. Sat. 8.

29 *Sed nimis arcta prem.*] Ubi plures sunt convivæ, axillarum gravis odor creat nauseam. Vide Epod. XII.

30 *Tu quotus esse velis rescribe*] Dic quot velis tibi sodales et convivas. Varro dicebat convivarum numerum incipere oportere a Gratiarum numero, et progredi ad Musarum ; id est, proficisci a tribus, et consistere in novem, &c. quæ lege apud Gell. XIII. 11.

31 *Postico*] Plautus 'posticulum' dicit, sub. ostium. Petronius 'posticulam,' sub. januam. Gall. *porte de derriere.* Virgil. Æn. II. 453. ita rem explicat : 'Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus Tectorum inter se Priami, postesque relicti A tergo.'

Clientem] Moschum, vel alium, qui in atrio te observat alloquendi cupidus. Hunc autem falle egrediens per januam posteriorem, et veni ad me.

EPISTOLA VI.

AD NUMICIUM.

Vita beata constat externorum contemtu. *Baxt.* Numicius videtur homo fuisse in vitæ genere et instituto probando ac sectando admodum inconstans et morosus. Quare docet Horatius, ad vitæ tranquillitatem pertinere nihil admirari, nec quicquam magis ab illa abhorrere, quam in rebus appetendis fugiendisque fluctuare. Quodsi in virtutis admiratione excedi potest modus; quid futurum est in vasis argenteis, statuis, vestibus, honoribus, opibus et divitiis admirandis et nimis appetendis? Ad animi igitur tranquillitatem tuendam opus est, ut in optimo, quod quidem visum fuerit tibi, servando et sectando sis constans et stabilis. Quodsi virtus te beatum reddere et servare potest; virtutem cole, ceteris omissis studiis. Si fieri potest, ut in divitiis vitæ felicitatem posueris; has unice sectare et auge quantum potes. Si honores tibi visi fuerint animi tranquillitatem afferre; honoribus omnem adhibe curam et operam. Si in mensæ gulæque deliciis summum posueris bonum; tanquam tribu motus et impotentes Ulyssis socii hoc voluptatis genus sectare. Si denique nihil sine amore jocisque jucundum putaveris; vive in amore jocisque.

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque, quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis

O Numici, nihil mirari, est unica fere et sola res, quæ possit beatum efficere et servare. Reperiuntur homines, qui nulla trepidatione affecti contemplantur solem

Epistola quinta Libri primi in Ed. Sanad. Inscribitur in cod. Bamberg. *Ad Numicum;* qui codex tamen vs. 1. habet *Numici.*—3 *Nunc solem* Zarot.

NOTÆ

1 *Nil adm.*] 'Admirabilis Epistola,' inquit Parthenius; 'erudita,' Torrentius; 'aurea,' Landinus. Sane 'admirabilis,' quæ nihil stulte mirari, luculenter et mire docet: 'erudita,' quæ Philosophiæ moralis et Stoæ mysteria reconditissima clare exhibet, atque solerter insinuat: 'aurea,' quæ 'aureæ mediocritatis' ac veræ virtutis imaginem eleganter adumbrat.

Nil admirari] Non percelli admiratione illa fatua, e qua nascitur cupiditas, vel timor, animum perinde torquentes. De ea I. Epist. 1. 47. Stultæ illi admirationi virtutem contrariam Democritus vocabat ἀθαυμασίαν.

Numici] Numicia gens Romæ patricia.

3 *Decedentia certis Tempora momentis*] Conversiones astrorum, indeque natas mutationes, temporum vicos, ac tempestatum varietates, &c.

Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent: quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?
Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
Qui timet his adversa, fere miratur eodem
Quo cupiens pacto: pavor est utrobique molestus:
Improvisa simul species exterret utrumque:

hunc, et stellas, et tempora certis horis abeuntia. Quid putas de terræ donis? quid de muneribus maris ultimos Arabas Indosque locupletantis? quid de ludis, et applausu ac muneribus Populi Romani faventis? Quo animo, quo judicio vultuque aspicienda hæc putas? Certe qui formidat istis contraria, eodem modo afficitur, quo is qui ea desiderat. Atque in utroque trepidatio est æque molesta; cum insperata

decidentia Vat. Rom. 4. *descendentia certis* Schoenborn. 2. 4.—5 Duo Vatt. Barberin. 1. unus cod. ap. Pulm. edd. Venett. 1478. 1486. Cuning. et Sanad. *spectant.*—6 *Arabes* plurimi codd. ap. Feam, et Schoenborn. 4.—7 *Ludicra et plausus* Zarot.—8 Vat. Palat. 6. *spectata.*—9 Duo codd. ap. Valart. *fere is miratur.* Schoenborn. 2. *mutatur eodem.*—10 Multi codd. ap. Feam, alii codd. apud Lamb. Pulm. Cruq. Torr. Talb. Val. Acron, Commentator Cruquianus, edit. Flor. 1482. Venn. 1483. 1490. 1492. Lips. 1499. *utrobique;* restituit Lamb. inde Cruq. Bond. Baxt. Bentl. Cun. San. Sandby, Gesn. Val. Oberl. Combe, Wakef. Wetzel. Zeun. *utrique* Vat. 9. alii Mss. apud Torr. Talb. Val. edit. Princ. Med. 1476. Venn. 1478. 1479. 1481. 1486. 1495. 1509. Aldus 1501. 1509. 1519. Junta 1503. Basill. 1527. 1531. 1580. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Muret. Chabot. Torrent. D. Heins. Delph. Talbot. Pine, Dacer. Phil. et Batt. *in utroque* Vat. 4.—11 Markl. in Epist. Crit. p. 115.

NOTÆ

4 *Formidine nulla Imbuti*] Quod si intrepidi spectent cœlestia, certe multo magis terrena.

5 *Munera terræ*] Aurum, argentum, &c.

Munera maris] Margaritas, gemmas, &c.

6 *Arabas*] De his I. Od. 29. II. Od. 12.

Indos] Vid. I. Od. 12.

7 *Ludicra*] Victoriam in ludis, quæ magni olim habita.

Plausus] Benevolentiam populi significatam publice, vel assurgendo, vel consalutando, vel acclamando, vel applaudendo. Vide I. Od. 20.

Dona Quiritis] Honores et magistratus delatos per suffragia populi Rom. 'qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia.' Juvenal. Sat. x. 78.

8 *Quo sensu*] Stoici dicebant perturbationes omnes opinione constare.

Ore] Fronte, oculis, affectus demonstrantur ut plurimum.

9 *His adversa*] Inopiam, contemtum, ignominiam, sibilos, explosiones.

10 *Pavor*] 'Metus est mentem loco movens.' Cic. Tuscul. IV.

Utrobique [*utrique*] *molestus*] Al. *utrobique:* cupienti ac timenti; timens enim vexatur dolore mali futuri: cupiens autem desiderio boni absentis.

11 *Improvisa simul species exterret*

Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatne; quid ad rem,
Si, quicquid vidit melius pejusve sua spe,
Defixis oculis, animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui,
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus, æraque et artes
Suspice; cum gemmis Tyrios mirare colores:
Gaude quod spectant oculi te mille loquentem:
Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum;

species utrumque perturbat; seu lætetur, seu mœreat, seu cupiditate seu formidine percellatur. Quid autem ad propositum, si cum aliquid aspexerit fortunatius aut infelicius quam sperabat, oculos tenet immotos, atque mente simul et corpore obstupescit? Virtutem ipsam si quis nimium expetat; sapiens desipere, justus injustus esse existimabitur. I modo, admirare argentum, et vetus marmor, et fabrefacta ex ære; purpuram et gemmas concupisce: lætare quod te dicentem mille oculi attendunt: mane forum frequenta sedulus, ac sero domum redi, ne Mucius plus tritici,

conj. *exercet utrumque;* et ita Barberin. 2.—12 Vat. Palat. *metuatve;* ita edd. Zarot. Med. 1476. Venn. 1478. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1495. 1509. 1573. Junta 1503. Aldus 1509. 1519. Basill. 1527. 1531. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Muret. D. Heins. Bond. *metuatque* Vat. 16. alii Mss. apud Pulm. *metuat cupiatne* Vat. 19. *metuat nequid ad rem* Bamberg.—13 *Quidquid si* Schoenborn. 3. Vox *quicquid* deest in Schoenborn. 4.—15 *Insani nomen sapiens* Vat. Rom. 1. Angelic. 2. Bodon. *Insani sapiens nomen* in ceteris. *feret* Vat. Rom. 2. 7. a m. sec. Chisian. 5. Barberin. 1. a m. sec. et Vallicel.—16 *Ultra quod* Schoenborn. 2. *petit* Schoenborn. 3.—17 Vat. 1. a m. pr. *argentum marmor.*—18 *Suscipe* Schoenborn. 3.—19 Chisian. 5. Angelic. 1. a m. sec. et Vallicel. 2. *spectent.*—20 Bamberg. *Navus.* Schoenborn. 2. 3. *forum, vespertinus,* sine

NOTÆ

utrumque] Seu species boni præsentis insperata, quæ nimio gaudio exanimat etiam interdum: seu species mali præsentis tristitiam creans eo graviorem, quo minus expectabatur. Unde exoritur stupor, torpor, ægritudo, mentis alienatio, &c.

12 *Quid ad rem*] Quid ad felicitatem, quam modo rem investigamus?

17 *I nunc, &c.*] Si res bonas, si virtutem ipsam ultra quam satis est expetere, stultum est; an licebit cupide scrutari metalla, vasa, lapillos, purpuram; immo famam, celebritatem nominis, opes, honores? &c.

18 *Tyrios colores*] Vide II. Od. 18. 8. ibique Not. Item III. Od. 29. in fine.

20 *Gnavus mane forum, &c.*] Vel primo mane forum negotiantium pete; ibique exerce quod 'Janus summus ab imo Perdocet:' hoc est, fœnore divitias accumula. I. Epist. 1. 54. Item II. Sat. 3. vel, forum judiciarium frequenta, et causis agendis quæstum fac. Martial. 'Dives eris, Romæ si causas egeris.'

Vespertinus pete tectum] Diem totam lucro faciendo consume: nec domum redi nisi sero et sub vesperam.

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus, et (indignum, quod sit pejoribus ortus)
Hic tibi sit potius, quam tu mirabilis illi.
Quicquid sub terra est, in apricum proferet ætas;
Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum
Porticus Agrippæ, et via te conspexerit Appî,
Ire tamen restat Numa quo devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,

quam tu, colligat ex agris dotalibus: quippe indignum est ut ille ignobiliori stirpe genitus a te suspiciatur magis, quam tu ab illo. Quodcumque abditum in terra delitescit, id tempus expromet in apertum; infodiet autem et occultabit conspicua. Sic postquam porticus Agrippæ et via Appia te spectaverit valde illustrem; attamen superest ut pergas eo, quo Numa et Ancus tandem iverunt. Age vero, si latus aut

τῷ *et.*—21 *Nec plus* Vat. 15. et Chisian. 5.—22 *Mutus et* plurimi codd. ap. Feam, alii Mss. apud Pulm. Talb. Bentl. omnes Cruq. et Torr. edit. Med. 1476. Venn. 1478. 1479. 1481. 1483. 1495. Flor. 1482. Aldus 1501. revocavit in textum Bentl. inde anonymus Trajecti ad Rhen. 1713. Baxt. Cun. San. Gesn. Phil. Val. Dorigh. Oberl. Comb. Wakef. Wetzel. et Zeun. Al. *Mutius indignum*, vel *Mutius et indignum.*—22 Vat. 19. *quid sit.*—23 Schoenborn. 3. *miserabilis.*—24 Bamberg. *in apertum.* Schoenborn. 2. *conferet ætas.* Schoenborn. 3. et al. ap. Feam. *proferat ætas.*—26 *Agrippæ via* Harl. 2. 3. 7. et Schoenborn. 2. 3. *conspexerat* Vat. Rom. 1. et Schoenborn. 2. 3.—28 *Si latus et renes* Vat. 1. et Barberin. 1. 2. Vid. II. Sat. 3. 163. *Si latus at renes* Schoen-

NOTÆ

21 *Dotalibus agris*] Ab uxore acceptis dotis nomine.

22 *Mutus et* [*Mucius*] Plebeius et ignobilis.

23 *Quam tu mirabilis illi*] Quod tu Patricius illi obscuro et abjecto non sis mirabilis per majores divitias. Prolepsis.

24 *Quicquid sub terra est*] Quicquid modo ‘stulte miraris et optas,’ peribit: et tu pariter cum istis: quære potius virtutem, quæ sola bonum stabile est et solidum. I. Epist. 1. 47.

26 *Porticus Agrippæ*] M. Agrippa tertium Consul Pantheon fecit: addidit vero porticum columnis ingentibus, trabibus etiam æneis auro superfusis superbam. Synecdoc. pro quavis porticu; quæ quidem Romæ fuit multiplex. I. Epist. 1. 71. In his ambulare, seque ostentare insignes quique consueverant.

Via Appî] Appius Claudius Censor viam Romæ per portam Capenam Brundusium usque constravit adeo latam, ut plaustra duo sibi occurrentia facile pertransirent. Hæc a Trajano instaurata. Statius II. Sylv. 2. ‘Appia longarum teritur regina viarum.’

27 *Ire tamen restat*] Postquam te omnibus ostentaris, diuque splendide egeris, tandem moriendum est; perinde ac ipsi Rom. reges mortui sunt. Vide I. Od. 28. et IV. Od. 7. 15.

Numa] Pompilius, secundus a Romulo rex, justitia clarus et religione. Liv. lib. I. Plutarch. &c.

Ancus] Martius, rex quartus Rom. Numæ ex filia nepos, bellica gloria effulsit. Liv. cit.

28 *Si latus aut renes, &c.*] Si labo-

Quære fugam morbi. Vis recte vivere? quis non?
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putes, ut

renes graviter dolent; exquire licet doloris levamen. At visne recte vivere? Ecquis non vult? inquies. Ergo, si sola virtus hoc conferre valet, ad hoc labora strenue abjectis voluptatibus. Quod si contra virtutem censes mera esse verba, sicut lucum

born. 2. *temptantur acuto* Bamberg.—30 *Si virtus hæc una* var. lect. ap. Feam. *Si virtus hoc dare potest et* Schoenborn. 3.—31 Schoenborn. 4. *delitus.* 'Codd. recentiores, et editiones principes *putas ut;* unde in ceteras omnes propagatum est. Saresber. Policrat. VII. 12. 'Errant, qui *virtutem verba putant, ut Lucum ligna;*' et sic ibi codex scriptus. At antiquiora exemplaria *et*, non *ut;* notantibus Pulmanno, Bersmanno, Torrentioque: *putes* autem, non *putas*, in suis reperit Cruquius. Nos quidem *putes et* in optimis nostris Græviano, Reginensi, Vossiano vidimus; *putas et* in mediocribus; *putas ut* in recentissimis. Revocemus ergo, quod et auctoritas et ratio jubet: *Virtutem verba putes, et Lucum ligna?* Ubi sententia est: Potesne existimare, virtutem verba esse, et lucum consecratum a quavis sylva non differre? hoc est, Potesne et virtutem et religionem exuere? Apparet igitur, mollius et verecundius dici *putes*, quam *putas?* Ovid. Heroid. XIX. 41. Nec vero parum interest, *et* an *ut* legas: prius indicabit æque aut magis esse difficile religionem abnegare quam virtutem; posterius, virtutem quidem veri speciem habere; religionem vero et Flacco et plerisque aliis inter fabulas numerari. Quod et probe animadvertit Torrentius: qui, 'Omnino,' inquit, 'legendum est *et Lucum:* nam retenta vulgari lectione videri possit Horatius de luco id sentire, quod alterum rogat: et sensisse pridem credo; sed ita sentire videri hoc loco noluit.' Hæc senex doctissimus acute et vere: sed posteriores Interpretes ea minime assecuti sunt.' *Bentl.* *putas* Harl. 2. 3. 6. *et* Harl. 1. 3. 6. *putas et* Vatt. 1. 4. 12. Vatt. Rom. 1. 3. 4. 5. 8. Angelic. 1. a m. pr. alii; recepit Dorighellus. 'Hanc veram esse lectionem, patet evidenter ex contextu, et præcedenti thesi. *Si* nempe virtutem sequeris, omitte delicias. *Si vero* contemnis virtutem, et omnem religionem exuis, tunc delicias sectare, et omnes acquirendi modos exerce, præsertim negotiationes; et totus illis incumbe. *Si* est supplendum (ut in Carm. Sæc. 65. seq.) in oppositione, cum Commentatore Cruquiano, et Porphyrione, qui bene exponit: 'Si ita contemnis virtutem, ut non summum bonum eam, sed verba existimes; si religione non moveris, ut lucos sacros ita in hoc putes stare, ut ligna hominibus præstent; linque hæc, et, quæ miraris, sequere.' Notum, 'lucos' et 'sacraria' conjungi. Propert. III. 11. 47. 'At nunc desertis cessant sacraria lucis.' Alii Mss. et editores aliter legunt. Vulgatior lectio, præsertim in priscis editionibus, *putas ut;* quam male defendit Rappolt. c.16. p.592. seqq. et Wetzel.' *Fea.* *putes ut* Vat. Palat. 3. Barberin. 1. a m. pr. Baxt. Cun. Gesn. Oberl. Comb. Wakef. Zeun. *putes et* Vat. 2. Vat. Rom. 2. Vat. Palat. 6. Chisian. 1. ita etiam post Bentl. Traj. ad Rhen. 1713. Sanad. Phil.

NOTÆ

ras pleuritide vel nephritide. Vide II. Sat. 3. 29.

29 *Quære fugam morbi*] Ut corporis sic et animi debes morbos fugere, pari saltem diligentia.

31 *Virtutem verba putes*] Si inane quid esse virtutem putes. Hercules apud Tragicum quendam: et exinde Brutus (ex Dione lib. XLVII.) deploratis rebus exclamasse fertur: O misera virtus, eras igitur nugæ tantummodo! Ast ego te velut rem solidam sectabar: verum fortunæ serviebas: tumque vocavit unum e familiaribus,

Lucum ligna? cave ne portus occupet alter:
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas.
Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et
Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.
Scilicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,

arbores tantum; cura diligenter ne alter portus occupet, neve dimittas negotiationem apud Cibyrates et Bithynos: cura ut mille talenta compleantur, totque altera adjiciantur, itemque tertia, immo et quarta; ut cumulus reddatur quadratus.

Sandby, Valart. Bodoni, et Kidd.—34 Multi codd. ap. Feam, alii ap. Lamb. Cruq. et Pulm. item Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. *porro et;* restituit Lamb. inde Gryph. 1566. Cruq. Baxt. Bentl. Traj. ad Rhen. 1713. Cuning. Sanad. Mervill. Gesn. Phil. Valart. Francis, Dorigh. Oberlin. Comb. Wakef. Wetzel. Zeun. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. Alii omittunt τὸ *et*.—35 Vat. Rom. 7. *succedent.* Chisian. 5. *et pars quæ.* Quindecim codd. Feæ, alii ap. Valart. et notatum ex Mss. in ora ed. Ald. 1519. in Biblioth. Barberin. *qua-*

NOTÆ

ut se interficeret.

Ut Lucum ligna] Verumtamen non arbores faciunt lucum, sed religio et consecratio alicui numini.

Cave ne portus occupet alter] Ante alios mari te committe: naviga ad Cibyrates et Bithynos: occasiones occupa negotiandi, et ex negotiatione ditescendi. Pers. Sat. VI. 75. 'Mercare, atque excute solers omne latus mundi, ne sit præstantior alter,' &c.

33 *Cibyratica*] Cibyra urbs Phrygiæ magnæ, in confinio Lyciæ, cognomento magna; æquitatis fama celebris; ex Strabone. Eo vero mitti solebant lucriones, et quotquot avide quæstum odorari et sectari cognoscebantur. Altera fuit Cibyra minor dicta, apud Ciliciam, ab ora maris distans decem prope milliaribus.

Bithyna] Bithynia Asiæ regio, hinc Euxino mari, illinc Propontidi vicina; Thracia Asiatica Xenophonti nuncupata. Urbes habuit præclaras Chalcedonem, Nicomediam, Apamiam, Nicæam, Heracleam, Prusam.

34 *Mille talenta rotundentur*] Rotundum dicitur omni ex parte perfectum. Gall. *faire le compte rond.*

Talenta] Talentum, τάλαντον, *statera, lanx, pondus:* aliquando ponitur pro quovis ingenti pondere auri vel argenti: alias significat certum pondus; quod tamen varium variis gentibus. Celebratur inprimis talentum Atticum, quod drachmas sexies mille continebat. Porro drachma Attica respondet grosso Francico, qui valet octo solidos cum sex denariolis, aut circiter: siquidem marca argenti grossos habet sexaginta quatuor, illaque ut plurimum valet viginti sex aut septem libellas, sive Francicos, ut vocamus. Quæ cum ita sint, grossi illi sexies millies multiplicati conficiunt monetæ nostræ libellas 2550. Quanto vero talentum auri majus sit argenteo, ex auri supra argentum valore facile æstimaveris.

35 *Quæ pars quadret acervum*] Ut quater mille talenta inveniantur integra, completa et perfecta. Pers. cit. 'Rem duplica. Feci: jam triplex, jam mihi quarto, Jam decies redit in rugam.'

Et genus, et formam, regina pecunia donat:
Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples, eget æris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scenæ præbere rogatus,
Qui possum tot? ait: tamen et quæram, et quot habebo
Mittam: post paulo scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum; partem, vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,

Nempe dominatrix pecunia tribuit opulentam conjugem, et fidem, et amicos, et nobilitatem, et pulchritudinem: atque divitem stipant Suada et Venus. Verumenim Cappadociæ rex abundans servis indiget pecunia. Ne tu fueris ejusmodi; sed potius Lucullo similis. Lucullus, inquiunt, interrogatus num posset centenas chlamydes ad spectaculum commodare, respondit: Qua ratione possum tot præbere? attamen quæram; et quot inveniam præbebo. Paulo vero postea significat, se domi habere quinque millia chlamydum: posse igitur sumi partem vel cunctas. Hoc est locupletem esse. At contra angusta est res familiaris, in qua non plurima superfluunt,

drat; ita Commentator Cruq. *quadret* Bodoni.—38 *Nam bene* Vat. Rom. 8. *At bene* Vat. Palat. 4. *Et bene* Vatt. 14. 16. et Turneb. in Advers. VII. 18. 40 *Nec fuerit* Schoenborn. 4. *Nec fueris* Vatt. 1. 6. et Vat. Palat. 3. *Non fueris* Chisian. 5. *Chlamydas* Cuning. Vid. I. Epist. 17. 31.—41 *Si possit centum* Bamberg. *Si centum* Vat. Palat. 3. a m. pr.—42 *Qui posset* Schoenborn. 3. *Qui possim* Vatt. 2. 7. 14. 19. Vat. Rom. 2. et 7. a m. pr. Vat. Palat. 5. Cruq. et Cuning. *tot? Attamen* Barberin. 2. *et quod habebo* codd. ap. Lamb. et Fabric. 1555. *et quot habebo* ceteri.—43 *Paulo post* Schoenborn. 3. *scripsit* Vatt. 7. 16. Vat. Palat. 3. Chisian. 5. Angelic. 3.—45 Vat. Rom. 9. *supersint.*

NOTÆ

38 *Suadela*] Sive *Suada*, Gr. Πειθὼ, persuasionis Dea. Videtur Horatius indicare facilitatem conciliandi nuptias, tum quod addit, 'Venusque,' tum quod ante dixit, 'uxorem cum dote.'

39 *Mancipiis locuples, &c.*] Cappadocia minoris Asiæ perampla regio, cujus populi ad servitutem adeo nati, ut offerentibus libertatem Romanis, maluerint regem eligere Ariobarzanem. Alex. ab Alex. II. 27. Cic. post redit. in Senat. 'Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres.' Pers. jam cit. 'Cappadocas rigida pingues plausisse catasta.'

40 *Ne fueris hic tu*] Ne sis qualis rex ille, una re abundans, ceterarum inops. Quin potius sis ut Lucullus adeo locuples rebus omnibus, ut plus possideret quam sciret. Vult suadere Poëta, sapientiæ studendum inprimis, quam habenti omnia præsto adsunt.

Chlamydes Lucullus, &c.] Lucullus Romæ insignis vir nobilitate, facundia, opibus, Africam Prætor justissime administravit, Mithridatem non semel profligavit, &c. Is rogatus a Prætore urbano, ut celebrandi causa spectaculi commodaret chlamydes multas, longe plures etiam obtulit.

43 *Millia quinque Esse domi chlamydum*] Plutarch. in Luculli vita minorem numerum designat: centum nempe ait ab eo petitas, ducentas autem fuisse missas; quod certe propius ad verum accedit.

Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia præstat,
Mercemur servum, qui dictet nomina, lævum

ignoranturque a domino, et juvant fures. Quæ cum ita sint, sique opes solæ valent reddere felicem et conservare; hunc laborem primum assume, et ultimum dimitte. Si beatum facit decus externum et favor; emamus servum, qui nomina civium sug-

—47 *Si res sola potis* Exc. Sax. et Cuning.—48 *Hoc primum* tredecim codd. Feæ.—49 Vat. Palat. 3. et Angelic. 3. *præstant.* Chisian. 5. cum edd. Florent. 1482. et Venet. 1483. *præstet.*—50 Vat. 1. *qui dictat.* Vat. Rom. 2. *qui dicet.* Mox *lævum Qui fodicet* Vat. Rom. 2. a m. sec. Vat. Rom. 8. aliusque codex ap. Pulm. ita Cruq. Bentl. anonymus Traj. ad Rhen. 1713. Baxt. Cun. San. Mervill. Phil. Gesn. Batt. Oberl. Combe, Wakef. Wetz. Zeun. *sævum fodiat* alii Mss. multi, et editiones, præsertim ex primis. *sævum fodiet* Barberin. 2. *sævum fodicet* Vat. 2. 3. a m. pr. Vatt. 10. 12. et 18. a m. sec. Vat. 19. a m. pr. Vat. Rom. 3. 4. 5. 6. et 7. a m. sec. Vatt. Palat. 1. 4. Chisian. 1. 5. Angelic. 1. a m. pr. Vallicel. 4. alii codd. ap. Cruq. Torrent. et Valart. *fodicet* etiam Nestor Dionysius in Lex. et Ugutio Pisanus, pariter in Lex. Ms. sæc. XIII. qui exponit: 'leviter, parum, summatim fodere, leviter tangere.' *Qua fodiat* tres codd. ap. Jaeck. 'Non *sævum*, sed *lævum* legi debere, vix erit qui dubitet; et has voces passim confundi in Mss. jam notarunt N. Heins. ad Sil. Ital. v. 660. Burm. ad Val. Flacc. I. 370. III. 391. Servus Nomenclator ad lævam domini, illum vel manu, vel cubito solicitabat, ut dextera prehenderet, salutaret amicos, vel fautores in via. Quod alio sensu dixit Apul. II. Met. p. 38. ed. Pric. 'Palmis infestis latera suffodere.' Alii *sævum* male interpretantur eo sensu, quo dixit Tibullus I. 5.63. seq. 'Pauper in angusto fidus comes agmine turbæ Subjicietque manus, efficietque viam.' Cf. Ovid. Art. Am. II. 210. Lact. Firm. Div. Inst. VI. 1. II. Sat. 5. 18. et 94.'

NOTÆ

46 *Dominum fallunt*] Nescientem esse tantas sibi divitias.

Prosunt furibus] Scilicet e magno numero facile detrahitur ac surripitur aliquid, domino vix advertente. Plaut. 'Nihil est hic quæsti furibus: ita inaniis sunt oppletæ atque araneis.'

47 *Si res sola potest, &c.*] Si opibus fieri beatum credimus, iis maxime congerendis operam demus.

49 *Si fortunatum*] Si nominis splendore et gratia apud populum constare felicitatem existimamus, captandis civium animis incumbamus, magistratus et dignitates ambiamus; adeoque 'mercemur servum' nomenclatorem, qui nobis præeat, ut fit, deducatque ad prensandum unumquemque et verbis officiosis demerendum.

50 *Qui dictet nomina, &c.*] Qui candidatum moneat, quo quisque civium appellandus nomine, quo officii genere obtinendum sit ejus suffragium. Cic. pro Muræna: 'Quid quod habes nomenclatorem? .... si nomine appellari abs te cives tuos honestum est; turpe est eos notiores esse servo tuo quam tibi.' Vide Sigon. II. de Judic. cap. 30.

Qui fodicet latus, et cogat trans pondera dextram
Porrigere: Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet is fasces dabit, eripietque curule

gerat, qui latus sinistrum pungat, moneatque manum offerre trans moles; atque insusurret, indigitetque: Iste plurimum potest in Fabia tribu, hic in Velina: ille cui

Fea.—53 '*Cuilibet hic fasces dabit* codices proletarii cum editionibus: neque quicquam adnotant Interpretes; nisi quod solus Bersmannus in uno suo *is* pro *hic* extitisse memorat. At nos in veteribus nostris, Græviano, Reginensi, et Vossiano sic invenimus: *hic multum in Fabia valet, ille Velina: Cui libet is fasces dabit, eripietque curule Cui volet importunus ebur.* Rectissime. *Hic, ille, is;* ubi *is* tertium quendam significat: at *hic* idem erit qui primus, prorsus contra mentem auctoris. Illud deinde *Cuilibet* ineptum plane est et absurdum. An is *cuilibet*, hoc est, *cuivis, cuicumque obvio, τῷ τυχόντι,* dabit fasces? an omnibus æque favet, et neminem habet eximium? Immo disjunge voces; ut *cui libet* perinde sit, ac sequente versu *cui volet.* Ovidius Trist. III. 7. 41. 'Nempe dat id: cuicumque libet Fortuna rapitque.'' *Bentl. is fasces* etiam

NOTÆ

51 *Lævum Qui fodicet latus*] Servus nomenclator incedens ad latus heri lævum, honoris causa, quoties obvius repente fiebat quispiam salutandus, domini latus cubito pulsabat fodicabatque, atque insusurrabat quis et qualis esset ille civis, ut rite et honeste appellaretur.

Trans pondera dextram Porrigere] Varia hic varii effutiunt. Sunt qui notari velint ambitiosos petitores publica pondera in largitionibus excedentes, et olei, vini, ceterorumque plusculum donantes. Alii sic explicant: moneat brachium exerere extra togam collectam et complicatam, dextramque porrigere ad prensandum occurrentem sorte civem. Hæc sane longe quæsita videantur. Vero propius est: admoneat candidatum occurrenti civi obviam ire, et manum vel prensando vel adjuvando porrigere; superatis etiam impedimentis, si quæ interveniant, v. g. sive turba obstiterit, sive moles aut trabes in via saxaque ponderosa fuerint intermedia, ea transiliendo, et salutandum civem diligenter et officiose adeundo.

52 *Hic multum in Fabia, &c.*] Sic nomenclator hero candidato suggerit: En ille civis in Tribu Fabia multum valet: eum perinde multis officiis et blandimentis capta.

Fabia, Velina] Pop. Rom. in 35. tribus seu classes aut familias divisum, norunt omnes; et suffragia ferri solita modo viritim, seu per viros singulos; modo tributim aut centuriatim, id est, per tribus aut centurias. Vide Alex. ab Alex. IV. 3. ubi de comitiis curiatis, centuriatis, tributis, deque varia subinde ratione suffragandi.

Fabia] A gente Fabiorum nominatissima dicta est.

Velina] Seu a Velia, edita urbis regione; seu a Velino lacu, cujus incolæ in civitatem asciti. Cetera Tribuum nomina, numerumque quandoque diversum lege apud cit. Alex. ab Alex. I. 17. &c.

53 *Cui libet is fasces dabit*] Imperium, consulatum, summum magistratum hic dabit et asseret cuicumque ille suffragari voluerit; adeo valet apud tribules, totque suffragatores secum trahit. Et e contrario.

Fasces] Nemo nescit pro magistra-

Cui volet importunus ebur: Frater, Pater, adde;
Ut cuique est ætas, ita quemque facetus adopta.
Si, bene qui cœnat, bene vivit; lucet, eamus
Quo ducit gula: piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
Differtum transire forum populumque jubebat,
Unus ut e multis populo spectante referret
Emtum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,

voluerit fasces dabit, et cui libuerit ebur curule detrahet molestus: voca fratrem vel patrem, secundum ætatem cujusque: sic unumquemque urbane tibi concilia. Quod si beate vivit qui laute vescitur; dies est, pergamus quo gula trahit: piscemur, venemur; sicut pridem Gargilius, qui mane per forum populo frequens ire imperabat famulos cum retibus ac venabulis, ut coram plebe mulus unus e pluribus reveheret aprum pretio comparatum. Epulemur etiam, et balnea subeamus cibis non coctis

Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Vat. 2. a m. pr. Vatt. 3. et 19. a m. sec. Vatt. Rom. 2. et 5. a m. pr. Vatt. Palat. 3. 6. Chisian. 1. Baxt. Sanad. Francis, Phil. Gesn. Bipont. Dorigh. Comb. Wakef. Wetzel. Zeun. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring.—55 Tredecim codd. ap. Feam, *facctus adopta.*—56 Vat. Rom. 9. *lucet?* cum interrogationis nota. *vivit bene* Cuning.—57 *Quo ducet* nonnulli ap. Feam, alii Mss. apud Pulm. Val. notatum ex Ms. in ora editionis Aldi 1519. in Bibl. Barb. edit. Princ. Aldus 1501. Rectius puto; quia incertus adhuc erat, quo iret. Confer Epod. 16. 21. Ita edidere Fea et Bothe.—58 *Gragilius* Vat. Rom. 3. 4. Chisian. 1. 6. Barberin. 1. et unus ap. Oberlin. *cervos* Bamberg.—59 Cuning. *transferre domum.* Bentl. Sanad. Francis, Wakef. et Kidd. *forum Campumque.* Faber. *forum Pontemque.* Bibl. Crit. 1820. II. 1. 581. *potumque.*—60 Vat. 15. et Vat. Palat. 1. *ex multis.*—63 *Ulixis* Schoen-

NOTÆ

tu poni hæc magistratuum insignia. Synecd. Nimirum Dictatori apparebant lictores 24. cum fascibus: Consuli duodecim; Proconsuli et Prætori sex. Fasces autem erant virgæ plures securi circumligatæ, ita ut extaret ferrum: quibus significabatur potestas castigandi quæ corrigenda erant, præcidendi vero quæ non possent emendari. Plutarch. Problem.

Curule ebur] Synecd. Magistratum, cui jus est sellæ curulis eburneæ, et in ea sedendi, seu cum judicia exercet, seu cum in Curiam vehitur. Gell. III. 18. Cic. Catil. IV. 'Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.' Juvenal. Sat. X. 91. 'illi sellas donare curules; Illum exercitibus præponere,' &c.

56 *Si, bene qui cœnat, bene vivit*] Pers. Sat. IV. 17. 'Quæ tibi summa boni est? uncta vixisse patella Semper; et assiduo curata cuticula sole.'

58 *Gargilius*] Is inanis et stulta gloriosæ cupiditate ductus videri cupiebat venando cepisse feram quam pretio mercatus erat ab aliis captam.

61 *Crudi tumidique lavemur*] Lavabant prisci helluones ad accelerandam ciborum coctionem, excitato calore naturali per frigoris antiperistasin, ut citius et nova fame ad epulas redirent.

Quid deceat, quid non, obliti, Cærite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
Nil est jucundum; vivas in amore jocisque.
Vive, vale: si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

pleni; nec curemus quid honestum sit, et quid indecorum: præstemus nos licet censura dignos: imitemur luxuriosos comites Ulyssis Ithacæ regis, qui patriam posthabuerunt vetitæ voluptati. Si autem, ut Mimnermus arbitratur, nihil dulce est absque amore et jocis; in amore et jocis vive. Age, vale. Si quidpiam scis his melius, benigne communica nobiscum: sin autem, illis mecum utere.

born. 2. 3. 4. alii *Ulixi*, vel *Ulixei*. Vid. Nic. Heins. ad Virg. Ecl. VIII. 70. et Heynii Varr. Lectt. ibid.—64 *Cui patria potior* Cuning. *Cui potior patriæ* Bamberg.—65 Bamberg. *sine amore locisque*.—68 Schoenborn. 2. *inperti*. Vat. 9. Vat. Palat. 1. et Gott. cum edd. Zarot. Mediol. 1476. Venett. 1477. 1478. 1479. 1481. 1486. 1490. Bad. Ascens. et Cuning. *imparti*. Schoenborn. 3. Vat. 7. Vat. Rom. 8. Vat. Palat. 4. Chisian. 5. et Exc. Sax. *si nil*.

NOTÆ

62 *Cærite cera Digni*] Digni referri in tabulas Cæritum, id est, a Censore infamiæ labe notari, non secus ac urbis Cære populi, quibus ob flagitiosam defectionem jus suffragii ademtum est. Vide Gell. XVI. 13. Item Petrum Crinit. de Hon. Disc. VII. 6. ubi sic habet: Primi omnium municipes facti Cærites sine ullo juris suffragio . . . unde tabulæ Cærites dictæ, in quas Censor eos referebat, qui nota vel ignominia quapiam forent insignes. Ex quo erudite Flaccus, in Epistola ad Numicium, dignos Cærite cera appellat Romanos, qui luxu et voluptatibus turpissimis tenebantur: quem locum Horatiani interpretes ineptissime, ut alia permulta, exposuerunt. Hactenus ille.

63 *Remigium vitiosum Ithac. Ulyss.*] Ulysses a Tiresia vate monitus edixerat sociis, ne boves solis violarent. At illi, Ulysse dormiente, ex iis mactatis epulas sibi pararunt. Quapropter iræ numinum obnoxii pœnas dederunt, naufragioque absumti patriam non reviserunt. Vide II. Sat. 5.

65 *Mimnermus*] Hic Poëta Epicureus, Colophonius, vel Smyrneus, septem sapientibus antiquior vel æqualis, pleraque scripsit amatoria Elegiaco versu, tam suaviter et argute, ut Ligyostades appellaretur. Suidas: ‘Mimnermus dulces reperit sonos, et mollis pentametri cantum.’ Athen. XIII. 8. Propert. I. 9. ‘Plus in amore valet Mimnermi versus Homero. Carmina mansuetus lenia quærit amor.’ Apud Plutarch. de Virtute Morali, hoc Mimnermi distichon refertur: Τίς δὲ χάρις, τί τὸ τερπνὸν, ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης; Τεθναίην ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι. *Quid gratum, quid jucundum, aurea si Venus absit? Emoriar, me horum cura relinquet ubi.*

67 *Istis*] Quæ de summo bono disserui.

EPISTOLA VII.

AD MÆCENATEM.

Otium anteferendum divitiis. *Baxt.* Horatius, quem, cum diutius, quam promiserat, Roma abesset et in villa rusticaretur, vel Mæcenas ipse vel per alium quendam, ut promissi reditusque memor esset, monuerat, idque, ut videtur, gravius et cum quadam ingrati animi exprobratione, respondet liberius, nec tamen sine urbanitate consueta, sese quidem gratissimo animo liberalitatem Mæcenatis agnoscere, qua locuples sit factus: verum, si Mæcenas eum, nunc ingravescente ætate, nunquam a se dimittere vellet, nec ei pristinam valetudinem juvenilemque vigorem redderet, se æquo animo, quicquid ab ejus benignitate accepisset, resignaturum esse, quoniam ita ipse non magis donis illis uti posset, quam Telemachus equis a Menelao oblatis. Tum rem more suo, hoc est, egregie illustrat exemplo Vulteii cujusdam hominis tenuis, qui, a Philippi liberalitate ex urbano rusticus factus, donum auctori reddiderit, cum priorem conditionem vitæ meliorem sibi esse cognovisset.

QUINQUE dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui

Promiseram tibi, Mæcenas, ruri me commoraturum non plus quinque diebus : ecce

Epistola octava Libri primi in ed. Sanad.—2 *Atquin* Vat. 1. *Atque* codd.

NOTÆ

1 *Quinq. d.*] De hac Epistola recte quidem Scaliger: 'Septima,' inquit, 'adeo elegans est, adeo urbana, ut ad eas virtutes nihil addi posse videatur.'

Rure] In villa mea Sabina. Vide infra I. Epist. 16. De illa jam antea I. Od. 7. II. Od. 18. III. Od. 13. Epod. I.

2 *Sextilem*] Hic mensis, ut et Quintilis, a numero dictus, secundum Romuli ordinationem, Martio anni tenente principium, nihilominus tamen, etiam post præpositos a Numa Januarium ac Februarium, vetus nomen retinuerunt Quintilis et Sextilis, quamvis non jam quintus et sextus, sed septimus et octavus essent. Postea vero in honorem Julii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio Consule, Quintilis appellatus est Julius, quod eo mense ad IV. Id. Quintil. Julius Cæsar in lucem editus sit. Augustus deinde est, qui Sextilis antea vocabatur, donec honori Augusti daretur ex Senatusconsulto, cujus hæc sunt verba: 'Cum Imperator Cæsar Augustus mense Sextili et primum Consulatum inierit, et triumphos tres in urbem intulerit, et ex Janiculo legiones deductæ secutæque sint ejus auspicia ac fidem, et Ægyptus hoc mense in potestatem populi Rom. redacta sit, finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit, atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit; placere Senatui, ut mensis Augustus

Si me vivere vis, recteque videre valentem;
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mæcenas, veniam; dum ficus prima calorque
Designatorem decorat lictoribus atris;
Dum pueris omnis pater et matercula pallet;
Officiosaque sedulitas, et opella forensis
Adducit febres, et testamenta resignat.
Quod si bruma nives Albanis illinet agris,

autem integro mense Augusto absum fallax. Verum si me vis incolumem vivere, et bene valere, quod ægrotanti concederes, hoc indulge ægrotare metuenti; dum prima ficus et æstus libitinarium exornat atratis ministris; dum parentes filiis timent; dum sedulus et officiosus in foro labor gignit febres, atque aperit testamenta. Cum vero hyems nivibus operiet agros Albanos, statim ad mare decurret tuus Poëta;

ap. Torrent. item Bamberg.—3 *Si me vis vivum, sanum, recteque valentem* Cuning. *vigere valentem* Bentl. *recteque videre valentem* Vatt. 1. 3. 9. Vatt. Rom. 2. 3. 6. Chisian. 1. Angelic. 1. et Vallicel. a m. pr. alii codd. apud Lamb. Torr. Oberl. notatum ex Ms. in ora edit. Aldi 1501. in Bibl. Vat. edit. Medd. 1176. 1477. 1502. Venn. 1478. 1479. 1483. 1486. 1490. 1495. 1514. 1546. Flor. 1182. Lips. 1499. Loch. H. Steph. revocavit in textum Gesn. inde Oberl. Comb. Wakef. Wetz. Zeun. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. ‘In *videre*, ut ait Gesnerus, est dulcedo quædam, et *ἦθος*, quod intelligunt soli, qui amarunt. Al. *sanum, recteque valentem;* quod huc irrepsisse puto ex I. Epist. 16. 21.’ *Fea.*—5 Cuning. *ficus dum prima.*—6 *Dissignatorem* Bamberg.—9 *Adducet* Bamberg. *Adducint...resignant* Harl. 7.—10 Schoenborn. 2. *allinet agris.*

NOTÆ

appelletur.’ Macrob. Saturn. I. 12.

4 *Dabis ægrotare timenti, Mæcenas, veniam*] Horatium nempe habere comitem assiduum Mæcenas cupiebat. At ille amantior suæ libertatis, hoc servitii genus vix ferebat. Adde quod Poëtæ et carmina secessum atque otium requirunt. Vide postea vs. 34. Not.

5 *Dum ficus prima calorque*] Dum fervet Canicula, quo tempore maturescunt ficus. Porro gravis æstate est Romæ habitatio nisi divitibus domicilia quædam et viridaria sæviente etiam æstu frigida habentibus.

6 *Designatorem*] Sic dicitur qui pompam funebrem, vel ludos scenicos constituit, ordinat, compponit; quique locum et tempus ad agendum personis designat. Gall. *Juré Crieur:* Item, *Maistre de Ceremonies.*

Decorat lictoribus atris] Lepide, quasi magistratum lictoribus, sic designatorem exhibet Poëta noster stipatum et decoratum suis ministris libitinariis, vespillonibus, ustoribus, pollinctoribus, sandapilariis, qui omnes pulla veste induti adsint.

7 *Dum pueris omnis pater, &c.*] Ob frequentes et periculosas ea tempestate ægritudines.

8 *Opella forensis*] Nimia quidem opera clientibus præstita, nimia sedulitas in actione forensi.

9 *Testamenta resignat*] Scilicet aperiuntur testamenta duntaxat post mortem.

10 *Albanis*] Circumjectos Romæ agros indicat. Alba Latii urbs, Roma antiquior, inde distans 14. millia pass.

Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet,
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Non, quo more pyris vesci Calaber jubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. ¶ Vescere sodes.
¶ Jam satis est. ¶ At tu quantumvis tolle. ¶ Benigne.
¶ Non invisa feres pueris munuscula parvis.
¶ Tam teneor dono quam si dimittar onustus.

suique solicitus rarius leget. Demum ad te revertetur cum Favoniis, et prima hirundine, si quidem ita volueris, o suavis amice. Enimvero nequaquam mihi opes largitus es qua ratione hospes Calaber viatorem cogit pyra comedere. CAL. *Comede, quæso, ait.* VIAT. *Abunde est.* CAL. *Aufer quantum placuerit.* VIAT. *Liberalis es admodum.* CAL. *Aufer, inquam, dona puerulis grata.* VIAT. *Tantum debeo tibi ob munera, quantum si discedam iis oneratus.* CAL. *Penes te sunt omnia ista;*

—11 Schoenborn. 3. *descendat.*—12 Schoenborn. 3. *reseget.*—13 Codex Heller. ap. Jaeck. unus ap. Pulm. Vat. Rom. 8. Chisian. 5. *concedis.* Vatt. 1. 5. Vat. Rom. 1. a m. pr. Vat. Rom. 5. Vatt. Palat. 1. 4. Barberin. 1. Harl. 6. alii codd. apud Pulm. Oberl. notatum ex Ms. in ora edit. Aldi 1501. in Bibl. Vaticana, edit. Princ. Med. 1476. Venn. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1495. 1509. Flor. 1482. Lips. 1499. Junta 1503. *concedas.*—14 *Non q. m. piris* Schoenborn. 2. *Calaber vesci jubet* Vat. 14. et Vat. Rom. 3.—17 *Non injussa*

NOTÆ

ab Ascanio condita paulo post excidium Trojanum: nunc jacet in ruderibus. Ex his autem surrexit crevitque Albanum, hodie, *Albano*, principatus titulo gaudens.

11 *Ad mare descendet*] Ad urbem aliquam mari proximam, ubi per hyemem aër tepescit, æstate vero friget. De Tarentina temperie II. Od. 6. 'Ver ubi longum, tepidasque præbet Jupiter brumas.'

12 *Contractusque leget*] Legendis libris minus incumbet. Metaph. a navigantibus, qui vela contrahunt, et littus legunt tempestate, ingruente vel imminente.

13 *Cum Zephyris*] Verno tempore, quo incipiunt flare Zephyri. Vide III. Od. 1.

Hirundine prima] Hirundines abeunt hybernis mensibus, Africos secutæ montium recessus: redeunt vere primo. Plin. II. 47. 'Favonii hybernum molliunt cœlum..... Favonium statuunt quidam ad VII. Kal. Mart. Chelidoniam vocant ab hirundinis visu.' Id. X. 24. et XVIII. 26. Cic. ad Heren. IV. n. 62. 'Hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt.' Vide Plutarch. Sympos. VIII. 7. et Cæl. Rodig. XVI. 10. Ubi de proverbio: 'Una hirundo non facit ver:' item de Aristophanis dicto: 'Hirundinibus plurimis indigere;' quo deridebat hominem hyeme attritas vestes habentem; et significabat, opus esse illi ut ver æstasque quamprimum adessent. Id. Rodig. XXI. ult. asserit hirundinem albam perdice haud minorem apparuisse in Samo.

14 *Calaber*] De Calabria Italiæ regione, I. Od. 31.

¶ Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinquis.
¶ Prodigus et stultus donat quæ spernit et odit.
Hæc seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus;
Nec tamen ignorat quid distent æra lupinis.
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.
Quod si me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos;

quæ dimittes hodie suibus devoranda. Profusus et fatuus elargitur quæ contemnit et aversatur: et hæc messis ingratos procreat semperque procreabit. Probus autem vir et prudens profitetur se paratum esse largiri dignis: neque tamen nescit quod discrimen sit inter nummos et lupinos. Ego quidem me præstabo dignum laude promerentis. Quod si me nusquam abire permiseris, restitue firmum robur, et ni-

Schoeñborn. 4.—19 Bamberg. Schoenborn. 4. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. *relinques.* Vat. 9. Chisian. 5. et quinque codd. ap. Valart. *relinquis;* ita Zar. Cun. San. Mervill. Gesn. Dorigh. Oberl. Combe, Wakef. Wetz. et Zeun. *relinquas* edit. Ven. 1492. Lips. 1499. 'Fit actio illa vividior, ut ait Gesn. si legamus *relinquis:* magis urget bonus Calaber hospitem suum.' *Fea.*—20 *Prodigus ac stultus* Cuning.—21 *Hæc seges ingrato* Bamberg. a m. sec.—22 Cuning. *ac sapiens.* Schoenborn. 3. *Vir bonus et prudens.* Mox *paratus* Vat. 12. Vat. Rom. 3. Vat. Palat. 6. alii codd. apud Cruq. Bersm. ita Charis. lib. IV. p. 239. Serv. ad Virg. Æn. II. 377. probat Bentl. inde anonymus Traj. ad Rhen. 1713. Baxt. Cun. San. Mervill. Phil. Gesn. Sandby, Batt. Dorigh. Val. Oberl. Comb. Wakef. Wetz. Zeun. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *paratum* Bamberg. Schoenborn. 2. 3. 4. al.—23 Vat. Palat. 3. et Bodoni, *quid distant.* Barberin. 2. *qui distent.*—25 Codd. ap. Feam, *nolles usquam, nolles unquam, noles nun-*

NOTÆ

21 *Hæc seges ingratos tulit*] Donatio rerum nempe vilissimarum gratum animum haud meretur. Hinc non abludit quod ait Isocrates, Τὰς χάριτας ἀχαρίτως χαρίζεσθαι. Gall. *donner de si mauvaise grace, qu'on n'en a point d'obligation.*

22 *Vir bonus et sapiens, &c.*] At vir prudens in dando, personam, locum, tempus considerat, cum delectu agit, dignos cum indignis non confundit.

23 *Nec tamen ignorat quid distent æra lupinis*] Novit distinguere pretiosum a vili, verum a falso, dignum ab indigno, nummos bonos a malis, ludicris, scenicis. Lupinus est legumen, quod aliqui dictum putant quod lupina quadam indole terram voret. Alii tamen melius ἀπὸ τῆς λύπης· quod vultum gustantis amaritudine contristet. Isidor. Hinc Virgil. Geor. I. 'tristem' lupinum dicit. Ejus leguminis semina orbiculata sunt et compressa: hinc olim iis utebantur in Comœdiis ad imitandos nummos: quo alludit Horatius hoc loco. Plaut. Pœnul. III. 2. 'AG. Agite, inspicite, aurum est. COL. Profecto, Spectatores, Comicum. Macerato hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves. Verum ad hanc rem agendam Philippeum est.'

26 *Reddes Forte latus, &c.*] Oportet ut mihi reddas priores ac meliores annos apud te consumtos.

Nigros capillos] Nigros olim in juventute, jam vero canos.

Angusta fronte] Dum erant capilli

Reddes dulce loqui ; reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cynaræ mœrere protervæ.
Forte per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti ; pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra :
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno :

gros crines fronte arctiori : restitue lepidum sermonem, jocos facetos, et dolere Cynaræ lascivæ discessum inter epulas. Olim vulpes mucilenta per fissuram subierat tritici alveum ; deinde vero saturata exire obeso corpore frustra nitebatur. Huic mustela e longinquo dixit : Si cupis illinc evadere, per angustam rimam exibis gracilis, per quam gracilis intrasti. Ista ego similitudine si urgear, omnia libens

quam, noles nusquam, nolis usquam.*—27 *Dulce loqui reddes, reddes* Cuning. more suo. *decorum* Schoenborn. 2. 3. sine *et.* Schoenborn. 4. *Reddere posse.*—28 Bamberg *merere.*—29 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Bamberg. Schoenborn. 2. 3. 4. omnes Bentleii, et al. item edd. vett. et reliquæ ante Bentl. *vulpecula*, qui ex ingenio restituit *nitedula*, eumque secuti sunt recentt. præter Dacer.—30 Schoenborn. 3. Vat. 4. a m. pr. Vat. Rom. 5. a m. sec. et Angelic. 3. *in cameram*, ut conj. Dacer. *rursum* Schoenborn. 3. et sic Cuning.—32 Bamberg. *fugere istinc.*—33 *M. c. repetas* Vatt. 4. 15. 16. Chisian. 5. alii codd. ap. Valart. edd. Venett. 1477. 1478. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1495. 1505. Florent. 1482. Lips. 1499. Junt. 1503. et Britann. 1520. Bamberg. *artum.* Schoenborn. 2. *arcum.*—34 Vatt. 3. 7. 15. Chisian. 5. Aldd. 1. 2. 3. Venett. 1509. 1552. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538.

NOTÆ

densiores, angusta ; at iis decidentibus jamque rarioribus, lata.

27 *Ridere decorum, et Inter vina fugam, &c.*] Levitates amatorias et juveniles.

29 *Forte per angustam, &c.*] Apologus et similitudo maxime ad rem, quibus solerter et ingeniose mentem suam declarat Horatius.

30 *Cumeram*] Vas sparteum, palmeum, vimineum, quo plebeii condebant frumenta. Ejus mentio jam I. Sat. 1. 53.

32 *Mustela*] Mustella, sive mustela, Gall. *une belete.*

34 *Cuncta resigno*] Non temere aut ficte, sed consulto et ex animi sententia loquitur Horatius. Ejus certe menti penitus insidebat illud : 'Non bene pro toto libertas venditur auro.' Quod quidem ostendit luculenter, cum nec ipsi Augusto suam mancipare libertatem voluit. Sic enim Mæcenati Imperator scripserat : 'Ante ipse sufficiebam scribendis Epistolis amicorum ; nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum te cupio adducere. Veniet igitur ab ista parasitica mensa ad hanc regiam : et nos in Epistolis scribendis adjuvabit.' Quid vero ad hæc Horatius ? Præclarum nihilominus officium deprecatus est, detrectavit, recusavit. Patet ex Augusti ad ipsum Epistola in qua sic erat : 'Tui qualem habeo memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire . . . . neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevis-

Nec somnum plebis laudo, satur altilium, nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudasti; rexque paterque
Audisti coram; nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere lætus.
Haud male Telemachus, proles patientis Ulyssei;
Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
Porrectus spatiis, neque multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.

restituo. Neque plenus dapibus exquisitis laudo plebis quietem: nec libertatem opibus Arabum permutare velim. Sæpe me laudasti paucis contentum: tuque a me rex et pater celebratus es præsens, pariterque absens. Experire num sponte queam restituere quæ dedisti. Bene quidem Telemachus patientis Ulyssis filius aiebat: Ithacæ regio non est equis idonea: quippe nec campis aperta, nec graminis ferax. Non accipiam tua munera, o Menelaë, tibi magis idonea. Exiguo exigua conveni-

H. Steph. et Muret. *compellar.*—35 Schoenborn. 3. *altilium, ut.*—36 Vat. 1. a m. pr. *mitto.*—38 Cuning. *neque verbo.* Bamberg. *partitus.*—39 Schoenborn. 3. 4. *si possim.*—40 Angelic. 1. a m. pr. *sapientis*, atque ita Markland. Epist. Crit. p. 133. ex conjectura, quia proprium alias sit Ulixis epitheton; quod falsum. *Ulixis* Schoenborn. 2. 3. 4. *sapientis Ulyssei* Harl. 3.—41 *Ithacæ* Bamberg. et edd. vett. et ita legit Huschke in Epist. Crit. ad Santen. p. 73. et Bentl. in ed. pr. Cantab. 1711. *Ithace* restituit Bentl. in edd. Amst. 1713. 1717. eumque secuti recentt. *locus Ithace* Schoenborn. 3.—42 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Bamberg. Schoenborn. 2. 3. 4. nonnullæ edd. vett. *nec multæ;* ita Bentl. Sanad. Kidd. Fea, et Bothe.—43 Schoenborn. 3. et Vat. Palat. 1. *re-*

NOTÆ

ti, ideo nos quoque ἀνθυπερφρονοῦμεν. Quæso, Lector, ἐν παρόδῳ adverte Imperatoris benignitatem et clementiam: quam virtutem Principibus idoneam ut magis admirere, non pigebit insuper referre quod idem ad eundem scribebat: 'Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris. Recte enim et non temere feceris: quoniam id usus mihi tecum esse voluit, si per valetudinem tuam fieri possit.'

35 *Nec somnum plebis laudo, satur*] Neque vero plebeiorum quietam frugalitatem nunc laudo, cum sumtuosis epulis abundo et satur sum, aliam sententiam aliumque sermonem habiturus si egestatis incommoda sentiam. Immo libertatem præfero quibuslibet divitiis.

Altilium] Avium quæ domi aluntur saginanturque ad epulas sumtuosiores ac lautiores.

36 *Divitiis Arabum*] Vide I. Od. 29.

37 *Rexque paterque Audisti*] Ellipsis: deest, 'dici;' hoc sensu: Audisti dici te a me 'regem' ob munificentiam, 'patrem' ob amorem. Sic vulgo aiunt: 'bene vel male audire.'

40 *Haud male Telemachus*] Menelao scilicet equos dare volenti respondit Telemachus, haud sibi aptos esse, &c. Homer. Odyss. Δ. De Ulysse II. Sat. 5. De Ithaca, ibid. vs. 4.

Parvum parva decent: mihi jam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis, causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque Foro nimium distare Carinas
Jam grandis natu queritur; conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri, (puer hic non læve jussa Philippi

unt. Roma populosa nunc me non juvat, sed Tibur minus frequens, vel Tarentum haud bellicosum. Philippus causarum actor sedulus, acer, insignis, ab occupationibus consuetis revertebatur circa horam diei octavam: et jam senior conquerebatur Carinas foro longius abesse. Tum, inquiunt, in taberna tonsoris prætonsum quendam vidit cultro ungues otiose resecantem. Mox servo mandata sua strenue capes-

linquo, ut conj. Cuning.—44 *Parva decent parvum* Vat. Rom. 9.—45 Hic versus abest ab omnibus codd. ap. Jacck.—46 Cuning. suo more, *Strenuus ac fortis.*—50 *Abrasum* Harl. 2. 4. 6. Vat. 4. a m. sec. Vatt. 9. 15. Vat. Rom. 1. a m. pr. Vat. Rom. 6. a m. sec. Vat. Palatt. 1. 4. Chisian. 5. 6. Barberin. 2. Angelic. 2. 3. 4. alii codd. ap. Lamb. Cruq. Comb. edd. Mediol. 1476. Venett. 1477. 1478. 1481. 1486. 1490. 1492. 1495. 1509. 1514. Florent. 1482. Lips. 1499. Junt. 1503. et Britann. 1520. quod recepere Fea, Bothe, et Jacck. *Arrasum* Vatt. 1. 2. 7. 16. Vat. Rom. 7. Vatt. Palat. 3. 6. Chisian. 1. Angelic. 1. Vallicel. 3. Barberin. 1. a m. pr. alii codd. ap. Pulm. et Cruq. *Arrcasum* Bamberg. *Adrasum* in ceteris.—51 Var. lect. ap. Feam, *proprio.* Vat. Rom. 8. Barberin. 1. Vallicel. 1. a m. pr. et unus ap. Pulm. *resecantem leni-*

NOTÆ

44 *Regia Roma*] Urbium principem dicit IV. Od. 3.

45 *Vacuum Tibur*] Minus populosum. I. Od. 7. et 18.

Imbelle Tarentum] Voluptatibus magis quam bello aptum. I. Od. 28. II. Od. 6. III. Od. 5.

46 *Strenuus et fortis, &c.*] Egregio lepidoque exemplo demonstrat, opibus longe præstare quietum vitæ genus, quamvis mediocre et angustum.

Philippus] L. Marcius Philippus, Consularis vir ac Censorius, gravitate, ingenio, facundia, divitiis etiam præclarus. Eum laudat Cicero in Bruto, item in Orat. pro Quintio.

47 *Ab officiis*] Forensibus fatigatus officiis, quibus tam acriter incumbebat, ut 'eloquentia florentissimus civitatis' diceretur. Cic. cit.

Octavam circiter horam] Hora post meridiem fere secunda: quod alibi explanavi fuse.

48 *Carinas*] Vicus erat Romæ curvus et oblongus instar carinæ: unde nomen. In eo sita erat Philippi domus: erant et plures aliæ ædes superbæ, atque inter illas Pompeianæ: quapropter 'lautas Carinas' vocat Maro Æn. VIII. 361.

49 *Grandis natu queritur*] Iter quippe senibus molestum est.

51 *Purgantem leniter ungues*] Quod animi tranquillitatem denotabat.

52 *Demetri (puer hic, &c.*] Adverte

Accipiebat,) abi, quære, et refer; unde domo; quis;
Cujus fortunæ; quo sit patre, quove patrono.
It, redit, et narrat, Vulteium nomine Menam,
Præconem, tenui censu, sine crimine notum,
Et properare loco et cessare, et quærere, et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et post decisa negotia Campo.
Scitari libet ex ipso quæcumque refers: dic
Ad cœnam veniat. Non sane credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,

senti jussit: Demetri, vade, percontare, et narra; quis iste, qua conditione et familia, quo patre sit et quo patrono. Ille vadit, revertitur, ac refert: Vulteium Menam vocari, præconem esse, re familiari exigua, probum existimari; discurrere, et interquiescere; comparare, et uti; parvis sociis fixoque domicilio frui, necnon spectaculis et campo Martio post negotia peracta. Tum Philippus: Ab ipso velim quærere ea quæ narras: ad cœnam voca. Vix fidem habet Mena: apud se attonitus cogitat.

ter.—52 Cuning. *non lævus.* Bamberg. *levi jussa Phylippi.*—53 Vat. 4. *referes.* Cuning. ex ingenio, *quære, refer.*—54 Schoenborn. 2. *patriæ* pro *patre.* —55 *It, redit, enarrat* Cuning. improbante Fea. *Mænam* in quibusdam. Vide ad Epod. IV. princ.—56 Bentl. ex duobus codd. *sine crimine natum;* ita etiam codd. ap. Georg. Fabric. alius ap. H. Steph. alius item ap. Valart. et Zarot. hinc edd. Bentl. Traj. ad Rhen. 1713. Cuning. Wakef. et Kidd. 'His verbis responderi putant H. Steph. et Bentl. ad quæstionem Philippi, *quo sit patre?* cui alias nihil responsi dabitur. Philippus, qui viderat *abrasum,* statim cogitavit de liberto: hinc quærebat de ejus patre naturali, quis, et an viveret; et quis ejus patronus: non, an ipse esset ignota matre inhonestus; ut I. Sat. 6. 21. et 35. seqq. Audit præconem, ut Horatii pater, et ipse libertus, l. c. tenui censu; sed honestum, sine crimine: quod in contextu orationis recte procedit; non vero illud de legitimitate natalium: quod immo inhonestum, et inurbanum fuisset scitari ex ipso.' *Fea.*—57 Vat. 4. a m. sec. Vatt. Palat. 3. 6. et Chisian. 1. a m. pr. *locum.*—58 Nic. Heinsius ad Ovid. Fast. II. 645. et Bentl. ex duobus codd. Cruquii, *lare curto.*—60 Vat. Rom. 9. et ed. Zarot. 1470. *licet ex ipso.* Bamberg. Schoenborn. 2. 4. Harl. 1. 6. 7. edd. vett. et Vet. Comb. *quodcumque;* quod revocarunt Fea et Bothe. *quæcumque* Vat. Palat. 3. Harl. 2. 3. 4. alii codd. ap. Lamb. cum edd. Baxt. Gesn. Phil. Oberlin. Comb. Wakef. Wetzel. Zeun. Bipont. Kidd. Jaeck, et

NOTÆ

narrationem et hypotyposin eximiam: rem oculis obversari credas: adeo vivida sunt omnia.

56 *Præconem*] Buccinatorem publicum, qui venalia proclamabat, aliaque denuntiabat.

57 *Properare loco*] Tanquam viatorem, aut mercatorem.

58 *Gaudentem parvis sodalibus*] Æqualibus sibi conditione hominibus consuescentem, et cum iis exigua sed pacata vitæ gaudia delibantem.

59 *Campo*] De Martio campo, et frequentibus illic exercitationibus dixi I. Od. 8.

62 *Benigne*] Responsio blande re-

Respondet. ¶ Neget ille mihi? ¶ Negat improbus, et te
Negligit aut horret. ¶ Vulteium mane Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat, et salvere jubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem et mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset; denique quod non
Providisset eum. ¶ Sic ignovisse putato
Me tibi, si cœnas hodie mecum. ¶ Ut libet. ¶ Ergo
Post nonam venies: nunc i, rem strenuus auge.
¶ Ut ventum ad cœnam est; dicenda tacenda locutus,

Quid plura? Nimis liberaliter, inquit. PHILIPP. *Itane recusat iste?* DEMETR. *Recusat pertinax, teque curat parum, vel aversatur. Postridie Philippus improvisus adoritur salutatque prior Vulteium exiguas merces venumdantem plebeculæ tunica indutæ. Vulteius Philippo obtendit curas et occupationes negotiationis, propter quas ad eum mane non ivisset: veniamque petit quod eum non prior salutasset.* PHILIPP. *Tum demum condonasse me tibi existima, si mecum hodie cœnaveris.* VULT. *Faciam quod jubes.* PHILIPP. *Ergo venies post horam nonam: jam abi, opesque sedulo congere. Postquam ad cœnam convenit, atque tam proferenda quam reticenda effu-*

Dœring.—63 *Respondit* Vat. 4. a m. sec. Vat. 9. Vatt. Palat. 3. 6. et Chisian. *Negat ille* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. al. et edd. vett. ante Bentl. item Fea, Bothe, et Jaeck. *Neget* Harl. 1. Vat. 15. Vat. Rom. 5. Chisian. 1. a m. pr. nonnulli ap. Bentl. et Bersman. cum edd. Ald. 1501. Traj. ad Rhen. 1713. Cuning. Bentl. Sanad. Baxt. Francis, Mervill. Oberlin. Gesn. Bipont. Wakef. Wetzel. Comb. Kidd. et Dœring. *aut te* Vat. Rom. 7. aliusque cod. ap. Oberlin.—64 *Neglegit aut oret* Bamberg. et Schoenborn. 2. 4.—65 Barberin. 2. *tunicatum.* Bamberg. *tonicato scruta popello.*—66 Schoenborn. 4. *prior jubet.*—67 Bamberg. *mercennaria.*—69 *Prævidisset* Vat. Rom. 1. et Schoenborn. 2. et ita Glarean. Frib. 1536. et Gryph. *Providisset* Lambinus ex conjectura, et Gryph. 1566.—71 Schoenborn. 2. 3. *venias.* Bamberg. *strenuus age.*—72 *Ut ventum est ad cenam* Vat. 7. *Ut cenam adventum est* Vat. Palat. 3.

NOTÆ

cusantis. Gall. *C'est trop d'honneur qu'il me fait. Je lui suis fort obligé. Je le remercie.*

63 *Neget ille mihi*] Philippus excandescit.

65 *Scruta*] Gr. γρύτη et γρυτάρια, frivola. Hinc 'scrutariam facere,' i. e. vilia quædam vasa vendere, apud Apuleium lib. IV. quod tamen alii aliter exponunt. Hinc et 'scrutarium,' locus in quo venduntur scruta: et 'scrutarius,' qui vendit: Lucil. 'Quidni? et scruta quidem ut vendat, scrutarius laudat; Præfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam.' Vide Gell. III. 14.

Tunicato popello] Infimæ sortis plebi, non toga sed tunica simplice vestitæ.

69 *Providisset* [*Provisisset*] Al. leg. *providisset.*

71 *Post nonam*] Ad cœnam venies hora solita; nempe tertia post meridiem: de qua nos alibi; et Alex. ab Alex. v. 21. quem adi multa ibi disquirentem scitu digna.

72 *Dicenda tacenda locutus*] Egregie videlicet potus et cœnatus, atque

Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi sæpe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum,
Mane cliens et jam certus conviva, jubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis, arvum cœlumque Sabinum
Non cessat laudare: videt ridetque Philippus:
Et sibi dum requiem, dum risus undique quærit,

tiit, tandem mittitur dormitum. Mena jam frequenter rediens velut piscis ad uncum obtectum, cliens mane, jamque convictor assuetus, jubetur ad villam suburbanam comitari per ferias Latinas imperatas. Is equo insidens agrum et aërem Sabinum valde laudat. Philippus videt ac ridet: dumque sibi joca et oblectamenta

—73 *Hinc ubi* Gott. Venett. 1486. 1490. 1495. et Frib. 1536. *Ergo ubi* Cuning. ex ingenio.—74 Schoenborn. *visus est currere.*—75 Bamberg. et Vet. Comb.

NOTÆ

hilaris e Baccho factus, quævis libere effutiebat; ut fere fit.

74 *Piscis ad hamum*] Mena rerum imperitus ad oblatum Philippi patrocinium decurrit velut piscis ad hamum, ignorans quid inde sibi impenderet et conflaretur mali. Nempe ipsius libertas et animi quies in discrimen adducebatur.

75 *Mane cliens*] Patronum clientes quotidie mane salutabant, officiumque suum ei deferebant.

Certus conviva] Sic Menæ libertati insidiabatur Philippus, sibique mimum parabat.

76 *Indictis Latinis*] Feriis, quibus erat 'liberis litium et jurgiorum quies, servis autem operum et laborum,' inquit Cicero de Leg. II. n. 29.

Indictis] Has enim tempore incertas Magistratus vel Pontifex Maximus in diem certam concipiebat indicebatque. Quatuor feriarum erant genera. Stativæ, statis mensibus ac diebus observatæ: ut Saturnalia, Lupercalia, Agonalia, &c. Conceptivæ, ut Latinæ, Sementinæ, Paganalia, Compitalia. Imperativæ, quas Consul Prætorve aut Pontifex Max. pro arbitrio imperabat. Nundinæ, quæ feriæ paganorum nefastæ erant. Cetera ad ferias pertinentia lege apud Alex. ab Alex. v. 7.

Latinis] Varro de L. L. v. 'Latinæ feriæ, dies conceptivus dictus a Latinis populis, quibus pariter cum Romanis jus fuit carnem petere ex sacris,' scil. ex tauro in Albano monte sacrificari solito, ad honorem Jovis Latialis. Latinas ferias Tarquinius a principio in unam diem indixit. Post reges autem exactos altera dies adjecta populi jussu. Demum restituta plebe, quæ ad sacrum montem secesserat, a Consule vel Præfecto Latinarum indictæ sunt in tres aut quatuor dies. Interjecto deinde tempore dilatas servatasque invenimus in dies decem: ultra quos duo etiam post Latinas religiosi habiti, quibus solenne ludicrum in Capitolio exhibebatur, quadrigis concito cursu decertantibus. Hæc Alex. ab Alex. mox cit.

77 *Sabinum*] In Sabinis agris sita erat Philippi villa. Vide Epod. II.

Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
Mercatur: ne te longis ambagibus ultra
Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus, atque
Sulcos et vineta crepat mera, præparat ulmos,
Immoritur studiis, et amore senescit habendi.
Verum ubi oves furto, morbo periere capellæ,
Spem mentita seges, bos est enectus arando;
Offensus damnis, media de nocte caballum
Arripit, iratusque Philippi tendit ad ædes.
Quem simul aspexit scabrum intonsumque Philippus,
Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi. Pol, me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen. .

undequaque perquirit, sestertia septem largitur, aliaque septem commodare spondet suadetque ut emat prædiolum. Vulteius emit. Ac ne te prolixo sermone plusculum detineam, de homine polito fit agrestis; et dein loquitur solum de sulcis ac vinetis: arbores disponit; macerat se curis, et in cupiditate possidendi inveterascit. At cum cœpit oves furto, et capras morbo perdere; cum messis spem fefellit, boves autem arando confecti sunt; tum jacturis perculsus, nocte media inscendit equum, iratusque ad Philippi domum properat. Hunc Philippus squalidum cernens atque horridum, dixit: Vultei nimis te laboriosum et anxium video. Vulteius respondit: Certe miserum appellabis, o patrone, si vere me nominare volueris: quocirca enixe te

etiam certus.—81 Schoenborn. 4. *vel suadet.*—82 Schoenborn. 3. *Ne longis te ambagibus.*—85 *Spes mentita* Barberin. 2.—89 Schoenborn. 3. *tendit ad ædem.*—93 Vatt. 2.4.6.7.12.14.16. Vat. Rom. 1. a m. pr. Vat. Rom. 6. Angelin. 3. Barberin. 2. et Vallicel. 1. *ponere nomen;* 'ita alii Mss. apud Lamb. Pulm. Cruq. Talb. Val. notatum in ora editionis Aldi 1501. in Bibl. Vat. revocavit in textum Lambinus, inde Cruq. Torr. Talb. Bentl. Baxt. anonymus 1713. Cun. San. Mervill. Sandby, Gesn. Val. Dorigh. Oberl. Combe, Wakef. Wetz. et Zeun. Vid. I. Sat. 3. 42. Al. *dicere nomen* in aliis Mss. et priscis editionibus, ex glossemate videtur.' *Fea. rectum mihi ponere* Vat. Rom. 7. Vide Nic. Heins. ad Ovid. Fast. v. 73. *dicere nomen* etiam Harl. 1. 4. 6. et Vet.

NOTÆ

80 *Septem sestertia*] Poëtice, pro septem millia sestertium. Nec enim agellus septem aut etiam quatuordecim nummis sestertiis emi poterat: ut bene statuunt Budæus et alii. Vide postea II. Epist. 2. 33.

84 *Præparat ulmos*] Ad vites sustentandas.

89 *Iratusque Philippi tendit ad ædes*] Ergo jam Vulteius hamo captus ejus aculeum sentit: Philippus autem parato inde sibi ludibrio gaudet et oblectatur.

92 *Pol*] Id est, per Pollucem.

Quod te per Genium dextramque Deosque Penates
Obsecro et obtestor, vitæ me redde priori.
¶ Qui semel aspexit quantum dimissa petitis
Præstent, mature redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede, verum est.

rogo per Genium, et dextram, Penatesque Deos, ut restituas me priscæ conditioni. Itaque ubi primum aliquis agnovit quantum relicta præcellant concupitis, statim revertatur, ac resumat dimissa. Æquum est enim ut se quisque sua mensura et pede metiatur.

Comb.—94 *Quod te per genitum* Schoenborn. 2.—96 *Qui simul a. q. demissa* Bamberg. et Schoenborn. 2. 3. 4.—97 *Præstant* Vat. Rom. 1.

NOTÆ

94 *Genium*] Præsidens natalibus numen.

Penates] Deos patrios ac domesticos, quorum erat religio sanctissima. Qui vero illi fuerint, haud constat. Alii statuunt Jovem, Junonem, et Minervam: alii Neptunum et Apollinem: alii cœlum et terram, &c.

Dextramque] Plin. II. 45. 'Inest,' inquit, 'hominis dextræ quædam religio, observatione gentium.' Sic Virgil. Æneid. IV. 314. 'Per ego has lacrymas, dextramque tuam.' Et Æn. VII. 234. 'Per dextram Æneæ juro dextramque potentem.'

96 *Qui semel aspexit, &c.*] Hæc aliqui dicta volunt a Philippo Vulteii Menæ votis respondente: ego vero, ab Horatio apud Mæcenatem perorante.

98 *Metiri se quemque suo mod. &c.*] Debet unusquisque seipsum nosse, ac pervidere quænam sibi conditio potissimum conveniat ad beate vivendum. Sic ferme Persius in fine Sat. IV. 'Tecum habita; et noris quam sit tibi curta supellex.'

EPISTOLA VIII.

AD CELSUM ALBINOVANUM.

Queritur se melancholia laborare. *Baxt.* Scribit, se morosum hypochondriacum minus animo valere, atque hortatur Celsum, ut Tiberio Neroni ejusque comitibus studeat placere, fortunamque, qua utatur, ita ferre, ut homines de eo bene existiment.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano,

O Musa, Celso Albinovano comiti et scribæ Neronis renuntia, quæso, salutem et

Epistola undecima et ultima Libri primi in Ed. Sanad. Inscribitur in

NOTÆ

1 *Celso gaud. &c.*] Seipsum ita hic Poëta reprehendit, ut Celsum in sua persona videatur arguere levitatis et arrogantiæ: quem supra, si quidem

Musa rogata, refer, comiti scribæque Neronis.
Si quæret quid agam; dic, multa et pulchra minantem,
Vivere nec recte, nec suaviter; haud quia grando
Contuderit vites, oleamve momorderit æstus,
Nec quia longinquis armentum ægrotet in agris;
Sed quia mente minus validus quam corpore toto,
Nil audire velim, nil discere, quod levet ægrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis;

prosperitatem. Si interroget, quid agam; responde, me plurima et præclara spondere, at vitam ducere nec bonam nec jucundam: non quod grando fregerit vites, aut nimius calor olivas arefecerit; nec quod greges male se habeant in agris remotis: sed quoniam pejus animo valens quam toto corpore, nihil auscultare, nihil discere velim, quod ægrotum me curet; porro fidelibus medicis offendar, et amicis irascar,

Bamberg. *Ad Celsum Albinovanum comitem Neronis.*—3 *Si quærit* Vat. 3. a m. sec. Vat. 14. Vat. Rom. 5. Angelic. 1. a m. sec. Angelic. 4. Schoenborn. 3. 4. Harl. 2. 3. 4. 7. alii codd. ap. Cruq. cum ed. Zarot. et Vet. Comb. *multa ac pulchra* Cuning.—4 Vat. Palat. 6. *non recte.*—5 Bamberg. et Schoenborn. *vitas, oleamque;* Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. alii codd. ap. Feam et edd. vett. *oleamque.*—6 Multi codd. Feæ, *in agris;* ita etiam alii Mss. apud Lamb. Pulm. Cruq. Torr. Talb. Val. notatum ex Ms. in ora editionis Aldi 1501. in Bibl. Vat. et editionis 1519. in Bibl. Angel. Nestor Dionysius in Lex. atque ita restituit Lamb. Cruq. Torr. Talb. Bentl. Baxt. Sandby, Gesn. Doright. Oberl. Combe, Wakef. Wetz. Zeun. Bipont. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck. et Dœring. Vid. Epod. I. 25. seqq. II. 18. Edd. primæ et Cuning. *in arvis.*—7 Schoen-

NOTÆ

is idem est, jam nonnihil vellicavit, I. Epist. 3. 15. et seq.

Celso] Corneliorum et Papiorum cognomen fuit Celsus; Posthumiorum autem Albinovanus: ut notat Torrent. ex Appiano.

Gaudere et bene rem gerere] Sic amicos salutabant Græci, χαίρειν καὶ εὐπράττειν, quibus exoptabant prospera omnia. Plato sanitatem mentis potius optandam aiebat; atque ita salutandos familiares: σωφρόνει, vel γνῶθι σεαυτόν.

2 *Comiti scribæque Neronis*] Ex iis qui Magistratus in provincias sectabantur, alii officii gratia, ut scribæ, medici, accensi, &c. alii honoris et amicitiæ causa duntaxat. Sic Jul. Florus Neronem comitabatur: de quo supra I. Epist. 3. Vide Cic. Verr. 4.

Scribæ] Librario, scribendis literis præposito. Gall. *Secretaire des commandemens.*

4 *Nec recte*] Non satis secundum virtutem.

Nec suaviter] Epicurus ipse statuebat, absque virtute neminem posse suaviter vivere.

8 *Nil audire velim, &c.*] Malis meis remedium petere nolim e Philosophia, ut 'mens sana' mihi sit 'in corpore sano.' Juvenal. Sat. x. 356.

9 *Fidis offendar, &c.*] Recta monentibus minime obtemperans amicis, qui mederi conantur ægritudini meæ.

Cur me funesto properent arcere veterno?
Quæ nocuere sequar, fugiam quæ profore credam:
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat, quo pacto rem gerat et se;
Ut placeat Juveni, percontare, utque cohorti.
Si dicet, Recte; primum gaudere; subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

eo quod lethargum fatalem a me depellere studeant: immo vero consecter noxia, devitem profutura; Romæ inconstans desiderem Tibur, Tiburi autem Romam. Postea quære, quomodo se habeat, et quantum negotia promoveat, quamque gratiosus adolescenti sit atque ejus familiaribus. Si respondet, bene omnia procedere; primo salvere jube, tum ad aurem insusurra monitum istud: Nos tecum agemus, o Celse, quemadmodum tu fortuna uteris.

born. 3. *pectore toto.*—10 *Cum me* conj. Zach. Pearce. *properant* Vatt. 17. et 19. a m. sec. Vatt. Rom. 3. et 5. a m. pr. *urgere* Harl. 7. Vat. 19. Vatt. Rom. 3. et 5. a m. pr. et Vet. Comb.—12 *Tibur amo* Vat. 7. *ventosum* Vat. 19. a m. pr. et Angelic. 2. 4. *venturus* Vat. Rom. 4. Vat. Palat. 5. Bamberg. aliique codd. ap. Bentl. et Cruq. ita etiam Servius ad Virg. Æn. IV. 224.—14 Vatt. Rom. 4. 9. Chisian. 1. 5. 6. alii Mss. apud Pulm. Val. Porph. edit. Venn. 1481. 1486. 1490. Junta 1503. Canter. v. 20. Lamb. Cruq. Chab. Desprez, D. Heins. Talb. Dac. Baxt. Bentl. Cun. San. Phil. Gesn. Sandby, Val. Oberl. Combe, Wakef. Wetz. Zenn. Bipont. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *utque cohorti.* Edd. vett. Venet. Glarean. &c. *atque cohorti.*—17 Schoenborn. 2. *Celse ferentis.*

NOTÆ

10 *Veterno*] Morbo pertinaci, Metaph. inconstantiæ animi, superbiæ, &c. De veterno, seu lethargo, II. Sat. 3. 30.

12 *Romæ Tibur amem, &c.*] Dum Romæ sum, populares strepitus abhorreo, et rusticum otium expeto: cum vero sum ruri, solitudinis impatiens urbanam vitam desidero. II. Sat. 7. 28. 'Romæ rus optas: absentem rusticus urbem Tollis ad astra levis.'

Tibur] Vid. I. Od. 7. et 18. II. Od. 6.

Ventosus] Vel, levis instar venti; vel, inflatus vento, et superbiens rebus secundis.

14 *Juveni*] Tiberio Claudio Neroni: de quo Epist. seq. Item supra Epist. 3.

Cohorti] Præcipuis amicis et familiaribus. Vide mox cit. Epist. 3. Sueton. Galb. c. 7. 'Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus,' &c. Senec. de Clement. I. 10. cohors prima interioris admissionis.

17 *Ut tu fortunam, &c.*] Si ex amicitia Claudii Neronis prosperaque fortuna non extollaris, te semper amicum habebimus. Sin autem, ac tui oblitus superbias, te negligemus velut amicitia nostra indignum. III. Od. 27. 'bene ferre magnam Disce fortunam.'

EPISTOLA IX.

AD CLAUDIUM NERONEM.

Egregie callidum et rigidum Principem demulcet. *Baxt.* Ne commendatio apud Tiberium superbum, invidiosum, suspicacem esset vana et irrita, admodum caute et considerate rem tractat.

SEPTIMIUS, Claudi, nimirum intelligit unus
Quanti me facias: nam cum rogat, et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis;
Munere cum fungi propioris censet amici;
Quid possim videt ac novit me valdius ipso.

O Claudi Nero, solus nempe Septimius novit quanti me æstimes. Etenim quando me orat instatque precibus ut ipsum ad te perducam, et commendem tanquam non indignum amicitia et familiaritate principis, nonnisi probos eligentis; quando putat me censeri inter amicos interiores tuos; animadvertit scitque magis quam ego ipse, quantum apud te valeam. Plurima certe causatus sum, ut me excu-

Epistola septima Libri primi in Ed. Sanad.—2 *Nam me rogat* Vat. 10. a m. sec. Vat. 19. a m. sec. Zarot. Mediol. 1476. Venett. 1477. 1478. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1495. 1514. Florent. 1482. Lips. 1499. Ald. 1501. Junt. 1503. Basill. 1527. 1531. 1580. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Bad. Ascens. R. Steph. 1544. Gryph. 1552. 1566. Fea et Bothe. *nam cum rogat* in omnibus aliis codd. et edd. præsertim post Petr. Victor. Varr. Lectt. xx. 9. *nam quum regat* Schoenborn. 3. *ac prece* Harl. 4.—5 *Munere confungi* Schoenborn. 4. *censet propioris amici* Schoenborn. 3.—6 Bamberg. *agnovit.* Vat. 9. *et novit.* Schoenborn. 4. *Quid possum videt, ac novit.*

NOTÆ

1 *Septim.*] Adverte, Lector, quam Poëta solers pariter ac modestus: qui quanto suam apud Claud. Neronem gratiam extenuat, tanto illam auget; ostenditque tenere se artem placendi principibus viris.

Septimius] Is est de quo II. Od. 6.

Claudi] De eo Tib. Claud. Nerone Augusti privigno, supra Epist. 3. initio.

3 *Tradere coner*] Cic. Epist. lib. VII. ad Trebat. 'Sic ei te commendavi et tradidi ut gravissime diligentissimeque potui.'

4 *Legentis honesta Neronis*] Hæc laus gravissima est in magnate, tum vero præsertim in juvene. Epist. præced. vs. 14. Vide Psaltis regii Psal. c. 'Non adhæsit mihi cor pravum . . . . cum superbo non edebam . . . . non habitabit in mea domo qui loquitur iniqua,' &c.

5 *Propioris amici*] Apud Senec. de Benef. VI. 33. 'Non isti sunt amici, qui agmine magno januam pulsant, qui in primas et secundas admissiones digeruntur.'

Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriæ, mihi commodus uni.
Sic ego, majoris fugiens opprobria culpæ,
Frontis ad urbanæ descendi præmia. Quod si
Depositum laudas ob amici jussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

sarem. At veritus sum ne viderer minorem exhibuisse meam auctoritatem, eamque voluisse occultare, ut mihi soli utilis forem. Itaque ego devitans gravioris peccati notam, deveni ad speciem urbani vultus. Ergo si probas quod verecundiam abjeci, amici gratia; hunc tuis aggrega, et existima probum et constantem.

—10 Schoenborn. 2. *fugiens et propria.*

NOTÆ

7 *Cur excusatus abirem*] Ne commendatitiam hanc Epistolam ad te scriberem, tibique molestus viderer.

8 *Mea finxisse minora*] Exhibuisse minus posse me quam possim.

9 *Opis*] Virgil. Æneid. I. 604. 'grates persolvere dignas Non opis est nostræ, Dido.'

Mihi commodus uni] Quod sane invidiosum. Nam ex Platone, homo non sibi soli, sed aliis quoque natus.

10 *Majoris opprobria culpæ*] Dissimulationem, invidiam, solius mei studium et amorem.

11 *Frontis ad urbanæ*] Solet, qui in urbe degit, esse humanior atque officiosior; contra rusticus et agrestis, fronte et verbis asperior. Alii *frontem urbanam* interpretantur perfrictiorem, audaciorem, minus pudentem. Favet quod mox sequitur: 'Depositum pudorem.'

12 *Quod si Depositum laudas, &c.*] Si laudas quod malui apud te esse confidentior, quam videri parum sincerus ac fidelis amicus.

EPISTOLA X.

AD FUSCUM ARISTIUM.

Mira rusticanæ atque otiosæ vitæ præconia. *Baxt.* Fuscus Aristius, admirator vitæ urbanæ, minus alienus esse videtur a studio divitiarum gratiæque potentiorum. Quare amici intimi morbo mederi leniter ac prudenter studet Horatius ita, ut ostendat, quid sibimet ipsi de hac re videatur. Scribit enim, se ruri paucis rebus tenuique victu contentum lætumque vivere: hic esse hyemem tepidiorem; auram quæ calorem æstatis temperet ac leniat gratiorem; somnum curis et invidia non turbari; herbas suavius pavimentis tessellatis urbis olere; aquam puriorem fluere cum murmure grato, et prospectum in longos agros reperiri. Qui vero divitiis et vitæ splendore ducatur, eum ob fortunæ inconstantiam minus tranquillum, beatum, et liberum esse posse.

Urbis amatorem Fuscum salvere jubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, at cetera pene gemelli,
Fraternis animis; quicquid negat alter, et alter;
Annuimus pariter vetuli notique columbi.
Tu nidum servas; ego laudo ruris amœni
Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quæris? vivo et regno, simul ista reliqui
Quæ vos ad cœlum effertis rumore secundo:

Nos ruris amantes salutamus Fuscum urbis amantem, in hoc tantum dispares valde, in reliquis autem prope gemini. mente fraterna, quodcumque alter respuit, alter quoque recusat: una vero consentimus ut vetuli et noti columbi. Tu nidum custodis: ego villæ jucundæ rivulos et saxa musco obducta atque sylvam præfero. Quid plura? vivo, et rex sum statim atque discessi ab his quæ vos laudatis admo-

Epistola nona Libri secundi in Ed. Sanad. Inscribitur in Bamberg. *Ad Fuscum Aristium Grammaticum.*—1 Schoenborn. *salvare jubemus.*—3 Vat. Palat. 3. a m. pr. Chisian. 1. Angelic. 1. a m. pr. alii codd. ap. Cruq. Torrent. Bentl. et Oberlin. *at cetera.* Primus adoptavit hanc lect. Cruquius; iterum defendit Nic. Heinsius ad Ovid. Met. IX. 99. Bentl. inde anonymus Traj. ad Rhen. 1713. Cuning. Sanad. Francis, Mervill. Phil. Sandby, Dorigh. Wakef. Wetzel. Zeun. Bipont. et Kidd. 'Qui Latine sciunt, amabunt *ad cetera* cum aliis omnibus Mss. nostris, et aliorum optimæ notæ, et cum editionibus innumeris, ut blandius; et quod passim occurrens apud Scriptores, exponitur, 'quoad, quod attinet ad cetera.' Notum vel ex Tursellino, Carolo a S. Antonio Patavino, et ex Lexicis.' *Fea. ad cetera* etiam Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Comb. Fea, Bothe, et Dœring. *ob cetera* Zarot. et Mediol. 1477.—4 *Fraternisque animis* Barberin. 2.—5 Vat. 19. *noti vetulique.* Lamb. conj. *vetulis, notisque* et sic duo codd. Cruquii.—9 Vat. 1. *in cœlum.* Nonnulli ap. Feam. *fertis;* ita

NOTÆ

1 *Fuscum*] Aristio Fusco comœdiarum scriptori inscriptam vidimus jam I. Od. 22. ejus quoque mentio fuit in Satiris.

3 *Gemelli*] Perquam similes, ut solent esse gemini.

5 *Columbi*] Inter hos plurimus et mutuus plane amor esse consuevit.

6 *Nidum servas*] Resides in urbe Roma, qua mirum in modum delectaris.

Laudo ruris amœni Rivos, &c.] Columella vitam rusticam dicit esse proximam sapientiæ et quasi consanguineam. Vide Epod. II. Seneca Hippolyt. Act. II. vitæ rusticæ commoda sic describit: 'Non alia magis est libera et vitio carens, Ritusque melius vita quæ priscos colat, Quam quæ relictis mœnibus sylvas amat. Non illum avaræ mentis inflammat furor, Qui se dicavit montium insontem jugis: Non aura populi, et vulgus infidum bonis, Non pestilens invidia, non fragilis favor. Non ille regno servit, aut regno imminens Vanos honores sequitur, aut fluxas opes; Spei metusque liber, &c. Nec scelera populos inter atque urbes sita Novit, &c. Et teste cœlo vivit,' &c.

9 *Quæ vos ad cœlum effertis*] Scil. ho-

Utque sacerdotis fugitivus, liba recuso;
Pane egeo jam mellitis potiore placentis.
Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæque domo quærenda est area primum,
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis,
Cum semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?

dum, vulgo approbante. Placentas autem repudio velut servus sacerdotis: panem vero libis melle conditis suaviorem requiro. Quod si expedit vivere congruenter naturæ, atque area primo deligenda est ad exstruendam domum, an scis locum aptiorem tranquillo rure? Estne locus in quo tepidiores sint hyemes: in quo mitior aër temperet furorem Caniculæ, et tempora quibus Leo fervens suscipit ardentem solem? Estne locus in quo molestæ solicitudines minus perturbent somnum? An herba pejus olet aut fulget quam marmor Numidiæ? an aqua in vicis contendens

Exc. Sax. alii codd. ap. Lamb. Pulm. Combe, edit. Zar. 1470. Venn. 1481. 1483. 1486. 1490. Flor. 1482. Lips. 1499. revocavit Bentl. inde anonymus Traj. ad Rhen. 1713. 'Simplicius alia lectione *effertis*, quam ortam puto ex glossemate.' *Fea.*—11 Schoenborn. 3. *meliore placentis.*—13 *Ponendaque domo* var. lect. ap. Feam, et Jaeck. *Ponendaque domus* notatum ex cod. in ora ed. Ald. 1519. in Biblioth. Angelic. *quærendaque* sine *est* in Schoenborn. 2.—15 Schoenborn. 3. *ubi gratior umbra.*—18 Plurimi codd. ap. Feam, item Gott. et Harl. 2. 3. 7. *depellat;* ita alii Mss. apud Pulm. Cruq. Torr. Talb. Val. notatum ex Ms. in ora edit. Aldi 1519. in Bibl. Angel. item in alia 1509. Bibl. Barb. Comm. Cruquianus, edit. Princ. Med. 1470. 1477. Cruq. Talb. *divellat*, quam defendit Torr. quia hic non tam de insomnia agatur, quam de interrupto sæpius, ac divexato quodammodo somno, habent Harl. 1. 4. 6. al. cum edd. vett. Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Baxt. Gesn. Comb. Zeun. Wetzel. Wakef. et Kidd. 'Sed alia præferenda lectio, propter vim verbi, et invidiam curæ.' *Fea.* *depellat* etiam Bothe, Jaeck, et Dœring.—19 '*Deterius Libycis*

NOTÆ

nores, opes, favorem populi, pompam urbanam, &c.

10 *Sacerdotis fugitivus*] Is fastidiens liba et placentas, quæ sacerdoti e sacrificiis obveniunt, simplicem panem appetit et præfert: herumque fugit præ illorum tædio. Ovid. Fast. III. 735. 'Liba Deo fiunt: succis quia dulcibus ille Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.'

12 *Vivere naturæ convenienter*] Naturæ impertiri duntaxat idonea et necessaria; negare autem quæ vitiosa expetit libido.

13 *Ponendæque domo, &c.*] Si vitæ beatæ et tranquillæ fundamenta jacienda sint.

16 *Rabiem Canis*] Caniculæ ardores molestos. I. Od. 17. 17. III. Od. 13.

Momenta Leonis, &c.] Æstum ferventem, dum sol obit signum Leonis, mense Julio. Vide III. Od. 29. 19.

18 *Invida cura*] Invidens homini et eripiens quietem.

19 *Libycis lapillis*] Libya pro Nu-

Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur sylva columnas,
Laudaturque domus longos quæ prospicit agros.
Naturam expelles furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.

frangere tubulos plumbeos, limpidior est quam quæ resonans labitur alveo declivi? Scilicet nemus fovetur inter columnas versicolores: et laudatur domus habens prospectum ad campos remotos. Verum tametsi furca naturam abigas, nihilominus redibit semper; et sensim victrix perfringet improbam libidinem. Enimvero qui dis-

olet aut nitet herba lapillis? libri et typis cusi et manu scripti. *Libycos* autem *lapillos* recte accipiunt tessellata et sectilia pavimenta, λιθόστρωτα, ex variis Libyci marmoris frustis elaborata. Ergo hæc erit sententia: Nonne jucundius est super herbam rure incedere et deambulare, quam urbe super pavimenta marmorea? Recte hoc: neque quicquam de loco moveo, præsertim cum omnes ubique codices obnitantur. Tamen, cum in versu priore de *somno* sit facta mentio, suspicio inde mihi suborta est, pro *lapillis* ab auctoris manu *tapetis* forte extitisse, non magna mutatione.' *Bentl.* Hanc Bentleii emendationem recepit nemo.—24 *Naturam expellas* Harl. 2. 4. Vatt. 1. 5. et 14. a m. sec. Vat. 19. a m. sec. et Vat. Rom. 7. notatum ex codd. in ed. Ald. 1501. in Biblioth. Vat. ita Ald. 1509. 1519. Glarean. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. R. Steph. 1544. Venett. 1545. 1552. 1573. Muret. Cruq. Basil. 1580. Chabot. Dan. Heinsius, Torrent. Bond. Delph. Schrevel. Dacer. Baxt. Wetzel. Bipont. Fea, Bothe, et Jaeck. *Naturam expellis* Harl. 3. *Naturam expelles* Harl. 1. 6. 7. Exc. Sax. alii codd. cum edd. Zarot. Mediol. 1476. Venett. 1477. 1478. 1479. 1481. 1483. 1486. 1490. 1495. 1504. Florent. 1482. Lips. 1499. Ald. 1501. Junt. 1503. Gryph. Basil. 1527. Bentl. Gesn. Comb. Wakef. Kidd. et Dœring. Vulpius ad Tibull. IV. 2. 8. totum versum, nulla data ratione, legit, *Naturam expellas furca licet; usque recurret.* Cf. Senec. Epist. 119.—25 Bamberg. *vestigia victrix.* Codd. etiam Feæ, *ves-*

NOTÆ

midia, quæ utraque est regio Africæ. Porro Numidicum marmor in pretio erat. II. Od. 18. 4.

20 *Purior in vicis aqua, &c.*] Per tubos et canales plumbeos deducta. Aquæductus magno sumtu exstructos Romæ passim vide apud Alex. ab Alex. &c.

22 *Nempe inter varias, &c.*] Satis patet, inquit Horatius, quanti rura æstimentur; cum in media urbe, et in ædibus magnificentissimis nemora construantur, &c.

24 *Naturam expelles furca, &c.*] Erasmus, 'Sensus est,' inquit, 'haud facile dedisci quæ nobis natura penitus indidit et insevit. Ducta Metaphora a ramis, qui apposita furca torquentur alio quam natura posuerat: qua sublata, rursum vergunt eodem quo prius.' Alii *furca expellere*, interpretantur, per vim, aspere, et ignominiose expellere. Quod magis arridet. Cic. ad Attic. XVI. Epist. 2. 'Sed quoniam furcilla extrudimur:' quanquam ibi alii leg. aliter. Aristophanes de Pace simili dictione utitur δικροῖς ἐώθουν τὴν θεόν. Juvenal. Sat. XIII. 239. 'Tamen ad mores natura recurrit Damnatos, fixa et mutari nescia.'

25 *Et mala perrumpet furtim fasti-*

Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient: si quid mirabere, pones
Invitus: fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges et regum vita præcurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frænumque recepit:

crimen ignorarit purpuram Sidoniam inter et lanam Aquinate succo imbutam, detrimentum haud capiet majus et medullis perniciosius, quam qui nesciet discernere falsum a vero. Qui rebus prosperis lætatur plusculum, adversis perturbabitur. Si aliquid nimium æstimes, invitus relinques. Devita grandia. In tugurio inope beatior vita duci potest, quam ducant principes et principum familiares. Cervus pugnatior equum arcebat pascuis communibus, donec in diuturna pugna inferior auxilium pe-

tigia; item *fastigia*. Vatt. 1. et 3. a m. sec. Vat. 7. Vat. Rom. 9. et Chisian. 5. *prorumpet f. fastigia.*—27 Schoenborn. 3. *potentia*. Codd. Feæ variant, *fucum, succum, sucum,* ut I. Sat. 4. 10. cf. II. Od. 16. 35. Epod. XII. 21. I. Epist. 6. 18. II. Epist. 2. 181. *sucum* Zarot. *succum* Mediol. 1477. Florent. 1482. et Vet. Comb.—28 Vat. Palat. 1. et Angelic. 4. *propriusve medullis;* Schoenborn. 2. 3. 4. *propriusque medullis.*—29 Chisian. 5. *non potuit*. Vat. Palat. 3, *verum . . . falso.*—30 Exc. Sax. *plus æquo delectavere;* Schoenborn. 2. *plus nimium.*—31 Bamberg. *potes* pro *pones.*—33 Cuning. *ac regnum*. Codd. ap. Feam,

NOTÆ

dia] Sapientior natura, quæ paucis contenta esse solet, vincet et damnabit fastidiosam luxuriem divitum pleraque male expetentium, præter aut etiam contra instinctum naturæ.

26 *Sidonio*] Sidon et Tyrus urbes Phœniciæ, optima purpura nobiles. Vide III. Od. 29. et Epod. XVI. sub finem.

27 *Contendere callidus ostro Nescit Aquinatem, &c.*] Apud Aquinum Latii urbem fiebat purpura, sed quam periti facile dignoscebant longe viliorem genuina et pretiosa e Tyro vel Sidone. Alii parum callidi in Aquinate, quod Sidoniam imitaretur, decipiebantur. Aquinum ignobile oppidum Angelici Doctoris Thomæ illinc oriundi fama subinde illustravit.

Ostro] Color est subrubens aut violaceus, e sanie confectus ostreorum, maxime vero muricis, cujus frequens piscatus est ad urbes mox dictas.

28 *Propius medullis*] Metaph. a venenis aut morbis; quibus cum medullæ ac reconditiores partes corporis attinguntur, de salute conclamatum est.

34 *Cervus equum, &c.*] Stesichoro fabulam istam attribuit Aristoteles, narratque Rhetor. II.

Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frænum depulit ore.
Sic qui, pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet æternum, quia parvo nesciet uti.

tiit ab homine, ac frænum admisit. At posteaquam vi hostem devicit, nec tergo equitem nec ore frænum excussit. Ita qui timens inopiam spoliat se libertate metallis pretiosiore, infelix dominum feret, semperque servus erit, quia parvo conten-

præcedere, et *præcellere*.—37 Vat. Rom. 8. Chisian. 5. Vallicel. 1. *violens victor;* sic alii codd. apud Pulm. Bentl. atque ita anonymus Traj. ad Rhen. 1713. *violens victo* Exc. Sax. Bentl. ex ingenio. *victor victo* Cun. San. Mervill. 'Quis crederet, Bentleium adeo in elegantiis linguæ Latinæ hospitem, ut tot ineptiis hunc locum solicitaret, *victor violens discessit;* quo nihil excogitari potest et elegantius, et significantius; ut Poëta primum equi impetum exprimeret, exultantis, et se e certamine raptim, ac *violenter*, ut exponit Acron, eripientis? Quid opus erat *victo*, cum jam dixisset *victor*.' Fea. Exc. Sax. etiam *victo*. 'Bentleius videns, non constare hanc ineptam lectionem, varie tentat h. l. atque conj. *Sed p. violens victo, &c.* vel, *S. p. domito victor, &c.* vel pro *violens* corrigit *sonipes;* non male quidem, sed tamen, ut fatear, nimis longe a vestigiis scripturæ vulgatæ ita recedi, atque desiderari acumen Poëtæ. Quare, cum in codd. nulla auxilii spes supersit, in hoc salebroso loco hariolari conabor, mentemque Poëtæ conjectura assequi. Legerim igitur libens, *Sed p. vitulans victo, &c. vitulans*, i. e. lætitia gestiens, exultans ob hostem devictum. 'Vitulari' probum verbum. Vide Varr. et Non. in h. v. Plaut. in Pers. II. 3. 2. et Hor. II. Od. 5. 8.' *Jerer ad Lucan.* I. 81.—38 Schoenborn. 2. *nec frenum.* Barberin. 2. *pellit ab ore.*—39 Vallicel. 1. *metallo.*—40 Chisian. 6. Vallicel. 1. et Porph. in ed. Basil. 1580. *vehit* Bentleius adoptavit ex suis Mss. et quia qui *caret, vehit:* alias dicendum erat *carebit:* ita sex editiones apud Cun. qui etiam recepit in textum; inde San. Mervill. Phil. Sandby. 'Merito rejecit Dac. Baxt. atque alii. *Vehet*, ac *serviet* conjungenda. Vid. I. Epist. 16. 66.' *Fea.*—41 *Serviet æterno* nonnulli codd. ap. Feam. *qui parvo* Schoenborn. 3. al. codd. ap. Feam, et edd. primæ. *quia parvo* octodecim codd. Feæ, alii ap. Lamb. et Torrent. omnes Cruquii, Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. ita notatum ex cod. in ora ed. Ald. 1509. in Biblioth. Barberin. edd. Lips. 1499. Ald. 1501. Dion ab Harsio Lugd. 1538. Muret. D. Heins. Delph. Bond. Schrevel. Talbot, Bentl. Pine, Traj. ad Rhen. 1713. Baxt. Cuning. Sanad. Francis, Sandby, Wakef. Wetzel. Gesn. Zeun. Bipont. Kidd. Comb. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *nesciat* Lamb. ex codd. ita alii codd. ap. Feam, et plurimæ edd. *nesciet* vero exhibent Vatt. 3. 9. 14. 15. 18. Vatt. Rom. 2. 3. 5. 6. Vat. Palat. 4. Chisian. 1. 5. 6. Angelic. 1. 2. Barberin. 1. Vallicel. 3. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. alii codd. ap. Pulm. nonnulli superscripti ap. Feam, cum edd. Venett. 1481. 1486. Britann. 1520. Chabot. Baxt. Delph. Bond. Schrevel. Bentl. Sanad. Francis, Dunster, Talbot, Pine, Wetzel. Wakef. Kidd. Gesn. Zeun. Bipont. Comb. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *parvo quod nesciet uti* Cuning. *nesciit* in quibusdam, quod magis placet Ges-

NOTÆ

40 *Dominum vehet improbus, &c.*] Sicut victor cervi equus in servitute hominis mansit, sic homo paupertate excussa mancipium fit cupiditatis et pecuniæ sibi dominantis.

Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.
Lætus sorte tua vives sapienter, Aristi;
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere quam satis est, ac non cessare videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ,
Excepto quod non simul esses, cetera lætus.

tus non est. Cui suæ non congruent facultates, ut olim calceus, si pede sit amplior, destruet; si angustior, lædet. O Aristi, vives sapienter conditione tua contentus: meque redargues, quando videbis accumulare plusquam sufficit, et non desinere. Opes congestæ unicuique dominantur vel serviunt, ut debent magis fune trahi quam trahere. Ego tibi scribebam ista pone vetus Vacunæ templum, hilaris sane per omnia, nisi quod mecum non sis.

nero.—42 Barberin. *ut celceus.*—43 Schoenborn. 2. 3. 4. *si minor urget.*—44 Schoenborn. 3. *sorte tua.* Schoenborn. 2. Chisian. 1. a m. sec. et Angelic. 1. a m. sec. *vivas.*—45 Bamberg. Chisian. 6. et Schoenborn. 3. *dimittas.*—47 Schoenborn. 3. *cuiquam.*—49 Vat. 7. et Barberin. 2. *post templum putre.* Cuning. *fanum post putre.*

NOTÆ

42 *Cui non conveniet sua res*] Qui opes habebit nimias, adeoque sibi non convenientes, tam ab iis lædetur quam pes a calceo parum apto.

Ut calceus] Proverbium est a Græcis derivatum: 'Ne supra pedem calceus.'

47 *Imperat aut servit*] Senec. de Vita Beata: 'Divitiæ apud sapientem virum in servitio sunt, apud stultum in imperio.'

48 *Tortum digna sequi, &c.*] Dictio videtur ducta a sacris illis saltationibus Romæ fieri consuetis ad restim, cujus principium tenens præsultor funem ducere, alii vero fune duci, aut ductum funem sequi, dicebantur. Liv. lib. XXVII. 'Per manus reste data virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt.'

49 *Hæc tibi dictabam*] Puero vel librario dictabam Epistolam hanc tibi mittendam.

Post fanum putre Vacunæ] Hæc vacationis Dea, Sabinis pridem culta fuit: unde fanum ejus vetustate et carie detritum ac *putre* dicitur. Ingeniose vero et lepide se ipse Poëta collocat ad Vacunam, dum vacuus et otiosus scribit ad occupatissimum Fuscum Aristium.

Vacunæ] Vetustissima hæc Sabinorum Dea, in agro Reatino sacra etiam habens nemora, ex Plin. III. 12. aliis dicitur Minerva, aliis Diana, Venus, Ceres. Varro Rer. Divin. lib. I. ait esse Victoriam, quæ facit vacare a curis. Vet. Schol. Porro Vacunalia Decembri mense celebrabantur a rusticis jam vacuis operum, post collectos fructus. Ovid. Fast. VI. 'Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ, Ante Vacunales stantque sedentque focos.'

EPISTOLA XI.

AD BULLATIUM.

Animi ægritudinem peregrinationibus non levari. *Baxt.* Bullatius vel ob spem aliquam, quæ frustrata erat, vel ob incommodum, quo affectus erat, vel ob animi morositatem, Romam relinquere et in aliquo Græciæ aut Asiæ loco vivere statuisse videtur. Ab hoc igitur consilio amicum avocare conatur Flaccus, docens, ad bene et beate vivendum non locum facere, sed animum æquum, rationem et prudentiam.

QUID tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos?
Quid concinna Samos? quid Crœsi regia Sardis?
Smyrna quid, et Colophon? majora minorave fama?

O Bullati, quid censes de Chio, et de Lesbo celebratissima? quid de Samo nitida? quid de Sardi Crœsi regia? quid de Smyrna et Colophone? an habent aliquid

Epistola secunda Libri primi in Ed. Sanad.—2 *Crœsi quid regia* Schoenborn. 2.—3. 4 In eodem codice, *minoraque.* 'Omnes Cruquii codices pro *minorane* legerunt *minorave:* et *cunctaque* pro *cunctane* erat in plerisque Torrentii. *Minorave;* nam sentio ea minora tibi visa. Bentleius prætulit *mino-*

NOTÆ

1 *Quid tibi visa, &c.*] Bullatium clarissimas Asiæ minoris urbes pervagatum compellat Poëta: et quod nosset hanc esse ejus mentem, ut extra Romam vix se beate vivere existimaret, occasionem sumit asserendi, felicitatem minime a loco pendere; ac sapientem virum ubique locorum esse beatum posse.

Chios] Insula maris Ionii: de qua III. Od. 19.

Lesbos] Ægæi maris insula. *Nota*] Cum vino generoso, tum præsertim natalibus Alcæi et Sapphus: de quibus I. Od. 17. et 32. item II. Od. 13.

2 *Samos*] Insula maris Icarii contra urbem Ephesum. *Concinna*] Vel ædificiis elegantissimis, vel cœlo temperato, vel cultu præcipuo Junonis. Adde celebritatem e vasis fictilibus, quæ Samia dicuntur; necnon ob Pythagoram illinc oriundum, &c.

Crœsi regia Sardis] Hæc urbs Lydiæ, regia quondam Crœsi, hodie jacet. Crœsus immensis divitiis inclytus, a Cyro subinde victus sensit, quod ante Solon monuerat, rebus humanis haud esse fidendum. Nempe 'fortuna vitrea est: cum splendet, frangitur.'

3 *Smyrna*] Urbs Ioniæ maritima, hod. regionis primaria.

Colophon] Hæc civitas Smyrnam inter et Ephesum, mari pariter imminet: auro probatissimo celebrata est: dedit etiam locum dictioni isti: 'colophonem imponere,' id est, ultimam operi manum adhibere. Inde fluxit, quod cum exardesceret bellum inter populos quospiam, illud statim conficeretur, ubi primum alteros equitatu suo juvissent Colophonii. Strabo.

Majora minorave fama] Suntne ur-

Cunctane præ Campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una?
An Lebedum laudas, odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem,
Oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
Neptunum procul e terra spectare furentem.

majus aut minus fama? An omnia videntur spernenda præ Martio campo et fluvio Tiberi? An optares aliquam e civitatibus Attali? an Lebedum cupias, maris pertæsus atque itinerum? BULLAT. *Nosti quam Lebedus desertum sit oppidum, plus nempe Gabiis et Fidenis: attamen ego mallem ibi degere, atque immemor propinquorum, iisque contemtus, e terra mare tumidum eminus contemplari.* HORAT.

rane; utrum vero rectius, qui vult dijudicabit: mea parum interest. *Cunctane* etiam posuit Bentleius pro *Cunctaque*, etsi nihil opus.' *Baxt. minorane* etiam Bond. Schrevel. Lamb. Delph. Bentl. Dunster. Sanad. Cuning. Francis, Wakef. Kidd. Fea, et Bothe. *Cunctane* Harl. 2. 3. 4. 6. 7. al. edd. primæ, item Lamb. Bond. Schrevel. Delph. Bentl. Dunster. Sanad. Cuning. Francis, Wakef. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *sordet* Schoenborn. 3. *præ caupo* Vat. 4. a m. pr.—6 *An Lebadon* Schoenborn. 3.—7 *Lebadus quam sit* Aldus 1501. 1509. 1519. Junta 1503. edit. Ven. 1509. Basill. 1527. 1531. 1580. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Mur. Lamb. Chab. D. Heins. Bond. Despr.—8 *Fidenis ficis* Schoenborn. 4. *F. vicis* Vat. 19. Vat. Rom. 6. cum edd. Zarot. Venett. 1477. 1478. 1483. 1486. 1490. 1495. 1552. et Florent. 1482. *vivere mallem* Vat. 1. a m. sec. Harl. 2. et Schoenborn. 2. 3.—10 Vatt. 1. 4. 12. 19. Vatt. Rom. 5. 6. Vat. Palat. 3. Angelic. 2. Barberin. 1. 2. Vallicel. 3. Schoenborn. 2. et unus ap. Pulm. *ex terra.* Angelic. 1. 3. *a terra.*

NOTÆ

bes istæ superiores an inferiores laudibus, quas illis fama tribuit?

4 *Campo*] Amœnissimo illo ad Tiberim, exercitationibus Rom. juventutis celeberrimo. Metonym. pro urbe Roma. I. Od. 8.

Tiberino flumine] Albula pridem dictus is fluvius Romam interluens, Tiberino Albæ rege summerso novam est appellationem sortitus. I. Od. 2. Ovid. Fast. II. 'Albula, quem Tiberim mersus Tiberinus in undis Reddidit.'

5 *Attalicis ex urbibus una*] Quædam ex urbibus Asiaticis, quas tenuit rex Attalus. I. Od. 1. II. Od. 18.

6 *An Lebedum laudas, odio maris, &c.*] Adeone pertædet navigationis et peregrinationis, ut in quovis ignobili et deserto vico malis subsistere ac residere, quam mare aut quodvis iter amplius inire?

Lebedum] Oppidum Asiæ Minoris, ad oram sinus Ionici: ubi quotannis Scenici ludi celebrabantur in honorem Liberi. Strabo. Non desunt qui vicum esse in Italia maritimum dicant.

7 *Scis, Lebedus, &c.*] Responsio est Bullatii odium suum maris et viarum exhibens. Hæc tamen ceteraque omnia ipsi Horatio tribui possunt.

Gabiis, Fidenis] Duo hæc oppida Latii in Sabinis posita.

10 *Neptunum procul, &c.*] Deum maris, Meton. pro ipso mari. Lucret. lib. II. 'Suave, mari magno motantibus æquora ventis, E terra magnum alterius spectare laborem.'

Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Aspersus, volet in caupona vivere; nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
Ut fortunatam plene præstantia vitam;
Nec, si te validus jactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod
Pænula solstitio, campestre nivalibus auris,

At nec qui Capua Romam pergit, pluvia et cœno conspurcatus, morari semper in caupona velit, nec qui contraxit frigus, laudat furnos et balnea tanquam præbentia vitam omnino felicem. Neque si te vehemens Auster exagitaverit in aperto mari, ideo vendas navim ultra mare Ægæum. Certe hominem sanæ mentis non plus juvat Rhodus et clara Mitylene, quam lacerna in Solstitio æstivo, campestre tempes-

—15 *Nec te si* Vatt. 1. 9. ut edidit Cuning.—16 *Idcirco navim* Schoenborn. 3. *I. trans Æ. navem* Barberin. 2. *vendes* Vat. 1. a m. pr.—18 Vat. Rom. 9.

NOTÆ

11 *Sed neque qui Cap. &c.*] Vel se ipse Poëta corrigit, vel Bullatium refellit similitudine conglobata. Quasi viator in caupona semper diversari velit qui lutum itinere collectum illic absterserit, madidasque imbre vestes exsiccaverit; atque imbrium lutique odio viam ac patriam nolit repetere.

Capua] De hac urbe Campaniæ præcipua, Epod. XVI. et I. Sat. 5.

Romam petit] Longo itinere.

13 *Furnos et balnea laudat*] Calida nempe loca.

15 *Auster*] Ventus meridionalis pluvius admodum et procellosus. II. Od. 14.

16 *Idcirco navem trans Æg. &c.*] Velut nunquam rediturus in patriam, satius ducens in regione transmarina vitam finire, quam navigationis incommoda et pericula iterum experiri.

Ægæum mare] Vid. II. Od. 16.

17 *Incolumi Rhodos, &c.*] Vir sapiens ad beatam vitam non magis expetit Rhodum aliasve urbes florentissimas, quam pænulam æstate, &c. Vel sensus est: Quamvis jactatus sis Austro et tempestatibus, attamen salvus evasisti: nec te morari debet incolumem Rhodus, &c. Ergo Romam redi quamprimum, dum vales; ubi apud nos jactes et extollas Rhodi pulchritudinem ac Mitylenæ, Samum etiam et Chium, &c.

Rhodos Mitylene] Insulæ rebus omnibus felices. Vide I. Od. 7.

18 *Pænula solstitio*] Pallium densum adversus imbres et frigus, fervente æstu, Junio mense; in solstitio æstivo, cum sol ultra non progreditur. Macrob. Somn. Scip. II. 7. 'Constat solem neque sursum ultra Cancrum, neque ultra Capricornum deorsum meare: sed cum ad Tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde et solstitia vocantur. Et quia æstivus Tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstivos calores, de vicino urens sensu majore subjecta.'

Campestre] Subligaculum aliqui interpretantur: alii tenuiorem vestem,

Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet, ac vultum servat fortuna benignum,
Romæ laudetur Samos, et Chios, et Rhodos absens.
Tu, quamcumque Deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu; neu dulcia differ in annum;
Ut, quocumque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter, aufert;

tate nivali, Tyberis hyeme, focus mense Augusto. Dum potes, et sors propitiam exhibet faciem, Romæ lauda Samum, et Chium, et Rhodum procul positas. Quodlibet vero tempus felix tibi Deus concesserit, grata manu accipe; nec in annum differ lætitiam; ut quavis in regione degas, te sponte ibi commorari declares. Enimvero si ratio et sapientia, non autem situs arcens mare exundans, abigit solici-

immanibus auris. Vat. 1. Vat. Rom. 8. et Exc. Sax. *nivalibus austris.*—19 *Tiburis* Schoenborn. 3.—20 *Dum licet et vultum* Schoenborn. 4. Harl. 1. 6. 7. al. et edd. ante Bentl. *ac vultum* Harl. 2. 3. 4. plurimi codd. ap. Feam, alii ap. Pulm. notatum ex cod. in ora ed. Ald. 1509. in Biblioth. Barberin. et sic edd. Talbot, Bentl. Cuning. Sanad. Francis, Sandby, Valart. Gesn. 3. Zeun. Dunster, Kidd. Fea, Bothe, et Jaeck.—21 Schoenborn. 4. et duo alii codd. ap. Pulm. *laudatur.*—22 '*Deus, seu fors donaverit* Cuning. audacter, et indocte.' *Fea.*—23 Multi codd. et edd. ante Bentl. item Dunster, Bipont. et Dœring. *nec dulcia.* Vatt. Rom. 4. 7. 8. 9. Chisian. 1. Angelic. 1. 2. Barberin. 2. Harl. 1. 2. 3. 7. Gott. alii codd. ap. Lamb. Pulm. et Bentl. qui restituit in textu, eumque secuti sunt anonymus Traj. ad Rhen. 1713. Baxt. Cuning. Sanad. Francis, Wetzel. Wakef. Kidd. Fea, Bothe, Gesn. Zeun. Comb. et Jaeck, *neu dulcia.* Barberin. 1. a m. sec. *ne dulciu.*—24 *Tu quocumque*

NOTÆ

qua induti juvenes sese in campo Martio exercebant.

19 *Per brumam Tiberis*] Quasi vero quisquam hyeme cupiat flumen subire, seque in eo lavare, aut natare.

Sextili mense] Ardente cœlo et Canicula. Vide supra Epist. 7.

Caminus] Vox Græca est fornacem significans: ἀπὸ τοῦ καύματος, *a calore.* Isidor.

21 *Romæ laudetur Samos, &c.*] Hæc Bullatius: Romæ sim modo, laudabo sponte Samum, Rhodum, &c. At ad eas urbes et insulas navigare ne mihi contingat in posterum. Vel hæc pariter et quæ sequuntur intellige ab Horatio dicta, quemadmodum explicavi paulo ante.

22 *Tu, quamcumque Deus, &c.*] Reponit Horatius: Immo quacumque hora et quocumque loco lætus ac beatus esse potes, si ratio et prudentia duces tibi sint. Vel, interim dum ad nos redeas horis felicibus fruere, ubique lætus esto: et æquo animo quævis accipe.

23 *Neu dulcia differ*] Noster III. Od. 8. 'Dona præsentis cape lætus horæ.'

26 *Locus effusi late maris arbiter*] Urbs quævis ad mare pulcherrima et potentissima, portu commoda, navigatione celebris, egregie munita aggeribus, quibus velut ad arbitrium fluctus maris assilientes frangit ac domat.

Cœlum, non animum, mutant qui trans mare currunt:
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere: quod petis, hic est;
Est Ulubris, animus si te non deficit æquus.

tudines; qui ultra mare navigant cœlum quidem mutant, non vero animum. Gravis nos tenet socordia. Navibus et equis vitam beatam quærimus. Atqui hic est illud quod quæris, est Ulubris; modo tibi pacata mens affuerit.

Harl. 2. 7. aliique codd. ap. Feam.—28 Schoenborn. 4. *exercet ineptia.*

NOTÆ

27 *Cœlum, non animum, mutant, &c.*] Pythagoras dicebat, non mutatione locorum prudentiam doceri, aut imprudentiam tolli.

28 *Strenua inertia*] Oxymoron.

Navibus atque Quadrigis] Gall. *Par mer et par terre:* Item: *à pied et à cheval.*

29 *Quod petis, hic est*] Ne longe quæras, quod in promtu est. Si sapis, ubicumque sis, felicitatem præsto habes, vel in quovis angulo et oppidulo maxime obscuro et ignobili; v. g. Ulubris, in Italia; vel Lebedi in Asia.

30 *Ulubris*] Ulubræ, oppidum Latii in Campania prope Velitras, desertum ac vile, hoc unum habens memorabile, quod Augustus Cæsar in eo sit educatus.

Animus si te non deficit æquus] Plaut. Aulul. 'Pol, si est animus æquus tibi, satis habes qui bene vitam colas.'

EPISTOLA XII.

AD ICCIUM.

Solatur in tenui re philosophantem amicum, qui plantam e cœno avaritiæ evellere nequibat. *Baxt.* Iccius, qui philosophiam affectabat et simul rei quærendæ avidior erat, ut supra I. Od. 29. ita et hic salse, quanquam tectius, ridetur. Tum commendatur homini Pompeius Grosphus. Tandem de statu reipublicæ quædam adduntur.

FRUCTIBUS Agrippæ Siculis, quos colligis, Icci,

O Icci, si vere potiaris proventibus Agrippæ, quos in Sicilia percipis, majores

Epistola tertia Libri secundi in Ed. Sanad. Inscribitur in Bamberg. *Ad Hiccium;* in aliis ap. Feam, *Ad Ictium.*—1 Bamberg. *quos colligis Hicci.* Edd. plurimæ ante Bentl. *quos c. Icti,* Gott. Han. Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. al.

NOTÆ

1 *Fructibus Agrip.*] Ad Iccium hunc est I. Od. 29. ubi sicut et hic ejus cupiditas notatur, non sine multo satyrico sale.

Agrippæ] Is Augusti gener, de quo I. Od. 6.

Siculis] Sicilia insula Italiæ adjacens, et ab ea angusto satis freto di-

Si recte frueris, non est ut copia major
Ab Jove donari possit tibi: tolle querelas;
Pauper enim non est cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiæ poterunt regales addere majus.
Si forte in medio positorum abstemius, herbis
Vivis et urtica, sic vives protenus, ut te
Confestim liquidus fortunæ rivus inauret:
Vel quia naturam mutare pecunia nescit;

tibi opes dare nequit Jupiter. Desine conqueri. Nec enim est inops qui rerum habet usum. Si venter, si latus ac pedes commode sunt, nihil amplius regum divitiæ conferre valent. Si forte inter edulia possessa sobrius vesceris oleribus et leguminibus, ita porro victitabis, ut sors te statim aureo flumine locupletet: seu quoniam

primæ edd. item Aldd. R. et H. Steph. Cruq. et recentt. *quos c. Icci.*—2 *Si recte fueris* var. lect. ap. Jaeck.—3 *A Jove* Schoenborn. 4. Vat. 7. Vat. Rom. 9. Vat. Palat. 4. et Angelic. 3.—4 Cuning. ex ingenio, *rerum cui suppetit.*—5 Vatt. 9. 15. Vat. Rom. 9. Chisian. 5. Bamberg. et Schoenborn. 3. *lateri pedibusque* sine *est.*—7 *Aristemius* Schoenborn. 4.—8 Vat. 3. a m. pr. *sic vivis.* Vat. Rom. 7. a m. pr. *sic vives proximus.* Vulgg. ante Bentl. *protinus.*—9 *Confestim*

NOTÆ

visa; triangularis formæ est: habet in circuitu plus quam sexcenta passuum millia; omnium maris mediterranei amplissima censetur: frumenti adeo ferax, ut horreum populi Romani diceretur. Cic. Verr. IV. 'Sapiens ille M. Cato penariam cellam Reip. nostræ, nutricem plebis Rom. Siciliam nominavit.'

Quos colligis] Velut procurator aut coactor ab Agrippa constitutus, ad colligendos fructus ex agris fructuariis, pascuis, vectigalibus. Sunt qui Iccio donatos ab Agrippa asserant agros. Verum quod ait Poëta, *frueris*, indicat magis usumfructum fuisse concessum, id est, jus utendi fruendique iis quæ Agrippæ erant.

5 *Si ventri bene, &c.*] Si cibus potusque suppetit, si stratum et cubile, si equus, vel potius calcei ac indumenta. Hinc volunt quidam Iccium perstringi velut Epicureum. Quin immo paulo post Stoicus fuisse ostenditur, ac rerum sublimium studiosus.

8 *Urtica*] Plin. XXI. 15. 'Urtica incipiens nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos.' Vide et Dioscorid. IV. 94. Nihil ad rem urtica pisciculus carnis tenerrimæ, coctu facilis, in mari Siculo frequens: de quo Athen. lib. III.

9 *Rivus inauret*] Allusio est ad fabulam Midæ Phrygiæ regis, qui cum stolide optasset in aurum converti quicquid contrectasset, jamque cibis pariter immutatis fame periret; tandem Bacchi, vel Apollinis, consilio sese abluit in Pactolo flumine, quod exinde inauratum pretiosas cœpit arenas volvere. Cicero ad Trebatium scribit: 'Malle te puto a Cæsare consuli quam inaurari.'

10 *Vel quia naturam, &c.*] Liberalior non fit avarus, etsi opibus af-

Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox:
Cum tu inter scabiem tantam, et contagia lucri,
Nil parvum sapias, et adhuc sublimia cures:
Quæ mare compescant causæ; quid temperet annum;

pecunia nequit indolem mutare, sive quod omnia infra solam virtutem ponis. Non est quod demiremur si Democriti agros et sata depascatur grex alienus, dum mens agilis velut extra corpus peregrinatur; quandoquidem tu in tanta prurigine et lue quæstus, nihil abjectum cogites, atque excelsa mediteris; puta, quæ causæ cohibeant

largus Eutyches ap. Putsch. col. 2160.—11 Hic versus a manu secunda insertus est in Schoenborn. 4.—14 Vat. unus ap. Feam, *inter tantam scabiem.* Cuning. more suo, *tantam inter scabiem.* Angelic. 2. et Chisian. 5. *tanta et.*—15 *Nil pravum* Chisian. 1. a m. pr.—16 Vat. 15. *compescunt.* Schoenborn. 2. Vat.

NOTÆ

fluat; nec abundante pecunia cupiditas imminuitur.

11 *Vel quia cuncta putas, &c.*] Satyrice vellicat ejus parsimoniam; quasi oleribus vescatur, præ amore virtutis, et contemtu dapum exquisitarum: cum sordida parcitate et avaritia potius ducatur.

12 *Miramur, si Democriti, &c.*] Adeo mirari non debemus quod Democritus ita neglexerit patrimonium, unis rebus philosophicis intentus, ut etiam agros et fruges suas permitteret a vicinorum pecoribus devorari. Tu certe, Icci, mirabilior es; qui quidem augendis opibus sedulo vacas, simul et studio rerum maxime sublimium. Irrisio salsissima.

Democriti] Abderites iste Philosophus ex atomis constare omnia statuebat; Naturalia, Moralia, Mathematica, omnesque disciplinas liberales callebat. Vixit cum Socrate, circa Olympiad. 80. consenuit vero ad annum ætatis 109. Plinius eum vocat 'sagacissimum ac vitæ utilissimum.' Cicero passim laudat. De Nat. D. I. n. 121. 'Democritus vir magnus inprimis, cujus fontibus hortulos suos Epicurus irrigavit.' N. 69. ait, 'esse corpuscula quædam lævia, alia aspera; rotunda alia, partim angulata; curvata quædam et velut adunca; et ex his effectum esse cœlum atque terras, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito.' Acad. Qu. IV. 56. 'ex individuis omnia gigni affirmat;' et n. 121. 'asperis et lævibus, hamatis uncinatisque corporibus concreta hæc esse,' &c.

13 *Dum peregre est animus*] Dum mens extra corpus veluti peregrinata naturæ arcana scrutatur; adeoque non advertit quæ circa se gerantur. Cic. pro Milone. 'An vero tu solus ignoras? tu hospes in hac urbe versaris? tuæ peregrinantur aures?'

14 *Scabiem*] Avaritiam instar scabiei adhærescentem, serpentem, mordentem.

16 *Quæ mare compescunt causæ*] Ne terram obruat, cum ea sit altius. Propert. III. 4. 'Curve suos fines altum non exeat æquor.'

Quid temperet annum] Quid varias temporum faciat commutationes ac vices, quatuor anni tempestates, ver, æstatem, autumnum, hyemem.

Stellæ sponte sua, jussæne vagentur et errent;
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat orbem;
Quid velit et possit rerum concordia discors;
Empedocles, an Stertinium deliret acumen.

mare; quid tempora componat; an sidera per se, an imperata errent ac discurrant; quid Lunam faciat absque lumine, quid lumen ejus producat; quid valeat efficiatque dissentiens rerum consensio; utrum Empedocles, an Stertinii subtilitas aberret. At

Rom. 2. Chisian. 5. Angelic. 1. Barberin. 1. et ed. Zarot. *temperat.*—17 Barberin. 1. *an errent.*—18 Vat. 10. *premit obscurum.*—20 *Empedocleum* conj. Cuning. *Stertinii* Schoenborn. 3. nonnulli ap. Feam, et edd. Venet. 1555. et Glarean. *Stertinum* Vat. 7. Vatt. Rom. 2. 4. Vat. Palat. 4. Ald. 1501. et Junt. 1503. *Stertinium* Vatt. 1. 2. 3. 4. 5. 9. 12. 15. 16. 18. 19. Vat. Rom. 3. Vatt. Rom. 6. a m. pr. et 7. Vat. Rom. 8. a m. sec. Vat. Palat. 6. Chisian. 6. Angelic. 1. 2. Vallicel. 1. a m. sec. Vallicel. 3. Barberin. 1. 2. alii codd. apud Lamb. Pulm. Cruq. Torr. Val. notatum ex Ms. in ora edit. Aldi 1519. in Bibl. Angel. et 1509. Barb. restituit Lamb. Gryph. 1566. Cruq. Torr. Talb. D. Heins. Dac. Baxt. Bentl. anonymus Traj. ad Rhen. 1713. Cun. San. Phil. Sandby, Gesn. Batt. Val. Dorigh. Oberl. Combe, Wakef. Wetz. Zenn. Kidd. Bi-

NOTÆ

17 *Stellæ sponte sua, jussæne vag. &c.*] An motu proprio, an jussu et impulsu externo. Virgil. Æn. IX. 21. 'palantes cœlo stellas' dicit. Plin. lib. II. de his multa. Cap. 6. 'septem sidera ab incessu vocamus errantia,' inquit, 'cum errent nulla minus illis,' &c.

18 *Quid premat obscurum Lunæ, &c.*] Quid Lunam crescere ac decrescere mensibus singulis efficiat? Plin. II. 9. 'Omnium admirationem vincit Lunæ sidus terris familiarissimum. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maxime sidus indignantium: crescens semper aut senescens: et modo curvata in cornua, modo æqua portione divisa, modo sinuata; . . . Immensa orbe pleno, ac repente nulla: alias pernox, alias sera,' &c.

19 *Quid velit et possit rerum concordia discors*] Quomodo elementa quatuor inter se pugnantia concinnam tamen mundi compagem resque omnes constituant, perinde ac si virtutes non contrarias haberent. Lactant. II. 10. 'Discordi concordia mundum constare,' dicit. Ovid. Met. I. 430. 'Quippe ubi temperiem sumsere humorque calorque, Concipiunt; et ab his oriuntur cuncta duobus. Cumque sit ignis aquæ pugnax, vapor humidus omnes Res creat: et discors concordia fœtibus apta est.'

20 *Empedocles, an Stertinium deliret acumen*] Empedocles sane haud cum Stertinio comparandus, præter quam quod, ut est in Epist. ad Pisones, vs. 464. 'Deus immortalis haberi Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam Insiluit.' Qua certe una vesania æquavit aut superavit stultitiam multiplicem Stertinii abunde ventilatam, II. Sat. 3. Præterea vero id habent simile, quod ut Stertinius ducentos ac viginti libros Stoicorum versibus Latinis descripsit, ita Empedocles Pythagorea acuto magis quam utili carmine complexus est: ac sic nimirum uterque Philosophiam obscuriorem reddidit; fatuoque se labore pariter maceravit. De Empedocle iterum dicemus ad locum

Verum seu pisces, seu porrum et cæpe trucidas,
Utere Pompeio Grospho; et, si quid petet, ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et æquum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid de'st.
Ne tamen ignores quo sit Romana loco res;
Cantaber Agrippæ, Claudî virtute Neronis

sive pisces sive porrum aut cæpe occidis, familiariter adhibe Pompeium Grosphum; ac si aliquid rogarit, sponte dona. Nihil Grosphus petet nisi rectum et justum. Vilis est amicorum proventus, quando bonis quidpiam deest. Ne autem nescias quo statu sit Respublica: Cantabri ab Agrippa, Armenii a Claudio Nerone subacti

pont. Francis, Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *delirut* Chisian. 5.—21 *Verum ubi seu* Vat. 1. *porrum sæpe trucidas* Schoenborn. 2.—22 *Grospho si quid*, sine *et*, Schoenborn. 2. *petat* Angelic. 3. Marklandus interpungit, *si quid petet ultro, Defer.* et sic etiam Wakef. et Dœring.—23 *Offer* Exc. Sax. *nec Grosphus* Vat. 1. *vera orabit et æqua* Vat. Palat. 6.—24 Pro *deest*, quod ceteri codd. et edd. exhibent, Baxterus ex quibusdam codd. Lambini edidit *de'st*, eumque secuti Gesn. Zeun. Bipont. Comb. nemo præterea.—25 *Nec tamen* Vatt. 1. 9. Vatt. Rom. 4. 7. Barberin. 2. Florent. 1482. et Venett. 1483. 1509.—26 Schoen-

NOTÆ

mox cit. Epist. ad Pisones.

21 *Seu pisces, seu porrum, &c.*] Seu laute, seu frugaliter victitas. Vel, seu Pythagoreus es sobriusque, et ab omni animalium carne abstines, leguminibus autem vesci amas, seu more Epicureorum pisces ac dapes exquisitas sectaris. In deliciis pisces habitos patet ex dictis II. Sat. 4.

22 *Utere Pompeio Grospho*] In contubernium tuum ac familiaritatem adhibe Pompeium Grosphum, Equitem Ro. e Sicilia oriundum. Hunc Horatii fuisse amicum, tum ex hoc loco innotescit, cum ex II. Ode 16.

24 *Vilis amicorum est annona, &c.*] Parvo constant amici, cum boni viri non omnino sunt divites: hos enim vili pretio comparabis tibique adjunges, videlicet haud ita difficiles, sed officiosos; haud in petendo importunos, sed verecundos. At contra opulentos, quippe ut plurimum arrogantes ac superbos, demereri sibique conciliare non ita facile est. Passeratius legit, *bonis ubi quid des*: Sensu non valde absimili. Plaut. Trinum. 'Carissimam proborum esse annonam,' ait, 'improborum vero proventum multo uberrimum.'

26 *Cantaber Agrippæ, &c.*] Ex his innuitur scripta hæc Epistola, Augusto sextum consule, anno imperii ejus decimo sexto, qui fuit insignitus triplici ejus victoria, Cantabrica, Armenica, Parthica. Georg. Fabric. Anno U. C. circiter 733. Cantabros a L. Æmilio jam ante debilitatos victosque, at rursum bellum moventes Agrippa subegit. Eodem tempore Tiberius in Armeniam profectus regnum Tigrani restituit. Parthi demum his perculsi amicitiam Augusti petiverunt: Phraatesque regnum suum recuperavit.

Cantaber] De Cantabris II. Od. 6. III. Od. 8. IV. Od. 14.

Agrippæ] Vide citat. mox II. Od. 6.

Claudî virtute Neronis Armenius cecidit] Sueton. Tiber. cap. 9. 'Stipendia prima expeditione Cantabrica Tribunus militum fecit. Deinde duc-

Armenius cecidit: jus imperiumque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor: aurea fruges
Italiæ pleno defudit Copia cornu.

sunt. Phraates supplex subdidit se legibus ac potestati Cæsaris. Abundantia pleno cornu fruges Italiæ profudit.

born. 2. 3. *Cantabis.* Bamberg. et Schoenborn. 4. *Claudii.*—27 Bentleius, inquit Jaeck, legit, *Tigranes:* hoc falsum; certe non legitur *Tigranes* in edd. Cantab. 1711. Amst. 1713. 1717. *Phrahates* Baxt. *Phraphates* Bamberg. *Pharates* Schoenborn. 3.—29 Vat. 2. a m. pr. Vatt. 7. 9. 12. Vat. Rom. 2. Vallicel. 1. Vallicel. 3. a m. pr. et alii codd. ap. Bentl. notatum ex cod. in ora ed. Ald. 1519. in Biblioth. Angelic. et 1509. in Biblioth. Barberin. restituit Bentl. inde anonymus Traj. ad Rhen. 1713. Cuning. Sanad. Mervil. Dorigh. Fea, Bothe, Jaeck, Francis, et Kidd. Alii codd. *diffundit, diffudit.* Vulgg. *defudit.* 'Annotat Bentleius, si *defudit* vera sit lectio, post Messem scriptam esse hanc Epistolam: si *defundit*, Messis tempore. At male ipse, aliique supponunt, vocabulo *fruges* triticum tantum contineri; cum notum sit vel ex Lexicis, eo omnia fructuum genera comprehendi; etiam glandes, poma, uvam, cetera. Confer I. Od. 17. 14. seqq. IV. Od. 7. 11. Carm. Sæc. 29. I. Epist. 16. 9. Hanc fructuum varietatem cumulatam videmus in cornu Copiæ, quod Fortunæ, Abundantiæ, et Fluminibus tribuitur in antiquis monumentis, statuis, nummis, &c. Atque ideo ad messis tempus referri versus nullo modo poterit: magis ad anni finem, seu post Autumnum. At rectius puto, totum annum frugiferum respicere, seu continue frugibus abundantem, 'locupletem frugibus annum,' II. Epist. 1. 137. ut ita etiam in hoc Augusto gratetur Poëta, quemadmodum IV. Od. 15. 5. Demum Copia cornu 'defundere' melius dicetur; quia est ab uno vase, ex alto, et confertim fundere; quam 'diffundere,' quod esset hac, illac distribuere, spargere. Petron. c. 5. 21. 'Sic flumine largo Plenus Pierio defundes pectore verba;' ubi eadem varietas in Mss. et editis: ut apud Prudent. II. contra Symmach. 675. aliosque Scriptores passim. Confer quoque I. Sat. 5. 10. II. Sat. 2. 58. I. Epist. 3. 8. Epist. 5. 4. IV. Od. 13. 28.' *Fea.*

NOTÆ

to ad Orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit et signa, quæ M. Crasso ademerant Parthi.' De Claud. Nerone supra I. Epist. 3. et 9. De Armenia II. Od. 9.

27 *Phraates*] Persarum rex et Parthorum. Vide II. Od. 2.

28 *Genibus minor*] Supplicans apud Augustum Cæsarem. Plin. II. 25. ita scribit: 'Hominis genibus quædam inest religio, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant: fortasse quia inest iis vitalitas.' Virgil. Æn. III. 607. 'Genua amplexus genibusque volutans Hærebat.' Quem in locum Servius, 'Genua,' inquit, 'misericordiæ consecrata, ut aures memoriæ, frons genio, dextra fidei.'

Aurea fruges, &c.] Abundans est frugum annona et proventus in tota Italia.

29 *Pleno Copia cornu*] Vide I. Od. 17.

EPISTOLA XIII.

AD VINIUM ASELLAM.

Docet amicum quemadmodum velit carmina sua Augusto tradi. *Baxt.* Vinio Asellæ, qui videtur rusticus Sabinus et tabellarius fuisse, mandat, quemadmodum scripta tradat Augusto. Tota Epistola est jocosa, quæ ludit in nomine Asellæ.

Ut proficiscentem docui te sæpe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vini,
Si validus, si lætus erit, si denique poscet;
Ne studio nostri pecces, odiumque libellis

Quemadmodum non semel nec paucis admonui te discedentem, o Vini; offeres Cæsari libros meos sigillo clausos, si quidem bene valeat, si hilari sit animo, tandem si petat. Cave ne erres per nimium erga nos affectum; atque invidiam scriptis

Epistola octava Libri secundi in Ed. Sanad. *Ad Vinnium* vulgo inscribitur: Bentl. *Ad Vinium;* non tamen post ed. Venet. 1492. ut male notat Cuning. Anim. cap. VIII. p. 76.—2 *Augusto reddas* Vatt. 4. 9. *Vinni* vulgo ante Bentl.—3 Chisian. 1. *si denique poscit.*—4 *Nec studio* Vatt. 2. 19. Vat.

NOTÆ

1 *Ut proficiscentem*] Scripto iterat Horatius mandata verbo ante commissa Vinio suo vel ministro vel familiari. Ruri tum fuisse illum intelligimus.

Sæpe diuque] Nempe, ut ad Brutum Epist. II. 16. scribit Cicero: 'Permagni interest, quo tempore Epistola reddatur. Nam quemadmodum qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt; sic Epistolæ offendunt non loco redditæ.'

2 *Signata volumina*] Æquum est enim ut primo rei missæ aspectu fruatur ille ad quem mittitur, præsertim si vir sit primarius. Quod si quis præriperet aut per incuriam improbitatemve librarii vel tabellarii interciperet, munus vile et pessum ire censendum.

Volumina] Gall. *un rouleau de papiers.*

Vini] Is C. Vinius Fronto dicitur Vet. Comment.

3 *Si validus, si lætus erit*] Cicer. mox cit. 'Præcepi ei quem ad te misi, ut tempus observaret Epistolæ tibi reddendæ . . . utrum cum solicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses.' Noster II. Sat. 1. 18. 'Nisi dextro tempore, Flacci Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem.'

Si denique poscet] Hinc apparet expetita ab Augusto fuisse ea carmina, quæ Horatius per Vinium mittebat. Itaque mandat Vinio, ut sistat se decenter coram Principe, expectetque paulum dum suo nomine salutatus Cæsar ultro quærat, num ab eo sint delata quæ poposcerat.

4 *Ne studio nostri pecces, &c.*] Quisquis vel non opportune, vel inepte rem molitur, perdit. Pindarus egregie Pyth. Od. IX. Ὁ δὲ καιρὸς Παντὸς ἔχει κορυφάν. *Opportunitas omnis rei*

Sedulus importes, opera vehemente minister.
Si te forte meæ gravis uret sarcina chartæ,
Abjicito potius, quam quo perferre juberis
Clitellas ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas:
Victor propositi simul ac perveneris illuc,
Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;

nostris confles nimia sedulitate et officiosiore studio. Quod si librorum meorum onus tibi molestiam facessat; projice magis, quam rustice protrudas sarcinam illuc quo deportare imperavi: sicque patris tui Asinæ cognomen traducas in ludibrium, et fabula fias. Contende per colles, fluvios, lacunas. Cum autem eo deveneris feliciter quo tendis, hunc in modum fasciculum pones: ne sub brachio codices meos defe-

Rom. 5. et Barberin. 1.—5 Barberin. 2. *ministri.*—6 Nonnulli codd. ap. Bentl. *urat.* Harl. 7. Chisian. 1. a m. sec. unus ap. Pulm. unusque item ap. Valart. *urget sarcina;* et ita conj. H. Steph. quem refutat Bentl.—7 Vatt. 4. 12. Vat. Palat. 1. et Schoenborn. 2. *proferre;* Schoenborn. 3. *portare.* Vat. Rom. 8. *juberes.*—8 Barberin. *impinguas.*—9 Vat. Palat. 1. *in risum, ut fabula.* Schoenborn. 2. *in risum, fabula,* sine *et.*—10 *Viribus utaris* Vat. 1.—11 Barberin. 1. *ac perveneris illac.*—12 *Sepositum* conj. Dan. Heinsius: refutat Bent-

NOTÆ

summam, caput, perfectionem continet.

6 *Si te forte gravis, &c.*] Nihil age omnino potius quam temere et inconsiderate quicquam agas coram augustissimo Imperatore. Cave ne delatum munus parum decore tradas; aut stolide festinando, aut præpropere mandatis perfunctum esse cupiendo.

8 *Clitellas*] Thecas librorum. Alludit ad Asinæ cognomen, ut et in sequentibus.

Ferus] Præceps, inurbanus, stupidus.

Impingas] Solent asini grave molestumque sibi onus excutere, et in terram impingere.

Asinæque paternum, &c.] Pater Vinii Asina, hinc Vinius Asella cognomen habuere.

10 *Viribus uteris per clivos*] Viriliter ac strenue ascendes superabisque ardua loca urbis septem collibus inædificatæ, ut ad ædes Augusti pervenias in monte Palatino constitutas.

Lamas] Fluvii fossas, vel majores lacunas aquam pluviam continentes, ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ, quæ *vorago* viarum est, seu *fossæ* fluviorum. Hinc quoque dictæ sunt lamiæ puerorum voratrices. Hæc vet. Interp. Alii tamen aliter de istis. Ennius: 'Sylvarum saltus, latebras, lamasque lutosas.'

11 *Victor propositi simul ac, &c.*] Cum propositum finem adeptus eris, ac perveneris ad Augusti palatium.

12 *Sic positum servabis onus, &c.*] Decenti aptoque gestu libros defer in manibus, non autem sub brachio.

Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ,
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possint oculos auresque morari
Cæsaris: oratus multa prece, nitere porro.
Vade, vale, cave ne titubes, mandataque frangas.

ras, ut agrestis agnum; ut bibax Pyrrhia sphærulas lanæ furto ablatæ, ut plebeius conviva soleas ac pileum. Præterea ne obvio cuique effutias, te magno labore portasse carmina oculos et aures Augusti oblectare idonea. Etiam atque etiam rogatus perge ultra. Ito, vale: ne vacilles, aut præceptorum quicquam prætermittas.

leius.—13 *Fasciculos* unus Vat.—14 *Ut vinosa glomus* Gott. Exc. Sax. Vat. Rom. 5. a m. pr. unus ap. Cruq. alii ap. Bentl. item edd. Junt. 1503. Venet. 1509. Bentl. Traj. ad Rhen. 1713. Cuning. Sanad. Phil. Dorigh. Francis, Wakef. Wetzel. Kidd. Fea, Bothe, et Jaeck. 'Neutrum; et rectius numero singulari. Al. *glomos*, *globos*, ex glossemate puto.' *Fea.* Harl. 2. 6. *globos.* Harl. 1. 3. 4. 7. omnes Lamb. tres Blandd. Mart. Div. et Silv. Cruq. alii codd. quamplurimi, et vulgg. *glomos.* Unus Fabricii *glomen.*—15 Bamberg. *pilleolo tribulis.*—16 *Nec vulgo* Vat. Rom. 8. Chisian. 5. Barberin. 1. a m. sec. duo ap. Bentl. et Harl. 2. 6. quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. *Neu vulgo* Bentleius ex uno codice; quod et in alio cod. a m. sec. ap. Oberlin. sequuntur Traj. ad Rhen. 1713. Cuning. Sanad. Dorigh. Wakef. Wetzel. Bodoni, Francis, et Kidd. *Ne vulgo* Harl. 1. 3. 4. 7. Gott. Exc. Sax. alii codd. quamplurimi et vulgg.—17 Harl. 1. 2. 3. 4. 6. 7. Gott. Exc. Sax. Vatt. 1. 3. 5. 7. 10. 12. 15. 18. Vatt. Rom. 2. 3. 4. 5. 6. Chisian. 1. 5. Angelic. 1. Vallicel. 3. alii codd. ap. Pulm. et Valart. *possint;* restituit Lamb. inde Dunster, Talbot, Baxt. Bentl. Pine, Cuning. Sanad. Phil. Mervil. Gesn. Bipont. Dorigh. Oberlin. Comb. Wakef. Wetzel. Francis, Zeun. Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *possunt* ceteri codd. et edd. primæ, cum Venet. 1559. Glarean. Delph. Torrent. et Schrevel. *aures oculosque* Vat. Rom. 1. *oculosque auresque* Cuning. ex aure sua.—18 Bentleius distinguit: *nitere: porro Vade, &c.* ita etiam Kidd.

NOTÆ

14 *Pyrrhia*] Nomen est ancillæ, in fabula quadam Titinii: quæ furata lanæ glomos ita gestavit, ut deprehensa sit. Ita vet. Schol.

15 *Ut cum pileolo soleas*] Ut vicinus ex eadem tribu ad cœnam invitatus pileolum ac soleas portat, indeque reportat, nempe tenens sub axilla. Ex isto loco patet, pileolum habuisse veteres conviviis proprium ac peculiarem: qualem etiamnum plerique nostrates interdum assumunt inter epulandum, velut aptiorem, leviorem, commodiorem. De 'soleis' dixi ad II. Sat. 8.

18 *Oratus multa prece, nitere porro*] A me toties rogatus, o Vini, diligenter ac sedulo exequere et perfice quod præcepi. Alii sic: Etsi forte curiosus quispiam oret te percontetur que, quid rei sit propter quam veneris; ne immorare, ne obsequere; immo abi quamprimum.

19 *Cave ne titubes, &c.*] Constanter age: quæcumque vero docui te sæpe verbo, et nunc scripto hoc, accurate observa.

EPISTOLA XIV.

AD VILLICUM SUUM.

'O fortunatos nimium, bona si sua norint, Agricolas!' *Baxt.* Servus, quem ex mediastino fecerat Horatius villicum, nunc flagrabat desiderio Urbis et vitæ urbanæ. Poëta igitur ostendit, non locum, sed animum esse morositatis causam, semet ipsum delectari ruri ob commoda quæ afferat, istum vero Urbe ob studium nugarum et deliciarum urbanarum.

VILLICE sylvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, et
Quinque bonos solitum Variam dimittere patres;

O Procurator nemorum et prædii me mihi restituentis, quod tu spernis, quinque licet familiis habitatum, et probos quinque senes Variam mittere consuetum; con-

Epistola sexta Libri secundi in Ed. Sanad.—1 Barthius Advers. xv. 3. ex cod. *me redimentis.* refutat Bentleius.—3 *Variam* Vatt. 1. 5. 6. 9. Vat. 2. a m. pr. Vatt. Rom. 3. 4. 5. 7. 8. 12. Vat. Palat. 3. Chisian. 5. Angelic. 3. Barberin. 1. alii codd. apud Lamb. Pulm. notatum ex Ms. in edit. Aldi 1501. in Bibl. Vat. et 1509. Barb. ita Commentator Cruquianus; revocavit in textum Cruquius, Talb. Baxt. Bentl. anonymus 1713. Cun. San. Mervill. Gesn. Sandby, Phil. Batt. Dorigh. Oberl. Comb. Wakef. Wetz. Zeun. Francis, Kidd. Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. *Bariam* Gott. Harl. 4. 6. 7. alii codd. ap. Feam, edd. primæ, etiam Fabric. *Baria* quidam codd. ap. Cruq. Feam, et Ascens. item edd. Venett. 1486. 1490. *Barium* Junt. 1503. 'Bene *Variam,* etiamnum *Vicovaro;* oppidum imminens Anieni in via Valeria, milliario VIII. supra Tibur. Hinc hujus urbis porta orientalis vocabatur olim 'Variana;' male 'Barana' dicta a Nicodemo Sanseverinate Rer. Tiburt. Pentad. pr. lib. I. c. 7. qui florebat anno 1461. et a Cassio Corso delle Acque

NOTÆ

1 *Villice sylvarum, &c.*] Hujus Epistolæ argumentum convenit cum septima et decima; at diverse tractatur.

Villice] Villæ custos, aliisque servis sibi subditis agrorum colendorum opus dispensans. Varro de Re Rust. I. 11. 'Villicus agri colendi causa constitutus; appellatusque a villa, quod ab eo in eam convehuntur fructus, et evehuntur cum veneunt.'

Mihi me reddentis] Urbanæ scilicet occupationes me mihi præripiunt, inquit Poëta: at mihi me reddit ruris solitudo, otium, tranquillitas; ubi memetipso frui videor, ac meus esse; nam Romæ sum Mæcenatis et amicorum. Vide supra I. Epist. 7.

Agelli] Is situs erat ultra Tibur, ad octavum ab urbe lapidem in via Valeria. Postea I. Epist. 16.

2 *Habitatum quinque focis*] Amplum satis et sufficientem ad habitationem quinque familiarum, servilium nempe.

3 *Quinque bonos solitum, &c.*] Bonos homines ætatis provectæ, quinque familiarum capita, servos frugi, qui Variam mittebantur ad nundinas; venalesque fructus eo convehebant. Varro ante cit. Alii interpretantur homines grandes natu mitti solitos

Certemus spinas animone ego fortius, an tu
Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiæ pietas et cura moratur,
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istuc mens animusque
Fert, et amat spatiis obstantia rumpere claustra.

tendamus utrum ego diligentius ex animo meo vepres evellam, an tu ex agro; atque utrum plus valeat Horatius, an ejus prædium. Etsi me Romæ detinet caritas et amor Lamiæ fratrem desiderantis, et sic eum morte præreptum dolentis, ut nihil solatii admittat; attamen eo me impellit mens et animus, et exoptat frangere repa-

Corr. tom. I. par. 1. n. 5. § 2. p. 33.' *Fea.*—4 Schoenborn. 3. *ego fortior.*—5 *Evelleo* Bamberg. Vatt. 2. 9. 15. Vat. Rom. 3. Vat. Palat. 5. Chisian. 1. et Angelic. 1. ' Bentleius et Heinsius: *an jus.*' Jaeck. Hoc falsum. ' Dan. Heinsius reponit, *an rus;* et omnino recte, quia, cum persona vel res rei, uti hic fit, opponitur, vera scribendi ratio propriis et suis nominibus utramque insigniri præcipit: cui præcepto tam facili tamque evidenti morem gessisse scriptores omnes dubitari vix potest. Ideoque credibile non est Horatium, ob curiosum verborum delectum ab optimis auctoribus mirifice laudatum, voci *rus* quæ ultro sese ei offerebat, et qua huic loco aptior inveniri non poterat, *res* latissimæ potestatis vocem prætulisse. Recepta itaque lectio ab inscito correctore vim verbi *rus* non intelligente sine dubio manavit.' *Cuning.* Hoc refutat Bentleius.—6 Vatt. 7. 16. 18. Vat. Rom. 6. a m. sec. Vat. Rom. 7. Chisian. 6. Angelic. 3. alii codd. ap. Pulm. et Valart. *moretur;* ita etiam edd. Britann. 1520. Lamb. Talbot, Dunster, et Pine.—7 Bamberg. *merentis.*—8 Schoenborn. 2. 3. *tamen illuc.* Cuning. *mensque animusque.*—9 *Fert et avet* Bentl. ex conj. sequuntur Wakef. et Kidd.—11 Codex unus

NOTÆ

ad lites in Varia dirimendas: immo et Senatores Romam interdum accitos. Verum auscultandus magis Theod. Marcilius sic scribens in hunc Horatii locum: ' Non injucunda stultitia est narrantium hic de quinque Senatoribus, et quasi Patribus conscriptis, qui ex Horatii agello Variam venientes de summa Sabinorum Rep. deliberent.'

Variam [*Bariam*] Al. *Variam*, oppidum Sabinorum ad fluvium Anienem.

4 *Certemus spinas, &c.*] Videamus an tu diligentius agrum colas, an ego animum: utrum ego studiosius curas mentem pungentes resecem, quam tu vepres herbasque inutiles noxiasque ex agro evellas.

5 *Melior sit Horatius, an res*] Ego certe melior, inquit Horatius, quia memet excolere studeo: res vero deterior, quia parum curas et colis, o villice, quam fastidis.

6 *Me quamvis Lamiæ, &c.*] Quanquam ego Romæ detineor, et validissimo amoris in Lamiam vinculo constringor; mens mea tamen quærit evadere, perpetuoque tendit rus et in villam.

Lamiæ pietas] Vide III. Od. 17.

8 *Istuc*] In agrum meum Sabinum, unde tu in urbem redire perperam cupis.

9 *Amat spatiis obstantia, &c.*] Hinc sæpius impedimenta quælibet excutio, frango, transilio; ut libertate, otio, meque ipso fruar apud villam meam;

Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum :
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique ;
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas ;
Nunc urbem et ludos et balnea villicus optas.
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocumque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur ; eo disconvenit inter
Meque et te : nam, quæ deserta et inhospita tesqua

gula spatiari impedientia. Ego felicem appello degentem ruri ; tu contra in urbe commorantem. Scilicet qui alienam conditionem cupit, propriam odit. Fatuus uterque improbe criminatur locum innoxium. Immo accusandus est animus, qui se nunquam deserit. Tu vile mancipium secretis votis rus exoptabas : jam vero procurans villam expetis civitatem, et spectacula, et balnea. Me constantem esse nosti, ac mæstum abire, quoties molesta negotia Romam revocant. Haud iisdem rebus delectamur : hinc ego tuque dissentimus. Etenim quæ deserta, aspera, et inhabitabi-

Pulmanni, aliique Lambini, *est odio res;* ita notatum ex cod. in ora ed. Ald. 1519. in Biblioth. Angelic.—15 Vat. 9. et Vallicel. 1. *Nunc urbem ludos*, sine *et.*—16 *Me mihi constare scis* Cuning. ex aure sua.—17 *Q. t. vesana negotia* notatum ex cod. in ora ed. Ald. 1519. in Biblioth. Angelic.—19 *Meque, et te ; nam qui, &c.* Vat. Rom. 9. '*inhospita tesqua* servant codd. omnes : sed *tesca* legendum esse, quasi *tuesca* dicas, a tuendo, et Varro nos docuit, et sequitur Festus ; Isidorus vero *tescua* scribit : vetus Lexicon *tesqua*, interpretaturque *κατάκρημνοι καὶ ῥάχεις καὶ ἔρημοι τόποι.* Sunt qui Sabinum esse vocabulum putent. Augures vero eadem ferme *tesqua* quæ et *templa* vocabant, loca augurio designata, quorum termini cum fere rupibus sylvisque ac montibus finirentur, factum inde ut inculta omnia ac deserta *tesca* appellarentur. Exempla apud Festum.' *Torrent.* 'Tesqua; Lingua Sabinorum loca difficilia et repleta

NOTÆ

ac spatier tantillum, animumque reficiam urbani tumultus pertæsum.

Claustra] Metaph. a circo, in quo certis claustris detinebantur equi, donec liceret signo dato apertoque stadio decurrere.

12 *Locum immeritum causatur inique*] Nec enim locus animi est causa inquieti : sed ipse animus parum sanus haud quiescit ubi maxime quietus esse deberet.

13 *Qui se non effugit*] Adeoque secum defert semper fomitem perturbationum, quocumque migret, et quamvis loca mutet. Vide II. Od. 16. 20.

14 *Mediastinus*] Servus in medio stans ad valissima quæque ministeria paratus. Quod mox dicitur 'optare balnea,' favet iis qui 'mediastinum' appellari volunt, quod mediis in balneis, seu in medio lavantium stet ad quæque servitia promtus : quanquam illud 'stinus' mera videtur esse productio vocis, ut in 'clandestinus.'

19 *Tesqua*] Loca semota, edita, aspera, agrestia, inculta, suo situ ac silentio horrorem sacrum incutien-

Credis, amœna vocat mecum qui sentit, et odit
Quæ tu pulchra putas: fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; et quod
Angulus iste feret piper et thus ocyus uva;
Nec vicina subest vinum præbere taberna
Quæ possit tibi; nec meretrix tibicina, cujus
Ad strepitum salias terræ gravis: et tamen urges
Jampridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disjunctum curas, et strictis frondibus exples:
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,

lia loca vocas, ea grata putat quisquis mecum sentit, et aversatur quæ tu jucunda existimas. Tibi ganea et lautæ popinæ injiciunt cupiditatem urbis, scio; et quod hic agellus producet thus et piper citius quam uvas: nec prope adest taberna, quæ vinum tibi suppeditet; neque meretrix tibicina, cujus ad cantum saltes terram graviter pulsans: ac nihilominus exerces agros dudum incultos; et curas bovem otiosum, saturasque foliis decussis. Porro desidis laborem auget rivus, si pluvia deci-

sentibus sic nominantur.' *Vet. Schol. tesca* etiam Lambinus in nota.—21 '*Pulch. putas* habent cod. duo Vatic. Jannoct. Faërn. Rain. Card. Torn. Russard. Nicot. Cleric. meus: alii *vocas*, ut vulg. mendose, opinor.' *Lamb. vocas* edd. primæ.—22 Schoenborn. 2. et Vat. Rom. 9. *video quod*, sine *et*.—23 *Anulus* Schoenborn. 3. *ferat piper* Vat. 15.—24 *Ne vicina* Vat. Palat. 6.—25 Vat. 12. et Angelic. 3. *posset*.—26 Bamberg. *et tamen ungues*.—28 *Dejunctum* codd. quatuor ap. Lamb. *strictis et frondibus* unus codex Pulmanni; et sic Cuning. *et strictis f. imples* Schoenborn. 2.—29 Idem codex, *si decidet imber*.

NOTÆ

tia; hincque peragendis mysteriis vel captandis auguriis apta et consecrata. Proinde quidam scribunt *tesca*, quasi *tuesca*, a tuendis sacris. Varro de Ling. Lat. lib. vi. Fist. Loca densam umbram facientia esse *tesqua*, ait Scaliger.

23 *Angulus iste*] Exiguus iste meus ager Sabinus.

Feret piper, &c.] Adynaton.

25 *Meretrix tibicina*] Ut plurimum tibicinas fuisse meretrices alibi notavimus.

26 *Terræ gravis*] Saltatione seu tripudiatione rudi, agresti, rustica, inconcinna. Vide iii. Od. 18.

Et tamen urges] Ironice. Negligebat enim villicus iste fastidiosus hæc quæ hic enumerantur sane ad villæ procurationem facienda.

28 *Disjunctum*] Jugo solutum, ab altero bove compare suo dejunctum.

29 *Addit opus pigro rivus, &c.*] Longe profecto major est opera laborque in moliendo novo aggere per torrentem aquam destructo, quam fuisset in vetere muniendo et constipando. Quod si facere pigeat, rivus imbribus repentinis auctus eluvione sua et exundatione proximum pratum devastabit.

Multa mole docendus aprico parcere prato.
Nunc, age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togæ nitidique capilli,
Quem scis immunem Cinaræ placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
Cœna brevis juvat, et prope rivum somnus in herba;
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat; non odio obscuro morsuque venenat:
Rident vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis;

dat, constipato aggere prohibendus ne expositum devastet pratum. Disce modo quid consentire nos impediat. Me quem olim subtiles vestes et crines uncti delectavere, quem nosti absque muneribus fuisse dilectum Cynaræ avaræ, et a meridie Falernum potasse, delectat modo frugalis cœna, et somnus in gramine juxta rivum. Neque vero jam pudet nugatum fuisse, sed nugas non abdicare. Ibi mea bona invidis oculis nemo diminuit, nec secretis inimicitiis et dicteriis depravat: vicini autem approbant versantem glebas et lapides. Tu cum mancipiis urbana diaria comedere expe-

—30 Unus Vat. et Chisian. 6. a m. sec. *parcere campo.*—31 Vat. Rom. 8. *nostrum consensum.*—32 *Quem t. docuere* Bamberg.—33 Codd. variant, *Cynaræ, Cyneræ, Cineræ, Citaræ, Cinaræ.* Gr. *Κινάρα.* Ita Vatt. 2. 4. 5. Vatt. Rom. 3. 5. 11. Vat. Rom. 2. a m. sec. Vatt. Palat. 1. 2. 5. 8. Chisian. 1. et edd. recentt. Vide ad IV. Od. 1. 4. *capaci* Vat. Rom. 9. a m. pr. alii ap. Jaeck. —34 Vat. 16. Harl. 7. alii codd. ap. Talbot, et Valart. *media de nocte;* ita notatum ex cod. in ora ed. Ald. 1519. in Biblioth. Angelic.—40 *Cum servis tu urbana* Bentleius, 'ut distinctius et efficacius procedat comparatio.' Vide illum ad II. Sat. 3. 212. 234. *urbana cibaria* Angelic. 1. a m. pr. *reddere mavis*

NOTÆ

32 *Tenues togæ, &c.*] Juvenili ætati convenientes.

33 *Cinaræ*] De ea III. Od. 13. et IV. Od. 1.

Rapaci] Quasi vorago est meretrix, ut dictum est in I. Sat. 2.

34 *Quem bibulum, &c.*] Quem optimi vini appetentem scis intemperanter compotasse a meridie in multam noctem. Luxuriosi hoc faciebant, contra sobrii non ante horam tertiam, aut etiam serius, cœnam adibant.

36 *Non incidere ludum*] Finis enim aliquando ponendus insaniæ juvenili. Juvenal. Sat. VIII. 165. 'breve sit quod turpiter audes.'

37 *Non istic obliquo*] Rure in Sabinis nemo mihi invidet, aut maledicit, aut nocere conatur. Immo vicini gaudent cernentes me tractantem rustica instrumenta, ligone moventem cespites, protrudentem saxa, &c.

40 *Cum servis urbana, &c.*] Tu abundanti victu dudum potitus, quasi magister in villa mea aliis servis imperans, honestæ hujus præfecturæ jam pertæsus, optas Romæ esse, ibique tenuitur victitare e dimenso in quamque diem cibo, qualis in urbe servis attributis solet. Vide J. Lips. Elect. II. 15. Cæl. Rhodig. VII. 31. et XXV. 17. et seq.

Horum tu in numerum voto ruis: invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
Optat ephippia bos piger; optat arare caballus.
Quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

tis. His adjungi vehementer exoptas. Atqui versutus calo tibi invidet usum lignorum et pecudum et hortuli. Sic bos iners ephippia, equus aratrum desiderat. Ego vero edicam, ut quisque ultro colat artem quam novit.

Florent. 1482.—41 Schoenborn. 2. *invidet usus.*—43 Vat. 1. et Chisian. 5. 6. *epithia bos.* 'Bentleius sic interpungit, *bos: piger optat arare caballus,* et cum eo Wetzel. ut *piger* referatur ad *caballus;* quasi e re nata, et occasione dicatur: pigerrimus enim fuerit, qui ephippia detrectet; aratrum, et jugum appetat. Hæret hinc etiam Gesnerus; et exponit, *piger*, quem piget laboris sui. Ita nihil refert, sive ad bovem, sive ad equum referas. Non video, quare eo sensu 'pigerrimus' dici possit equus, qui præferat libenter duro aratro gravem terram vertere, I. Sat. 1. 28. longe laboriosius vitæ genus quod esset ordinario equorum. *Piger* bos dicitur, quia natura 'tardus,' perpetuo epitheto. Ovid. Amor. I. 13. 16. 'Prima vocas tardos sub juga panda boves.' Nam, ut inquit Cic. II. de Nat. Deor. 63. 'Ipsa boum terga declarant, non esse se ad onus accipiendum figurata: cervices autem natæ ad jugum: tum vires humerorum, et latitudines ad aratra extrahenda.' Si ergo bos, et equus, sua sorte non contenti, vitæ genus inter se commutare amarent, l. c. 1. seqq. ad impossibile niterentur, et contra naturam agerent; imprudenter omnino. 'Bos arat, equus certat: quod si eorum opera mutes, naturæ injuriam facis.' Maxim. Tyrius Dissert. 13. Hinc adagium illud, quod affert Horatius; et de quo idem Cicero v. ad Att. 15. 'Clitellæ bovi sunt impositæ.' Non detrectarent igitur laborem *pigri;* sed talem eligerent, quem ignorent, et perferre non possint. Patet etiam ex versu sequenti.' *Fea.*

NOTÆ

41 *Invidet usum Lignorum, &c.*] Tu servis urbanis ascribi et annumerari gestis. Contra urbanus 'calo,' qui foras it lignatum, &c. *tibi invidet usum* et facilitatem habendi ligna, pecudes, olera. Adeoque alienam quisque conditionem diligit, suam odit: quia suæ persentit incommoda, non autem alienæ.

42 *Calo*] Græci *lignum* κᾶλον dicunt: hinc servus lignis quærendis et sumministrandis deputatus, dictus *calo* quasi 'lignarius,' seu lignator: quo præcipue vocabulo intelligi solet militum servus, iis præbens et portans ligna seu ligneas clavas. Fest. Pomp. Non. Marcell. Latinam vero assignat originem Servius, in Æneid. VII. Ita scribens: 'Calas dicebant majores nostri fustes, quos portabant sequentes dominos ad bellum: unde et calones dicti.' Lucil. 'Scinde puer calam, ut caleas;' id est; serve, frange fustem, seu lignum, fac focum, accende ignem.

43 *Optat ephippia bos*] Proverb. in eos qui sui muneris officia et onus impatienter ferunt, aliena vero temere appetunt.

Ephippia] Ἐφίππιον, *stratum* sive *sella equi*, apud Xenophontem.

44 *Quam sit uterque, &c.*] Quæ cum ita sint, et cum suo quemque muneri incumbere expediat, villicus rus colat: calo maneat in urbe, &c. Cic. Tusc. I. n. 41. 'Bene illo Græcorum proverbio præcipitur: 'Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.''